

בקיאות כהלכה

לשון הנמרא וביאורה

ועד ההלכה

על מסכת

סנהדרין

תפילה בכניסתו לבית המדרש

יהי רצון מלפניך ה' אלוהי ואלוהי אבותי, שלא יארע דבר תקלה על ידי, ולא אנשל בדבר הלכה, וישמחו בי חברי. ולא אומר על טמא טהור, ולא על טהור טמא, ולא על מותר אסור, ולא על אסור מותר, ולא יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם. כי ה' יתן חכמה, מפיו דעת ותבונה גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך.

תפילה ליציאתו מבית המדרש

מודה אני לפניך ה' אלהי ואלוהי אבותי, ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות, שאנו משכימים והם משכימים, אנו משכימים לדברי תורה, והם משכימים לדברים בטלים. אנו עמלים והם עמלים, אנו מקבלים שכר, והם מקבלים שכר, אנו רצים לחיי העולם הבא, והם רצים לבאר שחת, שנאמר: 'ואתה אלהים תורדם לבאר שחת, אנשי דמי ומרמה לא יחצו ימיהם, ואני אבטח בך'

בקיאות כהלכה על מסכתות השי"ם

המעלות שבהיבור זה

- ❖ לשון הגמרא (השמטות קלות).
- ❖ רש"י ותוספות מתומצתים בסוגרים סמוך לגמרא, מועיל מאוד לשינון מהיר.
- ❖ קטעי קישור קצרים למען ירוץ הקורא.
- ❖ ביאורי ראשונים ואחרונים להבנת העניין.
- ❖ פסקי הרמב"ם והש"ע, ונימוקי הפסיקה בסוף כל סוגיא.
- ❖ ביאורי אחרונים על הש"ע בקצרה.
- ❖ ביאורים נפלאים על חלק מאגדות חז"ל.
- ❖ הרחבה בנושאים שכיחים.

השתדלתי בעזה"י שהדברים שנכתבו יהיו מתוקנים, אך כבר ידוע מאמר החכם
"כשם שאי אפשר לבר בלי תבן, כך אי אפשר לספר בלי שגיאות"
לכן אבקש מהלומדים שאם ימצאו טעויות, יועילו בטובם להודיעני
שאוכל לתקנם במהדורה הבאה.

ניתן להשיג ספר זה, ואי"ה ספרים על מסכתות אחרות, בכריכה רכה צבעונית,

בטלפון 054-8439280/1

ובכתובת מייל S0548439280@gmail.com

כל המעוניין להשתתף בזיכוי הרבים, ולסייע בהפצה של סדרת הספרים
'בקיאות כהלכה', תע"ב. ניתן להקדיש לברכה, להצלחה, ולעילוי נשמת.

בטלפון 054-8439280/1

ובכתובת מייל S0548439280@gmail.com

הקדמה

ישתבחה הבורא ויתפאר היוצר, שזיכני להוציא לאור עולם חיבור זה, שהלומד בו בעזה"י ימצא בו תועלת בכמה עניינים. לאחר שהלומד למד את דפי הגמרא במקורם, יוכל ע"י חיבור זה לשנן את המסכת ביתר קלות, מטעם שעיקר דברי רש"י והתוספות הובאו בצמוד לגמרא, דבר שמקל מאוד שהחזרה תהיה קולחת וזורמת, כיון שהקורא קורא הכל ברצף אחד, כך שהמחשבה אינה מתנתקת, וכן הוספתי מילות קישור למען ירוץ הקורא. **וביתר הבנה**, שכן השתדלתי לבאר דברי התוספות, וכן קטעים קשים, בלשון שתהיה יותר קלה לקורא. וכן הבאתי מקצת מדברי קודשם של רבותינו הראשונים והאחרונים להשלמת ההבנה, הן בדברי הגמ', והן בדברי רש"י והתוס'.

אמנם עיקר העניין שבעבורו נכתב חיבור זה, הוא כדי להביא בסוף כל סוגיא את פסקי הש"ע או את פסקי הרמב"ם (באופן שש"ע לא כתב בזה) היוצאים מסוגיית הגמ', וכן השתדלתי לבאר כיצד פסקם נובע מתוך הסוגיא (אא"כ הדבר ברור מאליו), וכן הבאתי גם כן הערות נצרכות באחרונים, כך שחויץ מהביאור הנרחב על הגמרא, יקבל הלומד מטען של הלכות, שבודאי יוטמעו אצלו, כיון שלימוד הסוגיא קדם להם. ואף שאין די בזה לקבל דברים מוגמרים, לא בגמ', ולא בהלכה, מ"מ הלומד יקבל בקיאות טובה במסכת הנלמדת ובהלכות היוצאים ממנה, וגם המעוניין להשלים הדברים יוכל להיעזר בחיבור זה.

השתדלתי, שהדברים שנכתבו יהיו מתוקנים, אמנם כיון שהמלאכה הייתה רבה, הן בביאור הגמ', והן בפסקי ההלכה, חושש אני פן ח"ו נפלה תקלה תחת ידי. לכן, **מגלה אני דעתי** שאין לסמוך על שום דבר שנכתב, וק"ו שאין לסמוך על הלכות שנכתבו, אלא המעיין יראה הדברים במקורם, ואדרבה, אשמח להיעזר בלומדים שיעמידוני על שגיאותיי.

רואה אני צורך בכותבי הקדמה זו, לחזק, שאין לזנוח את לימוד הבקיאות, וראיתי בשו"ת משנה הלכות (ח"י סי' קנו) שכתב דברים נפלאים בעניין זה, וזה חלק מדבריו 'ומה שהביא בשם הגאון מוהרי"ז סאלאווייציק אבדק"ק בריסק שלמד כל הש"ס כולו קודם שמילא שש עשרה שנה, ושאלו מאביו וצוק"ל מרן הגר"ח שזה נגד שיטתו ודרכו שצריך להתעמק בתורה, ולא ללמוד בשטחיות לבקיאות, והשיב שקודם שיודעים כל הש"ס כולו, אין הפלפול שמפלפלין אלא פלפול של הבל, הנה הדברים ידועים והוא באמת גמרא מפורשת במס' ע"ז, ועיין רש"י שם, וכ"כ הגר"א ז"ל, וכבר הארכתני בזה בכמה מקומות, וודאי מרן הגר"ח לא יחלוק על גמ' מפורשת ח"ו, ועל כל הראשונים ואחרונים, וגם אני שמעתי שלעת שהשתדך הגרי"ז וצוק"ל התפאר עליו אביו הגר"ח וצוק"ל שידוע ש"ס עם פרש"י עכ"פ, אין צריך ראייה שכל התורה נתנה לנו מסיני, ולא רק כמה דפיין מאיזה מסכתות ח"ו ודי בזה' עכ"ל.

במעמד זה, ברצוני להודות ולברך למורי ורבותי שהדריכוני עד הלום, וכן לכל התומכים והמסייעים, ובפרט לרבנים, הרב אורן נזרית שליט"א מקים עולה של תורה בעיר האבות, שמשחר נעורי נטע בי אהבת תורה ויר"ש. לראש ישיבת 'קריית מלאכי' הרב יהודה עמית שליט"א ולרבני הישיבה היקרים. לראש כולל 'אורך ואמתך' הרב מאיר חדד שליט"א, שאני לומד תחת חסותו כבר

חמש עשרה שנה, שדאג ודואג לכל מחסורנו. לרב ישראל דויטש שליט"א מקים עולה של תורה בשכונת רמות בירושלים בביהמ"ד 'מניין אברכים' שם אני מסתופף בשאר הזמנים. יה"ר שהקב"ה ימלא משאלות ליבם לטובה לעבודתו יתברך, ויזכו להמשיך להגדיל תורה ולהאדירה לתפארת ישראל מתוך נחת ושלוחה, וירונו נחת מכל יוצאי חלציהם.

וכן להודות להורי היקרים מר אבי עזרא, ומרת אמי אסתר, ולחמותי מרת נעימה, הי"ו, אשר עמדו ועומדים לצידנו בכל עניין, יה"ר שהקב"ה יתמיד בריאותם, ויזכם ה' לנחת רוח מכל יוצאי חלציהם. וכן להנציח את זכרו של מר חמי ז"ל ר' מרדכי שרגא שכל ימיו תמך ועזר שנזכה להיות שקועים בעמלה של תורה, תנצב"ה.

ועל כולם לברך לאשתי מרת רחל שתחיה, אשר לרוב מסירותה והשגחתה בטיפול הילדים אשר חנן ה' אותנו, והשגחתה על צרכי הבית, זיכני ה' והביאני עד הלום. יה"ר שנזכה לראות את כל ילדנו גדולים בתורה ויר"ש, ומקדשי שמו ברבים, ולא תמוש התורה מפינו, ומפי זרענו עד עולם.

אסיים בהודאה להקב"ה, שזיכני להסתופף באוהלה של תורה, וגומל עמי חסדים טובים בכל רגע. מודה אני לו בכל ליבי על העבר, ומתחנן על העתיד, אנא ה', תזכני בתוך כלל עמך בית ישראל, לעבוד אותך באמתיות, באמונה, ללמוד תורתך, ולשמור מצוותיך, ויה"ר שנזכה בקרוב לביאת משיח צדקנו, ובניין בית מקדשנו ותפארתנו אכי"ר.

חותם לכבוד התורה ולומדיה
פעיה"ק ירושלים יב' תמוז תשפ"ב
שמואל כהן – זדה

מקרא

כדי שהקורא יפיק את מירב התועלת מחיבור זה, אציג לפני הקורא את דרך עבודתנו בחיבור זה. דברי רש"י הובאו בסוגרים עגולות או מרובעות בגודל אותיות זהה לדברי הגמ', וכן לפעמים באותיות קטנות יותר. דברי התוספות, ביאורים של הראשונים והאחרונים הובאו בכתב מוקטן, וציינו בתחילת דבריהם את שם המפרש. מילות קישור שהובא על ידי הובאו בכתב רש"י.

בסוף כל סוגיא אם יש פסקים של הש"ע הבאנו אותם, ואם ש"ע לא דיבר בזה הבאנו את פסקי הרמב"ם, והשתדלנו להסביר את טעם הפסק (אם הדבר איננו מובן מאליו), קורא שלעת עתה איננו מעוניין ללמוד את פסקי הרמב"ם והש"ע יכול לדלג לתחילת הפסקה הבאה, וכן אם אינו מעוניין לראות את דברי התוס', או שאר ראשונים ואחרונים, ידלג לסוף הסוגריים.

מעברי עמודים מסומן בצללית כך [דף ב ע"א], וכן בראש כל עמוד בצד שמאל הבאנו את הדף בו אוחזים. שיש מספר תירוצים מרוחקים זה מזה, או שלא ברור כל כך שזה תרוץ נוסף, גם אותם סימנתי בצללית אמנם יותר בהירה [כך]. יה"ר מלפניו יתברך שתהיה תועלת גדולה ללומדים בחיבור זה, והיה זה שכרי.

ספר זה נתרם לעילוי נשמות

יהודה בן עזרא ורבקה
נלב"ע כב' טבת

בימוני בת רחל
נלב"ע יח' סיון תשס"ז

עזרא בן פנחס ואלמם
נלב"ע כו' שבט

אברהם בן משה ורבקה
נלב"ע ד' חשוון תש"ם

שרה בת יחזקאל ושמחה
נלב"ע טו' תמוז תשע"ב

ת.נ.צ.ב.ה

לזכרון עולם

בהיכל ה'

לע"נ מר חמי איש החסד בהצנע

ר' מרדכי

בן חיים ושרה שרגא

נלב"ע ז"ד מר חשון תשע"ו

ת.נ.צ.ב.ה

(המשך המשנה) עיבור החדש בשלשה, עיבור השנה בשלשה (שהיו בית דין יושבין ורואין אם צריכין לעבר מפני האביב והתקופה, כדאמרינן בגמ') דברי רבי מאיר. רבן שמעון בן גמליאל אומר בשלשה מתחילין, ובחמשה נושאין ונותנין, וגומרינן בשבעה. ואם גמרו בשלשה מעוברת [מילתיה דר"ש מיפרשא בגמרא בברייתא (סנהדרין י:)].

(המשך המשנה) סמיכת זקנים (על ראש פר העלם דבר של צבור) ועריפת עגלה בשלשה, דברי רבי שמעון. רבי יהודה אומר בחמשה. החליצה והמיואונין [יתומה קמנה שהשיאוה אמה ואחיה לדעתה, יוצאה בלא גט במיאון, כל זמן שלא גדלה תחתיו, ובשלשה בעינן, דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, ומיאונין דרבנן, דמדאורייתא אפילו מיאון לא בעיא, דאין קדושי קמנה כלום אלא אם כן קדשה אביה, דכתיב 'את בתי נתתי לאיש הזה' הנוב"י מה"ת אה"ע סי' קה למד מדברי האו"ז והתרומה"ד דכל גט צריך להינתן לפני ב"ד של ג' והביא סמוכין לדבריהם מדברי רש"י כאן שכתב דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקנו, וכעין דאורייתא היינו גט אמנם החת"ם באה"ע ח"ב סי' ס"ד – סי' ס"ל שנתנית גט אי"צ בית דין, והסביר דכוונת רש"י באומרו כעין דאורייתא היינו חליצה דבעי ג', דבין במיאון בין בחליצה האשה תובעת להפטר מזיקת בעלה, משא"כ בגט שהבעל פוטר את אשתו ועוד כתב החת"ם באה"ע ח"ב סי' ס"ב דרש"י מתכוין כעין דאורייתא לגט מעושה, דכזה בעינן בית דין לעשותו ולהכריחו בשלשה [ביבמות (קא.) יליף לת].

(המשך המשנה) נטע רבעי (אם בא לחללו על המעות) ומעשר שני שאין דמיו ידועין (כגון פירות והרקיבו, שאין להם שער בשוק) בשלשה. ההקדשות (הבא לפדותן) בשלשה (צריך שלשה לשומן) הערכין המטלטלים בשלשה [בגמ' (יד:) מפרש] רבי יהודה אומר אחד מהן כהן (דכתיב כהן בפרשה כערבך הכהן). והקרקעות (של הקדש) תשעה וכהן [לשומן אם בא לפדותן, בגמ' (טו.) מפרש], ואדם [הבא לפדות עצמו מיד הקדש] כיוצא בהן [צריך עשרה לשומו, ובגמ' (סנהדרין טו.) פריך אדם מי קדיש].

פרק דיני ממונות בשלשה

[דף ב ע"א] משנה דיני ממונות בשלשה ופתבו התוס' אחר ששנה דינים בתלתא כבי (צ"ק, צ"מ, וצ"ב) משמיענו בכמה דנין אותם. הא דלא תנא כופר ושלשים של עבד כדתנן שאר קנסות י"מ משום דשור מיתתו ככ"ג ובזמן שהשור בסקילה בעלים משלמין כופר (צעצור שקורו הרג יסלאל) ושלשים של עבד (צעצור שקורו הרג עבד, ב"ק מג.) ודלא כר"א דמחייב (כופר) ע"פ עד אחד וע"פ הבעלים (שם מא:): ואין נראה דהא איכא אמוראי התם דסברי דאפי' ר' עקיבא דריש אם כופר לרבות שלא בכוונה. ונראה לר"ת דכופר ול' של עבד הוי בכלל חבלות אי נמי תנא ושייר הנז, ושייר נמי יציאת עבד בראשי אברים דקנסא הוא, ובעי נמי ג' מומחין, ותירוץ ראשון (סל כ"ט) לא חשיב הא שייר דאיכא למימר דפשיטא ליה דהוי מכלל חבלות אי נמי (אינו נחשב שוק, כיון...) התנא לא איירי אלא בממון הניתן מיד ליד [גזילות (כופר בפקדון דמששלח בו יד הוי גזול, וכן החוטף מיד חבירו הוי גולן כגון 'ויגזול את החנית מיד המצרי', אבל לזה ולא שילם, לא מיקרי גולן דמלוה להוצאה ניתנה) וחבלות (החובל בחבירו חייב בחמשה דברים, כדאמרינן בב"ק (פד.) ואיש כי יתן מום בעמיתו... כן יעשה לו בממון, ובגמ' פריך היינו דיני ממונות] בשלשה, נזק (דשור המועד או אדם שהזיקו (לממון סל חצירו) ובגמ' פריך, היינו חבלות) וחצי נזק, תשלומי כפל (דגניבה שנמצא בידו דכתיב 'אם המצא תמצא בידו') ותשלומי ארבעה וחמשה (דשור או שה, שטבחו או מכרו) בשלשה.

(המשך המשנה) האונם, והמפתה (נערה בתולה חמשים כסף) והמוציא שם רע (לא מצאתי לכתך בתולים וגו', וענשו אותו מאה כסף...) בשלשה, דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים מוציא שם רע בעשרים ושלשה, מפני שיש בו דיני נפשות [דאם אמת היה שזינתה תחתיו, היא בסקילה, ודיני נפשות בעינן עשרים ושלשה לקמן (טו.)]. מכות בשלשה [מלקות ארבעים, טעמא דר' ישמעאל ורבנן מפרש בגמ' (י.) מקראי]. משום רבי ישמעאל אמרו בעשרים ושלשה.

עפ"י בית דין של שבעים ואחד. אין עושין עיר הנדחת אלא על פי בית דין של שבעים ואחד. אין עושין עיר הנדחת בספר [כרך המבדיל בין ישראל לנכרים. 'ספר' איזור הנמצא על הגבול, ובגמ' (טז): מפרש טעמו], ולא שלש, אבל עושין אחת או שתים.

(המשך המשנה) סנהדרין גדולה היתה של שבעים ואחד, וקטנה של עשרים ושלושה. מנין לגדולה שהיא של שבעים ואחד שנאמר אֶסְפֹּה־לִי שְׁבַעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל, ומשה על גביהן, רבי יהודה אומר שבעים. ומנין לקטנה שהיא של עשרים ושלושה שנאמר וְשֹׁפְטוֹ הָעֵדָה וְהַצִּילוּ הָעֵדָה, עדה שופטת (עשרה מחייבין) ועדה מצלת (עשרה מזכין, אשמעינן קרא דצריך עשרים, שאם יחלקו, יהיו עשרה מחייבין ועשרה מזכין) הרי כאן עשרים. ומנין לעדה שהיא עשרה שנאמר (במרגלים כתיב) עַד־מָתִי לָעֵדָה הָרְעָה הַזֹּאת, יצאו יהושע וכלב. ומנין להביא עוד שלשה ממשמע שנאמר לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַגְלֵיךָ לְרַעַת שׁוֹמֵעַ אֲנִי שֹׁאֲהִיָּה עִמָּהֶם לְטוֹבָה (דלטובה, לזכות, הלך אחריהן, שאפילו מיעוט המזכים, ורבים המחייבין, כתיב 'לא תהיה אחרי רבים לרעות') אם כן למה נאמר אַחֲרֵי רַגְלֵיךָ לְרַעַת (משום זכות לא איצטרך ליה אלא אפילו לחייב הלך אחריהן) לא כהטייתך לטובה, הטייתך לרעה, הטייתך לטובה על פי אחד, הטייתך לרעה על פי שנים (והכי קאמר לא תהיה אחרי רבים לרעות על פי אחד, אבל אחרי רבים בשנים אפילו לרעות, הלכך על כרחך עשרים ושנים בעינן, דבציר מעשרה מזכין ליכא למימר, דהא כתיב והצילו העדה, ותו לא משכחת חובה בציר משנים עשר) [דף ב ע"ב] ואין בית דין שקול [אין עושין בית דין זוגות, שאם יחלקו לחצאין הוי להו פלגא ופלגא, ולא משכחת לה הטייתך לטובה על פי אחד, הלכך מוסיפין עליהן עוד אחד, ובגמ' (יז). פריך כיון דאין בית דין שקול ומצרכת

(המשך המשנה) דיני נפשות בעשרים ושלושה. הרובע (שור שרבע אשה) והנרבע (ובהמה שנרבעת לאיש, נידונית הבהמה ליסקל) בעשרים ושלושה (כאדם הרובע, דאיתקוש להדדי, 'והרגת את האשה ואת הבהמה' בהמה היינו רובע, ואיתקוש בהמה לאשה, מה אשה בעשרים ושלושה אף בהמה בעשרים ושלושה) שנאמר וְהִרְגֵתְּ אֶת־הָאִשָּׁה וְאֶת־הַבְּהֵמָה, ואומר וְאֶת־הַבְּהֵמָה תִּהְרֹגוּ.

(המשך המשנה) שור הנסקל (שנגח אדם ומת) בעשרים ושלושה, שנאמר הַשּׁוֹר יִפְקָל וְגַם־בְּעֻלָּיו יוּמָת, כמיתת בעלים (אם היה נידון בחיוב מיתת בית דין דבעי עשרים ושלושה) כך מיתת השור [דהאי בעליו יומת קרא יתרא להך דרשא, ולא דנתחייב קטלא, כדמפרש טעמוא בגמ' (סנהדרין טו.)].

(המשך המשנה) הזאב והארי הדוב והנמור והברדלס (חיה היא) והנחש [שהמיתו אדם, ונידוניהן בסקילה כשור, דאמרינן בב"ק (נד:), אחד שור ואחד כל בהמה] מיתתן בעשרים ושלושה. רבי אליעזר אומר כל הקודם להורגן זכה, רבי עקיבא אומר מיתתן בעשרים ושלושה.

(המשך המשנה) אין דנין לא את השבט (רובו של שבט שעבדו עבודה זרה במזיד) ולא את נביא השקר [בחנק, בגמ' (טז). בעי מנלן דבעי שבעים ואחד] ולא את כהן גדול אלא עפ"י בית דין של שבעים ואחד, ואין מוציאין למלחמת הרשות (כל מלחמה קרי רשות לכד ממלחמת יהושע, שהיתה לכבוש את ארץ ישראל) אלא עפ"י בית דין של שבעים ואחד.

(המשך המשנה) אין מוסיפין על העיר (ירושלים) ועל העזרות אלא עפ"י בית דין של שבעים ואחד. אין עושין סנהדריות [שהיו מושיבים סנהדרי קטנה של עשרים ושלושה בכל עיר ועיר, כדכתיב 'תתן לך בכל שעריך' וצריכין בית דין הגדול שבלשכת הגזית לצאת ולהושיבם... יליף בגמ' (טז:)] לשבטים אלא

והאי קרא כתיב בשומר חנם, וזה טוענו ששלח יד בפקדונו, דהיינו גזילות) חבלות מה לי חבל בגופו מה לי חבל בממונו [ממשמע שנאמר שלשה בחובל בממונו, אף חובל בגופו בכלל, הלכך בהא נמי כתיב ביה, ואי לא תנא דיני ממונות, הוה אמינא הנך משום דבגווייהו כתב נקט להו, ולעולם הוא הדין לדיני מלוה, להכי תנא דיני ממונות, ותנא ומה הן דיני ממונות, גזילות וחבלות, למעוטי הודאות והלואות, דאם כן דכולן במשמע, כיון דתנא דיני ממונות נישתוק כתבו התוס' ממונו ה"ל למנקט ברישא שכן דרך בכל מקום בלשון 'מה לי' להקדים הפשוט כדאשכחן בב"מ (לו:): מלאך המות מה לי הכא מה לי התם, וכן מה לי קטלא כולה מה לי קטלא פלגא, וב"מ (סג:). השתא דאמר רבי ינאי מה לי הן מה לי דמיהן מה לי דמיהן מה לי הן נמי אמרינן וי"ל דחבלא שייכא בגוף טפי ופשיטא, לכך נקט ברישא חבל בגופו. **תנא** מה הן דיני ממונות גזילות וחבלות, אבל הודאות והלואות לא.

ולמאי (הלכתא שיירינהו תנא לדיני מלוה, למעוטינהו מאי) אילימא דלא בעינן שלשה, והאמר רבי אבהו (פיארו התוס') דרבי אבהו אדרבי אבהו פריך, דשמואל ושאר אמוראי סברי דיניהן דין) שנים שדנו דיני ממונות לדברי הכל [לקמן (ו:). קאי, דפליגי בפשרה] אין דיניהם דין [ואשמעינן ר' אבהו דבדין כולוהו מודו דבעינן שלשה כתבו התוס', וא"ת היכי קאמר ד"ה הא איכא ברייתא דרמי בר חמא בב"ק (קז:). דאמר ארבעה שומרינן צריכינן כפירה במקצת דלית ליה עירוב פרשיות, ומאן דלית ליה עירוב פרשיות לא בעי שלשה כדמוכח בשמעתין. וי"ל דרבי אבהו לא חשיב לה להחיא ברייתא דלא מתניא בי ר' חייא ור' אושעיא. ועוד קשה דרבי יוחנן אית ליה (קז:). דרמי בר חמא ובירושלמי דריש מכילתין אמרינן רבי יוחנן וריש לקיש אמרי תרווייהו שנים שדנו אין דיניהם דין וביבמות (מו:). נמי קאמר רבי יוחנן גר צריך שלשה משפט כתיב ביה וי"ל דאפי' מאן דאית ליה אין עירוב פרשיות כתוב כאן בעי שלשה משום דכתיב 'משפט אחד יהיה לכם' והאי דקאמר הכא מאי קסבר... ה"ק אי קא סבר אין עירוב פרשיות כתוב כאן, ולכך לא בעינן מומחין דלא דריש משפט אחד להשוות הודאות והלואות לגזילות וחבלות שלשה מנא ליה, וכי קאמר לעולם קסבר עירוב פרשיות כתוב כאן ובדין הוא דבעי

עשרים ושלשה, הטייה לרעה על פי שנים לא משכחת לה] מוסיפין עליהם עוד אחד, הרי כאן עשרים ושלשה.

(המשך המשנה) וכמה יהא בעיר ותהא ראויה לסנהדרין מאה ועשרים (בגמ' מפרש כנגד מי) רבי נחמיה אומר מאתים ושלשים כנגד שרי עשרות (דהיינו עשרים ושלשה עשירות, שיהא כל אחד מבית דין שר של עשרה, דבציר מעשרה לא אשכחן שררה).

(גמרא) אטו גזילות וחבלות לאו דיני ממונות נינהו? **אמר רבי אבהו** מה הן קתני (האי גזילות וחבלות, פירושא דדיני ממונות הוא דלא תימא כל דיני ממונות במשמע, ולמעוטי הלואות והודאות שהן באין על גמילות חסדים, ואיכא נעילת דלת בפני לוי, כדאמרינן לקמן, הלכך מעטינהו, ולקמן מפרש ממאי מעטינהו) מה הן דיני ממונות גזילות וחבלות, אבל הודאות והלואות [שניהן על עסקי מלוה הן, 'הודאות' שבא לדון בעדי הודאה, שמביא עדים שאומרים בפנינו הודה לו, 'הלואות' שבא לדון בעדי הלואה, שמעידין בפנינו הלוהו, והלה כופר בשתייהן, וכי האי לישנא טובא איכא בהך מכילתא, הודאה אחר הודאה הלואה אחר הלואה מצטרפין בסנהדרין (ל:). גבי עדים זוממין, וא"ת דמפרשי 'הודאות' שמודה במקצת, 'הלואות' שכופר הכל, וראשון עיקר דמכדי שניהן על עסקי מלוה הם כדאוקימנא טעמא לקמן משום נעילת דלת בפני לוי, מאי שנא דהא קרי הלואה, והא לא קרי הלואה, הודאות וכפירות איבעי ליה למיתנין לא.

וצריכא, דאי תנא דיני ממונות הוה אמינא דאפילו הודאות והלואות, תנא גזילות וחבלות (לפרושא). ואי תנא גזילות וחבלות ולא קתני דיני ממונות הוה אמינא הוא הדין דאפילו הודאות והלואות, והאי דקתני גזילות וחבלות משום דעיקר שלשה דכתיבי בגזילות וחבלות כתיבי, גזילות דכתיב **וְנִקְרָב בְּעַל-הַבַּיִת אֶל-הָאֱלֹהִים** (מדכתב בפרשה אלהים שלשה זימני, נפקא לן דבעינן שלשה,

שבועה, והאי תנא דמתניתין אי סבירא ליה נמי דהאי 'אשר יאמר כי הוא זה' בהלואה משתעי, הרי נאמר אלהים בהאי קרא, דמשמע מומחין לשון שררה ורבנות כדמתרגמינן 'ראה נתתיך אלהים לפרעה' לשון רבנות] ליבעי נמי מומחין [כתבו התוס' מפורש בב"ק (קז.)] ואי קסבר (דהאי קרא לאו בהלואה משתעי) אין עירוב פרשיות כתוב כאן שלשה למה לי [בהלואה, הא מתלתא אלהים נפקא לן לקמן (ג):] ואלהים בהלואה לא כתיב?]

לעולם קסבר עירוב פרשיות כתוב כאן, ובדין הוא דליבעי נמי מומחין [כתבו התוס', תימה דמשמע הכא דממעטינן הדיוטות הדיוטות מדכתיב אלהים, ובגיטין (פה:) ממעט להו מדכתיב לפנייהם ולא לפני עכו"ם ולא לפני הדיוטות וי"ל דהתם ממעטינן מלפניהם משום דלפניהם קאי אאלהים דהכא כלומר לפני הדיינין המפורשין במקום אחר. ומיהו בגיטין (שם) פירש רש"י משום דקאי אשבעים זקנים הכתובים בסוף פרשת משפטים שעלו עמו להר... שהן סנהדרין ולדבריו של רש"י נראה לפרש דבגיטין לענין מילי דכפיה אירי, דאהכי מייתי לה, דאביי אשכח לרב יוסף דהוה יתיב וקא מעשה אגוטיין אמר ליה והאנן הדיוטות אנן אבל אלהים לאו אמילי דעשוי מיירי אלא בדין בעלמא, והא דמשמע ליה מילי דעשוי מלפניהם משום דדרשינן לקמן (ז.) מ'אשר תשים' אלו כלי הדיינין דשייך בהן שימה] והאי דלא בעינן מומחין משום דרבי חנינא (ותקנתא דרבנן הוא) דאמר רבי חנינא דבר תורה, אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה ובחקירה (צריך לבדוק את העדים באיזה יום באיזו שעה הלוחו) [דף ג ע"א] שנאמר מִשְׁפָּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם (ממונות כנפשות, וכיון דכתיב דרישה וחקירה בדיני נפשות דכתיב ודרשת וחקרת, הוא הדין לדיני ממונות כתבו התוס', וא"ת תיפוק ליה דעיקר דרישה וחקירה בעדים זוממין כתיב בפרשת שופטים בדיני ממונות ובדיני נפשות (וא"כ כיון שמוקרו הוא גם לדיני ממונות, מוע לריכס ללמוד מ'משפט אחד' ללמוד מדיני נפשות לדיני ממונות ממונות). וי"ל דמכל מקום לא הוה מצרכינן דרישה וחקירה בשאר דיני ממונות אלא דווקא בעדים זוממין אי לאו דכתיב משפט אחד). ומה טעם אמרו דיני ממונות לא בעינן דרישה וחקירה כדי שלא

מומחין... הוה מצי למימר דאפי' אין עירוב פרשיות כתוב כאן בדין הוא דליבעו ג' מומחין ממשפט אחד, אלא שאינו רוצה לחזור מדברי המקשה דקאמר אי אין עירוב פרשיות כתוב כאן לא שמעינן ג' ומומחין ממשפט אחד. וא"ת כי היכי דילפינן דרישה וחקירה ממשפט אחד, נילף נמי לענין ג' ומומחין אפי' מאן דלית ליה עירוב פרשיות וי"ל דמשפט אחד להשוות דיני ממונות לדיני נפשות קאתי ולא להשוות דיני ממונות אהדדי, דאקרא דלעיל קאי דכתיב 'מכה בהמה ישלמנה ומכה אדם יומת' וכתיב בתריה משפט אחד... ותדע דלקמן (מ.) בעי גזירה שוה דהיטב היטב ולא ילפינן דיני נפשות מהדדי לענין דרישה וחקירה מדכתב משפט אחד, ומיהו ע"כ אין ראייה משם דא"כ תיקשה לרמי בר חמא אליבא דרבי אבהו ולרבי יוחנן דאית להו משפט אחד אפי' להשוות דיני ממונות אהדדי אלא איצטריך היטב מטעם דלקמן דליכתבינהו רחמנא בחדא. וא"ת אכתי לענין מומחין מיהא נילף דיני ממונות מדיני נפשות כמו לענין דרישה וחקירה. וי"ל מדכתב רחמנא מומחין גבי גזילות ש"מ דלגבי הכי לא ילפינן דיני ממונות מדיני נפשות. אבל קשה למאן דאית ליה עירוב פרשיות, מומחין דכתב רחמנא גבי דיני ממונות למה לי, ושמא לענין מומחין אין ללמוד דיני ממונות מדיני נפשות כיון דסגי בשלשה. וצ"ע כל הנך מילי דחשיב לקמן (לכ.) מה בין דיני ממונות לדיני נפשות אמאי לא משווינן להו ממשפט אחד יהיה לכם) אלא דלא בעינן מומחין [סמוכין, ונטלו רשות מנשיא לדון כדאמרינן לקמן (ה.)].

מאי קסבר (תנא דידן דמעטינהו) אי קסבר עירוב פרשיות כתוב כאן [דאיכא למאן דאמר בב"ק (קז.) שהפרשיות הכתובות באלה המשפטים מעורבות הן, שיש מקרא כתוב בפרשה זו שאינו יכול לעמוד בה, אלא מפרשה אחרת הוא, כגון 'אשר יאמר כי הוא זה' דילפינן מיניה מודה במקצת הטענה ישבע... שכתב בשומר חנם, לאו אשומר חנם קאי, דשומרין אע"פ שלא הודו במקצת חייבין לישבע, דהודאה מקצת הטענה אפרשת דאם כסף תלוה קאי, דהתם הוא דבעינן הודאה במקצת, ואי לא מודה כלום, חזקה אם טענת התובע אמת, לא היה יכול זה להעיז פניו נגדו ולומר לא הליתני, הלכך אפילו שבועה לא בעי, אבל בפיקדון דליכא גמילות חסדים מעיז פניו וכופר הכל, ובעי

דלת בפני לוויין אין מתיישב דלא ה"ל למימר כ"ש אלא ה"ל למימר א"כ אתה... אלא משמע מלשון כ"ש דמכה נעילת דלת הוה פריך, וה"פ כיון דחיישת לנעילת דלת, הוה לן למימר טעו לא ישלמו, דאי מחייבת להו לשלם, הדיינים לא ירצו לדון בדינם, וננעלת דלת בפני לוויין. וא"ת מאי קושיא הא לא מחייב לשלם אא"כ נטל ונתן ביד כדאמר לקמן (לג.) ויש לומר דפריך למאן דמחייב בלא נטל ונתן? כל שכן אתה נועל דלת בפני לוויין (דסבר דלמא טעו בי דינא, ופטרי ליה ומפסידנא).

אי הכי (דבהודאות והלואות שלשה בעינן למה ליה לר' אבהו לאוקומה למתניתין במה הן קתני) תרתי קתני (מצי למימר דיני ממונות דהיינו הודאות והלואות בשלשה כל דהו, וגזילות וחבלות בשלשה מומחין, ומשום דחלוקין בדיניהן לא כלליננהו בחד כללא) דיני ממונות בשלשה הדיוטות, גזילות וחבלות בשלשה מומחין. ועוד (אי חדא קתני) שלשה שלשה למה לי (למה לי למיתני תרי זמני שלשה, הכי אבעי למיתני דיני ממונות, שהן גזילות וחבלות בשלשה כתבו התוס' איכא דוכתי דדיק הכי ואיכא דוכתי דלא דייק?)

אלא אמר רבא תרתי קתני (דודאי שלשה בעינן, דעירוב פרשיות כתיב כאן, ומיהו בהדיוטות סגי משום דרבי חנינא, והכי קאמר דיני ממונות, דהיינו הודאות והלואות בשלשה הדיוטות, וגזילות וחבלות בשלשה מומחין) משום דרבי חנינא.

רב אחא בריה דרב איקא אמר מדאורייתא חד נמי כשר (בהודאה והלואה) שנאמר **בְּצֶדֶק תִּשְׁפָּט עַמִּיתָךְ** (תשפוט) לשון יחיד, ואין עירוב פרשיות כאן, ומתניתין ודאי תרתי קתני, כדאמרן, ומיהו שלשה בהודאות והלואות, לאו מדאורייתא אלא מדרבנן כתבו התוס' פירש רש"י דקסבר אין עירוב פרשיות כתיב כאן וקשה דא"כ בצדק תשפוט למה לי לכך נראה דאפי' למאן דאית ליה עירוב פרשיות קאמר) אלא (גזירה) שתיקנו חכמים שיחיל לא ידון) משום יושבי קרנות (תגרין, שאין בקיאיין בטיב דינין, ויזכה את החייב ויחייב את הזכאי).

תנעול דלת בפני לוויין (שימנעו מלהלוות, שמוא יכפור, והעדים יטעו, ולא תהא עדותן מכוונת ויפסיד, והכא נמי, שמוא לא ימצא מומחין לכופו לדין כתבו התוס' גזילות וחבלות, וכתובת אשה, וירושות, ומתנות, בכלהו נמי לא בעינן דרישה והקירה כדי שתנעול דלת בפני גזלנין (פירש התוס' ר"ש סלא יגזול או יחזול בחזירו ויסמוך סלא יוכלו צית לין להעמידו צדק, שמוא לא יכנו העדים עדותן). וא"ת מהאי טעמא לא ניבעי מומחין בגזילות וחבלות כמו בהודאות והלואות ויש לומר דלגבי מומחים לא שייך למיחש ביה כמו זה, דבחדששא מועטת אדם נמנע מלהלוות לחבירו אם לא ימצא דיינין מזומנים לגבות חובו, אבל גזילות וחבלות יודע הגולן שיטריה הנגזל אחר המומחין עד שימצא לדון עם הגולן. ועי"ל דגזילות וחבלות נמי בעו דרישה והקירה ולא ממעטינן אלא הודאות והלואות. והא דמוקי לקמן (לב:) מתניתין דמצרכה דרישה והקירה בדיני קנסות לאו דווקא דיני קנסות קאמר דגזילות וחבלות קרי להו נמי קנסות כדאשכחן לקמן (יג:) גבי שאלמלא הוא בטלו דיני קנסות, דמייירי בכל הנהו דבעי שלשה מומחין. מיהו כתובת אשה וירושות ומתנות ונזקי שור בשור הוי בכלל הודאות והלואות, וכל הנהו דמסקינן בב"ק (פד:) דעבדינן שליחותיהו וגובין אותו בכבל ולא בעי מומחין. וא"ת והא אשכחן בכמה דוכתין שהיו דנין בכבל גזילות וחבלות (והכי לעיל למרו התוס' שגזלות וחבלות קרי להו קנסות) בב"ק (כא.) גבי ההוא גברא דבנה אפדנא אקילקלתא דיתמי, והנן בישא (לז.) דתקע ליה לחבריה, וכן בכמה מקומות. ויש לומר דבכל הנהו אפשר שדחקו זה את זה ע"י דתפסי, או דאמר אקבעיה לדינא בארץ ישראל כדאיתא בב"ק (טו.). וי"מ (מה שמלינו כלל המקומות ש"ס סהזכרו לעיל שאין לניס גזילות וחבלות...) דוקא גזילות שעל ידי חבלות כמו דמינצו בי תרי ומחו אהדדי עד שתוקף אחד וגזול את חבירו, דכי האי גוונא לא שכיח ולא עבדינא שליחותיהו. וא"ת והיאך היו דנין דיני גזילות ובכ"מ (סא:) היאך היו דנין דיני ריבית הא אמרינן בב"ק (צד:) הגזלנים ומלוי בריבית שהחזירו אין מקבלין מהם וי"ל דהא אמרינן בימי רבי נשנית משנה זו ומפרש ר"ת דווקא בימיו ולא לפניו ולאחריו משום עובדא דהתם, ולהכי לא פריך התם מכמה משניות אלא מברייתות ששנאן רבי לרבי חייה).

אלא מעתה טעו (הדיוטות בדיני ממונות) לא ישלמו (פירש רש"י דכיון דברשות רבנן קא נהתי הוו להו כמומחין, וכל המומחה לבית דין אם טעה פטור מלשלם, כדלקמן (לג.) הא שאינו מומחה חייב כתבו התוס' פירש רש"י כיון דברשות קא עבדי הוי שאינו מומחה כמומחה ולשון תירוץ הגמ' כ"ש שאתה נועל

בעלי דינים או שהוא מומחה לרבים **ביאר** באר הגולה ברייתא וגמרא (ה.) חו"מ (ג.ב.) ב. עידי דיני ממונות, חוץ מעידי חבלות, אינם צריכים דרישה וחקירה. כיצד, אמרו העדים בפנינו הלזה זה את זה מנה בשנה פלונית, אע"פ שלא כיונו החדש ולא המקום שהלזה בו ולא המנה אם היה ממטבע פלונית או ממטבע פלונית, עדותן קיימת. ואם נראה לדיין שהדין מרומה, צריך דרישה וחקירה להוציא הדין לאמתו (כפ"א לז: חו"מ (ל.א.).

'נזק וחצי נזק...' נזק היינו חבלות [מאי קרי נזק ומאי קרי חבלות, הא נזק אחד מחמשה דברים של חבלות הוא, וליתני חבלות, ולא בעי נזק ביארו התוס' לאו בשור שהזיק שור קאמר דהא איתא בב"ק (פד:) דגובין אותו בכבל ולא בעי מומחין, אלא בשור שהזיק אדם. והא דקאמר משום דקבעי למיתני חצי נזק דלא כר"ע דקאמר (לג.) אף תם שחבל באדם משלם במותר נזק שלם. ומיהו נראה דאיירי בכל ענין אף בשור דאזיק שור דהא מסיק בב"ק (פד:) דהא דגובין בכבל נזקי שור בשור היינו דווקא נזקי שן ורגל דמועדין מתחלתן, אבל נזקי קרן אמרינן התם דאין מועד בכבל) משום דקא בעי למיתנא חצי נזק, תני נמי נזק שלם. חצי נזק נמי היינו חבלות (דשור תם שחבל, אינו משלם אלא חצי נזק, וכיון דתנא חבלות, אף חצי נזק במשמע?) תנא (חבלות שמשלמין) ממונא, וקתני (חצי נזק, שמשלמין) קנסא (דסתם שוורים אינם נוגחים, ולא היה לבעלים לשמרו כל זמן שלא הועד, ולא בעי לשלומי מידי, אלא קנסא הוא דקנסיה רחמנא כדי שירבה בשמירת שוורים). הניחא למאן דאמר פלגא ניזקא קנסא, אלא למאן דאמר פלגא ניזקא ממונא (כב"ק טו.) פליגי בה, דקסבר סתם שוורים נגחנים הם, ומדינא כולוהו בעי לשלומי, דהוה ליה למינטריה, ורחמנא הוא דחם עליה] מאי איכא למימר? אלא אידי דקא בעי למיתנא תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה, דממון [דף ג ע"ב] שאינו משתלם בראש הוא (שמשלם יותר מן הקרן, וחצי נזק משלם פחות מן הקרן, בראש היינו קרן, דכתיב 'ושלם אותו בראשו') תנא נמי

אמו בתלתא מי לא הו יושבי קרנות? אי אפשר דלית בהו חד דגמיר [ששמע מחכמים ומדיינין הלכות דין מלוה כתבו התוס' דמאן דלא גמיר פסול לדינא (ל"ל שהכונה שאס אין אחד מהג' גמיר פסולים כל הג' לקין, וכ"כ התוס' ל"ט] כדמוכח (כג.) דתנן זה פוסל דינו של זה ופריך בגמרא כל כמיניה דפסיל לדיינים ומשני בערכאות דמוריא ופירש רש"י שהם יושבי קרנות, ואע"ג דפליגי רבנן ואמרי אימתי בזמן שמביא עליהם ראייה שהם קרובים או פסולים הא לאו הכי לא מצי פסיל, היינו דווקא בערכאות שנתמנו להיות דיינים (אבל סתם צית לין שאינם ערכאות מודים חכמים לר"מ).

אלא מעתה טעו לא ישלמו (דהא ברשות נחתי אפילו מדאורייתא)? כל שכן דנפישו יושבי קרנות (דלא איכפת להו למיגמר כתבו התוס' גם כאן פריך מכאן זה כיון דחיישת ליושבי קרנות הוה לן למימר טעו לא ישלמו כדי שלא יתרחקו הנהו דגמירי, ואז אי אפשר דליכא חד דגמיר ומשני כ"ש דנפישו לכן ישלמו כדי שילמדו דיני ממונות שלא יטעו פן יתחייבו לשלם).

מאי איכא בין רבא לרב אחא בריה דרב איקא? איכא ביניהו דאמר שמואל שנים שדנו דיניהן דין, אלא שנקראו בית דין הצופ (שעברו על תקנת חכמים). לרבא לית ליה דשמואל (דאמר מדאורייתא תלתא בעינן, לית ליה דשמואל דאמר דיניהן דין) לרב אחא בריה דרב איקא אית ליה דשמואל וכתבו התוס' בה"ג פוסק כשמואל אע"ג דרבא פליגי עליה משום דרב נחמן קאי כוותיה לקמן (ה.). והא דאמר בכתובות (כב.) גבי ג' שישבו לקיים את השטר ומת אחד מהן ודילמא רבנן דבי רב אשי כשמואל סבירא להו דמשמע דאין הלכה כשמואל, ה"פ כשמואל בעלמא סבירא להו בקיום ובוזה אין הלכה כמותם דאפילו רב נחמן דקאי כשמואל דשנים שדנו דיניהם דין מודה דקיום שמרות בג' כדאמר בב"ב (מ.) וכן הא דאמר לקמן (ל.) גבי אודיתא ודילמא רבנן דבי רב אשי כשמואל סבירא להו התם נמי ה"פ כשמואל בעלמא סבירא להו באודיתא וכתבו בהודאה בפני שנים בלא קנין ובוזה אין הלכה כמותו כדאמר התם בפני שנים וקנו מידו כותבין ובפני שלשה כותבין ואפילו לא קנו מידו, וכדמפרש התם דקבעי דוכתא ושלחי ומזמני ליה].

פסק הש"ע א. פחות משלשה, אין דיניהם דין (ביאר באר הגולה כר' אבהו, כ"פ הר"ף והרא"ש והרמב"ם) אפילו לא טעו, אלא א"כ קבלום

ורבי יאשיה (דבעי קרא לאתווי שלישי) לית ליה בית דין נוטה (שצריך שלא יהא בית דין שקול, כדי שיתקיים בו הטייה אחרי רבים, ולדידיה ארבעה או ששה כשרין, דאי בעי בית דין נוטה, קרא לאיתווי שלישי למה לי) והתניא (והא קרא דריש) רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר מה תלמוד לומר לְנֶטְתָּ אַחֲרֵי רַבִּים לְהִטָּת, התורה אמרה עשה לך בית דין נוטה? סבר לה (ר' יאשיה) כרבי יהודה, דאמר (סנהדרי גדולה) שבעים נדהו להו זוגות, וקרא מוקי לה לקמן לדרשה אחריתי בתבו התופ' והא דאמר רבי יהודה בסוכה (נא:) גבי אלכסנדריא של מצרים שהיו בה ע"א קתדראות של זהב כנגד ע"א זקנים של סנהדרי גדולה היינו משום דמשה על גביהו, וכן בכל סנהדרי גדולה היה שם מופלא שבכ"ד שלא היה מן החשבון. דתנן סנהדרי גדולה היתה של שבעים ואחד, רבי יהודה אומר שבעים.

אימר דשמעת ליה לרבי יהודה בסנהדרי גדולה, דכתיבי קראי [לקמן (יז:)] בשאר בי דינא מי שמעת ליה, וכי תימא לא שנא והתנן סמיכת זקנים (על ראש פר העדה) ועריפת עגלה בשלשה, דברי רבי שמעון. רבי יהודה אומר בחמשה. ואמרינן מאי טעמא דרבי יהודה וסמכו שנים, זקני שנים, ואין בית דין שקול (וסתם זקנים בית דינא משמע) מוסיפין עליהן עוד אחד, הרי כאן חמשה? דרבי יאשיה עדיפא מדרבי יהודה (כלומר, ר' יאשיה חיזק את דבריו יותר מדר' יהודה) דאילו רבי יהודה בסנהדרי גדולה הוא דלית ליה, הא בשאר בי דינא אית ליה, ורבי יאשיה בשאר בי דינא נמי לית ליה. ואלא האי לנטת מאי עביד ליה (בשלמא לר' יהודה מוקי לה בשאר בית דין)? מוקים לה בדיני נפשות (שתתקיים בו הטייתך לטובה על פי אחד, כדאמרה במתניתין, ואי הוי זוגות, ליכא הטייה בפחות משנים בתבו התופ' משום דקרא משמע בדיני נפשות דכתיב לא תהיה אחרי רבים לרעות דמשמע דבר שהוא רע לכל דהיינו דיני נפשות אבל בדיני ממונות זכות לזה וחובה לזה, ואע"ג דדיני נפשות נמי קרי ליה זכותיה דגואל הדם לקמן

חצי נזק, דממון שאינו משתלם בראש הוא, ואידי דקא בעי למיתנא חצי נזק תנא נמי נזק.

שלשה מנלן? דתנו רבנן וְנִקְרַב בְּעַל-הַבַּיִת אֶל-הָאֱלֹהִים הֲרִי כֹאן אֶחָד, עַד הָאֱלֹהִים יָבֵא דְבַר-שְׁנֵיהֶם הֲרִי כֹאן שְׁנַיִם, אֲשֶׁר יִרְשִׁיעַן אֱלֹהִים הֲרִי כֹאן שְׁלֹשָׁה, דברי רבי יאשיה. רבי יונתן אומר ראשון תחילה נאמר, ואין דורשין תחילות [פירש רש"י למניין, דלגופיה אתא, דלבעי מומחין, דאלהים לשון גדולה ורבנות. כתבו התופ' פי' רש"י משום דאיצטריך למומחין. וקשה דמוסיק דכ"ע אין דורשין תחילות, ור' יאשיה אמר לך אם כן נכתוב קרא אל השופט, דהא משופט לא ידיעין מומחין כמו שפירש רש"י עצמו (א"כ עולה לזומלים מלשון 'אלהים' למומחים אף שלא לזקני תחילות) ור' יונתן לישנא דעלמא נקט כדאמרי אינשי מאן דאית ליה דינא ליקרב לגבי דינא הרגיל ולא אצל הדיוט. לכך נראה דה"ק אין דורשין תחילות למנינא ואע"ג דלא איצטריך למומחין, וכן משמע בפלוגתא דר"ש ורבנן דלקמן (ד.) דבסכת בסכת בסכות מפרש בסוכה (ו:) בחד לישנא דכ"ע יש אם למסורת ופליגי בדורשין תחילות ומשמע דלכ"ע סככא לא בעי קרא ואפ"ה מדלינן חד לגופיה ולא מוקמינן למנינא למאן דלא דריש תחילות. וצריך לדקדק בכל הנהו דלקמן (ד.) קרנת קרנת קרנות, לטטפת לטטפת לטוטפות וי' כהנים (יד:) דדרשינן כולהו למנינא, ולא אמרינן אין דורשין תחילות] אלא עד האלהים יבא דבר שניהם הרי כאן אחד, אשר ירשיען אלהים הרי כאן שנים, ואין בית דין שקול (אין עושין בית דין זוגות, דצריך לקיים בו אחרי רבים להטות ואם יתחלקו לחצאין, אין כאן רבים) מוסיפין עליהן עוד אחד, הרי כאן שלשה.

נימא בדורשין תחילות קמיפלגי דמר סבר דורשין תחילות ומר סבר אין דורשין תחילות? לא, דכולי עלמא אין דורשין תחילות, אמר לך רבי יאשיה אם כן (דלא למידרשיה אתא) נימא קרא ונקרב בעל הבית אל השופט, מאי אל האלהים שמע מינה למנינא. ורבי יונתן לישנא דעלמא נקט, כדאמרי אינשי מאן דאית ליה דינא ליקרב לגבי דינא (אצל דין הרגיל, ולא אצל הדיוט).

כדדריש בריש פירקין עדה שופטת ועדה מצלת ואי עשרים בגמר דין כתיב בל"ט סג) כדי שיגמר הדין בשבעים ואחד, ותהא סנהדרין קטנה צריכה ארבעים וחמשה כדי שיגמר הדין בשלשה ועשרים, אלא אֶסְפְּדָה לִי שְׁבַעִים אִישׁ (ר') אבהו קאמר לה לכולה מילתא, ובלשון קושיא) אמר רחמנא, משעת אסיפה שבעים. וְשִׁפְטוּ הָעֵדָה (וילפינן מיניה במתניתין עשרים ושלשה לסנהדרין קטנה) וְהִצִּילוּ הָעֵדָה נְמוּי, משעת שפיטת העדה. הכי נמי וְנִקְרַב בְּעַל-הַבַּיִת אֶל-הָאֱלֹהִים (דילפינן מיניה) משעת קריבה שלשה?

אלא, היינו טעמא דרבי אֲשֶׁר יִרְשִׁיעוּ אֱלֹהִים (לשון רבים) תרי, נאמר אלהים למטה (ירשיעון אלהים) ונאמר אלהים למעלה (עד האלהים יבא, וההוא דונקרב לא קחשיב, דקסבר אין דורשין תחילות) מה למטה שנים אף למעלה שנים, ואין בית דין שקול מוסיפין עליהם עוד אחד, הרי כאן חמשה. **דף ד ע"א** ורבנן ירשיעון כתיב (כתבו התוס' וישכבן דכתיב בשני בני עלי חפני ופנחס שהובא בגמ' בשבת (נה): אפי' רבי מודה שהוא לשון יחיד, משום דקרא מוכח דפנחס לא חטא שייחמו הכתוב אחר אהרן הכהן).

אמר רבי יצחק בר יוסף אמר רבי יוחנן. רבי (ס"ל ה' ליינס לריך לדיני ממונות) ורבי יהודה בן רועין, ובית שמאי, ור"ש, ור"ע, כולהו סבירא להו יש אם למקרא [בתר קרייה אזלינן, דהיא עיקר כתבו התוס' הא דלא חשיב הכא רבי יוחנן בן ברוקא דמסכת סוכה (מה): דאמר חריות של דקל היו מביאין ומפרש בגמרא משום דכתיב כפות אחת ללולב ואחת למזבח ורבנן מפרשי' כפת כתיב, משום דרבי לוי מפרש התם טעמא אחריןא. ונראה דדוקא הכא שמקרא ומסורת מכחשי אהדדי אית להו יש אם למקרא, אבל היכא דלא מכחשו אהדדי דרשי תרווייהו, דהא רבי ור"ע ור"ש דסברי הכא יש אם למקרא מחייבין בכריתות (יז): ובכריתות (כב): בחתיכה אחת ספק של חלב ספק של שומן אשם תלוי משום דמצות כתיב, אלא היינו משום דקרא ומסורת דהתם לא מכחשי אהדדי ואפשר לקיים שניהם שבא המקרא דמצוות קרינן לחייב אשני מצות דהיינו ב' חתיכות, והמסורת בא לחייב על כל מצוה אחת. ובפסחים (לו).

(לג): מ"מ חשיב ליה רעות כיון דאין מרויה כלום במיתתו של זה, ועדים זוממין אע"ג דכי מיחייבי מפטר רוצח בכך מכל מקום אפשר דמיפטרי כולהו בהכחשה הלכך חשיב ליה רעות כי מיחייבי עדים זוממין מיתה ועוד מצי למימר דע"כ נמי קרא בדיני נפשות משום דדרשינן לעיל (ב). לא כהמיינתך לטובה המיינתך לרעה ולא שייך בדיני ממונות דרע לזה וטוב לזה].

אבל בדיני ממונות לא, אלא הא דתנן שנים אומרים זכאי, ואחד אומר חייב זכאי. שנים אומרים חייב ואחד אומר זכאי חייב. נימא דלא כרבי יאשיה (דאי כר' יאשיה, כיון דשלישי מקראי יליף להו, ולא משום נומה צריך שתהא דעת שלשתן שוה)? אפילו תימא רבי יאשיה (מודה דהיכא דחלוקין, אזלינן בתר רובא), מיייתי לה בקל וחומר מדיני נפשות. ומה דיני נפשות דחמירי, אמר רחמנא זיל בתר רובא, דיני ממונות לא כל שכן [הקשו התוס', תימה דכב"ב (צב): קאמר שמואל דאין הולכים בממון אחר הרוב ואמאי לא נילף בק"ו מדיני נפשות כדאמר הכא, ואין לומר דדיני נפשות גופיהו לא אזלינן בתר רובא, ברובא דליתיה קמן אלא ברובא דאיתיה קמן, דהא לקמן (סט). משמע דבכל דוכתא אזלינן בתר רובא בדיני נפשות כגון רוב נשים לט' ילדן, ורובא דאינשי דטעו בעיבורא דירחא וצ"ל דרובא לרדיא זבני לא חשיב כי הנך רובא, הלכך לא סמכינן אהך רובא בדיני ממונות (התוס' לא מצאריס מדוע 'רוב אנשים קונים צעצוע חריקה' הוא רוב גרוע 'מכוב נשים יולדות לט', 'רוב אנשים טועים צעיבור החולק' ה"ח חו"מ סי' רל"ב סקכ"א ביאר את הסברא לכנגד אלס אחד שקונה מאה שורים לרדיא, יס מאה בני אלס שקונים עשרה שורים לשחיטה, ומשום"ה לא הוי רוב מעליא השב שמעתתא ד פ"ו ביאר כיון דהוא רוב החלוי צמנהג ולא צטבע, ואפשר שהוא שניה ממנהג הרוכ ונוהג כהמיעוט)].

תנו רבנן דיני ממונות בשלשה, רבי אומר בחמשה, כדי שיגמר הדין (אם יחלקו, שיהא שלשה רוב ונלך אחריהם) בשלשה. אטו בתלתא מי לא גמר דינא בתרי? הכי קאמר מפני שגמר דין בשלשה. אלמא קסבר תלתא כי כתיבי בגמר דינא כתיבי. מוגדף בה רבי אבהו אלא מעתה (דקראי בגמר דין קיימו) תהא סנהדרין גדולה צריכה מאה וארבעים ואחד [כתבו התוס' פריך שפיר דשבעים ואחד כתיב כדדריש (יז). אבל סנהדרין קטנה דעשרים כתיב ותו לא

ד.

המזבח החיצון שנתנו במתנה אחת כיפר מנא להו ומשני סברי להו כבית הלל דאמרי אף חטאת שנתנו במתנה אחת כיפר וילפי כולהו מחטאת. ותימה למ"ל קרא (ודם זנחך יספד) דמהי תיתי דמעכבי (היינו שאין סביר לומר ששתי המתנות שהן ארבע יעכבו) הא אפילו לב"ש לא ילפי מחטאת, דאיכא למיפרך שכן חטאת וד' קרנות, ועוד קשה דמשמע התם דאפילו לב"ה הוה אמינא דמעכבי אי לאו דילפי מחטאת (וקשה מה הלל לומר שיהיה מעכב). ונראה לפרש דהיינו טעמא משום דמתנות של קרנות נפקא לן בזבחים (נג): מדכתיב סביב, והוה חשבינא כולה במתנה אחת (כ"ל שהיינו חושבים שעיקר העניין הוא לסווג את כל המזבח, והמתנות אחת משלימה את השניה להשלמת ההקף, וממילא היה מקום לומר שאין די בנתינה אחת) א"נ משום דכתיב סביב טובא ושינה הכתוב לעכב, להכי איצטריך קרא בין לב"ש בין לב"ה. ובחטאת שתי מתנות. ובית הלל אומרים אף בחטאת, שנתנו במתנה אחת כיפר. ואמר רב הונא מאי טעמא דבית שמאי קרנת קרנת קרנת (בחטאת של מזבח החיצון כתיב. בשעיר דנשיא כתיב קרנת חסר, ובכבשה דיחיד כתיב קרנות מלא, ובשעיר דיחיד כתיב קרנת חסר. אבל הנך דפר כהן משיח, והעלם דבר, במזבח הפנימי כתיב, והתם כולהו מודו דמתנה אחת מעכבת בהן, ובית שמאי אזלי בתר קרייה) הרי כאן שש, ארבע למצוה, ושתיים לעכב (כתבו התוס' וא"ת הוה ליה למימר שלש לעכב דכי לא כתיב נמי אלא ד' הוה ידעינא אחת לעכב דכפרה בכדי לא אשכחן כדאמרי בית הלל ואכתי מייטרי תרי לרבות שנים זי"ל דבית שמאי לית להו ההיא סברא א"נ קסברי כיון דאיכא שפיכות דמים ליסוד לאו כפרה בכדי הוא). ובית הלל אומרים קרנות קרנת, קרנת הרי כאן ארבע, שלש למצוה ואחת לעכב. ואימא (לבית הלל) כולהו (צריכי למכתב...) למצוה (ועיכוב דחדא מנא להו, אימא אע"פ שלא נתן כלום כיפר) כפרה בכדי (בלא כלום) לא אשכחן.

רבי שמעון דתניא שתיים (דפנות של סוכה) כהלכתן (שלימות) ושלישית אפילו טפה (ברום עשרה טפחים). רבי שמעון אומר שלש כהלכתן (שלימות) ורביעית אפילו טפה (ברום עשרה טפחים). במאי קמיפלגי, רבנן סברי יש אם למסורת (שנמסרה כתיבתו

נמי דריש ר"ע גבי לחם עוני ומסורת, ובסוכה (לד): תנא נמי ר"ע אומר כשם שלולב אחד... ומפרש בגמרא לולב אחד משום דכתיב כפת, וכן ר"ש דריש בקדושין (יח): גבי בבגדו בה מקרא ומסורת. ומיהו קשה מר"ע דלא דריש התם אלא מקרא לחוד ואמאי לא דריש התם תרווייהו כמו גבי לחם עוני, וע"ק דמסקינן בסוכה (ו): אחד לישנא דכ"ע ר"ש ורבנן יש אם למסורת ובפסחים (פו): גבי בבית אחד יאכל קסבר יש אם למקרא. וע"ק דבסוכה (ט): פסלינן לכ"ע סוכה תחת סוכה מדכתיב בסכת ולא אמרינן יש אם למקרא.

רבי הא דאמרן (ירשיעון קרינן), ורבי יהודה בן רועץ דתניא שאלו תלמידים את רבי יהודה בן רועץ אקרא אני (יכולני לקרות וטמאה...) שבָּעִים ונלמדה, דהא לא כתיב שבועיים מלא כתבו התוס' ה"מ לשנויי כדמשני בזבחים (לח). משום דכתיב כנדתה פירוש כך יש להוסיף בנקבה על ימי שבע טומאה דזכר] יכול תהא יולדת נקבה טמאה שבָּעִים, אמר להן טימא (שבעת ימים, זכר) וטיהר (שלשים ושלשת ימים) בזכר, וטימא (שבועיים נקבה) וטיהר (ששים יום וששת ימים) בנקבה. מה כשטיהר בזכר בנקבה כפלים (וטומאה דיולדת זכר שבעה, הלכך דנקבה שבועיים) אף כשטימא בזכר בנקבה כפלים וכתבו התוס' ה"מ למימר עוד תירוץ מדוע א"א לומר דימי טומאה שבועיים ימים, דמה בזכר ימי טהרה מרובים על ימי טומאה אף בנקבה ימי טהרה מרובים על ימי טומאה (אם ימי הטומאה היו שבעים ימים, הם היו מרובים על ימי הטוהר שהם ששים ושלשים). לאחר שיצאו, יצא ומחזיר אחריהם, אמר להן אי אתם זקוקים לכך, שבועיים קרינן, ויש אם למקרא.

בית שמאי דתנן בית שמאי אומרים כל הניתנין על מזבח החיצון (עולה ושלמים ואשם, הטעונוין שתי מתנות שהן ארבע) שנתנן במתנה אחת כיפר [שנאמר ודם זבחיך ישפך, שפיכה אחת במשמע כתבו התוס' בזבחים (לו): תניא מניין לניתנין על מזבח החיצון שנתנו במתנה אחת כיפר תלמוד לומר ודם זבחיך ישפך, ונראה דהך דרשה אתיא אליבא דבית שמאי, דלכ"ה לא צריך קרא דלא עדיפי מחטאת, וכן משמע התם בסוף הסוגיא דקאמר דלהנך תנאי דמפקי האי דם זבחיך ישפך לדרשה אחרינא כל הניתנין על

דבפסחים (כב.) לא משני אקושיא דדם, כשהותרה נבלה היא ודמה הותרה, כדמשני אקושיא דחלב וגיד, משמע דדם לא חשיב כבשר. לפי צ"ל שיש שום ריבוי דמרבין ביה דם נבלה, ולבתר דמרבין מסתבר לאוקמי ברביעית שיכול לקרוש ולעמוד על כזית. אבל קשה דא"כ דם שרץ נמי דאית ביה ריבויא נבעי מיניה כל כך שיכול לקרוש ולעמוד על כעדשה] שתי נפשות (משמע משני בני אדם, וכתב מת, כדי מיתה היינו רביעית) ושיעור אחד. ורבנן (פליגי עליה ואמרי עד שיהא השיעור מאדם אחד) נפשת (חסר) כתיב [הקשו התוס', תימה דרבי ישמעאל סבר לקמן יש אם למסורת והיינו כרבנן דדרשי נפשת, וא"כ בחולין (עב.) דפליגי ר' ישמעאל ור"ע דדריש ר' ישמעאל הנוגע במת בנפש דרביעית דם מטמא, וקאמר ר"ע לטעמיה דאמר אף משני מתים מטמא, לרבי ישמעאל למה לי תרי קראי בדם המת דמטמא].

מתקיף לה רב אחא בר יעקב מי איכא דלית ליה יש אם למקרא, והתניא בחלב אמון יכול בחלב (אמו, אבל 'בחלב' מותר לבשל) [דף ד ע"ב] אמרת יש אם למקרא (ולכא מאן דפליגי, דאי פליגי בשר בחלב מנא לן דאסור יש שהקשו מדוע לפי המסורת יש לומר חלב יותר מקלב, ולכן ביארנו שהקושיא שנכזה איסור כישול גם בחלב וגם בחלב שהרי הכתב יכול להתפרש כך כמו כד).

אלא דכולי עלמא יש אם למקרא. ורבי ורבנן בהא קמיפלגי רבי סבר ירשיען אלהים אחרני [לבד מאלהים האמור למעלה (על האלהים יצוא...)] בעינא תרתי, ולמעלה דומיא דלמטה הרי ארבע] ורבנן סברי ירשיען דהאיך והאי [ירשיעון אלהים האמור למעלה (על האלהים יצוא...)] ואלהים האמור כאן, ולעולם לשון רבים משמע]. ורבי יהודה בן רועץ לא פליגי רבנן עליה.

בית הלל דתניא וכפר וכפר וכפר (בשעיר נשיא, ובשעירה דיחיד, ובכבשה דיחיד כתיב, ומשמע דסגי בכפרה אחת, כדמפרש) מפני הדין (הוצרכו ליכתב כולן, דאי לא הוו כתיבי הוו מייטנא מדינא דכולהו מתנות מעכבי). והלא דין הוא (דלא ליעכבו, למה לי לרבווי דבכפרה אחת סגי) נאמר דמים למטה

לכתבו חסירה) ורבי שמעון סבר יש אם למקרא. רבנן סברי יש אם למסורת, בסכת, בסכת בסכות הרי כאן ארבע. דל חד קרא לגופיה פשו להו תלת, אתאי הלכתא (דאמרינן התם מחיצות הלכה למושה מסיני, ומוקמינן לה לגרוע לדופן אתיא) גרעתא לשלישית, ואוקימתא אטפה. ורבי שמעון סבר בסכת בסכת בסכות הרי כאן שש, דל חד קרא לגופיה פשו להו ארבע, אתאי הלכתא גרעתא לרביעית, ואוקמיה אטפה.

ר"ע דתניא ר"ע אומר מניין לרביעית דם (היא שיעור חיותו של אדם, ובלאו הכי לא איקרי מת עד שיהא בו שיעור מיתה) שיצאה משני מתים שמטמא באהל שנאמר וְעַל כָּל־נַפְשֹׁת מֵת לֹא יָבֵא [הקשו התוס', תימה למ"ל קרא להכי, מ"ש משני חצאי זיתים (סל כסך) מב' מתים שמטמא, ובחולין (עב.): נמי דבעי רבי ישמעאל קרא לרביעית דם הבא מן המת שמטמא, למה לי קרא, תיפוק ליה מידי דהוה אבשר המת, דדם חשוב כבשר כדמוכח בשבת (עז.-עז:)] ובמנחות (קד.) גבי דם נבלה דמטמא ברביעית הואיל ויכול לקרוש ולעמוד על כזית מטמא מידי דהוה אבשר. ויש לומר דשאני מת דאפי' בשר עצמו לא היה מטמא אי לאו משום דמקומו נעשה צלקת כדאמר בגדה (נה.) דבעי אין גזעו מחליף (מבואר בגמ' שלא כל חצרי האדם מטמאים, אלא רק אותם חצרים הדומים לעצם, שנולדו עם האדם מתחילת ביאתו לעולם, ושארם ניטלו, לא גללים אחרים במקומם, ומה שזכר מטמא, אף שעולה בשר שוב, כיון שאינו חוזר לקדמותו לגמרי שהרי נשאר ללקח) הלכך דם כיון דגזעו מחליף (שארם נלקח דם, נולד דם אחר במקומו) אי לאו דרבי קרא הייתי מטהר. והא דנקט מניין לרביעית דם הבא משני מתים שהוא מטמא, לאו משום שיהיה פשוט לו במת אחד בלאו האי קרא, דאי במת אחד היה טמא ה"ה בשני מתים אי ליכא מיעוטא, דהא תנן במעילה (יז.) כל שטומאתו ושיעורו שוה מצטרפין זה עם זה, והא דמטהרי רבנן דפליגי אר"ע משום דמעטיה קרא כדאמר נפשת כתיב. והא דאיצטריך קרא בדם השרץ (שם) אע"ג דחשיב כבשר, מכל מקום איצטריך לדם צלול דמטמא בכעדשה אע"ג דכי מיקריש מפחית טובא (שסז) אינו לומה לזכר, שאינו מטמא פחות מעלסה) ולהכי תנן התם (שם) דם השרץ ובשרו מצטרפין דשיעורן שוה (ששניהם מטמאים ככעלסה) אבל דם נבלה ובשרה לא, וכן מוכח בירושלמי שבת (פ"ח ה"א) דאמר דם הנבלה טמא והתנן דם השרץ ובשרו מצטרפין ואין לנו כיו"ב. ומיהו קשה (אם נאמר שדם לינו ככסך)

ד:

וכפר מפני הדין. כיפר אע"פ שלא נתן אלא שלשה, כיפר אע"פ שלא נתן אלא שנים, כיפר אע"פ שלא נתן אלא אחת.

ורבי שמעון ורבנן בהא פליגי רבי שמעון סבר סככא לא בעי קרא, ורבנן סברי סככא בעי קרא (כולהו יש אם למקרא סבירא להו, וכי מדלית חד בסוכות לגופיה, פשו להו ארבעה, אבל רבנן סברי סככא בעי קרא, פשו להו שלש דפנות, וגרעתא הלכתא לשלישית, ור' שמעון סבר סככא לא בעי קרא, דמקרא דמדלינן לגופיה נפקא, דהא בלא סככא לא מיקריה סוכה).

ורבי עקיבא ורבנן בהא פליגי, רבי עקיבא סבר נפשת תרתי משמע, ורבנן סברי נפשת דעלמא משמע (ולעולם חדא משמע, אלא הכי קאמר על אחת מכל נפשות מת שבעולם לא יבא).

ודכולי עלמא יש אם למקרא, והתניא לטטפת לטטפת (בפרשת שמע ובפרשת כי יביאך כתיב לטטפת חסר וי"ו, אבל בפרשת והיה אם שמוע כתיב...) לטוטפות [מלא]. הקשו התוס', תימה דלא כתיב 'ו' בין 'פ' ל'ת' בכולהו (ול"כ לא משמע לטון רבים) ויש מפרשים משום דכתיב ולטוטפת וגורעין 'ו' דבריש התיבה ומוסיפין בסוף התיבה ודורשין, כדאשכחן בזבחים (כה). ולקח מדם הפר דם מהפר יקבלנו, וככ"ב (קיא): דרשינן ונתתם את נחלתו לשאריו נחלת שארו לו. וקשה דכ"ב (נד): אמר גבי הקדש כתיב ויסק המישיית' אע"ג דכי שקלת ל'ו' דויסק ושדית ליה אחמישית סוף סוף הווי ליה המישייתו ולא נימא לשדיה בין 'ו' ל'ת' דהווי המישייתו משמע דבאמצע תיבה אין מוסיפין (וקשה על הפירוש לעיל שהסביר שזקחים את ה'ו' של ולטוטפת ולזקחים לטוטפות). ומיהו אשכחן בבכורות (מד): גבי מרוח אשך דתנן ר' חנינא בן אנטיגנוס אומר שמראיו חשוכין ומפרש בגמרא דגורעין 'ח' ממרוח ושדינן אשך ו'א' דאשך שדינן אמרוה וקרי ביה מראו חשך, ובירושלמי איכא פלוגתא דר' אמי בשם ר' יוחנן אמר גורעין לדרוש מתחלת הפרשה לסופה פירוש מתחלת התיבה לסופה, ור' יוחנן בשם ר' ירמיה אמר אפי' באמצע תיבה. ור"ת מפרש ד'ו' דלטוטפת דריש, וה"ג לטטפת לטטפת ולטוטפת הרי כאן ד' ואע"ג דר"ש לא דריש 'ו', 'ו' ל' דריש כדאמרין ביבמות (עב): גבי והנותר

(בפרשה למטה גבי הטאת העוף דשמיעת הקול, דכתיב ו'הזה מדם החטאת על קיר המזבח') ונאמר דמים למעלה (בחטאת בהמה). מה דמים האמורים למטה שנתנן במתנה אחת כיפר (דהא לא כתיב קרנות. ל"א נאמרו דמים למטה למטה מחוט הסיקרא, בעולה ושלמים ואשם, ונאמר דמים למעלה למעלה מחוט הסיקרא, דהיינו הטאת בהמה דכתיבי בה קרנות, מה דמים האמורים למטה שנתנן במתנה אחת כיפר, דהא אפילו בית שמאי מודו בשאר קרבנות דכתיב ודם זבחך ישפך. ל"א למטה בפרשה תחתונה דויקרא באשמות כתיבי, לשון אמצעי עיקר) אף דמים האמורים למעלה שנתנן במתנה אחת כיפר. או כלך לדרך זו נאמר דמים בחוץ ונאמר דמים בפנים נחטאות הפנימיות, דפר כהן משיח, והעלם דבר, הטעונון שבע הזיות על הפרוכת ועל מזבח הזהב, ותנן בהו מתנה אחת מהן מעכבת, בזבחים (מו). ונפקא לן מקראי במנחות (כו). ועשה כאשר עשה מה תלמוד לומר, לכפול בהזאות, מלמד שאם חסר אחת מכל המתנות לא עשה כלום). מה דמים האמורים בפנים חיסר אחת ממתנות לא עשה ולא כלום, אף דמים האמורים בחוץ חיסר אחת ממתנות לא עשה כלום. נראה למי דומה, דנין חוץ מחוץ, ואין דנין חוץ מפנים. או כלך לדרך זו דנין הטאת וארבע קרנות, מחטאת (פנימית) וארבע קרנות והקשו התוס', תימה הא אפי' פנים מפנים לא גמרינן בזבחים (לט): דבעי קרא לפר כהן משיח ולפר העלם דבר של ציבור ולשעירי ע"ז אע"ג דכולהו הטאות נינהו וכ"ש דלא אתו חיצונות מפנימיות ושמא כיון דאשכחן דלא פליג קרא התם (בחטאות הפנימיות) מהשתא לא מחלקינן אפי' חיצונות מפנימיות] ואל יוכיח זה (דם האשם שאינו הטאות) שאין הטאת וארבע קרנות (ולא נאמרו בה קרנות אלא סביב, וללישנא דחטאת העוף נמי אינו הטאת וארבע קרנות, כלומר אע"פ ששמן הטאות, לא נאמרו בו קרנות וכולן שמעתייה ודחטאת העוף לא סלקא לו) תלמוד לומר וכפר וכפר

אינו בישול אלא טגון ביארו התוס' והאי דקרי לצלי קדר בישול בפסחים (מא). שאני התם דכתיב ובשל מבושל מ"מ. וי"מ דרך בישול אסרה תורה דבלא בישול שרי וע"י בישול אסור, לאפוקי חֶלֶב דבלאו הכי אסור. וקשה לפי זה דחֶלֶב ומתה אסרינן בחֶלֶב בהולין (קינ: קטו). למ"ד איסור חל על איסור (היינו טאם ציטל חֶלֶב וקֶלֶב, או חֶלֶב ומתה עונכ על צ' איסורים איסור בשר בחלב, ואיסור אכילת חֶלֶב ונבלה) וקאמר התם חלב ומתה לא צריכא קרא (וקשה לפירוט זה, למה נאסור חלב ונבלה שמצטלים בחֶלֶב, הרי אסורים גם קודם הציטול).

תנו רבנן דיני ממונות בשלשה [דף ה ע"א]

ואם היה מומחה לרבים דן אפילו יחידי (פירש רש"י דכתיב 'בצדק תשפוט' וקסבר אין כאן עירוב פרשיות. התוס' הביאו את פירושו, והקשו דא"כ תקשה ליה הך ברייתא לר' אבהו דאמר שנים שדנו אין דיניהם דין לד"ה, ועוד קשה דמשמע לפירוש רש"י דלמאן דאית ליה עירוב פרשיות אין יכול לדון יחידי והא רב יוסף ס"ל בגיטין (פה:) דבהודאות והלואות עבדינן שליחותיהו אלמא אית ליה עירוב פרשיות ואפ"ה משמע בסמוך מעובדא דמר זוטרא דאית ליה לרב יוסף דיחיד מומחה דן ואפי' יחידי, ועוד מדקאמר בסמוך אבל לא נקיט רשותא דיניה לאו דינא, משמע דסבר כר' אבהו, ואפי' הכי יחיד מומחה דן, דלשמואל אפילו יחיד שאינו מומחה דינו דין דלאו דוקא נקט שמואל שנים כמו שאפרש לקמן בע"ה ודוחק לפרש דיניה לאו דינא לכתחלה.

דבעי ג' מומחין מדאורייתא תקנתא דרבנן היא דיחיד מומחה לרבים דן אפי' יחידי, והשתא הא דקאמר דיניה לאו דינא לאו אכגון דרב נחמן קאי, דאיהו סבר לה כשמואל לקמן דשנים שדנו דיניה דין, אלא אכגון אנא דר' חייא קאי, דלית ליה דשמואל, ולהאי פי' הא דפריך לקמן (ו.) לר' אבהו מוזן את הדין הוה מצי לשנויי דמיירי ביחיד מומחה לרבים. ומיהו קשה דבר"ה (כה:) משמע דמדאורייתא קאמר דמומחה לרבים דן ביחידי דתנן התם שאין היחיד נאמן ע"פ עצמו ומפרש בגמרא דאיצטריך למיתני דלא תימא דנאמן מידי דהוה איחיד מומחה דהכא, ופריך ואימא ה"ג ומשני אין לך מומחה יותר ממשות, ואי מדרבנן מאי מייתי ממשות וי"ל דהתם פריך ומשני למ"ד לעיל דבר תורה חד נמי כשר. עוד כתבו התוס' אע"ג דהאי

מומחה לרבים היינו גמירנא וסבירנא כדמסיק, מ"מ הא דקאמר לקמן (כג.) לעולם פוסל והולך עד שיקבל עליו בפני ב"ד שמומחה לרבים, לאו דניבעי גמיר וסביר כר' חייא ורב נחמן, דהתם ב"ד קאמר וכיון שהם ג' אפי' סתם בני אדם מומחין לרבים, אבל יחיד לא חשיב מומחה לרבים עד דגמיר וסביר. עוד ביארו התוס' מה ששנינו 'מומחה לרבים דן אפי' יחידי' היינו דיכול לכוף את האדם בעל כרחו, דאי בדקבליה עילויה אפי' שאינו

הרי כאן ארבע (בתים לתפילין של ראש, אבל של יד אינה אלא אחת) דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר אינו צריך, טט בכתפי (שם מקום) שתיים (כשרוצים לומר שתיים, אומר טט) פת באפריקי (נמי מקום) שתיים (קורין לשתיים פת כתבו התוס' פי' בתיבה אחת רמוז הכתוב ארבע בתים בין שתי הלשוניות כתפי ואפריקי, ומכיון דאשכחנן ליה בחד תיבה לית לן לרבויי טפי א"נ הא דלא דרשינן בתים טובא משום דלא מצינו בתורה כתובים אלא בד' פרשיות וי"מ דלר"ע דל חד (טוטפות) לגופיה (ל"כ נטאלו צ') ומשני טוטפות דריש ד' בתים, לכל לשון שני טוט ושני פת).

אלא לעולם פליגי, והני מילי כי פליגי היכא דשני קרא ממסורת (באותיות הקריה יתירות על המסורת, כמו לטוטפות בסוכות קרנות, דאיכא למימר מדשני ודאי תרווייהו דרשינן). אבל האי חֶלֶב וחֶלֶב דכי הדדי נינהו (כולי עלמא מודו) יש אם למקרא.

והרי יראה יראה (פירש רש"י יראה כל זכורך כתיב, וקרינא יראה, תרווייהו דרשינן יראה כל זכורך, שיראו פני השכינה, יראה משמע שיתראו לפניו שהוא בא לראותו, היקיש ראייתך לראיתו, כדרך שהקב"ה בא לראותך, כך בא ליראות לו, מה הוא רואה אותך כשהוא שלם שנאמר עיני ה' אלהיך בה מראשית, אף אתה רואה אותו בשתי עיניך, התוס' הביאו את פירוש רש"י וכתבו ולפי זה קאי יראה אקב"ה, וקאי יראה אזכורך, ואין הלשון משמע כן אלא תרווייהו משמע אזכורך. לכך מפרש רבינו תם איפכא כדרך שזכורך בא לראות את פני השכינה שהקב"ה רואהו בשתי עיניו כך זכורך רואהו בשתי עיניו שלו, וניחא השתא לשון בא, דשכינה תמיד בבית המקדש. אלמא...) דכי הדדי נינהו, ופליגי (דרשינן מסורת, וגבי חלב אמו מאן לימא דלא לידרש חלב אמו בתר מסורת) דתניא יוחנן בן דהבאי אומר משום רבי יהודה בן תימא הסומא באחת מעיניו פטור מן הראיה. שנאמר יראה יראה כדרך שבא לראות כך בא ליראות. מה לראות בשתי עיניו אף ליראות בשתי עיניו?

אלא אמר רב אחא בריה דרב איקא אמר קרא לֹא תִבְשֹׁל גְדִי, דרך בישול אסרה תורה (חֶלֶב צלול כמים, ואיכא בישול, אבל חֶלֶב

ה.

פשיטא, מהכא (מריש גלותא דבבל) להכא (למידן דינא בבבל) ומהתם (מנשיא דא"י) להתם (לדון בארץ ישראל) ומהכא להתם מהני, דהכא (בבל) שבט [לשון שררה, ויש להן רשות להפקיר, דהפקר בית דין הפקר דכתיב 'וכל אשר לא יבא...' ביבמות (פט:)] והתם (ארץ ישראל) מחוקק [שררה מועטת כתבו התוס' משמע דשבט עדיף, והא דאמר בפסחים (נא) אבל מבבל לא"י (בן ארץ ישראל סילא לבבל, יכול לנהוג לקולא כמנהגי ארץ ישראל) כיון דאנן (בני בבל) כייפינן להו, עבדינן כוותיהו. ואומר רבינו תם דה"מ במילתא דאיסור והיתר דבני א"י הכימי טפי דאורא דא"י מחכים כדאמר הכא דאיקרו מחוקק שמלמדין תורה ברבים, אבל לענין הפקעת ממון ליפטור דהפקר בית דין הפקר עדיפי בני בבל דאיקרו שבט שרודין את העם במקל, והיינו טעמא משום דראש גולה מזכרים דזרע המלוכה, ונשיא שבא"י מנקבות דזרע המלוכה כדאמר בירושלמי]. כדתניא לא יסור שבט מיהודה אלו ראשי גלויות שבבבל, שרודין את ישראל בשבט (שיש להם כח ורשות מאת מלכי פרס). ומחקק מפיין רגליו אלו בני בניו של הלל [הלל נשיא היה, כדאמר בפסחים (סו.) הושיבוהו בראש ומינוהו נשיא עליהם] שמלמדין תורה ברבים. מהתם להכא מאי?

תא שמע דרבה בר חנה [כתבו התוס' רבה בר חנה גרסינן, דאי רבה בר חנה, א"כ היה בן בנו של חנה, והכא משמע דבן אחיו של ר' חייא היה, וחנה אחיו של ר' חייא היה בדלקמן, אבל רבה בר חנה דבבולי הש"ס היה בימי ר' יוחנן, ובן בנו של חנה להכי קאמר בר בר. וי"מ דשם אביו בר חנה ולא יתכן כדאמר בב"ב (עד.) כל בר חנה סיכסא (ש"ס). לאיית תוס' רבנן אמרו שרצה עשה שטות ולכן אמרו הכן של חנה ש"ס, א"כ מוכח שלאבא קלאו חנה ולא בר חנה. יש להעיר שצגמ' לידן הנוסח כל 'צר צר חנה סיכסא'] דן דינא (בבבל) וטעה, אתא (לארץ ישראל) לקמיה דרבי חייא. אמר ליה אי קיבלוך עלייהו לא תשלם, ואי לא זיל שלים. והא רבה בר חנה רשותא הוה נקיט? שמע מינה מהתם להכא לא מהני (דהא רבה בר חנה רשותא הוה נקיט מרבי, דנשיא דא"י היה, כדאמרן לקמן בשמעתין בן אחי יורד לבבל...) שמע מינה.

ולא מהני, והא רבה בר רב הונא כי הוה מינצי בהדי דבי ריש גלותא אמר לאו

מומחה נמי, ומכאן דסתם ג' יכולין לדון את האדם בעל כרחו כשאינו רוצה לבא לב"ד, דהא ג' במקום יחיד מומחה קיימי, ואפי' שנים נמי דנין את האדם בעל כרחו אלא דאיקרו בית דין חצוף, דאי בדקבלו עלייהו מיירי שמואל אמאי הוי ב"ד חצוף, והא דתנן לקמן (בג.) זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד משמע דמדעתו אין בעל כרחו לא, הני מילי כשאומר לא אדון לפני זה אלא לפני זה, אבל אם אמר שלא יבא כלל לב"ד או אם הוה לווה ואינו רוצה לדון כלל בעירו כופין אותו ודנין אותו בעל כרחו). אמר רב נחמן כגון אנא דן דיני ממונות ביחידי וכתבו התוס' והא דתנן במסכת אבות (פ"ד מ"ח) אל תהי דן יחידי שאין דן יחידי אלא אחד הקב"ה, עצה טובה קמ"ל שלא יטעה, והא דאמר כגון אנא... היינו כלומר יכול לדון ולא שהיה דן אי נמי רגיל היה בדינין ואין לחוש שמא יטעה. וכן אמר רבי חייא כגון אנא דן דיני ממונות ביחידי.

איבעיא להו כגון אנא דגמירנא (שמועות דינין מרבתי) וסבירנא (יודע אני להוסיף וליישב טעמים מדעתי) ונקיטנא רשותא (מריש גלותא, דייננא דיני ממונות ביחידי). אבל לא נקיט רשותא, דיניה לא דינא (והדר דינא לגמרי) או דילמא אע"ג דלא נקיט רשותא דיניה דינא? תא שמע דמר זוטרא בריה דרב נחמן דן דינא (ביחידי) וטעה, אתא לקמיה דרב יוסף, אמר לו אם קיבלוך עלייהו (לגמרי, לילך אחרוך אם לדין אם לטעות, ולא יתבעוך) לא תשלם, ואי לא פירוש רש"י קבלו טעותך עליהם, דאמרו לך דיינת לן דין תורה התוס' הביאו את פירוש רש"י והקשו דאם כן מאי דייק מהכא, דהא אפילו לא גמיר וסביר נמי מה שעשה עשוי וישלם מביתו כדמוכח לקמן (ו.) דפריך לרבי אבהו מדין את הדין ומוקי לה בדקבלה עילויה, ובשאינו מומחה איירי, דהא קתני סיפא ואם היה מומחה לרבים פטור לכך נראה ואי לא, דלא קבלוך עלייהו כלל זיל שלים (ומיהו מיהדר דינא לא) שמע מינה (גמיר וסביר) כי לא נקיט רשותא דיניה דינא (ולא מהדר) שמע מינה.

אמר רב האי מאן דבעי למידן דינא, ואי טעה מיבעי למיפטורא לישקול רשותא מבי ריש גלותא (דכיון דברשות נחת לא משלם). וכן אמר שמואל לשקול רשותא מבי ריש גלותא.

יתיר בכורות, אל יתיר. מאי טעמא, אילימא משום דלא חכים הא קא אמרינן דחכים טובא (דהא תרצת דעל שם חכמתו קריה בן אחותו) אלא משום דלא בקיע במומי, והאמר רב שמונה עשר חדשים גדלתי אצל רועה בהמה לידע איזה מום קבוע ואיזה מום עובר? אלא לחלק לו כבוד לרבה בר חנה (כדי שינהגו בו בניי בכל כבוד, שבק ליה האי חשיבותא, דאילו לרב הוו נהגי ביה יקר בלאו הכי). ואיבעית אימא (הא דקאמר אל יתיר) משום הא גופיה (משום הא מילתא דקאמר שמונה עשר חדשים גדלתי...) דרב בקיע במומי טפי, ושרי מומי דלא ידעי אינשי (אינו ניכר לרבים שהוא מום) ואמרי כי האי גוונא שרא רב, ואתו למשרי מום עובר.

יורה, יורה. אי גמיר, רשותא למה לי למישקל וכתבו התוס' הא דלא משני לענין ליפטר, דלקמן (לג.) מוכח שצריך רשות ליפטר באיסור והיתר, משום דאי ליפטר גרידא לא היה צריך למשקל רשותא בתרתי בהוראות ודין, היה די ברשות כללית להיפטר מלשלם, והיה מועיל לכל העניינים? משום מעשה שהיה. דתניא פעם אחת הלך רבי למקום אחד, וראה בני אדם שמגבלין עיסותיהם בטומאה (לא הוו מקפידין לטהר כליהם). אמר להם מפני מה אתם מגבלין עיסותיכם בטומאה, אמרו לו תלמיד אחד בא לכאן, והורה לנו מי בצעים (אגם) אין מכשירין. והוא מי ביצים (הלש עיסה בביצים של תרנגולת ואווז) דרש להו. ואינהו סבור מי בצעים קאמר (הקשו התוס', תימה היאך טעו בין ביצים לבצעים ואר"ת דאינהו סבור דמי ביצים דקאמר דהיינו מי בצים דכתיב היגאה גמא בלי בצח וטעו בין בצים לביצים). וטעו נמי בהא מי קרמיון ומי פיגה (נהרות של אגמים) פסולין (למי הטאת, מפני שהן מי בצעים ואנו מים חיים אל כלי בעינן כתבו התוס', וא"ת דבב"ב (עד:) משמע שהם נהרות דדרשינן ועל נהרות יכוננה אלו ד' נהרות ירדן ירמוך קרמיון ופיגה. ואר"ת דודאי נהרות הן, ולפי שאין המים צוללין ועפר וטיט מעורב בהן פסולין למי הטאת דהוי חציצה בין מים לכלים וכתיב מים חיים אל כלי) מפני שהן מי ביצים. ואינהו סבור מדלגבי הטאת פסילי אכשורי נמי לא מכשרי. ולא

מינייכו נקיטנא רשותא (ואיני כפוף לכם), נקיטנא רשותא מאבא מרי, ואבא מרי מרב וביארו התוס' פי' ואבא מרי נטל רשות מרב. דמי שיש לו רשות יכול ליתן רשות בענין שמוצינו (יג:) לענין דיני קנסות דמי שהוא סמוך יכול לסמוך ויהיב ליה רשותא למידן דיני קנסות כדאמרינן (שם) ברם זכור אותו האיש לטוב שאלמלא הוא בטלו דיני קנסות. ואע"פ שהוצרך רבי חייא ליטול רשות מרבי בשביל רבה בר חנה ורב (אס כל מי שקיבל קסות, יכול לתת קסות לאחר, א"כ רב חייא צעלמו יכל לתת קסות לרבה בר חנה ורב) שמא בעירו של רבי היה ובעירו לא היה רשאי אדם ליתן רשות אלא רבי, אבל אין סברא לומר דרבה בר הונא היה בימי רבין ורב מרבי חייא, ורבי חייא מרבי? במילתא דעלמא הוא דאוקים להו. וכי מאחר דלא מהני, רבה בר חנה רשותא דנקט למה לי? לעיירות העומדים על הגבולין (הנמשכות אחר ארץ ישראל).

מאי רשותא (דרבה בר חנה) כי הוה נחית רבה בר חנה לבבל, אמר ליה רבי חייא לרבי בן אחי יורד לבבל, יורה (איסור והיתר)? (אמר להם רבי...) יורה (לקמן פריך אי גמיר, למה ליה רשותא בהוראה). ידין (ברשות, ויפטר מלשלם)? ידין. יתיר בכורות (יראה במומין, ואם קבוע הוא יתירנו לשוחטו, דביומיה דרבי אין לבכור תקנה עד שיפול בו מום, דאחר חורבן היה)? יתיר. כי הוה נחית רב לבבל, אמר ליה רבי חייא לרבי בן אחותי יורד לבבל, יורה? יורה. ידין? ידין. יתיר בכורות? אל יתיר (לקמן מפרש טעמא).

מאי שנא למר (רבה בר חנה) דקא קרי בן אחי, ומאי שנא למר (רבי) דקא קרי בן אחותי, וכי תימא הכי הוה מעשה, והאמר מר איבו [אבוה דרב הוה, כדאמרינן בפסחים (ד.) אמר ליה אייבו קיים] וחנה (אבוה דרבה) ושילא, ומרתא, ורבי חייא כולהו בניי אבא בר אחא כרסלא מכפרי (מקום) הו? רב בר אחוה דהוה בר אחתיה, רבה בר חנה בר אחוה דלאו בר אחתיה. ואי בעית אימא [דף ה ע"ב] על שם חכמתו (שהיה רב חכם ביותר, קרי ליה בן אחותו) דכתיב אָמַר לְחַכְמָה אֶחָתִי אֶתְּ.

ה:

בגרושה (ונשאה, וממנה נולדתי והריני חלל) וחיללו (פתב רשי לא איתפרש לן מאי בעיא הכא, ונראה בעיני דהא אתא לאשמעינן, אע"ג דר' חייא תלמידו דרבי הוה, ובמקומו דרבי הוה, לא חלק לו כבוד לרבי מלהפריש זה מן האיסור, דלענין אפרושי מאיסורא אין כאן מורה הלכה לפני רבו, כדאמרינן בעירובין (סג.). ובמסכת שביעית ירושלמי בפ"ו מצאתי בההוא עובדא דההוא דקאי בבית הקברות, דלא גרסינן ביה ר' חייא, אלא רבי הוה, ושני דברים הללו ראה רבי בעכו דמי ביצים אין מכשירין, והאי ולא גרסינן דהוה קאי בבית הקברות אלא בעכו, שבה ארץ ישראל ויש בה ארץ העמים, וראה אותן העומדים בגבול ארץ ישראל שהיו מגבלין עיסותיהן בטומאה, ותמה, עד שאמרו לו תלמיד אחד בא לכאן... וחזר וראה אותו כהן עומד בקצת העיר שחוץ לגבול ארץ ישראל, אמר לו והרי הוא זה ארץ העמים שגזרו עליה טומאה כבית הקברות, ואמר ליה לאו בן איש כהן פלוני אתה... ולכך נשנו מעשים הללו זה אצל זה בעין זה כתבו התוס' דלא גרסינן רבי חייא דאלו המעשים מביא בירושלמי על רבי שראה אותם בעכו ודייק מיניה דעכו יש בה מארץ ישראל מדבעי למיכל בה מותרות, ויש בה מהוצה לארץ מדכעם על אותו כהן שהיה עומד בצד דבחוצה לארץ, וגרם התם דרבי חזייה להתוא גברא דהוה קאי בארץ העמים, ולעיל נמי גרם ואינהו סבור מי שלק בצים קאמר).

פשיטא לפלגא (כגון רב, דיהיבי להו רשותא למידן ולא להתיר בכורות) הא קאמר דמהני, על תנאי (כגון עד שנה או עד שנתים ולא יותר) מאי (מהני בתוך הזמן או לא)? תא שמע דאמר ליה רבי יוחנן לרב שמן (כשהיה פורש ממנו וירד לבבל) הרי אתה ברשותנו (רשות נתונה לך לדון) עד שתבא אצלנו. **פסק הש"ע א.** פחות משלשה, אין דיניהם דין, אפילו לא טעו, אלא א"כ קבלום בעלי דינים או שהוא מומחה לרבים (הגה ובזמן הזה אין דנין דין מומחה לרבים שידון ביחידי בעל כרחו של אדם מהניו) חו"מ (ג,ב). ב. טעה בשיקול הדעת, כגון דבר שהיא מחלוקת תנאים או אמוראים ולא נפסקה ההלכה כאחד מהם בפירוש, ועשה כאחד מהם ולא ידע שכבר פשט המעשה בכל העולם כדברי האחד, אם היה זה דין מומחה ונטל רשות מריש גלותא, או שלא נטל רשות אבל קבלו אותו בעלי דינים עליהם, הואיל והוא מומחה,

היא, התם לענין חטאת בעינן מים חיים, הכא אכשורי כל דהו מכשרי. תנא באותה שעה גזרו תלמיד אל יורה אלא אם כן נוטל רשות מרבו (וכי יהיב ליה רבו רשותא מידק דייק ביה שיהא לשונו פתוח, ולא יטעו השומעין את דבריו).

תנחום בריה דרבי אמי איקלע לחתר (מקום) דרש להו מותר ללתות היטין בפסח (לשרות מעט במים ולכותשן במכתשת, ולא חיישינן לחימוץ הואיל וכותשן מיד). אמרו לו לאו רבי מני דמן צור איכא הכא, ותניא תלמיד אל יורה הלכה במקום רבו, אלא אם כן היה רחוק ממנו שלש פרסאות כנגד מחנה ישראל ודכל מאן דבעי מילתא אזיל לגבי משה דכתיב 'והיה כל מבקש ה'...' אע"ג שהמחנה שלש פרסאות ואתו לגבי משה רבותא דמשה שאני, מחנה ישראל שלש פרסאות דכתיב ויחנו על הירדן מבית הישימות עד אבל השמים, ואמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי ההוא אתרא, והוה תלתא פרסי בעירובין (נה): וכיומא (עה): כתבו התוס' והא דאמר בעירובין (סב): דאפילו ביעתא בכותחא בעא מיניה מרב חסדא כולי שני דרב הונא ולא אורי (מסמע לפי חוץ לג' פרסאות) התם בפניו ממש איירי (הסכיח המהכ"ס להכוונה פתוך ג' פרסאות) דהא קאמר התם רב חסדא אורי בכפרי בשני דרב הונא. ומיהו קשה מהא דקאמר התם (סג.) דרב המנונא לא אורי בהרתא דארגיז בשני דרב הונא לפי שתלמידו היה והכא משמע דחוץ לשלש פרסאות יכול להורות, וליכא למימר דהכא איירי בתלמיד חבר ולכך שרי נמי חוץ לשלש פרסאות כמו רב חסדא, דהתם דהא כיון דממשה גמרינן כדפירש רש"י משמע דבתלמיד גמור איירי, ודוחק לומר דהרתא דארגיז תוך ג' פרסאות היה, ועוד דאמרינן התם (שם) בפניו אסור וחיוב מיתה ושלא בפניו אסור ואין חיוב מיתה משמע התם מתוך הסוגיא דתוך שלש פרסאות חשוב בפניו, וחוץ של ג' שלא בפניו ונראה דהתם מיירי בלא נטל רשות מרבו אמר להו לאו אדעתאי.

רבי חייא חזייה להתוא גברא דהוה קאי בבית הקברות, אמר ליה לאו בן איש פלוני כהן אתה, אמר ליה אין, אבוה דההוא גברא גבה עינים הוה (הלך אחר עיניו) נתן עיניו

ה:

כי בימינו הספרים אשר נתפשטו בקרב ישראל הם הם רבותינו, וראוי לכל מי שהגיע להוראה שלא יורה שום הוראה בלתי עיון תחילה בספר, ורמז לדבר אז לא אבוש בהביטי אל כל מצותיך, והמורה שלא עפ"י הספרים הוא כמורה הלכה בפני רבו.

הרמב"ם א. ראשי גלויות שבבבל במקום מלך הן עומדים, ויש להן לרדות את ישראל בכל מקום ולדון עליהן בין רצו בין לא רצו שנאמר לא יסור שבט מיהודה אלו ראשי גלויות שבבבל סנהדרין (ד"ג). ב. וכל דיין הראוי לדון שנתן לו ראש גלות רשות לדון יש לו רשות לדון בכל העולם אע"פ שלא רצו בעלי דיניו בין בארץ בין בחוצה לארץ אע"פ שאינו הן דיני קנסות, וכל דיין הראוי לדון שנתנו לו בית דין שבארץ ישראל רשות לדון, יש לו רשות לדון בכל ארץ ישראל ובעיירות העומדות על הגבולים אע"פ שלא רצו בעלי דיניו, אבל בחוצה לארץ אין רשותן מועלת לו לכופ את בעלי דיניו, אע"פ שיש לו לדון דיני קנסות בחוצה לארץ אינו דן אלא למי שרוצה לדון אצלו, אבל לכופ את בעלי דיניו ולדון להם אין לו רשות עד שיטול רשות מראש גלות סנהדרין (ד"ד). ג. אין שוחטין את הבכור אלא על פי מומחה שנתן לו הנשיא שבארץ ישראל רשות ואמר לו התר בכורות במומן, אפילו היה מום גדול וגלוי לכל לא יתירו אלא מומחה שנטל רשות... בכורות (ג"א). ד. וכן יש לסומכין ליתן רשות עד זמן ולומר לנסמך יש לך רשות לדון או להורות עד שיבא הנשיא לכאן, או כל זמן שאין אתה עמנו במדינה וכן כל כיוצא בזה סנהדרין (ד"ט).

גופא אמר שמואל שנים שדנו דיניהם דין, אלא שנקרא בית דין הצוף [פתבו חתום] הא דנקט שנים משום דאפילו שנים הוו ב"ד הצוף, אבל ה"ה דהד נמי דיניה דין מדפריך בסמוך (ו.) לר' אבהו מדן הדין, ולשמואל לא פריך. ועוד יש להוכיח כן מדתניא לקמן וחכמים אומרים פשרה ביחיד וכעי לפרושי טעמא דרבנן משום דמקשי פשרה לדין.

יטיב רב נחמן וקאמר להא שמעתא. איתיביה [משנה כט.] רבא לרב נחמן אפילו

חוזר הדין. ואם אי אפשר להחזיר, פטור מלשלם חו"מ (כה"ב). שאר הפרטים ילמדו לקמן (לב.. לג.). ג. אסור לאדם להורות לפני רבו לעולם, וכל המורה לפניו חייב מיתה (הגה ואפילו נטילת רשות לא מהני תוך שלשה פרסאות, אם הוא רבו מובהק. ואם הוא רחוק מרבו י"ב מיל, ושאל לו אדם דבר הלכה בדרך מקרה, יכול להשיב. אבל לקבוע עצמו להוראה ולישב ולהורות, אפילו הוא בסוף העולם, אסור להורות עד שימות רבו או עד שיתן לו רשות... (הגה וכל זה ברבו מובהק, אבל בתלמיד חבר, אפילו תוך שלשה פרסאות שרי ל"ף ומצ"ס וי"א דמ"מ לפני רבו ממש אסור ל"ף ואפילו שלא בפניו ממש...) וי"א דתלמיד גמור תוך י"ב מיל חייב מיתה, אם הוא מורה. חוץ לי"ב מיל, פטור אבל אסור... יו"ד (רמב"ד). איתא באנצקלופדיה תלמודית ערך הוראה כל ההוראות שאמרו אסור להורות במקום רבו, אינו אלא כשבא מעשה לפניו ומורה לעשות כן, אבל אם שואלים אותו הלכה כדברי מי, יכול לומר מה שבדעתו, ובלבד שלא יורה על מעשה שבא, שעל מעשה שבא, אפילו שואלים אותו הלכה כדברי מי, אסור לו לומר הלכה כפלוגי. כתבו ראשונים שאין הוראה אסורה אלא זו שנראה חידוש לשואל, ואפילו שהתלמיד בעצמו יודע שאינו מועה, כגון ביצה בכותח שמותר לאכול כגון ששחט את התרנגולת ומצא בה ביצים גמורות או ימים שמותר להתענות בהם, אבל דבר שהשואל יודע מנהגו של דבר זה, כגון נותן טעם לפגם שמותר, או ביטול איסור בששים, וכיוצא בזה, שאם הוא מורה לו היתר אינו נראה להשואל דבר חידוש, מותר, וכן ביצים גמורות, שלא במעי שחוטת, מותר להורות, שהן אינן צריכות היתר, שאין לך עם הארץ שלא ידע שמותרות בחלב. ויש מהראשונים שנראה מדבריהם שאף בביצים גמורות בחלב, שפשוט לכל היתרן, אסור להורות. יש מן הראשונים סוברים שלא אסרו להורות בפני רבו אלא בימי התנאים והאמוראים, אבל בימינו כל הדינים הראויים לעשות תלמיד לרב נתבטלו, כי הגמרות והפירושים והחידושים והחיבורים הם המורים והכל לפי פקחות הלכות, ואע"פ שבפרטים לא תקיף הידיעה ואנו רואים מהלוקת בהבנת הפוסקים מכל מקום רוב הדינים פשוטים ולא מסתבר לגזור בשביל המיעוט על הרוב, ויש סוברים דוקא כל הכתוב בספרים יכול להורות בימי רבו, אבל לא יורה דבר מלכו ולא יסמוך על ראיותיו לדמות דבר לדבר מעצמו. כתבו אחרונים

איתיביה רבי אבא לרבי אבהו דן את הדין (במומחה ליכא למימר, מדקתני סיפא אם היה מומחה לבית דין, דן את הדין יחידי משמע) וזיכה את החייב וחייב את הזכאי, מימא את הטהור טיהר את הטמא מה שעשה עשוי, ומשלם מביתו [בפירקין דלקמן (ג.) מוקי לה שנשא ונתן ביד, מדקתני מה שעשה עשוי, אלמא דיניה דינא, דאי לא דינא, ליהדר?] הכא במאי עסקינן דקיבלוהו עליהו. אי הכי אמאי משלם מביתו? דאמרו ליה דיינת לן דין תורה (וכיון דטעה לאו דין תורה דן).

אמר ליה רב ספרא לרבי אבא דטעה במאי, אילימא דטעה בדבר משנה (שמשנה מפורשת שטעה בה) והאמר רב ששת אמר רב אסי, טעה בדבר משנה (שמשנה מפורשת שטעה בה) חוזר (מהחזיר את הדין ואינו משלם מביתו, דכיון דדבר מפורש הוא, אין דינו דין) אלא דטעה בשיקול הדעת.

היכי דמי בשיקול הדעת, אמר רב פפא כגון תרי תנאי ותרי אמוראי דפליגי אהדדי, ולא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר, וסוגיין דעלמא (הילוך דינא) אליבא דחד מינייהו, ואזל איהו ועבד כאידך (הלכך דיניה לא הדר, וכיון דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר, האי בעל דין דנקט לא בעי לשלומי, דאמר ליה פסקת לי לדינאי, ומיהו, איהו בעי שלומי, כיון דסוגיין דעלמא כאידך) היינו שיקול הדעת.

לימא כתנאי (הא דאמרינן דשמואל ור' אבהו פליגי), ביצוע (פשרה) בשלשה [כתבו התוס' אע"ג דמקשי פשרה לדין, לאו לכל דבר מקשינן, דבדין אזלינן בתר רובא אם שנים אומרים זכאי ואחד אומר חייב או איפכא, ובפשרה לא אזלינן בתר רובא עד שיסכימו שלשתן לדעת אחד כדאמר בע"ז (עב.) 'כדשיימי בי תלתא' אפי' תרי מגו תלתא 'כדאמרי בי תלתא' עד דאמרי בי תלתא] דברי רבי מאיר, וחכמים אומרים פשרה ביחיד. סברוה (רבנן אמוראי, בני הישיבה, ובעו למימר מהכא דבדשמואל ור' אבהו פליגי) לכולי עלמא

שנים מזכין או שנים מחייבין ואחד אומר איני יודע יוסיפו הדיינין (דהוה ליה כמאן דלא הוה התם ואישתכח דתרי הוה דהוי, ואנן בעינן מעיקרא תלתא, דאי נמי גמר דינא בתרי דהוי רובא שפיר דמי) ואי איתא, להו כשנים שדנו? שאני התם דמעיקרא אדעתא דתלתא יתיבי, הכא לאו אדעתא דתלתא יתיבי.

איתיביה רשב"ג אומר הדין בשלשה, ופשרה בשנים. ויפה כח פשרה מכח הדין, ששנים שדנו, בעלי דינין יכולין לחזור בהן, ושנים שעשו פשרה, אין בעלי דינין יכולין לחזור בהן (שהרי נתרצו, ועל פיהן עשו הקשו התוס', תימא במאי יפה, שגם בדין, אם קיבלו עליהם בעלי הדינים את הדין אין יכולין לחזור בהן. ונראה דמייירי כגון דאתו לבי תרי ואמרי להו דונו אותנו כמו שרגילים לעשות הדין, או עשו לנו פשרה כמו שרגילים לעשותה, דבכה"ג יפה (לפסקה כיון שלינה להעשות צנסי, אין צעלי הדין יכולים לחזור צהס, אכל דלין כיון שאין נעשה פחות מג', יכולים לחזור צהס צאופן שנעשה צפני צנסי). [דף ו ע"א] וכי תימא פליגי רבנן עליה דרשב"ג [כתבו התוס' למאי דפי' רש"י לעיל (ג.) דמאן דדריש בצדק תשפוט לאכשורי חד לית ליה עירוב פרשיות תימא מאי קאמר וכ"ת, הא ודאי פליגי עליה מאן דלית ליה עירוב פרשיות, ומאי קאמר נמי ר' אבהו שנים שדנו לדברי הכל אין דיניהן דין, אין זה דברי הכל, דהא איכא דלית ליה עירוב פרשיות דסבירא ליה דיניהם דין. על כן נראה כדפרי' לעיל (שם) דההיא דרשה דבצדק תשפוט אפילו למאן דאית ליה עירוב פרשיות, והשתא שמואל ורבי אבהו פליגי אליבא דמאן דאית ליה עירוב פרשיות. ודברי הכל דקאמר רבי אבהו, ה"ק, לד"ה דאית להו עירוב פרשיות שנים שדנו אין דיניהם דין אי נמי כדפירש לעיל (ב:) דאפי' למאן דלית ליה עירוב פרשיות קסבר ר' אבהו שנים שדנו אין דיניהם דין ממשפט אחד, וברייתא דלעיל דאם היה מומחה לרבים דן אפילו יחידי סברא נמי שפיר דאין דיניהן דין כדפירש לעיל (ה.).] והאמר רבי אבהו שנים שדנו לדברי הכל אין דיניהם דין? גברא אגברא קא רמית (ר' אבהו אדשמואל, שמואל סבר פליגי רבנן עליה דרשב"ג).

גופא, אמר רבי אבהו שנים שדנו דיני ממונות לדברי הכל אין דיניהם דין.

בשלושה כתבו התוס' והא דלא סגי בתרי, משום דהוי כמו קנין בטעות, דלא בקיאי בפשרה שפיר. עוד כתבו התוס' אם נפרש דקנין של פשרה עושין קודם הפשרה וקנין זה מזה לעשות כמו שיאמרו הדיינין הן לשלם הן למחול, אין לדקדק מכאן דבעלמא מחילה צריכה קנין, דמה שצריך הכא קנין על המחילה משום דאי לא הוי קנין, הוי כמו מחילה בטעות שלא היה יודע שיאמרו למחול כל כך, ואע"ג דהשתא דאיכא קנין הוי כמו קנין בטעות, מיהו אלימא מילתא טפי בקנין מבלא קנין, ואפילו אם נפרש שהקנין הוא לאחר הפשרה, אכתי אין ראייה מכאן (למחילה לריכה קנין) דמצי למימר דהקנין נצרך רק למי שעליו לשלם, אבל למי שמוחל אין צריך קנין. ומיהו בהלכות גדולות פירש בהלכות דינין דצריך קנין על המחילה אע"פ שעושין הקנין אחר הפשרה, ומכל מקום אין ללמוד מכאן על שאר מחילה שתהא צריכה קנין, דמחילה שע"י פשרה אע"פ שיודע מה מוחל, דומה למחילה בטעות לפי שמוחל על פי עצתם של דיינין שהשיאו אותו למחול, לפיכך צריך לאלם הדבר ע"י קנין. ונראה להביא ראייה דמחילה אינה צריכה קנין מהא דאמר בב"מ (ק"ב.) גבי שכיר המחחו אצל חנווני ואצל שולחני אינו עובר עליו, ופליגי התם רב ששת אמר (שכיר שנתן לו צעל הבית לגבות מהחנוני או מהשולחני ולא שילמו לו) אינו חוזר עליו (השכיר ותוצע את צעל הבית) רבה אמר חוזר (ותוצע את צעל הבית) דמשמע דבלא קנין איירי, דאי בקנין מאי טעמא דמאן דאמר חוזר, אבל בלא קנין פליגי בהכי דמר סבר כשהמחחו לא לגמרי פטרו לבעל הבית שלא יחזור עליו, ומר סבר לגמרי פטרו, אלמא מחילה לא צריכה קנין. ועוד ראייה דפריך בקדושין (טז.) גבי עבד עברי קונה עצמו בשטר למה לי שטרא לימא ליה באפי תרי זיל, ובלא קנין איירי, דאי בקנין מאי משני עבד עברי גופו קנוי, אכתי תקשה לן שטרא למה לי יפקירנו לשמואל דאמר המפקיר עבדו יצא להירות ואין צריך גט שחרור, אלא על כרחך לא פריך (למה לי שטרא לימא ליה...) אלא מלשון הכתוב בשטר, כלומר, למה לי שטר אותו לשון עצמו שכותב בשטר 'הרי את לעצמך' יאמר לו בעל פה. עוד ראייה מהא דתנן בכתובות (קד.) שאם שהתה כ"ה שנים ולא תבעה כתובתה מסתמא מחלה, ובלא קנין איירי כדמוכח מעובדא דחמתיה דרבי חייא. ומטעמי חטין והודה לו בשעורים דפטור אף משעורים דמודה הוי בהו, אין ראייה, דהתם על כרחך לאו משום דאמרינן מדלא תבע להו סתמא אחלינהו הוי פטור, אלא היינו טעמא מדלא תבע שעורים מודה הוא דלא מיהייב ליה שעורים מדפריך עלה בב"ק (לה:) מהא דתנן היו הניזקין שנים... הניזק אומר גדול הזיק את הגדול, ומזיק אומר לא כי אלא קטן הזיק את הגדול וגדול הזיק את הקטן, ומסיק דאפילו כדאמר מזיק לית ליה והתם אי אפשר להיות הטעם כלל משום מחילה

מקשינן פשרה לדין וכתבו התוס' פי' דכ"ע ר' מאיר וחכמים אבל רשב"ג דלעיל (לס"ל פסקה צ"ג) ודין (ג') ודאי לא מקיש. 'מקשינן פשרה לדין' פירש רש"י דכתיב 'משפט וצדקה' ואמרינן לקמן דזהו ביצוע, אלמא דאיתקוש למשפט. התוס' הביאו את פירוש רש"י. והקשו, ותימה דהא תניא לקמן כשם שהדין בג' כך הפשרה בג', משמע דמקיש פשרה, ומוכח לקמן דההוא תנא אית ליה דרשות לבצוע, ורבי יהושע בן קרחה סבר מצוה, אלמא לא דריש ת"ק משפט וצדקה לענין ביצוע, דאי מקרי צדקה אם כן הוה מצוה, ומההוא קרא נמי דכתיב 'אמת ומשפט שלום' ליכא למידרש ביצוע, דאיתקש שלום למשפט, דאם כן הוי מצוה לבצוע, דשלום נמי מצוה הוא. מאי לאו בהא קמיפלגי, דמר סבר דין בשלשה, ומר סבר דין בשנים? לא, דכולי עלמא דין בשלשה (כתבו התוס' תימה דלא קאמר לשמואל ודאי תנאי הוא לרבי אבהו מי לימא תנאי היא, דכי האי גוונא אורחא דהש"ס בכל דוכתא), והכא בהא קמיפלגי דמר (כ"מ) סבר מקשינן פשרה לדין (וכמו שהלן צלשקה, כן הפסקה) ומר (חכמים) סבר לא מקשינן פשרה לדין (ולכן, על אף שדין הוא צלשקה, הפסקה היא ביחיד).

לימא תלתא תנאי (פליגי) בפשרה, דמר (ר' מאיר) סבר בשלשה, ומר [רשב"ג לעיל (ה:)] סבר בשנים, ומר (רבנן דפליגי אדר' מאיר) סבר ביחיד? אמר רב אחא בריה דרב איקא, ואיתמא רבי יימר בר שלמיא מאן דאמר תרי אפילו חד נמי (מכשר, דכיון דלא מקשינן ליה לדין, מה לי תרי מה לי חד) והאי דקאמר תרי כי היכי דליהו עליה סהדי.

אמר רב אשי שמע מינה פשרה אינה צריכה קנין, דאי סלקא דעתך צריכה קנין למאן דאמר צריכה, תלתא למה לי, תסגי בתרי, וליקני מיניה (דכיון דקנו מיניה למה לי בית דין לא תהא אלא מתנה בעלמא ומדעתו והיא מתקיימת, אלא להכי בעינן תלתא, לייפות כח בית דין, דאע"ג דלא קנו מיניה לא ניהדרו כתבו התוס' אע"ג דמפרש בירושלמי טעמא דר' מאיר משום דפשרה נמי צריכה הכרע דעת (סיקול לעת כמו לין) מ"מ מתוך דברי ר"מ משמע דתרי נמי שעשו פשרה כמו שהיו רגילין שלשה לעשות לא עשו ולא כלום ובעלי דינין יכולין לחזור בהן? והלכתא פשרה צריכה קנין (ואפילו נעשית

אָמַת (משתעי באהרן כי שפתי כהן ישמרו דעת...) הִיָּתָה בְּפִיהוּ וְעוֹלָה לֹא-נִמְצָא בְּשַׁפְּתָיו בְּשִׁלּוֹם וּבְמִישׁוֹר הַלֵּךְ אֹתִי וְרַגְלִים הַשֵּׁיב מֵעֵזָר. רבי אליעזר אומר הרי שגזל (ובוצע לשון גזילה דכתיב 'כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח') סאה של חטים ומחנה ואפאה וכתבו התוס' להכי נקט ואפאה לפי שיש דברים שאין מתחייבין בחלה עד לאחר אפייה ומייתי לה בפסחים (לו). הסופגנין והדובשנין והאיסקריטין עשאן באילפס חייבין בחמה פטורין והפריש ממנה חלה, כיצד מברך, אין זה מברך אלא מנאץ, ועל זה נאמר ובצע בְּרֶךְ נֶאֱזָן ה'. רבי מאיר אומר לא נאמר בוצע אלא כנגד יהודה (שהיה לו לומר נחזירנו לאבינו, אחרי שהיו דבריו נשמעין לאחיו כתבו התוס' והא דכתיב 'מטרף בני עלית' על מעשה דתמר שיבחו הכתוב כדמתרגמינן את אודיתא ולא בהיתתא) שנאמר וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-אַחֲיוּ מִה-בְּצַע פִּי נִהְרַגְתָּ אֶת-אַחֲיוֹ, וכל המברך את יהודה הרי זה מנאץ, ועל זה נאמר ובצע ברך נאץ ה'. רבי יהושע בן קרחה אומר מצוה לבצוע, שנאמר אָמַת וּמִשְׁפַּט שְׁלֹם שִׁפְטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם. והלא במקום שיש משפט אין שלום, ובמקום שיש שלום אין משפט, אלא איזהו משפט שיש בו שלום הוי אומר זה ביצוע. וכן בדוד הוא אומר וַיְהִי דָוִד עֹשֶׂה מִשְׁפַּט וּצְדָקָה, והלא כל מקום שיש משפט אין צדקה, וצדקה אין משפט, אלא איזהו משפט שיש בו צדקה הוי אומר זה ביצוע.

(לרסה הבאה היא ללכזי ת"ק, הסוכר סוכר לנעט) אתאן לת"ק (דאמר אסור לבצוע, דריש ליה להאי משפט וצדקה שהיה דוד דן את הדין, וחייב את החייב, וראה שהיה עני מחויב ממון, והיה משלם לבעל דינו מתוך ביתו) דן את הדין, זיכה את הזכאי וחייב את החייב, וראה שנתחייב עני ממון ושלם לו מתוך ביתו זה משפט וצדקה, משפט לזה, וצדקה לזה, משפט לזה שהחזיר לו ממון, וצדקה לזה ששילם לו מתוך ביתו.

שהרי הוא עומד וצווה. ומבכור שנמל חלק כפשוט דאמר ויתר (ב"ב ככו.) אין לדקדק נמי כלל. מכאן חזר בו רבינו יצחק בר' מרדכי ממה שהיה רגיל לפרש דדוקא נקט בב"ב (מו.) קנין בפני שנים, אבל אי ליכא ב' אין הקנין קנין (ולאין הלכך כן, אלא אי"ל צ' כלי לקיים את הקנין) דהא מפקינן הכא דפשרה צריכה קנין, ואפילו הכי קאמרי רבנן פשרה ביחיד, והא דנקט התם בפני ב' משום שבאופן כזה דאין צריך לומר כתובו, אלא כותבים מבלי שיאמרו להם. ואין ראיה מכאן שקנין מועיל ביחיד, שאפשר שעשה קניין בפני ב' לאחר שעשה הפשרה ביחיד. ור"ת היה מדקדק מדאמרינן בב"מ (מו.) היה עומד בגורן ואין בידו מעות... ואי אמרת מטבע ניקנה בחליפין ניקני ליה מעות אנב סודר ופשוט מיניה דאין ניקנית בחליפין דדוחק היה ליה לאוקמי בגברא ערשילאי, והשתא אמאי לא משני כגון דליכא תרי ואין קנין מועיל אלא בפני שנים, אלא ש"מ דודאי מהני ויש דוחין משום דסתם גורן מצויין בה בני אדם).

תנו רבנן כשם שהדין בשלשה כך ביצוע בשלשה [דף ו ע"ב] נגמר הדין (פירש רש"י שאמרו איש פלוני אתה זכאי, איש פלוני אתה חייב כתבו התוס' כגון שכבר דקדקו בדין היטב וכמו גמרו את הדין ולא מיחסר אלא איש פלוני אתה חייב, דכיון דנתברר כל כך אין להטעותו לעשות פשרה שאילמלא היה יודע שנתברר דינו לזכות לא היה מתרצה לפשרה בשום ענין. ופירש רש"י שכבר אמרו איש פלוני אתה זכאי ואיש פלוני אתה חייב, ולשון הש"ס מוכח כן בודאי, אבל קשה מאי ביצוע שייך השתא אחר שנפסק הדין לגמרי, ובדוחק י"ל שלא יטעו אותו לומר לו יראים אנו שמא מעיניו בדין. ומיהו, כשמתחייבין שבועה זה או זה שרי למימר להו לעשות הביצוע כדי ליפטר מעונש שבועה) אי אתה רשאי לבצוע. רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר אסור לבצוע (משבאו לדין אסור לדיינים לבצוע) וכל הבוצע הרי זה חוטא, וכל המברך (המשבח) את הבוצע הרי זה מנאץ, ועל זה נאמר ובצע בְּרֶךְ נֶאֱזָן ה', אלא יקוב הדין את ההר, שנאמר פִּי הַמִּשְׁפָּט לְאֱלֹהִים הָיָא, וכן משה היה אומר יקוב הדין את ההר, אבל אהרן (כתבו התוס' פי' כיון שלא היה דיון ולא היה הדין בא לפניו אלא לפני משה ודאי לדידיה שרי) אוהב שלום ורודף שלום (וכיון שהיה שומע מחלוקת ביניהם, קודם שיבואו לפניו לדין היה רודף אחריהן, ומטיל שלום ביניהן) ומשים שלום בין אדם לחבירו, שנאמר תוֹרַת

עדים יודעים את מי הן מעידין [כאילו הן מעידין בהקב"ה, כדאמר לקמן (ח). שמטריחין אותו להחזיר ממון לבעליו] ולפני מי הן מעידין, ומי עתיד ליפרע מהן, שנאמר וְעַמְדוּ שְׁנֵי-הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר-לָהֶם הָרִיב לְפָנַי ה' [ואוקמינן במסכת שבועות (ל). בעדים הכתוב מדבר]. ויהו הדיינין יודעין את מי הן דנין, ולפני מי הן דנין, ומי עתיד ליפרע מהן, שנאמר אֱלֹהִים נִצָּב בְּעֶדְת־אֵל. וכן ביהושפט הוא אומר וַיֹּאמֶר אֶל-הַשְּׁפָטִים רְאוּ מַה-אַתֶּם עֹשִׂים כִּי לֹא לְאָדָם תִּשְׁפָּטוּ כִּי לַה', שמה יאמר הדיין מה לי בצער הזה (שאם אמעה איענש) תלמוד לומר (זיטוספט) וְעַמְכֶם בְּדָבָר מִשְׁפָּט (לפי מה שעם לבככם, שלבככם נוטה בדבר, כלומר בטענותיהם עמכם במשפט לפי אותן דברים תשפוטו ולא תיענשו) אין לו לדיין (לירא ולמנוע עצמו מן הדין) אלא מה שענינו רואות (לידון, ויתכוין להוציאו לצדקו ולאמיתו, ושוב לא יענש).

היכי דמי גמר דין (דאמרינן, שוב אין אתה רשאי לבצוע)? אמר רב יהודה אמר רב איש פלוני אתה חייב, איש פלוני אתה זכאי.

אמר רב הלכה כרבי יהושע בן קרחה (מלאי לזוט). איני, והא רב הונא תלמידיה דרב הוה, כי הוה אתו לקמיה דרב הונא, אמר להו אי דינא בעיתו אי פשרה בעיתו? מאי מצוה נמי דקאמר רבי יהושע בן קרחה **דף ז ע"א** מצוה למימרא להו (ברישא) אי דינא בעיתו, אי פשרה בעיתו (דפתחינן להו בפשרה). היינו תנא קמא (דאמר נגמר הדין אי אתה רשאי לבצוע, הא מקודם גמר דין רשאי לבצוע, והכי נמי רשות הוא)? איכא בינייהו מצוה (להזכיר פשרה, לתנא קמא ליכא מצוה) רבי יהושע בן קרחה סבר מצוה, תנא קמא סבר רשות. היינו דרבי שמעון בן מנסיא? איכא בינייהו משתשמע דבריהן ואתה יודע להיכן הדין נוטה, אי אתה רשאי לומר להן צאו ובצעו (לתנא קמא אפילו שמע דבריהם רשאי לבצוע עד שיגמר הדין

קשיא ליה לרבי האי (ויקיי דוד עשה משפט ויזדקקה...) לְכַל-עַמּוֹ, לעניים מיבעי ליה? אלא אע"פ שלא שילם מתוך ביתו זהו משפט וצדקה, משפט לזה, וצדקה לזה. משפט לזה שהחזיר לו ממונו, וצדקה לזה שהוציא גזילה מתחת ידו. **רבי שמעון בן מנסיא אומר** שנים שבאו לפניך לדין, עד שלא תשמע דבריהן, או משתשמע דבריהן ואי אתה יודע להיכן דין נוטה אתה רשאי לומר להן צאו ובצעו, משתשמע דבריהן ואתה יודע להיכן הדין נוטה, אי אתה רשאי לומר להן צאו ובצעו. שנאמר פֹּה־מִיָּם רְאִישִׁית מְדוֹן (אם באת לפטור ולהשליך המריבה המשולה כמים כדלקמן, ולשום שלום ביניהן. ראשית מדון קודם שתשא ותתן בדין פטור אותה) וְלִפְנֵי הַתְּנַלְעֵ הָרִיב נָטוּשׁ, קודם שנתגלע הריב אתה יכול לנטשו (ורדוף אחר השלום), משנתגלע הריב אי אתה יכול לנטשו. ר' יהושע בן לקיש אמר שנים שבאו לדין, אחד רך ואחד קשה (בעל מריבה מטריח דיינין) עד שלא תשמע דבריהם או משתשמע דבריהן ואין אתה יודע להיכן דין נוטה אתה רשאי לומר להם אין אני נזקק לכם. שמה נתחייב חזק, ונמצא חזק רודפו (פירש רש"י רודף את הדיין, להפך את הדין, כ"ב התוס' דרודפו לדיין, כדמוכח בתר הכי. לפי"ז מובן הא דנקט 'אחד רך' שאם היו שניהם חזקים, אף שאחד היה רודף את הדיין, בעל דין השני היה מסייעו). משתשמע דבריהן ואתה יודע להיכן הדין נוטה אי אתה יכול לומר להן איני נזקק לכם, שנאמר לֹא תְגוֹרְלוּ מִפְּנֵי-אִישׁ. **רבי יהושע בן קרחה אומר** מניין לתלמיד שיושב לפני רבו [ובא דין לפני רבו ולא לפניו, ולקמן (י). מפרש מאי משמע דלא תגורו לשון כינוס הוא] וראה זכות לעני וחובה לעשיר (ורבו טועה בדין) מניין שלא (שלא יחלוק כבוד לרבו ו...) ישתוק שנאמר לא תגורו מפני איש, **רבי חנין אומר** לא תכנים דברריך מפני איש (כתבו התוס' גבי רש ועשיר לא שייך לשון יראה שאינו ירא מפניהם אלא כלומר אל תכנים את דברריך כדי לחלוק לו כבוד). ויהו

קטנים, ואם אינו סותמו מיד, הולך ומרחיב ושוב אינו יכול לסותמו, והיינו דקאמר קרא פוטר מים ראשית מדון, כלומר ראשית מדון ומריבה דומה לפוטר מים, 'פוטר' פותה, כמו פטר רחם) דמיא, כיון דרווח רווח. אבוי קשישא אמר דמי לגודא דגמלא (דפין של גשר בתחילה כשדורסין עליהם מנענעות, וסוף מתחזקות ונקבעות במקומן, והכי נמי כשאדם מרבה בקטטה מתחזקת ובאה, ולא מקרא נפקא כתבו התוס' וה"ק פוטר מים דהיינו גודא דגמלא שפוטרת את האדם מן המים כך הוא ראשית מדון) כיון דקם קם. **פסק הש"ע א.** אע"פ שנתרצו הבעלי דינין בפשרה בב"ד, יכולים לחזור בהם כל זמן שלא קנו מידם, דפשרה צריכה קנין, אפילו בשלשה, אבל אם קנו מידם, אין יכולים לחזור בהם אפילו ביחיד (ביאר באר הגולה כחכמים וכ"פ הרא"ש) ויש אומרים דדוקא בשנים (ביאר באר הגולה כ"ב הבי" וכו"מ לדעת הרמב"ם שם וכרשב"ג)... חו"מ (יב,ז). ב. כל דיין שדן דיני ממונות וטעה, אם טעה בדברים הגלויים והידועים, כגון דינים המפורשים במשנה או בגמרא או בדברי הפוסקים, חוזר הדין ודנין אותו כהלכה... חו"מ (כה,א). ג. טעה בשיקול הדעת, כגון דבר שהיא מחלוקת תנאים או אמוראים ולא נפסקה ההלכה כאחד מהם בפירוש, ועשה כאחד מהם ולא ידע שכבר פשט המעשה בכל העולם כדברי האחד, אם היה זה דיין מומחה ונטל רשות מריש גלותא, או שלא נטל רשות אבל קבלו אותו בעלי דינים עליהם, הואיל והוא מומחה, חוזר הדין. ואם אי אפשר להתחזר, פטור מלשלם... חו"מ (כה,ב). ד. מצוה לומר לבעלי דינים בתחלה הדין אתם רוצים או הפשרה (ביאר באר הגולה לשון הרמב"ם שם כר' יהושע בן קרחה), אם רצו בפשרה, עושים ביניהם פשרה. וכשם שמוזהר שלא להטות הדין, כך מוזהר שלא יטה הפשרה לאחד יותר מחבירו. וכל בית דין שעושה פשרה תמיד הרי זה משובה. במה דברים אמורים, קודם גמר דין, אע"פ

ויאמר זה זכאי וזה חייב, לר' שמעון בן מנסיא משתשמע את דבריהם וידעת להיכן נוטה, אע"ג דלא נגמר אין רשאי לבצוע).

ופליגא דרבי תנחום בר הנילאי. דאמר רבי תנחום בר הנילאי לא נאמר מקרא זה (ובוצע ברך) אלא כנגד מעשה העגל (שעשה אהרן פשרה בינו לבין עצמו, והורה היתר לעצמו לעשות להם את העגל כתבו התוס' אקרא דתורת אמת קאי כדכתיב בסיפיה ורבים השיב מעון שיהא להם תקנה כדמסיק) שנאמר וַיִּרְא אֱהֲרֹן (כהן ונביא היה) וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ (הבין מהזבוח לפניו שהרגו את חור על שלא עשה להם) לְפָנָיו, מה ראה, אמר רבי בנימין בר יפת אמר רבי אלעזר ראה חור שזבוח לפניו, אמר אי לא שמענא להו השתא עבדו לי כדעבדו בחור, ומיקיים אִם-יִהְיֶה בְּמִקְדָּשׁ אֲדֹנָי פֶּהֶן וְנָבִיא, ולא הויא להו תקנתא לעולם (דהא סופן לעשות כן, בזכריה בן יהוידע, ויהרב בית המקדש על כך). מוטב דליעבדו לעגל, אפשר הויא להו תקנתא בתשובה.

והני תנאי (דלית להו משתשמע דבריהם אי אתה רשאי לבצוע, האי פוטר מים מאי דרשי ביה) פּוֹטֵר מִים רִאשִׁית מְדוֹן, מאי דרשי ביה? כדרב המנונא. דאמר רב המנונא אין תחילת דינו של אדם נידון אלא על דברי תורה [שלא עסק בתורה כתבו התוס' והא דאמרינן בשבת (לא) ששואלין לו נשאת ונתת באמונה ואח"כ קבעת עתים לתורה, התם באדם שעוסק בתורה מיירי אלא שלא קבע עתים, והכא מיירי כשלא עסק כלל. אי נמי שואלים לו תחילה על משא ומתן באמונה ומ"מ יקבל דינו תחילה על דברי תורה והכי דריש ליה לקרא תחלת גילוי דינו במה שנמשו מדברי תורה] שנאמר פוטר מים (שפוטר התורה מעליו) ראשית מדון (הוא ראשית מדונו, תורה נמשלה למים דכתיב 'הוי כל צמא לכו למים').

אמר רב הונא האי תיגרא דמיא לצינורא דבידקא (כשהנהר גדל פעמים שהוא יוצא לשדות שעל אנפיו כעין ניגרים וצינורות

ומכולם ינצל) וחדא לעביד ביש (לעושה רשעה). אמר ליה שמואל לרב יהודה קרא כתיב כִּי שָׁבַע יִפּוֹל צַדִּיק וְקָם (ורשע יפול באחת).

ההוא דהוה קאמר ואזיל, דאזיל מבי דינא שקל גלימא (מי שנמלו בית דין טליתו לפורעה לאחר) ליזמר זמר, וליזיל באורחא (הואיל ודין אמת דנו, לא הפסיד כלום, אלא גזילה הוציאו מידו). אמר ליה שמואל לרב יהודה קרא (פיתו) כתיב וְגַם כָּל־הָעַם הִזְהוּ עַל־מַקְמוֹ יִבֹּא בְּשָׁלוֹם (משמע לא שנא זכאי ולא שנא חייב, כולן במשמע).

ההוא דהוה קאמר ואזיל היא ניימא, ודיקולא שפיל (כשהאשה מנמנמת הסל שעל ראשה שהיא נותנת בו פילכה ומלאכת ידיה בו שפיל, כלומר מתוך שהיא עצילה אין מלאכתה ניכרת, וכולן משלות הן). אמר ליה שמואל לרב יהודה קרא כתיב בַּעֲצָלָתָיִם יִפְדֶּה הַמֶּקֶרֶת... (הואיל דהוה קאמר ואזיל גברא דרחיצנא עליה אדייה לגזיזיה וקם (הרים אגרופו עלי ועמד לנגדי). אמר ליה שמואל לרב יהודה קרא כתיב נִם־אִישׁ שָׁלוֹמוֹ אֲשֶׁר־בְּטַחַתִּי בּוֹ... (הוא דהוה קאמר ואזיל כי רחימתין הוה עזיזא (כשהבתינו היתה עזה ביני לאשתי) אפותיא דספסירא שכיבן (על רוחב הסייף היינו שוכבים שנינו) השתא דלא עזיזא רחימתין, פוריא בר שיתין גרמידי לא סגי לן (לא די לנו). אמר רב הונא קראי כתיבי, מעיקרא כתיב וְנוֹעַדְתִּי לָךְ שָׁם וְדַבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפְּרֹת, ותניא ארון תשעה וכפורת טפח הרי כאן עשרה (גובה מן הקרקע. הרי שהקב"ה משרה שכינתו בעשרה טפחים סמוך לקרקע, ועוד באורך הכפורת באמתה וחצי) וכתיב וְהַבֵּית אֲשֶׁר בָּנָה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לְה' שְׁשִׁים־אַמָּה אָרְכוֹ וְעֶשְׂרִים רָחְבוֹ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קוֹמָתוֹ. ולבסוף (בבית המקדש היה גבוה שלשים אמה, ואורכו ששים,

ששמע דבריהם ויודע להיכן הדין נוטה, מצוה לבצוע. אבל אחר שגמר הדין ואמר איש פלוני אתה זכאי, איש פלוני אתה חייב (פיאר באר הגולה וכפירוש רש"י) אינו רשאי לעשות פשרה ביניהם. אבל אחר, שאינו דיין, רשאי לעשות פשרה ביניהם שלא כמושב דין הקבוע למשפט... הו"מ (יב,ב). ה. שנים שבאו לפניך לדין, אחד רך ואחד קשה, עד שלא תשמע דבריהם, או משתשמע דבריהם ואי אתה יודע להיכן הדין נוטה, אתה רשאי לומר להם איני נזקק לכם, שמא יתחייב הקשה ונמצא רודף אחר הדיין. אבל משתשמע דבריהם ותדע להיכן הדין נוטה, אי אתה רשאי לומר איני נזקק לכם. ואם היה ממונה לרבים, חייב להזקק להם... הו"מ (יב,א). ז. תלמיד היושב בפני רבו ורואה זכות לעני, והרב רוצה לחייבו, חייב ללמד עליו זכות, ואם שותק עובר משום מדבר שקר תרחק הו"מ (ז,ז). ז. תחלת דינו של אדם על ת"ת, ואחר כך על שאר מעשיו יו"ד (רמ,יט).

ההוא דהוה קאמר ואזיל טוביה דשמע ואדיש ואשריו ששומע חרפתו ושותק ומרגיל בכך, ואדיש כמו דדש דש (גיטין נו:)) חלפה בישתיה מאה (הלכו להם בשתיקתו מאה רעות שהיו באות עליו על ידי התגר). אמר ליה שמואל לרב יהודה קרא כתיב פוטר מים (המתחיל ופותח בקטטה) ראשית מדון (הוא) ריש מאה דיני (מדון נוטריקון מאה דיני ל"א מדון בגימטריא מאה).

ההוא דהוה קאמר ואזיל אתרתי תלת גנבא לא מיקטל (כלומר אם עובר אדם עבירה פעמים ושלוש ולא באה עליו פורענות, אל יתמה, דאתרי תלת גנבא לא מיקטיל, וסופו ללקות באחרונה). אמר ליה שמואל לרב יהודה קרא כתיב כֹּה אָמַר ה' עַל־שֹׁלֶשָׁה פְּשָׁעֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל־אַרְבַּעָה לֹא אֲשִׁיבֵנּוּ.

ההוא דהוה קאמר ואזיל שב בירי לשלמנא (שבע בורות כרויות לרגלי איש שלום,

(הדין) כבקר (שהוא מאיר) אמרהו (והכי משמע דינו לבקר הוציאו לאור משפט) ואם לאו אל תאמרהו. רבי חייה בר אבא אמר רבי יונתן מהכא אָמַר לְחַכְמָה אֶתְחִי אֶתְּ אִם ברור לך הדבר כאחותך שהיא אסורה לך אומרהו, ואם לאו אל תאמרהו,

אמר רבי יהושע בן לוי עשרה שיושבין בדין קולר תלוי (עונשה של הטייה) בצואר כולן. פשיטא! לא צריכא אלא לתלמיד היושב לפני רבו (ובא דין לפני רבו, והוא לא נזקק לדבר, נענש אם שתק והוא מבין ברבו שטועה).

רב הונא כי הוה אתי דינא לקמיה, מיכניף ומייתי עשרה רבנן מבי רב. אמר כי היכי דלימטיין שיבא (נסוה) מכשורא (שיגיענו נסורת קטנה מן הקורה, כלומר, שאם נטעה ישתלש העונש בין כולנו ויקלו מעלי). רב אשי, כי הוה אתי טריפתא לקמיה מכניף ומייתי להו לכולהו טבחי (בקיאין בטריפות) דמתא מחסיא, אמר כי היכי דלימטיין שיבא מכשורא.

כי אתא רב דימי אמר, דרש רב נחמן בר כהנא מאי דכתיב מֶלֶךְ בְּמִשְׁפַּט יַעֲמִיד אַרְיָן וְאִישׁ תְּרוֹמֹת יִהְיֶה סָנָה, אם דיין דומה למלך (שבקי בטיב דינין, ומלא חכמה כמלך זה שהוא עשיר) שאינו צריך לכלום ופתחו התוס' כלומר דגמיר וסביר. וכן מוכח מדמייתי עלה דבי נשיאה אוקמו דיינא דלא גמיר, ומיהו בכתובות (קה): מייתי לה על דיין שאינו מקבל שוחד, ומשמע שאין צריך לכלום שהוא עשיר] יעמיד ארין, ואם דומה לכהן שמחזור בבית הגרנות (לשאל תרומותיו, ואף זה צריך לחזר לשאל בית דין) יהרסנה.

דבי נשיאה אוקמו דיינא דלא הוה גמיר, אמר ליה ליהודה בר נחמני מתורגמניה דריש לקיש קום עליה באמורא (להשמיע דרשה לציבור מה שילחוש לך) קם, גחין עליה, ולא אמר ליה ולא מידי. פתח ואמר תווי אָמַר לְעֵץ הַקִּיץ עוֹרֵי לְאַבְן דִּימָם הוּא יוֹרֵה הַגֵּה הוּא תְּפוּשׁ זָהָב וְכֶסֶף וְכָל רֵיחַ אֵין

וכשחטאו... כתיב פֶּה אָמַר הוּא הַשְּׁמַיִם כְּסֵאֵי וְהָאָרֶץ תִּרְגְּלֵי אֵי-יָהּ בֵּית אֲשֶׁר תִּבְנוּ-לִי... (שתוכל שכינתי להיות מצומצמת בתוכו).

מאי משמע דהאי לא תגורו לישנא דכנושי הוא? אמר רב נחמן, אמר קרא וַיֵּן לְאַתְשָׁתָהּ וְלֹא תִאָּנֵר. רב אחא בר יעקב אמר מהכא תָּכִין בְּקוֹץ לַחֲמָה אֲנִיָּה בְּקִצִּיר מְאֹכְלָהּ. רב אחא בריה דרב איקא אמר מהכא אָנֹךְ בְּקוֹץ בֶּן מִשְׁכִּיל.

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן כל דיין שדן דין אמת לאמיתו משרה שכינה בישראל, שנאמר אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת-אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט. וכל דיין שאינו דן דין אמת לאמיתו גורם לשכינה שתסתלק מישראל, שנאמר מִשָּׁד עֲנִיִּים מֵאַנְקַת אֲבִיּוֹנִים עֲתָה אֲקוּם (אסתלק משער בית דין) יאָמַר ה'...

ואמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן כל דיין שנוטל מזה ונותן לזה שלא כדין, הקב"ה נוטל ממנו נפשו שנאמר אֶל-תִּגְזַל-דָּל כִּי דַל-הוּא וְאֶל-תִּדְרֹא עֲנִי בַשֶּׁעַר כִּי-הוּא יָרִיב רֵיבָם וְקָבַע אֶת-קַבְעֵיהֶם נָפֶשׁ.

ואמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן לעולם יראה דיין עצמו כאילו חרב מונחת לו בין ירכותיו, וניהגם פתוחה לו מתחתיו, [דף ז ע"ב] שנאמר הִנֵּה מִטָּתוֹ שָׁלְשָׁלְמָה (שכנו של מקום כוונתו לזיהמ"ה) שָׁשִׁים גְּבָרִים (תלמידי חכמים, וששים לאו דוקא) סָבִיב לָהּ מִגְּבָרֵי יִשְׂרָאֵל כָּלֵם אֶתְחִי תֶרֶב מְלֻמְרֵי מְלַחְמָה (מלחמתה של תורה) אִישׁ חֶרְבּוֹ עַל-יָרְכוֹ מִפְּחַד בְּלִילוֹת מִפְּחַדָּהּ שֶׁל גִּיהֶנֶם שְׁדוּמָה ללילה.

דרש רבי יאשיה ואיתימא רב נחמן בר יצחק מאי דכתיב בְּיַת דְּוָד פֶּה אָמַר הוּא דִּינּוּ לְבַקֵּר מִשְׁפָּט וְהִצִּילוּ נְזוּל מִיַּד עוֹשֶׁק, וכי בבקר דנין וכל היום אין דנין, אלא אם ברור לך הדבר

בה יפה קודם שתחתכוהו) דכתיב וְלֹא־תַעֲלֶה בְּמַעֲלֹת... (בחזקה ובמרוצה) וסמך ליה (פסוק לחמיו) אֵלֶּה הַמְּשַׁפְּטִים.

אמר רבי אליעזר מניין לדיין שלא יפסע על ראשי עם קודש (שכשהיה המתורגמן דורש היו הציבור יושבין לארץ, והמפסיע ביניהן לילך ולישב במקומו נראה כמפסיע על ראשן) שנאמר לא תעלה במעלת, וסמך ליה ואלה המשפטים (כלומר אף לשופטים אני מזהיר). אשר תשים, אשר תלמדם מיבעי ליה? אמר רבי ירמיה ואיתימא רבי חייא בר אבא אלו כלי הדיינין (דשייכא בהו שימה, דבר המטלטל).

רב הונא, כי הוה נפק לדינא אמר הכי אפיקו לי מאני חנותאי, מקל (למכת מרדות עד שיחזור בו) ורצועה (למלקות) ושופרא (לשמתא ונידוי) וסנדלא (לחליצה).

וְאַצְוֶה אֶת־שְׁפִיטֵיכֶם בְּעַת הַהוּא [כל צואה לשון זירוהו הוא דתניא (קדושין כט:)] כל מקום שנאמר צו אינו אלא לשון זירוהו אמר רבי יוחנן כנגד מקל ורצועה תהא זריו [שיהו מטילין אימה על הציבור לשם שמים כתבו התוס' שלא להטיל אימה על הציבור לרדותם יותר מדאי. וכן מוכח לקמן (ת.) דדרשינן מהאי קרא אזהרה לדיין שיסבול את הציבור].

שְׁמַע בֵּין־אֲחֵיכֶם (כשיהיו שניהם יחד שמעו דבריהם, ולא תשמעו דברי זה בלא זה, שמסדר דברי שקר כדברי אמת, לפי שאין מכחישן, ומכיון שלב הדיין נוטה לו לזכות, שוב אין לבו מהפך בזכות השני כל כך) וְשִׁפְטֵתֶם אמר רבי חנינא אזהרה לבית דין שלא ישמע דברי בעל דין קודם שיבא בעל דין חבירו, ואזהרה לבעל דין שלא יטעים דבריו לדיין קודם שיבא בעל דין חבירו, קרי ביה נמי שמע בין אחיכם. רב כהנא אמר מהכא מלא תשא (לא תקבל שמע שוא, אזהרה לדיין) לא תשיא (אזהרה לבעל דין) וְשִׁפְטֵתֶם צִדְקָא אמר ריש לקיש צדק את הדין

בְּקִרְבּוֹ. ועתיד הקב"ה ליפרע ממעמידין, שנאמר וְהָיָה בְּהִכָּל קִדְשׁוֹ (סמוך להאי קרא דהוי אומר לעץ הקיצה עורה לאבן... הוא יורה הנה הוא תפוש... כתב...) הַסּ מִפְּנֵי כָּל־הָאָרֶץ (יכלה על עון הזה את כל הארץ).

אמר ריש לקיש כל המעמיד דיין שאינו הגון כאילו נוטע אשירה בישראל, שנאמר שְׁפִטִים וְשִׁטְרִים תִּתֵּן־לָהֶּן וסמך ליה לֹא־תִטַּע לָהֶּן אֲשֶׁר־הָיָה כָּל־עֵץ (משמע דיין, דכתיב 'כי האדם עץ השדה' ומוקמינן ליה בתלמיד) אמר רב אשי ובמקום שיש תלמידי חכמים כאילו נטעו אצל מזבח (ותלמידי חכמים מכפרין ומגינין כמזבח) שנאמר אֲצֶל מִזְבֵּחַ ה' אֵל־הַיָּדָה. כתיב לֹא תַעֲשֶׂון אֹתִי אֱלֹהֵי כֶסֶף וְאֱלֹהֵי זָהָב. אלהי כסף ואלהי זהב הוא דלא עבדי, הא דעץ שרי? אמר רב אשי אלוה הבא בשביל כסף (דיין שהעמידוהו על ידי שנתן ממון למלך על כך) ואלוה הבא בשביל זהב.

רב כי הוה אתי לבי דינא (לדון) אמר הכי ברעות נפשיה לקטלא נפיק (נלאון נפשו יולא ליהרג) לישא עליו חטא, ועל עצמו היה אומר) וצבי ביתיה לית הוא עביד (צרכי ביתו אינו עושה כאן) וריקן לביתיה עייל (שאינו משתכר כאן כלום) ולואי שתהא ביאה כיציאה (שאחזור לביתי כיציאה שיצאתי מביתי בלא חטא, שלא אטעה ואענש). כי הוי חזי אמבוהא (סיעת אנשים) אבתריה אמר אִם־יַעֲלֶה לְשָׁמַיִם שִׂיאוּ... כְּגִלְלוּ (גלל רעיו) לְנֶצַח יִאבְדּוּ... (כדי שלא תזווח דעתו עליו היה אומר כך).

מר זוטרא חסידא כי הוו מכתפי ליה (נושאים אותן על הכתף, שהיו זקינים ואינם יכולין לרוץ, ומטריחין את הציבור לעמוד בפניהם, לפיכך היו עבדיהם נושאים אותם מהר) בשבתא דריגלא (שבת ששוואלין בו בהלכות הרגל, והיינו שלשים יום קודם הרגל) אמר הכי פִּי לֹא לְעוֹלָם חֶסֶן וְאִם־יָזַר לְדוֹר וָדוֹר.

דרש בר קפרא מנא הא מילתא דאמרו רבנן הוו מתונין בדין (רגילין בהמתנה, כדי לעיין

ומיפסקיה (לאמיתו) פשיטא, אלא לאקדומיה (אם בא לפניך דין של פרוטה, וחזר ובא דין אחר של מנה, הקודם לפניך הקדם לחתוך). **פסק הש"ע** צריך הדיין שיקדים לדון הדין שבא לפניו תחלה... הו"מ (טו,א).

לֹא תְגוּרוּ מִפְּנֵי-אִישׁ כִּי הַמְשַׁפֵּט לְאֵלֶיהֶם הוּא (כאילו אתה דן ומוציא ממון מיד הקב"ה, שהרי עליו להחזיר ממון לבעליו) אמר רבי המא ברבי חנינא אמר הקב"ה, לא דיין לרשעים שנוטלין מזה ממון ונותנים לזה שלא כדין, אלא שמטריחין אותי להחזיר ממון לבעליו.

וְהַדְּבָר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם, אמר רבי חנינא ואיתימא רבי יאשיה על דבר זה (שנמל שררה לעצמו, לומר 'תקריבון אלי' שהיה לו לומר, תקריבון לפני השכינה) נענש משה (שלא זכה, שלא נאמר לו פרשת נחלות, עד שבא מעשה לפניו ולא ידע מה להשיב) שנאמר וַיִּקְרַב מֹשֶׁה אֶת-מִשְׁפָּטָן לִפְנֵי ה'. מתקיף לה רב נחמן בר יצחק מי כתיב ואשמיעכם, ושמעתיו כתיב, אי גמירנא גמירנא, ואי לא אזלינא וגמירנא? אלא כדתניא ראויה פרשת נחלות שתיכתב על ידי משה רבינו, אלא שזכו בנות צלפחד ונכתב על ידן, ראויה היתה פרשת מקושש שתיכתב על ידי משה רבינו, אלא שנתחייב מקושש ונכתבה על ידו. ללמדך שמגלגלין חובה על ידי חייב, וזכות על ידי זכאי.

כתיב וְאַצְנֶה אֶת-שְׁפָטֶיכֶם בְּעַת הַהוּא וּכְתִיב וְאַצְנֶה אֶתְכֶם בְּעַת הַהוּא. אמר רבי אלעזר אמר רבי שמלאי אזהרה לציבור שתהא אימת דיין עליהן, ואזהרה לדיין שיסבול את הציבור. עד כמה? אמר רבי חנן ואיתימא רבי שבתאי כְּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאֵמָן אֶת-הַיָּקָב.

כִּי אִתָּה תְּבוּאָה (משמע, גם אתה כאחד מהן) וכתיב כִּי אִתָּה תְּבִיאָה (משמע שררה נהוג עליהן) אמר רבי יוחנן אמר לו משה ליהושע

ואחר כך התכהו, בֵּין-אִישׁ וּבֵין-אָחִיו אמר רב יהודה אפילו בין בית לעלייה (שנפלה להם בית בירושה, אל תאמר 'שול אתה בית ואחיד עליה, ומה בכך הרי לכל אחד יש לו דירה' אלא העלה אותן בדמים, והשווה חלוקתן על ידי מעות) וּבֵין גֵּרוֹ (לשון מגור, תשמישי דירה אמר רב יהודה אפילו בין תנור לכירים) (אל תאמר 'שול זה תנור וזה כירה, שהרי תנור עודף על הכירה וצריך להוסיף דמים).

לֹא-תְכַבְּרוּ פָּנִים בְּמִשְׁפָּט רבי יהודה אומר לא תכירנהו (אם הוא אוהבך). רבי אלעזר אומר לא תנכרהו (אם הוא שונאך לא תעשה לו כנכרי לחייבו).

אושפיזכניה דרב אתא לקמיה לדינא אמר לו (ההוא גברא לרב) לאו אושפיזכני את (כלומר אין אתה זכור שעשיתי עמך חסד) אמר לו (רב) אין. אמר ליה דינא אית לי (ורוצה אני שתהא דיין). אמר ליה [דף ח ע"א] פסילנא לך [שהזכרתני טובתך כתבו התוס' מרחיק היה עצמו, אבל מן הדין לא מיפסיל, וכן ההוא דשני דיני גזירות (כתובות קה): דאיתי ליה צנא דפירין לדינא. אמר ליה רב לרב כהנא פוק דייניה. חזייה (רב כהנא לההוא גברא) דהוה קא גאים ביה (ברב, סומך ובוטח עליו ומדבר גבוהות). אמר ליה אי צייתא צייתא, ואי לא מפיקנא לך רב מאונך [אודיעך שאין רב יכול לסייעך, דמשמתינא לך כתבו התוס' והא דקאמר במו"ק (יז). מנודה לתלמיד אינו מנודה לרב, הני מילי כשמנדה אותו לכבוד עצמו אבל לשם שמים לא]. **פסק הש"ע** אסור לאדם לדון למי שהוא אוהבו, אע"פ שאינו שושבינו ולא ריעו אשר כנפשו (ביאר באר הגולה לשון הרמב"ם ממימרא דרב פפא לא לידון אינש)... [הגה ...ווי"א דכל שאינו אוהבו או שונאו ממש, מותר לדונו, ואינו אלא מדת חסידות להחמיר שלא לדונו (ביאר באר הגולה תוס')...] הו"מ (ז,ז).

כְּקָטָן כְּגֹדֶל תְּשַׁמְעוּן. אמר ריש לקיש שיהא חביב עליך דין של פרוטה, כדין של מאה מנה. למאי הלכתא, אילימא לעיוני ביה

ותשלומי ארבעה וחמשה בשלשה. מאי שלשה, אילימא שלשה הדיוטות האמר אבוה דאבוך משמיה דרב אפילו עשרה והן הדיוטות פסולין לדיני קנסות (זה שמשלם יותר מדינו) אלא מומחין, וקאמר שלשה.

ו'חכמים אומרים מוציא שם רע ופירש רש"י לא מצאתי לכתך בתולים ובא להפסידה כתובתה ולא להרגה, שאינו מביא עדים שזינתה תחתיו, דאי אנפשות קאתי לא אמר ר' מאיר בשלשה. כתבו התוס' פי' רש"י שהבעל טוען פתח פתוח מצאתי להפסידה כתובתה. וקשה לר"ת חדא דגבי אונס ומפתח קתני לה שהן קנסות, ועוד דבכל דוכתא שמוזכר מוציא שם רע הוי לענין ק' סלעים, ועוד דג' דמתניתין מומחין הן, ובכמה דוכתי אשכחן שדנין דיני כתובה בבבל וכן נוהגין עכשיו, ועוד מה שמפרש נמי חוששין ללעז מתוך שיטעון פתח פתוח מצאתי חיישינן שמא ישמעו עדים ויבואו ויעידו שזינתה אין לשון לעז נופל על זה אלא על דבר שהוא שקר כמו (גיטין ה:): נמצאת אתה מוציא לעז על גיטין הראשונים, ועוד דקאמר דונו לי מיהא דיני ממונות מי דוחקו כל זמן שאין האשה תובעת אותו כתובתה, ועוד דקאמר תבעו ממון בשלשה תבעה מיבעיא ליה, ועוד מה שייך תביעה שאינו בא אלא לפטור את עצמו מכתובתה, ועוד ובמקום דאיכא נפשות משמע דבההיא ממון איירי, ועוד שמעתי מהר"ף דלר' מאיר דאית ליה כתובה דאורייתא בכתובות (נו:): אינו נאמן להפסידה כתובתה, דדוקא למ"ד כתובה דרבנן נאמן כדמוכח בכתובות (י:). דאמר רב נחמן חכמים תיקנו לבנות ישראל לכתולה מאתים ולא למנה מנה והם האמיניהו. ומפר"ת דכולה שמעתין איירי לענין ק' סלעים שהאב תובע לבעל, וחוששים ללעז היינו לעז הדיינים כגון שהביא הבעל עדים שזינתה והוכחשו דמיהייב הבעל השתא ק' סלעים, דרבנן סברי בעי כ"ג דאי בג' חיישינן שמא אח"כ יבואו עדים שזינתה ויצטרך להוסיף עד כ"ג ואתי להוציא לעז על הראשונים לומר שלפי שלא ידעו לדון הוסיפו עליהן ודוקא הוכחשו אבל הוזמו תו לא חיישינן לסהדי אחרוני דמוכחא מילתא דאסהדי שקרי מהדר הבעל אבל בהוכחשו או לא כווננו עדותן אכתי אפשר להיות דקושטא הוה קאמרי ואיכא למיחש טפי דילמא אתו אחרוני, ור' מאיר לא חייש ללעז הדיינין, ואין לדמות ליוסיפו הדיינים דלקמן (כט:). דלא חיישינן ללעז הדיינין בעשרים ושלשה (מפני שיש בו דיני נפשות, קסלקא דעתך דהכי קאמרי, משום דאיכא מוציא שם רע דשייך ביה דיני נפשות, וכגון שמביא עדים, ובגמ' פרכינן וכי יש בו דיני

אתה והזקנים שבדור עמהם (על פיהם עשה מעשה, ולא תשתרר עליהם, דההוא קרא דכי אתה תבוא משה אמרו, כדכתיב ביה אל הארץ אשר נשבע ה'... ובמקרא דכי אתה תביא כתיב אל הארץ אשר נשבעתי לאבותיכם... אלמא דהקב"ה בעצמו אמרו). אמר לו הקב"ה טול מקל, והך על קדקדם, דבר (מנהיג) אחד לדור ואין שני דברין לדור.

תנא זימון בשלשה. מאי זימון, אילימא ברכת זימון והתניא זימון וברכת זימון בשלשה, וכי תימא פרושי קמפרש, מאי זימון ברכת זימון, והתניא זימון בשלשה, ברכת זימון בשלשה? אלא מאי זימון אזמוני לדין (בית דין ששולחין שלוחם לבעל דין, שצועקים עליו לבא ולדון לפניהם, צריך השליח להזמינו בשם שלשתן). כי הא דאמר רבא הני בי תלתא דייני דיתבי, ואזיל שליחא דבי דינא ואמר מפומא דחד (פלוגי דין מזמינך) לא אמר כלום (ואי לא אזיל לא משמתינן ליה) עד דאמר משמיה דכולהו. הני מילי בלא יומא דדינא [שני וחמישי תקנת עזרא היא, בב"ק (פב:)] אבל ביומא דדינא לית לן בה (כי דימי מושב בית דין, אז אפילו אם יזמינו סתם נקט בית דין, אינו יכול לטעון שלא האמין לשליח, ואם אינו מופיע מנדין אותו). פסק הש"ע שליח שאמר פלוגי שלחני בשם אחד מהדיינים, ולא רצה לבוא, אין כותבין עליו פתיחא של שמתא עד שיאמר בשם שלשתן... במה דברים אמורים, שהלך השליח ביום שאינו ידוע לישיבת הדיינים. אבל ביום הידוע שהדיינים יושבים בו לדין, הכל יודעים שכל הדיינים מקובצים, ואע"פ שבא השליח בשם אחד, כאילו בא בשם שלשתן חו"מ (יא, ב).

'תשלומי כפל...' שלח ליה רב נחמן בר רב חסדא לרב נחמן בר יעקב ילמדנו רבינו, דיני קנסות (זה שמשלם יותר מדינו) בכמה, מאי קמיבעיא ליה, הא אנן תנן בשלשה? אלא יחיד מומחה קמיבעיא ליה, דאין דיני קנסות או לא? אמר ליה תניתוה תשלומי כפל

תחלה (כתבו התוס') כלומר דלא איכניף לדיני נפשות בשלשה, תבעו נפשות תחלה אפילו ממון בעשרים ושלשה (כגון אם לא מצא עדים, ואמר דונו לי מיהא להפסידה כתובה, אעפ"כ בעינן עשרים ושלשה משום כבוד ראשונים). אלא לעולא (דאמר רבנן ללעז חיישי שמא ישמעו עדים ויבואו, תבעו ממון בשלשה היכי משכחת לה, לעולם עשרים ושלשה לרבנן בעינן, משום דחוששין ללעז) קשיא?

אמר רבא אני וארי שבחבורה תרגימנא (את דברי הכרייתא עפ"י עולא שהעמיד את המחלוקת בחוששין ללעז) ומנו (ארי שחבורה) רב היא בר אבין הכא במאי עסקינן שהביא הבעל עדים שזינתה, והביא האב עדים והזימום לעדי הבעל (דתו ליכא למיחש ללעז, דאיגלי מילתא דאהני סהדי סמוך, והני סהדי שקרי נינהו, ואפילו להפסידה כתובתה לא מיהמני, דהשתא בתר סהדי שקרי קא מהדר ושקורי קמשקר, ובעי למיתב מאה סלע לאב, ולו תהיה לאשה, ותבעו ממון דקאמרי רבנן, אתביעת מאה סלע שהאב תובע קאי. כתבו התוס' (מיימי להביא האב עדים להזים את עלי הבעל) קודם גמר הדין, דהשתא ליכא מיתה בזוממין. בא לגבות ממון בג' דליכא למיחש ללעז שמא יבואו עדים אחרים ויצטרכו להוסיף, דכיון דהזימו ודאי סהדי שקרי נינהו, ובמקום דאיכא נפשות כלומר שיכול לבא לידי נפשות שלא הזימו אלא הוכחשו בעי כ"ג (ומה ששנינו בחוספתא...) 'ותבעו נפשות' ה"פ תבעו ממון שיכול לבא לידי נפשות. וניחא לפירוש ר"ת הא דאיצטריך לאביי למימר דכ"ע חוששין ללעז (ונחלקו אי צעינן התראה למיתה מסויימת או למיתה סתם, ולכא"ו היה יכול לומר כמו כן לכ"ע אין חוששין ללעז, אלא לפי"ת לאיידי צדא האב לתבעו ק' סלעים מן הבעל) דכולה סוגיא איירי כשהוכחשו עדי הבעל או לא כווננו עדותן ומשום דחוששין ללעז הוי בכ"ג לרבנן דאיכא חששא דלעז דשייכא מיתה בהתראה סתם דשמא יצטרכו להוסיף, אבל לפירוש רש"י (לאיידי צדא הבעל לפטור את עצמו מכתובה) הכי נמי הוה מצי למימר דכ"ע אין חוששין ללעז אפ"ה הוי לרבנן בעשרים ושלשה (שהרי האסקה נילונת עפ"י עדים אלו). וי"מ לפי"ת רש"י דלהכי נקט (אביי) דכ"ע חוששין ללעז משום רבותא דר' מאיר, דאע"ג (דס"ל לר"מ) דחוששין ללעז הוי לר' מאיר בשלשה (הכא להעדים הראשונים התרו זה למיתה סתם) כיון דליכא למיחש לשהדי אחרוני (שיעילו שהתרו זה

נפשות מאי הוי, השתא מיהא לאו דיני נפשות הוא, דליכא עדים)

וכי יש בו דיני נפשות מאי הוי (מה צדק שצמקרים אחרים יס דיני נפשות, הלא צמציעה זו שהבעל תובע עתה להיפטר מלמי כתובתה, אין כאן דיני נפשות, וגם לא יוכל לזוץ לדיני נפשות, שהרי אין הבעל מביא עדים על זנותה)? אמר עולא בחוששין ללעז קמיפלגני. רבי מאיר סבר אין חוששין ללעז (אין חוששין שמא כשיבואו לבית דין ויצא הקול, ישמעו עדים ויבואו ויעידו שזינתה תחתיו ועכשיו אין הבעל יודע בהן ותבעי עשרים ושלשה, דשמא יבא לידי דיני נפשות) ורבנן סברי חוששין ללעז.

רבה אמר כולי עלמא ללעז לא חיישינן (ואם תחילת תביעתו של בעל לא בא לידון על פי עדים, אלא על ידי עצמו ולהפסידה כתובתה, מודו רבנן דבשלשה) והכא בחוששין לכבודן של ראשונים קמיפלגני, והכא במאי עסקינן כגון דאיכניף בי עשרין ותלתא למידן דיני נפשות (שאמר הבעל להביא עדים שזינתה תחתיו ולא מצא אמנם התוס' ביארו שהביא האב עדים להזימום עדי הבעל ולא הספיקו לקבלם עד דאיבדור מחמת אונם או מחמת פחד או להקביל פני המלך או למדידת עגלה ערופה ונשאר רק שלשה. ואין לומר שקיבלו ואח"כ איבדור דלא אתי שפיר 'דונו לי מיתה' ואיבדור (הדיינין והלכו להם) ואמר (הואיל ואין לי עדים...) להו דיינו לי מיהא (בשלשה) דיני ממונות [להפסידה כתובתה על ידי עצמו, דקיי"ל (כתובות י.) חכמים תיקנו להם לבנות ישראל לכתולה מאתים, ולא למנה מנה, והם האמינוהו להפסידה על פיו, חזקה אין אדם טורח בסעודה ומפסידה, ר' מאיר סבר, בשלשה, דאין חוששין לכבוד הראשונים, ודין אפילו בשלשה, ורבנן סברי, חוששין לכבוד הראשונים ובעי כוליהו].

[דף ח ע"ב] מיתיבי וחכמים אומרים תבעו ממון (תחילה, דלא בא לידון בעדים אלא על פיו, ולהפסידה כתובתה, מודינן ד...) בשלשה, תבעו נפשות (תחילה, דאמר להביא עדים) בעשרים ושלשה. בשלמה לרבה תבעו ממון

אפילו אין לו עדים, יש לחוש שמא ישמעו ויבואו עדים) בעשרים ושלשה (פתב רשי, ואית דמפרשי כל תביעת ממון דהא שמעתתא אמאה כסף דאב תבע לבעל, ואי אפשר לומר כן, דהא לא מחייב בעל מאה סלעים אלא אם כן הביא עדים והוזמו, דכל זמן שלא הביא עדים נאמן אף להפסידה כתובה כדפרישית לעיל, ואי בשחוזמו עדיו מיירי מתניתין, תו ליכא למימר חוששין ללעז, ועוד מדגרסינן בתירוצא דרב הייא בר אבין, בא לגבות ממון מבעל, דפריש דר' הייא להאי תבעו ממון אמאה סלע, מכלל דעד השתא הוה שמעינן תבעו ממון אבעל, ואיהו תבע להפסיד כתובה).

אביי אמר (אי בשלא הביא עדים) דכולי עלמא חיישינן ללעז (ובעינין עשרים ושלשה, דילמא שמעי סהדי ואתו, ומדבעינן עשרים ושלשה ברישא, אפילו ממון בעשרים ושלשה) ומשום (דחוששין ל...) כבודן של ראשונים [כתבו התוס' (יט לזכר זלכרי אביי ד...)] אע"ג דחוששין ללעז אכתי נפקא לן במאי דחוששין לכבודן של ראשונים שהביא הבעל עדים שזינתה והביא האב עדים והזימום (סאז אין לחשק ללעז על הדיינים, לכיון סחוזמו עדים הרלשונים, סוז אין מקבלים מהנצל עדים לחמים) וה"ה דהוה מצי למימר אין חוששין לכבודן של ראשונים. אבל אין לפרש מדחוששין ללעז כ"ש דחוששין לכבוד של ראשונים כדמוכה מדרבה, חדא מה ענין זה אצל זה ועוד דהא לעולא דחוששין רבנן ללעז ולכבודן של ראשונים לא חיישינן, דהיכא דהבעל הביא עדים והביא האב עדים והזימום אמרי רבנן בא לגבות ממון בג'. וא"ת אביי ושאר אמוראי דלקמן היכי מוקמי שתבעו ממון בשלשה, דלדידהו ליכא לאוקמי כגון שהביא הבעל עדים שזינתה והביא האב עדים והזימום כדמוקי לעיל כיון דסברי רבנן דכולי עלמא חוששין לכבודן של ראשונים (וא"כ יהיה כריך לזון צעקנים וסלוקס) ויש לומר דלדידהו תבעו ממון היינו שלא התרו בה כלל דליכא מיתה אלא ממון. ורשי פירש דמוקי לה כרבא ורבי הייא שהביא הבעל עדים שזינתה והאב הביא עדים והזימום וליכא למיחש לכבודם של ראשונים דדינא אחרינא הוא דמעיקרא הוה בעל תובע, ונראה דוחק הכא (פלוגתא דמתניתין) במאי עסקינן (כגון שהביא עדים בתחילת הזמנתו לדין, דתו ליכא למיחש סהדי אחריני, והני אמרי באפי תלתא) כגון דאתרו בה (מיתה) סתם (ולא הזכירו לה סקילה כדין נערה המאורסה,

למיתה הרלויה, למן הסתם התרו בה רק עדים אלו סלפנינו). ומיהו קשה לפר"ת למאי דמוקי פלוגתא דמתניתין (ר"מ ורבנן) בפלוגתא דבן זכאי (לאיירי להוכחו צדדיקות ולא הוכחו צדדיקות, ופליגי אי הכחשה צדדיקה סמה הכחשה) דהשתא מוציא שם רע דרבי מאיר דאמר בשלשה הוי תביעת מאה כסף דקתבע אב, ומוציא שם רע בעשרים ושלשה דרבנן היינו בחיוב מיתה האשה ולא בתביעת ממון דאין עדותן בטלה בהכחשת בדיקות לרבנן (וקשה שמהלסון משמע לתרויהו איירי צלותה תביעה) ועוד (קשה לר"ת) דמשמע דקאי (רבינא צדדיקות זה סנחלקו אס הכחשה צדדיקות סמה הכחשה) אהא דאמר דכולי עלמא חוששין ללעז, ואי חוששין ללעז כי איתכחוש נמי ליהו בכ"ג לרבי מאיר שמא יבואו עדים אחרים (סלל יוכחו צדדיקות) ויצטרכו להוסיף ויהיה לעז. ומיהו יש ליישב כדמוקי כגון דאיתכחיש בבדיקות איירי נמי שהכחישו אח"כ עדי האב הכחשה גמורה (להיינו הכחשה צדדיקות) דהשתא לא מקטלא נמי לרבנן ואפ"ה הוה בכ"ג דאיכא למיחש לסהדי אחריני, ואע"ג דהני אחריני נמי יהיו מוכחשין בבדיקות מ"מ מיקטלא לרבנן דהכחשה דבדיקות לאו הכחשה היא, ולר"מ (לסכר להכחשה צדדיקות) הוה הכחשה (הרי כל כת סתצוה תהיה מוכחשת ע"י אחת מב' הכיתות המכחשות זו את זו, ולכן לעולם לא יצוה הדין לדייני נפשות, לכן די בג'). ואין להקשות לפר"ת לאביי ולכולהו אמוראי דלקמן דלא מחייב מיתה לר"מ, היכי מחייב ק' כסף הא קי"ל בכתובות דלא מחייב ק' סלע היכא דלא מצי למיתי לדיי חייב סקילה דאמר בכתובות (מוד): המוציא שם רע על הקטנה פטור כיון דלא מצי למיקיימא אם אמת היה הדבר וסקלו ויש לומר דמהאי טעמא לא ממעמינן אלא קטנה דלאו בת עונשין כלל, אבל נראה דוחק מה שפירש ר"ת דהכחשה בלא הזמה מחייב ק' סלעים וצ"ל לפר"ת שהיא מותרת לבעלה כשלא כווננו עדותן או כשהוכחשו, דאי לא הכי, היכי מחייב ק' סלעים הא לא קרינן ביה זלו תהיה לאשה. ויש ללמוד מכאן דאי אתו עדים ואמרו אשת פלוני זנתה דבעי דרישה והקירה לאוכרה על בעלה וסברא הוא דלא גרע מגולות וחבלות. ובירושלמי מציא רשב"א פלוגתא דאמוראי דאיכא דמפרש פלוגתא לענין כתובה כדמפרש רשי ואיכא דמפרש לענין ק' סלע כדמפרש רבינו תם) בא (האב) לגבות ממון מבעל (שנמצא כבר שקרן) בשלשה (דהזמנה) אחריתי היא, ואפילו כבוד ראשונים ליכא למימר הכא, דדינא אחרינא הוא, דמעיקרא בעל הוה תובע, והשתא אב קא תבע) ובמקום (דאיכא) נפשות (כלומר וכל היכא דאיכא למיחש לנפשות, כגון בתחילת הדין

דחבירה היא לא מיקטלא, הלכך לא צריכינן לאיכנופי תו עשרים ושלשה, אלא שלשה לדון דיני ממונות דכתובה, ורבנן סברי כר' יוסי בר' יהודה).

רב אשי אמר כגון [דף ט ע"א] דאתרו ביה מלקות ולא אתרו ביה קטלא [פירש רש"י דהא ודאי לא מיקטלא, אלא לוקה, דאין לך מיתת בית דין שלא נאמר בה לאו, וקסבר לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין, לוקין עליו כי אתרו בה מלקות ולא קטלא. כ"כ התוס' והוסיפו דאם היינו יכולין לפרש (לכוונת רב אשי) במלקות של מוציא שם רע (שהתרו צנעל קאס יולא קס רע הוא ילקה) היה מתיישב (לא היה לריך להעמיד כמ"ד לאו שניתן לאזהרת מיתת כ"ד לוקין עליו, כיון ללאו דמולא קס רע לא ניתן לאזהרת מיתת כ"ד, כיון לאין צנעל מיתה ככל גונו)]. **ותימא דמשמע הכא** דסבר ר' מאיר מכות בג', אם בן הוה דריש קרא והצדיקו לענין עדים זוממין דלקו כדלקמן (י. כמו שהעמלנו קס לדעת חכמים, כך צפספות יק להעמיד לפי דעת ר"מ) ומה הוה משני מהא דפריך (קס צגמ') תיפוק ליה (עלים קוממים ללוקים) מלא תענה דלא מצי לשנויי כדמשני לקמן משום דהוי לאו שאין בו מעשה, מ"מ הוה לקי, דהא ר' מאיר גמר במכות (ד: דעדים זוממין לוקין ומשלמין ממון ממוציא שם רע וה"נ דגמר לענין דלוקין דאע"ג דהוי לאו שאין בו מעשה, וכ"ת דהוה משני (כ"מ, ק"ל תענה) משום דהוי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד (היינו קעלים זוממים גס נהגים על עלותם, ומשום כך אין לוקין עליו) הדא דאית ליה דלוקין עליו לפי סברת רב אשי, ועוד דר"מ אית ליה אזהרה לעדים זוממין מקרא אחרנא (שם) ז"ל דאע"ג דגמר עדים זוממין ממוציא שם רע ה"מ לענין דלא דרשינן כדי רשעתו להכי אלא מוקמינא לה לדרשה אחריתי בכתובות (לב:), אבל גבי האי, אי לאו דגלי קרא דלקי לא הוה גמרינן, כיון דכתיב לעשות דדרשינן מינה במכות (יג: דבעינן לאו שיש בו מעשה אי נמי י"ל דמוציא שם רע גופיה לא נפקא לן דלקי אלא מוהיה אם בן הכות הרשע כדאמר בכתובות (מו: למדנו ויסרו מווסרו ויסרו מבן ובן (מבן) מוהיה אם בן הכות הרשע]. וקמפלגי בפלוגתא דרבי ישמעאל ורבנן, דתנן מכות בשלשה, משום רבי ישמעאל אמרו בעשרים ושלשה [מעמא מפרש לקמן (סנהדרין י.)].

רבינא אמר כגון שנמצא אחד מן העדים (והיו שם שלשה או ארבעה, שיכולה עדות להתקיים בשאר) קרוב או פסול וקמפלגי בפלוגתא דרבי יוסי ורבי, אליבא דרבי

ר' מאיר סבר תו ליכא הכא דיני נפשות, ובהני שלשה סגי למידן דיני ממונות דכתובה, דכי נמי יוזמו ישלם מאה כסף, ורבנן סברי כיון דאתרו בה מיתה, דיני נפשות איכא ומיקטלא).

והאי תנא הוא, דתניא ושאר כל חייבי מיתות שבתורה אין ממיתין אותם אלא בעדה (עשרים ושלשה) ועדים והתראה [גבי מסית קאי, דרחמנא אמר לא תחמול ולא תכסה, ונהרג בלי התראה על ידי הכמנת עדים כתבו התוס' ומסית נמי צריך עדה, אלא משום דכתיב 'והצילו העדה' ומסית אין מהפכין בזכותו שאין מוענין למסית, אבל לענין עשרים ושלשה דרשינן מהאי קרא דאין סברא לחלק בין מסית לשאר חייבי מיתות, ועדים והתראה נמי צריך במסית, אלא משום שמכמינן לו עדים, וגם אין מתרין בו בפירושו, אלא אומרים לו היאך נניה אבינו שבשמים ונעבוד עצים ואבנים כדתניא לקמן (סו:)] ועד שיודיעוהו (עדיו בשעת התראה שהוא חייב מיתה בבית דין אם יעבור עבירה זו, ומיהו אע"ג דלא מזכרי ליה איזו מיתה, התראה היא ומחייב, כרבנן) שהוא חייב מיתה בבית דין, רבי יהודה אומר עד שיודיעוהו באיזה מיתה הוא נהרג (וברייתא דקתני לרבנן תבעו ממון בשלשה, כדתרצה רב חייא בר אבין).

רב פפא אמר [כדאביי נמי סבירא ליה דחוששין ללעז ולכבודן של ראשונים] והכא דאמר ר' מאיר בשלשה, כגון שהביא עדים עמו בתחלת הזמנתו לדין, ואמרו שלא התרו בה לפי שהאשה חבירה היא ולא הוצרכנו להתרות בה) הכא באשה חבירה עסקינן וכתבו התוס' וכגון דאמר שבעל וחזר ובעל, דאי לא הכי מתוך שאין העדים נהרגין כיון שיכולים למעון שלא באו להורגה, אלא לאוסרה על בעלה, אף היא אינה נהרגת כדאמרינן לקמן (מא:)] וקמפלגי בפלוגתא דרבי יוסי בר יהודה ורבנן. דתניא, רבי יוסי בר יהודה אומר חבר אין צריך התראה, לפי שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד (שלא יוכל לומר סבור הייתי שמותר, ר' מאיר סבר, אע"ג

בכך דעותן בטלה). ואימתי (בדיני נפשות עדותן בטלה) בזמן שהתרו בהן (הקרוב או הפסול בעוברי עבירה שגילו דעתם שאף הם נעשים עדים, והרי הכתוב הקיש שלשה לבטל העדות אם יש קרוב או פסול, אבל לא התרו הקרוב והפסול בעוברי עבירה אלא שתקו, והכשרים התרו בהן, אין אלו נעשים עדים ותתקיים העדות בשאר כתבו התוס' מפרש במכות (ו.) הכי אמרינן להו לאסהודי אתיתו או למיחזי אתיתו, אי אמרי לאסהודי אתינא נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה, ואי אמרי למיחזי אתינא מה יעשו שני אחים... ונראה לר"י דמשום שנתכוונו להעיד לא אמרינן נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה, אלא שהולכים ומעידים כולן בב"ד, אבל משום ראייה לחוד שנתכוונו להעיד לא, דאי לא תימא הכי כל גיטין כשנותנין אותן בפני קרובים או פסולים יהיו פסולים אם יתכוין הא', ולר' יוסי אפילו לא יתכוין, והאי דקאמר 'מה יעשו ב' אחים' ודאי יכולין לתקן שלא ילכו שניהם להעיד, אבל פעמים שלא ידע זה בזה ויעיד האחד אע"פ שהעיד אחרו כבר בב"ד אע"פ שהשני העיד לאחר כדי דיבור מ"מ עדותן בטלה דשייך שפיר לאקושי להך מילתא שלשה לשנים אפילו בזה אחר זה כיון דבשעת ראייה רואין יחד ומתכוונין להעיד לכך עדותן בטלה אפילו העידו זה אחר זה, אע"ג דלענין שלשתן זוממין לא הוקשו אלא כשהעידו בתוך כדי דיבור, דהתם הזמה משעת העדאת עדים קא אתיאו, ואע"ג דפריך במכות (שם) הרוג יציל אע"פ שאינו הולך להעיד בב"ד, ה"מ מעיקרא דאכתי לא אסיק אדעתיה 'יקום דבר' במקיימי דבר הכתוב מדבר, אבל לבסוף דמסיק יקום דבר במקיימי דבר לא צריכי לשנויי קמאי דממעטינן הרוג וההורג מ'יקום דבר' דבעינן שילכו לקיים דבר בב"ד. **וכן לקמן (לד:)** לענין אין עד נעשה דיין, נראה לר"י דדוקא בעד המעיד אין עד נעשה דיין, אבל במתכוין להעיד לא, דהא דמעמא דאין עד נעשה דיין נראה או משום דבעינן עדות שאתה יכול להזימה וכיון שהעדים בעצמם דנין לא ירצו לקבל הזמה על עדותן או משום דכתיב 'זעמדו שני האנשים...' שני האנשים אלו העדים, 'לפני ה'" אלו הדיינין דבעינן שיעידו העדים לפני הדיינין ולא שיהו בעצמן דיינין והנך טעמי לא שייכי אלא בעד המעיד בפיו ולא במתכוין להעיד, ולא כפי' רבינו שמואל שפי' בעלמא (ב"ב קיג:) שנתכוון להעיד אמרינן נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה וכן לענין שאינו נעשה דיין, ודקדק מדאמרינן לקמן (לד:) שלשה שנכנסו לבקר את החולה... משמע דדוקא שנכנסו לבקר ולא נתכוונו להעיד אמרינן רצו עושיין דין אבל נתכוונו להעיד אין עושיין דין. ועוד נראה לר"י לדקדק דלא אמרינן אין עד נעשה דיין אלא

עקיבא. דתנן, רבי עקיבא אומר לא בא שלישי אלא להחמיר עליו ופתבו התוס' אדר"ש קאי דקתני במכות (ה:) לעיל מהך (כ"ל לפני שהוצאו דכתיב ר"ע, הוצאו לפני ר"ש) ר"ש אומר מה שנים אין נהרגין עד שיהו שניהם זוממין אף שלשה... ומצו למימר דפליג ר"ע אדר"ש וס"ל דנהרגין אע"פ שאין שלשתן זוממין דקסבר דאין להקיש שלשה לשנים לענין זה, דכיון דכתיב 'ועשיתם לו כאשר זמם' הרי זממו שנים שיש כח בידיהם להרוג בפני עצמם. ורש"י פירש במכות (שם) לא בא השלישי להקל עליו, דלהקל עליו לא צריך קרא דכתיב (שם) והנה עד שקר העד דמשמע כל העדות ואינן נהרגין עד שיוזמו כולן ולא בא הכתוב אלא להחמיר עליו. אבל אין לפרש 'לא בא השלישי להקל עליו' גרידא אלא גם להחמיר עליו, אע"ג דר"ש מודה דשלשתן נהרגין ה"מ כשבאו בתוך כדי דיבור כדמפרש התם בגמ', אבל רבי עקיבא סבר שנענש אע"ג שבא אח"כ מדנקט נטפל (אין לומר כן...) דהא כיון דאית ליה לרבי עקיבא היקישא דעד שיהו שלשתן זוממין בבאו בבת אחת בבאו זה אחר זה נמי יקישם להכי כי היכי דמקיש לענין לענש כמותם (כ"ל כמו שצננים אם יבואו זה אחר זה לא ילפס ר"ע, א"כ ה"ה נג' שצא אחר השנים) לעשות דינו כיוצא באלו (דממשמע שנאמר 'על פי שנים עדים' כל שכך שלשה, למה נאמר או שלשה עדים אלא להחמיר עליו, ליתן חומר בעדי שקר ששלישי זה אע"פ שלא היה זה נידון על פיו למיתה שהרי בשנים שהעידו תחלה נמי היה נידון, אפילו הכי עשה הכתוב את דינו כיוצא באלו, שאם הוזמו יהרג אף השלישי מפני שנטפל לעובר עבירה). אם כן ענש הכתוב את הניטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה על אחת כמה וכמה שישלם שכר את הניטפל לעושה מצוה כעושה מצוה (דקיימא לן מדה טובה מרובה ממדת פורענות, הלכך קל וחומר הוא) ומה שנים, נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה, אף שלשה נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה. ומניין שאפילו מאה תלמוד לומר עדים. אמר רבי יוסי כמה דברים אמורים (דעדותן בטלה) בדיני נפשות (דרחמנא אמר והצילו העדה דמהדרינן בתר זכותא לבטל העדות, ולא יהרג לא הוא ולא הם) אבל בדיני ממונות תתקיים עדות בשאר. רבי אומר אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות (שזין

יוסי ורבנן. דתנן, רבי יוסי אומר לעולם אינו נהרג עד שיהו פי שני עדיו מתרין בו ופתבו התוס', וא"ת והא תנן במכות (ט:) רבי יוסי אומר השונא נהרג מפני שהוא כמועד ומותרתה (ל"כ אין לניד התלצה נפה) במכות (ו:): פריך לה, ומשני דההוא היינו כרבי יוסי בר יהודה] שנאמר על־פני שְׁנַיִם עֲדָיִם.

ואיבעית אימא כגון דאיתכחוש בבדיקות (זה אומר כליו של בועל שחורים, וזה אומר לבנים) ולא איתכחוש בחקירות (איזה יום ואיזו שעה, וכיוצא בהם, שהעדים באים על ידיהם לידי הזמה, ור' מאיר סבר הכחשת בדיקות שמה הכחשה, ולא מיקטלא, ורבנן סברי כיון דבחקירה נמצאו מכוונים, הכחשה דבדיקות לאו הכחשה היא, דלא רמו סהדי אדעתיהו למיבדק כולי האי). וקמיפלגי

בפלוגתא דבן זכאי (הקשו התוס', תימה דמשמע דקאי אאביי דאמר דכ"ע חוששין ללעו, א"כ לרבי מאיר יהא נמי בכ"ג אע"ג דאיתכחיש בבדיקות, דהא היישינן שמא יבואו עדים אחרים שזינתה בין לפירוש רש"י בין לפר"ת וי"ל דמייירי כגון דאמרי הנך סהדי לא היה שם עד אחר. וטעמא דרבנן בעשרים ושלשה לפר"ת דאיירי כשהכחישו עדי האב הכחשה גמורה אע"ג דליכא למיחש לסהדי אחרני מ"מ איכא למיחש שמא יזים את עדי האב כגון דלא הוכחשו ויצטרך נמי כ"ג אי נמי איירי דיש לבעל שני כתי עדים המכחישים זו את זו בבדיקות דתו ליכא למיחש לר' מאיר לעדים אחרים דאפילו יבאו יהיו מוכחשים מאלו בבדיקות, ולרבנן איכא למיחש לעדים אחרים דהכחשה דבדיקות לאו כלום, אי נמי דעדי האב הזימו לעדי הבעל דלכולי עלמא ליכא למיחש לאחרני, וטעמא דרבנן דבכ"ג משום כבוד ראשונים אפילו הזימו קודם גמר דין, כל שכן לאחר גמר דין, דאתי טפי שפיר דהוי בכ"ג, ולרבי מאיר לא שייך כבוד ראשונים דלא היה כאן חיוב מיתה דהוכחשו בבדיקות) ורבנן. דתנן מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים [שאמרו העדים תחת תאנה נעשה מעשה, אמר לו תאנה זו עוקציה דקין או עוקציה גסין עוקצין זנבות תאנים]. **פסק הרמב"ם** המוציא שם רע אין דנין אותו תחילה אלא בבית דין של עשרים ושלשה מפני שיש בדינו צד דיני נפשות שמא יהיה הדבר אמת ותסקל הבת...

סנהדרין (הג). **ביאר בכס"מ** משנה, המוציא שם רע בשלשה דברי רבי מאיר וחכ"א בכ"ג מפני שיש בה דיני נפשות, וידוע דק"ל כחכמים, ובגמ' (ח). וכי יש בו

עד המעיד, דאי לא תימא הכי קשיא דרב יהודה אדרב יהודה, דהא במכות (ו.) פסיק רב יהודה הלכה כרבי יוסי דבראייה בעלמא נעשה עד אע"פ שאינו מכוין להעיד, ורב יהודה קאמר (ב"ב קיג:) גבי ג' שנכנסו לבקר את החולה... רצו עושין דין, ואמאי הא בראייה בעלמא נעשה עד, ועוד להאי פירוש לית ליה לרבי יוסי לא תהא שמיעה גדולה מראייה לא בעדות החדש (ר"ה כה:): בראוחו שלשה והן ב"ד, ולא בסנהדרין באחד שהרג את הנפש שראוחו אע"פ שראוחו ביום. ומיהו נראה לרשב"א דהני לא פרכי נינהו, דרבי יוסי על כרחך לית ליה שיעשה עד בראייה ואפי' יעיד לבסוף, דהא ר' יוסי הוא דאמר עד שיהיו פי שני עדים מתרים בו כדאמר בסמוך, וכמו ששנים אין יכולין להעיד אא"כ התרו בו כך שלשה... אלמא אותן יהו חשובין עדים אבל השאר לא, וכן נראה הדברים דאם הזימו כולן לא היו נהרגין אותן שלא התרו בו דלא מהני סהדותיהו בלא סהדותא דאחרני, ולא אמרינן נמצא אחד מהן קרוב או פסול אלא באותן שהותרו, והא דקאמר רבי בזמן שהתרו בהן, לאו משום דרבי יוסי לא בעי התרו, דאכתי טפי מרבי כעינן דלרבי בנתכוונו להעיד בעלמא סגי כדמוכח במכות (ו.) ור' יוסי בעי התראה ממש אלא דיני ממונות אתא לאוסופי, והא דמשמע הכא דלר' יוסי בראייה בעלמא אמרינן נמצא אחד מהן קרוב או פסול... מדקאמר וקמיפלגי בפלוגתא דרבי ור' יוסי, היינו במה שנחלקו במשנה זו, אבל מתוך משנה אחרת יש ללמוד דבעי ר' יוסי התראה, ושמא רב יהודה פסק לגמרי כר' יוסי אי נמי לא פסק כוותיה אלא במאי דקאמר, אבל בדיני ממונות תתקיים העדים בשאר גרידא אבל בכונות עדות סבר כרבי, והאי דקאמר במכות (שם) היכי אמרינן להו, לרבי קאי, וכן מוכח דקאמר אי אמרי למיחזי אתינא מה יעשו שני אחים... וה"פ היכי אמרינן להו, דעל כרחך התראה לאו דווקא דבדיני ממונות לא שייכא התראה, אלא ודאי לא בעי אלא שנדע שנתכוונו להעיד, והיכי אמרינן להו... אבל בזמן שלא התרו בהן **[דף ט ע"ב]** מה יעשו שני אחים ואחד (כשר עמהם) שראו באחד שהרג את הנפש (ופלוגתא דר' מאיר ורבנן נמי כגון שנמצא אחד מן השלשה קרוב או פסול וראה ושתק ולא התרה, ר' מאיר סבר לה כר' יוסי דאמר בדיני נפשות לא שנא התרה ולא שנא שתק עדותן בטלה, ורבנן סברי כרבי, דהיכא דשתק תתקיים העדות בשאר, ומיקטלא)

ואיבעית אימא כגון שהתרו בה אחרים, ולא התרו בה עדים. וקמיפלגי בפלוגתא דרבי

שהיא חבירה וידעי שחבר א"צ התראה) ממון לזה (לבעל) ונפשות לזה ונהרגין בשביל העדים, דקסבר רב יוסף כי פטר רחמנא מתחייב בנפשו מן התשלומין, היכא דמיתה וממון משום חד קאתו עליה כתבו התוס' הא דמקשה בב"ק (כב:) דפטר התם אפילו בגדי דחד ועבדא דחד מפורש במקום אחר]. **פסק הרמב"ם מוציא שם רע על אשתו שהביא עדים שזנתה כשהיא ארוסה והביא אביה עדים והזימום הרי עדי הבעל נהרגין, חזר הבעל והביא עדים והזימו עדי האב, הרי עדי האב נהרגין ומשלמין ממון לבעל, נהרגין מפני שעדי הבעל נגמר דינם להריגה בעדותן ומשלמין קנס מפני שנגמר דין הבעל לשלם קנס בעדותן ונמצאו חייבין נפשות לזה וממון לזה... עדות (כא,י).**

ואמר רב יוסף פלוני רבעו (במשכב זכור) לאונסו (על כרחו) הוא (הנרבע הזה כשר להעיד עליו) ואחר (ואם יש אחר עמו) מצטרפין להרגו (נהרג הרובע על פיהם). לרצונו רשע הוא והתורה אמרה אֶל-תִּשֶׁט (יִדְד' עַם) רִשָּׁע (לְהִית) עֵד (תָּקַם) וכתבו התוס', ואע"ג דרבא בעי רשע דחמס לקמן (כו. כז) ר"ל קסע דחימוד ממון) האי (ש'אומר סנרבע לל'טנו) כמו רשע דחמס הוא, דומיא דאובל נבילות לתיאבון כיון שעובר להנאתו על דעת קונו, כמו כן היה עושה בשביל הנאת ממון ומעיד שקר. והא דאמר התם (כו:): החשוד על העריות כשר לעדות פירש רש"י לאו דאיכא סהדי שבא על הערוה אלא שהוא גם בעריות ומתייחד עמהן, והאי דקאמר 'ארבעים בכתפיה וכשר' היינו משום דמלקין על ייחוד כל העריות חוץ מאשת איש דמלקין על לא טובה השמועה. אי נמי התם (תקול על העריות) כשר משום דיצרו תוקפו כ"כ וחשוב כאנוס אבל ארביעה (ש'אומר סנרבע לל'טנו) אין יצרו תוקפו כ"כ א"צ ה"נ (נרבע לל'טנו) יצרו תוקפו וכשר לעדות אחרת ולא ארביעה, דחשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו. והא דפריך במכות (ו:): נרבע יציל (נאמר קס במשנה, קאס יק ג' עלים ואחד מהם קרוב או פסול, עלותן בטלה. ועל זה מקשה הגמ' א"כ הנרבע עלמנו שזואה המעשה ונחשז ללעל, א"כ הוא יגרוס לזיטול העדות) אין לפרש יציל לפי שהוא פסול מחמת שזונא הרובע שרבעו לאונסו, שכך היה נראה לפרש דומיא דהרוג יציל, דהכי מוכח דלאונסו כשר ואין שזונא כמו הרוג, ועוד דהרוג גופיה מצינא לפרש דלא מיפסל מחמת שנאה אלא

דיני נפשות מאי הוי, אמר עולא בחוששין ללעז קא מיפלגי, רבי מאיר סבר אין חוששין ללעז, ורבנן סברי חוששין ללעז, ואע"פ שאמוראים אחרים פירשו בעניינים אחרים, פסק רבינו כעולא, משום דאביי אמר בתר הכי דכ"ע חוששין ללעז, ומשמע דכל הני אמוראי הכי ס"ל.

אמר רב יוסף הביא הבעל עדים שזינתה, והביא האב עדים והזימום לעדי הבעל, עדי הבעל נהרגין (שבאו להורגה) ואין משלמין ממון [אע"פ שהיו מפסדין אותה כתובה, אין משלמין טובת הנאת כתובתה כדין שאר זוממי כתובה, במסכת מכות (ג:): דכיון דבשבילה הן נהרגין אין משלמין לה ממון, דמתחייב בנפשו פטור מן התשלומין, דכתיב 'לא יהיה אסון ענוש יענש', ואי משום מאה סלע דהוו בעו לאפסודיה לאב והוה ליה מיתה לזה לאשה, ותשלומין לזה לאב, לאו עלייהו רמו לשלומי אלא על הבעל, שהרי על ידן הבעל בא לשלם לאב, דכל זמן שלא הביא הבעל עדים שזינתה תחתיו אינו מתחייב לשלם מאה סלע על ידי עצמו, כדאמרינן בכתובות (מו:): דלא קרינא ביה ואם אמת היה... דבלאו עדים לא מיקטלא, הלכך איהו נמי לא מייחייב אלא אם כן הביא עדים שזינתה והוזמן]. חזר והביא הבעל עדים והזימום לעדי האב (היאך אתם מזימים את אלו לומר שעמכם היו במקום פלוני, והלא אתם עמנו הייתם במקום פלוני) עדי האב נהרגין (שרצו להרוג עדי הבעל) ומשלמין ממון (מאה כסף לבעל שבאו לחייבו כשהזימו את עדיהם). הקשו התוס', תימה דאמאי נהרגין (עלי האב) דמצו אמרי לא לחייב עדי הבעל באנו אלא לחייב הבעל ממון קאתינא כיון שלא התרו בהן, דעדים זוממין לא בעו התראה, וכה"ג אמרינן לקמן (מא:). למאן דאמר חבר א"צ התראה עדי נערה המאורסה אין נהרגין מתוך שיכולין לומר לאוסרה על בעלה באנו וי"ל דהכא שאני כיון שיודעים דבאים להרוג את האשה יודעים שיהרגו אותן אם יוזמו דאי אפשר להיות זה בלא זה, אבל התם לא ידעי שהיתה חבירה אי נמי לא ידעי דחבר א"צ התראה (לכן שפיר יכולים לומר לאוסרה על בעלה בלא זה) והא דפריך התם אלא אשה חבירה דקיימא לן כר' יוסי ב"ר יהודה דמיקטלא, היכי משכחת לה הוה מצי לשנויי כגון דידעי

דאמרי כתב ידונו הוא זה (ל"כ פלגין ליצורא צחל גופא) **חיינו** אפי' בלא טעמא דפלגין. ועוד יש לומר דהתם בכתובות כיון דקיום שטרות דרבנן דעדים שחתומין על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותן בב"ד, לא פלגין דיבורא לומר שאנוסין היו מחמת נפשות, ואע"ג דאשכחן בגיטין (ח:) פלגין דיבורא גבי עבד שהביא גיטו וכתוב בו עצמך ונכסיי קנויין לך דאמר רבא עצמו קנה ונכסיו לא קנה, לא דמי, דהתם כך הוא נוהג בכל שטרות דעלמא דבגט אשה ובגט שחרור הימנוהו רבנן על ידי בפני נכתב ובפני נחתם, ובשאר שטרות הצריכו קיום).

אמר רבא [דף י ע"א] פלוני בא על אשתי הוא ואחר מצטרפין להורגו, אבל לא להורגה (לפי שקרוב הוא אצלה, ואע"ג דמהימנין ליה בהאי סהדותא לגבי חבריה, לא מהימנין ליה לגבי אשתו, והיינו פלגין דיבורא, דהא חד דיבורא הוא ולגבי האי מהימן, ולא מהימן לגבי האי). מאי קא משמע לן דמפלגין בדיבורא, היינו הך? מהו דתימא אדם קרוב אצל עצמו אמרינן, אצל אשתו לא אמרינן [אדם קרוב לענין פלגין דיבורא, והואיל ומהימן אההוא דיבורא למיקטליה לחבריה, ליקטלוה נמי לדידה... **כתבו התוס'** אע"ג דמתניתין היא לקמן (כו:)] דבעל כאשתו לענין עדות, ס"ד הכא דמחמת מונו דמהימן להורגו מהימן להורגה] קא משמע לן. **פסק הש"ע** לזה שהעיד על המלוה שהלוה לו ברבית, ויש עד אחד עמו, מצטרפין לפסלו אף על פי שעושה עצמו רשע, פלגין דבוריה ומאמינים אותו לגבי מלוה ולא לגבי עצמו. וכן אם העיד שפלוני רבעו, אפילו לרצונו, או שבא על אשתו, או שרבע שורו, הוא ואחר, מצטרפין לפסלו חו"מ (לדכו).

ואמר רבא (שני עדים שהעידו ולאמרו) פלוני בא על נערה המאורסה (וצלו להעיד על הפלוני, ולא צלו להעיד על הנערה, ולא אמרו נעדותם את סס הנערה) והוזמו נהרגין (משום פלוני) ואין משלמין ממון (טובת הנאת כתובתה שרצו להפסידה, מאי טעמא שהרי לא הזכירו שם האשה ולמאן מפסדי). בתו של פלוני והוזמו נהרגין (משום שניהם, שבאו להרוג אותו ואותה) ומשלמין ממון (שבאו להפסידה כתובתה מן

מחמת שהוא טריפה ואינו ראוי להעיד. ונראה לפרש דהתם מנרבע לרצונו פריך (נרבע ילול) ואע"ג דלרבא כשר, התם איירי שיש עדים שנרבע לרצונו, דאז אינו ראוי להעיד, והוי נמצא עד אחד מהן פסול ועדותן בטלה. וק"ק כיון דבנרבע לרצונו איירי בהנם נקט לבסוף הורג ורובע יציל פירוש יצילו על עצמם דמנרבע לרצונו דמיירי ביה הוי מצי למיפרך אכתי שיציל את עצמו. וי"מ דמהרוג ונרבע כשהם קרובים פריך דיציל, וכ"ת ה"נ הא כתיב ביה 'מכה אביו ואמו...' אע"פ שהוא קרוב, ונרבע נמי כתיב ערות אביך ואיכא למאן דדריש לקמן (גד.) ערות אביך ממש].

רבא אמר (אין אדם נפסל לעדות בהודאת פיו, ד...) אדם קרוב אצל עצמו (הלכך...) אין אדם משים (יכול לשום) עצמו רשע (כלומר על עדות עצמו אינו נעשה רשע, שהרי תורה פסלה קרוב לעדות, ונהרג הרובע, דפלגין דיבורא ומהימנין ליה לגבי חבריה, ולא מהימנין ליה לגבי דידיה לפסול לעדות **כתבו התוס'**, הקשה ר"י בר' מרדכי מדקאמר בכתובות (יח:) העדים שאמרו כתב ידונו הוא זה אבל אנוסים היינו קטנים היינו פסולי עדות היינו נאמנים ואמר רמי בר חמא בגמ' לא שנו אלא שאמרו אנוסים היינו מחמת נפשות אבל אנוסים מחמת ממון אין נאמנים מ"ט אין אדם משים עצמו רשע ורבא הוא דמסיק התם הכי, והשתא אמאי לא פלגין דיבורא ונהימנינהו במאי דקאמרי שהיו אנוסי, אבל לא מחמת ממון? ונראה דההיא דכתובות אתיא כמאן דאמר בב"ב (קלד:) דלא פלגין דיבורא בחד גופא פי' בחד גופא כמו גירשתי את אשתי דלא פלגין דיבורא בחד גופא לומר דלא מהימן לשעבר ומהימן להבא וכן אנוסין היינו מחמת ממון שעל עצמו הוא מעיד כן, דאי מהימנת ליה שהוא אנוס ניהמניה שהוא מחמת ממון נאנס, וכן פלוני רבעו לרצונו אין לפרש דלא מהימן במאי דקאמר לרצונו אלא פלגין דיבורא לומר שרבעו לאנוסו, דא"כ הוה פלגין דיבורא בחד גופא ובמקצת מהימן אהאי גופא ובמקצת לא מהימן, אלא פלגין לומר שרבע אבל לא שרבעו, וכן מוכח מפלוני רבע שורי, דאי הוה אמרינן אדם קרוב אצל ממונו הוה אמינא דמהימן לומר שרבע שור אחר אבל לא שורו דבשורו אין שייך לחלק בין אונס לרצון, וכן מוכח ההוא דלקמן (כה.) דחד אמר לדידי אוזפן ברביתא דמהימן שחלוה ברביתא אבל לא לדידיה. ותדע (לעפ"י מה שנתבאר לעיל) אם היה כהן נשוי לאחותו, והוא (אחיה) ואחר מעידין שפלוני בא עליה, סברא היא לרבא דמצטרפין להורגו אבל לא להרגה אפילו לאוסרה על בעלה, אע"פ שנאסרת באונס, ואע"ג דבההיא דכתובות (יח:) פלגין דמהימנין להו במאי

י.

'מכות בשלשה' מנהגי מילי? אמר רב הונא אמר קרא (גבי מלקות) וּשְׁפָטוּם שנים, ואין בית דין שקול מוסיפין עליהם עוד אחד, הרי כאן שלשה. אלא מעתה וְהִצְדִּיקוּ שנים, וְהִרְשִׁיעוּ שנים, הרי כאן שבעה? ההוא מיבעי ליה כדעולא. דאמר עולא רמו לעדים זוממין מן התורה מנין. רמו לעדים זוממין, והא כתיב כאשר זמם, אלא רמו לעדים זוממין שלוקין (היכא דאין הזמה יכולה להתקיים בהם, כגון מעידין אנו באיש פלוני שהוא בן גרושה, ונמצאו זוממין והרי הם כהנים אין אומרים יעשה זה בן גרושה תחתיו, אלא סופג את הארבעים) מניין דכתיב וְהִצְדִּיקוּ אֶת־הַצֹּדִיק וְהִרְשִׁיעוּ אֶת־הַרְשָׁע. משום דהצדיקו (בית דין) את הצדיק והרשיעו את הרשע והיה אם בן הכות הרשע (צדקת צדיק למה הוזכרה כאן וכי משום צדקת הצדיק מתחייב רשע מלקות)? אלא עדים (רמיזי הכא, דאעדים קאי האי והיה אם בן הכות, והכי קאמר, עדים...) שהרשיעו את הצדיק (והזמו), ואתו עדי אחרני והצדיקו את הצדיק דמעיקרא, ושוינהו להנך רשעים, והיה אם בן הכות הרשע (וילקו, ואם אינו ענין לעדות ממון דהא אין לוקין ומשלמין תניהו ענין לבן גרושה וכיוצא בו). ותיפוק ליה מלֹא־תַעֲנֶה? משום דהוה ליה לאו שאין בו מעשה וכתבו התוס' וה"ה דה"מ למימר משום דהוי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד ואפ"ה גלי לן והיה אם בן הכות הרשע דלקי ובלבד שלא יוכל לבא לידי חיוב מיתה אבל אם אפשר לו לבא לידי חיוב מיתה לא לקי כדאמר בב"ק (עד:): תסתיים דרבי אלעזר דאמר הוכחשו בנפש ולבסוף הוזמו אין נהרגין דא"ר אלעזר עדים שהוכחשו בנפש לוקין ואי ס"ד הוכחשו ולבסוף הוזמו נהרגין הוה ליה לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד. וא"ת דהכא משמע דלוקין אלאו דלא תענה משום דגלי לן קרא דהיה אם בן הכות (כך הגנת התוס'), אמנם המאירי שחייב המלקות הוא רק משום ז'היה אם בן הכות' (ב:): גבי מעידים אנו באיש פלוני שהוא בן גרושה משמע דלכ"ע לקי (על לא תענה), ובמעידין אנו באיש פלוני שחייב להכירו מאתים זו (ד). הוה נמי לקי לכ"ע (על לא תענה) אי לאו משום כדי

האירוסין, ומשלמין טובת הנאת כתובה כדין כל זוממי כתובה, ולא פליגא דרבא אדרב יוסף דאמר לעיל עדי הבעל נהרגין ואין משלמין ממון, דהתם כיון דניסת הנך תשלומין דכתובה דידה בעו מיהוי, וכיון דעלה מקטלי, לא משלמי לה ממון, אבל היכא דלא ניסת, הנך תשלומין דהזמה דאב נינהו, דכל שבה נעוריה לאביה, והוה ליה... ממון לזה (לאב) ונפשות לזה (משום דבועל ונערה מיקטלי). פסק הרמב"ם... וכן שנים שהעידו על זה שבא על נערה המאורסה והוזמו נהרגין ואין משלמין, בא על בתו של פלוני והוזמו נהרגין ומשלמין הקנס לאביה... עדות (כא:).

ואמר רבא פלוני רבע השור (ולא הזכירו שור של מי) והוזמו נהרגין ואין משלמין ממון (דמי השור, דלא ידעינן מנו) שורו של פלוני והוזמו נהרגין ומשלמין ממון, ממון לזה (לבעל השור) ונפשות לזה (בשביל פלוני הרובע). הא תו למה לי, היינו הך? משום דקא בעי בעיא עילויה, דבעי רבא פלוני רבע שורי (הוא ואחר מצטרף עמו) מהו (פלוני ודאי מיקטיל, אלא שור מי מיקטיל) מי אמרינן אדם קרוב אצל עצמו, ואין אדם קרוב אצל ממונו. או דילמא אמרינן אדם קרוב אצל ממונו (ופלגינן דבורא להימוני אחבריה ולא אשור). בתר דבעיא הדר פשטה אדם קרוב אצל עצמו, ואין אדם קרוב אצל ממונו ולא אמרינן אדם קרוב אצל ממונו לענין פלגי דיבורא, והשור יסקל, וכי אמרינן בתמורה (כה). רובע או נרבע על פי הבעלים אסור לגבוה ומותר להדיוט דאינו נסקל, הני מילי היכא דלא העידו הבעלים על הרובע מי הוא, או העידו ולא היה עד שני עמהם, אבל הכא דגברא מיקטיל על פי בעל השור, לא פלגינן דיבורא משום ממון]. פסק הרמב"ם... פלוני רבע את שורי הוא ואחר מצטרפין להורגו שאין אדם קרוב אצל ממונו... עדות (יב:).

לקבל ארבעים מלקין אותו לפי מה שיכול לקבל] למחיה, ואי מאית לימות? אמר ליה אמר קרא וְנִקְלָה אַחִידָּ לְעֵינֶיךָ (בשעת שלוקה יהא אחיד) כי מחית אנבא דחיי מחית (שיכה את החי ולא את המת, וכיון דמית ליה בפלגא, כי מחי על אידך פלגא לאו על החי הוא). אלא הא דתניא אמדוהו לקבל עשרים (וראו שאין יכול לקבל עשרים ואחת, ואם יכוהו עשרים ואחת ימות בה) אין מכין אותו אלא מכות הראויות להשתלש, וכמה הן תמני סרי [דמכות הראויות להשתלש לשלשה חלקים בעינן, שמכה שתי ידות מאחוריו ושליש מלפניו ומקרא נפקא לן (כג.)].

דף י ע"ב למחיה עשרים וחדא (דהא אכתי חי הוא, ואנבא דחיי מחי) וכי מיית בהך חדא לימות, דהא כי מחית אנבא דחייא קא מחית? אמר ליה אמר קרא וְנִקְלָה אַחִידָּ לְעֵינֶיךָ אחר שלקה אחיד בעינא, וליכא.

עיבור החדש בשלשה' הישוב לא קתני (נימא שצריך שלשה לחשב אם יעברו את החודש, דבחושבנא תליא, אע"פ שצריך לעברו כגון משום ירקיא ומשום מתיא, אפילו הכי חושבנא בעי, כדתנן במסכת ערכין (ה): אין פוחתין מארבעה חדשים המעוברין בשנה, ולא נראה לעבר יותר על שמנה, אבל תשעה מעוברין לא עבדינן, דאם כן קדים ואתי סיהרא תלתא יומי ומחזי שיקרא, הלכך צריך לחשב תולדות הלבנה אם תקדום שלשה ימים או שנים לקביעות החדש לא מעברין ליה, דתמחי בה אינשי) קידוש לא קתני (דנימא דצריך שלשה לקבל עדות החדש מפי העדים, ולומר מקודש החדש) אלא עיבור (משמע שצריך שלשה לומר מעובר החדש, אמירה זו למה) לא ליקדשא (ביום שלשים) וממילא לעבר (כי מקדשין ליה למחר, מייעבר החדש שעבר, דיום שלשים בתריה שדית ליה)? אמר אבוי תני קידוש החדש (ועל כל חדשי השנה קאי). תניא נמי הכי קידוש החדש ועיבור השנה בשלשה, דברי רבי מאיר.

רשעתו, ובמכות (שם) גבי מעידים אנו באיש פלוני שחייב מלקות מ' ונמצאו זוממין קאמרי רבנן דאין לוקין אלא מ', ואמרינן בגמ' (שם) האי לא תענה רבנן מאי עבדי ליה מיבעי ליה לאזהרת עדים זוממין (א"כ משמע שלא לוקין על 'לא תענה'). וי"ל דהתם ודאי כיון דלקו מ' מכאשר זמם ואי אפשר להלקותם בלא אזהרה דלא ענש הכתוב אא"כ הזהיר והיינו מלא תענה ונמצא הך דלקי מכאשר זמם הוי משום אזהרה דלא תענה ולכך אי אפשר להלקותו פ' על לאו אחד, אבל בבן גרושה או בן חלוצה שפיר לקי מלא תענה, וכן גבי מאתים זוז אי לאו כדי רשעתו הוי לקי מלא תענה, דמזון לא בעי אזהרה] וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו [מאם לא תשמור לעשות... והפלא ה' את מכותך... וגו' במכות (יג):] כתבו התוס' אפי' לרבי יהודה דאית ליה בכל דוכתא לוקין על לא שאין בו מעשה, אתי האי שינויא (ללוקין אללו ללא תענה משום דגלי לן קלא דוהיה אס בן הכות) דהא מעדים זוממין יליף לה לר' יהודה בפ"ק דמכות (ד: כ') יהודה לומד שם שלוקין על ללו שאין בו מעשה מהלך הסוה מעדים זוממים וממילא שם רע) ואי לאו והיה אם בן הכות הרשע דגלי לן בעדים זוממין, ה"א בכל דוכתא לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו].

משום רבי ישמעאל אמרו בעשרים ושלשה. מאי טעמא דרבי ישמעאל? אמר אבוי אתיא, רשע, רשע מחייבי מיתות, כתיב הכא (זממות) וְהִנֵּה אִם-בֶּן הַפֹּת הַרְשָׁע, וכתיב התם (זכורא נחייבי מיתות) אֲשֶׁר-הוּא רָשָׁע לְמוֹת, מה להלן בעשרים ושלשה אף כאן בעשרים ושלשה. רבא אמר מלקות במקום מיתה עומדת (פירש רש"י דכיון דעבר על אזהרת בוראו ראוי הוא למות, ומיתה זו קנס עליו הכתוב, והרי הוא כאחת מן המיתות, וכי היכי דסקילה בפני עצמה, ושריפה בפני עצמה, והרג בפני עצמה, הוי נמי מלקות כאחת מן המיתות כתבו התוס' י"מ (זכורא מלקות זמקום מיתה עומדת) משום דבני נח אזהרתן זו היא מיתתן וניתנת לישראל מלקות על אזהרתן תחת מיתה דבני נח ועוד י"ל משום דזימנין מתים ע"י מלקות כדתנן (מכות ה): ומת זה תחת ידו ופטור וקשה לשני הפירושים הללו דמאי פריך אי הכי אומדנא למה לי ופי' רש"י עיקר) עוד כתבו התוס' משמע דלית ליה לרבא ג"ש דרשע רשע ולקמן (לג: ד"ה אתיא) מפורש.

אמר רב אחא בריה דרבא לרב אשי אי הכי (דהוא גופיה מיתה הוא) אומדנא למה לי [דקתני (כב). דאומדין אותו אם אינו יכול

והתם לא סגי דלא תני עיבור, דאמירה בעי, שיקדשו אדר השני לשם אדר, דאי שתקי ממילא לשם ניסן מיבקע. **כתבו התוס'** מה שפירש רש"י, שיקדשו אדר השני לשם אדר, לא דק, דלשון קידוש אין להזכיר להאי תנא, דלא בעי קידוש לא מלא ולא חסר, ואין אומר בו מקודש מקודש, והיה לו לומר שקובעין אותו לשם אדר. **ומה שמשמע מתוך פי' דביום שלשים קובעין אותו לשם אדר שני אין נראה דאמרינן לקמן (יב.)** אין מעברין את השנה ביום שלשים של אדר הואיל וראוי לקובעו ניסן **אלא צריך לומר דאמירה של עיבור היינו בשעה שגומרין השבעה דיינים שתהא השנה מעוברת קודם שלשים של אדר, ובשעה שבאו עדים שראו את החדש אפילו יקבעו אותו סתם לית לן בה, וממילא הוי אדר השני) תנא נמי (גבי חדש) עיבור הודש (וקרייה נמי לחישוב עיבור). חישוב הודש אין (חישוב בעינן) קידוש הודש לא (בעינן, לא למלא ולא לחסר) מני רבי אליעזר היא (כתבו התוס' תימה, א"כ תיקשי דר"מ אדר"מ, דבמתני' קתני עיבור החדש בשלשה ועיבור השנה בג' דברי ר"מ) (ונמצא כלן סעיבור החולק הכונה חישובו, אצל קידוש החולק אין לריק ג') ולעיל קתני בברייתא קידוש החדש ועיבור השנה בג' דברי ר"מ (א"כ קידוש החולק צעי ג') ואין לומר 'דברי ר"מ' דמתניתין אעיבור שנה קאי ולא אעיבור החדש, מדקאמר דאידי דבעי למיתני עיבור שנה תנא נמי עיבור חדש, משמע דחד תנא תני תרווייהו). **דתניא רבי אליעזר אומר בין בזמנו בין שלא בזמנו אין מקדשין אותו, שנאמר וְקִדְשִׁתֶּם אֶת שְׁנַת הַחַמְשִׁים שָׁנָה, שנים אתה מקדש (שנה של כל יובל ויובל מקדשין בית דין לשם יובל) ואי אתה מקדש חדשים. פסק הרמב"ם ואחר כך אחר שתתקיים העדות ראש בית דין אומר מקודש וכל העם עונים אחריו מקודש מקודש ואין מקדשין את החדש אלא בשלשה, ואין מחשבין אלא בשלשה, ואין מקדשין אלא חדש שנראה בזמנו... קידוש החודש (בה,). ביאר הלח"מ מ"ש הרמב"ם 'אין מקדשין אלא חדש שנראה בזמנו' פסק כר' אליעזר בר' צדוק דאמר אם לא נראה בזמנו אין מקדשין אותו שכבר קדשוהו שמים, שכן פסקה הגמ' בר"ה (כד.).****

'רכן שמעון בן גמליאל אומר בשלשה...'
תניא כיצד אמר רבן שמעון בן גמליאל, בשלשה מתחילין, ובחמשה נושאים ונותנים, וגומרין בשבעה, אחד (מן השלשה) אומר

אמר רבא והא עיבור קתני (דרך תנא טועה בגירסא לחסר תיבה על ידי שכחה, אבל אין נחלק לתנא בין גירסת קידוש לגירסת עיבור)? **אלא אמר רבא קידוש ביום עיבור בשלשה (יום עיבור הוא יום שלשים, שממנו נעשה החדש מעובר כשרוצין לעברו, 'קידוש ביום עיבור' כגון בחדש חסר שעבר, צריך שלשה לקדש ראש חדש הבא, ביום שלשים לחדש שעבר) אחר עיבור (אם עשו חודש שעבר מלא, וקבעו ראש חודש ביום שלשים ואחד) ליכא קידוש (אין אומרין בו מקודש מקודש) ומני רבי אלעזר בר' צדוק היא. דתניא, רבי אלעזר בר' צדוק אומר אם לא נראה בזמנו (ביום שלשים, דתולדתו ביום שלשים הוא, דאין חדש לבנה פחות מעשרים ותשעה יום ומחצה ושבע מאות תשעים ושלשה חלקים) אין מקדשין אותו, שכבר קידשוהו בשמים (פירש רש"י בית דין שלמעלה מאתמול. כתבו התוס', י"מ דב"ד של מעלה מקדשין אותו לעולם בשעת המולד. ואין נראה דאם כן בזמנו נמי כבר קדשו בשמים, אלא נראה כפירוש רש"י בפ"ב דר"ה דביום שלשים ממתנינים ב"ד של מעלה לב"ד של מטה שמא יעברו, אבל יום שלשים ואחד שאי אפשר שלא קדשו היום מקדשין אותו בשמים מן השחר, והא דאמר בירושלמי רבא בר זבדא בשם רב מעמא דר' אלעזר בר' צדוק בשעה שב"ד שלמעלה רואין שאין מקדשין אותה מקדשין הן, יש ליישבו כפירוש רש"י דהכי פירש בשעה שב"ד שלמעלה רואין שאין מקדשין אותו מלמטה ביום ל', מקדשין אותו הן מן הבוקר ביום ל"א דאין כאן ספק דודאי יקבע היום).**

רבא נחמן אמר קידוש אחר עיבור בשלשה, ביום עיבור ליכא קידוש, ומני פלימו היא. דתניא, פלימו אומר בזמנו אין מקדשין אותו (שאין צריך לעשות חיזוק לדבר, שהרי בזמנו בא) שלא בזמנו מקדשין אותו.

רב אשי אמר לעולם חישוב קתני, ומאי עיבור, חישוב דעיבור [לחשב אם יעברוהו, דאילו קידוש סבר תנא דידן דלא צריך לקדושי, לא מלא ולא חסר, וכו' אלעזר בר' שמעון לקמן] ואידי דקבעי למיתני עיבור שנה (פירש רש"י דהוי נמי חישוב דעיבור השנה

וכתוב אחד אומר שבעה להביא שני סופרי הדיינים).
תני רב יוסף הני שלשה וחמשה ושבעה, שלשה כנגד שומרי הסף, חמשה מרואי פני המלך, שבעה רואי פני המלך. אמר ליה אבבי לרב יוסף עד האידנא מאי מעמא לא פריש לן מר הכי, אמר להו לא הוה ידענא דצריכותו, מי בעיתו מנאי מילתא ולא אמרי לבו.

תנו רבנן אין מעברין את השנה אלא **[דף יא ע"א]** במזומנין לה (שהזמין הנשיא מבערב). מעשה ברבן גמליאל שאמר השכימו לי (מחר) שבעה לעלייה (המיוחדת), לישיב בה בית דין) השכים ומצא שמונה. אמר מי הוא שעלה שלא ברשות, ירד. עמד שמואל הקטן ואמר אני הוא שעליתי שלא ברשות, ולא לעבר השנה עליתי (להצטרף עמכם עכשיו), אלא ללמוד (תורה מכם, היאך תעשו) הלכה למעשה הוצרכתי. אמר לו שב בני שב, ראויות כל השנים כולן להתעבר על ידך, אלא אמרו חכמים אין מעברין את השנה אלא במזומנין לה. ולא שמואל הקטן הוה, אלא איניש אחריןא, ומחמת כיסופא הוא דעבד (שלא יכירו מי היה העולה שלא ברשות וילבינו פניו).

כי הא דיתיב רבי וקא דריש, והריח ריח שום, אמר מי שאכל שום יצא, עמד רבי חייה ויצא. עמדו כולן ויצאו. בשחר מצאו רבי שמעון ברבי לרבי חייה, (שאכלת השום ונדף הריח) אמר ליה אתה הוא שציערת לאבא, אמר לו לא תהא כזאת בישראל (חס ושלום שאוכל השום בבואו לבית מדרשו, אלא כדי שלא להלבין פניו של אוכל השום יצאתי, כדי שיצאו כולם ולא יבינו מי הוא), **ורבי חייה** מהיכא גמיר לה **מרבי מאיר**. דתניא מעשה באשה אחת שבאתה לבית מדרשו של רבי מאיר, אמרה לו רבי, אחד מכם קדשני בביאה. עמד רבי מאיר וכתב לה גט כריתות, ונתן לה, עמדו כתבו כולם ונתנו לה. **ורבי מאיר** מהיכא גמיר לה

(צריך) לישיב וולעיין אם צריכה לעבר שנה זו מפני האביב, או התקופות או פירות האילנות, כדלקמן (יא): ושנים אומרים שלא לישיב (אינו צריך להושיב בית דין על כך, שאין כאן ספק דודאי אינה צריכה לעבר) בטל יחיד במיעוטו (ולא ישבו החמשה עוד לעיין בדבר). שנים אומרים לישיב ואחד אומר שלא לישיב (הולכין אחר השנים ויושבין לישא וליתן אם צריכה לעבר אם לאו, ומשא ומתן של עיבור צריך חמשה, לפיכך...), מוסיפין עליהם עוד שנים, ונושאים ונותנים בדבר. שנים אומרים צריכה (לעבר) ושלשה אומרים אינה צריכה, בטלו שנים במיעוטן (ועומדין והולכין להם) שלשה אומרים צריכה ושנים אומרים אינה צריכה (הולכין אחר הרוב) מוסיפין עליהם עוד שנים (להשלמת המנין, ומעברין) שאין המנין פחות משבעה.

הני שלשה חמשה ושבעה כנגד מי? פליגי בה רבי יצחק בר נחמני וחד דעימיה, ומנו רבי שמעון בן פזי. ואמרי לה רבי שמעון בן פזי וחד דעימיה, ומנו רבי יצחק בר נחמני. **חד אמר** כנגד ברכת כהנים (בפסוק ראשון שלש תיבות, והשני חמש, ושלישי שבע תיבות) **וחד אמר** שלשה כנגד שומרי הסף, חמשה מרואי פני המלך, שבעה רואי פני המלך (**פירש רש"י** כלומר אשכחנא דמלכותא דארעא שלשה מזומנין, וחמשה מזומנין, ושבעה מזומנין, שלשה כנגד שומרי הסף בצדקיהו גבי גלות נבזראדן, והתם נמי משכחת חמשה מרואי פני המלך, ובאחשורוש אשכחן שבעה שרי פרס ומדי, ועיבור שנה מטכסימי מלכות שמים הוא ליישב סדר השנים על מכונן). **כתבו התוס'** פירש רש"י דאחשורוש קאי. **ואין נראה** שתקנו כנגד שרי העו"ג. **ומפרש ר"ת** דהם שרי ישראל דאשכחן בסוף מלכים (ב,כה) דהגלה נבזראדן ג' שומרי הסף וה' רואי פני המלך ובסוף ירמיה (נב) כתיב ושבעה אנשים מרואי פני המלך, וכן מוכח בירושלמי ומונה אותן גבי סנהדרין גדולה והכי איתא התם אית תנא תני ע"א (71) שנאמר ויקח רב הטבחים את שלשה שומרי הסף הרי שלשה, ושבעה אנשים מרואי פני המלך הרי עשר, וששים איש מעם הארץ הרי שבעים, ומן העיר לקח סרים אחד אשר הוא פקיד על אנשי המלחמה הרי שבעים ואחד, ולמה קרא אותו סרים, שיושב ומסרם בהלכה, כתוב אחד אומר ה'

יא.

מיתתו) אמר בשעת מיתתו שמעון וישמעאל (רבן שמעון בן גמליאל הנשיא, ורבי ישמעאל בן אלישע כהן גדול) לחרבא (יהרגו בחרב) וחברוהי (כגון ר' עקיבא ור' חנניא בן תרדיון) לקטלא ולשאר מיתות, ר' עקיבא במסרקות של ברזל, בבברכות (סא: ר' חנניא בשריפה, בע"ז (יה:)) ושאר עמא לביזא, ועקן סגיאן עתידן למיתי על עלמא. ועל יהודה בן בבא בקשו לומר כן [אותו הספד (הי חסיד הי עניו)] אלא שנטרפה שעה, שאין מספידין על הרוגי מלכות (מפני יראת המלך מיהרו לקוברין). **פסק הרמב"ם** אין מעברין את השנה אלא במזומנין לה, כיצד יאמר ראש בית דין הגדול לפלוני ופלונני מן הסנהדרין היו מזומנין למקום פלוני שנחשב ונראה ונדע אם שנה זו צריכה עיבור או אינה צריכה, ואותן שזומנו בלבד הן שמעברין אותה קידוש החודש (ד,ט).

תנו רבנן אין מעברין את השנה אלא אם כן ירצה נשיא. ומעשה ברבן גמליאל שהלך ליטול רשות (לדבר על עסקי ציבור) אצל הגמון אחד שבסוריא, ושהה לבוא, ועיברו את השנה על מנת שירצה רבן גמליאל. וכשבא רבן גמליאל ואמר רוצה אני נמצאת שנה מעוברת. **פסק הרמב"ם** היה ראש בית דין הגדול והוא הנקרא נשיא בדרך רחוקה אין מעברין אותה אלא על תנאי אם ירצה הנשיא, בא ורצה הרי זו מעוברת לא רצה אינה מעוברת קידוש החודש (ד,יב).

תנו רבנן אין מעברין את השנה אלא אם כן היתה צריכה מפני הדרכים (שנתקלקלו בימות החורף מפני הגשמים, ועדיין לא נתקנו ולא יוכלו עולי רגל לבא) ומפני הגשרים (כתבו התוס' והאי דלא חשיב ג' סימנין דלקמן משום דעל שנים מהן מעברין אבל הני אפילו אחד מהני מעברין, ובברייתא דבסמוך גבי גדיים ופלאים וגזולות שלא פרחו נמי לא חשיב להו, משום דאהנד דבסמוך אפי' אשנים מהם אין מעברין עליו אלא שעושין אותו סעד עם אחד מג' סימנים) ומפני תנורי פסחים (שצולין בהם פסחיהם, ונמוקו

משמואל הקטן. ושמואל הקטן מהיכא גמיר לה משכניה בן יחיאל. דכתיב ויען שכניה בן יחיאל מבני עולם יאמר לעזרא אנחנו מעלנו באלהינו ונשב נשים נכריות (והוא לא נשא נכרית, והכנים עצמו בכלל, שלא להלבין פניהם) מעמי הארץ ועתה ישמקנה לישראל על-זאת. ושכניה בן יחיאל מהיכא גמיר לה מיהושע (ממעשה דיהושע שלא רצה הקב"ה לגלות לו מי הוא החוטא, והכנים את כולן בכלל, שנאמר חטא ישראל במעשה דעכן). דכתיב ויאמר ה' אל-יהושע גם לך למה זה אתה נפל על-פניך. חטא ישראל אמר לפניו רבוננו של עולם, מי חטא, אמר לו וכי דילטור (רכיל) אני לך, הטל גורלות. ואיבעית אימא ממשא, דכתיב עד אנה מאנתם (כולן בכלל, והרי כולן לא יצאו ללקוט, אלא מקצת, דכתיב יצאו מן העם ללקוט...).

תנו רבנן (משום שמואל הקטן נקט לה הכא) משמתו נביאים האחרונים חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוח הקודש מישראל, ואעפ"כ היו משתמשין בבת קול. פעם אחת היו מסובין בעליית בית גוריה ביריחו ונתנה עליהם בת קול מן השמים (כתבו התוס' י"א שלא היו שומעין קול היוצא מן השמים אלא מתוך אותו קול יוצא קול אחר כמו פעמים שאדם מכה בכח ושומע קול אחר היוצא ממנו למרחוק ואותו קול היו שומעין לכך קורין אותו בת קול) יש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכינה (כמשה רבינו. ה"ק"ל ה"קמ"ט חיצות אלו, אמנס צפיה"ס לרמב"ם מופיע, וכן איחא בלכות דר"נ פרק יד') אלא שאין דורו זכאי לכך, נתנו חכמים את עיניהם בהלל הזקן. וכשמת אמרו עליו הי חסיד, הי עניו, תלמידו של עזרא, שוב פעם אחת היו מסובין בעליה ביבנה, ונתנה עליהם בת קול מן השמים יש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכינה, אלא שאין דורו זכאי לכך נתנו חכמים את עיניהם בשמואל הקטן. וכשמת אמרו עליו הי חסיד, הי עניו, תלמידו של הלל. אף הוא (הוכיח סופו ששרתה עליו שכינה, שנתנבא בשעת

יא. - יא:

ולשון חכמים לחוד (חלש הוא עסקים ומשע יוס) א"י הכא ובהמדר דקאמר ת"ק שלשים מוכחא מילתא דאידיך תנא חדש חסר? אמר רב פפא רצו חדש, רצו שלשים יום.

תא חזי מאי איכא בין [דף יא ע"ב] תקיפאי קדמאי [רבן גמליאל שהיה נוהג שררה וזורק מורא בתלמידים, כדאשכחן בבכורות (לז.) ובברכות (כז:) ובר"ה (כה.) דצעריה לר' יהושע ואפילו הכי קתני ביה ושפרא מילתא באנפאי ובאנפי חבראי] לעינוותני בתראי [רבן שמעון בריה דהוה מעינוותני בתראי, כדאמרינן (בב"מ פה.) לא אמר באנפי חבראי].

דתניא מעשה ברבן גמליאל שהיה יושב על גב מעלה בהר הבית, והיה יוחנן סופר הלז עומד לפניו, ושליש איגרות חתוכות לפניו מונחות. אמר לו טול איגרתא חדא, וכתוב לאחנא בני גלילאה עילאה ולאחנא בני גלילאה תתאה, שלומכון יסגא מהודעין אנחנא לכון דזמן ביעורא מטא (שנה שלישית או ששית לשמיטה, כל מי ששיחה מעשרותיו של שנה ראשונה ושניה חייב לבערן עכשיו, תרומה ניתן לכהן, ומעשר ראשון ללוי, ומעשר עני לעני, ומעשר שני מתבער בכל מקום שהוא, שאם לא העלהו לירושלים קודם פסח היה מבערו ערב פסח ומתודה 'בערתי הקודש') לאפרושי מעשרא ממעטנא דזיתא (מקום קיבוץ הזיתים להתחמם זה על זה, בגליל היו זיתים מרובין, ובדרום חטים מרובין. גליל ודרום, מארץ ישראל הן, ואין צריך להודיען על העיבור שקרובים הן לבית דין, אבל לבני גולה שרחוקים מארץ ישראל צריך להודיעם על העיבור שלא יאכלו חמץ בפסח) וטול איגרתא חדא וכתוב לאחנא בני דרומא, שלומכון יסגא, מהודעין אנחנא לכון דזמן ביעורא מטא, לאפרושי מעשרא מעומרי שיבליא [כתבו התוס' והא דתניא בפ"ב דמעשר שני (מ"ח) אמר ר' יהודה בראשונה היו שולחין אצל בעלי הבתים שבמדינות מהרו והתקינו פירותיכם עד שלא הגיע שעת ביעור, עד שבא ר' עקיבא ולימד כל פירות שלא באו לעונות מעשרות פטורים מן הביעור (א"כ

בגשמי החורף וצריכין חמה להתייבש) ומפני גליות ישראל (בני הגולה הרחוקים, ונשמע לבית דין) שנעקרו ממקומן [לעלות לרגל לעשות פסחיהם כתבו התוס' משום דהנך דיתבי בא"י אין צריך לעבר, דאפי' האחרון יכול להגיע מר"ה ניסן עד פסח כדתניא בתענית (י.) גבי שאלת גשמים ט"ז יום אחר ההג כדי שיוגיע האחרון שבישראל לנהר פרת] ועדיין לא הגיעו (שאם לא יעברוה לא ירגילו לבא בפסח). אבל לא מפני השלג (שלא יחדלו בכך מלבוא) ולא מפני הצינה, ולא מפני גליות ישראל שלא עקרו ממקומן.

תנו רבנן אין מעברין את השנה לא מפני הגדיים והטלאים (שהן דקין, אין מעברין עליהן כדי שיוגדלו ויעשו מהם פסחים, שהרי יכול להקריב קטנים) ולא מפני הגוזלות שלא פירחו (שצריכין לקיני יולדות שבכל ארץ ישראל, וכן זבין זכות שכולן משחין קיניהם עד עלותן לרגל, אעפ"כ אין מעברין על כך, שיכולין להביא בני יונה שכשרים כשהם קטנים) אבל עושין אותן סעד לשנה (סייג וסמך לדבריהם לעבר את השנה, אם צריכה לעבר מפני אחד מן הדברים שמעברין עליהן, כגון על האביב ועל פירות האילן, ואמרינן לקמן על שתים מהן מעברין, ועל אחד מהן אין מעברין, הללו גדיים, וטלאים, וגוזלות, נעשו סעד, ומצטרפין לאחד מהן ומעברין). כיצד, רבי ינאי אומר משום רבן שמעון בן גמליאל מהודעין אנחנא לכון דגזולייא רכיכין, ואימריא (טלאים) דערקין (קטנים) וזימנא דאביבא לא מטא (הוא אחד מן הסימנים שמעברין עליהם כדלקמן) ושפרא מילתא באנפאי ואוספית על שתא דא תלתין יומין.

מיתיבי (קוסיא מלש"ג ארש"ג) כמה עיבור השנה שלשים יום, רבן שמעון בן גמליאל אומר חדש [נעשרים ותשעה ימים כתבו התוס' הכא משמע דחדש סתם הוא חדש חסר, וכן בכתובות (עא.) גבי חדש מלא וחדש חסר איכא ביניהון. וקשה דביבמות (מה:) אמרינן ירח - שלשים, ימים - שלשים, וכן בנזיר (ה.) פריך ואימא שלשים כדכתיב עד חדש ימים וי"ל דלשון תורה לחוד (חלש הוא שלשים ימים)

יא:

איבעיא להו על התקופה שמחין (שאם התקופה נופלת כתיקונה בתחלת תשרי, והם מעברין השנה בשביל דברים אחרים, ודוחין את החג בתוך ימות החורף הודש, נמצאו עולי רגלים מצטערין בגשמים, לפי שהעיתים הולכין אחר תקופת החמה, לפיכך כשהיא צריכה לעבר על פירות האילן וזה מצטרף עמו היו שמחין) או (דילמא) על התקופה (לחודה) מעברין **פירש רש"י** ומפני שעיבורה מן התורה אתא רבן שמעון בן גמליאל למיפלג. **כתבו התוס'** פירש רש"י משום דתקופה דאורייתא כדכתיב 'חג האסיף תקופת השנה' וקשה דאביב נמי דאורייתא כדכתיב 'שמור את חדש האביב' וכן פירות האילן 'וחג הקציר בכורי מעשיך' ונראה דהיינו טעמא דתקופה משום דאי אפשר לטעות בה, אבל בפירות האילן ובאביב עבידי דטעו (כיון ללא תלוי נחשנו) בהו? תיקו.

פסק הרמב"ם א. ויש שם דברים אחרים שהיו בית דין מעברין בשבילן מפני הצורך, ואלו הן: מפני הדרכים שאינן מתוקננין ואין העם יכולין לעלות מעברין את השנה עד שיפסקו הגשמים ויתקנו הדרכים, ומפני הגשרים שנהרסו ונמצאו הנהרות מפסיקין ומונעין את העם או מסכנין בעצמן ומתים, מעברין את השנה עד שיתקנו הגשרים, ומפני תנורי פסחים שאבדו בגשמים ואין להם מקום לצלות את פסחיהם מעברין את השנה עד שיבנו התנורים וייבשו, ומפני גליות ישראל שנעקרו ממקומן ועדיין לא הגיעו לירושלם מעברין את השנה כדי שיהיה להם פנאי להגיע קידוש החודש (ד.ה). ב. אבל אין מעברין את השנה לא מפני השלג, ולא מפני הצנה, ולא מפני גליות ישראל שעדיין לא נעקרו ממקומם... קידוש החודש (ד.ו). ג. יש דברים שאין מעברין בשבילן כלל אבל עושין אותן סעד לשנה שצריכה עיבור, מפני התקופה או מפני האביב ופירות האילן, ואלו הן מפני הגדיים והטלאים שעדיין לא נולדו או שהן מעט, ומפני הגוזלות שלא פרחו, אין מעברין בשביל אלו כדי שיהיו הגדיים והטלאים מצויין לפסחים והגוזלות מצויין לראייה או

מדוע ר"ג שלא להפיק מעשרות מכל החיטים, ומשמע אף אלו שלא הגיעו לעונת המעשרות) **הכא** ר"ג קודם לרבי עקיבא היה. וטול איגרתא חדא וכתוב לאחנא בני גלוותא בבבל, ולאחנא דבמדי, ולשאר כל גלוותא דישראל, שלומכוין יסגא לעלם, מהודעין אנחנא לכוון דגוזליא רכיכין, ואימריא ערקין, וזמנא דאביבא לא מטא, ושפרא מילתא באנפאי ובאנפי חבריי ואוסיפית על שתא דא יומין תלתין? דילמא בטר דעברוהו (לרבן גמליאל מנשיאותו נעשה עניו כתבו התוס' פירוש והיה לו חבר ר"א בן עזריה שהיה נשיא עמו, לכך אמר באנפי הבראה).

תנו רבנן על שלשה דברים מעברין את השנה על האביב (אם לא בישלה התבואה מעברין דקרא כתיב 'בחדש האביב'. ואת דמפרשים לפי שאין להם מהיכן להקריב העומר. וקשה לי דאמרינן לקמן על שלש ארצות מעברין את השנה, על שתיים מהן מעברין, ואם בישלה תבואה ביהודה ולא בישלה בעבר הירדן ובגליל מעברין השנה, ואי טעמא משום עומר הוא, הרי בישלה התבואה ביהודה) ועל פירות האילן (אם מתאחר בישולם יותר מזמן העצרת, מעברין, שעצרת זמן הבאת ביכורים דכתיב 'וביום הביכורים', ואם לא יביאם בבואו לרגל צריך לטרוח ולעלות פעם אחרת) ועל התקופה [בין על תקופת תמוז שמתעכבת ונמשכת, שאין תקופת תשרי נופלת עד עבור החג מעברין, דנפקא לן לקמן מקרא, בין על תקופת טבת שנמשך זמנה עד ששה עשר בניסן, שהבאת העומר דילה בתוך תקופת טבת מעברין לדחות את המועדות כדלקמן סנהדרין (יג:)] על שנים מהן מעברין, ועל אחד מהן אין מעברין. ובזמן שאביב אחד מהן (מן השנים שמתעברת שנה עליהן) הכל שמחין (שאין חוששין בדחיית הפסח לפי שאין התבואה ראויה, ואין איסור חדש נארך עליהם, אבל כשאביב ראוי ליקצר, והשנה מתעברת על הפירות והתקופות עציבין, שזמן איסור חדש נארך עליהן) רבן שמעון בן גמליאל אומר על התקופה (לא גרסינן אף).

יא:

עין סוכר]. ובזמן שיהודה אחת מהן (מן המאוחרות) הכל שמחין (לפי) שאין עומר בא (להיות מצוה מן המוכרח) אלא מיהודה (הלכך, אם בישל ביהודה ועיברה בשביל השתים, כשמגיע זמן העומר כבר יבשו תבואות שביהודה, ואנו רך ומלא בעינין וצריך להביאו משאר ארצות, ועוד שאם ביכר יהודה, ורואין ציבור שראוי להביא העומר ובית דין מעברין בשביל השתים מאריכין עליהם זמן איסור חדש, קשה להם הדבר, אבל בשלא ביכר יהודה ובאחת מהשתים, אין קשה להם, אע"פ שראוי להביא מהשלישית, לפי שמצותו להביא מיהודה). **פסק הרמב"ם** ועל שלש ארצות היו סומכין באביב, על ארץ יהודה ועל עבר הירדן ועל הגליל, ואם הגיע האביב בשתי ארצות מאלו ובאחת לא הגיע אין מעברין, ואם הגיע באחת מהן ולא הגיע בשתי מעברין, אם עדיין לא צמחו פירות האילן, ואלו הן הדברים שהן העיקר שמעברין בשבילן כדי להיות השנים שני חמה קידוש החודש (ד,ד).

תנו רבנן אין מעברין את השנים אלא (בבית דין הקבוע...) ביהודה ופתבו התוס', והא דר"ע עיבר השנה בנהרדעא ביבמות (קמז.) ונהרדעא מחוצה לארץ שאני רבי עקיבא שלא הניח כמותו בארץ ישראל כדאמרינן בברכות (סג.). וא"ת והא אמרינן לקמן (כו.) ר' חייא בר זרונקי ור"ש בן יהוצדק הוו קאזלי לעבר השנה בעסיא ועסיא חוצה לארץ כדמוכח בב"ב (מו.) דאמר כל שהראה הקב"ה למשה חייב במעשר למעוטי עדרסקים עסיא ואספמיא, ואין לומר דלא הניחו כמותם דהא ר"ל קרי להו רועי בקר. ויש לומר דעיבורא דהתם היינו הישוב בעלמא כמו ועיבר ג' שנים זו אחר זו דר"ע לקמן (יב.) דחזרו ב"ד וישבו וקבעו בארץ ישראל, תדע דהתם שנה שביעית היתה, ותניא לקמן דאין מעברין בשביעית. ואין לומר דר"ע הושבנא בעלמא עבד בנהרדעא, אלא דאדרבי עקיבא שלא הניח כמותו סמכו (על חסונו, ולא עשו חסון נוסף) ואדר"ש בן יהוצדק לא סמכו, והדור עבוד הושבנא (עשו חסון סו), דבברכות (סג.) משמע מעובדא דחנניה דקביעות ממש עבד, ובירושלמי אמרינן בהדיא דכשאין יכולין לעבר אותה בארץ ישראל מעברין אותה בחוצה לארץ, ירמיה יחזקאל ברוך בן נריה עיברו בחוץ לארץ, והדר מייתי עובד' דחנניה. וקשה קצת דבברכות (שם:) נפקא לן

למי שנתחייב בקרבן העוף, אבל עושין אותן סעד לשנה קידוש החודש (ד,ז). ד. כיצד עושין אותן סעד לשנה, אומרינן שנה זו צריכה עיבור מפני התקופה שמשכה או מפני האביב ופירות האילן שלא הגיעו ועוד שהגדיים קטנים והגוזלות רכים קידוש החודש (ד,ח). ה. כשמעברין בית דין את השנה כותבין אגרות לכל המקומות הרחוקים ומודיעים אותן שעיברה ומפני מה עיברה, ועל לשון הנשיא נכתבות, ואומר להן יודע לכם שהסכמתי אני וחברי והוספנו על שנה זו כך וכך, רצו תשעה ועשרים יום רצו שלשים יום, שחדש העיבור הרשות לבית דין להוסיפו מלא או חסר לאנשים הרחוקים שמודיעין אותם, אבל הם לפי הראייה הם עושים אם מלא אם חסר קידוש החודש (ד,יז). ו. על שלשה סימנין מעברין את השנה, על התקופה ועל האביב ועל פירות האילן, כיצד בית דין מחשבין ויודעין אם תהיה תקופת ניסן בששה עשר בניסן או אחר זמן זה מעברין אותה השנה, ויעשו אותו ניסן אדר שני כדי שיהיה הפסח בזמן האביב, ועל סימן זה סומכין ומעברין ואין חוששין לסימן אחר קידוש החודש (ד,ב).

תנו רבנן על שלשה ארצות (שלא הגיע אביב שלהן, או שרואין בית דין שמתאחר בהן זמן בישול פירות האילן) מעברין את השנה (שלשתן מארץ ישראל הם) יהודה, ועבר הירדן, והגליל. על שתיים מהן [אפילו על עבר הירדן והגליל] מעברין [דהואיל וברובא דארץ ישראל לא מטא אביב לא קרינן ביה חדש האביב] ועל אחת מהן אין מעברין [אפילו לא הגיע ביהודה והגיע בעבר הירדן והגליל אין מעברין, דהואיל ומביאין עומר מעבר הירדן או מגליל, דתנן במנחות (סד:) כרמל רך ומלא בעינין, מיכן אמרו אין מביאין עומר אלא מן הקרוב לירושלים דהיינו יהודה, לא ביכר הקרוב לירושלים מביאין אותו ממקום רחוק, ומעשה שבא עומר מגנות צריפין... ושתי הלחם מבקעת

יא: - יב.

הַאֲלֹהִים לֶחֶם בְּפוּרִים (לחם אביב, משמע שעכשו היה מבכר) עֲשֶׂימֵן לֶחֶם שְׁעָרִים... ואין לך קלה בכל ארץ ישראל לבשל פירותיה יותר מבעל שלישה, ואעפ"כ לא בכרה אלא מין אחד, שמא תאמר חטים (שהן אפילות, לכך נתאחרו לבשל עד אחר הפסח...) תלמוד לומר (לחם) שעורים, שמא תאמר לפני העומר (ובזמן ביכר) תלמוד לומר תֵּן לְעָם וַיֹּאכְלוּ אַחַר הָעוֹמֵר הִיא (מלמד שקרב העומר והותר החדש). אמור מעתה ראויה היתה אותה שנה שתתעבר (על אביב, שכשהגיע ניסן עדיין לא היה רוב האביב, דהא לאחר ששה עשר בניסן לא ביכרו אלא שעורים, ולא קרינא ביה חדש האביב כתבו התוס' וא"ת מנ"ל דילמא אביב הוא דלא הוה, אבל פירות האילן ותקופה הוה כתיקונן, ואמרינן דעל אחד מהן אין מעברין וי"ל דמסתמא כיון דבעל שלישה הקלה שבארץ ישראל לא ביכרה אלא מין אחד, ש"מ דפירות האילן נמי לא הוה. וא"ת ודילמא ביהודה הוא דלא הוה אבל בעבר הירדן ובגליל הוה וי"ל דהא נמי שמעינן מבעל שלישה שהיא הקלה שלא ביכרה) ומפני מה לא עיברה אלישע (כתבו התוס' וא"ת ומנא לן דלא עיברה וי"ל דאם איתא דעיברה אי אפשר שלא היו מוציאין בכמה מינין אחר העומר) ששנת בצורת היתה (בקראי משכחת לה) והיו הכל רצין לבית הגרנות. **פסק הרמב"ם** אין מעברין את השנה בשנת רעבון שהכל רצים לבית הגרנות לאכול ולחיות ואי אפשר להוסיף להן זמן לאסור החדש קידוש החודש (ד,טו).

תנו רבנן אין מעברין את השנה לפני ראש השנה (אין יושבין בית דין קודם ראש השנה לעיין ולומר תתעבר שנה זו בשני אדרים, מפני שיש שכחה בדבר קודם שיגיע ומזלזלי בחמין) ואם עיברה אינה מעוברת, אבל מפני הדחק (שמא לא יהא שם בית דין מופלא סמוך לאדר, או שמא יבא המלך אדומי ויעכב על ידן) מעברין אותה אחר ראש השנה מיד (ומודיעין לגולה אחר ראש השנה מיד, שעברונה) ואעפ"כ אין מעברין (אותה בשני חדשים אחרים) אלא אדר

מדכתיב כי מציון תצא תורה... והכא מייתי מלשכנו תדרשו ואם עיברה בגליל מעוברת. העיד חנניה איש אונו אם עיברה בגליל אינה מעוברת. אמר רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי מאי טעמא דחנניה איש אונו אמר קרא לְשַׁכְּנוֹ (לכנזו הסוכו ס) תְּדַרְשׁוּ וַיִּבְאֶתְ שָׁמָּה, כל דרישה שאתה דורש לא יהיו אלא בשכנו של מקום (ירושלים, והוא ביהודה). **פסק הרמב"ם** ואין מעברין את השנה אלא בארץ יהודה שהשכינה בתוכה שנאמר לשכנו תדרשו, ואם עיברה בגליל מעוברת... קידוש החודש (ד,יב). מ"ש הרמב"ם שאם עיברה בגליל מעוברת, והקשו המפרשים מדוע לא פסק כעדותו של חנניה איש אונו. ותירץ הבן אריה נראה דגירסת הרמב"ם הי' כדאיתא בתוספתא פ"ב דסנהדרין ה"י בעדותו של חנניה דליכא פלוגתא כלל ומקרא דלשכנו לא ילפינן אלא לכתחילה.

תנו רבנן אין מעברין את השנה אלא ביום, ואם עיברה בלילה אינה מעוברת. ואין מקדשין את החדש אלא ביום, ואם קידשוהו בלילה אינו מקודש. אמר רב אבא מאי קרא תקעו בתקדש שופר בפסח ליום חגנו, איזהו חג שהחדש מתכסה בו (שהלכנה אינה נראית בעליל לכל העולם, דכתיב חדש בכסה) הוי אומר זה ראש השנה (שחגה בראש חדש הוא, אבל שאר חגים באמצע החדש הם) וכתיב פִּי תִקַּח לְיִשְׂרָאֵל הוּא (כלומר חק שישראל עושין באותו חג, דהיינו קידוש החדש, הרי הוא כ...) מְשַׁפֵּט לְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב [משפט ביום, דכתיב ביום הנחילו את בניו, כדדרשינן באחד דיני ממונות (סנהדרין לד:)] מה משפט ביום אף קידוש החדש ביום. **פסק הרמב"ם** א. ...ואין מעברין אלא ביום, ואם עיברה בלילה אינה מעוברת קידוש החודש (ד,יב). ב. ואין מקדשין אלא ביום ואם קדשוהו בלילה אינו מקודש קידוש החודש (כ,ח).

תנו רבנן אין מעברין את השנה [דף יב ע"א] בשני רעבון (לפי שכלה התבואה וצריכין לאכול מן החדש). תניא, רבי אומר וְאִישׁ בָּא מִבְּעַל שְׁלֶשֶׁה וַיִּבֹא לְאִישׁ

שנים נמי, ועוד דקאמר ר' שמעון (בהמשך סגמ') מעשה בר' עקיבא שעובר ג' שנים רצופות ורבנן מהדרו ליה 'ב"ד ישבו וקבעו כל אחת בזמנה' לפירוש זה הביאור הוא 'לא רצופות היו', ואין הלשון משמע כן. **ונראה** כלשון אחר שפי' רש"י דאין מעברין ג' שנים היינו שאין קובעין בפעם אחת להיות שלש שנים מעוברות כל אחת בזמנה (אלא לריך לחסד כל סנה סוליס לענה, ננפלל). **והנה** קודם לכן נתבאר שמה שנאמר בריש דברי הברייתא, אין מעברים משנה לחברתה, היינו שאין עושים בשנה זו חשבון העיבור של שנה הבאה, ומשמע שר"ש מודה לזה, ונחלק רק על הדין הנוסף של הברייתא של ג' שנים זו אחר זו, ולפי מה שנתפרש עתה הרי ר"ש חולק וסובר שאפשר לעשות חשבון על עיבור של ג' שנים בחשבון אחד, ונמצא שהוא חולק על הרישא). אמר רבי שמעון מעשה ברבי עקיבא שהיה חבוש בבית האסורים, ועיבר שלש שנים זו אחר זו. אמרו לו משם ראייה, בית דין ישבו וקבעו אחת אחת בזמנה (ולא עיברו שלש שנים רצופות ולא זו אחר זו היו, אלא מפני שר' עקיבא חכם גדול היה ובקי בעיבור השנה והוא עומד ליהרג באו בית דין וישבו עמו ועיינו בעיבור שלש שנים ולא רצופות, אלא כל אחת בזמנה, דהא אמרינן מפני הדחק חשובי מחשבינן, גלווי לא מגלינן, ל"א 'ולא שלש שנים זו אחר זו' ת"ק נמי בהא קאמר (לענן זלף ג' סניס זלף, אלל כונת ס"ק...) שלא יעיינו בעיבור שלש שנים זו אחר זו בישיבה אחת, ואפילו לעברן בזמנן). **פסק הרמב"ם** יש לבית דין לחשב (ולקבוע) ולידע איזה שנה תהיה מעוברת בכל עת שירצה אפילו כמה שנים, אבל אין אומרים שנה פלונית מעוברת אלא אחר ראש השנה הוא שאומרים שנה זו מעוברת, ודבר זה מפני הדחק אבל שלא בשעת הדחק אין מודיעין שהיא מעוברת אלא באדר הוא שאומרים שנה זו מעוברת וחדש הבא אינו ניסן אלא אדר שני, אמרו לפני ראש השנה שנה זו שתכנס מעוברת אינה מעוברת באמירה זו קידוש החודש (ד"ג).

תנו רבנן אין מעברין את השנה לא בשביעית (לפי שמאריכין עליהן איסור עבודת קרקע) ולא במוצאי שביעית

(כשיגיע אדר יעשו שני אדרים כתבו התוס' וכל שאר החדשים אין מעברין דכתיב באסתר פ"ג 'לחדש שנים עשר הוא חדש אדר' ואי מעברין אחת משאר החדשים לא הוי אדר שנים עשר).

אינו, והא שלחו ליה לרבא זוג (שני תלמידי חכמים) בא מרקת (טבריא), ותפשו נשר (חיל רומיים) ובידם דברים הנעשה בלזו ומאי ניהו תכלת [תכלת בלזו עושין אותה, כדאמרינן בסוטה (מו:)] היא לזו שצובעין בה תכלת] בזכות הרחמים ובזכותם יצאו בשלום. ועמוסי יריכי נחשון (נשיא שבארץ ישראל, שהוא מזרע נחשון בן עמינדב ראשון לנשיאים) בקשו לקבוע נציב אחד (בקשו להוסיף חדש אחד על השנה לעברה) ולא הניחן אדומי הלז (מלכות הרשעה גזרה גזירה עליהן) אבל בעלי אסופות נאספו, וקבעו לו נציב אחד בירח שמת בו אהרן הכהן (באב, אלמא מפני הדחק מעיינין בעיבור שנה לפני ראש השנה)? חשובי מחשבי, גלווי לא מגלו (עד לאחר ראש השנה, שלא ישכחו בני הגולה). מאי משמע דהאי נציב לישנא דירחא הוא דכתיב וְלִשְׁלֹמֹה שָׁנִים עָשָׂר נִצְבִים עַל-כָּל-יִשְׂרָאֵל וְכִלְכְּלוּ אֶת-הַמֶּלֶךְ וְאֶת-בֵּיתוֹ חֹדֶשׁ בַּשָּׁנָה יְהִי עַל-אֶחָד הָאֶחָד לְכִלְכֵּל. והכתיב וְנִצְבִים אֶחָד אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ? רב יהודה ורב נחמן, חד אמר אחד ממונה על כולם, וחד אמר כנגד חדש העיבור (בשנה מעוברת היה אותו נציב מכלכל באדר השני).

תנו רבנן אין מעברין את השנה לא משנה לחברתה (פירש רש"י אם שנה הבאה צריכה לעבר, אין מעברין שנה זו מפני צרכי שנה הבאה, אלא הצריכה תתעבר. התוס' הביאו את פירוש רש"י וכתבו ואין הלשון משמע כן. אלא נראה דמייירי לחשב, דאין מחשביין בשנה זו על שנה שלאחריה ואע"ג דלא מגלין, מ"מ אין מחשביין לסמוך על אותו חשבון שלא לעשות חשבון אחר) ולא שלש שנים זו אחר זו (שאם כן משתנות השנים מתיקונם, ובא לו ניסן השלישי באמצע הקיץ כתבו התוס' פירוש רצופות שלא יבא ניסן באמצע הקיץ כדפי' רש"י. וקצת קשה דמאי אריא שלש אפי'

מאותה שעה שמא גזרו עליה (מזמנו סל חזקיה קמא גזרו עליה) דהא דריש ליה התם מקראי דדברי הקבלה. ובירושלמי אמר דגולגלתו של ארונה היבוסים מצאו תחת המזבח. ותיממה שהרי היו יכולין ליטהר ולמה עיברוה והא סגני בהזאת שלישי ושביעי, ואפר פרה לא היו חסרים, דכל בית ראשון עמד להם אפר פרה דמשה כדאמר בפרה (גה) דפרה שניה עשה עזרא ושמא לא היה להם הדבר מזומן ליטהר) ובקש רחמים על עצמו (שימחל לו העון, ולקמן פריך הואיל ואמר ר' יהודה מעברין למה ביקש רחמים על עצמו), דכתיב כִּי מִרְבֵּית הָעֵם רָבַת מְאֹפְלִים וּמְנֹשָׁה יִשְׁשָׁכָר וַיִּבְלֹן לֹא הִטְהָרוּ [דף יב ע"ב] כִּי־אָכְלוּ אֶת־הַפֶּסַח בְּלֹא כִפְתּוֹב (שעיבר את השנה מפני הטומאה שלא כדת) כִּי הִתְפַּלֵּל יִחֻקְיָהוּ עֲלֵיהֶם לֵאמֹר הֵן הַטּוֹב יִכְפֹּר בְּעַד. רבי שמעון אומר אם מפני הטומאה עיברו מעוברת. אלא מפני מה ביקש רחמים על עצמו שאין מעברין אלא אדר, והוא עיבר ניסן בניסן (לאחר שקידשו לשם ניסן, חזר ונמלך ועשאו אדר השני). רבי שמעון בן יהודה אומר משום רבי שמעון (לא עיברה, אלא...) מפני שהשיא את ישראל לעשות פסח שני (שלא כדין, לפיכך ביקש רחמים על עצמו).

אמר מר רבי יהודה אומר מעברין אלמא אית ליה לרבי יהודה טומאה דחוייה היא בציבור (כלומר בקושי הותרה טומאה בציבור, וכל כמה דאפשר להדורי לעשותו בטהרה מהדרין, ולכך מעברין כדי שיעשו בטהרה). והא תניא (הציץ מרצה על טומאת זבחים לעלות לרצון) ציץ בין שישנו על מצחו (סל כהן גדול בשעת טומאה) ובין שאינו על מצחו מרצה, דברי רבי שמעון. רבי יהודה אומר עודו על מצחו מרצה. אמר לו רבי שמעון כהן גדול (בבואו לפני לפנים) ביום הכיפורים יוכיח (שאינו לובש בגדי זהב ואם אירעה טומאה בקדשים מרצה הציץ כתבו התוס' משאר קרבנות לא מצי למידק דתמיד היה על מצחו כדמשמע בקדושין (סו). הקם להם ציץ שבין עיניך.

(בשמינית, לפי שכלה הישן מאריכין עליהן איסור החדש) אימתי רגילין לעבר ערב שביעית (להוסיף להם חדש לעבודת קרקע). של בית רבן גמליאל היו מעברין במוצאי שביעית (ואין חוששין אם כילה הישן, דקסבר, מביאין ירק ותבואה מחוצה לארץ לארץ ישראל, מאותה שחרשו וזרעו בשביעית והתירם עומר של שביעית). ובפלוגתא דהני תנאי, דתניא אין מביאין ירק מחוצה לארץ, ורבותינו התירו, מאי בינייהו (במאי פליגי)? אמר רבי ירמיה חוששין לגושיהן איכא בינייהו [שמא יבא עמה מגוש ארץ העמים, שמטמא באהל, ויטמא טהרות של ארץ ישראל כתבו התוס' פי' רש"י דמטמא באהל. וקשה דתניא במסכת אהלות (פ"ב מ"ג) דגוש הבא מארץ העמים מטמא במגע ומשא אבל לא באהל, והא דמשמע בשבת (טו:) ובנזיר (נד:) דמטמא באהל, היינו דווקא בארץ העמים אבל אם הביא מעפרה לארץ ישראל לא מטמא באהל, לכן צריך לומר דהכא דחיישין לגושיהן היינו שלא יטמאו במגע ומשא]. פסק הרמב"ם אין מעברין את השנה בשנת רעבון שהכל רצים לבית הגרנות לאכול ולחיות ואי אפשר להוסיף להן זמן לאסור החדש, ואין מעברין בשביעית שיד הכל שולטת על הספיחין ולא ימצאו לקרבן העומר ושתי הלחם, ורגילין היו לעבר בערב שביעית קידוש החדש (ד,טו).

תנו רבנן אין מעברין את השנה מפני הטומאה (כגון שהיה נשיא חולה, ואמדהו למות ערב הפסח או ששה ימים קודם, ויהיו טמאים, או שהיה רובן טמאים בסוף אדר, וכלתה אפר הפרה ואינן יכולין למצוא עכשיו פרה אדומה אין מעברין בכך, אלא יעשו בטומאה) רבי יהודה אומר מעברין. אמר רבי יהודה מעשה בחזקיה מלך יהודה שעבר את השנה מפני הטומאה (שנטמאו בימי אחז אביו מעבודה זרה, שלא חששו לתורה, והיה חזקיהו מחזירן למוטב, וידע שלא יספיקו כולן לבא וליטהר עד הפסח ועיבר השנה. כתבו התוס' פי' רש"י שניטמאו בע"ז, דע"ז מטמא בשבת (פב). כמת, אע"ג דטומאת ע"ז מדרבנן,

יב:

(אם לא ישבו עד הנה בעיבור שנה, לא יעברוה עוד) הואיל וראוי לקובעו ניסן. ואיהו (מעיקרא) סבר, הואיל וראוי לא אמרינן (ועיברה, ולבסוף הודה לשמואל וביקש רחמים על עצמו). תניא נמי הכי אין מעברין את השנה ביום שלשים של אדר הואיל וראוי לקובעו ניסן. רבי שמעון בן יהודה אומר משום רבי שמעון מפני שהשיא את ישראל לעשות פסח שני (באופן שרוב ישראל טמאין עושין פסח ראשון בטומאה, ובאופן שמיעוט ישראל טמאים, עושין הטורחים בראשון, והטמאים נחים לפסח שני. ר"כ ל"ל שבתחילה חשב חזקיהו שיש מלאות שרוב ישראל טהורים, ולכן השיא את המיעוט לעשות פסח שני, וטעה, שהמלאות היתה בלמח שרוב ישראל טמאים, וכולם היו לריכים לעשות בראשון).

היכי דמי (דמעיקרא השיא ולבסוף חזר בו)? אמר רב אשי כגון שהיו ישראל מחצה טמאים ומחצה טהורים (לאו דווקא, אלא כדמפרש ואזיל שהזכרים היו טמאים יותר מן הטהורים, ונשים היו רובן טהורות, עד שהנשים טהורות משלימות את מחצה טהורים ועודפות עליהן, שכשאתה מונה אנשים ונשים כאחת בטמאים ובטהורים, נמצאו טהורים יתירים, ופלוגתא בפסחים (צא): דאיכא למאן דאמר נשים חובה בהבאת הפסח ראשון, ואיכא למאן דאמר נשים רשות, וחזקיה מעיקרא סבר נשים בפסח ראשון חובה ומיצטרפו, הלכך הוו טמאים מיעוטה ומידהו, ולבסוף סבר נשים בפסח ראשון רשות ולא מיצטרפי, והוו להו טמאים רובא, ואיש נדחה לפסח שני, ואין ציבור נידחין) ונשים משלימות לטהורים, ועודפות עליהם [הקשו התוס', תימה דבפסחים (עמ'). פליגי כשהיו ישראל מחצה טהורים ומחצה טמאין דרב אמר הללו (הטורחין) עושין לעצמן (בטהרה, ולטורחין לעשות עם הטמאים בטומאה, כי לנו לנין את הטורחין כרוב) והללו (הטמאים) עושין לעצמן (בטומאה פסח ראשון, כי לנו לנין את הטמאים כרוב, ואין רוב ישראל נחים לפסח שני, אלא עושין בטומאה) ורב בהנא אמר (מחלה על מחלה אינו כרוב, ולכן...) טהורים עושין את הראשון, וטמאין עושין את השני (כיון שאינן כרוב ישראל, ונלחין לפסח שני) ואיכא דאמר רב בהנא אמר טהורים עושין את הראשון וטמאים אין עושין לא את הראשון ולא

משמע שהיה על מצחו אפי' שלא בשעת העבודה) שאינו על מצחו ומרצה, אמר לו רבי יהודה הנה ליום הכיפורים (שכולו עבודת ציבור הוא) שטומאה הותרה בציבור (כטהרה גמורה, ואין צריך ציין לרצות, אלמא היתר גמור הוא כתבו התוס' (כ' יהודה אמר שאין הוכחה מעבודת יוה"כ שאין מכפר גם כשאינו על מצחו של הכהן, כיון שהקרבנות שהכנה מקריב ציוה"כ הם קרבנות ציבור, והדין שטומאה הותרה בציבור, ואינה לריכא יס לזכר ...) אין הדבר תלוי בציבור כדאמרינן ביומא (ג.) שהרי פר יוה"כ וחביתיו כהן גדול ופסח דקרבת יחיד הוא ודוחין שבת וטומאה, ופר העלם דבר של ציבור ושעירי ע"ז וחגיגה דקרבת ציבור הם ואין דוחין, אלא נקוט האי כללא בידך כל שזמנו קבוע דוחה ואפילו דיחיד, וכל שאין זמנו קבוע אינו דוחה ואפילו דציבור?) וליטעמך, תיקשי לך היא גופה, רבי יהודה אומר מעברין, ואמר רבי יהודה מעשה בחזקיה מלך יהודה שעבר את השנה מפני הטומאה, וביקש רחמים על עצמו, אלא חסורי מחסרא, והכי קתני אין מעברין את השנה מפני הטומאה, ואם עיברוה מעוברת. רבי יהודה אומר אינה מעוברת (לפי שהטומאה היתר היא בציבור, ושלא לצורך עיברוה). ואמר רבי יהודה...

אי הכי, רבי שמעון אומר אם מפני הטומאה עיברוה מעוברת. היינו ת"ק? אמר רבא לכתחלה איכא בינייהו (דת"ק קאמר אין מעברין לכתחילה, ולר"ש מעברין לכתחילה, ואידי דקאמר ר' יהודה אינה מעוברת, אמר איהו מעוברת, והוא הדין לכתחילה). תניא נמי הכי אין מעברין את השנה מפני הטומאה לכתחילה, רבי שמעון אומר מעברין. אלא מפני מה בקש רחמים על עצמו שאין מעברין אלא אדר, והוא עיבר ניסן בניסן.

אמר מר שאין מעברין אלא אדר, והוא עיבר ניסן בניסן. ולית ליה לחזקיה תהדרש תהדרש לך, זה ניסן, ואין אחר ניסן (משקבעתו זה ניסן, אין אתה יכול לעשות זה אדר והאחר ניסן)? טעה בדשמואל, דאמר שמואל אין מעברין את השנה ביום שלשים של אדר

יב:

דעדות (פ"ז מ"ז) דמייתי לקמן (פז). הם העידו שמעברין את השנה כל אדר, הוה מצי לאקשווי (הקושיא שהוצאת לאן) ומפוריא דרשינן בהלכות הפסח (וכיון דלא עיברוה קודם הפורים, ושמעו דרשה של הלכות הפסח כי הדר מעברי בית דין לשתא ומודעי לעלמא, לא מהימני להו לשלוחי בית דין, ומזלולי בחמין) **דתניא** שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח שלשים יום, רבן שמעון בן גמליאל אומר שתי שבתות. וכי מטי ריש ירחא מרחקין ליה, אתי לזלולי בחמין (ביאור הקושיא עפ"י היד רמ"ה ור' יונה בשלמא לרבא שעוסין היכר שאין מקדשין את החודש, יודעין העם שלא קידשו כיון שגולים לעבר את השנה, אבל לרב נחמן דלאמר שאף אם קדשו אחרי העיבור מעובר ומקודש אין שום היכר. ועוד יותר קשה, שאם העם שומעים שקידשו, חושבים שקידשו לשם ניסן, שהרי אין מזכירין בשעת קידוש החודש את שם החודש, ואם כן אתי לזלולי בחמין בפסח? אמר ליה מידע ידיעי דשתא מעברתא בחושבנא תליא מילתא (שהקיין והחורף לפי חשבון תקופת החמה הם מתגלגלין, וכשרבין ימי שנות החמה על שנות הלבנה יותר מדאי מתאחר האביב אחר הפסח, שהמועדות אנו קובעין אחר תולדות הלבנה). אמרי חושבנא הוא דלא סליק להו לרבנן עד השתא.

פסק הרמב"ם א. אבל אין מעברין את השנה... ולא מפני הטומאה, כגון שהיו רוב הקהל או רוב הכהנים טמאים אין מעברין את השנה כדי שיהיה להם פנאי לטהר ויעשו בטהרה אלא יעשו בטומאה, ואם עיברו את השנה מפני הטומאה הרי זו מעוברת (ביאר הקריית מלך בחזקיהו). קידוש החודש (ד,ו) ב. ...ומהו זה שנאמר כי אכלו את הפסח בלא ככתוב מפני שעיברו אותה השנה מפני הטומאה שנאמר ויועץ המלך ושריו וכל הקהל בירושלים לעשות הפסח בחדש השני כי לא יכלו לעשותו בעת ההיא כי הכהנים לא התקדשו למדי, וכבר ביארנו בקידוש החודש שאין מעברין את השנה לכתחלה מפני הטומאה ביאת המקדש (ד,יז). ג. ועוד אחרת היתה שם באותה השנה, שעובר חזקיהו

את השני (בראשון לא עבדי הטמאין, להא לא הו רובא דישראל שיהיה מותר להם להקריב פסח בטומאה. וצנני נמי לא עבדי, כיון דלא הו מיעוטא דישראל, ולא נאמרה דחיייה לפסח שני אלא צמיעוט ישראל). **והשתא** סוגיא דהבא כמאן, אי כרב אי כלישנא בתרא דרב כהנא למה לי (שהנשים) משלימות (לטהורים) בעדיפות בני (ר"ל, דהיה די שהגברים הטמאים והטהורים מחלה על מחלה ממש, והנשים עולפות לטהורים, שאז לפי רב בתחילה חשב שיש לזון של רוב ישראל טהורים שצוה להם את הטמאים לפסח שני, וטענתו שלא מחשבים את הנשים ואז הו מחלה על מחלה והיו כריכים הטמאים לעשות את פסח הראשון. ולרב כהנא בלישנא בתרא בתחילה חשב שעם ישראל רובם טהורים בצירוף עם הנשים ולכן טמאים נדחים לפסח שני, ועתה שטעה ואין לרדף את הנשים הו מחלה על מחלה וטמאים לא כריכים לעשות לא בראשון ולא בשני) ואי כלישנא קמא דרב כהנא למה לי עדיפות (ר"ל ללא היה לורך שכשהנשים ילטרפו לגברים יהיה רוב טהורים) במשלימות בני (ר"ל לדי היה שכשהנשים ילטרפו לגברים יהיו שוים הטהורים לטמאים, שאז בתחילה חשב שעתה עם הנשים עם ישראל מחלה על מחלה וצוה טמאים נדחים לפסח שני, ועתה שטעה ואי"ל לרדף את הנשים, רוב ישראל טמאים וכולן עושים את הפסח הראשון? וי"ל דנקט משלימות ועדיפות דהשתא לכולהו לישני עשה שלא בתורה, ולכך ביקש רחמים על עצמו, והוה מצי לשנווי דלבסוף סבר נשים בראשון חובה ובשני רשות ולכך ביקש דלאו שפיר עבד דעביד פסח שני, אלא אליבא דר"ש קיימינן דאית ליה בפסחים (צא:) דנשים בראשון רשות מעיקרא סבר נשים בראשון חובה, דהו מיעוטן טמאים ומיעוטן מידחו לפסח שני. ולבסוף סבר נשים בראשון רשות, דהו להו טמאים רובא, ורובא לא מדחו לפסח שני.

גופא, אמר שמואל אין מעברין את השנה ביום שלשים של אדר, הואיל וראוי לקובעו ניסן. עיברוה מאי? אמר עולא (מעוברת השנה, אלא ש....) אין (בית הלוי) מקדשין את החדש (לומר מקודש הוא לאדר השני, דכיון דראוי לקבוע ניסן, קרינא ביה זה ניסן, ואין אחר ניסן, אלא שתקי, וכי מטי ריש ירחא אחרניא, מקדשי ליה לניסן).

קידשו (לשם אדר שני) מאי? אמר רבא בטל העיבור. רב נחמן אמר מעובר ומקודש.

אמר ליה רבא לרב נחמן מכדי, מפוריא לפיסחא תלתין יומין הוה וכתבו התוס' אמתני

בעשרים ושנים מעברין ומוסיפין חודש אחד, ודוחין את המועדות כדי שתקדים תקופת תשרי לחג, אבל אם היתה תקופת תשרי נופלת בעשרים ואחד, דהיינו יום אחד בתוך חולו של מועד אין מעברין. ושניהם מקרא אחד דרשו, וְחַג הָאֶסֶף תְּקוּפַת הַשָּׁנָה (זמן האסף שבחג, דהיינו חולו של חג, שיכול לאסוף בו דבר האבד השמר שיהא בתקופת שנה הנכנסת, ולא בתוך תקופת תמוז שהיא משנה שעברה, ר' יהודה סבר כולו חג בעיניו, כלומר כל חולו של מועד בעיניו בתקופה חדשה, הלכך כשתקופת תמוז חסירה ששה עשר, הרי יום אחד מחולו של מועד נמשך לתוכה, דחמשה עשר יום טוב, ויום ששה עשר חולו של מועד, אבל אם היתה תקופת תשרי נופלת ביום ששה עשר, הרי כל חולו של מועד בתקופה חדשה, הלכך כשתקופת תשרי נופלת ביום עשרים ושנים שהוא יום טוב האחרון מעברין את השנה ודוחין את המועדות כדי להקדים תקופה לחג, אבל אם רואין בית דין באדר, שתפול תקופת תשרי ביום עשרים ואחד שהוא שביעי של ערבה, דאיכא מקצת חולו של מועד בתקופה חדשה אין מעברין. ולמיעבריה לאלול ולידחייה למועד חד יומא, ואיכא לר' יהודה כוליה חג ולר' יוסי מקצת חג, כדפרכינן לקמן גבי תקופת ניסן ליעבריה לאדר, לא אפשר, משום דלא מיקלע לן תשרי ביומא דחזיא אי מיעברין לאלול, דהא מעיקרא מסדרינן לירחא דסיתוא כי היכי דלא ליקלע תשרי באד"ו, משום דאתו תרי שבי בהדדי, ומשום שביעי של ערבה דלא ליקלע בשבת, וכדאמרינן התם (ר"ה יט:): מימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר, דלא איצטריך, דמעיקרא סדרינן לירחי דלא ליקלע באד"ו, ואי ניצטריך לעבורי מקלקלא ראש השנה, כדאמרינן בר"ה (יט:): ובמסכת סוכה (מג:): נמי גבי שביעית של ערבה אמרינן לא מיקלע אלול בשבת, אלמא אנן הוא דמעיינינן במילתא מעיקרא, ומסדרינן לירחי כי היכי דלא מיקלע באד"ו, הלכך כיון דיום שלשים של אלול מיקלע בשלשה או בחמשה או בשבעה, אי דחית ליה חד יומא, בין על ידי עיבור אלול, בין על ידי עיבור חדש אחר מיקלע ראש השנה באד"ו, ואי מיקלע בשני בשבת דאפשר

המלך את השנה ביום שלשים של אדר שראוי להיות ראש חדש ניסן ועשה אותו החדש אדר שני ולא הודו לו חכמים שאין מעברין ביום זה כמו שביארנו בקידוש החדש, ומפני דברים אלו שעשה שלא כהלכה נאמר כי אכלו את הפסח בלא ככתוב, וביקש רחמים על עצמו ועל החכמים שהסכימו על מעשיו שנאמר כי התפלל יחזקיהו עליהם לאמר ה' הטוב יכפר בעד ונאמר וישמע ה' אל יחזקיהו וירפא את העם שנרצה קרבנם ביאת המקדש (ד"ה). ד. הגיע יום שלשים באדר ולא עיברו עדיין השנה לא יעברו אותה כלל, שאותו היום ראוי להיות ראש חדש ניסן ומשיכנס ניסן ולא עיברו אינן יכולים לעבר, ואם עיברו ביום שלשים של אדר הרי זו מעוברת, באו עדים אחר שעיברו והעידו על הירח הרי אלו מקדשין את החדש ביום שלשים ויהיה ראש חדש אדר שני (ביאר שקל הקודש בגמ' אי' שאין מקדשין ביום ל' אלא מעברין אותו למחר ורק בדיעבד אם קידשו הוי ר"ח אדר, וכ"כ כל הראשונים, אבל רבנו לשיטתו בפ"ח ה"א שאם ראו עדים אין משנין את החדש לשום צורך ולכן פסק גם כאן כן) ואילו קידשוהו קודם שיעברו את השנה שוב לא היו מעברין שאין מעברין בניסן (ביאר שקל הקודש שכיון שכבר קידשוהו לשם ניסן א"א לשנותו מדאורייתא ואפי' דיעבד לא מהני) קידוש החודש (ד"ה).

אמר רב יהודה אמר שמואל אין מעברין את השנה (על התקופה) אלא אם כן (חישבו ומצאו ש...) היתה תקופת (תמוז) חסירה (מהשלמת תשעים ואחד יום שלה) רובה של חודש (תשרי). וכמה רובה של חודש ששה עשר יום (ותקופת תשרי נופלת בשבעה עשר, אבל אם היתה תקופת תשרי נופלת בששה עשר, אין מעברין, ולקמיה יליף טעמא) דברי רבי יהודה. [דף יג ע"א] רבי יוסי אומר אחד ועשרים יום (אם צריך להשלים עשרים ואחד יום מהודש תשרי על תקופת תמוז, שתקופת תשרי נופלת

עשר לר' יהודה, ותפול חדשה בששה עשר, או עשרים לר' יוסי, ותפול באחד ועשרים, לא לר' יהודה איכא כוליה חג, ולא לר' יוסי איכא מקצת חג, דהא יום שביעי של ערבה שנפלת בו תקופה מאותה שעברה הוא, ולר' יהודה נמי יום ששה עשר מתקופה שעברה, וליכא כוליה חג) בלאו הכי נמי, לא למאן דאמר כוליה חג איכא, ולא למאן דאמר מקצת חג איכא? אלא קסברי יום תקופה מתחיל (הוא ראשון לימי תקופה הבאה, הלכך לר' יהודה אם תפול בששה עשר שהוא ראשון לחולו של מועד איכא כוליה חג, ולר' יוסי אם תפול בשביעי של ערבה איכא מקצת).

מיתבי, יום תקופה גומר, דברי רבי יהודה (וכיון דיום תקופה גומר, למה לי חסירה ששה עשר) רבי יוסי אומר יום תקופה מתחיל. ועוד תניא (לר' יהודה עשרים, דשמעינן מינה דר' יהודה מקצת חג הוא דבעי, וקשיא לשמואל בתרתי) אין מעברין את השנה אלא אם כן היתה תקופה חסירה רובו של חודש, וכמה רובו של חדש ששה עשר יום (ונפלת בשבעה עשר) רבי יהודה אומר שתי ידות בחודש. וכמה שתי ידות בחדש עשרים יום (ונפלת בעשרים ואחד, ואע"ג דהוא יום אחרון לחולו של מועד ליכא מקצת חג, דלר' יהודה יום תקופה גומר, ואינו מן החדשה) רבי יוסי אומר מחשבין, ששה עשר לפני הפסח מעברין (אם תקופה שלפני הפסח דהיינו תקופת טבת חסירה ששה עשר בניסן, ותקופה נופלת בשבעה עשר מעברין את השנה, שכשאתה מונה משבעה עשר בניסן תשעים ואחד יום לתקופת ניסן, ותשעים ואחד יום לשל תמוז, הרי הם כלים בעשרים ואחד בתשרי, ותקופה נופלת בעשרים ושנים, ואע"ג דלר' יוסי מיום תקופה מתחיל ליכא מקצת חג בתקופה חדשה, כיצד טול ארבעה עשר דניסן שהוא מלא, ואייר וסיון חמישים ותשעה, ותמוז ואב חמישים ותשעה, הרי מאה שלשים ושנים,

למידחייה למחר, הואיל וברוב השנים לא שכיה לא פרכינן ליה, ולעבורי תרי ירחי ולדחייה תרי יומי לא אפשר, דקיימא לן במסכת ערכין (ה): דלא נראה לחכמים לעבר שמנה חדשים בשנה, אלא אם כן היתה שנה שלפניה מעוברת, וכיון דבסדר החדשים אחד מלא ואחד חסר, מיקלע לן תקופה ביום שבעה עשר לר' יהודה, או בעשרים ושנים לר' יוסי, אי מעברין עוד תרי ירחי הוו להו שמנה מעוברין, הלכך מעברין את השנה. כתבו התוס', פי' רש"י דליכא למיפרך וליעברוה לאלול דא"כ מיקלע תשרי באד"ו, ודוקא לאחרים (בהמשך הסוגיא מוצאת לעה נוספת) דקיימי בתקופת ניסן הוא דפריך לקמן וליעברוה לאדר (במקום להוסיף חודש שלם) משום דמצינן בקיימא (בחולו הקיץ שאחר אלול) לחסר חד ירחא טפי מכסדרן ויחזור תשרי לדוכתיה ביום הגון. ור"ת מפרש דלקמן פריך לכולהו תנאי דאשכחנא כמה תנאי דלא חיישי לאד"ו, כי ההיא דשבת (ק"ג). דחלבי שבת קריבים ביום הכפורים דפליגי בה רבי ור"ע, וכי משני (בהמשך הגמ') מלמעלה למטה קא חשיב (ומשמע פס סתיללה הגמ' כן רק ללעת אחרים) ה"ה נמי לכולהו תנאי (סהזכרו כאן בסוגייתנו) ת"ק ורבי יהודה ור' יוסי ור"ש (ש"ס הקושיא 'שעצנו את אלול היא ללעת כולם' לפי ר"ת, גם התרוץ הוא ללעת כולם). וקשה דלא יתכן לפרש כן מילתא דר' יוסי דקתני ט"ז לפני הפסח מעברין ט"ז לפני החג אין מעברין, ועוד דבסוכה (נד): לא אשכח תנא דאתיא כוותיה מתניתין דחלבי שבת קריבים ביום הכפורים אלא אחרים ועוד דרבינא דמשני לעולם אחרים בתשרי קיימי משמע דאתא לשנויי דלא תיקשי וליעברו לאדר ולא צריכתו למימר מלמעלה למטה קחשיב. ומיחו גם לפירוש רש"י צ"ל ע"כ דרבינא לא תירץ כלום מקושיא דליעבריה לאדר דהא אליבא דאחרים קיימא דלא חיישי לאד"ו, וצריך נמי לומר לדידיה דמלמעלה למטה קחשיב, ומהאי טעמא נמי בחגם דחק רש"י לפרש דמעברין לאדר שפיר משום דאפשר לתקוני תשרי בחד מירחי קיימא, דלא צריך לטעם זה כיון דאליבא דאחרים קיימין. ואין להקשות דהשתא נמי כי נעבר חדש שלם מיקלע תשרי באד"ו למאן דאמר דחודש העיבור כ"ט יום, דהא אפשר לתקוני מחד ירחי קיימא למלאות חד טפי מכסדרן, וכן למאן דאמר ל' יום לחסר חד מירחי קיימא). מר (כ' יהודה) סבר כוליה חג בעינן בתקופה חדשה, ומר (כ' יוסי) סבר מקצת חג בעינן בתקופה חדשה.

מאי קא סברי, אי קסברי, יום תקופה גומר (יום שהתקופה נופלת בו הוא גמר תקופה שעברה ואינה מתקופה חדשה, למה לי לר' יהודה ששה עשר חסירה, ולר' יוסי עשרים ואחד, בלאו הכי אפילו לא חסרה אלא חמשה

אמר מר ששה עשר לפני החג אין מעברין. אלא לרבי יוסי, ששה עשר לפני החג הוא דלא, הא שיבסר ותמניסר מעברין, והאמר ששה עשר לפני הפסח אין (אז אכן מעברין, כי אז תפול תקופת תשרי בכ"ב בתשרי, ואז אין אפילו מקצת חול המועד בתקופת תשרי) בציר לא? לא, אידי ואידי אין מעברין, ואידי דתנא רישא ששה עשר לפני הפסח, תנא נמי ששה עשר לפני החג.

רבי שמעון אומר אף ששה עשר לפני החג מעברין. היינו תנא קמא? **[דף יג ע"ב]** איכא בינייהו יום תקופה מתחיל, ויום תקופה גומר, ולא מסיימי [אין סימן איזה מהן קאמר ששה עשר חסירה, ובשבעה עשר תפול מעברין, אבל נפלה בששה עשר אין מעברין, דיום תקופה מתחיל, ואיכא כוליה חג, וחד מינייהו קאמר, אפילו נפלה בששה עשר מעברין, דיום תקופה גומר, וליכא כוליה חג, ואע"ג דתרוייהו אמרי כהדא ששה עשר, חד קאי אחיסרון, וחד קאי אנפילה, ולא ידעינן הי מינייהו כתבו התוס' לא שייך כאן תנא בתרא לטפויי אתא (הכלל בכל מקום שהתנא האחרון זא להוסיף על דברי הראשון, א"כ אפשר לומר בפשטות, שר"ש הוא זה הסובר שיום תקופה גומר, והוא זא להוסיף על דברי ת"ק) ביזן דמפסיק שאר תנאי דקאתי לטפויי עלייהו (ר"ל כיון שיז תנאים נוספים זין ז' דעות הללו, א"א לומר כ... וכן איתא בשבת (כד.) גבי איכא בינייהו דרב ברונא ולא מסיימי].

אחרים אומרים מיעוטו, וכמה מיעוטו ארבעה עשר יום (מעצמים) מאי קסברי, אי קסברי יום תקופה גומר, וכוליה חג בעינן האיכא? **אמר רב שמואל בר רב יצחק** אחרים בתקופת ניסן קיימי, דכתיב שְׁמוֹר אֶת-תְּחִלַּת הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לַיהוָה יום תקופה שיהא בחדש ניסן (פירש רש"י שמור תקופת חדש ניסן של כמה שיהא בתוך חידושה של לבנה, אביב הוא ניסן של כמה, שאין ניסן קרוי אביב אלא על פי ביטול התבואה שמתבכרת בו, וכל ביכור התבואה ועתי הקיץ והחורף לחשבון החמה הם, ואמר רחמנא שמור שיהא חדש ניסן של כמה נמשך לתוך ימי חידושה של לבנה, דכתיב חדש, ואין לשון חידוש נופל אלא על לבנה המתחדשת, ואשמועינן שיהא ניסן של כמה נמשך בתוך ימי חידוש הלבנה במקצת, וכמה הן

ואלול עשרים ותשעה שהוא חסר, הרי מאה ששים ואחד, ועשרים ואחד דתשרי הרי מאה שמנים ושנים ימי שתי תקופות, ושל תשרי נופלת בעשרים ושנים משום הכי מעברין, אבל נפלה תקופת תשרי ביום עשרים ואחד אין מעברין, דיום תקופה מתחיל, ואיכא יום אחד מחולו של מועד בתקופה חדשה הוסיפו התוס' לבאר משום תשרי דתקופה נופלת בכ"ב, וליכא אפילו מקצת החג, ואפילו נופלת תקופת ניסן בט"ז בניסן או בתחילת היום או בשש שעות ביום מיקלע נמי תקופת תשרי בכ"ב שהרי יש בין תקופה לתקופה צ"א יום וז' שעות ומחצה, אלא דכי נפלה תקופת ניסן בי"ז פסיקא ליה דלעולם מעברין, אבל בט"ז אם בתחילת הלילה נופלת או בחצי הלילה אין מעברין ומשם ואילך מעברין) ששה עשר לפני החג (אם חסרה תקופת תמוז שהוא לפני החג, ששה עשר מימי תשרי, ונפלה של תשרי בשבעה עשר) אין מעברין (דאיכא מחולו של מועד בתקופה חדשה טובא, ולקמן פריך אמאי אמר שיתסר, אפילו חסרה שיבסר, ותמניסר, ותשעה עשר, ועשרים, קאמר נמי ר' יוסי דאין מעברין, דהא ששה עשר לפני הפסח הוא דמעברין, דהיינו משום דמטית תקופת תשרי בעשרים ושנים). רבי שמעון אומר אף ששה עשר לפני החג מעברין (דקסבר כוליה חג בעינן, ולקמן פריך היינו תנא קמא). אחרים אומרים מיעוטו, וכמה מיעוטו ארבעה עשר יום? קשיא (על שמואל).

אמר מר רבי יהודה אומר שתי ידות בחודש, עשרים יום. רבי יוסי אומר מחשבין, ששה עשר יום לפני הפסח מעברין. היינו רבי יהודה (דתרוייהו מקצת חג בעי)? יום תקופה גומר ויום תקופה מתחיל איכא בינייהו (דלר') יהודה יום תקופה גומר, ואפילו לא חסרה אלא עשרים ונפלה בעשרים ואחד, ליכא מקצת חג, ולר' יוסי יום תקופה מתחיל, ואם נפלה בעשרים ואחד איכא מקצת חג, עד שתחסר עשרים ואחד, ותפול חדשה בעשרים ושנים, והוה ששה עשר לפני הפסח דהוי תהיא לפני החג חסירה עשרים ואחד, הוא דמעברין, אבל חסירה בציר מהכי לא).

לשתא למידחינהו לכולהו מועדות חדש שלם כתבו התוס' אפילו לפר"ת דפריך לכולהו תנאי מוכח מתוך תירוצו של רב אחא בר יעקב דלאחרים נמי פריך. ותימא מאי קושיא (וליעצריה לאלר) הא רבה בר שמואל תני בר"ה (כ.) יכול כשם שמעברין את השנה לצורך כך מעברין את החדש לצורך ת"ל החדש הזה כזה ראה וקדש ואמר רבא האי דתנא רבה בר שמואל אחרים היא, דתניא אחרים אומרים אין בין עצרת לעצרת ואין בין ר"ה לר"ה אלא ד' ימים בלבד (משמע ש'אחרים' סוכרים שלעולם אין מעצרים חולקים, והסדר הוא קצוע, היינו שיש חודש חסר ולאחריו מלא. ולא"כ לא שייך להקשות על שיטת אחרים שיעצרו את חודש אלר, שהרי סצרו שאין לעצור את החולקים)!

אמר רב אחא בר יעקב תנא (דאחרים) מלמעלה למטה קחשיב והכי קאמר עד מיעוטו מעברין (ולא מיעוטו בכלל) וכמה מיעוטו ארבעה עשר יום (כלומר, אם תחסר תקופת טבת שמונה עשר ימים, או שבעה עשר, או ששה עשר או חמשה עשר, ותפול תקופת ניסן ביום ששה עשר מעברין, אבל אם חסרה ארבעה עשר ותפול תקופת ניסן בחמשה עשר אין מעברין, דמעברין לאדר, ותפול תקופת ניסן בארבעה עשר, ויום תקופה מתחיל, ויעשה פסח בתקופה חדשה).

רבינא אמר (כתבו התוס' לאו לשנויי קושיא דליעבריה לאדר קאתי כדפרישית לעיל) לעולם אחרים בתשרי קיימי (ומשום הכי ליכא לתקוני מילתא בעבורי ירחי, ומדחייא חד יומא למועד, כדמפרש לעיל דתשרי לא מידחי חד יומא הוא, ודאמרינן הא איכא כולה חול המועד בתקופה חדשה...) וקסברי אחרים כוליה חג בעינן ויום טוב ראשון (בתקופה חדשה, ויום תקופה גומר, הלכך כי נפלה תקופה בחמשה עשר מעברין).

יום טוב ראשון, חג האסיף כתיב (חולו של מועד משמע, ומשנינן אחרים...) חג הבא בזמן אסיפה (הכי משמע להו קרא חג האסיף חג הבא בזמן אסיפה דהיינו סוכות יהא בתקופה חדשה). **פסק הרמב"ם א.** שנה מעוברת היא שנה שמוסיפין בה חדש, ואין מוסיפין לעולם אלא אדר ועושין אותה שנה

ימי חידושה ארבעה עשר ימים, מכאן ואילך היא ישנה התוס' הביאו את פירוש רש"י. והקשו דאם כן מאי קשה ליה וליעבריה לאדר (שלא יעזור...) לימא (כיון שיש לומר) דקסברי יום תקופה גומר, דאי נמי מעבריה לאדר ונדחיה חד יומא נופל תקופה בי"ד ומתחיל ניסן של חמה בט"ו ולא הוי בתוך ימי חידושה של לבנה. ועוד משמע לקמן (מא): דחידושה של לבנה ממשיך עד ט"ו דא"ר יוחנן עד מתי מברכין על החדש עד שתתמלא פנימטה ומפרשי נהרדעי עד ט"ו (ול"כ תקופת ניסן חלה צימי חידוש הלכנה גם צלי עיבור, אם נאמר יום תקופה מתחיל). ונ"ל דקסברי אחרים יום תקופה גומר וחידושה של לבנה עד ט"ו, הלכך כשנפלת תקופת ניסן בט"ו מעברין דליכא תקופת ניסן של חמה בחידוש של לבנה כלל, ופריך לעבריה לאדר כדי שתפול תקופה בי"ד וביום ט"ו מתחיל ניסן של חמה דאיכא יום אחד בחידוש של לבנה. והא דאמר בר"ה (כא.) כי חזית דמשכה תקופת טבת עד שיתסר בניסן לעברה להאי שתא ולא תיחוש לה דכתיב שמור את חדש האביב שמור אביב של תקופה... נ"ל אפילו בנופלת ביום ט"ו גופיה קאמר וקסבר יום תקופה גומר אפי' דכי מעברת לאדר ונופל בט"ו ליכא אביב של תקופה בחידוש דניסן, אבל אי משכה עד ט"ו מעברין לאדר ולא מעבריןא ליה לשתא, והא דקאמר 'לא תיחוש לה' היינו לומר דאחרים היא יהודאה היא ואין הלכה כמותו כדפירש רש"י שם, ומיהו התם קשה למה לי טעמא משום אביב של תקופה תיפוק ליה משום תקופת תשרי, דכשנפלת תקופת ניסן ביום ט"ו נופלת תקופת תשרי פעמים בכ"א פעמים בכ"ב, ואפילו תפול תקופת תשרי בכ"א ליכא אפילו מקצת חג בתקופה חדשה, דהא סבר יום תקופה גומר, ולפר"ת אתי שפיר דכי משכה תקופת טבת עד שיתסר בניסן ונפלה בתחלת הלילה או בו' שעות בלילה א"צ לעבר משום תקופת תשרי דסגי דנעבר יום א' אדר או אלול ותפול תקופת תשרי בכ' בו' ומיהו לפירוש רש"י נמי י"ל דאתא למימר דהתם דוקא כי משכה עד שיתסר עברה, אבל אם נופלת בחמיסר לא תעברה אפילו נופלת בתחלת היום או בו' שעות ביום אלא נייעבריה לאדר אע"ג דתקופת תשרי נופלת בכ"א לא תיחוש דקיימא לן כאחרים דלא חיישינן לתקופת תשרי דלא דריש חג האסיף).

וליעבריה לאדר (ולידחיה לפסח חד יומא, ואי נמי מיקלע פסח בבד"ו לא איכפת לן, דהא דלא עבדינן פסח בבד"ו טעמא משום תשרי הוא, והיכא דלא אפשר מוטב דלעבריה לאדר וליקלע בבד"ו, ונייעבר בקייטא חד ירחא חסר טפי מכסדרן, וניהדר לתשרי בדוכתא ביום הגון, ולא נייעבריה

ושרתה עליהם שכינה, ואותן הזקנים סמכו לאחרים ואחרים לאחרים, ונמצאו הסמוכין איש מפי איש עד בית דינו של יהושע ועד בית דינו של משה רבינו.

'סמיכת זקנים' (על ראש פר העלם לזכר) **תנו רבנן** 'וסמכו זקני' יכול זקני השוק [שאינן מסנהדרין פתבו התוס' כאן מוכח דזקני משמע הדיוטות, וכן לקמן גבי עריפה אמרינן 'אי כתב זקני' הוה אמינא זקני השוק, וכן ביבמות (קא.) מרבים הדיוטות מדכתיב זקני עירו. וקשה דבסוטה (מד:) תנן נמצא סמוך לעיר שאין בה ב"ד לא היו מודדין ומפרש בגמרא דזקני העיר בעינן וליכא וי"ל דזקני העיר שאני דמשמע המיוחדים שבעיר כדררשינן הכא 'העדה' המיוחדים שבעדה תלמוד לומר עדה. אי עדה יכול קטני עדה (מסנהדרי קטנה) תלמוד לומר העדה מיוחדין שבעדה (סנהדרי גדולה). וכמה הן, וסמכו שנים, זקני שנים, ואין בית דין שקול מוסיפין עליהם עוד אחד, הרי כאן חמשה, דברי רבי יהודה. רבי שמעון אומר זקני שנים, ואין בית דין שקול מוסיפין עליהן עוד אחד, הרי כאן שלשה.

ורבי שמעון, הכתיב וסמכו? ההוא מיבעי ליה לגופיה. ורבי יהודה, לגופיה לא צריך דאם כן, דלא אתי וסמכו לדרשה ליכתוב 'זקני העדה ידיהם על ראש הפר'. ורבי שמעון, אי כתיב הכי הוה אמינא מאי על בסמוך (ולא צריך למיסמך ממש, כתב רחמנא וסמכו ממש, ולר' יהודה משום סמיכה ממש לא איצטריך וסמכו, אלא ליכתוב את ידיהם על ראש, ואנא גמיר ראש ראש מוסמך ידו על ראש העולה) ורבי יהודה גמר ראש ראש מעולה, ורבי שמעון לא גמר ראש ראש מעולה.

תנא סמיכה וסמיכת זקנים בשלשה. מאי סמיכה ומאי סמיכת זקנים? אמר רבי יוחנן (סמיכה שאמרה הנצייתא פיוסה) מיסמך סבי (לקרות להם רבי). אמר ליה אביי לרב יוסף מיסמך סבי בשלשה מנלן, אילימא מדכתיב (שסמך משה על יהושע) וַיִּסְמְךָ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ אֶלָּיו, א"ה תסגי בחד, וכי תימא משה במקום שבעים וחד קאי (לפי שהיה משה ראש להם ושקול ככולם) אי הכי ליבעי שבעים וחד? קשיא.

שני אדרין אדר ראשון ואדר שני, ומפני מה מוסיפין חדש זה מפני זמן האביב כדי שיהא הפסח באותו זמן שנאמר שמור את חדש האביב שיהיה חדש זה בזמן האביב, ולולא הוספת החדש הזה היה הפסח בא פעמים בימות החמה ופעמים בימות הגשמים קידוש החודש (דא.) ב. על שלשה סימנין מעברין את השנה, על התקופה... כיצד בית דין מחשבין ויודעין אם תהיה תקופת ניסן בששה עשר בניסן או אחר זמן זה מעברין אותה השנה, ויעשו אותו ניסן אדר שני כדי שיהיה הפסח בזמן האביב, ועל סימן זה סומכין ומעברין ואין חוששין לסימן אחר קידוש החודש (דב.) וז"ל הערוך לנר (סנהדרין יג.) לא ראיתי להרמב"ם שהביא דמעברין מפני תקופת תשרי ולא הזכיר אם פוסק כר' יהודה או כרבי יוסי ומה שמצויין בעין משפט שפסק כר' יהודה הוא טעות ושכפ"ד מהל' קידוש החודש ה"ב] לא הזכיר רק תקופת ניסן שאם חל בט"ז בניסן מעברין וזהו כאחרים לקמן שמור את חדש האביב שמור אביב של תקופה שיהיה בחודש ניסן אבל תקופת תשרי לא הזכיר. ונלענ"ד שע"פ של התקופה שהוא צ"א יום מיום תקופת ניסן עד יום תקופת תשרי הם קפ"ב יום כמו שכתב רש"י לקמן והימים של ששה חדשים כסידרן אחד מלא ואחד חסר הם קע"ז יום ולפ"ז אם חל תקופת ניסן ביום ט"ז של חדש חל תקופת תשרי בעשרים לחודש וכיון דקיימא לן ר' יהודה ור' יוסי הלכה כר' יוסי כדאמרינן בערובין ועוד דאחד דסליק שמואל בקשיא גם ר' יהודה ס"ל כן. ומילא לא משכחת כלל דצריך לעבר מפני תקופת תשרי דאם תחול תקופת ניסן בט"ז או משם ואילך כבר מעברין מפני תקופת ניסן ואם חל תקופת ניסן בט"ז תחול תקופת תשרי כד' ולא צריך לעבר וכל שכן אם תחול קודם ט"ז ור' יוסי דהוצרך להשמיענו דאם תחול תקופת תשרי בכ"ד מעברין היינו משום דלא ס"ל דרשה דאחרים דבעינן תקופת ניסן בחדוש חודש ניסן כדמוכח ממה דקאמר לקמן ט"ז לפני הפסח מעברין אבל ט"ז לא אבל הרמב"ם דפסק כאחרים לא הוצרך להביא רק דמעברין מפני תקופת ניסן ומילא ליכא נפקותא בתקופת תשרי כיון דפסק כר' יוסי ור"י דרק מוקצת חג בעינן בתקופה חדשה וזה הוי לעולם כשחל תקופת ניסן קודם ט"ז בניסן.

הקדמה לעניין זה לשון הרמב"ם (סנהדרין דא.) אחד בית דין הגדול ואחד סנהדרין קטנה או בית דין של שלשה, צריך שיהיה כל אחד מהן סמוך מפי הסמוך, ומשה רבינו סמך יהושע ביד שנאמר ויסמך את ידיו עליו ויצוהו, וכן השבעים זקנים משה רבינו סמכם

האומר רבי מאיר לא סמכו רבי עקיבא אינו אלא טועה? סמכיה רבי עקיבא ולא קיבלו (לפי שעדיין היה בחור. שהעמות היענ"ץ פיש דשאר חכמי הדור לא קיבלו את סמיכת רבי מאיר ולא הסכימו על סמיכתו היענ"ץ הביא לזה לדבריו מדברי הרמב"ם לגבי חילוק הסמיכה, שהחלות תלוי בכל חכמי ישראל הרי"ז ביאר שלא קיבלו התלמידים את סמיכתו) סמכיה רבי יהודה בן בבא וקיבלו.

אמר רבי יהושע בן לוי אין סמיכה בחוצה לארץ. מאי אין סמיכה, אילימא דלא דיני דיני קנסות כלל בחוצה לארץ (והכי קאמר, אין סמיכה מועלת בחוצה לארץ ואפילו סמכוהו בארץ) והא תנן סנהדרין נוהגת בין בארץ ובין בחוצה לארץ? אלא דלא סמכינן בחוצה לארץ.

פשיטא, סומכין בחוצה לארץ ונסמכין בארץ (אם בני בבל נותנין רשות לאחד שבארץ ישראל לדון קנסות) הא אמרינן דלא (דאין סמיכה בחוצה לארץ, וכיון דאי הוה גבן הכא לא מצינו למסמיכה, כל שכן היכא דליתיה גבן). אלא סומכין בארץ ונסמכין בחוצה לארץ מאי (אם הסומך עומד בארץ והנסמך עומד בבבל, וליתיה גבי סומך, מי מהני כאילו איתיה גביה בשעת סמיכה ומצי למידן בחוצה לארץ, כדתנן, סנהדרין נוהגין בחוצה לארץ, או דילמא, כיון דליתיה גביהו בשעת סמיכה לא מהניא ליה)?

תא שמע דרבי יוחנן הוה מצטער עליה דרב שמן בר אבא דלא הוה גביהו דליסמיכה. רבי שמעון בן זירוד וחד דעימיה, ומנו רבי יונתן בן עכמאי, ואמרי לה רבי יונתן בן עכמאי וחד דעימיה, ומנו רבי שמעון בן זירוד, חד דהוה גביהו סמכוהו, וחד דלא הוה גביהו לא סמכוהו. רבי חנינא ורבי הושעיא הוה קא משתקיד (מחזר ומצפה לסומכו כמו 'כי שוקד אני') רבי יוחנן למיסמיכהו, לא הוה מסתייעא מילתא (כשהיו אצלו לא היה מוצא שנים שיצטרפו עמו לסומכו, ואנן תלתא בעינן) הוה קא מצטער טובא, אמרו

אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי בידא ממש סמכין ליה (בלשון בעיא גרסינן ליה, כלומר מי בעו לאתנוחי ידיהו על רישיה דסבא)? אמר ליה סמכין ליה בשמא, קרי ליה רבי, ויהבי ליה רשותא למידן דיני קנסות [דאלהים כתיב, דמשמע דיני מומחין, והיינו סמוכין, ובשאר דיני ממונות לא בעינן מומחין, כדאוקימנא (ב:) משום נעילת דלת, והיכא דליכא נעילת דלת כגון בארבעה שומרי, וגזילות, דיינינן בבבל אע"ג דליכא סמוכין, דשליחותיהו קא עבדינן, כדמפרש בב"ק (פד:) אבל בקנסא לא עבדינן שליחותיהו, משום דלא שכיחא, ולית בה חסרון כים].

וחד לא סמך, והא אמר רב יהודה אמר רב ברם, זכור אותו האיש לטוב, ורבי יהודה בן בבא שמו, שאילמלא הוא נשתכחו דיני קנסות מישראל. נשתכחו, נגרוסינהו? אלא [דף יד ע"א] בטלו דיני קנסות מישראל (דכיון דליכא סמיכה, בטלו). שפעם אחת גזרה מלכות הרשעה שמד על ישראל, שכל הסומך יהרג, וכל הנסמך יהרג, ועיר שסומכין בה תיחרב, ותחומין שסומכין בהן יעקרו. מה עשה יהודה בן בבא, הלך וישב לו בין שני הרים גדולים, ובין שתי עיירות גדולות (ולא בתוך העיר, שאם יודע שלא יחריבו את העיר) ובין שני תחומי שבת, בין אושא לשפרעם. וסמך שם חמשה זקנים, ואלו הן רבי מאיר, ורבי יהודה, ורבי שמעון, ורבי יוסי, ורבי אלעזר בן שמוע. רב אויא מוסיף אף רבי נחמיה. כיון שהכירו אויביהם בהן אמר להן בניי, רוצו, אמרו לו רבי, מה תהא עליך, אמר להן הריני מוטל לפניהם כאבן שאין לה תופכים. אמרו לא זזו משם עד שנעצו בו שלש מאות לונביאות (חניתות) של ברזל, ועשאוהו ככברה? רבי יהודה בן בבא אחרני הוה בהדיה, והאי דלא חשיב להו משום כבודו דרבי יהודה בן בבא.

ורבי מאיר רבי יהודה בן בבא סמכיה, והא אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן כל

יד.

רבי אבהו כי הוה אתי ממתיתבא לבי קיסר, נפקי מטרוניתא דבי קיסר ומשריין ליה רבה דעמיה (נשיא בעמיו) מדברנא (מנהיג, על שם שהיה פרנס וקרוב למלכות) דאומתיה, בוצינא דנהורא (על שם שהיה גדול בנוי, כדאמרינן בב"מ (פד:) שופריה דר' אבהו מעין שופריה דיעקב אבינו) בריך מתייך (ברוך בואך) לשלם.

פסק הרמב"ם א. ואין סומכין סמיכה שהיא מינוי הזקנים לדיינות אלא בשלשה והוא שיחיה האחד מהן סמוך מפי אחרים כמו שביארנו סנהדרין (דג). **ביאר הכפ"מ** במשנה סמיכת זקנים בשלשה דברי ר' שמעון, רבי יהודה אומר בחמשה, ופירש"י סמיכת זקנים על ראש פר העלם דבר של צבור ובגמ' (יג): תנא סמיכה וסמיכת זקנים בשלשה, מאי סמיכה וסמיכת זקנים אמר רבי יוחנן מיסמך סבי לקרות להם רבי, ומשמע דאע"ג דאפליגו במתני' רבי יהודה ור' שמעון בסמיכת זקנים על ראש פר העלם דבר של צבור אי הוויא בשלשה או אי הוויא בחמשה בסמיכת סבי לקרות להם רבי לכ"ע הוויא בשלשה. **מ"ש הרמב"ם** 'זהוהא שיחיה אחד סמוך' **כתב הכפ"מ** נראה מדבריו דבאחד סמוך סגי אע"פ שהשנים האחרים אינם סמוכים נ"ל שמעמו דמדאמרינן התם בגמ' (יג): אמר ליה אביי לרב יוסף מיסמך סבי פירוש לקרות רבי בשלשה מנ"ל, אילימא מדכתיב ויסמך את ידיו עליו, א"ה תיסגי בחד, וכ"ת משה במקום ע"א קאי, א"ה ליבעי ע"א? קשיא. וסובר רבינו דכיון דאסיקנא בקשיא ופשיטא דלא בעינן ע"א ואם כן בחד סגי ולדחוייה דברייתא דבעינן ג' אי אפשר א"כ יש לנו לומר דכי קתני בברייתא ג' לאו בכלהו סמוכין עסקינן דאם כן קשיא דאביי אלא חד סמוך סגי ומיהו בעינן עמיה שנים דהוה שלשה. **ב.** אין סמיכה בקרבנות הצבור הוין משתי סמיכות, על שעיר המשתלח ועל פר העלם דבר, ושלשה מן הסנהדרין סומכין עליו, ודבר זה הלכה מפי משה רבינו שאין בצבור אלא שתי סמיכות מעשה הקרבנות (ג,י). **ביאר הלח"מ** ורבינו ז"ל פסק כר' שמעון וכי תימא הא קי"ל הלכה כר' יהודה לגבי ר"ש וכדאמרינן בעירובין (מו:): י"ל משום דשם (יג) אמרו תנא סמיכה וסמיכת זקנים בג' וכיון דההיא ברייתא אמרה כר' שמעון פסק רבינו ז"ל הכי, אבל גבי עריפת עגלה (בסמוך) דליכא ברייתא דמסייעא ליה, הדרין לכללין דהלכה כר' יהודה וכדכתיבנא. **ג.** וכיצד היא הסמיכה לדורות

ליה לא נצטער מר, דאנן מדבית עלי קאתינן. דאמר רבי שמואל בר נחמן אמר רבי יונתן מניין שאין נסמכין לבית עלי (שאינן זוכין להיות נסמכין) שנאמר וְלֹא־יִהְיֶה זֶקֶן בְּבֵיתְךָ כָּל־הַיָּמִים, מאי זקן, אילימא זקן ממש (כא בימים) והכתיב וְכָל־מִרְבֵּית בֵּיתְךָ יָמוּתוּ אַנְשֵׁים (כשבאין לכלל אנשים בן שמנה עשרה שנה, למה לי למיהדר ומכתביה) אלא סמיכה [שאפילו חכמים הבאים לכלל זקנה כגון על ידי תורה וגמילות חסדים, כדאמרינן בר"ה (יה.) בזבח ומנחה אינו מתכפר, אבל מתכפר הוא בתורה ובגמילות חסדים, מכל מקום לא תהא תורת זקנה עליהם להיות ראויים לסנהדרין].

רבי זירא הוה מיטמר למיסמכיה, דאמר רבי אלעזר לעולם הוה קבל (אפל) וקיים (ותחיה), כלומר הרחק מן הרבנות שמקברת את בעליה, אפילה מתרגם קבלה). כיון דשמעה להא דאמר רבי אלעזר אין אדם עולה לגדולה אלא אם כן מוחלין לו על כל עונותיו אמצעי ליה אנפשיה.

כי סמכוה לרבי זירא שרו ליה הכי לא כחל (לעינים) ולא שרק (לפנים) ולא פירכוס (לשיער, שיר הוא לכלה נאה שמעלת חן בלא קישוט כתבו התוס' לא שרק ולא פירכוס' משמע דתרי מילי נינהו. ודלא כפי' רש"י בכתובות שפירש דפוקסת היינו מעברת שרק על פניה והתם מוכח דפוקסת היינו פירכוס, ואין להאריך) ויעלת חן.

כי סמכוה לרבי אמי ולרבי אסי שרו להו הכי כל מן דין (כל כמו אלו) כל מן דין סמוכו לנא (היו סומכין לנו, שראויים הם לסמיכה) לא תסמכו לנא לא מסרמיטין (לשון סמרטוט, כלומר שאין נותנים טעם הגון לדבריהם) ולא מסרמיסין [לשון הפכנים, כמו סרם את המקרא מסופו לראשו (כ"ב קיט:)] שמהפכין את טעמי תורה]. ואמרי לה לא מחמיסין (חמסינן, שמונעין מלומר טעמי תורה) ולא מטורמיסין (לא איתפרש).

יד. - יד:

כתב רחמנא זקניך, ואי כתיב, זקניך הוה
אמינא סנהדרי קטנה, כתב רחמנא ושפטיך
ממיוחדין שבשופטיך. ורבי יהודה גמר זקני
זקני, מוסמכו זקני העדה את ידיהם (הכחוז נפר
העלם לזכר של ליכור) מה להלן מיוחדין שבעדה
אף כאן מיוחדין שבזקניך. אי יליף לילף כולה
מהתם [ואפילו מניינא דחמישה מהתם תיפוק,
דהא תניא לעיל (יג):] וסמכו שנים, זקני שנים]
זקניך ושפטיך למה לי?

אלא ז' דושפטיך למניינא (לעולם לא גמר
גזירה שוה, ושופטיך למיוחדין איצטריך,
ומניינא מרבויה דז') ורבי שמעון ז' לא
דריש [כתבו התוס' וכן בסוטה (י):] גבי ומהורה
דקאמר ר"ש אין זכות תולה במים המרים, וכן במנחות
(נא):] גבי ומחציתה. [ותימא דבב"ק (סה):] דריש
ר"ש ז' [את אשמו, ובבכורות (כה):] גבי [מן הצאן
לרבות הנוגה לקרבן, ולקמן (נא):] דריש ר"ע בת [בת
אני דורש ורבי שמעון קאי התם כוותיה. [וכן קשה
מרבי יהודה דדריש הכא ז' וכן דורש ז' בב"מ (כו).
גבי [מצאתה דאתא לידו משמע ואילו בתמורה (ב):]
גבי [אם המיר ימיר אמרינן ור' יהודה ז' לא דריש, וכן
ביומא (מה):] גבי [האש וי"ל דהא דקאמר 'לא דריש
ליה' ולא משמע ליה' לאו משום דלא דרשי ליה כלל,
אלא דווקא להתיא דרשה קאמר].

אלא מעתה ויצאו שנים, ומדדו שנים, לרבי
יהודה הרי תשעה, לרבי שמעון שבעה?
ההוא מיבעי ליה לכדתניא ויצאו הן ולא
שלוחן, ומדדו שאפילו נמצא [דף יד ע"ב]
בעליל לעיר (במפורסם לכל שקרוב הוא
לעיר זו מכל עיירות) צריך לעסוק במדידה.

מתניתין דלא כי האי תנא [הקשו התוס', תימא
אי משום דמתני' לא חשיבא מלך וכהן גדול, ה"נ
אשכחן גבי 'אין מוסיפין על העיר' דבעינן מלך ונשיא
ואורים ותומים וב' תודות ושיר כדתנן בשבועות (יד).
וכן גבי מוציאין למלחמת הרשות דבעינן מלך ומשוה
מלחמה כדאמר (טז).] וי"ל דבכל הנהו לא חשיב כולוהו
מילי אלא שבעים וא' להודייהו, אבל הכא דסגי בג' או
בה' אם איתא דצריך מלך וכהן גדול הוה ליה למיתני
בהדיא [דתניא, רבי אליעזר בן יעקב אומר,
וְיִצְאֵי זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ זְקֵנֶיךָ זֹו סְנֵהדְרִין,
ושפטיך זה מלך וכהן גדול. מלך דכתיב מְלִיךָ
בְּמִשְׁפַּט יַעֲמִיד אֲרָץ, כהן גדול דכתיב וּבְאֵתָ

לא שישמכו ידיהן על ראש הזקן אלא שקורין
לו רבי ואומרים לו הרי את סמוך ויש לך
רשות לדון אפילו דיני קנסות סנהדרין (ד,ב). ד.
בית דין שנשמכו בארץ ישראל ויצאו חוצה
לארץ הרי הם דנים דיני קנסות בחוצה לארץ
כדרך שדנים בארץ, שסנהדרין נוהגת בארץ
ובחוצה לארץ והוא שיהיו סמוכים סנהדרין
(ד,יב). ה. אין סומכין זקנים בחוצה לארץ ואף
על פי שאלו הסומכין נשמכו בארץ ישראל,
אפילו היו הסומכין בארץ והנסמך חוצה
לארץ אין סומכין, ואין צריך לומר אם היו
הסומכין בחוצה לארץ והנסמכין בארץ, היו
שניהם בארץ סומכין אותו אף על פי שאינו
עם הסמוכים במקום אחד, אלא שולחין לו או
כותבין לו שהוא סמוך ונותנין לו רשות לדון
דיני קנסות הואיל ושניהם בארץ סנהדרין (ד,ו).
ביאר הכס"מ 'היו שניהם בארץ' נראה שלמדה ממה
שכתבנו בסמוך דכיון שאמרו בגמרא סומכין בארץ
ונסמכין בחוצה לארץ לא סמכי משמע הא סומכין
ונסמכין בארץ מצו סמכי אפילו אינם יחד, דאי אפילו
סומכין ונסמכין בארץ בעינן שיהיו במקום אחד מאי
איריא סומכין בארץ ונסמכין בחוצה לארץ הא אפילו
שניהם בארץ כיון דאינם במקום אחד לא מצו סמכי
אלא ודאי כדאמרן.

'עריפת עגלה בשלשה' [כתבו התוס' עריפה לאו
דוקא דמדידה הוא דהויא בג' כדתנן בסוטה (מד):] ג'
מב"ד הגדול שבירושלים היו יוצאין... והדר קתני
נפטרו זקני ירושלים והלכו זקני אותה העיר ומביאין
עגלה ערופה והתם לא קתני ג', וקראי נמי דמיייתי
בגמרא במדידה כתיבין תנו רבנן וְיִצְאֵי זְקֵנֶיךָ
וְשֹׁפְטֶיךָ, זקניך שנים, שופטיך שנים, ואין
בית דין שקול מוסיפין עליהן עוד אחד הרי
כאן חמישה, דברי רבי יהודה. רבי שמעון
אומר זקניך שנים, ואין בית דין שקול מוסיפין
עליהם עוד אחד, הרי כאן שלשה.

ורבי שמעון, האי שופטיך מאי עביד ליה?
ההוא מיבעי ליה למיוחדין שבשופטיך (שיהו
מזקני סנהדרי גדולה). ורבי יהודה מזקני
זקניך נפקא (שהתורה יכלה לכחוז 'זקני', וממה שכתבה
התורה 'זקניך' להיינו הזקנים שלך, משמע שהם מהסנהדרין).
ורבי שמעון אי מזקני הוה אמינא זקני השוק,

יד:

כ"ג יוצא ואם לאו אינו יוצא והיינו כמוזיגה דעל חד תרי. ואע"ג דסתם מוזיגה על חד תלת כדאמרין בשבת (עז). היינו דווקא רבא שהיה רגיל למוזג כן שהוא כמשפט המוזיגה על חד תלת, אבל שאר בני אדם האוהבין יין חזק אין מוזגין אלא על חד תרי כדמשמע בב"מ (פ). שהיתה מוזיגתו משונה דאמר רבא מוזיגה דידי מידע ידיע, ואמר נמי בעירוובין (נד). דמיא האי מוזיגה למוזיגה דרבא בריה דרב יוסף בר חמא זי"מ אל יחסר המזוג שלא יחסר בנימטריא מוז' שהוא חמשים אבל אי חסר מ"ט אין לחוש דמשתירי כ"ב ואין ב"ד שקול ומוסיפין עליהם אחד הרי כאן כ"ג] אלא פשיטא לדבר מצוה. היכי דמי לאו למדידת עגלה, ורבי אליעזר בן יעקב היא, דאמר כולי סנהדרין בעינן? אמר ליה אביי לא, כגון שיצאו להוסיף על העיר [על ירושלים, וצריך לקדש התוספת בשתי תודות ובשיר, כדאמרין בשבועות (יה.)] ועל העזרות. כדתנן אין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא בבית דין של שבעים ואחד. תניא כוותיה דרב יוסף מצאן אבית פאגי והמרה עליהן, כגון שיצאו למדידת עגלה, ולהוסיף על העיר ועל העזרות, יכול שתהא המראתו המראה תלמוד לומר וקמת ועלית אל המקום מלמד שהמקום גורם. **פסק הרמב"ם א.** עריפת העגלה בחמשה סנהדרין (הה). ביאר הכפ"מ ידוע דהלכה כרבי יהודה. ודע שמה שכתב כאן רבינו עריפת העגלה העתיק לשון המשנה כמנהגו ואין הכוונה אלא על המדידות כמו ששינונו בפ' עגלה ערופה, וכתבנו התוס'. **ב.** מצאן חוץ למקומן והמרה עליהן פטור, שנאמר וקמת ועלית אל המקום' מלמד שהמקום גורם לו מיתה, וכל אלו וכיוצא בהן שהן פטורין מן המיתה יש לבית דין הגדול לנדותם ולהפרישן ולהכותן ולמנען מללמד כפי מה שיראה להן שהדבר צריך לכך ממרים (גז). **ג.** אין בית דין של שבעים ואחד צריכין שיהיו יושבין כולן כאחד במקומן שבמקדש, אלא בעת שיהו צריכין להתקבץ מתקבצין כולן, ובשאר העתות כל מי שהיה לו עסק יצא לעשות הפצו וחוזר והוא שלא יפחתו מעשרים ושלושה יושבין תמיד כל זמן ישיבתן, הוצרך אחד מהן לצאת הרי זה מסתכל בחביריו

אל־הַפְּתָנִים הַלְוִיִּם וְאֶל־הַשֹּׁפֵט (ביאר התוס') ל"ט למשמע ליה שְׁהִסְפֵּט הַלְמוּר הוּא הַמְמוּנָה עַל הַכֹּהֲנִים, הַיֵּינו הַכֹּהֲנִים).

איבעיא להו רבי אליעזר בן יעקב בחדא פליג, או בתרתי פליג, במלך וכהן גדול פליג, אבל בסנהדרין אי כרבי יהודה אי כרבי שמעון, או דילמא בסנהדרין נמי פליג, דאמר כולה סנהדרין בעינן? אמר רב יוסף, תא שמע מצאן (זקן ממרא לסנהדרין חוץ ללשכת הגזית שהיתה בהר הבית) אבית פגי (מקום לפנים מן חומת העיר, ונדון כירושלים לכל דבריו) והמרה עליהן, יכול תהא המראתו המראה (לידון בחנק) תלמוד לומר וְקָמַתְּ וְעָלִיתְּ אֶל־הַמָּקוֹם מַלְמֵד שֶׁהַמָּקוֹם (מקום מושב הסנהדרין והוא לשכת הגזית) גורם וכתבו התוס' ואע"ג במעשר שני כתיב נמי מקום ומעשר שני נאכל בכל העיר, הכא גבי סנהדרין לא מקרי מקום אלא לשכת הגזית סמוך למחנה שכינה כדאמר בזבחים (נד): גמירי דסנהדרין בחלקו של יהודה ושכינה בחלק בנימין, אבל בית פגי אע"ג דדינו כירושלים כדאמר בב"מ (צ). והא בעי חומה כגון דדשו לפנים מחומת בית פגי ובמנחות (עה): אמרין השוחט את התודה ולחמה חוץ לבית פגי לא קדש את הלחם, ולא דווקא אבית פגי, אלא אפי' בירושלים אין שם מקומו, וכדאמר בשבת (פו). מ' שנה קודם שחרב הבית גלתה סנהדרין וישבה לה בחנות ומפרש התם שלא דנו דיני נפשות ואמרין בר"ה (לא). עשר גליות גלתה סנהדרין מלשכת הגזית לחנות ומחנות לירושלים].

דנפוק כמה, אילימא (דנפוק) מקצתן (והורו אותן שבהוץ והמרה על דבריהם, מאי איריא מקום גורם, תיפוק ליה דפטור משום...)) דילמא הנך דאיכא גואי קיימי כוותיה (כוותיה סבירא להו) אלא פשיטא דנפוק כולהו. למאי, אילימא לדבר הרשות מי מצו נפקי וכתבו התוס' ואחר תמיד של בין הערבים שהיו הולכין לביתם כדאמרין (פה): היה הולך כל אחד ואחד לבדו ולא מתרמי שימצאו כולן ביחד] והכתיב שְׂרָרְךָ אֲנִי הַפֶּהר אֶל־יַחַסְר הַמְּזוּג [כתיב, ודרשינן (לז). אל יחסר המזוג אם נצרך אחד מהן לצאת, אם יש שם עשרים ושלושה כנגד סנהדרין קטנה יוצא, ואם לאו אינו יוצא כתבו התוס' כדאמר שאם הוצרך אחד מהן לצאת אם יש בה

אפילו צינורא פירש רש"י מזלג קמן שטוין בו זהב התוס' הביאו והוה כי ההיא דכלים (טו), דתנן 'כוש שבלע את הצינורא', זמלמד שבלע את הדרבנן כוש הוא הפלך שהנשים טוות בו. ועוד איכא צינורא אחר דאמרינן בשבת (צ.) ובמנחות (קז.) דמחטטין בה את הפתילות ומקנחין בה את הנרות. ועוד יש צינורא אחר דאמר ביומא (יב.) כהן גדול לובש ומחפך בצינורא משמע שהיינו מזלג שמחפך בו איברי תמיד ור"ח פירש צינורא עצי נורא (עלם הללויים להלכה) של הקדש צריכה עשרה בני אדם לפדותה.

אמר ליה רב פפא לאביי בשלמא לרבי אליעזר בן יעקב דאמר כשמואל (לקמן בשמעתין) דאמר שמואל עשרה כהנים כתובין בפרשה (בפדיון הקדישות שלשה בפרשת ערכין שהיא ראשונה, ושלשה בפדיון בהמה, וארבעה בקרקעות). אלא לרבנן, שלשה מנא להו, וכי תימא דכתיב בהו שלשה (כהנים בפדיון בהמה, דהיינו פדיון הקדש, והוא הדין לשאר הקדשות) קרקעות דכתיב בהו ארבעה תיסגי בארבעה, וכי תימא הכי נמי אלמה תנן הקרקעות תשעה וכהן (אלא משום הכי בעי קרקעות עשרה, משום דפרשה אחרונה היא, וכדשלים פרשת הקרקעות כבר נשלמו עשרה כהנים, ותלמד תחתונה מעליונה. לכהן תהיה אחוזתו לא ממניינן דלאו בשומא כתב, אלא והעריכו הכהן כערבך הכהן וחשב לו הכהן וכיוצא בהן) אלא מאי דמשלמי בהו עשרה, הקדשות (דהיינו פדיון בהמה טמאה שהיא אמצעית) דמשלמי בהו שיתא (דהא איכתיבא לה פרשת ערכין גבה) ליבעו שיתא? קשיא.

'הערכין המטלטלין בשלושה' (כתב רש"י ערך לא שייך גבי כלים אלא באדם, ונותן לפי שניו, כמו שכתוב בפרשה) מאי ערכין המטלטלין? אמר רב גידל אמר רב באומר ערך כלי זה עלי, דאמר רב גידל אמר רב [דף טו ע"א] האומר ערך כלי זה עלי נותן דמיו [כמו שהוא שוה, דיודע הוא שאין לומר לשון ערך לכלי, ואין ערכו קצוב, וגמר ואמר לשם דמים, דאין אדם מוציא דבריו לבטלה כתבו התוס' בערכין (ה.) מוקי לה כר"מ דאמר אין אדם מוציא דבריו לבטלה. ותימא דבגישין (לח): אמר רב המקדיש עבדו יצא לחירות מאי טעמא גופיה לא קדיש... משמע התם

הנשארים אם ישארו שם עשרים ושלשה יצא ואם לאו לא יצא עד שיבא אחר סנהדרין (ג.ב.).

'נמע רבעי ומעשר שני שאין דמיו ידועין בשלשה' וכתבו התוס' לא קאי אנמע רבעי, וכן מוכח בגמרא דקתני בברייתא איזהו מעשר שני שאין דמיו ידועין, אבל רבעי לא קתני, והיינו טעמא דברבעי בעינן ג' אפי' בדמיו ידועים, דמתוך שאדם להוט לאכול פירות נטיעה זו הישינן. ומיהו בזמן הזה שאין מהללין בשויין (כיון שאין מעלים את הפכות ליוקסלס) לא בעי שלשה תנו רבנן איזהו מעשר שני שאין דמיו ידועין פירות שהרקיבו ויין שהקרים (החמיין) ומעות שהחלידו.

תנו רבנן מעשר שני שאין דמיו ידועין פודין אותו בשלשה לקוחות פירש רש"י סוחרים בקיאים בשומא. כתבו התוס' יש מפרשים בג' לקוחות שרוצין לקנותו ויקח מי שיתן יותר. ופי' רש"י עיקר, דלביאור יש מפרשים איש ושתי נשיו היכי דמי (שמתמכר מי יקנה) ודוחק לומר דנתנו לה על מנת שאין לבעלה רשות בהן אבל לא בשלשה שאין לקוחות. אפילו נכרי אחד מהן, אפילו אחד מהם בעלים.

בעי רבי ירמיה שלשה ומטילין לתוך כים אחד (שהם שותפים וסחורתם נסותפות) מהו? תא שמע איש ושתי נשיו פודין מעשר שני שאין דמיו ידועין. דילמא כגון רב פפא וכת אבא סוראה [אשת רב פפא כדאמר בכתובות (לט.)] אמר רב פפא אמרה לי בת אבא סוראה... והיתה עושה לעצמה]. פסק הרמב"ם אין פודין מע"ש אכסרה אלא מדקדק במדתו או במשקלו ונותן דמיו, אם היו דמיו ידועים יפדה על פי אחד, ואם דבר שאין דמיו ידועים כגון יין שהתחיל להחמיין ופירות שהרקיבו או מעות שהחלידו יפדה ע"פ ג' תגרים ואפילו היה אחד מהן עכו"ם או בעל המעשר אפילו איש ושתי נשיו פודין על פיהם... מעשר שני ונמע רבעי (ד.ב.). נראה שהרמב"ם הבין כפירוש רש"י שג' לקוחות, היינו, הבקיאים בשומא.

'ההקדשות בשלשה' מתניתין דלא כי האי תנא, דתניא רבי אליעזר בן יעקב אומר

'הקרקעות תשעה וכהן' מנהני מילי? אמר שמואל עשרה כהנים כתובין בפרשה, חד לגופיה (דניבעי כהן) הנך הוי מיעוט אחר מיעוט (דכולהו ממעמי ישראל, דמשמע כהן ולא ישראל) ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות, דאפילו תשעה ישראל ואחד כהן.

מתקיף לה רב הונא בריה דרב נתן אימא חמשה כהנים וחמשה ישראלים (בעינן), דקמא לגופיה, ושני לו הוי מיעוט אחר מיעוט ושלישי הדר איצטריך לגופיה דניהוי כהן דכיון דאיתרבי ליה ממיעוט אחר מיעוט דאפילו ישראל, כי הדר כתב כהן דוקא כתביה דלאו מיעוט אחר מיעוט הוא, דהא שני לאו מיעוט הוא אלא ריבוי, וכן כולם, חד דווקא, וחד הוי מיעוט אחר מיעוט) קשיא.

'אדם כיוצא בהן (בקרקות דבעי נמי תשע, וכהן לשומו)' אדם מי קדוש וכתבו התוס', וא"ת ולוקמא בעבד דקדוש, כדאמרינן בסמוך דמועלין בשערו ואמר בגיטין (לח): המקדיש נכסיו והיו בהם עבדים אין הגזברים רשאים להוציאם לחירות וי"ל דאדם לא משמע ליה דקאי אעבד אי נמי הכא פריך אליבא דרב דאמר (שם) המקדיש עבדו יצא לחירות (ללא שייך שתיפסס צו קדושה)? אמר רבי אבהו באומר דמי עלי, דתניא האומר דמי עלי שמוין אותו כעבד הנמכר בשוק. ועבד אתקש לקרקעות (והתנחלתם אותם).

בעי רבי אבין שער העומד ליגזוז [והקדישו] ובא לפדותו בשווי, שעושיין משער אדם – נפה וקילקלי וחבק כתבו התוס' אע"ג דמעילה ילפינן מתרומה, ולענין תרומה לא אמרינן כל העומד לקצור כקצור דמי, דלענין האי לא ילפינן מתרומה דתמעול מעל ריבה, כדדרשינן במעילה (יה): לגבי כמה דברים] בכמה, כגזוז דמי (והווי להו מטלטלין) ובשלשה. או כמהובר דמי ובעשרה?

תא שמע המקדיש את עבדו אין מועלין בו [דעבד הרי הוא בקרקע, ואין מעילה בקרקע, ובמסכת מעילה (יה): גמר חטא חטא מתרומה, בפרק הנהנה כתבו התוס' כאן משמע דאין מעילה במחובר, ובהדיא אמרינן הכי במסכת מעילה (יד): וקשה לפי רשב"ם דבב"ב (עט). גבי

דהיינו דלא בר"מ דלדידה קדוש לדמיו. ונראה דהיא דערכין אליבא דר' מאיר קאמר רב וליה לא סבירא ליה, וכן משמע התם (ערכין ה). דפריך לר"מ פשיטא ואי אתא למימר דסבר כר' מאיר מאי פריך פשיטא אלא משמע דלא סבר כרבי מאיר אלא קאמר דר"מ נותן דמיו א"נ איכא ב' לישני דרב בגיטין (לח): חד במקדיש וחד במפקיר (ללישנא למפקיר עבדו, זלופן שהקדיש את עבדו, לא אומרים שילא לחירות, שיתכן לפקש כוונתו שמקדיש את דמי העבד, והיינו כר"מ, וא"כ ללשון זאת רב יכול לסבור כשיטת ר"מ)]. מאי טעמא? אדם יודע שאין ערך לכלי, וגמר ואמר לשום דמים משום הכי נותן דמיו. האי ערכין המטלטלין (משמע שהערכין מיטלטלין) ערכין של מטלטלין מבעיא ליה? תני ערכין של מטלטלין.

רב חסדא אמר אבימי במתפיים מטלטלין לערכין (שאומר ערכי עלי, ונתחייב ערך הקצוב לפי שניו, והיה לו מטלטלין ואמר הרי אלו לערכי, וחלה עליהן קדושה ובא לפדותן צריך שלשה להוציאן מיד הקדש). האי ערכין המטלטלין, מטלטלין של ערכין מיבעי ליה? תני מטלטלין של ערכין.

רבי אבהו אמר באומר ערכי עלי (ואינו פורע, ובא כהן למשכנו ומצא לו מטלטלין, והכי קאמר הערכין דהיינו ערך אדם, ובא ליתן מטלטלין נגבין בשלשה שמואין). בא כהן לגבות מומנו מטלטלין בשלשה, קרקעות בעשרה. אמר ליה רב אחא מדיפתיה לרבינא בשלמא לאפוקי מהקדש (כגון דרב גידל ורב חסדא) בעינן שלשה (דכיון דחל עליו הקדש, לא ניפוק עד שיפדנו בשווי) אלא לעיולי להקדש (כגון דר' אבהו) שלשה למה ליה? אמר ליה סברא הוא, מה לי עיולי מה לי אפוקי. אפוקי מאי טעמא דילמא טעי, עיולי נמי דילמא טעי (ויקחנו להקדש ביותר משווי).

רבי יהודה אומר אחד מהם כהן. אמר ליה רב פפא לאביי בשלמא לרבי יהודה היינו דכתיב כהן, אלא לרבנן כהן למה להו? קשיא.

בשלשה בקיאי, וכן כשגובין מטלטלין שממשכנין מחייבי ערכין שמיין אותן בשלשה, וכשמעריכין בהמה וכיוצא בה משאר מטלטלין שמיין אותה בשלשה, אבל כשמעריכין את הקרקעות או אם הווקקו לגבות ערכי אדם מן הקרקע שלו אין מעריכין אותן אלא בעשרה ואחד מהן כהן שהרי כהן כתוב בפרשה, וכן האומר דמי עלי או דמי פלוני עלי או דמי ידי או רגלי עלי כשמיין אותו כמה הוא שוה או כמה דמי ידו או רגלו שמיין בעשרה ואחד מהן כהן ערכין והרמין (חב).

'דיני נפשות בעשרים ושלושה הרובע והנרבע בעשרים ושלושה...' קא פסיק ותני (מתניתין רובע סתמא בעשרים ושלושה) לא שנא רובע זכר (שור שרבע אדם זכר) ולא שנא רובע נקבה [שור שרבע אשה נקבה, דנפקא לן תרווייהו מקראי בסנהדרין (נד): שהן בסקילה, ותנא דמתניתין מרבי להו לעשרים ושלושה].

בשלמא רובע נקבה (כתיב ביה עשרים ושלושה...) דכתיב וְהַרְגֵתָ אֶת־הָאִשָּׁה וְאֶת־הַבְּהֵמָה (איתקש בהמה לאשה, ודיני נפשות נפקינן לקמן בעשרים ושלושה) אלא רובע זכר מנא לן (דבעי עשרים ושלושה) דכתיב כָּל־שֹׁכֵב עִם־בְּהֵמָה מֵזֹת יוֹמֵת (ומהאי קרא נפקא לן בארבע מיתות לרובע זכר) אם אינו ענין לשוכב (לאדם הבא על הבהמה, דהא קרא אהרינא כתיב 'איש אשר יתן שכבתו...' פתבו התוס' ומהכא נמי לקמן (נד): ילפינן אזהרה לנשכב, מה שוכב ענש והזהיר... ותימה ר' אבהו דפליג עלה התם, כ"ג מנא לן, וכן ר"ש דדריש מיניה התם (ס). דבני נח מוזהרים על כישוף מדאיתקש לשוכב עם בהמה, וכן לבן עזאי דגמר מיניה דמכשף בסקילה בההוא פירקא (סו): זי"ל (מייסד את הקוסיות מר' שמעון וכן עזאי - מהרש"ל) דאי משום הקיש הל"ל קרא דאיש כי יתן את שכבתו בבהמה גבי מכשפה, הלכך קרא דכל שוכב מיותר להקיש שוכב לנשכב כדדרשינן תניהו ענין לנשכב (למביא בהמה עליו). ואפקיה רחמנא בלשון שוכב, לאקושי

מקדיש דקתני מועלין כבור, ופי' כגון שהצניע הפצים בבור. ולא יתכן דהיינו מחובר אלא שעקר חוליא מן הבור ונהנה ממנה רבן שמעון בן גמליאל אומר מועלין בשערו (דשערו לאו כגופו והוה ליה כשאר מטלטלין). וקיימא לן דבשערו העומד ליגזוז (שכבר שילח פרע וראוי להסתפר) פליגי, שמע מינה (פלוגתא דתנאי הוא, לת"ק דאמר לית בהו מעילה סבר כמחובר דמי, ולענין פדייה נמי בעי עשרה, ולר"ש כגזוז דמיא).

נימא הני תנאי כהני תנאי. דתנן, רבי מאיר אומר יש דברים שהן כקרקע (מחוברין לקרקע) ואינן כקרקע (אלא כמטלטלין) ואין חכמים מודים לו. כיצד, עשר גפנים טעונות מסרתי לך, והלה אומר אינן אלא חמש רבי מאיר מחייב [לישבוע על השאר שהודה מקצת הטענה, אע"ג דאין נשבעין על הקרקעות כדילפינן בשבועות (מב). הכא כיון דאין צריכין לקרקע דעומדות ליבצר הן, כדמוקי ר' יוסי בר חנינא לפלוגתיה כבצורות דמיין ונשבעין] וחכמים אומרים כל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע. ואמר רבי יוסי בר חנינא בענבים העומדות ליבצר עסקינן והקשו התוס', תימה דבכתובות (נא: מייכי ציתומה שצאה לגנות מזונות מנכסי אביה) פריך זיל הב לה מתמרי דעל בודיא. (והקשה הגמ') סוף סוף כל העומד לגזוז כגזוז דמי (ואין גוצים למזון הצנות ממטלטלים של יתומים) דצריכי לדיקלא קאמינא (שחס ושאר על העץ ישבחו, ולכן יש להס לין של קרקע). ומאי פריך והא רבנן דהכא לית להו הך סברא (כל העומד להיגזז, כאלו גזוז) זי"ל דגבי בעל חוב מודה דלא גבי מדבר העומד לגזוז דלא סמכא דעתיה. ועוד פרי"ח דהתם פריך משום דבב"ק (נטו): פסיק רב כרבי שמעון דאמר אכלה פירות גמורים משלמת פירות גמורים, ואין שמיין אותן אגב שדה משמע דכבצורות דמיין מר סבר כבצורות דמיין, ומר סבר לאו כבצורות דמיין?

לא, אפילו תימא רבי מאיר, עד כאן לא קאמר רבי מאיר התם (צענסי) כל כמה דשבקה להו מיכחש כחשי, אבל שערו כל כמה דשבקה להו אשבוחי משבחה (הלכך אפילו ר' מאיר בשער כרבנן סבירא ליה). פסק הרמב"ם אין פודין את ההקדשות אלא

רחמנא הכי הוה אמינא בסקילה (קושיא היא, כלומר איצטריך 'יומת' לדונו במיתה האמורה בתורה סתם, דאינו אלא חנק, דלא תימא גם בעליו יסקל). בסקילה סלקא דעתך, קטל איהו בסייף (דקיימא לן לקמן רוצח בסייף) ממונו (שורו סג, נימא...) בסקילה (דחמירה מכולן). ודילמא האי דכתב רחמנא יומת לאקולי עילויה, לאפוקי מסייף לחנק, הניחא (הא דעקרת ליה לקרא מפשטיה, ולא מוקמינן ליה למיתת חנק ממש) למאן דאמר חנק חמור [מסייף, בסנהדרין (נ):] הלכך איכא למיפרך קטל איהו בסייף, קטל שורו בחנק] אלא למאן דאמר חנק קיל מאי איכא למימר (אימא למיתת חנק אתא)? לא סלקא דעתך דכתיב אַם-כָּפַר יוֹשֵׁת עָלָיו, ואי סלקא דעתך בר קטלא הוא, והכתיב וְלֹא-תִקְחוּ כֶּפֶר לְנַפְשׁ רֵצַח. אדרבה, משום היא גופה [משום הך קשיא גופא, דלא תימא לא תקחו כופר כתב רחמנא וליקטול (אף על הליגת שורו) כתב רחמנא ונתן פדיון נפשו למימר, דהיכא דקטל איהו לא תסגי ליה בממונא, אבל קטל שורו סגי ליה בממונא, ואי לא יהיב כופר חייב חנק] קטל איהו לא תיסגי ליה בממונא אלא בקטלא, קטל שורו ליפרוק נפשיה בממונא?

אלא אמר חזקיה, וכן תנא דבי חזקיה אמר קרא מוֹת-יוֹמַת הַמִּפְּהָ לְרֵצַח הוּא עַל רְצִיחָתוֹ אַתָּה הוֹרְגוֹ, ואי אתה הוֹרְגוֹ עַל רְצִיחָתוֹ שוֹרוֹ.

איבעיא להו שור סיני (בהמה שקרבה להר בעוד שהשכינה שם, דכתיב 'אם בהמה אם איש לא יחיה') בכמה [דיינים נידון כתבו התוס' 'איש סיני' לא קמיבעיא ליה כדמוכח בסמוך דדריש 'אם בהמה אם איש' מה איש בכ"ג משמע דאיש פשיטא ליה, אע"ג דאכתי לא מכתב קרא ד'ושפטו העדה' 'והצילו העדה' מ"מ כיון דתקון יתרו סנהדראות סתמא דמילתא סנהדרין קמנה נמי לדיני נפשות תקון. וא"ת ומאי קמיבעיא ליה משור סיני, דמאי נפקא מינה מאי דהוה הוה, וכן קשה בע"ז (לד.) במה שימש משה כל ז' ימי המילואים. ושם מיבעי ליה למיסבר קראי כדאשכחן ביומא (ה.) גבי כיצד הלבישין] מי גמר שעה מדורות, או לא [הקשו התוס', תימה הא

נשכב לשוכב. מה שוכב הוא ובהמתו (בא על הבהמה) בעשרים ושלשה (כדילפינן מוזאת הבהמה תהרוגו, דאיתקש בהמה לאדם) אף נשכב (מביא בהמה עליו) הוא ובהמתו בעשרים ושלשה. פסק הרמב"ם אין דנין דיני נפשות בפחות מעשרים ושלשה שהן סנהדרין קמנה בין דיני נפשות של אדם בין דיני נפשות של בהמה, לפיכך אין דנין שור הנסקל ולא הבהמה הנרבעת או הרובע אלא בבית דין של עשרים ושלשה... סנהדרין (ה,ב).

שור הנסקל בעשרים ושלשה שנאמר השור יִסְקָל וְגַם-בְּעַלָּיו יוֹמַת כְּמִיתַת הַבְּעֵלִים (נעשוי ושלשה) כך מיתת השור (נעשוי ושלשה). אמר ליה אבבי לרבא ממאי דהאי וְגַם-בְּעַלָּיו יוֹמַת לְכְּמִיתַת בְּעֵלִים כְּכִי מִיתַת הַשּׁוֹר הוּא דַּאֲתָא, [דף טו ע"ב] אימא לקטלא הוא דַּאֲתָא (לחייב מיתה לבעליו וניהיביה מיתה, והיכי מפקינן לה מפשטיה לגמרי הקשו התוס', משמע דאי לקטלא אתא תו לא דרשינן מיניה כמיתת בעלים כך מיתת השור (נעשוי ושלשה). ותימה שהרי המשנה דרשה 'והרגת את האשה ואת הבהמה' שמקשים את מיתת השור למיתת האשה בעשרים ושלשה, ואף שצריך את הפסוק בכדי לומר שהאשה עצמה נהרגת, ופ"ת משום דהוא מיתה כתיב אתרווייהו דכתיב והרגת את האשה ואת הבהמה, הא גבי שוכב דרשינן מדאיתקיש אע"ג דכתיב מיתה בכל חד באפי נפשיה ואיש כי יתן שכבתו בבהמה מות יומת... וי"ל דהתם בהמה כתיב בתריה (לכסוף) לאקשווי בהמה לאיש, אבל הכא כתיב שור ברישא והדר בעלים לאקשווי בעלים לשור ולא שור לבעלים אי לא משום דמייתר דלא איצטריך לגופיה. וא"ת והא אכתי איצטריך יומת למיתה בידי שמים כדדרשינן בכתובות (לז:) לפי שמצינו מומתין בידי שמים נותנין מומן ומתכפר להם שנאמר ואם כופר יושת עליו. וי"ל דאי למיתה בידי שמים לחוד אתא הל"ל ימות אבל יומת משמע בכ"ד לכך מוקמי ליה למיתה ממש או לכמיתת בעלים כך מיתת השור, ומ"מ כי מוקמינן ליה לכמיתת בעלים... דרשינן נמי מיתה בידי שמים דאין מקרא יוצא מידי פשוטו דמשמע דבעלים חייבין מיתה. ועי"ל דכך הוא הפירוש בדברי אבבי ואימא לקטלא נמי הוא דַּאֲתָא ולא למעוטי דרשה דכמיתת בעלים כך מיתת השור קא אתי דקדרשינן ליה נמי מדאיתקש? אם כן ליכתוב וגם בעליו ולישתוק. אי כתב

ושלשה דיינין, אני אומר אפילו לא המיתו מותר להורגן כל הקודם, וכל שכן אם המיתו כתבו התוס' אדר"א דמתניתין קאי דקסבר אין להם תרבות ואין להם בעלים. ותימא דבב"ק (טו:) תנן ר"א אומר בזמן שהם בני תרבות אינן מועדים (משמע שסייד שיהיו בני תרבות). ואומר ר"ת דהתם גרם ר' אלעזר שמוזכרו אחר ר"מ התם בגמרא (רש"י נשנת יט: שסחס ר' אלעזר במשנה וצדרייחא הוא ר' אלעזר בן שמוע) והכא ר' אליעזר שהוא קודם ר"ע (ר' אלעזר בן הורקנוס). ומיהו אכתי קשה דהתם תנן והנחש מועד לעולם אליבא דכ"ע, והכא קאמר ריש לקיש והוא שהמיתו אבל לא המיתו לא דיש להם תרבות ויש להם בעלים אפי' נחש ושמוא יש לחלק דלענין דאין להורגן כל הקודם קאמר הכא דיש להם תרבות אפי' נחש, אבל לא לענין נזק שלם (שלענין זה חשיב מועד מלכתחילה). ועוד אר"ת תרבות דהתם הוא שגידלם בביתו, ותרבות דהכא היינו בקשורים בשלשלאות כגון ארי בגוהרקי שלו דאין להורגם אלא כשהמיתו אפי' נחש) אלמא קסבר אין להם תרבות, ואין להם בעלים (כלומר אין שם הבעלים חל עליהם, ולא הוו אלא כהפקר, לפי שלא היה לו לגדלן).

תנן, רבי אליעזר אומר כל הקודם להורגן זכה (משמע נשתכר). בשלמא לרבי יוחנן, למאי זכה זכה לעורן [העור שלו, כיון דאין להם בעלים כתבו התוס' בב"ק (פ:) גבי התול כולו מודו דזכה לעורן] אלא לריש לקיש למאי זכה, כיון שהמיתו [ואמור רבנן דאין צריך לדונן בבית דין...] שוינהו רבנן כמאן דגמר דינייהו [כדקיימא לן שאם שחטו לאחר שנגמר דינו אסור, בב"ק (מא:)] ואיסורי הנאה נינהו? מאי זכה, זכה לשמים (צדקה עשה).

תניא כוותיה דריש לקיש [כתבו התוס' הא דלא חשיב הך ביכמות (לו.) בהדי תלת דהלכה כר"ל משום דהכא אליבא דר"א פליגין] אחד שור שהמית ואחד בהמה וחיה שהמיתו בעשרים ושלשה, רבי אליעזר אומר שור שהמית בעשרים ושלשה, ושאר בהמה וחיה שהמיתו כל הקודם להורגן זכה בהן לשמים.

רבי עקיבא אומר מיתתן בעשרים ושלשה רבי עקיבא היינו ת"ק? איכא בינייהו נחש [דת"ק חשיב ליה בהדי הנך, ובעי עשרים

אפילו דורות מדורות לא ילפינן לעיל דמיבעי לן קרא לרובע ונרבע ושור הנסקל. וי"ל דהכא אית לן למילף טפי משום דכל דיני סקילה ילפינן לקמן מסיני בדף (מה.) מניין שבדחיה הוא ת"ל ירה, מניין שבסקילה ת"ל סקול?]

תא שמע, דתני רמי בר יחזקאל אם פהמה אם איש לא יחנה, מה איש בעשרים ושלשה (דאיש פשיטא לן, דכבר הוקבעו לישראל סנהדראות מיתרו ואילך) אף בהמה בעשרים ושלשה.

הארי והזאב הדוב והנמר והברדלם (לעז"ל רש"י חיה טורפת קטנה כעין נמיה. התוס' הביאו את פירוש רש"י וכתבו ולא משמע כן, דאותו אינו עז כל כך, וכאן משמע שהוא עז ביותר ודרכו להמית את האדם, וכן בב"מ (כד.) אמרינן המציל מן הארי ומן הדוב... ובב"ק (טו:) תנן הרי אלו מועדים ואפשר שהוא מין נחש, דהא מפרש התם בגמ' (טו:) דברדלם היינו אפא וצבוע (זכר) זהו אפא, וצבוע זהו אפעה שהרי גיא הצבועים מתרגמינן מישר אפעיא, וכתוב אפעה ושרף מעופף ומיהו יש עדיין ברדלם אחר, דהא בבכורות (ח.) חשיב אפעה לע' שנה, ברדלם לג' שנים, ואע"ג דחשיב לה התם בהדי זאב וארי ע"כ לאו היינו ההוא דהכא ודב"ק, דהא מפרש התם דהיינו אפא דהוא אפעה, ויתכן דההוא דבכורות הוא מה שפירש רש"י כאן, וכן ההיא דפסחים (ט.) אם חולדה וברדלם מצויין שם משמע שהיא חיה קטנה כעין חולדה) והנחש מיתתן בעשרים ושלשה. רבי אליעזר אומר כל הקודם להורגן זכה. רבי עקיבא אומר מיתתן בעשרים ושלשה...'

אמר ריש לקיש (הא דאמר ר' אליעזר כל הקודם להורגן זכה...) והוא שהמיתו (נפש, ואמילתא דת"ק דאיירי כשהמיתו קאי ר' אליעזר) אבל לא המיתו לא.

אלמא קסבר יש להן תרבות ויש להן בעלים (מותר לגדלן, לפי שאדם יכול ללמדן שלא יזיקו, הלכך שם בעלים נקרא עליהן ולא הוי כהפקר, ואסור להורגן אם לא המיתו, אבל אם המיתו סופן מוכיח על תחילתן שלא אלו בני תרבות, ואין צריכין לדונן).

רבי יוחנן אמר אע"פ שלא המיתו (אמר ר' אליעזר כל הקודם להורגן זכה, והכי קאמר ליה לת"ק דקאמרת כשהמיתו צריכי עשרים

שבט שחטא (ובאחת מכל מיתות בית דין) עסקינן. מי לא אמר רב אדא בר אבהו (לקמן) **פְּלִיגְרָא דְהַדְרָא דְבֵינָא אֵלְיָהּ**, דבריו של גדול האי נמי גדול הוא.

עולא אמר רבי אלעזר בכאין על עסקי נחלות, וכתחילתה של ארץ ישראל (כך דינה לעולם, אם נפלה מחלוקת נחלה בשבט) מה תחילתה שבעים ואחד אף כאן שבעים ואחד.

אי מה תחילתה, קלפי, אורים ותומים [בב"ב (קכב.) מפורש. **כתבו התוס'**, הא דאמר בעירובין (סג.) גבי יהושע דלא אשכחן דאיצטריך ליה לאלעזר לשאול באורים ותומים לאו אחלוקת הארץ קאמר דגזירת הכתוב היא אלא בשאר דברים הצריכים לשאול באורים ותומים שהיה נגלה לו (ליוסע) בנבואה] וכל ישראל, אף כאן קלפי אורים ותומים וכל ישראל? אלא מחזורתא כדרב מתנה.

רבינא אמר לעולם בשבט שהודח. ודקא קשיא לך בדינא דרבים דיינינן ליה, אין, אע"ג דקמלינן ביחיד (דדינא של שבט בסקילה...) בי דינא דרבים דיינינן ליה (דבעי שבעים ואחד, ולא בדינא דיחיד בעשרים ושלושה). מי לא אמר רבי חמא ברבי יוסי אמר רבי אושעיא **וְהוֹצֵאתָ אֶת-הָאִישׁ הַהוּא אֹרְאָתָהּ הָאִשָּׁה הַהוּא... איש ואשה אתה מוציא לשעריך** [לבית דין שבשעריך, דהיינו סנהדרי קטנה **כתבו התוס'**, הכא לא חשיב עיר איש (כ"ל) איתא בפסוק 'והוצאת את האיש ההוא...' היינו איש ואשה יחידים אהה מוציא לשעריך - לסנהדרין קטנה, אך כל העיר שהתחייבה מיתה אין אהה מוציא לשעריך, אלא לסנהדרין גדולה. א"כ תיבת 'איש' לא כוללת בתוכה עיר] **ואע"ג** דבפסחים (סו: , עו.) גבי פסח בטומאה (שכתוב בתורה איש איש כי יהיה טמא לנפש...) אמר איש נדחה (לפסח שני) ואין ציבור נדחים (לפסח שני) ואפילו כל העיר טמאה נדחים לפסח שני עד דאיכא רוב ישראל (א"כ תיבת 'איש' כוללת בתוכה עיר) **שאני** הכא משום דמצינו שחילק הכתוב בין יחידים למרובים כמו בין עיר הנדחת ליחיד (שחילקה התורה צין דינים של עיר הנדחת, לצין דינו של יחיד שעבד ע"ז, משום כך גם מחלקים צין יחיד שעבד ע"ז, לעיר שעבדה ע"ז, מה שאין כן גבי קרבן פסח, לא מצינו חילוק צין יחידים למרובים) ואי אתה מוציא כל העיר כולה לשעריך (אלא בסנהדרי גדולה). הכא נמי איש ואשה אתה

ושלשה, ור' עקיבא באינך סבירא ליה כוותיה, בר מנחש כדאמרינן בב"ק (טו:) נחש מועד לעולם דברי הכל]. **פסק הרמב"ם**

אין דנין דיני נפשות בפחות מעשרים ושלושה שהן סנהדרי קטנה בין דיני נפשות של אדם בין דיני נפשות של בהמה, לפיכך... אין דנין שור הנסקל ולא הבהמה הנרבעת או הרובע אלא בבית דין של עשרים ושלושה, אפילו ארי ודוב וברדלס שהן בני תרבות ויש להן בעלים שהמיתו מיתתן בעשרים ושלושה, אבל נחש שהמית אחד הורג אותו. **השנת הראב"ד** 'אין דנין דיני נפשות בפחות מעשרים ושלושה...' אבל נחש שהמית אחד הורג אותו. **א"א** זהו כר' עקיבא ולא ידעתי למה סנהדרין (ה,ב). **ביאר הכס"מ** כיון שהגמ' הביא ברייתא המסייעת לריש לקיש, פסק הרמב"ם כוותיה.

'אין דנין לא את השבט... אלא על פי בית דין של שבעים ואחד' האי שבט דחטא במאי, אילימא שבט שחלל את השבת. אימר דפליג רחמנא בין יחידים למרובין לענין עבודת כוכבים [דעיר הנדחת בעי סנהדרי גדולה, כדיליף לקמן (טז.) ויחיד נידון בעשרים ושלושה, דכתיב 'והוצאת את האיש ההוא... אל שעריך' בית דין שבשעריך] בשאר מצות מי פליג? אלא בשבט שהודח.

למימרא (דשבט שלם שהודח) דבדינא דרבים דיינינן ליה (כדינא דעיר הנדחת, דמיקרי מרובין, דיינינן ליה בסייף ובסנהדרי גדולה) כמאן, לא כרבי יאשיהו ולא כרבי יונתן, **דתניא** עד כמה עושין עיר הנדחת מעשרה ועד מאה (בציר מעשרה לא מקרי עיר, וטפי ממאה נפקא מתורת עיר, והווי להו ציבור, ובציבור לא כתיב סייף, הלכך, כל אחד נידון בפני עצמו, ובסקילה **כתבו התוס'** הא דלמר חשיב עיר בק' ולמר בעשרה נראה דפליגי בקרא דעמוס דכתיב העיר היוצאת אלף תשאר מאה והיוצאת מאה תשאר עשרה) דברי רבי יאשיהו. רבי יונתן אומר ממאה ועד רובו של שבט. ואפילו רבי יונתן לא קאמר אלא רובו, אבל כולו לא? **אמר רב מתנה הכא [דף טז ע"א]** בנשיא

מרבנו הלכה למושה מסיני, דאיכא למימר קרא למילתא אחריתא אתא, וכן הלכה רווחת בישראל).

'ולא את כהן גדול אלא על פי בית דין של שבועים ואחד' מנהני מילי? אמר רב אדא בר אהבה דאמר קרא, כָּל-הַדָּבָר הַגָּדֹל יִבְיֵאוּ אֵלָיֶךָ (ומשה במקום שבועים ואחד קאי) דבריו של גדול (דינו של בעל שררה, כגון נשיא וכהן גדול).

מיתיבי 'דבר גדל' דבר קשה. אתה אומר דבר קשה או אינו אלא דבריו של גדול, כשהוא אומר אֶת-הַדָּבָר הַקָּשֶׁה יִבְיֵאוּן אֶל-מֹשֶׁה הרי דבר קשה אמור (נא ללמד על מה שלמעלה ממנו, שכוונתו גם לדבר קשה)?

הוא דאמר כי האי תנא, דתניא דבר גדל דבריו של גדול, אתה אומר דבריו של גדול או אינו אלא דבר הקשה, כשהוא אומר 'הדבר הקשה' הרי דבר קשה אמור, הא מה אני מקיים דבר גדל דבריו של גדול.

והאי תנא (דדרש דבר גדול דבר קשה) תרי קראי למה לי (לדבר קשה)? חד לצואה בעלמא (לצווי על הדיינים שיביאו למשה את דבר הקשה), וחד לעשייה (שהתורה מספרת כי אכן עשו כן, והביאו אל משה את הדבר הקשה). ואידך אם כן לכתוב או גדול גדול או קשה קשה, מאי גדול ומאי קשה שמע מינה תרתי.

בעי רבי אלעזר שורו של כהן גדול (אם המית איש) בכמה (דיינים הוא נידון) למיתת בעלים דידיה (בשבעים ואחד) מדמינן ליה, או דילמא למיתת בעלים דעלמא מדמינן ליה (בשבעים ושלושה)? אמר אביי מדקא מבעיא ליה שורו (שמע מינה שורו הוא דמספקא ליה, משום דכתיב 'וגם בעליו יומת' כמיתת בעלים, אבל שאר ממונו פשיטא לן דבשלשה, ככל דיני ממונות) מכלל דממונו פשיטא ליה. פשיטא! מהו דתימא הואיל וכתב כל הדבר הגדל כל דבריו של גדול (ואפילו ממונו ליבעי סנהדרין גדולה) קמ"ל.

מוציא לשעריך, ואי אתה מוציא כל השבט כולו לשעריך.

'לא את נביא השקר... אלא על פי בית דין של שבועים ואחד'. מנהני מילי? אמר רבי יוסי ברבי חנינא אתיא הזדה הזדה מזקן ממרא (בנביא השקר כתיב 'אך הנביא אשר יזיד', ובזקן ממרא כתיב 'זהאיש אשר יעשה בזדון') מה להלן (זקן) בשבועים ואחד (לאינו נהרג אלא אם כן המרה על פי בית דין הגדול, דכתיב 'זקמת ועלית') אף כאן בשבועים ואחד.

והא הזדה (זקן ממרא) כי כתיבא בקטלא הוא דכתיבא [וקטלא דידיה בעשרים ושלשה, דכי כתיב 'זקמת ועלית' בהוראה כתיב (שאינו חייב אלף אם המרה כנגד הכרעת בית דין הגדול של שבועים ואחד) שבאין לשואלו מה יורו וחוזר לעירו, ואם הורה לעשות כבתחילה נידון כשאר המומתין בעשרים ושלשה, דהא לא תני במתניתין (ב). ולא את זקן ממרא] וקטלא בעשרין ותלתא הוא (ואם כן, האיך אפשר ללמוד בגזירה שזה של 'הזה הזה' את דין מיתת נביא השקר בשבעים ואחד, מהמלאת זקן ממרא, בשעה שהפסוק של 'הזה' האמור בזקן ממרא נאמר לבני דין סקילתו, וסקילתו היא בשבעים ושלושה)?

אלא אמר ריש לקיש גמר דבר דבר מהמראתו (בנביא בקטליה כתיב 'אשר יזיד לדבר דבר...') ובהמראת זקן כתיב ועשית על פי הדבר). ולהדר זקן ממרא ולגמר הזדה הזדה מנביא השקר [קטליה בסנהדרין גדולה הזדה הזדה מנביא, דהא בקטלא דתרווייהו כתיב הזדה, ונימא מה נביא בסנהדרין גדולה דהא גמרינן מהמראת זקן, אף מיתת זקן בסנהדרין גדולה, וניתני במתניתין (ב). ולא את הזקן ממרא אלא בבית דין של שבועים ואחד]? דבר דבר גמיר, הזדה הזדה לא גמיר (הך גזירה שוה דדבר דבר גמיר ליה האי תנא מרביה, אבל הך דהזדה הזדה לא גמיר ליה מרביה, וקל וחומר אדם דן מעצמו, ואין אדם דן גזירה שוה מעצמו אלא אם כן קיבל

(והגמ' חוזרת זה מלפניו זה, ולומדים לין זה מדול המלך שנטל קשות מסנהדרין) אלא, כי הוא דאמר רב אחא בר ביונא אמר רבי שמעון חסידא כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד, כיון שהגיע הצות לילה רוח צפונית מנשבת בו, והיה מנגן מאליו [כנור נקב שלו כלפי צפון היה, ובלילה רוח צפונית מנשבת, דקיימא לן (בב"ב כה.) ארבע רוחות מנשבות בכל יום, מזרחית בבקר, ורוח דרומית בחצי היום, ומערבית בתחילת לילה, וצפונית בחצי לילה, כמהלך חמה, שמהלכת ממזרח לדרום, ומדרום למערב, וממערב לצפון, ותניא ביבמות (עב.) כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר אע"פ שזוזפים היו ולא נשבה להם רוח צפונית ביום, לא היה יום שלא נשבה להם רוח צפונית בחצי הלילה, אלמא הצות לילה עת נשיבתה לעולם, ופעמים שהיא מנשבת אף ביום, והיא רוח נוחה ויפה לבריות והיום מאיר בה.) מיד היה דוד עומד ועוסק בתורה (כדכתיב הצות לילה אקום) עד שעלה עמוד השחר. כיון שעלה עמוד השחר נכנסו חכמי ישראל אצלו. אמרו לו אדונינו המלך, עמד ישראל צריכין לפרנסה, אמר להן לכו והתפרנסו זה מזה. אמרו לו אין הקומין (פרנסה מועטת) משביע את הארי, ואין הבור מתמלא מחולייתו (פירוש רש"י עוקר חוליא מבור עמוק וחוזר והשליכה לתוכו, אינו מתמלא בכך, כלומר אין סיפק בידינו לפרנס עניים שבתוכנו התוס' הביאו את פירוש רש"י והקשו דלא יתכן דאמרינן בברכות (נמ.) כשנטל הקב"ה ב' כוכבים מכימה והביא מבויל לעולם ומילא הנקב מעש, ופריך הגמ' ולימלייה מדידיה ומשני אין הבור מתמלא מחולייתו (כוונת התוס' להקשות, שלפירוש רש"י מדובר בצור חפור כזר שנטלים ממנו חוליא של עפר, ולא בצור שעתה חופרים אותו, וא"כ אין למיזן למעשה שם שנטלו כוכבים ממזל כימה שלא היה חסר עד עתה כלום) וי"מ דרקע שרגילין להניח על שפת הבור קורין חוליא כי היא דתנן (עירובין פג:) חוליית הבור והסלע שהם גבוהים עשרה וקאמר אין הבור מתמלא מאותה חוליא ור"ת פירוש מחולייתו היינו ממקורו דאין מתמלא הבור מים ממקור נביעתו, וכן מוכח במדרש דאמר אין הבור מתמלא מחולייתו אלא אם כן ממישיכין לו מים ממקום אחר.) אמר להם לכו פשטו ידיכם בגדוד. מיד

פסק הרמב"ם א. ...ואין דנין לא את השבט שהודח כולו ולא את נביא השקר ולא את כהן גדול בדיני נפשות אלא בבית דין הגדול, אבל דיני ממונות [של כהן גדול] בשלשה סנהדרין (הא.) כתב הלח"מ קצת קשה דאיך לא הזכיר רבינו הך דשור הנסקל של כהן גדול שהיא בגמ'. וי"ל דסבירא ליה דנקטינן למיתת בעלים דידיה מדמינן ליה ובעינן שבעים ואחד ומפני כן לא הזכירו דכיון דכתב שור הנסקל דלבעלים מדמינן הוא הדין נמי בהא **ב.** אין העיר נעשית עיר הנדחת... ועד שידיחו רובה, ויהיו המודחין ממאה ועד רובו של שבט, אבל אם הודח רובו של שבט דנין אותם כיחידים שנאמר יושבי העיר לא כפר קמץ ולא כרך גדול וכל פחות ממאה כפר קמץ ורובו של שבט כרך גדול... עבודה זרה (ד,ב.) ג. אין דנין עיר הנדחת אלא בבית דין של אחד ושבעים שנאמר והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא אשר עשו את הדבר הרע הזה אל שערך, יחידים נהרגים בבית דין של כל שער ושער ואין המרובים נהרגין אלא בבית דין הגדול עבודה זרה (ד,ג.)

אין מוציאין למלחמת הרשות אלא על פי בית דין של שבעים ואחד' מנהני מילי? אמר רבי אבהו דאמר קרא (נאמר בתורה ויאמר ה' אל משה, קח את יהושע בן נון וגו' וסמכת את ידך עליו, והעמדת אותו...) וְלִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן יַעֲמֹד (ושאל לו במשפט האורים לפני ה' על-פני יצאו ועל-פני יבאו הוא וְכָל-בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל אִתּוֹ וְכָל-הָעֵדָה) הוּא זֶה מֶלֶךְ, וְכָל-בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל אִתּוֹ זֶה מִשׁוּחַ מִלְחָמָה, וְכָל-הָעֵדָה זֶה סִנְהֶדְרִין.

(הגמ' דוחה להיות רבי אבהו, שאין במשמעות הפסוק שהמלך לריך לטול קשות מהסנהדרין, אלא שהמלך ומשוח מלחמה וסנהדרין עומדים לפני אלעזר לשאול צארכים ותומים...) ודילמא לסנהדרין הוא דקאמר להו רחמנא דלישיילו באורים ותומים (הא דקא מדכר קרא בסנהדרין גדולה משום שאילת אורים ותומים הוא אתא, לאשמעינן דנשאלין לסנהדרין באורים ותומים, וכן למלך, וכן למשוח מלחמה, אבל לא להדיוט, ולעולם לענין לצאת למלחמה יוצאין בלא רשות סנהדרין?)

תֵּעָשׂוּ לדורות הבאין (מה משכן על פי משה והוא במקום סנהדרי גדולה, אף לדורות על פי סנהדרי גדולה כ"ב התוס' דמשה במקום ע"א הוי קאי. תימה ל"ל וכן תעשו, הא גבי סנהדרין ושבתים (סליך להעמיד סנהדרין קטנה לשבתים שכל עיך) אמרינן דבעי ע"א כדאשכחן במשה דמוקי סנהדראות והוא במקום ע"א קאי אע"ג דלא כתיב התם וכן תעשו, ועוד קשה דבשבעות (יד.) תנן דאין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא במלך ונביא ושבעים ואחד ופי' שם רש"י דיליף ממשה דהוי מלך ונביא ובמקום שבעים ואחד, ואם כן גבי (העמדת) סנהדרין דיליף ממשה דבעי שבעים ואחד מהאי טעמא נמי ניבעי מלך ונביא בהעמדת סנהדראות ויש לומר דהכא מרבינן טפי משום דכתיב וכן תעשו משמע דאתא לרבווי כל הנך. וא"ת וכלים נמי ניבעי שבעים ואחד, וכ"ת הכתוב תלאו בשירות דאין צריך אלא שירות, הא משמע בסמוך דאי לא אותם הוי אמינא דבעי משיחה ועבודה ואם כן השתא דכתיב אותם למעוטי משיחה, ע"א מיהא לא נמעט ז"ל דאתא 'אותם' לגלויי דזיכין תעשו' לא קאי אכלים, ולא בעי לדורות דומיא דמשה).

מתיב רבא כל הכלים שעשה משה משיחתן מקדשן, מיכן ואילך (כלים שעשו אחרי כן) עבודתן מחנכתן (משעה שמתחנכים בעבודה מתקדשין). ואמאי, נימא זיכין תעשו, לדורות הבאין?

שאני התם דאמר קרא וַיִּמְשְׁחֵם וַיִּקְדָּשׁ אֹתָם, 'אותם' (מיעוטא הוא) במשיחה, ולא לדורות במשיחה.

ואימא אותם במשיחה, ולדורות אי במשיחה אי בעבודה? אמר רב פפא אמר קרא אֲשֶׁר יִשְׁרְתוּבָם בְּקִדְשׁ הַכְּתוּב תְּלַאן בשירות ('אשר ישרתו' להבא, משמע לדורות הבאים נתנו בשירות). אלא, 'אתם' למה לי? אי לא 'אתם' הוה אמינא לדורות במשיחה ובעבודה, דהא כתיב זיכין תעשו, כתב רחמנא 'אתם' אותם במשיחה, ולא לדורות במשיחה. פסק הרמב"ם א. ...ואין מוסיפין

על העיר ועל העזרות... אלא על פי בית דין הגדול סנהדרין (הא). ב. כל כלי המקדש שעשה משה במדבר לא נתקדשו אלא במשיחתן בשמן המשחה שנאמר וימשחם ויקדש אותם,

יועצין באחיתופל, ונמלכין בסנהדרין (נוטלין רשות מהן, והיינו מתנתיין) ושואלין באורים ותומים. אמר רב יוסף מאי קרא [דף טז ע"ב] ואחרי אחיתופל בניהו בן יהוידע ואביתר ושר צבא למלך יואב (כתבו התוס' ר"ת גורם, וכן כתוב בפסוק וְאַחֲרַי אַחִיתָפֶל יְהוֹיָדָע בֶּן־יְהוֹנָדָב וְאֶבְיָתָר וְשֶׁר־צָבָא לְמֶלֶךְ יוֹאָב. יהוידע בן בניהו זה סנהדרין וכן הוא אומר ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי למה נקרא שמן... אביתר אלו אורים ותומים ואח"כ שר צבא... ומייתי ראייה דכי היכי דבניהו בן יהוידע היה ראש סנהדרין כמו כן היה יהוידע אביו, כרתי ופלתי הם סנהדרין. וקצת קשה דכדברי הימים דבתחלת מלכותו של דוד חשיב בניהו בן יהוידע עם הגבורים של דוד המתחזקים עמו להמליכו, והאי קרא דאחיתופל דקחשיב שם יהוידע בסוף ימיו של דוד בתחלת מלכותו בימי שלמה, ואיך יתכן שהיה אביו של בניהו, וגם בסוף שמואל מונה בניהו עם הגבורים ושמוא שני בניהו בן יהוידע הוי, אחד אביו של יהוידע, ואחד בנו). אחיתופל זה יועץ, וכן הוא אומר וַעֲצַת אַחִיתָפֶל אֲשֶׁר יָעַץ... ובניהו בן יהוידע זו סנהדרין (שהיה מופלא שבבית דין). אביתר אלו אורים ותומים, וכן הוא אומר וַבְּנִיחוֹ בֶּן־יְהוֹיָדָע עַל־הַפְּרִתִי וְהַפְּלֹתִי (הוא למעלה מהם וקודם היה להם, ומדסמך בקרא קמא אביתר בתר בניהו שמע מינה אביתר היינו כרתי ופלתי, וספרים דכתיב בהו ואביתר על הכרתי, שיבוש הוא, שאין מקרא זה בכל הנביאים). ולמה נקרא שמן כרתי ופלתי, כרתי שכורתין דבריהן (חותכין דברים באמונתן) ופלתי שמופלאין מעשיהן. ואחר כך שר הצבא למלך יואב,

אמר רבי יצחק בריה דרב אדא ואמרי לה אמר רבי יצחק בר אבודימי מאי קרא (דכנור תלוי על מטתו של דוד ומקיצו לדוד משנתו) עֹרָה כְּבוֹדֵי עֹרָה הַנֶּבֶל וְכִנּוֹר אֶעֱיָרָה שָׁחַר (אני מעורר השחר, ולא כשאר מלכים שהשחר קודם ומעוררין).

זיכין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא על פי בית דין של שבעים ואחד. מנהני מילי? אמר רב שימי בר חייא אמר קרא כָּל־אֲשֶׁר אָנִי מַרְאֶה אוֹתְךָ אֵת תְּבַנִּית הַמִּשְׁכָּן... וְכֵן

מתלמיד לפי שאינו ראוי להוראה כדתנן התם (שם) תלמיד שהורה לעשות פטור נמצא חומרו קולו שנאמר תִּתֶּן לְךָ (חיד רמ"ה הפביר שרבי יהודה חולק על הת"ק, וסובר, שמספיק בית דין אחד לכל ישראל, ואין צריכין לבית דין של השבטים. ורבינו יונה כתב שת"ק ורבי יהודה חולקים בלימוד, שבית דין הגדול ממנים בית דין שבעיירות ושבטים, לפי ת"ק נלמד ממשא, ויתתן לך' פירושו משה, ורבי יהודה דורש 'תתן' הבית דין הגדול יתן, ומשמעות דורשין איכא בנייהו. והר"ן כתב שלדעת רבי יהודה אין הסנהדרין ממנים את בית דין שבעיירות, אלא הנשיא.

וע"ע במאירי) רבן שמעון בן גמליאל אומר לְשִׁבְטֵיךָ וְשִׁבְטֵי מִצְוֵה בִשְׁבֵט לְדוֹן אֵת שִׁבְטוֹ (ולא ילכו בני שבט זה לבית דין של שבט אחר). **פסק הרמב"ם א.** ואין עושין

סנהדרי קטנה לכל שבט ושבט ולכל עיר ועיר אלא על פי בית דין של שבעים ואחד סנהדרין (הא). **ב.** מצות עשה של תורה למנות שופטים ושוטרים בכל מדינה ומדינה ובכל פלך ופלך שנאמר שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך, שופטים אלו הדיינים הקבועין בבית דין ובעלי דינין באים לפניהם, שוטרים אלו בעלי מקל ורצועה והם עומדים לפני הדיינים המסבבין בשווקים וברחובות ועל החנויות לתקן השערים והמדות ולהכות כל מעוות וכל מעשיהם ע"פ הדיינים וכל שיראו בו ערות דבר מביאין אותו לבית דין ודנין אותו כפי רשעו סנהדרין (א.א). הקשה הכפ"מ צריך טעם למה השמיט הרמב"ם שמעמידין שופטים ושוטרים לכל שבט ושבט. תירץ הלח"מ דפלך ופלך שכתב רבינו, ר"ל שבט ושבט. וע"ע בתירוצי המפרשים.

'ואין עושין עיר הנדחת אלא עפ"י בית דין של שבעים ואחד' מנא הני מילי? אמר רבי חייה בר יוסף אמר רבי אושעיא דאמר קרא וְהוֹצֵאתָ אֶת-הָאִישׁ הַהוּא אֹו אֶת-הָאִשָּׁה הַהוּא, איש ואשה אתה מוציא לשעריך, ואי אתה מוציא כל העיר כולה לשעריך. **פסק**

הרמב"ם ולא עושין עיר הנדחת אלא בבית דין הגדול סנהדרין (הא).

'אין עושין עיר הנדחת בספר' מאי טעמא? מִקְרָאָהּ, אמר רחמנא, ולא מן הספר.

ודבר זה אינו נוהג לדורות, אלא הכלים כולן כיון שנשתמשו בהן במקדש במלאכתן נתקדשו שנאמר אשר ישרתו בם בקודש בשירות הם מתקדשין כלי המקדש (אי.ב).

'אין עושין סנהדריות לשבטים אלא על פי בית דין של שבעים ואחד' מנא לך? כדאשכחן במשה, דאוקי סנהדראות (בעצת יתרו, ומשה היה שופט ודיין על פי הדבור) ומשה במקום שבעים וחד קאי (ושקול כסנהדרי גדולה שבירושלים).

תנו רבנן מניין שמעמידין שופטים לישראל (גוללירים חובטין במקלות על פי השופטים לכל מי שאינו שומע) תלמוד לומר שִׁבְטֵיךָ... תִּתֶּן, שטרים לישראל מניין תלמוד לומר וְשִׁבְטֵיךָ תִּתֶּן, שופטים לכל שבט ושבט מניין (כתבו התוס' אם יש בעיר אחת מב' שבטים עושין ב' סנהדראות) תלמוד לומר שִׁבְטֵיךָ... לְשִׁבְטֵיךָ. שוטרים לכל שבט ושבט מניין תלמוד לומר וְשִׁבְטֵיךָ... לְשִׁבְטֵיךָ, שופטים לכל עיר ועיר מניין תלמוד לומר שִׁבְטֵיךָ לְשִׁבְטֵיךָ (לבית דין שבכל עיר ועיר), שוטרים לכל עיר ועיר מניין תלמוד לומר וְשִׁבְטֵיךָ לְשִׁבְטֵיךָ. רבי יהודה אומר אחד ממונה על כולן (פירש רש"י זו סנהדרי גדולה. התוס' הביאו את פירוש רש"י והקשו דלא משמע הכי בספרי, דברישא דבריייתא בתר שופטים לכל ישראל קתני רבי יהודה אומר אחד ממונה על כולם קודם שהזכיר לכל שבט ושבט ולכל עיר ועיר. וי"מ דאחד ממונה על כולן הוא הנשיא דקתני בתוספתא שהנשיא יושב באמצע. ונראה לפרש דאחד ממונה על כולן הוא מופלא שבב"ד, אב ב"ד, ובכל שופטים ושופטים היה שם מופלא כדאמר גבי זקן ממרא הוא ומופלא שבבית דינו, ונראה דלא היה מחשבון סנהדרין מדקאמר בהוריות (ד:) אההיא דתנן הורו בית דין וידע אחד מהם שטעו... או שלא היה מופלא שבבית דין שם פטור, ומפרש בגמ' לפי שהיה להם שילמדו, ואי הוה מחשבון מאי איריא מופלא אפילו אחד מן האחרים נמי כדאמר התם לעיל מיניה הכי קאמר רחמנא אי אית לכולי סנהדרי הוי הוראה ואי לאו לא הוי הוראה, ולפי זה איתא ההיא דהוריות כרבי יהודה. והא דתנן לקמן (פז:) כי יפלא במופלא שבבית דין הכתוב מדבר, הא לא הוי כשאר מופלא שבכל דוכתא, דהתם לא אתי למעוטי אלא תלמיד כדפי' התם רש"י שבכל סנהדרי יש דין המראה חוץ

בצד זו, אבל אם היו מרוחקות עושה. השיג הראב"ד כל זה שבוש לעולם אין עושין שלש עיירות נדחות לא בב"ד אחד ולא בשלש, לא במקום אחד ולא מרוחקות אלא יהודה וגליל.

עבודה זרה (ד,ד). כתב הפ"מ לכאורה משמע שרבינו פוסק כר"ל דאמר אבל בשנים ושלושה מקומות עושין ומן הדין כר' יוחנן ה"ל למפסק אי משום דהלכה כוותיה לגבי ר"ל ואי משום דתניא כוותיה. גם נראה שרבינו פסק כזמנין אמר רב דבשנים ושלושה בתי דינין עושין ומן הדין כאידך לישנא דאפילו בשנים ושלושה ב"ד אין עושין ה"ל למפסק דכיון דלרב מספקא ליה אית לן למתפס לקולא שלא לעשות שלש אפילו בשלושה בתי דינים, וכבר השיג עליו הראב"ד... וכבר נשאל על זה המהר"י קולון והשיב שדעת רבינו הוא דלא פליגי ר"י ור"ל במרוחקות אלא במקורבות... ע"ש.

סנהדרי גדולה היתה של שבעים ואחד, וקטנה של עשרים ושלושה. מנין לגדולה שהיא של שבעים ואחד שנאמר אֶסְפְּהָ לִי שְׁבַעִים אִישׁ מִזְקְנֵי יִשְׂרָאֵל, ומשה על גביהן, רבי יהודה אומר שבעים מאי טעמייהו דרבנן דאמרי ומשה על גביהן? אמר קרא וְהִתְיַצְּבוּ שָׁם [דף יז ע"א] עִמָּךְ, עמך ואת בהדיהו. ורבי יהודה, עמך משום שכינה (עמך יעמדו מחוץ לאהל ולא יבאו לאהל משום שכינה, ל"א משום שכינה שתשרה שכינה עליהם הוצרכו להיות משה עמהן, כדכתיב וְאֶצְלָתִי מִן הָרוּחַ אֲשֶׁר עֲלִיךָ...), ורבנן אמר קרא וְנִשְׁאַן אֶתְךָ בְּמִשְׁאַ הָעָם, אתך ואת בהדיהו. ורבי יהודה אתך בדומין לך (מיוחסין ומנוקין ממום). ורבנן (נפקא להו בדומין לך) מוֹתְקֵל מְעַלְיָךְ וְנִשְׁאַן אֶתְךָ נפקא (דסנהדראות קטנות שנאמרו ביתרו) וילפא סנהדרי גדולה מסנהדרי קטנה.

תנו רבנן וַיִּשְׁאַרְנוּ שְׁנֵי-אַנְשִׁים בְּמַחְנֶה יֵשׁ אֹמְרִים בקלפי נשתיירו. שבשעה שאמר לו הקב"ה למשה אֶסְפְּהָ לִי שְׁבַעִים אִישׁ מִזְקְנֵי יִשְׂרָאֵל אמר משה כיצד אעשה, אברור ששה מכל שבט ושבט נמצאו שנים יתירים, אברור חמשה חמשה מכל שבט ושבט נמצאו עשרה חסרים, אברור ששה משבט זה וחמשה משבט זה הריני מטיל קנאה בין

ז'לא שלש, אבל עושין אחת או שתיים וכתבו התוס' (בגמ' מצולח שְׁעוּסִים א' או ב' ערים נידחות. וזוהי מצולחיס התוס'...) דפי' 'אחת' - בב"ד אחד. 'שתיים' - בשני בתי דינין (המהלכ"א צ"ל צ"ל את ההלכה לזכר כן שלכן הגמ' כתבה א' או ב', פ"א ב' כ"א א'). ולמאי דשרי (כז לקמן) בב' או בג' ב"ד אפילו יותר מב' עיירות נידחות, יש לבאר את דברי הגמ' (א' או ב') דבמקום אחד בארץ ישראל עושין עיר נידחת אחת, ובב' מקומות בא"י עושין ב' ערים נידחות] דכתיב אחת (פ'תש"מ ע"א). אבל עושין אחת או שתיים, דכתיב ע"יך.

תנו רבנן 'אחת' אחת ולא שלש וכתבו התוס' איבא להקשות (מסורת ה"ס) דלישתוק מאחת ואנא ידענא מעריך ב' ולא שלשה דתפסת מועט תפסת] אתה אומר אחת ולא שלש, או אינו אלא אחת ולא שתיים? כשהוא אומר 'עריך' הרי שתיים אמור, הא מה אני מקיים 'אחת', אחת ולא שלש.

זימנין אמר רב בבית דין אחד הוא דאין עושין (כל זמן שסנהדרי זו קיימא, אבל מתו אלו ונתמנו אחרים, עושין) הא בשנים ושלושה בתי דינין עושין. וזימנין אמר רב אפילו בשנים ושלושה בתי דינין, לעולם אין עושין, מאי טעמא דרב משום קרחה.

אמר ריש לקיש לא שנו אלא במקום אחד (כגון בגליל או ביהודה) אבל בשנים ושלושה מקומות עושין. רבי יוחנן אמר אין עושין, משום קרחה.

תניא כוותיה דרבי יוחנן אין עושין שלש עיירות מנודחות בארץ ישראל, אבל עושין אותם שתיים, כגון אחת ביהודה ואחת בגליל. אבל שתיים ביהודה ושתיים בגליל אין עושין. וסמוכה לספר אפילו אחת אין עושין. מאי טעמא שמוא ישמעו נכרים ויחריבו את ארץ ישראל. ותיפוק לי דמקרבך אמר רחמנא, ולא מן הספר? רבי שמעון היא, דדריש טעמא דקרא (בבב"מ קטו...), פסק הרמב"ם ואין עושין עיר הנדחת בספר כדי שלא יכנסו עובדי כוכבים ויחריבו את ארץ ישראל, ואין בית דין אחד עושה שלש עיירות הנדחות זו

שנים נביאים שנתנבאו בפרק אחד נבואה אחת הוי אומר אלדד ומידד.

אמר מר כל הנביאים כולן נתנבאו ופסקו, והן נתנבאו ולא פסקו. מנא לן דפסקו, אילימא מדכתיב (בשאר זקנים) וַיִּתְנַבְּאוּ וְלֹא יָסְפוּ (ומפרשת ליה, ולא יוסיפו). אלא מעתה קול גדול וְלֹא יָסְפוּ (דשכינה הכי נמי דלא אוסיף, אלא על כרחיך דלא פסק הוא, קול שכינה אינו פוסק) הכי נמי דלא אוסיף הוא, אלא דלא פסק הוא? אלא הכא כתיב 'זיתנבאו' התם כתיב 'מתנבאים' עדיין מתנבאים והולכים.

בשלמא למאן דאמר משה מת היינו דכתיב אֲדֹנָי מֹשֶׁה פְּלֹאֵם, אלא למאן דאמר הנך תרתי, מאי אדני משה כלאם? דלאו אורה ארעא, דהוה ליה כתלמיד המורה הלכה לפני רבו.

בשלמא למאן דאמר הנך תרתי היינו דכתיב מי יתן, אלא למאן דאמר משה מת מינח הוה ניהא ליה? לא סיימוה קמיה.

מאי כלאם? אמר ליה הטל עליהן צרכי ציבור, והן כלין מאיליהן (כתבו התופ' פירוש נבואתם כלה, דאין שכינה שורה מתוך עצבות אלא מתוך שמחה).

'מניין להביא עוד שלשה' סוף סוף, לרעה על פי שנים לא משכחת לה אי אחד עשר מזכין ושנים עשר מחייבין אכתי חד הוא, אי עשרה מזכין ושלשה עשר מחייבין, תלתא הו? אמר רבי אבהו אי אתה מוצא אלא במוסיפין, ודברי הכל [דתנן בהיו בודקין (סנהדרין מ.) אחד עשר מזכין ואחד עשר מחייבין ואחד אומר איני יודע יוסיפו הדיינין שנים, דהשתא הוה ליה בית דין שקול, דאינו יודע כמאן דליתיה הוא, ופשו להו עשרים וארבעה, משכחת ליה על פי שנים, אחד עשר מזכין ושלשה עשר מחייבין] וכן בסנהדרין גדולה ואליבא דרבי יהודה דאמר שבעים.

השבתים, מה עשה, בירר ששה ששה, והביא שבעים ושנים פיתקין, על שבעים כתב זקן ושנים הניח חלק, בללן ונתנן בקלפי, אמר להם בואו וטלו פיתקיכם, כל מי שעלה בידו זקן אמר כבר קידשך שמים, מי שעלה בידו חלק אמר המקום לא חפץ בך, אני מה אעשה לך (ושנים מאותן שבעים שהלכו ליטול עלה בידו חלק, ונשתתירו שני פתקין שהיו כתובין בקלפי שהיו של אלדד ומידד שלא הלכו ליטול, שנתתירו שלא יעלה בידן חלק). כיוצא בדבר אתה אומר וְלִקְחָהָּ חֲמִשָּׁתַּי חֲמִשָּׁתַּי שְׁקָלִים לְגִלְגָּלַת (בבכורות העודפים על מנין הלוי) אמר משה כיצד אעשה להן לישראל, אם אומר לו תן לי פדיונך וצא יאמר לי כבר פדאני בן לוי. מה עשה, הביא עשרים ושנים אלפים פיתקין, וכתב עליהן בן לוי, ועל שלשה ושבעים ומאתים כתב עליהן חמשה שקלים, בללן ונתנן בקלפי. אמר להן (לכל הבכורות) טלו פיתקיכם. מי שעלה בידו בן לוי אמר לו כבר פדאך בן לוי, מי שעלה בידו חמשת שקלים, אמר לו תן פדיונך וצא. רבי שמעון אומר במחנה נשתתירו. בשעה שאמר לו הקב"ה למשה אספה לי שבעים איש אמרו אלדד ומידד אין אנו ראויין לאותה גדולה, אמר הקב"ה הואיל ומיעטמתם עצמכם הריני מוסיף גדולה על גדולתכם. ומה גדולה הוסיף להם שהנביאים כולן (אותן שבעים זקנים) נתנבאו (אותה שעה ראשונה לבדה, כנוח עליהם הרוח סביבות האהל) ופסקו, והם נתנבאו ולא פסקו. ומה נבואה נתנבאו אמרו משה מת, יהושע מכנים את ישראל לארץ. אבא חנין אומר משום רבי אליעזר על עסקי שליו (צורך שעה היתה) הן מתנבאים, עלי שליו, עלי שליו. רב נחמן אמר על עסקי גוג ומגוג היו מתנבאין, שנא' כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי הו' הַאֲתָה־הוּא אֲשֶׁר־דִּבְרָתִי בְּיָמַימִים קְדְמוֹנִים בְּיַד עֶבְדִּי נְבִיאִי יִשְׂרָאֵל הַנְּבָאִים בְּיָמַימִים הָהֵם שָׁנִים לְהִבְיָא אֲתָךְ עֲלֵיהֶם... אל תיקרי שָׁנִים אלא שָׁנִים. ואיזו הן

אומרים זכאי ואחד אומר איני יודע פוטרין אותו, ארבעה ושלושים אומרים זכאי וששה ושלושים אומרים חייב ואחד אומר איני יודע חייב שהרי רבו המחייבין שנים. השגת הראב"ד 'היו אלו כנגד אלו ואחד אומר איני יודע' א"א זה אי אפשר עכ"ל. סנהדרין (ט.ב.).

אמר רב כהנא סנהדרי שראו כולן לחובה פוטרין אותו. מאי טעמא, כיון דגמירי (דבעי) הלנת דין למעבד ליה זכותא [בדף (מ.) שאם לא מצאו לו זכות יום ראשון, מלינין אותו למחרת, שמא ימצאו להם טעמי זכות] והני תו לא חזו ליה. פסק הרמב"ם סנהדרין שפתחו כולם בדיני נפשות תחלה ואמרו כולן חייב הרי זה פטור עד שיהיו שם מקצת מזכין שיהפכו בזכותו וירבו המחייבין ואחר כך יהרג סנהדרין (ט.א.).

אמר רבי יוחנן אין מושיבין בסנהדרי אלא בעלי קומה, ובעלי חכמה, ובעלי מראה (שתהא אימתן מוטלת על הבריות) ובעלי זקנה, ובעלי כשפים (להמית מכשפים הבוטחים בכשפיהם להנצל מידי בית דין, ולגלות על המכשפין המסיתין ומדיחין בכשפיהן, כגון ישו הנוצרי) ויודעים בשבעים לשון, שלא תהא סנהדרי שומעת מפי המתורגמן (כשבאין עדי לועזים להעיד בפניהם לא יצטרכו להעמיד מליצים ביניהם, דהוה ליה עד מפי עד). פסק הרמב"ם כשם שבית דין מנוקין בצדק כך צריכין להיות מנוקין מכל מומי הגוף, וצריך להשתדל ולבדוק ולחפש שיהיו כולן בעלי שיבה בעלי קומה, בעלי מראה, נבונים לחש, ושידעו ברוב הלשונות כדי שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן סנהדרין (ב.ו.).

אמר רב יהודה אמר רב אין מושיבין בסנהדרין אלא מי שיודע לטהר את השרץ מן התורה [כתבו התוס', וקשה לר"ת דמה לנו בהריפות של הבל לטהר שרץ שהתורה טימאתו (במפורש, כוונתו לומר שצ"ל לטהרו מטומאת מגע) ומפרש ר"ת שיודע לטהר את השרץ שלא יהיה בכלל טומאת

ואמר רבי אבהו במוסיפין עושין בית דין שקול לכתחילה, פשיטא [דהכי בהדיא תנן (סנהדרין מ.) וכמה מוסיפין שנים שנים, וכיון דחד אמר איני יודע, הוו להו בית דין שקול] מהו דתימא האי דקאמר איני יודע כמאן דאיתיה דמי, ואי אמר מילתא שמעינן ליה, קמ"ל, דהאי דקאמר איני יודע כמאן דליתיה דמי, ואי אמר טעמא (מראה פנים לחובה ומראה פנים לזכות, ומשום הכי מספקא ליה) לא שמעינן ליה. פסק הרמב"ם סנהדרין קמנה שנחלקו בדיני נפשות שנים עשר אומרים זכאי ואחד עשר אומרים חייב הרי זה זכאי, שנים עשר אומרים חייב ואחד עשר אומרים זכאי או שאמרו אחד עשר זכאי ואחד עשר חייב ואחד אומר איני יודע אפילו עשרים ושנים מזכין או מחייבין והאחד אומר איני יודע יוסיפו שנים, זה שאמר איני יודע הרי הוא כמי שאינו שהרי אינו חוזר ומלמד חובה ונמצאו אחר התוספת עשרים וארבעה חוץ מזה המסתפק, אמרו שנים עשר זכאי ושנים עשר חייב הרי זה זכאי (ט' אליפות נכה במפקדים נהסנר הרמז"ס נזה) אחד עשר אומרים זכאי ושלושה עשר אומרים חייב אע"פ שהאחד מן הראשונים אומר איני יודע הרי זה חייב שהרי המחייבין רבו בשנים, אמרו שנים עשר זכאי ושנים עשר חייב ואחד אומר איני יודע מוסיפין שנים אחרים, וכן מוסיפין והולכין עד שירכו המזכין אחד ויהא זכאי או ירכו המחייבין שנים או יותר ויהא חייב, היו אלו כנגד אלו ואחד אומר איני יודע או שהיו המחייבין יותר אחד בלבד מוסיפין והולכין עד שבעים ואחד, הגיעו לשבעים ואחד שלשים וששה אומרים זכאי ושלושים וחמשה אומרים חייב הרי זה זכאי, שלשים וששה אומרים חייב ושלושים וחמשה אומרים זכאי דנים אלו כנגד אלו עד שיראה אחד מהן דברי חבירו ומזכין אותו או מחייבין אותו, ואם לא ראה גדול שבדיינים אומר נזדקן הדין ופוטרין אותו, שלשים וחמשה אומרים חייב ושלושים וחמשה

אמר רב יהודה אמר רב כל עיר שאין בה שנים לדבר (בשבעים לשון) ואחד לשמוע (שיהא מבין בשבעים לשון אע"פ שאינו יודע להשיב) אין מושיבין בה סנהדרין. ובביתר הווי שלשה, וביבנה ארבעה רבי אליעזר, ורבי יהושע, ורבי עקיבא, ושמעון התימני (תלמיד היה, ולא נסמך, שלא בא לכלל זקנה) הן לפנייהם בקרקע.

מיתבי שלישיית (סנהדרין שיש בה שלשה מדברים בשבעים) חכמה (היא וכשירה, אלמא שלשה בעינן לדבר) רביעית אין למעלה הימנה? הוא דאמר כי האי תנא, דתניא שניה חכמה, שלישיית אין למעלה הימנה. **פסק הרמב"ם** כל עיר שאין בה שני חכמים גדולים אחד ראוי ללמד ולהורות בכל התורה כולה ואחד יודע לשמוע ויודע לשאול ולהשיב אין מושיבין בה סנהדרין אע"פ שיש בה אלפים מישראל. השגת הרמב"ד כל עיר שאין בה שני חכמים גדולים... עד יודעים לדבר הרי זו סנהדרין חכמה. א"א כן צריך להגיה שנים ראויים לדבר הרי זו ראויה לסנהדרין, היו בה שנים בין הכל הרי זו בינונית, היו בה שלשה הרי זו שאין למעלה ממנה וראויה לדבר סנהדרין (א.ה). ביאר הכס"מ שהרמב"ם פירש בענין אחר מרש"י את דברי הגמ'.

למידין לפני חכמים (כל היכא דאיתמר למידין לפני חכמים, היינו...) לוי (שהיה למד לפני) רבי. **דנין לפני חכמים** שמעון בן עזאי, ושמעון בן זומא, וחנן המצרי, וחנניא בן חכינאי. רב נחמן בר יצחק (מוסיף שמעון התימני, וחמשתן לא באו לזקנה ויושיבין בקרקע, ומושיבין תשובות קושיות לזקנים, והיינו דנין בהלכה) מתני חמשה שמעון, שמעון, ושמעון, חנן, וחנניה. **רבתינו שבבבל** רב ושמואל. **רבתינו שבארץ ישראל** רבי אבא. **דייני גולה** קרנא. **דייני דארץ ישראל** רבי אמי ורבי אסי. **דייני דפומבדיתא** רב פפא בר שמואל. **דייני**

נבלות שלא יטמא במשא בכזית, דכיון דאשכחן דנחש ששורץ ורוחש דמיקרי חיה כדדרשינן לקמן (נמ:): זבכל חיה הרומשת' זה נחש, אית לן למימר דכל שרצים הוו בכלל 'או בנבלת חיה', והשתא מטהר ליה בק"ו מנחש שממית ומרבה טומאה וטהור כדדרשינן בת"כ מוכל הולך על גחון. **וכ"ת** חיה תוכיה שאינה ממיתה ומרבה טומאה, ומטמא במשא, אף אני אביא שרצים, הא לאו פרכא היא דהכי דיינין קל וחומר, ומה נחש שממית ומרבה טומאה לא הוי בכלל חיה דקרא, שאר שרצים מביעיא, והשתא לא שייך חיה תוכיה שאינה ממיתה ומרבה טומאה, והויה בכלל חיה, דהא חיה אינה רוחשת, אבל שרצים מה שרוחשים מוציאין מכלל חיה. **ובענין** זה מפרש ר"ת (את דברי הגמ' צ"ק פ. שמונת לגלל חוללות סנאים צ"י) מאי חולדת הסנאים שרצא חרצה ומאי שרצה דמתתאי שקי (כ"ל שחוללות סתם שכתובות בתורה, לגליה קלרות) ואין להאריך כאן. **ובירושלמי** בריש פ"ד דמסכתין או חילוף ומה עכבר שאינו ממית ומרבה טומאה טמא, נחש לא כל שכן ההוא ק"ו לא מיתוקם אלא לענין מגע. **ועל פירוש רבינו תם** דלא אשכחן אותה דרשה בתורת כהנים שממעטינן נחש זמכל הולך על גחון, ועוד דבהדיא ממעט מקרא בתורת כהנים שרץ מטומאת משא, דבעי למילף שיטמא במשא מק"ו, דבהמה שאינה מטמא במגע בכעדישה מטמא במשא, וקאמרינן אמר קרא אותם אותם במשא ואין שרצים במשא, וכ"ת מילתא דאתיא בק"ו טרה וכתב לה קרא, מ"מ קשה דאדילפינן מנחש בק"ו שאינו מטמא במשא נילף מבהמה בקל וחומר דתורת כהנים דמטמא במשא, ועוד מה לנחש שכן טהור מכלום (המהרש"א צ"ל שאלן הכוונה שהוא טהור מטומאת מגע דשיעור כזית כשאר נבלות, אלל הכוונה שהוא טהור מטומאת מגע דכעדישה ואינו דומה לטומאת מגע של שרץ). **ויש** למצוא דין לטהר את השרץ מטומאת מגע ומשא, ומה נבלת עוף טהור שמטמא במשא בבית הבליעה ואין לה טומאה בחוץ, שרץ ונבילה שאין לה טומאה בפנים כדאמרינן בנדה (מב:): בה ולא באחרת, אינו דין שאין להם טומאה בחוץ, ודכוותיה דייק התם ק"ו איפכא. אמר רב אני אדון ואטהרנו **[דף יז ע"ב]** ומה נחש שממית (אדם ובהמה) ומרבה טומאה (טומאת נבילות וטומאת מת בעולם, הרי הוא...) טהור (כשהוא מת, שאינו בכלל שמנה שרצים) שרץ שאינו ממית ומרבה טומאה אינו דין שיהא טהור.

ולא היא (לאו קל וחומר הוא, דאין זה חומר אם הוא ממית ומרבה טומאה) מידי דהוה אקוץ בעלמא (שהרי כמו כן יש קוצים שהן ממיתין ומרביין טומאה והן טהורין).

חנינא [מוציא אני מכלל רבנן] (סנהדרין לד.) אלמא שלחו מתם לאו ר' יוסי בר' חנינא היא? אלא איפוך שלחו מתם רבי אלעזר, מחכו עלה במערבא רבי יוסי בר חנינא [הקשו התוס', תימה דבנזיר (מב):] אשכחן דמחכו עלה במערבא אדרבי יוסי בר רבי חנינא.

זכמה יהא בעיר ויהא ראויה לסנהדרין מאה ועשרים... מאה ועשרים מאי עבידיתייהו? עשרים ושלושה כנגד סנהדרי קמנה, ושלוש שורות של עשרים ושלושה [לקמן תנינן להו (לז):] שאם הוצרכו לסמוך ולהוסיף על הדיינין סומכין מהן] הרי (4x23) תשעים ותרתי. ועשרה בטלנין של בית הכנסת [עשרה בני אדם בטלנין מכל מלאכה, להיות מזומנין לבית הכנסת שחרית וערבית, דאמרינן בברכות (ו):] כיון שבא הקב"ה לבית הכנסת ולא מצא שם עשרה, מיד כועס, דקיי"ל (מגילה ג): כל כרך שאין בו עשרה בטלנין נידון ככפר, הלכך אי ליתנהו לא הויא לסנהדרין] הרי מאה ותרין. ושני סופרים [ליכתוב דברי המזכין ודברי המחייבין, וכל שעה יושבין לפני הדיינין, לקמן] (סנהדרין מ.) ושני חזנין (שמשו בית דין להלקות החייב, ולהזמין בעלי דינים לדין) ושני בעלי דינין (שאם לא כן את מי הם דנין) ושני עדים, ושני זוממין (שיתיראו העדים להעיד שקר שלא יזומו) ושני זוממי זוממין (שמא יתחייב בעל דין על פי עדים וישכיר שנים להזימן, לפיכך צריך שנים אחרים בעיר שיתיראו אלו מהם אם נבוא להזים העדים יבאו אלו השנים ויזימו אותנו) הרי (12+92) מאה וארביסר. ותניא כל עיר שאין בה עשרה דברים הללו (בית דין והגבאיין מחלקין להם, והוי להו תלת מילי) אין תלמיד חכם רשאי לדור בתוכה בית דין מכין ועונשין (הא חשבינן להו לעיל דאיכא סנהדרי) וקופה של צדקה נגבית בשנים ומתחלקת בשלושה [טעמא מפרש (כ"ב ה):] הוי להו חמשא משיתא דבצרי לעיל] ובית הכנסת, ובית המרחץ, ובית הכסא, רופא (למול תינוקות)

דנהרדעא רב אדא בר מניומי. סבי דסורא רב הונא ורב חסדא. סבי דפומבדיתא רב יהודה ורב עינא, חריפי דפומבדיתא עיפה ואבימי בני רחבה. אמוראי דפומבדיתא רבה ורב יוסף. אמוראי דנהרדעי רב חמא. נהרבלאי מתנו רמי בר ברבי. אמרי בי רב רב הונא. והאמר רב הונא אמרי בי רב? אלא רב המנונא וכתבו התוס' פי' רש"י (אינו לפנינו, ויתכן שכוונתו לרש"י צינמות פג): אלא אמרי בי רב היינו רב המנונא. וקשה דביכמות (פג): קאמר 'אמרי בי רב היינו רב הונא, ורב הונא אין הלכה קאמר' ודחק שם רש"י לפרש דהא דמסקינן הכא דקא אמרי בי רב היינו רב המנונא היכא דמוכח דלא הוי רב הונא כי הך דקאמר רב הונא אמרי בי רב וקשה דא"כ למה דחק גבי שלחו מתם לדברי רבי יוסי ברבי חנינא דמשני איפוך, ה"נ לימא היכא דמוכח שאני. ועוד, איך יתכן דרב הונא יאמר בשם רב המנונא, הא רב חסדא תלמיד דרב הונא הוה כדמוכח בב"מ (לג.) ובעירובין (פב): ורב המנונא תלמיד דרב חסדא הוה כדמוכח בקדושין (כה.) גבי סבי דנזוניה דלא אתו לפירקיה דרב חסדא א"ל לרב המנונא זיל צנעינהו. ואומר ר"ת דהכא גרס אימא רב המנונא ולא גרסינן אלא (כ"ל) שט לייסב את קושיית הגמ' שהמיומאל שהובאה צ"ס אמרי בי רב, רב המנונא אמרה, ולא רב הונא, ונשאל המיומאל ש'אמרי בי רב' הוא רב הונא? ואפילו גרס אלא יש ליישב, כלומר, לא תימא אמר רב הונא אמרי בי רב אלא אמר רב המנונא אמרי בי רב. והא דאשכחן לקמן (נז): גבי מצות שבן נח נהרג דפליגי אמרי בי רב אדרב הונא ורב יהודה וכולהו אמוראי תלמידי דבי רב יש לומר דהא ידידה והא דרביה דסתם אמרי בי רב הוי משמיה דרב כדמוכח בב"מ (קב): ובב"ב (קה): דמצריך לדרב ולאמרי בי רב, אע"ג דבכמה דוכתין אשכחן אמרי בי רב משמיה דרב. וניהא השתא גירסא דבב"ק (עה.) דאמר ליה רבא לרב המנונא קפחתינהו לסבי דבי רב כלומר נצחת לסבי דבי רב שהוא רב הונא שאמר בטוב יותר ממני, ואם כן רב הונא היה קורא סבי דבי רב ורש"י מפרש התם בע"א ורבינו שמואל מוגיה שם הספרים ושם מפורש. ומיהו מצינו רב המנונא שלמד לפני רב בעירובין (עז): גבי סולם המצרי לא שמיע לך הא דאמר רב אחא בריה דרב אדא אמר רב המנונא אמר רב ובעירובין (נד.) אמר ליה רב לרב המנונא ברי מדאית לך אוטיב לך ובב"ק (קו.) קאמר מכדי רב המנונא תלמידי דרב הוה). אמרי במערבא רבי ירמיה. שלחו מתם רבי יוסי בר חנינא. מחכו עלה במערבא רבי אלעזר. והא שלחו מתם לדברי רבי יוסי בר

דייני ישראל (600+6,000+12,000+60,000) שבעת ריבוא ושמונת אלפים ושש מאות (78,600). הקשו התוס', תימה הא חסרי להו טובא דכי מפקת מס' ריבואות, ששה מאות לשרי אלפים לא משכחת בתר הכי ו' אלפים לשרי מאות, וכי הדר מפקת הני לא משכחת בתר הכי לשרי המשים י"ב אלף וכ"ש דלא משכחת בתר הכי שרי עשרות שש ריבואות. זי"מ דבכל הני שרים אפשר דהוו זקנים יתירים מבני ס' דאמר בב"ב (קכא:): דלא נמנו פחות מבני עשרים ויתירים מבני ששים, ובשרי עשרות לא היישנין אפילו היו מבני עשרים שהם עצמם היו מן החשבון וכל אחד שר על תשעה והוא עשירי. זי"מ דחשבון השרות קחשיב דתחילתן נימנו שרי עשרות ומהחשובין שבהם נתמנו לשרי המשים והחשובין משרי המשים נתמנו לשרי מאות ומשרי מאות בירר החשובים לשרי אלפים (ביאר הר"מ בפסקת יתרו השתא לא יהיו כל דייני ישראל רק קשים אלף, ואלה הקשים אלף כלם היו שרי עשרות שכל אחד מהן לין על תשעה אנשים).

פרק בהן גדול

משנה כהן גדול (כתבו התוס') והא דתנן כהן גדול בתר פרק קמא משום דאידי דתניא בפרק קמא מילי דכ"ג פסיק ושיירי ליה והדר תני ליה מעלות של מלך דחשיב מיניה ואחר כך חוזר לעניינו להלכות דינין דן ודנין אותה, מעיד ומעידין אותה, חולץ וחולצין לאשתה, ומייבמין את אשתה. אבל הוא אינו מייבם, מפני שהוא אסור באלמנה. מת לו מת אינו יוצא אחר המטה (דילמא אתא למינגע, והיינו דאזהר קרא 'ומן המקדש לא יצא' מקדושתו לא יצא, כלומר יתרחק מן הכיעור שלא יבא לידי טומאה, והאי קרא בבבא גמרא אונן כתיב, דכתיב לעיל מיניה לאביו ולאמו לא יטמא) אלא הן נכסין והוא נגלה (כשהן יוצאין ממבוי זה ונכנסין למבוי אחר, ונכסין ממבוי הראשון שאינו רואה אותה, הוא נגלה ונכנס למבוי הראשון, והן נכסין ממבוי השני והוא נגלה ונכנס לתוכו) הן נגלין והוא נכסה, ויוצא עמהן עד פתח שער העיר, דברי רבי מאיר, רבי יהודה אומר (דריש מן המקדש דווקא) אינו יוצא מן המקדש, משום שנאמר ומן המקדש לא יצא. וכשהוא מנחם אחרים (בשורה כשהוזרין מקבור את המת שאין שלו) דרך כל העם עוברין בזה אחר זה (ומנחמין את האבל

ואומן (מקיו דם) ולבלר (לכתוב ספרים) ומלמד תינוקות (רופא ואומן ולבלר ומלמד חד גברא הוי לכל הני). משום רבי עקיבא אמרו אף מיני פירא, מפני שמיני פירא מאירין את העינים. **פסק הרמב"ם** ולמה אין סנהדרין אלא בעיר שיש בה מאה ועשרים, כדי שיהיה מהן סנהדרין של עשרים ושלושה ושלוש שורות של עשרים ושלושה ועשרה בטלנין של בית הכנסת, ושני סופרים ושני חזנים ושני בעלי דינין, ושני עדים ושני זוממין, ושני זוממי זוממין, ושני גבאי צדקה ועוד אחד כדי שיהיו שלושה לחלק צדקה, ורופא אומן, ולבלר, ומלמד תינוקות הרי מאה ועשרים סנהדרין (א.י). יש לשים לב שצורת הספירה של מאה ועשרין איש של העיר שונה בין רש"י לרמב"ם.

'רבי נחמיה אומר מאתים ושלושים, כנגד שרי עשרות' (שמינה משה זעלת יתרו, ולא מלינו שתייה סכרה פחות מאחד על עשרה. לכן, רק אם ישנם זעיר מאתים ושלשים בני העיר, אפשר למנות מתוכם אחד מעשרה, והיו עשרים ושלשים דיינים) תניא רבי אומר **[דף יח ע"א]** מאתים ושבעים ושבעה [מאתים ושלושים כר' נחמיה, ועוד ארבעים ושבעה שאם יתחלקו בית דין אחד עשר מזכין, ואחד עשר מחייבין, ואחד אומר אינו יודע יוסיפו מאלו ארבעים ושבעה עד שבעים, כדאמרינן בסנהדרין (מ.) שמוסיפין שנים על העשרים ושלושה, אם יזכוהו שניהם הרי שלושה עשר מזכין ואחד עשר מחייבין זכאי, ואם יחייבוהו חייב, דאיכא הטייה לרעה על פי שנים, ואם יחלקו צריך עוד להוסיף שנים, וכן לעולם עד שיהיו שבעים לר' יהודה, ושבעים ואחד לרבנן]. והתניא, רבי אומר מאתים שבעים ושמונה? לא קשיא, הא רבי יהודה, הא רבנן.

תנו רבנן ושמנת עליהם שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרת. שרי אלפים שש מאות (היו, שהרי שש מאות אלף רגלי) שרי מאות ששת אלפים, שרי חמשים שנים עשר אלף, שרי עשרות ששת ריבוא, נמצאו

הכא פשיטא כלומר למה לן למתני דן ומשני דנין אותו איצטריכא ליה, ואגב דנין אותו תני דן, אפ"ה אין להקשות אמאי לא משני דמשום הכי תני דן ודנין אותו משום דאי לא תני שום דבר הוה סלקא דעתך דאין דנין אותו ומתוך כך אינו דן משום התקושושו דאדרבה לאידך גיסא אי לא הוה תני שום דבר בכ"ג הוה אמינא מסברא דדן שפיר דאטו משום חשיבותו מנרע גרע וכיון דדן איהו נמי דיינינן ליה משום התקושושו ולא קשיא מידי) דנין אותו איצטריכא ליה (סלקא דעתך אמינא לא ליזולזל למיתי קמי בי דינא).

הא נמי פשיטא, אי לא דיינינן ליה איהו היכי דיין, והכתיב הַתְּקוּשָׁשׁוּ וְקוּשׁוּ, ואמר ריש לקיש קשט עצמך, ואחר כך קשט אחרים?

אלא, אידי דקא בעי למיתני מלך לא דן ולא דנין אותו תנא נמי כהן גדול דן ודנין. ואי

בעית אימא (תתרוז כמו שתיללנו לעיל, שמה ששנינו שכה"ג דן אחרים הוא אגב מה ששנינו שנינו אותו, וא"ת דגם זה פשיטא...) הא קמ"ל, כדתניא כהן גדול שהרג את הנפש במזיד נהרג, בשוגג גולה, ועובר על עשה ועל לא תעשה, והרי הוא כהדיומ לכול דבריו. במזיד נהרג, פשיטא! בשוגג גולה איצטריכא ליה. הא נמי פשיטא!

איצטריך, סלקא דעתך אמינא הואיל וכתיב וְנֹשֵׁב בְּהָ עַד־מוֹת הַפֶּהֶן הַגָּדֹל, אימא כל דאית ליה תקנתא בחזרה ליגלי, דלית ליה

תקנתא בחזרה לא ליגלי. דתנן **[דף יח ע"ב]** ההורג כהן גדול [בשוגג גולה לעיר מקלט, ואינו יוצא משם לעולם, דכיון דאין כהן גדול

במקדש כשהוא גולה, במיתת מי ישוב ביארו התוס' דמייירי כגון שלא מינו אחר עד שנגמר דינו, וכגון דליכא משוח שעבר, וליכא משוח מלחמה, דמשוח שעבר מהויר הרוצה לדברי הכל, ומשוח מלחמה

פלוגתא דר' יהודה ורבנן בהוריות (י.) [[או כהן גדול שהרג את הנפש (בשוגג) אינו יוצא משם לעולם (במיתת מי ישוב הא ליכא כהן גדול).

אימא לא ליגלי קא משמע לן. ואימא הכי נמי? אמר קרא לְנֹס שְׂמֵהּ כָּל־רֹצֵחַ אפילו כהן גדול במשמע.

עובר על עשה ועל לא תעשה! לא סגי דלא עבר? הכי קאמר אם עבר על עשה ועל לא תעשה הרי הוא כהדיומ לכול דבריו (לידון בשלשה). פשיטא! סלקא דעתך אמינא הואיל

שעומד במעמד) והממונה (סגן הכהנים) ממצעו (לכהן גדול) בינו לבין העם (שהממונה בימינו וכל העם בשמאלו, והוא באמצע). וכשהוא מתנחם מאחרים, כל העם אומרים לו אנו כפרתך (בנו תתכפר אתה, ואנחנו תחתך לכל הראוי לבא עליך) והוא אומר להן תתברכו מן השמים. וכשמברין אותו [כדקיימא לן (במו"ק כז:) אבל סעודה ראשונה אסור לאכול משלון] כל העם מסובין על הארץ (הן מצירין ומתאבלין על צערו) והוא מיסב (בכבוד) על הספסל.

(המשך המשנה) המלך לא דן ולא דנין אותו, לא מעיד ולא מעידין אותו, לא חולץ ולא חולצין לאשתו, לא מייבם ולא מייבמין לאשתו. רבי יהודה אומר אם רצה לחלוץ או לייבם זכור לטוב. אמרו לו אין שומעין לו, ואין נושאין אלמנתו, רבי יהודה אומר נושא המלך אלמנתו של מלך, שכן מצינו בדוד שנשא אלמנתו של שאול, שנאמר וְאֶתְנָהּ לָךְ אֶת־בֵּית אֲדֹנֶיךָ וְאֶת־נָשֵׁי אֲדֹנֶיךָ בְּחֵיקְךָ.

(גמרא) כהן גדול דן. פשיטא (כתבו התוס' כלומר למה לי למיתני דן ומשני דנין איצטריכא ליה דס"ד דמתוך גדולתו אין דנין אותו, ודן (לפסוק הוא) קתני אגב דנין. ופריך הא נמי פשיטא כלומר כיון דפשיטא לן דדן פשיטא נמי דדנין דאי לאו דדנין... ולא משני דסד"א דאין דנין אותו ומתוך שאין דנין אותו הוא אינו דן משום דאכתי הוה פריך ליה ליתני דן לבד ומינה ידעינן דדנין אותו. ומיחו קשה גבי מלך ליתני לא דנין וידעינן שפיר דאינו דן משום התקושושו וי"ל דלא דמי דודאי גבי כהן כיון דתנא דן לא הוה ליה למתני דנין בחנם אבל גבי מלך אין קושיא אמאי קתני לא דן כיון דתנא ליה מקמי לא דנין ועוד אגב דתני כהן גדול דן ודנין תנא גבי מלך תרווייהו לא דן ולא דנין דהכי נמי קתני מעידין אותו גבי כהן גדול ולא מעידין גבי מלך אע"ג דלא צריכי דבכלל דנין אותו אלא משום דתנא גבי דן דנין תנא נמי מעיד ומעידים, והא דלא שקיל וטרי בהש"ם הכי משום דהא פשיטא דתני בסיפא אגב רישא. כך מצאתי בפרישת הר"ר טרויי"ש בשמו ובהנ"ם דחק לדקדק כך דודאי לעולם בין גבי מלך בין גבי כהן גדול אי יש חידוש או מודן או מדנין אין להקשות שום דבר דלמה לו למיתני גבי כהן גדול דנין אותו וגבי מלך לא דן דכיון דיש שום חידוש במילתיה תני זה אגב זה, ותדע דהכי פשיטא ליה להש"ם דפריך

(שהמלך יושב ודן בסנהדרין). והא אין מושיבין מלך בסנהדרין (לקמן מפרש טעמא הקשו התוס', תימה לפרוך ממתניתין דתנן מלך לא דן ועוד מאי קמ"ל מתניתין היא מלך לא דן... וי"ל דהא דאין מלך דן ה"מ לבדו משום דאין דנין אותו דלא קרינן ביה התקוששו וקושו, אבל עם אחרים שפיר מצי דן דאין הדין נגמר על פיו לבד כך נראה למהר"ן. וא"ת מ"מ היאך דן את בנו דמסתמא בבן מלך קאי שמועה עכשו וי"ל דודאי היה יודע שפיר דלדון לא בא (אח צנו, אלל לטנת סס) אבל קשה ליה (מהכרייתא) דאפילו ישב וידום נמי לא, ובהכי ניהא דלא פריך ממתני' דתנן מלך לא דן (שממסנה לא מתשמע סגס לא ייטב סס)? משום יקרא דכהן גדול (דידע בסהדותא לבריה) אתא (מלך) ויתיב, מקבלי ניהלי לסהדותיה, קאי הוא ואזיל ומעינינא ליה אנן בדיניה. **פסק הרמב"ם א.** כ"ג דן ודנין אותו ומעידין עליו, ואין דנין אותו דיני נפשות אלא בב"ד הגדול בלבד שנאמר כל הדבר הגדול יביאו אליך כלי המקדש (ה,ח). **ב.** וכהן גדול שעבר עבירה שחייב עליה מלקות מלקין אותו בב"ד של שלשה כשאר מהוייבי מלקות וחוזר לגדולתו כלי המקדש (ד,כב). **ג.** היה יודע עדות אינו חייב להעיד ואפילו בב"ד הגדול שזה אינו כבוד לו שילך ויעיד, ואם היתה עדות למלך ישראל ה"ז הולך בב"ד הגדול ומעיד לו כלי המקדש (ה,ט). **כתב הכס"מ** ויש לתמוה על רבינו שכתב שאם היתה עדות למלך ישראל הולך בב"ד ומעיד לו, דהא ההיא אוקימתא דאוקימנא דמעיד למלך אידחיא לה ולא הוה ליה לכתוב אלא שאם היה כ"ג יודע עדות מביאים המלך ויושב בבית דין ושם יעיד הכ"ג וילך לו ויעיניו הדיינים בדין, ואין לומר דבמלכי בית דוד דן ודנין אותם, הוה ליה לרבינו לומר ואם היה יודע עדות למלך ממלכי בית דוד ומדנקט למלך ישראל משמע דבכל מלך ישראל מיירי אפי' אינו מבית דוד ואפשר לומר דמאחר שבזמן הזה בעונותינו שאין לנו לא מלך ולא שר ולא נפקא לן מידי בין מלכי ישראל למלכי בית דוד להכי סתם וכתב ואם היה יודע עדות למלך ישראל דמלך בית דוד גם הוא לא נפיק מכלל מלך ישראל ועי"ל שקיצר ולא חשש לפרש מפני שסמך על מ"ש בפ"ג מהלכות סנהדרין ועי"ל שמאחר שמן הדין אפי' מלכי ישראל דן ודנין אותם אלא דמשום מעשה שהיה בעובדא דשמעון בן שטח גזרו ואמרו מלכי ישראל לא דן ולא דנין אותם, כתב רבינו כאן מה שהוא לפי הדין.

ותנן אין דנין לא את השבט ולא את נביא השקר, ולא את כהן גדול אלא על פי בית דין של שבעים ואחד. ואמר רב אדא בר אבהה כָּל-הַדָּבָר הַגָּדֹל יִבְיֹאוּ אֵלָיֶךָ דבריו של גדול, אימא, כל דבריו של גדול, קא משמע לן. ואימא הכי נמי? מי כתיב דברי גדול הדבר הגדל כתיב דבר גדול ממש (אם עבר עבירה שיש בה מיתת בית דין הוא דבעי סנהדרין גדולה, אבל במלקות לא).

מעיד ומעידין אותו מעיד, והתניא והתעלמת פעמים שאתה מתעלם וכתבו התוס', וא"ת ולקומה בעדות החדש דודאי כהן גדול מעיד, דבמידי דאיסורא אין חכמה ואין תבונה לנגד ה' כדאמר גבי צורכא מרבנן בשבועות (ל). והא דאמרין דדוחין (עשה) בשביל כבוד הבריות, הני מילי ממונא אבל במידי דאיסורא לא, כדפרישית. וי"ל דמעיד משמע לכל דבר בין באיסורא בין בממונא דומיא דמלך לא מעיד דמיירי אפי' בממונא, דאי באיסורא אין חכמה... ופעמים שאי אתה מתעלם. הא כיצד (הרי ש...) כהן (היה מוצא אבידה) והוא (והיה האבידה) בבית הקברות (או שהיה זה...) זקן ואינה לפי כבודו (שאם היתה שלו לא היה מחזירה) או שהיתה מלאכה שלו מרובה משל חבירו (כגון נוקב מרגליות שאם ילך ויחזירנה, יפסיד בבטלותו יותר מדמיה) לכך נאמר והתעלמת (אלמא כבוד הבריות דוחה לאו דלא תוכל להתעלם, והכי נמי זילותא הוא לגבי כהן גדול ליתי לאסהודי לבעל דין)?

אמר רב יוסף (הא דקתני מעיד...) מעיד למלך (שהיה מלך בעל דין וכהן גדול יודע לו עדות). והתנן (המלך) לא דן ולא דנין אותו (מאי סהדותא בעי) לא מעיד ולא מעידין אותו וכתבו התוס', וא"ת ולוקי מתניתין דתני מלך לא דן ולא דנין אותו ומתניתין דתני מעיד למלך דמשמע דדנין אותו במלכי בית דוד דאמר לקמן (יט). דדן ודנין אותו וי"ל דכולה מתניתין מסתמא איירי במלכי ישראל דומיא דמלך לא דן ולא דנין אותו? אלא אמר רבי זירא מעיד לבן מלך. בן מלך הדיוט הוא (והדר קושיין לדוכתא דאיכא זילותא לכהן גדול)? אלא מעיד בפני המלך

שנזרעו עכשיו) דין הוא אדר ואם לאו לית דין אדר (אלא שבט). **וחד אמר** אם תור (סוק) בצפר (צנוקר) בתלג (צסלג) ימות (אם בבקר יהא קור חזק עד שיהא השור קרוב למות מחמת הצינה) ובטיהרא (צלהיס) בטול (צלל) תאינה (תאנס) ידמוך (ישכנ) ובצהרים יגדל כח החום עד שיהא השור מיצל בצל התאנה מחמת החום) ישלח משכיה (ויפשיט עורו, כלומר יתחכך בתאינה מחמת החום) דין הוא אדר, ואם לאו לית דין אדר. **וחד אמר** אם קידום (כוח מזכית) תקיף (חזקה) לחדא (מאול) יהא, יפח (תנצ) בלועך (צפיד) נפיך לקיבליה (אם כבר תשש כח החורף כל כך שכשיהא רוח מזרחית חזקה מאד והיא מביאה צינה, ואתה מנשב בפך ויוצא לקראתה ונפיהתך קשה מן הרוח ומחמתה) דין הוא אדר, ואם לאו (שעדיין יש צינה חזקה) לית דין אדר (אלא שבט). ועברוה רבנן לההיא שתא (עשאוהו כשבט, שקבעו אדר השני אחריו, אלמא שתא בתר עיבורא אזיל, ולא נהגא חום דניסן באדר, אלא מנהג אדר באדר השני)?

ותסברא, רבנן ארעוותא סמוך לא רבנן אחושבנייהו סמוך (ובלאו הכי מעברינן ליה) ורועי בקר איסתיועי הוא דאיסתייעא מילתייהו (כלומר איתרמי להו מזל חשיבות דאיכלע עיבור כמלתייהו, ומיהו ברוב העבורים שתא בתר ירחא אזלא). **פסק הרמב"ם א.** ואין מושיבין מלך ישראל בסנהדרין שאסור לחלוק עליו ולמרות את דברו, אבל מושיבין כהן גדול אם היה ראוי בחכמה סנהדרין (ב.ד.). **ב.** אין מושיבין לעיבור השנה לא מלך ולא כהן גדול, מלך מפני חיילותיו ומלחמותיו שמא דעתו נוטה בשבילן לעבר או שלא לעבר, וכהן גדול מפני הצנה שמא לא תהיה דעתו נוטה לעבר כדי שלא יבא תשרי בימי הקור והוא טובל ביום הכפורים חמש טבילות קידוש החודש (ד.יא).

גופא, אין מושיבין מלך בסנהדרין, ולא מלך וכהן גדול בעיבור שנה. מלך בסנהדרין דכתיב **וְלֹא־תַעֲנֶה עַל־רֵב** לא תענה על רב [אינך רשאי לסתור את דברי מופלא שבדיינין (זה הטעם שצדיני נפשות מתחילין מן הלל, לכי שלא לחלוק עליו) ואי אמר מלך חובה, תו לא מצי אינך למחזי ליה זכותא].

לא מלך וכהן גדול בעיבור שנה מלך משום אפסניא (מחלק ממון לחיילותיו כך וכך לשנה, ונוח לו שיהו כל השנים מעוברות) כהן גדול (אינו רוצה שתתעבר שנה) משום צינה [פירש רש"י שצריך לטבול ולקדש ביום הכפורים חמש טבילות ועשרה קידושין, ואם תתעבר שנה הרי תשרי במרחשון, וצינת מרחשון תהיה בתשרי. **התוס' הביאו** את פירוש רש"י **ובתבו, ולא נהירא** דמשמע ביומא (לא): שהיו מחממין לו קומקום של חמין ביומ"כ **לכן נראה לפרש** משום קרירות הרצפה שכל היום היה עומד יחף].

אמר רב פפא שמע מינה (מהא דקתני ולא כהן גדול בעיבור שנה) שתא בתר ירחא אזיל (פירש רש"י אחר ירחים הראוים להיות אם לא נתעברה הולך קור וחום של שנה, וצינה הראויה במרחשון הויה בתשרי כשמתעברת. **התוס' הביאו** את פירוש רש"י **והוסיפו לנמק את דבריו** דאי בתר חדשי חמה אזלא מה לו לכהן אם נעבר השנה. וקשה והלא כל מה שאנו מעברים היינו כדי להשוות חדשי חמה לחדשי הלבנה ולעשות מומרחשון תשרי כדי שתפול בו תקופת תשרי ותהא מקצת החג בתקופה החדשה והלא ברוב השנים כמו כן היא נופלת תקופת תשרי בתשרי של לבנה. **לכן נראה לבאר** שבסוגייתנו לא מדובר על מקרה שבית דין מעברים את השנה מפני התקופה אלא משום אביב ופירות האילן דאז משתנה קור של תשרי זה מקור של תשרי של שאר שנים להיות בו צינה כצינה של מרחשון ולהכי פריך שפיר משלשה רועי בקר דמשמע שהפירות והצינה שוים שהרי סימני הרועים האחד היה נותן לפירות והאחר לצינת הרוח).

איני, והא הנך שלשה רועי בקר דהוו קיימי, ושמעיהו רבנן דקאמרי **חד אמר** אם בכיר (זרע החיטים שנזרע מוקדם כלאש חולט) ולקיש (זרע הסעורים שנזרע עתה) כחדא יינין (ילמחו יחד, אם יהא חום בקרקע ויצמח זרע הבכיר והאפילה יחד, היטין שנזרעו בראש החודש והשעורין

אי הכי לביתו נמי לא, אלא הכי קאמר מן המקדש לא יצא מקדושתו לא יצא (כלומר יעשה חיזוק לדבריו שלא יגרום לצאת מקדושה וליטמא) וכיון דאית ליה הכירא לא אתי למינגע. ורבי יהודה אגב מרריה (מרירות לבו) דילמא מקרי ואתי ונגע.

'כשהוא מנחם' תנו רבנן כשהוא עובר בשורה לנחם את אחרים, סגן ומשוח שעבר (כגון שאירע בו פסול בכהן גדול ומינו אחר תחתיו, וכשעבר פסולו של ראשון חוזר לעבודתו, ושני קרא ליה משוח שעבר) בימינו, וראש בית אב ואבלים וכל העם משמאלו. וכשהוא עומד בשורה ומתנחם מאחרים סגן מימינו, וראש בית אב וכל העם משמאלו. אבל משוח שעבר לא אתי גביה. מאי טעמא חלשא דעתיה (דכהן גדול) סבר קא חדי בי (שמח באבלי).

אמר רב פפא שמע מינה מהא מתניתא (מדקתני סגן מיכן והעם מיכן וכהן באמצע) תלת שמע מינה, היינו סגן היינו ממונה (דמתניתין דקתני הממונה ממצעו לכהן ונותנו בינו לבין העם כתבו התוס' וליכא למימר דהיינו משוח שעבר דפשיטא דלא מיקרי ממונה. והר"ר יעקב בר' יהוצדק פירש דדיוק הגמ' הוא מהדין 'כשהוא מתנחם מאחרים' ולא מהדין 'כשהוא מנחם', כיון דכשהוא מנחם, גם 'משוח שעבר' היה לימינו, ויתכן שכוונת המשנה אליו, משאי"כ דכשהוא מתנחם משיח שעבר לא היה שם) ושמע מינה אבליים עומדין וכל העם עוברין (כן מנהג תנחומין, שורה שיהו אבליים עומדין במקומן וכל העם עוברין איש איש, כשמגיע אצל האבל מנחמו ועובר, מדקתני כשהוא עובר לנחם, וגבי מתנחם קתני כשהוא עומד בשורה להתנחם) ושמע מינה אבליים לשמאל המנחמין הן עומדין (מדקתני ואבל וכל העם משמאלו, והרי הוא היה מן המנחמין, וקתני אבליים לשמאלו כתבו התוס' נראה דהדיוק הוא מזה שבמשנה מבואר דהממונה היה ממצעו בינו לבין העם, וכבריתא שנינו ראש בית האב ואבליים משמאלו וכל העם, אלמא שיהו העם ראשונים משמאלו, ואם כן האבליים היו משמאל העם).

'חולץ וחולצין...' קא פסיק ותני (הוא אינו מייבם) לא שנא (לא שנא נפלה לו יבמתו...) מן האירוסין, ולא שנא מן הנישואין. בשלמא מן הנישואין הוי עשה ולא תעשה (באיסורא, בתולה יקח' ולא בעולה - דהיינו עשה, 'אלמנה לא יקח' - הרי לאו) [דף יט ע"א] ואין עשה (יבמה יבא עליה) דוחה לא תעשה ועשה. אלא מן האירוסין, אמאי, יבא עשה וידחה לא תעשה? גזירה ביאה ראשונה (דייבום, מקיימא מצות עשה) אטו ביאה שניה (לאו מצות יבום הוא). תניא נמי הכי אם קדמו ובעלו ביאה ראשונה קנו, ואסור לקיימן בביאה שניה. פסק הרמב"ם א. כהן גדול שמת אחיו אע"פ שהוא מן האירוסין ה"ז לא ייבם אלא חולץ... איסורי ביאה (יזיב). ב. היתה היבמה אסורה על יבמה איסור לאו או איסור עשה או שהיתה שנייה הרי זו חולצת ולא מתיבמת, ומפני מה צריכה חליצה מפני שיש בה לקוחין הואיל וקידושין תופסין בהן הרי הן זקוקות ליבם. ומן הדין היה שיתיבמו שהיבום מצות עשה וכל מקום שאתה מוצא עשה ולא תעשה יבוא עשה וידחה את לא תעשה, אבל חכמים גזרו שלא יתיבמו חייבי לאוין ולא שניות גזירה שמא יבוא עליה ביאה שנייה והרי ביאתה אסורה ואין שם מצוה שאין מצות עשה אלא ביאה ראשונה בלבד. לפיכך אם עבר ובעל יבמתו האסורה לו משום לאו או משום עשה ואין צריך לומר שנייה הרי זה קנה קנין גמור ומוציאה בגט והיא וכל צרותיה מותרות לזר שהרי נפטרו יבום וחליצה (ו,י).

'מת לו מת...' תנו רבנן (בכהן גדול אונן כתיב, דהא כתיב לעיל מינה לאביו ולאמו לא ישמא) ומן המקדש לא יצא, לא יצא עמהן, אבל יוצא הוא אחריהן, כיצד, הן נכסין והוא נגלה, הן ניגלין והוא נכסה.

'יוצא עד פתח...' שפיר קאמר רבי יהודה (שהתורה אמרה שלא יאל כלל)? אמר לך רבי מאיר

שלא יכנס שם איש ויתייחד עמהן. (הגה וי"א דוקא בימיהם שהיו בתי כסאות בשדות, אבל בזמן הזה שהן בעיר, אין לחוש). אה"ע (כביג).

אמר רב מנשיא בר עות שאילית את רבי יאשיה רבה בבית עלמין דהוצל, ואמר לי אין שורה פחותה מעשרה בני אדם, ואין אבלים מן המנין, בין שאבלים עומדין וכל העם עוברין, בין שאבלים עוברין וכל העם עומדין (וכך הורה לי שאין שינוי מנהג בדבר, בין שהיו אבלים עומדין בין אבלים עוברין אין כאן קלקול). פסק הרמב"ם כיצד מנחמין את האבלים, אחר שקוברין את המת מתקבצין האבלים ועומדין בצד בית הקברות, וכל המלוין את המת עומדין סביב להן שורה לפני שורה ואין שורה פחותה מעשרה ואין אבלים מן המנין אבל (יג,א).

'כשהוא מתנחם... איבעיא להו כי מנחם הוא אחרני היכי אמר להו, תא שמע (ברייתא היא) והוא אומר תתנחמו. היכי דמי, אילימא כי מנחמי אחרני לדידיה אמר להו איהו תתנחמו נחשא קא רמי להו (סימן הוא מטיל להם להרע, שיצטרכו לנחומים, בתמיה) אלא כי מנחם לאחריני אמר להו תתנחמו שמע מינה.

'מלך לא דן...' אמר רב יוסף לא שנו אלא מלכי ישראל, אבל מלכי בית דוד דן ודנין אותן [כתבו התוס', וא"ת וכי איך יכול לדון והא אמרינן לעיל אין מושיבין מלך בסנהדרין משום דכתיב לא תענה על ריב וי"ל דהכא מיירי דוקא לדון דיני ממונות דלא איכפת לן אם לא יוכלו לענות אחריו כדאמרינן (לב:); דיני ממונות מתחילין מן הגדול. ומיהו קשה דאפילו דיני נפשות נמי אשכחן כדכתיב וַיִּקְרָא נָם־דָּוִד אֶת־חֲרָבּוֹ דהא לקמן (לו:); ילפינן מיניה דיני נפשות מתחילין מן הצד, וכיון שהיה חושב דוד עצמו למלך היאך היה דן עמהם וי"ל כיון שהיה אותו הדין לכבודו על שמרד נבל בו לא היה לו בושת אם ידברו האחרים לפניו, אבל בשאר מלכי בית דוד, ודאי אין דנין דיני נפשות כדפרישית] דכתיב בְּיַתְדֵי דָּוִד כָּהֵן אָמַר ה' דִּינּוֹ לְפָקֵר מְשֻׁפֵּט. ואי לא דיינינן ליה אינהו היכי דייני והכתיב התקוששו

תנו רבנן בראשונה היו אבלים עומדין, וכל העם עוברין, והיו שתי משפחות בירושלים מתגרות זו בזו, זאת אומרת אני עוברת תחלה, וזאת אומרת אני עוברת תחלה. התקינו שיהא העם עומדין ואבלים עוברין. אמר רמי בר אבא החזיר רבי יוסי את הדבר ליושנו בציפורי, שיהיו אבלים עומדין וכל העם עוברין. פסק הרמב"ם א. כהן גדול חייב בכל דברי אבלות... אלא שאסור לו... ולצאת אחר המטה, וכל העם באין לנחמו לביתו... ואם רצה לנחם אחרים הממונה ממצעו בתוך העם ואומר להם תנחמו אבל (זו, ב). ממנין כהן אחד יהיה לכ"ג כמו המשנה למלך והוא הנקרא סגן, והוא הנקרא ממונה ויהיה עומד לימין כהן גדול תמיד וזה כבוד הוא לו וכל הכהנים מתחת יד הסגן כלי המקדש (דמז, ג). האבלים עומדין לשמאל המנחמין וכל המנחמין באין אצל האבלים אחד אחד, ואומרים להן תנחמו מן השמים... אבל (יג,ב).

ואמר רמי בר אבא התקין רבי יוסי בציפורי שלא תהא אשה מהלכת בשוק ובנה (הקמן) אחריה (אלא לפנייה) משום מעשה שהיה (שגנבוהו פריצים מאחריה ונתנוהו בבית, וכשחזרה ולא ראתהו, התחילה צועקת ובוכה, בא אחד מהם ואמר בואי ואראנו לך, ונכנסה אחריו ועינו אותה). פסק הרמב"ם לא תלך אשה בשוק ובנה אחריה, שמא יתפס בנה ותלך אחריו להחזירו ויתעוללו בה הרשעים שתפסוהו אה"ע (כביד).

ואמר רמי בר אבא התקין רבי יוסי בציפורי שיהיו נשים מספרות (זו עם זו) בבית הכסא, משום ייחוד [שמא ילך אדם שם, ואם לא ישמע קול אדם יכנס ויתייחד שם, ותנן (קידושין פ:); לא יתייחד אדם עם שתי נשים, ובבית הכסא שבשדות קמיירי, שהיה בית הכסא שלהם בשדה חוץ לעיר והכל ניפנים שם]. פסק הש"ע תקנו חכמים שיהיו הנשים מספרות זו עם זו בבית הכסא, כדי

(שהיו יראין ממנו) נפנה לשמאלו וכבשו פניהם בקרקע. אמר להן שמעון בן שטח בעלי מחשבות אתם, יבא בעל מחשבות (הקב"ה) ויפרע מכם. מיד בא גבריאל וחבטן בקרקע, ומתו, באותה שעה אמרו מלך לא דן ולא דנין אותו לא מעיד ולא מעידין אותו. **פסק הרמב"ם** מלכי בית דוד אע"פ שאין מושיבין אותם בסנהדרין, יושבין ודנים הם את העם, ודנים אותם אם יש עליהן דין, אבל מלכי ישראל אין דנין ואין דנין אותם לפי שאין נכנעים לדברי תורה שמא תבא מהן תקלה סנהדרין (ב,ה).

לא חולץ (גנאי היא לו לבא לבית דין ותהא רוקקת לפניו) ולא חולצין לאשתו (מפני שאסורה לינשא) לא מייבם (גנאי הוא לו לקום על שם אחיו) ולא מייבמין לאשתו. רבי יהודה אומר אם רצה לחלוץ או לייבם זכור לטוב. אמרו לו אין שומעין לו.

(והגמרא מקשה עתה על רבי יהודה, הסוכר שמוחר למלך למחול על כבודו ולחלוץ או לייבם) ואיני, והאמר רב אשי (קידושין לב:) אפילו למאן דאמר נשיא שמחל על כבודו מחול, מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, שנאמר **שָׁוֹם תְּשִׁיִם עֲלֶיךָ מֶלֶךְ שֶׁתְּהֵא אִימְתוֹ עֲלֶיךָ? מִצוּה שְׂאֵנִי וְכַתְּבוּ הַתּוֹסֵף** וכה"ג לא משני הש"ס גבי המלך שעבר לפני כלה בכתובות (טז). דמשני פרשת דרכים הואי, ואמאי לא משני מצוה שאני וי"ל דהתם אין המצוה כי אם בשביל כבוד החתן והכלה, וכבוד מלך עדיף טפי מכבוד החתן, וא"כ ליכא מצוה, אבל הכא גבי יבום מצוה איכא.

זאין נושאין אלמנתו. רבי יהודה אומר נושא המלך אלמנתו של מלך, שכן מצינו בדוד שנשא אלמנתו של שאול, שנאמר ואתנה לך את בית אדניך ואת נשי אדניך בחיקך' תניא, אמרו לו לרבי יהודה (מה שאמר לו הנביא 'נשי אלונד' אין פירושו נשי המלך שאול, אלא...) נשים הראויות לו (המותרות לו) מבית המלך. ומאי נינהו מירב ומיכל (אבל נשיו של שאול לא).

שאלו תלמידיו את רבי יוסי היאך נשא דוד שתי אחיות בחייהן, אמר להן מיכל אחר

וקושו, ואמר ריש לקיש קשט עצמך ואחר כך קשט אחרים. אלא מלכי ישראל מאי טעמא לא, משום מעשה שהיה. דעבדיה דינאי מלכא קטל נפשא, אמר להו שמעון בן שטח לחכמים תנו עיניכם בו (לדונו בדין ולא תחניפו ולא תשאו פניו) ונדוננו. שלחו ליה עבדך קטל נפשא, שדריה להו. שלחו ליה תא אנת נמי להכא, והויעד בְּבַעְלִי, אמרה תורה יבא בעל השור ויעמוד על שורו. אתא ויתיב. אמר ליה שמעון בן שטח ינאי המלך, עמוד על רגליך ויעידו בך [שעבדך הרג את הנפש דעבדו כחמורו, והפסד ממון הוא לו, לפיכך צריך לדונו בפניו כתבו התוס', וא"ת והא אמרינן התם אפי' ת"ח א"צ לעמוד משום דהאי עשה והאי עשה, ועשה דכבוד תורה עדיף כדאמר בשבועות (ל:)] וכיון דחכם אינו צריך לעמוד, כ"ש מלך דטפי עדיף מלך מת"ח כדקאמר לקמן דאפי' למ"ד הרב שמחל על כבודו מחול מחול מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול שנאמר שום תשים עליך מלך... וי"ל דודאי עשה דכבוד תורה עדיף, וא"כ אעפ"י שאין ת"ח היה צריך לעמוד, ינאי היה צריך לעמוד, והאי דת"ח יכול למחול על כבודו משא"כ מלך, הוא משום קרא דקאמר שום... שתהא אימתו עליך, כי כבודו בא לו משום דמצות המקום כך הוא, ואין יכול להפקיע מצות המקום, אבל ת"ח תורתו דיליה ויכול למחול היטב על כבודו דשלו היא כדאמרי' במס' ע"ז (יט.) בתחלה נקראת על שמו של הקב"ה ולכסוף נקראת על שמו שנאמר 'אם בתורת ה' הפצו ובתורתו יהגה יומם וילילה'. עוד **כתבו התוס'** והא דאמרינן בשבועות (ל.) שאם רצו להושיב שניהם מושיבין דאינו אסור אלא אחד עומד ואחד יושב, ואם כן לא היה המלך צריך לעמוד ובלבד שישב אותו שכנגדו וי"ל דדיני נפשות שאני אי נמי הכא הוי קבלת עדות וקבלת עדות כשעת גמר דין ובשעת גמר דין אמרינן בשבועות (ל:) דברי הכל דינים בישיבה ובעלי דינין בעמידה. וא"כ, יש לזוהר כשב"ד מושיבין שני בעלי דינין שלא ישבו בשעת קבלת העדות ולא בשעת גמר דין, דשעת קבלת העדות כמו גמר דין השוב) ולא לפנינו אתה עומד, אלא לפני מי שאמר והיה העולם אתה עומד, שנאמר **וְעָמְדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר-לָהֶם הָרִיב לִפְנֵי ה' לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים וְהַשֹּׁפְטִים**. אמר לו לא כשתאמר אתה, אלא כמה שיאמרו חבריך. **דף יט ע"ב** נפנה (שמעון) לימינו (לידע אם יאמרו כמותו) כבשו פניהם בקרקע

יט:

היא] מה קידושי מיכל לפלטי בעבירה אף קידושי מירב לעדריאל בעבירה.

ורבי יהושע בן קרחה נמי, הכתיב את חמשת בני מיכל בת שאול, אמר לך רבי יהושע וכי מיכל ילדה, והלא מירב ילדה, מירב ילדה ומיכל גידלה, לפיכך נקראו על שמה. ללמדך שכל המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו. **רבי חנינא** **אומר מהכא** **ותקראנה** **לו השכנות שם לאמר** **ילד-בן לנעמי, וכי נעמי ילדה, והלא רות ילדה, אלא רות ילדה ונעמי גידלה, לפיכך נקרא על שמה. רבי יוחנן אמר מהכא** **ואשתו היהדיה** (בכלב בן יפונה משתעי קרא, יהודית על שם שכפרה בעבודה זרה ונתגיירה שכל הכופר בעבודה זרה נקרא יהודי דכתיב 'איתי גוברין יהודאין') **ילדה את-יורד אבי גדור** (כולן שמותן של משה הן)... **ואלה בני בתיה בת-פרעה אשר לקח מרד. מרד זה כלב, ולמה נקרא שמו מרד שמרד בעצת מרגלים. וכי בתיה ילדה, והלא יוכבד ילדה, אלא יוכבד ילדה ובתיה גידלה, לפיכך נקרא על שמה ויש לשים לז' שזמסכת סוטה (יג.) מוצא שכלל נשא את מרים. ח"כ היו לו ז' נשים מרים וכתיה בת פרעה]. **רבי אלעזר אמר מהכא** **נאלת בזרוע עמך בני-יעקב ויוסף סלה. וכי יוסף ילד, והלא יעקב ילד. אלא, יעקב ילד ויוסף כילכל, לפיכך נקראו על שמו.****

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן כל המלמד בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו, שנאמר **ואלה תולדות אהרן ומשה** (ומפרש בתריה בני אהרן, ולא הוזכרו בני משה שם) וכתיב **ואלה שמות בני-אהרן, לומר לך אהרן ילד ומשה לימד, לפיכך נקראו על שמו. לכן פה-אמר ה' אל-בית יעקב אשר פדה את-אברהם, וכי היכן מצינו ביעקב שפדאו לאברהם, אמר רב יהודה שפדאו מצער גידול בנים (פירש רש"י שהוטל עליו טורח השבטים, שעל אברהם היה מוטל אותו טורח דכתיב 'והרביתי את זרעך' והוא פדאו**

מיתת מירב נשאה. **רבי יהושע בן קרחה** **אומר** קידושי טעות היו לו במירב, שנאמר **תנה את-אשתי את-מיכל אשר ארשתי לי במאה ערלות פלשתים. מאי תלמודא, אמר רב פפא** (את-אשתי את-מיכל) מיכל אשתי, ולא מירב אשתי. מאי קידושי טעות? דכתיב **והיה האיש אשר-יבנו (לגלית) יעשרנו המלך עשר גדול... אזל קטליה. אמר לו (שאל לרוד) מלוח אית לך גבאי** (העוסק הגדול שהתחייבתי כלפיך הוא רק חוב שאני חייב לך, ואתה לא נתת לי כסף קידושין עבור קדושי בני מירב, חלא קדשה אותה לאשה בחוב הזה, ואילו ההלכה היא...) המקדש במלוח אינה מקודשת. אזל יהבה לעדריאל, דכתיב, **ויהי בעת תת את-מרב בת-שאול לדוד והיא נתנה לעדריאל המחלתי לאשה. אמר ליה אי בעית דאתן לך מיכל זיל אייתי לי מאה ערלות פלשתים. אזל אייתי ליה (וקיטש את מיכל לאשה בזה ונחוב שהיה חייב לו שאלו). אמר ליה מלוח ופרוטה אית לך גבאי. שאול סבר מלוח ופרוטה דעתיה אמלוח, ודוד סבר מלוח ופרוטה דעתיה אפרוטה. ואיבעית אימא דכולי עלמא מלוח ופרוטה דעתיה אפרוטה, שאול סבר לא חזו ולא מידי, ודוד סבר חזו לכלבי ושונרי.**

ורבי יוסי, האי, תנה את אשתי את מיכל (דמשמע זו אשתי ולא מירב אשתי) מאי דריש ביה (רבי יוסי דלא דריש ולא מירב אשתי)? רבי יוסי לטעמיה (דדריש ממקרא מעורבב כדלקמן, מה מיכל אשתי אף מירב אשתי) דתניא רבי יוסי היה דורש מקראות מעורבין, כתיב **ויקח המלך את-שני בני רצפה בת-איה אשר ילדה לשאול את-ארמני ואת מפבשת ואת-חמשת בני מיכל בת-שאול אשר ילדה לעדריאל בן-פרזלי המחלתי וכי לעדריאל נתנה, והלא לפלטי בן ליש נתנה, דכתיב ושאול נתן את-מיכל בתו אשת דוד לפלטי בן-ליש... אלא מקיש קידושי מירב לעדריאל לקידושי מיכל לפלטי [פשיטא לן דבעבירה, דהא כתיב אשתי מיכל, וקיי"ל (קידושין מז.) דעתיה אפרוטה, דבת קידושין**

יט: - כ.

דבר אחר שקר החן זה דורו של משה, והבל היפי זה דורו של יהושע [ועסקו בתורה הרבה, ודורו של חזקיהו יותר מהם, כדכתיב 'וחובל עול מפני שמן, ואמרינן לקמן (צד): חובל עול של סנהריב מפני שמנו של חזקיה, שהיה דולק בבתי מדרשות, עד שבדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ] יראת-ה' היא תתהלל זה דורו של חזקיה.

דבר אחר שקר החן זה דורו של משה ויהושע, והבל היפי זה דורו של חזקיה, יראת ה' היא תתהלל זה דורו של רבי יהודה ברבי אילעאי. אמרו עליו על רבי יהודה ברבי אילעאי שהיו ששה תלמידים מתכסין בטלית אחת (עניים היו) ועוסקין בתורה

משנה מת לו מת אינו יוצא מפתח פלטרין שלו. רבי יהודה אומר אם רוצה לצאת אחר המיטה יוצא, שכן מצינו בדוד שיצא אחר מיטתו של אבנר, שנאמר וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד הִלְךָ אַחֲרֵי הַמִּטָּה, אמרו לו לא היה הדבר אלא לפי שאת העם, וכשמברין אותו כל העם מסובין על הארץ, והוא מיסב על הדרגש.

(גמרא) תנו רבנן מקום שנהגו נשים לצאת אחר המיטה יוצאות, לפני המיטה יוצאות (כתבו התוס' דכיון דשעת צער הוא ליכא למיחש להרהור. ובירושלמי פליגי איכא למאן דאמר לפני המטה לפי שגרמו מיתה לעולם ואית דנחגו לאחור המטה ואנשים לפני המטה לפי שנגאו לבנות ישראל שיסתכלו בהן אנשים). רבי יהודה אומר לעולם נשים לפני המיטה יוצאות, שכן מצינו בדוד שיצא אחר מיטתו של אבנר, שנאמר וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד הִלְךָ אַחֲרֵי הַמִּטָּה [ואי סלקא דעתך נשים אחר המטה, אורחיה דדוד להלך עם הנשים (נחמיס)]. אמרו לו לא היה הדבר אלא לפי שאת העם, ונתפייסו. שהיה דוד יוצא מבין האנשים ונכנס לבין הנשים, ויצא מבין הנשים ונכנס לבין האנשים, שנאמר וַיִּדְעוּ כָּל־הָעָם וְכָל־יִשְׂרָאֵל בְּיָוֶם הַהוּא כִּי לֹא הָיְתָה מִתְּהַלְּלֵי אֶת־אֲבָנָר בֶּן־נָר.

דרש רבא מאי דכתיב וַיָּבֹא כָּל־הָעָם לְהַבְרֹת אֶת־דָּוִד, כתיב להכרות וקרין

כתבו התוס' פי' רש"י גידול י"ב שבטים ולא נחירא חדא דאינו צער אלא שמחה כדאמרינן (ברכות פג.) גבי עובד אדום שברכו ה' בבנים בשכר הארון שהיה בביתו, ועוד דאברהם היו לו בנים מקטורה וצדיק לומר צער של יוסף ואחיו וגלגול ירידת מצרים). והיינו דכתיב לֹא־עָתָה יְבוּשׁ יַעֲקֹב וְלֹא עָתָה פָּגְנוּ יַחְוָרוּ. 'לא עתה יבוש יעקב' מאביו. 'ולא עתה פגנו יחורו', מאבי אביו.

כתיב פלטי וכתוב פלטיאל אמר רבי יוחנן פלטי שמו, ולמה נקרא שמו פלטיאל שפלטו אל מן העבירה, מה עשה, נעץ חרב בינו לבינה, אמר כל העוסק בדבר זה ידקר בחרב זה. והכתיב וַיִּלְךְ אַתָּה אִישָׁה (אלמא בא עליה)? שנעשה לה כאישה (שהיה מגדלה ומחבבה). והכתיב הֲלֹךְ וּבְכָה אַחֲרֶיהָ? על המצוה דאזיל מיניה. עַד־בְּחָרִים שנעשו שניהם כבחורים שלא טעמו טעם ביאה.

אמר רבי יוחנן תוקפו (תוקף - דבר גדול וחמור ויש לו שם) של יוסף ענוותנותו (עונה - דבר שאין לו שם, שאדם עושה לפי תומו) של בועז (דבר גדול של יוסף כדבר קל וקטן שבבועז) תוקפו של בועז ענוותנותו של פלטי בן ליש. תוקפו של יוסף ענוותנותו של בועז דכתיב וַיְהִי בְּחֶצְיֵי הַלַּיְלָה וַיִּחַרְדַּר הָאִישׁ וַיִּלְפַּת (והנה אשה שִׁבְבַת מְרֻגְלָתוֹ). מאי וילפת, אמר רב שנעשה בשרו (אבר) כראשי לפתות (נתקשה, ואעפ"כ כבש יצרו, ואע"פ שפנויה היתה, ועמו במיטה, אבל יוסף אשת איש היתה, ואינה עמו במיטה). [דף כ ע"א] תוקפו של בועז ענוותנותו של פלטי בן ליש כדאמרן (דאילו בועז חדא לילה, ופלטי שנים רבות).

אמר רבי יוחנן מאי דכתיב רַבּוֹת בָּנוֹת עָשׂוּ חֵיל וְאַתָּה עָלִית עַל־פְּלָנָה, רבות בנות עשו חיל זה יוסף ובוועז, ואת עלית על כלנה זה פלטי בן ליש.

אמר רבי שמואל בר נחמן אמר רבי יונתן מאי דכתיב שֶׁקֶר הַחֵן וְתִבֵּל הַיָּפִי, שקר החן זה יוסף, והבל היפי זה בועז, יראת-ה' היא תתהלל זה פלטי בן ליש.

כ.

דחמש שנים עמדו בלא מלך ולא המליכו את דוד א"כ למה נענש אבנר במה שנתחזק אחרי כן להמליך איש בושת. **ונראה לי איפכא** דאותה חצי שנה היתה בין מיתת שאול למלכות איש בושת ובאותם הימים נתחזק אבנר ודבר לכל ישראל להמליך איש בושת עד שהמליכו לסוף אותה חצי שנה ומשמת איש בושת היתה מלכות ישראל בטלה חמש שנים עד שמלך דוד נמצאו ז' שנים ומחצה שמלך דוד בחברון כדכתיב בהדיא, אע"ג דבאידיך קרא לא חשיב רק ז' שנים היינו לפי שדוד המלך נצטרע כדאמרין לקמן (קז). והא דלא חשיב חצי שנה זאת בחשבון בטול מלכות ישראל היינו לפי שלא היתה סמוך לה' שנים ולא היה הבטול יחד). **פסק הרמב"ם** מת לו מת אינו יוצא מפתח פלטרין שלו מלכים (ב,ד).

זכשמברין אותו כל העם מסובין על הארץ, והוא מיסב על הדרגש'. מאי דרגש? **אמר עולא** ערסא דגדא (נוהגין היו לערוך מטה ושלחן בבית ולא היו משתמשיין בהן כלל, אלא למזל הבית מונחת משום ניהוש. גדא – מזל). אמרו ליה רבנן לעולא מי איכא מידי דעד האידנא לא אותביניה (עד הנה לא ישב על אותה מיטה, שהרי מונחת היא לנוי הבית) והשתא (דאבל הוא) מותבינן ליה (מהיכא תיפוק לן)? מתקיף לה רבא מאי קושיא, דילמא מידי דהוה אאכילה ושתיה, דעד האידנא לא אכילניה ולא אשקיניה, השתא קא מוכלינן ליה (משל אחרים) וקא משקינן ליה, אלא אי קשיא (אדעולא) הא קשיא [דתניא (מו"ק כז.)...] דרגש אינו צריך (האבל) לכפותו, אלא זוקפו. ואי סלקא דעתך ערסא דגדא אמאי אינו צריך לכפותו, והתניא הכופה את מטתו לא מטתו בלבד הוא כופה, אלא כל מטות שיש לו בתוך ביתו הוא כופה? מאי קושיא, דילמא מידי דהוה אמטה מיוחדת לכלים, דקתני אם היתה מיוחדת לכלים אינו צריך לכפותה.

אלא, אי קשיא הא קשיא רבן שמעון בן גמליאל אומר דרגש מתיר (בימי אבלו) קרביטין (לולאות) והוא נופל מאיליו, ואי סלקא דעתך ערסא דגדא קרביטין מי אית ליה (הלא כשאר מטות עושיין אותה מטה)?

להברות, בתחלה להברותו (שהיו סבורין שמאתו היתה הריגת אבנר) ולבסוף להברותו (שידעו הבירור שלא מאת דוד נהרג אבנר).

אמר רב יהודה אמר רב מפני מה נענש אבנר מפני שהיה לו למחות בשאול (בהריגת נוב עיר הכהנים) ולא מיחה. **רבי יצחק אמר** מיחה, ולא נענה. ושניהן מקרא אחד דרשו **ויקנן המלך אל-אבנר ויאמר הפקות נבל ימות אבנר יחד לא-אסרות ורגליך לא-לנחשתים הנשו. מאן דאמר** לא מיחה הכי קאמר ידך לא אסרות (אדם חשוב היית לשאול והיה לך למחות) ורגליך לא לנחשתים הונשו, מאי טעמא לא מחית כנפול לפני בני עולה נפלת. **ומאן דאמר** מיחה ולא נענה, איתמהויי מתמה הכמות נבל ימות, ידך לא אסורות, ורגליך לא לנחשתים. מכדי מחויי מחית (והכי קאמר ידך לא אסורות היו, לא ניהגת בעצמך כאדם חשוב, אלא בכל כוחך גילית בדעתך ומחית בשאול) מאי טעמא כנפול לפני בני עולה נפלת (נחמיס).

למאן דאמר מיחה מאי טעמא איענש? אמר רב נחמן בר יצחק ששהא מלכות בית דוד **וכתבו התוס'** אע"ג דדרשינן (מדרש רבה) ז'מלכים ממוך יצאו זה שאול ואיש בושת מ"מ היה יכול להתקיים במקום אחר (ר"ל צאיט אחר מזרע בנימין) ולא היה לו לשהות מלכות בית דוד שנמשח כבר עפ"י שתי שנים ומחצה (פירש רש"י שהעמיד את איש בושת למלך, ואם לא המליכו אבנר, היו ממליכין את דוד, ומשמלך איש בושת עד יום שמלך דוד על כל ישראל היו שתי שנים ומחצה, שתי שנים לאיש בושת, וחצי שנה בין מיתתו למלכות דוד, שמשמת שאול מלך דוד בחברון, וכתיב בחברון מלך שבע שנים וששה חדשים צא מהן חמש שנים שבין מיתת שאול למלכות איש בושת, דתניא בסדר עולם ז'הימים אשר מלך דוד על... נמצאת מלכות ישראל בטילה חמש שנים, אלמא חמש שנים היו בלא מלך, נשתיירו שתי שנים ומחצה ממלכות איש בושת למלכות בית דוד **התוס' הביאו** את פירוש רש"י **וכתבו**, ולא נהירא חדא דלמה נענש על אותה חצי שנה דבין מיתת איש בושת למלכות דוד הלא קודם מיתתו חזר אבנר ונתאמץ להמליך את דוד כדכתיב זישלח אבנר מלאכים אל דוד... ועוד דכיון

כ. - כ:

נקליטיה) זוקפה (על מראשותיה או על מרגלותיה וארכובותיה למעלה) ודיו.

משנה ומוציא למלחמת הרשות על פי בית דין של שבעים ואחד, ופורץ (גדרות אחרים) לעשות לו דרך (לשדהו ולכרמו) ואין ממחה בידו. דרך המלך אין לו שיעור. וכל העם בוזזין ונותנין לו, והוא נוטל חלק בראש (חלק היפה בורר ראשון ונוטל מחצה). **פסק**

הרמב"ם א. מלחמת מצוה אינו צריך ליטול בה רשות בית דין (ביאר הכפ"מ למד כן ממשמעות, דכיון שלמלחמת הרשות הצריך סנהדרין של ע"א, ש"מ דלמלחמת מצוה אי"צ) אלא יוצא מעצמו בכל עת, וכופה העם לצאת אבל מלחמת הרשות אינו מוציא העם בה אלא על פי בית דין של שבעים ואחד מלכים (הב). **ב.** ופורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו, ודרך המלך אין לה שיעור, אלא כפי מה שהוא צריך, אינו מעקם הדרכים מפני כרמו של זה או מפני שדהו של זה, אלא הולך בשוה ועושה מלחמתו מלכים (הג).

(גמרא) תנינא חדא זימנא אין מוציאין למלחמת הרשות אלא על פי בית דין של שבעים ואחד? איידי דתנא כל מיילי דמלך, תנא נמי מוציאין למלחמת הרשות.

אמר רב יהודה אמר שמואל כל האמור בפרשת מלך (שמואל א.ח) בניכם ובנותיכם יקח וכו' יוצא בהם] מלך מותר בו נהקשו התוס' תימה למה נענש אחאב על נבות כיון שלא רצה למכור לו כרמו (שנחגע סקירצ נבות הוי מורד במלכות, ולכא"ו היה מותר ללחצב לסבב לת הניגמו) ועוד דבב"ק (ס:) קאמר דדוד שאל אם היה יכול להחליף גדישין של שעורין מישראל לתת בפני בהמתו זי"ל דבפרשת המלך כתיב 'יקח ונתן לעבדיו' ולא לעצמו ועוד י"ל דבחנם היה יכול ליקח אם היה רוצה, אבל כשהיה שואל אחאב שימכרו לו, חשב נבות שרשות בידו לומר לא אמכור ועי"ל דנענש לפי ששאל הכרם לעשות ע"ז דכתיב והיה לי לגן ירק כמו המתקדשים והמטהרים אל הגנות והנקדן תירץ דאינו מותר רק בשדות הרחוקים מן העיר דלא מעלי כל כך, אבל כרם נבות היה אצל היכל אחאב בשומרון ועי"ל דדוקא בשדה מקנה אבל שדה אחוזה שירש מאבותיו לא כמו שהשיב נבות

אלא, כי אתא רבין אמר לי ההוא מרבנן, ורב תחליפא שמייה דהוה שכיח בשוקא דגילדאי (רצענין) ואמר ליה מאי דרגש ערסא דצלא (מטה של עור, ותולין רצועות בשפת העור סביב, וכשרוצין לנמותו עונבין הרצועות בארוכות המטה, וכשמתירין אותה הוא נופל, והן הן קרביטין, וחם הוא עליו לכפותו שלא יתקלקל העור בלחלוח הקרקע, שלא היו ראשי כרעיו גבוהין מסירוגו למעלה, וקאמר ת"ק זוקפו על דופן הכרעים וארכובותיו למעלה, ואמר ליה רבן שמעון מתיר קרביטין והוא נופל).

אמר רבי ירמיה אמר רבי יוחנן דרגש [דף כ ע"ב] סירוגו (קשירתו) מתוכו (שיש נקבים בארכבותיו, ותוחבין בהן ראשי רצועות התלויות בעור, ועונבים, ואין מרכיבין הרצועה על גבי ארוכות המטה, מטה סירוגה מעל גבה (החבלים מרכיבין על ארוכות המטה מיכן ומיכן, ואורג, והוא סירוג).

מיתיבי כלי עץ מאימתי מקבלין טומאה, המטה והעריסה (עריסת תינוקות) משישופם בעור הדג (משפשפם בעור הדג כדי להחליק הארוכות, ליפותם). ואי מטה מסורגת (היא) מעל גבה למה לי שיפת עור הדג (הלא אין יופיה ניכר, שהרי מכוסות הן תמיד בראשי החבלים המסורגין על גבן)? אלא הא והא מתוכו, מטה אעולי ואפוקי בבזיוני (בבזעים ונקבים של ארוכות מכנים ומוציא ראש החבל ומסרג) דרגש אעולי ואפוקי באבקתא (לולאות התלויות בנקבי ארכובותיו, ובהן מכניסין ראשי רצועות התלויות בשפת העור).

אמר רבי יעקב אמר רבי יהושע בן לוי הלכה כרבן שמעון בן גמליאל. אמר רבי יעקב בר אמי מטה שנקליטיה יוצאין (נקליטין) - שני עצים ארוכים, ומעמידין אותן באמצע דופני המטה, אחד מראשותיה ואחד מרגלותיה, ומפוצלין הן בראשותיהן, ומניחין קנה מזה ועליו פורסין הכילה, ויש שמחברין אותן נקליטין למטה, והיינו יוצאין, שמחברין ויוציאין מן המטה ואין יכול לכפותה מפני

הבחירה, ואיני יודע איזה מהן תחילה, כשהוא אומר פִּי־דָל עַל־כֶּסֶף זֶה מְלַחֶמָה לְהָ בְעַמְלֶק, הוּא אומר להעמיד להם מלך תחילה, ואין כסא אלא מלך, שנאמר וַיָּשָׁב שְׁלֹמֹה עַל־כֶּסֶף הָיוּ לְמֶלֶךְ. ועדיין איני יודע אם לבנות להם בית הבחירה תחלה, או להכרית זרעו של עמלק תחלה, כשהוא אומר וְהָיִיתְּ לָכֶם מִכָּל־אֲיִבֵיכֶם... וְהָיָה הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר ה'... הוּא אומר להכרית זרעו של עמלק תחלה. וכן בדוד הוא אומר וַיְהִי פִּי־יֹשֵׁב הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ וְהָיָה הַנִּיחֹלָיו מִסָּבִיב, וכתוב וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־נָתָן הַנְּבִיא רַאֲהוּ נָא אֲנֹכִי יוֹשֵׁב בְּבֵית אֲרָזִים... פסק הרמב"ם שלש מצות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ, למנות להם מלך שנאמר שום תשים עליך מלך, ולהכרית זרעו של עמלק שנאמר תמחה את זכר עמלק, ולבנות בית הבחירה שנא' לשכנו תדרשו ובאת שמה מלכים (א,א).

אמר ריש לקיש בתחילה (קודם שנשא שלמה נשים נכריות) מלך שלמה על העליונים שנאמר וַיָּשָׁב שְׁלֹמֹה עַל־כֶּסֶף הָיוּ וּלְבַסוּף מֶלֶךְ עַל הַתַּחְתּוֹנִים, שנאמר פִּי־הוּא רִדְהוּ בְּכָל־עֵבֶר הַנְּהַר מִתְּפֶסֶח וְעַד־עֵזָה. רב ושמואל, חד אמר תפסח בסוף העולם ועזה בסוף העולם וחד אמר תפסח ועזה בהדי הדדי הוּא יתבו, וכשם שמלך על תפסח ועל עזה כך מלך על כל העולם כולו (והכי קאמר קרא כי הוא רודה בכל עבר הנהר כמתפסח ועד עזה) ולבסוף לא מלך אלא על ישראל, שנאמר אֲנִי קִהַלְתִּי תְּהִי מֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל בִּירוּשָׁלַם, ולבסוף לא מלך אלא על ישראל, שנאמר הִנֵּה מִטָּתוֹ עַל מֶלֶךְ אֵלָּה עַל מִטָּתוֹ שְׁלֹשׁ־לְמָה..., ולבסוף לא מלך אלא על מקלו, שנאמר וְזֶה־תְּהִי חֶלְקִי מִכָּל־עַמְלִי. רב ושמואל, חד אמר מקלו [שהשליכו אשמדאי מכסאו, כדאמרינן בגיטין (סח:)] וחד אמר גונדו [טליתו, ובמסכת כלים פרק טז] פירש רב האי 'מקידה' הוא מקידה של חרש,

חלילה לי מתני נחלת אבותי לך אי נמי דפרשת המלך לא נאמרה רק על המלך שנמלך על כל ישראל ויהודה ומאת המקום, ואחאב לא מלך על יהודה, וגם לא מלך מאת המקום). רב אמר לא נאמרה פרשה זו (דשמואל) אלא לאיים עליהם (שתהא אימת מלכם עליהם, אבל אינו מותר לעשות) שנאמר שׁוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ שְׁתֵּהא אימתו עליך.

כתנאי רבי יוסי אומר כל האמור בפרשת מלך מותר בו, רבי יהודה אומר לא נאמרה פרשה זו אלא כדי לאיים עליהם, שנאמר שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך. וכן היה רבי יהודה אומר שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ (להכי נקט שלש הללו, שהן תלויות זו בזו לעשותן כסדרן) להעמיד להם מלך, ולהכרית זרעו של עמלק, ולבנות להם בית הבחירה [בכולהו] כתיב ירושה וישיבה, וירשת וישבת בה ואמרת אשימה עלי מלך, בעמלק כתיב והיה בהניח ה'... ובבנין בית הבחירה כתיב ועברתם את הירדן וישבתם בארץ... והדר כתיב והיה המקום...]. רבי נהוראי אומר לא נאמרה פרשה זו (דשום תשים עליך מלך משום מצוה) אלא כנגד תרעומתן (שגלוי לפניו שעתידים להתרעם על כך ולומר והיינו גם אנחנו ככל הגוים...) שנאמר ואמרת אָשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ (עתידין אתם לומר כן)... פסק הרמב"ם רשות יש למלך ליתן מס על העם לצרכיו או לצורך המלחמות... ודיניו בכל אלו הדברים וכיוצא בהן דין, שכל האמור בפרשת מלך מלך זוכה בו מלכים (ד,א).

תניא, רבי אליעזר אומר זקנים שבדור כהוגן שאלו, שנאמר תְּנַהֲלֵנוּ מֶלֶךְ לְשִׁפְטָנוּ (ולרדות הסרבנים שבהם) אבל עמי הארץ שבהן קלקלו שנאמר וְהִינּוּ גַם־אֲנַחְנוּ בְּכָל־הַגּוֹיִם וְשִׁפְטָנוּ מִלְּפָנָיו וַיֵּצֵא לְפָנָיו.

תניא, רבי יוסי אומר שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ להעמיד להם מלך, ולהכרית זרעו של עמלק, ולבנות להם בית

כ: - כא.

אותה, שנאמר וְלֹא תִחַבֵּל בְּגֵד אֶלְמֶנָה, דברי רבי יהודה. רבי שמעון אומר עשירה ממשכנין אותה (לפי שאינה צריכה לאותו כסות, להחזירו לה בלילה) ענייה אין ממשכנין אותה, ואתה חייב להחזיר לה, ואתה משיאה שם רע בשכנותיה (שתכנס לביתך שחרית וערבית). ואמרינן מאי קאמר? הכי קאמר מתוך שאתה ממשכנה אתה חייב להחזיר לה, ואתה משיאה שם רע בשכנותיה. אלמא רבי יהודה לא דריש טעמא דקרא, ורבי שמעון דריש טעמא דקרא? בעלמא רבי יהודה לא דריש טעמא דקרא, ושאיני הכא דמפרש טעמא דקרא מה טעם לא ירבה לו נשים משום דלא יסור לבבו. ורבי שמעון אמר לך מכדי בעלמא דרשינן טעמא דקרא, אם כן לכתוב קרא לא ירבה לו נשים ולישתוק, ואנא אמינא מה טעם לא ירבה משום דלא יסור. לא יסור למה לי אפילו אחת ומסירה את לבו הרי זו לא ישאנה. אלא מה אני מקיים לא ירבה דאפילו כאביגיל.

הני שמונה עשרה מנלן? דכתיב וַיִּנְלְדוּ לְדָוִד בָּנִים בְּחֶבְרוֹן וַיְהִי בְּכוֹרוֹ אֲמִנֹן לְאֶחָיוֹנָדָב הַיִּזְרְעֵאלִית וּמִשְׁנֵהוּ כְּלָאֵב לְאֶבְיָטָל אִשְׁתּוֹ נָבָל הַכַּרְמֶלִי וְהַשְּׁלִשִׁי אֲבִישָׁלוֹם בֶּן־מַעֲכָה וְהָרְבִיעִי אֲדֹנִיָּה בֶן־חַנִּיָּה וְהַחֲמִישִׁי שִׁפְטָיָה בֶן־אֲבִיטָל וְהַשֵּׁשִׁי יִתְרֵעַם לְעֹגְלָה אִשְׁתּוֹ דָּוִד אֵלֶּה יִלְדוּ לְדָוִד בְּחֶבְרוֹן. וקאמר ליה נביא וְאִם־מָעֵט וְאִסְפָּה לָךְ כְּהֵנָּה וְכַהֲנָה. כהנה שית, וכהנה שית. דהוּוּ להוּ תמני סרי.

מתקיף לה רבינא אימא כהנה תרתי סרי וכהנה עשרין וארבע. תניא נמי הכי לא ירבה לו נשים יותר מעשרים וארבע? למאן דדריש וי"ו [ר'] עקיבא בארבע מיתות בית דין (סנהדרין נא:): ישמעאל אחי, בת ובת אני דורשן ארבעים ושמונה הוּו? תניא נמי הכי לא ירבה לו נשים יותר מארבעים ושמונה. ותנא דידן מאי טעמיה? אמר רב כהנא מקיש כהנה בתרא לכהנה קמא מה כהנה

ודומה לו חד אמר קודו, וחד אמר מקלו, והוא מקידה ששותה בה מים].

הדר או לא הדר? רב ושמואל, חד אמר הדר, וחד אמר לא הדר, מאן דאמר לא הדר מלך והדיוט (ושוב לא חזר למלכותו), ומאן דאמר הדר מלך והדיוט ומלך.

פורץ לעשות לו דרך' תנו רבנן אוצרות מלכים למלך. ושאר ביזה שבוזזין מחצה למלך ומחצה לעם.

אמר ליה אביי לרב דימי, ואמרי לה לרב אחא בשלמא אוצרות מלכים למלך אורחא דמלתא, אלא שאר ביזה שבוזזין מחצה למלך ומחצה לעם מנלן? דכתיב [דף כא ע"א] וַיִּמְשְׁחוּ לְה' לְנֶגֶד וּלְצָדוֹק מְקִישׁ נְגִיד (מלך) לְצָדוֹק (הכ"ט) מה צדוק מחצה לו ומחצה לאחיו, אף נגיד מחצה לו ומחצה לאחיו. וצדוק גופיה מנלן? דתניא, רבי אומר וְהִיָּתָה לְאֶתְרָן וּלְבָנָיו (בלחם הפנים כתיב) מחצה לאהרן ומחצה לבניו. פסק הרמב"ם כל הרוגי המלך ממונן למלך, וכל הממלכות שכוּבש הרי אוצרות המלכים למלך, ושאר הבזה שבוזזין בוזזין ונותנין לפניו והוא נוטל מחצה בראש, ומחצית הבזה חולקין אותה כל אנשי הצבא ביחד עם העם היושבין על הכלים במחנה לשמרם חולקין בשוה, שנאמר כי כחלק היורד במלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדיו יחלקו מלכים (ד, ט).

משנה לא ירבה לו נשים אלא שמונה עשרה. רבי יהודה אומר מרבה הוא לו, ובלבד שלא יהו מסירות את לבו. רבי שמעון אומר אפילו אחת ומסירה את לבו הרי זה לא ישאנה, אם כן למה נאמר לא ירבה לו נשים דאפילו כאביגיל.

(גמרא) למימרא דרבי יהודה דריש טעמא דקרא, ורבי שמעון לא דריש טעמא דקרא, והא איפכא שמעינן להו, דתניא אלמנה, בין שהיא עניה בין שהיא עשירה אין ממשכנין

כא.

תורה לא היה להן כתובה, שהרי כתובה היא מדרבנן, ואם כן מה היה הבדל בין אשה לפלגש. ומתריץ, אפשר שגם לפני מתן תורה נהגו במוהר ומתן, ולכן לנשים נתנו כתובה ובניהן יורשים נחלת אביהם, ואילו לפלגשים, אף שהיו בקידושין, לא התחייבו במהר ומתן, והיה משלה אותה כאשר ירצה בלי כתובה, ובניהן אינם יורשים. הקשה חיד רמ"ה על גירסתנו 'פלגשים בלא קידושין', הרי קידושי כסף שטר וביאה הם מן התורה, ואיך מותר בנשואי פלגש בלי קידושין. ומתריץ מה שצריכין קידושין מן התורה, הוא כדי לעשותה אשת איש לכל דיני אישות, לאסרה על כל העולם, ושיהיה אסור בקרובותיה ושהיא תהיה אסורה על קרוביו, ולהיות חייב במזונותיה. אבל אם רצה לייחד אשה בלא כתובה ובלא קידושין, מדאורייתא שפיר דמי, ורבנן הוא דגזור, כדי שלא יהיו בנות ישראל הפקר. ודוד נשא פלגשים לפני גזירת חכמים.

אמר רב יהודה אמר רב ארבע מאות ילדים היו לו לדוד, וכולן בני יפת תואר היו (הנשבות במלחמה, כדכתיב וראית בשביה) ומגדלי בלוריות היו, וכולן יושבין בקרונות של זהב, ומהלכין בראשי גייסות היו, והם היו בעלי אגרופין של בית דוד.

ואמר רב יהודה אמר רב תמר (אחות אבשלום) בת יפת תואר היתה (קודם שנתגיירה בלב שלם מעכה אמו ילדה לו לדוד את תמר, והיתה אצלו בתורת יפת תואר) שנאמר (תמר מנסיב ליה עצה לאמנון...) ועתה דבר נא אל המלך כי לא ימנעני ממך, ואי סלקא דעתך בת נישואין הוא, אחתיה מי הוה שריא ליה וכתבו התוס' מכאן קשה לפירוש רש"י שפירש בקידושין (כב.) 'זהבאתה אל תוך ביתך' מלמד שלא ילחצנה במלחמה פי' שלא יבא עליה במלחמה, ומשמע מתוך פי' רש"י דאפילו ביאה ראשונה אסורה במלחמה עד לאחר כל המעשים כולן, וא"כ לא בא דוד על מעכה רק לאחר שנתגיירה וא"כ בת נישואין היא, והיכי שריא תמר לאמנון, אחתיה היא, ועוד דהא אמרינן (כא:) דלא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע משמע שבמלחמה ביאה ראשונה הוא. לכך פירש ר"ת התם שלא ילחצנה במלחמה לבא עליה ביאה שניה. ומחלוקת בירושלמי בין רב ושמואל בדין זה, דרב אמר אינה מותרת במלחמה אלא ביאה ראשונה, ושמואל אמר אף לא ביאה ראשונה ולא ביאה שניה. וזה לשון הירושלמי תרתי מילין אתון אמרין משמיה דרב וליתא הכא, אתון אמרין משמיה דרב אסור לבא עליה ביאה

קמא שית, אף כהנה בתרא שית. פסק הרמב"ם לא ירבה לו נשים, מפי השמועה למדו שהוא לוקח עד שמונה עשרה נשים בין הנשים ופלגשים הכל שמונה עשרה, ואם הוסיף אחת ובעלה לוקח, ויש לו לגרש ולישא אחרת תחת זו שגירש. השגת הראב"ד לא ירבה לו נשים... עד הכל שמונה עשרה א"א זה אי אפשר שהרי היו לדוד שש נשים ופלגשים כשזאמר לו נתן הנביא ואוסיפה לך כהנה וכהנה נמצא י"ח חוץ מן הפלגשים הן. + מלכים (ג,ב).

והא הואי מיכל? אמר רב עגלה זו מיכל, ולמה נקרא שמה עגלה שחביבה עליו כעגלה, וכן הוא אומר לולא חרשתם בעגלתי (שמשון קרי לה לאשתו, כשהגידה להם חידתו)...

ומי הוה למיכל בני, והכתיב ולמיכל בת שאול לאתתיה לה ילד עד יום מותה? אמר רב חסדא עד יום מותה לא היה לה, ביום מותה היה לה. מכדי בנים היכא קא חשיב להו בחברון, ואילו מעשה דמיכל בירושלים הוה, דכתיב ומיכל בת שאול נשקפהו בעד החלון ונתרא את המלך דוד מפני ומכרפר לפני ה' ונתבז לו בלבה, ואמר רב יהודה ואיתימא רב יוסף שקלתה מיכל למיטרפסה (זה היה פרעון הטאתה, מה שנכתב בצידו לא היה לה ולד, אלמא מההוא מעשה ואילך לא הוה לה, אבל מקמי הכי איכא למימר דהוה לה). אלא אימא עד אותו מעשה היה לה, מכאן ואילך לא היה לה.

והכתיב ויקח דוד עוד פלגשים ונשים מירושלם (אלמא טובא הוה ליה נשים)? למלויי שמונה עשר.

מאי נשים ומאי פלגשים? אמר רב יהודה אמר רב נשים, בכתובה ובקידושין, פלגשים בלא כתובה ובלא קידושין ורש"י על התורה (בראשית כה,ו) כתב פלגשים בקידושין בלא כתובה. והקשה עליו הרמב"ן (שם) הרי הפסוק שם מדבר באברהם, ולבני הפלגשים אשר לאברהם, וקודם מתן

כא. - כא:

לייחוד מן התורה מניין שנאמר כִּי יִסְתַּדֵּף אֶתִּידָךְ בֶּן־אֶמְדָּךְ, וכי בן אם מסית בן אב אינו מסית, אלא לומר לך בן מתייחד עם אמו, ואין אחר מתייחד עם כל עריות שבתורה? אלא אימא גזרו על ייחוד דפנויה. **פסק הש"ע** כשאירע מעשה אמנון ותמר, גזר דוד ובית דינו על ייחוד פנויה. ואף על פי שאינה ערוה, בכלל ייחוד עריות היא אה"ע (כב,ב).

וְאֵלֶינָהּ בֶּן־חַנִּית מִתְנַשֵּׂא לֵאמֹר אֲנִי אֶמְלֹךְ, אמר רב יהודה אמר רב מלמד שביקש להולמו, ולא הולמתו (שתשב בראשו כתר מלכות ולא הולמתו, לפי שהיה שרביט של זהב בתוך הללה מדופן לדופן ואינה מתיישב בראשו אלא למי שיש לו חריץ בראשו, והיא עדות לבית דוד, שכל הראוי למלכות הולמתו, ומי שאינו ראוי למלכות אינו הולמתו).

וַיַּעַשׂ לוֹ רֶכֶב וַפָּרָשִׁים וַחֲמִשִּׁים אִישׁ רָצִים לְפָנָיו, מאי רבותא (דחמשים איש לכן מלך)? אמר רב יהודה אמר רב כולן נטולי טחול (נטולי טחול על ידי סם, שהטחול מכבידו לאדם) וחוקי כפות רגלים היו (אין בשר בפרסותיהם ורצים על הקוצים ועל הברקנין ואינן ניזוקין).

משנה לֹא־יִרְבֶּה־לָּו סוֹסִים אלא כדי מרכבתו. וְכִסֵּף וְזָהָב לֹא יִרְבֶּה־לָּו מֵאֵד אלא כדי ליתן אספניא (שכר חיילות מדי שנה בשנה הנכנסין והיוצאין עמו כל השנה). וכותב לו ספר תורה לשמו, יוצא למלחמה מוציאה עמה, נכנס הוא מכניסה עמו, יושב בדין הוא עמו, מיסב היא כנגדו, שנאמר וְהִיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בּוֹ כָּל־יְמֵי חַיָּיו.

(גמרא) תנו רבנן לא ירבה לו סוסים, יכול אפילו כדי מרכבתו ופרשיו תלמוד לומר 'לוי' לו אינו מרבה אבל מרבה הוא כדי רכבו ופרשיו. הא מה אני מקיים 'סוסים' סוסים הבטלנין. מניין שאפילו סוס אחד והוא בטל שהוא בלא ירבה תלמוד לומר לְמַעַן הִרְבִּיתָ

שניה ואני אומר לא ביאה ראשונה ולא ביאה שניה, וא"כ קשיא לשמואל הך דהכא כדפרישית. על בן נראה למימר דתמר לא היתה בת דוד שאמה כבר היתה מעוברת כשבאת למלחמה, והא דכתיב 'כי בן תלבשנה בנות המלכים מעילים' מתוך שנדלה בחיקו של דוד קרי לה בת מלך] אלא שמע מינה בת יפת תואר היתה [עדיין לא נתגיירה אמו כשילדתה, ותנן ולד שפחה וכותית מישראל אין לו קורבת אב, ביבמות (כב). מי שיש לו בן מכל מקום].

וְלֵאמֹנֹן יָרַע וְשָׂמוֹ יוֹנָדָב בֶּן־שִׁמְעֵה אֶחֱי דָּוִד וַיִּוָּנָדָב אִישׁ חָכֵם מְאֹד אמר רב יהודה אמר רב איש חכם לרשעה. וַיֹּאמֶר לוֹ מִדְּיוֹעַ אָתָּה פְּכָה גַל בֶּן־הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוֹנָדָב שֶׁכַּב עַל־מִשְׁכָּבְךָ וְהִתְתַּלַּל... (עשה עצמך כחולה) וְעָשְׂתָה לְעֵינַי אֶת־הַבְּרִיָּה. וַתִּקַּח אֶת־הַמִּשְׁרָת וַתִּצְקַק לְפָנָיו. אמר רב יהודה אמר רב שעשתה לו מיני טיגון. וַיִּשְׁנָאָה אֶמְנוֹן שְׁנָאָה גְדוּלָּה מְאֹד, מאי טעמא, אמר רבי יצחק נימא נקשרה לו, ועשאתו כרות שפכה. וכי נקשרה לו, איחי מאי עבדה? אלא אימא קשרה לו נימא, ועשאתו כרות שפכה. איני, והא דרש רבא מאי דכתיב וַיֵּצֵא לָךְ שֵׁם בְּגוֹנִים בְּיַפְיָדָא שאין להן (שלא היה להם קודם שחטאו וגבהו בנות ציון) לבנות ישראל לא שער בית השחי (תחת אצילי זרועותיהן) ולא בית הערוה? שאני תמר, דבת יפת תואר הואי.

וַתִּקַּח תָּמָר אֶפְרַיִם עַל־רֵאשִׁיהָ וַכֹּתְנָת הַפְּסִים אֲשֶׁר עָלֶיהָ קָרָעָה. תנא משמיה דרבי יהושע בן קרחה גדר גדול גדרה תמר באותה שעה (בדמעתה וזעקתה, ונהגה עצמה בבזיון, נשאו שאר נשים קל וחומר בעצמן...) אמרו לבנות מלכים (אירע קלקול זה) כך לבנות הדיוטות על אחת כמה וכמה, אם לצנועות כך לפרוצות על אחת כמה וכמה.

אמר רב יהודה אמר רב באותה שעה גזרו **[דף כא ע"ב]** על הייחוד (דאשת איש) ועל הפנויה. יחוד, דאורייתא הוא, דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק רמו

כא:

לצמצם, ואם יצטרך לשכור עוד חיילות
שיהיה מצוי בידו). **פסק הרמב"ם** ולא
ירבה לו כסף וזהב להניח בגנזיו ולהתנאות
בו או להתנאות בו, אלא כדי שיתן להיילותיו
ולעבדיו ולשמשיו, וכל כסף וזהב שירבה
לאוצר בית ה' ולהיות שם מוכן לצרכי
הצבור ולמלחמותם הרי זה מצוה להרבותו,
ואין אסור אלא להרבות לעצמו בבית גנזיו
שנאמר ולא ירבה לו, ואם הרבה לוקה מלכים
(ג,ד).

השתא דאמרת לו לדרשה, לא ירבה לו נשים
מאי דרשת ביה? למעוטי הדיוטות (דמותרין
להרבות נשים).

רב יהודה רמי כתיב וַיְהִי לְשִׁלְמֹה אַרְבָּעִים
אַלְפֵי אֲרָזֹת סוּסִים לְמִרְכָּבוֹ וְכִתִּיב וַיְהִי
לְשִׁלְמֹה אַרְבַּעַת אֲלָפִים אֲרִיֹת סוּסִים. הא
כיצד, אם ארבעים אלף איצטבלאות (בית
גדול למדור הסוסים) היו, כל אחד ואחד היו
בו ארבעת אלפים ארוות סוסים (הבדלה בין
שורה לשורה על פני הבית), ואם ארבעת
אלפים איצטבלאות היו, כל אחד ואחד היו בו
ארבעים אלף ארוות סוסים.

רב יצחק רמי כתיב אֵין פֶּסֶף נְחֹשֶׁב בֵּימֵי
שְׁלֹמֹה לְמֵאוֹמָה וְכִתִּיב וַיִּתֵּן הַמֶּלֶךְ אֶת־הַפֶּסֶף
בִּירוּשָׁלַם כְּאַבְנִים (חשיב מיהא פורתא)? לא
קשיא, כאן קודם שנשא שלמה את בת
פרעה, כאן לאחר שנשא שלמה את בת
פרעה.

אמר רבי יצחק בשעה שנשא שלמה את בת
פרעה ירד גבריאל ונעץ קנה בים, והעלה
שירטון, ועליו נבנה כרך גדול שברומי.

ואמר רבי יצחק מפני מה לא נתגלו טעמי
תורה (כגון למה נאסרה לבישת שעטנז,
ואכילת חזיר, וכיוצא בהן) שהרי שתי
מקראות נתגלו טעמן נכשל בהן גדול העולם.
כתיב לא ירבה לו נשים, אמר שלמה אני
ארבה ולא אסור, וכתיב וַיְהִי לְעֵת לְקַנְתָּ

סוס. וכי מאחר דאפילו סוס אחד והוא בטל,
קאי בלא ירבה, סוסים למה לי וכתבו התוס' פי'
דמשמע תרי. הי' אי לא כתיב אלא סוס הי'א לכמה
סוסים חד לאו הוא דאיכא, כתב רחמנא סוסים והדר
סוס לחלק על כל אחד' פי' אי כתיב סוס גבי לא ירבה
הוה אמינא על סוס אחד בטל הוא עובר כדמוכח קרא
דהרבות סוס, ומ"מ לכמה סוסים ליכא אלא חד לאו
לכך שינה הכתוב לעבור על לא תעשה על כל סוס
וסוס. ויש ספרים משובשים דגרסי לעבור בעשה ולא
תעשה פי' לא ירבה סוסים למה לי כלל (לכלאו' מיותר
הוא, שיש פסוק אחר למען הרבות סוס') ולא יתכן דלמען
הרבות סוס לאו עשה הוא (שהלא אלל המסך הפסוק,
שלא ישיב המלך את העס) אך קאי אלאו דלא ישיבו?
לעבור בלא תעשה על כל סוס וסוס.

טעמא דכתב רחמנא לו (משמע להרחיב
דעתו ולהגדיל ברבוי סוסים, הסוסים באים
ממצרים לארץ ישראל, וצריך לשלוח שלוחים
לקנות לו סוסים, ועוברים בלא תוסיפו
לראותם עוד עד עולם) הא לאו הכי הוה
אמינא אפילו כדי רכבו ופרשיו נמי לא
(בתמיה, מלכות בלא רכב ופרשים מי
חשיבא)? לא צריכא, לאפושי (רכב ופרשים
וסוסים, לרכוב בהרווחה ולא בצמצום. ל"א
לאפוחי גרסינן, כשרוכב סוס אחד ומושך סוס
אחד אצלו ביד, ורוכב פעם על זה ופעם על
זה להרגיע את חבריו). **פסק הרמב"ם** ולא
ירבה לו סוסים אלא כדי מרכבתו, אפילו סוס
אחד פנוי להיות רץ לפניו כדרך שעושיין
שאר המלכים אסור, ואם הוסיף לוקה מלכים
(ג,ג).

וְכִסֵּף וְזָהָב לֹא יִרְבֶּה־לּוֹ אֵלָא כְּדֵי לִיתֵן
אִסְפְּנִיא.

תנו רבנן זכסף וזהב לא ירבה לו, יכול
אפילו כדי ליתן אספניא, תלמוד לומר 'לו' לו
אינו מרבה, אבל מרבה הוא כדי ליתן
אספניא. טעמא דכתב רחמנא לו, הא לאו
הכי הוה אמינא אפילו כדי ליתן אספניא נמי
לא? לא צריכא (לא נכרכה דקסת הכתוב ללמדנו שמוחר
להרבות כסף וזהב כדי ליתן לאספניא, והיינו יודעים זאת
מסברא, אלא שהיינו אומרים שמוחר להרבות רק צלמאוס,
צלה התורה לומר שאפילו....) להרווחה (שלא

כא: - כב.

כתב אשורית ולשון הקודש, והניחו להדיוטות, כתב עברית ולשון ארמי. מאן הדיוטות, אמר רב חסדא כותאי. מאי כתב עברית, אמר רב חסדא כתב ליבונאה [אותיות גדולות, כעין אותן שכותבין בקמיעות ומזוזות כתבו התוס' י"מ כזה שהאות נעשית מן הלבן שממלאין החלק דיו והכתב נעשית מאילוי מנייר חלק. ולא נהירא דאין זה כתב דהוי חק תכות וחק ירכות דאמרינן בגיטין (כ.) אין כתב לגבי גמ, וכי היכי דגבי גמ אינו כתב, גבי ספר תורה נמי אינו כשר. ועוד, אמאי לא כהלן כתבא למקרי הרי לא נשתנה כתיבת האותיות כלל. ור"ת פי' דשם מקום רישמא ליבונאה וכותבין בו כתב משונה.]

תניא, רבי יוסי אומר ראוי היה עזרא שתינתן תורה על ידו לישראל, אילמלא קדמו משה. במשה הוא אומר ומשה עָלָה אֶל־הָאֱלֹהִים, בעזרא הוא אומר הוּא עֲזָרָא עָלָה מִבְּבֵל, מה עלייה האמור כאן תורה אף עלייה האמור להלן תורה. במשה הוא אומר וְאֲתֵי צִוְהָ הוּ בְּעֵת הַהוּא לְלַמֵּד אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים, בעזרא הוא אומר פִּי עֲזָרָא הִכִּין לְבָבוֹ לְדַרְוֹשׁ אֶת־תּוֹרַת ה' וְלַעֲשׂוֹת וּלְלַמֵּד בְּיִשְׂרָאֵל חֻק וּמִשְׁפָּט. ואע"פ שלא ניתנה תורה על ידו נשתנה על ידו הכתב, שנאמר [דף כב ע"א] וּכְתָב הַנִּשְׁתַּחֲוֶה (כתב שנשתנה, והאי קרא בעזרא כתיב, שהיו כותבין בימיו כתב משונה שנשתנה על ידי מלאך שכתב מנא מנא תקל ופרסין בימי דניאל, כתב דארמי ולשון ארמי, ואומר לא כהלין כתבא למיקרא לא היו יכולין לקרות כתב שכתב המלאך בימי בלשצר, והיו שם יהודים הרבה, שמע מינה נשתנה להם אותו כתב באותו היום) פְּתוּב אֶרְמִית וּמְתַרְגְּמִים אֶרְמִית וּכְתִיב וְלֹא־כִתְּלִין פְּתָבָא לְמַקְרָא וּפְשָׁרָה לְהוֹדְעָה לְמַלְפָּא, וּכְתִיב וְכָתַב לֹא אֶת־מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת כתב הראוי להשתנות (רמו לנו משה רבינו שכתב שבימיו עתיד להשתנות מן עברי לאשורית שנתן להם בימי דניאל, וכא עזרא וכתב בו את התורה בכתב אשורית). למה נקרא אשורית שעלה עמה מאשור.

שְׁלֹמֹה נִשְׁוֹ הַטּוֹ אֶת־ לְבָבוֹ. וּכְתִיב לֹא יִרְבֶּה לוֹ סוּסִים, ואמר שלמה אני ארבה ולא אשיב וּכְתִיב וַתֵּצֵא מִרְכָּבָה מִמִּצְרַיִם בְּשֵׁשׁ...

זכותב ספר תורה לשמו' תנא ובלבד שלא יתנאה בשל אבותיו (אינו יולא ילי מלוה זו עם הספר פיקס מאבותיו).

אמר רבה אע"פ שהניחו לו אבותיו לאדם ספר תורה מצוה לכתוב משלו, שנאמר וְעָתָה פְּתָבוּ לְכֶם אֶת־הַשִּׁירָה. איתבייה אביי וכותב לו ספר תורה לשמו, שלא יתנאה בשל אחרים. מלך אין, הדיוט לא? לא צריכא, לשתי תורות (הא דשאני מלך מהדיוטות דאילו היה הדיוט סגי ליה כהדא ומלך בעי תרתו) וכדתניא וְכָתַב לֹא אֶת־מִשְׁנֵה (שתים במשמע) כותב לשמו שתי תורות, אחת שהיא יוצאה ונכנסת עמו, ואחת שמונתת לו בבית גנזיו. אותה שיוצאה ונכנסת עמו אינו נכנס בה לא לבית המרחץ ולא לבית הכסא, שנאמר וְהִיטָה עִמּוֹ וְקָרָא בּוֹ מִקּוּם הַרְאוּי לְקִרְאָת בּוֹ. פסק הרמב"ם בעת שישב המלך על כסא מלכותו, כותב לו ספר תורה לעצמו יתר על הספר שהניחו לו אבותיו... אם לא הניחו לו אבותיו או שנאבד כותב שני ספרי תורה, אחד מניחו בבית גנזיו שהוא מצווה בו ככל אחד מישראל, והשני לא יוזז מלפניו, אלא בעת שיכנס לבית הכסא, או לבית המרחץ, או למקום שאין ראוי לקריאה, יוצא למלחמה והוא עמו, נכנס והוא עמו, יושב בדין והוא עמו, מיסב והוא כנגדו שנאמר והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו מלכים (ג,א). פסק הש"ע מצות עשה על כל איש מישראל לכתוב לו ספר תורה. ואפילו הניחו לו אבותיו ספר תורה, מצוה לכתוב משלו... יו"ד (רע,א).

אמר מר זוטרא ואיתמא מר עוקבא בתחלה (במתן תורה בכ" סני) ניתנה תורה לישראל בכתב עברי (של בני עבר הנהר) ולשון הקודש, חזרה וניתנה להם בימי עזרא בכתב אשורית ולשון ארמי. ביררו להן לישראל

כב.

כאילו שכינה כנגדו, שנאמר שְׁיִיתִי הִ' לְנִגְדִי תָמִיד.

לרבי שמעון דאמר כתב זה לא נשתנה (משמע לא נשתכח מהם כלל, דהא עליה דר' אתי לאיפלוגי...) מאי לא כהלין כתבא למקרא? אמר רב בגימטריא איכתיב להון יטת (בא"ת ב"ש מנא, מניח את זו וכתב מה שבצד, במקום מ"ם כותב יו"ד הסמוכה לה, ובמקום נו"ן כותב טי"ת, ובמקום אל"ף כותב תי"ו) יטת אידך פוגחמט. מאי פריש להו מנא מנא תקל ופרסין (שתי פריסות משמע, וזו היא פריסת מלכותו ויהיבת למדי ופרס) מנא מנא אלהא מלכותך (מנא ומנא הקב"ה מנין מדויק של ימי מלכותך) והשלמה (וכבר השלמת אותם). תקל תקלתא במאזניא (שקלת לפני במאזניים) והשתכחת חסיר (ונמלאת חסר מכל לקה). פרס פריסת מלכותך ויהיבת למדי ופרס (וכו כלילה מת כלשאלך מלך כשדים ויכש אותו לכיוש ממדי).

ושמואל אמר ממתום ננקפי אאלרן (עשאן שלש תיבות של חמשה אותיות, צירף אותיות הראשונות של כל תיבה ועשאן תיבה אחת, ואחר כך צירף השניות ושלישיות) ורבי יוחנן אמר אנם אנם לקת ניסרפו. רב אשי אמר נמא נמא קתל פורסין.

משנה אין רוכבין על סוס, ואין יושבין על כסא, ואין משתמשיין בשרביטו, ואין רואין אותו כשהוא מסתפר, ולא כשהוא ערום, ולא כשהוא בבית המרחץ, שנאמר שֹׁם תָּשִׂים עֲלֶיךָ מְלֶכֶךְ שתהא אימתו עליך. **פסק הרמב"ם א.** כבוד גדול נוהגין במלך, ומשימין לו אימה ויראה בלב כל אדם, שנאמר שום תשים שתהא אימתו עליך, אין רוכבין על סוס, ואין יושבין על כסא, ואין משתמשיין בשרביטו, ולא בכתרו, ולא באחד מכל כלי תשמישיו וכשהוא מת כולן נשרפין לפניו, וכן לא ישתמש בעבדיו ושפחותיו ושמשיו אלא מלך אחר, לפיכך אבישג היתה מותרת לשלמה ואסורה לאדוניה מלכים (בא. ב). ואסור לראותו כשהוא ערום ולא כשהוא

תניא, רבי אומר (כדי חולק על רבי יוסי, וסובר שכתב האשורית של ימי עזרא הוא הכתב שניתנה בו תורה לישראל) בתחלה בכתב זה ניתנה תורה לישראל (בימי משה, ולמה לא כהלין כתבא למקרא) כיון שחטאו (בבית ראשון ובזו את התורה) נהפך להן לרועץ (לשון 'תרעץ אויב' – ששכחתי) כיון שחזרו בהן החזירו להם, שנאמר שָׁבוּ לְבַצְלוֹן (לעיר מבצר שלכם לירושלים, ואבית שני קא מתנבא) אָסִירִי הִתְקַנָּה גַם־הַיּוֹם מִגִּיד מְשָׁנָה (מה ששכחת את משנה התורה הזאת) אָשִׁיב לָךְ (אחזיר לך מה ששכחת את משנה התורה הזאת). למה נקרא שמה אשורית שמאשרת (מהוללת) בכתב.

רבי שמעון בן אלעזר אומר משום רבי אליעזר בן פרטא שאמר משום רבי אלעזר המודעי כתב זה לא נשתנה (ולא נשחכח) כל עיקר, שנאמר וְנִי הָעֲמוּדִים (יתדות כסף העשוין כמין אונקלות, וקבעום בעמודים שבהם תוחבין לולאות קלעי החצר והמסך, וכל אונקלות דומין לוויין, אלמא בימי משה עשוין הוויין כגון שלנו, והעמודים לא נשתנו לא גרסינן לה בתוספתא, הכי גרסינן בתוספתא מה לשונם לא נשתנה דהא דברי הכל בלשון הקודש נאמרה ועדיין בלשון הקודש היא) מה עמודים לא נשתנו אף וויים לא נשתנו. וְאֵל־הַיְהוּדִים פְּכַתְבָּם וְכָל־שׁוֹנֵם, מה לשונם לא נשתנה אף כתבם לא נשתנה. אלא מה אני מקיים את משנה התורה הזאת לשתי תורות, אחת שיוצאה ונכנסת עמו ואחת שמונחת לו בבית גזיו. אותה שיוצאה ונכנסת עמו עושה אותה כמין קמיע (קטנה בכתב דק, שהיא קלה לשאת) ותולה בזרועו, שנאמר שְׁיִיתִי הִ' לְנִגְדִי תָמִיד (סיפיה דקרא כי מימיני בל אמוט, דוד המלך על שם ספר תורה שבזרועו אמר). ואידך, האי שויתי מאי דריש ביה, ההוא מיבעי ליה כדרב חנה בר ביזנא. דאמר רב חנה בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא המתפלל צריך שיראה עצמו

כב.

אמר רבי יוחנן ואיתימא רבי אלעזר אין אשתו של אדם מתה אלא אם כן מבקשין ממנו מזון ואין לו (יש פירשו שלוח או גזל ויש פירשו שהכוונה לנדרים והיינו דוקא אם גמר בדעתו שלא לשלם, אבל אם רוצה לשלם אלא שאין לו או שמאחר, אין עליו עונש זה) שנאמר אִם-אֵין-לָךְ לְשֵׁלֶם לְמָה יִקַּח מְשַׁכְּבֶךָ מִתְחַתֶּיךָ. ואמר רבי יוחנן כל אדם שמתה אשתו ראשונה, כאילו חרב בית המקדש בימיו, שנאמר בְּ-אֲדָם הִנְנִי לֹקֵחַ מִמֶּנּוּ אֶת-מִחְמַד עֵינֶיךָ בְּמִגְפָה וְלֹא תִסְפְּדוּ וְלֹא תִבְכְּוּ וְלֹא תִבֹּאוּ דְמַעְתָּךְ וְכַתִּיב וְאָדְבָר אֶל-הָעָם בְּפֶקֶד וְתָמַת אִשְׁתִּי בְּעָרְב וְכַתִּיב הִנְנִי מְחַלְלֵ אֶת-מִקְדָּשִׁי וְאֵין עֵזְכֶם מִחְמַד עֵינֶיכֶם.

אמר רבי אלכסנדרו כל אדם שמתה אשתו בימיו עולם חשך בעדו, שנאמר אֹר חֲשָׁךְ בְּאֶהְלֹו (בשביל אהלו, ואין אהלו אלא אשתו) וְנָרוֹ עָלָיו יִדְעָךְ. רבי יוסי בר חנינא אמר פסיעותיו מתקצרות, שנאמר יִצְרוּ צִעְדֵי אוֹנָן. רבי אבהו אמר עצתו נופלת, שנאמר וְתִשְׁלִיכֶהוּ עֲצָתוֹ.

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן קשה לזווגם כקריעת ים סוף, שנאמר אֱלֹהִים מוֹשִׁיב יְחִידִים בְּיָתֶהּ מוֹצִיא אֲסִירִים בְּפוֹשְׁרוֹת. איני, והאמר רב יהודה אמר רב ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני וכתבו התופי, ומיזמ מועיל תפלה בתוך מ' ימים להופכו או לזכר או לנקבה כדאמרינן בברכות (ס.) מ' יום קודם יצירת הולד אדם מתפלל על אשתו שתלד זכר אפילו זווג ראשון מתהפך בתפלה כדאיתא במועד קטן (יח:) אין נושאין נשים במועד אבל מארסין שמא יקדמנו אחר ברחמים? לא קשיא הא בזווג ראשון, הא בזווג שני.

אמר רבי שמואל בר נחמן לכל יש תמורה, חוץ מאשת נעורים, שנאמר וְאִשְׁת נְעוּרַיִם כִּי תִמָּאֵס (פירוש הנביא ישעיה ממסיל את עם ישראל לאשת נעורים שאינה נמאסת בעלה, ואף אם כועס עליה לא יתמיד המיאוס, ויחזרה, הרי שאין תמורה לאשת נעורים).

מסתפר, ולא כשהוא בבית המרחץ, ולא כשהוא מסתפג... מלכים (בג.).

(גמרא) אמר רב יעקב אמר רבי יוחנן אבישג מותרת לשלמה ואסורה לאדניה. מותרת לשלמה דמלך היה, ומלך משתמש בשרביטו של מלך, ואסורה לאדניה דהדיוט הוא.

אבישג מאי היא? דכתיב וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד זָקֵן בָּא בְיָמָיו... וַיֹּאמְרוּ לוֹ עֲבָדָיו יִבְקָשׁוּ... וְכַתִּיב וַיִּבְקָשׁוּ נַעֲרָה יָפָה (ביאר המצודות כי היופי יורה על רבוי הדם המוליד רב החום)... וְכַתִּיב וְהַנַּעֲרָה יָפָה עַד-מָאֵד וְתָהִי לַמֶּלֶךְ סִכְנָת וְתִשְׁרָתָהּ, אמרה נינסבן, אמר לה אסירת לי (שכבר נשאתי שמונה עשרה). אמרה ליה חסריה לגנבא, נפשיה לשלמא נקיט (כשהגנב חסר, שאינו מוצא מקום לגנוב, מחזיק עצמו בענוה כאיש שלום, כלומר מפני שזקנת ותשש כחך אתה אומר שאני אסורה לך). אמר להו קראו לי לבת שבע. וְכַתִּיב וְתָבֵא בַת-שֶׁבַע אֶל-הַמֶּלֶךְ הַחֲדָרָה. אמר רב יהודה אמר רב באותה שעה קינחה בת שבע בשלש עשרה מפות (שבא עליה שלש עשרה ביאות ומקנחת בין תשמיש לתשמיש, ובמקרא זה כתובים שלש עשרה תיבות ותבא בת שבע אל המלך החדרה והמלך זקן מאד ואבישג השונמית משרת את המלך).

אמר רב שמן בר אבא בא וראה כמה קשין גירושין, שהרי דוד המלך התירו לו לייחד (עם אבישג, ואע"פ שנאמר ייחוד של פנויה) ולא התירו לו לגרש (אחת משמנה עשרה וישאנה).

אמר רבי אליעזר כל המגרש את אשתו ראשונה אפילו מזבח מוריד עליו דמעות, שנאמר, וְזֹאת שְׁנֵית תַּעֲשׂוּ פְסוֹת דְּמַעָה אֶת-מִזְבַּח ה' בְּכִי וְאִנְקָה מֵאֵין עוֹד פְּנוֹת אֶל-הַמִּנְחָה וְלִקְחַת דְּצוֹן מִיְדְּכֶם וְכַתִּיב וְאִמְרַתֶם עַל-מָה עָל כִּי-הוּ הַעִיד בֵּינָךְ וּבֵין אִשְׁת נְעוּרֶיךָ אֲשֶׁר אָתָּה בְּגִדְתָּהּ בָּהּ וְהִיא חִבְרָתָךְ וְאִשְׁת בְּרִיתָךְ.

כב. - כב:

אמר ליה רב פפא לאביי אימא לא לירבו כלל (ואפילו עד שלשים כתבו התוס' תימה דפרע פרע במאי מוקי לה אלא נראה לומר דה"פ אימא לא לירבו שלשים דהיינו שיעור פרע אלא יגלחו בכ"ט ומשני אי כתיב לא ישלחו פרע משמע לא ישלחו שיעור פרע, אבל השתא דכתיב פרע קמא לא ישלחו משמע טפי מפרע לא ישלחו)? אמר ליה (פרע מקרי בשלשים יום) אי כתיב לא ישלחו פרע (הוה משמע לא יגדלו פרע עד שיעור פרע) כדקאמרת, השתא דכתיב 'ופרע' (לא ישלחו) פרע ליהוי, שלוחי לא ישלחו.

אי הכי, האידנא נמי דומיא דדין (דסמוך ליה ויין לא ישתו בבואם... מקיש פרועי ראש לשתויי יין, וכתיב ביין בבואם) מה יין בזמן ביאה הוא דאסור, שלא בזמן ביאה שרי, אף פרועי ראש בזמן ביאה אסור שלא בזמן ביאה שרי?

ויין שלא בזמן ביאה שרי, והתניא, רבי אומר אומר אני כהנים אסורין לשתות יין לעולם (רישא דברייתא קתני כהן המכיר משמרתו ומשמרת בית אב שלו אסור ביין כל אותו היום, אף בזמן הזה, מכיר משמרתו ואינו מכיר בית אב שלו אסור כל אותו שבת, אינו מכיר לא משמרתו ולא משמרת בית אב שלו אסור לשתות יין לעולם, שמא עכשיו זמנו הוא ויש לחוש שמא יבנה בית המקדש. רבי אומר אומר אני אם באנו לחוש שמא יבנה אסור ביין לעולם, ואפילו הוא מכיר שאינו עכשיו זמן משמרתו שמא יבנה, וכל הקודם ואישתכח עייל ועביד) אבל מה אעשה שתקנתו קלקלתו (חורבן הבית שקלקלן ועירבב סדר משמרותיהן, שהיה אוסרן ביין בזמן משמרתן, ומתירן שלא בזמן משמרתן, הוא תיקנן עכשיו לשתות יין לעולם, דלא חייש שמא יבנה פתאום). ואמר אביי כמאן שתי כהני חמרא האידנא כרבי, מכלל דרבנן אסרי (שהרי רוב כהנים אינן בקיאי בזמן משמרותיהן ואסורין לעולם לרבנן)?

התם היינו טעמא מהרה יבנה בית המקדש, ובעינן כהן הראוי לעבודה וליכא (שינוי

מתני לה רב יהודה לרב יצחק בריה אין אדם מוצא קורת רוח אלא מאשתו ראשונה, שנאמר יְהִי־מְקוֹרְךָ בְּרוּךְ וְשִׁמְחַ מְאֹד [דף כב ע"ב] נְעוּרְךָ. אמר לו כגון מאן? אמר לו כגון אמך.

איני, והא מקרי ליה רב יהודה לרב יצחק בריה ומוצא אני מר מקנות את האשה אשר- היא מצודים וחרמים ואמר לו כגון מאן, ואמר לו כגון אמך? מיתקף תקיפא, עיבורי מעברא במלה (מעברת על מדותיה).

אמר רב שמואל בר אוניא משמיה דרב אשה גולם היא (קודם שנבעלה, 'גולם' כלי שלא נגמר קרוי גולם, כדתנן גולמי כלי עין טמאין) ואינה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי, שנאמר כִּי בְעֵלְיָךְ עֲשִׂיךָ הָ צְבָאוֹת שְׁמוֹ.

תנא אין איש מת אלא לאשתו, ואין אשה מתה אלא לבעלה. אין איש מת אלא לאשתו שנאמר נִמְתָּ אֵלַימְלִיךָ אִישׁ נַעֲמִי, ואין אשה מתה אלא לבעלה שנאמר נֶאֱנִי בְּבִאי מִפְּרֵן מִתְּהָ עָלַי רְחֵל.

'אין רואין אותו...' תנו רבנן מלך מסתפר בכל יום, כהן גדול מערב שבת לערב שבת, כהן הדיוט אחד לשלשים יום. מלך מסתפר בכל יום, שנאמר מִלְּךָ בְּיָפוֹ תִּחְזַנְנָה עֵינֶיךָ. כהן גדול מערב שבת, אמר רב שמואל בר נחמן אמר רבי יוחנן הואיל ומשמרות (מתחלפות ו...) מתחדשות (בשבת, זו יוצאה וזו נכנסת, וצריך להסתפר מפני משמרת חדשה זו הנכנסת שיראוהו ביופי). כהן הדיוט אחד לשלשים יום דכתיב וְרֵאשֶׁם לֹא יִגְלְחוּ וּפְרַע לֹא יִשְׁלְחוּ כָּסוּם יְכַסְּמוּ אֶת־רֵאשֵׁיהֶם וּלְיוֹף פֶּרַע פֶּרַע מְנַזֵּר, כתיב חבא, פרע לא ישלחו, וכתיב התם גדל פרע שער ראשו, מה להלן שלשים אף כאן שלשים, ותנן נמי סתם נזירות שלשים יום. והתם מנא לן, אמר רב מתנה דאמר קרא, קִדַּשׁ יְהִיגָה בְּגִמְטְרִיא תִּלְתִּין הוּוּ.

כב:

דבריו הראשונים, דאמר רב אשי לעיל פרועי ראש דלא מחלי עבודה ז"ל ממה שרב אשי אמר גמרא גמירי ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא, מתרצי שתי הקושיות דעד דאתי יחזקאל מאן אמרה, ומתרצה קושיא דלעיל, דכיון דגמרא היא מצינו למימר הכי גמירי הלכתא למיתה, ואחולי עבודה לא גמירי ויחזקאל אסמכה אקרא מענין ההלכה אסמכה, וא"כ לא אסמכינן לעשות ההקישא רק לענין מיתה, אבל לעיל דלא ידע דגמיר הלכה סבר הוא לעשות הקישא מפרועי ראש לשתויי יין מכל וכל דאין היקש למחצה). הכא נמי גמרא גמירי לה, ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא.

מאי קָסוּם יְכַסְמוּ (כתבו התוס' פי' כעין כוסמת הגדל כך שבלין, ראשו של זה בצד עיקרו של זה) אַתְּ-רְאִישֵׁיהֶם? תנא כמין תספורת לוליינית. מאי תספורת לוליינית? אמר רב יהודה אמר שמואל תספורתא יחידאה (נאה, ואין דוגמתה). היכי דמי? אמר רב אשי ראשו של זה בצד עיקרו של זה. שאלו את רבי איזהו תספורת של כהן גדול, אמר להן צאו וראו מתספורת של בן אלעשה (חתנו של רבי היה, ונתן ממון, ולמדו לו אותה תספורת). תניא, רבי אומר לא על חנם פיזר בן אלעשה את מעותיו, אלא כדי להראות בו תספורת של כהן גדול. **פסק הרמב"ם א.** המלך מסתפר בכל יום, ומתקן עצמו ומתנאה במלבושין נאים ומפוארים, שנאמר מלך ביפיו תחזינה עיניך מלכים (בה). ב. (כה"ג)...אלא מספר מערב שבת לע"ש, ואינו מספר בתער אלא בזוג ראש שיערה זו בעיקר זו עד שיראה כאילו הוא צמח כאחת שנאמר ראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו כסום יכסמו את ראשיהן. השגת הראב"ד עד שיראה כאילו הוא צמח. א"א איני מבין המופת הזה אבל אני אומר ראש שיער העליון יורד עד עיקרו של תחתון וגוון את התחתון עד עיקרו שלא ירד מראשו של עליון ולמטה כדי שיהא מצחו ופדחתו מגולה כלי המקדש (הו). ג. כמה הוא גידול פרע, שלשים יום כנזיר שנאמר בו גדל פרע שיער ראשו ואין נזירות פחותה משלשים יום,

היא, ובניחותא גרסינן לה, כלומר מדאורייתא שרי ורבנן הוא דגזור). הכא נמי, בעינא כהן הראוי לעבודה, וליכא? הכא אפשר דמספר ועייל. התם נמי, אפשר דניים פורתא ועייל, דאמר רב אחא דרך מיל ושינה כל שהוא מפיגין את היין? ולא איתמר עלה, אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוח לא שנו אלא ששתה כדי רביעית, אבל יותר מכדי רביעית כל שכן דדרך טורדתו ושינה משכרתו.

רב אשי אמר שתויי יין דמחלי עבודה (דכתיב יין ושכר... וסמך ולהבדיל בין הקדש ובין החול משמע בין עבודה קדושה לעבודה מחוללת) גזרו בהו רבנן (בזמן הזה משום מהרה יבנה) פרועי ראש דלא מחלי עבודה לא גזרו בהו רבנן.

מיתיבי ואלו שבמיתה פרועי ראש, ושתויי יין. בשלמא שתויי יין דכתיב יין וְשִׁכָר אֶל-תִּשְׁתּוּ אֹתָהּ וּבְיַיִךְ וְלֹא תִמְתּוּ. אלא פרועי ראש מנא לן? דאיתקש שתויי יין לפרועי ראש, כתיב (ביחזקאל) וְרִאשֵׁם לֹא יִגְלְחוּ וּפְרַע לֹא יִשְׁלְחוּ וכתב בתריה וְיִיֵן לֹא-יִשְׁתּוּ... מה שתויי יין במיתה אף פרועי ראש במיתה. ומינה, מה שתויי יין דמחלי עבודה אף פרועי ראש דמחלי עבודה? קשיא.

אמר ליה רבינא לרב אשי האי, עד דלא אתא יחזקאל (ואקשיננהו) מאן אמרה (פירוש מהיכא נפקא לן פרועי ראש במיתה)? וליטעמך, הא דאמר רב חסדא (בזבחים בפרק שני) דבר זה (דכהן ערל פסול לעבודה) מתורת משה רבינו לא למדנו, עד שבא יחזקאל ולימדנו קַל-בֵּן-נֶכֶד עָרַל לֵב וְעָרַל בֶּשֶׂר לֹא יָבֹא אֶל-מִקְדָּשֵׁי (כהן משומד שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים ונערל לבו, או ערל בשר שמתו אחיו מחמת מילה) עד דלא בא יחזקאל מאן אמרה? אלא גמרא גמירי לה (מהלכה למטה מסיני) ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא (כתבו התוס' וקשה הרי רב אשי עצמו סותר דבריו ומיישב הך הקישא דייחזקאל שסותר

ואחד אמר נלך לבית הוועד, כופין אותו והולך לבית הוועד) אלא מלוה (דעבד לזה לאיש מלוה) אבל לזה כופין אותו ודן בעירו? כדאמר רבי יוחנן (לקמן בשמעתין) בערכאות שבסוריא שנו (שלא היו בקיאיין בדין תורה, הלכך אפילו לזה מצי מעכב) הכא נמי בערכאות שבסוריא שנו, אבל מומחין לא.

רב פפא אמר אפילו תימא מומחין, כגון בי דינא דרב הונא ודרב חסדא נפירש רש"י דתרוייהו בחד מקום. התוס' הביאו את פירוש רש"י והקשו, ולא נהירא דהא אמרינן (עירובין סב:) דרב חסדא לא היה מורה לפני רב הונא אפי' ביעתא בכותחא, וכ"ש דדין לא היה עושה בפניו. ונ"ל שהיו סמוכים זה לזה הוין לג' פרסאות] דקאמר ליה מי קא מטרחנא לך.

תנן וחכמים אומרים שני דיינין בוררין להן עוד אחד, ואי סלקא דעתך כדקאמרינן בית דין, בית דין בתר דפסלי להו אזלו ובררו להו בי דינא אחריני, ועוד מאי זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד (דמשמע דהכי דינא)?

אלא הכי קאמר כשזה בורר לו דיינן אחד וזה בורר לו דיינן אחד שניהן (שני זעלי הליו) בוררין להן עוד אחד. מאי שנא דעבדי הכי, אמרי במערבא משמיה דרבי זירא מתוך שזה בורר לו דיינן אחד וזה בורר לו דיינן אחד ושניהן בוררין להן עוד אחד יצא הדין לאמיתו (פירש רש"י דצייתי בעלי דינין, דסבר החייב הרי אני בעצמי ביררתי האחד ואם היה יכול להפך בזכותי היה מהפך, והדיינין בעצמן נוחה דעתן להפך בזכות שניהן מפני ששניהם ביררום. כתבו התוס' פירש הריב"ן (כעין פירוט ל"ט) שאפילו החייב יפרע ברצון ויאמר קושטא דייני שאני בעצמי ביררתי האחד ואם היה יכול להפך בזכותי היה מהפך. לפום ריהטא (פסקות הלכיים) משמע כן הפירוש שמתוך שבורר זה שלו וזה שלו ושניהם השלישי יצא הדין לאמיתו בלא עוות שיהא הענין שקול ולא ירכו מהפכין לחובה על מהפכין לזכות ולא להפך).

וחכמים אומרים שני דיינין בוררין להן עוד אחד' נימא בדרב יהודה אמר רב קמיפלגי, דאמר רב יהודה אמר רב אין העדים חותמין על השטר אלא אם כן יודעין מי חותם עמהן

לפיכך כהן הדיוט העובד מגלח משלשים יום לשלשים יום ביאת המקדש (א"א).

פרק זה בורר

[דף כג ע"א] משנה דיני ממונות בשלשה. זה בורר לו אחד (פירש רש"י משמע זה בורר לו בית דין אחד שהן שלשה, וזה אחד הרי ששה, ושניהם בוררין להם עוד אחד הרי תשעה, והיינו דקא מתמה מאי זה בורר... הא בתלתא סגי. התוס' הביאו את פירוש רש"י. והקשו, ולא נהירא שהרי משמעות הלשון אינו כן, דא"כ ה"ל להקשות בהדיא הא גופא קשיא רישא אסיפא, אמרת דיני ממונות בשלשה אלמא בג' סגי, והדר קאמר דצריך ט'. ונ"ל דאף בתחילה היה יודע כמו שמפרש אח"כ שזה פוסל ב"ד של חבירו וזה פוסל ב"ד של חבירו, ולא ישבו כי אם ג' אחרונים כדקאמר המתרין, ולא פריך אלא מלישנא דמתני' דקתני זה בורר ב"ד וחבירו כן, ולהכי פריך מאי זה בורר לו אחד, כלומר לא סגי בלאו הכי, ומשני כשזה בורר כלומר אין חובה ודאי לעשות כן אלא מתני' מיירי אם אירע כך) וזה בורר לו אחד, ושניהן בוררין להן עוד אחד, דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים שני דיינין בוררין להן עוד אחד.

(המשך המשנה) זה פוסל דיינו של זה וזה פוסל דיינו של זה, דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים אימתי בזמן שמביא עליהן ראייה שהן קרובין או פסולין, אבל אם היו כשרין או מומחין מפי בית דין אינו יכול לפוסלן.

(המשך המשנה) זה פוסל עדיו של זה, וזה פוסל עדיו של זה, דברי רבי מאיר, וחכמים אומרים אימתי בזמן שמביא עליהן ראייה שהן קרובין או פסולין, אבל אם היו כשרין אינו יכול לפוסלן.

(גמרא) מאי זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד בתלתא סגי? הכי קאמר כשזה בורר לו בית דין אחד, וזה בורר לו בית דין אחד (וכל אחד פוסל אותו בית דין שבירר חבירו, ואינו רוצה לדון לפניו) שניהן בוררין להן עוד אחד (כלומר אין יכולין לכופף זה את זה, אלא בוררין בית דין שיתרצו בו שניהם).

ואפילו לזה מצי מעכב (נתמיה) והאמר רבי אלעזר (לא): לא שנו (אחד אמר נידון כאן,

יוחנן בערכאות שבסוריא שנו, אבל מומחים לא. הא מדקתני סיפא, וחכמים אומרים אימתי בזמן שמביא ראייה שהן קרובין או פסולין, אבל אם היו כשרין או מומחין מפי בית דין אינו יכול לפוסלן. מכלל דרבי מאיר מומחין נמי קאמר? הכי קאמר אבל אם היו כשרין (שאינם קרובין ולא פסולין) נעשו כמומחין מפי בית דין, ואינו יכול לפוסלן.

תא שמע, אמרו לו לרבי מאיר לא כל הימנו שפוסל דין שמומחה לרבים? אימא לא כל הימנו שפוסל דין שהמחהו רבים עליהם. תניא נמי הכי לעולם פוסל והולך, עד שיקבל עליו בית דין שמומחה לרבים (אלמא במומחין מודה ר' מאיר) דברי רבי מאיר. והא עדים כמומחין דמי (אם אינם קרובים או פסולים) ואמר רבי מאיר זה פוסל עדיו של זה וזה פוסל עדיו של זה? הא איתמר עלה אמר ריש לקיש פה קדוש יאמר דבר זה, תני עדו. עדו למאי, אילימא למזון רחמנא פסליה, אי לשבועה הימוני מהימן כבי תרי? לעולם למזון, לא צריכא דקבליה עליה כבי תרי (בתחלת דבריהם קבלוהו עליהם בשנים).

מאי קא משמע לן דמצי הדר ביה, תנינא אמר לו נאמן עלי אבא נאמן עלי אביך נאמנין עלי שלשה רועי בקר (בדיינין קמיירי, מדקתני שלשה רועי בקר) רבי מאיר אומר יכול לחזור בו, וחכמים אומרים אינו יכול לחזור בו. [דף כג ע"ב] ואמר רב דימי בריה דרב נחמן בריה דרב יוסף (הא דקתני נאמן עלי אבא) כגון דקבליה עליה בחד (דיין ויש שנים כשרין עמו, ואפילו הכי כיון דפסול מדאורייתא מצי הדר ביה, הכא נמי כיון דחד למזון לא מתכשר מצי הדר ביה הקשו התנאי תימה למה לי לאתויי הא דרב דימי ויש לומר דאי לא דרב דימי לא הוה קשיא ליה תנינא, דאי מהתם הוה אמינא דמיירי דקביל עליה כבי תרי דהוי תרתי לריעותא (א). שפסול מלד עלמו שהכי הוא קרוב ב. שהוא לכל נחשכ כניח לין של ג') והתם קאמר ר"מ דיכול לחזור, אבל בחדא לריעותא (שלין חסרון של קרוב, אלא רק

(שמא יחתמו עמהם עד אחד פסול ומבטל עדות כולם, ונמצאו אלו בושים). רבי מאיר לית ליה דרב יהודה אמר רב, ורבנן אית להו דרב יהודה אמר רב?

לא, דכולי עלמא אית להו דרב יהודה אמר רב, ודעת הדיינין כולי עלמא לא פליגי דבעינן (שיבררו מי ישב עמהם אדם הגון) כי פליגי דעת בעלי דינין. רבי מאיר סבר דעת בעלי דינין נמי בעינן, ורבנן סברי דעת הדיינין בעינן, דעת בעלי דינין לא בעינן.

גופא, אמר רב יהודה אמר רב אין העדים חותמין על השטר... תניא נמי הכי כך היו נקיי הדעת שבירושלים עושין לא היו חותמין על השטר אלא אם כן יודעין מי חותם עמהן. ולא היו יושבין בדין אלא אם כן יודעין מי יושב עמהן, ולא היו נכנסין בסעודה אלא אם כן יודעין מי מסב עמהן (שגנאי הוא לת"ח לישב אצל עם הארץ בסעודה). **פסק הש"ע א.** אחד מבעלי דינים שאמר איש פלוני ידון לי, ואמר בעל דינו פלוני ידון לי, הרי אלו שני דיינים שבררו זה אחד וזה אחד בוררים להם דין שלישי, ואין צריך שיהיה הדיין השלישי ברצון הבעלי דינים (ככנן) ושלשתם דנים אותם, שמתוך כך יצא הדין לאמתו. אפילו היה האחד שבירר בעל הדין חכם גדול וסמוך, אינו יכול לכופ את בעל דינו שידון אצל זה, אלא גם הוא בורר מי שירצה (הגה שמתוך שזה בורר לו א', וזה בורר לו א' הבעלי דינים צייתין להם, וגם הדיינים כל אחד מהפך בזכות אותו שבירר אותו בכל מה שאפשר מצד הדין, והג' שומע טענות שניהם ופוסקים האמת...) ה"מ (יגא). **ב.** נקיי הדעת שבירושלים לא היו מסובין בסעודה אא"כ יודעים מי מיסב עמהם, מפני שגנאי הוא לתלמיד חכם לישב אצל עם הארץ בסעודה או"ח (קעכ).

זה פוסל דיינו... (יכול לומר לו לא אדון לפניו) כל כמיניה דפסיל דייני? אמר רבי

לי שתי כיתי עדים בדבר זה, הביא כת ראשונה, ועמד הלוח ואחר ואמר פסולין הן, דהשתא לאו כנוגע בעדות הוא שהרי אמר מלוח שיש לו כת אחרת, ואם ביקש ולא מצא יפסיד, דקסבר ר' מאיר צריך בעל דין לברר ולהעמיד על האמת כל דבריו שטוען בבית דין, והני מיפסלי אף לעדיות אחרות, ואם ביקש ומצא כת אחרת כשירה, אע"פ שראשונה נפסלה הרי בירר דבריו שאמר להביאם והביא, והוא לא דק דסבור שכשרים היו) דרבי מאיר סבר צריך לברר, ורבנן סברי אינו צריך לברר (ויכול לומר אין לי עוד, ונמצא זה נוגע בעדותו הוא, ולא מיפסלי אפילו בעדות זו). אבל בכת אחת דברי הכל אין יכול לפוסלן.

אמרו לפניו רבי אמי ורב אסי אין שם אלא כת אחת, מהו? אין שם אלא כת אחת, והאמרת אבל בכת אחת דברי הכל אין יכול לפוסלן. אלא נמצאת כת שניה קרובין או פסולין מהו (פירש רש"י על ידי עדים גמורים, מהו לר' מאיר, מי אמרינן השתא ודאי נוגע בעדות הוא, דאין לחבירו כת אחרת כשרה, או דילמא מעיקרא מיהת כי אסחיד בעל דין ואחר עמו אקמאי למיפסלינהו, לאו נוגע בעדות הוא, דאכתי לא אשתכח כת שנייה פסולין. הכי גרסינן לה כמו שפירשתי, ולא נהירא חדא דאין זה בירור דברים לר' מאיר, הואיל וכת האחת נפסלין ועדיין נוגע בעדות הוא, ועוד, דאי נמי הוי בירור דברים בהכי, נוגע בעדות הוא דאם לא ימצא כת אחרת כשרה אלא כת פסולה, נמצא מפסיד בפסול של ראשונים דאי לא נפסלו ראשונים היה מוציא ממונו על פיהם, ודבריו נבררין על ידי שניה, ואע"פ שפסולין ועכשיו הוא מפסיד. הלכך אומר אני דגרסינן הכי והוא עיקר דר' מאיר סבר אין צריך לברר (הכוונה שאין לזכר לזכרו ולהציל צ' כיתות עלים כסרים) וזה שאמר להביא שתי כיתי עדים והביאם והאחת נפסלת, אין בכך כלום שאין צריך לברר דבריו ודיו בכת אחת הכשרין, ואלו נפסלין לעדות אחרת עפ"י בעל דין ואחר, דאינו נוגע בעדות, ורבנן סברי צריך לברר (ולכך להצילו צ' כיתות עלים כסרים) ונמצא זה נוגע בעדות ולא מפסיל. נמצאת כת שניה קרובין או פסולין, לר' מאיר מהו, נהי דאין צריך לברר, מכל מקום עכשיו אין כאן עדות והוה ליה נוגע בעדות למפרע, או דילמא כי אסחיד, מיהא לאו נוגע בעדות הוה, דאכתי לא מצאו כת שנייה פסולה. התופ'

סקיבל על אחד כלין צ' עלים) לא אמר רבי מאיר דיכול לחזור בו, ומשום הכי מייתי מילתיה דרב דימי דקא משמע לן דאפילו בחדא ריעותא קאמר ר' מאיר יכול לחזור בו, וקא מקשי שפיר תנינא).

צריכא, דאי תנא אבא ואביך בהא קאמרי רבנן דלא מצי הדר ביה משום דאבא ואביך חזו לעלמא, אבל חד כבי תרי, דלעלמא לא חזי אימא מודו ליה לרבי מאיר. ואי אשמעינן בהא בהא קאמר רבי מאיר אבל בהתא אימא מודו להו לרבנן, צריכא.

הא מדקתני רישא דיינו וסיפא עדיו, אלמא דוקא קתני (מדשני במילתיה, דבדיינין נקט לשון יחיד ובעדים נקט לשון רבים וליתא לדריש לקיש, והדרא קושיין לדוכתא והא עדים כמומחין דמו)?

אמר רבי אלעזר בבא הוא ואחר לפוסלן (סיפא גבי עדים בבא הוא ואחר לפוסלן, דהוה להו תרי דמסחדי אפסולה ומהימני, ודיינין בערכאות שבסוריא כדאוקימנא, ולא פסול ממש קאמר אלא בעינא בי דינא מעליא).

כל כמיניה, נוגע בעדותו הוא (האי בעל דין, דמשום דלא ליסחוד עליה קאתי למיפסליה)? אמר רב אחא בריה דרב איקא כגון שקרא עליו ערער (ערער שמין של פסול. בעל דין אומר לפנינו על מה הוא פוסלו, ויש אחר עמו).

ערער דמאי, אילימא ערער דגזלנותא (מעיד עליו הוא ואחר שגזלן הוא) כל כמיניה, נוגע בעדותו הוא (משום דלא נסחיד עליה קאמר)? אלא ערער דפגם משפחה (עבד הוא, ממשפחת עבד שלא נשתחרר בא ופסול הוא ומשפחתו). רבי מאיר סבר הני אמשפחה קמסחדי (ולאו משום האי לחודיה מסחדי, הלכך סהדותא אחריןא הוא, ולא כנוגע בעדות דמי) ואיהו ממילא קפסיל, ורבנן סברי סוף סוף נוגע בעדותו הוא.

כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן מחלוקת בשתי כיתי עדים (שאמר בעל דין בפנינו יש

אף בחזקה (באיזה מהן שירצה, ואם יש לו עדי חזקה אין צריך לברר דבריו על השטר) וקיימא לן דבצריך לברר פליגי.

לא, אליבא דרבן שמעון בן גמליאל (שלא שאל רבי על השטר) כולי עלמא לא פליגי (ל"ל) ללכ"ע א"ל לזכר) כי פליגי אליבא דרבי (שלא שאל לזכר) לזכר) דרבי מאיר (שלא שאל לזכר) לזכר) דרבי, ורבנן אמרי לך עד כאן לא קאמר רבי (לזכר) לזכר) התם אלא בחזקה דמכח שטרא קאתי (דחזקה לאו עיקר ראייה הוא, דמכח השטר הוא דאתיא, דאי הוה טעין ברישא החזקתי בה מעצמי שלא אמר לי אדם דבר מעולם אין זו חזקה, וכי אמר לו אתה מכרתיה לי דהיינו בשטר ואבדתיו לאחר שלש שנים הויא חזקה, הלכך האי הויל ואמר ישנו בידי צריך לברר). אבל הכא דהני עדים לאו מכח עדים אחרני קאתו אפילו רבי מודה דאין צריך לברר (ולחזר אחר כת שניה. וללישנא בתרא הכי קאמר אפילו תימא תרווייהו אליבא דרבי פליגי, ור' מאיר אמר לך אנא דאמר אפילו לרבי, ומשום דהלכה כרבי מחבריו מהדרין לפלוגתיהו אליביה).

כי אתא רבין אמר רבי יוחנן רישא [דף כד ע"א] בעדים פסולין ודיינין כשרין מיגו דפסלי עדים פסלי נמי דייני (בעל דין פוסל הדיינין והעדים, ונמצאו דבריו אמת על העדים, ומשום הכי מהימנין ליה אפילו לגבי דיינין) סיפא בדיינין פסולין ועדים כשרין, דמיגו דפסלי דיינין פסלי נמי עדים (שנמצאו דבריו אמת על הדיינין שפסולין הם, ומשום הכי מהימנין להו אעדים אליבא דר' מאיר, ורבנן לית להו מיגו).

מתקיף לה רבא בשלמא מיגו דפסלי עדים פסלי נמי דייני איכא בי דינא אחרניא (ואינו נוגע בעדות) אלא מיגו דפסלי דייני פסלי נמי עדים, והא עדים תו ליכא? לא צריכא, דאיכא כת אחרת. הא ליכא כת אחרת מאי הכי נמי דלא מצי פסלי, היינו דרב דימי? איכא

הביאו את פירושו השני של רש"י דרבנן סברי דצריך לברר... אם יאמר אדם בב"ד אביא ב' כיתי עדים כשרים צריך לברר דבריו ולהביא שתי כיתי עדים כשרים ואם לא הביאם כשרים יפסיד הלכך אינו יכול לפסול הראשונים שאם הראשונים פסולים זה לא יגבה חובו בעדים אחרונים שצריך לברר ולהביא כולם כשרים. וקשה לר"ת דבב"ב (קסט:) משמע דאפילו מאן דאמר צריך היינו לכתחילה יאמרו לו ב"ד ברר דברך אבל מכל מקום אם אין יכול לברר בכך לא יפסיד ונראה לר"ת כפירוש ראשון של רש"י) מהו? אמר להן כבר העידו עדים הראשונים (כשנמצאת כת שניה פסולה, כבר נתקבלה בכשרות עדותן של אלו המעידין על הפסול, ועדיין לא היה נוגע בעדות, ומאחר שנתקבלה בהכשר נאמנין לפסול את הראשונים. ל"א כבר העידו העדים הראשונים, כת ראשונה שהעידו בעדותן של בעלי דינן ומהימני, דכיון דשניה פסולה תו לא מפסלי קמאי, דהוה ליה נוגע בעדות, ולשון ראשון נראה מדנקט בהאי לישנא כבר העידו). איכא דאמרי, אמר רב אשי כבר העידו עדים הראשונים.

נימא בפלוגתא דרבי ורבן שמעון בן גמליאל קמיפלגי, דתניא הבא לידון בשטר ובחזקה (מחזיק בקרקע, ואמרו לו חבירו מה לך בכאן, ואמר לו אתה מכרתיה לי, ואכלתיה שני חזקה ועדיין שטר מכירה בידי) נידון בשטר (על כרחו צריך להביא השטר ויברר דבריו, ואם לא מצא שטר יפסיד, דלא מהניא ליה חזקה, ואע"ג דחזקה במקום שטר קיימא כדאמרי רבנן עד תלת שנין מזדהר איניש בשטריה טפי לא מזדהר, האי כיון דאמר ישנו בידי צריך לברר) דברי רבי. רבן שמעון בן גמליאל אומר נידון בחזקה (משמע על כרחו יביא עדי חזקה, ושטר לא מהני). והוינן בה בחזקה ולא בשטר (והא שטר עיקר ראייה הוא, וכיון דיש לו שטר, אין בחזקה אפילו משום בירור דברים, דבמקום שטר לא הוזכרה חזקה, דהיא גופא לא אתיא אלא מכח השטר דאמר על ידי השטר החזקתי בו ואבד ממני לאחר שלש שנים)? אלא אימא

כד.

ישראל, שמנעימין זה לזה בהלכה (נוחין יחד, ומעינין יחד, ומתקן זה את דברי זה, והשמועה יוצאה לאור). חובלים אלו תלמידי חכמים שבבבל, שמחבלים (בלשון עז וחמה מקשין) זה לזה בהלכה.

וַיֹּאמֶר אֵלֶּה שְׁנֵי בְנֵי הַיְצִתָּהּ הָעֹמְדִים... וְשְׁנַיִם זִיתִים עָלֶיהָ. 'יצהר' אמר רבי יצחק אלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל, שנוחין זה לזה בהלכה כשמן זית, 'ושנים זיתים עליה' אלו תלמידי חכמים שבבבל שמרורין זה לזה בהלכה כזית.

וְאִשָּׁא עֵינֵי וְאָרָא וְהִנֵּה שְׁתֵּים נָשִׁים (חנופות, וגסות הרוח) יוֹצְאוֹת וְרוּחַ בְּכַנְפֵיהֶם (לשון גסות הרוח) וְלִהְיֶה כְּנָפִים כְּכַנְפֵי הַחֲסִידָה (זו חנופה, שמראין עצמם חסידים) וְתִשָּׂאנָה אֶת-הָאֵיפָה (זה יצר הרע) בֵּין הָאָרֶץ וּבֵין הַשָּׁמַיִם וְאָמַר אֶל-הַמַּלְאָךְ הַדָּבָר בִּי אָנָּה הִמָּה מוֹלְכוֹת אֶת-הָאֵיפָה וַיֹּאמֶר אֵלַי לְבָנוֹת-לָהּ בֵּית (ולא כתיב להן, אלמא האחת לבדה נתישבה שם) בְּאֶרֶץ שְׁנַעַר. אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי זו חנופה וגסות הרוח שירדו לבבל.

וגסות הרוח לבבל נחית, והאמר מר עשרה קבין גסות ירדו לעולם, תשעה נטלה עילם ואחת כל העולם כולו? אין, לבבל נחית, ואישתרבובי דאישתרבב לעילם. דיקא נמי, דכתיב לבנות לה בית בארץ שנער שמע מינה.

והאמר מר סימן לגסות הרוח עניות, ועניות לבבל נחית? מאי עניות עניות תורה (בעילם היא, דניאל בעילם הוה דכתיב ואני בשושן הבירה אשר בעילם המדינה ולא רבין תורה, עזרא הוה בכבל ולמד חק ומשפט בישראל). דכתיב אַחֲזֵת לְנֹל קִטְנָה וְשָׂדִים אֵין לָהּ אמר רבי יוחנן זו עילם שזכתה ללמוד ולא זכתה ללמד. מאי בכל? אמר רבי יוחנן כלולה במקרא, כלולה במשנה, כלולה בתלמוד

בינייהו מיגו. דמר (רבין) סבר אמרינן מיגו (בעלמא, כדקיימא הכא טעמא משום מיגו הוא, ואי לאו הכי הוא, לא הוה פסיל ר' מאיר) ומר סבר (לרב דימי) לא אמרינן מיגו (בעלמא). פסק הש"ע אם בא לפסול דיין שבירר חבירו, בגזלנות או בפיסול משפחה, אין שומעין לו אפילו עד אחד מעיד כדבריו (ביאר באר הגולה כחכמים וכאוקימתא דר"א (בבא טא) ולחך לפוסלן) דהא נמי הלכתא היא אף ע"ג דאתמר אצל פוסל עדות וה"ה לפוסל דיינו) הו"מ (יג,ד).

גופא אמר ריש לקיש פה קדוש יאמר דבר זה, תני עדו' איני, והאמר עולא הרואה את ריש לקיש בבית המדרש כאילו עוקר הרים וטוחנן זה בזה (מטיח ומקיש זה בזה, אלמא חריפא טובא הוה, מקרי ליה לר' מאיר דרך ענוה פה קדוש)?

אמר רבינא, והלא כל הרואה רבי מאיר בבית המדרש כאילו עוקר הרי הרים וטוחנן זה בזה (כלומר אלים וגבר טפי טובא)? הכי קאמר (כלומר לא אתמוהי קא מתמהי, אלא הכי קאמר...) בא וראה כמה (בני ארץ ישראל) מחבבין זה את זה (דהא ריש לקיש חריף וחכים טובא הוה, וקרי ליה לר' מאיר פה קדוש דקא מחבב ליה, ומיישב את הדבר להתקיים) כי הא דיתיב רבי, וקאמר אסור להטמין את הצונן (מים צונן, ומתיירא שלא יוחמו, אסור להטמין בחול צונן בשבת). אמר לפניו רבי ישמעאל ברבי יוסי אבא התיר להטמין את הצונן. אמר להם כבר הורה זקן (ר' יוסי, דאזלינן בתריה).

אמר רב פפא בא וראה כמה מחבבין זה את זה, דאילו רבי יוסי קיים היה כפוף ויושב לפני רבי, דהא רבי ישמעאל ברבי יוסי ממלא מקום אבותיו הוה (חשוב כאביו) והיה כפוף ויושב לפני רבי, וקא אמר כבר הורה זקן.

אמר רבי אושעיא מאי דכתיב וְאֶקַח-לִי שְׁנֵי מְקָלוֹת לְאֶחָד קְרָאתִי נְעָם וּלְאֶחָד קְרָאתִי חֲבָלִים, נועם אלו תלמידי חכמים שבארץ

איבעיא להו באתן לך מחלוקת, אבל במחול לך דברי הכל אין יכול לחזור בו, או דילמא בין בזו ובין בזו מחלוקת? תא שמע, דאמר רבא מחלוקת באתן לך, אבל במחול לך דברי הכל אין יכול לחזור בו. אי אמרת בשלמא באתן לך מחלוקת, אבל במחול לך דברי הכל אין יכול לחזור בו, רבא דאמר כרבי יוחנן. אלא אי אמרת בין בזו ובין בזו מחלוקת, רבא דאמר כמאן? רבא טעמא דנפשיה קאמר (ופליג אתרוייהו).

איתיביה רב אחא בר תחליפא לרבא היה חייב לחבירו שבועה ואמר לו דור לי בחיי ראשך רבי מאיר אומר יכול לחזור בו, וחכמים אומרים אין יכול לחזור בו, **[דף כד ע"ב]** מאי לאו באותן הנשבעין ולא משלמין (לפטור עצמן שלא ישלמו, דתובע קאמר דור לי ואני מוחל לך) דהוה ליה במחול לך? לא, באותן הנשבעין ונוטלין (השכיר והנגזל וכיוצא בהן, דנתבע קאמר ליה דור לי ואתן לך) דהוה ליה באתן לך. והא תנא ליה רישא (דאוקמת לה באתן לך, ותרתי למה לי?) תנא תולה בדעת אחרים (אבא ואביך) ותנא תולה בדעת עצמו (של חבירו בעל דין). וצריכא, דאי תנא תולה בדעת אחרים בהא קאמר רבי מאיר דמצי הדר ביה משום דלא גמר ומקני, דאמר מי יימר דמוכי ליה (ואי הוה ידע דמוכי ליה לא הוה אמר, הלכך הדר) אבל תולה בדעת עצמו (של בעל דין, אסיק אדעתיה דודאי נדר ליה כדי להפטר, וידע ומחיל) אימא מודי להו לרבנן. ואי אשמעינן בהא בהא קאמרי רבנן, אבל בההיא אימא מודו ליה רבנן לרבי מאיר, צריכא.

אמר ריש לקיש מחלוקת לפני גמר דין (לאחר שטענו בפניהם, וקודם גמר דין בא זה לחזור) אבל לאחר גמר דין דברי הכל אין יכול לחזור בו. **ורבי יוחנן אמר** לאחר גמר דין מחלוקת.

איבעיא להו לאחר גמר דין מחלוקת אבל לפני גמר דין דברי הכל יכול לחזור בו, או

וכתבו התוס' פירש ר"ת דבתלמוד שלנו אנו פוטרינן עצמנו ממה שאמרו חכמים במסכת ע"ז (יט). לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בש"ס, אעפ"כ אנו קוראים בכל יום פרשת התמיד ושונים במשנת איזהו מקומן וגורסין רבי ישמעאל אומר בשלש עשרה מדות... **בְּמַחְשָׁפִים הוֹשִׁיבֵנִי** (שאינן נוחין זה עם זה ותלמודם ספק בידם) **כְּמַתִּי עוֹלָם** אמר רבי ירמיה זה תלמודה של בבל.

משנה אמר לו נאמן עלי (להיות דיין) אבא [פסול מן התורה לדוננני, לא לזכות ולא לחיוב, דנפקא לן לקמן (כו):] מלא יומתו אבות על בנים... נאמן עלי אביך, נאמנים עלי שלשה רועי בקר, רבי מאיר אומר יכול לחזור בו וחכמים אומרים אינו יכול לחזור בו.

(המשך המשנה) היה חייב לחבירו שבועה, ואמר לו דור לי (לשון שבועה) בחיי ראשך רבי מאיר אומר יכול לחזור בו (ולישאל שבועה גמורה) וחכמים אומרים אין יכול לחזור בו.

(גמרא) אמר רב דימי בריה דרב נחמן בריה דרב יוסף כגון דקבליה עליה בחד **נפירש רש"י** דינא, ואע"ג דאיכא תרי אחרני בהדיה, אמר ר' מאיר יכול לחזור בו. **התוס' הביאו** את פירוש רש"י והקשו ולא נהירא דכיון דלרבנותא נקטיה הוה ליה למימר לא צריכא... דמדקאמר בגון משמע דדוקא קא אמר כגון דקבליה עליה בחד. **על כן נראה** דאמילתייהו דרבנן קאי, דדוקא כגון דקבלוה עליה בחד (כ"ל שילטרף עמו צ' ליינים כשרים כשר) דחדא לריעותא, הוא דאיכא קאמרי רבנן דאינו יכול לחזור בו, אבל אי קבליה עליה כבי תרי (כליין יחיל) יכול לחזור בו אף לרבנן כיון דאיכא תרתי לריעותא (תרתי לרעותא: על פסול, להוי כג' ליינים).

אמר רב יהודה אמר שמואל מחלוקת במחול לך (אי תובע אמר לנתבע נאמן עלי אבא, או אביך אם יזכך יהא מחול לך, התם קאמרי רבנן אינו יכול לחזור בו, דהא זכה זה במה שבידו מכיון שיצא זכאי) אבל באתן לך (דנתבע אמר לתובע, אם יחייבוני אבא או אביך אתן לך) דברי הכל יכול לחזור בו (דהואיל והממוזן בידו, אין בו כח לתובע להוציא אלא בדיינין כשרין). **ורבי יוחנן אמר** באתן לך מחלוקת.

כד:

רב אשי אמר הכי שלח ליה באתן לך מחלוקת או במחול לך מחלוקת, והלכה כדברי מי? שלח ליה באתן לך מחלוקת, והלכה כדברי חכמים.

בסורא מתני הכי. בפומבדיתא מתני הכי אמר רבי חנינא בר שלמיה שלחו ליה מבי רב לשמואל ילמדנו רבינו, לפני גמר דין וקנו מידו (מתחלה שלא יחזור) מאי? שלח להו אין לאהר קניין כלום. **פסק הש"ע א.** מי

שקבל עליו קרוב או פסול, בין להיותו דיין בין להיותו עד עליו... אפילו קבל אחד מהפסולים בעבירה כשני עדים כשרים להעיד עליו, או כג' בית דין מומחים לדון לו (ביאר באר הגולה כפרש"י שם דרב דימי בריה דרב נחמן אדרבי מאיר קאי) [הגה ויש חולקים וס"ל דדוקא אם קבל קרוב או פסול בדיין אחד או בעד אחד, אבל אם קבלו כתרתי, דאיכא תרתי לריעותא, אפילו אחר גמר דין יכול לחזור בו (ביאר באר הגולה תוס' שפירשו דרב דימי... אמילתייהו דרבנן קאי, וכ"פ הרא"ש וש"פ וכ' הב"י שכ"נ דעת הר"ף) וכן הסכמת רוב הפוסקים, אבל אם קנו מידו בכל ענין לא יכול לחזור] בין שקבל על עצמו לאבד זכויותיו ולמחול מה שהיה טוען על פיהם, בין שקבל עליו שיתן כל מה שיטעון עליו חבירו בעדות זה הפסול או בדינו (ביאר באר הגולה כלישנא דרב אשי דאמר הכי שלח ליה) אם קנו מידו על זה, אינו יכול לחזור בו. ואם לא קנו מידו, יכול לחזור בו עד שיגמור הדין. [הגה ולעיל סי' י"ב סעיף ב' נתבאר איזה מקרי גמר דין, ולענין עדות מיד שהעידו לא יכול לחזור בו ליש"ס]. נגמר הדין, אינו יכול לחזור בו, והוא שלא נודע שטעו... חו"מ (כב,א). ב. מי שנתחייב לחבירו שבועה בב"ד, ואמר ליה השבע לי בחיי ראשך, והפטר, או השבע לי בחיי ראשך ואתן לך כל מה שתטעון, אם קנו מידו, אינו יכול לחזור בו. ואם לא קנו מידו, יכול לחזור בו עד שיגמור הדין. נגמר הדין ונשבע כמו שאמר ליה, אינו יכול לחזור בו, וחייב לשלם... חו"מ (כב,ג).

דילמא בין בזו ובין בזו מחלוקת? תא שמע, דאמר רבא קיבל עליו קרוב או פסול, לפני גמר דין יכול לחזור בו, לאחר גמר דין אין יכול לחזור בו. אי אמרת בשלמא לאחר גמר דין מחלוקת, אבל לפני גמר דין דברי הכל יכול לחזור בו, רבא (דפסיק הלכתא דחזור לפני גמר דין ולא לאחר גמר דין) דאמר כרבי יוחנן, ואליבא דרבנן. אלא אי אמרת (לר' יוחנן) בין בזו בין בזו מחלוקת, רבא דאמר כמאן (פירש רש"י בין לריש לקיש בין לר' יוחנן לרבנן לפני גמר דין קאמרי דלא הדר, והא ליכא למימר דרבא כריש לקיש ואליבא דר' מאיר אמרה לשמעתייה, דלא שביק רבנן ועביד כר' מאיר דפסקינן לקמן הלכה כחכמים, ולא שייך למימר הכא רבא טעמא דנפשיה קאמר, וסבירא ליה דכי פליגי רבנן לאחר גמר דין אבל לפני גמר דין מודו, אבל לר' יוחנן בין בזו ובין בזו מחלוקת, דהא לא איירי רבא בפלוגתא כלל אלא מיפסק פסק דינא. כתבו התוס' וליכא למימר דסבירא ליה כר"ש בן לקיש אליבא דר' מאיר, חדא כפירוש רש"י דאין לומר דשביק רבנן ועביד כר' מאיר, ועוד דהכא פליגי ר' יוחנן ור"ש בן לקיש, ורבא פסיק ביבמות (לו). כר"ש בן לקיש בתלת, משמע דבכל שאר מקומות ס"ל כר' יוחנן לגבי רשב"ל, וליכא למימר הכא טעמיה דנפשיה קאמר כדתיריך לעיל, משום דהכא לא קאי אפלוגתא דמתני' כדלעיל דמשום הכי מפרש לה לעיל טעמיה דנפשיה, אבל הכא ליכא למימר טעמיה דנפשיה קאמר) אלא לאו שמע מינה לאחר גמר דין מחלוקת, שמע מינה.

שלח ליה רב נחמן בר רב רב יצחק לרב נחמן בר יעקב ילמדנו רבינו, לפני גמר דין מחלוקת או לאחר גמר דין מחלוקת, והלכה כדברי מי? שלח ליה לאחר גמר דין מחלוקת והלכה כדברי חכמים [הקשו התוס', תימה דהכא משמע דלאחר גמר דין מחלוקת, אבל קודם יכול לחזור בו. ובב"ב (קכה.) אמרינן אמר לו עבדי גנבת שורי טבחת והלה אומר אתה מכרתו לי אתה נתתו לי במתנה רצונך השבע וטול, נשבע ואינו יכול לחזור בו. משמע, מיד שאמר השבע וטול שחבירו ישבע ואינו יכול לחזור בו. אלמא, אפי' קודם גמר דין אינו יכול לחזור בו. להכי גרס ר"ת ונשבע אינו יכול לחזור בו כלומר אם קפץ זה חבירו ונשבע אינו יכול לחזור בו דכיון דכבר נשבע הוי לאחר גמר דין ואמרינן לאחר גמר דין דהלכה כחכמים].

כד:

עו.) וכגון משליש את שטרן (בב"ב קסח.) דסומך על לא דבר, דסבור כל זה בידי לעשות, ומרישא כי מתני אדעתא דלא יהיב ליה לאסמכתא קא מתני, דמועה וסבור לא יבא לידי כך, אבל הכא לא סמיך אמיד, דהא לא ידע אי נצח אי לא נצח, ואפילו הכי אתני שמע מינה מספיקא אתני גמר ואקני, ולא גזילה היא. **התוס' הביאו את פירוש רש"י וכתבו**

מ"ש (כניכול) ברש"י דאם אוכיר ולא אעביד אשלם במיטבא אסמכתא היא טעות סופרים הוא זה, ובוה לא דבר רש"י, דהא אם אוכיר אשלם במיטבא לאו אסמכתא כדאמרינן בב"מ (עד.) אלא היינו אם אוכיר ולא אעביד אשלם אלפא זווי (קד.) קאמר אסמכתא היא, ובפי' רש"י היה כתוב אם אוכיר... על כן מעו סופרים. **אבל ר"ת הקשה על רש"י משום דלפי**

פי' משמע דטפי השיב אסמכתא שהיה בידו מלאו בידו, ובדף (עד.) משמע איפכא דאמר התם האי מאן דמקבל זווי מחבריה למזבין ליה חמרא ופשע ולא זבין משלם כדאזיל אפרוותא דזולשפוט וקאמר התם דאסמכתא היא... עד דמקשה הש"ס, מאי שנא מאם אוכיר ולא אעביד אשלם במיטבא ומשני התם גבי אם אוכיר ולא אעביד אשלם במיטבא משום דהוי בידו לא הויא אסמכתא. אלמא דלא הויא בידו הוי טפי אסמכתא ממה שהוא בידו. **על כן נראה לר"ת**

לפרש הכי, כל כי האי גוונא לאו אסמכתא היא, דלא הויא אסמכתא אלא היכא שאין יכול להרויח כגון משליש שטרן בב"ב (קסח.) אבל הכא לא הויא אסמכתא משום דכיון דשנים הם כל אחד ואחד מקני לחבריה, מגו דאי מרווח בעי איהו למקני, בההיא הנאה גמר ומקני לחבריה. ולפי זה כל שידוכין (שמתחייבים זה לזה מעות, אם יצטלו את הסידוך) לא הויא אסמכתא משום דכל חד וחד בעי למקני גמר נמי ומקני. **ומיהו קשה על פי' ר"ת שהרי בב"מ (מח:)**

אמרינן הנותן עירבון לחבירו ואמר לו אם אני חוזר בי עירבוני מחול לך, והלה אומר אם אני חוזר בי אכפול לך ערבונך נתקיימו התנאים דברי רבי יוסי ומסיק התם לבסוף אליבא דר' יהודה דהויא אסמכתא ולא קניא, אלמא אפי' בשנים השיב אסמכתא ולא אמרינן מגו דאי בעי קנין העירבון אם חבירו חוזר בו מקנה נמי כנגד העירבון לחבירו כשהוא חוזר בו, ועוד משמע לקמן גבי צריכותות דמפריחי יונים דהיכא שהוא סבור דבידו להרויח הויא אסמכתא בעלמא טפי כדפירש רש"י. **על כן נראה לר"י עיקר כפירוש רש"י, ואי**

קשיא לו מההיא דאיהו נשך כדפירש לעיל תריץ הכי שאני התם דודאי דבר שהוא בידו ממש לגמרי כגון אם אוכיר ולא אעביד אשלם במיטבא, דהתם בידו לעשות ולא גזים נמי, שסובר הוא שכך הפסיד חבירו אם לא ישלם תנאו, כמו אם ישלם במיטבא, ובההיא ודאי גמר ומקני ולא השיב אסמכתא ואומר בלבו עלי לשלם ודאי מן הדין מה שבידי לעשות ולא עשיתי,

משנה ואלו הן הפסולין (לדון ולהעיד בתבו **התוס'** יש גורסין עבדים משום דסבירא ליה דקא חשיב הכא פסולי דרבנן ודאורייתא. **ולא נהירא** משום דלא חשיב במתניתין רק פסולי דרבנן, דהא גזלנים לא קתני, וכל פסולי דמתני' פסולי דרבנן נינהו. משחק בקוביא אפי' למ"ד אסמכתא היא דאסמכתא לא קניא מ"מ אינו דאורייתא כיון שאינו סבור לעשות איסור לבא לידי פסול דאורייתא, ולמ"ד משום ישובו של עולם פשיטא דאינו אלא מדרבנן, ומלוה בריבית מיירי בריבית שאינה קצוצה ואפי' מיירי בריבית שקצוצה לא משמע ליה איסור כיון דמדעתיה יהיב ואינו פסול לעדות אלא מדרבנן, מפריחי יונים מדרבנן פסולים אפי' למ"ד אי תקדמי יונך היינו משחק בקוביא, ולאידך דאמר ארא מפני דרכי שלום הוא, וסוחרי שביעית מיירי בשביעית בזמן הזה דאינו אסור אלא מדרבנן ואפי' בשביעית דאורייתא לא חשיב ליה איסור הא דמציאינן מעות לעניים, אבל עבדים פסולין מדאורייתא נינהו ק"ו מאשה, ומה אשה שכשירה לבא בקהל פסולה להעיד דכתיב 'האנשים' עבד שפסול... **על כן נראה** דלא גרסי' עבדים דלא מיירי אלא בפסולי דרבנן) המשחק בקוביא (כולהו מפרש בגמרא, וכולן מעין גזלנין הן, והתורה אמרה 'אל תשת רשע עד' וכל שכך דיין) והמלוה בריבית, ומפריחי יונים, וסוחרי שביעית (הואיל וחימוד ממוזן מעבירו על דברי תורה הוה ליה כרשע דחמס, ופסול לדון ולהעיד שנוטה אחרי הבצע). אמר רבי שמעון בתחילה היו קורין אותן אוספי שביעית, משרבו האנסין חזרו לקרותן סוחרי שביעית. אמר רבי יהודה אימתי (נפסלים משחקי נקוביא ומפריחי יונים) בזמן שאין להן אומנות אלא הוא (דהואיל ואין עסוקין ביישובו של עולם אינן בקיאים בטיב דינין ומשא ומתן, ואינן יראי חטא) אבל יש להן אומנות שלא הוא כשרין.

(גמרא) משחק בקוביא מאי קא עביד? **אמר רמי בר חמא** משום דהוה אסמכתא (היינו דבר דאינו נותן לו מדעתו אלא סומך על דבר שאינו, דסבור שהוא יכול לנצח, ופעמים שמנצחין אותו) ואסמכתא לא קניא (והוה ליה כעין גזילה בידו).

רב ששת אמר כל כי האי גוונא לאו אסמכתא היא **נפירש רש"י** והיכי דמי אסמכתא כגון דאם אוכיר ולא אעביד אשלם במיטבא (בב"מ

כד: - כה.

ולא פליגי, והתניא בין שיש לו אומנות שלא הוא, בין שאין לו אומנות אלא הוא הרי זה פסול? ההיא רבי יהודה משום רבי טרפון היא (לעולם אימתי לפרש הוא, ורבנן דמתניתין לא פליגי עליה, ומתניתא דקתני בין שיש לו... דמשמע טעמא משום אסמכתא, ר' יהודה גופיה אמרה משמיה דר' טרפון ופליגי אדרבנן דמתניתין דטעמייהו משום יישוב, ובמתניתין ר' יהודה מילתייהו דרבנן קא מפרש). דתניא, רבי יהודה אומר משום רבי טרפון לעולם אין אחד מהן נזיר לפי שלא נתנה נזירות אלא להפלאה (פירש רש"י שנים יושבין ואחד עובר, זה אומר פלוני העובר נזיר הוא, וזה אומר אינו נזיר, ואמר אחד הריני נזיר אם כמותו הוא שהוא נזיר, וחבירו אומר הריני נזיר אם כמותו הוא שאינו נזיר, ושניהם מתכוונין לנזירות ונמצא כאחד מהם, ואמר ר' טרפון אין אחד מהן נזיר, שעל הספק אמר דבריו תחילה ואין זו הפלאה דכי יפליא איש' יפרש משמע, אלמא לר' טרפון דכי תלי תנאה במידי דלאו בידיה ולא ידע לה, אפילו הכי הויא אסמכתא, ולא אמרינן מספיקא גמר ואקני. התופ' הביאו את פירוש רש"י וכתבו והקשה הריב"ן מאי מדמה קנין לנזירות, שאני נזירות דגלי קרא דכתיב כי יפליא וי"ל דמ"מ נילף מיניה בעלמא. ור"י פי' דמ"מ מייתי שפיר, ואין להקשות שאני הכא דגלי קרא, משום דהא לא מפרש בקרא מאי היא הפלאה, אלא גלי לן קרא דבעינן הפלאה, ולא ידעינן מה היא הפלאה, אלא תיתי לן מסברא מה היא הפלאה, והיינו דקאמר ההיא רבי יהודה היא דאמר משום רבי טרפון דכיון דלא השיב ליה הפלאה, א"כ ש"מ דעל כרחיק הוא דאמר לעיל בני האי גוונא אסמכתא היא, דאי לאו אסמכתא היא מילתא דלא ידע אם כן הויא נמי הך הפלאה אע"ג דלא ידע, ומדקאמר ר' יהודה לעולם אין אחד מהם נזיר... מכלל דלא הוי הפלאה כי האי גוונא, אם כן ש"מ לעיל דהוי אסמכתא כי האי גוונא, וקרא דכי יפליא איצטריך משום דידות נזירות כנזירות הלכך אי לאו קרא דכי יפליא הייתי מרבה גם זו לידות נזירות דלא גרע מהם, ומשום הכי איצטריך כי יפליא לומר דלא השיב כידות). **פסק הש"ע א.**...וכן משחק בקוביא, והוא שלא תהיה לו אומנות אלא הוא, הואיל ואינו עוסק ביישובו של עולם, הרי זה בחזקת שאוכל מן הקוביא שהוא אבק גזל. ולא אקוביא בלבד אמרו, אלא אפילו משחקים בקליפי אגוזים וקליפי רמונים הו"מ (לד,טז). **ב.** יש דברים שאסרו חכמים משום

אבל היכא דגזים אע"ג דהוי בידו ממש לגמרי כגון אם אוכיר ולא איעבד אשלם אלפא זוזי, מכל מקום כיון דגזים ודאי הוי גוזמא דמתנה לשלם אלף זוז בשביל קרקע אחת ודאי חשיב אסמכתא. ומיהו קשה דהכא משמע דדבר דלא הוי בידו לאו אסמכתא הוא כגון משחק בקוביא דהכא ואע"ג דגזים, ומאי שנא מההיא דחמרא דזולשפוט דחשיבנן אסמכתא מהאי טעמא ומכ"מ לא קשיא מידי דהתם ודאי הויא אסמכתא משום שזה סומך עליו משום דהוי דבר שבידו שמוצאין יין למכור ונראה כאסמכתא קצת אע"ג דלא גזים דשמא לא ירצו אחרים למכור לו והלכך אע"ג דלא גזים כיון דלאו בידו הוא לגמרי לא גמר ומקני לחבריה, אבל הכא גבי משחק בקוביא דלאו בידו הוא כלל אע"ג דגזים בתנאי שחוק שלו, מ"מ גמר ומקני דכיון שהוא יודע שאין בידו להרויח וידוע הוא שאחד מהם ירויח ודאי לא נתכוון להסמיך חבירו על דבר שאינו אלא גמר ומקנה, לכך כי האי גוונא ודאי לאו אסמכתא היא, אבל הא דאשלם אלפא זוזי דגזים וגם בידו להשלים תנאו יש לנו לומר דנתכוון להסמיך ולהטעות חבירו הויא אסמכתא משום דגוזמא קאמר ולא גמר ומקנה, ומסתברא דלהכי גזים שהוא סבור ודאי שיעבדנה ועוד שבידו הוא. ומשום הכי פסק דמשחק בקוביא כשר לעדות דפסקינן כר' יהודה לקמן דכיון שיש לו אומנות שלא הוא כשר, והא דפסקינן דמשחק בקוביא קני דווקא כשמעות שניהם על פי הדף, לפי שהדף והמקום קנוי לאותו שירוויח כדי לקנות המעות אשר עליו, אבל המשחקים באמנה אפילו הקנו לא מהני אם לא הקנו כב"ד חשוב כדאי' בנדרים (כו:). **אלא לפי שאין עוסקין ביישובו של עולם.**

מאי בינייהו (בין רמי זר חמא לרז סקת)? איכא בינייהו דגמר אומנותא אחריתי, דתנן אמר רבי יהודה אימתי בזמן שאין להן אומנות אלא הוא, אבל יש להן אומנות שלא הוא כשרים. אלמא טעמא דמתניתין משום יישובו של עולם הוא. קשיא לרמי בר חמא, וכי תימא פליגי רבנן עליה דרבי יהודה, והא אמר רבי יהושע בן לוי כל מקום שאמר רבי יהודה [דף כה ע"א] אימתי ובמה (אימתי, כגון במתניתין דהכא, או במה דברים אמורים) אינו אלא לפרש דברי חכמים. רבי יוחנן אמר אימתי לפרש, ובמה לחלוק. ודכולי עלמא, אימתי לפרש הוא? גברא אנברא קא רמית (דר' יהושע בן לוי ארמי בר חמא סבר) מר (רמי בר חמא) סבר פליגי (אימתי דר' יהודה לחלוק בא) ומר סבר לא פליגי.

כה.

עצמו רשע (אינו יכול לפסול עצמו על פיו, דהא אין קרוב מעיד לא לזכות ולא לחובה, ואדם קרוב אצל עצמו). **פסק הש"ע א.** המלוה ברבית, פסול. אחד המלוה ואחד הלוח, אם ברבית קצוצה, פסולים מן התורה, ואם ברבית מדרבנן, פסולים מדבריהם. (הגה וי"א דבאבק רבית אינו נפסל אלא המלוה ולא הלוח (נימוקי יוסף) חו"מ (לד,י). **ב.** אין אדם נפסל בעבירה ע"פ עצמו, אלא על פי עדים שיעידו עליו, שאין אדם משים עצמו רשע חו"מ (לד,כה).

ההוא טבחה דאישתכח דנפקא טריפתא מתותי ידיה, פסליה רב נחמן ועבריה. אזל רבי מזיה וטופריה (הגדיל שערו וציפורניו לנוול עצמו לעשות תשובה) סבר רב נחמן לאכשוריה, אמר ליה רבא דילמא איערומי קא מערים, אלא מאי תקנתיה, כדרב אידי בר אבין, דאמר רב אידי בר אבין החשוד על הטריפות אין לו תקנה עד שילך למקום שאין מכירין אותו (דתשובה דהתם לאו עירומי הוא) ויחזור אבידה בדבר חשוב (אם ימצא אבידת חבירו, דכיון דמחזיר אבידה הוא, ודאי הדר ביה מחמדת ממון) או שיוציא טריפה מתחת ידו בדבר חשוב משלו. **פסק הש"ע** המוכר דברים האסורים, מעבירים אותו ומשמתיים אותו ואין לו תקנה עד שילך למקום שאין מכירין אותו ויחזור אבדה בדבר חשוב, או ישחוט לעצמו ויוציא טריפה לעצמו בדבר חשוב, שוודאי עשה תשובה בלא הערמה, כיון שאינו חס על ממונו יו"ד (קיט,טו).

זמפריחי יונים מאי מפריחי יונים? הכא תרגומה אי תקדמיה יונך ליון (ליוני, אתן לך כך וכך) רבי חמא בר אשעיא אמר ארא (לעז"י נס"י אדם המתעה יונים לבוא אליו על ידי יונה מאולפת וכדומה מלומד להביא יונים ממקומן לבית בעלים על כרחן, ויש בהן גזל).

מאן דאמר אי תקדמיה יונך ליון מאי טעמא לא אמר ארא? אמר לך ארא מפני דרכי

גזל, והעובר עליהם הרי זה גזלן מדבריהם... ומשחקים בקוביא חו"מ (שע,א). המתבונן בב' פסקי הש"ע שמקורם ברמב"ם לא מבין כוונתו, שלפי פשט הגמ' הטעם או כרמי בר חמא שהוא אסמכתא או כרב ששת מפני שאין עוסקים ביישובו של עולם, וכאן הש"ע (חו"מ לד,טז) כולל שני הטעמים יהדיו, ועוד שבהלכה זו (חו"מ שע,א) כתב להדיא שאסור לשחק בקוביא מדין אסמכתא. וכאמת מפרשי הרמב"ם והש"ע דנו הרבה בכוונתו ובהבנת הסוגיא. וזו דרך הכפ"מ עדות (י,ד) בהבנת הסוגיא, וזתכ"ד 'משחק בקוביא' וא"ת והרי פסול הוא משום גזל שכן כתב רבינו בהל' גזילה פ"ו שאסור לשחק בקוביא משום גזל, וכיון שכן אפילו יש לו אומנות אחרת פסול. וי"ל דהב"ע במשחק עם העכו"ם שאין בו משום גזל... ואפ"ה אם אין לו אומנות אחרת פסול משום שאינו עוסק ביישובו של עולם. וא"ת הרי רבינו כתב הרי זה בחזקת שאוכל מן הקוביא שהוא גזל, ואי במשחק עם העכו"ם אין כאן גזל י"ל דלעולם במשחק עם העכו"ם וסובר רבינו שאינו עוסק ביישובו של עולם פ"י שכיון שאין לו אומנות אחרת הרי הוא בחזקת שמשחק עם ישראל והוא גזל ואע"פ שלא ראינוהו סתמו כודאי. אי נמי דהכא אפילו במשחק עם ישראל עסקינן אלא שאינו משחק במעות ואם היה לו אומנות להתפרנס לא היינו חושדים אותו שדרך העשירים שבגמר מלאכתן שוחקים להעביר השעה, אבל כיון שאין לו אומנות סתמו שמשחק במעות, ואע"פ שלא ראינו מעולם שמשחק במעות סתמו כודאי, תדע שאילו היה פסולו משום ודאי גזל מאי איריא אין לו אומנות אפילו בפעם אחת לכד נפסל משום גזלן...

'מלוה ברבית' אמר רבא לזה ברבית פסול לעדות [דקיימא לן (בב"מ עה): המלוה והלוה עוברין בלא תעשה, וכיון דחימוד ממון מעבירו על דת הוה ליה כרשע דחמס, דעובר נמי על לא תעשה מפני חימוד ממון]. והאנן תנן מלוה ברבית? מלוה הבאה ברבית (ומשמע אתרווייהו).

בר ביניתום (אוזיף מלוה) אסהידו ביה תרי סהדי, חד אמר קמי דידי אוזיף בריביתא, וחד אמר לדידי אוזפי בריביתא. פסליה רבא לבר ביניתום. והא רבא הוא דאמר לזה ברבית פסול לעדות, והוה ליה (האי סהדא) רשע (דהא אודי דלווה בריבית) והתורה אמרה אַל-תִּשֶׁט... רִשָּׁע... עֵד? רבא לטעמיה דאמר רבא אדם קרוב אצל עצמו, ואין אדם משים

יונים דיישוב, והאי פירושא ללישנא דארא נקיט לה, ולא מגופא דברייתא היא, וללישנא דאי תקדמה יונך ליון איכא לפרושי חזרה גמורה דהא אפילו בחנם נמי לא עבדו, כדפרישית גבי קוביא). סוהרי שביעית אלו שנושאי ונותנין בפירות שביעית, ואימתי חזרתן משתגיע שביעית אחרת ויבדלו (שלא ישאו ויתנו בפירותיהן, ויפקרו גנותיהן לעניים). ואמר רבי נחמיה לא חזרת דברים בלבד אמרו (לומר לא נוסף עוד) אלא חזרת ממון (חזרה הנכרת שיפורו פירות שביעית שבגנותיהן לעניים). כיצד, אומר אני פלוני בר פלוני כינסתי מאתים זוז בפירות שביעית, והרי הן נתונין במתנה לעניים.

קתני מיהת בהמה. בשלמא למאן דאמר אי תקדמיה יונך ליון היינו דמשכחת לה בהמה (דאפשר שמלמדה לרוץ כשתשמע קולו), אלא למאן דאמר ארא בהמה בת הכי היא (שתביא בהמות הבר לביתה עמה והלא ירדפוה החיות)? אין, בשור הבר (דומה לחיה, ואם מגדלו בביתו הולך למדברות ומטעה החיות לבא אחריו, ויש בהן גזל מפני דרכי שלום, שמביא אותן מן הביבין והא דקרי ליה בהמה כמאן דאמר מין בהמה הוא, ופלוגתייהו לענין התרת חלבו וכיסוי הדם), וכמאן דאמר שור הבר מין בהמה הוא, דתנן שור הבר מין בהמה הוא, רבי יוסי אומר מין חיה. **פסק הש"ע א.** מפריחי יונים (פי' שמלמדים אותם להביא יונים משוכך הזולת) ביישוב, פסולים, מפני שחזקתן שגוזלים יונים של אחרים... וכן לא יונים בלבד אמרו, אלא אפילו במשחקים בבהמה חיה ועוף, ואומרים כל הקודם את חבירו או כל הנוצח את חבירו יטול בעליו שניהם, וכל כיוצא בשחוק זה, והוא שלא תהיה לו אומנות אלא שחוק זה, הרי זה פסול. וכל אלו, פסולים מדבריהם חו"מ (לד, טז). **ב.** מאימתי חזרת המשחקים בקוביא, משישברו פספסיהם (פי' כלי השחוק הנזכר והם הקוביאות) ויחזרו בהם חזרה גמורה שלא יעשו אפילו בחנם חו"מ (לד, ל). **ג.** מאימתי חזרת

שלום בעלמא [דתניא (חולין קל"ט): יוני שוכך ויוני עלייה יש בהן גזל מפני דרכי שלום, ולא גזל גמור, דלא זכה בהן בעל השוכך, דממילא קאתו ורבו להתם, ובגמרא דבב"מ (קב.) גרם לה ועל גזל מפני דרכי שלום לא נפסל לעדותו]. ומאן דאמר ארא, מאי טעמא לא אמר אי תקדמיה יונך ליון? אמר לך היינו משחק בקוביא, ואידך תנא תולה בדעת עצמו (דהויא אסמכתא) ותנא תולה בדעת יונו. וצריכא, דאי תנא תולה בדעת עצמו התם הוא דלא גמר ומקני, דאמר **[דף פה ע"ב]** קים לי בנפשאי דידענא טפי (ולא היתה ספיקא בידו וטעות הוא, וכי אתני אדעתא דהוא נצח אתני, ולא גמר ואקני). אבל תולה בדעת יונו אימא לא (ספיקא הוא בידו אי נצח, ואפילו הכי אתני מספיקא, הלכך גמר ומקני). ואי תנא תולה בדעת יונו דאמר בנקשא תליא מילתא (שיש לו דפין של עין מנקשין זו לזו, והיונה שומעת קולן ומכרת שבעלה מזרזה וממהרת לעוף) ואנא ידענא לנקושי טפי. אבל תולה בדעת עצמו אימא לא, צריכא.

מיתיבי המשחק בקוביא אלו הן המשחקים בפיספסים (שברי עצים, חלוקי אבן או גזרי עץ העשויים למשחק) ולא בפיספסים בלבד אמרו, אלא אפילו קליפי אגוזים (שאין עשוין לכך ואקראי בעלמא הוא) וקליפי רימונים. ואימתי חזרתן משישברו את פיספסיהן ויחזרו בהן חזרה גמורה, דאפילו בחנם לא עבדי. מלוה בריבית אחד המלוה ואחד הלוה, ואימתי חזרתן משיקרעו את שטריהן ויחזרו בהן חזרה גמורה, אפילו לנכרי לא מוזפי (שישתכח שם ריבית מפייהם, דתו לא הדרי לקלקוליהו). ומפריחי יונים אלו שממרין את היונים (מרגיזים אותן זה על זה להלחם). ולא יונים בלבד אמרו, אלא אפילו בהמה חיה ועוף (דלאו מילתא דשכיחא הוא) ואימתי חזרתן משישברו את פגמיהן (אלו דפין שמזרזים בהן) ויחזרו בהן חזרה גמורה, דאפילו במדבר נמי לא עבדי (דלא שכיחי

כה:

העובר על גזל של דבריהם, פסול מדבריהם. כיצד (הגה כגון שגזל מציאת חרש שוטה וקטן או....) החמסנים, והם הלוקחים קרקע או מטלטלים שלא ברצון הבעלים, אע"פ שנותנים הדמים... הו"מ (לד,יג).

תנא עוד הוסיפו עליהן הרועים, הגבאין (ממונין שהעמידן מלך האומות לגבות מס, ומנת המלך, וכרגא, וארנונא, מישראל חביריהם) והמוכסין.

רועים, מעיקרא סבור אקראי בעלמא הוא (מה שהבהמה נכנסת לשדות של אחרים ורועה אקראי הוא, ואין הרועה מתכוין לכך) כיון דחזו דקא מכווני ושדו לכתחילה גזרו בהו רבנן.

הגבאין והמוכסין, מעיקרא סבור מאי דקיין להו קא שקלי, כיון דחזו דקא שקלי יתירא (יותר מן הקצבה) פסלינהו.

אמר רבא רועה רועה שאמרו אחד רועה בהמה דקה ואחד רועה בהמה גסה. ומי אמר רבא הכי, והאמר רבא רועה בהמה דקה בארץ ישראל פסולין (חמירי טפי משום ישוב ארץ ישראל), בחוצה לארץ כשרין. רועה בהמה גסה אפילו בארץ ישראל כשרין? ההוא במגדלים איתמר (שמגדלין אותם בבתיהם, ואפילו הכי בארץ ישראל פסולין מגדלי בהמה דקה, דעבידא דמשמטא ורהטא לתוך השדות, אבל גסה לא משתמטא ואפשר לנוטרה, אבל רועה שמרען בחוץ באפר של ישוב אפילו בהמה גסה פסול, שנכנסת בשדה של אחרים כתפו התוס' פי' בהמה דקה אסרו לגדל אפי' בבית משום ישוב ארץ ישראל דילמא אתי לרעותן בשדות, ובהמה גסה מותר לגדל בבית ולא גזרו בה חכמים משום דצריך להרישה ואין יכולין לעמוד בהאי גזירה. וא"ת והא מתניתין היא בב"ק (ע"ט:) אין מגדלין בהמה דקה בארץ ישראל משמע דווקא דקה אבל גסה מגדלין וי"ל דאי מההיא הוה אמינא ה"ה גסה, ודקה דנקט לאשמועינן חידוש דסיפא דאפי' דקה אינו אסור אלא בארץ ישראל דווקא אבל לא בסוריא דכיבוש יחיד לא הוי כיבוש קמ"ל). הכי

מפריחי יונים, משישברו הכלים שצדין בהם ויחזרו בהם חזרה גמורה שאפילו במדבר לא יעשו. (הגה ויש אומרים דגם כאן ובמשחקים בקוביא צריכים להחזיר המעות שהרויחו) הו"מ (לד,לא). ד. מאימתי חזרת סוחרי שביעית, משתגיע שביעית ויבדקו. ולא חזרת דברים בלבד, אלא כותב אני פלוני בן פלוני כנסתי ק"ק זוז מפירות שביעית והרי הם נתונים במתנה לעניים הו"מ (לד,לב).

תנא הוסיפו עליהן הגזולין והחמסנין (יהיב דמי, אלא שאין רצון הבעלים למכור). גזלן דאורייתא הוא [אל תשת רשע עד?] לא נצרכא אלא (למי שגזל) למציאת חרש שוטה וקטן [ובגיטין (נ"ט):] תנן מציאת חרש שוטה וקטן יש בהן גזל מפני דרכי שלום, שלא יתקוטט אביו או קרוביו. מעיקרא סבור מציאת חרש שוטה וקטן לא שכיחא, אי נמי מפני דרכי שלום בעלמא [הקשו התוס' תימה למ"ד מפריחי יונים ארא, א"כ מעיקרא נמי פסולים מפני דרכי שלום (ר"ל כזר למדנו נמפריחי יונים פסולים הגזלן מפני דרכי שלום, א"כ מדוע לריכס חכמים להוסיף הגזל מליאת חס"ו, שהרי גם הוא מפני דרכי שלום) וי"ל דהא דאמרינן מפני דרכי שלום קאי אלישנא דתקדמיה יונג ליון]. כיון דחזו דסוף סוף ממונא הוא דקא שקלי (ועברי אתקנתא דרבנן מחמת חימוד ממוזן) פסלינהו רבנן (דחשידי למשקל אנרא ואסתודי שקרא). החמסנין, מעיקרא סבור דמי קא יהיב ופתכו התוס', וא"ת וליפסול מדאורייתא דקא עבר אלאו דלא תחמוד וי"ל דלא תחמוד משמע דלא יהיב דמי, וכי יהיב דמי ליכא לאו תחמוד כלל. וא"ת והא אמרינן בב"מ (ה'): לא תחמוד בלא דמי משמע להו, משמע לאינשי דווקא הוא דמשתמע כך אבל הם טועים דלא תחמוד הוה אפי' בדיהיב דמי. וי"ל דמשמע להו דקאמר, ר"ל נמי דכן הוא האמת. ועי"ל דהכא הכי קאמר דמי קא יהבי והיו מפייסים אותם עד שיאמרו רוצה אני אם כן לא עברי אלאו דלא תחמוד, כיון דחזו דשקלי בעל כרחיהו ולא היו חוששין אם יתפיסו פסלינהו] כיון דחזו דקא חטפי (ושקלי, כלומר דאפילו דמי קא יהבי אתי לידי גזלנות, כלומר שהיה קשה לבעלים למכור ובעל כרחן חוטפין וזורקין המעות לפניהם) גזרו בהו רבנן. **פסק הש"ע**

שחזקתן פושטים ידיהם בגזל ומניחים בהמתן לרעות בשדות ובפרדסים של אחרים (ביאר הפמ"ע לקמן סימן ת"ט כתב הטור והמחבר חילוק במגדלי בהמה בבית, דבבהמה דקה אסור מפני שדרכה לקפוץ ולצאת מהבית אל השדות ואינו יכול לשומרה, משא"כ בהמה גסה. וקמ"ל הכא דכשרועין הבהמה בשדות, אין חילוק בין בהמה גסה לדקה. והא דלא כתבו הטור והמחבר דמגדל בהמה דקה אפילו בביתו הוא פסול, משום דפסול זה אינו אלא להמגדל בארץ ישראל או בבבל שהיה לרוב ישראלים שדות, משא"כ בזמנינו וכמו שכתב הטור בסימן ת"ט, והוי כדבר שאינו נוהג הו"מ (להיג). ב. המוכסים, סתמם פסולים, מפני שחזקתן ליקח יותר מהקצוב להם בדין המלכות (פתב הבי' משמע לי דגבאי היינו גובה מנת המלך ושכרו קצוב וידוע ולפיכך סתמו כשר עד שיודע שלוקח יותר, ומוכס היינו שקונה מנת המלך בכך וכך לשנה והוא גובה לעצמו חשוד ליקח יותר ממה שצוה המלך ליטול והכי נמי אמרינן בשבועות (לט.) אין לך משפחה שיש בה מוכס שאין כולם מוכסים ואילו משפחה שיש בה גבאי לא קתני ולפיכך כשאמר רבי יהודה סתם גבאי כשר לא אמרינן דהוא הדין למוכס, אלא דוקא גבאי אבל מוכס סתמו פסול, כך נראה לי להעמיד דברי רבינו והרמב"ם...) אבל גבאי מנת המלך, סתמם כשרים. ואם נודע שלקחו אפילו פעם אחת יותר מהראוי להם לגבות, פסולים. (חגה י"א דפי' מוכסים, שגובה המכס לפי אומדן הדעת ואין בדבר קצבה, לפיכך מסתמא פסול, דמסתמא נושאים פנים למקצת בני אדם ומכבידים על אחרים, ולכן שמאי העיר שמטילין מס על בני העיר לפי אומדן הדעת, צריכין לזהר שלא יחניפו לאחד ויכבידו על האחר, שלא יפסלו לעדות ולשבועה אשוי). הו"מ (להיד).

אמר רבי שמעון בתחילה היו קוראין אותן אוספי שביעית. מאי קאמר? אמר רב יהודה הכי קאמר בתחילה היו אומרים אוספי שביעית כשרין, סוחרין פסולין. משרבו ממציא מעות לעניים, ואזלי עניים ואספי להו ומייתו [בשביל המעות, והוו להו סוחר שביעית, ורחמנא אמר לאכלה ולא לסחורה (ע"ז סב.)] והכי משמע מתניתין בתחלה לאלו הפסולין עכשיו משום סוחר שביעית, היו

נמי מסתברא (דרועה בהמה גסה פסול) מדקתני נאמנין עלי שלשה רועי בקר (מכלל דאי לא קבלינהו עליה לא מהימני). מאי לאו לעדות? לא, לדינא (דלדינא מודינא דפסולין, משום דלא גמירי דינא). דיקא נמי, דקתני שלשה רועי בקר. ואי לעדות שלשה למה לי, ואלא מאי לדינא, מאי איריא שלשה רועי בקר, כל בי תלתא דלא גמירי דינא נמי? הכי קאמר אפילו הני דלא שכיחי ביישוב (ולא ראו ולא שמעו עסקי דין בין אדם לחבירו, אי קבלינהו עלויה לא מצי למיהדר).

אמר רב יהודה סתם רועה (דאכתי לא חזינן דעיילו בהמותיו בשדות אחרות) פסול, סתם גבאי כשר (עד דשמעינן ביה דשקיל יתירתא כתבו התוס' פירש רש"י והא דהוסיפו הגבאין והמוכסין בדחוו דשקלי יתירתא וקא אתי לאשמעינן דאע"ג שהחזיר הגבאי והמוכס פסול דלא דמי לשאר גזלנים שהחזירו דכשרים דהאי לא ידע למאן נהדר, ועוד כיון דעדיין הם עוסקין בגבאות ובמכס חשודים לחזור לקלוקלם).

אבוב דרבי זירא עבד גביותא תליסר שנין, כי הוה אתי ריש נהרא למתא, כי הוה חזי (אבוב דר' זירא) רבנן (מיושבי העיר) אמר להו לך עמי פא בחדרין (דלא נחזינא כך ריש נהרא שהוא שר העיר, ורואה שרבים יושבי העיר ושואל ממון הרבה לכל שנה, והוא היה מיקל עליהם המס, ומדחה את שר העיר לאמר שיושביה מועטין, ואין ממי לגבות). כי הוה חזי אינשי דמתא אמר ריש נהרא אתא למתא, והאידינא נכיס אבא לפום ברא (ישחוט את האב לפני הבן, כלומר יגבה מהן ממון) וברא לפום אבא. [דף כו ע"א] ומיגנזו (מתחבאין) כולי עלמא, כי אתי, אמר ליה מואן נבעי, כי ניחא נפשיה אמר להו שקולו תליסר מעי דציירי לי בסדינאי, והדרו ליה לפלניא, דשקלתינהו מיניה ולא איצטריכו לי. פסק הש"ע א. העובר על גזל של דבריהם, פסול מדבריהם. כיצד... וכן הרועים, אחד רועי בהמה דקה ואחד רועי בהמה גסה של עצמם, הרי הם פסולים,

משמע ששביעית היתה ואין מעברין השנה בשביעית כדאמרינן (יב.) פגע בהו ריש לקיש, איטפיל בהדיהו, אמר איזיל איחזי היכי עבדי עובדא. חזייה לההוא גברא דקא כריב (חריש) אמר להן (ריש לקיש) כהן וחורש (זה כהן הוא שחורש בשביעית, דאמרינן לקמן נחשדו כהנים על השביעית)? אמרו לו יכול לומר אגיסטון אני בתוכו פירש רש"י שכיר, וקרקע של נכרי הוא אי נמי משום ארנונא שכרו בעל הבית לחרוש. כתבו התוס' פירש רש"י בלשון ראשון שכיר אני בתוכה, וקרקע של נכרי הוא. ולא נהירא דאמרינן בגיטין (סב.) אין עודרין עם הנכרי בשביעית, ע"כ נראה כפירושו השני של רש"י תו חזייה לההוא גברא דהוה כסח (זומר) בכרמי, אמר להן כהן וזמר? אמר לו יכול לומר לעקל (לעז"י רש"י סוכה המחזיק את הזיתים תחת הקורה צנית סגל, וצריכא לבית הבד לקשור את תפוח הזיתים כשעוצרין אותן בקורה) בית הבד אני צריך (כתבו התוס', וקשה דמ"מ מה בכך שצריך לענג, מ"מ הוה משביח הכרם, דהכי אמרינן בשבת (עג:) הזומר וצריך לעצים חייב שתים משום קוצר ומשום נוטע, הכא נמי לחייב משום עבודת נוטע וי"ל דעביד ליה באותו ענין דודאי קשה ליה, דליכא לחייבו משום נוטע כדאמרינן גבי שבת, דשאני גבי שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה והא מתעבדא מחשבתו, אבל גבי שביעית אין לאסור רק היכא דמשביח הקרקע אבל הכא קשיא ליה, וכה"ג שרי כדאיתא בב"ב (פ:) (ביאר צמח"ק"ל לגבי שנת כיון שזמנא מעט הוי כנוטע, אכל לגבי שביעית לריך שישביח הקרקע ויתקן זבז יוסר) אמר להם הלב יודע אם לעקל (נתכוין) אם לעקלקלות (לעבור על הדת).

הי אמר להו ברישא, אילימא הא (כהן וחורש) קמייתא אמר להו ברישא, הא נמי (גס צהומה) לימרו אגיסטון אני בתוכו! אלא הא (הזומר) אמר ליה ברישא, והדר אמר להו הך (כהן וחורש, לכיון שאי אפשר לומר שצריך לעלים, או תירוץ דומה, לכן אמרו דבר חשק, שיכול לומר אגיסטון אני צחוק).

מאי שנא כהן משום דחשידי אשביעית, דתניא סאה תרומה שנפלה למאה סאין של שביעית תעלה (דתרומה בטילה באחד ומאה, והשביעית יאכל זר קודם זמן הביעור)

קורין אותן אוספי שביעית וכשרין, משרבו האנסין חזרו לקרות את האוספין סוחרין ופסולין חזרו לומר אחד זה ואחד זה פסולין. קשו בה בני רחבה האי משרבו האנסים, משרבו התגרין מיבעי ליה?

אלא בתחילה היו אומרים אחד זה ואחד זה פסולין, משרבו האנסין, ומאי נינהו ארנונא (מס שגובה המלך מן התבואות כך וכך כורין מן השדה לשנה כתבו התוס', וא"ת ומשום ארנונא התירו לחרוש ולזרוע דהוה איסורא מדאורייתא וי"ל דמייירי בשביעית בזמן הזה דרבנן אי נמי י"ל דפקוח נפש הוא ששואל להם המלך מס ואין להם מה יפרענו ומתים בתפיסת המלך, והכי איתמר בירושלמי משום חיי נפש) כדמכריז רבי ינאי פוקו וזרעו בשביעית (שביעית בזמן הזה דרבנן, דבטלה קדושת הארץ) משום ארנונא. חזרו לומר אוספין כשרין, סוחרין פסולין.

פסק הרמב"ם משרבו האנסין והטילו מלכי עכו"ם על ישראל לעשות מחנות לחיילותיהן התירו לזרוע בשביעית דברים שצריכין להם עבדי המלך בלבד, וכן מי שכפאו אנם לעשות בשביעית בהנם כמו עבודת המלך וכיוצא בהן הרי זה עושה. **השנת הראב"ד** אנו קבלנו האנסים ארנונא שנוטל המלך חומש מפירות הארץ ומי שאינו עובדה גוזלין אותה ממנו והמקומות שלא החזיקו בהם עולי בבל ולא היתה שביעית נוהגת בהם אלא מדבריהם בהם התירו לעבוד מפני האונס אבל לא במה שהחזיקו. שמיטה ויובל (א"א).

פסק הש"ע (הלכות פסולי עדות) ...וכן סוחרין שביעית, והם בני אדם שיושבים בטלים, וכיון שבאה שביעית פושטים ידיהם ומתחילים לישא וליתן בפירות, שחזקת אלו שהם אוספים פירות שביעית ועושים בהן סחורה... הו"מ (לד, מז).

רבי חייא בר זרנוקי ורבי שמעון בן יהוצדק הוו קאזלי לעבר שנה בעסיא וכתבו התוס', וא"ת היאך היו מעברין בעסיא, הא עסיא חוצה לארץ היא כדאמרינן בב"ב (נו.) עסיא ואספמיה... וי"ל דלעבר ר"ל לחשוב, והכי משמע מדקאמר כהן וחריש

לחו ואי קרי לכו רועי צאן מאי אמינא ליה (פילא סממס"א ר"ל דעל זה אין לכם להקפיד דמצינו דת"ח מקפחין ומהנדזין זה את זה בהאי לישינא כדאמרינן פ"ק דיבמות דא"ל יונתן בן הרכינס לר"ע אתה עקיבא ששמך הולך מסוף עולם עד סופו ועדיין לא הגעת לרועי בקר וא"ל אפילו לרועי צאן וע"ע). **פסק הרמב"ם** הכהנים חשודין על השביעית, לפי שהם אומרים הואיל והתרומות מותרות לנו אף על פי שהן אסורין על הזרים במיתה ק"ז פירות שביעית, לפיכך סאה תרומה שנפלה למאה סאה של פירות שביעית תעלה, נפלה לפחות ממאה ירקבו הכל ולא ימכרו לכהנים ככל מדומע לפי שהם חשודין על השביעית שמיטה ויובל (היח).

מאי קשר רשעים? שבנא (ממונה על ביתו של חזקיהו מלך יהודה) הוה דריש בתליסר רבוותא, חזקיה הוה דריש בחד סר רבוותא. כי אתא סנהריב וצר עלה דירושלים, כתב שבנא פתקא, שדא בגירא שבנא וסיעתו השלימו (לעובדך) חזקיה וסיעתו לא השלימו. שנאמר **כִּי הִנֵּה הַרְשָׁעִים יִדְרְכֹּון קִשְׁת כּוֹנְנוּ חַצִּים עַל-יְתֵר** (על שם שעל ידי החץ הוא מבקש להמית את אדוניו בלשון הרע הכתוב שם). הוה קא מסתפי חזקיה, אמר דילמא חס ושלום נמיה דעתיה דקודשא בריך הוא בתר רובא, כיון דרובא מימסרי (כוליס להתמסר לסנהריב) אינהו (הוא וסיעתו) נמי מימסרי (לכיוון להתמסר). בא נביא ואמר לו לא-תאמרון קָשֶׁר (אל תחשוב בדעתך חזקיהו, שיהא מניינו של שבנא מנין, ליחשב רוב) **לְכָל אֲשֶׁר-יֹאמֶר הָעָם הַזֶּה קָשֶׁר**. כלומר קשר רשעים הוא, וקשר רשעים אינו מן המנין. הלך לחצב לו קבר בקברי בית דוד (שהיה מתגאה למרוד במלכות, וליקבר במותו בקבורת המלכים) בא נביא ואמר לו **מִה-לָּךְ פֶּה וּמִי לָךְ פֶּה כִּי-תִצְבֹּף לָךְ פֶּה קָבֵר... הִנֵּה הִ' מְטַלְטֵלְךָ שְׁלֵטְלָה נְבֵר**. אמר רב טלטולא דגברא קשי מדאיתתא. **וְעֵטָה עָטָה** אמר רבי יוסי ברבי חנינא מלמד שפרחה בו צרעת. כתיב הכא **וְעֵטָה עָטָה וְכָתִיב הַתָּם וְעַל-שָׁפָם וְעָטָה**.

פחות מיכן (לפחות ממאה, דהויא ליה מדומע ואסורה לזרים) ירקבו. והוינן בה אמאי ירקבו, ימכרנו לכהן (דהא שרייה ליה תרומה) בדמי תרומה (כלומר בזול, דתרומה אין דמיה יקרים כחולין, לפי שאינה ראויה אלא לכהנים, כלומר ימכרנה בעליהם לכהנים במה שיכול) חוץ מדמי אותה סאה [דמי התרומה, שהוא חייב לתתם לכהן בחנם, דמותר למכור שביעית על מנת לאכול היא ודמיה קודם הביעור כתבו התוס' וא"ת והא אסור לעשות סחורה בפירות שביעית כדאמרינן במסכת ע"ז (סב:)] לאכלה ולא לסחורה וי"ל דסחורה היינו כשמוכרה בשוק כעין חנות דדמי לסחורה, אבל פעם א' כעין אקראי בעלמא ליכא משום סחורה] ואמר רב חייא משמיה דעולא זאת אומרת (מזה שאמרינן ירקבו ולא אמרינן סימכנו את הכל לכהנים, תלמד מכאן ...) נחשדו כהנים אשביעית (להשהות שביעית אחר זמן הביעור, דמורו בה היתירא משום דאישתרו תרומה וקדשי קדשים לגבייהו, והשביעית נמי קדושת הארץ היא).

אמרו (ר' חייא בר זרנוקי ור' שמעון עליה דריש לקיש) טרודא הוא דין (קנתרן הוא זה, ומטריה בדבריו). כי מטו [לעלייה שמעברין בה שנה כדאמרינן סנהדרין (יא)] להתם סליקו לאיגרא, שלפוח לדרגא מתותיה.

אתא לקמיה דרבי יוחנן, אמר לו בני אדם החשודין על השביעית (שנעשו סניגורין לרשעים) כשרין לעבר שנה, הדר אמר לא קשיא לי, מידי דהוה אשלשה רועי בקר (יה:)] ורבנן אחושבנייהו סמוך, והדר אמר לא דמי, התם הדור אימנו רבנן ועברוה לההוא שתא, הכא קשר רשעים הוא וקשר רשעים אינו מן המנין (והיאך אנן סומכין על מנין זה לעשות כדבריהם, ואפילו אי הן עושין עבור כדון וכדת, אין השנה מתעברת על ידיהן, דבעינן בית דין נימנין וזה אינו מנין). אמר רבי יוחנן דא עקא (שאתה קורא אותן רשעים). כי אתו לקמיה דרבי יוחנן אמרו ליה קרי לן רועי בקר ולא אמר ליה מר ולא מידי, אמר

יהרסון ראויות הן ליהרס) צדיק מה פעל (מה פעלו של חזקיהו והיכא שכרו, כי השתות לשון ולא שת לבו גם לזאת).

בשלמא למאן דאמר אילו מחשבותיו של אותו רשע היינו דכתיב כי השתות יהרסון. ולמאן דאמר בית המקדש נמי דתנן אבן היתה שם (תחת הארון) מימות נביאים הראשונים ושתיה היתה נקראת [שממנה נשתת עולם שנאמר 'דיבר ויקרא ארץ' ואומר 'מציון מכלל יופי...' במסכת יומא (נד:) אומר עולם מציון נברא]. אלא למאן דאמר חזקיה וסיעתו, היכא אשכחן צדיקי דאיקרו שתות? דכתיב **כִּי לְהוֹ מִצְּקוֹ אֶרֶץ וַיֵּשֶׁת עָלֵיהֶם תִּבְלָה. וַאֲיַבְעִית אִימָא מַהֲכָא הַפְּלִיא עֲצָה הַנְּדִיל תוֹשִׁיָה** (על שם שהעולם משותת על התורה ולומדיה, נקראת תושיה).

אמר רבי חנן למה נקרא שמה תושיה מפני שהיא מתשת כחו של אדם. **דבר אחר** תושיה שניתנה בחשאי מפני השטן (שהוא מקטרג), ואמר תסתפק לעליונים ולא ימסרו הלוחות ביד משה). **דבר אחר** תושיה דברים של תוהו (דיבור וקרייה בעלמא, וכל דיבור אין בו גשישה ממש כתוהו הזה, ואעפ"כ עולם משותת עליהם, ונוטריקון הוא תי"ו תוהו, שייה משותת) שהעולם משותת עליהם.

אמר עולא מחשבה (דאגת הלב על מזונותיו של אדם) מועלת (מהניא לשכח למודו) אפילו לדברי תורה שנאמר **מִפֶּר מַחְשְׁבוֹת עֲרוּמִים** (נותן להם מזונות ומבטל מחשבות מלבם, שלא היו מניחין אותן לעשות תושיה. ל"א מחשבה שאדם מחשב כך וכך אעשה כך וכך תעלה בידי מועלת להשבית הדבר, שאין מחשבתו מתקיימת אפילו לדבר תורה, כגון האומר עד יום פלוני אסיים כך וכך מסכתות בגירסא, 'מפר מחשבות ערומים' שאין מחשבותיו עולה בידו ואפילו לתושיה תופי הביאו פירוש נוסף 'מועלת' משקרת ולא תצלה כלומר אם אדם חושב הן להעשיר הן גם לדברי תורה לא

צְנוּף יִצְנַנְךָ צְנִיפָה כְּדוֹר וּפִירֵשׁ רִשְׁי סַבֵּב יסבבך חיילות, כדור כשורה להגלותך... **התופי הביאו** את פירושו, והביאו עוד פירושים. פירוש אחר כגר שהוא גולה ל' דירה כמו מדור באהלי רשע לשון אחר ככדור (כלור סלנו) כמו הכדור והאמום (סח:) ואע"ג דלא כתיב ככדור מ"מ אשכחן כי האי דרשה דכתיב דברי חכמים כדרבנות ודרשינן (ירושלמי סנהדרין פ"י) ככדור של בנות שזורקין זו ליד חבירתה כך אדם מוסר דברי תורה לחבירו ולתלמידיו זה לזה ומתפקחין זה מזה ולא כתיב ככרבנות] **אֶל-אֶרֶץ רַחֲבַת יַדַּיִם...** (סיפיה דקרא שמה תמות ושם מרכבות כבודך קלון בית אדונך) תנא הוא ביקש קלון בית אדניו לפיכך נהפך כבודו לקלון.

כי הוה נפיק איהו (שבנא נפיק עם סיעתו לצאת מירושלים ולהשלים עם סנחריב) אתא גבריא אל אחדיה לדשא באפי משרייתיה. **דף כו ע"ב** אמרו ליה משירייתך היכא (שכתבת לנו שבנא וסיעתו השלימו) אמר הדרו בי (חזרו ממה שהבטיחונו). אמרו ליה אם כן אחוכי קא מחייכת בן, נקבוהו בעקביו, ותלאוהו בזנבי סוסייהם, והיו מגררין אותו על הקוצים ועל הברקנין.

אמר רבי אלעזר שבנא בעל הנאה היה (כמשמעו, ויש אומרים משכב זכור) כתיב **הֲכֹא לְךָ-בֵּא אֶל-הַפְּכֵן הַזֶּה, וּכְתִיב הַתֵּם וַתְּהִי לֹ סִכְנַת** (מחממתו).

כִּי הַשְּׁתוֹת יִהְרֶסוּן צְדִיק מַה-פְּעַל (כתריה דכי הנה הרשעים ידרכון קשת כתיב). רב יהודה ורב עינא. **חד אמר** אילו חזקיה וסיעתו נהרסים, צדיק מה פעל (הקב"ה מה שכר שהוא משלם, ולקמן מפרש מאי משמע שתות לשון סיעת צדיקים) **וחד אמר** אילו בית המקדש יהרס (על ידי סנחריב בעצתו של שבנא) צדיק מה פעל (איה נפלאותיו של הקב"ה) **ועולא אמר** אילו מחשבותיו של אותו רשע אינן נהרסות (והכי משמע קרא 'כי השתות יהרסון', מחשבותיו של אותו רשע הכתוב למעלה כי הנה הרשעים ידרכון קשת, ולשון שתות מחשבות שהוא משית בקירות לבו,

יודעין אם עבר קודם שהעיד או אחר כך, מוקמינן גברא אחזקתו וכל מה שהעיד כשר, עד דידעינן דעבר קודם לכן. הפסולים מדרבנן שצריכים הכרזה, אם הענישין ברבים על עבירתן, כגון שהוציאן מב"ה, הוי כאלו הכריזו עליהו). הו"מ (לד, כג).

אמר רב נחמן אוכלי דבר אחר (מקבלי צדקה מן הנכרים דהוי חילול השם מחמת ממון, הוה ליה כרשע דחמס) פסולין לעדות וכתבו התוס' ליכא לפרושי אוכלי דבר אחר דהיינו אוכלי חזיר, דאי באוכלי חזיר היכי מפליג בין צינעא לפרהסיא, וכי גרע מאוכל נבלות לתיאבון דאמרינן לקמן (כו). דפסול לעדות בכל ענין אלא נראה כפי רש"י דהיינו מקבלי צדקה מן הנכרים]. הני מילי בפרהסיא, אבל בצינעא לא. ובפרהסיא נמי לא אמרן אלא דאפשר ליה לאיתזוני בצינעא, וקא מבזי נפשיה בפרהסיא, אבל לא אפשר ליה חיותיה הוא (טעם האיפור כתב רש"י מפני שהוא חילול ה'. ביאר הלבוש יו"ד סי' רנד שהוא כאומר שאין רחמים בעם ישראל, ולכן מוכרח להגיע לחסד לאומים בעוד שבאמת כל שעמדו רגליו על הר סיני בידוע שהוא רחמני. אמנם היד רמ"ה כתב שמעם הפסול משום פריצותא הוא, דכיון דאינו מתבייש ומפקיר עצמו כל כך משום ממון, חשוד הוא גם לעדות שקר, וכיון שיש בו חוצפה גדולה כזו, מסתמא רשע הוא. וכן כתב המאירי, וכן משמע שסובר הרמב"ם). **פסק הש"ע** הבזויים, פסולים לעדות מדבריהם, והם האנשים שהולכים ואוכלים בשוק בפני כל העם, וכגון אלו שהולכים ערומים בשוק בעת שהם עסוקים במלאכה מנוולת וכיוצא באלו, שאין מקפידים על הבושת, שכל אלו חשובים ככלב ואין מקפידים על עדות שקר. ומכלל אלו המקבלים צדקה מהעובדי כוכבים בפרהסיא, אף על פי שאיפשר להם שיזונו בצנעא מבזים עצמם ואינם חוששים, כל אלו פסולים מדבריהם הו"מ (לד, יח).

אמר רב נחמן החשוד על העריות כשר לעדות (דבעינן רשע דחמס, כדכתיב 'אל תשת... עד חמס' הקשו התוס', תימה מאי שנא מאוכל נבלות לתיאבון, ומפלוני רבעני לרצוני דפסולין

יספיק אלא כשעשה לשמה כדמסיק) וְלֹא תַעֲשִׂינָהּ יְדֵיהֶם תּוֹשֵׁינָהּ. אמר רבה אם עסוקין לשמה אינה מועלת, שנאמר רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום, עצה שיש בה דבר ה' היא תקום לעולם.

אמר רבי יהודה אימתו... אמר רבי אבהו אמר רבי אלעזר הלכה כרבי יהודה (ביארו התוס' דמכשיר בשיש לו אומנות בלא הוא. וכן הלכה דמשחק בקוביא לאו אסמכתא היא, ודוקא כשמעות שניהם על הדף שקורין שהמקום קנוי למי שהרויח לקנות המעות, אבל אותם המשחקים באמנה אפילו הקנו זה לזה לא קנה דאסמכתא גמורה היא ואין קנין מועיל בה).

ואמר רבי אבהו אמר רבי אלעזר כולן צריכין הכרזה בבית דין (ואינן נפסלין לעדות עד שיכריזו בבית דין להודיע פסולן).

רועה, פליגי בה רב אחא ורבינא, חד אמר בעי הכרזה, וחד אמר לא בעי הכרזה (שעבירה שלו מפורסמת לכל). בשלמא למאן דאמר לא בעי הכרזה היינו דאמר רב יהודה אמר רב סתם רועה פסול. אלא למאן דאמר בעי הכרזה מאי סתם רועה פסול? דבסתמא מכריזין עליה (אע"פ שלא באו עדים שהכנים עדרו לשדה אחר).

ההיא מתנה דהוו חתימי עלה תרין גולנין, סבר רב פפא בר שמואל לאכשורה, דהא לא אכריזין עליהו. אמר ליה רבא נהי דבעינן הכרזה בגולן דרבנן (הנך דמתניתין) בגולן דאורייתא [החופף ממש, כגון בנייהו בן יהוידע דכתיב ויגזול את החנית מיד המצרי, הכי מפרש בב"ק (ע"ט):] מי בעינן הכרזה (בתמיה). **פסק הש"ע** הפסול מן התורה, שהעיד, עדותו בטלה אע"פ שלא הכריזו עליו בבתי כנסיות וכבתי מדרשות. והפסול מדבריהם, העדות שהעיד קודם שהכריזו עליו, כשרה. (הגה ואפילו פסול מן התורה, אין לפסלו אלא בודאי, אבל לא מספק, כגון שהעיד בב"ד ואחר כך באו עדים עליו שעבר עבירה שנפסל בה מן התורה. אבל אם אין

השדה, אינו גנב, וכשר לעדות, שאין בעל השדה מקפיד עליו, וכן כל כיוצא בזה חו"מ (לד,טו).

הנהו קבוראי (קוברי מתים) דקבור נפשא ביום טוב ראשון של עצרת, שמתינהו רב פפא, ופסלינהו לעדות (דמשום שכר ממון עוברים על דת, והוון להו כרשע דחמס). ואכשרינהו רב הונא בריה דרב יהושע. אמר ליה רב פפא והא רשעים נינהו? סברי מצוה קא עבדי. והא קא משמתינא להו (על הראשונה, וחזרין ועוברין ושונין בעבירה)? סברי כפרה קא עבדי לן רבנן (האי דשמתינן משום כפרה הוא על שעברנו, ולא משום דנהדר בן, אלא מותר לחלל יום טוב בשביל המצוה, ונשב בנידוי משום כפרה). **פסק הש"ע** קוברי המת ביום טוב ראשון, כשרים. אפילו נידו אותם ושנו בדבר, כשרים, מפני שהם סוברים שמצוה הם עושים ושלא נידו אותם אלא לכפרה. (הגה וה"ה בשאר דבר איסור שנוכל לומר שעברו מכה טעות... חו"מ (לד,ד).

איתמר **[דף כז ע"א]** עד זומם (העיד בניסן והוזם בתשרי על עדות זו) **אביי אמר** למפרע הוא נפסל (כל עדויות שהעיד בניסן ואילך פסולין, שהרי משהעיד עדות זו הוא רשע) **ורבא אמר** מיכן ולהבא הוא נפסל [משהוזם כתבו התוס', תימה הא דאמר בב"ב (לא). זה אומר של אבותי ואכלתיה שני חזקה, וזה אומר של אבותי, האי אייתי סהדי דאבהתיה היא ואכלה שני חזקה, והאי אייתי סהדי דאכלה שני חזקה, וקאמר התם אוקי חזקה בהדי חזקה ואוקי ארעא בחזקת אבהתא, ואמר רבא עדות מוכחשת היא. והשתא מאי נפקא לן מינה, כיון דאמר רבא מכאן ולהבא הוא נפסל ה"נ היה לו לומר למאי דאיתכחוש איתכחוש אבל לעדות של אבהתא שהיה קודם שהוכחשו לא. **זכעין** הגמ' כאן מבוואר בב"ק (עב:) גבי עדים שהעידו על אדם שגנב בהמה וגם טבחה ומכרה, והוזמו על הטביחה ולא על הגניבה, למאי דאיתזום איתזום, בהכחשה לא כ"ש (א"כ מהסוגיא כאן, ומהסוגיא צ"ק עב: קשה על הגמ' שהיא כז"צ לא). וכ"ת דהתם מיירי שתוך כדי דבור הוכחשו, והא מוכח אותה שמעתין דב"ק (עב:) דאפילו תוך כדי דבור לא מיפסלי למפרע אליבא דרבא. וי"ל כיון

לעדות וי"ל דמיירי הכא בחשוד בעלמא בלא עדים דאין כאן כי אם שמועה, ומ"מ הא דאמרינן ארבעים בכתפיה ניהא כדאמרינן מלקין על לא טובה השמועה **אי נמי** הכא משום דיצרו תוקפו ולא דמי לנבלה וגם לרביעה דליכא יצרו תוקפו כל כך כמו בערוה). אמר רב ששת עני מרי (ענני אדוני), ארבעין בכתפיה [חייב מלקות הוא, אע"פ שאין שם התראה, דאמר מר (קדושין פא.) מלקין על לא טובה השמועה, שנאמר אל בני כי לא טובה השמועה] וכשר (בתמיה). אמר רבא ומודה רב נחמן לענין עדות אשה שהוא פסול.

אמר רבינא ואיתימא רב פפא לא אמרן אלא לאפוקה (לומר מת בעלה או גירשה, דניהא ליה לשוויה פנויה, דתיהוי שכיחא ליה) אבל לעיולה (לומר פלוני קידשה) לית לן בה. פשיטא! מהו דתימא הא עדיפא ליה (דתיהוי אסורה עליה ולא תיהוי שכיחא ליה) דכתיב **מִיָּמִים-נְנוּבִים יִמְתְּקוּ וְלֶחֶם סֶתְרִים יִנָּעַם** (ושקורי משקר) קא משמע לן דכמה דקיימא הכי שכיחא ליה. **פסק הרמ"א** וכן אין נפסל על קול וחשד בעלמא, כגון מי שחשוד על עריות, שרגיל עם עריות ומתייחד עמהם, וקול יוצא עליו, כשר לכל עדות חוץ מלעדות אשה חו"מ (לד,כה).

ואמר רב נחמן גנב ניסן (זמן קציר) וגנב תשרי (זמן בציר ואסיף) לא שמיה גנב. הני מילי באריסא ודבר מועט (דטרח בה, ומורה היתירא ליטול דבר מועט יותר על חלקו מפני טרחו) ובדבר שנגמרה מלאכתו (דמשויה נפשיה כפועל, ומורי בה היתירא וסבר לא קפיד).

איכריה דרב זביד (לאו היינו ארים ואינו חולק בפירות) חד גנב קבא דשערי ופסליה, וחד גנב קיבורא דאהיני ופסליה (כמין אשכול, יש תמרים הרבה בענף אחד). **פסק הש"ע** ארים שלקח דבר מועט מהפירות שבכרו ביומי ניסן ויומי תשרי קודם שתגמור מלאכתן (הגה ויש אומרים בדבר שנגמר מלאכתם) אעפ"י שלקח שלא מדעת בעל

והשתא ניהא דלהכי נקיט לעיל עד זומם לשון יחיד וניהא נמי הא דמהני תרי המזימים טפי מההוא חד ולא חידוש הוא, וגרסינן נמי דפסליה בגזלנותא פירוש דאחד נפסל בגזלנותא והשני הזום והשתא הוה מעין פלוגתייהו קצת) **אי נמי** דפסלינהו (להני תרו) בגזלנותא (שהעידו שגזלנין הם על גזילה שגזלו בניסן, חידוש ליכא, דהא מילתא אחריני קמסדהי, אבל פסידא דלקוחות איכא).

ואמר רבי ירמיה מדיפתי עבד רב פפי עובדא כוותיה דרבא. מר בר רב אשי אמר הלכתא כוותיה דאביי. והלכתא כוותיה דאביי ביע"ל קג"ם **נאוש** שלא מדעת (בב"מ כא:); **עד** זומם הכא, **לחי** העומד מאיליו (עירובין טו:); **קידושין** שלא נמסרו לביאה (קדושין נא:); **גילוי דעת** בגיטין (גיטין לד:); **מומר** אוכל נבלות להכעים לקמן]. **פסק הש"ע** עד זומם, **אע"פ** שהזום בעדות ממון, ושילם, פסול מן התורה לכל עדות. ומאימתי הוא נפסל, מעת שהעיד בב"ד, **אע"פ** שלא הזום על אותה עדות אלא לאחר כמה ימים חו"מ (להח).

מומר אוכל נבילות לתיאבון דברי הכל פסול (דכיון דמשום ממון קעביד, דהא שכיחא בזול טפי מדהיתירא, הוה ליה כרשע דחמם ופסול לעדות). להכעים, **אביי אמר** פסול, **רבא אמר** כשר. **אביי אמר** פסול, דהוה ליה רשע, ורחמנא אמר אל תשת רשע עד. ורבא אמר כשר, רשע דחמם בעינן **כתב האמרי בינה סימן** לג ע"כ הפירוש להכעים היינו שאינו לתיאבון אבל לא הפוקר ועושה להכעים שבועט באיסור, בזה אף כדרכנן בכלל מין הוא ואפיקורס, וכבר כ' רמב"ם אפיקורס בכלל מין הוא ופחותים מגוים ופסולין לעדות ולא הצריכו חכמים למנותם ובודאי פסולין מד"ת. **כע"ז כתב בשו"ת האג"מ אח"ע ח"ד סי' יג וז"ל** נראה דשני עניני מומר להכעים אחד שאף איכא קמיה איסורא והיתירא לא איכפת ליה מלאכול גם האיסורא, ואחד שאוכל האיסור בכוונה כדי להכעים ולעשות דוקא האיסור כדי שיהיה ניכר שמבזה מצוה זו. וז"ל **חזו"א יו"ד סי' ב אות ט'** ואפשר דשם מומר הנזכר סנהדרין כז. אינו מומר ממש שרגיל בכך, אלא שאכל פעם אחת או שתיים, אבל במומר מודה רבא.

מיתיבי אל תשת רשע עד, אל תשת חמם עד אלו גזלנין ומועלין בשבועות. מאי לאו

שאותם שתי עדיות בקרקע אחת הוי כעדות אחת כדמפליג התם, אבל הכא **אע"פ** שהוחזקו שקרנין על הטביחה על הגניבה לא הוחזקו. **אביי אמר** למפרע הוא נפסל, **מעידנא דאסהיד רשע הוא**, והתורה אמרה **אל-תִּשֶׁת יָדְךָ עִם-רֵשָׁע** אל תשת רשע עד. **רבא אמר** מיכן ולהבא הוא נפסל עד זומם חידוש הוא (שנפסלין שנים בשביל שנים שאומרים עמנו הייתם) מאי חזית דסמכת אהני, סמוך אהני (אלא גזירת הכתוב הוא, הלכך...) **אין** לך בו אלא משעת חידושו ואילך **[משעה שהזום כתבו התוס' משמע דהחידוש הוי ממה שאני פוסל את הראשונים. תימה דהתם (ב"ב לא:); קאמר לימא רבא דאמר כרב חסדא דאמר בהדי סהדי שקרי למה לי ומפסלי שתי העדויות, אפי' בהוכחשו בעלמא דמכחשי אהדי תרווייהו פסולי. וא"כ מאי חידוש הוא גבי הזמה אי פסלינן עדים הראשונים. ויש לומר דלמאי דבעי למימר התם מעיקרא דרבא סבירא ליה דרב חסדא היינו ללישנא דפסידא דלקוחות (ולא מקום סהול לין מחולק)]. עוד יש לומר** דהא דקאמר הכא חידוש לאו אפסולא דקמאי קאי אלא אהכשירא דבתראי. כלומר, היה לנו לפוסלן כל שתי כיתות וכיון דאיכא חידוש לא ילפינן אף לגבי הפסול לפוסלן כלל הראשונים למפרע, וכי האי גוונא אמרינן בחולין (צט:). דלא ילפינן דטעם כעיקר מבשר בחלב משום דאיכא בו חידוש בהתירו, דהא אי תרו ליה בחלבא כולי יומא שרי ובבישול חדא שעה אסור]. **איכא דאמרי רבא נמי כאביי** סבירא ליה, ומאי טעם קאמר מכאן ולהבא משום פסידא דלקוחות (שלקחו שדות על פיו וחתם בשטרא מניסן עד תשרי, ועדיין לא היה ידוע שהוא פסול).

מאי בינייהו (בין הני תרי טעמי דרבא)? איכא בינייהו דאסהידו בי תרי בחד ותרי בחד (תרי כיתות שהעידו בכת זו, שנים אמרו לכל אחד עמנו הייתם במקום פלוני, חידוש ליכא, פסידא דלקוחות איכא כתבו התוס', וקשה לר"ת חדא דמאי קאמר דאסהידו בי תרי בחד ותרי בחד ומשום הכי ליכא חידוש, הא תרי כמאה. ועוד, דמאי קאמר דפסלינהו בגזלנותא, הא לא הוי מעין פלוגתייהו כלל דפליגי בהזמה ולא שייך איכא בינייהו אלא מעין פלוגתייהו, ועוד דעדים זוממין מבעי ליה לעיל למימר כיון דאמרת תרי בחד ותרי בחד, ואמאי נקט עד זומם. ונראה לר"ת דגרסינן ד'אסהידו תרי בחד' ותו לא, שלא הזום כי אם האחד

לא מיפסל, ואע"ג דממון הוי רע לשמים ורע לבריות, וכל שכן דמנבלה לממון לא אפסיל, ולאביי על כרחיה תנאי היא) כי פליגי אליבא דרבי מאיר (כלומר לרבא לא תוקמא כתנאי, דרבא אפילו אליבא דר' מאיר אמר למילתיה) אביי כרבי מאיר, ורבא עד כאן לא קאמר רבי מאיר התם אלא גבי עד זומם דממון, דרע לשמים ורע לבריות, אבל הכא דרע לשמים ואין רע לבריות לא.

והלכתא כוותיה דאביי. והא איתותב? ההיא (דקתני אלו הגולנין ומלוי ריבית, דמשמע אבל אוכלי נבילות כשרין) רבי יוסי היא (דאמר מקולתא לחמירתא לא, ויחידאה הוא). ותיהוי נמי רבי יוסי, רבי מאיר ורבי יוסי הלכה כרבי יוסי? שאני התם דסתם לן תנא כרבי מאיר. והיכא סתם לן? כי הא, דבר חמא קטל נפשא, אמר ליה ריש גלותא לרב אבא בר יעקב פוק עיין בה, אי ודאי קטל ליכהוהו לעיניה (ינקרו את עיניו, דבטלו מיתות בית דין, והאי קנסא קא עבדינן ביה, דבית דין מכין ועונשין שלא מן התורה, ויש אומרים יטלו ממונו ויתנו ליורשין. ויש אומרים שמתא. וראשון עיקר). אתו תרי סהדי אסחידו ביה דודאי קטל. אזל איהו אייתי תרי סהדי, אסחידו ביה בחד מהנך, חד אמר קמאי דידי גנב קבא דחושלא (שעורין קלופין) וחד אמר קמאי דידי גנב [דף כז ע"ב] קתא דבורטיא (בית יד של רומח). אמר ליה מאי דעתך כרבי מאיר (דכיון דחשידי אממון חשידי אעדות נפשות) רבי מאיר ורבי יוסי הלכה כרבי יוסי, ורבי יוסי, האמר הוזם בדיני ממונות כשר לדיני נפשות, אמר ליה רב פפי הני מילי היכא דלא סתם לן תנא כרבי מאיר, הכא סתם לן תנא כרבי מאיר.

ממאי, אילימא מהא דתנן כל הראוי לדון דיני נפשות ראוי לדון דיני ממונות (ומוקמא לה בחשודין). מני, אילימא רבי יוסי היא הא איכא עד זומם דממון, דכשר לדיני נפשות ופסול לדיני ממונות. אלא לאו רבי מאיר היא

אחד שבועת שוא (על העמוד של אבן שהוא של אבן, שבועת שקר על העמוד של אבן שהוא של זהב, אע"ג דלאו רשע דחמס הוא) ואחד שבועת ממון? לא, אידי ואידי שבועת ממון. ומאי שבועות, שבועות דעלמא והקשו התוס', תימח ליתבי אביי לרבא משבועות (מד: דתנן ושכנגדו חשוד על השבועה נשבע ונוטל, וקא בעי למימר דאפי' שבועת שוא, אלמא לא בעינן רשע דחמס, מגו דחשוד אשבועת שוא דרע לשמים חשוד נמי אשבועת ממון דרע לשמים הוי רע לבריות. וי"ל דלא דמי דהתם מן השבועה הוא רע לשמים ועכשיו שמדובר שהוא כופר ממון לחבירו הוה ליה נמי רע לבריות (יש חשק לכך, אס אינו זוכר אמת) הלכך מיראת שבועה לא יודה דכבר רע לשמים הוא, ובהאי שבועה נמי ליכא כי אם רע לשמים כדפרישית. אבל הכא גבי עדות אע"ג דהוא רע לשמים משום שבועת שוא לא יעיד עדות שקר להיות רע לבריות (כיון שאין כאן חשק שהוא רע לבריות)).

מיתיבי אל תשת רשע עד, אל תשת חמס עד אלו גולנין ומלוי רביות (הני אין, אבל אוכל נבילות להכעים לא, ומיהו לתיאבון כגולנין ומלוי ריבית דמו דמשום ממון קעביד, הלכך חשוד למישקל שוחדא ואסחודי שקרא) תיובתא דאביי? תיובתא.

נימא כתנאי עד זומם פסול לכל התורה כולה, דברי רבי מאיר. רבי יוסי אומר במה דברים אמורים שהוזם בדיני נפשות (שכיון שהוחשד לחמור הוחשד לקל) אבל הוזם בדיני ממונות כשר לדיני נפשות.

נימא אביי כרבי מאיר ורבא כרבי יוסי, אביי כרבי מאיר דאמר אמרינן מקולא לחומרא (דאוכל נבילות רע לשמים ואינו רע לבריות, אבל מעיד שקר בממון רע לשמים ורע לבריות שהרי מפסידן בעדותו, וקא פסיל ליה אביי משום נבילות לעדות ממון) ורבא דאמר כרבי יוסי דאמר מחומרא לקולא אמרינן, מקולא לחומרא לא אמרינן.

לא, אליבא דרבי יוסי, כולי עלמא לא פליגי (כלומר אביי ודאי לאו כר' יוסי מצי לאוקומא למילתיה, דכיון דאמר ר' יוסי ממון לנפשות

בעל כאשתו, ובנו דהוה ליה בן אחותו כבן אחיו, וילפינן בגמרא קרובי האם כקרובי האב) ובעל אחות אביו (כאחי אביו) ובעל אחות אמו (כאחי אמו) ובעל אמו, וחמיו, וגיסו (בעל אחות אשתו). הן ובניהן והתניהן (כתבו התוס' ובניהם והתניהם לא קאי רק אהנך קרובים דמפרש במתני' בהדיא כגון אחי אביו ואמו אבל אהנך דנפקי מכללא לא קאי כגון בניו והתניו דידיה אינם פסולים להנך אי לאו הוון בכלל הנך קרובים דמפרש. ותדע דהא בנו כשר הוא לאחי אביו לתנא דמתניתין, דהא הווי שלישי בראשון כדאיתא בגמרא (כח.). והקשה רש"י אמאי תנא חורגו הא נפיק מבעל אמו ואי לאשמועינן לבדו הא נמי פשיטא כדפ"ל דבניהם והתניהם לא קאי אהנך דנפקו מכללא ותירין דאין התנא חושש בזה דאכתי איכא שש קרובים דאתו מכללא ואפ"ה תני להו בהדיא כגון אחי אביו נפיק מכללא דאחיו ובנו... וקשה ליתני נמי בן אחי אשתו כמו אינך ומיהו מחתנו איכא למימר דשפיר הוה את מחתניהם דכ"ש דפסול לחמיו אבל מ"מ בן אחי אשתו קשה. **אלא נראה** דכולהו איצטריכו אי משום אינהו גופייהו או משום בניהם והתניהם, והשתא הא ק"ל מחורגו וי"ל דתנייה לאשמועינן דהוי לבדו ולא בנו והתנו ואע"ג דבניהם והתניהם לא קאי אהנך דאתו מכללא כדפרישית מ"מ בחורגו איצטריך דסד"א כיון דחורגו כבנו ובן הבן פסול כדאיתא בב"ב (קכה.). אימא דה"ה בן חורגו קמ"ל ואפי' למר בר רב אשי דמכשר באבא דאבא דהיינו בן הבן איכא למימר דמהכא הוה דיליף לה, אבל בן אחי אשתו לא צריך למהדר ולמיתנייה כלל כיון דמפיק הוה מכללא דאי לאשמועינן דהוה לבדו פסול ולא בנו והתנו כמו בחורגו הא פשיטא דמהיכא תיתי, ועוד דלא עדיף בן אחי אשתו מבן אחיו, דבניו והתניו (טל בן לחיו) כשרין לו כדתני גבי כוליהו ובניהם משמע ולא בני בניהם) וחורגו (בן אשתו) לבדו (ולא בנו והתנו הוסיף רש"י לבאר ואי קשיא לך כיון דתנא בעל אמו פסול לו, ממילא ידענא דהוה נמי פסול לבעל אמו, למה לי למיתני חורגו, אי משום דאתא לאשמועינן לבדו, לישתוק מיניה, וכל כמה דלא תני ליה, מכללא דבעל אמו לא משתמע אלא הוה לבדו, לא תיקשי, דכל הנך דמשתמע מכללא מיתני במתניתין בהדיא, כגון אחי פסול לי ואני לו דאנא נמי אחיו, ובנו פסול לי ואני לו דאנא אחי אביו, ובמתניתין תני לה אחי אבי פסול לי ואני לו שאני בן אחיו, והא תנא ליה אחיו ובנו, בן אחי אבי פסול לי ואני לו שאני בן אחי אביו, אחי אמי פסול לי ואני לו שאני בן אחותו, ותנן במתניתין בעל אחותו הוה ובנו, דהיינו בן אחותו, בן אחות אמי פסול לי ואני לו שאני בן אחות אמו, ותנן במתניתין בעל אחות

(דאמר כיון שהוחמד לממון פסול לעדות נפשות, הלכך לא משכחת לה כשר לנפשות דליהוי פסול לממון). ממאי, דילמא בפסולי יוחסין קאי (דלנפשות בית דין מיוחסין בעינן, כדתני רב יוסף (לו:) כשם שבית דין מזנוקים בצדק, שנאמר בצדק תשפוט, כך בית דין מזנוקין מכל מום, שנאמר כולך יפה רעיתי ומום אין בך). דאי לא תימא הכי (דגבי יוחסין קאי, אלא בחשודין אוקמת ליה) סיפא דקתני יש ראוי לדון דיני ממונות ואין ראוי לדון דיני נפשות, אמאי אינו ראוי דאיתזם בדיני נפשות, ראוי לדון דיני ממונות, והא דברי הכל פסול הוא, אלא בפסול יוחסין קאי (כגון גר ומזור, דכשרין לדון דיני ממונות, ופסולין לדון דיני נפשות) הכא נמי בפסול יוחסין קאי.

אלא הכא קא סתם לן תנא, דתנן אלו הן הפסולים המשחק בקוביא, ומלוי ברבית, ומפריחי יונים, וסוחרי שביעית והעבדים. זה הכלל כל עדות שאין האשה כשירה לה אף הן אין כשירין לה. מני, אילימא רבי יוסי והאיכא עדות בדיני נפשות, שאין האשה כשירה לה והן כשרין לה. אלא לאו רבי מאיר היא. קם בר חמא נשקיה אכרעיה (דרב פפי שהיפך בזכותו) וקבליה לכרגיה דכולי שניה (להצילו כל ימיו ממנת המלך).

חש"ע א. איזהו רשע, כל שעבר עבירה שהייבים עליה מלקות ואצ"ל אם הייבים עליה מיתת כ"ד. ל"ש אם עבר לתיאבון, ל"ש אם עבר להכעיס... חו"מ (לד,ב). **ב.** העובר על השבועה, אחד שבועת שוא ואחד שבועת שקר של ממון וביטוי, פסול... חו"מ (לד,ה). **ג.** עד זומם, אע"פ שהזום בעדות ממון, ושילם, פסול מן התורה לכל עדות. ומאימתי הוא נפסל, מעת שהעיד בב"ד, אע"פ שלא הזום על אותה עדות אלא לאחר כמה ימים חו"מ (לד,ח).

משנה ואלו הן הקרובין אחיו, ואחי אביו, ואחי אמו ובעל אחותו (כאחיו הוא, דילפינן

כו: - כזו.

ובנים בעון אבות לא, והכתיב פקדו עֶזְרָא אֲבוֹת עַל-בָּנִים? התם כשאוחזין מעשה אבותיהן בידיהן (ונפרעין מהן עונותיהן ועון אבותיהם). **כדתניא** וְאַף בְּעֹנֵת אֲבֹתָם אֲהָם יִמְקְאוּ כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם. אתה אומר כשאוחזין, או אינו אלא כשאין אוחזין, כשהוא אומר אִישׁ בְּחַטָּאוֹ יוֹמְתוֹ הָרִי כשאוחזין מעשה אבותיהן בידיהן. ולא, והכתיב וּכְשָׁלוּ אִישׁ-בְּאַחָיו אִישׁ בְּעוֹן אָחָיו, מלמד שכולן ערבים זה בזה? התם שהיה בידם למחות ולא מיהו.

[דף כה ע"א] אשכחן אבות לבנים (ראובן לבן שמעון, דהיינו אחי אביו) ובנים לאבות (בן שמעון לראובן, דהיינו בן אחיו) וכל שכן אבות להדדי (דהא בנים מכח דידהו קא אתו, ואימעיטו להו מהאי קרא אחיו ובנו ואחי אביו). בנים לבנים מנלן (דקתני במתניתין, בן אחי אביו פסול לו)? אם כן ליכתוב קרא לא יומתו אבות על בן (דכיון דכתיב אבות שני אחים משמע, ועל הבן הוי משמע בנו של כל אחד ואחד הוי פסול לשניהם) מאי בנים דאפילו בנים להדדי. אשכחן בנים להדדי, בנים לעלמא (שיהו שנים קרובים פסולין להעיד על אדם מן השוק) מנלן? אמר רמי בר חמא סברא הוא. כדתניא אין העדים נעשין זוממין עד שיזומו שניהן. ואי סלקא דעתך בנים לעלמא כשרין נמצא עד זומם נהרג בעדות אחיו (דאי לאו דאסהיד האי קרובו בהדיה, לא הוה מיקטל, נמצא בנים מתים זה על זה) אמר ליה רבא וליטעמך, הא דתנן שלשה אחין ואחד (מן השוק, עם כל אחד ואחד מעידים על אכילת שני הזקה של קרקע של אדם מן השוק, ומעיד אחד מן האחין והבא מן השוק על שנה ראשונה, ואחד מן האחין והבא מן השוק על שנה שניה, והשלישי על השלישית, והרי אלו שלש עדיות והחזקה קיימת, ולא אמרינן עדות אחת היא והרי העדים קרובים, אלא שלש עדיות נינהו, דאשתא דקא מסהיד האי לא

אביו ובנו, דהיינו בן אחות אביו, בעל אחותי פסול לי ואני לו שאני בן חמיו ותנן במתניתין חמיו ובנו, וכן כולהו כי מעיינת להו משכחת להו בהדיא, בר מבן אחי אשתו דמפיק מכלל בעל אחות אביו, והתנו דמפיק מכלל דחמיו, דלא מיתניא בהדיא.

(המשך המשנה) אמר רבי יוסי זו משנת רבי עקיבא. אבל משנה ראשונה דודו, ובן דודו, וכל הראוי ליורשו [דהיינו קרובי האב, אבל קרובי האם כגון אחי אמו כשר לו, שהרי אינו ראוי ליורשו דתנן (בב"ב קח.) אחי האם מנחילין ולא נוחלין, אבל הוא פסול לאחי אמו שהרי מעיד זה ראוי ליורשו, וגיסו נמי כשר להעיד לו שאינו ראוי ליורשו] וכל הקרוב לו באותה שעה (שהוא בא להעיד או שראה העדות). היה קרוב (כגון חתנו שראוי ליורשו) ונתרחק (שמתה אשתו קודם שראה עדות זו) הרי זה כשר. רבי יהודה אומר אפילו מתה בתו ויש לו בנים ממנה הרי זה קרוב. האוהב והשונא, אוהב - זה שושבינו (פסול לו בימי חופתו) שונא - כל שלא דבר עמו שלשה ימים באיבה. אמרו לו לא נחשדו ישראל על כך (להעיד שקר משום איבה ואהבה, ודווקא בעדות פליגי, אבל בדין מודו רבנן דפסול לו לדון, דכיון דסני ליה ולא מצי להפוכי בזכותיה).

[גמרא] מנהני מילי? דתנו רבנן לֹא-יוֹמְתוּ אֲבוֹת עַל-בָּנִים, מה תלמוד לומר, אם ללמד שלא ימותו אבות בעון בנים, ובנים בעון אבות הרי כבר נאמר אִישׁ בְּחַטָּאוֹ יוֹמְתוֹ. אלא, לא יומתו אבות על בנים בעדות בנים (לא יומתו שני אבות בעדות בניהם, ועל כרחיק הני שני אבות באחין קא מישתעי שהן קרובין מן הכל, דבאב ובנו לא מצי למימר דאם כן לא הוה קרי להו אבות, דחד אב וחד בן סגי, ולקמן מפרש כוליה מיניה) ובנים לא יומתו על אבות בעדות אבות.

וחתן עמו, לקמן פריך להו) שהן עשרים וארבעה וכתבו התוס' איכא טובא דחדא נינהו (ל"ל שלמעשה אין כל קרובים שיט במשנה קרובים שחוקים על עצמם כגון גיסו שהוא צעלם צעל לחות לשמו) אלא לפום ריהטא דמתני' קחשיב] הני תלתין ותרתיין הוי (שמנה אבות ושמנה בנים ושמנה חתנים ושמנה בני בנים, ואע"ג דאיכא תו שמנה חתנים שם חתנות חד קרי ליה כתבו התוס' הא דלא קאמר ארבעים הוו הם ובניהם וחתניהם וחתן בניהם ובני בניהם משום דלא קתני להו בהדיא במתני' אי נמי שם חתנות חד הוא) אלא, לעולם חתנו ממש, ואמאי קרי ליה (רב להתנו דמתניתין) חתן בנו (כיון דחתן לא הוי מזרעו ומעלמא אתי, כדור שלישי חשיב ליה רב, והלכך בני נמי לאחי אבא דהוי שלישי בראשון פסול. הוסיף רש"י לבאר ואיכא לאקשווי לרב כיון דאמר חתן כדור אחד דמי, אמאי פסול חתנו לאחי אבא הוה ליה רביעי בראשון אלא מילתא אחריתי אקשי ליה, עד דאפקיה מהאי טעמא לגמרי התוס' הביאו את דברי רש"י (שהוסיף לזכור) וכתבו, והקשה הר"ר יוסף אחי הר"ף להר"ף דאמאי לא מקשי לרב דאכשר ג' בשני דקאמר אחי אבא לא יעיד לי הוא ובנו וחתנו וחתנו כדור אחר דמי א"כ פסול שלישי בשני (קשה, ללכאוף הוא כעין קושית הגמ' בהמשך ותיכף הזכיר ילחם שהיה להם ג' לחתם נגמ') ותיריך הר"ף (כעין תיכוף נש"י) אה"נ דהוה מצי לאקשווי הכי אלא משום דאקשי ליה מילתא אחריתי לא אסיק אדעתיה) כיון דמעלמא קאתי כדור אחר דמי. אי הכי הוה ליה שלישי בשני, ורב אכשר שלישי בשני? אלא, רב דאמר כרבי אלעזר [ולעולם חתן לאו כדור אחר דמי, ורב דפסיל שלישי בראשון כר' אלעזר דאמר שלישי בשני פסול, וכל שכן שלישי בראשון, ומיהו לית הלכתא כוותיה, דאמרינן בב"ב (קכח.) דשלישי בשני כשר, והלכתא כוותיה דרב מדכתראי הוה כתבו התוס' אומר ר"ת דכן הלכה דשלישי בראשון פסול כדמוכח בב"ב (קנה:) דשלה ליה ר' אבא לרב יוסף בר חמא הלכה שלישי בשני כשר ומשמע הא בראשון פסול, ואמר התם דהכי הלכתא. ובירושלמי נמי אמרי' משה מהו להעיד באשת פנחס ואמר ר' יוחנן כשר, ומדנקט אשת פנחס משמע דלפנחס לא יעיד דהוה שלישי בראשון, והא דלא אמרינן אשה כבעלה כי הכא

מסהיד האי) מצטרף עמהן הרי אלו שלש עדיות, והן עדות אחת להזמה (דעד דמתזמי כולחו לא משלמי ממונא, דהא לא הוה מתוקמא בידא דלוקח אלא בסהדותא דכולהו). נמצא עד זומם משלם ממון בעדות אחיו! אלא, הזמה מעלמא קאתי (על ידי המזימין אותן הן משלמים, ולא זה על יד זה). הכא נמי הזמה מעלמא קאתי. אלא, אם כן ליכתוב קרא ובן על אבות, אי נמי הם על אבות, מאי ובנים אפילו בנים לעלמא.

אשכחן קרובי האב, קרובי האם מנלן? אמר קרא אבות אבות תרי זימני, אם אינו ענין לקרובי האב תניהו ענין לקרובי האם. אשכחן לחובה, לזכות מנא לן? אמר קרא יומתו יומתו תרי זימני, אם אינו ענין לחובה תנהו ענין לזכות. אשכחן בדיני נפשות, בדיני ממונות מנלן? אמר קרא משפט אָחָד יִהְיֶה לָכֶם משפט השוה לכם.

אמר רב אחי אבא לא יעיד לי, הוא ובנו וחתנו. אף אני לא אעיד לו (לאחיו של רבי) אני ובני וחתני. ואמאי? הוה ליה שלישי בראשון (בני שלישי הוא, ואחי אבא ראשון, דאבא ואחיו ראשונים, ואני שני, ובני שלישי, ואמר רב דשלישי לא יעיד בראשון) ואנן (במתניתין) שני בשני תנן, שני בראשון תנן, שלישי בראשון לא תנן (כולי האי לא פסיל מתניתין)? מאי חתנו דקתני במתניתין (אחי אביו ובנו וחתנו, האי חתנו דמתניתין...) חתן בנו (הקשו התוס' תימה א"כ מתני' דקתני גיסו ובנו וחתנו היינו חתן בנו אלמא חתן בן אחות אשתו פסול הא אפי' חתן בן אשתו כשר דקתני חורגו לבדו וי"ל דכיון דחתנו הוי חתן בנו איכא למימר דחורגו לאו למעוטי בן חורגו וחתן חורגו אלא אתא למעוטי בן בן חורגו וחתן בן חורגו). וליתני בן בנו? מילתא אגב אורחיה קא משמע לן דבעל באשתו.

ואלא הא דתני רבי חייא שמונה אבות (עם בניהם וחתניהם הוו עשרים וארבעה, אע"ג דבמתניתין תשעה תנן בר מחורגו שאין בן

כבעלה דכתיב עֲרֹנָת אַחֵי-אָבִיךָ לֹא תִגְלֶה
אֶל-אִשְׁתּוֹ לֹא תִקְרָב דְּדִתְךָ הוּא וְהִלֵּא אִשֶּׁת
דודו היא! מכלל דאשה כבעלה.

זבעל אמו הוא ובנו וחתנו? בנו היינו אחיו?
אמר רבי ירמיה לא נצרכה אלא לאחי האה
(בן שיש לבעל אמו מאשה אחרת, פסול לו,
מפני שהוא אחי אחיו).

רב חסדא אכשר באחי האה. אמרו ליה לא
שמיע לך הא דרבי ירמיה? אמר להו לא
שמיע לי. כלומר, לא סבירא לי. אי הכי היינו
אחיו (הקושיא 'צנו היינו אחיו' חוזרת למקומה)? תנא
אחיו מן האב, וקתני אחיו מן האם.

אמר רב חסדא אבי חתן ואבי כלה (בן
ראובן שנשא בת שמעון לא נתקרבו ראובן
ושמעון בכך וכשרין להעיד זה לזה בכל
עדיות, ולא אמרינן בשביל בנו שנתקרבו
ראובן לשמעון נפסל ראובן לשמעון) מעידין
זה על זה, ולא דמו (ראובן ושמעון) להדדי
אלא כי אכלא לדנא (כמגופה שאינה דומה
לחבית).

אמר רבה בר בר חנה מעיד אדם לאשתו
ארוסה. אמר רבינא לא אמרן אלא לאפוקי
מינה (לחוב לה ולזכות לבעל דינה, דקרוב
לא הוי כל זמן שלא נשאה) אבל לעיולי לה
לא מהימן (דאדעתא דידיה קעביד). ולא היא,
לא שנא לאפוקי ולא שנא לעיולי לא מהימן.

מאי דעתך (דלא חשבת ליה קרוב) כדאמר
רבי חייא בר אמי משמיה דעולא אשתו
ארוסה לא אונן (אם מתה אינו נאסר
בקדשים מחמת אנינות) ולא מטמא לה (אם
כהן הוא, ואית דלא גרסי אינה מטמאה) וכן
היא לא אוננת (אינה נאסרת באנינות
מיתתו בקדשים) ולא מטמאה לו (אינה
מצווה להתעסק בו, ואידי דתניא לא אוננת
תנא ולא מיטמאת, ולא דווקא דנשים
דכהונה לא הוזהרו על הטומאה) מתה אינו
יורשה, מת הוא גובה כתובתה [בדכתב לה
מן האירוסין מוקמינן לה (בב"מ יח.) ואהא

באשת חורגו משום דהתם איתפלג דראו. דתניא,
רבי אלעזר אומר כשם שאחי אבא לא יעיד
לי, הוא ובנו וחתנו, כך בן אחי אבא לא יעיד
לי, הוא ובנו (לדידי הוי שלישי בשני, ורב
שלישי בראשון נפקא ליה מדכתיב בנים הוו
שנים) וחתנו. ואכתי הוה ליה שלישי בשני,
ורב אכשר שלישי בשני? רב סבר ליה
כוותיה בחדא, ופליג עליה בחדא. מאי טעמא
דרב דאמר קרא לא יומתו אבות על בנים
ובנים לרבות דור אחר (דפסולין לאבות,
דהוה שלישי בראשון). ורבי אלעזר על בנים
אמר רחמנא פסולי דאבות שדי אבנים (כרב
סבירא ליה דוי"ו לרבות אתא, ודריש על
בנים למימר דכל דפסילי לאבות פסול לבנים,
הלכך כי היכי דשלישי בראשון פסול, שלישי
בשני נמי פסול).

אמר רב נחמן אחי חמותי לא יעיד לי, בן
אחי חמותי לא יעיד לי, בן אחות חמותי לא
יעיד לי, ותנא תונא (וכן שנה תנא למשנתנו) בעל
אחותו, ובעל אחות אביו, ובעל אחות אמו,
הן ובניהן וחתניהן (ומעתה, כמו שהם פסולים לי כן
אני פסול להם, ואני לזן צעל לחותי, 'אחי חמותו', ואני
לחתן צעל לחות אבי 'בן אחי חמותו', וכן אני לחתן צעל
לחות אמי, 'בן אחות חמותו') אמר רב אשי כי הוינן
בי עולא איבעי לן אחי חמיו מהו, בן אחי
חמיו מהו, בן אחות חמיו מהו? אמר לן,
תניתוה אחיו, ואחי אביו, ואחי אמו, הן
ובניהן וחתניהן.

רב איקלע למזבן [דף כח ע"ב] גיילי (קלפים).
בעו מיניה מהו שיעיד אדם באשת חורגו (על
נכסי מלוג שלה בהשפטה עם אדם מן השוק,
ובנשי שאר קרובים לא איבעי להו, דכיון
דבניהם פסולין לו והוא להם פסול אף לנשים,
לפי שהבנים ראויין לירש את אמן, אבל
חורגו דבנו כשר מיבעיא לן באשתו)? בסורא
אמרי בעל כאשתו [ואשה כבעלה, והרי הוא
כאילו חמיה ותנן סנהדרין (כו:)] חמיו פסול,
קרוב הוא]. בפומבדיתא אמרי אשה כבעלה.
דאמר רב הונא אמר רב מניין שהאשה

כוז:

כשר להעיד לו) וכל שכן חורגו (פתבו התוס' אינם שוים דחורגו לבדו למעוטי בנו והתנו, וגיסו לבדו לא למעוטי בנו, דהא ברייתא ר' יוסי היא, אלמא חשיב בעל אחות אמו והיינו בן גיסו ולא אתא למעוטי אלא התנו כדפי' רש"י. ומדמסקינן דהלכה כר' יוסי דגיסו לבדו למעוטי התנו, יש לדקדק כ"ש שנים הנשואים שתי בנות אחיות או בנות שני אחים דכשרים). ומתניתין רבי יהודה (דקתני בן וחתן בגיסו) ברייתא רבי יוסי (אפיך גיסו וחורגו הוי שמנה אבות ובנים וחתנים, ואית דמוקמי להאי בן גיסו דקא מכשר ר' יוסי בבן שיש לו לגיסו מאשה אחרת, כי היכי דלא לפלוג ר' יוסי אבעל אחות אמו, ולא מיתוקמא שפיר, דכל בניהם דמתניתין מאותה אשה קאמר, ועוד אי מאשה אחרת מכשיר ר' יוסי, מכלל דתנא דידן מאשה אחרת נמי פסול משום קרוב מחמת קרוב, תיקשי לרב חסדא דאכשר באחי האח, דהשתא בן גיסו פסול משום אחי בן אחות אשתו, אחי האח מיבעיא).

אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי יוסי (קסלקא דעתך כר' יוסי דמתניתין דלא פסול אלא קרוב הראוי לירש, וגיסו אינו ראוי ליורשו).

ההיא מתנתא דהוי חתימי עלה תרי גיסי. סבר רב יוסף לאכשורה. דאמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי יוסי. אמר ליה אביי ממאי דרבי יוסי דמתניתין, דמכשר בגיסו, דילמא רבי יוסי דברייתא, דפסיל בגיסו (דקתני גיסו לבדו)? לא סלקא דעתך דאמר שמואל כגון אנא ופנחס, דהוינן אחי וגיסי. אבל גיסי דעלמא שפיר דמי. ודילמא כגון אנא ופנחס משום דגיסו קאמר (ושמואל פירושא דגיסו אתא לאשמעינן)? אמר ליה (למקבל מתנה) זיל קניה בעדי מסירה כרבי אלעזר [אם יש לך עדים אחרים שמסר לך שטר זה בפניהם, הביאם ויעידו ותהיה שלך, דסבר כר"א דאמרינן בגיטין (ג):] אפילו לא התמו בו עדים אלא שנתנו לה בפני עדים כשר וגובה מנכסים משועבדים, שאין העדים חותמים על הגט אלא מפני תקון העולם].

דקתני לא מטמא לה קא סמכת ואמרת לאו קרוב הוא]. התם (גבי טומאה וירושא) בשארו תלה רחמנא [כדכתיב 'כי אם לשארו הקרוב' ואמר מר (יבמות כב): שארו זו אשתו, וכן בירושא הבעל לשארו הקרוב אליו ממשפחתו וירש אותה מיכן שהבעל יורש את אשתו בכ"ב (קט:)] אכתי לאו שארו היא. הכא משום איקרובי דעתא הוא, והא איקרבא דעתיה לגבה.

'חורגו לבדו' תנו רבנן חורגו לבדו, רבי יוסי אומר גיסו. ותניא אידך גיסו לבדו, רבי יהודה אומר חורגו.

מאי קאמר? אילימא הכי קאמר חורגו לבדו, והוא הדין לגיסו (והיינו דקתני בברייתא בתרייתא ר' יהודה אומר חורגו אף חורגו, דמודה נמי בגיסו). ואתא רבי יוסי למימר גיסו לבדו, והוא הדין לחורגו (ומאי גיסו דקאמר ר' יוסי אף גיסו, ומר אמר חדא, ומר אמר חדא ולא פליגי). אלא מתניתין דקתני גיסו, הוא ובנו וחתנו, מני, לא רבי יהודה ולא רבי יוסי? ואלא הכי קאמר חורגו לבדו, אבל גיסו הוא ובנו וחתנו. ואתא רבי יוסי למימר גיסו לבדו, אבל חורגו הוא ובנו וחתנו.

ואלא הא דתני רבי חייא שמונה אבות שהן עשרים וארבעה כמאן, לא כרבי יוסי ולא כרבי יהודה (דלר' יהודה תשעה אבות הוויין במתניתין בר מחורגו, וכן לר' יוסי תשעה הוויין)?

אלא, הכי קאמר חורגו לבדו אבל גיסו הוא ובנו וחתנו, ואתא רבי יוסי למימר גיסו לבדו (אבל בנו וחתנו כשרים לגיסו, ור' יוסי פליג אמתניתין בתרתי, חדא, דקתני מתניתין בגיסו בן וחתן, ופליג נמי אבעל אחות אמו דקתני מתניתין דהוה קרוב וכן גם הוא קרוב לו, דהוי לו בן גיסו פסול הוא לו משום דאיהו לדידיה בעל אחות אמו, אבל משום קורבה דבן גיסו לא מיפסיל, ונפקא מינה דחתן גיסו

המשתתף. ורבנן משמיה דרבא אמרי אפילו מיום ראשון ואילך (בטלה שושבינות וכשר להעיד).

'השונא כל שלא דבר...' תנו רבנן והוא לא-אויב לו יעידנו (דהאי והוא אעד קאי, דמעיד שהוא חייב גלות והעד לא אויב לו לרוצה, דאי ברוצה הא כתיב והוא לא שונא לו וקראי אחרני טובא). וְלֹא מִבְּקֶשׁ רְעֵתוֹ יְדִינֵנוּ (דסמך ליה ושפטו העדה, וקאמר ר' יהודה דהאי לא מבקש רעתו אשופטים קאי).

אשכחן שונא, אוהב מנלן? קרי ביה הכי והוא לא אויב לו ולא אוהב לו יעידנו, ולא מבקש רעתו ולא טובתו ידיננו. מידי אוהב כתיב? אלא, סברא הוא אויב מאי טעמא משום דמרחקא דעתיה אוהב נמי מקרבא דעתיה.

ורבנן האי לא אויב לו ולא מבקש רעתו מאי דרשי ביה? חד לדיין (דבדיין מודו רבנן דשונא לא ידון, דלא מצי חזי ליה זכותא) אידך כדתניא, אמר רבי יוסי ברבי יהודה והוא לא אויב לו ולא מבקש רעתו מכאן לשני תלמידי חכמים ששונאין זה את זה שאין יושבין בדין כאחד.

פסק הש"ע א. כל הפסולים לדון פסולים להעיד, חוץ מאוהב ושונא שכשרים להעיד, אע"פ שפסולין לדון. ח"מ (לג,א). ב. אלו הם הפסולים האחים, זה עם זה, בין מן האם בין מן האב, הרי הם ראשון בראשון, ובניהם זה עם זה שני בשני, ובני בניהם זה עם זה שלישי בשלישי. ולעולם שלישי בראשון, כשר (ביאר באר הגולה כרבא ב"ב קכח. וכ"פ הרי"ף והרמב"ם) ואצ"ל שלישי בשני. אבל שני בשני, ואצ"ל שני בראשון, שניהם פסולים. לפיכך האב עם בן בנו, פסול, מפני שהאב ובנו ראשון בראשון כמו אח ואחיו, ועם בן בן בנו, שהוא רביעי ממנו, כשר, מפני שהוא שלישי בראשון. וכן הדרך בנקבות. כיצד, שתי אחיות, או אח ואחותו, בין מן האב בין מן האם, הרי הם ראשון בראשון, בניהם, בין

והאמר רבי אבא מודה רבי אלעזר במזויף מתוכו (שחתמו בו עדים פסולים) שהוא פסול ונדבמאי קני ליה בהאי שטרא, האי שטרא חספא בעלמא הוא. כתבו התוס' מדמהדר ליה אביי הכי משמע דס"ל כר"א דאמר עידי מסירה כרתי, אלמא קסבר אביי כתב לאחד ומסר לאחר זה שמסר לו קנה דהכי א"ר אלעזר בכתובות (צד). ותימא הא אביי הוא דאמר בב"מ (יג.) עדין בחתומיו זכין לו וי"ל דההיא דכתב לאחר מיירי בב' שטרות היוצאים ביום אחד שזמנם שוה דכיון דלא מוכח מתוך השטר איזה קדם לא שייך למימר עדין בחתומיו זכין לו ואולינן בתר מסירה, אבל היכא דמתוך השטר מוכח איזהו קדם עדין בחתומיו זכין לו ואפילו נמסר לבסוף אמר ליה זיל, לא שבקי לי דאותביניה לך.

רבי יהודה אומר אפילו מתה בתו ויש לו בנים ממנה הרי זה קרוב אמר רבי תנחום אמר רבי טבלא אמר רבי ברונא אמר רב הלכה כרבי יהודה. רבא אמר רב נחמן אין הלכה כרבי יהודה. וכן אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן אין הלכה כרבי יהודה.

איכא דמתני לה להא דרבה בר בר חנה אהא. את זו דרש רבי יוסי הגלילי וּבְאֵתְ אֶל-הַפְּתָנִים תְּלִיִם וְאֶל-הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בֵּימֵי הָהֵם, וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל שופט שלא היה בימיו, אלא, זה שהיה קרוב ונתרחק. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן הלכה כרבי יוסי הגלילי.

בני חמוה דמר עוקבא [דף כ"ט ע"א] קרובים ונתרחקו הוו (שמתה אחותם אשת מר עוקבא) אתו לקמיה לדינא. אמר להו פסילנא לכו לדינא. אמרו ליה מאי דעתך, כרבי יהודה, אנן מייתנין איגרתא ממערבא דאין הלכה כרבי יהודה. אמר להו אטו בקבא דקירא אידבקנא בכו (בקב של שעוה נדבקתי בכם בתמיה, כלומר איני דבוק בכם כלל) דלא קאמינא פסילנא לכו לדינא אלא משום דלא צייתיתו דינא.

אוהב זה שושבינו... וכמה? אמר רבי אבא אמר רבי ירמיה אמר רב כל שבעת ימי

דה"ל כאוהב ושונא. ואפילו הוא דין קבוע, יכול לומר אינו מקובל לי, ונ"ל דבדיעבד דינו דין חו"מ (לג,ו). ז. אחי האה, מן האם, מעידים זה לזה, שהרי אין ביניהם קורבה כלל (ביאר באר הגולה מהא דאכשר רב חסדא אחי האה פי' שיש לאחיו מאמו אח מצד האב) חו"מ (לג,ו). ח. האישי עם אשתו ראשון בראשון, ולפיכך אינו מעיד לא לבנה, ולא לאשת בנה, ולא לבתה, ולא לבעל בתה, ולא לאביה, ולא לאמה, ולא לבעל אמה, ולא לאשת אביה חו"מ (לג,ח). ט. הארום פסול להעיד לארוסתו... (הגה ודוקא ארוסה, אבל שידוכין בעלמא אינן פוסלים. ומיהו אם רוצה להעיד שתזכה בממון, אפשר דנוגע בדבר) חו"מ (לג,ט). י. זה שפסלה תורה עדות הקרובים, לא מפני שהם בחזקת אוהבים זה את זה, שהרי פסולין להעיד לו בין לזכותו בין לחובתו, ואפילו משה ואהרן אינם כשרים להעיד זה לזה, אלא גזירת הכתוב הוא (ביאר באר הגולה ממסקנת הגמ' ב"ב קנ"ט). חו"מ (לג,י). יא. כל מי שאין אתה מעיד לו מפני שהוא בעל קרובתך, אם מתה אשתו, אע"פ שהניחה לו בנים, הרי זה נתרחק, וכשר. (הגה מיהו אם נפסק הדין כשהיה קרוב לא יוכל לחזור ולתבעו אח"כ בעדות זה שנתרחק, דהואיל ונפסק הדין, נפסק חו"מ (לג,יב). יב. גט שחתמו בו עדים פסולים, אפי' אחד פסול ואחד כשר, הרי זו פסול, אפי' יש כאן עדי מסירה, שהרי הוא מזוייף מתוכו אה"ע (קל"ז). יג. אסור לאדם לדון למי שהוא אוהבו, אע"פ שאינו שושבינו ולא ריעו אשר כנפשו ולא למי ששונאו, אע"פ שאינו אויב לו ולא מבקש רעתו, אלא צריך שיהיו השני בעלי דינים שוים בעיני הדיינים ובלבם. ואם לא היה מכיר את שום אחד מהם ולא את מעשיו, אין לך דין צדיק כמוהו. (הגה ומיהו אם דנו, דיניהם דין גגות אשכ"י ויש אומרים דבשונאו ממש, דהיינו שלא דבר עמו שלשה ימים מתוך איבה, או אוהבו ממש דהיינו שושבינו וריעו, באלו אין דיניהם דין. וי"א דכל שאינו אוהבו או שונאו ממש, מותר לדון, ואינו אלא מדת חסידות להחמיר שלא

זכרים בין נקבות, שני בשני. בני בניהם או בנות בנותיהם, שלישי בשלישי, וי"א דשלישי בראשון, פסול (ביאר באר הגולה כפי' תוס' בשם ר"ת שם בב"ב, וכרב בסנהדרין והביאו ראייה מירושלמי) (הגה וכן ראוי להורות). וי"א דאינו פסול רק מדרבנן, אע"ג דשאר פסולים מדאורייתא, ונ"מ לענין עידי קדושין, כמו שנתבאר בא"ה סימן מ"ב וי"א דקרובי האם נמי אינן פסולים אלא מדרבנן) חו"מ (לג,ב). ג. כל אשה שאתה פסול לה, אתה פסול לבעלה, שהבעל כאשתו. וכל בעל שאתה פסול לו, כך אתה פסול לאשתו, שהאשה כבעלה. ולדעת הפוסלים שלישי בראשון, מכשירים באשתו, מפני שהוא מופלג (ביאר באר הגולה שם בתוס' וכו' יוחנן שם בירושלמי) (הגה ומ"מ אם דנין על ממון שיש לבעלה הנאה ממנו, פסול להעיד לה, דמה שקנתה אשה קנה בעלה) חו"מ (לג,ג). ד. כל שתי נשים שהן זו עם זו שני בשני, בעליהן מעידים זה לזה, דתרי בעל כאשתו דשני בשני לא אמרינן (ביאר באר הגולה מהא דתני רבי יוסי גיסו לבדו ואיפסקא הלכתא כוותיה, וכ"כ התוס' שהוא כל שכן) (הגה ומיהו לכתחלה לא יחתמו עצמן על שטר ביחד ת"ס) אבל אם היו ראשון בראשון, כגון שלקח זה אשה וזה בתה, וכן בעלי אחיות, פסולים זה לזה, דאמרינן בהו תרי בעל כאשתו. ואף בראשון בשני, אמרינן בהו תרי בעל כאשתו, שכשם שהוא פסול להעיד לבן אחות אשתו, כך הוא פסול להעיד לבעל בת אחות אשתו. אבל מעיד לבן בעל אחות אשתו שיש לו מאשה אחרת. ויש אומרים דבראשון בשני לא אמרינן תרי בעל כאשתו (הגה וכן נ"ל להורות). חו"מ (לג,ד). ה. כל איש שאין אתה מעיד לו מפני שהוא בעל קרובתך, הרי אתה מעיד לשאר קרוביו, כגון בנו ואחיו (ביאר באר הגולה ל' הרמב"ם שם ולמד מהא דאכשר רב חסדא באחי האה וק"ל כוותיה) וכן כל אשה שאין אתה מעיד לה מפני שהיא אשת קרובך, הרי אתה מעיד לשאר קרוביה. חו"מ (לג,ה). ו. אבי חתן ואבי כלה מעידים זה לזה (הגה וי"א אע"ג דלעדות כשרים, אסורין לדון,

כשהשמים מתקשרים בעבים ורוח להוריד גשמים, אין הגשם בא). אמר ליה רבא (מאי איכפת להו אם לא ירדו גשמים) יכלי למימר (אמרי בלבם משל הדיומ... שב שני הוה כפנא ואכבא אומנא לא חליף (על פתח מי שיודע אומנות ובעל מלאכה לא עבר הרעב).

אלא אמר רבא אמרינן להו מפין וחרב ותין שגון איש ענה ברעהו עד שקר (בעון עדות שקר דבר בא, ויתיראו שלא ימותו). אמר ליה רב אשי יכלי למימר שב שני הוה מותנא ואיניש בלא שניה לא שכיב.

אלא אמר רב אשי אמר לי נתן בר מר זוטרא אמרינן להו סהדי שקרי אאוגרייהו זילי (השוכרים אותם מבזים אותם וקלים הם בעיניו) דכתיב וְהוֹשִׁיבוּ שָׁנִים אֲנָשִׁים בְּנֵי-בְלִיעֵל נִגְדוּ וַיַּעֲרְהוּ לְאִמֹר בְּרַכְתָּ אֱלֹהִים וּמֶלֶךְ (גבי נבות הזורעאלי כתיב, שיועצי המלך היו יועצים לשוכרם והיו קורין אותם בני בליעל). **פסק הש"ע** מאיימין (פי' מטילין אימה) על העדים בפני הכל, ומודיעים אותם כח עדות שקר ובושת המעיד בה בעה"ז ובעה"ב ושהוא בזוי בעיני שוכריו חו"מ (כה"ז). **הש"ע** פסק כהרמב"ם, וביאר הכ"י נראה דסבירא ליה דלא אידחו מימרא דרב יהודה ורבא אלא לענין שלא יאיימו אותם ברע כללי כי יחשבו שינצלו אבל ברע פרטי שיוגיע להם באותן עון מאיימין עליהם והיינו דאמר רב אשי סהדי שקרי אאוגרייהו זילי שהוא רע נוגע להם בפרט והוא הדין לשאר רעות פרטיות שמאיימין עליהם.

אם אמר הוא אמר לי... עד שיאמרו בפנינו (משמע שעשאונו עדים) הודה לו שהוא חייב לו מאתים זוז'. מסייע ליה לרב יהודה, דאמר רב יהודה אמר רב צריך שיאמר אתם עדיי. איתמר נמי, אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן מנה לי בידך, אמר לו הן. למחר אמר לו תנהו לי, אמר משטה אני כך פטור (ואע"פ ששמעו עדים אתמול שהודה לו, הואיל ולא אמר אתם עדיי). תניא נמי הכי מנה לי בידך, אמר לו הן. למחר אמר לו תנהו לי, אמר לו משטה אני כך (שוחק

לדוננו. ולכן מותר להיות דיין כשזה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד כי כל אחד בורר לו אוהבו... חו"מ (ז,ז). **פ"ו**. שני ת"ח השונאים זה את זה, אסורים לישיב בדין יחד, שמפני השנאה שביניהם דעת כל אחד מהם לסתור דברי חבירו חו"מ (ז,ח).

משנה כיצד בודקים את העדים, היו מכניסין אותן לחדר, ומאיימין עליהן. ומוציאין את כל האדם לחוץ, ומשיירין את הגדול שבהן, ואומרים לו אמור היאך אתה יודע שזה חייב לזה. אם אמר, הוא (הלוח) אמר לי, שאני חייב לו, איש פלוני אמר לי שהוא חייב לו, לא אמר כלום (דעביד איניש דאמר פלוני נושה בי כדי שלא יחזיקוהו עשיר) עד שיאמר בפנינו הודה לו (שהיו שניהם בפנינו להודות נתכוון להיות לו עדים בדבר) שהוא חייב לו מאתים זוז. ואחר כך מכניסין את השני, ובודקין אותו. אם נמצאו דבריהן מכוונין נושאיין ונותנין בדבר. שנים אומרים זכאי ואחד אומר חייב זכאי (דכתיב אחרי רבים להטות). שנים אומרים חייב ואחד אומר זכאי חייב. אחד אומר חייב, ואחד אומר זכאי, אפילו שנים מזכין או שנים מחייבין ואחד אומר איני יודע יוסיפו הדיינין (ואע"ג דאי הוה פליג עלייהו הוי בטל במיעוטא, כי אמר איני יודע הוי כמי שלא ישב בדין ונמצא הדין בשנים, ואנן תלתא בעינן). גמרו את הדבר, היו מכניסין אותן (לבעלי דינין) הגדול שבדיינין אומר איש פלוני אתה זכאי, איש פלוני אתה חייב. ומניין לכשיצא לא יאמר אני מזכה וחביריי מחייבים אבל מה אעשה שחביריי רבו עלי על זה נאמר לא תלך רכיל בעמך ואומר הולך רכיל מנלה-סוד.

(גמרא) היכי אמרינן להו (לעדים כשמאיימין עליהם)? **אמר רב יהודה** הכי אמרינן להו נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במת שקר (בשביל מתהלל במת שקר דהיינו מעידי שקר גשמים נעצרים, ואפילו

עדי, שתק אבל כששתק מתחלה ועד סוף, יכול לומר לא הששתי להשיבך הו"מ (פא.ו). ב. החביא לו עדים אחורי גדר, ואמר ליה מנה לי בידך, אמר לו הן. רצונך שתודה בפני פלוני ופלוני, אמר לו מתיירא אני שמא תכפיני לדין. למחר אמר לו תניהו לי, אמר לו משטה אני בכך פטור. ואין טוענין למסית (המסית חבירו לעבודת כוכבים אין טוענין אותו בית דין בשבילו טענת זכות, אלא אם כן טוענה הוא).

מסית מאן דכר שמייה? חסורי מיחסרא והכי קתני אם לא טען (משטה הייתי בכך כשהודיתי, אלא אמר לא אתן לך, הבא עדים שהלויית לי) אין טוענין לו (אלא אומרין לו, אחרי שהודיתה לך שלם). ובדיני נפשות (אם יש טענת זכות והוא אינו יודע לטעון) אע"ג דלא טען טוענין לו. ואין טוענין למסית. מאי שנא מסית? אמר רבי חמא בר חנינא מפירקיה דרבי חייא בר אבא שמייע לי שאני מסית, דרחמנא אמר וְלֹא תִחְמַל וְלֹא תִכְסֶה עָלָיו.

אמר רבי שמואל בר נחמן אמר רבי יונתן מניין שאין טוענין למסית מנחש הקדמוני, דאמר רבי שמלאי הרבה טענות היה לו לנחש לטעון ולא טען, ומפני מה לא טען לו הקב"ה (בשבילו) לפי שלא טען הוא.

מאי הוה ליה למימר דברי הרב ודברי תלמיד דברי מי שומעין, דברי הרב שומעין (כתבו התוס', וא"ת אם כן כל מסית יפטר עצמו באותה טענה. ויש לומר דדוקא נחש שלא נצטוו שלא להסית ולא נענש אלא לפי שבאת תקלה על ידו, אבל מסית שנצטוו שלא להסית נמצא כשמסית עובר). **פסק**

הש"ע א. הא דמהני אתם עדי, דוקא כשתבעו מנה ואמר ליה הן, ואחר כך אמר אתם עדי, ושתק ליה. אבל אם אמר לו מנה לי בידך, והלה שתק, ואמר התובע לעדים אתם עדי, ושתק הנתבע, אין שתיקתו כלום, דלא הוי שתיקה כהודאה אלא כשהודה לו תחלה ואמר ליה הן, וכשאמר התובע אתם

אמר חזקיה מניין שכל המוסף גורע שנאמר אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא תִנְעֹו בּוֹ (הקב"ה לא הזהירם על הנגיעה, ומתוך תוספת גירעו, שדחף הנחש את חוה על האילן עד שנגיעה בו, אמר לה ראי שאין מיתה על הנגיעה, אף על האכילה לא תמותי). **רב משרשיא אמר מהכא אֲמַתִּים וַחֲצִי אֶרְצוֹ (דל אל"ף מהכא קרי ביה מאתים, הוי שתי מאות אמה, כל אותיות שבתורה הברתם ככתיבתם, כמו ועשית ואמרת כאלו כתובה בה"א, וכן אתה חסר כמו אותה מלא) רב אשי אמר עשתי עשרה יריעת (דל 'ע' מהכא, הוו להו שתיים עשרה).**

אמר אבוי לא שנו אלא דאמר משטה אני בכך, אבל אמר **[דף כט ע"ב]** לא היו דברים מעולם (לא הודיתי לך, והרי עדים ששמעו) הוחזק כפרן (ואינו נאמן עליו בשבועה).

אמר ליה רב פפא בריה דרב אחא בר אדא, הכי אמרינן משמיה דרבא כל מיילי דכדי לא דכירי אינשי (דברים של חנם, כלומר הואיל ואותה הודאה דברי רוח היו, שהשטה בו, לא דכירי אינשי ושכח אותה הודאה).

ההוא דאכמין ליה עדים לחבריה בכילתיה (יריעה הפרוסה סביבות המטה) אמר ליה מנה לי בידך, אמר ליה הן. אמר עירי ושכבי

מסית מאן דכר שמייה? חסורי מיחסרא והכי קתני אם לא טען (משטה הייתי בכך כשהודיתי, אלא אמר לא אתן לך, הבא עדים שהלויית לי) אין טוענין לו (אלא אומרין לו, אחרי שהודיתה לך שלם). ובדיני נפשות (אם יש טענת זכות והוא אינו יודע לטעון) אע"ג דלא טען טוענין לו. ואין טוענין למסית. מאי שנא מסית? אמר רבי חמא בר חנינא מפירקיה דרבי חייא בר אבא שמייע לי שאני מסית, דרחמנא אמר וְלֹא תִחְמַל וְלֹא תִכְסֶה עָלָיו.

אמר רבי שמואל בר נחמן אמר רבי יונתן מניין שאין טוענין למסית מנחש הקדמוני, דאמר רבי שמלאי הרבה טענות היה לו לנחש לטעון ולא טען, ומפני מה לא טען לו הקב"ה (בשבילו) לפי שלא טען הוא.

מאי הוה ליה למימר דברי הרב ודברי תלמיד דברי מי שומעין, דברי הרב שומעין (כתבו התוס', וא"ת אם כן כל מסית יפטר עצמו באותה טענה. ויש לומר דדוקא נחש שלא נצטוו שלא להסית ולא נענש אלא לפי שבאת תקלה על ידו, אבל מסית שנצטוו שלא להסית נמצא כשמסית עובר). **פסק**

הש"ע א. הא דמהני אתם עדי, דוקא כשתבעו מנה ואמר ליה הן, ואחר כך אמר אתם עדי, ושתק ליה. אבל אם אמר לו מנה לי בידך, והלה שתק, ואמר התובע לעדים אתם עדי, ושתק הנתבע, אין שתיקתו כלום, דלא הוי שתיקה כהודאה אלא כשהודה לו תחלה ואמר ליה הן, וכשאמר התובע אתם

כט:

ההוא דהוו קרו ליה עכברא דשכיב אדינרי (עשיר שלא נהנה מממונו כעכבר זה ששוכב על דינרי זהב ואינו נהנה מהן) כי קא שכיב אמר פלניא ופלניא מסקו בי זווי. בתר דשכיב אתו תבעינהו ליורשין. אתו לקמיה דרבי ישמעאל ברבי יוסי אמר להו כי אמרינן אדם עשוי שלא להשביע את עצמו הני מילי מהיים. אבל לאחר מיתה לא. פרעו פלגא. תבעינהו לדינא לאידך פלגא. אתו לקמיה דרבי חייא, אמר להו כשם שאדם עשוי שלא להשביע את עצמו, כך אדם עשוי שלא להשביע את בניו וכתבו התוס' והא דאמר בב"ב (קעה.) שכיב מרע שהודה אצ"ל אתם עדיי משום דאין אדם משטה בשעת מיתה, ואמאי לא אמרינן כדאמר הכא שלא להשביע את בניו וי"ל דהתם מיירי שתבעוהו והודה דלא שייך טענה שלא להשביע אלא טענת משטה, ואע"ג דאמרינן לעיל דטענת משטה לא טענינן ליה, לבניו טענינן כדמשמע התם דאי לאו דאין אדם משטה בשעת מיתה טענינן ליה, וטענת שלא להשביע אפי' לדידיה טענינן כמו שטען רב נחמן לההוא גברא] אמרו ליה נזיל וניהדר (נשלם החצי שקיבלנו) אמר להו כבר הורה זקן (ר') ישמעאל שקיבלתם על פיו, ולא אחלוק על מה שעשה). **פסק הש"ע** לא תבעו שום אדם, אלא הוא בעצמו הודה דרך הודאה בפני עדים מנה לפלוני בידי, וכשתבעו, אמר ליה אין לך בידי כלום שלא הודיתי אלא שלא להשביע (פ"י שלא להראות שבע ועשיר) את עצמי הודיתי, נאמן. (הנה ואין חילוק בזה בין עני בין עשיר נ"י) בין שהיה בריא כשהודה בין שהיה שכיב מרע. ואם כשהודה בפניהם היה התובע עמו... הו"מ (פא,יד).

הודה בפני שנים וקנו מידו כותבין **פירוש רש"י** שטר הודאה, ואע"פ שלא אמר כתבו, דסתם קנין לכתובה עומד. **ב"ב התוס', והויפיו לבאר** שמו"מ אם רצה לחזור חוזר כדאמר בב"ב (עז.) זכו בשדה זו לפלוני וכתבו את השטר, חוזר בשטר ואינו חוזר בשדה, והא דאמר בכתובות (נה.) אמר לעדים כתבו והתמו והבו ליה קנו מיניה לא צריך לאימלוכי, לאו דוקא כתובו דה"ה אע"ג דלא אמר כתובו, והאי דקאמר כתובו משום סיפא נקמיה, דהיכא דלא קנו מיניה, אע"ג דאמר כתובו צריך לאימלוכי, והא דקאמר קנו מיניה לא צריך לאימלוכי ביה לאו משום שאינו יכול

ליהו עלך סהדי (רוצה אתה שיהו כל השומעין מעידין בין ניעורין בין ישינים, שהיה מכיר זה בו שלא יודה בפני עדים, אמר בלבו שמא יהא סבור שכולם ישינים ויאמר הן) אמר ליה לא. אמר רב כהנא הא אמר ליה לא.

ההוא דאכמין עדים בקיברא לחבריה, אמר ליה מנה לי בידך. אמר ליה הן. חיי ומיתי ליהו עלך סהדי, אמר ליה לא. אמר ר"ש בן לקיש הא אמר ליה לא. אמר רבינא ואיתימא רב פפא שמע מינה מהא, הא דאמר רב יהודה אמר רב צריך שיאמר אתם עדיי לא שנא כי אמר לוח, ולא שנא כי אמר מלוה ושתיק לוח. טעמא דאמר לוח לא, אבל אי שתיק הכי נמי. **פסק הש"ע** א. אמר לחבירו מנה לי בידך, אמר ליה בפני עדים הן, למחר אמר ליה תנהו לי, והשיב משטה הייתי כך, נאמן, וצריך לישבע שהוא כדבריו שכוונתו להשמות בו. ואפילו לא טען משטה הייתי כך, אלא לא היו דברים מעולם, פטור, דמילי דכדי (פ"י דברים שאין בהם ממש) לא דכירי אינשי... הו"מ (פא,א). **ב.** החביא לו עדים בכילה, ואמר ליה מנה לי בידך, אמר ליה הן, אמר ליה ערי ושכבי להו סהדי עלך, אמר ליה לא, אינה הודאה. אבל אם שתק, הויה הודאה. ודוקא כי האי גוונא, דאיבעי ליה לאסוקי אדעתיה שיש שם עדים, דלמה אמר ערי ושכבי להו סהדי עלך, אם לא שהיו שם אבל אי לא איבעי ליה לאסוקי אדעתיה, כגון שאמר אתם עדי, וזה אינו יודע שיש שם עדים, ושתק, אין הודאתו הודאה (טור) הו"מ (פא,ג).

ההוא דהוה קרו ליה קב רשו (מלא קב שטרות יש עליו) אמר מאן מסיק בי (למי אני חייב כלום) אלא פלוני ופלוני. אתו תבעוהו לדינא קמיה דרב נחמן. אמר רב נחמן אדם עשוי (לומר לבריות חייב אני מעות לפלוני, להתרחק מעין הרע) שלא להשביע את עצמו (שלא ליראות שבע ממון).

כט:

הסגנע אהה וטול) וכן רב האי פסק כמותו במיפך שבועה והביא ראיה מדאמר התם האי מאן דמפיק שטרא על חבריה ואמר ליה אידך אישתבע לי דלא פרעתוך דאמרינן ליה אישתבע ליה, ולא דמי כלל דהתם לא רמיא עליה שבועה דאורייתא. ובסדר תנאים ואמוראים (סימן לח) כתוב דבכולי הש"ס הלכתא כמר בר רב אשי בר ממיפך שבועה ואודיתא וכן פסק בה"ג דאין הלכה כמותו במיפך שבועה, ובערוך פסק וכן בתשובת הגאונים דלא מהפכינן בשבועה דאורייתא, ור"ח פסק כמר בר רב אשי בר ממיפך שבועה וחיורי דחולין (עו:) ונתן עליו סימן כולו הפך לבן].

הודה במטלטלי וקנו מידו כותבין, ואם לאו אין כותבין. במקרקעי (קרקע שהיה ראובן מוחזק בה והודה לשמעון שהיא שלו) ולא קנו מידו, מאי? **אמימר אמר אין כותבין מר זוטרא אמר** כותבין (דהא כיון דאודי ליה, ידיה הוא, ולא מיחסרא גוביינא, דבשלמא מטלטלי מלוה להוצאה ניתנה וחוב בעלמא הוא, ומלוה על פה ריעא ממלוה בשטר ולא ניהא ליה לאלומה, אבל הכא גלויי מילתא בעלמא הוא) **והלכתא כותבין**.

רבינא איקלע לדמהריא (שם מקום) אמר ליה רב דימי בר רב הונא מדמהריא לרבינא מטלטלי ואיתנהו בעינייהו (בשעת הודאה) מאי (מי אמרינן כיון דצבורין ומונחין ואודי ליה כל היכא דאיתנהו ידיה הו, או דילמא כיון דמלוה להוצאה ניתנה שמא יוציאה, ולא ניהא ליה למיהוי שטרא עילויה, ובהודאה בפני שני עדים קאמר)? אמר ליה כמקרקעי דמו. **רב אשי אמר** כיון דמחסרי גוביינא לא.

ההיא אודיתא (שנים התומים עליה) דלא הוה כתוב בה 'אמר לנא כתבו וחתמו והבו ליה' **אביי ורבא דאמרי תרווייהו** היינו דריש לקיש, דאמר ריש לקיש חזקה אין העדים חותמין על השטר אלא אם כן נעשה גדול [המוכר, דקיימא לן (בב"ב קנו.) ולמכור בנכסי אביו עד שיהא בן עשרים, הכא נמו, כיון דשנים לא מצי כתבי אלא ברשותו ודאי איהו אמר להו].

לחזור בשטר, אלא מסתמא כל כמה דלא הדר ביה רוצה הוא שיכתבו, תדע דהא לא קנו מיניה פשיטא דמצי הדר ביה, ואיכא למאן דאמר אין צריך לאימלוכי ביה. **וא"ת** כיון דאינו חוזר בשדה מ"ט חוזר בשטר, אי שטר מתנה הוא מאי נ"מ, ואי שטר מכר הוא ומשום משעבדי, הא אמרינן בב"ב (מא:): המוכר את שדהו בעדים גובה מנכסים משועבדים. וי"ל דלא ניהא ליה דליפשו שטרא עילויה דקלא אית בהו וזיילי נכסיה כסבורים שהן שטרי חוב. **והא** דאמר בב"ב (צח.) גבי השורף שטרו של חבירו דאי איכא סהדי דידיעי מאי כתב ביה ליכתוב שטרא אחרני **התם** שאני שכבר היה לו שטר דאין לו להפסיד כהו] **ואם לאו אין כותבין** (ואע"ג דאמר להו אתם עדיי, וחייב לשלם לו, אפילו הכי ניהא ליה מלוה על פה ממלוה (בשטר).

בפני שלשה (עשאן בית דין והפקירן הפקר, ויכולין לשנותו לעשות מלוה בשטר, ולהיות במקום הלזה לעשות שליח לכותבה) ולא קנו מידו **רב אמר** כותבין, **ורב אסי אמר** אין כותבין. הוה עובדא וחש לה רב להא דרב אסי.

אמר רב אדא בר אהבה הא אודיתא (שטר הודאה בפני שלשה שלא קנו מידו) זימנין כתבין וזימנין לא כתבין. כניפי ויתבי (שלשה שהיו יושבין ובא והודה לו בפניהם, הואיל ולא זימנום וקיבצום לכך לא נעשו בית דין אלא עדים, דדילמא אי לא הוו אלא תרי הוה מודי ליה קמייהו ולא הוה מהדר אחר בית דין) לא כתבין, כנפינהו איהו כתבין (דמדכניף תלתא דעתא אבי דינא). **רבא אמר** אפילו כנפינהו איהו לא כתבין, עד דאמר להו הו עלי דייני. **מר בר רב אשי אמר** אפילו אמר הו עלי דייני לא כתבין, עד דקבעי דוכתא (כדרך הדיינין) ושלאי (שליח בשמייהו ללזה) ומזמני ליה לבי דינא (למיתי קמייהו לדינא ואודויי, והואיל ועומד בדין נעשית כמלוה בשטר שגלויה לכל הלכך כתבין **כתבו התוס'** בשבועות (מא.) פירש הריב"ן בשם רש"י ובשם רבינו גרשון דהלכה כמר בר רב אשי במיפך שבועה ואודיתא. אודיתא הך דהכא, מיפך שבועה (שם) דאפילו בדאורייתא מהפכינן (אלס שחזרו תצעו וחייבו שבעה להיפטר, האס יכול הלה לומר לו

הש"ע כל שלא קנו מידו, אפילו הודה בפני בית דין של שלשה, אם לא היו קבועים ולא שלחו לו, אפילו קבץ אותם והושיבם והודה בפניהם, ואמר להם הוּו עלי דיינים, אם בא אחר כך התובע ואמר כתבו לי הודאתו, אין כותבין, שמא יתן לו ונמצא זה תובע אותו בשטר. אבל אם היו בית דין של שלשה יושבים מעצמם במקום הקבוע להם, ובא התובע וקבל לפניהם, ושלחו שליח אצל הנתבע ובא והודה בפניהם, הרי אלו כותבים הודאתו ונותנים לבעל דינו (הגה אפילו לא אמר אתם עדים) והוא שיהיו בית דין מכירים את שניהם, כדי שלא יערימו שניהם לחייב איש אחר חו"מ (למ"ז). ב. במה דברים אמורים שאין כותבים ההודאות, כשלא קנו מידו שהודה לו במטלטלים, אפילו הם בעין, ואפילו הם של פקדון. אבל אם הודה בקרקעות, אפילו בפני ב', אע"פ שלא קנו מידו ולא אמר להם כתבו ותנו, הרי אלו כותבים ונותנים, שאין כאן לחוש שמא יתן לו ונמצא תובעו פעם שנייה חו"מ (למ"ח). ג. היה כתוב בשטר הודה בפנינו בבית דין, ואין התומים בו אלא שנים, אם אין כתוב דברים שמשמע מתוכן שהיו שלשה, חוששין שמא שנים היו וטעו שהודאה בפני שנים הוי הודאה בבית דין, ולפיכך אין דנין בו דין שטר חו"מ (למ"ב).

תנו רבנן אמר להן אחד אני ראיתי אביכם שהטמין מעות בשידה תיבה ומגדל, ואמר של פלוני הן, של מעשר שני הן, בבית לא אמר כלום (אינו נאמן, לפי שאין בידו ליטלן) בשדה דבריו קיימין (דמה לו לשקר אם רוצה נוטלן ונותנן לאותו שהוא מעיד עליו) כללו של דבר כל שבידו ליטלן דבריו קיימין, אין בידו ליטלן לא אמר כלום (כתבו התוס' ליכא למימר דלהמניה במיגו דאי בעי שתיק דאין זה מיגו דאי שתיק מנחי התם ולא יבא ליד פלוני). **פסק** **הש"ע** בא אחד ואמר ראיתי את אביך שהטמין מעות ואמר של פלוני הם, או של הקדש הם, אם הם טמונים במקום שהמגיד

מתקיף לה רב פפי, ואיתימא רב הונא בריה דרב יהושע מי איכא מידי דאנן לא ידעינן (כלומר יש דיינין הרבה שאין בקיאיין בהלכה זו שאמרנו, דשנים שלא קנו מידו אין כותבין) וספרי דבי דינא ידעי? שאילינהו לספרי דאביי וידעי, לספרי דרבא וידעי.

ההיא אודיתא דהוה כתב ביה, דוכרן פיתגמי (לא היה כתוב בה זכרון עדות בלשון עדים, אלא בלשון זכרון דברים, והוא לשון דיינין) [דף ל ע"א] וכל לישיני דבי דינא (כל דבריהם היו כתובין בלשון בית דין, ולא היו התומין אלא שנים) ולא הוה כתב בה במותב תלתא הוינא וחד ליתוהי [כדמצרכינן בכתובות (כב.) בשלשה שישבו לקיים את השטר ומת אחד מהם]. סבר רבינא למימר היינו דריש לקיש (דאמר חזקה אין בית דין כותבין שטר אלא כדת וכהלכה, והני וודאי תלתא הוו). אמר ליה רב נתן בר אמי, הכי אמרינן משמיה דרבא כל כי האי גוונא חיישינן לבית דין טועין (סבורין שיהו שנים כשרים לדון).

אמר רב נחמן בר יצחק אי כתב בה בי דינא תו לא צריך (הכל יודעין שאין שנים קרוים בית דין). ודילמא בית דין חצוף הוא, דאמר שמואל שנים שדנו דיניהן דין, אלא שנקראו בית דין חצוף? דכתב ביה בי דינא דרבנא אשי (דאינהו ודאי ידעי שאין בית דין קרויין בשנים). ודילמא רבנן דבי רב אשי כשמואל סבירא להו [כתבו התוס' כשמואל (ב' קטו ליניסה לין) קי"ל כדפירש (ג:) וכיון שכן כוונת הגמ' כאן, דילמא רבנן דבי רב אשי כשמואל בעלמא ס"ל באודיתא שכתבו בהודאה בשנים בלא קנין, ובוה אין הלכה כמותו כדאמר לעיל הודה בפני שנים קנו מידו כותבין, ואם לאו אין כותבין (אמנס הרי"ף הוכיח מגמ' זו, שאין הלכה כשמואל ס"ל ט"ז קטו ליניסה לין)? דכתיב בו ואמר לן רבנא אשי [לכתוב כך, דכיון דהוה היה שם מסתמא לא צוה לפחות משלשה לכתוב, והאי דנקט רב אשי לפי שבית דינו היה ראש בימי רבינא ושניהם סידרו גמרא של תלמוד בבלי כדאמרינן התם (ככ"מ פו.) רב אשי ורבינא סוף הוראה, וכימיו נאמרו דברים הללו והוקבעו בגמ']. **פסק**

(משמע שהיה מחלוקת ביניהם ומתוך דבריהם נזדכה).

מאי בנייהו? איכא בנייהו לשלומי איהו מנתא בהדיהו (אם טעו השנים וחייבין לשלם מביתם, פלוגי הנך רבנן בדיין השלישי אם ישלם חלקו עמהם). דלמאן דאמר זכאי (אף השלישי) משלם (עמהם, דאי לא הוה איהו בהדיהו בתרי לא הוה מיפסיק דינא) ולמאן דאמר פלוני ופלוגי מזכין ופלוגי מחייבין לא משלם.

ולמאן דאמר זכאי משלם, לימא להו אי לדידי צייתיתון אתון נמי לא שלמיתון? אלא, איכא בנייהו לשלומי אינהו (לבעל הדין) מנתא דידיה (חלקו של דיין שלישי). למאן דאמר זכאי משלמי, למאן דאמר פלוני ופלוגי מזכין ופלוגי מחייבין לא משלמי (דלהכי כתבינן פלוגתא בהדיא, לאודועי דבתרי נגמר דינא ולא קיבלו עלייהו כולי דינא).

ולמאן דאמר זכאי משלמי, ולימרו ליה אי לאו את בהדן לא הוה סליק דינא מידי? אלא איכא בנייהו משום לא תלך רכיל בעמיד. רבי יוחנן אמר זכאי משום לא תלך רכיל. ריש לקיש אמר פלוני ופלוגי מזכין ופלוגי פלוני מחייבין משום דמיהזי כשיקרא (פתבו התוס' ומשום לא תלך רכיל אין כאן). ורבי אלעזר אית ליה דמר, ואית ליה דמר. הלכך כתבי הכי מדבריהם נזדכה פלוני. **פסק הש"ע** שאל אחד מבעלי הדין שיכתבו לו הפסק דין... אין מזכירין שם המזכים ולא שם המחייבים, אלא כותבים סתם פלוני בא עם פלוני בעל דינו לפני בית דין ומדבריהם יצא פלוני זכאי ופלוגי חייב הו"מ (יט,ב). הביא הב"י כתב הרא"ש והלכתא כרבי אלעזר דאית ליה כתרובייהו ומסתבר טעמיה, וכ"פ הרמב"ם.

'גמרו את הדבר היו מכניסין...' למאן, אילימא לבעלי דינין התם קיימי (דהא לא קתני מתניתין שיוציאום לאחר ששמעו דבריהם) אלא לעדים (היות וחקרו אותם זה שלא

היה יכול ליטלם, נאמן ואם לאו, אינו נאמן הו"מ (רנה,ח).

הרי שראו את אביהן שהטמין מעות בשידה תיבה ומגדל, ואמר של פלוני הן, של מעשר שני הן, אם כמוסר (אם נראה להם כמוסר דבריו לבניו באמת בלשון צוואה) דבריו קיימין (פתבו התוס' אין שייך כאן שלא להשביע את בניו) אם כמערים (שהוא מתיירא שלא יטלם בחייו, או שלא יחזיקוהו כעשיר להוסיף על יציאותיו) לא אמר כלום. **פסק הש"ע** ראה שהטמין אביו מעות ואמר של פלוני הם, או של הקדש הם, אם כמוסר דבריו בלשון צוואה, דבריו קיימים ואם כמערים שלא יחזיקוהו בעשיר, אין צריך לקיים דבריו הו"מ (רנה,ז).

הרי שהיה מצטער על מעות שהניח לו אביו (ולא אמר להו היכן הם) ובא בעל החלום (שר המראה חלומות בלילה) ואמר לו כך וכך הן (מגיד לו כמה יש) במקום פלוני הן, של מעשר שני הן, זה היה מעשה, ואמרו דברי חלומות לא מעלין (ויכול להוציאם במקומן) ולא מורדין (ביאר התורת חיים אע"ג שכיון בעל החלום מנין המעות והמקום מכל מקום כיון דאין הלום בלא דברים בטלים, שמא מה שאמר לו של פלוני הן של מעשר הן דברים בטלים הן. וטעמא דאין הלום בלא דברים בטלים נראה לפי שכח הדמיון פועל באדם וכשרואה בחלומו דבר אמת הדמיון פועל ומוסיף דברים שקרים). **פסק הש"ע** היה פקדון ביד אביהם ואינו יודע היכן הניחו, ואמרו לו בחלום כך וכך הם ובמקום פלוני הם ושל פלוני הם או של מעשר שני הם, ומצאם במקום שנאמר לו ובמנין שנאמר לו, דברי חלומות לא מעלין ולא מורדין אלא הרי הם שלו הו"מ (רנה,ט).

'שנים אומרים זכאי...' מיכתב היכי כתבי (פסק דין, במקום שיש מחלוקת ונטו אחרי הרבים)? רבי יוחנן אמר זכאי (פלוגי). ריש לקיש אמר פלוני ופלוגי מזכין, ופלוגי מחייב. רבי אלעזר אמר מדבריהן נזדכה פלוני

פטור) או ראה או ידע, ותניא ממשמע שנאמר לֹא-יָקוּם עֵד, איני יודע שהוא אחד, מה תלמוד לומר אחד זה בנה אב, כל מקום שנאמר עד הרי כאן שנים, עד שיפרט לך הכתוב, אחד. ואפקיה רחמנא בלשון חד (דכתיב והוא עד) למימר עד דחזו תרווייהו כחד. ואידך והוא עד או ראה או ידע מכל מקום.

ואין עדותן מתקיימת בבית דין עד שיעידו שניהן כאחד. רבי נתן אומר שומעין דבריו של זה היום וכשיבא חבירו למחר שומעין דבריו במאי קמיפלגי? איבעית אימא סברא, איבעית אימא קרא. איבעית אימא סברא מר סבר עד אחד, כי אתי לשבועה אתי (עד אחד אינו מחייבו ממון אלא שבועה, הלכך כשהעיד זה יחידי וזה יחידי לא שייכא תורת ממון בעדותן ולא מצרפינן להו, דהא לאו לחיוביה ממונא אתו) לממונא לא אתי. ואידך אטו כי אתו בהדי הדדי בחד פומא קא מסהדי, אלא מצרפינן להו, הכא נמי ליצרפינהו.

ואיבעית אימא קרא, אם-לוא יגיד ונשא עונן [דף ל ע"ב] ודכולי עלמא (תנא קמא ור' נתן) כרבנן דפליגי עליה דרבי יהושע בן קרחה (סבירא להו, דאמרי בעינן שיראו שנים כאחד, וילפינן טעמא מוהוא עד דליחזי כחד, וגבי הגדה פליגי תנאי דסיפא באקושיה הגדה לראיה, כדכתיב או ראה אם לא יגיד בחד קרא) והכא באקושי הגדה לראיה קא מיפלגי. מר סבר מקשינן הגדה לראיה, ומר סבר לא מקשינן.

רבי שמעון בן אליקים הוה משתקיד (מצפה ומחזר, ושוקד לסומכו) עליה דרבי יוסי ברבי חנינא למסמכיה, ולא קא מיסתייע מילתא, יומא חד הוה יתיב קמיה דרבי יוחנן, אמר להו מי איכא דידע הלכה כרבי יהושע בן קרחה או לא? אמר ליה רבי שמעון בן אליקים דין ידע (זה יודע, ור' יוסי בר' חנינא

כפני זה, וכשהאחד מעיד שאר העדים נמלטים בחוז, לכן לקלאת גמר הלין, חזרו והכניסו אותם כדי שיעידו זה כפני זה).

כמאן דלא כרבי נתן, דתניא לעולם אין עדותן מצטרפת עד שיראו שניהן כאחד (את העדות). רבי יהושע בן קרחה אומר אפילו בזה אחר זה. ואין עדותן מתקיימת בבית דין עד שיעידו שניהן כאחד (וסתמא היא, ולא ר' יהושע בן קרחה קאמר לה) רבי נתן אומר שומעין דבריו של זה היום, וכשיבא חבירו למחר שומעין את דבריו (לימא דלא כר' נתן דהא מתניתין קתני דלעיילינהו לסהדי, משום דמתחילה כשבדקום שמעו דבריו של זה בלא זה)?

לא, לעולם לבעלי דינין, ורבי נחמיה היא (דאמר בשעת משא ומתן הוו מפקי להו לבעלי דינים). דתניא, רבי נחמיה אומר כך היה מנהגן של נקיי הדעת שבירושלים מכניסין לבעלי דינין ושומעין דבריהן, ומכניסין את העדים ושומעין דבריהם, ומוציאין אותן לחוץ ונושאים ונותנים בדבר. והתניא גמרו את הדבר מכניסין את העדים? תהיא דלא כרבי נתן. **פסק הש"ע** אחר שנשאו ונתנו בדבר מכניסים הבעלי הדינים... ה"מ (י"א).

גופא, לעולם אין עדותן מצטרפת עד שיראו שניהם כאחד. רבי יהושע בן קרחה אומר אפילו בזה אחר זה. במאי קמיפלגי? איבעית אימא קרא, ואיבעית אימא סברא. **אימא סברא** אמנה דקא מסהיד האי לא קא מסהיד האי, ומנה דקא מסהיד האי לא קמסהיד האי (זה אומר בפני הלוהו מנה, וזה אומר בפני הלוהו מנה, זה לא ראה של זה נמצא שאין כאן עדות שלם במנה אחד). ואידך אמנה בעלמא תרווייהו קמסהדי (מכל מקום תרווייהו מסהדי דמנה קא רשי ביה).

ואיבעית אימא קרא דכתיב והוא עד (והאי קרא בשני עדים משתעי, לגבי קרבן שבועת העדות, דאילו השביע עד אחד ולא העידו

ובשבת (קמה:). ולכן פירשו שמדובר באופן ששמעו מאביו זה אחר זה איש פלוני בן בכור הוא] ובעדות קרקע, ובעדות חזקה (זה אומר בפני אכלה שלש שנים ראשונות של שמיטה, וזה אומר בפני אכלה שלש שנים אחרונות מצטרפי דאחד קרקע מסהדי חזקה מעלייתא) וכן (לענין שתי שערות...) שבבן ושבת (וכי פליגי בהלוואת מנה פליגי, משום דלאו אחד מנה קמסהדי)? גברא אנברא קא רמית (ר' אבא ור' אידא אדעולא) מר סבר פליגי, ומר סבר לא פליגי.

מאי וכן שבבן ושבת? אילימא אחד אומר אחת בגבה (בין קישרי אצבעותיה) ואחד אומר אחת בכריסה, האי חצי דבר וחצי עדות הוא (עד אחד הוא חצי עדות, שיער אחת הוא חצי דבר)? אלא אחד אומר שתים בגבה (דתרווייהו מסהדי דגדולה היא) ואחד אומר שתים בכריסה.

אמר רב יוסף אנא אמינא משמיה דעולא הלכה כרבי יהושע בן קרחה בין בקרקעות בין במטלטלין, ורבנן דאתו ממחוזא אמרי אמר רבי זירא משמיה דרב בקרקעות אין (הלכה כמותו, דלא בעינן דהו תרווייהו כחד בקרקעות, משום דכי מסהדי בבי דינא תרווייהו ידעי דאחדא מילתא מסהדי, וקרינא ביה והוא עד, ואע"ג דבשעתא דהוי לא ידע חד בחבריה) אבל לא במטלטלין (דכי מסהדי קמן לאו אחד מנה מסהדי). רב (דאמר אבל לא במטלטלין, משום דלאו בחד מנה מסהדי) לטעמיה, דאמר רב הודאה אחר הודאה (זה אומר בפני הודה לו על מנה באחד בשבת, וזה אומר בפני הודה לו עליו בשני בשבת) הודאה אחר הלואה (זה אומר בפני הודה לו מנה באחד בשבת, וזה אומר בפני הודה לו מנה בשני בשבת) מצטרפי (דאיכא למימר בחד מנה קמסהדי, וכדמוקי לקמן). הלואה אחר הלואה, הלואה אחר הודאה (מנה אחרנא הוא ו...) לא מצטרפי (אע"ג דתרווייהו אמרי שחייב לו מנה).

היה) אמר ליה לימא איזו. אמר ליה ליסמכיה מר ברישא. סמכיה, אמר ליה בני אמור לי כיצד שמעת, אמר ליה כך שמעתי שמודה רבי יהושע בן קרחה לרבי נתן (דכי היכי דלא בעי ר' יהושע ראייה כי הדדי, הגדה נמי כי הדדי לא בעי). אמר לזה הוצרכתני, השתא, ומה עיקר ראייה בהדי הדדי אמר רבי יהושע בן קרחה לא בעינן, הגדה מיבעיא, אמר ליה הואיל ועלית לא תרד. אמר רבי זירא, שמע מינה גברא רבה, כיון דסמך סמך.

אמר רבי חייא בר אבין אמר רב הלכה כרבי יהושע בן קרחה, בין בקרקעות (זה אומר בפני הודה לו שקרקע זה שלו, וזה אומר אף בפני הודה לו) בין במטלטלין (זה אומר בפני הלוואה מנה, וזה אומר בפני הלוואה מנה, ואע"פ דאמנה דקמסהדי האי, לא מסהדי האי, מכל מקום תרווייהו מסהדי שחייב לו מנה). עולא אמר הלכה כרבי יהושע בן קרחה בקרקעות (שמוטל הקרקע בפנינו ושניהם מעידין עליה) אבל לא במטלטלין (דאין עדות שלימה לא על זה ולא על זה).

אמר ליה אביי הלכה מכלל דפליגי (עליה רבנן בקרקעות) והאמר רבי אבא אמר רב הונא אמר רב מוודים חכמים לרבי יהושע בן קרחה בעדות קרקע. ותני רב אידי בר אבין בנזיקין דבי קרנא מוודין חכמים לרבי יהושע בן קרחה בעדות בכור [פירש רש"י תנן בבכורות (לה). כל מומין הראויין לבא בידי אדם, רועים כהנים אין נאמנין לומר מאליו נפל בו מום זה, לפי שנחשדו כהנים להטיל מומין בבכורות בזמן הזה כדי להתירן בשחיטה, ואם הביא בכור להראותו לחכם, צריך שני עדים עמו שמאליו נפל בו מום זה, אם הביא עד אחד על מום זה ועד אחד על מום אחר בבכור זה מצטרפין. ואית דאמרי בעדות בכור להעיד שהתירו חכם. ולא מילתא היא דהא חד נאמן, דעד אחד נאמן באיסורין, ואפילו כהן שהוא בעליו נאמן דתנן (בכורות לו). נאמן הכהן לומר הראיתי בכור זה ובעל מום הוא, דמילתא דעבידא לאיגלווי לא משקר. התוס' הביאו את פירוש רש"י וכתבו דאינו נראה דא"כ למה לי ב' עדים אפי' יחיד נאמן ואפי' עד מפי עד כדאי' בבכורות (לו).

ל: - לא.

אומר אחר זמן הלואה בפני, הרי אלו מצטרפין (ביאר באר הגולה כדרכי יהושע בן קרחה דאפסיקא הלכתא כוותיה)... חו"מ (ל.ו). **ביאר הביי** שהרי"ף והרמב"ם פסקו כנהרדעי דאמרי בין הודאה אחר הודאה בין הודאה אחר הלואה בין הודאה אחר הלואה בין הלואה אחר הודאה מצטרפות. ב. בדיני ממונות אין צריכין להעיד שני העדים כאחד, אלא יבוא אחד בפני בית דין ושומעים דבריו היום, וכשיבא העד השני לאחר זמן, שומעין דבריו, ומצטרפים זה לזה ומוציאים בהם הממון (ביאר באר הגולה כרבי נתן הסכמת הפוסקים מדאמרינן שם דמודה ליה ריב"ק ועוד דר' נתן דינא הוא) חו"מ (ל.ט).

אמר רב יהודה עדות המכחשת זו את זו בבדיקות (שאינה משבע חקירות באיזו יום באיזו שעה שהזמה תלויה בהן, אבל בכליו שהורין וכליו לבנים, שאין דין הזמה תלויה בהן) כשרה בדיני ממונות. **אמר רבא** מסתברא מילתיה דרב יהודה כאחד אומר בארנקי שחורה ואחד אומר בארנקי לבנה אבל אחד אומר מנה שחור (סלע ישנה) ואחד אומר מנה לבן אין מצטרפין (הואיל ובעיקר גוף העדות מתכחשי).

וארנקי שחורה (דלאו בעיקר גוף העדות מתכחשי, דכוותיה...) בדיני נפשות, לא, והאמר רב חסדא אחד אומר בסייף הרגו ואחד אומר בארירן (לעז"י רש"י מעין חנית שק לה להב לוקר וכלל שני להבס עקומים חותכים) הרגו אין זה נכון [אין עדות זו מכוונת, ולישנא דקרא נקט והנה אמת נכון הדבר דמהאי קרא נפקא לן בבדיקות (סנהדרין מ)] אחד אומר כליו שחורים ואחד אומר כליו לבנים הרי זה נכון? [דף לא ע"א] גברא אגברא קא רמית (דרב חסדא אדרב יהודה).

נהרדעי אמרי אפילו אחד אומר מנה שחור ואחד אומר מנה לבן מצטרפים. כמאן כרבי יהושע בן קרחה (דמכל מקום שניהם מעידים שחייב לו מנה).

אימר דשמעת ליה לרבי יהושע בן קרחה היכא דלא מכחשו אהדדי (כגון זה מעיד על

אשכחיה רב נחמן בר יצחק לרב הונא בריה דרב יהושע, אמר ליה מאי שנא הלואה אחר הלואה דלא, דמנה דקא חזי האי לא קא חזי האי, הודאה אחר הודאה נמי, אמנה דקא מודה קמי האי לא מודי קמי האי? דאמר ליה (הלוה) להאי בתרא (לעל השני) בהאי מנה דאודיי ליה קמך אודיי ליה נמי קמי פלוני (לפני על השני). אכתי, בתרא ידע (דאמנה דקא מסהיד איהו, מסהיד אידך, אבל...) קמא לא ידע (דאחד מנה קמסהדי, הלכך לא קרינא ביה והוא עד, דמשמע תרווייהו כחד) דהדר (לחכי שטוה נפני על השני) אזיל אמר ליה לקמא (לעל שפניו טוה נלשונה) האי מנה דאודיי ליה קמך אודיי ליה נמי קמי פלוני. אמר ליה תנוח דעתך שהתנחת את דעתי.

אמר ליה מאי נחותא, דרבא ואיתימא רב ששת, שדא בה נרגא לאו היינו הודאה אחר הלואה (כיון דבעינן דינא סהדא בחבריה, על כרחיך הודאה אחר הלואה נמי הכי מוקמת לה דאמר ליה לבתרא מנה דמודינא קמך יזיפי קמי פלניא, והדר אמר ליה לקמא מנה דיזיפי קמך אודאי ליה קמי פלניא, ותרתיה למה לי לרב למימר)? אמר ליה היינו דשמייע לי (על בני עירך) עלייכו דרמיתו דיקלי וזקפיתו לחו (שאתם משוננים, קוצצין דקלים והוזרין ונוטעין אותן, כלומר בונים וסותרים, שפירשתם לי קושיא וחזרתם וסתרתם).

נהרדעי אמרי בין הודאה אחר הודאה, בין הודאה אחר הלואה, בין הלואה אחר הלואה, בין הלואה אחר הודאה מצטרפות (דמכל מקום הן מעידין שחייב לו מנה) כמאן כרבי יהושע בן קרחה. **פסק הש"ע א.** בדיני ממונות, אע"פ שלא ראו שני העדים המעשה כאחד, עדותן מצטרפת. כיצד, אמר האחד בפני הלוחו ביום פלוני, או בפני הודה לו, ואמר העד האחר בפני הלוחו ביום אחר, או הודה לו, הרי אלו מצטרפין. וכן אם אמר האחד בפני הלוחו, והשני אומר בפני הודה לו, או שאומר הראשון בפני הודה לו, והשני

לא.

אחד אומר חבית של יין ואחד אומר חבית של שמן, הוה עובדא ואתי לקמיה דרבי אמי, חיוביה רבי אמי לשלומי ליה חביתא דחמרא מיגו חביתא דמשחא.

כמאן כרבי שמעון בן אלעזר, אימר דאמר רבי שמעון בן אלעזר היכא דיש בכלל מאתים מנה, כי האי גוונא (דתרי מיני נינהו, וכולי האי מיכחשי הדדי) מי אמר? לא צריכא לדמי (זה אומר בפני הודה לו דמי חבית של יין, וזה אומר בפני הודה דמי חבית של שמן, דתרווייהו מסהדי אדמי חבית יין).

אחד אומר בדיוטא (עלייה הכוללת לרשות הרבים על פני רוחב הבית, ובני רשות הרבים עוברים תחתיה) העליונה (הלוחה מנה) ואחד אומר בדיוטא התחתונה. אמר רבי חנינא מעשה בא לפני רבי וצירף עדותן (כר' יהושע בן קרחה, דתרווייהו מנה מחייבי, ואע"ג דמתכחשי בבדיקות כדרב יהודה). **פסק**

הש"ע אעפ"י שאין עידי דיני ממונות צריכין דרישה וחקירה, אם הכחישו זה את זה בדרישות או בחקירות, עדותן בטלה, ואם הכחישו זה את זה בבדיקות, עדותן קיימת (**ביאר באר הגולה** לשון רמב"ם מומרא דרב יהודה עדות מוכחשת... כשירה בדיני ממונות, משמע הא אם הוכחשו בחקירות ודרישות פסולה...). כיצד, אחד אומר בניסן לוח ממנו, והשני אומר לא כי אלא באייר, או שאמר האחד בירושלים, והשני אמר לא כי אלא בלוד, עדותן בטלה. וכן אם אמר האחד חבית של יין הלוחה, והשני אומר של שמן היתה, עדותן בטלה, שהרי הכחישו בדרישה. אבל אם אמר האחד מנה שחור, שהמעות הושחרו מחמת יושנן, והשני אומר מנה לבן היה, (וזה תובעו שניהם טוה), או זה אומר בדיוטא העליונה היו כשהלוחה, והשני אומר בדיוטא התחתונה היו, עדותן קיימת (**הגה** אם המקומות קרובים שאפשר לראות מזה לזה טוה). אפילו אמר האחד מנה הלוחה, והשני אומר ר', הייב לשלם מנה, שיש בכלל ר' מנה. וכן אם אמר האחד דמי חבית של יין יש לו בידו, וזה

מנה שביום שני, וזה מעיד על מנה שביום ראשון, ושניהן מודין שזה לא ראה בשל זה, אבל...) היכא דמכחשי אהדדי (דשניהם מעידין על מנה אחד ומכחישין זה את זה) מי אמר?

אלא (נהרדעי) דאמרו כי האי תנא [נדאמר, זה אומר מנה, וזה אומר מאתים, דמכחישין זה את זה, מצטרפין למנה, שיש בכלל מאתים מנה, ולא אמרינן שתיהן שקרו, אלא הלך אחר הפחות שבהם כתבו התוס' משמע הכא דרב יהודה דאמר במנה שחור ובמנה לבן אין מצטרפין לית ליה דרשב"א, ותימא דבב"ב (מא). גבי עובדא דרב כהנא שקל בידקא בארעיה משמע כהדיא דרב יהודה אית ליה דרשב"א, ואין לומר דרב יהודה בכל ענין קאמר ואפילו במנה שחור ובמנה לבן, והאי דקאמר רבא מסתברא מילתיה דרב יהודה באחד אמר... רבא טעמא דנפשיה קאמר, דא"כ הל"ל והאלהים אמר רב יהודה אפילו במנה שחור ובמנה לבן כדאשכחן בגיטין (יג): מסתברא מילתיה דרב בפקדון... דיש לומר דודאי אית ליה דרשב"א אלא שמחלק בין מנה למאתים למנה שחור ומנה לבן). דתניא, אמר רבי שמעון בן אלעזר לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על שתי כיתי עדים שאחת אומרת מאתים ואחת אומרת מנה שיש בכלל מאתים מנה. על מה נחלקו על כת אחת, שבית שמאי אומרים נחלקה עדותן (שכיון שהאחד שקרן שוב אין כאן עדות) ובית הלל אומרים יש בכלל מאתים מנה (שניהם מעידין על מנה, ובאותו מנה אין מכחישין זה את זה **כתבו התוס', וא"ת** כיון דבכת אחת בית שמאי אומרים נחלקה עדותן (שלאחד מהן שקרן) אם כן בשתי כיתי עדים (שלאחת מעידה על מנה והשניה על מאתים, עדותם מתקבלת על מנה, כיוון שכל הד' עדים מעידים על חיוב מנה, והלכא כיון שלעת בית שמאי כת אחת לעולם פסולה) ה"ל נמצא אחד מהן קרוב או פסול (ויש לפסול את כל העדות) ויש לומר (מה שאומרים שאם אחד קרוב או פסול כל העדות בטלה) דהיינו דווקא כשהפסול ידוע **אי נמי** כמ"ד (כ' יוסי לאמר דבממונות...) תתקיים העדות בשאר (ושמא ס"ל לבית שמאי כ' יוסי) **אי נמי** לא אמרינן נמצא אחד מהם קרוב או פסול אלא בבאו בבת אחת תוך כדי דיבור דאז חשיבי עדות אחת והכא שבאו שני כיתי עדים זו אחר זו ועי"ל דכי אמר נמצא אחד מהם קרוב או פסול ה"מ כי מסייעי אהדדי, אבל הכא דמכחשי אהדדי לא).

לא.

גמליאל מה יעשה זה שלא היה יודע שיש לו עדים, ומצא עדים. לא היה יודע שיש לו ראייה, ומצא ראייה.

ראה שמתחייב בדין ואמר קרבו פלוני ופלוני ויעידוני או שהוציא ראייה מתחת פונדתו (הגורתו) הרי זה אינו כלום (אפילו רבן שמעון בן גמליאל מודה שכיון שהיה יודע בהן ואמר אין לי ודאי שקרנים הן).

(גמרא) אמר רבה בר רב הונא הלכה כרבן שמעון בן גמליאל (אקמייתא קאי, כיון דלא אמר אין לי אע"ג דלא מצא בתוך שלשים יום). ואמר רבה בר רב הונא אין הלכה כדברי חכמים. פשיטא, כיון דאמר הלכה כרבן שמעון בן גמליאל ממילא ידענא דאין הלכה כחכמים! מהו דתימא הני מילי לכתחילה, אבל דיעבד שפיר דמי, קא משמע לן דאי עביד (כרבנן) מהדרין ליה.

'אמר לו הבא עדים... אמר רבן שמעון בן גמליאל...' אמר רבה בר רב הונא אמר רבי יוחנן הלכה כדברי חכמים, ואמר רבה בר רב הונא אמר רבי יוחנן אין הלכה כרבן שמעון בן גמליאל. פשיטא, כיון דאמר הלכה כדברי חכמים ממילא ידענא דאין הלכה כרבן שמעון בן גמליאל (והבא ליכא למימר כדלעיל מיניה דאי עבד... דבשלמא התם אי לאו דהדר ואמר אין הלכה כחכמים הוה אמינא אי עביד לא מהדרין, דאלים כה דברי המרובין, אבל הבא כיון דאמר הלכה כחכמים, פשיטא דאי עביד כיחיד מהדרין להו)? הא קא משמע לן דבהא (לחודא) אין הלכה כרבן שמעון בן גמליאל, הא בכולהו הלכה כרבן שמעון בן גמליאל (אפילו בערב וצידן). לאפוקי מהא דאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן כל מקום ששנה רבן שמעון בן גמליאל במשנתנו הלכה כמותו, חוץ מערב (כ"ב קעג:; וצידן (גיטין עה). וראיה אחרונה (הך בתרייתא דמתניתין, דאילו בקמייתא הילכתא כוותיה).

אומר דמי חבית של שמן, (חגה והוא תבעו שניהם טור) משלם בפחות שבדמים. וכן כל כיוצא בזה (כל מקום שנוכל ליישב דברי העדים, שאין מכחישין זה את זה, מיישבין דבריהם...) הו"מ (ל,ב).

זמניין לכשיצא... תנו רבנן מניין לכשיצא לא יאמר הריני מזכה וחבירי מחייבין אבל מה אעשה שחבירי רבו עלי תלמוד לומר לא תלך רכיל בעמך ואומר הולך רכיל מנלה סוד.

ההוא תלמידא דנפיק עליה קלא, דגלי מילתא דאיתמר בי מדרשא בתר עשרין ותרתינן שנין (ודבר לשון הרע היה) אפקיה רב אמי מבי מדרשא, אמר דין גלי רזיא. **פסק הרמב"ם** אסור לאחד מן הדיינים כשיצא מבית דין לומר אני הוא המזכה או המחייב וחבירי חולקין עלי אבל מה אעשה שהם רבו עלי ואם אמר כן הרי הוא בכלל הולך רכיל מגלה סוד, ומעשה בתלמיד אחד שהוציא דברים שנאמרו בבית המדרש לאחר שתים ועשרים שנה והוציאוהו בית דין מבית המדרש והכריזו עליו זה מגלה סוד הוא סנהדרין (כב,ו).

משנה כל זמן שמביא ראייה (הבא לבית דין ולא היה שטר זכותו בידו, ויצא מבית דין חייב, ולאחר זמן מצא שטר זכותו והביאו) סותר את הדין (בית דינו סותרין לו דינו שפסקו, ומחייבין את שכנגדו). אמר לו כל ראיות שיש לך הבא מיכן עד שלשים יום, מצא בתוך שלשים יום סותר, לאחר שלשים יום אינו סותר. אמר רבן שמעון בן גמליאל מה יעשה זה שלא מצא בתוך שלשים, ומצא לאחר שלשים.

(המשך המשנה) אמר לו הבא עדים, ואמר אין לי עדים. אמר הבא ראייה, ואמר אין לי ראייה. ולאחר זמן הביא ראייה, ומצא עדים הרי זה אינו כלום (שהרי אמר אין לי, וחיישינן שמא זייף או שכר עדים). אמר רבן שמעון בן

לא. - לא:

(וכשר). אין עליו עדים ויצא מתחת ידי שלישי (הואיל ושניהם מודים שזה מינהו להיות שלישי ביניהם, כשר כתבו התופ' השטר והסמפונות כשר, משמע ליה אפילו איתחוק (הסטר צבית לין כך שלקלס אין מיגו, אפ"ה נלמן) דומיא דיוצא אחר חיתום שטרות. א"נ יש לפרש לאו דאין עליו עדים כלל אלא יש עליו עדים ולא ידעי אי פריע אי לא פריע ויוצא הסמפונות מתחת ידי שלישי) או שיצא אחר חיתום שטרות (בתוך שטר המלוה נכתב השובר תחת העדים כשר, שהרי המלוה עצמו מוחזק בשטרו, ואי לאו דפרעיה לא הוה שביק למיכתב תברא בגוויה) כשר. אלמא שלישי מהימן? תיובתא דרב נחמן.

כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן לעולם מביא ראיה וסותר עד שיסתתם טענותיו (משמע שאמר בבית דין אין לי לא עדים ולא ראיה) ויאמר קרבו פלוני ופלוני והעידוני (הגמ' לקמן מהקשה, למאמר זה קשה, וסותר עלמנו מינייה וביה).

הא גופא קשיא אמרת יסתתם טענותיו (משמע מכיון שיסתמו שוב אין מביא ראיה, ואפילו מצאם לאחר זמן) אתאן לרבנן, והדר אמרת (אימתי אכן אינו נלמן, אס אמר...) קרבו איש פלוני ופלוני והעידוני (אכל כל זמן שלא אמר כן, יכול לחזור ולהביא ראיות אף שאמר 'אין לי') אתאן לרבן שמעון בן גמליאל, וכי תימא כולה רבן שמעון בן גמליאל ופרושי קא מפרש מאי עד שיסתתם טענותיו עד שיאמר קרבו פלוני ופלוני והעידוני, והא אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן כל מקום ששנה רבן שמעון בן גמליאל במשנתינו הלכה כמותו, חוץ מערב וצידן וראיה אחרונה (הכי קרבי יוחנן אינו פוסק כרבן שמעון בן גמליאל בהלכה השניה של משנתנו)!

אלא, כי אתא רב שמואל בר יהודה אמר רבי יוחנן לעולם מביא ראיה וסותר, עד שיסתתם טענותיו, ויאמרו לו הבא עדים, ואומר אין לי עדים (ואפילו מצאן לאחר זמן אינו סותר, כרבנן) הבא ראיה, ואומר אין לי ראיה. אבל באו עדים ממדינת הים, או שהיתה דיסקיא (שק של עור שהיו שטרותיו

ההוא ינוקא דתבעוהו לדינא קמיה דרב נחמן. אמר ליה אית לך סהדי, אמר ליה לא. אית לך ראיה, אמר ליה לא. הייביה רב נחמן וכתבו התופ' לית ליה לרב נחמן הא דאמרינן אין נזקין לנכסי יתומים אא"כ ריבית אוכלת בהן, דאמר רב נחמן בערבינן (כב.) מריש לא הוה מוזקין לנכסי יתומים כיון דשמענא להא דאמר רב דיתמי דאכלי דלאו דידהו ליזלו בתר שיבקייהו מוזקין, ומהאי טעמא נמי אע"ג דבעלמא אין מקבלים עדים אלא בפני בעל דין גבי קטן מקבלין (סלא צפני בעל דין, שצפני קטן לא נחסד צפני בעל דין) א"נ לא קאמר נזקין אלא כשיש שטר דמקיימין את השטר שלא בפני בעל דין, וכאן היה שטר. הוה קא בכי ואזיל. שמעוהו הנך אינשי, אמרו ליה אנן ידעינן במילי דאבוך. אמר רב נחמן בהא אפילו רבנן מודו, דינוקא במילי דאבוה לא ידע.

ההיא איתתא דנפק שטרא מתותי ידה (שהאמינה הלזה והמלוה לשומרו) אמרה ליה ידענא בהאי שטרא דפריע הוה, הימנה רב נחמן, אמר ליה רבא לרב נחמן כמאן כרבי, דאמר אותיות נקנות במסירה (המוכר שטר חוב לחבירו קנה החוב במסירת אותיות, ומילתיה דרבי בב"ב (עו.) והכא נמי קנאתו, והוי כדידה, ונאמנת לומר פרוע] אמר ליה שאני הבא, דאי בעיא קלתיה (שרפתו, הלכך מה לה לשקר).

איכא דאמרי לא הימנה רב נחמן. אמר ליה רבא לרב נחמן והא אי בעיא [דף לא ע"ב] קלתיה? כיון דאיתחוק בבי דינא [פירש רש"י שכתוב בו הנפק, לא אלימא איהו לאפקועי מעשה בית דין. התופ' הביאו את פירוש רש"י והקשו דמ"מ ניהמנה במיגו דאי בעי קלתיה וי"ל דאיתחוק בבי דינא שראוהו בידה, כי ההוא דבב"ב (קנט:)] שהחזק כתב ידו בבית דין איבעיא קלתיה לא אמרינן.

איתיביה (על האיכא לאמרי דס"ל שלט לא נלמן) רבא לרב נחמן, סימפון פירש רש"י שובר, ויצא מתחת יד לוח כמשפטו. התופ' אחרי שהביאו את פירוש רש"י הביאו דר"ת פירש דביד הלוח קרוי שובר, וכשהוא יוצא מתחת ידי המלוה קרוי סמפון, ויתקיים בחותמו' היינו דשיילינא לסהדי אי פריע אי לא פריע כדאיתא בב"מ (כ:)] שיש עליו עדים יתקיים (השטר) בחותמו' (יעידו עדים על חתימות ידיהן,

לא:

לו אחרים אנו יודעים לאביך עדות שתסתור בה דין זה, או שאמר ליה אחר מורישך הפקיד ראייה זו, הרי זה מביא מיד וסותר, שאין היורש קטן יודע כל ראיות מורישו. (הגה וכל זה בסתמא, אבל אם הביא הגדול אחר כך ראייה ועדים שלא ידע מאלו עדים שהביא אחר כך, או קטן שבאו עדים ואומרים ששטרות של אביו היו בידו וידע בהן כשירד לדין, הולכים אחריהם מלכתי) ה"מ (כ,א). ב. שטר שהיה ביד שלישי, והוציא מתחת ידו בבית דין ואמר פרוע הוא, אע"פ שהשטר מקויים, נאמן, שאילו רצה היה שורפו או קורעו... ה"מ (נ,א).

כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן התוקף את חברו בדין (בעל דין קשה ומטריח את חברו, ואין רוצה חברו לדון כאן אלא למקום וועד תלמידי חכמים הרבה, שיהא זה בוש מהם) אחד אומר נדון כאן, ואחד אומר נלך למקום הוועד כופין אותו וילך למקום הוועד. אמר לפניו רבי אלעזר רבי, מי שנושה בחבירו מנה יוציא מנה על מנה, אלא, כופין אותו ודן בעירו.

איתמר נמי, אמר רב ספרא שנים שנתעצמו בדין (שנעשו קשין זה לזה) אחד אומר נדון כאן ואחד אומר נלך למקום הוועד, כופין אותו ודן בעירו, ואם הוצרך דבר לשאול כותבין ושולחין. ואם אמר כתבו ותנו לי מאיזה טעם דנתוני כותבין ונותנין לו וכתבו התוס' דוקא היכא דנתעצמו לדון... וכפו אותו לדון כאן אבל בעלמא לא, וכן משמע בב"מ (טט). גבי תרי כותאי דעבוד עיסקא דא"ל חזינא דכל בתר דידי קאזיל מר וקאמר כי האי ודאי צריך לאודועי, מיהא יש לדחות דהכי קאמר כי האי ודאי צריך לאודועי אע"פ שאין שואל מאיזה טעם נתחייב צריך לאודועי, אבל בעלמא אי שאיל אין אי לא לא. והיבמה הולכת אחר היבם להתירה. עד כמה? אמר רבי אמי אפילו מטבריא לצפורי (אע"פ ששיבת טבריא גדולה משל ציפורי, הלך אחריו לצפורי). אמר רב כהנא מאי קרא וְקָרְאוּ לָוִי וְקָנְיֵי עִירוֹ וְלֹא זָקְנֵי עִירָהּ. אמר אמימר,

של אביו מונחין בו) של אביו מופקדת ביד אחר הרי זה מביא ראייה וסותר. **פסק הש"ע א.** מי שנתחייב בב"ד והביא עדים או ראייה לזכותו, סותר הדין וחוזר, אע"פ שכבר נגמר ואפילו אם פרע כבר, כל זמן שהוא מביא ראייה, סותר. אמרו לו הדיינים כל ראיות שיש לך הבא מכאן ועד ל' יום, אע"פ שהביא ראייה לאחר שלשים יום, סותר את הדין, שאל"כ מה יעשה אם לא מצא בתוך ל' ומצא לאחר שלשים. אבל אם אמרו לו להביא עדים או ראייה, ואמר אין לי, אע"פ שמצא אחר כך, אינו כלום. ואצ"ל אם אמרו לו יש לך עדים, ואמר אין לי עדים, יש לך ראייה, אמר אין לי ראייה, ודנו אותו והייבוהו, כיון שראה שנתחייב אמר קרבו איש פלוני ופלוני והעידוני, או שהוציא ראייה מתוך אפונדתו (פי' חלוק קטן בתפירות כעין כיסין) אין זה כלום ואין משגיחים עליו ועל ראיתו. (הגה אבל אם לא אמר אין לי ראייה, אף על פי ששתק עד שנתחייב בדין, ואחר כך אמר קרבו פלוני ופלוני והעידו, סותר הדין מסוגת סל"ט) בד"א, כשהיתה הראייה אצלו והעדים עמו במדינה, אבל אם אמר אין לי עדים ואין לי ראייה, ולאחר מכאן באו לו עדים ממדינת הים, או שהיתה דסקיא של אביו שיש שם השטרות מופקדת ביד אחרים (הגה ויש אומרים הוא הדין שטרות שלו), ובא זה שהפקדון אצלו והוציא לו ראיותיו, הרי זה מביא וסותר, מפני שיכול לטעון ולומר זה שאמרתי אין לי עדים ואין לי ראייה מפני שלא היו מצויים אצלי... וכל זמן שיכול לטעון ולומר מפני כך וכך אמרתי אין לי עדים ואין לי ראייה, והיה ממש בדבריו, הרי זה לא סתר טענותיו, וסותר. לפיכך אם פירש ואמר אין לי עדים כלל לא הנה ולא במדינת הים ולא ראייה כלל לא בידי ולא ביד אחרים, אינו יכול לסתור. בד"א בגדול, אבל יורש שהיה קטן כשמת מורישו, ובאו עליו טענות מחמת מורישו אחר שהגדיל, ואמר אין לי עדים ואין לי ראייה, ואחר שיצא מבית דין חייב אמרו

לא: - לב.

הגדול קאזילנא) ואי לא השיאוהו ויראה פנינו בטבריא.

רב אשי אמר דיני קנסות (בין עוקנן סכנלי לחמיו יכמיה) הוה [אלהים כתיב בהן, ובעינן סמוכין, ובבבל אין סמיכה כדאמרינן (יד.)] ובבבל לא דינו דיני קנסות. והא דשלחו ליה הכי (אמנו) ל' סכניכול יזנס) כדי לחלוק כבוד למר עוקבא.

פסק הש"ע שנים שנתעצמו בדין, זה אומר נידון כאן, וזה אומר נעלה לב"ד הגדול, כופין אותו ודן בעירו. ואם אמר כתבו ותנו לי מאיזה טעם דנתוני, שמא טעיתם, כותבים ונותנים לו ואח"כ מוציאים ממנו. ואם הוצרך לשאול דבר מב"ד הגדול, כותבים ושולחים ושואלים, ודנין להם בעירם כפי מה שיבא בכתב ב"ד הגדול ושני בעלי דינים יפרעו שכר השליח... במה דברים אמורים, בשאר הדינים שזה טוען וזה טוען, או שאומר המלוה נידון כאן, והלוה אומר נלך לב"ד הגדול, אבל אם אמר המלוה נלך לב"ד הגדול, כופין את הלוה ועולה עמו... (הגה וכל זה מדינא, אבל כבר נהגו בזמן הזה שכל זמן שיש ב"ד בעיר אין אחד יכול לכוף חבירו שילך עמו לבית דין אחר מה"ק כי אין לנו עכשיו בית דין הגדול או בית הועד... וכל זה כשיש ב"ד בעיר, אבל אם אין בית דין שם, כל אחד יוכל להכריח חבירו שילך עמו לבית דין לדון עמו מלכ"י חו"מ (יד,א). ב. היבמה הולכת אחר היבם במקום שהוא שם... (הגה ודוקא שהיבם במקום דירתו, והוא במקום ב"ד, אבל אם הלך למקום אחר, אין כופין היבמה לילך אחריו כ"י... אה"ע (קסו,א).

פרק אחד דיני ממונות

דף לב ע"א [משנה אחד דיני ממונות (ביארו התוס' מה בין דיני ממונות לדיני נפשות אע"ג דשום בחקירה ודרישה מדכתיב משפט אחד יהיה לכם, לענין מילי דתלו בזכות וחובה אין להשוותם דלא שייך בדיני ממונות) ואחד דיני נפשות בדרישה ובחקירה (חקירות ודרישות שחוקרים את העדים שנאמר משפט אחד יהיה לכם, ובדיני נפשות

הילכתא כופין אותו וילך למקום הוועד. אמר ליה רב אשי לאמימר והא אמר רבי אלעזר (והא חזינן דפליג עלה ר' אלעזר לעיל, ויהיב טעמא למילתיה, דמסתבר טעמא) כופין אותו ודן בעירו? הני מילי היכא דקאמר ליה לזה למלוה (נלך למקום הוועד כופין אותו וידון כאן, ולא יוציא זה מנה על מנה) אבל מלוה עבד לזה לאיש מלוה.

שלחו ליה למר עוקבא [אב בית דין הוה, במסכת שבת (נה.)] לדויו ליה כבר בתיה וכמשה שהוא בן בתיה, למי שמקרינ עור פניו כמשה רבינו שגידלתו בתיה בת פרעה, ל"א כבר ביתיה כמשה, שהוא בן בית, דכתיב בכל ביתי נאמן הוא, לדויו ליה על שם שהיה חכם, וכתיב חכמת אדם תאיר פניו, ומצאתי בספר הגדה שהיה מר עוקבא בעל תשובה, שנתן עיניו באשה אחת והעלה לכו טינא ונפל בחולי, ואשת איש היתה, לימים נצרכה ללות ממנו ומתוך דוחקה נתרצית לו, וכבש יצרו ופטרה לשלום ונתרפא, וכשהיה יוצא לשוק היה נר דולק בראשו מן השמים ועל שם כך קרי ליה ר' נתן צוציתא במסכת שבת (נו:) הכא נמי להכי כתבו ליה הכי על שם האור שהיה זורח עליו] שלם, עוקבן הבבלי קבל קדמנא (צעק לפנינו) ירמיה אחי העביר עלי את הדרך (איבד ממני דרך בני אדם, שמירסו, כך שמעתי, ויש אומרים העביר עלי את הדרך לא נהג עמי כשורה, ועל עסקי ממון היה צועק) ואמרו לו (לירמיה להתפיים עמו), השיאוהו ויראה פנינו בטבריא (הכריחוהו והזקיקוהו לבוא כאן לדון עמו).

הא גופא קשיא אמרת, אמרו לו אלמה דיינוה אתון, השיאוהו ויראה פנינו בטבריא אלמא שדרוהו הכא? אלא הכי קאמרי אמרו ליה דיינו אתון, אי ציית ציית (כתבו התוס', אין לפרש אי לא ציית שלא תוכלו לכופו, דכ"ש שלא יוכל נשיא לכופו דהכא שבט והתם מחוקק ומר עוקבא ריש גולה הוה אלא מפר"ת אי לא ציית כגון דאמר לב"ד

פוסקין את דינו מיד, והולך לו) וביום שלאחריו לחובה (אם לא יכלו לזכותו ביום ראשון אין פוסקין את דינו לחובה, אלא מלינין את דינו עד למחר, שמא ימצא בלילה זכות). לפיכך אין דנין לא בערב שבת (שאינ יכולין לגמרו למחר אם יתחייב, שאין מיתת בית דין דוחה שבת, ולשהותו אי אפשר מפני עינוי הדין, משנגמר הדין) ולא בערב יום טוב. דיני ממונות, הטמאות והטהרות (אם בא אדם לישאל על דבר טהרות) מתחילין מן הגדול (שואלין תחלה לגדול שבדיינים מה הוא אומר בדבר) דיני נפשות מתחילין מן הצד (מן הקטנים, שמא יחייבנו הגדול ולא ירצו לחלוק על דבריו משום לא תענה על ריב על דבריו של גדול, רב כתיב בלא י'). הכל כשרין (ואפילו ממזר) לדון דיני ממונות, ואין הכל כשרין לדון דיני נפשות אלא כהנים ליום וישראלים (המיוחסין) המשיאין לכהונה (להשיא בנותיהם לכהנים).

(גמרא) דיני ממונות מי בעינן דרישה וחקירה, ורמינהו שטר שזמנו כתוב (זמנו הוכיח שנכתב) באחד בניסן בשמיטה (והוציא בעל חוב על חברו ע"י משכון או ע"י פרוזבול שלא משמטתו שביעית, או שהגיע זמנו לגבות קודם ראש השנה של שמינית, ושביעית בניסן אינה משמטת, אלא בסופה, דכתיב מקץ שבע שנים לסוף שביעית, וזה קדם ותבעו) ובאו עדים ואמרו היאך אתם מעידין על שטר זה, והלא ביום פלוני עמנו הייתם, במקום פלוני, שטר כשר, ועדין כשרין, היישינן שמא איהרוהו וכתבוהו פירש רש"י וקודם לכן ראו המלוה במקום הכתוב בשטר, והוטל עליהם לכתוב שטר, ואיהרוהו מלכותבו עד אחד בניסן, וכתבוהו במקום שאומרים המזימין, ולא כתבו שם המקום שנכתב בו השטר, אלא שם המקום שראו המלוה שם, ואע"ג דאמרין בגיטין (פ.) כי יתביתו בהיני כתובו בהיני, ואע"ג דמזימסרן לכו מילי בשילי, מיהו, אם כתבו בשילי לא מיפסיל בהכי וההיא עצה טובה קמ"ל, שלא יביאוהו לידי הזמה, דלא לימרו והלא ביום פלוני עמנו הייתם בהיני. כתבו התוס' פירש רש"י איהרוהו מלכתוב עד אחד בניסן וכתבוהו במקום

כתיב ודרשת וחקרת) שנא' משפט אַחַד יְהִינָה לְכֶם. מה בין דיני ממונות לדיני נפשות, דיני ממונות בשלשה (ב:) ודיני נפשות בעשרים ושלשה. דיני ממונות פותחין (תחלה במשאו ומתנו של דין) בין לזכות בין לחובה (באיזה שירצו) ודיני נפשות פותחין לזכות ואין פותחין לחובה. דיני ממונות מטיין עפ"י (דיין) אחד (כגון שנים אומרים זכאי, ואחד חייב, או איפכא) בין לזכות בין לחובה, ודיני נפשות מטיין על פי אחד לזכות (שנים עשר מזכים ואחד עשר מחייבים זכאי) ועפ"י שנים לחובה [כדאמרין (ב.) לא תהיה אחרי רבים לרעות, ובדיני ממונות ליכא לאוקמה כדאמר לקמן (ל:) לא תטה משפט אביונך אבל אתה מטה משפט שור הנסקל, וכל שכן שאר דיני ממונות]. דיני ממונות מחזירין (סותרין את הדין, לאחר שגמרוהו וידעו שטעו מחזירין את הדבר) בין לזכות בין לחובה, דיני נפשות מחזירין לזכות ואין מחזירין לחובה. דיני ממונות הכל מלמדין (ואפילו תלמידים היושבין לפני הדיינין ולא נתמנו בית דין על כך) זכות וחובה, דיני נפשות הכל מלמדין זכות, ואין הכל מלמדין חובה. דיני ממונות המלמד חובה (דיין שהתחיל תחלה להביא ראיות לחובה) מלמד זכות (יכול לחזור בו ולזכות) והמלמד זכות מלמד חובה. דיני נפשות המלמד חובה מלמד זכות, אבל המלמד זכות אין יכול לחזור וללמד חובה [סברא היא, דבעינן והצילו ובגמ' (ד.) מוקים לה בשעת משא ומתן הוא דלא יחזור, דמתוך שאתה אומר לו שלא לחזור הוא מחזר אחר ראיות להעמיד דבריו ושמא ימצא ראיות נכונות, אבל בשעת גמר דין שכבר חזר על כל צדדין ונראה לו שאין דבריו נכונים, חוזר ומלמד חובה]. דיני ממונות דנין ביום (משא ומתן של דין) וגומרין בלילה (אם רצו) דיני נפשות דנין ביום וגומרין ביום. דיני ממונות גומרין בו ביום, בין לזכות בין לחובה. דיני נפשות גומרין בו ביום לזכות (אם זיכהו ביום ראשון

לכ. - לכ:

דמתיראין מן השמיטה שלא תשמט מעותיהם) דליכא למימר שמא איחרוהו וכתבוהו, דלא מרע לשטריה (שהכל מרננין אחריו לומר מזוייף הוא, שאין דרך להלוות בזמן שמיטה) אפילו הכי, כיון דשביעית סופה משמטת (דכתיב מקץ, תלינן באיחרוהו, ו...) מכשרינן. מכל מקום קשיא (מתניתין קשיין אהדדי).

אמר רבי חנינא דבר תורה אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה ובחקירה, שנאמר **מִשְׁפָּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם**, ומה טעם אמרו דיני ממונות לא בעינן דרישה וחקירה כדי שלא תנעול דלת בפני לוי (ומתניתין דאורייתא, קמי תקנתא, וברייתא דרבנן, בתר תקנתא).

אלא מעתה, **ודף לב ע"ב** טעו (בית דין בדיני ממונות) לא ישלמו (דדילמא אי שבקת להו לדרוש ולחקור הוה רווחא למילתא, ולא הוה טעו)? כל שכן שתנעול דלת בפני לוי (דמתיראין להפסיד על ידי בית דין טועין).

רבא אמר (תרווייהו בתר תקנתא דרבנן) מתניתין דהכא בדיני קנסות (דליכא למיחש לנעילת דלת) ואידך בהודאות והלוואות (דאיכא למיחש לנעילת דלת).

רב פפא אמר אידי ואידי בהודאה והלוואה, כאן בדין מרומה **ופירש רש"י** שבית דין מכירין בתובע זה שהוא רמאי, או מבינים טענת רמאי בדבריו **אמנם התוס'** ביארו לא שיודעים בו שהוא מרומה דא"כ אין לדנו כלל כדרשינן בשבועות (:): מדבר שקר תרחקו כאן בדין שאינו מרומה, כדריש לקיש, דריש לקיש רמי כתיב **בְּצַדֵּק תִּשְׁפָּט עַמִּיתְךָ** (ולא כתיב בצדק צדק להזהיר בית דין לדקדק בו כל כך לדרוש ולחקור) וכתיב **צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדָּף**, הא כיצד, כאן בדין מרומה כאן בדין שאין מרומה.

רב אשי אמר מתניתין כדשנין (שפיר איתרצו בחד מהני שינויי, אי כר' חנינא, אי כרבא, אי כרב פפא, אבל...) קראי (דרמי להו

שאומרים המזימין. ועל הנב דחק, אלא י"ל כי ההיא דב"ב (קעא.) שטר זומנו כתוב בו בשבת או בעשרה בתשרי שטר מאוחר הוא (בלאמת נכתב קודם) וכשר, וה"נ שטר זה נכתב לפני אחד בניסן של שמיטה במקום הכתוב בשטר, ונמצא כשהגיע אחד בניסן של שמיטה שהוא זמנו של שטר, לא היו באותו מקום שהלכו למקום אחר. וא"ת מאי איריא משום דאיחרוהו, כי לא איחרוהו נמי יש להכשיר, כדאמר אי ידיעתו יומא דאקניתו ביה כתובו יומא דאקניתו ביה, ושמא לא באחד בניסן נכתב אלא אחרי כן במקום הכתוב בו. וי"ל דהכא בשטר מלוה איירי דאין לכתוב אלא יום שנכתב השטר דלא ליגבי ממשעבדי שלא כדין. ומיהו משמע מהכא דתלינן מספק להכשיר את השטר וקשה לפירוש רש"י בר"ה (ב.) ואין להאריך כאן ואי סלקא דעתך בעינן דרישה וחקירה היכי חיישינן שמא איחרוהו וכתבוהו (מכדי דרישה וחקירה לאכחושי קא אתיא, והיכא דקא מיתכחשו קמן ניקו אנן מתרצינן למילתייהו בשמא)?

וליתעמיך (דמותבת מברייתא) תיקשי לך מתניתין (דאלימא ומצויה בפי כל) שטרי חוב המוקדמין (ליכתב קודם המלוה) פסולים (דקא בעי למיטרף לקוחות מזמן הכתוב שלא כדין, וקנסין היתרא אטו איסורא ופסול אפילו מזמן שני, כדאמרינן באיזהו נשך) והמאוחרים (שבאו עדים ואמרו אנו יודעים במלוה זו שקדמה לזמן הכתוב כאן) כשרין (דמעליותא היא דקא מחיל ליה לשיעבודא עד השתא) ואי סלקא דעתך בעינן דרישה וחקירה מאוחרין אמאי כשרין (נימא זיפא הוא ולא ראו עדים החתומים בו את המלוה הזאת, ואי משום הנך סהדי אחרני תהוי כמלוה על פה ולא יטרופ לקוחות, דמלוה על פה לא טרפא ממשעבדי, דלית לה קלא)?

הא (דמקשה לי לותביה ממתניתין) לא קשיא (לי) דעדיפא מינה קאמרינן (מתניתא דאותיבנא מינה העדיפה והחזיקה כח בדבר יותר מאותה משנה, דאשמעינן רבותא) דאפילו אחד בניסן בשמיטה (דאי לאו דוקא קאמרי בו ביום לא הוה מרעי למילתייהו לכתוב שטר המלוה הנעשית קודם לכן באותו זמן) דלא שכיחי אינשי דמוזפי (משום

לכ:

כתבו התוס' מכאן נהגו להדליק נר במילה. ומה שנהגו לפרוש המפה על הפתח משום דאמר בב"ב (צג:) מנהג גדול היה בירושלים כל זמן שהמפה פרוסה על הפתח אורחין נכנסין משתה שם משתה שם.

תנו רבנן צדק צדק תרדף, הלך אחר חכמים לשיבה (בית הוועד ששם בית דין קבוע, כגון...) אחר רבי אליעזר ללוד, אחר רבן יוחנן בן זכאי לברור חיל, אחר רבי יהושע לפקיעין, אחר רבן גמליאל ליבנא, אחר רבי עקיבא לבני ברק, אחר רבי מתיא לרומי, אחר רבי חנניה בן תרדיון לסיכני, אחר רבי יוסי לציפורי, אחר רבי יהודה בן בתירה לנציבין, אחר רבי יהושע לגולה [לפומבדיתא, כדתנן בר"ה (כג):] עד שרואה כל הגולה לפניו כמדורת אש, ואמרינן (כג.) מאי גולה אמר אביי פומבדיתא, שעיקר ישיבת בבל שם היתה אחר רבי לביט שערים, אחר חכמים (סנהדרי גדולה) ללשכת הגזית. **פסק הש"ע** וכן שתי ספינות העוברות ופגעו זו בזו, אם שתיהן עוברות (בבת אחת) שתיהן טובעות, ואם בזו אחר זו עוברות, וכן ב' גמלים העולים במעלה גבוהה ופגעו זה בזה, אם עוברים שניהם בבת אחת נופלים, ואם בזה אחר זה עולים, כיצד הם עושים טעונה ושאינה טעונה, תדחה שאינה טעונה מפני הטעונה. קרובה ורחוקה, תדחה קרובה מפני שאינה קרובה, שתיהן רחוקות או שתיהן קרובות או טעונות, הואיל וכולן בדוחק אחד, הטל פשרה ביניהם והם מעלים שכר זה לזה. ובזה וכיוצא בו נאמר בצדק תשפוט עמיתך חו"מ (רעביד). שאר ההלכות הובאו כבר בעמוד 6.

'דיני ממונות פותחין...' היכי אמרינן **פירש** רש"י בפתיחת זכות כשקיבלו עדותן של עדים, ודרשום וחקרום, ובאין לישא וליתן, היכי אמרינן להו לעדים. **התוס' הביאו** את פירוש רש"י דמיירי כשקיבלו עדותן של עדים **וכתבו, וא"ת** (לקסה על זילור זה, שהכי עולא הקסה ע"י טענה זו חוסמים אותם, וקסה...) א"כ במאי חסמינן להו, הא כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד, וכ"ת שיחזרו בהן תוך כדי דיבור כפירוש רש"י, 'הא מי יימר כדאמרינו' טפי מתוך כדי דיבור, וכ"ת דלא

ריש לקיש לא קשו, דצדק צדק לאו לדרישה ולחקירה אתי, אללא...) אחד לדין ואחד לפשרה (צדק דין שלך וצדק פשרה שלך, לפי ראות עיניך, ולא תרדוף, את האחד יותר מחבירו) **כדתניא** צדק צדק תרדף אחד לדין ואחד לפשרה. כיצד, שתי ספינות עוברות בנהר ופגעו זה בזה, אם עוברות שתיהן שתיהן טובעות (שתדחוק זו את זו) בזה אחר זה שתיהן עוברות (משתלך אחת אל היבשה עד שתעבור חבירתה, ואחר כך תעבור היא). וכן שני גמלים שהיו עולים במעלות בית חורון (מקום צר, ואין דרך לנטות ימין ושמאל וצריך האחד לנטות לאחוריו עד שמוצא מקום לנטות) ופגעו זה בזה, אם עלו שניהן (כגון זה עולה מצד זה וזה עולה מצד זה ופוגעות בראש חודו של הר, והבקעה עמוקה מימין ומשמאל) שניהן נופלין, בזה אחר זה שניהן עולין. הא כיצד, טעונה ושאינה טעונה, תידחה שאינה טעונה מפני טעונה. קרובה (לעירה) ושאינה קרובה, תידחה קרובה מפני שאינה קרובה. היו שתיהן קרובות, שתיהן רחוקות הטל פשרה ביניהן, ומעלות שכר זו לזו (ותידחה).

תנו רבנן צדק צדק תרדף צדק צדק תרדף הלך אחר בית דין יפה, אחר רבי אליעזר ללוד, אחר רבן יוחנן בן זכאי לברור חיל. תנא קול ריחים (שנשמעין) בבורני (מקום) שבוע הבן שבוע הבן **פירש רש"י** סימן הוא שיש שם ברית מילה, כמכריו ואומר שבוע הבן כאן, והריחים סימן לשחיקת סממנין למכת התינוק, ושעת שמד היה שגזרו שלא למול והיו יראים להוציא קול וקבעו סימן זה. **התוס' הביאו** את פירוש רש"י **וכתבו** דכן משמע בירושלמי דכתובות (פ"א) גבי הגזירה שגזרו ביהודה דקאמר מה סימן היה קול מגרום כבורני משתה שם אור נר בברור חיל שבוע הבן. **והא דכתיב** בירמיה 'זהאבדתי מהם קול ששון וקול שמחה קול התן וקול כלה' קול רחיים ואור נר (הכי קסימניס אלו היו ג"כ קודם גזרה) **איכא למימר** שגם בראשונה היו עושין סימנין אלו לשם שמחה. אור הנר בברור חיל [ביום, או נרות נראים הרבה בלילה, סימן הוא כמו שצועק משתה שם משתה שם, ברית מילה קרי שבוע הבן על שם שהוא לסוף שבוע

לב: - לג.

פותחין בזכות לאחר קבלת עדות) מדבריהם נזדכה פלוני (סופו לצאת מבית דין זכאי לפי ראות עינינו ואחר כך נושאים ונותנים).

אביי ורבא דאמרי תרוייהו אמרינן ליה אי לא קטלת לא תדחל. רב אשי אמר כל מי שיודע לו זכות יבא וילמד עליו. תניא כוותיה דאביי ורבא. רבי אומר אם-לא שָׁקַב אִישׁ אֶתְךָ וְאם-לֹא שָׁטִית... [דף לג ע"א] מיכן שפותחין בדיני נפשות תחלה לזכות. פסק הרמב"ם וכן אין פותחין בדיני נפשות לחובה אלא לזכות, כיצד אומרים לזה שחטא אם לא עשית דבר זה שהעידו בו עליך אל תירא מדבריהם סנהדרין (יז).

'דיני ממונות מחזירין...' ורמינהו דן את הדין, זיכה את החייב חייב את הזכאי, טימא את הטהור, טיהר את הטמא מה שעשה עשוי (אלמא לא הדר) וישלם מביתו וכתבו התוס', וא"ת טיהר את הטמא אמאי מה שעשה עשוי, ועוד אי מה שעשה עשוי אמאי משלם, דאכתי לא מיתוקמא דעירבן עם פירותיו עד לבסוף וי"ל דהשתא סבירא ליה כשעירבן בעל הבית ולבסוף ס"ל כשעירבן חכם, והשתא מה שעשה עשוי שעירבן ברוב פירותיו טהורים דבטלי ברובא, וישלם מביתו שעירבן בפירות מועטים. וא"ת למאי דס"ד בבכורות (כה:) דאתיא כר"מ הא שמעינן ליה בגיטין (נד:) גבי נפלו ונתפצעו דאפי' שגג לא יעלו דקנסין שוגג אטו מזיד ואם כן היכי בטלי ברובא וי"ל כיון דעל פי חכם עביד לא קנים האי שוגג אי נמי לענין דינא דגרמי מוקי לה כר' מאיר (בכורות כה:) ולא כוותיה לכל מילין?

אמר רב יוסף לא קשיא כאן במומחה (יש בו כח לחזור, ולא מצי למימר ליה בעל דין 'אנא כי טעמא קמא דידך עבדינא' כתבו התוס' כולי סוגיא בטעה בשיקול הדעת, דאי בדבר משנה הא רב נחמן ורב יוסף גופייהו שמעינן להו בכתובות (ק:) דאמרי ב"ד שמכרו בלא הכרזה נעשו כמי שטעו בדבר משנה וחוזרים. וא"ת לעיל (ה.) איתא דמר זוטרא בריה דרב נחמן דן דינא ומעה אתא לקמיה דרב יוסף אמר ליה אי קבלוך עלייהו... כי טעה נמי בשיקול הדעת אמאי לא היה חוזר, הא מומחה הוה וי"מ דמומחה דהכא היינו במומחה דסמיכא) כאן בשאינו מומחה (מצי אמר ליה 'מי יימר דטעמא בתרא דידך עיקר, דילמא קמא עיקר, ובהאי הוא דטעיתה).

חשיב הפסק (כיון להוא נלך העדות) לימא (שאומרים להם 'מי יימר') אחר כדי דיבור אמרינן להו (ואז לא יכולים לחזור בהם תוך כדי דיבור, וא"כ אין כאן חסימה, וכך הגמ' יכלה לתרץ את הקושיא של עולא) ואע"ג דאין פתיחה זו מועלת (סהרי לא יכולים לחזור בהם מעדותם להוא אחר כדי דיבור, וכיון שהגיד טוב אינו חוזר ומגיד) ויש לומר דה"מ לשנויי הכי אלא דשפיר משני (תרוץ אחר) ועי"ל שאפי' שכבר העידו העדים עדותם, עד שלא נחקרה עדותן בב"ד יכולין לומר מבודין אנו כדתניא בתוספתא (וא"כ מוננת קושיית עולא, שחוסמים אותם) מיהו רש"י פירש דפתיחת זכות לאחר שדרשושם וחקרום ובאין לישא וליתך, וכפי' משמע לקמן (מ.) דקתני אם נמצאו דבריהם מכוונים פותחין **אמר רב יהודה** הכי אמרינן להו מי יימר כדקאמריתו (שמא בעצה באתם, וזו היא פתיחת הצלה לזה)?

אמר ליה עולא והא חסמינן להו (חוסמין אנו את פיהם כשאנו מכחישינן אותך, ויחזרו בהן בתוך כדי דיבור)? וליחסמו, מי לא תניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר מסייעין (היו בית דין) את העדים (קודם קבלת עדות) ממקום למקום (ומחדר לחדר כשבאין להעיד, אומרים להם לא נקבל כאן אלא כאן, וכן משם למקום אחר) כדי שתיטרף דעתן ויחזרו בהן. מי דמי, התם ממילא קא מידחו, הכא קא דחינן להו בידים (וכתיב 'ובערת הרע')?

אלא אמר עולא הכי אמרינן, יש לך עדים להזימם (נתמיה). אמר ליה רבה וכי פותחין בזכותו של זה שהיא חובתו של זה (לחזור אחר עדי הזמה כדי שיהרגו הראשונים, נתמיה). ומי הויא חובתו (אי הוו מיתזמי השתא קודם גמר דין) והתנן אין עדים זוממין נהרגין עד שייגמר הדין? הכי אמינא (היכי מזהרינן להאי לחזור אחר עדי הזמה והא חובתן של אלו היא ד...) אילו שתיק האי עד דמויגמר דיניה ומייתי עדים ומזים להו הויא ליה חובתו של זה?

אלא אמר רבה אמרינן ליה יש לך עדים להכחישינן [כגון אנו ראינו אותו הרוג אחר כך חי וקיים, דהויא עדות בטילה דהוא והן פטורין, דאין זוממין אלא בעמנו הייתם כדיליף במכות (ה.)] **רב כהנא אמר** (כך

האם שלה (בית הריון לעז"י נש"י נחס) והאכילה רבי טרפון לכלבים. ובא מעשה לפני חכמים ביבנה והתירוה (מפני...) שאמר תודום הרופא אין פרה וחזירה יוצאת מאלכסנדריא של מצרים אלא אם כן חותכין האם שלה (לפי שטובות הן ואין רוצין שיהיו מצויות במקומות אחרות) כדי שלא תלד (וקא חזינן דמתקיימות). אמר רבי טרפון הלכה חמורך טרפון (כלומר צריך אני למכור את חמורי ולהחזיר פרה לבעלים) אמר לו רבי עקיבא פטור אתה, שכל המומחה לרבים פטור מלשלם. ואי איתא, לימא ליה טועה בדבר משנה אתה [סתם משנה היא בחולין (נד)]. ניטלה האם שלה כשירה] וטועה בדבר משנה חוזר (ולקמן פריך, הכא מאי חזרה איכא הרי האכילה לכלבים)? חדא ועוד קאמר. חדא דטועה בדבר משנה אתה, וטועה בדבר משנה חוזר ועוד אי נמי בשיקול הדעת טעית מומחה לרבים אתה, וכל המומחה לרבים פטור מלשלם.

אמר רב נחמן בר יצחק לרבא מאי קא מוטיב רב המנונא לרב ששת מפרה, פרה הרי האכילה לכלבים, וליתא דתהדר (לא שייך לומר טעה דלכך משנה חוזר)? הכי קאמר ליה (רב המנונא) אי אמרת בשלמא טעה בדבר משנה אינו חוזר אלמא קם דינא (כלומר מה שהורה הורה, ואי נמי איתא קמן לא הדרא מיתכשרא) היינו (דאמר ליה דאי לא דמומחה הוא הוה בעי שלומי) דקא מפחיד רבי טרפון, וקאמר ליה איהו מומחה לבית דין אתה, ואתה פטור מלשלם. אלא אי אמרת טעה בדבר משנה חוזר לימא ליה כיון דאילו הואי פרה, דינך לאו דינא ולא כלום עבדת, השתא נמי לא כלום עבדת [דאיהו הוא דאפסיד אנפשיה, שהשליכה לכלבים, ואת לא אפסדת ליה מידי במאי דפסקת עלה שם טרפות, דהא אי בעית למהדר הדרת ביארו התוס' בלא נטל ונתן ביד איירי דאי האכילה ר' טרפון לכלבים א"כ טובא עבד. ותימא דבבכורות (כה): בההיא דן את הדין בעי לאוקומי כר"מ מקמי דאוקי

ובמומחה מחזירין, והקתני אם היה מומחה לבית דין פטור מלשלם (אלמא מה שעשה עשוי, ומיהו פטור מלשלם דכיון דמומחה הוא מזלא בישא דההוא גברא גרם ליה למיטעי)?

אמר רב נחמן כאן שיש גדול הימנו בחכמה ובמנין (אותו גדול מחזיר דבריו של זה, דיש בו כח לבטל) כאן שאין גדול הימנו בחכמה ובמנין (לא ציית ליה בעל דין לאהדורי עובדא, ואפילו זה אומר טעיתי, לאו כל כמיניה).

רב ששת אמר כאן שטעה בדבר משנה (אין דינו דין לגמרי, וחוזר) כאן שטעה בשיקול הדעת. דאמר רב ששת אמר רב אסי טעה בדבר משנה חוזר, טעה בשיקול הדעת אינו חוזר. אמר ליה רבינא לרב אשי אפילו טעה ברבי חייא ורבי אושעיא (האי דבר משנה דקאמר מי אמרינן דאפילו טעה בדבר המשנה בתוספתא דבי רבי חייא ורבי אושעיא, שהם סידרו התוספתא וסתמו בה מה שסתמו, ולא הוי עיקר כל כך כמשנתנו שסתמה רבי, שהיה גדול מהם וכל הישיבה מצויה אצלו על ידי שהוא נשיא, ודקדקו עמו בדברים והעמידום על בוריים)? אמר ליה אין. אפילו בדבר ושמואל (במימרא דידהו שפסקו מסברא שלהם, ולא הויא מתניתין אלא סברא)? אמר ליה אין. אפילו בדידי ודידך? אמר ליה אטו אנן קטלי קני (קוצצים קנים ומלקטי עצים) באגמא אנן (אחרי שאמרתי לך שאף הטועה בדברי האמוראים האחרונים חוזר, מאי גריעותנן מדאחריני).

היכי דמי שיקול הדעת? אמר רב פפא כגון תרי תנאי או תרי אמוראי דפליגי אהדדי, ולא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר, ואיקרי ועבד כחד מינייהו, וסוגיא דשמעתא אזלי כאידך (רוב הדיינין נראין להם דברי השני) היינו שיקול הדעת.

איתיביה רב המנונא לרב ששת (דאמר טעה בדבר משנה חוזר) מעשה בפרה שניטלה

מחזירין לחובה, מחזירין לזכות זכות גרידתא (שהיא זכות לו ואינה חובה לבעל דינו, כגון חלול שבת או אשת איש) ואין מחזירין לחובה, לזכות שהיא חובה (דהא לחובה ממש לא מצית לפרושא, דהא בדיני ממונות נמי ליתא) חובתיה דמאן?

הא לא קשיא חובתיה דגואל הדם (שקשה בעיניו שזה ניצול). משום חובתיה דגואל הדם קטלינן ליה לחאי, ועוד מאי בין בין (קתני ברישא בין לזכות בין לחובה, אלמא תרתי מילי קתני, וליכא לפרושה לזכות שהיא חובה)? קשיא.

רבינא אמר (מהדר לאוקומי לתירוציה דרב חסדא דמתניתין כשלא נשא ונתן ביד, ודן את הדין כשנשא ונתן ביד, ודקשיא לך זיכה את החייב מאי נשא ונתן ביד איכא...) כגון שהיה לו בידו משכון (לתובע מן הנתבע, וזיכה הדיין את הלוח, ואמר לו פטור אתה) ונטלו ממנו (נטל המשכון מיד המלוה והחזירו ללוח) טימא את הטחור (משכחת לה כשנשא ונתן ביד) דאגעי ביה שריץ (כשבא לישאל לפניו על דבר הספק דנולד לו בטהרותיו, ואמר לו הדיין טמאות הן, ונטל שריץ והשליך עליהם שלא יהא עוד ספק בדבר, והן לא היו אלא טהורות) מיהר את הטמא שעירבן בין פירותיו [נטלו הדיין עצמו ועירבן עם שאר פירות של נשאל, ונמצא שטעה והרי הכל טמא פתבו התוס', הקשה רבינו אפרים לא יהא אלא כמטמא בידים דתנן בגיטין (נב): המטמא והמדמע והמנסך בשוגג פטור והא נמי בשוגג הוא, ובשלמא לחזקיה דאמר התם (נג). אחד שוגג ואחד מזיד חייב, ומה טעם אמרו בשוגג פטור כדי שיוודיעו, וגבי חכם בעל הוראה אין לפטור מטעם כדי שיוודיעו, דכי נמי מחייבת ליה מודע ליה, אלא לר' יוחנן דאמר דבר תורה אחד שוגג ואחד מזיד פטור ומה טעם אמרו במזיד חייב שלא יהיה כל אחד ואחד מטמא טהרותיו של חברו ואומר פטור אני, הכא לא שייך לחייב מהאי טעמא, מיהו למאי דמוקי במסקנא שנטל ונתן ביד יש לחייב כמו מזיד דלמה לו לאדם ליטול וליתן ביד, אבל למאי דסבירא ליה מעיקרא שעירבן בעה"ב קשה וי"ל דמכל מקום חשיב כמו מזיד שהיה לו לחכם לדקדק בהוראתו ולידע

כשנטל ונתן ביד אמאי חייב חכם כשטיהר את הטמא במה שעירבן בעל הבית בפירותיו נימא כיון דאילו לא עירבן הוה הדר השתא נמי לאו כלום עבד וי"ל דסוגיא דהכא אתיא כרבנן אבל לר"מ דדן דינא דגרמי חייב אע"ג דאילו לא עירבן הוה הדר, דהא מראה דינר לשולחני ונמצא רע מחייב לר"מ בב"ק (ק). אע"ג דאילו הוה קמן הוה הדר.

רב חסדא אמר כאן שנטל ונתן ביד (מה שעשה עשוי) כאן שלא נטל ונתן ביד (אלא צוה לבעל דין והוא עושה מעצמו מחזיר הממון מזה שקיבלו לזה שנתנו).

בשלמא חייב את הזכאי (שפיר מצי לאוקמי מה שעשה עשוי) כגון שנטל ונתן ביד (כדקתני בה שנטל מן הזכאי ממש מידו שלא כדין ונתן לתובע) אלא זיכה את החייב, היכי משכחת לה (על כרחיך לא שייך האי לישנא אלא במזכה את הנתבע, שהיה חייב לשלם...) ואמר ליה פטור אתה (דאין לשון זכאי אלא לשון נקי ופטור) והא לא נטל ונתן ביד? כיון דאמר פטור אתה (וזה היה מוחזק ועכבוהו על פיו) כמו שנטל ונתן ביד דמי.

אלא מתניתין, דקתני דיני ממונות מחזירין בין לזכות בין לחובה, בשלמא לזכות משכחת לה, דאמר ליה מעיקרא חייב אתה ולא נטל ולא נתן ביד. אלא (מחזיר) לחובה היכי משכחת לה (על כרחיך משמע מתחלה זכה...) דאמר ליה פטור אתה (וקאמר מחזירין). והאמרת כיון דאמר ליה פטור אתה כמו שנטל ונתן ביד דמי? חדא קתני (דלעולם לחובה אין מחזירין מאחר שזיכהו, אלא משלם מביתו, ומתניתין חדא קתני) דיני ממונות מחזירין לזכות שהיא חובה (מחזירין הדבר לזכותו של זה אם חייבוהו תחלה ולא נשאו ונתנו ביד מחזירין לזכותו שהוא חובתו של חברו שמחייבין אותו להחזיר מה שגבה).

דכוותה גבי נפשות (על כרחיך הכי בעי לפרושה ולתת חילוק בין דיני ממונות לדיני נפשות) מחזירין לזכות [דף לג ע"ב] ואין

ל:.

מניין שמחזירין אותו תלמוד לומר וְנָקַי... (משמע מן החטא, ואע"פ שנתחייב בדין) אֶל־תִּהְיֶה־גַּם. ומניין ליוצא מבית דין זכאי, ואמר אחד יש לי ללמד עליו חובת, מניין שאין מחזירין אותו תלמוד לומר וְצַדִּיק (משמע שנצטדק בדין, ואע"פ שאינו נקי) אֶל־תִּהְיֶה־גַּם.

אמר רב שימי בר אשי וחילופא למסית דכתיב וְלֹא־תִחְמַל וְלֹא־תִכְסֶּה עָלָיו. רב כהנא מתני מפּי הָרֹגֶה תִּהְיֶה־רְגֻנוּ.

בעא מניה רבי זירא מרב ששת הייבי גליות מניין (מי הוּו כדיני נפשות אי לא) אתיא רצה, רצה (כתיב בחייבי מיתות יומת הרוצח) וכתיב בחייבי גלות לנוס שמה רוצח). הייבי מלקיות מניין? אתיא רשע רשע (כתיב בדיני נפשות אשר הוא רשע למות) וכתיב בחייבי מלקות וְהִיָּה אִם בֵּן הַכּוֹת הַרְשָׁע). תניא נמי הכי (כתוספתא תניא גבי הא מילתא דמחזירין לזכות) הייבי גליות מאי אתיא רצה רצה, הייבי מלקות מאי אתיא רשע רשע והקשו התוס', תימח תקשה לרבא מברייתא דהכא דקאמר (י.) דמלקות תחת מיתה עומדת, ולית ליה ג"ש דרשע, וכן במכות (ה.) גבי משלשין בממון ואין משלשין במכות אביי אמר אתיא רשע רשע ורבא אמר בעינן כאשר זמם וליכא, ועוד אטו סתמא דהש"ס במכות (שם): כאביי גבי אין העדים זוממין נהרגין עד שיגמר הדין, ואמר הייבי מלקות מניין אתיא רשע רשע ויש לומר דרבא אית ליה ג"ש אלא דלהנך מילי קאמר דלא צריך. מיהו קשה דבכתובות (לה.) גבי הייבי מלקות שוגגין דפטורין מן ממון קאמר אביי אתיא רשע רשע ורבא אמר אתיא מכה מכה, ולרבי יוחנן קשה נמי אמאי מחייב הייבי מלקות שוגגין בתשלומין ולא יליף ג"ש דרשע, ועוד בההוא פירקא (לו.) קאמר והא מהכא נפקא מהתם נפקא כדי רשעתו ומסיק חדא במיתה וממון וחדא במלקות וממון, והשתא במלקות וממון למה לי קרא תיפוק ליה מג"ש דרשע רשע ויש לומר דרבא ורבי יוחנן לא דרשי התם גזירה שוה דרשע משום דלא הוי בגוף המלקות אלא לפטור ממון דבהדי מלקות וקרא דרשע בגוף המלקות כתיב והיה אם בן הכות הרשע, והא דדריש רבא מכה מכה משום דגבי תשלומים כתיב מכה נפש בהמה ישלמנה, אבל אביי דריש ג"ש דרשע רשע בכל מקום, וסוגין דההוא פירקין גבי כדי

שבעה"ב יערב). **פסק הש"ע א.** כל דיין שדן דיני ממונות וטעה, אם טעה בדברים הגלויים והידועים, כגון דינים המפורשים במשנה או בגמרא או בדברי הפוסקים, חוזר הדין ודנין אותו כהלכה... ואם אי אפשר לחזור, כגון שהלך זה שנטל הממון שלא כדין למדינת הים, או שהוא אלם, או שטימא דבר הטהור או שהורה בכשרה שהיא טרפה והאכילה לכלבים וכיוצא בזה, הרי זה פטור מלשלם אע"פ שגרם להזיק, לא נתכוין להזיק. (הגה ויש חולקין טור נ"ס הנ"ט ועוד פוסקים... ביאר הגר"א דעת החולקים ס"ל ר"ל דחייב וסובר דההוא סוגיא כרבנן) חו"מ (כה,א). ב. טעה בשיקול הדעת, כגון דבר שהיא מחלוקת תנאים או אמוראים ולא נפסקה ההלכה כאחד מהם בפירושו, ועשה כאחד מהם ולא ידע שכבר פשט המעשה בכל העולם כדברי האחד, אם היה זה דיין מומחה ונטל רשות מריש גלותא, או שלא נטל רשות אבל קבלו אותו בעלי דינים עליהם, הואיל והוא מומחה, חוזר הדין. ואם אי אפשר להחזיר, פטור מלשלם... חו"מ (כה,ב). ג. היה הטועה מומחה בית דין, ולא נטל רשות ולא קבלו אותו בעלי דינים עליהם, או שלא היה מומחה אבל קבלו אותו בעלי דינים עליהם לדון להם בדין, וטעה בשיקול הדעת, אם נשא ונתן ביד, מה שעשה עשוי וישלם מביתו, ואם לא נשא ונתן ביד, יחזור הדין, ואם אי אפשר להחזיר, ישלם מביתו [ביאר באר הגולה דין זה הוא שלא כדברי הר"ף, וכתב הכ"מ טעמיה לפי שבע"ד אין לו להפסיד במומחה כיון דלא נקיט רשותא וכן בדקבלוהו עלייהו כי אדעתיה דדין תורה קבלוהו, וכיון שא"א להחזיר ישלם מביתו, דדוקא בטעה בדבר משנה גלי לן גמרא גבי עובדא דר"ט דאם לא נשא ונתן ביד וא"א להחזיר פטור ולא בטעה בשיקול הדעת והביא ראיות לזה] (הגה וי"א דאפילו לא נשא ונתן ביד, מה שעשה עשוי וישלם מביתו, ואין הדין חוזר... ביאר באר הגולה דלא קי"ל כתי' דר"ח שהוא אליבא דרבנן אלא כתי' דרב ששת) חו"מ (כה,ג).

'דיני נפשות... תנו רבנן מניין ליוצא מבית דין הייב, ואמר אחד יש לי ללמד עליו זכות

(סנהדרין נה.) ממשכבי אשה שני משכבות, ואין הצדוקין מודין בו. **כתבו התוס'** פירש רש"י דלא מפרש חיובא בהדיא דילפינן ממשכבי אשה שתי משכבות באשה ואין הצדוקין מודין. וקשה בדבר זה מודין כדמוכח בהוריות (ד.) דאמר שמואל אין ב"ד חייבין עד שיוורו בדבר שאין הצדוקין מודין בו ומסיק בגמ' דאמרי' שלא כדרכה... ופריך והא משכבי אשה כתיב ופי' דהצדוקין מודין בו. וי"ל דהכא מיירי בהעראה, דאמר בכדרכה אפי' בהעראה אסור שלא כדרכה בגמר ביאה אסור העראה שריא אע"ג דפריך התם אההיא שינויא מכל מקום לפי המסקנא דהתם איתוקם ההיא שינויא שפיר]. **פסק הרמב"ם א.**

מה בין דיני ממונות לדיני נפשות... דיני ממונות מחזירין בין לזכות בין לחובה, ודיני נפשות מחזירין לזכות ואין מחזירין לחובה... סנהדרין (יא.א). **ב.** המסית אין דינו כשאר דיני נפשות... ואם יצא מבית דין זכאי ואמר אחד יש לי ללמד עליו חובה מחזירין אותו, יצא חייב ואמר אחד יש לי ללמד עליו זכות אין מחזירין אותו סנהדרין (יא.ה). **ג.** אחד דיני נפשות ואחד דיני מלקיות ואחד דיני גלות הדינים האלו שוים בהן... סנהדרין (יא.ד). **ד.** בית דין שטעו בדיני נפשות והייבו את הפטור וגמרו דינו לחובה ונראה להם הטעם שיסותרו בו את דינו כדי לזכותו סותרין וחזירין ודין אותו, אבל אם טעו ופטרו את המחוייב הריגה אין סותרין את דינו ואין מחזירין אותו, במה דברים אמורים בשטעו בדבר שאין הצדוקין מודין בו אבל אם טעו בדבר שהצדוקין מודין בו מחזירין אותה לחובה, כיצד אמרו הבא על הערוה שלא כדרכה פטור ופטרוהו מחזירין אותו וממיתין אותו, אבל אם אמרו המערה שלא כדרכה פטור ופטרוהו אין מחזירין אותו וכן כל כיוצא בזה סנהדרין (י.ט).

'דיני ממונות הכל...' הכל ואפילו עדים (שהעידו עליו יכולין ללמד עליו ראיות של זכות) נימא מתניתין רבי יוסי ברבי יהודה היא ולא רבנן, דתניא **וְעַד אֶחָד לֹא יִעֲנֶה בְּנֶפֶשׁ בֵּין לְזֹכֶת בֵּין לְחֻבָּה**, רבי יוסי ברבי יהודה אומר עונה לזכות, ואין עונה לחובה?

רשעתו אליבא דרבא אתיא, דלאביי למלקות ולממון לא צריך קרא דאתיא ג"ש דרשע רשע, ומוקי חדא למיתה ומלקות כר"מ).

ו'אין מחזירין לחובה' אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן והוא שטעה בדבר שאין הצדוקין מודין בו (שואין טעותו מפורש בתורה בהדיא, אלא במשנה או בדברי האמוראים) אבל טעה בדבר שהצדוקין מודין בו, זיל קרי בי רב הוא (תינוקות של בית רבן יודעין שאינו כלום והדר).

בעא מיניה רבי חייא בר אבא מרבי יוחנן טעה בנואף ונואפת מהו (פירש רש"י זיכה מהן, מי אמרינן מהדרינן ליה לחובה, דבשלמא ברוצח איכא למיטעי במילי טובא דלא מיפרשי בהדיא, כגון באומר אבן שהרגו בה לא היה בה כדי מיתה, או במותרה מפי ההרוג ולא מפי עדים, או באומר הוא היה רודפנו ויכול להציל באחד מאבריו ולא הציל אלא הרגו, אבל בנואף ונואפת ליכא טעותא לזכותא. **כתבו התוס'** פירש רש"י דבנואף ליכא טעות לזכות. ותימא דהא איכא מילי טובא כי ההיא דפליגי במכות (ז.) אי אמרינן במנאפין עד שיראו דרך מנאפין או עד שיראו כמכחול בשפופרת או חבר בעי התראה או שיתיר עצמו למיתה או שיהיו שני עדין מתרין בו. וי"ל דמבעיא ליה אם יש בנואף ונואפת דבר שאין הצדוקין מודין בו וקאמר רבי יוחנן אדמוקדך יקיד קיין... בעוד שאתה עוסק בשמועתך שאמרתי לך שיש חילוק בין דבר שצדוקין מודין בו לדבר שאין צדוקין מודין בו, תן לב להבין מה הן מודין ומה אין הם מודין, ועתה מפרש הש"ס היכי דמי דבר שאין הצדוקין מודין בו)?

אמר ליה אדמוקדך יקיד, זיל קיץ קרך וצלי (בעוד שהאש דולקת, קציץ דלועין שלך וצלה אותך, כלומר בעוד שאתה עוסק בשמעתך, תן לב להבין ולהוסיף לקח, הרי שמעת ממני טעה בדבר שהצדוקין מודין בו חזור, והאי דבר שהצדוקין מודין בו הוא). איתמר נמי, אמר רבי אמי אמר רבי יוחנן טעה בנואף חזור. אלא היכי דמי אין חזירין (דקתני מתניתין סתם דיני נפשות אין מחזירין לחובה, ועריות נמי במשמע)? אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן כגון שטעה שלא כדרכה **פירש רש"י** הדיין וזיכה בנואף ונואפת שלא כדרכה, דלא מפרש חיוביה בהדיא דרבנן ילפי לה

לג: - ד.

סנהדרין (יח). הפרטים הנוספים שהובאו בהלכה זו מקורם בדף (מ).

'דיני נפשות המלמד...' אמר רב לא שנו אלא בשעת משא ומתן (דבעינן שיעמוד בדבריו לחזר אחר ראיות, שמא ימצא חיוזק לזכות, דשמא לא טעה) אבל בשעת גמר דין (שחיפש כבר הכל, ועכשיו נראה שטעה...) מלמד זכות חוזר ומלמד חובה.

מיתבי למחרת [משנה היא (מ). גבי הלנת דין] משכימין ובאין, המזכה אומר אני המזכה, ומזכה אני במקומי. המחייב אומר, אני המחייב, ומחייב אני במקומי. המלמד חובה מלמד זכות, אבל המלמד זכות אינו יכול לחזור וללמד חובה. והא למחרת גמר דין הוא? וליטעמין, למחרת משא ומתן מי ליכא, כי קתני בשעת משא ומתן.

תא שמע דנין אלו כנגד אלו עד שיראה אחד מן המחייבין דברי המזכין [היכא דנחלקו בדין, שלשים וששה מחייבין ושלשים וחמשה מזכין, וקיימא לן (ב). אין מטיין לחובה עפ"י אחד דנין בראיותיהן אלו כנגד אלו עד שיחזור בו אחד מן המחייבין, דהוו להו מזכין רובא]. ואם איתא ליתני נמי איפכא (לחזור בו אחד מן המזכין)? תנא אזכות קא מהדר (ניחא ליה לאהדורי ומיתני משום לישנא מעליא) אחובה לא קא מהדר.

תא שמע, דאמר רבי יוסי בר חנינא אחד מן התלמידים שזיכה ומת רואין אותו (לענין המנין) כאילו חי ועומד במקומו. ואמאי, נימא אילו הוה קיים הדר ביה? השתא מיהא לא הדר ביה, והא שלחו מתם (כלומר היכי מצית לתרוצא להא דר' יוסי בר חנינא כרב) לדברי רבי יוסי בר חנינא מוצא מכלל רבינו (הא דר' יוסי לא סבירא ליה דרב דאמר בשעת גמר דין חוזר לחובה)? אין מוצא איתמר (הכי שלחו ליה לדברי ר' יוסי בר' חנינא אין מוציאין מכלל דברי רב, דטעמיה דר' יוסי משום דהשתא מיהא לא הדר ביה).

אמר רב פפא באחד מן התלמידים ודברי הכל (הכל דמתניתין לאיתויי תלמידים היושבין שורות לפני הדיינין, קאמר דמלמדין זכות ואין מלמדין חובה... הקשו התוס', תימה הא אמר בדף (יז). דאי אמר הדיין איני יודע והדר אמר טעמא לא שמעינן ליה, ולא יהא אלא כאחד מן התלמידים וי"ל דהתם באומר טעמא לחובה והכא באומר טעמא לזכות).

[דף לד ע"א] מאי טעמא דרבי יוסי בר יהודה? דאמר קרא וְעַד אֶחָד לֹא יַעֲנֶה בְּנַפְשׁוֹ לְמוֹת, למות הוא דאינו עונה, אבל לזכות עונה. ורבנן (דאמרי אפילו לזכות לא יענה)? אמר ריש לקיש משום דמיחזי כנוגע בעדותו (נוגע הוא בדבר, שמתהרט בו ודואג שמא יגמר הדין לחובה, ויביא זה עדים להזימן, ומיהדר לא מצי הדרי בהו לאחר כדי דיבור, דכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד). ורבנן, האי למות מאי דרשי ביה? מוקמי ליה באחד מן התלמידים (אבל בעדים לא מיתוקם, משום נגיעת עדות, כדאמרינן) כדתניא אמר אחד מן העדים יש לי ללמד עליו זכות מניין שאין שומעין לו תלמוד לומר עד אחד לא יענה. מניין לאחד מן התלמידים שאמר יש לי ללמד עליו חובה מניין שאין שומעין לו תלמוד לומר אחד לא יענה בנפש למות (למות הוא דאינו עונה...).

פסק הרמב"ם. א. כל עד שהעיד בדיני נפשות אינו מורה בדין זה הנחרג ולא ילמד עליו לא זכות ולא חובה, ואם אמר יש לי ללמד עליו זכות משתקין אותו שנאמר ועד אחד לא יענה בנפש למות בין לזכות בין לחובה, ומחו זה שנאמר למות כלומר עד שהעיד בנפש למות לא יענה דבר אלא יעיד וישתוק אבל בדיני ממונות יש לו ללמד עליו זכות או חובה עדות (הח). ב. אמר אחד מן התלמידים בדיני נפשות יש לי ללמד עליו חובה משתקין אותו, אמר יש לי ללמד עליו זכות מעלין אותו עמהן לסנהדרין, אם יש ממש בדבריו שומעין לו ואינו יורד משם לעולם, ואם אין ממש בדבריו אינו יורד משם כל היום כולו,

לד.

תנא וכפטיש יפציץ סלע, מה פטיש זה מתחלק לכמה ניצוצות וכתבו התוס' רבינו שמואל גרים 'מחלק' (ר"ל להפטיש מחלק את הסלע) שאין הפטיש מתחלק אלא הסלע. וקשה דהוה ליה למימר מה הסלע מתחלקת (היה לומר כן, כיון שהתורה נמשלה לסלע ולא לפטיש) וכן בשבת (פח:) גרס מה פטיש מתחלק לכמה ניצוצות אף כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה היה מתחלק לשבעים לשון והו"ל למימר נמי מה סלע מתחלקת. ומפרש ר"ת וכפטיש יפוצץ סלע שהפטיש מתחלקת מן הסלע כדאמרינן במדרש מעשה בא' שלקח סנפירין הלך לבדוקו נתנו על הסדן והכחו בקורנס ונבקע הסדן ונחלק הקורנס וסנפירין עומד במקומו היינו הוא דכתיב וכפטיש יפוצץ סלע אף מקרא אחד יוצא לכמה טעמים.

היכי דמי טעם אחד משני מקראות (מפרש לקמן היכי דמי?) אמר רב זביד, כדתנן מזבח מקדש (פסולין שאם עלו לא ירדו) את הראוי לו (ובלבד שיהא דבר שנראה כבר למזבח, ובזבחים מפרש למעוטי קמצים שלא קדשו בכלי, אבל פיגול ונשפך דמו ונשחט במחשבת פסול אם עלו לא ירדו, והתם מפרש טעמא שהיה פסולן בקדש, כלומר שנפסלו בעזרה) רבי יהושע אומר (קסלק"ד דר' יהושע לאו לאיפלוגי אתא, אלא למילפא מקרא) כל הראוי לאשים, אם עלה לא ירד. שנאמר הֶעֱלָה עַל מוֹקְדָהּ, מה עולה שהיא ראויה לאשים אם עלתה לא תרד אף כל שהוא ראוי לאשים אם עלה לא ירד. רבן גמליאל אומר כל הראוי למזבח אם עלה לא ירד, שנא' הִוא הֶעֱלָה עַל מוֹקְדָהּ עַל-הַמִּזְבֵּחַ (ממוקדה דייק, דהיינו אשים דאמר קרא כל הלילה תהא שם, דכיון שעלתה לא תרד, ומשום כשירה לא איצטריך, וטעמא דרבן גמליאל מעל המזבח) מה עולה שהיא ראויה לגבי מזבח אם עלתה לא תרד, אף כל שהוא ראוי למזבח אם עלה לא ירד. ותרווייהו מאי קמרכו פסולין (שנפסלו בעזרה שאם עלו לא ירדו, ולא פליגי אהדדי...) מר מייתי לה ממוקדה ומר מייתי לה ממזבח.

והא התם מיפלג פליגי, דקתני סיפא אין בין דברי רבן גמליאל לדברי רבי יהושע אלא

תא שמע שני סופרי הדיינין עומדין לפנייהו, אחד מן הימין ואחד מן השמאל, וכותבין דברי המזכין ודברי המחייבין (פלוגי חייב ומן הטעם הזה, פלוגי זיכה ומן הטעם הזה). בשלמא דברי המחייבין (בעי למיכתב ביום ראשון ואע"ג דמצי למיהדר, דבעינן לידע למחר הטעמים, משום 7...) למחר חזו טעמא אחרינא (דאי הדר ביה חד מינייהו מטעמא קמא, ומחייב ליה למחר מטעמא אחרינא) ובעו למעבד הלנת דין (בטעמא בתרא אולי יחזור בו הלילה) אלא דברי המזכין [אם איתא דיכול לחזור בו למה לי למכתבינהו (טעמי הזכות) אי משום שעת משא ומתן דלמחר, הא מילתא בעלמא היא כדי שיחזור אחר הזכות, לכתוב 'פלוגי זיכה'] מאי טעמא (למה לי למכתב טעמא) לאו משום דאי חזו טעמא אחרינא לחובה לא משגחינן בהו (הלכך בעי למיכתב טעמא דלא נינשייה לטעמיה, ולימא שמא בדבר שהצדוקין מודים בו הייתי טועה התוס' הביאו את פירוש רש"י וכתבו, וא"ת דצריך לכתוב טעמא, אע"פ שיכול לחזור בשעת גמר דין, משום דבשעת משא ומתן דלמחר (לפני גמר דין) שלא יאמר בדבר שצדוקין מודין הייתי טועה ויחזור. וי"ל כיון דליכא נפקותא כולי האי לענין פטור וחובה של נידון אלא כדי שיחזור אחר זכותו לא היה להם לחוש לכתוב טעמא מאחר דבשעת גמר הדין יכולין לחזור בכל ענין, אבל אם אינם יכולין לחזור בכל ענין אף בשעת גמר דין שיש נפקותא או ראוי לכתוב?)

לא, כדי שלא יאמרו שנים טעם אחד משני מקראות (מפרש לקמן היכי דמי). כדבעא מיניה רבי אסי מרבי יוחנן אמרו שנים טעם אחד משני מקראות מהו? אמר ליה אין מונין להן אלא אחד (דחד מהנך קראי לאו להכי אתא, דקיימא לן לא נכתבו שני מקראות לטעם אחד הלכך חד מינייהו מטעא טעי).

מנהני מילי? אמר אביי דאמר קרא אֶתְתָּה דְבַר אֱלֹהִים שְׁתִּים-זָנוּ שְׁמַעְתִּי (אבל שתים לא דיבר אלהים לשמוע אחת) כִּי עָז לְאֱלֹהִים מקרא אחד יוצא לכמה טעמים, ואין טעם אחד יוצא מכמה מקראות. דבי רבי ישמעאל

לד. - לד:

דאיכא שתי כריתות, הואיל ואין בהן אלא אזהרה אחת אין חילוק חטאת ביניהם, דאילו במעלה כתיבא אזהרה באפי נפשה השמר לך פן תעלה עולותיך, ואילו שוחט וזורק אין בהם אזהרה אלא מהיקש דאיתקש למעלה, דכתיב שם תעלה עולותיך ושם תעשה, איתקש שאר עשיות להעלאה, ומהכא נפקא לשוחט וזורק (זבחים קז.) דאמר קרא שם תעלה עלתיך ושם תעשה ערבינהו רחמנא לכולהו עשיות. **פסק הרמב"ם א.** ובכלל לאו זה שלא יחזור המלמד זכות בדיני נפשות ללמד חובה שנאמר לא תענה על ריב לנשות, במה דברים אמורים בשעת משא ומתן, אבל בשעת גמר דין יש למלמד זכות לחזור ולהתמנות עם המחייבים סנהדרין (יב. ב. שנים שאמרו טעם אחד אפילו משני מקראות אין נמנין אלא כאחד סנהדרין יח.)

'דיני ממונות דנין ביום וגומרין בלילה...' מנהגי מילי (דיני ממונות לנין זיוס)? אמר רבי חייא בר פפא דאמר קרא וְשִׁפְטוּ אֶת־הָעָם בְּכָל־עֵת. אי הכי, תחלת דין נמי (ישיה גס כלילס)? כדרבא, דרבא רמי כתיב וְשִׁפְטוּ אֶת־הָעָם בְּכָל־עֵת וְהָיָה בַיּוֹם הַנִּחְיָלוֹ אֶת־בְּנֵי (משפט נחלות, דהיינו דיני ממונות ביום) הא כיצד, יום לתחלת דין לילה לגמר דין (דכתיב ושפטו, ועיקר משפט היינו גמר דין. כתבו התוס' ואיפכא ליכא למימר דמסתמא תחלת הדין עיקר ועוד ביום הנחילו קבלת עדות הוא דהוי כתחלת הדין).

מתניתין דלא כרבי מאיר, דתניא, היה רבי מאיר אומר מה תלמוד לומר וְעַל־פִּיהֶם יִהְיֶה כָּל־רִיב וְכָל־נִגְעָה, וכי מה ענין ריבים (אפילו גמר דין משמע) אצל נגעים, אלא מקיש ריבים לנגעים, מה נגעים ביום, דכתיב וּבַיּוֹם הַיָּאוֹת בְּוֹ כְּתוּבוֹ הַתּוֹסֵף מַכְנֵעַ נֹרָאָה לִי דְרִישׁ לִיה רבא במו"ק (ח.) לי ולא לאורי, וקרא דהכא מוקים לה דיש יום שאי אתה רואה אותו היכא דנגע נולד בהתן ונותנין לו ז' ולא יצטליתו אלא אורחא דהש"ס להביא הפשוט דאי לא כנגע נראה לי הוה מוקמינן קרא דהכא ביום ולא בלילה, וכה"ג איכא בכמה דוכתיין אף

הדם והנסכים (שנפסלו לא ירדו, דהא נראו למזבח) שרבן גמליאל אומר לא ירדו, ורבי יהושע אומר ירדו (דאינן לאשים)?

אלא אמר רב פפא כדתניא, רבי יוסי הגלילי אומר מתוך שנאמר [דף לד ע"ב] כָּל־הַפֶּגַע (אפילו פסולין) בְּמִזְבְּחַ יִקְרָשׁ (ולא ירד) שומע אני בין ראוי, בין שאינו ראוי (כגון שאור ודבש, ואיל וצבי וחולין שאינם ראויים להקדשה) תלמוד לומר כבשים (דסמיך ליה וזה אשר תעשה על המזבח כבשים בני שנה...) מה כבשים ראויין אף כל ראוי. רבי עקיבא אומר עולה (בהוא קרא נמי כתיב) מה עולה ראויה אף כל ראוי. ותרווייהו מאי קא ממעטו פסולי (שלא נראו מעולם) מר מייתי לה מכבשים ומר מייתי לה מעולה.

והאמר רב אדא בר אהבה עולת העוף פסולה איכא בינייהו, מאן דמייתי לה מכבשים. כבשים אין, אבל עולת העוף לא. ומאן דמייתי לה מעולה אפילו עולת העוף נמי?

אלא אמר רב אשי כדתניא דָּם יִחָשֵׁב לְאִישׁ תְּהוּא דָּם שִׁפְךָ לרבות את הזורק (דם קדשים בחוץ שהוא בכרת, ומתרבי מדם שפק, ובפרשת שחומי חוץ כתיב) דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר או זבח (גבי מעלה בחוץ כתיב) לרבות את הזורק. ותרווייהו מאי קא מרבו זריקה, מר מייתי לה מדם יחשב ומר מייתי לה מאו זבח.

והאמר רבי אבהו שחט זורק (בהעלם אחד) איכא בינייהו, לדברי רבי ישמעאל אינו חייב אלא (חטאת) אחת (דמייתי ליה לזורק מכרת דכתיב בשוחט, וכיון דחד כרת וחד לאו אתרווייהו, אין חילוק חטאת ביניהם כי עבדינהו בהעלם אחת) לדברי רבי עקיבא (דיליף זורק מכרת דכתיב גבי מעלה) חייב שתים?

הא איתמר עלה, אמר אביי אף לדברי רבי עקיבא נמי אינו חייב אלא אחת [דאע"ג

לד:

לשפוט חזי) דתנן אין רואין את הנגעים שחרית ובין הערבים (אין כח אור החמה קיים) ולא בתוך הבית, ולא ביום המעונן, מפני שכהה נראית עזה. ולא בצהרים מפני שעזה נראית כהה.

ורבי מאיר, האי פיום הנחילו את פניו מאי עביד ליה (הא נפקא ליה מהיקשא)? ההוא מיבעי ליה לכדתני רבה בר הנינא קמיה דרב נחמן 'זהיה ביום הנחילו את בניו, ביום אתה מפיל נחלות, ואי אתה מפיל נחלות בלילה. אמר ליה אלא מעתה מאן דשכיב ביממא ירתון ליה בניה, ומאן דשכיב בליליא לא ירתון ליה בניה? דילמא דין נחלות קאמרת (דביום הויא צואת מת דין פסוק, ואין צריך עוד לדיינין, ובלילה לא הוי דין פסוק וצריך דיינין, ואלו ששמעו צואת המת יעידו בפניהם פתבו התוס', פירש רש"י דביום הויא צואת המת דין פסוק וא"צ הדבר עוד לדיינין, וצריך לאוקומי קרא כשהקנה, דדברי שכיב מרע לאו ככתובין וכמסורין מדאורייתא אלא מדרבנן). דתניא וְהִיטָה לְבַנְי יִשְׂרָאֵל לְחֻקַּת מִשְׁפָּט (בפרשת נחלות דאיש כי ימות... כתיבא) אורעה (נפתיימה) כל הפרשה כולה להיות דין (דמשמע הפלת נחלות דין קצוב הוא, בשעת המיתה הכל כמו שאמר המת ואין הדבר צריך דיינין אלא כל אחד מיורשיו יחזקוהו שומעי הצוואה בשלו). כדרב יהודה אמר רב, דאמר רב יהודה אמר רב שלשה שנכנסו לבקר את החולה [הפירו התוס' מפורש בדף (ט.) גבי בזמן שהתרו בהן] רצו כותבין (בלשון עדות והיורשים יבאו לבית דין ובית דין יעשו כפי הצוואה) רצו עושין דין (השומעין רשאים ושלטיין להיות מחזיקין כל אחד בשלו, הכל כמו ששמעו). שנים כותבין ואין עושין דין (דמתחילתו לא נראו להיות לדיינין). ואמר רב חסדא לא שנו אלא ביום, אבל בלילה (שאינו ראוי לדון) כותבין ואין עושין דין (אפילו למחר, שמתחלתן לא נראו לישיב לשם דין) משום דהוו להו עדים, ואין עד נעשה דיינן? אמר ליה איק, הכי קאמינא.

ריבים ביום. ומה נגעים שלא בסומין דכתיב לְכָל־מְרֹאָה עֵינֵי הַפֶּהָן אַף רִיבִים שֶׁלֹא בִסוּמִין. ומקיש נגעים לריבים, מה ריבים שלא בקרובים אף נגעים שלא בקרובים. אי מה ריבים בשלשה אף נגעים בשלשה, ודין הוא ממונו בשלשה, גופו לא כל שכן? תלמוד לומר וְהוּבָא אֶל־אֶהָרָן הַפֶּהָן אֹן אֶל־אֶתֶד... הא למדת שאפילו כהן אחד רואה את הנגעים.

ההוא סמיא דהוה בשבבותיה דרבי יוחנן, דהוה דאין דינא, ולא אמר ליה רבי יוחנן ולא מידי. היכי עביד הכי, והא אמר רבי יוחנן הלכה כסתם משנה, ותנן כל הכשר לדון כשר להעיד, ויש שכשר להעיד ואין כשר לדון. ואמר רבי יוחנן לאתויי סומא באחת מעיניו (ור"מ היא דמקיש ריבים לנגעים)? רבי יוחנן סתמא אחריתא אשכח (דמכשר סומין) דיני ממונות דנין ביום וגומרין בלילה (דומיא דסומא הקשו התוס', תימה דילמא טעמא דמתני' דהכא משום דכתיב ושפטו את העם בכל עת, אבל לענין סומא מקשינן ריבים לנגעים).

מאי אולמיה דהאי סתמא מהאי סתמא? אי בעית אימא סתמא דרבים עדיף (דההיא ר' מאיר היא, וכיון דבדוכתא אחריתי הדר רבי וסתם כרבנן עבדינא כוותיה) ואי בעית אימא משום דקתני לה (להא דדנין בלילה) גבי הלכתא דדינא [גבי הלכתא, דדינא הכא, בסנהדרין (לב.) תניא רבי גבי דיני ממונות שמע מינה עיקר היא למילף מינה, דאילו תהיא דכל הכשר במסכת נדה (מט:)] תניא רבי אגב גררא, דתניא התם כי הני מילי טובא בפרק בא סימן, הלכך לאו אליבא דהלכתא סתם אלא משום דמצריך, ותני הנך דדמו אהדדי כגון כל שחייב בראשית הגז חייב במתנות, ויש שחייב במתנות ואין חייב בראשית הגז ודכוותיה טובא].

ורבי מאיר, האי ושפטו את העם בכל עת מאי דריש ביה? אמר רבא לאיתויי יום המעונן (אע"ג דלראית נגעים לא חזו,

לד: - לה.

וישוב חרון אף... כדי שישוב חרון אף מישראל (כשהקב"ה רואה שכולם עסוקים בדבר ומקנאין לכבודו). **פסק הרמב"ם**... אין דנין לעולם שנים ביום אחד אלא דנין זה היום והשני למחר, היו שניהם בעבירה אחת ומיתה אחת כגון נואף עם נואפת דנין שניהם ביום אחד לפיכך אם היה הנואף בועל בת כהן הואיל והוא בחנק והיא בשריפה אין הורגין שניהן ביום אחד סנהדרין (י"ד).

'דיני ממונות גומרין בו ביום בין לזכות בין לחובה, דיני נפשות גומרין בו ביום לזכות וביום שלאחריו לחובה'. מנהני מילי? **אמר רבי חנינא** דאמר קרא **מְלֹאֲתֵי מִשְׁפַּט צָדֵק יִלְיִן בָּהּ** (רגילין היו מתחלה להלין את הדין כדי לצדקו) וְעֵתָהּ (כשאינן עושים כן הרי הן כ...) **מְרַצְּקִים. ורבא אמר** מהכא, **אֲשַׁרְי חָמוּץ אֲשֶׁר דִּיין שִׁמְחָמֵץ אֶת דִּינוֹ** (שמשאה אותו ומלינו כדי להוציאו לאמיתו).

ואידך **פירוש רש"י** מיבעיא ליה להך דרשה דאמר בב"ק (מו:): מנין שנוקקין לתובע תחלה, כגון התובע את חבירו לדין שהלוהו ואינו משלם, וזה טוענו משכון היה לי בידך ונתקלקל או אבד, נוקקין תחלה בית דין לתביעת התובע עד שיהא ממונו בידו, ואחר כך נוקקין לדין המשכון. **התוס' הביאו** את פירוש רש"י **והוסיפו לבאר** וצ"ל שיש שטר למלוה דלא מהימן ליה במינו דאי בעי אמר פרעתך דא"צ לפורעו בעדים. **ואע"ג** דאטרוחי ב"ד תרי זימנין לא מטרחינן כדאמר בב"מ (קי.) בההוא שטרא דהוה כתיב ביה שנין סתמא ומלוה אמר ג' ולוה אמר ב' ומסיק והיכא דקדים מלוה ואכל פירי דג' שנין לא מפקינן מיניה משום דאטרוחי בי דינא שתי זימנין לא מטרחינן. **התם** היינו טעמא כדמסיק מילתא דעביד לאיגלווי, אבל הכא משום דברים בעלמא דקאמר לוה לאישתמוטי לא שבקינן מלהוציא מידו. **מיהו, תימנה** היכי דמי אם יש לו עדים מזומנין ללוה או שטוען דבתוך ל' יום יביא עדים נמתין ליה דאפי' שואל זמן לפרוע יחבינן ליה זמן ל' יום, ואי טוען שיביא עדים לאחר ל' יום בלא קרא נמי לא צייתינן ליה, והיכא דזיילי ניכסי קאמר התם דנוקקין לנתבע תחלה ואמאי וכי ימתינו לאחר שנה או שנתים וצ"ל ולדחוק דאמר פלוני ופלוני היה שם ויודע בזכותו, ויודע דהכי הוא. **ורביב"א פירש** דנוקקין לתובע תחלה פירוש היינו לקבל עדיו תחלה, ונ"מ אם ימותו

פסק הרמב"ם אין מתחילין את הדינין בלילה, מפי השמועה למדו שהדינין כנגעים שנאמר כל ריב וכל נגע מה ראית נגעים ביום בלבד אף הדינין ביום בלבד סנהדרין (ג.ג.). **פסק הש"ע** וכן אם היה כל אחד מהם סומא באחת מעיניו, כשר. אבל הסומא בשתי עיניו פסול (ביאר באר הגולה דדוקא כי ההוא מעשה דהוי באחת מעיניו, וכן פסק הרי"ף והרא"ש) הו"מ (ז.ב.).

'דיני נפשות דנין ביום...' מנהני מילי? אמר רב שימי בר חייה אמר קרא **וְהוֹקֵעַ אוֹתָם לְה' נִגְדַּד הַשָּׁמַשׁ**. אמר רב חסדא מניין להוקעה שהיא תלייה דכתיב **וְהוֹקֵעֲנוּם לְה' בְּנִבְעַת שָׁאוּל בְּחִיר ה' [דף לה ע"א]** וכתיב **וְתִקַּח רֶצֶף בַּת אֵיָה אֶת-הַשֶּׁק וְתִטְהַר לָהּ אֶל-הַצֹּר מִתְחַלֵּת קְצִיר וְאֵלמָא מְגוּלִין הִיוּ, לפי שתלוין על העצים, ואי משום לא תלין נבלתו... הא שנינן לה ביבמות (ע"ט.) מוטב תיעקר אות אחת בתורה ויתקדש שם שמים כפרהסיא, שיהו הכל רואין אותן ושואלין מה טיבן של אלו הללו בני מלכים הם ופשטו ידם בגרים גרורים] וכתיב **וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה קַח אֶת-כָּל-רְאשֵׁי הָעָם** (והוקע אותם לה' נגד השמש ויָשֶׁב חֲרוֹן אַף-ה' מִיִּשְׂרָאֵל). אם העם חטאו ראשי העם מה חטאו, אמר רב יהודה אמר רב אמר לו הקב"ה למשה חלק להם בתני דינין ונהכי קאמר קח כל ראשי העם והולך אותם לבתי דינים הרבה, וידונו את עוברי העבירה והוקע אותם את המחויבין, מפני שצמדו לבעל פעור ועובד עבודת כוכבים במקילה, וכל הנסקלין נתלין, כדאמרינן (ס"ה.). מאי טעמא, אילימא משום שאין (בית דין אחד דן שנים ביום אחד) דנין שנים ביום אחד והאמר רב חסדא לא שנו אלא בשתי מיתות (הוא דאין דנין, לפי שאין זו דומה לזו וצריך למצוא טעם לדבריהם כאן וכאן, ואתי לאקלקולי שמא לא יחפשו ככל הצורך) אבל במיתה אחת (ועבירה אחת) דנין (פתבו התוס') והא דתני בתוספתא אין דנין שנים ביום אחד אפי' נואף ונואפת (מו.). **מוקמי** לה בבת כהן ובוועלה דהיא בשריפה ובוועלה בחנק? אלא (כדמוכח קרא**

לה.

(מולאי שבת) נגיד השמש בעיניו, וליגמריה לדיניה בשבתא וליקטליה בחד בשבתא נמצא אתה מענה את דינו. נידייניה במעלי שבתא ונגמריה בחד בשבתא (וכל זמן שלא נגמר הדין לא הוי עינוי הדין, דכל שעה מצפה להצלה, אבל כשנגמר כל היום מצפה למיתה, והוי עינוי הדין) מינשו טעמייהו (שנשאו ונתנו ודקדקו ביום ראשון). אע"ג דשני סופרי הדיינין עומדים לפניהם, וכותבין דברי המזכין ודברי המחייבין נהי דבפומא כתבין, ליבא דאינשי אינשי (ליבא דאינשי לא כתבין, ואע"ג שזכור לו ליסוד הטעם נשכח מלבו ישובו לטעמו, ואין יכול ליישבו לתת טעם הגון כבראשונה) הלכך לא אפשר. **פסק הרמב"ם** לפיכך אין דנין דיני נפשות לא ערב שבת ולא ערב יום טוב שמא יתחייב ואי אפשר להורגו למחר ואסור לענות את דינו ולהניחו אחר השבת אלא אוסרין אותו עד אחד בשבת ומתחילין בדינו סנהדרין (יא,ב).

אמר ליה ריש לקיש לרבי יוחנן (ריש לקיש לאו אמתניתין בעיא מר' יוחנן, אלא בעלמא, וסדרוה מסדרי הגמרא כאן משום דסופה לשאול ותהא מיתת בית דין דוחה שבת) ותהא קבורת מת מצוה דוחה שבת מקל וחומר, ומה עבודה שדוחה שבת (שעוסי מלאכות כלי להקריב קרבנות שזמנם קבוע) קבורת מת מצוה דוחה אותה (את העבודה) מולאחתו, כדתניא לְאָבִיו וְלְאִמּוֹ לְאָחָיו וְלְאָחָתוֹ, מה תלמוד לומר (גבי נזיר כתיב על נפש מת לא יבא וכתוב בתריה לאביו ולאמו לאחיו ולאחותו וכולהו יתירי נינהו דהא מעל נפש משתמע, ודרשינן להו בספרי אביו מה תלמוד לומר הא לא בא אלא להוציא מת מצוה שמותר ליטמא לו, לאמו מה תלמוד לומר לגופיה לא איצטריך, ולהתיר מת מצוה הא מאביו נפקא, אלא להביא שאם היה זה נזיר כהן דיש עליו שתי קדושות, אין הכתוב מזהירו ליטמא אלא לאמו ולשאר קרובים, אבל מטמא למת מצוה וכתבו התוס' לאמו דרשינן לכהן ונזיר ואע"ג דנזיר חמור דאין מיטמא לקרובים וכהן הדיוט מיטמא לקרובים, מ"מ ס"ד

עדיו של נתבע או ילכו למדינת הים. ותימא דלא גרע מהיכא דזיילי ניכסי. ויי"מ שזה תובע שחבל בו, והנתבע אומר שיביא עדים היום או למחר משאר תביעות שיש לו עליו דנוקקין לתובע תחלה דקי"ל בב"ק (צא). דאין נותנין זמן להבלות] אֲשֶׁרֶנּוּ תְּמוּןָה וְלֹא הוּמוּן (החזיקו את הנגזל, ולא את הגוזל).

ואידך האי מלאתי משפט מאי עביד ליה? כדרכי אלעזר אמר רבי יצחק, דאמר רבי אלעזר אמר רבי יצחק כל תענית (רגילין היו בלילי תענית לעשות צדקה, והיו עיני העניים נשואות לכך, ואם ילינו נמצאו עניים רעבים, שנשענו על כך) שמלינין בו את הצדקה כאילו שופך דמים, שנאמר מלאתי משפט צדק... והני מילי (במקום שרגילין לחלק) בריפתא ותמרי (דבר המוכן לאכול), אבל בזווי הימי ושערי לית לן בה (לא נשענו העניים עליהם אותו הלילה, ולית לן בה עד למחר). **פסק הש"ע** בתענית מחלקים מזונות לעניים. וכל תענית שאכלו העם ולנו ולא חלקו צדקה לעניים, הרי אלו כשופכי דמים. במה דברים אמורים, כשלא נתנו להם הפת והפירות, אבל אם אחרו המעות או החטים אינם כשופכי דמים יו"ד (רנו,ב).

לפיכך אין דנין לא בערב שבת ולא בערב יום טוב מאי טעמא, משום דלא אפשר. היכי ליעבד, לדייניה במעלי שבתא וליגמריה לדיניה במעלי שבתא, דילמא חזו טעם (היום) לחובה ובעו למיעבד הלנת דין (ונמצא גמרו בשבת ואי אפשר, כדמפרש דאין מיתת בית דין דוחה שבת). לדייניה במעלי שבתא, וליגמריה בשבתא וכתבו התוס' אע"ג דתנן בביצה (לו). אלו הן משום שבות לא דנין היינו דיקא דיני ממונות גזירה שמא יכתוב, אבל דיני נפשות אין לאסור מטעם זה שכבר כתבו מאתמול דברי המזכין ודברי המחייבין וליקטליה בשבתא? אין רציחה דוחה את שבת וכתבו התוס' בשריפה ניהא אפילו למ"ד מקלקל בהבערה פטור דיש בה חילול שבת משום פתילה דאמר (יבמות ו): מה לי בישול פתילה מה לי בישול סממנים, ובשאר חייבי מיתות נמי אפי' למ"ד (כתובות ה): דמקלקל בחבורה פטור הכא חשיב תיקון דיש לו כפרה. וליקטליה לאורתא (ליל

לה. - לה:

הפחות לא גרע מעבודה. והא דאמר (שם) ומה במקום שהקל על השן ועל הרגל ברה"ר שהוא פטור החמיר עליהם ברשות הניזק לשלם נזק שלם, מקום שהחמיר על הקרן ברה"ר שהוא חייב, אינו דין שנחמיר עליו ברשות הניזק לשלם נזק שלם, ואמרינן דיו, מה ברה"ר חצי נזק, אף ברשות הניזק חצי נזק, ואמאי לא אמרינן ומה שן ורגל הקל משלם בחצר הניזק נזק שלם, קרן חמור לא כ"ש וי"ל דשאני הכא כיון דגוף העבודה נדחית מפני מת מצוה אין לנו לומר שתהא חמורה הימנו בשום מקום] אינו דין שתהא קבורת מת מצוה דוחה אותה (את הסגת)?

אמר ליה רציחה תוכיח (כתבו התוס' וא"ת וליעבד ק"ו ממילה ולא מצי פריך מרציחה וי"ל מ"מ הוה מצי למימר רציחה תוכיח כי היכי דרציחה לא דחיא שבת אף על פי שדוחה את העבודה דדחיא שבת ה"נ קבורת מת מצוה לא תדחה שבת אף על פי שראינו את המילה דדחי שבת), שדוחה את העבודה (דכתיב 'מעם מזבחי תקחנו למות', שאם היה כהן רוצח ורוצה לעבוד מביאיין אותו לידון בבית דין, ובלבד שלא יורידוהו מעל המזבח ממש אם כבר התחיל, דכתיב מעם מזבחי ולא מעל) ואינה דוחה את השבת.

רציחה גופה תדחה את השבת (שני"ד יכונג את המיינ אף נשנת) מקל וחומר, מה עבודה שדוחה את השבת, רציחה דוחה אותה (את העבודה) שנאמר מעם מזבחי תקחנו למות וכתבו התוס' ואפי' אין שם כהן ראוי לעבוד את העבודה נידחית. וא"ת דמה שרציחה דוחה את העבודה לאו משום דרציחה דוחה את העבודה, אלא משום דגברא לא חזי כדאמרינן (ברכות לב:) כהן שהרג את הנפש לא ישא כפיו שנאמר 'דיכם דמים מלאו' וכ"ש עבודה וי"ל דעל כרחיק חזי, דהא לא מיחל לעבודה, ונשיאות כפים חומרא בעלמא הוא, ועוד י"ל דשאני נשיאות כפים לפי שהרג בידיו ואין קמיגור נעשה סניגור כדכתיב בההוא קרא ובפרישכם כפיכם אעלים עיני... שבת שנידחת מפני עבודה, אינו דין שתהא רציחה דוחה אותה (את הסגת)?

אמר רבא כבר פסקה תנא דבי רבי ישמעאל (דלא דחיא שבת) דתנא דבי רבי ישמעאל לא תבערו אש, מה תלמוד לומר, מה תלמוד לומר (הא סלקא דעתך דאהבערה קאמר, מה

דמיתר טפי משום כהן הדיוט כיון דאיכא תרתי, ועוד כהן הדיוט עדיף שזה קדושתו לעולם וזה אין קדושתו לעולם כדאמרינן בגיט (מז:)) לאחיו מה תלמוד לומר שאם היה זה נזיר כהן גדול, דקדושתו חמורה שאף בלא נזירות אסור ליטמא לקרובים, אעפ"כ לאחיו הוא דלא יטמא, אבל מטמא הוא למת מצוה, ואם אינו ענין לנזיר גרידא ולא לכהן הדיוט נזיר, תניהו ענין לנזיר וכהן גדול. לאחותו מה תלמוד לומר... הרי שהיה (כהן גדול ונזיר) הולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו [דאיכא מצות טובא כתבו התוס', פירש רש"י הרי שהיה כהן גדול ונזיר והולך לשחוט את פסחו. וקשה דפריך מיניה בזבחים (ק). אעובדא דיוסף הכהן שמתה אשתו בע"פ (ולא ראה להיטמאות לאשתו, כיון שלאה להקריב קרבן פסח) ושימאווהו (הרי שהלוי 'לה יטמא' - להיטמאות לקרובו גובר על קרבן פסח. והגמ' מקשה שם מהברייתא המובאת כאן שרואים שיש להקריב קרבן פסח ולא להיטמאות לקרובו, וא"כ כיון עשה יוסף הכהן) ומאי קושיא (הרי לפיכך רש"י אפשר לומר שאין קושיא 7...) שאני הכא דאיכא מצות טובא (כה"ג ונזיר וקרבן פסח, בזה אין להיטמא לקרובו, אבל בלאופן שהוא רק כהן ונזל להקריב פסח, בזה יש להיטמא לקרובו). ע"כ נראה לפרש דבהולך לשחוט הפסח לבד איירי או למול את בנו ואינו לא כהן גדול ולא נזיר (ובזה הברייתא כאן מלמדתנו להוא קודם למתו) וכן משמע מודלא קתני הרי שהיה כ"ג ונזיר והולך לשחוט את פסחו כדתני באחרוני, והא דתני אמרת לא יטמא (לקרובו) משום דלא אתי עשה דטומאת קרובים וידחה עשה דפסח או דמילה שיש בו כרת. ועוד יש ליישב פי' רש"י דאי משום הולך לשחוט את פסחו לחודיה לא נמנע מלטמא (למת מלוה) כי הוי נמי בהדי אחרוני (כה"ג ונזיר) אין בכך כלום דלא דמי לכהן הדיוט כדפרישית לעיל דקדושתן קדושת עולם] [דף לה ע"ב] ושמע שמת לו מת (קרובו) יכול יטמא, אמרת לא יטמא. יכול כשם שאינו מטמא לאחותו כך אינו מטמא למת מצוה תלמוד לומר ולאחתו, לאחותו הוא דאינו מטמא, אבל מטמא למת מצוה. שבת שנידחת מפני עבודה והקשו התוס', הקשה הר"ר יעקב דאורלייני"ש ונימא דיו, מה עבודה לא מדחיא אלא בשב ואל תעשה (שלא מקריב קרבן) אף שבת לא תדחה אלא בשב ואל תעשה, ולמאן דלית ליה דיו (ב"ק כה.) היכא דמפריך קל וחומר, ניהא. וי"ל מ"מ איכא ק"ו, דהשתא ומה עבודה שהיא קלה דוחה שבת (אף נקום ועשה) קבורת מת מצוה (שהיא חמורה מהעבודה) לא כ"ש, דלכל

לה:

וְכִי־יִהְיֶה בְּאִישׁ חֲטָא מְשַׁפְּט־מִנֹּת וְהוֹמַת, שומע אני (והומת) בין בחול בין בשבת (דתיתי לך מקל וחומר מעבודה כדאמרינן לעיל) והא מה אני מקיים מְחַלְלֵיהָ מֵוֹת יוֹמָת בשאר מלאכות, חוץ ממיתת בית דין. או אינו אלא אפילו מיתת בית דין (במשמע חילול) ומה אני מקיים 'והומת' בחול אבל לא בשבת (דקל וחומר פריכא הוא, דאיכא למימר קבורת מת מצוה תוכיה, שדוחה עבודה ואינה דוחה שבת). או אינו אלא אפילו בשבת (קאמר 'והומת' דקל וחומר לאו פריכא הוא, דהאי דקא אמרת מקבורת מת מצוה היא גופה תיקשי לך, ונימא דתידחי שבת מקל וחומר מעבודה תלמוד לומר מושבותיכם והכי מפרש לה בפרק קמא דיבמות)? תלמוד לומר לֹא־תִבְעְרוּ אֵשׁ בְּכָל מִשְׁבְּתֵיכֶם, ולהלן הוא אומר וְהָיוּ אֵלֶּה לְכֶם (בפרשת רוצחים כתיב, גבי מיתות בית דין) לְחֻקֵּי מִשְׁפָּט לְדִרְתֵיכֶם בְּכָל מִשְׁבְּתֵיכֶם, מה מושבות האמור להלן בית דין, אף מושבות האמור כאן בית דין. ואמר רחמנא לא תבערו אש בכל משבתיכם (אפילו לשריפת מיתת בית דין).

אמר אביי השתא דאמרת [כתבו התוס', וא"ת ולאביי נילף דמת מצוה דוחה שבת מק"ו דריש לקיש (ריש לקיש הקשה לעיל על ר' יוחנן, שנלמד מק"ו שקבורת מת מלאה תלחה שבת, מכך שהיא דוחה את העבודה) כיון דליכא למימר רציחה תוכיה (ר' יוחנן תירץ את קושיית ריש לקיש בטענה 'למיחה תוכיה לאף שהיא דוחה את העבודה דוחה את השבת'. אמנס לאציי הכא אין לחיייתו של ר' יוחנן קיימת, א"כ קושיית ריש לקיש חוזרת לדוכתא) וי"ל היינו דקאמר אביי (כ"ל שצאמת כוונת אציי להקשות על ר' יוחנן) היכי פשיטא לר' יוחנן למימר רציחה תוכיה שדוחה את העבודה, הא איכא למימר שאין דוחה מקל וחומר, וא"כ הדרא קושיין לדוכתין קשיא דר"ל] אין רציחה דוחה את השבת (מלא תבערו, על כרחיך מהשתא...) אין רציחה דוחה את העבודה מקל וחומר, ומה שבת שנידחית מפני העבודה, אין רציחה דוחה אותה (את השבת. כתבו התוס', וא"ת ונימא דין, ומה רציחה אינה דוחה שבת בקום ועשה (אבל לא בשב ואל תעשה, אס

תלמוד לומר הא כתיב לא תעשה כל מלאכה...) אי לרבי יוסי ללאו יצאת (מכלל שאר המלאכות, לומר לך שאין בה כרת וסקילה אלא לאו בעלמא) אי לרבי נתן לחלק יצאת (מן הכלל ללמד על הכלל כולו יצא, שלא תאמר עשאן לכל המלאכות בהעלם אחת אינו חייב אלא אחת לכך יצאת זו להקיש אליה את כל הכלל ולומר לך מה זו מיוחדת שהיא אב מלאכה וחייבין עליה בפני עצמה, שהרי הזהיר עליה לאו בפני עצמה, אף כל שהיא אב מלאכה חייבין עליה בפני עצמה) כדתניא הבערה ללאו יצאת, דברי רבי יוסי, רבי נתן אומר לחלק יצאת.

אלא אמר רבא תנא 'מושבות' קשיא ליה (לתנא, ועלה קאמר מה תלמוד לומר, כל היכא דכתיב 'מושבותיכם' בא ללמד בכל מקום שאתם יושבין, ולהביא חוצה לארץ) מושבות מה תלמוד לומר [כתבו התוס', והא דדרשינן בשבת (ב.) בכל מושבותיכם אי אתה מבעיר אבל אתה מבעיר במדורת בית המוקד (א"כ מילת 'מושבות' תפוסה ללימוד זה, וכילד יכולה ללמד שמיסת צי"ד אינה דוחה שבת) היינו משום דכתיב מושבותיכם ולא כתב מושבות. ופי תימא כוליה להכי הוא דאתא (שצצית המקלש צצית המוקד מותר להצעיר אש בשבת) א"כ לכתוב בכל גבולכם, אלא מדכתיב לשון מושבות דרשינן ב"ד. וא"ת כוליה לב"ד ולהחיא דשבת הוא דאתא, ומנא ליה לרבי יוסי ללאו ולרבי נתן לחלק. וי"ל מדכתיב 'לא תבערו' ולא כתיב 'לא תעשו מלאכה בכל מושבותיכם' דהוה דרשינן ב"ד, והחיא דשבת אבל אתה עושה מלאכה במדורת בית המוקד] מכדי שבת חובת הגוף היא [חובת המוטלת על האדם ואינה מוטלת על הקרקע, כגון מצות שביעית, ולא על פירות קרקע, כגון ערלה וכלאים ותרומות ומעשרות, ותנן בקידושין (לו:)] כל מצוה התלויה בארץ, כלומר על הקרקע ופירותיו, אינה נוהגת אלא בארץ, וכל שאינה תלויה בקרקע בין בארץ בין בחוץ לארץ ויליף מעבודה זרה] וחובת הגוף נוהגת בין בארץ בין בחוץ לארץ, מושבות, דכתב רחמנא (נעניין שבת) למה לי, משום רבי ישמעאל אמר תלמיד אחד לפי שנאמר

לה: - לו.

הכליחה]] קרבן יחיד שהוא דוחה את יום טוב אינו דין שלא תהא רציחה דוחה אותו, (מסקנא דמילתיה דרבא היא...) הניחא למאן דאמר אין נדרים ונדבות קריבין ביום טוב (מצית לאוקמי מעם מזבחי בקרבן יחיד דלא דחי לא שבת ולא יום טוב, דתו לא מידריש קל וחומר כדאמרן) אלא למאן דאמר נדרים ונדבות קריבין ביום טוב (איכא למדרש קל וחומר כדאמרן) מאי איכא למימר (להתואר תנא היכא מוקמת מעם מזבחי)?

אלא אמר רבא לא מיבעיא למאן דאמר נדרים ונדבות קריבין ביום טוב דהא לא מתקיים מעם מזבחי כלל, אלא אפילו למאן דאמר נדרים ונדבות אין קריבין ביום טוב הכתיב **מַעַם מִזְבְּחֵי מִזְבְּחֵי הַמִּיּוּחָד לִי, וּמֵאֵי נִינְהוּ תִמִּיד, וְאִמֵּר רַחֲמֵנָא מַעַם מִזְבְּחֵי תִקְחֵנוּ לְקִמּוֹת.**

'דיני ממונות הטמאות והטהרות...' אמר רב אנא הואי במנינא דבי רבי, ומינאי דידי הוו מתחלי ברישא [במנינא דסיקריקון אמרה רב בגיטין (נה): דקתני, הושיב בית דין ונמנו שאם שהתה בפני סיקריקון שנים עשר חדש... ואמר רב אנא הוה בההוא מניינא ומינאי דידי הוא דאתחילו ברישא] והא אנן מתחילין מן הגדול תנן? אמר רבה בריה דרבא, ואיתימא רבי הלל בריה דרבי וולם שאני מניינא דבי רבי, דכולהו מנייניהו מן הצד הוו מתחלי (מפני ענוה יתירה שהיתה ב). (ב).

ואמר רבה בריה דרבא ואיתימא רבי הלל בריה דרבי וולם מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד (תורתן וגדולתן של ישראל באדם אחד שאין כמותו בכל ישראל בתורה ובגדולה כגון משה שהיה גדול על כל ישראל במלכות ובתורה, וכן רבי בנשיאות ובתורה). ולא, הא הוה יהושע? הוה אלעזר (חבירו בתורה, ולא הוה מקום אחד). והא הוה פנחס (משמתו יהושע

היה שייך כזה אופן) אף עבודה לא תדחה (מן הכליחה, אלא...) בקום ועשה, אבל שב ואל תעשה דחיא שפיר (ר"ל שנקח את הכהן להריגה וממילא תיחזה העבודה), ולמאן דלית ליה דיו היכא דמיפרך קל וחומר ניהא) עבודה שהיא דוחה את השבת, אינו דין שלא תהא רציחה דוחה אותה (את העבודה) אלא הא דכתיב **מַעַם מִזְבְּחֵי תִקְחֵנוּ לְקִמּוֹת** (שמפסוק זה למדנו שכליחה דוחה עבודה) ההוא לקרבן יחיד, דלא דחי שבת.

אמר רבא [אי האי קל וחומר אתיא למידרש, תו לא מיתוקם מעם מזבחי, דאי בקרבן יחיד הא איכא למידרש נמי קל וחומר, שנדחה (העבודה) מפני קרבן יחיד, דקסבר נדרים ונדבות קריבים ביום טוב] לא תהא רציחה דוחה קרבן יחיד מקל וחומר (פתבו התוס' רבא נמי פשיטא ליה דלא מצי למימר הכי, דא"כ לא מיתוקם מעם מזבחי, אלא קאמר לאביי אי בתר ק"ו אולת לאקשוויי לרבי יוחנן ומפקו ליה לקרא מקרבן ציבור, א"כ גם בקרבן יחיד לא מיתוקם, אלא ודאי לא אמרינן קל וחומר) **[דף לו ע"א]** מה יום טוב שנדחה מפני קרבן יחיד (למ"ד שנלכיס ונדחות קדשים צו"ט) אין רציחה דוחה אותו (את הו"ט), דאין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד, דהא ביום טוב נמי כל מלאכה לא תעשה כתיב **כִּתִּיב כְּתוּב הַתּוֹסֵף, וְאִתּוּמְנָל** דלא דחיא רציחה י"ט, הא אפי' שבת דחיא, אי לאו משום דכתיב בכל מושבותיכם, ובי"ט לא כתיב, א"כ תדחה י"ט בק"ו, ומה עבודה שדוחה יום טוב רציחה דוחה אותו... וי"ל דאיכא למימר שבת יוכיח שנדחית מפני העבודה ואין נדחית מפני הרציחה, והוא הדין י"ט. מיהו אין שייך למימר שבת יוכיח שנדחית מפני העבודה דהיינו עבודה שאינה נדחית מפני הרציחה (פי' לילכא למימר יוכיח משבת דהתם לא ניתן קל וחומר כלל לידרש, לאותה עבודה שדוחה את השבת והיינו קרבן ליצור יותר חשובה מכליחה) דהא אמילתיה דאביי קאי (פירוש דכיון דקאי אמילתיה לאציי דסצר שכליחה אינה דוחה עבודה אלא בקרבן יחיד ולא בקרבן ליצור א"כ צלמת אין כלא יוכיח משבת, דבשבת העבודה שדוחה שבת צלמת אינה נדחית מפני רציחה ולפיכך אין רציחה דוחה שבת, אבל ביום טוב שגם קרבן יחיד דוחה יו"ט למ"ד נלכיס ונדחות קריבין צו"ט ולרציחה דוחה קרבן יחיד, שפיר איכא קל וחומר שסתא לרציחה דוחה יו"ט) וי"ל דל"ק מידי ביון דאיכא למימר ק"ו לקולא (סתלחה הכליחה יו"ט) ולחומרא (שלל תלחה הכליחה קרבן יחיד) לחומרא אמרינן (לכן הקשה רבא לאציי שיש לדרוש כך ולומר שגם קרבן יחיד אינו נדחה מפני

לו.

לא תענה על רב [כתיב בלא י', משמע לא תחלוק על מופלא של בית דין, הלכך לא מתחילין מיניה דלמא הוא ליה חובה ולא פלגינא עילויה, ומתחילין מן הצד שישמע אחד דברי אחד מן המזכרים ויסכים עמו].

רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן מהכא **וַיֹּאמֶר דָּוִד לְאַנְשָׁיו חֲנָרוּ אִישׁ אֶת־חֶרְבּוֹ וַיַּחְנְרוּ אִישׁ אֶת־חֶרְבּוֹ וַיַּחְנְרוּ גַם־דָּוִד אֶת־חֶרְבּוֹ** [באחרונה נמנו עליו לדונו (לנצל) הסכמלי נעל אביגיל) משום מורד במלכות. כתבו התוס', **הכא משמע** שמורד במלכות, וגם מורד במלכות צריך לדונו בבית דין, דוד היה חושב עצמו מלך, וכן בשבת (נו.) גבי אוריה שהיה לו דוד לדונו בסנהדרין ולא דייניה אע"ג שהיה מורד במלכות כדאמרינן התם. **וקשה** דהא אמר במגילה (יד:) דמורד במלכות לא בעי למידייניה ויש לומר לא בעי למידייניה כשאר חייבי מיתות, אלא לקבל עדות ולידע אם הוא מורד במלכות. **ונראה** דהא דאמר לא בעי למידייניה, לענין הא דתנן (לב.) דיני נפשות גומרינן בו ביום לזכות וביום שלאחריו לחובה, ובלילה שלאחריו אין גומרינן (סאין לניס כלילה) והאי (מורד במלכות) גומרינן בו ביום לחובה, והיינו דקאמרה ליה אביגיל וכי דנין דיני נפשות בלילה כדאמרינן לעיל (לד:) דנגד השמש בעינן והשיב לה דלא בעי למידייניה כשאר דיני נפשות אלא גומרינן בו ביום לחובה, וכן מוכח בירושלמי דפירקין דאמרה ליה וכי דנין דיני נפשות בלילה, אמר לה כבר נגמר דינו מבעוד יום].

אמר רב שונה אדם לתלמידו ודן עמו בדיני נפשות (ומראה לו פנים לזכות ולחובה בתוך הדין, ודן עמו ונמנה עמו או לזכות או לחובה, ומטיין הדין על פי התלמיד כאחד מן הדיינין).

מיתיבי הטהרות והטמאות [שהוראתן ביחיד ואין בהם מניין אלא אם כן חולקין וצריך לעמוד למנין, אם רבו הטמאין או המטהרין...] האב ובנו, הרב ותלמידו מונין להם שנים. דיני ממונות ודיני נפשות ודיני מכות (שמנין שלהם אף בתחילת הדין מן התורה, שזה צריך שלשה ודיני נפשות עשרים ושלשה, וכן...), קידוש החדש (שצריך שלשה דמשפט כתיב ביה, כי חוק לישראל

ואלעזר)? הוּ זקנים (כגון עתניאל ואבצן ובועז). והא הוה שאול? הוה שמואל. והא נח נפשיה? כולוהו שניה קאמרינן, והא הוה דוד? הוה עירא היאירי [במו"ק (טז:)] אמרינן דהוה מתני להו לרבנן על גבי כרים וכסתות, ודוד היה מנחיגו עליו לראש דכתיב עירא היאירי היה כהן לדוד] והא נח נפשיה? כולוהו שניה קאמרינן. והא הוה שלמה? הוה שמעי בן גרא (גדול היה, כדאשכחן שירד לקראת דוד הירדן באלף איש). והא קטליה? כוליה שניה קאמרינן. הא הוה חזקיה **וכתבו התוס'** אית ספרים דלא גרם ליה דחזקיה לא היה מושל על כל ישראל שכבר גלו עשרת השבטים ועוד דשבנא רשע היה ולא ממנינא הוא, ותדע דכי פריך הוה דוד לא משני הוה אחיתופל שקראו דוד אלופו ומיודעו כיון דרשע הוה אינו מן המנין. **וקצת קשה** דלא משני הוה מפיבושת שמוכא בכרכות (ד.) שהיה מבייש פני דוד בחלבה (הקשה המהרש"א לא ילעין מאי חולמיה מהך לעינא האיילי?) הוה שבנא [שהיה ישיבתו גדולה משל חזקיה כדאמר בסנהדרין (כו:)] והא איקטיל? כולוהו שניה קאמרינן **וכתבו התוס'** דמשהותחל גדולתן לא פסק כולוהו שני והשתא לא קשה לספרים דגרסי והא הוה אלעזר הוה פנחס דהכי פריך והא הוה אלעזר שהותחלה גדולתו אחר של יהושע. **ותימה** דלא משני איהושע הוה עתניאל בן קנז שמוכא בתמורה (טז:)] דהחזיר הלכות שנשתכחו מישראל בימי אבלו של משה (צילח המהרש"א לטפי הוה ליה לשנויי הוה עתניאל למנינו צו שהיה גדול צתורה יותר מיהושע שלא מנינו כן מפורש צוס דוכתא צאלעזר). והא הוה עזרא? הוה נחמיה בן חכליה.

אמר רב אדא בר אבהו, אף אני אומר מימות רבי עד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד. ולא, והא הוה הונא בר נתן **וכתבו התוס'** שהיה קרוב למלכות כדאיתא בזבחים (יט.) דאתקיים ביה והיו מלכים אומנין? הונא בר נתן מיכף הוה כייף ליה לרב אשי.

'דיני נפשות מתחילין מן הצד' **וכתבו התוס'** משום לא תענה על רב, אבל בדיני ממונות לא חיישינן, ומ"מ דרך שאלה יכולין לענות. **ואפשר** לא תענה על רב בדיני נפשות כתיב ולא בדיני ממונות, אע"ג דלנשות קאי נמי אדיני ממונות, למאן דמוקי לה בדף (ג:) בכ"ד נוטה] מנא הני מילי? אמר רבי אחא בר פפא אמר קרא **וְלֹא־תֵעָנֶה עַל־רֵב**

לו. - לו:

יהודה מוסיף אף אכזרי. וחילופיהן במסית, דרחמנא אמר וְלֹא־תִחְמַל וְלֹא־תִכְסֶּה עָלָיו. **פסק הרמב"ם א.** אחד דיני נפשות ואחד דיני מלקיות ואחד דיני גלות הדינים האלו שוים בהן אלא שהמלקות בשלשה ואין אחד מהן בשור הנסקל חוץ מדבר אחד שדינו בעשרים ושלשה סנהדרין (יא.ד.). **ב.** אין מעמידין בכל הסנהדרין לא זקן מופלג בשנים, ולא סרים מפני שיש בהן אכזריות, ולא מי שאין לו בנים כדי שיהא רחמן סנהדרין (ב.ג.). **פסק הש"ע** הוא דאמרינן בגמרא הרב ותלמידו אין מונים להם אלא אחד, היינו דוקא בשעה שמלמדו הרב הדין ועל פיו סומך, ואפילו בכהאי גוונא אם הוא תלמיד כרב אמי ורב אסי דלגמריה דרב הוו צריכי ולסבריה לא הוו צריכי יכול ללמדו בשעת הדין ודן עמו. אבל אם אין מלמדו בשעת הדין, אע"פ שהוא תלמידו, מונים להם שנים, רק שיהיה לו קצת סברא להבין, לישא וליתן... הו"מ (יה.ה.).

'הכל כשרין לדון דיני ממונות' הכל לאתווי מאי? אמר רב יהודה לאתווי ממזר וכתבו התוס', לאו איאין הכל כשרין לדון דיני נפשות קאי, דאם כן הוה ליה למימר לאתווי חלל דהוי רבותא מפי דאפי' חלל דכשר לבא בקהל פסול לדון דיני נפשות משום דכתיב אתך בדומה לך, ועוד הא בהדיא קתני לה אלא כהנים לויים וישראלים המשיאין לכהונה, אלא אהכל כשירין לדון דיני ממונות קאי, וכן מוכח הצריכותא דעביד אדיני ממונות. ואע"ג דבנדה (מט:.) קעביד צריכותא איפכא אדיני נפשות, מ"מ נקט עיקר מילתא משום דיני ממונות. וא"ת לימא לאתווי סומא דכשר לדון דיני ממונות לתנא דמתני' כדאמרינן לעיל (לד:.) ופסול לדיני נפשות כדאי' ביבמות (קא.) דממעט סומין מדתני רב יוסף כשם שב"ד מנוקין בצדק כך מנוקין מכל מום, ומהאי טעמא נמי יש לפסול כל מומין, כיון דקאמר קרא דמום אין בך במום ממש איירי וי"ל דמשמע ליה מתניתין בפסול יוחסין כדאמרינן לעיל (כו:.) אמתניתין דבא סימן, תדע דקתני סיפא אלא כהנים לויים וישראלים המשיאין לכהונה[.]

הא תנינא חדא זימנא וכתבו התוס' אמילתיה דרב יהודה קשה ליה אמאי איצטריך ליה למימר אתרתי מתניתין לאתווי ממזר, דאי אמתניתין מאי פריך הא קתני התם טובא כה"ג (המסנה סס חזרה על

הוא משפט לאלהי יעקב ומוקמינן ליה בקידוש החודש במסכת ר"ה (כה:.) וכן... ועיבור שנה (שצריך שלשה חמשה ושבעה) אב ובנו (אין האב ובנו כשרין זה עם זה) הרב ותלמידו אין מונין להן אלא אחד (וסיפא דברייתא לא ישב בצידו ואפילו שותק אלא יעמוד והולך לו כתבו התוס' משום קידוש החדש ועיבור השנה איצטריך, דלענין דין פשיטא דאין קרובים כשרים)?

[דף לו ע"ב] כי קאמר רב (דתלמידו נמנה) כגון רב כהנא ורב אסי, דלגמריה דרב הוו צריכי (למה ששמע מרבו) ולסבריה דרב (למצוא ראיות וליישב הטעמים) לא הוו צריכי (הלכך גברא באפי נפשיה הוא, דאי משום גמרא דשמע מיניה, כל ישראל נמי ממשה קבלו, ואין אלו טעמים הבנת לבו דנימא אם היתה חכמתו מפי רב אחר הוי אומר טעם אחר).

אמר רבי אבהו עשרה דברים [תנן במתניתין (לב:)] יש בין דיני ממונות לדיני נפשות, וכולן אין נוהגין בשור הנסקל [להיות שוה לדיני נפשות, אע"פ שאמרנו (סנהדרין ב.) לענין עשרים ושלשה, כמיתת בעלים כך מיתת השור] חוץ מעשרים ושלשה (שצריך עשרים ושלשה כדיני נפשות).

מנא הני מילי? אמר רב אחא בר פפא דאמר קרא לא תטה משפט אבינך פריבו, משפט אביונך אי אתה מטה, אבל אתה מטה משפט של שור הנסקל.

עשרה, הא תשעה הוו? הא עשרה קתני (במתניתין)? משום דאין הכל כשרין, ועשרים ושלשה חדא היא (דמאי טעמא ממזר פסול מדיני נפשות משום דבעינן עשרים ושלשה, דהיינו סנהדרין, ובסנהדרין כתיב ונשאו אתך בדומין לך, מיוחסין כמותך אס כן ישנס רק תשעה זכיס). הא איכא אחריתי דתניא אין מושיבין בסנהדרין זקן (ששכח כבר צער גדול בנים ואינו רחמני) וסרים, ומי שאין לו בנים. רבי

לו:

'ואין הכל כשרין לדון דיני נפשות' מאי מעמא? דתני רב יוסף כשם שבית דין מנוקין בצדק כך מנוקין מכל מום (פגם משפחה). אמר אממר מאי קרא פלג יפה רעיתי ומום אין פגם. ודילמא מום ממש? אמר רב אחא בר יעקב אמר קרא וְהִתְיַצְּבוּ שָׁם עִמָּךְ, עמד בדומין לך וולא פסולי משפחה. כתבו התוס' אע"ג דמאתך נמי הוי שייך למעוטי בעל מום, דמשה לאו בעל מום הוה כדאמרינן בבכורות (מד). אם כן עשיתו למשה בעל מום, מכל מקום לא הוה מסתבר למידרש אתך להכי, אי לאו משום דכתיב ומום אין בך. ודילמא התם משום שכינה (הנך דבימי משה הוא דבעינן מיוחסין, שיהו ראוי שתשרה שכינה עליהן, 'שכינה' דכתיב ואצלתי מן הרוח)? אלא אמר רב נחמן בר יצחק אמר קרא וְנָשְׂאוּ אִתְּךָ (בסנהדראות שחילק לו יתרו לשפוט את העם, דאין כאן משום שכינה, דכתיב 'והקל מעליך ונשאו אתך' ולא מן 'ונשאו אתך במשא העם' דההוא בשבעים זקנים שהלכו עמו לאהל מועד כתיב, ומשום שכינה) אתך בדומין לך ליהוי. **פסק הרמב"ם א.** ואין מעמידין בסנהדרין אלא כהנים לויים וישראלים המיוחסים הראויים להשיא לכהונה, שנאמר והתיצבו שם עמד בדומין לך בחכמה וביראה וביחס סנהדרין (בא). **ב.** כשם שבית דין מנוקין בצדק כך צריכין להיות מנוקין מכל מומי הגוף סנהדרין (בג).

משנה סנהדרין (אף של עשרים ושלשה) היתה כחצי גורן עגולה (בעגולה היו יושבין) כדי שיהו (כולן) רואין זה את זה (לפי שאם היו יושבין בשורה אין פני הראשונים רואין זה את זה, ובעגולה שלימה אין יושבין לפי שצריכים בעלי הדין והעדים ליכנס לדבר בפני כולם, שיהו כולן רואין את העדים, ומדקדקין בדברים, ולא שיהא פני העדים לשורה זו ואחוריהם לזו). ושני סופרי הדיינין עומדים לפניהם, אחד מימין ואחד משמאל, וכותבין דברי המזכין ודברי המחייבין (שניהם כותבין דברי המזכין ושניהם כותבין

הרבה זכרים) אע"ג דתני להו בשאר דוכתי, וכה"ג (שהגמ' לנה זכרי האמולאים) אשכחן בפסחים (סט): גבי כלל גדול א"ר עקיבא כל מלאכה שאפשר לעשותה] כל הראוי לדון דיני נפשות ראוי לדון דיני ממונות, ויש ראוי לדון דיני ממונות ואין ראוי לדון דיני נפשות. והוינן בה לאתויי מאי, ואמר רב יהודה לאתויי ממזר? הדין לאתויי גר וכתבו התוס' השתא משמע דסתם גר כשר לדיני ממונות וקשה דביבמות (מה): אכשריה רבא לרב מרי בר רחל ומני' אפורסי דבבל דכיון דאמו מישראל מקרב אחיך קרינא ביה, אלמא בעיא אמו מישראל. וי"ל דהכא מיירי לדון גר חבירו כדאמרינן שם (קב). גר דן חבירו דבר תורה ואם היתה אמו מישראל דן אפילו ישראל ולא כמו שפירש רש"י דלענין דיני נפשות איירי דן חבירו ולא ישראל אבל לדיני ממונות כשר, ועוד דהתם מייתי קרא דמקרב אחיך, ואילו דיני נפשות מימעטי בסמוך מונשאו אתך. וא"ת והא דאמר בקידושין (עו): גבי מי שהוחזקו אבותיו משוטרי הרבים למימרא דלא מוקמינן פסולין ורמינהו הכל כשרין לדון ואמר רב יהודה לאתויי ממזר ומאי קושיא היינו לדון חבירו וי"ל דשאני ממזר הואיל ואביו ואמו מישראל מקרב אחיך קרינא ביה, והאי דקאמר צריכא אע"ג דגר וממזר הלוקין מ"מ נקמ צריכותא דשייכא לפי המשנה השנויה סתם ואין חילוק זה מפורש בה. וא"ת ביבמות (קב): דא"ל שמואל בר יהודה לרב יהודה תנינא בישראל (לענין חליטה כתיב ויקרא שמו ציטראל צית לחוץ הנעל) בב"ד של ישראל ולא בב"ד של גרים, ורגיל ר"ת לומר דאותו שמואל בר רב יהודה היה בנו של רב יהודה הינדוואה דאמרינן בקידושין (כב): דגר שאין לו יורשים הוה ונתגייר הוא ובנו ואינו נראה דא"כ (לפי הנחלאל סגר פסול אף לדיני ממונות) בלא ישראל נמי מיפסיל אפי' בשאר דינין כיון דלאו אמו מישראל, ואין לומר דאיצטריך לפסול אפי' להליצת בני גרים, דבני גרים כיון שהורתן ולידתן בקדושה, ישראל מעליא נינהו כדאמרינן בכתובות (מד): לענין נערה המאורסה דהורתה ולידתה בקדושה ישראלית מעליתא היא וצריך לומר דאיצטריך 'בישראל' לפסול גר להליצה אפילו אמו מישראל, ורב שמואל בר יהודה אמו מישראל הוה וחדא לאתויי ממזר. וצריכא דאי אשמעינן גר דראוי לבא בקהל, אבל ממזר אימא לא. ואי אשמעינן ממזר דבא מטיפה כשרה (מזרע ישראל) אבל גר דלא בא מטיפה כשרה אימא לא, צריכא. **פסק הש"ע** ממזר, ואפילו שלשתן ממזרים, הרי אלו כשרים לדון לכל... הוי"מ (ז,ב).

וכן אותו שבא מן השלישי לשניה, וכן אותו שנסמך מן הראשונים לא היה יושב במקומו של ראשון אלא כולן בסוף השורות, וכל בני השורה נמשכין איש איש למעלה ממקומו וממלאין זה מקומו של זה, מפני שהקטן שבדיינים גדול מן הגדול שבתלמידי הראשונה, והקטן שבראשונה גדול מן הגדול שבשניה, הלכך כי ניידו כולו ניידו, כשמת אחד מהן ומושיבין אחר חליפיו כולן צריכין לנוד איש איש ממקומו).

(גמרא) מנא הני מילי (דבעגולה היו יושבים) אמר רבי אחא בר חנינא דאמר קרא שְׂרָרְךָ (פינוד) אֲגַן הַסֶּהַר אֶל-יַחֲסֵר הַמְּזֹג... שררך זו סנהדרין, למה נקרא שמה (סל הסנהדרין) שררך שהיא יושבת בטיבורו של עולם (שבית המקדש באמצע של עולם). אגן שהיא מגינה על כל העולם כולו, הסהר שהיא דומה לסהר (בעגולה), אל יחסר המזג ('מזג' שני חלקי מים ואחד יין. 'אל יחסר המזג' אל יחסרו מחלק השלישי שהוא כדי הראוי למזג) שאם הוצרך אחד מהם לצאת (לעסקיו חוץ ללישכה) רואין אם יש עשרים ושלושה (שליש של שבעים) כנגד סנהדרי קטנה יוצא, ואם לאו אינו יוצא. בְּטַנְדָּ עֲרַמַת חֲטָיִם, מה ערימת חטים הכל נהנין ממנה אף סנהדרין הכל נהנין מטעמיהן.

סוּגָה בְּשׁוֹשְׁנִים (גדורה בשושנים) שאפילו כסוגה של שושנים לא יפרצו בהן פרצות (כלומר באזהרה קלה ובהבדלה מועטת הם נפרשין מן העבירה ואין צריך גדר אבנים להפסיקן, שאפילו אין רחוקין מן העבירה אלא גדר שושנים מפסיק ביניהם לא יפרצו בה פרצות הגדר). והיינו דאמר ליה ההוא מינא לרב כהנא אמריתו נדה שרי לייחודי בהדי גברא, אפשר אש בנעורת ואינה מהבהבת [אוחזת ודולקת, כמו (שבת כה). שקיפלה ולא הבהבה]? אמר ליה התורה העידה עלינו סוגה בשושנים (פתכו התופ' לענין דם נדות נדרש כשאומרת 'דם כשושנה אדומה ראיתי

דברי המחייבים, שאם יטעה האחד יוכיח כתבו על של חבירו). רבי יהודה אומר שלשה (היו) אחד כותב דברי המזכין, ואחד כותב דברי המחייבין, והשלישי כותב דברי המזכין ודברי המחייבין (שמתוך טורח הטעמים שירכה עליהן יטעו בדבר, אלא אחד כותב דברי המזכין, ואחד כותב דברי המחייבין, והשלישי כותב דברי כולם, ומתוך שאין טורח רב עליהם לא יקצרו בדבר, ואם יטעה אחד מהם יוכיח כתב של שלישי). **[דף לו ע"א]** ושלש שורות (כל אחת כמנין סנהדרין, עשרים ושלושה, שאם יחלקו העשרים ושלושה רובן מחייבין ומיעוט מזכין והטייה לרעה אין על פי אחד, וצריך להוסיף שנים שנים עד שבעים ואחד, הלכך צריך להושיב לפניהם ארבעים ושמונה להשלמת שבעים ואחד, ולא אורח ארעא לעשות שורות לתלמידים של עשרים וארבע שתהא מרובה משל דיינין, ולא לעשות שורות קטנות, ולא שתים של עשרים ושלושה ואחד שנים תלמידים, הלכך עבדי שלש שורות) של תלמידי חכמים יושבין לפניהן (אף הן כעגולה, אלא שהגדולים יושבין על הספסלין, והתלמידים על הקרקע). כל אחד ואחד מכיר את מקומו (לפי שבתחלה כסדר הושיבום, שורה ראשונה גדולה משל שניה, והיא גדולה מן השלישית, וגם בכל שורה ושורה הושיבום כסדר, הגדול בראש, שני למטה הימנו, וכן כולן זה למטה מזה, לפיכך צריך כל אחד להכיר מקומו). הוצרכו לסמוך (כגון שמת אחד מן הדיינים) סומכין מן הראשונה (סומכין לו מהראשונים, שהם גדולים מכולן) אחד מן השניה בא לו לראשונה (ולא שיביאו מן הקהל לראשונה, לפי שהגרוע מן התלמידים שבשורות גדול מגדול שבקהל) אחד מן השלישית בא לו לשניה, בוררים להן עוד אחד מן הקהל ומושיבין אותו בשלישית. ולא היה (אותו שנברר מן הקהל) יושב במקומו של ראשון (ראש בשורה שלישי) אלא יושב במקום הראוי לו (בסוף השורה,

והוצרכו לסמוך אחד להוסיף על מניינן, סומכין מן הראשונה גדול שבה, והראשון שבשורה שנייה בא ויושב בסוף שורה הראשונה כדי למלאות חסרונה והראשון שבשלישית בא ויושב בסוף שורה שנייה, ובוררין להן אחד משאר הקהל ומושיבין אותו בסוף שורה שלישית, וכן אם צרכו לסמוך שני או שלישי על הסדר הזה הם עושים סנהדרין (א.ח.). ב. אין בית דין של שבעים ואחד צריכין שיהיו יושבין כולן כאחד במקומן שבמקדש, אלא בעת שיהיו צריכין להתקבץ מתקבצין כולן, ובשאר העתות כל מי שהיה לו עסק יצא לעשות חפצו והוזר והוא שלא יפחתו מעשרים ושלשה יושבין תמיד כל זמן ישיבתן, הוצרך אחד מהן לצאת הרי זה מסתכל בחביריו הנשארים אם ישארו שם עשרים ושלשה יצא ואם לאו לא יצא עד שיבא אחר סנהדרין (ג.ב.).

משנה כיצד מאיימין את העדים (שלא יעידו עדות שקר) על עידי נפשות, היו מכניסין אותן ומאיימין עליהן שמא תאמרו מאומד ומשמועה, עד מפי עד, ומפי אדם נאמן. שמא אי אתם יודעין שסופנו לבדוק אתכם בדרישה ובחקירה. הווי יודעין שלא דיני ממונות (אם העיד שקר) דיני נפשות. דיני ממונות אדם נותן ממון (לזה שנפסד על ידו, ומחזירו לו) ומתכפר לו, דיני נפשות דמו ודם זרעותיו תלויין בו עד סוף העולם, שכן מצינו בקין שהרג את אחיו, שנאמר דָּמִי אֶחָיִךְ צִעֲקָים, אינו אומר 'דם' אחיך אלא 'דמי' אחיך, דמו ודם זרעותיו. דבר אחר דמי אחיך שהיה דמו מושלך על העצים ועל האבנים. לפיכך נברא אדם יחידי (כל זה אומר להם, לפיכך נברא אדם יחידי להראותך שמאדם אחד נברא מלואו של עולם) ללמדך שכל המאבד נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו איבד עולם מלא, וכל המקיים נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו קיים עולם מלא. ומפני שלום הבריות, שלא

מיד פורש. וא"ת והא יחוד דאורייתא היא כדרשינן לעיל (כא): מ"כי יסיתך אחיך בן אמך', והיכי אתא קרא דדברי קבלה למישרי מאי דכתיב באורייתא וי"ל דלא אסרה תורה אלא כעין אמו דלא עבידא דמשתריא אבל נדה סופה ליטרה. ומיהו היכא דלא בעל אפילו נדה אסורה להתייחד כדאמרינן בכתובות (ד.) לא בעל הוא ישן בין האנשים ואשתו ישינה בין הנשים. וא"ת והא אמרינן בשבת (יג.) מקיש אשתו נדה לאשת רעהו, מה אשת רעהו הוא בבגדו והיא בבגדה אסור (לסון יחד) ופי' רש"י (שם) משום ייחוד דאשת איש, אף אשתו נדה (לסון יחד לפי' הוא צנגלו והיא צנגלה האיסור מקום לאיסור יחוד) והכא אמר סוגה בשושנים וי"ל דהוא בבגדו והיא בבגדה אסורה באשת איש אפי' בלא ייחוד משום איקרובי דעתה שנהנין ומתחממין זה מזה. ויש תימנה מ"ש דייחוד דנדה שרייא מסוגה בשושנים, והוא בבגדו והיא בבגדה אסרת מהיקש דאשת איש איפוך אנא וי"ל דמסתבר טפי לאסור הוא בבגדו והיא בבגדה לפי שמתקרבין יחד ונהנין זה מזה כדפרישית) שאפילו כסוגה בשושנים לא יפרצו בהן פרצות. ויש לקיש אמר מהכא כְּפֶלַח הָרְמוֹן רִקְנֵךְ אפילו ריקנין שבך מלאין מצוות כרמון. רבי זירא אמר מהכא וַיִּרְחַ אֶת־רַיְתָם בְּנִדְוֵי, אל תיקרי בגדיו וכתבו התוס' לשון ריה שייך בדם נדות כדאמרינן בנדה (כ): ההיא איתתא דאתיא דמא קמיה דר"א ארחיה אמר האי דם חימוד (הוא) אלא בוגדיו (כלומר, אפילו את בוגדיו צינך ילחק, שגם הם מלאים מלכות הס).

הנהו בריוני דהוה בשיכבותיה דרבי זירא (פריצים, לשון בורים) דהוה מקרב להו, כי היכי דניהדרו להו בתיובתא, והווי קפדי רבנן. כי נח נפשיה דרבי זירא [נוצא הוה, ונחרכו שוקיו על ידי מעשה דבדיק נפשיה בתנורא שגירא (ב"מ פה.) וקרו ליה חריכא קטן שקין] אמרי עד האידנא הוה חריכא קטין שקיה דהוה בעי עלן רחמי, השתא מאן בעי עלן רחמי, הרהרו בלביהו, ועבדו תשובה.

'שלש שורות...' אמר אביי שמע מינה (מדקתני לא היה יושב במקומו של ראשון) כי נידי כולהו נידי. ולימא להו עד האידנא הוה יתיבנא ברישא השתא מותביתו לי בדנבי (בזנבות)? אמר אביי, דאמרי ליה הכי הוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים. **פסק הרמב"ם א.** אם נחלקו הסנהדרין

לו. - לו.:

חשיב להו משום כבודו, והאי דקאמר או אני או אתה לאו דוקא לשון יחיד אלא אנו) שהרי אמרה תורה על־פיו שְׁנַיִם עֵדִים אֵין שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוֹמֵת הַמֵּת הַיּוֹדֵעַ מַחֲשָׁבוֹת יַפְרַע מֵאוֹתוֹ הַאִישׁ שֶׁהִרְגוּ אֶת חֲבִירוֹ. אמרו לא זזו משם עד שבא נחש והכישו, ומת.

והאי בר נחש הוא, והאמר רב יוסף, וכן תני דבי חזקיה מיום שחרב בית המקדש והקשו התוס', תימה דהוה מצי למימר דאף בזמן שבית המקדש קיים כי עובדא דשמעון בן שטח, א"נ שלא בעדים והתראה כדאמר במכות (י): כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע, בב' בני אדם שהרגו, אחד הרג בשוגג, ואחד הרג במזיד הקב"ה מזמין לפונדק ז"ל דנקט משחרב בית המקדש משום דאז בטלי דיני נפשות לגמרי. וא"ת והא אכתי הוו מצי למינקט מ' שנה קודם חורבן הבית כדאמר לקמן (מא.) שגלתה סנהדרי וישבה לה בחנות ואמר שלא דנו דיני נפשות ז"ל מ"מ כשהיו רואים צורך שעה היו חוזרין ללשכת הגזית כי ההיא עובדא דישו וכיוצא בו. והא דפריך לקמן (שם) ור' יוחנן בן זכאי מי הוה בסנהדרי משום דמה שבדק בעוקצי תאנים בדין רוצח הוא, והא דגלו משום דנפיש רוצחים הוו ומשום רציחה לא היו חוזרין (ר"ל מה שאמרנו שם' שנה לפני החורבן, היו פעמים חוזרים למקומן לדון, לא נאמר בדין רוצח, כיון שכל גלותם נבעה מפני שנתרכו הכליחות). וא"ת והא חזינא כמה כופרים בעיקר דמתים כדרכם ז"ל דזכות תולה ושכר מצות שעשו משתלמין בעולם הזה כדכתיב 'ומשלם לשונאיו'. ועובדא דב"מ (פג:) דאפקוה לגברא וזקפיה (כעין מיתת חנק) דהוא ובנו בעלו נערה המאורסה התם נמי זכות תולה לו שלא נענש בסקילה ונידון בקלה א"נ הוא ובנו לאו דוקא אלא בנו תחלה (ללאחר צעילת הבן, כבר אין לה לין נערה מאורסה, שצעולה היא) ואחר כך הוא (האז) דמיתתו בחנק. ז"מ דנקט משחרב בית המקדש משום דבזמן בית המקדש בגדי כהונה היו מכפרין (ולכן צלופח שלא נידון בסנהדרין, לא היה כלל לין 'כעין ד' מיתות' כיון שצנדי הכהונה כיפרו) מיהו ה"מ כשעשו תשובה] אע"פ שבטלה סנהדרי, ארבע מיתות לא בטלו. לא בטלו, והא בטלו? אלא דין ארבע מיתות לא בטלו (פורענות בידי שמים הדומה למיתה שהוא מחוייב בה) מי שנתחייב סקילה או נופל מן הגג [דומיא דסקילה, כדתנן לקמן (מה:)] בית הסקילה היתה גבוהה שתי קומות, וקומה שלו הרי כאן שלש] או היה דורסתו. מי שנתחייב שריפה או נופל בדליקה, או

יאמר אדם לחבירו אבא גדול מאביך, ושלא יהו המינים אומרים הרבה רשויות בשמים (וכל אחד ברא את שלו). ולהגיד גדולתו של הקב"ה (ועוד, לכך נברא יחידי להראות לדורות הבאים גדולתו של הקב"ה, שבחותם הראשון כל הדורות טבועות, שלא היה תחלה אלא חותם אחד) שאדם טובע כמה מטבעות בחותם (היינו אותו ברזל שהצורה הקוקה בו, כל המטבעות שאדם טובע על ידי ברזל אחת...) כולן דומין זה לזה, ומלך מלכי המלכים הקב"ה טבע כל אדם בחותמו של אדם הראשון ואין אחד מהן דומה לחבירו. לפיכך כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם (כלומר חשוב אני כעולם מלא, לא אטרד את עצמי מן העולם בעבירה אחת, וימשוך ממנה) ושמא תאמרו [דף לז ע"ב] מה לנו ולצרה הזאת (להכניס ראשינו בדאגה הזאת, אפילו על האמת) והלא כבר נאמר וְהוּא יֵעַד אֵין רָאָה אֵין יֵדַע אֵין יֵלֹא יֵגִיד וְנִשְׁאַ עֲוֹנוֹ (עליכם מוטל חובה ונשיאות עון אם לא תגידו מה שראיתם) ושמא תאמרו מה לנו לחוב בדמו של זה (להיות מתחייבים מדמיו של זה, נוח לנו לעמוד באם לא יגיד) והלא כבר נאמר וּבְאֶבֶד רְשָׁעִים רְנָה (אם רשע הוא אין כאן עונש).

(גמרא) תנו רבנן כיצד מאומד, אומר להן שמא כך ראיתם שרץ אחר חבירו לחורבה, ורצתם אחריו, ומצאתם סייף בידו ודמו מטפטף, והרוג מפרפר. אם כך ראיתם לא ראיתם כלום.

תניא, אמר רבי שמעון בן שטח אראה בנחמה אם לא ראיתי אחד שרץ אחר חבירו לחורבה, ורצתי אחריו, וראיתי סייף בידו ודמו מטפטף והרוג מפרפר, ואמרתי לו (שמעון בן שטח קאמר ליה הכי) רשע, מי הרגו לזה, או אני או אתה. אבל מה אעשה שאין דמך מסור בידי (כתבו התוס' מדמייתי האי עובדא אמתניתין דכיצד מאומד, משמע דדריש מהאי קרא דמאומד לא מיקטל, דמשמע ע"פ שנים עדים שראו את המעשה, ואחריו הוה עם ר"ש בן שטח, והאי דלא

לי שהוא חייב לו (שהוא ראה בהלואה היינו עד מפי עד) לא אמר כלום, עד שיאמר בפנינו הודה לו (שניהם היו שם) שהוא חייב לו מאתים זוז. אלמא אע"ג דפסילי בדיני ממונות אמרינן להו בדיני נפשות (להרבות הדברים, ולפרש לאיים, ובדיני ממונות לא איכפת לן לאיים עליהם כל כך) הכא נמי אע"ג דפסילי בדיני ממונות אמרינן להו בדיני נפשות.

'הו יודעים...' אמר רב יהודה בריה דרבי חייא מלמד שעשה קין בהבל אחיו חבורות חבורות, פציעות (מכת הרב קרי פצעים) פציעות, שלא היה יודע מהיכן נשמה יוצאה, עד שהגיע לצוארו. ואמר רב יהודה בריה דרבי חייא מיום שפתחה הארץ את פיה וקיבלתו לדמו של הבל שוב לא פתחה (כתבו התוס' כל דמים נבלעים בארץ אלא שרישומן ניכר ושל הבל אין רישומן ניכר כלל) שנאמר מִכֶּנֶף הָאָרֶץ זְמַרְתָּ שְׂמַעְנֹה (כתבו התוס', כתוב בתשובת הגאונים שאין בני א"י אומרים קדושה אלא בשבת דכתיב גבי חיות 'שש כנפים לאחד' וכל כנף הוא אומר שירה אחת ביום בששת ימי החול, וכשיגיע שבת אומרים החיות לפני המקום רבש"ע אין לנו עוד כנף, והקב"ה משיב להם יש לי עוד כנף אחד שאומר לפני שירה שנאמר מכנף הארץ זמירות שמענו) צְבִי לְצִדִּיק, מכנף הארץ ולא מפי הארץ. איתביה חזקיה אחיו ונתפתח הארץ את פיה? אמר ליה לרעה פתחה, לטובה לא פתחה (כתבו התוס', וא"ת והא כתיב 'תבלעמו ארץ' (סהמלכיס זכו לקבורה) טובת המצרים אינה קרויה טובה).

ואמר רב יהודה בריה דרבי חייא גלות מכפרת עון מחצה, מעיקרא כתיב וְהִיִּיתִי נֶעַד וְנָדַלְתִּי וְלִבְסוֹף כָּתִיב וַיָּשָׁב בְּאֶרֶץ־נֹד.

אמר רב יהודה גלות מכפרת שלשה דברים (חרב ורעב ודבר) שנאמר הַיֵּשֶׁב בְּעִיר הַזֹּאת יָמֹות בְּחָרִב וּבְרָעֵב וּבְדָבָר וְהִיוּצֵא וְנָפַל עַל־הַפְּשָׁדִים הַצָּרִים עֲלֵיכֶם וְחָיָה וְהִיִּתְהַלְלוּ נַפְשׁוֹ לְשָׁלָל.

נחש מכישו (דקלי ליה זיהרא, ארם של נחש שורפו) מי שנתחייב הריגה או נמסר למלכות, או ליסטין באין עליו (שדרכן להרגו בסיף, וכן נמסר למלכות שמתיוזין ראשו) מי שנתחייב חנק, או מובע בנהר, או מת בסרונכי? אמרי ההוא חטא אחריתי הוה ביה [שהיה מחוייב שריפה שהיא חמורה, דאילו רוצח בסיף הוא, ומיתת סייף קלה כדאמרינן בסנהדרין (מ:ט)]. דאמר מר מי שנתחייב שתי מיתות בית דין נידון בחמורה.

'מאומד...' בדיני נפשות הוא דלא אמדינן, הא בדיני ממונות אמדינן [עדות מאומד, מדתנן ליה גבי איום עידי נפשות ולא תנן ליה גבי איום עידי ממונות בסנהדרין (כט)]. דאמרינן להו סהדי שקרי אאוגרייהו זילין כמאן כרבי אחא וכתבו התוס' משמע דרבי אחא לית ליה אומד בדיני נפשות (ללומד גס לר' לחל לא נקרא עלות זליני נפשות) ותימה דבשבועות (לד.) משמע דאית ליה גבי שבועת העדות דאינו חייב אלא בתביעת ממון, ודריש ר' יוסי הגלילי מדכתיב או ידע בעדות המתקיים בידיעה בלא ראיה, אמר רב פפא לימא ר' יוסי הגלילי לית ליה דרבי אחא, דאי אית ליה בדיני נפשות משכחת לה כר"ש בן שטח ויש לומר דלמסקנא דהכא דמשני מתני' אפילו כרבנן, אין צריך לאוקמי דרב אחא בדיני ממונות דווקא. מיהו בדוחק יש למצוא דלחייב רבי אחא בההיא דר' שמעון בן שטח (סהדי יס מניעות חוץ מלומד לחייב...) דמנא ידעו עדים שהרגו בתוך כדי דיבור של התראה כיון שלא ראו אלא מאומד, ואי איירי בחבר ניהא, וכו' יוסי דאמר לא בעי התראה (ח:). דתניא, רבי אחא אומר גמל האחר [נושך, שמעתני. ולי נראה כשהגמל הזכר מזדווג עם הנקבה קרי ליה אחר דאמר בבכורות (ח:)] גמל אחר כנגד אחר בין הגמלים, ונמצא גמל הרוג בצידו בידוע שזה הרגו (שדרך סוסים מזויינים להכות סוסים שבצידו והיינו מאומד). וליטעמך, עד מפי עד (דתנן הכא ולא תנא לה אאיום בעידי ממון הכי נמי...) דקתני, בדיני נפשות הוא דלא אמרינן, הא בדיני ממונות אמרינן, והתנן אם אמר הוא אמר לי (המחוייב אמר לנו) שאני חייב לו (אבל לא בפני התובע אמר לנו כן לא הויה הודאה) איש פלוני אמר

לו: - לוז.

דצדיק ה' וישקד ה' על הרעה ויביאה עלינו?
 אין, צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שהקדים
 גלות צדקיהו (מיהר גלות צדקיהו שהיא
 באחרונה) ועוד גלות יכניה קיימת (שעדיין
 לא מתו אותן שגלו לבבל עם יכניה שהיו
 חכמים בתורה ולמדוה לבני גולה האחרונה).
 דכתיב ביה בגלות יכניה החרש והמסגר
 אלף, 'חרש' כיון שפותחין (בתורה) הכל
 נעשו כחרשין (קרי ביה החרש) 'מסגר' כיון
 שסוגרין בהלכה (דבר הלכה הנעלמת מהן)
 שוב אין פותחין (אחרים) וכמה היו אלף.

עולא אמר (צדקה של שקידה, היינו...) שהקדים (חורבן) שתי שנים (לגימטריא ד...) ונושנתם (דהיינו תמני מאה וחמשים ותרתינן, והם גלו לסוף שמנה מאות וחמשים שנכנסו לארץ, דכתיב זיהי בשמנים שנה וארבע מאות שנה... וימי בית הראשון ארבע מאות ועשר הרי שמונה מאות ותשעים, צא מהם ארבעים שנה שנשתהו במדבר הרי שמנה מאות וחמשים, ואילמלי היה ממתין עד ונושנתם היה מתקיים בהם כי אבד תאבדון מהר והשמד תשמדון דכתיב בההיא פרשתא).

אמר רב אחא בר יעקב שמע מינה מהרה דמרי עלמא תמני מאה וחמשינן ותרתינן הוו (דהוא גימטריא דנושנתם, וקרי ליה אבד תאבדון מהר, והקדמה דשתי שנים צדקה היתה).

'לפיכך...' תנו רבנן אדם יחידי נברא, ומפני מה שלא יהו מינים אומרין הרבה רשויות בשמים. **דבר אחר** מפני הצדיקים ומפני הרשעים. שלא יהו הצדיקים אומרים אנו בני צדיק (אבינו צדיק נברא, לפיכך אנו צדיקים ואין אנו צריכין להתרחק מן העבירה כי לא נכשל בה) ורשעים אומרים אנו בני רשע (ואין אנו זקוקין בתשובה ולהצטדק, כי לא יועיל). **דבר אחר** מפני המשפחות, שלא יהו משפחות מתגרות זו בזו. ומה עכשיו שנברא

רבי יוחנן אמר גלות מכפרת על הכל, שנאמר **כִּהוּ אָמַר ה' כְּתַבּוּ אֶת־הָאִישׁ הַזֶּה עֲרִילֵי גִבּוֹר לֹא־יִצְלַח בְּיָמָיו כִּי לֹא יִצְלַח** (שום הצלחה, וביכניה מלך יהודה כתיב) **מִזְרְעוּ אִישׁ יֹשֵׁב עַל־פְּסָא דְדָוִד וּמִשְׁלַ עוֹד בִּיהוּדָה**. וכתר דגלה כתיב **וּבְנֵי יְכַנְיָה אֶסֶר שְׂאֵל־תֵּיאַל בְּנֵו**. אסר שעיברתו אמו בבית האסורין, שלתיאל ששתלו אל שלא כדרך הנשתלין. גמירי שאין האשה מתעברת מעומד, **דף לח ע"א** והיא נתעברה מעומד (שהיה בית האסורין צר ואין מקום לשכב, ושילשלו שם אשה ובאגדה דויקרא רבה אמרה לה). דבר אחר שלתיאל שנשאל על אלתו אל (להתיר לו גזירה שנשבע שלא יהא לו בן, והתירו לו פמליא של מעלה, ושבועה כתיבה בההיא פרשה) זרובבל שנזרע בבבל, ומה שמו נחמיה בן חכליה שמו.

יהודה וחזקיה בני רבי חייא הוו יתבי בסעודתא קמי רבי, ולא הוו קא אמרי ולא מידי. אמר להו אגברו חמרא אדרדקי, כי היכי דלימרו מילתא. כיון דאיבסום, פתחו ואמרו אין בן דוד בא עד שיכלו שני בתי אבות מישראל, ואלו הן ראש גולה שבבבל, ונשיא שבארץ ישראל, שנאמר **וְהָיָה (מושיען של ישראל) לְמִקְדָּשׁ (של ישראל) וּלְאַבְנֵי גִבּוֹר (ממהר הגלות שמנגפת את הרגלים) וּלְצוֹר מְכָשׁוּל (סלע מכשלה יהיה...)** **לְשָׁנֵי בְּתֵי יִשְׂרָאֵל**. אמר להם בני, קוצים אתם מטילין לי בעיניי, אמר לו רבי חייא רבי, אל ירע בעיניך, יין ניתן בשבעים אותיות (כגימטריא) וסוד ניתן בשבעים אותיות, נכנס יין יצא סוד וכתבו התופי היינו דאמר בעירובין (סה). המתישב בינו הרי יש בו מדעת שבעים זקנים, שהסוד מתגבר על היין ואין כח ביין להוציא.

אמר רב חסדא אמר מר עוקבא, ואמרי לה אמר רב חסדא דרש מרי בר מר מאי דכתיב **וַיִּשְׁקֹד (וימהר, כמו שוקד אני) ה' עַל־תְּרַעַת וַיְבִיאָהּ עָלֵינוּ כִּי־צָדִיק תָּו אֶל־הֵינוּ**, משום

הַצְּבָה עֲמוּדָיָה שְׁבַעָה. טְבַחָה טְבַחָה מְסַכָּה
 יִינָה אָף עֲרֻכָה שְׁלַחָה שְׁלַחָה נְעֲרָתֶיהָ תִּקְרָא
 עַל-נְפִי מְרָמֵי קָרְתָּה. 'חכמות בנתה ביתה' זו
 מידתו של הקב"ה, שברא את כל העולם כולו
 בחכמה. 'חצבה עמודיה שבעה' אלו שבעת
 ימי בראשית (כתבו התוס' דבשבעה ימים נברא
 העולם, שאע"פ שבששה ימים נברא העולם מ"מ היה
 חסר מנוחה, עד שבא שבת בא מנוחה, והיינו דכתיב
 ויכל אלהים ביום השביעי) 'טבחה טבחה מסכה
 יינה אף ערכה שלחנה' אלו ימים ונהרות וכל
 צורכי עולם. 'שלחה נערתי תקרא' זה אדם
 וחיה. 'על גפי מרמי קרת' רבה בר בר חנה
 רמי כתיב על גפי וכתוב על כסא? בתחלה
 על גפי [מקום גבוה כתבו התוס', פירש רש"י
 מקום גבוה ולכסוף כשסרה נטרד על כסא. וקשה
 דבע"ז (יט.) משמע דכסא עדיף מגפי דדריש גבי
 תלמיד שבתחילה על גפי גולה ממקום למקום ולכסוף
 כשנעשה ראש ישיבה על כסא, וכאן נמי יש לדרוש כן
 קודם שנזדווגה לו חיה על גפי כמו אם בגפו יבא
 ולכסוף על כסא] ולכסוף (כשסרה נטרד) על
 כסא.

[בתריה דהאי קרא (שלמה נעומיה) כתיב...]
 מִי־יִסֵּר יִסֵּר הַנְּהָה (מי פתאו לזה שיסור הנה
 לאכול מן העין) חֶסֶר-לֵב (האשה שהיא חסר
 לב) אָמְרָה לָו. אמר הקב"ה מי פתאו לזה
 אשה אמרה לו, דכתיב נֶאֱמַר אִשָּׁה חֶסֶר-לֵב.

תניא, היה רבי מאיר אומר אדם הראשון
 מכל העולם כולו הוצבר עפרו, שנאמר נִלְמְדוּ
 לְאָדָם עֵינָיִךָ (מכל מראה עיניך נגלמתני, והיינו
 כל העולם, כדכתיב בזכריה עיני ה' המה
 משוטטים בכל הארץ).

אמר רב אושעיא משמיה דרב אדם הראשון
 [דף לח ע"ב] גופו מבבל (על שם שהיתה
 עמוקה, נראה שמשם לוקח, ולכך נעשה
 מצולה) וראשו מארץ ישראל (שהיא גבוהה
 וחשובה מכל הארצות) ואבריו (ידיו ורגליו)
 משאר ארצות (מכל העולם). עגבותיו אמר
 רב אחא מאקרא דאגמא (כבבל הוה, והוא
 עמוק מאד).

יחיד מתגרות, נבראו שנים (יאמרו זה לזה
 אבא גדול מאביך) על אחת כמה וכמה. דבר
 אחר מפני הגזלנין ומפני החמסנין (שיאמרו
 קרקע זה לבני אבינו הראשון היתה, ולא
 לבני אביכם) ומה עכשו שנברא יחידי גוזלנין
 והומסין, נבראו שנים על אחת כמה וכמה.

'ולהגיד גדולתו...' תנו רבנן להגיד גדולתו של
 מלך מלכי המלכים הקב"ה שאדם טובע כמה
 מטבעות בחותם אחד וכולן דומין זה לזה,
 אבל הקב"ה טובע כל אדם בחותמו של אדם
 הראשון ואין אחד מהן דומה לחבירו,
 שנאמר וְתִתְּהֶפֶךְ פְּתוּמָר חוֹתָם (לאחר מיתתו
 של אדם מתהפך חותם שלו לחומר) וְיִתְּיַצְּבוּ
 כְּמוֹ לְבוֹשׁ (בתחיית המתים, ומדקרי ליה
 חותם שמע מינה בחותם הן טבועין). ומפני
 מה אין פרצופיהן דומין זה לזה, שלא יראה
 אדם דירה נאה ואשה נאה ויאמר שלי היא
 (ואין אדם מכחישו, הואיל ואין היכר ביניהן)
 שנאמר וַיִּמְנַע מִרְשָׁעִים אוֹרָם (קלסתר פניו,
 ומתוך כך שלא יהא קלסתר פנים דומה לשל
 חביריהם) וַיִּזְרַע רְמָה תְּשֻׁבֵר (שאינו יכול
 לומר שלי היא).

תניא היה רבי מאיר אומר בשלשה דברים
 אדם משתנה מחבירו בקול, במראה, ובדעת.
 בקול ובמראה, משום ערוה (שלא יתחלף
 לאשה בבעלה, לא ביום מפני המראה,
 ובלילה מפני הקול) ובדעת מפני הגזלנין
 והחמסנין (אם יודע מה בלב חבירו יחפש
 מצפוניו, וידע היכן ממונו).

תנו רבנן אדם נברא בערב שבת, ומפני מה
 שלא יהו מינים אומרים שותף (לס) היה לו
 להקב"ה במעשה בראשית (לפיכך קדמו לו
 כולם). דבר אחר שאם תזווח דעתו עליו אומר
 לו יתוש קדמך במעשה בראשית. דבר אחר
 כדי שיכנס למצוה (שבת) מיד. דבר אחר כדי
 שיכנס לסעודה מיד (שימצא הכל מוכן, ויאכל
 מאשר יחפון). משל למלך בשר ודם שבנה
 פלטרין ושיכללן, והתקין סעודה, ואחר כך
 הכנים אורחין, שנאמר חֲכָמוֹת בְּנִתָּה בֵּיתָה

לזו:

אמר רבי אלעזר אדם הראשון מן הארץ עד לרקיע היה, שנאמר, למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ ולמקצה השמים עד קצה השמים (כלומר, עומד בארץ וראשו מגיע השמימה) כיון שסרה הניה הקב"ה ידו עליו ומיעטו, שנאמר אַחֲזֹר נִקְרָם צְרַתְגִּי וְתִשֶׁת עָלַי כְּפִכָּה. קשו קראי אהדדי (אי גצו כלצני כצ יסוה, או כלצני כצ אלעזר?) אידי ואידי חדא מידה היא.

ואמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון בלשון ארמי ספר שנאמר וְלִי מֵהַיְקָרָיו (לשונו כגול) רַעֲיָךְ אֵל (בתר גלמי ראו עיניך כתיב אותו מזמור, וביצירת אדם מדבר) והיינו דאמר ריש לקיש מאי דכתיב זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם מלמד שהראהו הקב"ה דור דור ודורשיו, דור דור וחכמיו. כיון שהגיע לדורו של רבי עקיבא שמח בתורתו ונתעצב במיתתו, אמר ולי מה יקרו רעיך אל.

ואמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון מין היה (נוטה לעבודת כוכבים) שנאמר וַיִּקְרָא ה' אֱלֹהִים אֶל־הָאָדָם וַיֹּאמֶר לֹא אֵיכָּה אֵן נִטָּה לְבַךְ. רבי יצחק אמר מושך בערלתו היה, כתיב הכא וְהִמָּה כְּאָדָם עֲבָרְוּ בְרִית וּכְתִיב הַתָּם אֶת־בְּרִיתִי הִפְּרוּ. רב נחמן אמר כופר בעיקר היה, כתיב הכא עֲבָרְוּ בְרִית וּכְתִיב הַתָּם וַאֲמָרוּ עַל אֲשֶׁר עֲזָבוּ אֶת־בְּרִית ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתָם.

תנן התם, רבי אליעזר אומר הוי שקוד (מהיר וזריו) ללמוד תורה, ודע (כדי שתדע) מה שתשיב לאפיקורוס (הבא להביא ראיה מן התורה לדברי המינים). אמר רבי יוחנן לא שנו אלא אפיקורוס נכרי, אבל אפיקורוס ישראלי כל שכן דפקר טפי (שהרי הכיר וכפר ומתוך כך מדקדק, ולא תוכל להשיבו דבר המקובל לו).

אמר רבי יוחנן כל מקום שפקרו המינים (שמביאין ראיה מן התורה להפקירן) תשובתן בצידן, נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ, וַיִּבְרָא

אמר רבי יוחנן בר חנינא שתיים עשרה שעות הוי היום שעה ראשונה הוצבר עפרו, שניה נעשה גולם, שלישית נמתחו אבריו, רביעית נזרקה בו נשמה, חמישית עמד על רגליו, ששית קרא שמות, שביעית נזדווגה לו חוה, שמינית עלו למטה שנים וירדו ארבעה וכתבו התוס' אדם וחווה וקין ותיומתו אבל הבל לא נולד באותו פעם כדכתיב ותוסף ללדת ושני תיומות נולדו עמו דדריש בבראשית רבה מדכתיב את אחיו את הבל] תשיעית נצטווה שלא לאכול מן האילן, עשירית סרה, אחת עשרה נידון, שתיים עשרה נטרד והלך לו. שנאמר וַאֲדָם בִּיקָר בַּל־יֵלֵין (לינת לילה).

אמר רמי בר חמא אין היה רעה שולטת באדם אלא אם כן נדמה לו כבהמה, שנאמר נִמְשַׁל כְּבְהֵמֹת נִדְמֶנּוּ.

אמר רב יהודה אמר רב בשעה שבקש הקב"ה לבראות את האדם, ברא כת אחת של מלאכי השרת, אמר להם רצונכם, נעשה אדם בצלמנו, אמרו לפניו רבוננו של עולם, מה מעשיו, אמר להן כך וכך מעשיו, אמרו לפניו רבוננו של עולם מֵה־אֲנוֹשׁ כִּי־תִזְכְּרֵנוּ וּבֶן־אָדָם כִּי תִפְקְדֵנוּ, הושיט אצבעו קטנה ביניהן ושרפם, וכן כת שניה, כת שלישית אמרו לפניו רבוננו של עולם, ראשונים שאמרו לפניך מה הועילו, כל העולם כולו שלך הוא, כל מה שאתה רוצה לעשות בעולמך עשה. כיון שהגיע לאנשי דור המבול ואנשי דור הפלגה שמעשיהן מקולקלין, אמרו לפניו רבוננו של עולם, לא יפה אמרו ראשונים לפניך, אמר להן וְעַד־זִקְנָה (כל ימיו אסבלנו) אֲנִי הוּא וְעַד־שִׁיבָה אֲנִי אֶסְבֵּל אֲנִי עֲשִׂיתִי וְאֲנִי אֶשָּׂא וְאֲנִי אֶסְבֵּל וְאֲמַלֵּט.

אמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון מסוף העולם ועד סופו היה (ארכו) שנאמר לְמֵן־הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים אָדָם עַל־הָאָרֶץ וּלְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד־קִצְּהַ שְׁמַיִם (מקצה עד קצה) כיון שסרה הניה הקב"ה ידו עליו ומיעטו, שנאמר אַחֲזֹר נִקְרָם צְרַתְגִּי וְתִשֶׁת עָלַי כְּפִכָּה.

פשעינו, ואנו נמי מאסנוהו, ומיאנו לקבלו) דאפילו בפרוונקא (שליח מוציא ומביא) נמי לא קבילניה דכתיב ויאמר אליו אם אין פניך הלכים אל-תעלנו מזה.

אמר ליה ההוא מינא לרבי ישמעאל ברבי יוסי כתיב וזה המטיר על-סדם ועל-עמקה ופירית ואש מאת ה' מן-השמים, מאתו מיבעי ליה? אמר ליה ההוא כובס שבקיה, אנא מהדרנא ליה, דכתיב ויאמר למך לנשיו עדה וצלה שמען קולי נשי למך, נשיי מיבעי ליה? אלא משתעי קרא הכי, הכא נמי משתעי קרא הכי. אמר ליה מנא לך הא? מפירקיה דרבי מאיר שמיע לי (שהמקרא הזה תשובה לזה). דאמר רבי יוחנן כי הוה דריש רבי מאיר בפירקיה הוה דריש תילתא שמעתא, תילתא אנדתא, תילתא מתלי. ואמר רבי יוחנן שלש מאות משלות שועלים היו לו לרבי מאיר, ואנו אין לנו אלא שלש [דף לפ ע"א] אבות יאכלו בסר (ענבים קודם בישולם, ומקהין את השינים) ושני הפנים תקהינה, מאזני צדק אבני-צדק, צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו (משל הוא שרימה השועל את הזאב ליכנס לחצר היהודים בערב שבת, ולתקן עמהם צרכי סעודה ויאכל עמהם בשבת, וכשבא ליכנס חברו עליו במקלות, בא להרוג את השועל, אמר לא הלקוד אלא בשביל אביך שפעם אחת התחיל לסייען בסעודה ואכל את כל נתח טוב, אמר לו ובשביל אבא אני לוקח אמר לו הן, האבות יאכלו בוסר... אבל בא עמי ואראך מקום לאכול ולשבוע, בא לו על הבאר ועל שפתו מוטל עץ והחבל מושכב עליו, ובשני ראשי החבל שני דליים קשורים, נכנס השועל בדלי העליון והכביד וירד למטה ודלי התחתון עלה, אמר לו הזאב למה אתה נכנס לשם, אמר לו יש כאן בשר וגבינה לאכול ולשבוע והראה לו דמות הלבנה במים כדמות עגול, כמין גבינה עגולה, אמר לו אני היאך ארד, אמר לו הכנס אתה בדלי העליון, נכנס

(יחידי) אלהים אתה-אדם בצלמו. הבה נרדה ונבנה שם שפתינו. ונרד ה' לראת את-העיר ואת-המגדל. כי שם נגלו אליו האלהים. לאל הענה (לשון יחיד) אתי ביום צרתי. כי מי-גוי גדול אשר-לו אלהים קרבים אליו כה' אלהינו בכל-קראנו אליו. ומי כעמך כישראל גוי אחד בארץ אשר הלכו-אלהים לפדות-לו (הרי לשון יחיד) לעם. חנה הוית עד די כרסון רמיו (נתיישבו הכסאות, דמשמע שנים) ועתיק יומין יתב (יחידי).

הנך למה לי (למה נכתב בלשון רבים)? כדרבי יוחנן (שהכל בעצת פמליא שלו) דאמר רבי יוחנן אין הקב"ה עושה דבר אלא אם כן נמלך בפמליא של מעלה, שנאמר בנזרת עירין פתגמא ומאמר קדישין שאלתא. התינח כולחי, עד די כרסון רמיו מאי איכא למימר? אחד לו ואחד לדוד, דתניא אחד לו ואחד לדוד, דברי רבי עקיבא. אמר לו רבי יוסי עקיבא, עד מתי אתה עושה שכינה חול (שאתה מושיב בשר ודם אצלו) אלא אחד לדין ואחד לצדקה. קבלה מיניה או לא קבלה מיניה? תא שמע, דתניא אחד לדין ואחד לצדקה, דברי רבי עקיבא, אמר לו רבי אלעזר בן עזריא עקיבא, מה לך אצל הגדה, כלך אצל נגעים ואהלות, אלא אחד לכסא, ואחד לשרפרף. כסא לישב עליו, שרפרף להדום רגליו.

אמר רב נחמן האי מאן דידע לאהדורי למינים כרב אידית ליהדר, ואי לא, לא ליהדר. אמר ההוא מינא לרב אידית כתיב ואל-משה אמר עלה אל-ה', עלה אלי מיבעי ליה? אמר ליה זהו מטטרון (הוא אמר עלה אל ה') ששמו כשם רבו (ה', לפיכך לא הזכיר שמו, וכתב סתם) דכתיב כי שמי בקרבן. אי הכי ניפלאו ליה? כתיב אל-תמר בן אל תמירני בו. אם כן, כי לא ישא לפשעכם למה לי (לא יכול לסלוח לפשעכם, ומה יתרון בו)? אמר ליה הימנותא בידן (שאינ בו כח לשאת

לט.

ליה אימא לי ככיך ושיניך כמה הוה, שדא ידיה לפומיה וקא מני להו, אמר ליה דאיכא בפומיך לא ידעת (שצריך אתה למנותם), דאיכא ברקיעא ידעת (בלא מנין ולמנותם אינך יכול).

אמר ליה קיסר לרבן גמליאל מי שברא הרים לא ברא רוח שנאמר פִּי הַנְּחָה יוֹצֵר הַרִים וּבִרְאָה לְרוּחַ (שזה נקרא יוצר, וזה נקרא בורא, ושני שמות הם). אלא מעתה גבי אדם, דכתיב ויברא וייצר הכי נמי, מי שברא (אבר) זה, לא ברא (אבר) זה (ואם תאמר כן הוא, תינח באברים המרוחקים, מיהו) טפח על טפח יש בו באדם, ושני נקבים יש בו (באותו טפח, האוזן והעין, קרי להאי נוטע אוזן, ולהאי יוצר עין) מי שברא זה לא ברא זה שנאמר הַנְּטֵעַ אֵזֶן הַקֶּלָּא יִשְׁמַע אִם יִצְרֵן עֵינַן הַקֶּלָּא יִבְיִט (תאמר שנתעסקו שנים באותו טפח)? אמר ליה אין. אמר ליה ובשעת מיתה כולן נתפייסו (הכעלים, הנוטע והיוצר מסכימין להמיתו).

אמר ליה ההוא אמגושא (מכשף) לאמימר (יודע אני על ידי כישוף ד...) מפלגך לעילאי דהורמיו [שד, כדאמר הורמיו בר לילתא, (ב"ב עג.)] מפלגך לתתאי דאהורמיו [הקב"ה קרי הכי כתבו התופי, רש"י גרס קמא בלא 'א' ובתרא ב'א' ור"ת גריס תרוויחו בלא 'א' אלא קמא הורמיו ב'ז' כמו (ב"ב ח.)] איפרא הורמיו שהוא לשון חן מאת המקום, איפרא כמו (ב"מ קיט.) אפריון נמטייה, ובתרא הורמיו ב'ז' כמו הורמיו בר לילתא (ב"ב עג.)] אמר ליה אם כן היכי שביק ליה אהורמיו להורמיו לעבורי מיא בארעיה (שכל מה שאדם מכנים דרך פיו מוציא דרך הנקבים התחתונים).

אמר ליה קיסר לרבי תנחום תא ליהו כולן לעמא חד. אמר לחיי, אנן דמהלינן לא מצינן מיהוי כוותייכו (שאי אפשר להיות לנו ערלה) אתון מהליתו, והו כוותך, אמר ליה מימר שפיר קאמרת, מיהו כל דזכי למלכא (נוצחו ומשתיקו בדבריו ומביישו) לשדיוה לביבר

והכביד וירד, ודלי שהשועל עליו עלה, אמר ליה היאך אני עולה אמר לו צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו, לא כך כתיב מאזני צדק).

אמר ליה קיסר לרבן גמליאל אלהיכם גנב הוא, דכתיב וַיִּפְלֹ הו' אֶל־הַיָּם תַּרְדֵּמָה עַל־הָאָדָם וַיִּישָׁן. אמרה ליה ברתיה שבקיה, דאנא מהדרנא ליה. אמרה ליה תנו לי דוכוס אחד (שופט, לנקום נקמה). אמר לה למה ליך, ליסטין באו עלינו הלילה, ונטלו ממנו קיתון של כסף והניחו לנו קיתון של זהב. אמר לה ולואי שיבא עלינו בכל יום. ולא יפה היה לו לאדם הראשון שנטלו ממנו צלע אחת ונתנו לו שפחה לשמשו, אמר לה הכי קאמינא, אלא לשקליה בהדיא, אמרה ליה אייתו לי אומצא דבישרא, אייתו לה. אותבה תותי בחשא (אפר חם, וכן דרך צלייתה, ומתוך שראה אותה בגנותה נמאסת עליו) אפיקתה, אמרה ליה אכול מהאי, אמר לה מאיסא לי (שיראה בחתוכה קודם גמר תקונתה). אמרה ליה ואדם הראשון נמי, אי הות שקילה בהדיא הוה מאיסא ליה.

אמר ליה קיסר לרבן גמליאל ידענא אלהייכו האי קא עביד (מכחש הוה, וכסבור אין הוא יכול להכחישני). איתנגד ואיתנח. אמר ליה מאי האי, אמר ליה בן אחד יש לי בכרכי הים ויש לי גיעגועים עליו, בעינא דמחיות ליה ניהלי, אמר מי ידענא היכא ניהו, אמר ליה דאיכא בארעא לא ידעת, דאיכא בשמיא ידעת.

אמר ליה קיסר לרבן גמליאל כתיב מונה מספר לכוכבים, מאי רבותיה, אנא מצינא למימנא כוכבי, אייתי חבושי (חבושים) שדינהו בארבילא (כברה) וקא מהדר להו (סביב סביב בארבילא) אמר ליה מנינהו, אמר ליה אוקמינהו, אמר ליה רקיע נמי הכי הדרא.

איכא דאמרי, הכי אמר ליה מני לי כוכבי (מניין לי הכוכבים כלומר יודע אני מספרם) אמר

לט. - לט:

לֹא־יָבֵא בְּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בְּיָמֵינוּ (דחייה דחייה, ודרש להו הכי כל מי שאינו יכול לבא באש מפני שישרף תעבירו במים).

אמר ליה ההוא מינא לרבי אבינא כתיב ומי כְּעַמְּךָ פִּישְׁרָאֵל גְּוֵי אֶחָד בְּאַרְצֵךְ, מאי רבותייהו, אתון נמי ערביתו בהדן (מעורבים זנו, ר"ל אין הסלל זינו לזניס) דכתיב כָּל־הַגּוֹיִם בְּאַיִן נִגְדוּ (גם אתכם לא הוציא מן הכלל, מלכתיז' כל) אמר ליה מדידכו (נביאים שיצאו מכם, דהיינו בלעם, שהיה נכרי) אסחידו עלן (העיד עלינו שאין אנו באותו כלל) דכתיב [דף לט ע"ב] וּבְגוֹיִם לֹא יִתְחַשֵּׁב (כל מקום שהוזכרו שם נכרי לא הוזכרו ישראל כלל).

רבי אלעזר רמי כתיב טוֹב־הוּא לְכָל וּכְתִיב טוֹב הוּא לְקַוְנוֹ. משל לאדם שיש לו פרדס, כשהוא משקה, משקה את כולו (אינו מונע המים לילך לטובים ולרעים, לפי שאינו אלא טורח אחד) כשהוא עורך (חופר) אינו עורך אלא טובים שבהם (דהוי טורח לכל אחד ואחד, כך הקב"ה זן טובים ורעים הכל בדבור אחד ממלא את כל העולם כולו טובה, שהכל שלו, אבל כשבא להגין מן הפורעניות ולשלם שכר אינו אלא לקוויו).

לפיכך כל אחד ואחד... וַיַּעֲבֹר הַרְגָה (מדלא כתיב רנה משמע הרניה המיוחדת שהיתה עתידה לבא, שכבר הוזכרה והיכן הוזכרה) בְּמַחְנֵה אָמַר רַבִּי אַחָא בַר חֲנִינָא וּבְאַבְדֵי רְשָׁעִים רָגָה (והיה העולם מצפה מתי תבא הרנה איבודו של אחאב, וכשנהרג עברה והוזכרה הרנה בפי הכל) באבוד אחאב בן עמרי רנה. ומי חדי קודשא בריך הוא במפלתן של רשעים, הכתיב בְּצֵאתָ לְפָנַי הַחֲלוּץ (ביהושפט כתיב כשיצא להלחם בעמונים שבאו עליו) וְאֶמְרִים הוֹדוּ לְהוּי כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ, ואמר רבי יונתן מפני מה לא נאמר בהודאה זו כי טוב (משמע כי טוב בעיניו הודאה ושמחה) לפי שאין הקב"ה שמח במפלתן של רשעים, דאמר רבי שמואל

(מקום חיות רעות של מלכות) שדיוה לכיבר ולא אכלוה. אמר ליה ההוא מינא האי דלא אכלוה משום דלא כפיין הוא, שדיוה ליה לדידיה ואכלוה.

אמר ליה קיסר לרבן גמליאל אמריתו, כל בי עשרה שכינתא שריא, כמה שכינתא איכא, קרייה לשמעיה מחא ביה באפתקא (הכהו על צוארו) אמר ליה אמאי על שמשא בביתיה דקיסר, אמר ליה (כופר) שמשא אכולי עלמא ניהא. ומה שמשא, דחד מן אלף אלפי רבוא שמשוי דקמי קודשא בריך הוא ניהא לכולי עלמא, שכינתא דקודשא בריך הוא על אחת כמה וכמה.

אמר ליה ההוא מינא לרבי אבהו אלהיכם גחכן הוא (חוכא, דמשחק בנביאיו) דקאמר ליה ליהזקאל שְׂכַב עַל־צִדְקַת הַשָּׁמַאֲלִי וּכְתִיב וְשָׁכַבְתָּ עַל־צִדְקַת הַיְמָנִל. אתא ההוא תלמידא, אמר ליה מאי טעמא דשביעתא (למה צוה הקב"ה על השמיטה) אמר ליה השתא אמינא לכו מילתא דשויא לתרווייהו (שתהא מועלת לשניהם) אמר הקב"ה לישראל זרעו שש והשמיטו שבע, כדי שתדעו שהארץ שלי היא (ולא ירום לבבכם בשבחה ארצכם, ותשכחו עול מלכותו) והן לא עשו כן, אלא חטאו וגלו, מנהגו של עולם, מלך בשר ודם שסרחה עליו מדינה, אם אכזרי הוא הורג את כולן, אם רחמן הוא הורג חצים, אם רחמן מלא רחמים הוא מייסר הגדולים שבהן ביסורין. אף כך, הקב"ה מייסר את יחזקאל כדי למרק עונותיהם של ישראל.

אמר ליה ההוא מינא לרבי אבהו אלהיכם כהן הוא, דכתיב וַיִּקְחוּ־לִי תְרוּמָה, כי קבריה למשה במאי טביל (כתבו התוס' הא לא קשה ליה, היאך נטמא דישראל נקראו בנים למקום) וכי תימא במיא והכתיב מִי־מִנְדָד בְּשַׁעֲלוֹ מַיִם. אמר ליה כנורא טביל, דכתיב כִּי־הִנֵּה הוּא בְּאֵשׁ יָבֹוא ומי סלקא טבילותא כנורא, אמר ליה אדרבה עיקר טבילותא כנורא הוא, דכתיב וְכָל אֲשֶׁר

לט:

ועבדיהו היה ירא את ה' מאד אבל ביתו של אחאב אינו מזומן לברכה.

אמר רבי אבא גדול שנאמר בעובדיהו יותר ממה שנאמר באברהם, דאילו באברהם לא כתיב מאד (ירא אלהים אתה) ובעובדיהו כתיב מאד.

אמר רבי יצחק מפני מה זכה עובדיהו לנביאות (שהרי גר היה, ואין השכינה שורה אלא על המיוחסין שבישראל, כדכתיב להיות לך לאלהים ולזרעך אחריד) מפני שהחביא מאה נביאים במערה, שנאמר ויהי בהכרית איזבל את נביאי ה' ויקח עבדיהו מאה נביאים ויחביאם חמשים איש במערה וכלכלם לחם ומים. מאי שנא חמשים איש (ולא החביא כולן במערה אחת)? אמר רבי אלעזר מיעקב למד, שנאמר והיה הפתח הנשאר לפליטה. רבי אבהו אמר לפי שאין מערה מחזקת (מערות שלו לא היו מחזיקות יותר) יותר מחמשים.

חזון עבדיה פה אמר אדני ה' לאדום... מאי שנא עובדיה לאדום (ולא נתנבא נבואה אחרת, למה נבחר לו לזו משאר הנביאים)? אמר רבי יצחק אמר הקב"ה יבא עובדיהו הדר בין שני רשעים (אחאב ואיזבל) ולא למד ממעשיהם, וינבא על עשו הרשע שדר בין שני צדיקים (יצחק ורבקה) ולא למד ממעשיהם. אמר אפרים מקסאה תלמידו של רבי מאיר משום רבי מאיר עובדיה גר אדומי היה, והיינו דאמרי אינשי מיניה וביה אבא ניזיל ביה נרגא (אבא יער, מעצמו של יער יכנס בתוך הגרון להיות בית יד, ויקצצו בו את היער, וכן עובדיה לאדום ודוד למואב, והוא יצא מרות המואביה).

ניד את מואב וימדדום בחבל השקב אותם ארצה. אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי היינו דאמרי אינשי, מיניה וביה אבא ליזיל ביה נרגא. כי אתא רב דימי אמר ירך מתוכה מסרחת (מגופה ומתוך עוביה מתחיל המרחון).

בר נחמן אמר רבי יונתן מאי דכתיב ולא קרב זה אל זה כל הליה, באותה שעה בקשו מלאכי השרת לומר שירה לפני הקב"ה, אמר להן הקב"ה מעשה ידי טובעין בים, ואתם אומרים שירה לפני? אמר רבי יוסי בר חנינא הוא אינו שש אבל אחרים משיש. דיקא נמי, דכתיב ישיש (כן ישיש ה' עליכם להאביד, ישיש אחרים שונאיכם) ולא כתיב ישוש שמע מינה.

(באחאב כתיב במיתתו...) והזנות רחצו פדבר ה' אשר דבר, אמר רבי אלעזר למרק (ללמוש ולהאיר, כלומר רחצו והובררו השתי חזיונות שנאמרו עליו) שתי חזיונות אחת של מיכיהו ואחת של אליהו. במיכיהו כתיב אם-שוב תשוב בשלום לא-דבר ה' בי, באליהו כתיב במקום אשר לקקו הפלבים את-הם נבות (לקקו הפלבים את-דמן גם-אתה).

רבא אמר זונות ממש, אחאב איש מצונן היה (לא היה אוהב תשמיש) ועשתה לו איזבל שתי צורי זונות במרכבתו כדי שיראה אותן ויתחמם (והיינו רחצו אותן שתי צורות נרחצו מדמו).

ואיש משד בקשת לתמו ויפה את-מלך ישראל בין הדבקים... רבי אלעזר אמר לפי תומו. רבא אמר לתמם (להשלים) שתי חזיונות, אחת של מיכיהו ואחת של אליהו.

כתיב ויקרא אחאב אל-עבדיהו אשר על-הבית ועבדיהו היה ירא את-ה' מאד, מאי קאמר קרא (מאי ענין עובדיה היה ירא אצל ויקרא אחאב) אמר רבי יצחק אמר ליה, ביעקב כתיב נחשתי ויברכני ה' בגלגל, ביוסף כתיב ויברך ה' את-בית המצרי בגלגל יוסף, ביתא דההוא גברא לא הוה מיבריך (הקשה הן יהודע מה היה חסר לאחאב שלא התכד ביתו, שהרי זילקוט שמעוני איתא שלא היה עשיר כלאחאב, וגם הרבה ננים היו לו, ותיזן שלאחאב כוכבים שכל שנעים בניו ימותו ביום אחד, הרי שכל חובתו רעה לו) שמא לא ירא אלהים אתה, יצתה בת קול ואמרה

לט: - מ.

בחדש, אע"פ כן שואלין להן באיזה יום בשבת היה, לפי שכל השבע הללו באות להביאן לידי הזמה, ושמא יש עדים להזימן ואין מעלין על לבן השבון של חודש אם היו אלו עמהן אותו היום במקום אחר, וכששואלין אותן באיזה יום והם אומרים ביום פלוני, נזכרים עדי הזמה להזימם, באיזה שעה (של יום, שמא אין עדים להזימן לכל היום, ויש עדים להזימן אותה שעה) באיזה מקום (שזו היא המועלת להביא את כל החקירות להזמה, דבלאו הכי לא מתזמי). רבי יוסי אומר באיזה יום, באיזה שעה, באיזה מקום.

(המשך המשנה) מכירין אתם אותו (את ההרוג, שמא נכרי הוא, וזו אינה מן החקירות של הזמה אלא כל שאר בדיקות אינו אלא להכחיש שמא לא יאמר כדברי חבירו ותבטל עדותם והוא והם פטורין, אבל מן החקירות של הזמה אי אתה מוצא יותר משבעה, כדאמרינן בגמרא?) התרתם בו? העובד עבודה זרה (אם מעידין בכך, שואלין...) את מי עבד (פעור או מרקולים) ובמה עבד (למרקולים, בשחיטה או בהשתחואה)?

(המשך המשנה) כל המרבה בבדיקות הרי זה משובח. מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי (עוקץ זנב הפרי, מקום חיבורו לאילן) תאנים (שהיו מעידים עליו שהרגו תחת תאנה, ובדק בן זכאי תאנה זו עוקציה גסין או דקין).

(המשך המשנה) מה בין חקירות לבדיקות, חקירות, אחד אומר איני יודע עדותן בטילה ודשבע חקירות מקראי נפקי לך, ובעינין יכולהו שתהא יכול להזימן, דהזמה כתיבא בהו, וכיון דאמר איני יודע אי אתה יכול להזימו באותה חקירה, וכיון דאי אפשר לקיים בה מצות הזמה באותו העד, בטלה כל העדות ואפילו הן מאה, דאין עדים נעשין זוממין עד שיזומו כולן כדאמרינן במסכת מכות (ה:): מניין שאפילו הן מאה תלמוד לומר עדים]. בדיקות, אחד אומר איני יודע,

(נאמר במלחמת מואב) וַיִּקַּח אֶת־בְּנוֹ הַכֹּהֵן אֲשֶׁר־יְמַלֵּךְ תַּחְתָּיו וַיַּעֲלֵהוּ עִלָּה עַל־תְּחֻמָּה, רב ושמואל, חד אמר לשם שמים, וחד אמר לשם עבודה זרה. בשלמא למאן דאמר לשם שמים היינו דכתיב וַיְהִי קֶצֶף־גָּדוֹל עַל־יִשְׂרָאֵל, אלא למאן דאמר לשם עבודה זרה אמאי ויהי קצף? כדרבי יהושע בן לוי. דרבי יהושע בן לוי רמי כתיב וְכַמְשָׁפְטֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם לֹא עֲשִׂיתֶם וְכַמְשָׁפְטֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם עֲשִׂיתֶם כַּמַּתְקִינֵי שְׂבָחָם לֹא עֲשִׂיתֶם (כמו עגלון מלך מואב שהיה מכבד את השם כשאמר לו אהוד דבר אלהים לי אליך המלך מיד ויקם מעל הכסא) כמקולקלין שבהם (כגון מישע מלך מואב שהקריב בנו לעבודה זרה) עשיתם (ובאותה שעה נזכר להם אותו עון שהיו רגילים גם הם בו).

(סיוס הפסוק שזכר לעיל) וַיִּסְעוּ מֵעֵלְיוֹ וַיֵּשְׁבוּ לְאֶרֶץ (מדלא כתיב לארצם, הכי קאמר לשפלות ולתחתית שבו, שנגזר עליהם פורענות) אמר רבי חנינא בר פפא באותה שעה ירדו שונאיהן של ישראל למדריגה התחתונה.

(נאמר בצניסג הסונמית סוכנת לוד) וְהַנְּעִרָה יָפָה עַד־מָאֵד אמר רבי חנינא בר פפא עדיין לא הגיעה לחצי יופי של שרה, דכתיב עד מאד ולא מאד בכלל (ובשרה כתיב כי יפה היא מאד, והאי קרא דאבישג נקט למדרש הכא משום דרשה דלעיל דדרש מאד דכתיב בעובדיהו).

פרק היו בודקין

[דף מ ע"א] **משנה** היו בודקין אותן (אסידרא דמתניתין דסליק מיניה קאי, אחר שאיימו עליהן היו בודקין אותן) בשבע חקירות (בגמרא יליף להו מקראי) באיזו שבוע (של יובל), באיזו שנה (של שבוע) באיזו חודש, בכמה בחדש (בעשרים או בעשרים וחמשה) באיזה יום (של שבת, אע"פ שאמרו בכך וכך

עדותן. וא"ת מ"מ נימא עובדא כי הוה ברביעית הוה וי"ל דקסבר רבא דאין לתלות טעות בשניהם. רבי יהודה אומר קיימת (דכולי האי טעי איניש). אחד אומר אומר בחמש ואחד אומר בשבע עדותן בטילה, שבחמש חמה במזרח ובשבע חמה במערב [כתבו התוס' בפסחים (יב):] פריך בו' נמי ניכול ומשני שית יומא בי קרנתא קאי (פירש רש"י פס' בלמלע הרקיע, קרובה לנטות למזרח וקרובה לנטות למערב ואין עומדין עליה) וקשה כיון שאין היכר בין ו' לו' לאביי דאמר התם לר' יהודה אדם טועה חצי שעה ומשהו ותלינן טעות בשניהם א"כ א' אומר בה' וא' אומר בז' אמאי עדותן בטילה נימא האי דקאמר ה' סוף ה' והאי דקאמר ז' תחלת ז' ומעשה כי הוה בפלגא דשית והאי טעה פלגא שעתא קמיה והאי טעי פלגא לאחוריה וי"ל דהא דקאמר דשית יומא בי קרנתא קאי דטעו בין תחלת ו' לו' היינו דוקא לענין חמין דלכל מסור, אבל עדות מסורה לזריוזין].

(המשך המשנה) ואחר כך מכניסין את השני ובודקין אותו, אם נמצאו דבריהם מכוונים (ומעתה צריכין לישא וליתן בדבר) פותחין בזכות [אי לא קטלת לא תדחול, כדאמרן לעיל (לכ:)] אומר אחד מן העדים יש לי ללמד עליו זכות [משתקין אותו וכל שכן אם היה בא ללמד עליו חובה וטעמא אמר בפירקא דלעיל (סנהדרין לג.)] דעד אחד לא יענה בנפש בין לזכות בין לחובה, משום דמיהזי כנוגע בעדות] או אחד מן התלמידים (היושבים לפני הדיינים) יש לי ללמד עליו חובה משתקין אותו [כדאמרן לעיל (סנהדרין לד.)] אחד לא יענה בנפש למות, למות הוא דאינו עונה, הא לזכות עונה] אומר אחד מן התלמידים יש לי ללמד עליו זכות מעלין אותו, ומושיבין אותו ביניהם, ולא היה יורד משם כל היום כולו. אם יש ממש בדבריו שומעין לו, ואפילו הוא אומר יש לי ללמד על עצמי זכות שומעין לו, ובלבד שיש ממש בדבריו.

(המשך המשנה) ואם מצאו לו זכות פטרוהו, ואם לאו מעבירין אותו (את הדין) למחר [משום הלנת דין כדאמרינן (לד:)]. ומזדווגין זוגות זוגות (ביום ראשון לאחר שהעבירוהו לדון

ואפילו שנים (אפילו כולם) אומרים אין אנו יודעין עדותן קיימת (מצות הזמה ראויה להתקיים בהן, דאין הזמה תלויה אלא בחקירות לומר עמנו הייתם באותה שעה במקום אחר, כל עדותן בטלה שבגמרא הוא והן פטורין). אחד חקירות ואחד בדיקות, בזמן שמכחישין זה את זה עדותן בטילה.

אחד אומר בשנים בחדש ואחד אומר בשלשה בחדש עדותן קיימת, שזה יודע בעיבורו של חדש (זה שאמר בשנים יודע שהחדש שעבר מלא היה, ויום ראשון של חדש שהוא יום שלשים מחדש שעבר היה) וזה אינו יודע בעיבורו של חדש וכתבו התוס', קשה ומה אילו דייקנין בהני סהדי דתרווייהו ידעי בעיבורו של חדש והויא עדות מוכחשת ואנן ניקום ונימא דהכי קאמר וניקטליה מספיקא, דכה"ג פרכינן בפסחים (יא): לאביי דאמר לדברי ר' יהודה אדם טועה חצי שעה. וי"ל דשפיר דייקנין, כיון דשיילינן באיזה יום ומכוונים ליום אחד ש"מ זה ידע בעיבורו של חודש וזה לא ידע. וא"ת היכי דייק מהכא לקמן (סמ.) דבדיני נפשות אזלינן בתר רובא, דרובא דאינשי טעו בעיבורא דירחא, שאני הכא דכווננו שניהם ליום אחד. וי"ל דאם איתא דלא אזלינן בתר רובא, ה"ל כהוור ומגיד במאי דקאמרי אחר כך דהרי כבר הוכחשו, מידי דהוה אאחד אומר בשלשה ואחד אומר בחמשה, דאפי' כווננו ליום אחד עדותן בטלה, ולא אמר חד טעה בשני עיבורי, משום דבשני עיבורי לא טעו אינשי כדאמר בגמ'. זה אומר בשלשה ואחד אומר בחמשה עדותן בטילה. אחד אומר בשתי שעות ואחד אומר בשלש שעות עדותן קיימת [דטעי איניש בהכי הקשו התוס', תימה אמאי קיימת אילו דייקנין בהני סהדי דהאי דאמר שתי שעות בתחלת ב' דהוה ליה קודם הנץ החמה ועדותן בטלה דהא תחלת ב' קודם הנץ החמה כדמוכח בפסחים (צג:)] דמעלות השחר עד הנץ החמה ה' מילין דהיינו שעה ומחצה וי"ל דודאי כי דייקנין בהנץ לא טעו אינשי, אבל הני לא דקדקו אלא בשעות ואין בני אדם בקיאים בשעות וסבורין שהשניה מתחלת אחר הנץ החמה]. אחד אומר בשלש ואחד אומר בחמש עדותן בטילה [כתבו התוס', הקשה ריב"א לרבא דאמר בפסחים (יב.)] אדם טועה שתי שעות חסר משהו אמאי עדותם בטלה, נשייליה, דילמא האי דקאמר ג' סוף ג' והאי דקאמר חמשה תחלת חמשה וי"ל דלבטל עדות בדקינן להו משום דכתיב 'והצילו העדה', ולא לקיים

(גמרא) מנא הני מילי (דעבדינן שבע חקירות) אמר רב יהודה דאמר קרא (בעיר הנדחת) **וְדַרְשָׁתָּהּ וְחִקְרָתָּהּ** (משמע יפה יפה) **וְשָׁאַלְתָּהּ הַיֵּטֵב** (שאלת לא משמע חקירה אלא עד דכתב היטב בהדיה) ואומר (כעבודה זרה) **וְהִגְדַּלְתָּהּ וְשִׁמְעַתָּהּ וְדַרְשָׁתָּהּ הַיֵּטֵב** ואומר (בעדים זוממין) **וְדַרְשָׁתָּהּ הַשְּׂפֹטִים הַיֵּטֵב**.

[דף מ ע"ב] ואימא חדא חדא כדכתיבא (אימא לא אמר רחמנא שבע חקירות בחד דינא אלא בכל חדא וחדא עבירה כדכתיב בה, בעיר הנדחת תלתא, בעבודה זרה תרי, ובעדים זוממין תרי) דאם כן (דבעינן שבע) ליכתבינהו רחמנא (לכולהו) בחדא (וניגמרו כל דיני נפשות מינה, ומדפלגינהו שמע מינה דווקא כתיבין?) כיון דכולהו בהדי הדדי כתיבא מהדדי ילפי (כלומר כיון דכולהו כתב בהו דבעו דרישה והשווה אותן להא מילתא, על כרחך מהדדי ילפינן, ליתן את האמור של זה בזה) וכיון דילפי מהדדי כמאן דכתיב בחדא דמי.

והא לא דמיא להדדי (והיכי ילפינן מהדדי) עיר הנדחת להנך תרתין לא דמיא (למילף מינייהו חקירות הכתובות בהן) שכן ממונן פלט (אבל עיר הנדחת דחמירא שכן ממונן אבד, לא תיתי ביה אלא חקירות האמורות בה). עבודה זרה להנך תרתין לא דמיא שכן בסייף **[פירש רש"י עיר הנדחת בסייף, ועדים זוממין דפרשתא משמע שמעידין על רוצח מדכתיב נפש בנפש עין בעין... ואי נמי משתעי בכל עדים זוממין דיש מהן בסקילה, מיהו הואיל ויש מהם בסייף לא אחמיר קרא עלייהו להמיתן עד שיהקרו הזוממין אותן. התוס' הביאו את פירושו הראשון של רש"י. והקשו תימה דעל כל חיובי מיתות שיעידו שייך לומר נפש בנפש כשהוזמו, ועוד דהוא נפש בנפש מוקמינן ליה במכות (ה): דאין נהרגין עד שיגמר הדין ולישנא אחרינא שפירש רש"י עיקרו].** עדים זוממין להנך תרתין לא דמיא שכן צריכים התראה (הנך תרתין, מה שאין כן בעדים זוממין דכתיב 'כאשר זמם' וזה חשב להרגו בלא התראה?) בהיטב היטב ילפינן מהדדי, וגזירה שוה

ממקום הישיבה, היו מזדווגין בבתייהן או בשוק, ונושאיין ונותנין בדבר). היו ממעטין ממאכל, ולא היו שותין יין כל היום, ונושאיין ונותנין כל הלילה (איש איש לעצמו) ולמחרת משכימין ובאין לבית דין. המזכה (אתמול) אומר אני מזכה, ומזכה אני במקומי (על כרחו שאינו יכול לחזור בו). והמחייב אומר (אם לא מצאו הלילה זכות) אני מחייב, ומחייב אני במקומי, המלמד (אתמול) חובה (אם מצא לו הלילה זכות) מלמד זכות, אבל המלמד זכות אינו יכול לחזור וללמד חובה (דף לז. מציאה הגמ' את דברי רב דבשעת גמר דין, המלמד זכות חוזר ומלמד חובה. והגמ' מקשה ממשנתנו שמונה משמע שגם בשעת גמר דין אינו יכול לחזור בו ומתלפת שהמשנה כאן מדברת למחרת בשעת משא ומתן). טעו בדבר שני סופרי הדיינין מזכירין אותו, אם מצאו לו זכות פטרוהו, ואם לאו עומדים למנין, שנים עשר מזכין ואחד עשר מחייבין, זכאי. שנים עשר מחייבין ואחד עשר מזכין (והטייתך על פי אחד לרעה ליתא הלכך יוסיפו הדיינין) ואפילו אחד עשר מזכין ואחד עשר מחייבין, ואחד אומר איני יודע, ואפילו עשרים ושנים מזכין או מחייבין ואחד אומר איני יודע יוסיפו הדיינין. וכמה מוסיפין שנים שנים (אם נתחלקו השנים שהוסיפו זה לכאן וזה לכאן דאכתי ליכא הטייה לא לטובה על פי אחד ולא לרעה על פי שנים צריך להוסיף עוד שנים, וכן...) עד שבעים ואחד. שלשים וששה מזכין ושלשים וחמשה מחייבין זכאי, שלשים וששה מחייבין ושלשים וחמשה מזכין דנין אלו כנגד אלו, עד שיראה אחד מן המחייבין דברי המזכין [דאיכא הטייה לטובה על פי עד אחד, והוא הדין אם יראה אחד מן המזכין את דברי המחייבין דהוה להו שלשים ושבעה מחייבין ואיכא הטייה לרעה על פי שלשה, ובשעת גמר דין הא אוקימנא דאף המלמד זכות יכול לחזור וללמד חובה, והא דתנן הכי משום לישנא מעליא דאזכות קא מהדר, והכי תריצנא לעיל (לד.)].

נְכוּן הָא חַד סְרִי (שבעה דלעיל וארבעה דהכא) שבע לשבע חקירות, דל תלת לגזירה שוה, פשא להו חדא, לרבי שמעון לאתווי נשרפין, לרבנן מילתא דאתיא בקל וחומר טרה וכתב לה קרא.

מגדף בה רבי אבהו אימא לאתווי שמנה חקירות? ושמנה חקירות מי איכא (התלמוד מהדר אדר' אבהו מי מצית משכחת שמנה חקירות בדברים המביאין לידי הזמה) אלמה לא, והאיכא לאתווי בכמה בשעה (נחמילתא או נחמלעיתא) ותניא נמי הכי היו בודקין אותו בשמנה חקירות, הניחא לאביי אליבא דרבי מאיר, דאמר אין אדם טועה ולא כלום, ולהך לישנא נמי דאמר אדם טועה משהו שפיר (איכא למימר בכמה בשעה מייתי לה לידי הזמה, דאי אמר בחציה, או בשלישית, ואתו סהדי ואמרי אותו חלק עמנו הייתם הרי הן זוממין) אלא לאביי אליבא דרבי יהודה, דאמר אדם טועה חצי שעה (למה לי למימר בכמה בשעה, הא אי אמר בחציה ואתו סהדי מזמו ליה לא מיתזם בכל אותה שעה, דאמר בתחלת השעה היה, והוא טעה מתחלתה עד חציה) ולרבא דאמר טעו אינשי טובא, מאי איכא למימר? אלא לאתווי בכמה ביובל. היינו באיזה שבוע? אלא לאתווי באיזה יובל, ואידך כיון דאמר באיזה שבוע לא בעי באיזה יובל (דאין עדים ממתנינים עדותן מיובל על חבירו).

'רבי יוסי אומר...' תניא, אמר להם רבי יוסי לחכמים לדבריכם, מי שבא ואמר אמש הרגו אומר לו באיזו שבוע, באיזו שנה, באיזו חדש, בכמה בחדש. אמרו לו לדבריך, מי שבא ואמר עכשו הרגו אומר לו באיזה יום, באיזה שעה, באיזה מקום. אלא, אע"ג דלא צריך רמינן עליה, כדרבי שמעון בן אלעזר [להטריחם, דאמר (לכ): מסיעין היו את העדים ממקום למקום, כדי שתטרף דעתן עליהן ויחזרו בהן] הכא נמי אע"ג דלא צריך רמינן עליה, כדרבי שמעון בן אלעזר. ורבי יוסי

מופנה (כדמפרש ואזיל, ואין משיבין עליה שזו היא מדה בתורה גזירה שוה המופנה למידין ואין משיבין). דאי לא מופנה איכא למיפרך (כדפרכינן) לאיי אפנויי מופני מדהוה ליה למיכתב (בעדים זוממין...) ודרשו וחקרו ושני קרא בדיבוריה בהיטב שמע מינה (שינויא דלישנא) לאפנויי (ועיקר קרא לדרשא דמניינא).

ואכתי, מופנה מצד אחד הוא? בשלמא הנך תרתי (עבודה זרה ועדים זוממין דלא כתיב בהו חקירה מצית למימר מדהוה ליה למכתב לשון חקירה וכתב היטב שינויא דלישנא הוא לאקושי לשונות שתיהן למידרש בה גזירה שוה) מופנה הוא, משום דהוה ליה למכתב, אלא עיר הנדחת (דכתיב בה ודרשת וחקרת) מאי הוה ליה למכתב (במקום היטב למניינא) הא כתיבא כולחה? התם נמי אפנויי מופנה (ליתן את האמור של זה בזה, ואיכא שבע בכולחה) מדהוה ליה למכתב דרוש תדרש או חקור תחקר וכתבו התוס' לאו דווקא דא"כ הוה להו ד', אפילו הוה כתוב דרוש תדרוש וחקור הוה משמע ד' מדלא כתיב דרוש דרוש או תדרוש תדרוש כדאמר בב"ק (סה). ליכתב המצא המצא או תמצא תמצא] ושני קרא בדיבוריה בהיטב שמע מינה לאפנויי.

ואתו נחנקין (שיהו עדיהן נדרשין ונחקרין...) בקל וחומר מנסקלין ומנהרגין (מעבודה זרה שהיא בסקילה, ומעדים זוממין שהן בסוף, דבעינן דרישה וחקירה, ובלאו הכי לא מיקטיל, חנק הקל מכולן לא כל שכן גיטוי סנה, לחקירה היא קולא לנידון, ואס צעזכה חמורה מקלים עליו, ק"ו צעזכה קלה יותר) ואתו נשרפין בקל וחומר מנסקלין (דסקילה חמורה משריפה, אבל מנהרגין ליכא למידרש קל וחומר לנשרפין, דמה לנהרגין שכן מיתתן קלה).

הניחא לרבנן, דאמרי סקילה חמורה, אלא לרבי שמעון דאמר שריפה חמורה מאי איכא למימר? אלא אמר רב יהודה (בעבודה זרה כתיב) וְהָיָה אָמֶת נְכוּן, (בעיר הנדחת) וְהָיָה אָמֶת

מ: - מא.

מקושש). **דבי רבי תנא** על־דבר אֲשֶׁר־עָנָה, על עסקי דיבור (התראה).

וצריכא, דאי כתב רחמנא אחתו, הוה אמינא (אחותו דאינה מיתה אלא מלקות) חייבי מלקות אין (הוא דבעינן התראה) חייבי מיתות (אימא) לא (ליבעי), כתב רחמנא וְכִי־יָנֵד (לכתיב גבי כולת). ואי כתב רחמנא וכי יֵד [הקשו התוס' תימה דהתראה בעיר הנדחת מנ"ל, דמהני לא אתיא, שכן ממונן פלג, ולעיל (מ:) משמע דבעינן התראה] הוה אמינא הני מיילי סייף דקיל, אבל סקילה דחמורה אימא לא (לכן לניד את צ' הלכות הנוספות של מחלל שבת ונערה המאורסה) צריכא (הקשו התוס' בכולה שמעתינן הכא ולעיל לא ילפי חייבי מיתות מהדדי, ותימה מנא לן דנסקלין ונשרפין פטורים מן התשלומין דלא יהיה אסון ברוצה כתיב).

ותרתי בנסקלין למה לי (מקושש ונערה המאורסה בסקילה)? לרבי שמעון (דאמר שריפה חמורה ולא אתו נשרפין מנסקלין בהתראה, משום דאי אמר בנסקלין שהן קלין, כתב קרא אחריןא...) לאתויי נשרפין (באם אינו ענין) לרבנן מילתא דאתיא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא. ולכתוב רחמנא בנסקלין. וליתו הנך (מלקות וסייף) וליגמרו מיניה? הכא נמי מילתא דאתיא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא.

'התיר עצמו למיתה'. מנא לן? אמר רבא ואיתימא חזקיה אמר קרא יוֹמַת הַמָּת (משמע כבר הוא כמת קודם שבא לבית דין, שהייב עצמו מיתה בפיו) עד שיתיר עצמו למיתה.

אמר רב חנן עדי נערה המאורסה שהוזמו אין נהרגין. מתוך שיכולים לומר לאוסרה על בעלה באנו (ולא להורגה). והא אתרו בה? דלא אתרו בה. ואי לא אתרו בה היכי מיקטלא (וכיון דאיחי לא מיקטלא, פשיטא דאינהו לא מיקטלי כאשר זמם כתיב)? באשה חבירה (דאיחי מיקטלא אם לא הוזמו אלו, ואינהו לא מיקטלי, דיכולין לומר כשבאנו לבית דין לא לחייבה מיתה נתכוונו,

אמש הרגו שכיח ברוב עדיות, עכשיו הרגו לא שכיח ברוב עדיות.

'מכירים אתם אותו' תנו רבנן מכירים אתם אותו, נכרי הרג, ישראל הרג, התריתם בו, קיבל עליו התראה (יודע אני שכן אני מוזהר שלא לעשות) התיר עצמו למיתה [שכשהתריתם בו אל תעבור שאתה מתחייב מיתה פלונית, הוא אומר על מנת כן אני עושה, דאם לא הפקיר עצמו אינו נהרג, כדלקמן (סנהדרין מא.)] המית בתוך כדי דיבור (כדי שאילת שלום, שאם שהה לאחר התראה יותר מכדי דיבור איכא למימר שכבר שכח התראה) העובד עבודה זרה את מי עבד, לפעור עבד, למרקולים עבד, ובמה עבד בזיבוה, בקיטור, בניסוך, בהשתחואה.

אמר עולא מניין להתראה מן התורה וכתבו התוס' בחבר קמיבעיא ליה למ"ד (ה:) חבר צריך התראה, דאי בשאינו חבר הא לא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד (ר"ל לסנכרא פשוטה היא, שאל"כ כילד נוכל להורגו אם לא נדע שזמזיל עשה, ולכן אי"ל לזה מקל) אי נמי מיבעי ליה מנא לן דבעינן המית תוך כדי דיבור] שנאמר וְאִישׁ אֲשֶׁר־יִקַּח אֶת־אָחִתּוֹ בַּת־אָבִיו אֹו בַת־אָמּוֹ וְרָאָה אֶת־עַרְוָתָהּ, אטו בראיה תליא מילתא (משום דראה אותה מחייב) אלא עד שיראוהו טעמו של דבר (שהיא ערוה לו, והאי קרא גבי כרת כתיב) אם אינו ענין לכרת (דהא דין שמים הוא ולא בעי התראה דקמי שמיא גליא אם שוגג הוא או מזיד) [דף מא ע"א] תנהו ענין (להתראת) מלקות [דשייך באחותו כתבו התוס' ובגנ"ש דרשע רשע ליכא למילף כדלעיל (י.) כיון דרשע בעדים זוממין כתיב ועדים זוממין גופיהו לא בעי התראה].

דבי חזקיה תנא וְכִי־יָנֵד אִישׁ עַל־רַעְהוּ לְהַרְגוֹ בְּעַרְמָה, שהתרו בו, ועדיין הוא מזיד. **דבי רבי ישמעאל תנא** הַמְצַאִים אֶתּוֹ מְקַשֵּׁשׁ עֲצָיִם, שהתרו בו ועדיין הוא מקושש (שקישש עצים לא נאמר אלא מקושש, לאחר שראוהו ומצאוהו היה מקושש, ומה טעם תלוי בכך אלא שהתרו בו ועדיין היה

מא.

יושבת תחתיו אפילו הכי יכולין לומר) יכולין לומר לאוסרה על בעלה באנו.

אמר רב חסדא אחד אומר בסייף הרגו ואחד אומר בארירן (לעז"י נש"י חנית המשמשת לקריה ונקלה גם להזים נוספים לחיטוף) הרגו אין זה נכון (ועדותן בטלה, והוא והם פטורים מיד). אחד אומר כליו שחורין, ואחד אומר כליו לבנים הרי זה נכון (דלא שייכי בדיקות להכחיש אלא בגופה של עדות).

מיתיבי נכון שיהא נכון. אחד אומר בסייף הרגו ואחד אומר בארירן הרגו, אחד אומר, כליו שחורין ואחד אומר כליו לבנים אין זה נכון? תרגמה רב חסדא בסודר שחנקו בו דהיינו סייף וארירן (שהעידו שחנק את חברו בסודרו, ועל הסודר היו נבדקין שחור היה או לבן היה).

תא שמע אחד אומר סנדליו שחורין ואחד אומר סנדליו לבנים אין זה נכון? התם נמי, כגון שבעט בו בסנדלו והרגו.

תא שמע מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנה? אמר רמי בר חמא כגון שעקץ (דקץ והתכה מעוקצה) תאנה בשבת, דעלה קא מיקטיל. והא תניא אמרו לו תחת תאנה הרגו? אלא אמר רמי בר חמא כגון ששפדו (לשון שפוד) בייחור של תאנה.

תא שמע, אמר להן תאנה זו עוקציה דקין, עוקציה גסין, תאנים שחורות, תאנים לבנות (דעל כרחך בתאנים עצמן אי אפשר להרוג)? אלא אמר רב יוסף מכן זכאי לותיב איניש, שאני בן זכאי דבדיקות כחקירות משוי ליה (לבדוק בכל אשר יוכל כדי להכחיש, וכי היכי דבחקירות מתכחשי בדבר אחר, זה אומר במקום פלוני וזה אומר במקום פלוני, דהיינו דבר אחר דהמקום לא הרגו, הכי נמי בדיקות).

מאן בן זכאי, אילימא רבי יוחנן בן זכאי, מי הוה בסנהדרי (בשעה שהיו דנין דיני נפשות) והתניא כל שנותיו של רבי יוחנן בן זכאי

אבל אי אמרו התרינו, אין התראה אלא להמית, ותו לא מצי למימר לא להורגה באנו כתבו התוס' ולא בעי ר' יוסי שיתיר עצמו למיתה אי נמי חבר כאילו התיר עצמו) ואליבא דרבי יוסי ברבי יהודה. דתניא, רבי יוסי ברבי יהודה אומר חבר אין צריך התראה, לפי שלא נתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד. וכיון דאינהו לא מיקטלי איחי היכי מיקטלא, הויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה, וכל עדות שאי אתה יכול להזימה לא שמה עדות (הואיל ואי אפשר לקיים בו ודרשת וחקרת ודרשו השופטים והנה עד שקר)? הכי נמי קאמר מתוך שאין נהרגין, שיכולין לומר לאוסרה על בעלה באנו, אף היא אינה נהרגת, דהויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה.

אלא באשה חבירה דקיימא לן (לר' יוסי בר יהודה) דמיקטלא (בלא התראה) אליבא דרבי יוסי ברבי יהודה, היכי משכחת לה (הא כיון דאינהו לא מיקטלי משום דיכולין לומר לאוסרה באנו, איחי נמי לא מיקטלא)? כשזינתה וחזרה וזינתה (דהנך עדי זנות שני אין יכולין לומר לאוסרה באנו, שהרי כבר נאסרה מזנות ראשון, ולא באו אלא להורגה) והא יכולין לומר לאוסרה על בועלה שני באנו [דקיימא לן במסכת סוטה (כו:)] מונטמאה ונטמאה שתי פעמים בשם שאסורה לבעלה כך אסורה לבעל כתבו התוס' הוה מצי למימר (יכלו לתרץ תירוץ נוסף) דאיירי שזינתה ולא ידעי מי הבועל (וא"כ על כרחך שצלו להעיד עליה לטורחיה?) שזינתה מבועל ראשון (וכבר נאסרה עליו). אי נמי שזינתה מקרוביה (שהיא אסורה להם משום ערוה (ולכן לא יכולים לטעון 'לאוסרה על בועלה' שהרי צלל עדותם אסורה להם) כתבו התוס', וא"ת אכתי מצי אמרי לפוסלו בעדות באנו דבא על הערוה פסול לעדות. וי"ל דא"כ (היטה כונתם) הל"ל פלוני בא על נערה המאורסה (ולא להזכיר את שמה). מאי שנא נערה מאורסה דנקט, אפילו נשואה נמי? אין, אלא, אפילו האי דלא יתבא תותיה (ואיכא למימר דלא אסקו אדעתיהו לאוסרה עליו, שהרי לא היו רואים אותה

באי זה שבוע באי זו שנה באי זה חדש בכמה בחדש באי זה יום באי זו שעה, ומכלל החקירות יתר על השבע השוות בכל שאם העידו עליו שעבד ע"ז שואלין להן את מה עבד ובאי זו עבודה עבד, העידו שחילל את השבת, שואלין אותן אי זו מלאכה עשה והיאך עשה, העידו שאכל כיום הכפורים שואלין אותן אי זה מאכל אכל וכמה אכל, העידו שהרג את הנפש שואלין אותן במה הרגו, וכן כל כיוצא בזה הרי הוא מכלל החקירות. עדות (א.ד.). ב. ועוד מרבין לבדוק העדים בדברים שאינן עיקר בעדות ואינה תלויה בהם, והם הנקראים בדיקות וכל המרבה בבדיקות הרי זה משובח. כיצד הן הבדיקות, הרי שהעידו עליו שהרג ונחקרו בשבע חקירות שמנינו, שהן בכוונת הזמן וכוונת המקום, ונדרשו בכוונת המעשה וכוונת המעשה וכוונת הכלי שהרגו בו, בודקין אותן עוד ואומרים להן מה היה לבוש הנהרג או ההורג, כגדים לבנים או שחורים, עפר הארץ שנהרג עליה לבן או אדום, אלו וכיוצא בהן הם הבדיקות, מעשה שאמרו העדים הרגו במקום פלוני תחת התאנה ובדקו העדים ואמרו להם תאנים שלה שחורות היו או לבנות, עוקצין של אותם התאנים ארוכות היו או קצרות, וכל המרבה בבדיקות וכיוצא בהן הרי זה משובח עדות (א.ו.). ג. מה בין חקירות ודרישות לבדיקות, בחקירות ודרישות אם כיון האחד את עדותו והשני אומר איני יודע עדותן בטלה, אבל בבדיקות אפילו שניהן אומרים אין לנו יודעין עדותן קיימת, ובזמן שהן מכחישיין זה את זה אפילו בבדיקות עדותן בטלה. כיצד, העידו שהרג זה את זה ואמר האחד כשנחקר בשבוע פלוני, בשנה פלונית, בחדש פלוני, בכך וכך בחדש, ברביעי בשבת, בשש שעות ביום, במקום פלוני הרגו, וכן כשדרשו במה הרגו אמר הרגו בסייף, וכן העד השני כיון עדותו בכל חוץ מן השעות שאמר איני יודע בכמה שעות היה ביום, או שכיון את השעות ואמר

מאה ועשרים שנה, ארבעים שנה (ראשונים) עסק בפרקמטיא, ארבעים שנה למד, ארבעים שנה (אחרונים) לימד (ונעשה דיין ומורה הוראות). ותניא ארבעים שנה קודם חורבן הבית גלתה סנהדרי וישבה לה בחנות (מקום היה בירושלים וכן שמו). ואמר רבי יצחק בר אבודימי לומר שלא דנו דיני קנסות. דיני קנסות סלקא דעתך (וכי לשכת הגזית גורמת לדיני קנסות) אלא שלא דנו דיני נפשות (שאינן דיני נפשות בכל מקום, אלא בעוד שסנהדרי נוחתת בלשכת הגזית שנאמר 'וקמת ועלית אל המקום' מלמד שהמקום גורם, וכיון דחזו דנפיש רוצחים ולא היו מספיקין לדון עמדו וגלו משם). ותנן משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי (וכיון דרבן יוחנן בן זכאי היה קיים אחר חורבן נמצא דארבעים שנותיו האחרונים לא דנו נפשות, דהא ארבעים קודם חורבן בטלו). אלא בן זכאי דעלמא. הכי נמי מסתברא, דאי סלקא דעתך רבן יוחנן בן זכאי קרי ליה רבי בן זכאי. והתניא מעשה ובדק רבן יוחנן בן זכאי בעוקצי תאנים? אלא תלמיד היושב לפני רבו הוה, ואמר מילתא (לפני הדיינין רבותיו) ומסתבר להו טעמיה, [דף מא ע"ב] וקבעוה בשמיה. כי הוה לְמַד, בן זכאי הוה קרי ליה, כתלמיד היושב לפני רבו, כי הוה לְיַמַד הוה קרי ליה רבן יוחנן בן זכאי, כי קרי ליה בן זכאי על שם דמעיקרא (ההיא שעתא דאמרה להא מילתא) וכי קרי ליה רבן יוחנן בן זכאי על שם דהשתא.

פסק הרמב"ם א. מצות עשה לדרוש את העדים ולחקרן ולהרבות בשאלתן ומדקדקין עליהן ומסיעין אותן מענין לענין בעת השאלה כדי שישתקו או יחזרו בהן אם יש בעדותן דופי, שנאמר ודרשת וחקרת ושאלת היטב... באי זו שבוע, באי זו שנה, באי זה חדש, בכמה בחדש, באי זה יום מימי השבת, ובכמה שעות ביום, ובאי זה מקום, אפילו אמר היום הרגו או אמש הרגו שואלין להן

מ:א:

'מה בין הקירות...' מאי אפילו שנים אומרים, פשיטא, כי אמר אחד איני יודע עדותן קיימת כי אמרי בי תרי נמי עדותן קיימת (דאילו אמר האחד איני יודע מאי רבותיה כיון דאמר חבירו איני יודע זה לא מעלה ולא מוריד)? אמר רב ששת ארישא קאי, והכי קאמר בחקירות, אפילו שנים אומרים ידענו ואחד אומר איני יודע עדותן בטילה. כמאן כרבי עקיבא (מכות ה): דמקיש שלשה לשנים ופירש רש"י מה שנים אינן זוממין עד שיזימו שניהם אף שלשתן עד שיזימו שלשתן וזה אי אפשר להזימן, ואע"ג דלר"ש קאמר לה להא מילתא התם דאילו ר' עקיבא מקשינהו להכי מה שנים נמצא אחד מהן קרוב או פסול... מיהו ר' עקיבא אית ליה נמי דר' שמעון ומוסיף איהו. התוס' הביאו את פירוש רש"י והקשו דלפירושו הוה ליה למינקט הכא דר"ש היא דאמר הכי בהדיא, ועוד דבתר הכי קאמר דלא כר"ע אלא כמאן ויש לפרש דהא דקאמר עד שיזימו שלשתן היינו כשכווננו עדותן אבל אמר איני יודע כנמצא אחד מהם קרוב או פסול דמי, דלרבי שמעון תתקיים העדות בשאר, ולר"ע עדותן בטילה, והיינו דקאמר כר"ע, והשתא ניהא דקאמר בתריה דלא כר' עקיבא אלא כר"ש. אמר רבא והא עדותן קיימת קתני?

אלא אמר רבא הכי קאמר אפילו בחקירות, שנים אומרים ידענו ואחד אומר איני יודע עדותן קיימת, כמאן דלא כרבי עקיבא (הא דקתני 'אפילו' לאו ארבותא דבדיקות קאי אלא ארבותא דחקירות קאי והכי קאמר מה בין חקירות לבדיקות, חקירות היכא דליכא אלא תרי סהדי אמר אחד איני יודע עדותן בטילה, בבדיקות אמר אחד איני יודע עדותן קיימת והוא הדין לשניהם דהוה ליה עדות המוזמת בחקירות ואפילו בחקירות משכחת לה דאמר אחד איני יודע עדותן קיימת והכי דמי כגון דאיכא תלתא דאפשר לעדות שתתקיים בשנים ומשום שלישי לא מיפסלי הנך ודלא כר' עקיבא).

רב כהנא זרב ספרא תנו סנהדרין בי רבה (כלומר מה חידוש אתם אומרים בסנהדרין בבית אדם גדול כגון רבה יש לכם לחדש בה הרבה). פגע בהו רמי בר חמא, אמר להו מאי אמריתו בה בסנהדרין דבי רבה, אמרי

איני יודע במה הרגו ולא הבנתי בכלי שהיה בידו הרי עדותן בטלה, אבל אם כיוונו הכל ואמרו להן הדיינים כליו היו שחורים או לבנים ואמרו אין אנו יודעים ולא שמנו לבנו לדברים אלו שאין להן ממש הרי עדותן קיימת. השגת הראב"ד ז"כ העד השני... הרי עדותן בטלה. א"א טעה בזה כי הבדיקות אם אמר איני יודע אין עדותן בטלה. עדות (ב,א). כתב הכס"מ אני אומר שלא טעה בכך אלא שהוא סובר שהכוונה בכלי שבידו הוא מכלל החקירות. ד. אמר אחד כלים שחורים היה לבוש והשני אמר לא כן אלא לבנים היה לבוש הרי עדותן בטלה, וכאילו אמר אחד ברביעי בשבת והשני בחמישי שאין כאן עדות, או שאמר האחד בסייף הרגו והשני אמר ברומח שאין כאן עדות, שנאמר נכון הדבר וכיון שהכחישו זה את זה באי זה מכל הדברים אין זה נכון עדות (ב,ב). ה. כיצד דנין דיני נפשות, כשיבואו עדים לבית דין ואומרים ראינו פלוני זה שעבר עבירה פלונית, אומרין להן מכירין אתם אותו התריתם בו, אם אמר אין אנו מכירין אותו או נסתפק לנו או שלא התרו בו הרי זה פטור סנהדרין (יב,א). ו. אחד תלמיד חכם ואחד עם הארץ צריך התראה שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד שמא שוגג היה, וכיצד מתרין בו אומרין לו פרוש או אל תעשה שזו עבירה היא וחייב אתה עליה מיתת בית דין או מלקות, אם פירש פטור, וכן אם שתק או הרכין בראשו פטור ואפילו אמר יודע אני פטור עד שיתיר עצמו למיתה ויאמר על מנת כן אני עושה ואח"כ יהרג, וצריך שיעבור ויעשה תיכף להתראה בתוך כדי דיבור, אבל אחר כדי דיבור צריך התראה אחרת, ובין שהתרה בו אחד מן העדים ובין שהתרה בו אחר בפני עדים אפילו אשה או עבד, אפילו שמע קול המתרה ולא ראהו ואפילו התרה בעצמו הרי זה נהרג סנהדרין (יב,ב).

בדילוג, וזה מנאן לכולן חסירין) וזה אינו יודע בשני עיבורין, אלא לאו משום דברובה ידע (ברובא ידע ברוב ימים שעברו, כבר שמע מה היה). לעולם אימא לך ברובה נמי לא ידע, ובשיפורא ידע (שופר היו תוקעין בקידוש החדש, ביום שהוא מתחיל, הן מלא הן חסר, וזה לא שמע את השופר). בחד שיפורא אמר דטעי, בתרי שיפורא לא אמר דטעי. **פסק הרמב"ם** עד אחד אומר ברביעי בשבת בשנים לחדש, והשני אומר ברביעי בשבת בשלשה לחדש עדותן קיימת, שזה יודע בעיבורו של חדש וזה אינו יודע, במה דברים אמורים עד הצות החדש, אבל אחר הצות החדש כגון שאמר האחד בששה עשר בחדש והשני אומר בשבעה עשר בחדש אע"פ שכיוונו שניהם יום אחד מימי השבת עדותן בטלה שאין חצי החדש בא וכבר ידעו הכל אימתי היה ראש החדש עדות (ב.ד.).

ואמר רבי אחא בר חנינא אמר רב אסי אמר רבי יוחנן עד כמה מברכין (אם לא בירך היום יברך למחר) על החדש (על הלכנה בהתחדשה) עד שתתמלא פגימתה (אבל בתר הכי לא שייך למימר מחדש חדשים שהרי כבר נושנת היא).

וכמה? אמר רב יעקב בר אידי אמר רב יהודה עד שבעה, נהרדעי אמרי עד ששה עשר. **[דף מב ע"א]** ותרוייהו כרבי יוחנן סבירא להו (במלתיה דר' יוחנן פליגי, ועד שנתמלא סבירא להו, מיהו רב יהודה סבר מלוי פגימתה דקאמר ר' יוחנן) הא למיהוי כי יתרא (כמו יתר של קשת שתהא כל פגימת הקשת מליאה עד היתר, דהיינו חצי העיגול) הא למיהוי כי נפיא (עגולה במילואתה).

אמר ליה רב אחא מדיפתי לרבינא וליבריך הטוב והמטיב (אדרב יהודה פריך, נהי נמי דמשבעה ואילך ליכא למימר מחדש חדשים, ליבריך מיהא הטוב והמטיב, שכל שעה הוא מטיב לנו במילואתה תמיד, שמוספת להאיר

ליה ומאי אמרינן בה בסנהדרין גרידתא (מה יש לנו לומר אילו לא היינו למידים מפי חכם כל כך היכא יש להקשות בה) ומאי קשיא לך? אמר להו מהא דקתני מה בין הקירות לבדיקות, הקירות אחד אומר איני יודע עדותן בטילה, בדיקות אמר אחד איני יודע ואפילו שנים אומרים אין אנו יודעים עדותן קיימת. מכדי, אידי ואידי דאורייתא היא (תקילות - ודרשת וחקרת, והא (גליקוט) דאורייתא כדתני לעיל נכון שיהא נכון אחד אומר כליו שחורים... דהיינו בדיקות נכון שיהו דבריהם מכוונים) מאי שנא הקירות ומאי שנא בדיקות? אמרי ליה הכי השתא, בהקירות, אמר אחד איני יודע עדותן בטילה, דהויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה בדיקות, אמר אחד מהן איני יודע עדותן קיימת, עדות שאתה יכול להזימה הוא. אמר להו אי הכי אמריתו בה טובא אמריתו בה (הרבה יש לכם טעמים בה) אמרי ליה מטיבותיה דמר אמרינן בה טובא (מחמת שאתה טוב ועניו ומודה לנו אנו אומרים בה הרבה) מנזיהותיה דמר (אם היית רוצה להתרים בנו ולהקשות) לא אמרינן בה ולא חדא (לא היינו יודעים נגדך כלום). **פסק הרמב"ם** היו העדים מרובים, שנים מהן כיוונו עדותן בהקירות ובדרישות, והשלישי אומר איני יודע תתקיים העדות בשנים ויהרג, אבל אם הכחיש את שניהן אפילו בבדיקות עדותן בטלה עדות (ב.ג.).

'אחד אומר...' עד כמה (יכנסו בתוך החדש דאם יש ביניהם יום אחד נימא דטעו בעיבור החדש)? אמר רבי אחא בר חנינא אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן עד רובו של חודש (אבל מכאן ואילך, כגון אחד אומר בעשרים, ואחד אומר בעשרים ואחד, לא תלינן בעיבור החדש, דכבר שמע בימים הללו שהיה חדש מעובר). אמר רבא אף אנן נמי תנינא אחד אומר בשלשה ואחד אומר בחמשה עדותן בטילה. ואמאי, נימא שזה יודע בשני עיבורין (שהיו שני חדשים מעוברים, או ביחד או

מ.ב.

אמר שתתחדש) שפעולתן אמת, וללכנה אמר (הקב"ה) שתתחדש (בכל חדש) עטרת תפארת (היא זו) לעמוסי בטן (סימן הוא להם שאף הם שמונים להם) שהן עתידין להתחדש (בגלותן) כמותה ולפאר ליוצרים על שם כבוד מלכותו ברוך אתה ה' מחדש חדשים. **פסק הש"ע א.** הרואה לבנה בחדושה מברך אשר במאמרו ברא שחקים וכו'... או"ח (תכו.א). **ב.** עד אימתי מברכין עליה, עד י"ו מיום המולד, ולא י"ו בכלל. (חגה ואין לקדש אלא עד חצי כ"ט י"ב תשצ"ג מן המולד תשנ"ט מהרי"ל) או"ח (תכו.ג). **פסק הרמב"ם** וצריך לברך ברכה זו מעומד, שכל המברך על החדש בזמנו כאילו הקביל פני השכינה ברכות (י"ז).

כִּי בַת־חַבְלוֹת תַּעֲשֶׂה לָךְ מִלְחָמָה אָמַר רַבִּי אַחָא בַר חֲנִינָא אָמַר רַבִּי אַסִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בְּמִי אַתָּה מוֹצֵא מִלַּחֲמַתָּה שֶׁל תּוֹרָה בְּמִי שֵׁשׁ בִּידוֹ חֲבִילוֹת שֶׁל מִשְׁנָה (הוריות) וְלַעֲמוֹד עַל בּוֹרִיָּה וְעַל עֵיקְרָהּ, לֹא כְּאָדָם הַמְּפּוֹלֵל וּמַחֲדוּד וּבַעַל סְבָרָא וְלֹא לַמִּדָּה מִשְׁנִיּוֹת וּבְרִייתוֹת הַרְבֵּה, כִּי מֵהֵיכָן יִתְגַּלֶּה הַסּוּד, אֵלֶּא בְּבַעַל מִשְׁנִיּוֹת הַרְבֵּה שֶׁאִם יִצְטַרֵּךְ לוֹ טַעַם בְּכֹאֵן יִלְמַדְנוּ מִתּוֹךְ מִשְׁנָה אַחֲרָת, אוֹ אִם יִקְשֶׁה לוֹ דָּבָר עַל דָּבָר יִבִּין מִתּוֹךְ מִשְׁנִיּוֹת הַרְבֵּה שֶׁבִידוֹ הֵא מְנִי פְלוֹנִי הֵיא שֶׁשְׁמַעְנוּהוּ בְּמִקּוֹם אַחַר אוֹמַר כַּךְ קָרִי רַב יוֹסֵף אֲנַפְשִׁיה וְרַב־תְּבוֹאוֹת בְּכֶתֶךְ שׁוֹר וְבִיֵּאֲרוּ הַתּוֹסֵף מִשׁוּם דְּיוֹסֵף אִיקְרִי בְּכוֹר שׁוֹר כִּדְכַתִּיב בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הַדֵּר לוֹ, וּבַעַל שְׁמוּעוֹת הוּא בַּעַל הַטִּין כְּדָאֵמַר (הוריות יד.) הַכֹּל צְרִיכִין לְמַרִּי חִטָּיָא וְאִמְרִינֵן בְּשִׁילְהֵי הוֹרִיּוֹת דְּרַב יוֹסֵף סִינִי.

אֶחָד אוֹמַר בְּשֵׁנֵי שְׁעוֹת... אָמַר רַב שִׁימִי בַר אֲשִׁי לֹא שֵׁנֵי אֵלֶּא שְׁעוֹת (דמר סבר טעי אינש הכי, ומר סבר לא טעי כולי האי) אבל אֶחָד אוֹמַר קוֹדֵם הַנֶּץ הַחֲמָה, וְאֶחָד אוֹמַר לְאַחַר הַנֶּץ הַחֲמָה עֲדוֹתֵן בְּשִׁילְהֵי (הנץ החמה סימן מובהק הוא, ואין לטעות בהנץ החמה בתוך שהיא זורחת). פשיטא! אלא אחד אוֹמַר קוֹדֵם הַנֶּץ, וְאֶחָד אוֹמַר בְּתוֹךְ הַנֶּץ. הֵא

לְעוֹלָם)? אָמַר לִיה אִטּוֹ כִּי חֹסֵר מִי מְבַרְכִינֵן דִּיין הָאֵמֶת דְּלִבְרִיךְ הַטּוֹב וְהַמְטִיב (מי חשבינן לה רעה לגבן לברוכי דין האמת דנחשוב את מליאתה טיבותא לברוכי הטוב והמטיב)? וְלִיבְרִיכְהוּ לְתַרוּיְהוּ (דיין האמת בהסרונה וטוב המטיב במילואתה)? כִּיֹּן דְּהֵיִינוּ אוֹרְחִיה (בכל חודש בריאת עולם כמנהגו היא, ואין כאן דין פורענות בהסרונה ולא הטבתה לנו חסד במילואתה) לא מברכין.

וְאָמַר רַבִּי אַחָא בַר חֲנִינָא אָמַר רַבִּי אַסִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן כֹּל הַמְּבַרֵּךְ עַל הַחֲדָשׁ בְּזִמְנוֹ כְּאִילוֹ מִקְבֵּל פְּנֵי שְׁכִינָה, כְּתִיב הֲבֵא הַחֲדָשׁ הַזֶּה וְכְתִיב הַתֵּם זֶה אֵלֶּי וְאֶנְהֵנוּ.

תנא דבי רבי ישמעאל אֵילְמָלֵא (לא) זְכוּ יִשְׂרָאֵל אֵלֶּא לְהַקְבִּיל פְּנֵי אֲבִיהֶן שְׁבַשְׁמִים כֹּל חֲדָשׁ וְחֲדָשׁ (אילו לא זכו למצוה אחרת אלא לזו שמקבלין פני שכינה פעם אחת בחדש כדאמרן בגזירה שוה) דִּיִּים. אָמַר אֲבִי (הואיל ומקבל פני שכינה הוא) הַלֵּכךְ נִימְרִינְהוּ מְעוֹמֵד (מְעוֹמֵד בְּעֵי לְבָרוּכִי, מִפְּנֵי כְבוֹד שְׁכִינָה שֶׁהוּא מִקְבֵּל).

מְרִימַר וּמַר זוֹטְרָא מְכַתְפִּי (אֶהְדְּדִי) וּמְבַרְכִי. אָמַר לִיה רַב אַחָא לְרַב אֲשִׁי בְּמַעֲרַבָא מְבַרְכִי בְרוּךְ (אתה ה') מִחֲדָשׁ חֲדָשִׁים, אָמַר לִיה הָאִי נָשִׁי דִּידֵן נְמִי מְבַרְכִי (כְּתִב הִיד דִּיד הַמְּגִי'א בְּסִימָן תְּכִ"ו כְּתִב כִּי מִכֹּאֵן מִשְׁמַע דְּנָשִׁים נְמִי מְבַרְכּוֹת, וְשׁוֹב כְּתִב דְּלֹא דוֹקָא נָשִׁים אֵלֶּא לִישְׁנָא בְּעַלְמָא נְקֻטָּה. וְאֲפֻשֶׁר לְמַר דְּבוֹנְתָנוּ דְּאִין בְּבִרְכָה זוֹ שׁוּם חִידוּשׁ דְּהָרִי כִּ"ע יִדְעִי זֶה דְּהַקְבִּ"ה מִחֲדָשׁ חֲדָשִׁים, וְרָאוּי לְבָרֵךְ לְהַקְבִּ"ה בְּשִׁבְחָה נְפִלְאָה וְעִצּוֹם). אֵלֶּא כְּדִרְבֵּי יְהוּדָה, דְּאָמַר רַב יְהוּדָה בְרוּךְ... אֲשֶׁר בְּמִאֲמָרוֹ בְּרָא שְׁחָקִים וּבְרוּחַ פִּיּוֹ כֹּל צְבָאָם חֵק וְזִמְן נָתַן לְהֵם שְׁלֹא יִשְׁנוּ אֵת תְּפִקִּדָם (מִצְוָה שְׁצוּיָתָם לְהַתְנַהֵג בְּהִילוּךְ תְּקוּפוֹתֵיהֶם) שְׁשִׁים וּשְׁמַחִים (כְּדַכְתִּיב יִשִּׁישׁ כְּגִבּוֹר) לְעִשׂוֹת רְצוֹן קוֹנֵם, פּוֹעֵלִי אֵמֶת (פִּירֵשׁ רִשִּׁי הֵן שְׂאִינִים מִשְׁנִים אֵת סִדְרָם הַתּוֹסֵף הַבִּיֵּאוֹ אֵת פִּירוּשׁ רִשִּׁי וְכְתִבוּ וְאֵת דְּגֵרָם פּוֹעֵל אֵמֶת, וְאֶהְקִבֵּהָ קָאִי שְׁבִאֲמַת וּבְדִין מִיַּעֲטָה, וְלֵחֲכִי קָאֵמַר בְּתַר חֲכִי וְלִלְבְּנָה

קאי כוותך. דתניא, רבי יוסי אומר כשם שאין מוסיפין על בית דין של שבעים ואחד, כך אין מוסיפין על בית דין של עשרים ושלושה.

תנו רבנן אומר בדיני ממונות נזדקן הדין ואין אומר בדיני נפשות נזדקן הדין. מאי נזדקן הדין, אילימא קש דינא (זקן דין זה ועמוק וקשה, וצריך להמתין בו כתבו התוס' פירוש ואין יכול לעמוד עליו) איפכא מיבעיא ליה (בדיני נפשות צריך לעיין יותר)? אמר רב הונא בר מנחם משמיה דרב אחא בריה דרב איקא איפוך. רב אשי אמר לעולם לא תיפוך, ומאי נזדקן הדין, חכם דינא (יפה העמדתנו על בוריינו, ואין אחד ממנו צריך להפך ולדקדק בו, ואין אומרים כן בדיני נפשות שאף משגמרוהו אם ידקדק האחד וימצא לו זכות מחזירין את הדין).

מיתיבי גדול שבדיינין אומר נזדקן הדין. אי אמרת בשלמא חכם דינא היינו דאמר גדול, אלא אי אמרת קש דינא לא סגי' דלא אמר גדול, כסופי הוא דקא מיכסיף נפשיה? אין, אינו דומה מתבייש מעצמו למתבייש מאחרים (טוב הוא לו שיהא הוא מבייש עצמו, ואל יאמר אחד מחביריו קש דינא ויתבייש מאחרים).

איכא דאמרי אי אמרת בשלמא קש דינא, היינו דאינו דומה מתבייש מעצמו למתבייש מאחרים, אלא אי אמרת חכם דינא גדול אשבוחי משבח נפשיה, והכתיב **יְהִלְלוּךָ יְיָ וְלֹא-פִיךָ?** שאני מילתא דבי דינא, דאגדול רמיא (ואפילו דברים של שבח הוא אומרן) כדתנן גמרו את הדבר היו מכניסין אותן, גדול שבדיינין אומר איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב. **פסק הרמב"ם**

סנהדרין קטנה שנחלקו בדיני נפשות שנים עשר אומרים זכאי ואחד עשר אומרים חייב הרי זה זכאי, שנים עשר אומרים חייב ואחד עשר אומרים זכאי, או שאמרו אחד עשר זכאי ואחד עשר חייב ואחד אומר איני יודע אפילו עשרים ושנים מזכין או מחייבין והאחד

נמי פשיטא! מהו דתימא, הא (מה שאמר העל השני, שהמעשה אירע בתחילה הנז' החמה, כי...) בגילויא קאי (היה זה בזמן שהחמה עמדה להתגלות, ועוד לא נראה גוף גלגל החמה) וזהרורי בעלמא הוא דהוא (והיו קרני החמה הוא נראה, וטעה וסבר שכבר התחיל הנז') קמו"ל (השמיענו רב שימי, כי איש אינו עשוי לטעות בכך).

ואחר כך מכניסין...! אותו היום ותו לא, והתניא אם יש ממש בדבריו לא היה יורד משם לעולם, ואם אין ממש בדבריו אין יורד כל היום כולו, כדי שלא תהא עלייתו ירידה לו (שאם יורידוהו היום לעין כל בושה היא לו)? אמר אבבי תרגומה אאם אין ממש בדבריו.

'מצאו לו זכות...' יין מאי טעמא לא? אמר רבי אחא בר הנינא אמר קרא **וְלִדְרוֹזְנִים אֵין שְׁכָר** העוסקין ברוזו של עולם וכתבו התוס' היינו דיני נפשות אבל לא דיני ממונות, והא דאמר (עירובין סד.) שתה רביעית יין אל יורה, היינו הוראה דאיסור והיתר] אל ישתכרו. **פסק הרמב"ם** אמר עד אחד קודם הנז' החמה ואחד אומר בהנז' החמה עדותן בטלה אע"פ שהיא שעה אחת שהדבר ניכר לכל, וכן אם נחלקו בשקיעתה עדות (ב.ה.).

'דין אלו כנגד אלו עד שיראה...' לא ראו (האחד מאלו את טעמן של אלו, והרי הן במחלוקתן מהו) מאי? אמר רבי אחא פוטרין אותו. וכן אמר רבי יוחנן פוטרין אותו. אמר ליה רב פפא לאבבי וליפטריה מעיקרא (משהוסיפו עד שבעים ואחד ונחלקו למה אנו מאחרים הדבר לדון אלו כנגד אלו, מי אית לן לאהדורי בתר חובה)? אמר ליה הכי אמר רבי יוחנן כדי שלא יצאו מבית דין מעורבבין (גנאי לבית דין שיצאו במחלוקת ואין יודעין לגמור את הדין).

איכא דאמרי אמר ליה רב פפא לאבבי ולמה לי יוסיפו, ליפטריה מבי דינא קמא (למה מוסיפין משנחלקו הראשונים ידונו אלו כנגד אלו, אם ראה אחד מאלו את דברי אלו הרי טוב, ואם לאו יפטרוהו)? אמר ליה רבי יוסי

ארבע מיתות היא, מפרש מילי דידה ברישא, והדר מפרש שארא בפירקין דלקמן (כסדר) בית הסקילה היה חוץ לבית דין (רחוק מבית דין קצת) שנאמר הוצא את המקלל (אלמא לאו במקום הועד קטלוהו). אחד עומד על פתח בית דין והסודרין בידו, וסום רחוק ממנו כדי שיהא רואהו (אדם רוכב על סוס ונמשך על צד בית הסקילה שיהא קרוב לרדוף אחר הנסקלין ומציל, ומתרחק מזה שהסודרין בידו מלא עיניו ובלבד שיוכל לראותו אם יניף בסודרין). אומר אחד (מבית דין) יש ללמד עליו זכות הלה (העומד על הפתח ורוכב הסוס היה מכיר בו והוא רץ אחר המנהיגים ומעמידן, עד שיחקרו בית דין אם יהא טעם בדבריו של זה) מניף בסודרין והסום רץ ומעמידן. ואפילו הוא אומר יש לי ללמד על עצמי זכות מחזירין אותו, אפילו ארבע וחמש פעמים ובלבד שיש ממש בדבריו (קצת ראייה הדומה לזכות).

(גמרא) ובית הסקילה חוץ לבית דין הוה (הוא דבעינן) ותו לא (חוץ לשלש מחנות לא בעינן) והא תניא בית הסקילה היה חוץ לשלש מחנות (פירש רש"י בירושלים הוא דשייך למימר דאיכא עזרה מחנה שכינה, והר הבית מחנה לוייה, וכל העיר מחנה ישראל. ובבתי דינים שבכל עיר ועיר נמי הוי בית הסקילה חוץ לעיר דומיא דירושלים. כתבו התוס' היינו בירושלים דאיכא שלש מחנות, ובתי דינין שבכל עיר ועיר היתה בית הסקילה חוץ לעיר כדפי' רש"י, והיינו משום דכל עיירות המוקפות חומה יש להן דין מחנה ישראל כדתנן בפ"ק דכלים?)

אין, כדקאמרת (שנאמת בית הסקילה היה חוץ לירושלים) והא דקתני הכי (מה שהמסנה אומרת שהיה חוץ לבית דין) נפקא מינה, דאי נפיק בי דינא, וייתיב (וקבעי מקום הוועד שלהם) חוץ לשלש מחנות (חוץ לעיר, כגון שתי סנהדראות קטנות שהיו בירושלים אחת על פתח העזרה, ואחת יושב על פתח הר הבית, וכן כל שאר עיירות אי קבעי מקומן חוץ לחומה) עבדינן בית הסקילה חוץ לבית דין (רחוק מהן) כי היכי דלא מיתחזי בית דין רוצחין

אומר איני יודע יוסיפו שנים, זה שאמר איני יודע הרי הוא כמי שאינו שהרי אינו חוזר ומלמד חובה ונמצאו אחר התוספת עשרים וארבעה חוץ מזה המסתפק, אמרו שנים עשר זכאי ושנים עשר חייב הרי זה זכאי, אחד עשר אומרים זכאי ושלושה עשר אומרים חייב אף על פי שהאחד מן הראשונים אומר איני יודע הרי זה חייב שהרי המחייבין רבו בשנים, אמרו שנים עשר זכאי ושנים עשר חייב ואחד אומר איני יודע מוסיפין שנים אחרים, וכן מוסיפין והולכין עד שירבו המזכין אחד ויהא זכאי או ירבו המחייבין שנים או יותר ויהא חייב, היו אלו כנגד אלו ואחד אומר איני יודע או שהיו המחייבין יותר אחד בלבד מוסיפין והולכין עד שבעים ואחד, הגיעו לשבעים ואחד שלשים וששה אומרים זכאי ושלושים וחמשה אומרים חייב הרי זה זכאי, שלשים וששה אומרים חייב ושלושים וחמשה אומרים זכאי דנים אלו כנגד אלו עד שיראה אחד מהן דברי חבריו ומזכין אותו או מחייבין אותו, ואם לא ראה גדול שבדיינים אומר נזדקן הדין ופוטרין אותו, שלשים וחמשה אומרים חייב ושלושים אומרים זכאי ואחד אומר איני יודע פוטרין אותו, ארבעה ושלושים אומרים זכאי וששה אומרים חייב ואחד אומר איני יודע שהרי רבו המחייבין שנים. השגת הראב"ד 'היו אלו כנגד אלו ואחד אומר איני יודע זה אי אפשר'. סנהדרין (מ.ב.). כתב הכפ"מ הטעם להראב"ד בזה שאותו שאומר איני יודע אינו מן המניין וכיון שמתחלה היו כג' ונסתלק אחד כשאמר איני יודע ומוסיפין עליהם שנים שנים לעולם הם זוגות וא"א להיות שבדיינים הנמנים חוץ מאותו שנסתלק שיהיו אלו כנגד אלו ואחד אומר איני יודע לפי שמנין כזה אינו זוגות. אמנם הרמב"ם ס"ל אותו שאמר איני יודע יכול לחזור ולזכות נתיישב זה שכיון שבידו לזכות הרי הוא מהמניין.

פרק נגמר הדין

[דף מ.ב. ע"ב] משנה נגמר הדין (לחובה) מוציאין אותו לסוקלו (אידי דסקילה רישא דכולהו

מב:

משיח, ובהוא כבר נאמר אל מחוץ למחנה, ומה בא זה ללמדנו אלא... ליתן לו מחנה שניה. וכשהוא אומר אֶל-מִחוּץ לַמַּחֲנֶה (בצו את אהרן בהוצאת הדשן של תפוח שעל המזבח החיצון) שאין תלמוד לומר (שאינ מלמדנו כלום) שהרי כבר נאמר (בפר כהן המשיח) על שפך הדשן ישרף (וכתיב בדידהו חוץ למחנה ממילא שמעינן דשפך הדשן חוץ למחנה הוא, ולמה נאמר כאן) ליתן לו מחנה שלישית (דעל כרחיק כולו בחד דוכתא עביד להו).

ולילף (מקלל, מ'מחוץ למחנה' ד...) שחומי חוץ (דהוי חוץ למחנה אחת, כדכתיב ואל פתח אהל מועד לא הביאו) מה להלן חוץ למחנה אחת, אף כאן חוץ למחנה אחת? מסתברא מפרים הנשרפין הוה ליה למילף שכן (במקלל ופרים נאמר) הוצא (הוצאה, ולא בשחומי חוץ. ונאמר בהן...) אל מחוץ למחנה' (ובשחומי חוץ לא כתיב אלא אשר ישחט מחוץ) מכשיר (מחוץ למחנה האמור בשניהם הכשר מצותן בכך, ומחוץ למחנה האמור בשחומי חוץ אין הכשירן אלא עבירה היא) ומכפר (במקלל ופרים מכפר הוצאתן כדאמרינן (סנהדרין מג.) במתניתין היום הזה אתה עכור... אבל שחומי חוץ אינה כפרה אלא חטא, סימן הוא שדומה מקלל לפרים נשרפין בכל אלה, ולא לשחומי חוץ).

אדרבה, משחומי חוץ הוה ליה למילף, שכן אדם [מחוץ למחנה דמקלל באדם כתיב, וכן האמור בשחומי חוץ אדם השוחט קאי שלא ישחט מחוץ למחנה, ומחוץ למחנה האמור בפרים אפר קאי ולא אדם, דלא כתיב יצא אלא והוציא את כל הפר אל מחוץ למחנה כתבו התוס' חוץ למחנה דשחומי חוץ אדם קאי כדפירש רש"י. מיהו, אע"ג דהיינו ודאי פשטיה דקרא מ"מ אם עמד בחוץ והכנים ידו לפנים ושחט או ששחט בסכין ארוכה שחיטתו כשירה, כדאמרינן בזבחים (לב.) ובחולין (ב.), ואם עמד בפנים והושיט ידו בחוץ ושחט בחוץ הייב, דלאו בשוחט תליא מילתא אלא בבהמה דקדשים דקיימא בחוץ] חוטא (מקלל חוטא הוא,

ודגנאי הדבר דתנן (מכות ז.) סנהדרין ההורגת פעם אחת בשבוע נקראת חבלנית, וכל שכן אם יהיה קרוב למקומן מיחזי מקום איבוד נפשות ביארו התוס' אמאי דמרחיקין רחוק מב"ד בית הסקילה יהיב טעמא כדפירש רש"י, אבל חוץ לב"ד קרא קא דריש במתני' הוצא את המקלל. והא דאמר בכתובות (מד. ומה:) נערה המאורסה שאין לה פתח בית אב, ועובד ע"ז בעיר שרובה נכרים, סוקלין אותם על פתח בית דין שאני התם דכתיב שעריך, וכיון דלא אפשר מוקמינן אשער כ"ד. והאי דלא יליף שאר נסקלין מהתם דנבעי שעריך דדלמא הוה להו נערה המאורסה ועובד ע"ז שני כתובים הבאים כאחד, ועוד הא כתיב הוצא כדתנן במתניתין]. אי נמי (לכך היו מרחיקין בית הסקילה) כי היכי דתיהוי ליה הצלה (כדי שתהא שהות לסקילה באורך הדרך ובתוך כך ימצא אחד ראיה של זכות ויצילהו ויחזירהו, ותיהוי ליה הצלה).

מנהגי מילי (דבית הסקילה חוץ לשלש מחנות)? דתנו רבנן הוצא אֶת-הַמְקַלֵּל אֶל-מִחוּץ לַמַּחֲנֶה חוץ לשלש מחנות. אתה אומר חוץ לשלש מחנות, או אינו אלא חוץ למחנה אחת? נאמר כאן (במקלל) מחוץ למחנה, ונאמר בפרים הנשרפין (פר העלם דבר של ציבור, ופר כהן משיח, שאינן נאכלין אלא נשרפין) חוץ למחנה [כדכתיב והוציא את כל הפר אל מחוץ למחנה... הקשו התוס', תימא והא בקדשים דבר הלמד בהיקש (ננד"ל, פנים הנשקפים) אין חוזר ומלמד בגזרה שוה (ננד"ל, המקלל) ואיכא למ"ד בזבחים (ג.) דבתר המלמד אזלינן כיון דמלמד קדש אע"ג דלמד חול, והיא גופה תימא בפר העדה מנא לך, כיון דפר כהן משיח לא גמר אלא מהיקישא דדשן. ולמאן דגמר (שם נז.) הימנו ודבר אחר אתי שפיר דאגב דגמרינן החוץ מחנה שכתוב בו בהדיא גמרינן מיניה אחרנינן מה להלן חוץ לשלש מחנות אף כאן חוץ לשלש מחנות.

והתם מנלך? דתנו רבנן והוציא אֶת-כָּל-הַפֶּה אֶל-מִחוּץ לַמַּחֲנֶה חוץ לשלש מחנות. אתה אומר חוץ לשלש מחנות, או אינו אלא חוץ למחנה אחת? כשהוא אומר אל מחוץ למחנה, בפר העדה, שאין תלמוד לומר (אין אנו למדים ממנו כלום...) שהרי כבר נאמר וְשָׂרַף אֹתוֹ כְּאֲשֶׁר שָׂרַף אֶת הַפֶּה הָרִאשׁוֹן (של

אבן, הוה אמינא היכא דלא מת בחדא לא ניתי אחריתי ומקטליה (כתבו התוס' והא דכתיב 'יד העדים תהיה בו בראשונה...' הוה אמינא דהני מילי היכא דאותה האבן קיימת, אבל אם נאבדה או נפלה לים הוה אמינא דלא ניתי אחריני) כתב רחמנא אבנים. ואי כתב רחמנא אבנים הוה אמינא מעיקרא ניתי תרתי, כתב רחמנא אבן.

והא האי תנא (דלעיל) נאמר קאמר (מגורה שוה דפרים יליף לה, והיכי אתא רב פפא לאיפלוגי עליה דתנא)? אילו לא נאמר קאמר, והכי קאמר (תנא דברייתא אילו לא נאמר) אילו לא נאמר קרא הייתי אומר גזירה שוה (ולא הוה יכולנא למימר חוץ למחנה אחת) עכשיו שנאמר קרא גזירה שוה לא צריך.

רב אשי אמר משה היכא הוה יתיב במחנה לוייה, ואמר ליה רחמנא 'הוצא את המקלל' חוץ למחנה לוייה, 'אל מחוץ למחנה' חוץ למחנה ישראל (הוצא גרידא משמע, הוציאו ממקומך, וכי הדר כתיב מחוץ למחנה לאפוקי ממחנה ישראל קאמר) ויוציאו את המקלל לעשייה. עשייה בהדיא כתיב בהו **וּבְנֵי-יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת-מֹשֶׁה?** ההוא (ובני ישראל) מיבעי ליה חד לסמיכה וחד לדחייה (דכתיבי בצוואה ולא מיפרשי בעשייה, הדר סיים קרא 'ובני ישראל עשו' אף סמיכה ודחייה. 'סמיכה' וסמכו כל השומעים, 'דחייה' לאו הכא כתיבא אלא מסיני, ירה יירה מכאן שאחד מן העדים בא ודוחהו ומפילו מגובה בית הסקילה לארץ, דבית הסקילה גבוה שתי קומות).

אמרו ליה רבנן לרב אשי לדידך (דדרשת הוצאה באפי נפשיה ואל מחוץ למחנה באפי נפשה) כל הני הוצא דכתיבי בפרים הנשרפים מאי דרשת בהו? קשיא. **פסק הרמב"ם** ...רבו המחייבין ונתחייב מוציאין אותו להרגו, ומקום שהורגין בו בית דין היה חוץ לבית דין ורחוק מבית דין, שנאמר הוצא את המקלל אל מחוץ למחנה, ויראה לי שיהיה רחוק כמו ששה מילין כמו שהיה בין

ושוחט חוץ חוטא, לאפוקי פר דלאו חוטא הוא) בנשמה (מחוץ למחנה של שניהם נטילת נשמה נאמר, זה נסקל וזה שוחט, אבל פר שחוט ועומד, ל"א נטילת נשמה דשוחט חוץ היינו חיוב כרת שמתחייב בשחיטה זו) פיגול [מחוץ למחנה דשחוט חוץ, ומקלל אי אתה מוצא פיגול על יד אותו חוץ למחנה, אבל פרים ראויין להתפגל על יד אותו חוץ למחנה שאם שחטו על מנת להקטיר אימוריהן בחוץ מתפגלין, ולישנא דקרא נקט, דקרי חוץ למקומו פיגול, כדאמרינן בזבחים (כת). ואע"ג דלישנא דרבנן לא קרי פיגול אלא חוץ לזמנו כתבו התוס' הא דלא נקט נותר וטמא, דלא חשיב אלא מידי דשייך בהוצאת מחנה. מיהו קשה דלא חשוב פסול יוצא?

מכשיר ממכשיר עדיף ליה (למילף חוץ למחנה האמור בשני אלו, כך היא חובתו וראויין ללמוד זה מזה, ולא מחוץ למחנה דשחוט חוץ שהוא שלא כדת וכמצודה).

רב פפא אמר (מהכא נפקא לן בית סקילה חוץ לשלש מחנות כתבו התוס', וא"ת כל הני דפרים למה לי וי"ל דלא תימא נילף משחוט חוץ דקדשים מקדשים) משה (לוי היה) היכא הוה יתיב במחנה לוייה, ואמר ליה רחמנא, הוצא את המקלל אל מחוץ למחנה, חוץ למחנה לוייה. ויוציאו את המקלל אל מחוץ למחנה חוץ למחנה ישראל. האי מיבעי ליה לעשייה (לומר שכמו שנצטוו כך עשו)? עשייה בהדיא כתיבא **[דף מג ע"א]** **וּבְנֵי-יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת-מֹשֶׁה.**

אלא מעתה (דדרשת ויוציאו...) ויִרְגְּמוּ אֹתוֹ אֲבָן מאי עבדי ליה? ההוא מבעי ליה לכדתניא ויִרְגְּמוּ אֹתוֹ אֲבָן אתו ולא בכסותו (ערום, ואע"ג דגבי צוואה כתיב ורגמו אותו דשמע מינה בלא כסותו, אידי דכתיב אבן לדרשה כתב נמי אותו). 'אבן' שאם מת באבן אחת יצא. ואצטריך למיכתב אבן, ואיצטריך למיכתב אבנים (במקלל כתיב אבן ובמקושש כתיב אבנים) דאי כתב רחמנא

את הדין ולהביא דיינין אחרים)? מנפח רב ששת בידיה (כלומר רוח הוא זה שאמרת) נשתתק (כיון שנשתתק מה הועיל) אפילו אחד בסוף העולם נמי (אימא בכל היוצאין ליהרג שמוא יש אחד בסוף העולם שידע לו זכות). התם לא קאמר, הכא קאמר. מאי?

תא שמע, דאמר רבי יוסי בר הנינא אחד מן התלמידים שזיכה (שהוציא דבריו וטעמו לאור) ומת, רואין אותו כאילו חי ועומד במקומו. זיכה אין, לא זיכה לא? זיכה פשיטא לי, אמר תיבעי לך (מי אמר זיכה דוקא, או דילמא ר' יוסי אורחא דמילתא קאמר, שאין דרך לתלמיד לומר יש לי ללמד זכות ומשתתק, וכן מיתה, דמסתמא מיד אומר ראיותיו, ומיהו, היכא דאיתרמי אימא דסבירא ליה נמי הכי). **פסק הרמב"ם א.** תלמיד שהיה מזכה ומת רואין אותו כאילו הוא מזכה במקומו סנהדרין (יג). ב. אמר אחד יש לי ללמד עליו זכות ונשתתק או מת קודם שילמד זכות ויאמר מאי זה טעם מזכה הרי הוא כמי שאינו סנהדרין (יד).

אפילו הוא...! ואפילו פעם ראשונה ושניה (נמי קאמר ובלבד שיש ממש בדבריו, ואי ליכא ממש לא מהדרין) והתניא פעם ראשונה ושניה, בין שיש ממש בדבריו בין שאין ממש בדבריו מחזירין אותו. מכאן ואילך, אם יש ממש בדבריו מחזירין אותו, אין ממש בדבריו אין מחזירין אותו? אמר רב פפא תרגומה מפעם שניה ואילך.

מנא ידעי (אם יש ממש או לאו וכי שלוחים תלמידים בעינן, שיהו סוקלין)? אמר אבבי דמסרינן ליה (מפעם שניה ואילך) זוגא דרבנן (שני תלמידי חכמים לילך עמו) אי איכא ממש בדבריו אין, אי לא לא. ולימסר ליה מעיקרא (בתחלת הליכתם, ולא יחזירוהו אפילו פעם ראשונה, אלא אם כן יש ממש בדבריו)? אנב דבעית לא מצי אמר כל מאי דאית ליה. **פסק הרמב"ם** ...אמר הוא

בית דינו של משה רבינו שהיה לפני פתח אהל מועד ובין מחנה ישראל סנהדרין (יבג). ב. כיצד מצות הנסקלין, רחוק מבית הסקילה ארבע אמות מפשיטין את המחוייב סקילה בגדיו ומכסין ערותו מלפניו. סנהדרין (טו,א).

'אחד עומד...' אמר רב הונא פשיטא לי, אחד אבן שנסקל בה **וכתבו התוס'** הא דלא השיב פתילה שנשרף בה משום דאברייתא דלקמן (מה:): דקתני כולן נקברים עמו קאי והתם לא שייך למיתני פתילה שנזרקה לתוך פיו ואחד עין שנתלה בו, ואחד סייף שנהרג בו, ואחד סודר שנחנק בו כולן משל צבור. מאי טעמא דמדידה לא אמרינן ליה זיל, וליתיה וליקטול נפשיה.

בעי רב הונא סודר שמניפין בו, וסוס שרין ומעמידן משל מי הוא, כיון דהצלה ידידה מדידה הוא, או דילמא, כיון דבי דינא מחייבין למעבד בה הצלה מדידהו. ותו, הא דאמר רב חייה בר רב אשי אמר רב חסדא היוצא ליהרג משקין אותו קורט של לבונה בכוס של יין כדי שתטרף דעתו (ולא ידאג ויתמהמה בהריגתו) שנאמר **תנו-שכר לאו-בד ייין למרי נפש**. ותניא נשים יקרות שבירושלים היו מתנדבות ומביאות אותן. לא התנדבו נשים יקרות, משל מי? הא ודאי מסתברא משל צבור, כיון דכתיב תנו מדידהו. **פסק הרמב"ם** זה היין והלבונה והאבן שיסקל בה הנסקל והסייף שיהרג בו הנהרג, והסודר שהונקין בו הנחנק, והעין שתולין עליו הנתלה, והסודרין שמניפין בה לפני הרוגי בית דין והסוס שרין להצילו, הכל באין משל ציבור, ומי שירצה להתנדב יבא ויתנדב סנהדרין (יג). **כתב הלח"מ** סודר שמניפין וסוס שרין להצילו לא איפשיטא ורבינו פסק שהוא של ציבור כדין כל תיקו דממונא שהוא קולא לנתבע הכא נמי האי נתבע מב"ד הוא כדי להורגו.

בעא מיניה רב אחא בר הונא מרב ששת אמר אחד מן התלמידים יש לי ללמד עליו זכות ונשתתק (נאלם) מהו (מי אמר אי לא אישתתק הוה ממש בדבריו וצריך לסתור

להו מתי יהרג (צממיה) הכתיב מְתֵי אָבּוֹא
 וְאַרְאֶה פְּנֵי אֱלֹהִים, אמרו לו אין, מתי יהרג
 דכתיב מְתֵי יָמוֹת וְאָבָד שְׁמוֹ. אתיוה לנקאי,
 אמר להו נקאי יהרג (צממיה) הכתיב וְנָקִי
 וְצַדִּיק אֶל־תִּהְיֶה, אמרו לו אין, נקאי יהרג,
 דכתיב בְּמִסְתָּרִים יִתְּרַג נָקִי (רוצה הוא נקי זה
 וראוי ליהרג, שהרג במסתרים, ותשובה
 בעלמא היא מפני האומות שקרוב למלכות
 היה והיו צריכים להשיב על כל ראיות של
 הבל שלהם). אתיוה לנצר, אמר נצר יהרג
 (צממיה) הכתיב וְנָצַר מְשַׁרְשְׁוֵי יַפְרָה, אמרו לו
 אין, נצר יהרג, דכתיב וְאַתָּה הִשְׁלַכְתָּ מִקְבְּרֶךָ
 כְּנֹצָר נִתְעָב. אתיוה לבוני, אמר בוני יהרג
 (צממיה) הכתיב בְּנֵי בְּכָרֵי יִשְׂרָאֵל, אמרו לו
 אין, בוני יהרג, דכתיב הִנֵּה אֲנֹכִי הֲלֹג
 אֶת־בְּנֶךָ בְּכַרְךָ. אתיוה לתודה, אמר תודה
 יהרג (צממיה) הכתיב מְזֻמָּר לְתוֹדָה, אמרו לו
 אין, תודה יהרג, דכתיב זָבַח תוֹדָה יִכְבְּדֶנּוּ.

דף מג ע"ב אמר רבי יהושע בן לוי כל
 הזוכה את יצרו (לאחר שהסיתו לחטוא הוא
 זוכהו והורגו ושב בתשובה) ומתודה עליו
 מעלה עליו הכתוב כאילו כיבדו להקב"ה
 בשני עולמים, העולם הזה והעולם הבא (שני
 נוניין דריש לשני כבודים), דכתיב זבח תודה
 יכבדנני.

ואמר רבי יהושע בן לוי בזמן שבית המקדש
 קיים, אדם מקריב עולה שכר עולה בידו,
 מנחה שכר מנחה בידו. אבל מי שדעתו
 שפלה מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב כל
 הקרבנות כולן, שנאמר זָבַחְתִּי אֱלֹהִים (לשון
 רבים משמע) רִיחַ נִשְׁפָּרָה, ולא עוד אלא
 שאין תפלתו נמאסת, שנאמר לִב־נִשְׁפָּר
 וְנִדְּפָה אֱלֹהִים לֹא תִבְּזֶה (אין דרכך לבזותו).

משנה היה רחוק מבית הסקילה כעשר
 אמות, אומרים לו התודה, שכן דרך כל
 המומתין מתודין, שכל המתודה יש לו חלק
 לעולם הבא. שכן מצינו בעכו, שאמר לו
 יהושע, בְּנֵי שִׁים־נָא כְבוֹד (נא בקשה) לְהִי

בעצמו יש לי ללמד על עצמי זכות אע"פ
 שאין ממש בדבריו מחזירין אותו פעם
 ראשונה ושנייה, שמא מפני הפחד נסתתמו
 טענותיו וכשיחזור לבית דין תתישב דעתו
 ויאמר טעם, החזירוהו ולא נמצא ממש
 בדבריו מוציאין אותו פעם שלישית, אמר
 בשלישית יש לי ללמד על עצמי זכות אם יש
 ממש בדבריו מחזירין אותו אפילו כמה
 פעמים, לפיכך מוסרין לו שני תלמידי חכמים
 ששומעין דבריו בדרך אם יש ממש בדבריו
 מחזירין אותו ואם לאו אין מחזירין אותו
 סנהדרין (יג,א).

משנה מצאו לו זכות פטרוהו, ואם לאו יצא
 ליסקל, וכוזו יוצא לפניו איש פלוני בן פלוני
 יוצא ליסקל על שעבר עבירה פלונית, ופלוני
 ופלוני עדיו, כל מי שיודע לו זכות יבא וילמד
 עליו.

(גמרא) אמר אביי וצריך למימר (נמי, שעבר
 עבירה פלונית...) ביום פלוני, ובשעה פלונית,
 ובמקום פלוני, דילמא איכא דידיעי, ואתו
 ומזים להו. וכוזו יוצא לפניו, לפניו אין
 (דמשמע בהליכתו) מעיקרא לא. והתניא
 בערב הפסח תלאוהו לישו הנוצרי, והכרוז
 יוצא לפניו ארבעים יום יישו הנוצרי יוצא
 ליסקל על שבישף והסית והדיח את ישראל'
 כל מי שיודע לו זכות יבוא וילמד עליו. ולא
 מצאו לו זכות, ותלאוהו בערב הפסח? אמר
 עולא ותסברא, ישו הנוצרי בר הפוכי זכות
 הוא, מסית הוא, ורחמנא אמר וְלֹא־תִחְמָל
 וְלֹא־תִכְסֶה עָלָיו? אלא שאני ישו דקרוב
 למלכות הוה. **פסק הרמב"ם** מי שנגמר
 דינו למיתה... והכרוז יוצא לפניו פלוני יוצא
 ליהרג במיתה פלונית על שעבר עבירה
 פלונית במקום פלוני בזמן פלוני ופלוני
 עדיו מי שיודע לו זכות יבא וילמד עליו
 סנהדרין (יג,א).

תנו רבנן חמשה תלמידים היו לו לישו
 הנוצרי (וכולם נידונו לסקילה כלומה לישו רבס) מתאי,
 נקאי נצר ובוני ותודה. אתיוה למתו, אמר

עריהם' אסרום עליהם בהנאה, וכיוצא בזו עשה בעיירות אחרות ולא נתפרסמו) ואחד בימי יהושע, שנאמר בזאת וכזאת עשיתי וכתבו התוס' הא דלא מרבינן חרמים הרבה כדדריש (כא.) גבי כהנה וכהנה לפי שלא היו כ"כ מלחמות במדבר שנוכל לרבות שמעל בחרמים.

רבי יוחנן אמר משום רבי אלעזר ברבי שמעון חמשה, ארבעה בימי משה ואחד בימי יהושע, שנאמר אֲנֹכִי חֲטָאתִי... וְכַזָּאת וְכַזָּאת עָשִׂיתִי.

ועד השתא מאי טעמא לא איענוש (ישראל על מעילתו כי היכי דאיענוש השתא)? אמר רבי יוחנן משום רבי אלעזר ברבי שמעון לפי שלא ענש (המקום את צדיקים שבישראל) על הנסתרות (שביד עוברי עבירה, אלא על העבירות הידועות) עד שעברו ישראל את הירדן וישמעו וקבלו עליהם ברכות וקללות בהר גריזים והר עיבל ונעשו ערבים זה בזה, כדאמרינן במסכת סוטה (לז:) מיד נענשו זה על זה, ואפילו לא ידע זה בעבירות שביד חברו, ובימי עכן כבר עברו את הירדן.

בתנאי הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו עד-עולם, למה נקוד על לנו ולבנינו ועל עיין שבעד, מלמד שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן (נ"ל) דהכי גרסינן מלמד שענש על הנסתרות משעברו, ולמאי דגרס נמי שלא ענש עד שעברו היא היא, והכי קאמר מלמד שמה שלא ענש על הנסתרות לא נהג אלא עד שעברו, אבל משעברו ענש, והכי דרשינן לקרא 'הנסתרות לה' אלהינו' משמע עליו לבקש עלבון העבירה וליפרע מן העוברים ואין עלינו עונש בדבר. 'זהנגלות לנו' קולר תלוי בצואר כולנו, ואי לאו נקודה הוה אמינא כך היא המדה לעולם, באתה הנקודה לדרוש דאין מדה זו נוהגת לפוטרו מן הנסתרות אלא עד שעברו את הירדן, והיה לו לנקוד את הנקודה הזאת על לה' אלהינו, ללמד שלא עד עולם הן לה' אלהינו, אבל לאו

אלהי ישראל ותן-לו תודה, ויען עכן את-יהושע ויאמר אִמְנָה אֲנֹכִי חֲטָאתִי לַה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְכַזָּאת וְכַזָּאת עָשִׂיתִי. ומנין שכיפר לו וידויו שנאמר ויאמר יהושע מַה עֲכָרְתָּנוּ יַעֲכָרְךָ ה' בַּיּוֹם הַזֶּה, ביום הזה אתה עכור, ואי אתה עכור לעולם הבא. ואם אינו יודע להתוודות אומרים לו אמור תהא מיתתי כפרה על כל עונותי. רבי יהודה אומר אם היה יודע שהוא מזומם (שהעדים שקרים, ובמחשבתם הרעה הרגוהו) אומר תהא מיתתי כפרה על כל עונותי חוץ מעון זה. אמרו לו אם כן יהו כל אדם (אף החוטאים) אומר כן, כדי לנקות עצמו (מן הבריות, ויוציא לעז על העדים והדיינים).

(גמרא) תנו רבנן נא אין נא אלא לשון בקשה, בשעה שאמר הקב"ה ליהושע חטא ישראל, אמר לפניו רבוננו של עולם, מי חטא, אמר ליה וכי דילטור (רכיל) אני, לך הפל גורלות. הלך והפיל גורלות, ונפל הגורל על עכן, אמר לו (עכן) יהושע, בגורל אתה בא עלי (להורגני שלא בעדים) אתה ואלעזר הכהן שני גדולי הדור אתם, אם אני מפיל עליכם גורל על אחד מכם הוא נופל. אמר לו בבקשה ממך (היינו דקאמר ליה נא) אל תוציא לעז על הגורלות שעתידה ארץ ישראל שתתחלק בגורל שנאמר אֲךְ-בְּגוֹרָל יִחַלַק אֶת-הָאָרֶץ (כתבו התוס' אע"ג דבחלוקת הארץ היו אורים ותומים).

'תן תודה' אמר רבינא שחודי שחדיה במילי כלום נבקש ממך אלא הודאה, תן לו תודה והיפטר (השחידו בשוחד דברים עד שהודה, שכשאמר לו תן לו תודה סבור שאין מבקשין ממנו אלא הודאה ולא יתרגוהו). מיד ויען עכן את-יהושע ויאמר אִמְנָה אֲנֹכִי חֲטָאתִי (במעל זה) לה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְכַזָּאת וְכַזָּאת עָשִׂיתִי (הרי שלשה). אמר רב אסי אמר רבי חנינא מלמד שמעל עכן בשלשה חרמים, שנים בימי משה (אותה של כנעני מלך ערד דכתיב וידר ישראל נדר... והחרמתי את

שאף הנגלות לשם דחינו קודם שעברו את הירדן עד שלא קיבלו ערבות. ור"ת מקיים גירסת הספרים והנסתרות לה' אלהינו לאו היינו פשטיה דקרא דאין לך עונש בדבר. אלא, כלומר הנסתרות שאין מכיר בהן אלא השם, והנגלות, שניהם לנו ולבנינו ליענש עליהם, ונקוד על לנו ולבנינו למימר שאין גזירת מדה זו נהגת לעולם אלא משיעברו את הירדן ולא קודם, היה נקוד על כל עד או לא היה נקוד על עד כלל הוה אמינא דבין נסתרות ובין נגלות כך דינם, לכך נקד 'ע' שבעד חצי התיבה לומר לך חציין לעולם וחציין משעברו, ומסתברא דנסתרות משעברו ונגלות לעולם, אמר ליה רבי נחמיה וכי ענש על הנסתרות והלא כבר נאמר עד עולם ואי קאי עד עולם אנסתרות ע"כ יש להשוותן דבאותו ענין דקאי אנגלות קאי אנסתרות דמסתמא קאי בשוה אם איתא דקאי אתרוייהו, אלא ודאי לא קאי אנסתרות כלל שזו היא הסברא דלא מיענשי אחרוני עלייהו לעולם ולא כתיב נסתרות אלא להקיש להו נגלות דכשם שלא ענש על הנסתרות קודם שעברו שזהו הסברא, כך לא ענש על הנגלות, ולהכי אתיא היקש ונקודה, דאי לאו נקודה הוה אמינא דאחני היקש דלא מיענשי עונשא רבא אבל זוטא מיענשי לפי שהיה להם למחות קמ"ל נקודה דלא מיענשי כלל ולפי' נקודה דע' לא יתישב לר' נחמיה. אלא (הנקודה לימדתך דהאי דכתיב 'הנגלות לנו ולבנינו' לאו עד הנה נהגה מדה זו, אלא מכאן ואילך, דכל נקודה למעט...) כשם שלא ענש על הנסתרות כך לא ענש על עונשין שבגלוי עד שעברו ישראל את הירדן. אלא (לר' נחמיה כיון דאף משעברו לא ענש על הנסתרות) [דף מד ע"א] עכן מאי טעמא איענוש (ישראל עליה הלא מן הנסתרות היא)? משום דהוו ידעי ביה אשתו ובניו.

'חטא ישראל' (מדלא אמר חטא העם עדיין שם קדושתם עליהם) אמר רבי אבא בר זבדא אע"פ שחטא ישראל הוא. אמר רבי אבא היינו דאמרי אינשי אסא דקאי ביני חילפי (ספלים) אסא שמיה, ואסא קרו ליה.

וְגַם עָבְרוּ אֶת-בְּרִיתִי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתָם וְגַם לָקְחוּ מִן-הַחֶרֶם וְגַם גָּבְלוּ וְגַם בָּחֲשׂוּ וְגַם שָׂמוּ בְּקִלְיוֹתָם. אמר רבי אילעא משום רבי יהודה בר מספרתא מלמד שעבר עכן על חמשה חומשי תורה, שנאמר חמשה גם.

אורה ארעא לנקוד את השם ונקוד על לנו ולבנינו לומר שאין כאן מקומו ממש אלא למעלה מן הנגלות, נמי ניתן לדרוש כך הנסתרות לה' אלהינו ולנו ולבנינו שאף אנו נענשים, ומיהו אי הוה כתיב ליה הכי הוה משמע דאף קודם שעברו את הירדן נמי, להכי פלגינהו ונקד, לומר דלכאן ולכאן הוא נדרש, ולומר לך דעד השתא בסוף ארבעים שנה שנאמר להם מקרא זה בערבות מואב לא היו הנסתרות אלא לה' אלהינו, אבל מכאן ואילך הם אף לנו ולבנינו, ונקודה דע"ן שבעד לחלק באתה, דלא תימא מעולם ועד עולם, אלא מעתה מתחלת מדה זו ותנהוג עד עולם. כתבו התוס' כך כתוב ברוב ספרים (מלמד שלא ענש על הנסתרות עד שעברו את הירדן) וקשה, דהא אי לאו הנקודה, הוה אמינא דלא נענש אפילו אחר שעברו דהכי משמע פשטיה דקרא הנסתרות לה' אלהינו ולא לנו עונש לדבר, וא"כ באתה נקודה לדרוש דמשעברו ענש ולכך גרים רש"י מלמד שענש הקב"ה על הנסתרות משעברו ונקודה דע' שבעד פירש רש"י דלחלק באתה דלא תימא מעולם המה לנו ולבנינו אלא מעתה מתחלת מדה זו ותנהוג עד עולם. וקשה דכלאו נקודה דע' הייתי יכול לומר כן דא"כ לא נכתוב אלא הנסתרות והנגלות לנו ולבנינו עד עולם וע"כ מדכתיב לה' אלהינו וכתוב נמי נקודה יש לי לדרוש שתייהם וי"ל לפי שיטתו דע' שבעד נקוד כדי לנקד י"א אותיות (לאס לא ינקד את ה'ע' יהיה רק י' אותיות נקודות) כנגד י"א אותיות שבשם (כ"ל בחינות לכה) יס יג' אותיות היינו למד-יוד-הי-ויו-הי) לאשמועינן שהנקודה ראויה להיות על השם למעט משום דמעתי גם הנסתרות לנו ולבנינו אלא שאין דרך לנקוד את השם) דברי רבי יהודה. אמר ליה רבי נחמיה וכי ענש על הנסתרות (את האחרים) לעולם, והלא כבר נאמר עד עולם (ואי לאו אפטורא דנסתרות קאי לאשמועינן דעד עולם תנהוג מדה זו, דלא תימא משיעברו את הירדן ויקבלו עליהם ערבות יענשו זה על זה, למה לי דכתיבה, אי משום חיובא דנגלות פשיטא דעונש הנהוג עכשיו ינהוג לעולם, דלמה יפסוק כתבו התוס' אפטורא דנסתרות קאי דעד עולם תנהוג מדה זו דלחיובא דנגלות לא איצטריך דעונש הנהוג עתה פשיטא שנהוג עד עולם אלא הנקודה למדתך דחיוב דנגלות לא נהגה אלא מכאן ואילך, ולכך ניקדה י"א אותיות כמנין אותיות של השם לומר לך

מד.

וַיִּצְקֶם לְפָנָי הוּא. אמר רב נחמן בא (יחזע) וחבטם לפני המקום, אמר לפניו רבונו של עולם, על אלו תיהרג רובה של סנהדרין, דכתיב וַיִּפּוּ מֵהֶם אַנְשֵׁי הָעִי כְּשִׁלְשִׁים וְשָׁשָׁה אִישׁ וַתֵּנִיאוּ שְׁלֹשִׁים וּשְׁשָׁה מִמֶּנּוּ, אמר לו רבי נחמיה וכי שלשים ושהה היו, והלא לא נאמר אלא כשלשים ושהה איש, אלא זה יאיר בן מנשה ששקול כנגד רובה של סנהדרין.

אמר רב נחמן אמר רב מאי דכתיב תַּחֲנוּנִים וַדְּבַר־רִשׁ וְעִשִׂיר יַעֲנֶה עֲזוֹת, תחנונים ידבר רש זה משה (כשהיה צריך לבקש רחמים על ישראל היה מדבר בלשון רכה) ועשיר יענה עזות זה יהושע. מאי טעמא, אילימא משום דכתיב וַיִּצְקֶם לְפָנָי הוּא. ואמר רב נחמן בא וחבטן לפני המקום, אטו פנחס לא עביד הכי, והכתיב וַיַּעֲמֵד פִּינְחָס וַיַּפְלִל וַתַּעֲצֵר הַמַּגִּפָּה, ואמר רבי אלעזר ויתפלל לא נאמר, אלא ויפלל מלמד שעשה פלילות (דין) עם קונו בא וחבטן לפני המקום, אמר לפניו רבונו של עולם, על אלו יפלו עשרים וארבעה אלף מישראל, דכתיב וַיִּהְיוּ הַמַּתִּים בַּמַּגִּפָּה שְׁשִׁים מִל אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים אֲלָף. ואלא מהכא למה תַּעֲבִירָהּ תַּעֲבִיר אֶת־הָעַם הַזֶּה אֶת־הַיַּרְדֵּן מִשָּׁה נְמוּי מִימֵר אמר למה תרעתה לעם הַזֶּה. אלא מהכא וְלֹא הוֹאֲלֵנוּ וַנִּשָּׁב בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן (ולואי שהואלנו לישוב ולא לעבור את הירדן, משמע שטוב היה לנו שלא לקיים מצוותך שאמרת לנו קום עבור את הירדן).

וַיֵּאמֶר הוּא אֶל־יְהוֹשֻׁעַ קָם לְךָ (משלך ומידך) היתה זאת להם, שאף בשבילך נענשו, שלא קיימת את דבריו). דריש רבי שילא אמר ליה הקב"ה שלך קשה משלהם, אני אמרתי וְהִיָּה בְּעֵבְרָתְכֶם אֶת־הַיַּרְדֵּן תִּקְיָמוּ, ואתם ריחקתם ששים מיל נהר גרזים והר עיבל רחוקים ששים מיל מן הירדן, במסכת סוטה (לו). ושם הקימו את האבנים ביארו התוס' דהר גרזים והר עיבל היו רחוקים ששים מיל מן הירדן כדאיתא בסוטה (לו). ויש לתמוה והלא כדין עשה, דהא כתיב וְהִיָּה

ואמר רבי אילעא משום רבי יהודה בר מספרתא עכן מושך בערלתו היה (משך את עור אמתו תמיד עד שנשתרבבה וכיסתה את ראש הגיד כדי שלא יראה מהול) כתיב הכא וְגַם עָבְרוּ אֶת־בְּרִיתִי וְכָתִיב הַתָּם בְּרִיתִי הִפְּרָה. פשיטא (הא ר' אילעא גופיה אמר דעבר על כל התורה)? מהו דתימא במצוה גופיה לא פקר (לא הפקיר עצמו כל כך) קמ"ל.

כִּי־עָשָׂה נִבְלָה בְּיִשְׂרָאֵל, אמר רבי אבא בר זבדא מלמד שבעל עכן נערה המאורסה, כתיב הכא וְכִי־עָשָׂה נִבְלָה וְכָתִיב הַתָּם כִּי־עָשְׂתָה נִבְלָה בְּיִשְׂרָאֵל. פשיטא! מהו דתימא כולי האי (רע לשמים ורע לבריות לבייש את משפחתה ולאוסרה על בעלה) לא פקר נפשיה, קמ"ל. רבינא אמר דיניה כנערה המאורסה, דבסקילה (נצטוו לסקלו).

אמר ליה ריש גלותא לרב הונא כתיב וַיִּקַּח יְהוֹשֻׁעַ אֶת־עֶבֶן בֵּין־זָרְחַ וְאֶת־הַכֶּסֶף וְאֶת־הָאֲבֵרֹת וְאֶת־לְשׁוֹן הַזָּהָב וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־בָּנָתָיו וְאֶת־שׁוֹרֵי וְאֶת־חֲמֹלוֹ וְאֶת־צֹאֲנָיו וְאֶת־אֶהְלוֹ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ. אם הוא חטא בניו ובנותיו מה חטאו, אמר ליה וליטעמך, אם הוא חטא כל ישראל מה חטאו, דכתיב וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ, אלא לרדותן (שיראו את קלקולו ויזהרו בעצמן ולא יוסיפו למעול בהם) הכי נמי כדי לרדותן.

וַיִּשְׂרְפוּ אֹתָם בְּאֵשׁ וַיִּסְקְלוּ אֹתָם בְּאֲבָנִים בתרתיה? אמר רבינא הראוי לשריפה (כסף זהב ובגדים) לשריפה, הראוי לסקילה (הוא שורו ובהמותיו, וקנס היה לרדות את האחרים) לסקילה.

וַאֲרָא בְּשִׁלָּל אֲבֵרֹת שְׁנֵעַר אַחַת טוֹבָה וּמְאֵתִים שְׁקָלִים כֶּסֶף. רב אמר איצטלא דמילתא (מלית של צמר נקי בן יומו שמכבנין אותו למילת, מלבישים לבוש שלא יתלכלך צמרו) ושמואל אמר סרבלא דצריפא (צבוע בצריף שקורין אלום).

מד. - מד:

(קכב.) שעלה להר אבל בעיר אפילו בלילה לא היישנין, דאי לאו הכי, היאך אדם נותן שלום לחבירו בלילה, והיאך אשה מתגרשת בלילה, והא דלא משני הכא דחזו לה בבואה דבבואה כדמשני (ביבמות שם) משום דאין בבואה ניכרת בלילה? שאני התם, דקאמר ליה אַנִּי שֶׁר־צָבֵא־הִי עִתָּה בְּאֵתִי... ודילמא משקרי? גמירי דלא מפקי שם שמים לבטלה.

[דף מד ע"ב] אמר ליה אמש (היום כשהעריב בין הערביים קרי ליה נמי אמש, שאין זה אלא לשון ערבית) ביטלתם תמיד של בין הערביים (עתה באתי דרשינן, מדקאמר ליה עתה באתי, מכלל דמילתא אחריתי אמר ליה דמהדר ליה עתה באתי) ועכשיו ביטלתם תלמוד תורה (וכיון דביום אי אתם יכולין לעסוק בתורה מחמת עסקי מלחמות, צריכים אתם לעסוק בתורה בלילה והיה לך לשכב בגלגל ששם המחנה ולא במצור). על איזה מהן באת, אמר ליה עתה באתי (על שם עכשיו באתי ליפרע, מיד נזהר יהושע ולא הוסיף עוד לבא במצור בלילה, לכך נאמר בעי... מיד וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק [בעומקה של תורה הביא העין יוסף בשם התורת חיים דע דכתוב אחד כתיב וַיִּלֶן יְהוֹשֻׁעַ בַּלַּיְלָה הַהוּא בְּתוֹךְ הָעֵמֶק. וכתוב אחד אומר וַיִּלֶן יְהוֹשֻׁעַ בַּלַּיְלָה הַהוּא בְּתוֹךְ הָעֵמֶק וקרא זה במלחמת העי כתיב (מס) שמואל כלן זה כעין שילוב ב' הפסוקים) ודרשו כאלו כתיב וילן... בתוך העמק שלן בעומקה של הלכה. ור"ל דודאי במלחמת יריחו נמי היה יהושע עוסק בתורה בלילה. דהא אסור לו לת"ח לילך אפילו ארבע אמות בלא תורה. אלא לפי שלן במצור לא הוה אפשר ליה ללמוד בעמקה של הלכה אלא בהעברה בעלמא מפני טרדת המלחמה, דשמעתא בעיא צלותא, ועל זה קפיד המלאך שלא למד כדבעי למיעבד, ולכך כתיב במלחמת העי שהלך ולן בעומקה של הלכה ולא כמו שעשה ביריחו]. ואמר רבי יוחנן מלמד שלן בעומקה של הלכה. אמר שמואל בר אוניא משמיה דרב גדול תלמוד תורה יותר מהקרבת תמידין, שנאמר עִתָּה בְּאֵתִי.

אמר ליה אביי לרב דימי האי קרא במערבא במאי מוקמיתו ליה, אַל־תֵּצֵא לְרֵב מִתֶּר פֶּן מִתְּעַשֶׂה בְּאַחֲרֵיתָהּ בְּהַכְּלִים אֶתְךָ רַעְךָ רִיבְךָ רִיב אֶת־רַעְךָ וְסוּד אֶתְךָ אַל־תִּגְּל

בעברכם את הירדן תקימו את האבנים האלה אשר אנכי מצוה אתכם היום בהר עיבל' ומה היה יכול לעשות שלא מצא הר גרזים והר עיבל עד שם, ובפרק אלו נאמרין פליגי תנאי דתניא 'הלא המה בעבר הירדן' מעבר הירדן ואילך דברי ר' יהודה פירוש ברהוק מן הירדן היושב בערבה אלו הר גרזים והר עיבל שיושבין בהן כותים, ר"א אומר הלא המה בעבר הירדן סמוך לירדן, דאי מעבר הירדן ואילך והכתיב והיה בעברכם את הירדן. וס"ל לר"א דהר גרזים והר עיבל שבסמוך לירדן דבר הכתוב ושנים היו, ובירושלמי אמר מה מקיים רבי אליעזר הר גרזים והר עיבל ב' גבשושית עשו וקראו לאחת הר גרזים ולאחת הר עיבל על דעתיה דר' אליעזר לא זוו ממקומן, והשתא ר' שילא דהכא סבר דקראי כר' אליעזר והיה לו ליהושע לעשות כן והוא הלך להר גרזים והר עיבל שבין הכותים, ורב דאמר הכא דיהושע שפיר עבד מצי סבר כרכי יהודה או כר' אליעזר. בתר דנפק, אוקים רב אמורא עליה, ודרש פֶּאֶשֶׁר צִנְהָה הוּ אֶת־מֹשֶׁה עִבְדוּ פֶּן־צִנְהָה מֹשֶׁה אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וְכֵן עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ (מקרא כתוב כן, ולא יפה דרש ר' שילא שיהושע שינה) לֹא־הִסִּיר דְּבָר מִכָּל אֲשֶׁר־צִנְהָה הוּ אֶת־מֹשֶׁה. אם כן מה תלמוד לומר קום לך, אמר ליה אתה גרמת להם (שלא היה לך לאסור עליהם ביזת יריחו) והיינו דקאמר ליה בעי (רק שללה ובהמתה תבוזו, שלא תחרימם עוד). וְעֲשִׂיתָ לְעֵי וְלִמְלַכָּה פֶּאֶשֶׁר עָשִׂיתָ לְיִרְיָחוֹ וְלִמְלַכָּה רַק־שָׁלַלְתָּה וּבְהַמְתָּהּ תִּבְוִי לְכֶם.

וַיְהִי בַּהַיּוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּירְיָחוֹ וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיִּרְא... וַיֹּאמְרוּ לֹא כִי אֲנִי שֶׁר־צָבֵא־הִי עִתָּה בְּאֵתִי וַיִּפְלֵ יְהוֹשֻׁעַ אֶל־פְּנֵי אֶרְצָה וַיִּשְׁתַּחֲוֶה. היכי עביד הכי (דמשתחוה לאדם בלילה, דכיון דאמר לו הלנו אתה אם לצרינו מכלל דלילה הוא דאי ביממא וכי לא היה מכיר בין שרי ישראל לשרי אומות העולם) והאמר רבי יוחנן אסור לו לאדם שיתן שלום לחבירו בלילה, חיישינן שמא שד הוא [ואין מוציאין שם שמים על המזיק, ושלום שם שמים הוא, שנאמר ויקרא לו ה' שלום, וכל שכן שאין משתחוה, דדומה כמשתחוה לשעירים כתבו חתום] דוקא בשדות ובהרים מקום שאין בני אדם מצויין דשכיחי שם שדים אפי' ביום כדהויא דיבמות

מד:

'מנין שכיפר לו וידויו... תנו רבנן מנין שכיפר לו וידויו שנאמר וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ מֶה עֲבַרְתֶּנּוּ יַעֲקֹבְךָ ה' בַּיּוֹם הַזֶּה, הַיּוֹם הַזֶּה אֶתְּךָ עָבַר, וְאִי אֶתְּךָ עָבַר לְעוֹלָם הַבָּא. וְכַתִּיב וַיִּבְנֶי זֶרַח זְמִירִי וְאִיתָן וְהִימָן וְכַלְכָּל וְנָדָב עֲלֵם חֲמֻשָּׁה. מאי כולם חמשה, כולן חמשה הן לעולם הבא (זמרי הוא עכן כדמפרש לקמיה, וכוללו הכתוב עם שאר אחיו שהיו צדיקים).

כתיב זמרי וכתיב עכן (הכא קחשיב לבני זרח ולא כתיב עכן כתיב ויקח יהושע את עכן בן זרח אלמא בריה הוא). רב ושמואל, חד אמר עכן שמו, ולמה נקרא שמו זמרי שעשה מעשה זמרי (נואף, כדאמרן לעיל בא על נערה המאורסה, ועוד שנענשו ונגפו ישראל בעווננו כמו שנענשו על ידי זמרי, דמתו עשרים וארבעה אלף, וכאן רובה של סנהדרין). וחד אמר זמרי שמו, ולמה נקרא שמו עכן שעיכך עונותיהן של ישראל (גלגל עליהם פקודות עונותיהם, כעכנא זו שמתגלגלת בהיקף עגול).

'אם אינו יודע להתוודות... רבי יהודה אומר... לנקות עצמן וינקו עצמן (ומאי איכפת לן דקאמרו רבנן, דאם בן כל אדם אומר כן)? כדי שלא להוציא לעז על בתי דינין ועל העדים.

תנו רבנן מעשה באדם אחד שיצא ליהרג, אמר אם יש בי עון זה לא תהא מיתתי כפרה לכל עונותי, ואם אין בי עון זה תהא מיתתי כפרה לכל עונותי, ובית דין וכל ישראל מנוקין, והעדים לא תהא להם מחילה לעולם. וכששמעו חכמים בדבר, אמרו להחזירו אי אפשר (שכבר נגמר הדין) שכבר נגזרה גזירה. אלא יהרג, ויהא קולר תלוי בצואר עדים. פשיטא, כל כמיניה (וכי נאמן הוא דחשדינן ליה לסהדי למימר יהא קולר תלוי בצואר עדים)? לא צריכא, דקא הדרי בהו סהדי. וכי הדרי בהו מאי הוי, כיון שהגיד

בשעה שאמר לו הקב"ה ליחזקאל לך אמור להם לישראל אָבִיךָ הָאֱמֶרִי (תרה ואבותיו מכנען באו) וְאֶמְרָךְ חֲקִית, אמרה רוח פסקונית (גבריאלי) לפני הקב"ה רבונו של עולם, אם יבואו אברהם ושרה ויעמדו לפניך אתה אומר להם ומכלים אותם (שאתה קורא אותם אמורי וחיתי) רִיבְךָ רִיב אֶת־רַעְךָ (אם יש לך להוכיח את ישראל הוכיחן בעצמם) וְסוּד אַחֲרֵךְ אֶל־תִּגַּל (וסוד של אברהם ושרה אל תגל לבזותם, פן מה תעשה בבואם אברהם ושרה לפניך, ואומרים מה הטאנו לך שאתה מכלימנו).

ומי אית ליה רשותא (לגבריאלי) כולי האי (להטיח דברים כלפי מעלה)? אין, דאמר רבי יוסי ברבי חנינא שלש שמות יש לו פיסקון, איטמון, סיגרון. פיסקון שפוסק דברים כלפי מעלה, איטמון שאוטם עונותיהן של ישראל, סיגרון כיון שסוגר (שאיין לו רשות לבקש רחמים, כיון שגברה חימה) שוב אינו פותח (שוב איין מלאך אחר פותח בבקשה כי לא יועיל).

הַיַּעֲרֹךְ שׁוֹעֵךְ לֹא בְּצַר (כך היו אומרים חביריו לאיוב, כלום הקדמת שועך לא בצר, עד לא באה הצרה אם היית עושה כן היו הכל מאמצים את כחך) אמר רבי אלעזר לעולם יקדים אדם תפלה לצרה, שאילמלא הקדים אברהם תפלה לצרה בין בית אל ובין העי לא נשתייר משונאיהן של ישראל שריד ופליט.

ריש לקיש אמר כל המאמץ עצמו בתפלה מלמטה אין לו צרים (יכולים להסטינו) מלמעלה. רבי יוחנן אמר לעולם יבקש אדם רחמים שיהו הכל מאמצין את כחו (שיסייעוהו מלאכי השרת לבקש רחמים) ואל יהו לו צרים (מסטינים) מלמעלה (והכי משמע 'היערוך שועך' אם באתה לערוך שועך, כזאת תערכהו, 'לא בצר' שלא יהו לך צרים ושהכל יהו במאמצי כחך).

מד: - מה.

אמרו לו, מי אתה, אמר להן מכשף אני ולנסותכם בכשפים באתי, אמרו לו ומה כשפים בידך, אמר להן יכולני להביא לכם שמונים בחורים עטופי טליתות נגובות ואע"פ שהוא יום גשמים, אמרו לו הנראה יצא להוץ ורמוז להם, הוציאו הטליתות מן הכדים ונתעטפו בהן ונכנסו, ואחו כל אחד את אחת מהן והגביה ויכלו להם והוציאו ותלאום כולם, ונתקנאו קרוביהם בדבר, ובאו שנים מהם וכוונו דבריהם והעידו על בנו של שמעון בן שטח חיוב מיתה ונגמר דינו, וכשהיה יוצא ליסקל אמר אם יש בי עון זה לא תהא מיתתי כפרה לי, ואם אינו כן תהא מיתתי כפרה על כל עונותי וקולר תלוי בצואר עדים, ושמעו אלו וחזרו בהם ונתנו טעם לדבריהם מחמת שנאת הנשים ואף על פי כן לא נפטרו. **פסק הרמב"ם א.** ...רחוק ממקום ההריגה בעשר אמות אומר לו התודה שכן דרך כל המומתין מתודין וכל המתודה יש לו חלק לעולם הבא, אם אינו יודע להתודות אומרים לו אמור תהא מיתתי כפרה על כל עונותי, אפילו ידע בעצמו ששקר העידו עליו כך הוא מתודה סנהדרין (יג.א). ב. כל עד שנחקרה עדותו בבית דין בין בדיני ממונות בין בדיני נפשות אין יכול לחזור בו, כיצד אמר מוטעה הייתי שוגג הייתי ונזכרתי שאין הדבר כן, לפחדו עשיתי אין שומעין לו אפילו נתן טעם לדבריו עדות (ג.ה).

משנה היה רחוק מבית הסקילה ארבע אמות מפשיטין אותו את בגדיו (כדאמר 'אותו' בלא כסותו) האיש מכסין אותו מלפניו (ערותו בחתיכת בגד) והאשה מלפניה ומאחריה, דברי רבי יהודה, וחכמים אומרים האיש נסקל ערום, ואין האשה נסקלת ערומה.

[דף מה ע"א] (גמרא) תנו רבנן האיש מכסין אותו פרק אחד (כלומר מעט ממנו וי"א 'פרק' חתיכת בגד) מלפניו, ואשה שני

שוב אינו חוזר ומגיד (דבר המכחיש את הראשון, דכתיב 'אם לא יגיד' אהגדה קמייתא קפיד קרא, ואפילו מיחשדינהו נמי לא מיבעי דאיכא למימר דהאי דהדרי בהו דאמרי מה לנו לחוב בדמו?) לא צריכא, דאע"ג דקא יהבי טעמא למילתייהו (מפני שנאה פלונית היינו שונאים אותו) כי ההוא מעשה דבעיא מכסא (מעשה במוכס אחד ישראל רשע אחד שמת, ובו ביום מת אדם גדול בעיר ובאו כל בני העיר ונתעסקו במטתו, וקרובי אותו מוכס הוציאו גם את מטת המוכס אחריו וקפצו עליהם אויבים והניחו המטות וברחו, והיה שם תלמיד אחד שישב לו עם מטת רבו, לאחר זמן חזרו גדולי העיר לקבור את החכם ונתחלפה להם מטתו בשל מוכס, והיה אותו תלמיד צועק ולא הועיל, וקרובי המוכס קברו את החכם, ונצטער בה אותו תלמיד מאד, מה חטא גרם ליקבר זה בבזיון ומה זכה אותו רשע ליקבר בכבוד גדול כזה נראה לו רבו בחלום ואמר לו אל תצטער, בא ואראך בכבודי בגן עדן בכבוד גדול ובא ואראך אותו האיש בגיהנם וציר של פתח גיהנם סובב באזניו, אבל פעם אחת שמעתי בגנות תלמידי חכמים ולא מחיתי ולכן נענשתי, וזה פעם אחת הכין סעודה לשר העיר ולא בא שר העיר וחילקה לעניים, וזה היה שכרו, אמר אותו תלמיד עד מתי יהא אותו האיש נדון כדין קשה אמר לו עד שימות שמעון בן שטח ויכנס תחתיו, אמר לו למה, אמר לו מפני נשים מכשפניות ישראליות שיש באשקלון ואינו עושה בהן דין, למחר סיפר אותו תלמיד דברים לשמעון בן שטח, מה עשה כינס שמונים בחורים בעלי קומה, והיה אותו היום יום גשמים, ונתן כד גדולה ביד כל אחד ואחד וקיפל טלית בתוכם ואמר להן הוזהרו בהן שהן שמונים, ובשעה שתכנסו יגביה איש אחת מהן מן הארץ ושוב אין מכשפות שולטות בכם, ואם לאו לא נוכל להם, הלך לו שמעון בן שטח לטרקלין שלהם והניח הבחורים מבחוץ,

דרבי יהודה אדרבי יהודה לא קשיא כדשנין. דרבנן אדרבנן נמי לא קשיא, אמר קרא וְנָסְרוּ כָּל-הַנָּשִׁים וְלֹא תַעֲשִׂינָהּ כְּזִמְתִּיכָנָה (ואם לא היו מקלקלין אותה אין כאן ייסור אם תצא זכאה, ואנו מתכוונים לביישה ואפילו היא זכאה שלא נטמאה, מכל מקום פרוצה היתה, שהרי קינא לה ונסתרה) הכא (דמיקטלא) אין לך ייסור גדול מזה (וטעמא לאו משום הרהור היא). וכי תימא ליעביד בה תרתני, אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אמר קרא וְאֶהְבֶּתְּ לְרַעֲךָ כְּמוֹךָ בְּרוּר לו מיתה יפה [ולא תבזהו כתבו התוס', י"מ (מלוע) לך מ'זאהב' צ'ור לו מיתה יפה] משום דלרעך כמוך לא שייך מחיים דחיך קודמין. וי"מ משום דכתיב ברישיה דקרא לא תקום ולא תמור, ולשון נקימה היינו מיתה כדאמרינן לקמן (נב:): גבי נקום ינקם כשהוא אומר והבאתי עליכם חרב].

לימא דרב נחמן תנאי היא? לא, דכולי עלמא אית להו דרב נחמן, והכא בהא קמיפלגי מר סבר (חכמים) בזיוני דאיניש עדיפא ליה טפי מניחא דגופיה (כלומר גדול בעיניו טפי מניחא דגופיה, הלכך נוח לה שתיסקל בלבושה ותשהא למות ואע"ג דאיכא צערא דגופא ולא תבזה אותה להפשיטה, הלכך זו היא ברירת מיתה יפה) ומר סבר (כ' יסוטה) ניהא דגופיה עדיף מבזיוני (גדול בעיניו טפי מבזיוני, הלכך כשתפשיטנה זו היא יפה לה). פסק הרמב"ם כיצד מצות הנסקלין, רחוק מבית הסקילה ארבע אמות מפשיטין את המחוייב סקילה בגדיו ומכסין ערותו מלפניו, ואין האשה נסקלת ערומה אלא בחלוק אחד... סנהדרין (טו,א). פסק בחכמים.

משנה בית הסקילה היה גבוה שתי קומות (ומפילו לשם לארץ) אחד מן העדים דוחפו על מתניו, נהפך על לבו הופכו על מתניו (כשהוא מושכב פרקדן הוא מגונה יותר) ואם מת בה יצא, ואם לאו השני נוטל את האבן ונותנו על לבו, אם מת בה יצא, ואם לאו רגימתו בכל ישראל. שנאמר יְדֹ הָעֵדִים תְּהִי־הֵבֹוּ בְּרֹאשָׁנָה לְהַמִּיתוֹ וְיָד כָּל-הָעָם בְּאַחֲרָנָה.

פרקים, בין מלפניה בין מלאחריה, מפני שכולה ערוה, דברי רבי יהודה. וחכמים אומרים האיש נסקל ערום, ואין האשה נסקלת ערומה. מאי טעמייהו דרבנן אמר קרא וְרָגְמוּ אֹתוֹ. מאי אותו, אילימא אותו ולא אותה (סאינה נסקלת כלל) והכתיב וְהוֹצֵאתָ אֶת-הָאִישׁ הַהוּא אֹף אֶת-הָאִשָּׁה הַהוּא. אלא מאי 'אותו', אותו בלא כסותו, הא אותה בכסותה [דאין אשה נסקלת ערומה כתבו התוס' לאו מקרא דריש (ר"ל שאין לימוד לפטור אותה מלהיסקל ערומה) דהא ליכא מיעוט להכי, דאותו איצטריך למידרש בלא כסותו, אלא היינו טעמא (סאינה נסקלת ערומה) כדמפרש משום הרהורא או משום בזיונא]. רבי יהודה אומר (אמר לך, אותו לאו למעוטי אשה אתא, אלא לאורויי לן דנסקל ערום, דמאותו נפקא לן בלא כסותו) אתו בלא כסותו, לא שנא איש ולא שנא אשה (שהרי אין כאן מיעוט, והשוה הכתוב איש לאשה לכל מיתות שבתורה).

למימרא דרבנן חיישי להרהורא (שמא יתנו בה עיניהם ויבואו לידי הרהור, דאי לאו האי טעמא נהי דלרבנן לא אצרכה קרא להפשיטה, נעביד לה אנן כדי שתמות מהר) ורבי יהודה לא חייש להרהורא, והא איפכא שמענא להו, דתנן (לענין סוטה) הכהן אוהו בבגדיה (של סוטה) אם נקרעו (כדרך כל הנקרעים) נקרעו, ואם נפרמו (קרע משונה לכאן ולכאן, ולהתיכות קטנות) נפרמו, עד שמגלה את לבה וסותר את (קלע) שערה. רבי יהודה אומר אם היה לכה נאה לא היה מגלהו, ואם היה שערה נאה לא היה סותרו? אמר רבה התם היינו טעמא שמא תצא מבית דין זכאה, ויתגרו בה פירחי כהונה, הכא הא מקטלא. וכי תימא אתי לאיתגרוי באחרנייתא אמר רבה גמירי, אין יצר הרע שולט אלא במי שענינו רואות וכתבו התוס' והא דאמר במגילה (טו.) כל האומר רחב רחב מיד נקרי, האמר התם ביודעה ומכירה].

אמר רבא דרבי יהודה אדרבי יהודה קשיא, דרבנן אדרבנן לא קשיא? אלא אמר רבא

מה. - מה:

תחילה בפסוק ואפילו הכי עבדינן לה לבסוף משום דאשכחן קראי דסמוך סקילה למיתה דכתיב וסקלתם באבנים ומתו) תלמוד לומר לומר ירה (לשון השלכה, כמו 'ירה בים', ומשמעות דריש ולא ריבוייא) ומנין שבסקילה תלמוד לומר, סקול (דהוא לשון אבנים, כדכתיב וסקלוה אנשי עירה באבנים) ומנין שבסקילה ובדחייה (אם הוצרך לשתייהן כגון שדחפוהו ולא מת) תלמוד לומר סקול יסקל או ירה יירה (ריבוייא הוא, דאי חדא מינייהו דווקא קאמר או הא, או הא, ליכתוב כי סקול או ירה מדכתיב הני לרבויהי כתביניהו) ומנין שאם מת בדחייה יצא תלמוד לומר או ירה יירה (לכך נאמר או לחלק) מניין שאף לדורות כן [כל הייבי סקילה תהא דחייה שם כתבו התוס' אפילו לרב דיליף דורות משעה במנחות (יט): איצטריך קרא לרבויהי הכא לדורות, דהוה אמינא סיני שאני, והא דאמרינן בזבחים (קא). דאמר ליה אהרן, למשה שמא לא שמעת שהותרה אנינות אלא בקדשי שעה ולא בקדשי דורות ה"ק שמא כך נאמר לך בפירושו. ואת' למאן דלא יליף במנחות שעה מדורות האמר בזבחים (ס). מזבה שנפגם אין אוכלים בגינו שירי מנחה שנאמר ואכלוה מצות אצל המזבה, וכי אצל המזבח אוכלים, אלא בזמן שהוא שלם ולא כשהוא חסר, וההוא קרא במילואים כתיב. וי"ל התם יליף טפי משום דאשכחן גבי הקרבה לדורות כיוצא בהן דדרשינן התם לעיל מיניה מזבה שנפגם כל הקדשים שנשחטו עליו פסולין שנאמר וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך וכי עליו זובה אלא כשהוא שלם ולא כשהוא פגום] **דף מה ע"ב** תלמוד לומר סקול יסקל (לשון עתיד, ולא כתב כי סקל או ירה יירה).

ואם לאו עד השני נוטל את האבן. נוטל (כילד יתכן שהעל השני לזד נוטל את האבן, והכי הילא היתה כזילה מאלו) והתניא רבי שמעון בן אלעזר אומר אבן היתה שם, משוי שני בני אדם. נוטלה ונותנה על לבו (סל הנסקל). אם מת בה יצא. וליטעמיה, תיקשי לך היא גופא משוי שני בני אדם נוטלה ונותנה על לבו, אלא דמדלי לה בהדי חבריה, ושדי לה איהו (חד מינייהו) כי היכי דתיתי מרויזא (מכח גדול, דשנים אין יכולין לכוון כחם להשליך כאחד,

(גמרא) תנא וקומה שלו הרי כאן שלש (שהיה מפילו מעומד ולא מיושב). ומי בעינן כולי האי (דבלאו הכי ליכא שיעור מיתה) ורמינחהו מה בור (כתבו התוס' הא דפריך משור אדם משום דהתם נמי דרשינן שור ולא אדם) שהוא כדי להמית עשרה טפחים [משנה היא בב"ק (גג): אחד החופר בור ואחד החופר שיח ומערה חייב בנפילת שור וחמור, אם כן למה נאמר בור, מה בור שיש בו כדי להמית, והיינו עשרה טפחים דסתם בור אינו פחות מעשרה טפחים, אף כל שיש בו כדי להמית, ומאי ניהו עשרה טפחים, היו פחותין מכאן ונפל לתוכן שור וחמור ומת פטור, אלמא עשרה הוי שיעור להמית כתבו התוס' בב"ק (נ): פירש רש"י משום דסתם בור עשרה. וקשה לר"ת אדרבה סתם בור יותר מעשרה כדאשכחן ביוסף וירמיה שהושלכו לבור, וכדאשכחן בכור שמילא ישמעאל בן נתניה חללים, וכאן פירש דסתם בור אינו פחות מ'. מיהו קשה דפריך בריש ב"ק (ג). אילימא אב י' ותולדה ט', לא ט' כתיבי ולא עשרה כתיבי, ומשני 'המת יהיה לו' אמר רחמנא, וקום להו לרבנן דעשרה - מיתה עבדי, תשעה - ניוקין עבדי מיתה לא עבדי, אלמא מהתם ילפינן. ומפר"ת דסתם בור הוי יותר מעשרה, ותרומיהו צריכי, דאי כתב רחמנא 'המת יהיה לו' הוה אמינא בכל ענין שימות אפילו בפחות מ' כתב רחמנא בור, ואי כתב רחמנא בור הוה אמינא בעמוק כ"כ דאי אפשר שלא ימות בו, כתב רחמנא והמת יהיה לו בראוי למות בו דהיינו עשרה, דקום להו לרבנן דעבדי מיתה, והא דפריך התם סוף סוף זה אב למיתה וזה אב לניוקין, אע"ג דט' לא כתיבי כלל, סברא הוא, כי היכי דעשרה אב למיתה משום דיש בו כדי להמית, תשעה נמי אב לניוקין דיש בו כדי להזיק אי נמי משום דכתיב תרי זימני בור, כי יפתח איש בור או כי יכרה איש בור דדריש בירושלמי אחד בור למיתה ואחד בור לניוקין] אף כל כדי להמית עשרה טפחים? אמר רב נחמן אמר רבה בר אבובא אמר קרא **וְאֶתְּבַתְּ לְרַעְיָהּ פְּמוֹנָהּ בְּרוּר לֹא מִיְתָה יִפֶּה (שימות מהר)**. אי הכי ליגבהיה טפי? משום דמינול (אם גבוה יותר מדאי מתפזר גופו, ואבריו מתפרקין, וכריסו נבקעת).

אחד מן העדים דוחפו' תנו רבנן מניין שבדחייה (נידונו הנוגעים בהר סיני תלמוד לומר, ירה לא תגע... כתבו התוס' סקילה נאמר

מה:

יומת) אלא במיתה הכתובה בו [סייף, כדיליף לקמן (נב:)] מנין שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו, שאתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול להמיתו תלמוד לומר מִוֹת־יִוְמָת (ריבוייא הוא) הַמִּכָּה מכל מקום? שאני התם דאמר קרא מות יומת.

וליגמר מיניה (לכל התורה שאין לרין 'קרא כלכתיב')? משום דהוה רוצח (הנידון בבית דין) וגואל הדם (כלומר מיתה שגואל הדם ממיתו לרוצח שונג שיצא חוץ לעיר מקלטו) שני כתובין הבאין כאחד, וכל שני כתובין הבאין כאחד אין מלמדין [כתבו התוס' ולמאן דאמר מלמדין (לדליה אס יג ג' כתובים אין מלמדין, ללא די צב' כתובים) איכא עיר הנדחת דדרשינן בב"מ (לא:)] מדכתיב הכה תכה (שאם אין אתה יכול להורגו במיתה הכתובה בו, תמיתו בכל מיתה אחרת שאתה יכול) ונסקלין נמי לקמן (נג:)] דרשינן מדכתיב מות יומתו דמיהם במ (שאם אין אתה יכול...)]. וא"ת לקמן (עט:)] דתנן חייבי מיתות שנתערבו זה בזה ידונו בקלה ואמר בגמרא שמע מינה מותרה לדבר חמור הוי מותרה לדבר הקל, והיכי דייק מיניה דשאני התם דמיתתם בכל מיתות שיכול כיון דחייב מיתה וי"ל דדייק מדקתני כל חייבי מיתות אפי' הנך דלא דרשי הכי אי נמי בורה שאני (ר"ל שכל הדין שאם אין יכול להורגו במיתה הכתובה בו, שימיתו בכל מיתה, הנ"מ צבורה, אבל באופן שהעכבה מלך בית הדין כגון שהתערבב בחייבי מיתה אחרים, צוה ל"א להורגו במיתה אחרת, על זה חילקה הגמ' שמתרה לדבר החמור הוי מותרה לדבר הקל)].

רוצח, הא דאמרן. גואל הדם מאי היא? דתניא גֹּאֵל הַדָּם יָמִית אֶת־הַרֹּצֵחַ מצוה בגואל הדם, ומניין שאם אין לו גואל, שבית דין מעמידין לו גואל שנאמר בְּפָנָעוּ בּוֹ, מכל מקום.

אמר ליה מר קשישא בריה דרב הסדא לרב אשי ומי לא בעינן קרא כדכתיב, והתנן היה אחד מהן (אביו או אמו של סורר ומורה) גידם או אילם או חיגר או סומא או הרש אינו נעשה בן סורר ומורה, שנאמר וְתִפְּשׂוּ בּוֹ ולא גידמין, וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ ולא חיגרין, וְאָמְרוּ ולא אילמין, בְּגִנּוֹ זֶה (משמע שרואין אותו) ולא סומין, אֵינְנוּ שֹׁמְעֵי בְּקִלְנוּ ולא

כשזה משליך זה מעכבו, אבל היחידי משליך (בכח).

זואם לאו רגימתו... והתניא מעולם לא שנה בה אדם? מי קאמינא דעביד, דאי מיצרין קאמינא.

אמר מר אבן היתה (משמע כל הימים היתה לכך)... והתניא אחת אבן שנסקל בה ואחת עין שנתלה עליו, ואחד סייף שנהרג בו, ואחד סודר שנתחנק בו כולן נקברין עמו [מקבור תקברנו יתירא נפקא לן לקמן בפירקא (סנהדרין מו:)]? לא צריכא, דמתקני ומייתי אחריני חלופייהו (כוונת הכרייתא לומר, שתמיד היתה מזומנת שם אבן לסקילה, ולא שזו אותה אבן, ללא שכל פעם לאחר סקילה היו מיד מציאים אבן אחרת במקומה).

נקברין עמו, והתניא אין נקברין עמו? אמר רב פפא מאי עמו, עמו בתפיסתו (בתוך ארבע אמות, אבל לא נקברו עמו ממש).

אמר שמואל נקטעה יד העדים פטור, מאי טעמא דבעינא יַד הָעֵדִים תְּהִיָּה־בּוֹ בְּרֵאשֶׁנָּה וליכא. אלא מעתה עדים גידמין דמעיקרא, הכי נמי דפסילי (ואם בן נימא עדי גידמין פסולין למה לי דנקט נקטעה לאחר מכאן)? שאני התם, דאמר קרא יַד הָעֵדִים שהיתה כבר (יד שהיתה להם תהיה להם בשעת מיתה, אבל גידמין מעיקרא לא מישתמעו מיניה דזו היא יד שלהם).

מיתיבי כל מקום שיעידוהו שנים, ויאמרו מעידין אנו באיש פלוני שנגמר דינו בבית דין פלוני, ופלוני ופלוני עדיו הרי זה יהרג (ואע"פ שאין כאן יד עדים הראשונים, אלמא לא בעי קרא כדכתיב, דלאו דוקא איכתיב אלא למצוה בעלמא)? תרגמא שמואל בהן הן עדיו (כגון דהנך שנים המעידים עליו שנגמר דינו בבית דין הן הן עדים שהעידו עליו מתחילה ונתחייב על פיהם).

ומי בעינן קרא כדכתיב, והתניא מִוֹת־יִוְמָת הַמִּכָּה רֹצֵחַ הוּא, אין לי (אי לא כתיב אלא

מה:

בני אדם והעד השני מרפה את ידו ומשליך האבן על לבו, אם מת בו יצא ואם לאו רגימתו בכל ישראל שנאמר יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו ויד כל העם באחרונה סנהדרין (טו,א). ב. אין תולין על אילן המחובר לקרקע אלא על התלוש כדי שלא יהא מחוסר קציצה, שהעין שנתלה עליו נקבר עמו שלא יהא לו זכרון רע ויאמרו זה העין שנתלה עליו פלוני, וכן האבן שנסקל בה והסייף שנהרג בו הנהרג והסודרין שחונקין בהן הכל נקברין בתפישת הנהרג אבל לא נקבר עצמו סנהדרין (טו,ט). ג. מי שעמד על נפשו ולא יכלו בית דין לאוסרו עד שימיתוהו במיתה שהוא חייב בה הורגין אותו עדיו בכל מיתה שיכולין להמיתו בה מאחר שנגמר דינו ואין רשות לשאר העם להמיתו תחלה, לפיכך אם נקטעה יד העדים פטור, ואם היו העדים גדמין מתחלה יהרג ביד אחרים, במה דברים אמורים בשאר מחוייבי מיתות בית דין חוץ מן הרוצח, אבל הורג נפש שנגמר דינו רודפין אחריו בכל דבר וכיד כל אדם עד שממתין אותו סנהדרין (יד,ה). ד. אין לו כוהן יד ימנית או כוהן רגל ימנית או שאין לו און ימנית אין לו טהרה עולמית מחוסרי כפרה (ה,א). כתב הכפ"מ פסק כת"ק.

משנה כל הנסקלין נתלין, דברי רבי אליעזר, וחכמים אומרים אינו נתלה אלא המגדף (מברך את השם) והעובד עבודה זרה. האיש תולין אותו פניו כלפי העם, והאשה פניה כלפי העין, דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים האיש נתלה ואין האשה נתלית. אמר להם רבי אליעזר והלא שמעון בן שטח תלה נשים באשקלון, אמרו לו שמונים נשים תלה, ואין דנין שנים ביום אחד (בבית דין אחד, משום דלא מצו להפוכי בזכותיה, דכל חד חד צריך לבקש ראיות למיתה זו ולמיתה זו, ובגמ' מפרש דבשתי עבירות קאמר, דאין ראיותיהן שוות, ושמעון בן שטח שעה הוצרכה לכך שהיו בנות ישראל פרוצות בכשפים ועשה סייג לשעה ותלאן, לפרסומא

חרשין (שאינן שומעין מה שמושיב להם, ואינן יודעין אם שמע תוכחתם אם לאו). מאי טעמא, לאו משום דבעינן קרא כדכתיב? לא, שאני התם דכוליה קרא יתירא הוא (דהוה ליה למיכתב והוציאואהו אל שער העיר ההיא וסקלוהו, כדכתיב בכל שאר נסקלין ותו לא מידי, כל אורך דברים זה למה).

תא שמע אין לה רחוב אין נעשית עיר הנדחת, דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר אין לה רחוב עושין לה רחוב. עד כאן לא פליגי, אלא דמר סבר רחובה דמעיקרא בעינן, ומר סבר רחובה דהשתא, נמי כדמעיקרא דמי. אבל דכולי עלמא בעינן קרא כדכתיב?

תנאי היא, דתנן אין לו בהן יד (כתבו התוס') וכגון שנקטעה משנזקק לטומאה דאי קודם לכן הא אפילו שמואל דבעי קרא כדכתיב מודה בעדים גידמים כדאמר לעיל. ויש תימנה היכי דייק מהכא דבעי קרא כדכתיב, דילמא שאני התם כדכתיב 'תהיה' דדרשינן מיניה לעכב כל מילי) בהן רגל, און ימנית אין לו טהרה עולמית, רבי אליעזר אומר נותן על מקומו ויוצא (לא בעי קרא כדכתיב, וכן ר' שמעון) רבי שמעון אומר נותן על שמאלו ויוצא [כתבו התוס' הך מתניתין מיתניא איפכא בנזיר (מו:)] בסופו (כך נקנית טס, אין לו כהן יד ורגל אין לו טהרה עולמית, דכתיב 'אל, ר"ש אומר יניחנו על מקומו וילא, ויכ"א יניח על של שמאל וילא) ורבים כיוצא בהן בההיא שמעתתא גופא פלוגתא דב"ש וב"ה דנזיר ממורט מיתניא איפכא ביומא (סא:) וכן בנזיר (לה:)] פלוגתא דאבוי ורבא דוג וחרצן איפכא בפסחים (מא:), ופלוגתא דאבוי ורבא בידים שאין מוכיחות בנזיר (סב.) איפכא בנדרים (ה:), ופלוגתא דרבה ורב חסדא בבכורות (ג.) דטריפה חיה איפכא בתמורה (יא:)].

פסק הרמב"ם א. ...ובית הסקילה גבוה שתי קומות עולה לשם הוא ועדיו וידיו אמורות, ואחד מן העדים דוחפו על מתניו מאחוריו והוא נהפך ונופל על לבו לארץ, אם מת בה יצא שהרי נאמר סקול יסקל או ירה ירה הנה השוה הנסקל שנפל את האבן עליו עם הנדחה שנפל הוא בעצמו על הארץ, ואם לא מת מדחיפה זו מגביהין העדים אבן שהיתה מונחת שם משא שני

שלא תרבה בו את הכל, אלא זה והדומה לו, וכי דרשינן הכי היכא דמיקרבן להדדי, אבל היכא דרחקן זה מזה אהני דלא תמעטיה בהאי מיעוטה כשאר מיעוטין אלא מידי דלא דמי ליה במידי, כגון שאר מיתות בית דין, אבל שאר נסקלין דדמו ליה מיהת דבסקילה כמותן, לא תמעט מיניה. ומהבא תיפשוט לך בכל דוכתא דאיכא כלל ופרט וכלל דמאן דדריש ליה בכללי ופרטי אינו מרבה אלא כעין הפרט, ומאן דדריש ליה בריבוי ומיעוט אמרינן ריבה הכל ולא מיעט אלא דבר אחד משום טעמא דפרישית לעיל הוא, דפרט לשון פירוש, הלכך כלל ופרט וכלל אי אתה דן להביא על ידי הכלל האחרון אלא כעין הפרט, שאילמלא לא בא כלל האחרון הייתי אומר הפרט הוא פירושו של כלל, ואין בכלל אלא מה שבפרט ואפילו הדומה לו לא תלמוד ממנו, אלא סתם ואחר כך פירש ובא ללמדך שאין בסתם אלא הפירוש, הלכך כי אתא כללא בתרא אהני לרבווי כעין הפרט ותו לא. ומאן דדריש ליה בריבוי ומיעוטי אמר לך המיעוט אינו פירושו של סתם, אלא מיעט ריבויא שלא יהא הכל במשמע, ואי נמי לא אתא כללא בתרא הייתי שומע מן המיעוט כל הדומין למיעוט, שלא בא המיעוט למעט אלא מאי דלא דמי ליה, הלכך כי חזר וריבה ריבה הכל ולא מתמעט מן המיעוט אלא דבר אחר שלא תראה בו שום רמז דומה לפרט). אי הוו מקרבי להדדי לא הוו מרבינן אלא עבודה זרה דדמי לה בכל מילי, השתא דמרחקי מהדדי אהני לרבווי שאר הנסקלין.

'האיש תולין...' מאי טעמא דרבנן, אמר קרא וְתָלִיתָ אֹתוֹ וְלֹא אוֹתָהּ. ורבי אליעזר (אמר לך) אותו (דתלייה) בלא כמותו (אשמעינן ולא למעוטי אשה כתבו התוס' ואע"ג דמשעת סקילה היה ערום, ס"ד שילבישוהו בשעת תלייה). ורבנן אין, הכי נמי. אלא אמר קרא וְכִי־יִהְיֶה בְּאִישׁ חֲטָאִי אִישׁ וְלֹא אִשָּׁה. ורבי אליעזר, האי וְכִי־יִהְיֶה בְּאִישׁ מאי דריש ביה?

למילתא, ודן את כולם ביום אחד מפני קרוביהם שלא יתקשרו להצילן).

(גמרא) תנו רבנן וְהוּמַת וְתָלִיתָ יָכוֹל כֹּל הַמוֹמְתִין נִתְלִין, תלמוד לומר כִּי־קָלְלַת אֱלֹהִים תָּלִי (מפני שבירך את השם נתלה, והעוברים והשבים אומרים מפני מה זה תלוי מפני שבירך את השם, וגנאי הדבר כלפי מעלה להיזכר) מה מקלל זה שבסקילה (ונתלה, דכתיב ביה ותלית) אף כל שבסקילה, דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים מה מקלל זה שכפר בעיקר אף כל שכפר בעיקר (אין לך לרבות אלא העובד עבודה זרה).

במאי קא מיפלגי, רבנן דרשי כללי ופרטי (דורשין את התורה בכלל ופרט, כל מקום שסתם ואחר כך פירש דורשין את האחרון בפרט) רבי אליעזר דריש ריבוי ומיעוטי (ויש חילוק בין זה לזה, פרט היינו פירוש הכלל, ואין בכלל אלא מה שבפרט, ואפילו הדומה לפרט אין מתרבה מן הכלל, אבל הדורשו במיעוט לא עקר את הכלל ממקומו אלא מיעוטי במקצת, שמתחילה היה משמע כל דבר ובא המיעוט ומיעט משמעו, שלא תאמר הכל במשמע אלא כגון זה הכתוב אחריו והדומין לו).

רבנן דרשי כללי ופרטי 'והומת ותלית' כלל, 'כי קללת' פרט, אי הוו מקרבי להדדי אמרינן אין בכלל אלא מה שבפרט, הני אין, מידי אחרינא לא. [דף מו ע"א] השתא דמרחקי מהדדי אהני לרבווי עבודה זרה (הך הרחקה שהרחיקם זה מזה למימרא דאין דנין אותו בכלל ופרט אהני לרבווי עבודה זרה...) דדמי ליה (לפרטא) בכל מילי [שכופר בעיקר כמותו כתבו התוס' והא דאמרינן במנחות (נה): כלל ופרט המרוחקין זה מזה אין דנין אותו בכלל ופרט, לאו דאין דנין כלל, אלא דנין בכלל ופרט ואהני לרבווי מידי כי הכא, דאהני לרבווי עכו"ם]. ורבי אליעזר דריש ריבוי ומיעוטי, 'והומת ותלית' רבוי, 'כי קללת' מיעוט (מיעט את הרבוי ולימדך

אמר ריש לקיש ההוא למעוטי בן סורר ומורה [דאע"ג דבסקילה אתא קרא למעוטי (סאינו נחלס), דכתיב איש, ובן סורר ומורה לא הוי איש, דאם היה ראוי להוליד לא היה נידון דכתיב בן] והתניא בן סורר ומורה נסקל ונתלה, דברי רבי אליעזר? אלא אמר רב נחמן בר יצחק לרבות בן סורר ומורה. מאי טעמא (כלומר היכי משמע מיניה ריבויא) דאמר קרא וְכִי־יִהְיֶה בְאִישׁ חָטָא אִישׁ וְלֹא בֶן, חטא מי שעל חטאו נהרג, יצא בן סורר ומורה שעל שום סופו נהרג [לא חטא כדתנן (עב.) וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין אמרה תורה יסקל, אלא הגיעה תורה לסוף דעתו, סופו מגמר נכסי אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא ועומד בפרשת דרכים ומלסטם את הבריות...]. הוי מיעוט אחר מיעוט, ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות (כלומר מדה היא בתורה).

תניא רבי אליעזר בן יעקב אומר שמעתי (מרבותי) שבית דין מכין ועונשין שלא מן התורה (מותרין להיות מכין מלקות ועונשין עונש של מיתה שלא מן התורה) ולא (שיתכוונו) לעבור על דברי תורה (לבוד מלבם חיוב מיתה לשאינו חייב, אלא מפני צורך השעה) אלא כדי לעשות (גדר) סייג לתורה, ומעשה באחד שרכב על סוס בשבת בימי יונים, והביאוהו לבית דין וסקלוהו. לא מפני שראוי לכך (דשבות בעלמא הוא מדרבנן) אלא שהשעה צריכה לכך (מפני שהיו פרוצים בעבירות, שהיו רואין לוחצן של ישראל, שהיונים הם גוזרים עליהם גזירות והיו מצות בזויות בעיניהם). שוב מעשה באדם אחד שהטיח (בא עליה) את אשתו תחת התאנה (מקום גלוי) והביאוהו לבית דין והלקוהו, לא מפני שראוי לכך אלא שהשעה צריכה לכך. **פסק הרמב"ם א.**

מצות עשה לתלות את המגדף ועובד עכו"ם שנאמר כי קללת אלהים תלוי הרי מגדף אמור ובעובד עכו"ם נאמר את ה' הוא מגדף, והאיש נתלה ואין האשה נתלית שנאמר כי יהיה באיש חטא משפט מות והומת ותלית אותו סנהדרין (טו.). **פסק מהרמב"ם ב.** יש לבית דין להלקות מי שאינו מחוייב מלקות ולהרוג מי שאינו מחוייב מיתה ולא

אמר ריש לקיש ההוא למעוטי בן סורר ומורה [דאע"ג דבסקילה אתא קרא למעוטי (סאינו נחלס), דכתיב איש, ובן סורר ומורה לא הוי איש, דאם היה ראוי להוליד לא היה נידון דכתיב בן] והתניא בן סורר ומורה נסקל ונתלה, דברי רבי אליעזר? אלא אמר רב נחמן בר יצחק לרבות בן סורר ומורה. מאי טעמא (כלומר היכי משמע מיניה ריבויא) דאמר קרא וְכִי־יִהְיֶה בְאִישׁ חָטָא אִישׁ וְלֹא בֶן, חטא מי שעל חטאו נהרג, יצא בן סורר ומורה שעל שום סופו נהרג [לא חטא כדתנן (עב.) וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין אמרה תורה יסקל, אלא הגיעה תורה לסוף דעתו, סופו מגמר נכסי אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא ועומד בפרשת דרכים ומלסטם את הבריות...]. הוי מיעוט אחר מיעוט, ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות (כלומר מדה היא בתורה).

אמר להן רבי אליעזר והלא שמעון בן שטח תלה נשים... אמר רב חסדא לא שנו אלא בשתי מיתות, אבל במיתה אחת דנין (דטעמא משום דלא אפשר לעיוני בתרווייהו הוא). והא מעשה דשמעון בן שטח דמיתה אחת הוא, וקא אמרו ליה דאין דנין? אלא אי איתמר הכי איתמר לא שנו אלא במיתה אחת כעין שתי מיתות (כגון שתי עבירות שאין דומות והן מיתה אחת כגון שבת ועבודה זרה, וכל שכן שתי מיתות ממש) והיכי דמי כגון שתי עבירות (כתבו התוס') ומעשה דשמעון בן שטח יש בעלת אוב וידעוני ויש חובר חבר ושאר מכשפות) אבל במיתה אחת ועבירה אחת דנין (כגון שתיהן בחילול שבת, שתיהן בנערה המאורסה דנין, ושמונים נשים לאו עבירה אחת היו, דאיכא באוב ואיכא בידעוני, והכתוב חלקן בשתים, ושמעון בן שטח לצורך שעה עשה).

מתיב רב אדא בר אהבה אין דנין שנים ביום אחד, ואפילו בנואף ונואפת (דמיתה ועבירה אחת)? תרגמא רב חסדא (להא דרב

(כאיזו לשון היא קובלת ומתנודדת עליו) קלני מראשי (כמו שהאדם שיגע ועיף אומר ראשי כבד עלי, וזרועי כבד עלי, והיינו קללת קל לית אני איני קל) קלני מזרועי, אם כן המקום מצטער על דמון של רשעים שנשפך קל וחומר על דמון של צדיקים. ולא זו בלבד (בלא תעשה) אמרו, אלא כל המלין את מתו עובר בלא תעשה (כדיליף בברייתא מריבויא דתקברנו). הלינתו לכבודו, להביא לו ארון ותכריכים אינו עובר עליו.

(המשך המשנה) ולא היו קוברין אותו בקברות אבותיו (לפי שאין קוברין רשע אצל צדיק, כך מפרש לה בגמ') אלא שתי בתי קברות (בגמ' מפרש טעמא דהלכה למושה מסיני שנים ולא ארבעה) היו מתוקנין לבית דין אחת לנהרגין ולנחנקין, ואחת לנסקלין ולנשרפין. נתעכל הבשר (כבר נתכפר במיתתו ובזיונו) מלקטין את העצמות וקוברין אותן במקומן (בקברות אבותיו). והקרובים באים ושואלים בשלום הדיינין ובשלום העדים, כלומר שאין בלבנו עליכם שדין אמת דנתם. [דף מו ע"ב] ולא היו מתאבלין (עליהן, כדי שתהא בזיונן כפרה להן) אבל אוננין (דאין זה כבוד להרוג, ואין כפרתו נמנעת בכך) שאין אנינות אלא בלב.

(גמרא) תנו רבנן אילו נאמר הטא ותלית הייתי אומר תולין אותו ואחר כך ממיתין אותו, כדרך שהמלכות עושה. תלמוד לומר וְהוֹמַת וְתִלִּית מִמִּיתִין אותו ואחר כך תולין אותו. הא כיצד, משהין אותו (את גמר דינו ואין תולין אותו שחרית שמא יתרשלו בקבורתו ויבא לידי שכחה, אלא סמוך לשקיעת החמה כדי שיקברוהו מיד) עד סמוך לשקיעת החמה, וגומרין את דינו, וממיתין אותו ואחר כך תולין אותו. אחד קושר ואחד מתיר (כלומר אין שהות בינתים) כדי לקיים מצות תלייה.

תנו רבנן עין שומע אני בין בתלוש בין במחובר, תלמוד לומר פִּי־קָבֹר (מריבויא

לעבור על דברי תורה אלא לעשות סייג לתורה, וכיון שרואים בית דין שפרצו העם בדבר יש להן לגדור ולחזק הדבר כפי מה שיראה להם הכל הוראת שעה לא שיקבע הלכה לדורות, מעשה והלקו אדם שבעל אשתו תחת אילן, ומעשה באחד שרכב על סוס בשבת בימי יוונים והביאוהו לבית דין וסקלוהו, ומעשה ותלה שמעון בן שטח שמונים נשים ביום אחד באשקלון ולא היו שם כל דרכי הדרישה והקירה וההתראה ולא בעדות ברורה אלא הוראת שעה כפי מה שראה סנהדרין (כד,ד). ג. צריכין בית דין להתיישב בדיני נפשות ולהמתין ולא יאיצו, וכל בית דין שהרגו נפש בשבע שנים הרי אלו חבלנין, אעפ"כ אם אירע להם להרוג בכל יום ויום הורגין אבל אין דנין לעולם שנים ביום אחד אלא דנין זה היום והשני למחר, היו שניהם בעבירה אחת ומיתה אחת כגון נואף עם נואפת דנין שניהם ביום אחד, לפיכך אם היה הנואף בועל בת כהן הואיל והוא כחנק והיא בשריפה אין הורגין שניהן ביום אחד סנהדרין (יד,י).

משנה כיצד תולין אותו, משקעין (נועצין) את הקורה בארץ, והעץ יוצא (ממנה כמין יתד הוא ענף יוצא מן הקורה סמוך לראשה) ומקיף [סומך לו זו אצל זו, כמו (חולין ז.) שלא מן המוקף סמוך, וכמו מקפת וקורא לה שם (טבול יום ד,ב) לשון קירוב] שתי ידיו זו על גב זו ותולה אותו (בידו). רבי יוסי אומר הקורה מוטת על הכותל (לא היתה נעוצה בארץ אלא ראשה אחד על הארץ וראשה אחד סמוך על הכותל) ותולה אותו כדרך שהטבחין עושין. ומתירין אותו מיד, ואם לן עובר עליו בלא תעשה, שנאמר לא־תִלִּין נְבִלָתוֹ עַל־הָעֵץ פִּי־קָבֹר תִּקְבְּרֵנוּ בַּיּוֹם הַהוּא פִּי־קָלֶלֶת אֱלֹהִים תִּלְיֵי... כלומר מפני מה זה תלוי מפני שבירך את השם, ונמצא שם שמים מתחלל (שמזכירים שזה בירכו). אמר רבי מאיר בשעה שאדם מצטער (שפורענות באה עליו בעונו) שכינה מה לשון אומרת

מו:

תִּקְבְּרֵנּוּ (מרבויא דריש כל המתים) מכאן למלין את מתו שעובר בלא תעשה.

איכא דאמרי אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי רמז לקבורה מן התורה (שאדם חייב לקבור את מתו) מניין תלמוד לומר כי קבור תקברנו מכאן רמז לקבורה מן התורה.

אמר ליה שבור מלכא לרב חמא קבורה מן התורה מניין, אישתיק ולא אמר ליה ולא מידי. אמר רב אחא בר יעקב אימסר עלמא בידא דטפשא, דאיבעי ליה למימר כי קבור! (מתלכת הגמלא לכך לא הסיז לו רב חמא מכאן, כי היה יכול שצור מלכא להחוכה ולומר, שלא משמע מכאן אלא...) דליעבד ליה ארון (אבל קבורת הארץ לא משתמע ליה מיניה, ולהכי לא אמר ליה מהאי). (לימא ליה מרבויא ד...) תקברנו! לא משמע ליה (לעכו"ם למהוי דרשה מרבויא). ונימא מדאיקבור צדיקי (אברהם יצחק ויעקב)! מנהגא בעלמא (הוא שנהגו כן קודם לכן). מדקבריה הקב"ה למשה (אלמא דעתו הסכימה)! דלא לישתני (משה) ממנהגא (דעלמא).

תא שמע וְסִפְדוּ-לָוּ כָּל-יִשְׂרָאֵל וְקִבְּרוּ אֹתוֹ (באביה בן ירבעם כתיב, ואחיה השילוני נתנבא עליו דבר זה לשבת, יען כי נמצא בו דבר טוב שביטל פרדסאות שהושיב אביו)! דלא לישתני ממנהגא.

לֹא יִסְפְּדוּ וְלֹא יִקְבְּרוּ לְדָמֵן עַל-פְּנֵי הָאֲדָמָה יִהְיוּ (ברשעים כתיב, ומדלייט להו הכי שמע מינה קבורה משמיא אסכימו עליה) דלישתנו ממנהגא.

איבעיא להו קבורה משום בזיונא הוא (שלא יתבזה לעין כל שיראוהו מת ונרקב ונבקע) או משום כפרה הוא [כי היכי דתיהוי ליה כפרה בהטמנה זו, שמורידים ומשפילין אותו בתחתיות כתבו התוס' על כרחך איכא כפרה כדאמרינן לקמן (מו:)] כפרה מאימת הוי מכי חזו צערא דקיברא פורתא, אלא אפילו אי איכא בזיונא וכפרה

משמע ליה דאף עין בעי קבורה) מי שאינו מחוסר אלא קבורה, יצא זה (מחוסר) שמחוסר קציצה וקבורה (אבל נעוץ מיהא הוי). רבי יוסי אומר (אף נעוץ מתמעט מן המשמעות הזה שמחוסר תלישה וקבורה) מי שאינו מחוסר אלא קבורה, יצא זה שמחוסר תלישה וקבורה. ורבנן תלישה לאו כלום היא [אין כאן חסרון מעשה כתבו התוס' והא דאמרינן בחולין (פט.) דעפר הנדחת שרי דכתיב 'זאת כל שללה תקבין אל תוך רחובה ושרפת...' מי שאינו מחוסר אלא קביצה ושרפה יצא זה שמחוסר תלישה וקביצה ושריפה (קשה על רבנן דס"ל לתלישה לאו כלום, שהרי רואים שתלישה נחשבת מעשה) לא דמי דעפר חשיב טפי מחוסר מעין הנעוץ בארץ].

'כלומר מפני מה זה תלוי מפני שבירך...' תניא, אומר רבי מאיר משלו משל למה הדבר דומה לשני אחים תאומים בעיר אחת (אף אדם עשוי בדיוקנו של מקום) אחד מינוהו מלך ואחד יצא לליסטיות. צוה המלך ותלאוהו, כל הרואה אותו אומר המלך תלוי, צוה המלך והורידוהו.

'אמר רבי מאיר...' מאי משמע? אמר אביי כמאן דאמר קל לית (איני קל). אמר ליה רבא אם כן (דקלני דמתניתין לאו כינוי הוא אלא קל איני...) כבד עלי ראשי, כבד עלי זרועי מיבעי ליה? אלא אמר רבא כמאן דאמר קיל לי עלמא [מכנה ואינו רוצה להזכיר כבידות בעצמו כתבו התוס' י"ג קליל לי עלמא' (מהר"ם) וי"ג 'קלי עלמא' (כלומר רק עם ל' אחת) משום דאמר בסמוך 'אם כן נימא קרא קלת' (בל' אחת) ואין לחוש בכך דאשכחן נמי לקמן (סו.) גבי אלהים לא תקלל דאמר ליכתוב לא תקל (אף שלשון בני"א לומר תקלל). האי מיבעי ליה לגופה (לומר שהמגדף בתלייה, ומיניה ילפינן לאחריני?) אם כן נימא קרא מקלל מאי קללת. ואימא כוליה להכי הוא דאתא? אם כן נימא קרא קלת מאי קללת שמע מינה תרתי.

זלא זו בלבד...' אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי מנין למלין את מתו שעובר עליו בלא תעשה תלמוד לומר פִּי-קִבְּרוֹר

דחיי הרי מחלו ישראל על כבודן שלא הספידוהו וי"ל דיראים היו לסופדו להראות שמצטערין עליו מפני דוד (וא"כ לא מחלו על כבודם) ועוד דאפי' הוי יקרא דחיי, שאני מלך דאיכא בזיון טפי לגביה שלא נספד כהלכה) הוי או יקרא דשכבי הוי, למאי נפקא מינה, דאמר לא תספדוה לההוא גברא¹ אי נמי לאפוקי מיורשין² (על כרחן שכר הספדנין, אי יקרא דשכבי כי אמר לא תספדוהו צייתנין ליה, ואי לא אמר ואמרי יורשין לא ניחא לן כפינן להו, ואי יקרא דחיי הוא לדידיה לא צייתנין, ליורשין צייתנין).

תא שמע ויבא אבְרָהָם לְסַפֵּד לְשָׂרָה וְלִבְכָתָהּ, ואי אמרת משום יקרא דחיי הוא, משום יקרא דאברהם משהו לה לשרה (עד שבא אברהם מבית עקידת יצחק, דמדכתיב ויבא אברהם מכלל דההיא שעתא לא הוה התם)? שרה גופה ניחא לה, כי היכי דמייקר בה אברהם.

תא שמע וְסָפְדוּ לָוּ כָּל־יִשְׂרָאֵל וְקָבְרוּ אֹתוֹ, ואי אמרת משום יקרא דחיי הוא, הנך בני יקרא נינהו (בתמיה, והלא כל בית ירבעם הנותרים רשעים היו)? ניחא להו לצדיקיא דמייקרי בהו אינשי (הלליקים וליים שקרוזיהם) (אפי' קשעים) יתכדלו על ידם).

תא שמע לא יספדו ולא יקברו (ואי יקרא דחיי הוא, והלא הנותרים יש בהן צדיקים)? לא ניחא לצדיקיא דמייקרי ברשיעיא.

תא שמע בְּשָׂלוֹם תָּמוּת וְכַמְשָׁרְפוֹת אָבוֹתֶיךָ תְּמַלְכִים הָרְאשִׁים אֲשֶׁר־תִּנּוּ לְפָנֶיךָ בֶּן־יִשְׂרָאֵל וְהוּי אֲדוֹן יִסְפְּדוּ לָךְ (לצדקיהו נאמר) ואי אמרת משום יקרא דחיי הוא, מאי נפקא ליה מיניה? הכי קאמר ליה לייקרו בך ישראל, כי היכי דמתייקרי באבהתך.

[דף מז ע"א] תא שמע נְבִיזָהוּ בְּעֵינָיו נִמְאָס זה חזקיהו מלך יהודה, שגירר עצמות אביו על מטה של חבלים (דרך בזיון מפני שהיה אביו רשע וביזהו לעיני כל, כדי שיתייסרו האחרים, ולכבוד עצמו לא חש, ומפני כבוד

מייבעי ליה הי עיקר. וא"ת והא איכא כפרה טפי בשלא נקבר משנקבר כדתניא בשמעתין (מזו) סימן יפה לו למת שנפרעין ממנו לאחר מיתה מת לא נספד ולא נקבר וי"ל דלאו לא נקבר כלל קאמר, אלא לא נקבר לפי כבודו. והאי בזיונא דהכא לאו בזיונא דמת קאמר, דאם כן אמאי לא כל כמיניה (לומן שלא רולה להיקבר) אלא בזיונא דמשפחתו, אבל למת אית לו בזיון אם אינו שוכב על המטה בכבוד (הר"ן הסיק שהבזיון גם למשפחה וגם למת עצמו)? למאי נפקא מינה, דאמר לא בעינא דליקברוה לההוא גברא וכתבו התוס' והא דאמר בכתובות (פד.) דהמוכר קברו באים בני משפחה וקוברים אותו בעל כרחו משום פגם משפחה (א"כ מוכרע להוא משום בזיון) שאני התם דבעי דליקברוה בחד דוכתא (כ"ל הנפטר לא ליה סלל יקברוהו, אלא שיקברוהו במקום אחר, וכיון שהוא חפץ בקבורה, ואם יקברוהו במקום אחר, יהיה בזיון למשפחתו, קוברים אותו בעל כרחו. אכן, אם אינו רולה להיקבר, יתכן שאין לקברו בעל כרחו). אי אמרת משום בזיונא הוא, לא כל כמיניה (דבזיון הוא לקרוביו). ואי אמרת משום כפרה הוא הא אמר לא בעינא כפרה (ואי נמי קבריה ליה לא מתכפר), מאי?

תא שמע מדאיקבור צדיקי, ואי אמרת משום כפרה צדיקי לכפרה צריכי? אין, דכתיב אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא.

תא שמע וְסָפְדוּ לָוּ כָּל־יִשְׂרָאֵל וְקָבְרוּ אֹתוֹ, ואי אמרת כי היכי דתיהוי ליה כפרה הנך נמי (יתר זניו של ירבעם השעיס) ליקברו, כי היכי דתיהוי להו כפרה? האי דצדיק הוא תיהוי ליה כפרה, הנך לא ליהוי להו כפרה.

תא שמע לֹא יִסְפְּדוּ וְלֹא יִקָּבְרוּ (ואי משום כפרה יקברו ויתכפר להם)! דלא תיהוי להו כפרה (לא ניחא להקב"ה דתיהוי להו כפרה, לפי שאף על פתח קברם לא היו חוזרין). פסק הש"ע אפילו מי שאין לו ממון שצוה ואמר אל תקברוהו, אין שומעין לו (ביאר באר הגולה בעיא ולא נפשטא, וכתב הרמב"ן דפסק איסורא הוא ולחומרא וכ"כ הרמב"ם) יו"ד (שמחה, ג).

איבעיא להו הספידא, יקרא דחיי נהקשו התוס' תימה הא דאמר ביבמות (עה). אל שאול ואל בית הדמים, אל שאול שלא נספד כהלכה, ואי משום יקרא

נקבר, או שחיה גוררתו או שהיו גשמים מזלפין על מטתו זהו סימן יפה למת, שמע מינה יקרא דשכבי הו מי שצוה שלא יספדוהו, שומעין לו א (דאי לאו יקרא דשכבי אמאי מיכפר בבזיוניה) שמע מינה. **פסק הש"ע א.** יורשים שאינם רוצים לפרוע שכר הספדן, מוציאים מהם בעל כרחם יו"ד (שמד,ט). **ב.** מי שצוה שלא יספדוהו, שומעין לו יו"ד (שמד,י). **הביא הפת"ש** בשם תשו' בית יעקב סי' פ"ג דגדול הדור שמת וצוה שלא להספידו המוקל שלא לשמוע להכם הלז לא הפסיד. ועי' בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' קע"ד שהאריך בזה והביא בשם רבי הגאון בעל נודע ביהודה ז"ל שאמר בעת שהספיד להגאון בעל פני יהושע אף שצוה שלא להספידו אין שומעין בזה למי שהוא רבן שכבה"ג ושקיל וטרי בהא וסיים שאין לו היתר ברור לבטל דברי המת ולהספידו במקום שאמר אל תספידוני.

לא היו קוברין... וכל כך למה לפי שאין קוברין רשע אצל צדיק, דאמר רבי אחא בר חנינא מנין שאין קוברין רשע אצל צדיק שנאמר וַיְהִי תָם קִבְרִים אִישׁ וְהִנֵּה רָאוּ אֶת־הַגִּיד וַיִּשְׁלִיכוּ אֶת־הָאִישׁ בְּקֶבֶר אֱלִישָׁע וַיִּלְךְ וַיִּנַּע הָאִישׁ בְּעֵצָמוֹת אֱלִישָׁע וַיְחִי וַיִּקָּם עַל־רַגְלָיו (אותו הנקבר נביא השקר היה, הוא הנביא אשר השיב את עידו לאכול ולשתות בבית אל ונענש עידו על ידו והמיתו הארי, וכשמת לאחר ימים קברוהו אצל אלישע ולא הוכשר אצל המקום שיקבר אצלו והחיהו). אמר ליה רב פפא ודילמא לאיקיומא ויהינא פיי-שנים פרויחך אלי (אליהו החיה את המת, והיה לו לאלישע להחיות שני מתים והוא לא החיה אלא בנה של שונמית)? אמר ליה אי הכי, היינו דתניא על רגליו עמדה, ולביתו לא הלך (ואי משום ברכתא דאליהו הוא היכי מקוימת בהכי) אלא ויהי נא פי שנים היכי משכחת לה דאחייא? אמר ליה רבי יוחנן שריפא צרעת נעמן, שהיא שקולה כמת, דכתיב אל-נא תקי פמת.

וכשם שאין קוברין רשע אצל צדיק כך אין קוברין רשע חמור אצל רשע קל (לפרושי

אב נמי ליכא למיחש דנשיא בעמך כתיב בעושה מעשה עמך, נבזה בעיניו הוא עצמו נתבזה ונמאם בפני עצמו שלא חש לכבודו במקום קידוש ה'). ואי משום יקרא דחיי הוא מאי טעמא (עביד הכי למה ביזה את החיים)? כי היכי דתיהוי ליה כפרה לאבוה. ומשום כפרה דאבוה משהו ליה ליקרא דישראל? ישראל גופייהו ניהא להו (סיסא לו כפרה) דמיחלי יקרייהו לגביה.

תא שמע אמר להן אל תספדוני בעיירות ורבינו הקדוש צוה את בניו בכתובות (קג.) בהנושא אל תספדוני כשתוליכו את ארוני למקום קבורתי, דהוא מת בציפורי וקבורתו בבית שערים, אל תספדוני בעיירות קטנות שתעברו עליהן, אלא בכרכים גדולים דאיכא אינשי טובא ומיכנפי מעיירות נמי להתם]. ואי אמרת יקרא דחיי מאי נפקא ליה מינה? קסבר ליתייקרו ביה ישראל טפי.

תא שמע הלינו לכבודו, להביא לו ארון ותכריכין אינו עובר עליו. מאי לאו לכבודו של מת (אלמא יקרא דעבדי ליה דיליה הוא)? לא, לכבודו של חי. ומשום כבודו של חי מבית (תרגומו של מלין) ליה למת? אין, כי אמר רחמנא לא-תלין נבולתו על-העיץ (ורבינן נמי שאר כל המתים, היינו, כי משהו ליה לדחוייה בעלמא דלא איכפת ליה ביה, דהיינו בזיון ו...) דומיא דתלוי, דאית ביה בזיון. אבל הבא (דליתייקרו ביה קרוביו) כיון דלית ביה בזיון (לדידיה) לא.

תא שמע הלינו לכבודו לשמע (לשון אסיפה להספידו) עליו עיירות, להביא לו מקוננות להביא לו ארון ותכריכין אינו עובר עליו. שכל העושה אינו אלא לכבודו של מת? הכי קאמר כל העושה לכבודו של חי אין בו בזיון למת.

תא שמע, רבי נתן אומר סימן יפה למת שנפרעין ממנו (בעולם הזה) לאחר מיתה (דיש לו כפרה בכך). מת שלא נספד ולא

מו.

כישן דמי דאפי' דלא הוי חזי אין ראוי להיות דהוי משום דממילא מיתער, והא נמי ממילא מישתפין. ואי אשמעינן הכא (קוטה) משום דאין בידו לחזור, אבל התם (מומח) דבידו לחזור, אימא לא (הוי דיחוי), צריכא.

אמר רב יוסף אף אנן נמי תנינא היו בה קדשים (בעיר הנדחת אינן נשרפין עם שללה, דכתיב שללה ולא שלל שמים, ומיהו מיקרב לא קרבו משום דכתיב זבח רשעים תועבה, ואם...) קדשי מזבח (הן, ואפילו עולות ושלמים נדבה) ימותו, קדשי בדק הבית יפדו [כשאר בדק הבית, והפודה אותם יאכלם, שהרי לא נאסרו דלאו דידהו הוו, ומדקתני ימותו שמע מינה משום דנדחו מהקרבה כשהמירו בעליהן הווא, דמומר לעבודה זרה לא מקבלינן שום קרבן מיניה כדאמרינן בחולין (ה:)].

והוינן בה אמאי ימותו כיון דאיקטול הויא להו כפרה (כתבו התוס' והא דתנן לקמן (קיא:) אנשי עיר הנדחת אין להם חלק לעוה"ב הני מילי דלא איקטול, אבל אם דנו אותם והרגום יש להם חלק) וליסקו לגבוה, לאו משום דאמרינן הוואיל ונדחו ידחו [דאי משום זבח רשעים, הא כיון דאיקטול אית להו כפרה כתבו התוס' רב יוסף ס"ל כרבי יוחנן דמפרש טעמא לקמן (קיב:)] משום דזבח רשעים תועבה, דאי כר"ל דמוקי לה בקדשים קלים ואלבא דרבי יוסי הגלילי דאמר ממון בעלים הן ע"כ אין תלוי משום דהויא אלא משום ממונא אבד דהני ממון בעלים הן. וקצת תימה גבי המיר דתו או נשתתף לא יועיל בהם רעייה כמו בעיר הנדחת וידחו אפי' דמים (פי"ח המהר"ם ר"ל לגבי נשתתף או המיר דתו אמרינן הוואיל ונדחה נחה, דמשמע לאינו נקרב אלא ירעה עד שיסתאב ויפול זו מוס ומוכרים אותו והדמים יפלו לקרבנות, וגבי עיר הנדחת קתני ימותו לאפילו הדמים נדחין, ומאי שנא האי מהאי, נימא נמי לגבי נשתתף או המיר דתו לא יועיל רעה כמו בעיר הנדחת כיון דכתרווייהו חד טעמא משום לכיון לאלהו אלהו)?

אמר ליה אביי מי סברת מת מתוך רשעו הויא ליה כפרה, מת מתוך רשעו לא הויא ליה כפרה, דתני רב שמעיה יכול אפילו פירשו אבותיו (אביו ואמו של כהן) מדרכי

טעמא דמתניתין מהדר, דלפיכך נתקנו שתי קברות שאין קוברין נסקלין ונשרפין שהן רשעים חמורים, אצל נהרגין ונחנקין שהן רשעים קלים). וליתקון ארבע קברות (דהא נשרפין אצל נסקלין קלים הם)? שני קברות גמרא גמירי לה (הלכה למשה מסיני). פסק הש"ע אין קוברין רשע אצל צדיק, אפילו רשע חמור אצל רשע קל. וכן אין קוברין צדיק וכשר ובינוני, אצל חסיד מופלג (פי"א באר הגולה רמב"ן נפשיה דרב הונא ואסקוהו לארץ ישראל במו"ק כה). (הגה אבל קוברים בעל תשובה אצל צדיק גמור ז"י יו"ד (שסב,ה)).

אמר עולא אמר רבי יוחנן אכל חלב, והפריש קרבן, והמיר דתו, וחזר בו, הוואיל ונדחה ידחה [הקרבן כשהמיר דתו דאין מקבלין קרבן מן המומרים, כדתניא 'מעם הארץ' פרט למומר. כתבו התוס' כה"ג נראה ונדחה הווא, והוי מצוי לאשמעינן רבותא טפי דאפי' המיר דת והפריש קרבן דהוי דהוי, ואע"ג דדהוי מעיקרא הוי דהוי כדשמעינן ליה לר' יוחנן בקידושין (ז). גבי בהמה של שני שותפין, ורבותא הווא טפי מדדהוי מעיקרא כדמוכח בסוכה (לג.). דאפי' מאן דאית ליה דהוי מעיקרא לא הוי דהוי מודה בנראה ונדחה דהוי דהוי, והא דנקט הכא כה"ג (את החילוק הקטן יותר) אורחא דמילתא נקט דאין דרך מומר להפריש קרבן, ועוד גבי נשתתף (לקמן) אי אפשר לומר אלא שהפריש קודם שנשתתף דאי משנשתתף שומה שהפריש קרבן אין הקדשו הקדשו].

איתמר נמי, אמר רבי ירמיה אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן אכל חלב והפריש קרבן ונשתתף, וחזר ונשתתף, הוואיל ונדחה ידחה [שומה נמי לאו בר כפרה היא דיקריב אותו לרצונו כתיב (חולין ה:)].

וצריכא, דאי אשמעינן קמייתא משום דאיהו דחה נפשיה בידיה (המיר דת) אבל האי (נשתתף) דממילא קא דחי אימא כישן דמי [ככל אדם הישנים בלילה ואינם נדחים בכך לאחר שניעורו ביארו התוס' דלאו לגמרי כישן, דישן חזי אפי' בשעה שהוא ישן כדתנן בגיטין (כה). השולח חטאתו ממדינת הים מקריבין אותו בחזקת שהוא קיים ולא חיישינן שמא ישן בשעת הקרבה, אלא כלומר

אלעזר ברבי צדוק מדלגין היינו על גבי ארונות לקראת מלכי ישראל ואי כיסוי ארון הוא גולל הא קא מטמא, דקא דרשינן בחולין (עב). וכל אשר יגע על פני השדה לרבות גולל ודופק ואפי' הוא טמון בארץ דכיון דגולל מטמא באהל טומאה בוקעת ועולה ויש מפרשים אע"ג דגולל מטמא באהל, מ"מ היו יכולים לדלג ולטמאות עצמן מגולל כדאמרינן במסכת שמחות (פ"ד) כל שאין הנזיר מגלה עליה אין כהן מוזהר עליה. ואומר ר"ת דמשבשתא היא דהא רביעית דם דאין הנזיר מגלה עליה וכהן מוזהר עליה. ואין זו קושיא דשם טומאה בעי למימר במסכת שמחות דעל חצי לוג דם נזיר מגלה ולא אתא למעוטי אלא כלים הנוגעים במת דאין נזיר מגלה ואין כהן מוזהר. ועוד קשה לר"ת דמדמריבין ליה מעל פני השדה משמע שהוא מגולה וסתם כיסוי ארון טמון הוא ויש מפרשים דלא מריבין ליה כיסוי ארון לשם גולל אלא כשהוא מגולה ולא כשהוא טמון, והשתא ניהא ההיא דמדלגין היינו. ומיהו קשה דאמרינן בעירובין (טו): כל דבר שיש בו רוח חיים אין עושין אותו גולל לקבר ואין דרך לעשות כיסוי ארון מבעלי חיים, ומיהו אשכחן דמיירי הש"ס בדבר שאינו הוה בחולין (ע). הדביק שני רחמים יצא מזה ונכנס לזה. ומפרש ר"ת דגולל היינו אבן גדול מלשון וגללו את האבן שמניחין על הקבר לסימן והיא מצבה דכתיב 'היא מצבת קבורת רחל' ואותן האבנים שמניחין בצדדין שהאבן גדולה יושבת עליהם שלא תכבד על המת נקראין דופק, ויש קושר בהמה לסימן עד שימצא אבן פן יאבד מקום הקבר, וההיא דמדלגין לא היה שם מצבה, וכ"ת היכא דליכא גולל מאימת חיילא אבילות מ"מ חיילא משיסתום הקבר (בהויתו) כפרה מאימתו קא הויא מכי חזו צערא דקברא פורתא. הלכך, הואיל ואידחו ידחו (מאחר שלא חלה האבילות בתחילת הזמן של האבילות, שהרי עליין לא נתכפר להם אז, קוצ לא תחול לעולם כתב התוס' יו"ט מ"מ בשעת ליקוט עצמות נוהגין אבילות, שעל זה לא שייך לומר שאידחו שהרי אבילות זו לא חלה רק בשעת ליקוט עצמות ולא לפני כן). אי הכי (לענין קבורת אבותיו) למה לי עיכול בשר? משום דלא אפשר (ליטלו, משום דנבקע כריסו ומסריח).

פסק הרמב"ם מי ששגג והפריש חטאתו ואחר כך נעשה מומר וחזר בתשובה או נשתטה וחזר ונשתפה, אע"פ שנדחה הקרבן בינתים הרי זה חזר ונראה שאין בעלי חיים נדחין כמו שביארנו בהלכות פסולי המוקדשין לפיכך יקריבנה עצמה, וכשם שאם נולד בו מום עובר ונתרפא יחזור לכשרותו כך אם

ציבור (כגון שנשתמדו) יטמא (להם במותם) תלמוד לומר בַּעֲמִיּוֹ בעושה מעשה עמיו (ואם לאו אל יטמא אפילו לשארו, אלמא לא כיפרה לו מיתתו אם לא חזר בו).

אמר ליה רבא מי קא מדמית נהרג מתוך רשעו למת מתוך רשעו, מת מתוך רשעו, כיון דכי אורחיה קמיית לא הויא ליה כפרה, נהרג מתוך רשעו כיון דלאו כי אורחיה מית הויא ליה כפרה. תדע, דכתיב מִזְמוֹר לְאֶסְף־אֱלֹהִים בָּאוּ גוֹיִם בְּנַחֲלֹתַי טָמְאוּ אֶת־הַיְכָל קְדֹשְׁךָ... נַתַּנּוּ אֶת־נִבְלַת עַבְדֶּיךָ מֵאֶכֶל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם בְּשַׁר חֲסִידֶיךָ לְחִיתוֹ־אָרֶץ, מאי עבדיך ומאי חסידך, לאו חסידך חסידך ממש, עבדיך הנך דמחייבי דינא דמעיקרא, וכיון דאיקטול קרי להו עבדיך.

אמר ליה אביי מי קא מדמית [דף מז ע"ב] הרוגי מלכות (הני דעובדי כוכבים) להרוגי בית דין (עיר הנדחת) הרוגי מלכות, כיון דשלא בדין קא מיקטלי הויא להו כפרה, הרוגי בית דין כיון דבדין קא מיקטלי לא הוי להו כפרה. תדע, דתנן לא היו קוברין אותו בקברות אבותיו. ואי סלקא דעתך כיון דאיקטול הויא להו כפרה ליקברו? מיתה וקבורה בעינן (אם נקברו מכפרת מיתתן עליהן, ולעולם טעמא דקדשי עיר הנדחת, משום דהואיל ונדחו ידחו הוא).

מותיב רב אדא בר אהבה לא היו מתאבלין אלא אוננין, שאין אנינות אלא בלב. ואי סלקא דעתך כיון דאיקבור הויא להו כפרה ליאבלו? בעינן נמי עיכול בשר. דיקא נמי, דקתני נתעבל הבשר מלקטין את העצמות וקוברין אותן במקומן, שמע מינה.

רב אשי אמר (לעולם לא בעינן עיכול הבשר, אלא צערא דחיבוט הקבר פורתא, וטעמא דלא היו מתאבלים משום ד...) אבילות מאימתי קא מתחלת מסתימת הגולל (פירש רש"י 'גולל' הוא הדף הנתון על הארון לכסוי, ואותן שבדפנות קרי להו דופק התוס' הביאו את פירוש רש"י וכתבו דהקשה ר"ת דאמרינן בברכות (יט): דא"ר

הכא במאי עסקינן בקבר בנין (שבנאו למעלה מן הקרקע, דכוותיה בעבודה זרה בית שבנאו מתחלה לעבודה זרה אסור, דתלוש ולבסוף חיברו הוי תלוש לענין עבודה זרה, וקבר נמי איתקש לעבודה זרה).

תא שמע קבר חדש (ולא למת הוזמן אלא חצבו סתם, ולכשימות לו מת יקברנו בו) מותר בהנאה, הטיל בו נפל אסור בהנאה! הכא נמי בקבר בנין.

תא שמע נמצא אתה אומר שלש קברות הן (חלוקים בהלכותיהן) קבר הנמצא (כגון שהוא חדש ויודע בעל השדה שלא צוה מעולם לקוברו שם, ובגזילה נקבר שם) קבר הידוע (שנקבר שם מדעת בעל השדה) קבר המזיק את הרבים (שקבור במקום הילוך רבים, ומטמאין באהליו). קבר הנמצא מותר לפנותו (שלא קנה את מקומו) פינהו מקומו טהור (שאע"פ שגזרו טומאה על הקברות ואע"פ שניטלו משם, לא גזרו על זה) ומותר בהנאה (ואע"ג דאיסורא דאורייתא הוא, דאין תורת קבר עליו). קבר הידוע אסור לפנותו, פינהו מקומו טמא (גזירה דרבנן היא, שגזרו טומאה עולמית על הקבר כדי שלא יפנהו) ואסור בהנאה. קבר המזיק את הרבים מותר לפנותו (ניתן רשות לפנותו מפני נזקו של רבים) פינהו מקומו טהור (דלא גזור עליה מפני הנזק) ואסור בהנאה (דאיסורא דאורייתא הוא ולא פקעא)? הכא נמי בקבר בנין.

וקבר הנמצא מותר לפנותו, דילמא מת מצוה הוא, ומת מצוה קנה מקומו [מתנאים הוא שהתנה יהושע בכניסתן לארץ בב"ק (פא.)? שאני מת מצוה דקלא אית ליה. פסק הש"ע קבר של בנין, אסור בהנאה אבל קרקע עולם של קבר, אינו נאסר... יו"ד (שסד,א).

איתמר, האורג בגד למת (לאחר שמת) אביי אמר אסור ורבא אמר מותר. אביי אמר אסור, הזמנה (שהזמינו לכך ונקרא שם המת

נדחו הבעלים וחזרו ונראו יקרב שגגות (ג,ח). ביאר הכפ"מ שהרמב"ם פסק דלא כר' יוחנן. פסק הש"ע א. כהן שפירשו אבותיו מדרכי צבור, כגון המסורות, לא היה מיטמא להם, ולא להרוגי ב"ד יו"ד (שעג,ח). כתב החת"ם יו"ד סי' של"ג וז"ל '... תו איכא למושמע (מגמ' לידן) דנהרג בידי עכו"ם נתכפר לו מיד טרם צערי דקברי דהרי אותן שהיה מאכל לעוף שמים לא חזו צערי דקברי וגם בטרם נתנו לעוף השמים כבר קרי להו עבדיך שהרי אומר נתנו נבלת עבדיך מאכל לעוף ש"מ מעתה שנקטלו קרי ליה מיד עבדיך ונתכפר להם, א"כ ראוי ומחויב לקוברם בקבר אבותיהם לפי כבודם...' כתב בשו"ת להורות נתן ח"ה סי' של"ג על דברי מרן החת"ם, וז"ל מכל מקום נראה דהא דאמרו דבנהרג ע"י עכו"ם שלא כדין דהוי ליה כפרה, היינו לענין דלא ליהוי בכלל רשע ואף שנהרג מתוך רשעו, וכדנראה בסוגיא דסנהדרין שם (מוז.), ואף דמקרי עבדיך מכל מקום עדיין שייך ביה כפרה יותר ויותר. ב. מאימתי חל האבילות, משנקבר ונגמר סתימת הקבר בעפר, מיד מתחיל האבילות... יו"ד (שעה,א).

קבריה דרב הוו שקלי מיניה עפרא לאישתא בת יומא (ביום ראשון שלה, והן מתרפאין באותו עפר). אתו אמרו ליה לשמואל (משום דמת, וכל הנך הנקבר בו איסורי הנאה נינהו, דגמר שם שם מעגלה ערופה כדלקמן) אמר להו יאות עבדין קרקע עולם הוא, וקרקע עולם אינה נאסרת. דכתיב וַיִּשְׁלַךְ אֶת-עַפְרָהּ עַל-קֶבֶר בְּנֵי הָעָם, מְקִישׁ קֶבֶר בְּנֵי הָעָם לְעִבּוּדָה זָרָה, מִה עִבּוּדָה זָרָה בְּמַחוּבֵר לֹא מִיִּתְסָרָא, דכתיב אֲשֶׁר אֲתֶם יִרְשִׁים אֶתְּם אֶת-אֱלֹהֵיהֶם עַל-הַהָרִים הַהֵם, עַל הַהָרִים אֱלֹהֵיהֶם, וְלֹא הַהָרִים אֱלֹהֵיהֶם. הכא נמי, במחובר לא מיתסר (דכתיב אלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם).

מיתיבי החוצב קבר לאביו (משמת) והלך וקברו במקום אחר הרי זה לא יקבר בו (הבן) עולמית (פירש רש"י דכיון דהוזמן למת נאסר בכל הנאה, וקא סלק"ד דהוא הדין נמי אם חצבו לצורך איש אחר, ואורחא דמילתא נקט. כתבו התוס', פירש רש"י דסלק"ד דהוא הדין לצורך אחר. והיינו טעמא דלא בעי למימר משום כבוד אביו כדלקמן דאי במחובר לא מיתסר כלל בעלמא, משום כבוד אביו אין לאסור?)

ועורו של מת מי גרע מתכריכין דאמרינן בחולין (קכב). דבר תורה עור אדם טהור ומפני מה אמרו טמא מפני שלא יעשה אדם מעור אביו ואמו שטיהין לחמור אלמא ליכא איסורא דאורייתא (להנות מעורו של מת, ללכך הולכנו לגזר עליו טומאה, כדי שלא יבואו להנות ממנו ולבזותו. וגבי תכריכין ילפינן הכא בגז"ש לחסורין בהנאה, ולכך זה אינו מן הסברא שיהיו תכריכין של מת חמורים מעורו) ומפרש ר"ת דאע"ג דאסור מדאורייתא הוצרכו לגזור טומאה משום דחמירא להו לאינשי טומאה מאיסורא כדאשכחן בפסחים (פה). הפיגול והנותר מטמאין את הידים משום חשדי כהונה ומשום עצלי כהונה אע"ג דבלאו הכי איכא לאו דבל תותירן.

ואב"י מאי טעמא לא גמר מעבודה זרה? אמר לך מידי דאורחיה (שדרך היהודים לעשות כן) ממידי דאורחיה, גמרינן, לאפוקי עבודה זרה דלאו אורחא (עבודה זרה אסורה לעבוד אף לבני נח, הלכך לא מיתסרא תשמיש דידה בהנאה אף בהזמנה, דילמא מהדרי בהו ולא משמשי בהו עבודה זרה).

מיתיבי כפה (צעוף) שהוא טמא מדרם (שאף הוא ראוי למדרם, פעמים שמקפלתו ויושבת עליו או נשענת ראשה עליה) ונתנתו לספר (תורה) טהור מן המדרם [בלא שום טבילה, דבטיל ליה שם מדרם (שהכי עתה אינו ראוי עוד לישיבה שאסור לשבת על מטפתה של ספר תורה) דאומרים לו עמוד ונעשה מלאכתנו (כ"ל שאומרים לו לזב שהתיישב עליו עמוד ממנו, ונעשה זו מלאכתנו, היינו שאינו מיועד לישיבה) ואינו מטמא עוד אדם וכלים, אבל שם כלי עליו, שאף מטפתה הספרים מטמאות טומאה במגע וזה הרי נגע בעצמה בעודו מדרם, וכשאבד שם מדרם ממנו מכל מקום עדיין כלי הוא ונשאר עליו טומאת מגע שהרי הוא ראוי לה] אבל טמא מגע מדרם [מדקתני טהור מן המדרם (נענוז שנתנו לס"ת) בהזמנה בעלמא, אלמא הזמנה מילתא היא הקשו התוס', תימה תקשה נמי לאב"י (דס"ל הזמנה מילתא) דנקט (אב"י) האורג (שהוא מעשה חסוד) דמשמע (לכך הזמנה מועילה) אבל ייחוד (כגון שלקה בגל קיים וייחודו לבגל למת) לא. והיה מצי למימר (שאפי' שהמטנה בכלים נקטה שהאקה רק ייחודה את הבגל לספר תורה, נחמת מלוצכ) בדאיתא שינוי מעשה (לייחוד לספר תורה, ובהכרח לפרש כן...) דהא אין כלי עולה מטומאתו אלא בשינוי מעשה, וכן ההיא דנפש

עליו) מלתא היא (כאילו כרכו בו). ורבא אמר מותר, הזמנה לאו מילתא היא.

מאי טעמא דאב"י (הזמנה מילתא) גמר שם שם מעגלה ערופה (במרים כתיב 'ותמת שם מרים ותקבר שם', ובע"ז כתיב 'אשר עבדו שם הגוים') מה עגלה ערופה בהזמנה מיתסרא [דקיימא לן ירידתה לנחל איתן היא אוסרתה בקידושין (נז). ובכריתות (כה.)] האי נמי בהזמנה מיתסרא. ורבא גמר שם שם מעבודה זרה, מה עבודה זרה בהזמנה לא מיתסרא [להדיוט, דתניא במסכת ע"ז (מד): האומר בית זה לעבודה זרה, שור זה לעבודה זרה, מותר שאין הקדש לעבודה זרה] אף הכא נמי בהזמנה לא מיתסרא.

ורבא מאי טעמא לא גמר מעגלה ערופה [הקשו התוס', תימה כי גמר נמי מעגלה ערופה, הא אמר ר' יוחנן בחולין (פב). עריפתה אוסרתה (ולא ירילתה לנחל) ורבא פסיק כר' יוחנן בר משלש. ועוד הקשה ריב"א אמאי לא קא אמר ורבא מ"ט לא אמר כאב"י, דבהאי לישנא רגיל הש"ס בכל דוכתא ויש לפרש דהכי קאמר מ"ט לא גמר מעגלה ערופה לטעמיה (דס"ל עריפתה אוסרתה) וכן אב"י מאי טעמא לא גמר מעבודת כוכבים לטעמיה פי' מעבודת כוכבים עצמה שאסורה מיד (בהזמנה אף שלא עבודה בפועל). מיהו פירש רש"י דעבדו שם לא איירי בעבודת כוכבים (אלא במשמשיה, ולפיכך אי אפשר לפרש כפירוש זה)? אמר לך [דף מח ע"א] משמשיין (של מת) ממשמשיין (של עבודה זרה) גמרינן [דלא מיתסרי בהזמנה, דהאי קרא 'אשר עבדו שם' במשמשי עבודה זרה מוקמינן ליה במסכת ע"ז (נא):] דתניא אבד תאבדון את כל המקומות בכלים שנשתמשו בהן לעבודה זרה הכתוב מדבר, דאילו מקומות ממש לא מיתסרי דכתיב אלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם, יכול יהו נאסרין מיד משעת הזמנה תלמוד לומר 'אשר עבדו שם מתשמיש ואילך] לאפוקי עגלה ערופה דהיא גופה קדושה [כתבו התוס' מיהו (גס לרבא) מת גופיה (שאסור בהנאה) ילפינן מעגלה ערופה כדאיתא בע"ז (כט):] ומה שלמדו מע"ז זה דווקא במשמשי המת (תכריכיס) ללורך המת. וא"ת (בסוגייתנו מבוחר שתכריכי המת אסורים בהנאה, והגידון אס נאסריס בהזמנה, וקשה...)

כבוד אביו (יש לחוש, אבל משום איסורי הנאה ליכא, כגון אם הצבו לשם מת אחר מתחילה לא). הכי נמי מסתברא, דקתני סיפא רבן שמעון בן גמליאל אומר אף החוצב אבנים (מן ההר) לאביו (לבנות בהן קבר לאביו) והלך וקברו במקום אחר הרי זה לא יקבר בהן עולמית. אי אמרת בשלמא משום כבוד אביו שפיר. אלא אי אמרת משום הזמנה, טווי לאריגה מי איכא למאן דאמר (אפילו אביו לא קאמר אלא באורג דאריג חזי למת, אבל טווה פשתן לאורג בגד למת לא אמר דתיהוי הזמנה).

תא שמע קבר חדש (השתא קא סלקא דעתך אפילו זימנו למת) מותר בהנאה, הטיל בו נפל אסור בהנאה. הטיל אין, לא הטיל לא (ואף על גב דהזמין!) הוא הדין דאע"ג דלא הטיל (וקבר חדש דקאמר כשהצבו לאדם חי, או סתם לכשיצטרך, והאי דקאמר הטיל משום דבעי לאשמועינן דנפל תופס קברו לאוסרו, אע"ג שפינהו) ולאפוקי מדרשב"ג (במסכת אהלות פרק ט"ז בתוספתא) דאמר אין לנפלים תפיסת הקבר, קמ"ל.

תא שמע מותר המתים (גבו צדקה למתי מצוה או לעניים מתים והותירו מהן) למתים (יניחום לצורך מתים אחרים). מותר המת (גבו לשם מת פלוני) ליורשיו (ליהנות מהן, אלמא הזמנה לאו מילתא היא הקשו התוס' תימה אי בגבו מעות טווי לאריג מי איכא למ"ד, ואי בגבו בגדים היאך יעשה דימוס לקברו הא אי אפשר לקנותו דאסור בהנאה כי ההיא איצטלא דמילתא דאפרסוה אמיתנא ביבמות (סו:) וי"ל דפרסוה שאני א"נ מעות עדיפי מטווי לאריגה משום דהונו למיקני בהו כל מילי). הכא במאי עסקינן שגבו מחיים. הא לא תני הכי, דתנן מותר המתים למתים, מותר המת ליורשיו. ותני עלה כיצד, גבו למתים סתם זהו מותר המתים למתים, גבו למת זה זהו מותר המת ליורשיו. וליטעמך אימא סיפא (אדרמית לה מרישא, סייעיה מסיפא) רבי מאיר אומר לא יגע בהן עד שיבא אליהו, רבי נתן אומר יעשנו דימוס

שבנאו לשם חי והוסיף בו דימוס אחד לשם מת משמע דיחוד בלא הוסיף לא מהני מדפריך מיניה לרבא ולאביי ניהא, וכן מדנקט כים שעשאו להניה תפילין ולא נקט יחדו, וכופת שאור שייחדה לשיבה (פסחים מה:): וסדין שעשאו וילון (מנחות כד:): הנך נמי בדאיתא שינוי מעשה. מינה קשה דא"כ בלא נתנתו לספר נמי טהור מן המדרס אי איכא שינוי מעשה, ומההיא דהיו אביו ואמו מוזקין בו כלים משמע דבזריקה בעלמא, בלא שום מעשה מהני לאביי. וצ"ל דיחוד דדיבור בעלמא לא מהני אלא א"כ נטלו ואמר זה יהיה למת ולספר, והא דנקט האורג לאו דוקא אלא משום רבותא דרבא דאפ"ה שרי? אימא נתנתו וכרכתו. למה לי נתנתו וכרכתו (כלומר למה לי תרוייהו, תיסגי בכרכתו לחודיה, דהא איכא מעשה)? כדרב חסדא (דאמר תרוייהו בעינן, דכרכתו אקראי בעלמא הוא דהוה) דאמר רב חסדא האי סודרא דאזמניה למיצר ביה תפילין וצר ביה תפילין אסור למיצר ביה פשיטי. אזמניה ולא צר ביה (הזמנה לאו מילתא היא) צר ביה ולא אזמניה שרי למיצר ביה פשיטי (אקראי בעלמא הוא). ולאביי (פליג עליה דרב חסדא) דאמר הזמנה מילתא היא, אזמניה אע"ג דלא צר ביה. צר ביה, אי אזמניה אין, אי לא אזמניה לא (ומשנה נתנתו דוקא קאמר ולא בעי כרכתו).

תא שמע נפש (בנין שעל הקבר) שבנאו לשם חי (לכשימות יקבר בו) מותר בהנאה, הוסיף בו דימוס (נדבך של אבנים) אחד לשם מת אסור בהנאה (אלמא הזמנה מילתא היא)? הכא במאי עסקינן דרמא ביה מת. אי הכי מאי איריא הוסיף, כי לא הוסיף נמי? לא צריכא (האי הוסיף אלא לאשמועינן...) אע"ג דפנייה (למת לאחר זמן מתוך הקבר, הקבר אסור בהנאה משום הוסיף, דהוה ליה הזמנה ומעשה, דאי לא הוסיף שרי אי פנייה, דהוה ליה כצר ביה ולא אזמניה).

אמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא אם היה מכירו (לאותו דימוס) חולצו, ומותר.

תא שמע החוצב קבר לאביו, והלך וקברו בקבר אחר הרי זה לא יקבר בו עולמית (אלמא הזמנה מילתא היא)! התם משום

למימר תכריכי המת מותרין, אבל במטה שמת בה אין רגילין לכורכו עליה בתכריכי קבורה אין נאסרין, דמשום הזמנה ליכא דהא מחמת צערא הוא, ומשום גזירה נמי ליכא דהא לא מיהלפא בתכריכי המת).

תא שמע כים שעשאו להניח בו תפילין אסור להניח בו מעות (דהזמנה מילתא היא, וקשיא לרבא) הניח בו תפילין (באקראי בעלמא) יניח בו מעות? אימא (כים) עשאו (לתפילין) והניח בו תפילין אסור להניח בו מעות (ומשום סיפא איצטריך למיתנייה לאשמועינן...) כדרב חסדא (דצר ביה ולא אזמניה לא הוו תשמישי מצוה בהכי).

תא שמע אמר לאומן עשה לי תיק של ספר או נרתיק של תפילין, עד שלא נשתמש בהן קודש מותר להשתמש בהן חול, נשתמש בהן קודש אסור להשתמש בהן חול?

תנאי היא, דתניא ציפן [לתפילין] (שעשה את הכתובים...) [זהב] (פסולות הלכה למשה מסיני הוא) או שטלה עליהן [לשון מלאי, כלומר חיפן] (שעשה את הכתובים...) עור של בהמה טמאה פסולות (דכתיב בהן למען תהיה תורת ה' בפיך) עור בהמה טהורה כשירות, אע"פ שלא עיבדן (לעור זה) לשמן (פירוש רש"י דהזמנה לאו מילתא היא ולא איכפת לן בה. התוס' הביאו את פירוש רש"י. וכתבו, וקשה לר"ת דקיימא לן בהזמנה הלכה כרבא, ובעיבוד לשמה קיימא לן כרשב"ג כדמוכח בגיטין (נד:)) כההוא דאתא לקמיה דר' אמי אמר ליה ספר תורה שכתבתיו גילין לא נעבדו לשמן אמר ליה נאמן אתה להפסיד שכרך ואי אתה נאמן להפסיד ס"ת, ואין לחלק בין עור של תפילין לגויל של ס"ת, דהא 'ש' של תפילין הלכה למשה מסיני. ומפרש ר"ת דרבא דאמר הזמנה לאו מילתא היא סבר כרשב"ג דבעי עיבוד לשמה משום דלא סגי בהזמנה. וקשה דא"כ אב"י כת"ק דלא בעי עיבוד לשמה ובמנחות (מב:)) א"ל אב"י לרב שמואל בר יהודה האי תכלתא היכי צבעינו לה ודייק מינה דבעי צביעה לשמה, והתם מדמי טווייה לשמה לעיבוד דהכא וה"ה צביעה וצ"ל דאב"י לא קיבלה מיניה התם). רשב"ג אומר אף עור בהמה טהורה פסולות, עד שיעבדו לשמן.

(בנין) על קברו, או זילוף (יין) לפני מטתו (הרי שהם סוכרים שאסור ליהנות מכסף שהוזמן למת. ואם כן, קשה מזה לרצח סוכר הזמנה לאו מילתא היא).

אלא, אב"י מתרין לטעמיה (לאוקומי כולי תנאי כוותיה) ורבא מתרין לטעמיה, אב"י מתרין לטעמיה דכולי עלמא הזמנה מילתא היא, תנא קמא סבר דחזי ליה תפים, דלא חזי ליה (שאינו צריך להוציא בו, דהיינו מותר) לא תפים. ורבי מאיר מספקא ליה אי תפים אי לא תפים, הלכך לא יגע בהן עד שיבא אליהו (הלכך, בלא דעת יורשין לא יעשה דימום, דילמא לא תפים, ומפסדת להו ליורשין). ורבי נתן פשיטא ליה דודאי תפים, הלכך יעשה דימום על קברו. ורבא מתרין לטעמיה לכולי עלמא הזמנה לאו מילתא היא (וטעמייהו דר' מאיר ור' נתן לאו משום איסורי הנאה הוא, אלא לפי שנתבזה המת עליהן כשגבו אותם בשמו). תנא קמא סבר כי בזו ליה (מחיים) אהולי מחיל זילותיה גבי יורשין. ורבי מאיר מספקא ליה אי מחיל אי לא מחיל, הלכך לא יגע בהן... ורבי נתן פשיטא ליה דלא מחיל, הלכך יעשה דימום על קברו או זילוף לפני מטתו.

תא שמע היו אביו ואמו מזרקין בו כלים (זורקין בגדיהם עליו יותר מן הצורך, מפני חיבתו, ומחמת צערן מתכוונין לאסור את כל ממונם עליו) מצוה על האחרים (הרואין אותם) להצילן (ליטלן מעליו, דאין השבת אבידה גדול מזה, אלמא הזמנה לאו מילתא היא, דאי מילתא היא ליכא הצלה!) [דף מח ע"ב] התם משום מררייהו (מתוך צערן הן עושין כן, ואין זו הזמנה). אי הכי היינו דקתני עלה אמר רשב"ג במה דברים אמורים שלא נגעו במטה, אבל נגעו במטה אסורין (ואי משום מררייהו למה נאסרין בנגיעת המטה)? תרגמה עולא במטה הנקברת עמו (שנושאים אותו בה לקבורה, ורגילין היו לקבורה עמו, הלכך אע"ג דמשום מררייהו הוא נאסרין בנגיעה ומדרבנן, משום...) דמהלפי בתכריכי המת (ואתי

משום מלכות) אלא לאפושי ריתחא (דדיינין עליו, שלא ירננו אחר אחאב למימר בשבילו הרגו, ובלי פשע) הכי נמי לאפושי ריתחא.

בשלמא למאן דאמר נכסיהן למלך נחשו התוס', תימא דבמכות (יב). משמע דברח לפי שהיה סבור דמזבח קולט דאמר שלשה טעיות טעה יואב זיל דלהמלט אי אפשר דיכולין לשומרו שלא יברח וימות ברעב ולא נתכוון אלא להוריש נכסיו לבניו. ובירושלמי איכא פלוגתא דאמוראי, דאיכא מ"ד סבור היה יואב דקרנותיו של מזבח היו קולטין ואין לך קולט אלא גגו של בית עולמים אבל של שילה אינו קולט, ואיכא מאן דאמר מאן דכתיב ביה תחכמוני ראש השלישי היה טועה אלא לסנהדרין ברח אמר מוטב יהרג בב"ד וירשו בניו את נכסיו ואל יהרגו המלך וירשהו המלך] היינו דכתיב וַיָּנֹס יוֹאָב אֶל-אֶהָל ה' וַיִּחַזַק בְּקַרְנֹת הַמִּזְבֵּחַ, וכתיב וַיֹּאמְרוּ לֹא כִי פָה אָמוֹת (ביואב כתיב, לא אחיה נדון למלכות, כדי שלא יהיו נכסי למלך). אלא למאן דאמר נכסיהן ליורשין מאי נפקא ליה מינה? לחיי שעה (דחויי בעלמא, עד שישבו הדברים לשלמה ויבואו). פסק הרמב"ם א. כל הרוגי המלך ממונן למלך מלכים (דט). ב. כל הרוגי בית דין... וממונם ליורשיהם אבל (אט).

וַיֵּשֶׁב בְּנֵיהֶו אֶת-הַמֶּלֶךְ דְּבָר לְאֹמֶר כָּה־דָבָר יוֹאָב וְכָה עֲנֵנִי (משמע דבר וענייה הרבה, וקרא 'כי פה אמות' הוא דכתיב ותו לא, אלא הכי קאמר ליה...) אמר ליה זיל אימא ליה תרתי לא תעביד בהאי גברא, אי קטלית ליה קבול לטותיה דלטייה אבוד, ואי לא שבקיה דליקו בלטותיה דלטייה אבוד. וַיֹּאמֶר לוֹ הַמֶּלֶךְ עֲשֵׂה כְּאֲשֶׁר דָּבָר וּפְנֵע-בְּו וּקְבַרְתּוּ.

אמר רב יהודה אמר רב כל קללות שקילל דוד את יואב נתקיימו בזרעו של דוד (מפני שקיבלן שלמה עליו) וְאֶל-יִפְרַת מִבֵּית יוֹאָב זָב וּמִצְרָע וּמִחֲזִיק בַּפֶּלֶךְ (אוהו מקל לישען עליו מחמת חולי הרגלים) וְנִפְלַל בְּחָרָב וְחִסְר־לָחֶם. זב מרחבעם, דכתיב וְחִמְלָךְ רַחֲבֵעַם הִתְאַמַּץ לַעֲלֹת בְּמַרְכָּבָה (וגבי זב כתיב נמי מרכב, אסמכתא לגזירה שוה) לָנוֹס יְרוּשָׁלַם וּכְתִיב וְכָל-הַמַּרְכָּב אֲשֶׁר

אמר ליה רבינא לרבא מי איכא דוכתא דרמו ביה מת וארגי בגד למת (שמת מוטל בה בבזיון כזה להשהותו עד שיארגו לו בגד, ואת ואביי במילתיה דליתיה פליגיתו)? אמר ליה אין, כגון שכבי דהרפניא (עניים היו ולאחר מיתה גובין להן ואורגין להן בגדים קלושים לאחר מיתה).

דרש מרימר הלכתא כוותיה דאביי, ורבנן אמרי הלכתא כוותיה דרבא. והלכתא כוותיה דרבא. פסק הש"ע מת, בין עובד כוכבים בין ישראל, תכריכיו אסורים בהנאה. ודוקא שהזמינם לצרכו ונתנם עליו, אבל בהזמנה לבד, אפילו עשאם לצרכו לאחר שמת, לא נאסרו, דהזמנה לאו מלתא. וכן אם נתנם עליו ולא הזמינם לכך בתחלה, עדיין לא נאסרו (ביאר באר הגולה מימרא דרב חסדא) יו"ד (שמט,א).

תנו רבנן הרוגי מלכות (שנתחייבו מיתה למלכי ישראל, כגון שמרדו בו דכתיב כל איש אשר ימרה את פיך...) נכסיהן למלך, הרוגי בית דין נכסיהן ליורשין. רבי יהודה אומר אף הרוגי מלכות נכסיהן ליורשין.

אמרו ליה לרבי יהודה והלא כבר נאמר הַגֵּה בְּכֶרֶם נְבוֹת אֲשֶׁר-יָרַד שָׁם לְרִשְׁתּוֹ. אמר להן בן אחי אביו היה וראוי ליורשו היה (משמע ירושה גמורה וזמן הדין). והלא הרבה בנים היו לו (לא ידענא מהיכא ילפי)? אמר להן אותו ואת בניו הרג, שנאמר אִם-לֹא אֶת-דִּמְיֵי נְבוֹת וְאֶת-דִּמְיֵי בָנָיו רָאִיתִי. ורבנן ההוא בנים הראויין לצאת ממנו.

בשלמא למאן דאמר נכסיהן למלך היינו דכתיב בְּרַךְ נְבוֹת אֱלֹהִים וּמֶלֶךְ (העידוהו שמרד במלכות כדי שיתחייב מיתה למלכות, ויהיו נכסיו למלך) אלא למאן דאמר נכסיהן ליורשין למה לי ומלך (אי משום דבעי למיקטליה וירשנו מחמת קורבה, בברך נבות אלהים סגני)? ולטעמיה (דמלך לחייבו מיתה מלכות נאמר) אלהים למה לי (הא מחייב ליה

כתבו התוס', וא"ת היאך נתחייב יואב במאי דקמליה לעמשא הא בעי התראה, ואפילו למ"ד חבר אינו צריך התראה, הכא לא היה חבר בדבר זה, שהיה חושבו מורד במלכות וה"ל שונג וי"ל דלא נתחייב אלא משום הוא גופיה דהוה מורד במלכות) אמר ליה עמשא מורד במלכות הוה, דכתיב וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל-עַמְשָׂא הַזֶּעֶק לִי אֶת-אִישׁ-יְהוּדָה שְׁלֶשֶׁת יָמִים... וַיֵּלֶךְ עַמְשָׂא לְהַזְעִיק אֶת-יְהוּדָה וַיֹּחֲרַר... אמר ליה (סלמס) עמשא אכין ורקין דרש (אשכחן שמצאן שהיו עסוקין במסכת ולא רצה לבטלן, כדמפרש ואזיל, דאינו מורד במלכות דכתיב רק חזק ואמץ רקין מיעוטיין, שאם בא המלך לבטל דברי תורה אין שומעין לו) אשכחינהו דפתיח להו במסכתא אמר כתיב כָּל-אִישׁ אֲשֶׁר-יִמְרָה אֶת-פִּיךָ וְלֹא-יִשְׁמַע אֶת-דְּבָרֶיךָ לְכָל אֲשֶׁר-תִּצְוֶנּוּ יוֹמָת, יכול אפילו לדברי תורה תלמוד לומר, רק חֲזָק וְאַמְץ. אלא, ההוא גברא מורד במלכות הוה, דכתיב וְהִשְׁמַעָה (כשנמשח שלמה) בָּאָה עַד-יּוֹאָב (ונתיירא) כִּי יוֹאָב נָטָה אַחֲרַי אֲדַנְיָה וְאַחֲרַי אֲבִשְׁלוֹם לֹא נָטָה (כשמרד בדוד אביו). מאי לא נטה (כלומר מה לנו להזכיר כאן, וכי מה היה לו לירא שלא נטה אחר אבשלום וכאן נטה, אלא מגיד לך הכתוב שבקש לנטות גם אחרי אבשלום אלא שלא גמר מחשבתו, כדמפרש, מפני שעדיין היה ליחלוהית גבורתו של דוד קיימת, אבל עכשיו שהזקין יצא מדרכו ונטה אחרי אדוניה) אמר רב יהודה שביקש לנטות ולא נטה.

ומאי טעמא לא נטה? אמר רבי אלעזר עדיין ליחלוהית של דוד קיימת. רבי יוסי ברבי חנינא אמר עדיין איצטגנני של דוד קיימין (בעלי אגרופים שלו, שעל ידם הוא נלחם ויוצא ובא על פיהם, איצטגנניות דכל התלמוד לשון מזלות וחוזים בכוכבים, והנך קרי הכי משום שהיה דוד נסמך עליהם ועושה על פיהם והולך אחר דבריהם). דאמר רב יהודה אמר רב ארבע מאות ילדים (בחורים) היו לו לדוד, כולן בני יפת תואר היו, ומגדלי בלורית היו (כמשפטי הנכרים,

יִרְכַּב עָלָיו הָזָב יִטְמָא. מצורע מעוזהו, דכתיב וּכְחֻזְקָתוֹ נָבָה לְבוֹ עַד-לְהַשְׁחִית וַיִּמְעַל בְּתוֹ אֱלֹהָיו וַיָּבֵא אֶל-הַיֵּכָל ה' לְהַקְטִיר עַל-מִזְבֵּחַ הַקְּטָרֶת, וכתיב וְהִצְרַעַת זְרָתָה בְּמִצְחוֹ. מחזיק בפלך מאסא, דכתיב רק לַעֲת זְקַנְתּוֹ חָלָה אֶת-רִגְלָיו, ואמר רב יהודה אמר רב שאחזו פודגרא (כן שם החולי אף בלשוננו). אמר ליה מר זוטרא בריה דרב נחמן לרב נחמן היכי דמי, אמר ליה כמחט בבשר החי. מנא ידע (רב נחמן)? אי בעית אימא מיחש הוה חייש ביה, ואיבעית אימא מרביה הוה גמיר לה, ואיבעית אימא סוד ה' לִירְאָיו וּבְרִיתוֹ לְהוֹדִיעֵם. נופל בהרב מיאשיהו דכתיב וַיִּרְוּ הַיָּרִים לַמֶּלֶךְ יֵאשִׁיָּהוּ, ואמר רב יהודה אמר רב שעשו כל גופו ככברה. וחמר לחם מיכניה, דכתיב וַאֲרָחְתּוֹ אֲרָחַת תִּמְיֵד נִתְּנָה לָּו (מאת נבוכדנצר היתה לו). אמר רב יהודה אמר רב היינו דאמרי אינשי [דף מט ע"א] תהא לוטא ולא תהא לאטה (נוח לך להיות מן המקוללים ולא מן המקללים, לפי שסוף קללת חנם לשוב אל המקלל).

אתיוה ליואב, דייניה. אמר ליה מאי טעמא קטלתיה לאבנר, אמר ליה גואל הדם דעשאל הואי, עשאל רודף הוה, אמר ליה היה לו (לאבנר) להצילו (את עצמו) באחד מאבריו [של עשאל ולא יהרגנו, דהכי אמרינן (סנהדרין עד.) רודף אחר חבירו להרגו ויכול זה להציל את עצמו באחד מאיבריו של רודף, ולא עשה כן אלא חזר כנגדו והרגו נהרג עליו]. אמר ליה לא יכיל ליה (אבנר לכוון באחד משאר איבריו). אמר ליה (יואב) השתא בדופן חמישית (כנגד צלע חמישי) כיון ליה, דכתיב וַיִּכְהוּ אַבְנֵר בְּאַחֲרֵי הַחֲנִית אֶל-הַחֶמֶשׁ, ואמר רבי יוחנן בדופן חמישית, במקום שמרה וכבד תלויין בו, באחד מאיבריו לא יכיל ליה (בתמיס).

אמר ליה ניזיל אבנר (דינו של אבנר פטור אתה עליו) מאי טעמא קטלתיה לעמשא

כדי שייראו בעלי אימה ויפחדו מהן, ובני יפת תואר נשי נכרים שהיו לוקחים בשביה והתירן הכתוב כדכתיב וראית בשביה...), ומהלכין בראשי הגייסות היו, והן הן בעלי אגרופין של דוד.

סנהדרי הוא, שהיו דנין שם). אמר ליה מאי טעמא קטלתיה לעשאל, עשאל רודף היה. היה לך להצילו באחד מאיבריו, לא יכילי ליה, השתא בדופן חמישית כוונת ליה, באחד מאיבריו לא יכלת ליה (בממיה) לדבר אתו בשלי אמר רב יהודה אמר רב על עיסקי שלו (לשון של נעלך שאל לו בערמה, יבמה גדמת היאך חולצת התחיל שוחה מלפניו ומראהו כך היא חולצת בשיניה והוא שלף חרבו והרגו כדכתיב 'בחגורתו אשר במתניו ובנעלו אשר ברגליו').

ויבנהו שם החמש אמר רבי יוחנן בדופן חמישית, מקום שמרה וכבד תלויין בו.

והשיב ה' את-דמו על-ראשו אשר פגע בשני-אנשים צדקים וטבים ממנו, טובים שהיו דורשין אכין ורקין (שלא לקיים מצות המלך לעבור על דברי תורה, עמשא כדאמרן, אבנר כשאמר לו שאול לעבדיו 'סובו והמיתו את כהני ה'...' וכתוב ולא אבו עבדי שאול לשלוח ידם ולפגוע) והוא לא דרש (והרג אוריה במצותו של דוד אע"ג שלא צוה דוד אלא באיגרת כדכתיב ויכתב בספר לאמר הבו את אוריה...). צדקים שהן בפה ולא עשו, והוא באיגרת עשה.

ועמשא לא-נשמר בחרבו אשר ביד-יואב, אמר רב שלא חשדו.

(כיואב כתיב) ויִקְבַּר בְּבֵיתוֹ בְּמִדְבָּר, אטו ביתו מדבר הוא? אמר רב יהודה אמר רב כמדבר, מה מדבר מופקר לכל אף ביתו של יואב מופקר לכל (לעניים להתפרנס מביתו). דבר אחר כמדבר, מה מדבר מנוקה מגזל ועריות אף ביתו של יואב מנוקה מגזל ועריות.

ויואב יתיה את-שאַר הָעִיר אמר רב יהודה אפילו מוניני וצחנתא טעים (שהיה טועם) פרים להו (אפילו דברים דקים וענוגים, משלח להם למזונות, לעניים של עיר. פרים לשון פרס שנוטלין מבית המלך).

כדי שייראו בעלי אימה ויפחדו מהן, ובני יפת תואר נשי נכרים שהיו לוקחים בשביה והתירן הכתוב כדכתיב וראית בשביה...), ומהלכין בראשי הגייסות היו, והן הן בעלי אגרופין של דוד.

ופליגא דרבי אבא בר כהנא (כל האמוראים האלו ססובים שיואב התנגד לזו המלך ופליגא הם חולקים על דברי אבא בר כהנא, שלדבריו היה יואב צלום עם דוד) דאמר רבי אבא בר כהנא, אילמלא דוד (שהיה עוסק בתורה) לא עשה יואב מלחמה (אבל זכותו של דוד עומדת לו ליואב במלחמותיו של דוד) ואילמלא יואב לא עסק דוד בתורה. דכתיב וַיְהִי דָוִד עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וַיִּצְדָּק לְכָל-עַמּוֹ וַיּוֹאֲב בֶן-צְרוּיָה עַל-הַצָּבָא. מה טעם דוד עשה משפט וצדקה לכל עמו משום דיואב על הצבא. ומה טעם יואב על הצבא משום דדוד עשה משפט וצדקה לכל עמו.

וַיֵּצֵא יוֹאֵב מֵעַם דָּוִד וַיִּשְׁלַח מְלָאכִים אַחֲרָיו אַבְנֵר וַיִּשְׁבּוּ אֹתוֹ מִבּוֹר הַסֶּקֶה. מאי בור הסירה? אמר רבי אבא בר כהנא בור (צפחת מים שלקח דוד מראשותיו של שאול כשהיה ישן במעגל, וכשאמר להם דוד בני מות אתם שלא שמרתם את אדוניכם שכבר הייתי יכול להורגו, 'ראו נא איפוא חנית המלך ואיה צפחת המים...' היה לו לאבנר למחות בשאול ולומר לו ראה כמה צדיק הוא שלא הרגך, ולא מיחה אלא אמר שמא אחד מבני הצבא נתנם לו) וסירה (קוץ כשכרת דוד את כנף מעילו של שאול במערה, היה לו לאבנר ללמד זכות על דוד ולומר לשאול ראה כמה חם עליך ולא הרגך בהיותך יחד עמו במערה, ולא לימד זכות אלא אמר שמא כשעברתם אצל הקוצים והסירים נכנס אחד מן הקוצים בכנף מעילך והוא היה טמון שם וחתכו) גרמו לו לאבנר שיהרג.

וַיִּטְהַר יוֹאֵב אֶל-תּוֹךְ הַשָּׁעַר לְדַבֵּר אִתּוֹ בְּשָׁלִי, אמר רבי יוחנן שדנו דין סנהדרי (כמו 'אל זקני עירו ואל שער מקומו' דסתם שער לשון

דתני ר' חייא דם נדה ודאי מעביר עליו שבעה סממנין ומבטלו) רוק תפל (שלא טעם כלום כל אותו היום, 'תפל' ריקם ונגוב וחסר כל טעם מאכל, כגון דבר שלא נמלה דמיקרי תפל) ומי גריסין (ומי לעיסת גריסין של פול, שלועסין וכוססין אותו ומשפשפין אותו בהן) ומי רגלים (שהחמיצו והסריחו) ונתר (מין אדמה הוא, וקורין לה ניתרא) ובורית (עשב הוא ומעביר כתמים) קמוליא (התם מפרש לה שלוף דויץ, ולא ידענא מאי היא) ואשלג (נמצא בנקבי מרגליות העולות מתוך הים) וקתני סיפא העבירן שלא כסידרן, או שהעבירן שבעתן כאחד לא עשה ולא כלום (אין זה נסיון, שאם לא עבר בכך אכתי איכא למימר דם הוה, והאי דלא עבר היינו משום דאין גריסין מועילין אלא לאחר הרוק, וכן כולם כסדר, והא דרב סחורא קבועה בהאי גמרא משום דמייתנין להני ארבע מיתות בית דין דמתניתין עלה, כדפליג רב פפא עליה ואמר אף ארבע מיתות דווקא נישנו, הקודם במשנה קודמת לחברתה אם נתחייב שתי מיתות).

רב פפא סבא משמיה דרב אמר אף ארבע מיתות, מדקא מפליג רבי שמעון שמע מינה דוקא קתני. ואידך בפלוגתא לא קא מיירי (רב סחורא נמי אית ליה דמתניתין דוקא תנן, ומיהו כי נקט איהו לא נקט מילי דפלוגתא).

רב פפא אמר אף סדר יומא (דעבודת יום הכפורים הסדורות במשנה במסכת יומא זו אחר זו, דווקא קתני). דתנן כל מעשה יום הכפורים [כתבו התוס' למ"ד (יומא ס:)] לא נאמר חוקה אלא בדברים הנעשים בבגדי לבן בפנים לא איירי בדברים שנעשים בבגדי זהב בחוץ האמורים על הסדר, אם הקדים מעשה לחבירו לא עשה ולא כלום. ואידך (אמר לך וודאי דוקא קתני, ומיהו...) ההוא חומרא בעלמא (החמיר הכתוב בעבודת אותו היום, שאם שינה בסידרו פסול, ולא משום חשיבות דעבודות

פרק ארבע מיתות

דף מט ע"ב משנה ארבע מיתות נמסרו לבית דין סקילה, שריפה, הרג, וחנק [דווקא נקט סידרא, סקילה חמורה משריפה, ושתייהן מהרג, ושלתן מחנק, ונפקא מינה למתחייב שתי מיתות דקיימא לן (פא.) דנידון בחמורה]. רבי שמעון אומר שריפה, סקילה, חנק והרג. זו מצות הנסקלין [שפירשנו לעיל (מה.) בית הסקילה היה גבוה שתי קומות... ומשום דבעי למתני מצות הנשרפין והנהרגין והנחנקין כיצד, הדר ונקט להאי].

(גמרא) אמר רבא אמר רב סחורא אמר רב הונא [כתבו התוס' בכמה דוכתי איכא הכי (סרנא) למל מרז סחורא] והא דאמר רבא בב"מ (לג.) כגון רב סחורא דאסברן זוהמא ליסטרין משמיה דנפשיה לא אגמריה טפי (מונא סס צגמ' סלימדו רב דבר זה בללז) א"נ ה"ק (כך כוונת הגמ' סס) אפילו לא למד מרבו אלא דבר זה בלבד נחשב רבו בכך א"נ בההיא שעתא אכתי לא גמר מיניה טפין כל מקום שישנו חכמים דרך מניין (וסידרו דבר אחר דבר) אין מוקדם ומאוחר (לא דקדקו להקדים במשנתן את המוקדם, ולאחר את המאוחר, שיש מקום שהשנוי מאוחר במשנה צריך להקדימו במעשה, כגון סדר שמונה בגדים של כהונה גדולה כדמפרש לקמיה דמכנסים קודמין בלבישה, ולא הקדימו לשנותן כסדר לבישתן, ויש מקום שהסדר שנוי כמשפטו לכתחילה, אבל אי אפיך לית לן בה, כגון דברי סדר חליצה כדלקמיה) הוין משבעה סממנין (האמורים לענין הכתם של דם, שבהן דיקדקו בסדר משנתן, כל דבר המועיל לחבירו קרי ליה סם לגביה, ואין סם לשון בושם ולא לשון מרפא, אלא לשון דבר הצריך לתיקון חבירו) דתנן שבעה סממנין מעבירין על הכתם (פירש רש"י לבודקו אם דם נדה הוא, ולטמא טהרות שנגע בהן, או צבע הוא והטהרות טהורות, ואם עבר באלו שבע סממנין כשיכבס אותו בהן כסדרן בידוע שדם היה, ואם לא עבר בידוע שצבע היה. כתבו התוס', פירש רש"י לבודקו אם דם נדה הוא. ור"ת מפרש דאפילו דם נדה ודאי אע"ג דמטמא לה ויבש כיון דאין עובר על ידי ד' סממנים בטל וטהור (האלמומית שנטארה אינה נחשבת, שעיקר הדם כבר ירד, ולכן אינה מטמאה)

שמעינן דמתניתין לאו דווקא, משום הכי נקט (לה הכא). תניא נמי הכי בין שהקדים חליצה לרקיקה או רקיקה לחליצה מה שעשה עשוי.

ולאפוקי (אהא דרב סהורא קא מהדר) מהא, דתנן כהן גדול משמש בשמונה כלים, והדיוט בארבעה בכתונת, במכנסים, במצנפת, ואבנט. מוסיף עליהן כהן גדול חושן, ואפוד, ומעיל, וציץ. ותניא מניין שלא יהא דבר קודם למכנסים שנאמר וּמְכַנְסֵי־בֶדֶד יִהְיוּ עַל־בְּשָׂרוֹ (משמע כשלו בשן יהא בשרו מבלי לבוש, דאי לא הא אתא לאשמועינן למה לי על בשרו) ותנא מאי טעמא אקדמיה לכתונת (הואיל ומכנסיים קודמין) משום דאקדמיה קרא (כתונת בד קדש ילבש ומכנסי בד...). וקרא מאי טעמא אקדמיה? משום דמכסיא כולה גופיה עדיפא ליה.

'סקילה שריפה...' סקילה חמורה משריפה (טעמא דמתניתין מהדר לפרושי, מאי טעמא דרבנן דאמרו סקילה קודמת לשריפה, ושריפה להרג, והרג לחנק) שכן ניתנה למגדף (מברך את השם, והוא בסקילה כדכתיב 'הוצא את המקלל') ולעובד עבודה זרה (שהן עבירות חמורות). מאי חומרא (דמגדף ועבודת כוכבים דקאמרת דמיתה הניתנה להם ודאי חמורה משאר מיתות שהרי ניתנה לעבירה חמורה) שכן פושט ידו בעיקר. אדרבה, שריפה חמורה, שכן ניתנה לבת כהן שזינתה, ומאי חומרא שכן מחללת את אביה [כדקאמרינן לקמן (נב). שאם היו נוהגין בו קדש נוהגין בו חול, אומר ארור שזו ילד, ארור שזו גידל] [דף נ ע"א] קסברי רבנן (דמתניתין) נשואה (בת כהן) יוצאה מכלל נשואה בת ישראל (מחנק) לשריפה ולא ארוסה (ארוסה דגבי בת ישראל בסקילה לא יצאה בבת כהן מכלל ארוסה בת ישראל) ומדאפקה רחמנא לארוסה (בת כהן) בסקילה שמע מינה סקילה חמורה (דעל כרחיך ארוסה חמורה מנשואה שמחללת ומזנה בית אביה, והכתוב החמיר עליה דהא נשואה בת

הוא שתהא זאת חמורה וחשובה מחבירתה, אלא חומר היום שנכתבה חוקה בסידורה לעכב, וכי אמרינן אנן במידי דחשיבותה גרם ליה כגון ארבע מיתות, דאמרינן לקמן דזו חמורה מזו, וכן בשבע סמנין שצורכו וכחו של כל אחד ואחד גורם לו ליקדם, וכן מכנסיים שחישבן הכתוב להקדימן כדלקמן, אבל יום הכפורים חומר היום בעלמא הוא שלא לשנות בו ולא כח עבודות).

רב הונא בריה דרב יהושע אמר אף סדר תמיד [הקשו התוס' תימה דלא קאמר אף סדר ברכות דתנן בר"ה (לב). סדר ברכות אבות וגבורות וקדושת השם, עוד תנן התם (לג): סדר תקיעות ג'] דקתני עלה זהו סדר תמיד. ואידך (רב פפא דאיירי נמי בחומרי, אמר לך...) ההוא למצוה בעלמא (ואי אפיך לית לן בה).

(האי כל מקום דקאמר רב סהורא דלא דיקדקו בו, אתא...) לאפוקי ממצות חליצה (דלא תימא דווקא הוא, ואע"ג דמצותיה הכי כדקא מסדר ואזיל) דתנן, מצות חליצה בא הוא ויבמתו לפני בית דין, היו נותנין לו עצה ההוגנת לו (שאם היה הוא זקן והיא ילדה, הוא ילד והיא זקינה, אומרינן לו 'כלך אצל שכמותך ולא תכנים קטמה לתוך ביתך') שנאמר וְקָרְאוּ־לוֹ זְקַנֵי־עִירוֹ וְדִבְרוּ אֵלָיו, והיא אומרת (תחילה) מֵאֵן יִבְמִי... והוא אומר (לה) לֹא חֲפְצָתִי לְקַחְתָּהּ ובלשון הקדש היו אומרינן [במסכת סוטה יליף לה בדף (לב):] וְנָשָׂה יִבְמָתוֹ אֵלָיו לְעֵינֵי הַזְקָנִים וְחָלְצָה נַעֲלָו מֵעַל רִגְלָו וַיִּרְקָה בְּפָנָיו רוּחַ הַנְּרָאָה לְדֵינָן (שיהא בו כדי לראות כשיוצא מפיה, דבעינן לעיני הזקנים וירקה). וְעָנְתָהּ וְאָמְרָה כָּכָה יַעֲשֶׂה לְאִישׁ... וְנִקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל... ואמר רב יהודה מצות חליצה קוראה וקורא, חולצת ורוקקת וקוראה (קוראה מאן יבמי, וקורא לא חפצתי, חולצת ורוקקת וקוראה ככה יעשה לאיש). והוינן בה מאי קא משמע לן, מתניתין היא, הא קא משמע לן מצוה הכי, ואי אפיך לית לן בה (ומהא דרב יהודה

למימר שזה גורם לו שניתן לפושט יד בעיקר משום חומרא דאיכא בהדיה דממונו אבד).

סקילה חמורה מסייף שכן ניתנה למגדף ולעובד עבודה זרה. ומאי חומרא כדאמרן (שכן פושט ידו בעיקר) אדרבה, סייף חמור שכן ניתן לאנשי עיר הנדחת. ומאי חומרא שכן ממונן אבד. אמרת איזה כח מרובה (כלומר אי זה עון חמור) כח המדיח או כח הנידח, הוי אומר כח המדיח, ותניא מדיחי עיר הנדחת בסקילה [באלו הן הנחנקין (סנהדרין פט:)] יליף טעמא, ומדמדיח בסקילה ונידחין בסייף שמע מינה סקילה חמורה].

סקילה חמורה מחנק (כתבו התוס' ה"ה דהמ"ל מק"ו משריפה או מסייף דחמורין מחנק וסקילה חמורה מהן דכה"ג קאמר לקמן לר"ש) שכן ניתן למגדף ולעובד עבודה זרה, ומאי חומרא כדאמרן. אדרבה, חנק חמור, שכן ניתן למכה אביו ואמו [דכתיב ביה 'יומת' סתמא, וקיימא לן (סנהדרין נב:) כל מיתה האמורה בתורה סתם אינו אלא חנק הקשו התוס', ותימה סקילה נמי ניתנה למקלל אביו ואמו דהוקש כבודן לכבוד המקום, ועוד וכי מפני שהוקש יהא חמור מכבוד המקום עצמו, ועוד דכב"ק (כה.) אמר ק"ו לשכינה י"ד יום וי"ל דלא קאמר שיהא חמור מסקילה אלא כלומר חמור בסקילה שכן הוקש]. ומאי חומרא שכן הוקש כבודן לכבוד המקום (נאמר כאן 'כבד את אביך' ונאמר להלן כבד את ה' מהונך) מדאפקיה רחמנא לארוסה בת ישראל מכלל נשואה בת ישראל מחנק לסקילה שמע מינה סקילה חמורה (על כרחיק ארוסה חמורה מנשואה, שרעה לשמים ולבריות ולעצמה, שפוגמת כבודה ומשפחתה, ואיכא קלון טפי מנשואה שכבר נפגמה, ומדאפקיה רחמנא מכלל מות יומת הנואף דהיינו חנק דאף ארוסה היתה בכלל אשת רעהו ואפקה בהדיא לסקילה, כדכתיב 'כי תהיה נערה בתולה מאורסה...') שמע מינה סקילה חמורה. עוד כתב רש"י ואי קשיא לך למה לי להדורי בטר טעמא בכלהו דתיהוי סקילה חמורה מינייהו מכיון דאשכח סקילה חמורה משריפה, ולקמן יליף שריפה חמורה ממיילא ידעינן דסקילה חמורה מסייף תריץ משום דלקמן לא

ישראל בחנק שהיא קלה מכולן, וארוסה בסקילה, לפום ריהטא דסוגיא הכי מיפרשא כדפרישית. ומיהו כי דייקת בה שפיר לא אשכחת קרא לרבנן מנא להו דנשואה יצאה ולא ארוסה אלא משום דאית להו סקילה חמורה הוא דקאמרי, על כרחיק לא יצאה ארוסה בת כהן מכלל ארוסה בת ישראל מסקילה לשריפה להקל, ויש להקשות היכי ילפינן מהכא דסקילה חמורה הא איהי לא קמה להו לרבנן אלא משום דקסברי סקילה חמורה, הלכך על כרחיק האי מדאפקיה רחמנא לארוסה בת כהן בסקילה דנקט הכא, לאו טעמא למילתייהו היא, אלא יתובי מילתא בעלמא, ועיקר טעמייהו מדניתנה למגדף ולעובד עבודה זרה הוא, ודקשיא לך אדרבה שריפה חמורה שכן ניתנה לבת כהן, ומאי חומרא שכן מחללת את אביה הכי מתרצה לה כדמתרצינא לקמן גבי מכה אביו ואמו אפילו הכי פושט ידו בעיקר עדיף, והאי דקאמר דקסברי רבנן נשואה יצאה לשריפה... על כרחיק נקט ליה, דלא תימא מדיצאה ארוסה בת כהן מארוסה בת ישראל מסקילה לשריפה שמע מינה שריפה חמורה, והכי קאמר לעולם סקילה חמורה דפושט ידו בעיקר עדיף, וגבי בת כהן דאחשבה לשריפה לאו לגבי סקילה אחשבה, אלא לגבי חנק אחשבה, דנשואה היא דיצאה ולא ארוסה, והאי מדאפקיה רחמנא... אורך דברים הוא, ונראה בעיני דלא גרסינן לה כתבו התוס', פירש רש"י דעיקר טעמא דאפ"ה פושט ידו בעיקר עדיף, וכן משמע לקמן (עט:)) דתנן אמרו לו אילו לא היתה סקילה חמורה לא ניתנה למגדף ולעובד עבודת כוכבים. וא"ת סייף יוכיח שניתן לאנשי עיר הנדחת שפושטין ידיהם בעיקר, ואפ"ה שריפה חמורה ממנו כדמוכח בשמעתתא. וי"ל דסייף יש לו חומרא אחריתי עמו שממונו אבד ושקולין שניהם בסקילה, ואע"ג דאמרינן בסמוך אדרבה סייף חמור מסקילה שכן ניתן לאנשי עיר הנדחת, ומאי חומרא שכן ממונו אבד דמשמע שזה גורם לו שהוא חמור כיון שיש בו חומרא זו, התם היינו טעמא דאכתי לא ידעינן דסייף קל ואית לן למימר מסברא דכיון דיש בו חומרא זו דממונו אבד מיתתו נמי חמורה, אבל כיון דידעינן דסייף קל איכא

רבי שמעון אומר... שריפה חמורה מסקילה שכן ניתנה לבת כהן שזינתה, ומאי חומרא שכן מחללת את אביה. אדרבה, סקילה חמורה שכן ניתנה למגדף ולעובד עבודת כוכבים, ומאי חומרא שכן פושט ידו בעיקר. רבי שמעון לטעמיה (לקמן יליף מקרא דכתיב בת כהן סתמא) דאמר אחת ארוסה ואחת נשואה יצאה לשריפה, ומדאפקיה רחמנא לארוסה בת כהן מכלל ארוסה בת ישראל מסקילה לשריפה שמע מינה שריפה חמורה.

שריפה חמורה מחנק שכן ניתנה לבת כהן שזינתה, ומאי חומרא כדאמרן. אדרבה, חנק חמור שכן ניתן למכה אביו ואמו. ומאי חומרא שכן הוקש כבודם לכבוד המקום. מדאפקיה רחמנא לנשואה בת כהן מכלל נשואה בת ישראל מחנק לשריפה שמע מינה שריפה חמורה.

שריפה חמורה מסייף שכן ניתנה לבת כהן שזינתה, ומאי חומרא כדאמרן. אדרבה, סייף חמור שכן ניתן לאנשי עיר הנדחת, ומאי חומרא שכן ממונם אבד. אמרת, וכי איזה כח מרובה, כח המדיח או כח הנידח הוי אומר כח המדיח [ור' שמעון אית ליה מדיחי עיר הנדחת בחנק, ויליף לה מקרא (סנהדרין פט:)] ומדמדיחין בחנק ונדחין בסייף אלמא חנק חמור מסייף, וכבר קיימא לן לעיל דשריפה חמורה מחנק הלכך כל שכן דחמורה היא מסייף מקל וחומר, מה חנק דחמור מסייף...? [דף נ ע"ב] וקל וחומר ומה חנק שחמור מסייף שריפה חמורה ממנו, סייף הקל לא כל שכן.

סקילה חמורה מחנק שכן ניתנה למגדף ולעובד עבודה זרה, ומאי חומרא כדאמרן. אדרבה, חנק חמור, שכן ניתן למכה אביו ואמו, ומאי חומרא שכן הוקש... מדאפקיה רחמנא לארוסה בת ישראל מכלל נשואה בת ישראל מחנק לסקילה שמע מינה סקילה חמורה (כתבו התוס' הא דפשיטא ליה דנשואה

קיימא לן שריפה חמורה מסייף אלא מגזירה שוה מסקילה דאשכחן בה דחמיר מסייף, הלכך מיבעי ליה לאהדורי אטעמא דחמורה סקילה מסייף).

שריפה חמורה מסייף שכן ניתנה לבת כהן שזינתה. ומאי חומרא שכן מחללת את אביה. אדרבה, סייף חמור שכן ניתן לאנשי עיר הנדחת, ומאי חומרא שכן ממונן אבד, נאמר אביה בסקילה (בנערה המאורסה לזנות בית אביה הקשו התוס', תימה אע"ג דמסברא סייף חמור אתיא ג"ש ומפיק ליה, וא"כ לעיל נמי דמסברא סקילה חמורה משריפה כדפירש רש"י דפושט ידו בעיקר עדיף אמאי לא אתי גזירה שוה ומפקא מסברא ונימא אחת ארוסה ואחת נשואה יצאה לשריפה, דמה אביה האמור בסקילה בארוסה אף אביה האמור בשריפה בארוסה) ונאמר אביה בשריפה (בבת כהן 'את אביה היא מחללת') מה אביה האמור בסקילה סקילה חמורה מסייף (כדיליף טעמא לעיל ממדיחין ונדחין) אף אביה האמור בשריפה שריפה חמורה מסייף.

שריפה חמורה מחנק שכן ניתנה לבת כהן שזינתה, ומאי חומרא כדאמרן. אדרבה, חנק חמור שכן ניתן למכה אביו ואמו, ומאי חומרא שכן הוקש כבודן לכבוד המקום. מדאפקיה רחמנא לנשואה בת כהן (סתמא כתיב, ארוסה ונשואה משמע, ורבנן הוא דמפקי ארוסה מההיא כלל, ושבקי לה במילתא כדין ישראלית בסקילה משום דאית להו סקילה חמורה שכן ניתנה למגדף, ונשואה מיהת אפקה קרא מדין נשואה ישראלית מחנק לשריפה, אלמא שריפה חמורה, ואע"ג דמצי לאיתויי בגזירה שוה דאביה אביה כדאייתה לסייף ניחא לאיתויי מגופה) מכלל נשואה בת ישראל מחנק לשריפה שמע מינה שריפה חמורה.

סייף חמור מחנק שכן ניתן לאנשי עיר הנדחת, ומאי חומרא שכן ממונם אבד. אדרבה, חנק חמור שכן ניתן למכה אביו ואמו, ומאי חומרא שכן הוקש... אפילו הכי פושט ידו בעיקר עדיף.

בסקילה, ומשום דלר' שמעון שריפה חמורה מוקי לה בשריפה, שמע מינה...) למי שנתחייב שתי מיתות בית דין, נידון בחמורה (דהכא נמי שתי מיתות איכא, סקילה כדין ארוסה, ושריפה כדין בת כהן, הלכך לרבנן על כרחך ארוסה לא יצאה לשריפה, ולר' שמעון יצאה). **פסק הרמב"ם** סקילה חמורה מן השריפה ושריפה חמורה מן הסייף והסייף חמורה מן החנק וכל מי שנתחייב בשתי מיתות נדון בחמורה בין שעבר שתי עבירות זו אחר זו בין שעבר עבירה אחת שחייב עליה שתי מיתות אפילו נגמר דינו לקלה ואחר כך עבר על החמורה ונגמר דינו נידון בחמורה סנהדרין (יד,ד).

מאי רבי שמעון (לעיל מהדר, דאמרן לעיל ר' שמעון לטעמיה, דאמר אחת ארוסה ואחת נשואה יצאה לשריפה היכי שמעינן ליה) דתניא, רבי שמעון אומר שני כללות נאמרו בבת כהן (אחת בארוסה, ואחת בנשואה. כלומר, כשכלל הכתוב באשת איש 'מות יומת הנואף והנואפת' אף בת כהן משמע בחנק, וכשהוציא ארוסה לסקילה אף בת כהן במשמע, היינו כלל שני). בבת כהן ולא בבת ישראל (האי קראי סתמא כתיבי)? אימא אף בבת כהן (והכי קאמר שתי כללות שנאמרו בתורה בארוסה בסקילה, ובנשואה בחנק, אף בת כהן היתה תחילה במשמע, ובא הכתוב והוציא לך בת כהן לידון בשריפה, וסתמא כתיבא, ואחת ארוסה ואחת נשואה הוציא לשריפה). והוציא הכתוב נשואה מכלל נשואה, וארוסה מכלל ארוסה (מסקילה לשריפה). מה כשהוציא הכתוב נשואה מכלל נשואה (מחנק לשריפה, צא ולמד מיכן שהשריפה חמורה דמה כשהוציא נשואה מכלל נשואה...) להחמיר (עליה יצאה, דהא שריפה הכל מודים דחמורה מחנק) אף כשהוציא הכתוב ארוסה מכלל ארוסה להחמיר. זוממי נשואה בת כהן בכלל זוממי נשואה בת ישראל (בחנק, שלא הוציא

להחמיר היינו בג"ש דלעיל דמה אביה האמור בסקילה סקילה חמורה מחנק, אף אביה האמור בשריפה שריפה חמורה מחנק).

סקילה חמורה מסייף, שכן ניתנה למגדף... אדרבה, סייף חמור שכן ניתן לאנשי עיר הנדחת, ומאי חומרא שכן ממונם אבד. אמרת וכי איזה כח מרובה כח המדיה או כח הנידה, הוי אומר כח המדיה. וקל וחומר ומה חנק שחמור מסייף סקילה חמורה ממונו, סייף הקל לא כל שכן.

חנק חמור מסייף שכן ניתן למכה אביו ואמו ומאי חומרא כדאמרן. אדרבה, סייף חמור, שכן ניתן לאנשי עיר הנדחת, ומאי חומרא שכן ממונם אבד, אמרת וכי איזה כח מרובה כח המדיה או כח הנידה, הוי אומר כח המדיה, ותניא מדיחי עיר הנדחת בסקילה, רבי שמעון אומר בחנק.

מרגלא בפומיה דרבי יוחנן (סדור היה הדבר הזה בפיו, ולא ששנאה במשנה וברייתא אלא כך קיבלה שמועה מרבו) נערה המאורסה בת כהן שזינתה בסקילה (דרבנן אית להו דארוסה לא יצאה לשריפה, דאם כן נמצא אתה מיקל בבת כהן). רבי שמעון אומר בשריפה (דשריפה חמורה, הלכך לית לך לאפוקי מכלל סתם בת כהן, דקרא סתמא כתיב). זינתה מאביה [ארוסה בת ישראל שזינתה מאביה, דאיכא שתי מיתות סקילה משום ארוסה, ושריפה משום דמאביה זינתה, דבשריפה היא כדילפינן (ע"ה)] בסקילה (לרבנן דסקילה חמורה) רבי שמעון אומר בשריפה (הא קא משמע לן דלרבנן משום דאית להו סקילה חמורה סבירא להו דארוסה לא יצאה לשריפה כדמפרש ואזיל וטעמא) מאי קמ"ל, לרבנן נשואה יצאה לשריפה, ולא ארוסה. לרבי שמעון אחת ארוסה ואחת נשואה יצאה לשריפה. וטעמא מאי משום דלרבנן סקילה חמורה, לרבי שמעון שריפה חמורה. נפקא מינה (מהא דר' יוחנן דאמר דמשום דלרבנן סקילה חמורה הויא ארוסה בת כהן

שהערה זנותה מזנה את כבוד אביה) והא דקאמר 'כי האי תנא' לפי שהוא הזכירה. אי מה להלן נערה [שהביאה שערות ולא הביאה סימני בגרות, במסכת נדה (מו.) משנתמעך הכף] והיא ארוסה, אף כאן נערה והיא ארוסה. נערה והיא נשואה, בוגרת והיא ארוסה, בוגרת והיא נשואה, ואפילו הזקינה מנין, תלמוד לומר ובת כהן מכל מקום [פירש רש"י מרבויה ד"ו קא דריש, וכר"ע סבר לה דדריש לה לקמן (נא:)] כי האי גוונא, וליכא לפרושי דמדכתיב קרא שתמא יליף טעמא, דהא אתא גזירה שוה ומפקא ליה מסתמיה. התוס' הביאו את דברי רש"י כאן (ולת המסך דברי רש"י בעמוד הבא...) והא דקתני סיפא לכותי לחלל לנתין ולמזור מניין דמשמע יש לו קידושין בה ושמעינן ליה לר"ע דאמר ביבמות (סט.) אין קידושין תופסין בחייבי לאוין, הני מילי בחייבי לאוין דשאר, אבל חייבי לאוין גרידא, לא (בהם קידושין כן תופסין). והא דקאמר בסמוך (שכרייתא זו שלפנינו) כרבי אלעזר דאמר פנוי הבא על הפנויה עשאה זונה, ושמעינן ליה לר"ע דפליג עליה (וא"כ קשה, הכי רש"י העמיד כרייתא זו כר"ע, יש ליישב...) דנעשית זונה בכמה ביאות (ר"ל שמה שחולק ר"ע על ר"א שבזיאה אחת לא נעשית זונה, אבל חקה המופקרת לזנות, כן נעשית זונה) ועי"ל דכולה הך ברייתא רבי שמעון היא כדמוקי לה בסמוך, וסבר לה כר"א בפנוי הבא על הפנויה, וכר"ע דדריש וי"ו. ומיהו קשה דע"כ לר"ע גופיה דאמר לקמן (כרייתא לא:)] יכול אפי' פנויה תקשה והא כתיב לזנות (מוכח שם שגם פנויה נעשית זונה כזיאתה) וצריך לומר דסבירא ליה כרבי אלעזר (שכחמה ביאות נעשית זונה, ומוכח כתיבון ראשון).

בת כהן [דף נא ע"א] אין לי אלא שניסת לכהן, ניסת ללוי ולישראל, לכותי, לחלל (כהן שנשא גרושה או זונה, וילדה לו בן מיקרי חלל מן הכהונה כדכתיב לא יחלל זרעו) למזור ולנתין [אע"פ שאסורין לבא בקהל יש להם קידושין, והרי היא אשת איש דקדושין תופסין בחייבי לאוין, ואע"ג דהאי מתניתין ר"ע דדריש ו' ושמעינן ליה דאין קדושין תופסין בחייבי לאוין, איכא תנא ביבמות (סט.) דאית ליה אליבא דר' עקיבא, דכי אמר ר' עקיבא אין קדושין תופסין בחייבי לאוין הני מילי בחייבי לאוין דשאר, אבל בחייבי לאוין גרידי לא אמר, כותי איכא לאו דלא תתחתן בהם וכן נתין, דהוא מן הגבעונים] מניין, תלמוד לומר ובת איש כהן (איש יתירא למה לי אלא

הכתוב אלא אותה לבדה דכתיב היא באש תשרף ולא בועלה ולא זוממיה) וזוממי ארוסה בת כהן בכלל זוממי ארוסה בת ישראל.

תנו רבנן ובת איש כהן כי תחלל, יכול (משמע...) אפילו חללה את השבת, תלמוד לומר לזנות, בחילולין שבזנות הכתוב מדבר. יכול אפילו פנויה, נאמר כאן אביה ונאמר להלן (בנערה המאורסה) אביה, מה להלן זנות עם זיקת הבעל, אף כאן זנות עם זיקת הבעל (ולא פנויה, והאי דנקט תנא האי לישנא ולא נקט מה להלן ארוסה... משום דסופו נמי לאיתויי נשואה לשריפה, כדיליף ואזיל. הקשו התוס', תימה א"כ לזנות למה לי, דלא מיתוקם בחילול שבת מג"ש דאביה. וי"ל מ"מ לא הוה ממעינין חילול שבת דהוי אמינא דג"ש איצטריך למעוטי פנויה, ומדכתיב כי תחל הוה אמינא דאיירי נמי בחילול שבת). או אינו אומר אביה (לגזירה שוה זו...) אלא להוציא את כל האדם (שאם זינתה מאביה תידון בשריפה, אבל משאר כל אדם תידון כבת ישראל) כשהוא אומר היא מהללת (משמע היא מהללת אותו, ולא הוא מהללה, הרי על כרחיך כשזינתה משאר כל אדם אמור) הוי כל אדם אמור, הא מה אני מקיים אביה (למה לי למיכתביה כלל, אלא...) נאמר כאן אביה ונאמר להלן (גבי נערה המאורסה) אביה, מה להלן זנות עם זיקת הבעל, אף כאן זנות עם זיקת הבעל [פירש רש"י והאי תנא לית ליה האי דרשה דלקמן (גב.) שאם היו נוהגין בו קודש... (שהרי לרעה דלקמן יולא שתיבת 'אביה' אינה מיותרת) אי נמי אית ליה ליכתוב 'היא מהללת' ולא ליכתוב 'את אביה' וליהוי משמע אפילו משפחה, ואביה יותר מכולם. התוס' הביאו את פירוש רש"י. ובתבו שגם לקמן (גב.) משמע (כתיבון ראשון של רש"י) דלית ליה, דקאמר רב אשי (לאחר שהוצאה לרעה זו של 'אם היו נוהגין בו קודש' הוצאו דברי רב אשי) כמאן קרינא רשיעא בר רשיעא אפי' לרשיעא בר צדיקא כמאן כי האי תנא (זה התנא שאמר 'אם היו נוהגין בו קודש...') משמע דר"ע ור"ש דפליגי עליה דר' ישמעאל לית להו הך סברא. וקשה דאמר לעיל אליבא דר"ש מאי חומריה שכן מהללת את אביה (א"כ מוכח שלר"ש ס"ל לרעה זו של 'אם היו נוהגין בו קודש'). וצ"ל דכ"ע אית להו הך דרשה דאין מקרא יוצא מידי פשוטו (שפוט הפסוק

אשה ובתה... אף כאן חייב על בתו כעל בת בתו. ומן קל וחומר לא תייתיה דאין עונשין מן הדין, אבל גזרה שוה הוי כאילו מפורש בו, דהא להך דרשה איכתיב הנה יתירא) אתיא זמה זמה (לידון בשריפה, כתיב הכא זימה היא וכתיב בשריפה זימה באש ישרפו ולא תהיה זימה בתוככם) איצטריך, סלקא דעתך אמינא (האי אביה) קרא (יתירא הוא דגליא שריפה בבת כהן שזינתה מאביה) לאפוקי (מגזירה שוה) דרבא (אתא למימר דלא תידרוש ליה לישראל הבא על בתו בשרפה) מדגלי רחמנא בבת כהן ולא בבת ישראל קמ"ל (היא מחללת, דבזינתה עם שאר כל אדם קאמר).

'בת כהן, אין לי אלא שניסת לכהן, ניסת ללוי, לישראל, ולכותי, ולחלל, לנתין, ולממזר, מניין, תלמוד לומר וכת' איש פתן אע"פ שאינה כהנת'. משום דאינסבא להו להני לאו בת כהן היא (בתמיה, למה לי איש יתירא לריבויי) ותו מידי כהנת לכהן כתיב? סלקא דעתך אמינא פ' תהל לזנות אמר רחמנא הני מילי היכא דקא מתחלא השתא (כשהיא מתחללת על ידי זנות) אבל הא, כיון דקא מתחלא וקיימא מעיקרא [נתחללה כבר על ידי נשואין שנשאת לחלל לנתין ולממזר נתחללה מן התרומה, אפילו ימות זרע אין לה לא תשוב עוד אל בית אביה כנעוריה, ונפסלת נמי מן הכהונה שלא תינשא עוד לכהן, וכולם יליף ביבמות (סח.)] דאמר מר ובת כהן כי תהיה לאיש זר, כיון שנבעלה לפסול לה (כגון נתין וממזר) פסלה [עולמית מתרומה ומכהונה, והתם פריך האי מיבעי ליה לגופיה זר שאינו כהן לא תאכל בתרומה בחייו ומשני ליה התם, וחלל אע"ג דלא פסיל לה הוא דהא כשר לבא בקהל, יליף לה ביבמות (טז.) מלא יחלל זרעו מקיש זרעו לו מה הוא פוסל אף זרעו פוסל, דכהן גדול הבא על האלמנה פוסל מן הכהונה ומן התרומה, דיליף לה מלא יחלל שני חילולין במשמע

למדרש דאב הוא דבעינן איש כהן, אבל בעל (לא בעינן איש כהן) אע"פ שאינה כהנת (אבת כהן קפיד קרא, שתהא בת איש כהן, ולא אשת כהן). 'היא' בשריפה ואין בועלה בשריפה. 'היא' בשריפה ואין זוממיה בשריפה. רבי אליעזר אומר את אביה בשריפה ואת חמיה בסקילה.

אמר מר יכול אפילו חיללה שבת. חיללה שבת בת סקילה היא (והיכי סלק"ד דהקל בה הכתוב משאר בנות ישראל לידון במיתה קלה)? אמר רבא הא מני רבי שמעון היא ופתכו התוס' אע"ג דר"ש לא דריש ז' דנשופטיך בדף (יד.) הכא דרישן דאמר שריפה חמורה. סלקד"א הואיל ואחמיר בהו רחמנא בכהני, דרבי בהו מצות יתירות תידון בשריפה, קמ"ל. מאי שנא מיניה דידיה (לענין שבת למה יחמיר לנו בנקיבות יותר מן הזכרים כהנים)? סלקא דעתך אמינא איהו דאישתריא ליה שבת לגבי עבודה (ומשום הכי היכא דלא אשתראי ליה מיהו לא תחמיר עליה) היא כיון דלא אשתריא שבת לגבה אימא תידון בשריפה, קמ"ל.

יכול אפילו פנויה' הא לזנות כתיב (ופנויה לאו זנות היא, דאין לשון זונה אלא שזינתה ויצתה מתחת בעלה לאחרים כמו 'כי זנית מעל אלהיך' לשון מורדת ויוצאה מזה לזה, 'תועה' סרה מן הדרך)? כדרבי אלעזר (במסכת יבמות בהבא על יבמתו) דאמר פנוי הבא על הפנויה שלא לשום אישות עשאה זונה (ליפסל מן הכהונה, אלמא זנות מיקרייא).

'או אינו אומר אביה אלא להוציא את כל אדם' אלא מאי ניהו (מאי קאמר לן קרא) שזינתה מאביה (בתמיה) מאי איריא בת כהן, אפילו בת ישראל נמי, דאמר רבא, אמר לי רב יצחק בר אבדימי אתיא הנה הנה (כתיב בבת בנו ובבת בתו 'ערות בת בנך או בת בתך... כי ערותך הנה' וכתיב בבת אשתו 'שארה הנה זימה היא' מה באשתו עשה בתה כבת בתה, דכתיב ערות

הוא (כדין בת ישראל, דהא לא יצתה מכללה).

שלח רבין משמיה דרבי יוסי ברבי חנינא כך היא הצעה של משנה (משנת ר' אליעזר כמו שהיא שנויה, ולא תפכה) לעולם כרבנן (דאית להו איפכא, ארוסה במקילה נשואה בשריפה) והכי קאמר (ואיהו נמי הכי אמר) כל שהוא (בת ישראל שזינתה מאחר) למטה ממיתת אביה (שריפה, כלומר במיתה שהיא קלה משריפה) ומאי ניהו נשואה בת ישראל, דאילו נשואה בת ישראל בחנק, הכא (נת סו נפאסא שזינתה מאחר) במיתת אביה (כאילו זינתה מאביה) בשריפה. כל שהיא (בבת ישראלית) למעלה ממיתת אביה, ומאי ניהו ארוסה בת ישראל, דאילו ארוסה בת ישראל בעלמא במקילה, הכא (נמי בבת כהן לא יצאת מכלל להקל ונידונית במיתה חמורה) במיתת חמיה (כאלו זנתה מחמיה) במקילה (יש לגמגם אמאי נקיט את חמיה תיפוק ליה דכן דינה במקילה אחרי שלא יצאה מן הכלל ומיהו הא מתקפינן אתקפתא אחריתי ומפקינן ליה מטעמא).

מתקוף לה רבי ירמיה מידי למעלה למטה קתני? אלא אמר רבי ירמיה [דף נא ע"ב] לעולם כרבי ישמעאל (דאמר ארוסה יצתה ולא נשואה...) והכי קאמר (ר' אליעזר) 'את אביה' ברשות אביה (דהיינו ארוסה) בשריפה. ואת חמיה (דהיינו נשואה, אם...) מחמיה (זינתה) במקילה (כבת ישראל) ומכל אדם בחנק (כישראל, דנשואה לא יצתה מן הכלל).

אמר רבא מאי שנא, או אידי ואידי ממש, או אידי ואידי רשות (ולא כתיבולו של ר' ירמיה שפיקש את רביה סונה ברשות רביה, מחמיה שזינתה מחמיה)? אלא אמר רבא לעולם כרבי שמעון (דאמר שריפה חמורה, הלכך על כרחיך ארוסה יצתה לשריפה, ובנשואה קסבר ר' אליעזר הואיל ובישראל קלה מאד דבחנק, דיי לך אם תחמיר על בת כהן לדונה במקילה, דסלקא חד דרגא, דלר' שמעון כך סדרן שריפה,

שמחלל אותה ואת הולד] ללוי וישראל נמי (אע"פ שאינה מחוללת עולמית, מיהו כל ימי חייו מחוללת מן התרומה, כדכתיב) וְשָׂבָה אֶל-בֵּית אָבִיהָ כְּנַעֲנִיָּהּ, מכלל דכי איתיה גביה לא אכלה, אימא לא תידון בשריפה קמ"ל.

ודלא כרבי מאיר (הא דאמרן לעיל בת כהן הנשואה לממזר בקדושתה קיימת ונידונית בשריפה דלא כר' מאיר). דתניא בת כהן שניסת לישראל ואכלה תרומה (בשוגג, דגבי זר איכא חיוב קרן וחומש) משלמת את הקרן (דכיון דלא זכי לה רחמנא בגוה גזילה היא אצלה) ואינה משלמת את החומש (דלאו זרה היא, הואיל וראויה לחזור אם ימות בעלה וזרע אין לה) ומיתתה בשריפה (אם זינתה). ניסת לאחד מן הפסולין (שנפסלה עד עולם ונתחללה הרי היא כזרה גמורה) משלמת קרן וחומש, ומיתתה בחנק, דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים זו וזו משלמות קרן ולא חומש, ומיתתן בשריפה.

'רבי אליעזר אומר את אביה בשריפה, ואת חמיה במקילה' מאי את אביה ואת חמיה, אילימא את אביה מאביה (שזינתה מאביה) ואת חמיה (שזינתה) מחמיה, מאי איריא בת כהן, אפילו בת ישראל נמי, בתו בשריפה וכלתו במקילה [במתניתין (ג.)] אלא את אביה ברשות אביה (ארוסה) ואת חמיה ברשות חמיה (נשואה). כמאן, אי כרבנן (דאמרי סקילה חמורה איפכא מיבעי ליה דהא ארוסה חמורה מנשואה, ולדידהו נשואה יצתה מכלל בת ישראל מחנק לשריפה, ולא ארוסה מסקילה לשריפה) האמרי נשואה יצאת לשריפה, ולא ארוסה. אי כרבי שמעון (דאית ליה שריפה חמורה מסקילה) האמר אחת ארוסה ואחת נשואה בשריפה. ואי כרבי ישמעאל (הא דאמר שריפה חמורה כר' ישמעאל דאמר לקמן בשמעתא...) ארוסה יצאת לשריפה ולא נשואה (דיליף לה מבנין אב דבארוסה הכתוב מדבר) את חמיה חנק

נמי הכי. והא דפסקינן הלכה כר' יוסי בקידושין (עב:) דעתידין ממזרים ליטרה, נ"מ בזה"ז שלא להתרחק ממשפחות שאינן ידועות, דבממזר שאינו ידוע מיירי. וביומא (יג.) דפסקו כרבי יוסי ראשון חוזר לעבודתו נ"מ לנשיא או פרנס שנתמנה על הציבור ועבר מהמת האונם. מיהו במנחות (גב.) קשה דפסק ר' יוחנן כאבא יוסף בן דוסתאי (וקס און לייטז שטק נפק"מ לזמן הזה) ונראה דרב יוסף פריך דוקא הכי הכא, ובפ' ב"ש (זבחים מה. שקק לילדיה קשה, אכל שאר אמולאים ס"ל לרוק וקבל עכר). והר"ר חיים פירש דלא פריך אלא היכא דאיכא תרתי שהוא למשיחא וגם עושה איסורא כיון דליכא נפקותא אלא על ידי איסור אין לפסוק הלכה למשיחא ונ"ל דלא פריך אלא היכי דלא נ"מ אלא ליישב לישיני דשמעתין כדמסיק, אבל הנך יש נפקותא איסור והיתר אע"ג דהוי למשיחא אמר ליה אבבי אלא מעתה, שחיטת קדשים לא ליתני הלכתא למשיחא, אלא דרוש וקבל שכר, הכא נמי דרוש וקבל שכר? הכי קאמרי הלכתא למה לי, סוגיא דשמעתא הלכה כמימר (בתמיה, מי שייך למימר הלכה בכי האי מחלוקת שאין בין רבין לרבינא לא חיוב ולא פטור ולא חילוק מיתה, דתרווייהו מפרשי נשואה בשריפה, ארוסה בסקילה, ובתיקון לשון הבריייתא פליגי, מר מתקן לה ללישנא דלא אצטריך לאפוכה, ומר מפיק לה משום דוחקא דלישנא, ומאי הלכה איכא למימר בסוגיא דשמעתא אחרי שאין אנו למידין ממנה כלום כשיבא המשיח ויחיה המתים נשאל את ר' אליעזר באיזה לשון אמרה).

מאי רבי ישמעאל דתניא ובת איש פתן פי תחל לזנות בנערה והיא ארוסה הכתוב מדבר. אתה אומר בנערה והיא ארוסה, או אינו אלא אפילו נשואה, תלמוד לומר איש אשר ינאף את אשת רעהו מות יומת הנאף והנאפת (כל מיתה סתם חנק) הכל היו בכלל הנאף והנאפת (נשואות וארוסות, כהנת וישראלית) הוציא הכתוב בת ישראל בסקילה, ובת כהן בשריפה (וכתב סתם ולמד סתם מן המפורש) מה כשהוציא הכתוב את בת ישראל (מכלל חנק) לסקילה ארוסה ולא נשואה, אף כשהוציא הכתוב בת כהן לשריפה ארוסה ולא נשואה. זוממיה ובוועלה

סקילה, חנק, והרג. ואת אביה ואת חמיה דקאמר רשות ניהו) וקסבר רבי אליעזר נשואה בארוסה. מה ארוסה חד דרגא מסקינן לה, מסקילה לשריפה. אף נשואה חד דרגא מסקינן לה, מחנק לסקילה.

מתקיף לה רבי חנינא הא אידי ואידי רבי שמעון בשריפה קאמר (ועל כרחיך לא מצית למימר, ר' אליעזר בהא פליג עליה, דמהיכא תיתי, אי לית ליה בנין אב דר' ישמעאל על כרחיך כיון דשריפה חמורה וקרא בת כהן סתמא כתיב שתיהן במשמע, ואי אית ליה בנין אב דבארוסה הכתוב מדבר נשואה על כרחיך לא יצתה מכלל נשואה בת ישראל, ומי הוציאה לסקילה, אם החמיר הכתוב בארוסה בת כהן מבת ישראל שכן היא חמורה, תחמיר בנשואה שהיא קלה)? אלא אמר רבינא לעולם כרבנן, ואיפוך (אידי ואידי רשות) את אביה (בנשות אביה היינו ארוסה) בסקילה, ואת חמיה (בנשות חמיה היינו נשואה) בשריפה. והאי דקאמר את אביה (ולא נקט לשון ארוסה ולשון נשואה) סירכא בעלמא נקט (דאיירי בלישנא דקרא. כתבו התוס' פירש רש"י והא דקאמר את אביה ולא נקט לשון ארוסה ולשון נשואה סירכא נקט. וקשה דבכל הספרים כתיב 'והא דקאמר את אביה בשריפה' (כ"ל שלפי גי' זו שאלת הגמ' אינה מדוע נקט ר"ל את הלשון 'את אביה', ולא נקט לשון ארוסה, אלא שאלת הגמ' היא מדוע טעה התנא וכתב שבזמן שהיא תחת אביה כלומר שהיא ארוסה, היא חייבת שריפה, ובזמן שהיא תחת חמיה, כלומר שהיא נשואה, היא חייבת סקילה). ויש לומר דנותן טעם במה טעה התנא ששנה את אביה בשריפה כיון שהיא בסקילה ומשני סירכא נקט, סירכיה דקרא דכתיב את אביה היא מחללת באש תשרף. ומיהו קשה דלא יהיב טעמא אלא אמאי נקט את אביה בשריפה אבל בכלתו לא יהיב טעמא וי"ל דהא דקתני את אביה בשריפה סירכא נקט משום דבעלמא בתו בשריפה וכלתו בסקילה).

אמר רב נחמן אמר רבה בר אבובא אמר רב הלכה כדשלה רבין משמיה דרבי יוסי ברבי חנינא (שכני אליעזר סוכר כננן). אמר רב יוסף הלכתא למשיחא [הלכה זו כשיבאו ימות המשיח אצטריך לנו, שישונו ארבע מיתות בית דין למקומן כתבו התוס' בזבחים (מה). פריך

נא: - גב.

(דינה כשריפה) מדינא (לדניין אב) דלעיל, דמה כשהוציא בת ישראל לסקילה ארוסה ולא נשואה (לכך הולך ר"ע ללמוד מוצת' לנשואה נמי דינה כשריפה).

ורבי ישמעאל, האי בת ובת מאי דריש ביה? מיבעי ליה לכדתני אבוהי דשמואל בר אבין לפי שמצינו שחלק הכתוב בזכרים (בכהנים) בין תמימים לבעלי מומין (לענין עבודה) יכול נחלוך בבנותיהן (בנות בעלי מומין יצאו מכלל קדושתן, ויהיה דינם כבנות ישראל אם זנו) תלמוד לומר בת ובת. ורבי עקיבא מוה"ק מקריבם ויהיו קדש, נפקא (לרבות אף בעלי מומין לקדושה). ורבי ישמעאל אי מההיא הוה אמינא הני מילי (דנפקי שאף בעלי מומין בקדושתן מוה"ק קדש) אינהו (הכהנים עצמן נתרבו לקדושה, שלא תאמר הואיל ופסולין לעבודה יהיו מותרין לטמא למתים) אבל בנותיהן לא, קמ"ל.

ורבי ישמעאל (דנפקא ליה במה מצינו, ולא איצטריך גזירה שוה) [דף נב ע"א] האי את אביה היא מחללת, מאי דריש ביה? מבעי ליה לכדתניא, היה רבי מאיר אומר מה תלמוד לומר את אביה היא מחללת שאם היו נוהגין בו קודש נוהגין בו חול, כבוד נוהגין בו בזיון, אומרין ארור שזו ילד, ארור שזו גידל, ארור שיצא זו מחלציו. אמר רב אשי כמאן קרינן רשיעא בר רשיעא ואפילו לרשיעא בר צדיקא, כמאן כהאי תנא. **פסק הרמב"ם** בת כהן שזינתה כשהיא אשת איש, בין שהיה בעלה כהן בין שהיה ישראל ואפילו היה בעלה ממזר או נתין או שאר מחייבי לאוין הרי זו בשריפה שנאמר ובת כהן כי תחל לזנות, ובוועלה בחנק וכן בת ישראל אשת כהן בחנק כדן כל אשת איש איסורי ביאה (ג.ג).

'זו מצות הנסקלין' מאי תנא דקתני זו מצות הנסקלין (אהיכא קאי)? משום דתנא נגמר הדין, מוציאין אותו לסקלו, בית הסקילה היה גבוה שתי קומות. ואידי דקא בעי למיתנא מצות הנשרפין תנא נמי זו מצות הנסקלין.

בכלל ועשיתם לו כאשר זמם... בוועלה מאי כאשר זמם איכא? אלא זוממיה בכלל מיתת בוועלה, משום שנאמר וְעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו ולא לאחותו (במקום שיש חילוק מיתה בעדותן כגון כאן שחייבו לה שריפה ולו סקילה, כדינו נדונין ולא כדינה הקשו התוס', תימה ת"ל מדכתיב היא ולא בוועלה היא ולא זוממיה וי"ל דאי מ'היא' לחודא לא הוה ממעטינן זוממים משום דבעינן כאשר זמם קמ"ל לאחיו ולא לאחותו, ואי מהתם הוה אמינא ה"מ היכא דמעידין נמי על הבעל (אבל אם הם מעידים רק עליה, יענשו כפי מיתתה ולא כפי מיתת הבעל) **דברי רבי ישמעאל**. **רבי עקיבא אומר** אחת ארוסה ואחת נשואה יצאת לשריפה (דקרא סתמא כתיב) יכול אפילו פנויה, נאמר כאן אביה ונאמר להלן אביה, מה להלן זנות עם זיקת הבעל, אף כאן זנות עם זיקת הבעל.

(המשך הכרייתא) אמר ליה רבי ישמעאל (הואיל ודורש אתה גזירה שוה, דרוש נמי הא דבארוסה משתעי) אי מה להלן נערה והיא ארוסה אף כאן נערה והיא ארוסה, אמר ליה רבי עקיבא ישמעאל אחי בת ובת אני דורש ('ו' יתירא לרבות הנשואה). אמר ליה וכי מפני שאתה דורש בת ובת נוציא זו לשריפה (ונחמיר עליה ממיתה המפורשת בה דהוי חנק) אם משמע (גזירה שוה) להביא את הנשואה הביא את הפנויה, ואם משמע להוציא את הפנויה הוציא את הנשואה. ורבי עקיבא אהני גזירה שוה למעוטי פנויה, ואהני בת ובת לרבות את הנשואה. ורבי ישמעאל סבר מדקאמר ליה בת ובת שמע מינה, הדר ביה מגזירה שוה ופתבו התוס', וא"ת היכי ס"ד דהדר ביה, דא"כ בת ובת למה ליה, דהא לא אתא בת ובת אלא לאפוקי מג"ש (כ"ל בפשטות פרשת בת כהן שזינתה עוסקת גם בלכוסה וגם בנשואה וכן מחמת גז"ש לבת ישראל היה מקום למעט את הנשואה, ולכך הולך ר"ע לכרובה מהמילה 'וצת', וא"כ כילד יתכן לומר שר"ע חזר בו מהגז"ש, שאם חזר בו מהגז"ש, לא היה לו לרד כלל מהמילה 'וצת') וי"ל (דסבר ר' ישמעאל שודאי שלר"ע לא בא תיבת 'וצת' לאפוקי מגז"ש, ללא הולך לו, כיון שחזר בו מהגז"ש ולא קיבלה מרביתו, אלא הולך לדרוש 'וצת' לכרובה את הנשואה לשריפה...)

קיים, ואידך ההיא שריפה ממש היא (הלכך על כרחיך לא מצי למילף גוף קיים מהתם ומאי בנפשותם שנתחייבו שריפה על עסקי נפשותם) (על חנופת אכילה ושתיה הנכנסת בנפשותם) כדריש לקיש, דאמר ריש לקיש מאי דכתיב בַּחֲנָפֵי לְעֵנִי מְעֹנֵג חֶרֶק עָלַי שְׁנִימוֹ, בשביל חנופה שהחניפו לקרה על עסקי לגימה (שהאכילם והשקם קרה לעדתו, ונתחברו עמו) חרק עליהן שר של גיהנם שניו (פתבו התוס' בת"כ איכא ב' ברייתות שנויות סתם דפליגי מעיקרא קתני כיצד היתה מיתתן שני חוטי... ונשרף גופן ובגדיהן קיימין שנאמר ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם וימותו ובתר הכי גבי יבכו את השריפה קתני שריפת נשמה וגוף קיים. וא"ת והא אמרינן בסוכה (כה:): מישאל ואלצפן היו שנדחו לפסח שני, ואי שריפה ממש הואי לא נטמאו. ויש לומר דשלדן קיימת הוה כדאמר (נדה כז:): מת שנשרף ושלדו קיימת טמא.

ומאן דיליף מבני אהרן מנא ליה (דגוף קיים בבני אהרן)? דכתיב וַיָּמָתוּ לְפָנָי הָיָה כְעֵין מִיתָה. ואידך ההוא שריפה ממש הואי (אף הגוף, אבל מבפנים התחילה שריפתו ושרפה והלכה עצמות ובשר) ומאי דכתיב וימתו דאתחיל בהו מגואי, כעין מיתה. דתניא, אבא יוסי בן דוסתאי אומר שני חוטיין של אש יצאו מבית קודש הקדשים, ונחלקו לארבע, ונכנסו שנים בחוטמו של זה ושנים בחוטמו של זה, ושרפום. והכתיב ותאכל אותם (דמשמע מייעוט אותם ולא דבר אחר, ואם הכל נשרף מאי קא ממעט)? אותם ולא בגדיהם (פתבו התוס', וא"ת והא כתיב וישאום בכותנותם ויש לומר דלא ידעינא אם בכותנות הנושאים או בכותנות הנישאים).

ונילף מפרים הנשרפים (פתבו התוס' המ"ל ואהבת לרעך כמוך ברור לו מיתה יפה) מה להלן שריפה ממש (אף הגוף, אבל מבפנים התחילה שריפתו ושרפה והלכה עצמות ובשר) אף כאן שריפה ממש? מסתברא, מאדם הוה ליה למילף, שכן אדם, חוטא, נשמה, פיגול (אדם מאדם, חוטא מחוטא, נטילת נשמה מנטילת נשמה, אבל שריפת

משנה מצות הנשרפין היו משקעין אותו בזבל עד ארכובותיו (שלא יתהפך אנה ואנה, ותפול הפתילה על בשרו מבחוץ) ונותנין סודר קשה לתוך הרכה (כורכין סודר קשה לתוך הרכה, מפני שהרכה אינה חונקת לפתוח פיו, והקשה מחבל את גרונו ומנוולתו, לפיכך קשה מבפנים לחנוק, ורכה מבחוץ להגין) וכורך על צוארו, זה מושך אצלו וזה מושך אצלו עד שפותח את פיו, ומדליק (מתוך) את הפתילה (בגמ' מפרש פתילה של אבר) וזורקה לתוך פיו, ויורדת לתוך מעיו וחומרת את בני מעיו (לשון חמרמרו מעי כווצת). רבי יהודה אומר (אין חונקין אותו בסודרין) אף הוא אם מת בידם (על ידי חניקתם קודם זריקת הפתילה) לא היו מקיימין בו מצות שריפה ('אף הוא' לישנא בעלמא הוא, כלומר אם יחניקוהו אף הוא ימות בידם ואין זו שריפה). אלא, פותח את פיו בצבת שלא בטובתו, ומדליק את הפתילה וזורקה לתוך פיו, ויורדת לתוך מעיו וחומרת את בני מעיו. אמר רבי אלעזר ברבי צדוק מעשה בבת כהן אחת שזינתה, והקיפוח חבילי זמורות, ושרפוח. אמר לו מפני שלא היה בית דין של אותה שעה בקי (צדוקין היו, שאין להם גזירה שוה אלא קרא כמשמעו).

(גמרא) מאי פתילה? אמר רב מתנה פתילה של אבר.

מנא לן (דכי האי גוונא שריפה היא דקאמר רחמנא) אתיא שריפה שריפה מעדת קרה (כתיב הכא 'באש תשרף', וכתיב התם 'אשר הקריבו השרופים') מה להלן שריפת נשמה וגוף קיים (לקמן פריך מנ"ל) אף כאן שריפת נשמה וגוף קיים. רבי אלעזר אמר אתיא שריפה שריפה מבני אהרן (דכתיב בהו יבכו את השריפה) מה להלן שריפת נשמה וגוף קיים אף כאן שריפת נשמה וגוף קיים.

מאן דיליף מעדת קרה, מנא ליה (דעדת קרה הכי הוה) דכתיב אֶת מִתְהוֹתֵי הַחַטָּאִים הָאֵלֶּה בְּנִפְשָׁתָם (ולא בגופם) שנשמתן נשרפת וגוף

קלה היינו גמלא נערה ויונקת, שהיא קלה, ועסקיה רעים מחמת שלא הורגלה לטעון משאוי).

אמר רבי אלעזר [דף נב ע"ב] למה תלמיד חכם דומה לפני עם הארץ (משום דאירי בעדת קרח נקט לה, שהיו תלמידי חכמים כדכתיב נשיאי עדה קריאי מועד אנשי שם, ועל שם שפיתם אותו רשע כשנהנו מממונו הקלו בעיניו להשיאם ולהחזיק ידו במחלוקת ולמרוד בהקב"ה) בתחלה (בעודו מתנהג בכבודו שאין צריך לו, הוא יקר בעיניו) דומה לקיתון של זהב, סיפר הימנו דומה לקיתון של כסף, נהנה ממנו דומה לקיתון של חרש, כיון שנשבר שוב אין לו תקנה.

אימרתא בת טלי בת כהן שזינתה הואי, אקפה רב חמא בר טוביה חבילי זמורות ושרפה. אמר רב יוסף טעה בתרתי, טעה בדרכ מתנה (דאמר לעיל שריפת בית דין פתילה של אבר היא כתבו התוס' ואף ר"א ב"ר צדוק נמי חזר בו) וטעה בדתניא [שאין בית דין ממיתין אלא בזמן לשכת הגזית, בעוד סנהדרין נוהגת בלשכת הגזית נוהגת אף בחוץ לארץ, כדאמרינן במסכת מכות (ז):] וְכַאֲתָּאֵל־הַפְּתָנִים תְּלֹוֹיִם וְאֶל־הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם, בזמן שיש כהן יש משפט בזמן שאין כהן אין משפט (כתבו התוס' המ"ל כדדרשינן לקמן (פז). מלמד שהמקום גורם).

אמר רבי אלעזר ברבי צדוק מעשה בבת כהן שזינתה... אמר רב יוסף בית דין של צדוקים הוה (שדורשין מקרא ככתבו).

הכי אמר להו (ר' אלעזר לחכמים, בתמיה, כדאמרינן במתניתין דמשמע שראה מעשה זה משגדל) והכי אהדרו ליה (לא היה בית דין בקי) והתניא (דאין מביאין ראיה מן הקטן אהדרו ליה) אמר רבי אלעזר ברבי צדוק זכורני כשהייתי תינוק ומורכב על כתיפו של אבא, והביאו בת כהן שזינתה, והקיפוה חבילי זמורות ושרפות, אמרו לו קטן

פרים אין בהם נטילת נשמה שכבר הן נשחטין). אדרבה, מפרים הנשרפים הוה ליה למילף, שכן מכשיר [שריפת בית דין מכשיר הכשר מצות המקום, וכן פרים הנשרפים, אבל שריפה דהני לאו בידי אדם הוה שיקיימו בהם מצות המקום כתבו התוס' תימה דלא השיב מכפר כדאמר לעיל (מב.)] לדורות (דבר הנוהג לדורות מדבר הנוהג לדורות)? הנך נפישין (כתבו התוס' ומשום הכי לא קאמר הכא מכשיר ממכשיר עדיף כדאמרינן לעיל (מב.) א"נ מכשיר דהתם עדיף שזה הכשירו בכך וזה (שחטוי חוץ) אדרבה נפסל בכך).

מאן דיליף מעדת קרח מאי טעמא לא יליף מבני אהרן (משום דקסבר...) ההוא שריפה ממש הואי. ונילף מינה (ותהוי שריפה ממש, ונילף שריפת בית דין מיניה לשריפה ממש, דהוה ליה אדם מאדם, וחוטא מחוטא, ונשמה, ופיגול)? אמר רב נחמן אמר רבה בר אבובא אמר קרא וְאֶת־בֵּית־לְרַעְיָהּ כְּמוֹד־בְּרוֹר לֹא מִיִּתָּהּ יִפֶּה.

וכי מאחר דאיכא דרב נחמן, גזירה שוה למה לי? אי לאו גזירה שוה הוה אמינא שריפת נשמה וגוף קיים לאו שריפה היא כלל (ובבית דין שריפה כתיב, ואי אתה רשאי לברור לו זו שאינה קרויה שריפה) ואי משום ואהבת לרעך כמוך לפיש ליה חבילי זמורות כי היכי דלישרוף לעגל (מהר) קמ"ל (גזירה שוה דמיקריא נמי שריפה, והשתא דאיהי מיקריא שריפה ברור אותה לו מדרב נחמן).

וכבר היו (אידי דאירי בבני אהרן תני ליה הכא לאשמועינן, דבשביל שהיו מבקשים שררה ורבנות מתו) משה ואהרן מהלכין בדרך ונדב ואביהוא מהלכין אחריהן וכל ישראל אחריהן, אמר לו נדב לאביהוא אימתי ימותו שני זקנים הללו ואני ואתה ננהיג את הדור, אמר להן הקב"ה הנראה מי קובר את מי. אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי נפישין גמלי סבי דטעיני משכי דהוגני (הרבה גמלים זקנים שטעונים עורות גמלים יונקין שמתו, בכרי מדין ועיפה' ומתרגמינן הוגני, בכרה

כיון דכתיב שריפה באורייתא נהקשו התוס', תימה דמשמע הכא דאע"ג דחוקה היא כיון דכתיב באורייתא שרי, ובע"ז (יא.) פריך ושריפה חוקה היא והכתיב ובחקותיהם לא תלכו, ומסיק לאו חוקה היא וי"ל דהתם קאמר לאו חוקה היא לשם עבודת כוכבים, דאי הוי חוקה לעבודת כוכבים אפילו הוה כתוב באורייתא לא הוה מהני, אבל הכא איירי בחוק העובדי כוכבים שלא לשם עבודת כוכבים דומיא דסיף דכיון דכתיב באורייתא לא מינייהו גמרינן ושרי' דכתיב (שנאמר בצדקיהו בשלום תמות...) וְכַמְשָׁרְפוֹת אֲבוֹתֶיךָ... (המלכים הראשונים... בן ישרפולך) לאו מינייהו קא גמרינן. והכא נמי, כיון דכתיב סיף באורייתא לאו מינייהו קא גמרינן.

והא דתנן באידך פירקין אלו הן הנהרגין הרוצח ואנשי עיר הנדחת. בשלמא עיר הנדחת כתיב בהו לפי חרב. אלא רוצח מנלן? דתניא נקם ונקם (במכה עבדו כנעני ומת תחת ידו, דהוי במיתת בית דין משום דעבד שייך במצות שהאשה נוהגת בהן) נקימה זו איני יודע מה הוא, כשהוא אומר וְהִבֵּאתִי עֲלֵיכֶם חֶרֶב נִקְמַת נִקְמַת פְּרִיִת הוּי אומר נקימה זו סיף. ואימא דבריז ליה מיברז (תוקעה בבטנו או בגרונו, כמו ברזא דחביתא)? לְפִי־חֶרֶב כתיב (פיפיות של חרב, שני צדדין מכאן ומכאן, דכתיב חרב פיפיות אלמא תרי נינהו מלשון הכחוש משמע שהיגונו נחכז איננה על ידי תחינת קלה החכז נציטנו שהרי קלה החכז אינו נקרא 'פי', אלא הורגים אותו על ידי חיתוך גופו בלאחד משני לידי החכז). ואימא דעביד ליה גיסטרא (חולקו לאורכו לשנים)? אמר רב נחמן אמר רבה בר אבובא אמר קרא וְאֶת־בֵּית לְרֵעֶךָ כְּמוֹן ברור לו מיתה יפה. אשכחן דקטל עבדא (קטל...) בר חורין (דלא כתיב ביה אלא מיתה סתם, וכל מיתה סתם חנק הוא) מנא לן (בסיף) ולא קל וחומר הוא קטל עבדא בסיף, בר חורין בחנק? הניחא למאן דאמר חנק קל, אלא למאן דאמר חנק חמור מאי איכא למימר? נפקא ליה מדתניא וְאֶת־הַתְּבַעַר הַדָּם הַנֶּקִי מִקְרָבָךָ, הוקשו כל שופכי דמים לעגלה ערופה, מה להלן בסיף ומן

חיית, ואין מביאין ראיה מן הקטן? שני מעשים הוו.

הי אמר להו ברישא, אילימא הא קמייתא אמר להו ברישא, אמר ליה כשהוא גדול (מעשה שראה בגדלו) ולא אשגחו ביה (דאמרו ליה לא היה בית דין של אותה...) אמר להו כשהוא קטן, ואשגחו ביה? אלא הא אמר להו ברישא, ואמרו ליה קטן היית. ואמר להו כשהוא גדול. ואמרו ליה מפני שלא היה בית דין של אותה שעה בקי (והדר אמר להו, מעשה שראה בקטנו). **פסק הרמב"ם** מצות הנשרפין היו משקעין אותן בזבל עד ארכובותיו ונותנים סודר קשה לתוך הרך וכורך על צוארו, ושני עדיו זה מושך אצלו וזה מושך אצלו עד שהוא פותח את פיו, ומתיכים את הבדיל ואת העופרת וכיוצא בהן והוא זורק לתוך פיו והיא יורדת ושורפת את בני מעיו סנהדרין (טו.ג).

משנה מצות הנהרגין היו מתיזין את ראשו בסיף, כדרך שהמלכות עושה. רבי יהודה אומר ניוול הוא לו (השתא משמע מפני שהרגו מעומד ונופל כתבו התוס' לא קרי ליה ניוול אלא משום דכתיב ובחקותיהם לא תלכו כדמוכה בנמי) אלא מניחין את ראשו על הסדן (עץ עבה תקוע בארץ כמו של נפחים) וקוצין בקופיין (ביאר היד רמה דהוא חרב גדולה יותר מסיף, ומתוך כבדה נחתך הראש בבת אחת). אמרו לו אין מיתה מנוולת מזו.

(גמרא) תניא, אמר להן רבי יהודה לחכמים אף אני יודע שמיתה מנוולת היא, אבל מה אעשה, שהרי אמרה תורה ובחקותיהם לא תלכו וילפי זה כתב הרמ"ה (כלכלי תוס' לעיל) מה שאמר רבי יהודה ניוול הוא זה פירושו שהריגה הדומה לחוקת הגויים היא מאוסה ומנוולת. ולכן יש להורגו בקופיין ורבנן כיון דכתיב סיף באורייתא לא מינייהו קא גמרינן. דאי לא תימא הכי, הא דתניא שורפין על המלכים (שמתו, מטתן וכלי תשמישן) ולא מדרכי האמורי, היכי שרפינן, והכתיב ובחקותיהם לא תלכו, אלא,

שוא לא נתחייב בה) דברי רבי יאשיה. רבי יונתן אומר לא מפני שהיא קלה [דסבירא ליה כר' שמעון דאמר (מט:): חנק והרג] אלא כל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק. רבי אומר (מפרש לה לדר' יונתן) נאמר מיתה בידי שמים (וימת גם אותו) ונאמר מיתה (סתם) בידי אדם. מה מיתה האמורה בידי שמים מיתה שאין בה רושם, אף מיתה האמורה בידי אדם מיתה שאין בה רושם (אין בה חבורה וסימן). ואימא שריפה? מדאמר רחמנא בת כהן בשריפה (מכלל לאו) מכלל דהא (בת ישראל) לאו בת שריפה היא (הלכך מות יומת הנואף על כרחיך חנק הוא).

דף נג ע"א בשלמא לרבי יונתן כדקא מפרש רבי טעמא. אלא לרבי יאשיה ממאי דאיכא חנק בעולם (במיתת בית דין, דילמא אין מיתות בית דין אלא שלש) אימא (קלה שבהן) סייף? אמר רבא ארבע מיתות גמרא גמירי להו (בשמן הנקוב להן, וכיון שלא פירש למי נתן חנק על כרחיך קלה היא מכולן, והניחה לסתומיה שאינו רשאי למשכה להחמיר עליה אלא להקל עליה, לפיכך לא הוצרך לפרש).

מאי לא מפני שהיא קלה, קמיפלגי בפלוגתא דרבי שמעון ורבנן [הקשו התוס', תימה ור' ישמעאל דאמר לעיל (נא.) ארוסה יצאה לשריפה ולא נשואה, מנ"ל דאשת איש בחנק, דאי מר' יאשיה מסתמא מדסבר כר' שמעון דשריפה חמורה סבר נמי כוותיה דסייף קיל (ול"כ לכאורה לריך לסבוכ שאלת איש צמיתה הקלה ביותר היינו סייף) וכדברי (דס"ל קהיל צחנק שטומלים ממיתה זילי שמים שאין זה חוסס) נמי לא מצי דריש דתקשי (כמו שהגמ' הקשתה) אימא שריפה (שאלף זה אין חוסס) ול"מ לשנויי מדאמר רחמנא בת כהן בשריפה מכלל דהאי לאו בשריפה, דדילמא ה"מ ארוסה אבל נשואה אימא בשריפה. ועוד קשה (ס:): איכא למ"ד דמוקי רבי כרבי ישמעאל. וי"ל דאין סברא להחמיר בנשואה בת ישראל טפי מבארוסה, ואע"ג דפריך הכא אימא שריפה, ה"מ לשנויי הכי אלא דשפיר משני, והך שינויא לא מצי לשנויי למאי דמוקי רבי כרבי ישמעאל].

אמר ליה רבי זירא לאביי (ע"ז, ונערה המאורסה, והלול שבת, ואוב וידעוני, ומגדף כתיב בהו סקילה)

הצואר (גרון ר"ל שזרעו הדבר שמפריד את הראש מן הגוף) אף כאן בסייף ומן הצואר. אי (אם אתה לומד מעריפה, תלמד יותר צדקוק...) מה להלן בקופיין וממול עורף (מאחרי הפנים, דכתיב 'וערפו' לשון עורף מול הרואה את העורף, דהיינו אחורי צואר שרואין את העורף, ועורף הוא קטרי"ל שכנגד הפנים דכתיב 'זיפנו אלי עורף ולא פנים' אלמא עורף להדי פנים) אף כאן בקופיין וממול עורף? אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוח אמר קרא וְאַתְּבִיבְתָּ לְרַעְיָךְ כְּמִוּדָה בְּרוּר לֹא מִיִּתְהָ יִפְהָ. **פסק הרמב"ם** מצות הנהרגין מתיזין את ראשו בסייף כדרך שהמלכים עושים סנהדרין (טו,ד).

משנה מצות הנחנקין היו משקעין אותו בזבל עד ארכובותיו, ונותן סודר קשה לתוך הרכה, וכורך על צוארו, זה מושך אצלו וזה מושך אצלו, עד שנפשו יוצאת.

(גמרא) תנו רבנן וְאִישׁ פֵּרַט לְקַטְוֹן וְכִתְבוּ הַתּוֹסֵ' אֲבָל הָאִשָּׁה מִיִּחְיִבָּא בְּבִיאתָ בֵּן ט' שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד כִּדְתַנְנָן בְּנֵדָה (מה). ומייתי לה לקמן] **אֲשֶׁר יִנְאָף אֶת־אִשְׁתּוֹ אִישׁ פֵּרַט לְאִשְׁתּוֹ קַטְוֹן** [אשמועינן דקטן אין לו קדושין כתבו התוס' הא דאיצטריך קרא היינו במייעד לבנו קטן, או בן ט' שבא על יבמתו, וס"ד כיון דמדאורייתא רמיא קמיה ליהיב עלה משום אשת איש קמ"ל, והכי מוקמינן לה בקדושין (יט.)] **אִשְׁתּוֹ יִעָהוּ פֵּרַט לְאִשְׁתּוֹ אַחֵרִים** [נכרים, אשמועינן שאין קידושין לנכרי, ומחכא תיפוק לן בכל דוכתא כתבו התוס' והיינו כותי, וקמ"ל דאין אישות לכותים אע"ג דאין מיתה ואזהרה, איסורא מיהא איכא, מדאיצטריך למישרי יפת תואר דדרשינן בקידושין (כא:): אשת אפילו אשת איש] **מִוֹת־יִוְנָת בַּחֲנָק**. אתה אומר בחנק, או אינו אלא באחת מכל מיתות האמורות בתורה, אמרת כל מקום שנאמר מיתה בתורה סתם אין אתה רשאי למושכה להחמיר עליה, אלא להקל עליה (ולקמן מפרש דארבע מיתות כסידרן גמרא גמיר להו ר' יאשיה מסיני, וכיון דחנק קלה מכולם על כרחיך נתנה לחייבי מיתות הסתומין, שהרי אין לך כח להחמיר עליהם, שמנין לך לדונם בחמורה

בהו דמיהם במ וגמירי מאוב וידעוני) הבא על האם, ועל אשת האב, ועל הכלה, ועל הזכור, ועל הבהמה, והאשה המביאה את הבהמה (עליה), והמגדף, והעובד עבודה זרה, והנותן מזרעו למולך (קסבר האי תנא מולך לאו עבודת כוכבים הוא, מדתנן עבודת כוכבים ותנא מולך, אלא חק העבודת כוכבים בעלמא הוא, ורחמנא חייב עליה סקילה והכי אמרינן בגמ') ובעל אוב וידעוני, והמחלל את השבת, והמקלל אביו ואמו (החמיר מבמכה, משום דאיכא תרתי קלון אביו ואמו, ומוציא שם שמים לבטלה) והבא על נערה המאורסה, והמסית (את היחידים) והמדיח [עיר הנדחת, לקמן (פט):] מפרש לה מנא לן דבסקילה] והמכשף, ובן סורר ומורה.

(המשך המשנה) הבא על האם (בשוגג) חייב עליה [שתי הטאות, דבכולהו עריות כתיב בהו כרת, וכתיב בהו חלוק הטאות ואפילו בגוף אחד, כדאמרינן במסכת מכות (יד.) לחייבו על אחותו שתים שהיא אחותו מאביו ואחותו מאמו, והכא נמי כתיב בהו חלוק לרבנן, כדמפרש בגמ'] משום אם ומשום אשת אב (אם נתקדשה לאביו שלא ילדתו בזנות, או נתקדשה לו אחרי כן כתבו התוס' הא דלא קתני אשת איש משום דהכא לאחר מיתה איירי) רבי יהודה אומר אינו חייב אלא משום האם בלבד.

(המשך המשנה) הבא על אשת אב חייב משום אשת אב, ומשום אשת איש, בין בחיי אביו בין לאחר מיתת אביו (אחיוב דאשת אב קאי, דמרבח ליה קרא אף לאחר מיתה כדמפרש בגמ', אבל שם אשת איש לאחר מיתה לא קאמרי) בין מן האירוסין (דכיון דקדשה אשתו היא, דכתיב כי יקח איש אשה משעת לקיחה נקראת אשתו, והך קיחה קידושין היא, דגמרינן קיחה קיחה משדה עפרון) בין מן הנישואין.

(המשך המשנה) הבא על כלתו חייב עליה משום כלתו, ומשום אשת איש, בין בחיי בנו בין

שאר הנסקלין דלא כתיב בהו סקילה (בהדיא) דגמרי (לקמן בגזירה שוה) מאוב וידעוני, במאי גמרי (איזו תיבה מופנית לגזירה שוה) במות יומתו גמרי, או בדמיהם במ גמרי? אמר ליה בדמיהם דמיהם במ גמרי. דאי במות יומתו גמרי, דמיהם דמיהם למה לי. אלא מאי בדמיהם דמיהם גמרי, מות יומתו למה לי? כדתניא מות יומת הפכה רצח הוא, אין לי אלא במיתה הכתובה בו, מניין שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו שאתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול להמיתו תלמוד לומר מות יומת הפכה מכל מקום.

אמר ליה רב אחא מדפתי לרבינא (הא דאמר ר' זירא לאבוי במאי גמרי) אי במות יומתו גמרי מאי קא קשיא ליה (לר' זירא) אי לימא אשת איש קא קשיא ליה (אמאי קרי ליה מיתה סתם ובחנק) למיתי ולמיגמר מות יומת מאוב וידעוני (כי היכי דגמרינן כל הנסקלין דלא כתיב בהו אלא מות יומתו סתמא, וגמרינן להו מהתם) מה להלן בסקילה אף כאן בסקילה? מדאמר רחמנא ארוסה בסקילה מכלל דנשואה לאו בסקילה.

ואלא (כריד לומה, שוקסה לכזי זילא על חיוב מיתת...) מכה אביו ואמו [אמרינן לקמן (פד):] דמיתתו בחנק] קא קשיא ליה, למיתי ולמיגמר (לסקילה) מאוב וידעוני. (ומאי קשיא ליה...) עד דגמרי מאוב וידעוני ליגמרו מאשת איש (דהכי שפיר, דכיון דאיכא למיגמר קלה ואיכא למגמר חמורה) אי אתה רשאי למושכה להחמיר עליה אלא להקל עליה (הלכך בדמיהם במ גמרי הקשו התוס', תימה א"כ ג"ש מאי אהני דבלאו הכי סתם מיתה חנק וי"ל דלאו דווקא מאשת איש דאיכא למימר דליגמר מרוצה דהוי בסיף?) אמר ליה שאר הנסקלין גופייהו קא קשיא ליה, דאי במות יומת גמרי עד דגמרי מאוב וידעוני, ליגמרו מאשת איש (הלכך בדמיהם במ גמרי).

משנה אלו הן הנסקלין (דכתיב בהו סקילה) הא כתיב ביה, ודלא כתיב ביה סקילה כתיב

ליבום, ואיזו זו חייבי לאוין] ולא מתייבמות (דהא אסירא ליה, וכי תימא תיתי עשה ותדחה לא תעשה גזירה ביאה ראשונה שמקיים בה יבמה יבא עליה אמו ביאה שניה שאין בה מצות עשה) [דף נג ע"ב] איסור מצוה שניות מדברי סופרים (תנא גופיה קתני לה במשנה הכי). ואמאי קרו להו איסור מצוה (פירוש אמוראים נינהו) שמצוה לשמוע דברי חכמים. איסור קדושה אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ואמאי קרו להו איסור קדושה דכתיב קדושים יהיו לאלקיהם.

ותניא עלה רבי יהודה מחליף (שהיה שונה ומפרש 'איסור מצוה' אלמנה לכה"ג, דכתיב בסוף ספר ויקרא כשהשלים כל מצות כהונה 'אלה המצות'. איסור קדושה שניות מד"ס, כגון אם אמו ואם אביו, ואמאי קרי ליה איסור קדושה שאמרו לו חכמים 'קדש עצמך במותר לך' להתרחק אף מזו המותר כדי שלא תכשל באיסורא). חלופי הוא דמחליף, הא חליצה בעיא. ואי סלק"ד רבי יהודה כר"ע סבירא ליה, מכדי חייבי לאוין (דקתני אלמנה) לר"ע כחייבי כריתות דמי (משוי להו דלא תפסי בהו קדושי) וחייבי כריתות לאו בני חליצה ויבום נינהו (וכן חייבי לאוין לר"ע, מה חייבי כריתות אינן בתורת קדושי ואין בהן חליצה ויבום אף אלו הואיל ואינן בתורת קדושי אין בהן חליצה ויבום כתיב התוס' תימה מנ"ל לדמויי חייבי לאוין לחייבי כריתות לכל מילי, דאע"ג דדמו לענין ממזרות וקידושין לענין חליצה ויבום נימא יבא עשה וידחה ל"ת? לדבריו דת"ק קאמר (דמחייב אלמנה בחליצה קאמר ר' יהודה, לדבריה דמחייבת ליה בחליצה אין לך לקרותה איסור קדושה, אלא איסור מצוה) וליה לא סבירא ליה [כתיב התוס' הוה מצי למימר דסבר כדתניא ביבמות (מט.) דאמר כר"ע איזהו ממזר כל שאר בשר שהוא בלא יבא (כו אין קילוקין תופסין) אבל מחייבי לאוין גרידא לא (לכהס קילוקין תופסין)].

כי אתא רבי יצחק תני כדתנן (אייתי מתניתא בידיה דתני בה דר' יהודה אומר

לאחר מיתת בנו, בין מן האירוסין בין מן הנישואין.

(גמרא) תניא, רבי יהודה אומר אם לא היתה אמו ראויה לאביו אינו חייב אלא משום האם בלבד (האי תנא פליג אתנא דידן דלא מפליג לדר' יהודה בין ראויה לשאינה ראויה, והאי תנא אית ליה, דהיינו טעמא דר' יהודה דלא היה לו לאביו אישות בה הלכך לא קרינא ביה אשת אב). מאי אינה ראויה לו, אילימא חייבי כריתות [שאסורין עליו באיסור כרת, דקיימא לן בקדושין (סו.) דלא תפסי בהו קדושין] וחייבי מיתות בית דין, מכלל (נמטיה) דרבנן סברי אע"ג דאינה ראויה לו, הא לית ליה קידושין בגווה [כתיב התוס' אפילו ר' יהושע דאמר ביבמות (יט.) אין ממזר אלא מחייבי מיתות כ"ד מודה דלא תפסי קידושין בחייבי כריתות כדרשין מקרא בקדושין (סח.) ובכ"מ (טו.) אמר אדם יודע שאין קידושין תופסין באחותו, משמע דליכא מאן דפליג, והא דמשמע בכל דוכתא דממזרות תלי בתפיסת קידושין היינו דלא כרבי יהושע) אלא חייבי לאוין [כגון ממזרת ונתינה, או אלמנה לכהן גדול, דקיימא לן (קידושין סח.) דתפסי בהו קדושי מהאחת אהובה והאחת שנואה, וטעמא דר' עקיבא התם מפרש מלא יקח איש את אשת אביו וסבר דבאנוסת אביו הכתוב מדבר, דלאו דלא יגלה כנף אביו, כנף שראה אביו הוא דאיכא, וקאמר רחמנא דלא יקח אין לו לקוחין בה]. ורבי יהודה סבר לה כרבי עקיבא, דאמר אין קידושין תופסין בחייבי לאוין.

מתיב רב אושעיא (יבמה שנפלה לפני כם והיא אסורה עליו משום...) איסור מצוה ואיסור קדושה חולצות [ואינה יוצאה בלא כלום, אע"ג דגבי חייבי כריתות קיימא לן ביבמות (ג.) מגזרה שוה דעליה דיוצאה הימנו בלא כלום בלא חליצה, התם הוא דאסורה ליה איסור חמור דלא תפסי ביה קדושי, אבל איסור מצוה או קדושה דבנות קדושין נינהו מרבינן ביבמות (כ.) מיבמתו, יבמתו יש לך אחרת שעולה השערה לחלוץ ואינה עולה

ממעט ליה מאמו, ומחייב באשת אב. כתבו התוס' צריך להאי ק"ו, דבלא"ה פריך שפיר משום דקשו קראי אהדדי כדפירש רש"י. אבל אין עונשין מן הדין לא שייך כאן, ולא דמי לאחותו בת אביו ובת אמו דפ"ק דמכות (ה:): דהתם כתיב בת אביך או בת אמך דמשמע דלישנא דקרא מיירי בבת אביו שלא בת אמו ובת אמו שלא בת אביו, אבל הכא כתיב אשת אביך סתם, וכן ערות אמך דמשמע שפיר אמו שהיא אשת אביו הויא שפיר בכלל זה וזה, ועוד כתיב התם מולדת בית או מולדת הויך דמתרגמינן דילידא מן אביך מן אתת אוחרי או מן אמך מן גבר אוחרין ואע"ג דדרשינן ליה ביבמות (כג.) בין שאומר לו לאביך קיים בין שאומר לו הוצא, מ"נ אין מקרא יוצא מידי פשוטו]

ותו לרבנן נמי הכתיב אמך היא [אי איכא למדרשיה להאי היא למיעוטא, כי האי גוונא רבנן מאי עבדי ליה, אלא על כרחיך לא משמע מ'היא' מיעוטא למימר דאיסור זה לבדו עליה ולא אחר, וכי משמע היא מיעוטא, הכי משמע אמך היא ואין אחרת אמך, והאי 'היא' דלא מצית למדרשה הכי על כרחיך לאו למיעוטא אתא אלא לדרשה אחרת [אתא....] אלא, ההוא מיבעי ליה לכדרב שישא בריה דרב אידי (בשלהי שמעתין, לעונש דאמו שאינה אשת אביו דלא כתיב בם דמיהם בם, דבאשת אביו כתיב דמיהם בם, ומשמע בין אשת אביו שאינה אמו, בין שהיא אמו, אבל אמו שאינה אשת אביו, אזהרה כתיב בה ערות אמך לא תגלה ומשמע אע"פ שאינה אשת אביו, אבל עונש לא כתיב בה, ויליף לה מאמך היא בהוייתה תהא, כל צדדיה שויין, דכי היכי דאמך שהיא אשת אביך ענש בה כך אמך שאינה אשת אביך ענש בה) לרבי יהודה נמי, ההוא מיבעי ליה לכדרב שישא בריה דרב אידי (וכן היא דערות אביך לדרשה אחרת לחייב עליה אפילו לאחר מיתת אביו, כלומר בהוייתה תהא לעולם, כדלקמן בשמעתין, ולא למיעוטי מאיסורא אתי)?

אלא אמר רב אחא בריה דרב איקא אמר קרא (אמך הוה לא תגלה...) ערוהה משום ערוה אחת אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו

אף בראויה לאביו קאמר דאינו חייב אלא משום אם בלבד, וכדתנן במתניתין) רבי יהודה אומר אינו חייב אלא משום האם בלבד. וטעמא מאי, אמר אביי דאמר קרא אמך הוה [ערוה אביך (כ"י עה"פ פירש שהכונה לאשת אביו, ומה שכתוב פסוק אח"כ 'ערוה אשת אביך' נא לרבות לאחר מיתה) וערוה אמך לא תגלה אמך היא, למה לי אמך היא, אלא לומר לך שאם יש בה שני שמות אם, ואשת אב] משום אמו אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו משום אשת אב.

אלא מעתה (דדרשת אמך היא למיעוטי) ערוה אשת אביך לא תגלה ערוה אביך הוה (דכתיב גבי אשת אב, תדרשיה נמי למיעוטי שם אם מינה, ונימא דהכי קאמר הך ערות אשת אב דרישא דקרא, אם יש עוד עליה שם אחר, כגון שהיא אמך, לא תתחייב אלא...) משום אשת אב אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום אמו. אלא אמו שהיא אשת אביו קאי הכא וממעט לה, קאי הכא וממעט לה. השתא אמו שאינה אשת אביו מחייב, אשת אביו שאינה אמו מחייב, אמו שהיא אשת אביו לא מחייב כלל [ביאר רש"י בתמיה, כלומר לדבריך קאי הכא ומעיט לה מאיסור אם, קאי הכא ומעיט לה מאיסור אשת אב, אם כן על כרחיך לגמרי מיעטה דקראי אהדדי לא נימא דסתרי, דהא משום אם מודה ליה דחייב. ותמיהא לי אמאי לא אקשי ליה מר' יהודה גופיה (למה מקשה הגמ' קושייתו לחין מסתבר שלא יתחייב כלל היכא לויכא חכי איסורי, הוי ליה להקשות קושיא אלימא טפי חרבי יהודה גופיה לאף צמתני' לחולק על הצרייתא מודה רבי יהודה למכל מקום משום אם חייב, והכא משמע לפטור לגמרי) ואי איכא למדרשיה להאי 'היא' למיעוטא הכי דרשינן, ובכי האי גוונא מתרצי, דהכי קאמר אם אמך לבד היא לא תגלה ערותה, אבל אם יש שם אחר עליה אינך מוזהר עליה, והיא דערות אביך הכי נמי מדריש ערות אשת אביך לא תגלה אם ערות אביך לבד היא, אבל אם יש שם אחר עליה אינך מוזהר עליה, והשתא יש לומר אמו שאינה אשת אביו ואשת אביו שאינה אמו חייב, אשת אביו שהיא אמו לא לחייב. ולי נראה דהשתא אמו שאינה אשת אביו... לישנא יתירא הוא, והכי גרסינן קאי הכא וממעט לה, קאי הכא וממעט לה, ותו לא מידי, והכי קא קשיא ליה אם כן קשו קראי אהדדי, הא מיחייב ליה באמו וממעט ליה מאשת אב, והאי

אשת עמיתך לא תתן שכבתך... וערות אשת אביך היא דרישא מוקי לאזהרת אשת אב לאחר מיתה, אבל היא דגבי אמך, לר' יהודה למעוטי מאיסור אשת אב אתא, דהא נפקא ליה מרישא דקרא דלחייב עליה משום אשת אב כשהיא אמו, ואשת אביו דקסבר ר' יהודה ערות אביך דרישא דקרא זו אשת אביך, ולא אביך במשכב זכור ממש, דיליף לה בגזירה שוה כדלקמן, ומשמע אף כשהיא אמו חייב עליה באיסור אשת אב, וערות אמך להביא אמו אנוסה, והדר כתיב אמך היא לאפוקי ממשמעותיה דרישא, ולמימרא דמשום אמו אתה מחייבו... ולדרב שישא בריה דרב אידי לא מיבעי ליה לר' יהודה, דכיון דאית ליה האי גזירה שוה דלקמן מיניה נפקא ליה נמי עונש לאמו שאינה אשת אביו, דלרבנן דלית להו גזירה שוה נפקא להו מהאי קרא דאמך היא, הא דרב שישא בריה דרב אידי, ולמעוטי באיסור אשת אב לא משתמע להו לרבנן, משום דקא סברי האי ערות אביך דרישא דקרא במשכב זכור ממש קאמר, כדלקמן, ולא באיסור אשת אב איירי מידי, הלכך לא אתא סיפא למעוטי מידי דלא דמי ליה).

[דף גד ע"א] תניא כוותיה דרבא (בתורת כהנים, דסתם ספרא ר' יהודה, דערות אביך לר' יהודה זו אשת אביך, ואית ליה גזירה שוה למילף מיניה עונש לאמו שאינה אשת אביו, ואיתר ליה אמך היא להאי דרשה) וְאִישׁ פֶּרֶט לִקְטָן, אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־אִשְׁתׁ אָבִיו, משמע בין אשת אביו שהיא אמו, ובין אשת אביו שלא אמו. אמו שאינה אשת אביו מניין תלמוד לומר עֲרֹנְתָ אָבִיו גְּלָה (ומשמעות לא משמע אנוסה, דהאי לאו ערות אביך היא אלא מופנה הוא לגזירה שוה, כדדריש בסופה, ומההיא תיפוק לן עונש לאמו אנוסה, כדמפרש בסופה) מופנה, להקיש ולדון ממנו גזרה שוה. מות יומתו בסקילה. אתה אומר בסקילה, או אינו אלא באחת מכל מיתות האמורות בתורה, נאמר כאן דמיהם בס

משום שתי ערות. אלא מעתה עֲרֹנְתָ פְּלִתָּהּ לֹא תִגְלָה אִשְׁתׁ בְּנֶדֶל הוּא לֹא תִגְלָה עֲרֹנְתָהּ, הכי נמי, משום ערוה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום שתי ערות, והתנן הבא על כלתו חייב עליה משום כלתו, ומשום אשת איש, בין בחיי בנו בין לאחר מיתת בנו, ולא פליג רבי יהודה, אלא כיון דחד גופא הוא אע"ג דתרי איסורי נינהו כתיב ערותה, הכא נמי כיון דחד גופא הוא, אע"ג דתרי איסורי נינהו כתיב ערותה.

אלא אמר רבא קסבר רבי יהודה עֲרֹנְתָ אָבִיךָ זו אשת אביך, ומייתי לה בגזירה שוה, ומשמע בין אשת אביו שהיא אמו בין אשת אביו שאינה אמו. אמו שאינה אשת אביו (אנוסה/גרוסה) מניין תלמוד לומר עֲרֹנְתָ אָבִיךָ לֹא תִגְלָה אָבִיךָ הוּא. (ומהיכא היל' משמע שאם אמו היא גם חסד חזיו) משום אמו אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום אשת אביו (ביאור דכתיב כלא לעולם מקרא קמא דהיא בערות אמך מיעוטה משמע, כדהוה דרשינן מעיקרא, ומיהו היא דערות אביך דקשיא לך דממעט ליה נמי מאיסור אם, לאו פירכא היא דהא רישא דקרא דערות אביך שם אשת אב הוא דאדכר, ולא משום אסור אם, ומייתי לה בגזירה שוה כדלקמן נאמר כאן ערות אביך לא תגלה ונאמר להלן ערות אביו גלה מה להלן באישות הכתוב מדבר, אף כאן באישות הכתוב מדבר, ומשמע לן איסורא בין אשת אביו שהיא אמו, ובין אשת אביו שאינה אמו, דחייב עליה משום איסור אשת אב, הלכך כי הדר כתיב בסופא דאידך קרא ערות אביך היא לאו למדרש מיניה משום אב ולא משום אם, דהא רישא דקרא ערות אביך נמי משום אשת אב הוא דחייביה, בין אינה אמו בין היא אמו, הלכך לר' יהודה ערות אביך היא למעוטי משום אשת איש מוקים לה לקמן, דלא תימא שם אשת איש לא נפיק מכלל אשת אב דרישא דקרא, דהא אביו נמי עמיתו הוא, וקרי נמי ביה ואל

אמר רבא מסתברא מילתא דרב יהודה בישראל, בשוגג, ובקרובן [דכיון דאיכא שני לאוין חלוק חטאות ביניהם, אע"ג דכרת אחת היא דנפקא לן במסכת מכות (יד:) ברישיה, דדרשינן אחותו יתירא לחלק כרת למפטם וסך, דכתיב ביה שני לאוין וכרת אחת, והוא הדין לכל שני לאוין וכרת אחת]. והאי דקאמר נכרי לישנא מעליא הוא. דאי סלק"ד נכרי ממש דינו מאי ניהו קטלא [ואפילו שוגג, דקאמר לקמן (נ:)] בהאי פירקא אזהרה שלהם זו היא מיתתם] בתרי קטלי קטלת ליה.

תניא נמי הכי הבא על אביו חייב שתיים, הבא על אחי אביו חייב שתיים. **איכא דאמרי** דלא כרבי יהודה (דהא לא משמע ערות אביך ממש, דאתיא גזירה שוה ואפיקתיה ממשמעותיה) **ואיכא דאמרי** אפילו תימא רבי יהודה, ומייתי לה בקל וחומר מאחי אביו (דההוא ודאי משמע ליה ממש, דכתיב בגופיה אל אשתו לא תקרב) ומה אחי אביו דקורבה דאביו הוא חייב שתיים, אביו לא כל שכן. וקמיפלגי בפלוגתא דאביי ורבא (בעונשין מן הדין) מר סבר עונשין מן הדין, ומר סבר אין עונשין מן הדין.

ורבנן אזהרה לאשת אביו מנא להו? נפקא להו מערות אשת אביך לא תגלה. ורבי יהודה ההוא מיבעי ליה לאזהרה לאשת אביו לאחר מיתה, ורבנן ההוא מסיפא דקרא נפקא ערות אביך היא, ורבי יהודה ההוא מיבעי ליה משום אשת אב אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו משום אשת איש (דכיון דמחייב עליה רישא דקרא משום אשת אב, משמע נמי אשת איש, ואתא היא ואפקיה). והאנן תנן הבא על אשת אב חייב עליה משום אשת אב, ומשום אשת איש, בין בחיי אביו בין לאחר מיתת אביו, ולא פליג רבי יהודה? אמר אביי פליג בכרייתא.

ורבנן, עונש דאשת אביו לאחר מיתה מנא להו (אבל אזהרה כתוב בה, כדדרשינן מדרשה למר ולמר) בשלמא רבי יהודה

ונאמר באוב וידעוני דמיהם בם, מה להלן בסקילה אף כאן בסקילה. עונש שמענו, אזהרה מניין, תלמוד לומר ערות אביך לא תגלה, ערות אביך זו אשת אביך. אתה אומר אשת אביך, או אינו אלא ערות אביך ממש, נאמר כאן ערות אביך לא תגלה ונאמר להלן ערות אביו גלה, מה להלן באישות הכתוב מדבר (דהא רישא דקרא איש אשר ישכב את אשת אביו כתיב, ומשמע בין אשת אביו... וחייב עליה משום אשת אב, עד דאתא אמך היא דסופה, ומיעטה ואוקמה לרישא דקרא על כרחיך באשת אביו שאינה אמו) אף כאן באישות הכתוב מדבר. ומשמע בין אשת אביו שהיא אמו בין אשת אביו שאינה אמו. אמו שאינה אשת אביו מניין, תלמוד לומר ערות אמך לא תגלה. אין לי אלא באזהרה, שעשה הכתוב אמו שאינה אשת אביו כאמו שהיא אשת אביו, עונש מניין (היינו חך דאתחיל בה לעיל ושבקה)? נאמר כאן ערות אביך לא תגלה ונאמר להלן ערות אביו גלה, מה באזהרה עשה הכתוב אמו שאינה אשת אביו כאמו שהיא אשת אביו, אף בעונש עשה הכתוב אמו שאינה אשת אביו כאמו שהיא אשת אביו. אמך היא (ארישא דקרא מהדר לאפוקי ממשמעותיה, והיכא דאשת אביו היא אמו) משום אמו אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו משום אשת אב.

ורבנן, 'ערות אביך' ממש (אבל אשת אב לא רמיזא הכא, הלכך לא אתיא אמך היא למעוטי, ולדרשה אחרינא אתא כדלקמן). האי מואת זכר נפקא? לחייב עליו שתיים, וכדרב יהודה, דאמר רב יהודה נכרי הבא על אביו (מפרש ליה רבא דבישראל קאמר, והא דנקט נכרי לישנא מעליא) חייב שתיים (מואת זכר, וערות אביך) הבא על אחי אביו חייב שתיים (מואת זכר, וערות אחי אביך לא תגלה, דמשמע ליה ממש הקשו התוס', תימה דלא תני להו (לנא על אניו) בכלל ל"ו כריתות, כיון דאי עביד בהדיהו חייב על כל אחת ואחת. ופירושלמי פריך לה בפרקא ומשני כל שום זכור אחד).

(גמרא) זכר מנא לן? דתנו רבנן וְאִישׁ פֶּרֶט לְקַטֵּן, אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת-זָכֶר בֵּין גְּדוּל בֵּין קַטָּן (מדלא כתיב איש לא חלק בנשכבים בין גדול בין קטן להתחייב השוכב עליה, ואשמעינן דלא בעינן תרוייהו בני עונשין, ומינה נמי ילפינן דאי הוה נשכב גדול ושוכב קטן, כגון בן תשע שנים ויום אחד, דביאתו ביאה ולא בר עונשין הוא, ומחייב נשכב) מְשַׁכְּבֵי אִשָּׁה מגיד לך הכתוב ששני משכבות באשה (שוין זה לזה לחייב בכל עריות, כדרכה ושלא כדרכה). אמר רבי ישמעאל הרי זה בא ללמד (על זכר שחייב אפילו שלא כדרכה) ונמצא למד (למשכב זכור לא איצטריך קרא, דפשיטא לן דכל משכב זכר שלא כדרכו הוא, אלא האי משכבי לאשמעינן אתא דהבא על אשה בין כדרכה בין שלא כדרכה חייב). מות יומתו בסקילה אתה אומר בסקילה, או אינו אלא באחת מכל מיתות האמורות בתורה, נאמר כאן דְּמִיָּהֶם בָּם ונאמר באוב וידעוני דמיהם בם, מה להלן בסקילה אף כאן בסקילה. **[דף נד ע"ב]** עונש שמענו, אזהרה מניין (כתבו התוס' ומהך ג"ש דדמיהם בם לא משמע ליה ללמוד, מה להלן ענש והזהיר ה"ה כאן)? תלמוד לומר וְאִתּוֹ זָכֶר לֹא תִשְׁכַּב מְשַׁכְּבֵי אִשָּׁה תוֹעֵבָה הוּא. למדנו אזהרה לשוכב, אזהרה לנשכב מניין, תלמוד לומר וְלֹא-יִהְיֶה קִדְשׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל ואומר וְגַם-קִדְשׁ (לשון זנות, דכתיב כְּתוּעֵבוֹת הַגּוֹיִם וּמִשְׁכַּב זָכוֹר תוֹעֵבָה הִיא) וְהָיָה בְּאֶרֶץ (מה קדש האמור כאן יש בו תועבה, אף בלא יהיה קדש יש בו תועבה, והדר גמרינן תועבה האמור בלא יהיה קדש מתועבה האמור במשכב זכור, דכתיב אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת זָכוֹר מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה תוֹעֵבָה עֲשׂו שְׁנֵיהֶם דְּמִיָּהֶם בָּם, מה תועבה האמור שם אף נשכב במשמע) עֲשׂו כָּל הַתּוֹעֵבוֹת הַנּוֹלָדִים (האי נמי מתועבותיהם הוא, דכתיב בפרשת עריות כי את כל התועבות האלה עשו אנשי הארץ כְּתָבוּ הַתּוֹסֵף גְּבִי זָכוֹר נִיחָא דִּילֵיךְ שְׁפִיר מִשׁוּם דְּכִתִּיב בְּהוּ תוֹעֵבָה בְּגוֹפִיָּה, אַבְל בְּבַחְמָה לֹא כִתִּיב תוֹעֵבָה בְּגוֹפִיָּה, וְאִי כְּפִירוּשׁ רִשׁוֹי דְּכִתִּיב בְּפִרְשַׁת

(דיליף עונש מאזהרה בגזירה שוה) מייתי לה בגזרה שוה, אלא רבנן מנא להו? אמרי לך ההוא ערות אביו גלה (גבי עונש כתיב, עונש באמו לא כתיב, אלא באשת אב הוא דכתיב) דמפיק לה רבי יהודה לגזירה שוה מפקי ליה אינהו לעונש דאשת אביו לאחר מיתה.

ורבנן, עונש לאמו שאינה אשת אביו מנא להו? אמר רב שישא בריה דרב אידי אמר קרא אמך היא (בהוויתה היא, כל צדדין שוין בה, בין שהיא אשת אב, בין שאינה אשת אביו) עשאה הכתוב לאמו שאינה אשת אביו כאמו שהיא אשת אביו.

'הבא על כלתו...' ולחייב נמי משום אשת בנו (דהא שני לאוין ושני שמות הן, 'ערות כלתך לא תגלה אשת בנך היא לא תגלה ערותה')? אמר אבבי פתח הכתוב בכלתו וסיים באשת בנו (דכתיב 'היא' ומשמע היא האמורה ברישא דקרא, והאי דהדר וכתביה לחייב עליה אף לאחר מיתה) לומר לך זו היא כלתו זו היא אשת בנו (כתבו התוס' האי דהדר כתבה לחייב עליה אף לאחר מיתה כדפירש רש"י. וא"ת אזהרה שמענו, עונש לאחר מיתה מנ"ל דלעיל איצטריך קרא לעונש ואזהרה דאשת אב לאחר מיתה וי"ל דנפקא לן מג"ש דדמיהם מאשת אב דענש לאחר מיתה כמחיים). **פסק הרמב"ם** ...הבא על אביו חייב שתים אחת משום ערות אביו לא תגלה ומשום ואת זכר לא תשכב, וכן הבא על אחי אביו חייב שתים שנאמר ערות אחי אביו לא תגלה... שגגות (ד,א).

משנה הבא על הזכור ועל הבהמה וכתבו התוס' הא דלא קתני 'זהביא בהמה עליו' משום דלא כתיב בהדיא אלא מדרשא, והא דלא קתני 'זהביא זכר עליו' אע"ג דכתיב בהדיא שניהם מות יומתו איכא למימר דלישנא דקרא נקט דכתיב 'זאת זכר לא תשכב' והאשה המביאה את הבהמה בסקילה. אם אדם חטא בהמה מה חטאה, אלא לפי שבאה לאדם תקלה (מכשול, עון) על ידה, לפיכך אמר הכתוב תסקל. **דבר אחר** שלא תהא בהמה עוברת בשוק, ויאמרו זו היא שנסקל פלוני על ידה.

נד:

עקיבא אינו חייב אלא אחת (דכיון דמחד קרא נפקי אין חלוק חטאות ביניהם) לא תשכב לא תשכב חדא היא.

הבא על הבהמה והביא בהמה עליו, אמר רבי אבהו לדברי רבי ישמעאל חייב שתיים חדא 'מלא תתן שכבתך' וחדא 'מלא יהיה קדש'. לדברי רבי עקיבא אינו חייב אלא אחת שכבתך ושכיבתך חדא היא.

אביי אמר אפילו לדברי רבי ישמעאל נמי אינו חייב אלא אחת, דכי כתיב לא יהיה קדש (בזנות) בגברי כתיב (אבל לבהמה אין זנות כדילפינן ביבמות (נמ:)) מאתנן זונה ומחיר כלב ולא שייך בה לשון קדשות, והאי דתנייה תנא לעיל לא יהיה קדש לרווחא דמילתא, אבל עיקר אזהרה לאו מהתם).

אלא לרבי ישמעאל אזהרה לנשכב מנא ליה? נפקא ליה מקל-שכב עם-בהמה מות יומת אם אינו ענין לשוכב (סהי כנר נאמר צו איש אשר ימנו את שכבתו צנחמה מות יומת) תניהו ענין לנשכב. ואפקיה רחמנא לנשכב בלשון שוכב מה שוכב ענש והזהיר, אף נשכב ענש והזהיר [כתבו התוס' לר' אבהו הא דאפקיה לנשכב בלשון שוכב איצטריך לכדדרשינן בדף (טו.) דהוא ובהמתו בכ"ג].

הנרבע לזכר והנרבע לבהמה אמר רבי אבהו לדברי רבי עקיבא חייב שתיים, חדא מלא תשכב וחדא מלא תתן שכבתך, לדברי רבי ישמעאל אינו חייב אלא אחת, אידי ואידי לא יהיה קדש הוא [כתבו התוס' אע"ג דגופות מוחלקים לא מחייב רבי ישמעאל אלא אחת, וגבי ה' נשים נדות בכריתות (טו.) וה' שפחות חרופות (שם ט.) דמחייב על כל אחת ואחת, משום דדרשינן ואשה לחלק על כל אשה ואשה, והיא שפחה לחייב על כל שפחה ושפחה]. אביי אמר אפילו לדברי רבי ישמעאל נמי חייב שתיים (דכי כתיב לא יהיה קדש בגברי הוא דכתיב, כדאמרן לעיל, ונרבע לבהמה לאו מיניה יליף אלא ילפינן מ...) דכתיב כל שכב עם בהמה מות יומת, אם אינו ענין לשוכב תניהו ענין לנשכב, ואפקיה

ערויות כי את כל התועבות, אם כן כל ערויות נמי ליחייב שתיים משום לא יהיה קדש ומשום לאו דגופייהו ויש לפרש משום דבתר זכור כתיב וכל בהמה ז' מוסף על ענין ראשון וכאילו כתיב תועבה בגופייהו) אשר הוריש ה' מפני בני ישראל. דברי רבי ישמעאל, רבי עקיבא אומר אינו צריך, הרי הוא אומר ואת זכר לא תשכב משכבי אשה, קרי ביה (נמי) לא תשכב.

בהמה מנא לן? דתנו רבנן ואיש פרט לקמן, אשר יתן שכבתו בבהמה בין גדולה בין קטנה, מות יומת בסקילה. אתה אומר בסקילה, או אינו אלא באחת מכל מיתות האמורות בתורה, נאמר כאן (ואת-הבהמה) תהרגו ונאמר להלן (במסית) פי הרג תהרגנו, מה להלן בסקילה (דכתיב וסקלתו באבנים) אף כאן בסקילה. למדנו עונש לשוכב, עונש לנשכב מנלן (זכר שנרבע לבהמה)? תלמוד לומר כל-שכב עם-בהמה מות יומת, אם אינו ענין לשוכב תניהו ענין לנשכב. למדנו עונש בין לשוכב בין לנשכב, אזהרה מניין (בשוכב בהדיא כתיב ובכל בהמה לא תתן שכבתך, אבל נשכב בזכר לא כתיב)? תלמוד לומר ובכל-בהמה לא-תתן שכבתך לטמאה-בה. למדנו אזהרה לשוכב, לנשכב מניין? תלמוד לומר ולא-יתנה קדש מבני ישראל ואומר ונש-קדש הנה בארץ... דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר אינו צריך, הרי הוא אומר לא-תתן שכבתך לא תתן שכיבתך.

הבא על הזכור, והביא עליו זכר [בהעלם אחת כתבו התוס' אע"ג דככריתות (ב:) בעי קרא לחלק על אחותו שהיא אחות אביו ואחות אמו, הכא חייב לר' ישמעאל ב' כיון שהן ב' ביאות, אע"ג דליכא קרא לחלק אי נמי מוגיא דהכא כר"א דאמר התם (ג.) כל מקום שאתה מוצא שני לאוין וברת אחת חלוק חטאות ביניהו דלאוין מהלקין] אמר רבי אבהו לדברי רבי ישמעאל חייב שתיים (דשני לאוין הם, דמתרי קראי אתו, לפיכך חלוק חטאות ביניהם. והביא זכר עליו גרסינן, ולא גרסינן זכור, דלא מקרי זכור אלא נקב המשכב) חדא מלא תשכב וחדא מלא יהיה קדש, לדברי רבי

ביאה היא, כדאמרינן במסכת נדה (מה). ולקמן מייתי לה בשמעתין בן תשע שנים ויום אחד הבא על יבמתו... הלכך, נשכב פחות מבן תשע נמי אינו מחייב את שוכבו). ושמואל סבר משכבי אשה כתיב (בזכר, ואשה בת שלש שנים ראויה לביאה, ומחייב שוכבה מיתה, וזכר נשכב נמי לא שנא).

תניא כוותיה דרב זכר בן תשע שנים ויום אחד (בן תשע שנים ויום אחד הוא זכור, הוא פחות מכך לא הוא זכור, ובנשכב קאמר, דאילו בשוכב לא קאמר זכור, ועוד אי בשוכב קאמר ולחייב את הנשכב גדול קאמר, מאי שנא זכור דנקט, כל עריות נמי לא נחייבו על ידי ביאת קטן פחות מבן תשע) [דף נה ע"א] הבא על הבהמה, בין כדרכה בין שלא כדרכה (מקרי רובע, ומילי מילי קתני לה) והאשה המביאה את הבהמה עליה, בין כדרכה בין שלא כדרכה חייב.

דרש רב נחמן בר רב חסדא באשה שני משכבות (כדכתיב בה משכבי). וכבהמה משכב אחד (דהא לא כתיב בה משכבי, ולענין רביעה קאמר דהאשה הנרבעת לבהמה מתחייב אף שלא כדרכה, כדרך שהיא מתחייבת בבעילת אדם, דאילו בבעילת אדם לא איצטריך לרב נחמן למימר דקראי טובא ומתניתין איכא, ורב פפא נמי לא מצי למימר איפכא).

מתקיף לה רב פפא אדרבה, אשה דאורחה היא (בבעילה) אמשכב (מידעם דאורחה) מחייב, אמידעם אחריןא (דהיינו שלא כדרכה, דאין הנאתה מרובה) לא מחייב. בהמה דלאו אורחה היא (לבא עליה, ביאת שניהם שוין) לחייב עלה על כל נקב ונקב (ביארו התוס' דפשיטא דבכל הש"ס דבאשה מתחייב אשני משכבות דמשכבי אשה כתיב, אלא רב פפא ה"ק אם יש לחלק בין אשה לבהמה איפכא הוה ליה למימר).

תניא הבא על הזכור בן תשע שנים ויום אחד. הבא על הבהמה, בין כדרכה בין שלא

רחמנא לנשכב בלשון שוכב, מה שוכב ענש והזהיר אף נשכב ענש והזהיר.

אבל הבא על הזכור והביא זכר עליו, הבא על הבהמה והביא בהמה עליו, בין לרבי אבהו בין לאביי לרבי ישמעאל חייב שלש, לרבי עקיבא חייב שתיים (לר' אבהו בא על הזכור מלא תשכב, הביא זכר עליו מלא יהיה קדש, בא על הבהמה מלא תתן שכבתך, אבל משום נרבע לבהמה לא מחייב בהדיא הביא זכר עליו דמחד קרא נפקי, ולאביי, בא על הזכור והביאו עליו תרי נינהו, ואת זכר לא תשכב ולא יהיה קדש, בא על הבהמה והביאה עליו מלא תתן שכבתך, אבל משום נרבע לבהמה לא מחייב, דכיון דחזוין נרבע מהאי קרא וכל שוכב עם בהמה, מדאפקיה רחמנא בלשון שוכב לא מחייב אלא אחת, כיון שאינן חלוקין בלאוין).

תנו רבנן זכור לא עשו בו קטן כגדול (בנשכב מיירי, והכי קאמר ליחייב שוכבו כדאמרינן לעיל אשר ישכב את זכר בין גדול בין קטן, ואשמעינן הכא דלאו בכל קטנים קאמר, אלא דלא בעינן בני עונשין לחייב שוכבו, אבל גדול קצת בעינן, ולקמן פריך מאי היא) בהמה עשו בה קטנה כגדולה (לחייב את הרובעה).

מאי לא עשו בו קטן כגדול (איזהו קטן פטור שוכבו, ואיזהו דקרית ליה גדול לחייב שוכבו, דהא פשיטא לן דלאו גדול ממש ובר עונשין בעי, דהא את זכר כתיב, בין גדול בין קטן) אמר רב לא עשו ביאת פחות מבן תשע שנים כבן תשע שנים (אם בא על פחות מבן תשע פטור). ושמואל אמר לא עשו ביאת פחות מבן שלש שנים כבן שלש שנים.

במאי קמופלגי, רב סבר כל דאיתיה בשוכב איתיה בנשכב, וכל דליתיה בשוכב ליתיה בנשכב (הואיל ואזהרת נשכב משוכב אתא, כדר"ע, כל דליתיה בשוכב ליתיה בנשכב, ושוכב פחות מבן תשע הבא על הזכור גדול ובר עונשין אינו מחייבו מיתה, דהא לאו

ט' איסורי ביאה (א,יד). כתב המ"מ רב פטר בפחות מכן תשע ותניא כוותיה. וענין המכת מרדות כבר נתבאר שהוא בכל דבר כזה שהוא פטור אבל אסור. ב. המכנים ראש העטרה בלבד הוא הנקרא מערה מלשון את מקורה הערה, והמכנים כל האבר הוא הנקרא גומר, ובכל הביאות האסורות אחד המערה ואחד הגומר ואע"פ שלא הוציא שכבת זרע, ואף ע"פ שפירש ולא גמר כיון שהכנים ראש העטרה נתחייבו שניהם מיתת ב"ד או כרת או מלקות או מכת מרדות משיערה בה יתחייבו שניהן מיתה או כרת או מלקות או מכת מרדות בין שהיו שוכבין בין שהיו עומדים על הכנסת העטרה הוא החיוב איסורי ביאה (א,י). ג. קטן בן ט' שנים ויום אחד שבא על הבהמה או הביאה עליו היא נסקלת על ידו והוא פטור, היה בן ט' או פחות אין סוקלין את הבהמה, וכן קטנה בת ג' שנים ויום אחד שהביאה בהמה והיה עליה בין בהמה גדולה בין בהמה קטנה כיון שהערתה בה הבהמה הבהמה נסקלת והיא פטורה, ואם היתה גדולה שניהן נסקלין, ואם היתה מבת ג' שנים ולמטה אין הבהמה נסקלת איסורי ביאה (א,יז). ד. הבא על הבהמה או שהביא בהמה עליו שניהן נסקלין שנאמר ובכל בהמה לא תתן שכבתך בין שרבעה או הביאה עליו, ואחד בהמה ואחד היה ועוף הכל בסקילה, ולא חלק הכתוב בבהמה בין גדולה לקטנה שנאמר ובכל בהמה אפילו ביום לידתה כיון שהערה בה או שהערתה בו חייב איסורי ביאה (א,טז). ה. הבא על עריות הרבה בהעלם אחת, אע"פ שכולן משם אחד הואיל והן גופים מוחלקים חייב על כל אחת ואחת, כיצד הרי שבעל חמש נשיו נדות, או שבא על חמש אחיותיו או על חמש בנותיו בהעלם אחת, חייב על כל גוף וגוף, מכאן אתה למד שזה שאמרו חכמים הבא על הזכור והביא זכור עליו בהעלם אחת חייב חטאת אחת, במה דברים אמורים כשהיה אותו הזכור עצמו, אבל אם היה זכור אחר, בין שבא על

כדרכה, והאשה המביאה את הבהמה עליה בין כדרכה בין שלא כדרכה חייב.

אמר ליה רבינא לרבא המערה 'מערה' שלא גמר ביאתו, איכא למ"ד (ביבמות נה:) זו נשיקת אבר על הנקב, ואיכא למ"ד העראה זו הכנסת עטרה דהוא דבר מועט אבל יותר הוא על נשיקה] בזכור מהו [גבי עריות קיימא לן (שם). העראה כגמר ביאה, דכתיב בנדה את מקורה הערה וילפינן (יבמות ה.) שאר עריות מנדה בהקישא דר' יונה 'כי את כל אשר יעשה מכל התועבות האל' הוקשו כולן זה לזה] בזכור מהו? משכבי אשה כתיב ביה (בזכר, ומאי קא מבעיא ליה כל דמחייב באשה מחייב נמי ביה).

אלא המערה בבהמה מהו? אמר ליה אם אינו ענין להעראה דכתיבא גבי אחות אביו ואחות אמו דלא צריכא (דכתיב בהו 'כי את שארו הערה) דהא איתקש להעראה דנדה תניהו ענין להעראה דבהמה.

מכדי בהמה מחייבי מיתות בית דין היא, למה לי דכתיב להעראה דידה גבי חייבי כריתות (אחות אב ואחות אם אין בהם מיתה) לכתביה גבי (חד מעריות של...) חייבי מיתות בית דין, וליגמור חייבי מיתות בית דין מחייבי מיתות בית דין? הואיל וכוליה קרא (דעריות, אחות אמך, ואחות אביך כי את שארו הערה...) לדרשא הוא דאתי (ביבמות נד:) דהא כתיבא בכל חד וחד באנפי נפשיה בפרשת עריות באחרי מות, והדר כתיב בקדושים תהיון כתיבא נמי מילתא דדרשא. **פסק הרמב"ם א.** הבא על הזכר או הביא זכר עליו כיון שהערה אם היו שניהם גדולים נסקלים שנאמר ואת זכר לא תשכב, בין שהיה בועל או נבעל, ואם היה קטן בן ט' שנים ויום אחד ומעלה זה שבא עליו או הביאו על עצמו נסקל והקטן פטור, ואם היה הזכר בן ט' או פחות שניהן פטורין וראוי לבית דין להכות הגדול מכת מרדות לפי ששכב עם זכר ואע"פ שהוא פחות מכן

נה.

(מקשה הגמ' על כצ שט) אלא מעתה (דמשום תקלה לחודה נסקלת) נכרי המשתחוה לבהמתו (דאיכא תקלה שהוא נהרג על ידה) תיתסר (הבהמה לישראל בהנאה) ומקטלא (לבהמה), מי איכא מידי דלישראל לא אסר [בהמתו בהשתחוואתו, דקי"ל (תמורה כט.) בעלי חיים אין נאסרין מפני ע"ז, דמדאיצטריך קרא למיסר נעבד לקרבן גבוה מכלל דלהדיוט שרי] ולנכרי אסר.

ישראל גופיה ליתסר, מידי דהוה ארביעה [דאסרינן לה ומקטלא, וכי איצטריך למיסר נעבד לגבוה כגון נעבד ע"פ עד אחד או ע"פ הבעלים דגברא לא מקטיל ואיהי נמי לא מקטלא, דהא רובע ונרבע אסר להו קרא לגבוה, וקשיא לן למה לי קרא, ממשקה ישראל כתיב, מן המותר לישראל ואוקים נרבע על פי עד אחד, או על פי הבעלים דגברא לא מקטיל ואיהי נמי לא מקטלא, בתמורה (כט.)?]

אמר אבוי (א"ל ללמות לרביעה ל...) זה (כונע נהמה) קלונו מרובה (שיש כאן קלון שעבר על מצות קונו, וקלון שגינה עצמו בדבר מגונה) וזה קלונו (דנכרי) מועט [פירש רש"י וסבירא ליה לאבוי תקלה וקלון בעינן, דלית ליה דרב ששת. אי נמי סבירא ליה כותיה דמתוך שקלונו מרובה איכא קלון ואפילו מנכרי, ומיהו מאילנות לא נמר לה. התוס' הביאו את פירוש רש"י וכתבו דפי' דחוק דמשמע דלשנויי (למרז) מילתא דרב ששת בא דמחייב אע"ג דליכא קלון לעובד כוכבים, ועוד קשה היאך פשיט רב ששת מאילנות שטעונין שריפה משום תקלה לחודה הכי נמי לבהמה שרבעה עובד כוכבים, הא ודאי פשיטא דאיכא למימר משתחוה לבהמה תוכיח דאיכא תקלה לחודה ושריא כדמסיק משום דהם רחמנא אבעלי חיים, וה"ה ברביעה דליכא למילף מאילנות. וי"ל דהכי פשיט כי היכי דגבי אילנות השוה הכתוב של עובד כוכבים לשל ישראל אע"ג דבישראל איכא תקלה וקלון ובשל עובד כוכבים ליכא אלא תקלה לחודה, ה"נ גבי בהמה יש להשוות נרבע עובד כוכבים לנרבע דישראל אע"ג דבישראל איכא תקלה וקלון ובעובד כוכבים ליכא אלא תקלה לחודה. ופריך עובד כוכבים המשתחוה לבהמתו תתסר וניקטלה משום תקלה לחודה ומשני ומי איכא מידי... הא לא אסרינן נרבעת לעובד כוכבים אלא כדי להשוותה לנרבעת לישראל

שנים בין שבא על זה והביא זה עליו הייב על כל גוף וגוף, והוא הדין בבא על הבהמה והביא בהמה עליו שגנות (הג).

בעא מיניה רב אחדבוי בר אמי מרב ששת המערה בעצמו, מהו? אמר ליה קבסתן (צערתני, ששאלתני דבר שאי אפשר) אמר רב אשי מאי תיבעי לך, בקושי (של אבר) לא משכחת לה (שיוכל לכופו לעצמו) כי משכחת לה במשמש (באבר) מת (בלא קושי) למ"ד משמש מת בעריות פטור [פלוגתא היא (בשבועות יח.)] הכא פטור, ולמאן דאמר הייב הכא מיחייב תרתי, מיחייב אשוכב ומיחייב אנשכב (דתרוייהו איתנהו ביה). פסק

הרמב"ם כל הבא ביאה אסורה בלא קישוי, אלא שהיה האבר שלו מדולדל... אינו הייב לא כרת ולא מלקות ואין צריך לומר מיתה, שאין זו ביאה, אבל פוסל הוא מן התרומה וב"ד מכין את שניהם מכת מרדות איסורי ביאה (איא). מחלוקת אב"י ורבא בשבועות יח, והלכה כרבא.

בעו מיניה מרב ששת נכרי הבא על הבהמה מהו [שתסקל הבהמה על ידו, גבי ישראל פרשינן במתניתין תרי טעמי לפי שבאת לאדם תקלה על ידה, ושלא תהא עוברת בשוק לאחר זמן ויאמרו... דהיינו קלון, וגבי נכרי תקלה איכא דבני נח הוזהרו על העריות, לקמן (נו.)] תקלה וקלון בעינן, והכא תקלה איכא, קלון ליכא (דרכן בכך ואין מתביישין, ועוד דאקלון דידהו לא חס רחמנא) או דילמא תקלה אע"פ שאין קלון?

אמר רב ששת, תניתוה מה אילנות (של אשירה) שאין אוכלין ואין שותין ואין מריחין אמרה תורה השחת שרוף וכלה (דכתיב בהו תשרפון באש) הואיל ובא לאדם תקלה על ידן, המתעה את חבירו מדרכי חיים לדרכי מיתה על אחת כמה וכמה (אלמא תקלה אע"פ שאין קלון, דהא אשירה לנכרי אינה קלון אלא תקלה, שאף הם הוזהרו על ע"ז).

ידי תקלת קלון קאמר, וניחא לאוקמה הכי ולא תוקמא רישא בעובד כוכבים וסיפא (בישראל). והיכי דמי ישראל הבא על הבהמה בשוגג, וכדבעי רב המנונא, דבעי רב המנונא ישראל הבא על הבהמה בשוגג מהו, תקלה וקלון בעינן, והכא קלון איכא, תקלה ליכא. או דילמא קלון אע"פ שאין תקלה?

אמר רב יוסף, תא שמע בת שלש שנים ויום אחד (קים להו לרבנן דשוב אין בתוליה חוזרין, ומאז היא ראויה לביאה) מתקדשת בביאה (על ידי אביה אם מסרה אביה לאחר לבא עליה לשום קדושין, דהאב זכאי בבתו בקדושיה דכתיב את בתי נתתי לאיש הזה, אבל היא עצמה ואמה ואחיה כשהיא יתומה אין בה קדושי תורה אלא רבנן הוא דתקון, ולא הצריכוה גט אלא מיאון בעלמא) ואם בא עליה יבם קנאה (ויצאה ידי יבום, ומתגרשת הימנו בגט ומקבלו אביה ואינה צריכה חליצה, דהא בביאת יבם תלה רחמנא, דכיון שלקחה נעשית כאשתו לכל דבר שמגרשה בגט, וזה הרי בא עליה, אבל פחות משלש שנים אינה ביאה ואינה נקנית לו, ואם בא לגרשה בגט אינו יכול, אלא ימתין עד שתהא בת שלש שנים ויום אחד ויבעול, או עד שתביא שתי שערות ותחלוין) וחייבין עליה משום אשת איש (פירש רש"י אם קבל אביה קידושין וכא עליה אחר, חייב עליה משום אשת איש, דביאה היא, אבל פחות מבת שלש נהי דקדושי כסף שלה קדושין הן לחייב עליה לאחר שלש, אבל הבא עליה בתוך שלש לא נתחייב אע"פ שהיא אשת איש דלאו ביאה היא. כתבו התוס', פירש רש"י אם קיבל אביה קדושין. וקשה (על דכריו ללמה המשנה משמע לין זה צפני עלמו, הרי...) מסיפא שמעינן לה דתני בא עליה אחד מכל עריות דדייקינן מינה אפילו בהמה. ועוד, בפ"ק דקידושין (י.) דבעו למיפשט דביאה אירוסין עושה ולא נשואין עושה מדקתני מתקדשת בביאה, ובתר הכי קתני נשאת (על כאן הסוכה) וממאי (לכאורה יס להקשות על הסוכה) דילמא נשאת אקדושי כסף קאי, כמו וחייבים עליה משום א"א וי"ל (שאין המשנה צאה לחדש שקטנה זו יכולה להתקדש ע"י אביה קידושין גמורים, אלא דכרי המשנה חייבים עליה משום אשת איש הם המשך לדין 'אם צא עליה יבם קנאה' וכונת המשנה לחדש שע"י ציאת היבם היא נקנית לו לגמרי

ופריך ישראל גופיה תיתסר מידי דהוה ארביעה וכיון דנאסור נעבד דישאל משום תקלה וקלון כמו ברביעה נאסור נמי נעבד לעובד כוכבים אפילו משום תקלה לחודה ומשני זה קלונ מרובה אין ללמוד נעבד דישאל מנרבע לישאל, דנרבע לישאל קלונ מרובה ונעבד דישאל תקלה איכא וקלון מרובה ליכא).

והרי אילנות, דאין קלונן מרובה, ואמרה תורה השחת שרוף וכלה? בבעלי חיים קאמרינן (דלא מתסרי במלתא זוטרתא) דהם רחמנא עליהו (שהצריך להם בית דין של עשרים ושלושה והעדאת עדים).

רבא אמר אמרה תורה בהמה נהנית מעבירה תיהרג (להכי לא ילפינן נעבד מנרבע, משום דלא נהנית הבהמה מעבירה, וגבי נכרי הבא על הבהמה כרב ששת סבירא ליה דהא איתהניא מעבירה). והרי אילנות, דאין נהנין מעבירה ואמרה תורה השחת שרוף וכלה? בבעלי חיים קאמרינן, דהם רחמנא עליהו.

תא שמע (דתקלה בלא קלון מקטיל, מדקתני במתניתין תרי בבי והויא רישא משנה יתירא, דקתני סיפא) ד"א שלא תהא בהמה עוברת בשוק ויאמרו זו היא שנסקל פלוני על ידה. מאי לאו [דף נה ע"ב] מדסיפא תקלה וקלון רישא תקלה בלא קלון והיכי דמי נכרי הבא על הבהמה (מהך סיפא משמע דתרווייהו איכא, דקתני, ויאמרו 'זו היא' היינו קלון, 'ושנסקל' היינו תקלת עבירה, ומדתנא לרישא שמע מינה תקלה גרידתא דוקא נקט בלא קלון, כגון נכרי, דהא ליכא למימר תנא רישא תקלה וסיפא קלון למימרא דתרווייהו בעינן דהא מדסיפא שמע מינה)?

לא, סיפא תקלה וקלון, רישא הא קמ"ל דאפילו קלון בלא תקלה נמי מחייבי (ודאי תרווייהו איכא, ואימא לך דכולה מתניתין בישראל קא מיירי, ואשמועינן רישא דאע"ג דליכא אלא חדא קלון בלא תקלה, כגון ישראל שוגג כסבור מותר, דאיכא קלון שגינה עצמו בדבר מוגונה, ותקלה ליכא, ומאי תקלה דקתני שבאת לאדם תקלה על

מבת שלש אע"פ שקידושיה קידושין על ידי אביה הואיל ואין ביאתה ביאה, אין חופתה חופה, והויא לה כארוסה, דאע"ג דקנין כספו הוא אמרו רבנן אין האשה אוכלת בתרומה עד שתכנס לחופה כתבו התוס' אבל פחותה מבת ג' לא אכלה אע"ג דליכא למיחש לדעולא ולא לסמפון דהא נישאת, כיון דלאו בת ביאה היא חוזרת לבית אביה, ולא בדיק לה, ועוד דכיון דנשאת אמתקדשת בביאה קאי כדאמר בקידושין (י.) אם כן פחות מבת ג' דקידושי ביאה דידה לאו קידושי נישואין נמי לא מהני.) בא עליה אחד מן הפסולים [כגון נכרי, או חלל, או נתין וממזר] פסלה מן הכהונה [פסלה מן התרומה דהא ביאתה ביאה, וביבמות (סה.) ובקדושין (סט.):] ילפי לה מהאי קרא ובת כהן כי תהיה לאיש זר... כיון שנבעלה לפסול לה פסלה עולמית, מהתם יליף לה שפיר, ולווייה וישראלית מרבו מרבויה דבת וכת]. ואם בא עליה אחד מכל העריות האמורות בתורה מומתין על ידה (אם מחייבי מיתות הן, דהא ביאתה ביאה) והיא פטורה (דלאו בת עונשין היא). אחד מכל עריות ואפילו בהמה, והא הכא, דקלון איכא, תקלה ליכא (דלאו בת עונשין היא, והרי היא בכלל שוגג) וקתני מומתין על ידה? כיון דמזידה היא תקלה נמי איכא, ורחמנא הוא דחם עליה, עלה דידה חם, אבהמה לא חם.

אמר רבא, תא שמע בן תשע שנים ויום אחד הבא על יבמתו קנאה (ליורשה, ושלא תפטר עוד בחליצה אלא בגט) ואינו נותן גט עד שיגדיל [שהרי על ידי קדושי אחיו גדול נאסרה, וגירושיין של זה אינן חשובין להפקיע קדושי אחיו, דקטן הוא ואינו בן דעת כתבו התוס' בהגדיל לחוד לא סגי ליה בגט דביאת בן ט' כמאמר שוייה רבנן, וצריכה גט למאמרו וחליצה לזיקתו, אלא לכשיגדיל יבעול ויתן גט הכי מפרש בנדה (מה:)]. ומטמא כנדה (כבועל נדה, ולא כנוגע) למטמא משכב (שלו ה...) תחתון כעליון (של זב, אבל פחות מבן תשע אינו אלא כנוגע בנדה למטמא ערב). פוסל (את האשה בביאתו מן התרומה אם הוא אחד מן

ונעשית אשתו גמורה, והנל עליה חייב משום אשת איש) דכולה אקידושי ביאה דרישא קאי ומשום בא עליה יבם קנאה איצטריכא ליה דלא תימא קנאה מדרבנן כמו בן תשע דסיפא דלא קני מדאורייתא אלא כמאמר בעלמא כדאיתא ביבמות (צו.). ומיהו קשה דלקמן (סט.) דייק מהכא דהולכין בדיני נפשות אחר הרוב מוקדמני וחייבין עליה משום א"א, ואמאי דילמא איילונית היא ואדעתא דהכי לא קדיש, הא אפילו הראשון אדעתא דהכי קדיש, ה"מ למיפרך אמאי חייבין דאיילונית לאו בת יבום היא ומיבום לא פריך דהל"ל דאדעתא דהכי לא מייבם וי"ל דנקט אדעתא דהכי לא קדיש משום דפריך עלה גם מסיפא דבא עליה אחד מכל עריות ומאן דמשני וחייבין עליה בקרבן לא אסיק אדעתיה מסיפא, ובתר הכי פריך ומשני דקבליה עילויה מכל מקום ההוא דא"א כדשנינן חייבין עליה בקרבן א"נ דקבל עליה היבם ולא ראשון דאם תמצא איילונית תתקדש לו מ"מ בביאתו. וריב"א פירש דנקט דחייבין עליה משום אשת איש וה"ה לכל עריות כדי לאשמעינן מחמת סיפא אפילו בהמה, דמסיפא גרידא לא הוה שמעינן בהמה דהוה אמרינן גבי בהמה לא חשיב ביאתו ביאה, תדע דגבי בן ט' דקתני ואם בא על אחת מכל עריות אפ"ה קתני בהמה בהדיא ופוסל את הבהמה ונסקלת על ידו, וניחא לפירושו דלא קתני גבי קטנה ופוסלת את הבהמה ונסקלת על ידה) ומטמאה את בועלה [בנדותה, דקי"ל (נדה לב.)] מרבויה דז' ואשה כי תהיה זבה לרבות תינוקת בת יום אחד שמטמאה בנדתה, ומיהו כי מטמאה בנדה, במגע ובמדרס הוא דמטמאה טהרות ואדם וכלים כשאר נדה, אבל בא עליה בתוך שלש אינה מטמאתו טומאת שבעה כבועל נדה דכתיב ביה ורתהי נדתה עליו' אלא הרי הוא כנוגע בעלמא לטומאת ערב, משום דלאו ביאה היא, אבל בת שלש מטמאתו כדין בועל נדה] לטמא משכב תחתון כעליון [שהבועל נדה מטמא משכב התחתון משום משכב אפילו לא נגע בו, כעליון של זב, הכי מפורש במסכת נדה (לב:) שאין משכבו של בועל נדה חמור כמשכב נדה וכמשכב זב שנעשים אב הטומאה לטמא אדם וכלים, דכתיב בהו וכל אשר יגע במשכבה אלא הרי הוא כעליונו של זב, בגד שנישא על גבי הזב שאינו אלא ראשון לטומאה ואינו מטמא אדם וכלים אלא אוכלין, ומקראי ילפינן לה התם]. ניסת לכהן (על ידי קדושי אביה) אוכלת בתרומה (אבל פחות

איסורי ביאה (א.יח). ביאר המ"מ לא איפשיטא ואין סוקלין אותה מספק. ג. קטן בן ט' שנים ויום אחד שבא על הבהמה או הביאה עליו היא נסקלת על ידו והוא פטור, היה בן ט' או פחות אין סוקלין את הבהמה, וכן קטנה בת ג' שנים ויום אחד שהביאה בהמה וחיה עליה בין בהמה גדולה בין בהמה קטנה כיון שהערתה בה הבהמה הבהמה נסקלת והיא פטורה, ואם היתה גדולה שניהן נסקלין ואם היתה מבת ג' שנים ולמטה אין הבהמה נסקלת איסורי ביאה (א.יז).

משנה המגדף אינו חייב עד שיפרש (שיזכור את...) השם (אבל אם לא הוציא שם מפיו, אלא שמע שם יוצא מפי אחר וברכו פטור). אמר רבי יהושע בן קרחה [דף נו ע"א] בכל יום (כל זמן שהיו נושאים ונותנים בבדיקת עדים) דנין את העדים בכינוי (כלומר היו דנין עמהן ובודקין אותם בכינוי, היאך אמר כך אמר יכה יוסי את יוסי, האי כינוי לאו כינוי השם קאמר, אלא ית דין מכנין בדבריהם הקללה כלפי אחרים, כל מי שמהפך דבריו ומדבר כאדם זה שמדבר ומקלל ותולה באחר קרי ליה כינוי בלשון חכמים, ויש לו חבר בשבועות (לה). וגם בלשון המקרא ואל אדם לא אכנה כי לא ידעתי אכנה] יכה יוסי את יוסי (ולחכי נקט יוסי את יוסי, דארבע אותיות איכא כשם בן ארבע אותיות דאינו חייב אלא על שם המיוחד, דהיינו שם בן ארבע אותיות, ומשום דחשבונו של יוסי (86) כחשבונו של אלהים (86) ולחכי נקט יכה זה את זה, דילפינן לקמן דאינו חייב עד שיברך שם בשם). נגמר הדין (ובאו לומר חייב הוא) לא הורגין בכינוי (לא היו יכולין להרגו על פי עדות ששמעו, שהרי לא שמעו מפיהם אלא קללת כינוי) אלא מוציאיין כל אדם לחוץ (דגנאי הוא להשמיע ברכת השם לרבים) שואלין את הגדול שביניהן, ואומר לו אמור מה ששמעת בפירוש, והוא אומר, והדיינין עומדין על רגליהן וקורעין (בגדיהם) ולא מאחיז

הפסולין) ואינו מאכיל (פירש רש"י אם הוא כהן ובא עליה לשם קדושין אינו מאכילה בתרומה, דקטן אע"ג דביאתו ביאה אין קניינו קנין, ולא קרינא ביה קנין כספו. התוס' הביאו את פירוש רש"י והקשו דאין זה תלוי בביאה אלא משום דקידושי קטן לאו קידושין ויש לפרש דאינו מאכיל ביבמתו קאמר אע"פ שזקוקה ועומדת). ופוסל את הבהמה מעל גבי המזבח (משום נרבע, כגון על פי עד אחד או על פי הבעלים, שאינה נסקלת ואינה נאסרת להדיוט) ונסקלת על ידו [אם יש עדים, דאין שור ובהמה נסקלין אלא על ידי עדים וסנהדרין, כדאמר לעיל (ב). כמיתת בעל כך מיתת השור] ואם בא על אחת מכל העריות האמורות בתורה מומתים על ידו. והא הכא, קלון איכא, תקלה ליכא, וקתני נסקלת על ידו? כיון דמזיד הוא תקלה נמי איכא, ורחמנא הוא דחם עילויה. עליה דידיה חם רחמנא, אבהמה לא חם רחמנא.

תא שמע, דבר אחר שלא תהא בהמה עוברת בשוק ויאמרו זו היא שנסקל פלוני על ידה. מאי לאו, מדסיפא תקלה וקלון (דהא קתני 'יאמרו זו היא' היינו קלון, וקתני 'שנסקל' היינו תקלה, משנה יתירא דרישא לאיתויי) קלון בלא תקלת (אדם, ומאי תקלה דקתני בה תקלת קלון, דאילו לאתויי תקלת עבירה בלא קלון בהכי לא מצית לאוקומא, דבישראל תקלת עבירה בבהמה בלא קלון לא משכחת לן, וקא סלק"ד דכולה בישראל קא מיירי). והיכי דמי ישראל הבא על הבהמה בשוגג? לא, סיפא תקלה וקלון, רישא תקלה בלא קלון. והיכי דמי נכרי הבא על הבהמה, וכדבעו מיניה מרב ששת. **פסק הרמב"ם א.** בן נח חייב... ועל הבהמה בין קטנה בין גדולה, והוא נהרג לכדו, ואין הורגין את הבהמה, שלא נצטוו בהריגת בהמה אלא ישראל מלכים (טו). ביאר הב"י בעיא דלא איפשיטא ופוסק רבינו דלא קטלינן לה מספיקא. ב. וכן השוכב עם הבהמה בשגגה והאשה שהביאה את הבהמה עליה בשגגה אין הבהמה נסקלת על ידן ואע"פ שהן גדולים...

שמוזהרין על ברכת השם כישראל. ואינן נהרגין אלא בסייף שכל מיתה האמורה בבני נח אינה אלא בסייף [דכתיב בהו' באדם דמו ישפך] (ביאר התורה תמונה שסייף זו המיתה היחידה שהדרך שלה בשפיכת דם) ומיתה אחרת לא הוזכרה בהם. כתבו התוס' ולקמן איכא מ"ד אלא הנק. והא דכתיב גבי תמור הוציאוה ותשרף לאו משום דדינא הכי דאפילו מיתה לא נתחייבה לא בדינא דידהו ולא בדיקן, וכשתחמירו עליה לחייבה מיתה כיבמה שזינתה אוקמוה אמיתת בת כהן דבשריפה לפי שהיתה בתו של שם.

והא מהכא נפקא (דנכרים מוזהרין על ברכת השם) מהתם נפקא ה' זו ברכת השם (לקמיה דרשינן ויצו ה' אלהים...) אמר רבי יצחק נפחא לא נצרכא (האי איש איש) אלא לרבות את הכינויין (שיהו הנכרים מוזהרים על ברכתו כישראל, דאי מהתם הוה אמינא שם המיוחד דוקא דכתיב ה', דהאי אלהים דבההוא קרא לאזותרת ע"ז דרשינן ליה לקמן) ואליבא דר"מ [מתוקמא דמחייב ישראל על הכנויין מהאי קרא, ואתא איש איש להשוות נכרים וישראל בכלל הני כנויים, כגון אלהים, שדי, צבאות. ביארו התוס' דלרבנן הא אמרי

על הכינויין באזורה, ואע"ג דלכני נח אזותרתן זו היא מיתתן, כיון דבישראל ליכא מיתה לא מרבינן עו"ג למיתה מקרא דכתיב גבי ישראל דישאל לית בהו מיתה. מיהו קשה מנא ליה דפליג רבי יצחק אדרבי מיישא (ר' מיישא ס"ל שכן נח ש'צידך' את הסס ככנויים, אפילו לדעת רבנן חייב מיתה ללמך קרא זנקב סס ה' מות יומת, כגוס ירגמו צו כל העדה כגר כלאורח צנקבו סס יומת, ולרשנין רק גר ולאורח הוא דבעינן 'צנקבו סס', אצל עובד כוכבים, חייב מיתה אפילו ככנוי) דאפשר דמודה ר' יצחק דמרבינן עובד כוכבים מכגר וכאזרה, והכא אקרא דאיש קאי, דלא מיתוקם לרבות את העובדי כוכבים אלא לר"מ. וי"ל דמכגר וכאזרה לא מרבינן, אי לאו דמתרבי עובד כוכבים מאיש איש, ומאיש איש לחודא לא הוה מרבינן אי לאו כגר וכאזרה, כיון דבישראל ליכא מיתה, והא דבעי בסמוך איש איש לרבנן למה לי, לא כמו שפירש רש"י דבעי נמי לר' מיישא, דלא קשה ליה כלל, אלא לר' יצחק אליבא דרבנן בעי. דתניא איש איש כייקלל אלהיו ונשא חטאו, מה תלמוד לומר, והלא כבר נאמר ונקב שם-ה' מות יומת, לפי שנאמר ונקב שם-ה' מות יומת יכול לא יהא

(עולמית). והשני אומר אף אני (שמעתי) כמוהו (ואין צריך לחזור ולהזכיר ברכת השם) והשלישי אומר אף אני כמוהו.

(גמרא) תנא עד שיברך שם בשם (כגון יכה פלוני את פלוני, או יקלל שם פלוני את שם פלוני). מנהני מילי? אמר שמואל דאמר קרא ונקב שם-ה' (מות יומת רגום ירגמו-בו פל-העדה כגר פאזרה) בנקבו-שם יומת (כגון יכה פלוני את פלוני, או יקלל שם פלוני את שם פלוני. להכי אזדריה בהאי קרא, לומר לך עד שיקוב שם בשם).

ממאי דהאי נוקב לישנא דכרוכי הוא דכתיב מַה אֶקֶב לֹא קִבָּה אֶל וְאִזְהַרְתִּיה מֵהֵכָא אֱלֹהִים לֹא תִקְלָל. ואימא מיברו הוא (שלא לתחוב סכין לדקור נקב בשם הכתוב בקלף) דכתיב וַיִּקֶב חָר בְּדִלְתּוֹ, וְאִזְהַרְתִּיה מֵהֵכָא וְאִבְדַּתֶּם אֶת-שְׁמֹם... לֹא-תַעֲשׂוּן כִּן לְה' אֱלֹהֵיכֶם? בעינא שם בשם וליכא (כדיליף לעיל, ובנקיבה לא משכחת שם בשם שינקוב את חבירו). ואימא דמנח שני שמות אהדדי (כתובים בשתי חתיכות קלף ויתנם זה על זה) ובזע להו? ההוא נוקב וחזור ונוקב הוא (בסכין הוא ואין שם נוקב את שם חבירו, דלאחר שינקוב העליון ינקוב התחתון). ואימא דחייק שם אפומא דסכינא, ובזע בה? ההוא חורפא דסכינא הוא דקא בזע. אימא פרושי שמיה הוא (באותיותיו ופירושיה) דכתיב וַיִּקַּח מֹשֶׁה וְאֶהְרֹן אֶת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר נִקְּבוּ בְשֵׁמֹת, וְאִזְהַרְתִּיה מֵהֵכָא אֶת-ה' אֱלֹהֵיךָ תִיָּהָ? הוה דבעינא שם בשם, וליכא, ועוד הויה ליה אזותרת עשה, ואזותרת עשה לא שמה אזותרת (ולא ענש עליה מיתה). ואיבע"א אמר קרא וַיִּקֶב... יִקְלָל, למימרא דנוקב קללה הוא. ודילמא עד דעבד תרוייהו (פרושי וברוכי, ובחדא לא מחייב)? לא סלק"ד דכתיב הוֹצֵא אֶת-הַמִּקְלָל, ולא כתיב הוֹצֵא את הנקב והמקלל ש"מ חדא היא.

תנו רבנן 'איש' מה תלמוד לומר איש איש (כייקלל אלהיו ונשא חטאו) לרבות את הנכרים,

כאזרה, מאי עביד ליה? גר ואזרה הוא דבעינן שם בשם, אבל נכרי לא בעינן שם בשם.

איש איש (כי יקלל) למה לי (בין לר' מיישא בין לר' יצחק נפחא אליבא דרבנן ברכת השם מויצו ה' אלהים נפקא, כנויים מגר ואזרה נפקי לר' מיישא, ואי לר' יצחק נפחא הא אמר לרבנן פטורין הקשו התוס', תימה הא איצטריך כדדרשינן בפסחים (צג:) למ"ד מגדף היינו עובד עבודת כוכבים איצטריך כי יקלל לגופיה לאשמועינן דאיכא כרת במכרך את השם דכתיב הכא ונשא חטאו וכתיב כחדל לעשות פסח ראשון חטאו ישא, ולמ"ד מגדף היינו מכרך את השם דאית ביה כרת כהדיא דכתיב את השם הוא מגדף ונכרתה איצטריך האי קרא לאגמורי כרת לחדל פסח שני וי"ל דהכא דריש כי יקלל למ"ל דה"ל למיכתב ונשא חטאו גבי ונוקב שם? דיברה תורה כלשון בני אדם.

פסק הרמב"ם א. ואלו הן דיני המגדף, אין המגדף חייב סקילה עד שיפרש את השם המיוחד של ארבע אותיות שהוא אל"ף דל"ת נו"ן יו"ד ויברך אותו בשם מן השמות שאינם נמחקים שנאמר ונוקב שם ה' על השם המיוחד חייב סקילה ועל שאר הכינויים באזרה, ויש מי שמפרש שאינו חייב אלא על שם יו"ד ה"א וא"ו ה"א ואני אומר שעל שניהם הוא נסקל עבודה זרה (ב,ז). **ביאר הכפ"מ** פסק כחכמים דס"ל על שם המיוחד בסקילה ועל הכנויין באזרה. מ"ש זיברך אותו בשם מן השמות תנא עד שיברך שם בשם, מה"מ אמר שמואל דאמר קרא ונוקב שם ה' בנקבו שם יומת. **ב.** אזרה של מגדף מנין שנאמר אלהים לא תקלל, בכל יום ויום בודקין את העדים בכינויים יכה יוסי את יוסי, נגמר הדין מוציאין את כל אדם לחוץ ושואלים את הגדול שבעדים ואומרים לו אמור מה שמעתי בפירוש והוא אומר והדיינים עומדים על רגליהם וקורעין ולא מאחין, והעד השני אומר אף אני כמותו שמעתי, ואם היו עדים רבים צריך כל אחד ואחד מהן לומר כזה שמעתי עבודה זרה (ב,ח). **ג.** בן נח שבירך את השם, בין שבירך בשם המיוחד, בין שבירך בכינוי בכל לשון חייב,

חייב אלא על שם המיוחד בלבד (דהא כתיב ה' והיינו שם מיוחד, דכתיב זה שמי לעולם) מניין לרבות כל הכינויין, ת"ל איש פייקלל אל"הו (דהיינו כנוי דלאו שם המיוחד, וסמך ליה מיתה ונוקב שם ה' מות יומת, וקאי נמי אכי יקלל אלהיו) מכל מקום, דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים על שם המיוחד במיתה (כדכתיב ונוקב שם ה'... והאי ונשא חטאו לא מיתה, אלא ונשא חטאו דכרת) ועל הכינויין באזרה (אלהים לא תקלל אף על הכנויין נזרה, ושם המיוחד נמי בהא אזרה נפיק, דכל אלהים לשון שררה כמו נתתיך אלהים כתבו התוס' וכי יקלל אתא לכרת כדדרשינן בפסחים (צג:) ואיכא כרת אכינויין, והא דקאמר באזרה למעוטי מיתה ולא למעוטי כרת).

ופליגא דרבי מיישא (הא דאמר ר' יצחק נפחא לרבות את הכנויים ואליבא דר' מאיר דמשמע הא לרבנן פטור בן נח על הכנויין, פליגא דר' מיישא דאיהו סבר אע"ג דאמרי רבנן על הכנויין באזרה בישראל, מיהו נכרי חייב מיתה מכגר וכאזרה, מדכתיב גר ואזרה יתירה שמע מינה לחיובי נכרים בכנוי). דאמר רבי מיישא בן נח שבירך את השם בכינויים, לרבנן חייב. מאי טעמא, דאמר קרא פִּגְרֵךְ כְּאֶזְרָח, גר ואזרה הוא דבעינן בנקבו שם, אבל נכרי אפילו בכינוי.

ורבי מאיר (דאמר גר ואזרה חייבין בכנוי, ונכרים אתרבו מאיש איש, ממאי קא ממעט גר ואזרה לבני נח) האי כגר כאזרה מאי עביד ליה? גר ואזרה בסקילה, אבל נכרי בסייף, סלקד"א הואיל ואיתרבו (להאי פרשתא לכנויין) איתרבו (אף לכל האמור בפרשה ובסקילה) קמ"ל.

ורבי יצחק נפחא אליבא דרבנן (כיון דאמרי רבנן נכרים פטורין מן הכנוי בישראל, גר ואזרה מאי קא ממעטי, אי למעוטינהו מסקילה לא איצטריך, דמהיכא תיתי הא לא אתרבו בהא פרשתא, דבשלמא לר"מ סלקד"א הואיל ואיתרבי איתרבו) האי כגר

בלבד, ואין נהרגין עליהן, מלכים (י.ו). כתב הכפ"מ גבי הא דמני ז' מצות שנצטוו בני נח רבי אליעזר אומר אף על הכלאים מותרים בני נח ללבוש כלאים ולזרוע כלאים ואין אסורים אלא בהרבעת בהמה ובהרכבת האילן ומפרש טעמא דידיה. ופובר רבינו דאע"ג דלית הלכתא כר"א משום דא"כ הווי להו שמונה מצות בני נח שהוא נהרג עליהם ואנן על שבע מצות בן נח נהרג אשכחן, מ"מ כיון דשמואל מפרש למילתיה אלמא ס"ל דאסורין הן בכלאים אע"פ שאין נהרגין עליהם.

מנהני מילי? אמר רבי יוחנן דאמר קרא ויצו ה' אלהים על-האדם לאמר מפל עץ-הגן אכל תאכל. ויצו אלו הדינים, וכן הוא אומר כי ידעתיו למען אשר יצוה את-בניו... ה' זו ברכת השם, וכן הוא אומר ונקב שם-ה' מות יומת. אלהים זו עבודה זרה, וכן הוא אומר לא-יהיה לך אלהים אחרים. על האדם זו שפיכות דמים, וכן הוא אומר שפך דם האדם... לאמר הן ישלח (אע"ג דהאי קרא במחזור גרושתו כתיב ובני נח לא הוזהרו בה מ"מ מייתי ראייה דגבי אישות כתיב לאמר) איש את-אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש-אחר. מכל עץ הגן ולא גזל (מדאיצטריך למישרי ליה ולהפקיר לו עצי הגן שמע מינה שאינו מופקר לו נאסר לו) אבל תאכל (העומד לאכילה, ולא תאכל אבר מן החי דבהמה בחייה אינה עומדת לאכילה אלא לגדל ולדות) ולא אבר מן החי וכתבו התוס' והא דאמרינן לקמן (נט:): דלא הותר לאדם הראשון בשר לאכילה היינו להמית ולאכול אבל מתה מאליה שריא, ואתא לאפוקי אבר מן החי דאפי' נפל מאליה אסור.

כי אתא רבי יצחק תני איפכא זיצו' זו עבודה זרה, 'אלהים' זו דינים. בשלמא אלהים זו דינים דכתיב ונקרב בפעל-הפית אל-האלהים. אלא זיצו' זו עבודה זרה, מאי משמע? רב חסדא ורב יצחק בר אבדימי חד אמר סרו מחר מן-הדרך אשר צויתם עשו להם... וחד אמר עשוק אפרים (מיד שונאיו) רצון משפט (רצון ע"י שפטיו של הקב"ה)

מה שאין כן בישראל מלכים (ט.ג). כתב הכפ"מ פסק רבינו כר' מייאשא לגבי ר' יצחק נפחא, וצ"ע למה. ועיין בתרוצי הלח"מ, כתר המלך, ומשרת משה. ד. כבר ביארנו שכל מיתת בני נח בסיוף, אלא אם בעל אשת ישראל או נערה מאורסה יסקל, ואם בעלה אחר שנכנסה לחופה קודם שתבעל יחנק מלכים (י.ה).

תנו רבנן שבע מצות נצטוו בני נח (סימן לזכור חכנ"ז: א- חלילים, אכז מן החי ב- זככת ה' ג- גילוי ערוה, גזל ד- למיס, לינון) דינים, וברכת השם, ע"ז, ג"ע (כולן חוץ מנערה המאורסה, כדכתיב גבי אבימלך הנך מת על האשה אשר לקחת והיא בעולת בעל' בעולת בעל יש להם, נערה המאורסה אין להם) ושפיכות דמים, וגזל, ואבר מן החי. [דף נו ע"ב] רבי חנניה בן גמליאל אומר אף על הדם מן החי (כולהו יליף טעמייהו). רבי חידקא אומר אף על הסירוס. רבי שמעון אומר אף על הכישוף. רבי יוסי אומר כל האמור בפרשת כישוף בן נח מוזהר עליו (זו היא שמוזכר והולך לא ימצא בכך ובגלל התועבות האל... ומדנענשו עליהם שמע מינה הוזהרו על כולם דלא ענש אלא אם כן הוזהר). לא ימצא בך מעביר בנזובתו באש קסם קסמים מעוגן ומנחש ומכשף. וחבר חבר ושאל אוב וידעני ודרש אל-המתים... ובגלל התועבת האלה ה' אלהיך מוריש אותם מפניך, ולא ענש אלא אם כן הוזהר. רבי אליעזר אומר אף על הכלאים. מותרין בני נח ללבוש כלאים, ולזרוע כלאים, ואין אסורין אלא בהרבעת בהמה ובהרכבת האילן. פסק הרמב"ם א.

על ששה דברים נצטווה אדם הראשון על ע"ז, ועל ברכת השם, ועל שפיכות דמים, ועל גילוי ערוה, ועל הגזל, ועל הדינים, אע"פ שכולן הן קבלה בידינו ממשנה רבינו, והדעת נוטה להן, מכלל דברי תורה יראה שעל אלו נצטווה, הוסיף לנח אבר מן החי שנאמר אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו, נמצאו שבע מצות... מלכים (ט.א). ב. מפי הקבלה שבני נח אסורין בהרבעת בהמה ובהרכבת אילן

מצותיה אלא כמו שקבלה הוא היה חוזר ומגיד להם, וכל מה שכתוב בדברות האחרונות היה כתוב בלוחות וכן שמע בסיני) ואמר רב יהודה 'כאשר צוך' במרה?

אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוח לא נצרכה אלא לעדה ועדים והתראה [וכן נצטוו ישראל במרה להיות דנין בסנהדרין של עשרים ושלושה, כדאמרינן (ב.) עדה שופטת ועדה מצלת, דנכרים לא איפקוד בהכי, כדילפינן לקמן (נ:)] מקראי דבן נח נהרג בעד אחד ובדיין אחד. אי הכי, מאי והוסיפו עליהן דינין (אין אלו דינין אלא מצות דיינין)? אלא אמר רבא לא נצרכה אלא לדיני קנסות (הוסיפו במרה, דבני נח לא הוזהרו עליהן דכתיב ויצו, וגמרינן לה מאשר יצוה דהתם צדקה ומשפט כתיב, דהיינו דין ופשרה, אבל קנסות לאו משפט נינהו דקנסין ליה טפי מדיניה). אכתי והוסיפו בדינין מיבעי ליה (דניהוי משמע שהוסיפו להם בהלכות דינין שנצטוו עליהם כבר, אבל השתא דקתני הוסיפו עליהם דינין, משמע כל הלכות דינין הוסיפו)? אלא אמר רב אחא בר יעקב לא נצרכה אלא להושיב בית דין בכל פלך (מדינה) ופלך ובכל עיר ועיר.

והא בני נח לא איפקוד, והתניא כשם שנצטוו ישראל להושיב בתי דינין בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר (כדכתיב תתן לך בכל שעריך) כך נצטוו בני נח להושיב בתי דינין בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר (דהא משפט כתיב ביה, והכא נמי כתיב 'ושפטו את העם משפט צדק')?

אלא אמר רבא האי תנא (דברייתא דלעיל דקתני הוסיפו עליהן דינין, דמשמע דבני נח לא נצטוו עליהם) תנא דבי מנשה הוא, דמפיק ד"ך (דינין וברכת השם) ועייל ס"ך (סירוס וכלאים). דתנא דבי מנשה שבע מצות נצטוו בני נח (לקמן מפרש דתנא דבי מנשה לא דריש ויצו, והני כל חדא באנפי

כי הואיל ה'ך אחריו (מפני שנתרצה ללכת אחרי צווי של נביאי הבעל). מאי בנייהו? איכא בנייהו נכרי שעשה עבודה זרה ולא השתחוה לה. למאן דאמר 'עשו' משעת עשייה מיהייב, למאן דאמר 'כי הואיל ה'ך' עד דאזיל בתרה ופלה לה.

אמר רבא ומי איכא למאן דאמר נכרי שעשאה עבודה זרה ולא השתחוה לה חייב, והתניא בעבודה זרה, דברים שבית דין של ישראל ממיתין עליהן בן נח מוזהר עליהן, אין בית דין של ישראל ממיתין עליהן אין בן נח מוזהר עליהן. למעוטי מאי לאו למעוטי נכרי שעשה עבודה זרה ולא השתחוה לה (סמנו שישאל לנו נהג על זה, ה"כ ה"ה ע"ס)? אמר רב פפא לא, למעוטי גיפוף ונישוק [אבל עשה אתרבי מויצו אע"ג דבית דין של ישראל אין ממיתין. 'מגפף ומנשק' אמרינן במתניתין (ס:)] דגבי ישראל אינו נהרג.

גיפוף ונישוק דמאי, אילימא כדרכה (שדרך עבודתה בכך) בר קטלא הוא [ישראל נמי כל עבודה שדרך עבודתה בכך ישראל חייב עליה ואפילו הוא דרך בזיון כגון פוער לפעור וזורק אבן למרקולים, כדאמר במתניתין (ס:)] וילפינן מקראי, וכל שכן כשהוא דרך כבוד, דכולהו כדרכן נפקי מ'איכה יעבדו הגוים האלה את אלהיהם'] אלא למעוטי שלא כדרכה.

דינין בני נח איפקוד, והתניא עשר מצות נצטוו ישראל במרה [חקשו תוס', תימה הא איכא גיד הנשה למ"ד (כחולין ק:)] לבני יעקב אסר נאסר, ומילה שניתן לאברהם אבינו] שבע שקיבלו עליהן בני נח, והוסיפו עליהן דינין, ושבת, וכיבוד אב ואם. דינין דכתיב שם שם לו חק ומשפט שבת, וכיבוד אב ואם דכתיב פאשר צוף ה' אלהיך (כתיב בדברות האחרונות, גבי שבת וכבוד אב ואם, והיכן צוף, הא ליכא למימר דמשה הוה אמר להו בערכות מואב, כאשר צוף בסיני, דמשה לאו מאליו היה שונה להם משנה תורה ומזהירם על

כדכתיב ויראו בני האלהים את בנות האדם כי טובות הנה). עבודה זרה דכתיב, פן תשחתון ועשיתם... ואידך (מאן דדריש ויצו אמר לך, אזהרה מויצו הוזהר אדם הראשון, וגבי דור המבול...) אורחיהו דקא מגלי (להודיעך על מה נענשו). שפיכות דמים דכתיב שפך דם האדם... ואידך קטלייהו הוא דקמגלי (באיזו מיתה ימיתם, ולעולם הוזהרו מויצו). גזל דכתיב פְּיֶרֶק עֵשֶׂב (עשב קרי עשב האפר, וכל הגדל מאיליו שאין בו טורח לחרוש ולזרוע) נָתַתִּי לָכֶם אֶת-כָּל, ואמר רבי לוי כירק עשב ולא כירק גנה. ואידך ההוא למישרי בשר הוא דאתא [כדאמר לקמן (נט:)] אדם הראשון לא הותר לו בשר באכילה אלא עשבים ואילנות דכתיב הנה נתתי לכם את כל עשב זורע זרע לכם יהיה לאכלה ולחית הארץ העשבים והאילנות תאכלו אתם וחית הארץ, ולא חית הארץ לכם, והוזהרו על אבר מן החי מאכול תאכלו, וללמדך דאפילו אינך ממיתה אלא שנפל ממנה אבר מאיליו לא תאכלנו, ובאו בני נח והתיר להם להמית ולאכול, ולא למדרש מינה ולא כירק גנה אתא, דלגופיה אצטריך, לפי שירק עשב הותר לאדם הראשון תלה להו לבני נח בהמות וחיות כירק עשב]. אבר מן החי דכתיב אֶת-בְּשָׂר בְּנִפְשׁוֹ דָּמוֹ (בעוד שהוא הבשר בנפשו, דהיא דמו) לֹא תֹאכְלוּ (הבשר). ואידך ההוא למישרי שרצים הוא דאתא [משום שהוזהרו באבר מן החי מאכול תאכל אתא האי קרא למשרא אבר מן החי בשרצים, והכי דרשינן לקמן (נט:)] אותו בשר שקרוי דמו בנפש, והבשר קרוי בשר דהיינו דמו חלוק מבשרו אסרנא לכו באבר מן החי, ולא בשרצים שאין דמו קרוי נפש אלא הרי הוא כבשרו, דאילו בישראל לא מחייבי עליה כרת כדאמר בכריתות (כא). דלית ביה אלא לאו, דדם דשרצים כבשר]. סירוס דכתיב שְׂרָצֵי בְּאֶרֶץ יִרְבּוּ-בָהּ, ואידך לברכה בעלמא (לא לפרות ולא לרבות צוום, אלא ברכם בפריה ורביה). כלאים דכתיב מִהָעֹנֵף לְמִינֵהוּ

נפשיה כתיב בהו) עבודה זרה, וגילוי עריות, ושפיכות דמים, גזל, ואבר מן החי, סירוס, וכלאים. רבי יהודה אומר אדם הראשון לא נצטווה אלא על ע"ז בלבד (כתבו התוס' מה שנאסר לו בשר ועין הדעת לא קחשיב לפי שלא היה נוהג לדורות. ודוקא אדם הראשון קאמר, אבל מודה רבי יהודה דבני נח נצטווו אחר המבול דהא אמר בחולין (ק:)] לרבי יהודה גבי אבר מן החי דאתי איסור אבר מן החי וחייל איסור טומאה שכן איסורו נוהג בבני נח) שנאמר ויצו ה' אלהים על האדם (את אלהותו צוה עליו על האדם שלא ימירנהו באחר). רבי יהודה בן בתירה אומר אף על ברכת השם (דנפקא ליה נמי מאלהים אלהותו צוה עליו שלא יקללהו, כדכתיב אלהים לא תקלל) ויש אומרים אף על הדינים (מאלהים נמי נפקא, יהא אלהותי עליך להיות מוראי עליך, ולהיות מוראי בלבך ולא מורא בשר ודם להטות משפט, כי המשפט לאלהים הוא כדמפרש רב ואזיל).

כמאן אזלא הא דאמר רב יהודה אמר רב אלהים אני (נאמר לאדם הראשון) לא תקללני (כדאמרינן אלהים לא תקלל) אלהים אני לא תמירני (כדאמרינן לא יהיה לך אלהים אחרים על פני זולתי) אלהים אני יהא מוראי עליכם (כדאמרינן אלהים לשון שררה ורבנות, כמו נתתיך אלהים לפרעה, יהא מוראי עליך ולא מורא בשר ודם, לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלהים הוא דהיינו דינין) כמאן, כיש אומרים (דמרבי לכולהו).

תנא דבי מנשה אי דריש ויצו אפילו הנך נמי (דינין וברכת השם) אי לא דריש ויצו הנני מנא ליה? לעולם לא דריש ויצו, הנני כל חדא וחדא באפי נפשיה כתיבא. 'עבודה זרה וגילוי עריות' [דף נז ע"א] דכתיב ותשחת הארץ לפני האלהים (כתבו התוס' ולא נענש אלא אם כן הוזהר) ותנא דבי רבי ישמעאל בכל מקום שנאמר השחתה אינו אלא דבר ערוה וע"ז. דבר ערוה שנאמר כִּי-הִשְׁחִית כָּל-בְּשָׂר אֶת-דַּרְכָּו (גלוי עריות, דכתיב דרך גבר בעלמה, ודור המבול על העריות נענשו

ממיתין עליהן בן נח מוזהר עליהן [הכי קאמר באיסור עבודה זרה אותם דברים שבית דין ישראל ממיתין עליהם, כגון כל עבודות שדרכה של עבודה זרה בכך, וזבוח וקטור אפילו שלא כדרכה, כדלקמן (ס:)].
אזהרה אין, מיתה לא? אמר רב נחמן בר יצחק אזהרה שלהן (כלומר כל אזהרה תנא תנא גבי בני נח) זו היא מיתתן (דלא דייק בהו תנא למיתני מיתה גבי חייבי מיתות, ואזהרה בשאין בהן מיתה כלגבי ישראל).

רב הונא ורב יהודה וכולהו תלמידי דרב אמרי על שבע מצות בן נח נהרג. גלי רחמנא בחדא (בשפיכות דמים) והוא הדין לכולהו.

ועל הגזל בן נח נהרג, והתניא על הגזל (כך הוא מצות בני נח) גנב וגזל, וכן יפת תואר (דהוי נמי גזל שגוזלין את אשתו במלחמה) וכן כיוצא בהן (שאינן ממש גזל אלא דומין להם, ולקמן מפרש להו) נכרי בנכרי ונכרי בישראל אסור, וישראל מותר [דלא תעשוק את רעך כתיב ולא נכרי, ומדרבנן איכא למאן דאסר משום חילול השם בב"ק (קיג:)]. ואם איתא ניתני חייב? משום דקבעי למיתני סיפא ישראל בנכרי מותר תנא רישא אסור (ואי תנא גבי נכרי בנכרי חייב, הוה תני ישראל בנכרי פטור, ומשמע פטור מן המיתה אבל עובר עליו בלאו, ומשום הכי תנא ברישא לשון איסור, דליתני גבי ישראל מותר, דסבירא ליה כמ"ד מותר ממש).

והא כל היכא דאית ליה חיובא (מיוז מיתא) מיתנא קתני (תנייה בלשון חיוב, ומדנקט הכא לשון איסור שמע מינה דווקא תננהו) דקתני רישא על שפיכות דמים, נכרי בנכרי ונכרי בישראל חייב, ישראל בנכרי פטור?

התם היכי ליתני (לעולם הכא לאו דוקא איסור נקט, אלא משום סיפא, ודקשיא לך רישא מדלא נקט נמי לשון איסור שמע מינה דוקא תני להו, התם לא מצי למיתנא לשון

(מדנצטווה להביא זכר ונקבה לתיבה מכל מין ולא שיזדווג לו מין אחר שמע מינה אסורין להרביע כלאים). ואידך ההוא לצותא בעלמא (לאו משום איסור כלאים אלא לצוות בעלמא, שכל אחד ואחד נוח לו לצוות מינו מצוות מין אחר). **פסק הרמב"ם א.** בן נח שעבד ע"ז הרי זה חייב, והוא שיעבוד כדרכה, וכל ע"ז שבית דין של ישראל ממיתין עליה בן נח נהרג עליה, וכל שאין בית דין של ישראל ממיתין עליה אין בן נח נהרג עליה, ואע"פ שאינו נהרג אסור בכל, ואין מניחין אותו להקים מצבה, ולא ליטע אשרה, ולא לעשות צורות וכיוצא בהן לנוי מלכים (ט.ב.). **ב.** וכיצד מצווין הן על הדינין, חייבין להושיב דינין ושופטים בכל פלך ופלך לדון בשש מצות אלו, ולהזהיר את העם, ובן נח שעבר על אחת משבע מצות אלו יהרג בסייף, ומפני זה נתחייבו כל בעלי שכם הריגה, שהרי שכם גזל והם ראו וידעו ולא דנוהו, ובן נח נהרג בעד אחד ובדיין אחד בלא התראה ועל פי קרובין אבל לא בעדות אשה ולא תדון אשה להם מלכים (ט.יד).

אמר רב יוסף, אמרי בי רב על שלש מצות בן נח נהרג על גילוי עריות, ועל שפיכות דמים, ועל ברכת השם (ואע"פ שנצטוו בשבע אין נהרגין אלא על שלש, כדפירש להו רב ששת דבשפיכות דמים כתיבא בהדיא דמו ישפך, וגלוי עריות וברכת השם כתיב גבי ישראל איש איש ודרשינן להו לרבות את הכותים להיות במיתה כישראל).

מתקיף לה רב ששת בשלמא שפיכות דמים דכתיב שִׁפְךָ דַּם הָאָדָם... אלא הנך מנא להו, אי גמר משפיכות דמים אפילו כולוהו נמי, אי משום דאיתרבאי מאיש איש, עבודה זרה נמי איתרבי מאיש איש (כתיב גבי מולך איש איש בקדושים תהיו)? אלא אמר רב ששת אמרי בי רב על ארבע מצות בן נח נהרג.

ועל עבודה זרה בן נח נהרג, והתניא בעבודה זרה דברים שבית דין של ישראל

(עפ"י:) מקרא דויגזול את החנית מיד המצרין נכרי בנכרי ונכרי בישראל אסור, ישראל בנכרי מותר (כיוצא בו בגנב נראה בעיני מדלא קבעי לה מאי היא לא משכחת ליה ולא עליה קאי, אלא אגזל ויפת תואר).

כיוצא ביפת תואר מאי היא? כי אתא רב דימי אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא, בן נח שייחד שפחה לעבדו, ובא עליה נהרג עליה (משום גזל, ואע"פ שאין זו בעולת בעל דאישות אלא דזנות בעלמא, כחמור ובהמתו, נכרי בישראל שפחה כנענית שייחד ישראל לעבד עברי, ובא עליה נכרי נהרג. ישראל בנכרי מותר, נכרי שייחד שפחה לעבדו ובא ישראל ולקחה בשביה מותר, דהא אפילו אשתו גמורה מותרת לו, ישראל בישראל אסור, דהיינו שפחה חרופה שחייבין עליה אשם).

כיוצא בו דשפיכות דמים לא תניא (האי תנא דלעיל, משום דאין לשפיכות דמים שאינו חייב גמור או מותר לגמרי, כגון נרדף שניתן להנצל עצמו בנפשו של רוצח, דאילו שופך דם בשוגג שפיכות דמים גמור הוא אלא רחמנא חס עליה). אמר אבבי אי משכחת דתניא רבי יונתן בן שאול היא. דתניא, רבי יונתן בן שאול אומר רודף אחר חברו להורגו, ויכול (הנרדף להציל עצמו) באחד מאבריו (של רודף, כגון לקטע רגלו) ולא הציל (אלא הרגו) [דף נז ע"ב] נהרג עליו (היינו כיוצא בו דשפיכות דמים, דהוי קרוב להתיר ואינו מותר, נכרי בנכרי ונכרי בישראל חייב, וכן ישראל בישראל, אבל ישראל בנכרי פטור ואליבא דר' יונתן, אבל רבנן פליגי עליה ואמרי היתר גמור הוא וליכא כיוצא בו).

אשכח רבי יעקב בר אחא דהוה כתיב בספר אגדתא דבי רב, בן נח נהרג בדיין אחד, ובעד אחד, שלא בהתראה, מפי איש (על ידי דיין איש או עד איש) ולא מפי אשה, ואפילו

איסור, משום דנבעי למימר ישראל בנכרי מותר, ולא מצי מתני ליה) ליתני אסור ומותר (אי אפשר ששנינו...) והתניא נכרי ורועי בהמה דקה (ישראל שסתמן גזלנים, שמרעים בהמתן בשדות אחרים) לא מעלין ולא מורדין (לא מעלין אותם מן הבור להצילם מן המיתה, ולא מורדין אותם לבור להמיתם בידים. א"כ כיון שלא יכל לומר שמוטב להרוג נכרי, למבואר שאסור, לכן נקט לשון פטור).

כיוצא בו בגזל מאי היא? אמר רב אחא בר יעקב לא נצרכה אלא לפועל בכרם (ואוכל מן הענבים). פועל בכרם אימת, אי בשעת גמר מלאכה (כגון ששכרו לבצור) התיירא הוא (ואפילו ישראל בישראל, דכתיב ואכלת ענבים כנפשך שבעך ואל כליך לא תתן, בשעה שאתה נותן לכליו של בעל הבית אתה אוכל, וברייתא קתני ישראל בנכרי מותר, הא ישראל בישראל אסור, ותו בנכרי היכי אסור ליה, מי איכא מידי דישראל בישראל שרי ולנכרי אסור) אי לאו בשעת גמר מלאכה גזל מעליא הוא (וגזל תנא ליה רישא)?

אלא אמר רב פפא לא נצרכה אלא לפחות משוה פרוטה. אי הכי נכרי בישראל אסור, הא בר מחילה הוא? נהי דבתר הכי מחיל ליה, צערא בשעתיה מי לית ליה (הלכך גזל הוא, אלא שאין בית דין ישראל נזקקין להשיבו, דבתר הכי מחיל ליה, ובישראל בישראל נמי אסור, ומעבר לא עבר דכתיב לא תגזול והשיב את הגזילה אמידי דהשבון קרי גזל ואידך לא, אבל בנכרי דלאו בר השבון הוא שכל דינו למיתה, לא נפיק פחות משוה פרוטה מכלל פרוטה, ואפילו מישראל דמחיל ליה בתר הכי)? נכרי בנכרי כיוצא בהן (כתמיה) כיון דלאו בני מחילה נינהו גזל מעליא הוא?

אלא אמר רב אחא בריה דרב איקא לא נצרכה אלא לכובש שכר שכיר [דגזל לא הוי אלא בחוטף דבר מיד חברו, כדאמר בב"ק

דין (באשת איש ישראל) דקתני סיפא בא על עריות ישראל נידון בדיני ישראל, למאי הלכתא (נדון בדיני ישראל)? אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוח לא נצרכה, אלא לעדה ועדים והתראה (כישראל). מגרע גרע (זה הבא על אשת ישראל, מהבא על אשת נכרי שנהרג בעד אחד ובדיין אחד ושלא בהתראה)? אלא אמר רבי יוחנן לא נצרכה (האי דקתני נידון בדיני ישראל) אלא לנערה המאורסה (שבא על נערה המאורסה ישראלית) דלדידהו לית להו (מיתה בנערה המאורסה אלא בבעולת בעל, וגבי ישראל נהרג מריבויה דאיש איש, על כרחך האי דקטלוה משום דאתרביה באיש איש כישראל, ולגבייהו לאו אשת איש דנחייב קטלא דידהו) דדיינינן להו בדינא דידן (נידון בסקילה, אבל אין צריך עדה ועדים והתראה דלא גרע מעריות דידהו פתבו התוס' והא דאמר בב"ב (טז:) אותו היום עבר אותו הרשע חמש עבירות בא על נערה המאורסה אע"ג דלא נצטוו דבר מכווער הוא, דקחשיב נמי ושט את הבכורה אע"פ שלא הוזהרו על כך, ואשכחן נמי שסיפר הכתוב בגנותו בדבר שעתידה תורה לאסור דאמרינן לקמן (נח:) כותי מותר בבתו, ובהוריות (י:) אמרינן לוט ושתי בנותיו הם נתכוונו לדבר מצוה צדיקים ילכו בם הוא שנתכוין לדבר עבירה ופושעים יכשלו בם).

אבל (בא על) אשת איש (ישראל) בדינא דידהו דיינינן להו (בתמיה) והתניא בא על נערה המאורסה נידון בסקילה (כישראל, דהא בדינא דידהו סייף הוא דכל מיתה בן נח אינו אלא סייף לרבנן דפליגי אתנא דבי מנשה) על אשת איש נידון בחנק. ואי בדינא דידהו סייף הוא (פתבו התוס' המ"ל דתנא דבי מנשה הוא דאמר כל מיתה המאורסה לבני נח חנק)?

אמר רב נחמן בר יצחק מאי אשת איש דקתני כגון שנכנסה לחופה ולא נבעלה [בדיני ישראל חנק הוא, כשאר אשת איש, דגבי סקילה כתיב נערה בתולה מאורסה... ודרשינן (כתובות מה.) בתולה ולא בעולה, מאורסה ולא נשואה, ומאי נשואה אילימא נשואה ונבעלה, מבתולה ולא בעולה נפקא,

קרוב. משום רבי ישמעאל אמרו אף על העוברין [הכה את האשה ויצאו ילדיה נהרג עליהן, ובישראל עד שיצא לאויר העולם כדתנן במסכת נדה (מד.) תינוק בן יום אחד ההורגו חייב, היכא דקים ליה בגווייה שכלו לו חדשיו ואינו נפל].

מנהני מילי? אמר רב יהודה דאמר קרא וְאֶת־דַּמְכֶם לְנַפְשֵׁיכֶם אֶדְרֹשׁ אפילו בדיין אחד, מִיַּד כָּל־חַיָּה (מיד כל דבר חי) אפילו שלא בהתראה, אֶדְרֹשְׁנֹו וּמִיַּד הָאָדָם אפילו בעד אחד, מִיַּד אִישׁ וְלֹא מִיַּד אִשָּׁה, אָחִיו אפילו קרוב.

'משום רבי ישמעאל אמרו אף על העוברין' מ"ט דרבי ישמעאל? דכתיב שִׁפְךָ הַדָּם הָאָדָם בְּאָדָם (שבתוך האדם) דָּמוֹ יִשְׁפָּךְ, איזהו אדם שהוא באדם הוי אומר זה עובר שבמעיי אמו.

ות"ק (החולק על רבי ישמעאל) תנא דבי מנשה הוא, דאמר כל מיתה המאורסה לבני נח אינו אלא חנק (דאין דמו יוצא לחוץ) ושדי ליה האי באדם אסיפיה דקרא, ודרוש ביה הכי באדם דמו ישפך, איזהו שפיכות דמים של אדם שהוא בגופו של אדם הוי אומר זה חנק.

מתיב רב המנונא ואשה (בת נח) לא מפקדה (על הדין) והכתיב כִּי יִדְעֹתֶיךָ לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְלָה... הוא מותיב לה והוא מפרק לה בניו לדין, ביתו (היינו נשים) לצדקה.

אמר ליה רב אויא סבא לרב פפא אימא בת נח שהרגה לא תיהרג, מיד איש ולא מיד אשה כתיב? אמר ליה הכי אמר רב יהודה שפך דם האדם מכל מקום. אימא בת נח שזינתה לא תיהרג דכתיב עַל־כֵּן יַעֲזֹב אִישׁ וְלֹא אִשָּׁה? אמר ליה הכי אמר רב יהודה וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד הָדָר עֲרִבִיהוּ קרא.

תנו רבנן איש מה תלמוד לומר אִישׁ אִישׁ (אל-פל-שאר בְּשָׂרוֹ לֹא תִקְרָבוּ לְנִלְוֹת) לרבות את הכותים שמוזהרין על העריות כישראל. והא מהכא נפקא, מהתם נפקא, לאמר זה גילוי עריות? התם בעריות דידהו, והכא בעריות

ואנו אין לנו (שיהא בן נח חלוק בין ישראלית לנכרית) אלא נערה המאורסה בלבד (משום דלדידהו לית להו קטלינן ליה בקטלא דידן).

ונחשוב נמי נכנסה לחופה ולא נבעלה? האי תנא תנא דבי מנשה הוא דאמר כל מיתה האמורה לבני נח אינו אלא חנק, אידי ואידי חנק הוא (דיננו ודיניהן שוין בה).

וסבר ר"מ כל ערוה שבית דין של ישראל ממיתין עליה בן נח מוזהר עליה, והא תנא גר [דף נח ע"א] שהיתה הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה (פירש רש"י וכל גר שנתגייר כקטן שנולד עכשיו, בלא אב ואם וקרובים דמי, ואין עליו קורבה מקודם לכן, ומיהו רבנן הוא דגזור עליה בכל האסורות לו בגיותו משום שלא יאמרו באין מקדושה חמורה לקדושה קלה, הלכך נשא אחותו מן האם שנולדה קודם שנתגיירה אמה, ונתגיירה עם אמה ונשאה זה משגדל יוציא, דאחותו היא ולא גרע מבן נח, ומדרבנן שלא יאמרו... דקסבר ר' מאיר אחותו מן האם אסורה לבני נח, ואפילו אחות אביו מן האם ואחות אמו מן האב, ויליף לה מעל כן יעזב איש את אביו ואת אמו ד'אביו' זה אחות אביו, ו'אמו' זה אחות אמו, כדדריש ליה ר"א לקמן בשמעתין. התוס' הביאו את פירש רש"י וכתבו דכפירוש זה משמע ביבמות (כב.) דבעו במערבא גזרו שניות בגרים או לא וקאמר השתא ערוה אי לאו משום שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה לא גזרו בה רבנן, שניות מיבעיא. אבל ביבמות (צז:) פירש רש"י דהיינו טעמא דאחותו מן האם יוציא דגזרינן שמא ישא אחותו שנולדה אחריו דאיכא איסורא דאורייתא משמע לאותו הפירוש דהורתו ולידתו שלא בקדושה דליכא למיחש לאיסורא דאורייתא לא מיתסר באחותו מן האם. ואי אפשר לומר כן כדאמרי' התם (צז:) גבי בני יודן אמתא אישתחרור דהורתן ולידתן שלא בקדושה הוה ואסר להו רב ששת למינסב נשי אהדדי. מיהו קשה דבההיא דבני יודן אמתא משמע דלא הוי טעמא משום שמא יאמרו באין מקדושה חמורה לקדושה קלה אלא משום דילמא אתי לאיחלופי בישראל (סגס יסלאל יעסק כן) דקאמר מן האם ולא מן האב כ"ע לא פליגי דאמור, כי פליגי מן האב ומן האם, ואי משום שמא יאמרו, אמאי שרי התם מן האב ומן האם, אבל אי משום איחלופי ניהא כיון דאיכא צד אב לא אתי לאיחלופי דכותים לית להו קורבת אב ולא שייך למיגזר בהו אמו ישראל (לגוייס קורבת אח לא נחשבת קורבה, כיון סססס גויה מונה תחת זעללה, ור"כ אין חשק סיבואו להתיק ג"כ זיסקלאל) וכן משמע בפ"ב דיבמות (כב.) דטעמא

אלא שנכנסה לחופה ולא נבעלה ומעטה קרא מסקילה וישנה בחנק, דהכל היו בכלל נואף ונואפת ויצאה ארוסה לידון בעצמה וזו שלא יצאה עמדה בכללה] דלדידהו לית להו, דיינינן להו בדינא דידן. דתני רבי חנינא בעולת בעל יש להן (דכתיב 'והיא בעולת בעל' ולא כתיב והיא אשת איש, אלמא הנך מת משום בעילתו של בעל ולא מפני קדושין וחופתו) נכנסה לחופה ולא נבעלה אין להן.

תניא כוותיה דרבי יוחנן (דאמר בא על עריות ישראל דקתני, נידון בדיני ישראל לא מתוקמא אלא נכנסה לחופה או בנערה המאורסה... דלדידהו לית להו) כל ערוה שבית דין של ישראל ממיתין עליה בן נח מוזהר עליה, אין בית דין של ישראל ממיתין עליה (כגון חייבי כריתות, אחותו ואחות אביו, ואחות אמו, ואשת אחיו, ואשת אחי אביו, ואחות אשתו) אין בן נח מוזהר עליה דברי רבי מאיר (מפרש לקמן דר"מ אליבא דר"ע אמרה, דנפקי ליה עריות בבני נח מעל כן יעזב איש... והתם חייבי מיתות הוא דכתיבי). וחכמים אומרים הרבה עריות יש [כגון כל חייבי כריתות כתבו התוס' פירש רש"י כגון כל חייבי כריתות דלרבנן איתרבו להו בני נח מאיש איש לכל האמור בפרשה ור"מ לא דריש איש איש לרבויא, אע"ג דלעיל (נז:) גבי ברכת השם דריש ר"מ איש איש, ומשמע דמאן דדריש חדא דריש כולהו דמתוך כך מסיק לעיל על שבע מצות בני נח נהרג התם משמיה דנפשיה והכא ר"מ אליבא דר"ע כדמוקי לה בסמוך. מיהו הא דמרבינן לעיל נכרי מאיש איש היינו בעריות דידן אבל דידהו נ"ל מדכתיב לאמר, א"כ בין לר' מאיר בין לרבנן הא דדריש איש איש היינו בעריות דידן, אבל דידהו מדכתיב לאמר ודרשי להו רבנן לכל עריות דידהו, אבל לר"מ ס"ל כיון שפירש בבני נח על כן יעזב איש דהיינו חייבי מיתות הן הן העריות שמוזהרין עליהן ואין להרבות יותר] שאין בית דין של ישראל ממיתין עליהן, ובן נח מוזהר עליהן (דלרבנן איתרבו בני נח מאיש איש לכל האמור בפרשה, ור' מאיר לא דריש איש איש לרבויי). בא על עריות ישראל (עבריות) נידון בדיני ישראל, בא על עריות בן נח (נכריות) נידון בדיני בן נח.

הורתו ולידתו בקדושה, וכיון דדמי ליה לישראל גזר ביה ר' מאיר דילמא אתי לאחלופי בישראל, ואפילו בשאר האב, ואפילו נולדו אותן קרובות בהיותו נכרי. **התוס' הביאו את פירש רש"י וכתבו ד"ל איפכא** דאדרבה כיון דהורתו ולידתו בקדושה הרי הוא כישראל ומותר אפי' באחותו מן האם שנולדו מקודם דליכא למיגזר שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה כיון דלית בהו צד פסלות דהנהו ודאי כשתי אמהות דמו וע"ל דהורתו ולידתו בקדושה נמי כך דינו, והא דלא נקטי לרבנותא משום דלא פסיקא ליה למתני שאין לה שאר האב דמה שנולד לאביו בקדושה אסור מדאורייתא). **שהיה רבי מאיר אומר כל ערוה שהיא משום שאר אם יוציא, משום שאר האב יקיים. ומותר באשת אחיו (ואפילו מאמו ולאחר מיתתה, ואפילו נשאה אחיו משנתגייר או נשאה כשהוא נכרי, ומשנתגייר קיימה דאין אשת אח לבני נח, וליכא למיחש שמא יאמרו... וכן אשת אחי האב וכן כל הבאות מחמת אישות, דכיון דלשמא יאמרו ליכא למיחש דקסבר לא נאסרו לבני נח, ומשום קורבה נמי ליכא למיחש דקסמן שנולד דמי) ובאשת אחי אביו, ושאר כל עריות (שבאות מחמת אישות) מותרות לו לאתויי אשת אביו (אבל כלתו ואחות אשתו ליכא לרבויי, דהא בגר שהיתה לידתו בקדושה קיימא וזה לא היתה לו כלל אשה אלא ביהדות, ולא תוויי אחות אשתו נמי לא דהא קתני בהדיא נשא אשה ובתה כונס אחת ומוציא אחת, והוא הדין לשתי אחיות). נשא אשה ובתה (אשאר גרים קאי, כשנשאם בהיותם כותי ונתגיירו עמו, אי נמי אהא קאי, ומשום דהך גיורת קאמר, והוא הדין לישראל גמור) כונס אחת ומוציא אחת, ולכתחילה לא יכנס [מפרש ביבמות (צה):] דאהנך דאמרן לעיל יקיים קאמר דלכתחלה לא יכנס]. מתה אשתו מותר בחמותו (ואע"פ שקיימה לאשתו משנתגייר, דבן נח לא הוזהר על חמותו דנימא באים מקדושה... וחמותו ממש לא הויא אע"ג דנתגיירו דגר שנתגייר... ואין קורבות זה לזה). ואיכא דאמרי אסור בחמותו (התם מפרש במאי פליגי. **קתני מיהת מותר באשת אביו,****

משום איחלופי דאמר אממר אפילו אחים מן האם מעידין לכתחלה ומאי שנא מערוה, ערוה לכל מסורה, עדות לב"ד מסורה, משמע דטעמא דערוה משום דאתי לאיחלופי בישראל, וכן פירש רש"י התם ערוה לכל מסורה הכל נושאים נשים ואי שרית להו לקיימה אתו נמי למישרי ערוה לישראל. וי"ל דבן נח לא אסור באחותו אפי' מן האם, והני תרי טעמי צריכי דיש מקומות דשייך האי טעמא דלא שייך האי אידך טעמא, כגון נשא אחותו מן האם דמשום שמא יאמרו ליכא למיחש ומשום איחלופי איכא למיחש, ואשת אביו לר' עקיבא ואחות אביו לרבי אליעזר דאסירי לבני נח יש לאסור משום שמא יאמרו אבל משום איחלופי ליכא למיגזר בקורבת אב דהכל יודעין דרחמנא אפקריה לזרעיה דכותי, ואשת אביו לר"א ואחות אביו לר"ע שריא דלאו משום שמא יאמרו איכא ולא משום איחלופי איכא. **והשתא** הא דפריך דר"מ אדר"מ לא כמו שפירש רש"י דפריך נמי מדקתני אסור באחותו ואחות אביו ואחות אמו אע"ג דאין ב"ד של ישראל ממיתין עליהם דהמ"ל בכולהו דלא אסור משום דנאסרו בהיותם כותים אלא משום איחלופי כדאמר באחותו, ולא פריך דר"מ אדר"מ אלא מדקתני מותר באשת אביו ובחמותו אע"ג דב"ד של ישראל ממיתין עליהם, וכן כתוב בכל הספרים לעיל וסבר ר"מ כל ערוה שב"ד של ישראל ממיתין עליהם בני נח מוזהרין עליהם והתניא... משמע דלא קשיא ליה אלא מהא) יש לו שאר האם ואין לו שאר האב, הא כיצד נשא אחותו מן האם יוציא, מן האב יקיים (דלא נאסר איסור אחוה לבני נח אלא מן האם, דכתיב וגם אמנה אחותי בת אבי היא אך לא בת אמי, אלמא בת האב שריא להו, ובת האם לא שריא להו). אחות האב מן האם יוציא (כדכתיב על כן יעזב איש את אביו, ודרשינן את אביו אחות אביו מן האם) מן האב יקיים. אחות האם מן האם יוציא (כדכתיב את אמו' זו אחות אמו מן האם) אחות האם מן האב, רבי מאיר אומר יוציא (גזירה משום אחותו מן האם, דכיון דשם צד שאר האם כאן, אע"ג דמן האב היא, אי שרית ליה אתי למימר אין לגר אפילו שאר אם, ואתי למישרי אפילו אחותו מן האם, וכל שכן אחות אמו ואחות אביו מן האם) וחכמים אומרים יקיים (ולא גזרינן כתב רש"י והוא הדין להורתו ולידתו שלא בקדושה, והא דנקט הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה לא בא למעוטי הורתו ולידתו שלא בקדושה אלא למעוטי

אביו נמי היינו באשתו ולא באשת חברו?
לאחר מיתה.

'אמו אמו ממש' (לאחר מיתת אביו נמי ליכא לתרוצה, דהיינו אשת אביו דאוקימנא לאחר מיתה) היינו באשתו ולא באשת חברו? אמו מאנוסתו (אנוסת אביו דלאו אשתו, ואין כאן אלא משום אמו אפילו בחייו).

במאי קא מיפלגי, ר"א סבר [דף נח ע"ב] אביו דומיא דאמו, ואמו דומיא דאביו לא משכחת לה אלא באחוה (דתרוייהו ממש ליכא למימר, דאם כן היינו ודבק ולא בזכר, ותרוייהו באישות ליכא למימר, דהא אמו לאו משום אישות, דאם כן היינו אשת אביו, הלכך תרוייהו באחוה). ור"ע מוטב לאוקמיה באשת אביו (כמשמעותה דקרא דקרי ליה אביו, דכתיב יעזב איש את אביו) דאיברי ערות אביו (דכתיב ערות אביך היא) לאפוקי אחות אביו דשאר אביו איברי (ערות אחות אביך לא תגלה כי שאר אביך היא) ערות אביו לא איברי.

ת"ש וַיִּקַּח עִמָּרָם אֶת־יִצְחָק בְּדָתוֹ (אחות קהת אביו) מאי לאו דודתו מן האם (אחות קהת אף מן האם היתה והותרה לעמרם, אלמא אחות אב מן האם מותרת לו קודם מתן תורה ומיקשי לר"א שאלו לכן נח את אחות אביו?) לא, דודתו מן האב (אחות קהת מן האב היתה, ולא מן האם, ואחות האב הותרה להם, והא דכתיב יעזב איש את אביו ודרשינן אחות אביו באחותו מן האם קאמר, כדילפינן מוגם אמנה אחותי בת אבי היא).

תא שמע וְגַם־אֶמְנָה אַחֲתִי בַת־אָבִי הִוא אָךְ לֹא בַת־אָמִי מְכַלֵּל דְּבַת הָאִם אִסוּרָה (קשיא לר"ע)? ותסברא, אחותו הואי (בתמיה) בת אחיו הואי, וכיון דהכי הוא לא שנא מן האב, ולא שנא מן האם שריא, אלא התם הכי קאמר ליה קורבא דאחות אית לי בהדה, מאבא ולא מאמא (בת אחי מן האב היא ולא מן האם, ולא משום איסורא והתירא קאמר

ואע"פ שבית דין של ישראל ממיתין עליה, וכן בחמותו, וקתני אסור באחותו, ובאחות אביו ואחות אמו, ואע"פ שאין בית דין של ישראל ממיתין עליהם).

אמר רב יהודה לא קשיא הא רבי מאיר אליבא דר"א, והא ר"מ אליבא דר"ע [תלמיד של שניהם היה, כדאמרינן במס' ביצה (ג):] גבי ליטרא קציעות, ר' מאיר אומר אמר ר' אליעזר רואין כאילו הן פרודות... ובמסכת עירובין (ג). אמר ר"מ שמש את ר"ע. הא דקתני אחותו אסורה לו ואשת אביו מותרת לו ר"מ היא משום ר"א, והאי דקתני חייבי מיתות נאסרו להם ולא חייבי כריתות ר"מ היא אליבא דר"ע. דתניא (לאדם הראשון נאמר) עַל־כֵּן יַעֲזֹב־אִישׁ אֶת־אָבִיו וְאֶת־אִמּוֹ רבי אליעזר אומר 'אביו' אחות אביו (וכל שכן אחותו) 'אמו' אחות אמו. ר"ע אומר 'אביו' אשת אביו, 'אמו' אמו ממש. 'ודבק' ולא בזכר (דליכא דיבוק, דמתוך שאין הנשכב נהנה אינו נדבק עמו) 'באשתו' ולא באשת חבירו, וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד מִי שְׁנַעֲשִׂים בשר אחד (שורע יוצא מהם, שנעשה בשר האם והאב אחד בו), יצאו בהמה וחיה שאין נעשין בשר אחד (שאינן יולדין מן האדם, הני דר"ע כולחו חייבי מיתות נינהו, ומינה יליף לכל חייבי מיתות, אבל לר"א לית ליה קורבא דאישות, ואית ליה קורבה דאחוה).

אמר מר רבי אליעזר אומר אביו אחות אביו. אימא אביו ממש? היינו ודבק ולא בזכר. אימא אשת אביו? היינו באשתו ולא באשת חבירו. אימא לאחר מיתה (לחייבו על אשת אביו לאחר מיתת אביו)? דומיא דאמו, מה אמו דלאו אישות, אף אביו דלאו אישות.

אמו אחות אמו, ואימא אמו ממש? היינו באשתו ולא באשת חבירו. ואימא לאחר מיתה? דומיא דאביו, מה אביו דלאו ממש, אף אמו דלאו ממש.

ר"ע אומר אביו אשת אביו ואימא אביו ממש? היינו ודבק ולא בזכר. אי הכי, אשת

אמר רב נחמן מדקראו לה (בנות העיר) רביתא דפלניא (ילדתו של פלוני עבד) מאימת התרתה (שלא תקרא מיוחדת לו אם תבא להפקיר עצמה) אמר רב הונא משפרעה ראשה בשוק (שהיו רגילות אף הנכריות הנשואות שלא לצאת בראש פרוע).

אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא בן נח שבא על אשתו שלא כדרכה חייב, שנאמר ודבק ולא שלא כדרכה (אין כאן דבק, שמתוך שאינה נהנית בדבר אינה נדבקת עמו). אמר רבא מי איכא מידי דישראל לא מיהייב ונכרי מיהייב [בתבו התוס'] משמע דלישראל מותר באשתו בשלא כדרכה, וכן משמע בנדרים (כ:): ההיא איתתא דאתיא קמיה דרבי אמרה לו רבי ערכתני לו שלחן והפכו, אמר לה בתי התורה התירה לו, ולא היינו היא למעלה והוא למטה, דמה מפסדת בכך, אלא שלא כדרכה שמצערתה כדאמר התם אם תענה את בנותי שלא כדרכן ואמר וישכב אותה כדרכה ויענה שלא כדרכה. וקשה דביבמות (לד:): חשיב שלא כדרכה מעשה ער ואונן. וי"ל דלא אסיר אלא שעושה כך תדיר שלא תתעבר ויכחיש יופיה, אבל אם רוב תשמישו כדרכה אלא שבאקראי מתאוה לה שלא כדרכה, שרי (התוס') צינמות תילכו תינוח אחר סהול מותר וכלכל שלא יולא זרע לנבלה, וכן דעת הרמב"ם]] אלא אמר רבא בן נח שבא על אשת חבירו שלא כדרכה פטור, מאי טעמא באשתו ולא באשת חבירו, ודבק ולא שלא כדרכה (שלא אסרה תורה אלא בדביקה).

פסק הרמב"ם א. בן נח חייב על הגזל, בין שגזל עכו"ם בין שגזל ישראל, ואחד הגזול או הגונב ממון או גונב נפש, או הכובש שכר שכיר וכיוצא בו, אפילו פועל שאכל שלא בשעת מלאכה, על הכל הוא חייב, והרי הוא בכלל גזלן, מה שאין כן בישראל, וכן חייב על פחות משהו פרוטה... מלכים (טז). ב. בן נח שהרג נפש אפילו עובר במעי אמו נהרג עליו, וכן אם הרג טריפה או שכפתו ונתנו לפני הארי או שהניחו ברעב עד שמת, הואיל והמית מכל מקום נהרג, וכן אם הרג רודף שיכול להצילו באחד מאיבריו נהרג עליו, מה שאין כן בישראל... מלכים (טז). ג.

ליה אלא משום לתקוני דיבורא קמא שאמר אחותי היא, קאמר ליה הכי אחותי בת אבי היא, דבת אחי בן אבי היא, וקרי לה אחותו דבני בנים הרי הם כבנים, והרי היא כבת אביו, והאי דקאמר אך לא בת אמי לאו משום דאי הוה אחוה מן האם הויא אסורה, אלא משום קושטא דמילתא אמר לו).

תא שמע מפני מה לא נשא אדם את בתו (פתבו התוס') שכשאכלה הוה מעיץ הדעת היתה ראויה למות מיד, ואי משום אדם שהיה שרוי בלא אשה היה יכול ליקח בתו ומסיק כדי שישא קין את אחותו) כדי שישא קין את אחותו, שנאמר קִין אֶמְרָתִי עֹלָם חֶסֶד יִבְנֶה (תחילתו של עולם נבנה בחסד, שצוה אדם הראשון לגמול חסד את בנו, ואסרה לו, והתירה לקין, כדי שיבנה העולם והיינו דכתיב 'ואיש אשר יקח את אחותו בת אביו' חסד הוא מה שהתרתני לקין חסד גמלתי עמו). הא לאו הכי אסירא? כיון דאשתרי אשתרי.

אמר רב הונא נכרי מותר בבתו (בין לר"א בין לר"ע, דקסבר רב הונא לא ילפינן שאר עריות מההנך דכתיבי בהאי קרא, מדפרט כל הני ש"מ דוקא כתביניה) ואם תאמר מפני מה לא נשא אדם את בתו, כדי שישא קין את אחותו, משום עולם חסד יבנה.

ואיכא דאמרי אמר רב הונא נכרי אסור בבתו. תדע, שלא נשא אדם את בתו. ולא היא, התם היינו טעמא כדי שישא קין את אחותו, משום דעולם חסד יבנה.

אמר רב חסדא עבד (כנעני של ישראל) מותר באמו, ומותר בבתו (וכל שכן בשאר עריות של קורבה). יצא מכלל נכרי (ופקע שם בן נח מיניה) ולכלל ישראל לא בא (דליגזר ליה עליה משום דשמא יאמרו באין מקדושה חמורה לקדושה קלה).

כי אתא רב דימי אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא בן נח שייחד שפחה לעבדו ובא עליה נהרג עליה. מאימת (חשיב ליה מיוחדת לו)

הוא אביו של זה, אעפ"כ לא גזרו על שאר אביו. לפיכך נושא הגר אשת אחיו מאביו, ואשת אחי אביו, ואשת אביו (פסק כהנמנ"ס פל"ע מותר בלשם הל"כ כהגמ' ביצמות ל"ח.) ואשת בנו, אע"פ שנשאת לאחיו או לאחי אביו או לבנו אחר שנתגיירו. וכן אחות אמו מאביה, ואחותו מאביו, ובתו, שנתגיירו, מותרות לו (ויש אוסרים באשת אביו טור כ"ע פל"ס בלשם ל"ח). אבל אינו נושא לא אחותו מאמו, ולא אחות אמו מאמה, ולא אשת אחיו מאמו, שנשאה אחיו מאמו אחר שנתגיירה, אבל אם נשאה אחיו כשהיה עובד כוכבים, הרי זה מותרת לו י"ד (רס"ט, ג). ב. הנושא גיורת ובתה הגיורת, או שתי אחיות מן האם, יושב עם אחת מהן ומגרש השניה י"ד (רס"ט, ה). ג. נשא גיורת, ומתה, מותר לישא אמה או בתה, שלא גזרו אלא בחייהן י"ד (רס"ט, ו).

אמר רבי חנינא נכרי שהכה את ישראל חייב מיתה, שנאמר וַיִּפֶן כַּח נֹכַח וַיִּרְא כִּי אֵין אִישׁ יִנְדֹּף אֶת־הַמִּצְרִי (משום דהכה איש עברי). ואמר רבי חנינא סוטר (מכה) לועו של ישראל כאילו סוטר לועו של שכניה שנאמר מוֹקֵשׁ אָדָם יִלַּע קִדְשׁ (הנוקש את האדם היינו ישראל שקרויין אדם, דכתיב ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם אתם קרויין אדם. ילע קודש' כאלו לועה את הקדש, כלומר כסוטר על לועו). **פסק הרמב"ם** ועכו"ם שהכה ישראל אפילו חבל בו כל שהוא אע"פ שהוא חייב מיתה אינו נהרג מלכים (י).

אמר ריש לקיש המגביה ידו על חברו, אע"פ שלא הכהו נקרא רשע, שנאמר וַיֹּאמֶר לְרִשָּׁע לָמָּה תִּכָּה רֵעֶךָ, למה הכית לא נאמר, אלא למה תכה, אע"פ שלא הכהו נקרא רשע. זעירי אמר רבי חנינא נקרא חוטא, שנאמר וְאִם־לֹא לְקַחְתִּי בְחֻזְקָה (בבני עלי כתיב, שהיו תוקפים בכשר הזכחים, ואמר אם לא תתן לי אקה בחזקה, דהיינו כמרים ידו שהיו מגזמין להכות) וכתיב וַתִּלְחֵם הַטַּיִת הַנְּעָרִים

בן נח שייחד שפחה לעבדו ובא עליה הרי זה נהרג עליה משום אשת חברו, ואינו חייב עליה עד שיפשט הדבר ואמרו לה העם זו דבית עבד פלוני, ומאימתי תחזור להתירה משיפרישנה מעבדו ויפרע ראשה בשוק, ומאימתי תהיה אשת חברו כגרושה שלנו משיוציאנה מביתו וישלחנה לעצמה, או משתצא היא מתחת רשותו ותלך לה, שאין להם גירושין בכתב, ואין הדבר תלוי בו לבד, אלא כל זמן שירצה הוא או היא לפרוש זה מזה פורשין מלכים (ט, ה). ד. אין בן נח חייב על אשת חברו עד שיבא עליה כדרכה אחר שנבעלה לבעלה, אבל מאורסה או שנכנסה לחופה ולא נבעלה אין חייבין עליה, שנאמר והיא בעולת בעל, במה דברים אמורים בבן נח שבא על בת נח, אבל עכו"ם הבא על הישראלית בין כדרכה בין שלא כדרכה חייב, ואם היתה נערה מאורסה נסקל עליה כדיני ישראל, בא עליה אחר שנכנסה לחופה ולא נבעלה הרי זה בחנק כדיני ישראל, אבל אם בא על אשת ישראל אחר שנבעלה הרי זה כמי שבא על אשת עכו"ם חברו ויהרג בסייף. מלכים (ט, ו). ה. העכו"ם אין אסורים עליהם משום ערוה אלא אמו ואשת אביו ואחותו מאמו ואשת איש וזכר ובהמה כמו שיתבאר בהלכות מלכים ומלחמותיהן, אבל שאר עריות מותרין להן איסורי ביאה (יד, ו). ו. העבדים שהטבילו אותם לשם עבדות וקבלו עליהם מצות שהעבדים חייבים בהם יצאו מכלל העכו"ם ולכלל ישראל לא באו, לפיכך השפחה אסורה לכן חורין, אחד שפחתו ואחד שפחת חברו והבא על השפחה מכין אותו מכת מרדות מדברי סופרים, שהרי מפורש בתורה שהאדון נותן שפחה כנענית לעבדו העברי והיא מותרת לו שנאמר אם אדוניו יתן לו אשה איסורי ביאה (יב, א). **פסק הש"ע** א. עובד כוכבים אסור בשאר האם אחר שנתגייר, מדברי סופרים, ומותר בשאר האב, אע"פ שיודע בודאי שזה שארו מאביו, כגון תאומים, שדבר ברור הוא שאביו של זה

יִשְׁפְּתוּ (וקא דריש ליה לא ישובתו ממלאכה דאבני אדם נמי קאי, ולא תימא לא ישובתו אהך ששת עתים דקרא קאי כלומר לא יבטלו ולא יפסקו מלהיות) ואמר מר אזהרה שלהן זו היא מיתתן. **אמר רבינא** אפילו שני בשבת (לא תימא שביתה דקאמר ריש לקיש לשום חובה קאמר, דלא לכוון לשבות כגון בשבת שהוא יום שביתה לישראל או אחד בשבת ששוכתין בו הנוצרים, אלא מנוחה בעלמא קא אסר להו, שלא יבטלו ממלאכה ואפילו יום שאינו בר שביתה, שני בשבת יומא קמא דלאו יום בר שביתה נקט, והוא הדין דהוה מצי למינקט שלישי ורביעי).

וליחשבה גבי שבע מצות? כי קא חשיב שב ואל תעשה, קום עשה לא קא חשיב (והאי לא ישובתו קום עשה מלאכה היא). **[דף נט ע"א]** והא דינין קום עשה הוא (משפט הוא) וקא חשיב? קום עשה ושב אל תעשה נינהו (קום עשה משפט, ושב ואל תעשה עול, אפילו אינו מצוה לעשות משפט והוא יושב ובטל, מוזהר הוא שלא לעשות עול, ואזהרת לא תעשו עול' אינה קום עשה משפט אלא לחודה קיימא, שב והבטל מלא תעשה עול, אבל אזהרת לא תשובת על כרחיך אינה אלא קום עשה).

ואמר רבי יוחנן נכרי שעוסק בתורה חייב מיתה, שנאמר תוֹרָה צְנִיחַ-לָנוּ מִשְׁה מוֹרְשָׁה לנו מורשה ולא להם (ואיכא משום גזל כדמפרש). וליחשבה גבי שבע מצות? מאן דאמר מורשה מיגזל קא גזיל לה (והא קא חשיב גזל, וכן נערה המאורסה דהא בכלל גילוי עריות הוא) מאן דאמר מאורסה דינו כנערה המאורסה, דבסקילה.

מיתיבי, היה רבי מאיר אומר מניין שאפילו נכרי ועוסק בתורה שהוא ככהן גדול שנאמר **אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אִתָּם הָאֲדָם וְתִי בְּהֵם**, כהנים לויים וישראלים לא נאמר, אלא האדם, הא למדת שאפילו נכרי ועוסק בתורה הרי הוא

גְּדוּלָה מְאֹד. **רב הונא אמר** תיקצץ ידו, שנאמר וזָרוּעַ רָמָה (הרגיל לרום ידו על חבירו) תִּשְׁבֵּר.

רב הונא קץ ידא **פירש רש"י** מאדם אחד שהיה רגיל להכות את חבירו, וקנסו בכך כדאמר לעיל (מו). בית דין היו מכין ועונשין שלא מן התורה לעשות סיג וגדר לדבר. **התוס' הביאו** את פירוש רש"י **וכתבו ז"ל** דדינא הוא, דהא מקרא דריש זורוע רמה תשבר ובנדה (ג:) גבי יד לאמה תקצץ אמר דינא תנן כדרכ הונא דרב הונא קץ ידא אלמא דינא הוא. והא דאשכחן בב"ק (לז.) גבי חנן בישא דרב הונא גופיה לא הייבו אלא ממון **שאני הכא** דמועד ורגיל בכך היה להכות באגרוף דדיניה הוא בכך וכן יד לאמה רגיל בכך. רבי אלעזר אומר אין לו תקנה אלא קבורה, שנאמר **וְאִישׁ זָרוּעַ** (איש שמניף זרוע) לְוִי הָאָרֶץ (מתוקנת לקבורה, כלומר ראוי להמיתו ולקוברו). **פסק הש"ע** אסור לאדם להכות חבירו, ואם הכהו עובר בלאו, שנאמר פן יוסיף. ואם הקפידה תורה בהכאת רשע שלא להכותו יותר על רשעו, קל וחומר בהכאת צדיק. והמרים יד על חבירו להכותו, אע"פ שלא הכהו, נקרא רשע. (הגה...יש אומרים דיש חרם קדמונים באדם המכה לחבירו, וצריכין להתיר לו כדי לצרפו למנין עשרה, ומיד שמקבל עליו לעשות דין, מתירין לו אע"פ שאין המוכה מתרצה) חו"מ (תכ,א).

ואמר רבי אלעזר לא נתנה קרקע (כלומר אין ראוי לקנות קרקע) אלא לבעלי זרועות (מפני שהתגר רבה על ידי קרקע שבאות בהמות ומפסידות, וגנבים באין וגונבין, ועוררין עליו וצריך שיהא חזק לעמוד כנגדן) שנאמר ואיש זרוע לו הארץ.

ואמר ריש לקיש מאי דכתיב **עֲבַד אֲדָמָתוֹ יִשְׁבַּע-לָחֶם** אם עושה אדם עצמו כעבד לאדמה (לעסוק בה תמיד להרישה והשקאה וניכוש ועידור) ישבע לחם, ואם לאו לא ישבע לחם.

ואמר ריש לקיש נכרי ששבת (ממלאכתו יום שלם) חייב מיתה, שנאמר **וַיּוֹם וַלְיָלָה לֹא**

רבי חנינא בן גמליאל אומר אף הדם מן החי וכתבו התוס' ולרבנן אבר מן החי. וקשה דתנא דלעיל (גו:) דנפקא ליה אבר מן החי מאכל תאכל, ולא מוקי האי קרא אלא למישרי שרצים כדנפקא לקמן מי שדמו חלוק מבושרו]. תנו רבנן אַךְ-בְּשֶׁשֶׁר בְּנֶפֶשׁוֹ (בעוד נפשו קיימת) דָּמּוֹ לֹא תֹאכְלוּ זה אבר מן החי (ודמו לדרשא אחרינא, למשרי אבר מן החי דשרצים). רבי חנינא בן גמליאל אומר אף הדם מן החי, מאי טעמא דרבי חנינא בן גמליאל, קרי ביה בשר בנפשו לא תאכל, דמו בנפשו לא תאכל, ורבנן ההוא למישרי שרצים הוא דאתא. כיוצא בדבר אתה אומר (שאף ישראל הוזהרו על דם מן החי בסיני ומשום חיות, ור' חנינא קאמר לה) קַךְ תִּזְקַךְ לְבִלְתִּי אֲכַל תְּדָם כִּי תְדָם הוּא תִנְפֶשׂ... וְלֹא-תֹאכְלֵן תִּנְפֶשׂ עִם-הַבֶּשֶׂר זה דם מן החי (כלומר לא תאכל הדם הנזכר בראש המקרא בעוד הנפש עם הבשר) ורבנן ההוא (דסמך דם לאזהרת אבר מן החי לא למסרי משום חיות סמכיה, אלא למיסר...) לדם הקזה שהנשמה יוצאה בו הוא דאתא [משום דם הוא דסמכיה, דלא תימא אזהרת דם גבי וזבחת מבקרך ומצאנך כתיב דם שחיטה הוא דהוי דם, אבל דם הקזה לא הוי דם, להכי אקשייה לאבר מן החי, מה אבר מן החי אסור מחמת איסורו, אף דם מן החי מוזהר עלה משום דם, ובלבד שיהא דם הנפש, אבל דם הקזה שאין הנפש יוצאה בו אינו קרוי דם, אבל איסור חיות לא נזכר בו ולא בשום דם, ובכריתות (כב.) מפרש איזהו דם הקזה שהנפש יוצאה בו מטיפה המשחרת ואילך, משהוא מתחיל לצאת שחור כתבו התוס' בחולין (קא.) מוקי לה דאבר מן החי נוהג בין בטמאים בין בטהורים והכא דמוקים לה לדם הקזה כמ"ד התם (ק:) אינו נוהג אלא במהורין].

(ומקשינן על עיקר פרשת אנכי מן החי צנן נח ונישאל) למה לי למיכתב (איסור אנכי מן החי) לבני נח ולמה לי למשני בסיני (אטו ישראל משום דקבלו תורה יצאו מכלל מצות הראשונות, בשלמא ע"ז וג"ע בסיני למילתייהו נשנית לפי שלא פרשו כל כך בבני נח על אלו

כבהן גדול וציאר התורה תמימה מה שקימה אותו לכה"ג יתצאר עפ"י מ"ט צקוטה (ז.) צקצח התורה יקרה היא מפנינים יקרה היא מכה"ג סנכנס לפני ולפנים. פירוש רש"י ר"מ דלית ליה אתם קרויין אדם ולא נכרים קרויין אדם, ור"ש היא דדרש לה ביבמות (סא.). התוס' הביאו את פירוש רש"י והקשו דבכריתות (ז:) פטר ר"מ סך משמן המשחה לעובד כוכבים, ומשמע דהוי טעמא משום דכתיב על בשר אדם לא יסך אתם קרויין אדם. מיהו מצינו למימור דטעמא משום דכל שישנו בסך ישנו בכל יסך וכל שאינו בסך אינו בכל יסך, וי"ם דגרסי הכא רבי ירמיה. ור"ת מפרש דיש חילוק בין אדם להאדם וכי אדם (ללא ה' היליעה) רצונו על דרך היתרון לאדם המעולה ומעוטר בתורת ה' תדע דלא מייתי ביבמות (סא.) מדכתיב במצרים 'כל האדם והבהמה', והא דקאמר הכא 'כהנים ליום וישראלים לא נאמר' ה"ק לא נאמר אדם (ללא ה' היליעה) דלישתמע כהנים ליום וישראלים. וה"ר משולם פי' דוקא גבי פורענות קורא אותם אדם דאין ראוי לכתוב שם ישראל, אבל גבי האדם וחי בהם ה"ל למכתב כהנים ליום וישראלים כמו שרגיל בכל מקום כדכתיב אמור אל הכהנים, ואל הלויים תדבר, דבר אל בני ישראל (וא"כ כיון שכתב 'האלים' כוונתו לכלול גם גוים) והכי איתא במדרש ויכולו מה אקוב לא קבה אל שלא הזכיר שמו על פורענות, אדם כי יהיה בעור בשרו, נגע צרעת כי תהיה באדם ולא בישראל, אלה יעמדו לברך את העם וגבי פורענות אלה יעמדו על הקללה. והא דפריך התם מהנך קראי אע"ג דעובדי כוכבים נמי קרויים אדם, מ"מ פריך שפיר כיון שמכנה גבי פורענות את ישראל באדם היכא דלא איירי אלא בעובדי כוכבים, לא היה לו לקרותן אדם? התם בשבע מצות דידהו (עוסקין בהלכות אותן שבע מצות להיות בקיאים בהן). פסק הרמב"ם עכו"ם שעסק בתורה חייב מיתה, לא יעסוק אלא בשבע מצות שלהן בלבד, וכן עכו"ם ששבת אפילו ביום מימות החול, אם עשהו לעצמו כמו שבת חייב מיתה, ואין צריך לומר אם עשה מועד לעצמו, כללו של דבר אין מניחין אותן לחדש דת ולעשות מצות לעצמן מדעתן, אלא או יהיה גר צדק ויקבל כל המצות, או יעמוד בתורתו ולא יוסיף ולא יגרע, ואם עסק בתורה, או שבת, או חדש דבר, מכין אותו ועונשין אותו, ומודיעין אותו שהוא חייב מיתה על זה אבל אינו נהרג מלכים (יט.).

עבודת כוכבים הוה גמרינן להו (לכלל, שכל שלא נשנה צסיני הוזהרו רק ישראל ולא בני נח) כתבו התוס' עובד כוכבים ששבת לא שייך כאן (לעיל דרשק הגמ' מהפסוק 'יום ולילה לא יצותו' שעובד כוכבים ששבת חייב מיתה, ולכאן קשה שהרי מורה זו לא נשנית צסיני, וא"כ היה ראוי שקרא ישראל יתחייבו זה ולא בני נח י"ל שמורה זו ילאה מן הכלל כיון...) דישאל (להילא) הוזהרו לשבות בשבת (ולכן בהכרח לומר קדין זה נאמר דוקא לבני נח).

אמר מר כל מצוה שנאמרה לבני נח ונשנית בסיני לזה ולזה נאמרה. אדרבה, מדנשנית בסיני לישראל נאמרה ולא לבני נח? מדאיתני ע"ז בסיני, ואשכחן דענש נכרי עילוה (שבע אומות, כדכתיב לא ימצא בך מעביר בנו וכתו באש) ש"מ לזה ולזה נאמרה.

לבני נח ולא נשנית בסיני, לישראל נאמרה ולא לבני נח' אדרבה, מדלא נישנית בסיני לבני נח נאמרה ולא לישראל (לבני יעקב בעוד שהיו בני נח נאסר להם, ולא משבאו לכלל ישראל)? ליכא מידעם דלישראל שרי ולנכרי אסור (כתבו התוס' בדבר שהוא מצוה לישראל לא אמרינן הכי (ר"ל להכלל הנ"ל לא נכון בלופן קטן לישראל מורה, היינו שמקום שלישראל יש מורה, יתכן ולגוי יש איסור, ודוגמא לכך...) העובד כוכבים ששבת חייב ולישראל מצוה, אע"ג דבשני בשבת אין מצוה לישראל מ"מ יש עליו מצות שביתת שבת, ועל העוברים דעובד כוכבים חייב וישאל פטור אע"ג דפטור מ"מ לא שרי. מיהו קשה דאמרינן לקמן (עב:) יצא ראשו אין נוגעין בו דאין דוחין נפש מפני נפש אבל קודם שיצא ראשו החיה פושטת ידה והתכתו לאברים ומוציאה כדי להציל את אמו, וכח"ג בעובד כוכבים אסור כיון שהוזהרו על העוברים וי"ל דהא נמי בישראל מצוה כדי להציל, ואפשר דאפילו בעובד כוכבים שרי).

ולא, והרי יפת תואר [שאסורה להם, כדאמר לעיל (נט.)] התם משום דלאו בני כיבוש נינהו (לא נתנה ארץ לכבוש כי אם לישראל, שאף לישראל לא הותר יפת תואר אלא במלחמה על ידי כיבוש). והרי פחות משהו פרוטה? התם משום דלאו בני מחילה נינהו (שאף ישראל נצטוו על הגזל, אלא שפחות משהו פרוטה אינו נחשב גזל בעיניהם, שעוברין על

עבירות עונשן עליהם, וכן בעריות לפרש עונשן, אלא אבר מן החי למה לי לאהדורו)? כדברי יוסי ברבי חנינא, דאמר רבי יוסי ברבי חנינא כל מצוה שנאמרה לבני נח ונשנית בסיני לזה ולזה נאמרה (כדמפרש לקמן מדנשנית ע"ז וג"ע בסיני ואשכחן דאיענש נכרים עליהו אף לאחר מתן תורה, כדכתיב לא ימצא בך מעביר בנו ובתו... ובגלל התועבות האלה, וכן בעריות כי את כל התועבות האלה, ש"מ כי יהיב קודשא בריך הוא תורה לישראל לא שקלינתו להנך מבני נח, וכדקיימי להו קיימי) לבני נח ולא נשנית בסיני, לישראל נאמרה ולא לבני נח (מסיני ואילך, אע"ג דעד סיני נצטוו עליה, מדלא הדר תנייה בסיני כדאיתא בע"ז וג"ע דאשכחן דאיענש נכרים עליהו, שמע מינה ישראל שיצאו לקדושה עמדו באיסורן, אבל נכרים נטלן מהן. ולקמן פריך דילמא להכי לא נשנו, דלבני נח הוא דאסירי ולא לישראל, ומשני ליכא מידי דלישראל שרי ולנכרי אסור, שכשיצאו מכלל בני נח להתקדש יצאו, ולא להקל עליהם, ולזה ולזה ליכא למימר דאם כן אמאי אתני עבודה זרה, הילכך על כרחיך אותה שלא נשנית אינה בבני נח, הילכך אם לא נשנית אבר מן החי הוה אמינא נטולה מבני נח ממתן תורה ואילך). ואנו אין לנו (אזהרה בבני נח, ולא נשנית בסיני) אלא גיד הנשה ואלביא דרבי יהודה [דאמר בחולין (ק):] מבני יעקב נאסר גיד הנשה, שהיו בני נח קודם מתן תורה, ורבנן פליגי ואמרו בסיני נאמר ולא להם, אלא שנכתב במקומו, ואחר מתן תורה כתבו משה במקום המעשה, על העתיד, לידע מאיזה טעם נאסר להם, ולר' יהודה גופיה לישראל נאמר ולא לשאר בני נח, דהא בני ישראל כתיב, והא דקאמר הכא דאותן העומדות באיסורן לבני נח לעולם הוצרך לשנותן בסיני, לאו משום דאי לא אהדרינהו הוה אמינא נגמר מגיד הנשה דלא נשנית ולישראל נאמר ולא לבני נח, דמהא ליכא למיגמר שהרי לא נאסרה אלא לישראל, ובעוד שהיו בני נח נמי להם נאסר ולא לאחרים, אלא מדאיתני (שנסנה צסיני)

(הוצרכה לשנות על דבר, כגון ע"ז לפרש מיתה ועבודות האסורין בה, וכן ג"ע לפרש עונשין, ונימא דכולהו לא נשנו, ולישראל נאסרו ולא לבני נח?) הכי קאמר אזהרה מיהדר ומיתנא בה למה לי (למהדר ומיכתב אזהרה דידהו, אלא ש"מ להזהירה לבני נח ולישראל אתא) ואין לנו אלא גיד הנשה בלבד, ואליבא דרבי יהודה.

הני נמי (מילה ופ"ר) לא איתני (דהא אמרת למילתא הוא דאיתנו)? הני איתני לשום מילתא בעלמא, הא (דגיד הנשה) לא איתני כלל (ומשום הכי לא חשיב להו בהדיה, ומיהו הנך נמי מן האמורות לבני נח ולא נשנו בסיני הם, ולישראל נאסרו ולא לבני נח מסיני ולהלן). **אי בעית אימא מילה** (ודאי מסיני נאמרה לעיקר מצותיה, ודקשיא לך הא אמר ר' יוסי כל שנאמרה לבני נח ונשנית בסיני לזה ולזה נאמרה הא דלא חשיב ליה לגבי מצות בני נח, משום דמילה לאו לבני נח נאמרה אפילו מקודם סיני אלא...) מעיקרא לאברהם הוא דקא מזהר ליה רחמנא **ואתה את-בְּרִיתִי תִשְׁמֹר אֶתָּה וְנִרְצָה אֶתְּרִיף לְדִרְתָּם**, אתה זורעך אין, איניש אחרינא לא (והשתא נמי זרע אברהם דהיינו ישראל, הוא דנהיגי בה). אלא מעתה בני ישמעאל לחייבו (השתא)? **כי בְּיַצְחָק יִקְרָא לָהּ זָרַע**. בני עשו לחייבו (השתא)? ביצחק ולא כל יצחק.

מתקיף לה רב אושעיא אלא מעתה בני קטורה (אותן ששה שנולדו לאברהם) לא לחייבו (ונימא השתא דלא מל אברהם כל בניו שהיו לו בחייו) האמר רבי יוסי בר אבין ואיתימא רבי יוסי בר חנינא **את-בְּרִיתִי הִפָּר** לרבות בני קטורה (אותם ששה לבדם) (לחייב על מילתם, ואכן מל אנרסס את כל זרעו. הס...) ולא זרעם, אבל אברהם נצטווה לכל הנולדים לו).

אמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון לא הותר לו בשר לאכילה אלא עשבים ואילנות

מדתן שרחמנין הן ומוחלין על דבר קל, אבל בני נח אכזרים הם).

כל מצוה שנאמרה לבני נח ונישנית בסיני לזה ולזה נאמרה' **[דף נט ע"ב]** והרי מילה שנאמרה לבני נח, דכתיב **ואתה את-בְּרִיתִי תִשְׁמֹר**, ונשנית בסיני ו**בְּיָוִם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל**, לישראל נאמרה ולא לבני נח (דלא חשבה גבי שבע מצות)? ההוא למישרי שבת הוא דאתא ביום ואפילו בשבת.

והרי פריה ורביה [הקשו התוס', תימה מנא לן דלא נאמרה לבני נח, ואי משום דלא חשיב ליה בהדי שבע מצות, הא אמר לעיל (נח): קום עשה לא קא חשיב וי"ל דשב ואל תעשה נמי הוא דמי שמצווה על פריה ורביה מצווה שלא להשחית זרע (תוס') תלו איסור השחתת זרע במלות פריה ורביה ומכאן לקק ר"ת שמכאן שגסיס אינס מלות על השחתת זרע הבעל, משום שאינס מלות צפ"ר התוס' ר"ש צנדה יג. כתב שגס מי שקיים מלות פו"ר מלווה על השחתת זרע משום 'לערב אל תנח ידך' אמנס הרמב"ן ס"ל שאין איסור השחתת זרע תלוי במלות פו"ר] **שנאמרה לבני נח, דכתיב ואתם בְּרִיתִי וְרַבִּי, ונשנית בסיני לך אָמַר לָהֶם שְׁוֹבוּ לָכֶם לְאַהֲלֵיכֶם**, לישראל נאמרה, ולא לבני נח? ההוא לכל דבר שבמנין [פירש רש"י לא נשנית בסיני אלא מפני שאסר להם תשמיש שלשה ימים קודם מתן תורה, ולאחר שלשה ימים הוצרך להתיר להם, ואע"ג דממילא משתמע התירא דהא שלשה ימים הוא דאסר והרי עברו, אשמעינן קרא לכל דבר הנאסר במנין בית דין אע"פ שקבעו זמן לדבר צריך למנות פעם אחרת להתירו כשעבר הזמן. **כתבו התוס' פירש רש"י** דכל דבר הנאסר במנין אפי' קבעו זמן לדבר צריך מנין אחר להתירו כשיעבור הזמן. **ושוב פי'** (במקום אחר) אל תגשו אל אשה לא הוה ביה זמן, והא דכתיב היו נכונים לשלשת ימים, היינו לקבל התורה ביום השלישי, אבל דבר הקצוב לזמן יעבור הזמן ומותר מאליו, וכ"ת אי בדבר שנגזר סתם פשיטא שצריך מנין אחר להתירו, אצטריך סד"א כיון דבטל דבר שנאסר עברו ממילא הותר כגון הכא שנאסרו בתשמיש כדי לקבל התורה, וכי היא דביצה (ה). דכרם רבעי היה עולה לירושלים מהלך יום לכל צד כדי לעטר שוקי ירושלים בפירות דאף לאחר הורבן הוצרך מנין אחר להתירו] **צריך מנין אחר להתירו הוא דאתא**.

אי הכי (כל שבע מצות שחזרו ונשנו בסיני) כל הדא וחדא נמי נימא משום מילתא איתני

ותרנגולין, לרבי יוסי ברבי יהודה, מאי [בב"מ (צא:)] תנן היה עושה בידיו אבל לא ברגליו, ברגליו אבל לא בידיו, הרי זה יאכל, כדכתיב כי תבא בכרם רעך... בביאת פועל הכתוב מדבר, ר' יוסי בר' יהודה אומר אינו אוכל עד שיעשה בידיו וברגליו, וקמבעיא ליה לרבה, דש באוויזין ותרנגולין שאין להם אלא רגלים מהו מי עבר עליהו משום לא תחסום שור או לא, ידיו ורגליו בעינן כשור וליכא, או דילמא כל כחו כשור בעינן והא איכא, אלמא בני מלאכה נינהו).

תא שמע ובבב"מ חגיגה ה'רמ"ט על-ה'א"רין [ואי לאו לאכילה חיות בני מלאכה נינהו (בתמיהה)]? ההוא לאתויי נחש הוא דאתא (ולמלאכה, דנחש בר מלאכה ניהו קודם שנתקלל לילך על גחון). דתניא, רבי שמעון בן מנסיא אומר חבל (הפסד, לשון אהה, כל חבל לשון צער וקבל הוא, כלומר הפסד בא לעולם) על שמש גדול שאבד מן העולם, שאלמלא נתקלל נחש, כל אחד ואחד מישראל היו מזדמנין לו שני נחשים טובים, אחד משגרו לצפון ואחד משגרו לדרום להביא לו סנדלבוני (שם אבן טוב) טובים ואבנים טובות ומרגליות. ולא עוד אלא שמפשילין רצועה תחת זנבו, ומוציא בה עפר לגנתו ולחורבתו.

מיתיבי היה רבי יהודה בן תימא אומר אדם הראשון מיסב בגן עדן היה, והיו מלאכי השרת צולין לו בשר (אלמא הותר לו לאכול בהמות וחיות) ומסננין לו יין. הציץ בו נחש וראה בכבודו, ונתקנא בו? התם בבשר היורד מן השמים. מי איכא בשר היורד מן השמים? אין, כי הא דרבי שמעון בן הלפתא הוה קאזיל באורחא, פגעו בו הנך אריותא דהוו קא נהמי לאפיה (לאכלו) אמר הקפידים שאננים לטורף. נחיתו ליה תרתי אטמתא, חדא אכלוה וחדא שבקוה. איתיה ואתא לבי מדרשא, בעי עלה דבר טמא הוא זה או דבר טהור, אמרו ליה אין דבר טמא יורד מן השמים.

שנאמר ויִאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה נָתַתִּי לָכֶם אֶת-כָּל-עֵשְׂבוֹ זָרַע זָרַע... לָכֶם יְהִי לְאֹכְלָה וּלְכַלְחִית הָאָרֶץ (לכם ולחיות נתתי העשבים והאילנות ואת כל ירק עשב לאכלה, אבל לא חית הארץ נתונה לכם) וכשבאו בני נח התיר להם, שנאמר פִּיֶּרַק עֵשֶׂב (שהפקרתי לאדם לאכול) נָתַתִּי לָכֶם (מעכשיו) אֶת-כָּל (אפילו בהמות וחיות). יכול לא יהא אבר מן החי נוהג בו תלמוד לומר אֶךְ-בְּשֹׁר בְּנִפְשׁוֹ דָּמּוֹ לֹא תֹאכְלוּ. יכול אף לשרצים (יהא אבר מן החי אסור להם) תלמוד לומר אך (מיעוט, וכל איבין ורקין מעוטיין). ומאי תלמודא (היכי משמע דשרצים ממעטי מיניה, דילמא בהמה וחיה ממעטינן מיניה ולא שרצים)? אמר רב הונא 'דמו' מי שדמו חלוק מבשרו, יצאו שרצים שאין דמם חלוק מבשרם [האי דמו יתירה הוא, דהוה ליה למכתב בשר בנפשו לא תאכלו, דהיינו בעוד שהנפש בו אל תאכלו את בשרו, האי בנפשו דמו למה לי וכי לא ידענא דנפש זה הוא הדם, אלא לומר לך, מי שדמו חלוק מבשרו שהדם קרוי נפש והבשר בשר, יצאו שרצים שאין דמן חלוק מבשרן שאין דמם קרוי דם, שכשהזוהרו ישראל על הדם לא הזוהרו על דם שרצים משום דם אלא משום שרצים כבשר, והכי אמרינן בכריתות (כא:)] דם שרצים התרו בו משום שרץ לוקה, משום דם אינו לוקה].

מיתיבי (לאדם הראשון נאמר) וַיִּרְדּוּ בְּדַגַּת הַיָּם מֵאֵי לֹאֵל לֹאֵל (הכי סתמיה לו סכילת נסח?) לא, למלאכה. ודגים בני מלאכה נינהו? אין, כדרחבה, דבעי רחבה הנהיג בעיזא ושיבוטא (קשר קרון לדג שבים ולעז ביבשה על שפת הים, ושניהם מנהיגין אותו) מאי (לוקה משום מנהיג בכלאים או לא, חורש בשור ובחמור לאו דוקא, דכל תרי מיני נמי אסירי, בב"ק פרק ה')?

תא שמע ובבב"מ הש"מ, מאי לאו לאכילה? לא, למלאכה. ועופות בני מלאכה נינהו? אין, כדבעי רבה בר רב הונא דש באוויזין

שור וחמור לא הזהרתים. הקשו התוס', תימה תיתסר נמי כלאים מהכא דכתיב בהאי קרא 'בגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך' (כ"ל כיון שצטמסך הפסוקים נאמר פסוק זה, א"כ מדוע לא נאסרו בני נח בליסור שעטנז). ועוד קשה למה לי 'את הקותי' תיפוק ליה מדכתיב למינהו במעשה בראשית באילנות ובבהמה דבחולין (ס): משמע דאי הוה כתיב למינהו בדשאים ה"א דאסירי בני נח להרכיב שני דשאין זה על זה, ועוד קשה הא דאמרינן בב"ק (נה). המרביע שני מינים שבים לוקה אתיא למינהו מיבשה, תיפוק ליה מדכתיב למינהו בגופייהו. ומפר"ת דאי לאו 'את הקותי' הוה אמינא למינהו לאו לאיסור כתיב, ואי לאו למינהו הוה אמינא את הקותי שחקקתי לך כבר במרה. והא דפריך 'אלא מעתה ושמתם את הקותי' אע"ג דלא מוקמינן האי בבני נח, אלא משום דאשכחן למינהו במעשה בראשית פריך שפיר דדילמא כי היכי דהאי לא קאי אבני נח האי נמי לאו אבני נח קאי. וא"ת כיון דלא מחייבי רבנן אבני נח לא בהרבעה ולא בהרכבה, אלמא לא דריש למינהו, א"כ אתי סוגיא דפרק הפרה ודאלו טריפות לא כרבנן וי"ל דנהי דלא דרשו רבנן למינהו גבי בני נח משום דלא כתיב בצווי דאדם, גבי ישראל דרשינן כיון דאשכחן דנצטוו ישראל על הכלאים, ונפקא מינה לענין (כלאים ב... דגים) לכיון שלא נתפסו לאיסור, נלמד לאיסור בהם רק מדכתיב למינהו, ולכן רבנן ללא דרשו למינהו, לא יאסרו לבני נח כלאים (לגיס). אי נמי לא הוה אסרינן הרכבה באילנות בישראל מדרש מה בהמתך בהרבעה אף שדך בהרכבה, דלא הוה מפקינן קרא ממשמעותיה דכתיב לא תזרע, אי לאו דאשכחן כבר למינהו במעשה בראשית, וניחא השתא דמילתא דשמואל דמייתי הכא דחקותי שחקקתי לך כבר איתא נמי בקדושין (לפ). ואתי אפילו כרבנן, והשתא הוה דהרכיב שני דשאים בחולין (ס). לרבנן קמיבעיא ליה אע"ג דמתני' היא בפ"ק דכלאים (מ"ז) אין נוטעין ירק בירק מ"מ קמיבעיא ליה אי השיבי ליה דשאים כמאן דכתיב בהו למינהו משום דאסכים רחמנא על ידיהו לאסור בחו"ל כמו הרכבת אילן מדרשא דשמעתין] מה בהמתך בין בארץ בין בחוצה לארץ [נדחובת הגוף שאינה תלויה בחובת הארץ, נפקא לן בקדושין (לו). דנוהגת אפילו בחו"ל] אף שדך בין בארץ בין בחו"ל.

אלא מעתה (שאמרו ששלשון 'את חקתי תשמרו' משמע חוקים שחקקתי לך כבר, האם נאמר כך גם כלפי מה שנאמר על כל מלות התורה...) ושמרתם את חקתי ואת משפטי (נאמר...) חקים שחקקתי לך כבר (הכי נמי דנצטוו בני נח עליהם)? התם

בעי מיניה רבי זירא מרבי אבהו ירדה לו דמות חמור מהו (מי אמר הא ודאי דבר טמא הוא ואסור)? אמר ליה יארוד נאלא (תנין שומה, עוף ששמו תנין, והוא שומה ובוכה ומספיד תמיד, וכל תנין דבמקרא מתרגמינן ירודין) הא אמרי ליה אין דבר טמא יורד מן השמים (ודבר שאינו הוא, ואם ישנו טהור הוא). פסק הרמב"ם א. המילה נצטוה בה אברהם וזרעו בלבד, שנאמר אתה וזרעך אחרך, יצא זרעו של ישמעאל שנאמר כי ביצחק יקרא לך זרע, ויצא עשו שהרי יצחק אמר ליעקב ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך, מכלל שהוא לבדו זרעו של אברהם המחזיק בדתו ובדרכו הישרה, והם המחוייבין במילה מלכים (י,ז). ב. אמרו חכמים שבני קטורה שהם זרעו של אברהם שבא אחר ישמעאל ויצחק חייבין במילה, והואיל ונתערבו היום בני ישמעאל בבני קטורה יתחייבו הכל במילה בשמיני, ואין נהרגין עליה מלכים (י,ח).

רבי שמעון אומר אף על הכישוף. מאי טעמיה דרבי שמעון דכתיב [דף ס ע"א] מְכַשְׁפָּה לֹא תַחֲיֶהּ, וכתיב כָּל־שֹׁכֵב עִם־כַּהֲנָה מוֹת יוֹמָת, כל שישנו בכלל כל שכב עם בהמה ישנו בכלל מכשפה לא תחיה.

רבי אלעזר אומר אף על הכלאים. מנא הני מילי? אמר שמואל דאמר קרא אַתְּ־חֻקְתִּי תִשְׁמְרוּ (כשהזהיר ישראל בסיני בהמתך לא תרביע... פתח בהו קרא את חקותי תשמרו, מה שלא פתח כן בשאר מקומות, שמע מינה הכי קאמר להו...) חוקים שחקקתי לך כבר (לבני נח, תשמרו) בְּהַמֶּתֶךָ לֹא־תִרְבִּיעַ כָּל־אִיִּם שְׂדֵךְ לֹא־תִזְרַע כָּל־אִיִּם (וזריעה זו אינה זריעה ממש, דלא נצטוו בני נח על כלאי הכרם אלא שלא להרכיב האילן על שאינו מינו, דלא תזרע דומיא דלא תרביע...) מה בהמתך בהרבעה (דבר המסויים על דבר המסויים) אף שדך בהרכבה [אבל על הרישת

ס.

בְּנֵי־דָבָרִים וַיִּנְדְּרוּ לוֹ אֵת דְּבָרֵי רַב־שָׁקָה (על גדופין ששמעו מפי רבשקה, כדכתיב אשר שלחו מלך אשור אדניו לחרף אלהים חי).

'לא מאחינ' מנלן? אמר רבי אבהו אתיא קריעה קריעה (הקשו התוס', תימה דבמו"ק (כ):) דיליף קריעה מעומד מדכתיב ויקם איוב ויקרע, נילף נמי דלא מאחינ קריעה מהכא) כתיב הכא קרועי בגדים וכתיב התם ואלישע ראה והוא מצעק אָבִיו אָבִי רָכַב יִשְׂרָאֵל וּפָרְשָׁיו וְלֹא רָאָהוּ עוֹד וַיִּחְזַק בְּבִגְדָיו וַיִּקְרַעֵם לְשָׁנִים קָרְעִים, ממשמע שנאמר ויקרעם לשנים איני יודע שהן קרעים, ומה תלמוד לומר קרעים מלמד שהן קרועים לעולם.

תנו רבנן אחד השומע, ואחד שומע מפי שומע חייב לקרוע. והעדים (בשעה שמעידין בפירוש מה ששמעו) אין חייבין לקרוע, שכבר קרעו בשעה ששמעו. וכי קרעו בשעה ששמעו מאי הוי, הא קא שמעי השתא (מפי עצמן)? לא מלק"ד דכתיב וַיְהִי כְשִׁמְעוּ הַמַּלְאָךְ חֲזָקָתָהּ וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו, המלך חזקיהו קרע, והם לא קרעו והקשו התוס', תימה היאך אמרו למלך מה ששמעו בפירוש, הא גבי עדים תנן (נו). כל היום היו דנין את העדים בכינוי.

אמר רב יהודה אמר שמואל השומע אזכרה (ברכת השם) מפי הנכרי אינו חייב לקרוע, ואם תאמר (הרי קרעו על רבשקה) רבשקה ישראל מומר היה.

ואמר רב יהודה אמר שמואל אין קורעין אלא על שם המיוחד בלבד, לאפוקי כינוי דלא. ופליגי דרבי חייא בתרוייהו (שמחייב גם ככינוי וגם שם) דאמר רבי חייא השומע אזכרה בזמן הזה (שאנו בגלות ואין אימת בית דין מוטלת עליהם לדון חייבי מיתות) אינו חייב לקרוע, שאם אי אתה אומר כן נתמלא כל הבגד קרעים (לפי שהדבר תדיר, לפי שאין מתיראין מבית דין). ממאן, אילימא מישראל מי פקירי כולי האי, אלא פשיטא מנכרי, ואי שם המיוחד מי גמירי (נכרי שם המיוחד כל

ושמרתם את חקתי דהשתא, הכא את חקתי תשמרו (דהקדים חקים למצות שמירה, דמשמע...) חקים דמעיקרא תשמרו (כתב רש"י ואע"ג דגבי שביעית ויובל כתיב נמי את משפטי תעשו ואת חקתי תשמרו (פסוק שנאמר נפרסת לחכי מות) דהקדים נמי חקים למצות שמירה התם כיון דרישא דקרא כתיב את משפטי תעשו ארחיה למיכתב ואת חקתי תשמרו כתבו התוס' מה שהקשה רש"י מדכתיב גבי שביעית ויובל את משפטי תעשו ואת חקותי תשמרו לא דק דלא כתיב הכי, אלא בפרשת בהר סיני כתיבי ועשיתם את חקותי, ואת משפטי תשמרו, והא קרא דאייתי בפירוש רש"י בפרשת אחרי מות גבי עריות כתיב, ושפיר מצי למימר שהקתי לך כבר, דכני נה נצטוו על העריות ואע"ג דהאי קרא דפריך מיניה הש"ס ושמרתם את חקותי התם נמי כתיב, מכל מקום מסתבר דבכל התורה איירי דמסיים אשר יעשה אותם האדם וחי בהם).

'אמר רבי יהושע בן קרחה בכל יום דנין את העדים בכינוי...' אמר רב אחא בר יעקב אינו חייב עד שיברך שם בן ארבע אותיות (שם הוא, ולא בעינן שם המפורש בן ארבעים ושתים אותיות) לאפוקי בן שתי אותיות דלא. פשיטא, יכה יוסי את יוסי תנן? מהו דתימא מילתא בעלמא הוא דנקט, קמ"ל.

איכא דאמרי אמר רב אחא בר יעקב שמע מינה שם בן ארבע אותיות נמי שם הוא. פשיטא, יכה יוסי את יוסי תנן? מהו דתימא עד דאיכא שם רבה, ומילתא בעלמא הוא דנקט, קמ"ל.

'נגמר הדין...' עומדין מנלן? אמר רבי יצחק בר אמי דאמר קרא וַאֲתַהוּדוּ בָּא אֵלָיו וְהוּא־שָׁב בְּעֵלְיָת הַמִּקְרָה אֲשֶׁר־לוֹ לְבָדוֹ וַיֵּאמֶר אֲהוּד דְּבַר־אֱלֹהִים לִי אֲלִיךָ וַיִּקָּם מֵעַל הַפֶּסֶא. והלא דברים קל וחומר, ומה עגלון מלך מואב, שהוא נכרי ולא ידע אלא בכינוי, עמד, ישראל ושם המפורש (כלומר שם המיוחד) על אחת כמה וכמה.

קורעין, מנלן, דכתיב וַיָּבֹא אֶלְיָקִים בֶּן־חֶלְקִיָּהוּ אֲשֶׁר־עַל־הַבַּיִת וְשָׁבָא הַסּוֹפֵר וַיּוֹאֵחַ בֶּן־אֶסָף הַמְזִכִּיר אֶל־חֲזָקָתָהּ קְרוּעֵי

לא לאלוה שלא בפניו, והאומר לו אלי אתה בפניו, ותנא סיפא לגלויי רישא, דאי תנא רישא הוה אמינא הני מילי בפניו, אבל שלא בפניו לא, תנא סיפא בפניו מכלל דרישא שלא בפניו, ואפילו הכי חייב. אבל המגפף, והמנשק (שלא כדרכה) והמכבד, והמרבץ, והמרחץ, והסך, והמלביש, והמנעיל עובר בלא תעשה (דלא תעבדם יתירא כתיבי, חד בדברות ראשונות ואחרונות, וחד לא תשתחוה לאלהיהם ולא תעבדם ולא תעשה כמעשיהם, אם אינו ענין לכדרכה, תנהו ענין לשלא כדרכה, אבל מיתה לא מיחייב בשלא כדרכה אלא הני דפרט בהו קרא). הנודר בשמו (בלשון נדר קונם עלי כל פירות שבעולם בשם עבודה זרה פלונית אם ארחץ) והמקיים בשמו (שבועה, 'נשבע' מתרגם מקיים) עובר בלא תעשה (ושם אלהים אחרים לא תזכירו). הפוער עצמו (מתריז רעי בפניו, וזהו עבודתו וחייב עליו מיתה) לבעל פעור זו היא עבודתה, הזורק אבן למרקולים זו היא עבודתה (מצדדין שלש אבנים אחת מכאן ואחת מכאן ואחת מלמעלה על גביהן וקורין אותם מרקולים, ועובדין אותה בזריקת האבנים).

(גמרא) מאי אחד העובד (אטו כל הני לאו עובד נינהו)? אמר רבי ירמיה הכי קאמר, אחד העובד (כל עבודה, אף גפוף ונשוק, אף דרך בזיון) כדרכה (וחייב מיתה דכתיב וילך ויעבוד אלהים אחרים, וכתיב בתריה וסקלתם באבנים, ואזהרתיה מהכא ופן תדרוש לאלוהיהם לאמר איכה יעבדו הגויים האלה את אלהיהם... דהיינו בכדרכה) ואחד המזבח (אפילו שלא כדרכה בעבודות הללו, כדיליף לקמן דכל עבודות הנעשות בפנים לגבוה חייבין עליה מיתה בעבודה זרה אפילו שלא כדרכה) ואחד המקטר, ואחד המנסך, ואחד המשתחוה ואפילו שלא כדרכה.

וליחשוב נמי זורק (דבשלמא מקבל ומוליך לא קשיא לן אע"ג דעבודת פנים הם דלא

כך שמקללין בו תמיד, דקאמר נתמלא כל הבגד כולו קרעים) אלא לאו בכינוי (תדיר), ושמע מינה בזמן הזה הוא דלא (קרעינן משום דנתמלא כל הבגד...) הא מעיקרא (בזמן בית דין) חייב, שמע מינה (קורעיין על נכרי ואכנוי).

'השני אומר אף אני כמוהו' אמר ריש לקיש שמע מינה אף אני כמוהו כשר בדיני ממונות ובדיני נפשות, ומעלה הוא דעביד רבנן (בדיני ממונות ודיני נפשות שהצריכו כל העדים לפרש עדותן) והכא (בברכת השם) כיון דלא אפשר (לפרש מפני כבוד השם) אוקמוה רבנן אדאורייתא (וקטלינן ליה בהאי עדות). דאי סלק"ד (בעלמא) פסול (עד שיפרשו כולם) הכא משום דלא אפשר קטלינן לגברא (בלא העדאת עדים)?

זה שלישי אומר אף אני כמוהו. סתמא כר"ע [במסכת מכות (ה.)] דמקיש שלשה לשנים (דאם נמצא שלישי קרוב או פסול עדות של כולן בטלין, הלכך בדקינן ליה בהדיהו, דאי מתזם או מתכחש מבטלין לסהדותייהו). **פסק הש"ע** השומע ברכת השם, ואפילו ברכת הכינוי ממנ"ס (הגה אפילו אמרו בלשון לעז הוי בכינוי נ"י) חייב לקרוע, והוא שישמענה מישראל (הגה וי"א דבזמן הזה מומר דינו כעובד כוכבים) ואפילו השומע מהעדים היאך בירך פלוני, חייב לקרוע. והעדים אינם צריכים לקרוע פעם אחרת. יו"ד (שמ"ל). **פסק הש"ע** דפסק חדא כשמואל ובחדא כרבי חייא, הוא כהרמב"ם, ובכס"מ נתן טעם לדבריו (ע"ט).

[דף ס ע"ב] משנה העובד עבודה זרה, אחד העובד, ואחד המזבח, ואחד המקטר, ואחד המנסך, ואחד המשתחוה (בגמ' מוקים לה לכולה מתניתין בשאיין דרכה של אותה ע"ז לעבדה בכך, ואפילו הכי אהנך עבודות מיחייב) ואחד המקבלו עליו לאלוה (ואפילו אמירה בעלמא, כגון...) והאומר לו אלי אתה (דאיתקש לזביחה, דכתיב וישתחוו לו ויזבחו לו ויאמרו אלה אלהיך ישראל. ל"א והמקבלו

העבודות מלעבדה בהן, ונתנן לשם המיוחד משמע דאכל עבודות הראויות לשם קאמר). לפי שיצאה זביחה לידון בעבודות פנים (בפירוש מכלל שאר עבודות שנכללו בכלל וילך ויעבוד, ומדה היא בתורה דדבר שהוא בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא, שאין הכלל הזה מחייב אלא עבודה הדומה לזבוח שהוא עבודת פנים, ומהשתא לא נפקא לן דליחייב אהשתחואה שלא כדרכה דלאו עבודה היא בפנים) מניין לרבות השתחואה וכתבו התוס', וא"ת תיפוק ליה מדאיתקש לזביחה דכתיב וישתחוו לו ויזבחו לו כדיליף (סג.) האומר אלי אתה דכתיב ויאמרו לו אלה אלהיך ישראל וי"ל דהתם הוי כדרכה, דאותו עגל אורחיה בזביחה הוה, והא דיליף מהתם אלי אתה משום דאלי אתה אורחיה בכל עבודת כוכבים] תלמוד לומר וילך ויעבוד אלהים אחרים וישתחוו להם (דעל כרחיק לשלא כדרכה קאמר, דאי דרכה לעבדה בכך בכלל ויעבוד הוא) וסמך ליה וְהוֹצֵאתָ אֶת־הָאִישׁ הַהוּא... עונש שמענו, אזוהרה מניין (כתבו התוס', וא"ת ותיפוק ליה מהיכא דנפקא ליה אזוהרה למגפף ומנשק מלא תעבדם כדפירש רש"י במתניתין וי"ל דאי אתא לאזוהרה דהשתחואה לא הוה מוקמינן ליה למגפף ומנשק)? תלמוד לומר כִּי לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל אֲחֵר וְהָאִישׁ נמי אם אינו ענין לכדרכה תנהו ענין לשלא כדרכה, וספרים דכתוב בהו (גני חיוז מיתס) לא תשתחווה שיבוש הוא, דהא מיתה הכא לא כתיבא]. יכול שאני מרכה המגפף והמנשק והמנעיל (דנימא השתחואה שיצא מן הכלל ללמד על הכלל כולו יצא, דמה השתחואה מיוחד שהיא דרך כבוד וחייב עליה אף לשלא כדרכה אף כל שהוא דרך כבוד כגון אלו חייב) תלמוד לומר זבח (אם השתחואה ללמד על הכלל באתה למה פרט לך זביחה הלא דרך כבוד הוא ומהשתחואה נפקא ליה, אלא היא באתה ללמד על הכלל לומר לך זביחה בכלל היתה ויצאה מן הכלל להקיש לה כל הנכללות עמה, ולומר לך מה זביחה מיוחדת עבודת פנים, אף כל שהיא עבודת פנים

אשכחן דלהו עבודות הנעשות לשם עבודה זרה כדאשכחן הנך 'זביחה' ויזבחו לו 'קטור' אשר חלב זבחימו יאכלו 'ניסוך' ישתו יין נסיכם, ומיהו דם אשכחן בע"ז בל אסיד נסכיהם מדם, וכיון דגמרינן דכל עבודות פנים חייבין בהם אף שלא כדרכה, נתנייה נמי כתבו התוס' פירש רש"י בשלמא מקבל ומוליך משום דלא אשכחן דלהו עבודה הנעשות לשם עבודת כוכבים כדאשכחן גבי ניסוך ישתו יין נסיכם, והיינו כר' יהודה דדריש בספרי להאי קרא דיין נסיכם גבי עובדי כוכבים, אבל ר' נחמיה מוקי לה בישראל, ומיהו לרבי נחמיה בלאו הכי אשכחן קראי בדברי קבלה וקטר לבעל והסך נסכים לאלהים אחרים)? אמר אביי זורק היינו מנסך, דכתיב פל-אסיד נספיהם מדם.

מנה"מ (דמחייב בהני עבודות אף בשלא כדרכה)? דתנו רבנן אילו נאמר 'זבח יחרם' הייתי אומר (באיזו זביחה בא הכתוב לענוש מיתה) בזבוח קדשים בחוץ הכתוב מדבר (שמצינו שהזהיר עליהם במקום אחר, ולקמן פריך הרי כבר פרשו להם עונש אחר ונכרתה דכתיב גבי שחוטף חוץ) תלמוד לומר 'לאלהים' בזבוח לעבודה זרה הכתוב מדבר (דבא הכתוב לעונשו מיתה, דהאי יחרם לשון מיתה, דכתיב כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות יומת, 'זבוח לאלהים' כל אלהים במשמע, ואפילו שלא כדרכה, מדלא כתביה בלשון עבודה עובד לאלהים בזביחה יחרם שמע מינה אפילו אינה עבודה שלו קאמר, וכל עבודות שבעולם לכדרכה נפקא לן בהו מיתה מוילך ויעבוד... דמשמע דבר שהוא עבודה לו כתבו התוס' פירש רש"י כל אלהים במשמע אפילו שלא כדרכה מדלא כתיב עובד לאלהים בזביחה יחרם. ולא היה יכול לפרש דע"כ לשלא כדרכה אתא, דאי לכדרכה מוילך ויעבוד נפקא, דהוה אמינא לעולם לכדרכה, ובא ללמדך על הכלל דאפי' כדרכה לא מחייבה אלא בעבודת פנים). איך לי אלא בזובת, מקטר ומנסך מניין, תלמוד לומר 'בלתי לה' לבדו' (הקשו התוס', תימה דבסמוך יליף מוציאת זביחה ללמד על הכלל כולו וי"ל דאי לאו בלתי לה' לבדו, הוה אמינא מה זביחה שהיא עבודת דם ואתא לרבווי זורק, אבל מקטר ומנסך לא) ריקן העבודות כולן לשם המיוחד (ריקן ונטל כל

מותרת (לא יליף חוץ מפנים, אין מחשבין מעבודה לעבודה ביארו התוס' פי' מותרת הכוונה בהנאה ולא באכילה, דמומר לעבודת כוכבים אסור לאכול משחיטתו אי נמי אפילו באכילה שרי כיון דלא היה מומר מעיקרא, ובשחיטה זו הוא דנעשה מומר).

הניחא לרבי יוחנן (הא דמייתר לן זוכה ללמד על הכלל, ולא מוקמינן לה האי דרשא לומר שמחשב מעבודה לעבודה, הא ניחא לר' יוחנן דנפקא ליה לענין איתסורי ממחשבת פיגול, איכא למימר דלענין איחיובי גברא נמי מהתם יליף, ועל כרחיך אייתר ליה זוכה) אלא לריש לקיש (דלא יליף עבודה זרה מפיגול) בעי קרא (נימא דהאי זוכה להכי הוא דאתא, שמחשבין מעבודה לעבודה)?

מתקיף לה רב פפא ולרבי יוחנן לא בעי קרא, עד כאן לא קא אסר רבי יוחנן אלא בהמה, אבל גברא לא בר קטלא הוא, ואתא קרא לחיובי גברא לקטלא.

מתקיף לה רב אחא בריה דרב איקא ולריש לקיש מי בעי קרא, עד כאן לא קא שרי ריש לקיש אלא בהמה, אבל גברא בר קטלא הוא, מידי דהוה (נכרים) אמשתחווה להר [תניא במסכת ע"ז (מה).] ההרים מותרין בהנאה דכתיב אלהיהם על ההרים, ולא ההרים אלהיהם] דהר מותר ועובדה בסייף (אע"ג דמחוכר לא מתסר, עבודה זרה מיהא הוי, והכא נמי לא בעיא קרא, הואיל ושחיטה צורך זריקה היא, והא חשב בשחיטה על מנת לזרוק הוה ליה כעובד עבודה זרה, דהא זריקה בלא שחיטה לא סגי, הלכך על כרחיך אי השתחואה ללמד על הכלל נפקא ליה, לא הוה ליה למיכתב זוכה).

אמר ליה רב אחא מדפתי לרבינא למאי דקאמר ליה רבא בר רב חנן לאביי אימא יצאה השתחואה ללמד על הכלל כולו, איכה יעבדו (דמשמע כדרכה אין, שלא כדרכה לא) למעוטי מאי (שלא כדרכה, מאחר דילפינן בהשתחואה דאפילו אינה עבודת פנים

חייבין עליה בחוץ לעבודה זרה, ומשום דהשתחואה לא נפקא לן מהכא לחיובא הוצרכה השתחואה לחזור ולצאת כדי לדון בעצמה לבדה שיתחייבו עליה, ואע"פ שאין חייבין כיוצא בה, ויצאה זביחה ללמד על הכלל כולו) זביחה בכלל היתה, ולמה יצאה להקיש אליה ולומר לך מה זביחה מיוחדת שהיא עבודת פנים וחייבין עליה מיתה אף כל שהיא עבודת פנים וחייבין עליה מיתה, יצאה השתחואה לידון בעצמה, יצאה זביחה לידון על הכלל כולו.

אמר מר' היתי אומר בזוכה קדשים בחוץ הכתוב מדבר (לחייבו מיתה). זוכה קדשים בחוץ כרת הוא (תמהה בגמ' כילד היתה הוה אמנא שכולא לומר שהכונה לזוכה קדשים בחוץ)? סלקד"א כי אתרו ביה (ויהי חייב) קטלא, כי לא אתרו ביה (ויהי חייב) כרת (כדלגבי שבת ועבודה זרה ועריות) קמ"ל (שלין הכתוב מדבר שוחט קדשים בחוץ, אלא שוחט לעבודה זרה).

אמר ליה רבא בר רב חנן לאביי אימא יצאה השתחואה ללמד על הכלל כולו (ומתרבי מגפף ומנשק וכל שהוא דרך כבוד כהשתחואה) וכי תימא זוכה למה לי (תיפוק ליה מהשתחואה דהא עבודת כבוד הוא) לגופיה (ולאורויי דאפילו לא שחט שחיטת עצמו לע"ז אלא שוחט לעצמו וחשב בה על מנת לזרוק דמה לעבודה זרה חייב, ואפילו לא זרק) דמחשבין מעבודה לעבודה (כלומר דמחשבה שהוא מחשב בשעת עבודה זו על עבודה אחרת מחשבה היא להתחייב עליה). דאיתמר, השוחט בהמה לזרוק דמה לעבודה זרה, ולהקטיר חלבה לעבודה זרה, רבי יוחנן אמר [דף סא ע"א] אמורה (הבהמה בהנאה, ואע"פ שהשחיטה לאו לעבודה זרה היתה, ואפילו לא זרק דמה לעבודה זרה נאסרה, וילפינן טעמא בשחיטת חולין דגמר לה ר' יוחנן ממחשבת פיגול דהויא מעבודה לעבודה, דהשוחט את הזוכה על מנת לזרוק את הדם למחר פיגול). וריש לקיש אמר

אם אינו ענין לכדרכה דכתיב איכה יעבדו, תניהו ענין לשלא כדרכה. שלא כדרכה (אם איתא לרבה בר רב הנין שהשתחואה מלמדת על הכלל, למה ליה האי קרא להכי...) מהשתחואה נפקא? התם (מה שלמד ר"ל מזולת יצחו, הו"ל...) בזובח להכעים (ואינו מתכוין לקבלו עליו באלוה, ואשמועינן קרא דעובר בלאו).

רב המנונא אירכסו ליה תורי (והלך לבקשן) פגע ביה רבה, רמא ליה מתניתין אהדדי, תנן העובד ע"ג, עובד אין, אומר לא. והאנן תנן האומר אעבוד ופירש רש"י משעה שהסיתוהו ונתרצה חייב מיתה, דנפקא לן לקמן מ"לא תאבה ולא תשמע, הא אבה ושמע חייב מיד. התוס' הביאו את פירוש רש"י והקשו דאכתי לא ס"ד האי טעמא עד דמיייתי ליה דרב יוסף אלא היינו טעמא (נשלכ זכ) דמקבלו עליו באלוה אלך ואעבוד (שמחוסר הליכה אע"ג דאיכא למימר אדהכי הדר ביה) נלך ונעבוד (אע"פ שכלל עצמו עם אחרים, דאיכא למימר הני אחרים לא אזלי ואיהו נמי לא ליזיל)? אמר ליה (מתניתין דקתני עובד אין, אומר לא) באומר איני מקבלו עלי (באלוה) אלא בעבודה (עד שאעבדנו, דכל כמה דלא פלח ליה אין כאן אבה ושמע, וסיפא דמשמע באמירה חייב בשקבלו עליו אלהותו מיד, דכיון דאמר אעבוד מסתמא קבליה עליה באלוה אי לא פירש בהדיא שאינו מקבלו עליו אלא בעבודה).

רב יוסף אמר תנאי שקלת מעלמא, תנאי היא, דתנאי האומר בואו ועבדוני (עושה את עצמו עבודה זרה ומסית בני אדם לעבדו) רבי מאיר מחייב (מיתה כמסית) ורבי יהודה פוטר. היכא דפלחו כולי עלמא לא פליגי, דכתיב לא־תעֲשֶׂה לָךְ פֶּסֶל. כי פליגי בדיבורא בעלמא. רבי מאיר סבר דיבורא מילתא היא, ורבי יהודה סבר דיבורא לאו מילתא היא.

הדר אמר רב יוסף לאו מילתא היא דאמרי, דאפילו לרבי יהודה בדיבורא נמי חיובי

מחייב שלא כדרכה, אי נימא למעוטי עבודת בזיון לעבודה זרה שעבודתה דרך כבוד כגון פוער עצמו לעבודה זרה שזובחין, למה לי למעוטי מהאי קרא הקשו התוס', תימה השתא נמי דאמר זביחה יצאה ללמוד תקשה ליה איכה יעבדו למעוטי מאי, דלמעוטי שלא כדרכה בשאר עבודות לא איצטריך דמזביחה נפקא דוקא עבודת פנים, וע"כ איכה יעבדו לרבוויי אתא כגון פוער לפעור וזורק אבן למרקולים דלא נפקי ליה לא מזביחה ולא מהשתחואה ואי לאו איכה יעבדו הוה אמינא דאפילו כדרכה בעינן דרך כיבוד. וי"ל דאי השתחואה ללמד יצאה לחייב בשאר עבודות אפילו שלא דרך כבוד כגון פוער לפעור וזורק אבן למרקולים נמי לא צריך קרא דמהשתחואה נפקא אע"ג דעבודתה דרך בזיון כיון שעובדין אותה בכך, וגדולה מזו בעי למימר הש"ס בסמוך דנפקא ליה פוער למרקולים מהשתחואה דלהכי איצטריך איכה יעבדו אע"ג דאין עבודתו בכך אלא משום דעבודתו דרך בזיון וכ"ש פוער לפעור וזורק אבן למרקולים אע"ג דדרך בזיון כיון דעבודתו בכך) וכי תימא למעוטי הפוער עצמו לזובחים, מהשתחואה נפקא (שמלמדת על הכלל שאינו חייב אלא דרך כבוד, כהשתחואה) מה השתחואה דרך כיבוד אף כל דרך כיבוד. אלא, למעוטי הפוער עצמו למרקולים סלקד"א הואיל ועבודתו בזיון הוא אף כל בזיון, קמ"ל.

אלא הא דאמר רבי אליעזר מניין לזובח בהמה (שהיא עבודת כבוד) למרקולים (שעבודתה בזיון, והוא הדין לפעור ביארו התוס' מזובח לאלהים) נפק"ל בזובח למכובדים, אבל בזובח למכובזים לא. וא"ת אוהרה שמענו מלא יזבחו, עונש מנא ליה בזובח למכובזים, ועו"ק דמזובח לאלהים שמענו לעיל עונש אבל אוהרה לזובח שלא כדרכה מנא ליה, דהא לעיל גבי השתחואה איצטריך קרא לעונש ואוהרה שלא כדרכה. וי"ל דזובח לאלהים לעונש, ולא יזבחו לאוהרה, וניחא השתא דקאמר אם אינו ענין לכדרכה, דהא כתיב איכה יעבדו דהל"ל אם אינו ענין למכובדים דהא כתיב זובח לאלהים... תנהו ענין למכובזים, והשתא לכל שלא כדרכה איצטריך לא יזבחו ולא נקט מרקולים אלא משום דמתם מכובזים לאו אורחיהו בזביחה. וא"ת נימא דהני קראי למכובדים אבל למכובזים מנ"ל, דהא לקמן שלש השתחואות חד איצטריך לכשלא כדרכה דמכובדים וחד לשלא כדרכה דמכובזים וי"ל כיון דגלי קרא גבי השתחואה דלא שני ה"ה בשאר עבודות, וכן פי' רש"י לקמן) שהוא חייב שנא' וְלֹא־יִזְבְּחוּ עוֹד אֶת־זִבְחֵיהֶם לְשַׁעֲרֵם,

איתיביה אביי מי שאני בין ניסת דרבים לניסת יחיד, והתניא פּי יְסִיתָךְ אֶתְיָךְ בֶּן־אֶמְךָ אחד יחיד הניסת ואחד רבים הניסתים (ואין הגלל זיניסה, ונהמשך הפסוקים, מלינו ש...) הוציא הכתוב יחיד מכלל רבים (וילך ויעבוד... וסקלתם) ורבים מכלל יחיד (שכחונז ילאו חגסי בני זליעל ויליוו את יושבי עירס לדון בסיף הכה תכה דעיר הנדחת). יחיד מכלל רבים להחמיר על גופו (שנענש בסקילה ולא כלן רזיס צסיף) ולהקל על מזונו (שלא גזרו עליו לאזרו, כפי שגזר על הרזיס) רבים מכלל יחיד להקל על גופם ולהחמיר על מזונם (ושרפת באש את המזון) אבל יחיד הקל במזונו שלא גזר עליו לאבדו). בהא מילתא הוא דשאני, אבל בכל מילי כי הדדי נינהו?

אלא אמר אביי כאן (משנתנו הפוטרת את האומר) בניסת מפי עצמו (שאינן אחר מסיתו) כאן (המשנה להלן, המחייבת את האומר לעמוד) בניסת מפי אחרים, מפי עצמו מימלך, מפי אחרים גריר בתרייהו (ואינו חוזר מהחלטתו). אמר אביי מנא אמינא לה (דבדבורא ניסת מפי אחרים הוא דמחייב) דכתיב לא־תִאָּבֶה לֹא וְלֹא תִשְׁמַע אֲלֵיו, הא אבה ושמע (למסיתו) חייב.

רבא אמר אידי ואידי בניסת מפי אחרים הא דאמר ליה כך אוכלת, כך שותה, כך מטיבה, כך מריעה, הא דלא אמר ליה כך אוכלת כך שותה (דכיון דלא ידע ביה מילתא דשבחיה מהדר קא הדר ביה, ולא אבה ושמע). אמר רבא מנא אמינא לה (דכי כתוב אבה ושמע בדאמר ליה כך אוכלת וכך שותה משתעי) דכתיב (בפרשת מסית) מֵאֲלֵהֶי הַעֲפִימִים אֲשֶׁר סְבִיבֹתֶיכֶם תִּקְרְבוּ אֵלָיֶךָ... מה לי קרובים ומה לי רחוקים (ולמה הזכיר קרוב ורחוק, אלא מפני שדרכו של מסית לדבר על ע"ז רחוקה שאינו מכיר בה, ומוציא בפיו השקר ואומר כך אוכלת וכך שותה, לפיכך...) הכי קאמר לך מטיבותן של קרובים (בעבודות זרות הקרובות לך ותראה שאינן בהן ממש) אתה למד מה מטיבותן של

מחייב. דתני רבי יהודה אומר לעולם אינו חייב (בשביל דבור בלא מעשה, אלא בניסת לעבודה זרה ואבה ושמע...) עד שיאמר אעבוד, אלך ואעבוד, נלך ונעבוד (אבל באומר בואו ועבדוני פטור, אלמא טעמא דר' יהודה במסית אחרים לעצמו טעמא אחרינא הוא, דהא בניסת חיובי מחייב בדיבורא). במאי קמיפלגי במסית (אחרים) לעצמו (שיעבודהו) ואמרי ליה אין (אי הוי מסית או לא) קמיפלגי. מר (ר"מ) סבר מסית לעצמו שמעי ליה, ואין דקאמרי ליה קושטא הוא. ומר (ר"י) סבר מסית לעצמו לא שמעי ליה (שהרי הוא אדם כמותם, ואפילו הניסתים לשאר צלמי עבודה זרה אין ניסתין לעבוד אדם הקשו התוס', תימה נהי דלא שמעי ליה, ליחייב מיהא כשאר מסית דמחייב בדיבורא כשמכמינין לו עדים ואמרו היאך נניח אלהים חיים ונעבוד עצים ואבנים, ואם אין חוזר בו חייב דהכי משמע. ויש לומר דוקא מסית לעבודת כוכבים דשמעי ליה דממשכי בתריה טפי, אבל מסית לעצמו לא חשיב מסית כ"כ משום דלא שמעי ליה דאמרי מ"ש איהו מינן. ועי"ל דבכולה שמעתין פליגי בניסת, והא דקאמרינן לעיל היכא דפלוהו כ"ע לא פליגי, ר"ל במסית כ"ע לא פליגי דכיון דאי פלוהו מחייב על כן יש לחייב המסית בדיבוריה במסית לעבודת כוכבים, כי פליגי בדיבורא בעלמא בניסת כשאמר אין, דר"מ סבר דיבורא מילתא הוא ומחייב ניסת, ומסיק דניסת לעבודת כוכבים דשמעי ליה אפילו רבי יהודה מודה דמחייב בדיבור, כי פליגי במסית לעצמו אי מחייב ניסת או לא, אבל במסית פשיטא דמחייב בדיבורא) מימר אמרי **דף פא ע"ב** מאי שנא איהו מינן דידן (להיות אלוה יותר ממני) ואין דקאמרי אחוכי עליה. ומתניתין (דקשיין אהודי, הכי מתוקמא) כאן (סיפא דמחייב באבה ושמע) ביחיד הניסת (דכיון דנתרצה לאו דעתיה למהדר, ותוא אבה ושמע ורחמנא חייביה) כאן (דקתני עובד אין, אומר לא) ברבים הניסתים. יחיד לא מימלך, וטעי בתריה, רבים (אפילו נתרצו) מימלכי ולא טעו בתריה (הלכך לא קרינא ביה אבה ושמע). אמר רב יוסף מנא אמינא לה דכתיב לא־תִאָּבֶה לֹא וְלֹא תִשְׁמַע אֲלֵיו, הא אבה ושמע חייב.

סא:

מרדכי להמן וי"ל כדאמר במדרש שהיו צלמים על לבו **אי נמי** משום קידוש השם כדאמרינן בירושלמי דשביעית (פ"ד) כגון פפוס ולוליינוס אחים שנתן להם מים בזוכית צבועה ולא קיבלו). **אביי** אמר חייב, דהא פלחה. רבא אמר פטור, אי קבליה עליה באלוה אין, אי לא לא.

ואמר **אביי** מנא אמינא לה דתנן העובד עבודה זרה אחד העובד... (והלא המזבח והמקטיר עובדין הן) מאי לאו אחד העובד מאהבה ומיראה (ואחד המזבח לשם אלהות, דתנא סיפא לגלויי עליה דרישא דמאהבה ומיראה הוא ואפילו הכי חייב)? ורבא אמר לך לא, כדמתרין רבי ירמיה (אחד העובד כל עבודה שהיא דרכה בכך, ואחד המזבח שלא כדרכה, ולעולם רישא וסיפא לשם אלהות).

אמר **אביי** מנא אמינא לה דתניא לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם, להם אי אתה משתחוה, אבל אתה משתחוה לאדם כמותך, יכול אפילו נעבד כהמן [שעשה עצמו ע"ז כדאמר במגילה (יט.) דאי לאו הכי לא הוה מרדכי מתגרה בו והיה כורע ומשתחוה לו] תלמוד לומר וְלֹא תִעֲבֹדֵם (יח. ואלה המן מיראה (מיראת המלך) הוה נעבד (כדכתיב 'כי כן צוה לו המלך' וקתני דלא)? ורבא כהמן ולא כהמן כהמן דאיהו גופיה עבודה זרה, ולא כהמן דאילו המן מיראה, והכא לאו מיראה (דקתני 'יכול אפילו נעבד כהמן' לאו למיסר מיראה, אלא למיסר אדם הנעבד לשם עבודה זרה שלא מיראה למסגד ליה בסתמא, והאי דנקט המן משום דעשה עצמו עבודה זרה הוא).

ואמר **אביי** מנא אמינא לה דתניא כהן משיח (בקרבת...) עבודה זרה, רבי אומר בשגגת מעשה (אפילו לא נעלם ממנו איסור עבודה זרה אלא ששגג במעשה חייב, ואע"ג דבשאר מצות אין מביא קרבן האמור בו אלא אם כן נעלמה ממנו הלכה דכתיב גבי חטאת צבור ונעלם דבר כגון הורו בית דין שחלב מותר ועשו על ידי העלמתן, דכפר

רחוקים, מאי לאו דאמר ליה כך אוכלת, כך שותה, כך מטיבה, כך מריעה, שמע מינה.

רב אשי אמר סיפא (דמחייב באמירה) בישראל משומד (דכיון דקבל עליה תו לא הדר ביה, שהרי הופקר בכך).

רבינא אמר (לעולם בישראל גמור, וכולה מתניתין בחד טעמא, ותנא רישא עובד וסיפא אומר ו...) לא זו אף זו קתני (ולא עובד בלבד אמרו, אלא אף אומר חייב). **פסק הרמב"ם** המסית אחרים לעבדו ואמר להם עבדוני אם עבדוהו נסקל ואם לא עבדוהו אע"פ שקיבלו ממנו ואמרו הן אינו נסקל, אבל אם הסית לעבודת איש אחר או לשאר מיני עבודת כוכבים אם קבל ממנו ואמר הן נלך ונעבוד אע"פ שעדין לא עבד שניהן נסקלין המסית והמוסת שנאמר לא תאבה לו ולא תשמע אליו הא אם שמע ואבה חייב עבודה זרה (ה,ה). **ביאר הכסף"מ** 'מסית לעצמו' מחלוקת ר"מ ור"י ופסק כר' יהודה. 'אם הסית לעבודת איש אחר או לשאר מיני' ברייתא שם לא תאבה לו ולא תשמע אליו הא אבה ושמע חייב.

איתמר, העובד עבודה זרה מאהבה ומיראה (מאהבת אדם ומיראת אדם, ולא חשבה בלבו באלהות) **אביי** אמר חייב (במזיד ובהתראה במיתה, ובשוגג דכסבור מותר לעשות כן חייב בחטאת) **רבא** אמר פטור (בין במזיד בין בשוגג, דלאו כלום עבד **כתבו התוס'** אע"ג דלקמן (עד.) אמר בעבודת כוכבים יהרג ואל יעבור (ולאי הוי עונסה מילכת אלס) י"ל נהי דחייב למסור עצמו לכתחלה מ"מ היכא דלא מסר את עצמו לא מיהייב מיתה. ואין לומר דרבא לטעמיה דאמר בע"ז (נד.) אפי" עבודת כוכבים בצינעא נאמר וחי בהן ולא שימות בהן, דא"כ הני דמייתי לימא דאתיא כמ"ד בפרק לקמן (עד.) יהרג ואל יעבור דפלוגתא דתנאי היא וי"מ הא דאמר יהרג ואל יעבור היינו בסתם עבודת כוכבים, והכא איירי בעבודת כוכבים שהכל עובדים מאהבה ומיראה דומיא דהמן דמייתי, ומתני' דאחד העובד משמע ליה דאיירי כה"ג, דאי בסתם עבודת כוכבים לא איצטריך דשמעינן ממתני' דהפוער עצמו לפעור אע"ג דמכוין לבזויי חייב, מיהו ההיא דכהן משיח הוה מצי לאוקומי בסתם עבודת כוכבים אלא דמשני שפיר. וא"ת לרבא אמאי לא השתחוה

שעובדין אותנו, וזה ראה אחד שהיה נעבד ולא ידע שהוא נעבד והשתחוה לו) אי קבליה עליה באלוה (שהשתחוה לו לשם עבודה זרה) מזיד הוא, [דף סב ע"א] ואי לא קבליה עליה באלוה (אלא לכבוד המלך השתחוה לו) לא כלום הוא (דהא לא אכויין לשם ע"ז) אלא לאו (שעבד ע"ז) מאהבה ומיראה (מאהבה ומיראת אדם, כסבור שמותר לעשות, והאי אומר מותר כי האי גוונא דידע ליה לאיסור עבודה זרה בכל עבודות שלה לאו העלם דבר קרי לה, אע"פ שנעלם ממנו איסור אהבה ויראה, שאין זו מגוף האיסור אלא אם כן נעלם ממנו עיקר ע"ז באחת מעבודותיה, כסבור שעבודה זו מותר לה).

ורבא אמר לך, לא (הוי שגגת מעשה הכי, אלא...) באומר מותר (לעבוד ע"ז, כסבור אין ע"ז בתורה כתבו התוס' ובמכות (ז). דממעט רבא מבשגגה פרט לאומר מותר התם גרס רבה דעניי אביי בתריה אי נמי גבי גלות טובא בשגגה כתיבי). אומר מותר היינו העלם דבר (ובהא אפילו רבנן מודו)? באומר מותר (דקאמינא היינו דקא עקר לה...) לגמרי. העלם דבר קיום מקצת וביטול מקצת (כגון יש עבודה זרה בתורה שלא לזבוח ושלא לקטר, אבל המשתחוה מותר).

תני רבי זכאי קמיה דרבי יוחנן זיבח וקיטר וניסך והשתחוה בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת (וכל עבודותיה באזהרה אחת הן לא תעבדם' הלכך אין כאן חלוק חטאות). אמר ליה פוק תני לברא (דטעות הוא, ולקמן מפרש טעמא).

אמר רבי אבא הא דאמר רבי זכאי מחלוקת רבי יוסי ורבי נתן, דתניא הבערה (שיצאה מכלל לא תעשה כל מלאכה דשבת) ללא יצאה (להוציאה מחומרי שאר מלאכות וללמד עליה שאינה לא בכרת ולא במיתה אלא בלאו) דברי רבי יוסי, ורבי נתן אומר לחלק יצאה (לחלוק ולומר לך מה זו מיוחדת שהיא מאבות מלאכות הנעשית במשכן

כהן משוח כתוב לאשמת העם הרי משוח כצבור, אפילו הכי בעבודה זרה שקרבנו שוח לשאר יחידים כדקתני ואזיל, מחייב בשגגת מעשה בלא העלם דבר) וחכמים אומרים (אף כאן אינו חייב אלא...) בהעלם דבר. ושויין שבשעירה כיחיד (ואפילו לרבנן דלא משויי ליה כשאר יחיד לענין להתחייב בלא העלם דבר, מודים הן שאין קרבנו בעבודה זרה חלוק משאר יחיד שמביא שעירה, דכתיב גבי קרבן עבודה זרה בפרשת שלח לך 'ואם נפש אחת' אחד יחיד ואחד נשיא ואחד משוח משמע, ואע"פ שנשיא ומשוח חלוקין מן היחידים בשאר מצות, שהנשיא מביא שעיר זכר ונאכל, וכהן משוח פר ונשרף, והיחיד מביא כשבה או שעירה, בעבודה זרה שויין הן) ושויין שאין מביא אשם תלוי נעל שום לא הודע שבתורה, משום דגבי אשם תלוי כתיב על שגגתו אשר שגג, משמע, מי שמביא חטאת על הודע דשגגת מעשה, מביא אשם תלוי על לא הודע, יצא משוח שאין מביא חטאת אלא בהעלם דבר. ושמעינן הכא אפילו לרבי דאמר שיש לך קרבן שהמשוח חייב בשגגת מעשה מודה הוא שאין מביא אשם תלוי, ובמסכת הוריות (ז): יליף מקרא מדכתיב באשם תלוי שגגתו שגגתו תרי זימני מי שכל חטאו בשגגה, יצא משוח שאין כל חטאו בשגגה שהרי בשאר מצות צריך העלם דבר].

האי שגגת מעשה דעבודה זרה (בלא העלם דבר) היכי דמי, אי קסבר בית הכנסת הוא והשתחוה לו הרי לבו לשמים (ולא השתחוה זה לעבודה זרה לא מזיד ולא שוגג הוא, אלא לשמים, שהרי לשמים נתכוין, ואפילו היה יודע שזה הבית עבודה זרה הוא והוא משתחוה בתוכו לשמים אין כאן עונש, שהרי אף משתחוה לבית הכנסת לא לבית הוא משתחוה אלא למי ששכן שמו עליה). אלא דחזא אנדרטא והשתחוה לו (שראה דמות שהיו רגילין לעשות בדמות המלך, והרואה אותו משתחוה לו לכבוד המלך, ופעמים

שלעיתים חייב אחד על כמה סגנות ולעיתים כמה קורבנות, אלא ר' יונתן צא להוסיף על דבריו, ולבאר את הפסוק, (ספוקי... ספוקי) דאבתי מ' דמאחת ו'מ' דמהנה למאי אתו. ולשון מ"ט לא משמע כן. ויש לפרש מ"ט דר' יוסי הא 'אחת מהנה' נצרך ללימוד אחר, לכותב 'שם' משמעו, ולאבות ולתולדות איצטריך (וא"כ קשה מניין ללמוד גם את דברי ר' יוסי) ומפרש משום דאסמכינהו אהדדי, דרשינן נמי אחת שהיא הנה והנה שהיא אחת) דכתיב וְעָשָׂה מֵאֶחָת מֵהֵנָּה (הוה ליה למכתב, ועשה אחת מהנה, אי נמי ועשה מהנה, אי נמי ועשה אחת ולישתוק, מדכתבינהו הכי שמע מינה למדרש כל חד וחד לחודה לחייבו על אחת ועל מאחת, כלומר מקצת העבירה, על הנה ועל מהנה, כדמפרש הנה אבות, מהנה תולדות, ולמדרשינהו נמי כי הדדי הכי מדסמכי להדדי) אחת מאחת, הנה מהנה, אחת שהיא הנה (כלומר פעמים שהוא חייב על מצוה אחת חטאות הרבה, והנה שהיא אחת' פעמים שאינו חייב אלא אחת על מצות הרבה, והכי משמע מאחת מחייב הנה, מהנה מחייב אחת, מדכתיב מ' יתירא, והשתא מפרש לה אחת כשעשה עבירה שלימה, שנתכוין לכתוב שמעון וכתבו כולו, מאחת על מקצתו נמי מחייב, כגון נתכוין לכתוב שמעון ולא כתב אלא שתי אותיות חייב, ולהכי נקט שמעון משום דשתי אותיות ראשונות הוו להו שם במקום אחר, כגון שם בן נח, והוא הדין גד מגדיאל, דין מדניאל, אבל נתכוין לכתוב שם אחר כגון נפתלי ולא כתב ממנו אלא שתי אותיות לא מיחייב, שאין כאן מלאכה בשום מקום) והנה שהיא אחת אחת שמעון, מאחת שם משמעו, הנה אבות מהנה תולדות (דנפקא לן מדדמי להו לאבות, והיינו מהנה, כלומר מן הדומות להם). אחת שהיא הנה (דאמרן לעיל פעמים שמתחייב על כל אחת ואחת, דהיינו על אחת הנה על מצוה אחת כמה חטאות, כגון עושה מלאכות הרבה בזדון שבת ושגגות מלאכות כדפרישית לעיל, דיש כאן שגגות הרבה) זדון שבת ושגגות מלאכות, הנה שהיא אחת שגגת שבת וזדון מלאכות (יודע שמלאכות הללו אסורות בשבת, אבל כסבור

וחייב עליה הכתוב בפני עצמו, שפרט לה לבדה, אף כל שהוא אב מלאכה אם עשאן בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת, דכל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו (יצא). למ"ד הבערה ללא יצאה השתחואה נמי ללא יצאה, למ"ד הבערה לחלק יצאה השתחואה נמי לחלק יצאה (פג.) אמר שלש השתחואות נאמרו באזהרת ע"ז, אחת לשלא כדרכה לכדאמרן לעיל אזהרה מניין תלמוד לומר לא תשתחוה, ואחת לכדרכה, ואחת לחלק מה השתחואה מיוחדת מעשה לעצמו וחייב עליה בעצמה, אף כל עבודה ועבודה בשוגג חייב עליה חטאת לעצמה, ותנא דר' זכאי סבירא ליה בר' יוסי דההוא השתחואה יתירא לאו לחלק יצאה, אלא ללמד עליה שהיא בלאו ולא בכרת ואין חטאת על שגגתה, ואע"פ שחייבין עליה מיתה, דהא גבי סקילה כתיב וישתחוו להם מיהו מכרת ומחטאת אפקה, הלכך לא משכחת קרא בע"ז לחלק].

מתקיף לה רב יוסף דילמא עד כאן לא קאמר רבי יוסי התם הבערה ללא יצאה, דנפקא ליה חילוק מלאכות מאחת מהנה (גבי חטאת כתיב פעמים שחייב חטאת אחת על כולן, כגון שוגג בשבת כסבור אין היום שבת, אבל יודע היה שכל מלאכות שהוא עושה אסורות בשבת מביא קרבן אחד דחדא שגגה היא, ופעמים שחייב על כל אחד ואחד, כגון שהזיד בשבת ויודע שהוא שבת היום ויש שבת בתורה ושגג במלאכות, שלא היה יודע שהמלאכות הללו אסורות אלא מלאכות אחרות, חייב על כל אחת ואחת, שיש כאן שגגות הרבה) דתניא, רבי יוסי אומר ועשה מאחת מהנה, פעמים שחייב אחת על כולן, פעמים שחייב על כל אחת ואחת. ואמר רבי יונתן מאי טעמא דרבי יוסי [היכי משמע ליה האי מהאי קרא כתבו התוס' בשבת (ע.) פירש רש"י (שכונת ר' יונתן לא לפקש את דברי ר' יוסי מניין לו

בעבודות הללו, אבל שגג בכך, כסבור שאין ע"ז בתורה מאהבה ומיראת אדם, והוי כשגגת ע"ז וזדון עבודות דמחייב חדא). הניחא לאביי דאמר חייב, אלא לרבא דאמר פטור, מאי איכא למימר? אלא באומר מותר (כסבור אין ע"ז בתורה, ונהי דלא הוי שגגת ע"ז וזדון עבודות, אלא שגגת זה וזה, מיהו קרא דקאמר הנה שהיא אחת בהכי מוקים לה).

תפשוט דבעא מיניה רבא מרב נחמן (שנת ע:): העלם זה וזה בידו מהו נ"ל שכן שהיוס שנת וגם שכן שמלאכות הללו אסורות בשבת. כתבו התוס' פי' (ספיקו של רבא הוא אפי' בלופן) דלא ידע לשבת בשום מלאכה (ולא רק באלס שילע שיש איסורים בשבת רק חלק מן המלאכות חסד שהס מותרות בשבת) כדמוכח בשבת (ע:). דמיייתי עלה מתני' ארבעים מלאכות חסר אחת, וא"ר יוחנן שאם עשה כולם בהעלם אחד, ולא דמי לשכח עיקר שבת דתנן התם אינו חייב אלא אחת, דשכח לגמרי כגון תינוק שנשבה לבין הנכרים, אבל הכא כי מדכרו ליה מדכר. וא"ת מאי קאמר הכא, תפשוט דילמא הכא דאינו חייב אלא אחד דשכח לגמרי כגון תינוק שנשבה לבין הנכרים ויש לומר דהוה מצי לשנויי הכי ובכריתות (ג:): משני רב פפא משכחת לה בתינוק שנשבה לבין הנכרים אי נמי (תירץ עוד רב פפא בכריתות) דמעו בהאי קרא אלהי כסף ואלהי זהב אסירי דמיני אחרינא לא, וה"נ הוה מצי לאוקמי במגפף לעבודת כוכבים שדרכה בגיפוף והוא סבור שאין דרכה בכך, אלא כיון דלא קאי הכי לא חשש לדקדק) תפשוט דאינו חייב אלא אחת? הא לא קשיא, ותפשוט וכתבו התוס' בשבת (ע:): אהדר ליה רב נחמן לרבא האי העלם שבת בידו ואינו חייב אלא אחת. ותיימה דבשבועות (יט:). לענין טומאה ובדף (כו:). לענין שבועה, בעי כה"ג וקא פשיט רב נחמן לחומרא והכא לקולא וי"ל הכא שאני דשבת עיקר המצוה (ונראה טונתם דשבת עיקר האיסור הוא חילול שבת כדכתיב מחלליה... ולא המעשה קלירה והזריעה וכדומה לכל המלאכות אינס אלל היכי תמלי להיות מחלל שבת אלל שיש גזיה"כ לחלק לחייב על חילול שבת ע"י כל מלאכה ומלאכה שגג זה ולכן כששכח שהוא שבת לא יתחייב אלל חלל).

ומי מצית מוקמת להני קראי (האי אחת והאי הנה) בעבודה זרה, דאילו הכא (גזי חיוס חטאת על כל הממוות) כתיב במשיח פר, ובנשיא שעיר, וביחיד כשבה ושעירה, ואילו בע"ז תניא

אין שבת היום כולה חדא שגגה היא). אבל הכא, דלא נפקא ליה חילוק מלאכות מדוכתא אחריתי, דכולי עלמא השתחוואה לחלק יצאה (דהכל מודים דכל היוצא מן הכלל ללמד על הכלל כלו יצא, אי לא נפקא לן מדוכתא אחריתי, ומשום הכי אמר ליה פוק תני לברא, דאפילו לר' יוסי חייב על כל אחת ואחת).

חילוק מלאכות דעבודה זרה נמי תיפוק ליה מאחת מהנה (לר' אבא פריך, נהי דמתניתין ר' יוסי היא דהשתחוואה ללאו יצאה, מיהו תיפוק לן דחייב על כל אחת ואחת מהנה, כדנפקא ליה לר' יוסי בשבת, דהא האי קרא גבי חטאת סתמא כתיב ונדרשיה נמי בעבודה זרה הכי, אחת 'ועשה אחת' שעשה עבודה שלימה כגון זבוח, מאחת 'ועשה אחת' כגון שחט סימן אחד לעבודה זרה, דאשכחן ליה הכשר גבי חטאת העוף בפנים) אחת זביחה, מאחת סימן אחד, הנה אבות זיבוח קיטור ניסוך והשתחוואה. מהנה תולדות שבר מקל לפניה [לשם עבודה זרה, דדמי לשחיטה ששובר מפרקתה, וכגון דדרכה לעובדה במקל כדאמרינן במסכת ע"ז (ג:). עבודה זרה שעובדין אותה במקל, שבר מקל לפניה חייב]. 'אחת שהיא הנה' (פעמים שהוא חייב על עבודה אחת חטאות הרבה, כגון שעבד עבודות הרבה) זדון עבודה זרה ושגגת עבודות (דיודע שעבודה זרה אסורה בזבוח, אבל כסבור שמותר לקטר ולנסך ולהשתחוות). 'הנה שהיא אחת' שגגת עבודה זרה וזדון עבודות.

האי שגגת עבודה זרה היכי דמי (כלומר היכי מתוקם קרא בע"ז, הא לא משכחת לה שגגת ע"ז בזדון עבודות, הלכך לא נפקא לן בע"ז חלוק מלאכות מהכא) אי קסבר בית הכנסת הוא והשתחוה לו הרי לבו לשמים, אלא דחזא אנדרטא וסגיד ליה, אי קבליה עליה מזיד הוא, אי לא קבליה עליה לא כלום הוא, אלא מאהבה ומיראה (יודע שאסורה ע"ז

רוק הוא ובלעו, דלא מתכוין לאכילה אלא מתעסק בדבר אחר, בבליעת רוק, והיכי דמי שוגג גמור כסבור שומן הוא ואכלו, דנתכוין לאכילה, אבל זה לא שוגג הוא ואפילו הכי חייב כדאמרן לקמן בשמעתין, שכן נהנה, מה שאין כן בשבת, כגון נתכוין להגביה את התלוש והתך את המחובר פטור, שנא' אשר חטא בה' עד שיתכוין למלאכה זו, פרט למתעסק בדבר אחר ועלתה בידו מלאכה זו, ומיהו מתעסק ועלה בידו אכילת חלבים או עריות חייב, שכבר נהנה, אבל בעבודה זרה ליכא לאוקומא.

שוגג בלא מתכוין בעבודה זרה היכי דמי, אי דקסבר בית הכנסת הוא והשתחוה לו הרי לבו לשמים (ולשמים נתכוין והשתחוה, ואין כאן עבירה כלל לא שוגג ולא מזיד) אלא דחזא אנדרטא וסגיד ליה, אי קבליה עליה באלוה מזיד הוא, ואי לא קבליה עליה לא כלום היא. אלא (שוגג בלא מתכוין) מאהבה ומיראה (ולא נתכוין לע"ז אלא לאהבת האיש ושגג, כסבור מותר לעשות כן) הניחא לאביי דאמר חייב, אלא לרבא דאמר פטור מאי איכא למימר?

אלא באומר מותר (דאמר אין ע"ז בתורה, וכיון דלא הוזכרה לו מעולם אין מתכוין קרי ליה) מה שאין כן בשבת דפטור לגמרי. עד כאן לא בעא מיניה רבא מרב נחמן העלם זה וזה אלא אי לחיובי חדא אי לחיובי תרתני, פטור לגמרי ליכא למאן דאמר.

מאי קושיא, דלמא לעולם אימא לך רישא בעבודה זרה וסיפא בשאר מצות (הקשו התוס', תימה הא איכא לאוקמי כולה בשאר מצות, ומאי 'משא"כ בשאר מצות' כגון שחט וזרק בחוץ דאינו חייב אלא אחת כדאמר אביי לעיל (לד.) ולרבי אבהו דפליג עליה משכחת ליה לר' ישמעאל בשחט וזרק, ולר"ע העלאה וזרק. שגג בלא מתכוין כגון שהיה צריך לשחוט בהמה של חולין ונתכוין לשוחטה ונמצאת אחרת והיא של קדשים, וכנגדו בשבת שהיה צריך להתוך תלוש ומתכוין להתוך אותו ונמצא שהוא מחובר פטור דמלאכת מחשבת אסרה תורה. וי"ל דלא

(לעיל ושויין רבי וחכמים) ושויין (כהן משיח בשעירה) כיחיד, ותו לא מידי [ליכא לשנויי מידי, הלכך לא נפקא לן חלוק מלאכות בעבודה זרה מהכא אלא מהשתחואה כאתקפתא דרב יוסף, והא דר' זכאי דפטור לה בחדא נפקא (סג.) מלא תעבדם הכתוב עשאן עבודה אחת].

כי אתא רב שמואל בר יהודה אמר [דף סב ע"ב] הכי תנא קמיה (ר' זכאי קמיה דר' יוחנן) חומר בשבת משאר מצות, חומר בשאר מצות מבשבת. חומר בשבת, שהשבת עשה שתיים בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת, מה שאין כן בשאר מצות. חומר בשאר מצות, שבשאר מצות שגג בלא מתכוין (לא נתכוין למלאכה זו אלא לדבר אחר ועלתה בידו מלאכה זו) חייב, מה שאין כן בשבת.

אמר מר חומר בשבת שהשבת עשה שתיים... היכי דמי, אילימא דעבד קצירה וטחינה (דאיכא שמונת מחולקין, ומשום הכי חייב שתיים) דכוותה גבי שאר מצות דאכל חלב ודם, הכא תרתני מיחייב, והכא תרתני מיחייב. אלא גבי שאר מצות דאינו חייב אלא אחת, היכי דמי דאכל חלב וחלב (שני זיתים בשני ימים ולא נודע לו בנתיים שחטא אינו חייב אלא אחת, כדפרש טעמא לקמן) דכוותה גבי שבת דעבד קצירה וקצירה, הכא חדא מיחייב, והכא חדא מיחייב, והיינו דאמר ליה פוק תני לברא.

מאי קושיא, דילמא לעולם אימא לך דעבד קצירה וטחינה, מה שאין כן בשאר מצות אתאן לעבודה זרה, כדרכי אמי, דאמר רבי אמי זיבה וקוטר וניסך בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת.

לא מיתוקמא ליה בעבודה זרה, דקתני סיפא חומר בשאר מצות, שבשאר מצות שגג בלא מתכוין חייב [בחלבין ובעריות איכא למתוקמא כגון חלב המהותך לפניו, וכסבור

בחד טעמא וסיפא בחד טעמא, דאמר רבי יוחנן (בב"מ מא.) מאן דמתרגם לי חבית אליבא דחד תנא מובילנא מאניה בתריה לבי מסותא (בית המלחץ, קתני התם המפקיד חבית אצל חברו ולא ייחדו לה הבעלים מקום וטלטלה ונשברה, אם מתוך ידו נשברה, לצרכו חייב, לצרכה פטור, אם משהניחה נשברה, בין לצרכה בין לצרכו פטור, ייחדו לה הבעלים מקום וטלטלה ונשברה בין מתוך ידו בין משהניחה, לצרכו חייב, לצרכה פטור, ופריך התם מני ר' ישמעאל היא דאמר לא בעינן דעת בעלים, דתניא הגונב טלה מן העדר וסלע מן הכים למקום שגנב יחזיר, דברי ר' ישמעאל, ר"ע אומר צריך דעת בעלים, אי ר' ישמעאל מאי איריא לא ייחדו, אפילו ייחדו נמי, לא מבעיא קאמר, לא מבעיא ייחדו דמקומה הוא, אלא אפילו לא ייחדו דלאו מקומה הוא לא בעיא דעת בעלים, סיפא אתאן לר"ע, אי ר"ע מאי איריא ייחדו, אפילו לא ייחדו נמי, לא מבעיא קאמר, לא מבעיא לא ייחדו דלאו מקומה הוא, אלא אפילו דלאו מקומה הוא, אלא אפילו ייחדו נמי דמקומה הוא בעינן דעת בעלים, רישא ר' ישמעאל וסיפא ר"ע, ואילו הוה בעי לאוקמא רישא בשהניחה במקומה הראשון וסיפא בשהניחה במקום שאינה מקומה כדמוקי לה אמוראי התם, הוי מצי לאוקומיה כולה כר' ישמעאל, ואמר ר' יוחנן מאן דמתרגם... דלא הוה בעי לאוקמיה רישא בחד טעמא וסיפא בחד טעמא].

פסק הרמב"ם א. העובד עבודת כוכבים מאהבה כגון שחשק בצורה זו מפני מלאכתה שהיתה נאה ביותר, או שעבדה מיראתו לה שזא תריע לו כמו שהן מדמים עובדיה שהיא מטיבה ומריעה, אם קבלה עליו באלוה חייב סקילה ואם עבדה דרך עבודתה או באחת מארבע עבודות מאהבה או מיראה פטור עבודה זרה (ג,ו). **ב.** שכח שהיום שבת ושגג אף במלאכות ולא ידע שמלאכות אלו אסורות אינו חייב אלא הטאת אחת שגגות (ד,ז).

גופא, [דף סג ע"א] אמר רבי אמי זיבה וקייטר וניסך (כתבו התוס' פירש הקונטרס דלא גרסינן והשתחוה דלאו עבודה היא ולפיכך בהך דר' זכאי לעיל נמי ל"ג ליה וקשה אמאי א"ל פוק תני לברא אפילו ר' נתן דאמר התם לחלק הכא מודה ללאו יצאת כדמפרש אביי טעמא הכא מדכתיב לא תעבדם מיהו אפשר הא דאמר ליה פוק תני לברא משום דלא דריש ליה לא תעבדם ולרב שמואל בר יהודה דהכי תנא קמיה אוקימתא קמייתא דרבי זכאי מלא תעבדם כר'

מצי למימר הכי, דמשמע, דפטור בשבת לפי ששגג בלא מתכוין, וכח"ג אפילו צריך למחובר ונתכוין להותכו ונמצא מחובר אחר פטור דאין זה מלאכת מחשבת. מיהו קשה לוקמה בשאר מצות כמו בנרבע לזכור ולבחה דאמר לעיל (נד:) דאינו חייב אלא אחת וי"ל דעבודת כוכבים שייך לקרות שאר מצות ששקולה כנגד כל המצות אבל רביעה לא אע"ג דמוקמינן סיפא בחלבים, איידי דנקט רישא שאר מצות נקט סיפא שאר מצות. וקצת קשה דמשמע דאי הוה מתוקמה רישא בחלבים הוה ניהא) ושגג בלא מתכוין דקסבר רוק הוא, ובולעו, מה שאין כן בשבת, דפטור שנתכוין להגביה את התלוש וחתך את המחובר פטור וכתבו התוס', פירש רש"י (לעיל) דכתיב 'אשר חטא בה' כדדרשינן בכריתות (יט.) פרט למתעסק. וקשה למה ליה לשמואל במתעסק בשבת טעמא דמלאכת מחשבת אסרה תורה, תיפוק ליה (לפטור כמו שפוטרים שאל מלכות) מ'בה'. וי"ל דה"ק בשבת פטור אע"פ שנהנה משום מלאכת מחשבת. ועי"ל מתעסק דפטור הכתוב מ'בה' התם היינו כדמפרש התם לרבא משכחת לה כגון שנתכוין לחתוך את התלוש וחתך את המחובר דהיינו ונמצא שהוא (אותו שחשק סקול תלוש) מחובר, דנעשית מחשבתו, דאי מחובר אחר אפילו היכא דנתכוין למחובר פטור דומיא דנתכוין לכבות זה וכבה זה דפטרינן התם בההיא פירקא (כ.) ולאביי משכחת לה כגון דנתכוין להגביה את התלוש וחתך את המחובר כלומר ונמצא שהוא מחובר דכל כה"ג מלאכת מחשבת היא ולא מופטר אלא מ'בה', אבל מתעסק דשמואל דפטור משום מלאכת מחשבת היינו במתכוין לחתוך מחובר זה וחתך מחובר אחר דלא נעשית מחשבתו, והא דקאמר התם אהא דמוקי 'אשר חטא בה' פרט למתעסק, מתעסק דמאי אי דחלבים ועריות חייב שכן נהנה, אלא דשבת פטור דאמר שמואל המתעסק... משמע דשמואל איירי כהאי גוונא במתעסק לא מיייתי דשמואל אלא משום חלבים ועריות דלא מיתוקם ביה קרא]. וכדרב נחמן אמר שמואל, דאמר המתעסק בחלבים ובעריות (כשעלה בידו חלבים ועריות היה מתעסק ולא נתכוין לכך, כל מתעסק קרי ליה שאינו מתכוין בדבר זה כלל) חייב, שכן נהנה (הלכך חשיב ככוונה). המתעסק בשבת פטור, מלאכת מחשבת אסרה תורה (שחשב לעשות זאת).

רבי יוחנן (דאמר ליה פוק תני לברא, ולא אוקים רישא בעבודה זרה וסיפא בשאר מצות) לטעמיה דלא מוקים מתניתא רישא

הוה מרבינן אלא כי האי גונא אבל משתחוה לפעור לא, כתב רחמנא השתחוואה יתירא שניה לשלא כדרכה כגון פעור ומרקולים שעבודתה בבזיון, והא דאמר ר' אלעזר לעיל (פא.) זוכה למרקולים חייב מלא יזבחו ואף על גב דחד קרא יתירא הוא דאיכא, ולא מוקים לה בזוכה למקטריה דעבודתו דרך כבוד דסבר כיון דגלי בהשתחוואה קל וחומר בזביחה, מיהו כולה מילתא לא ילפינן מהשתחוואה דאם כן הוה מרבינן כל עבודות כבוד אע"ג דלאו עבודת פנים, לכך יצאה זביחה לומר שלא חייבה אלא עבודות פנים, ואחת לשלא כדרכה, ואחת לחלק.

המקבלו עליו באלוה האומר לו אלי אתה. אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא אמר רב כיון שאמר לו אלי אתה חייב (אף על גב דלא פלחה). למאי, אי לקטלא מתניתין היא. אלא לקרבן (אם שגג) ואפילו לרבנן [בתמיה, דפליגי רבנן בכריתות (ז.)] במגדף עליה דר' עקיבא, דאמרי מגדף אינו מביא קרבן, דבעינן מעשה] והתניא אינו חייב אלא על דבר שיש בו מעשה (דגבי חטאת כתיב ועשה אחת מכל מצות ה' פתבו התוס' פ"ה דגבי חטאת כתיב ועשה אחת ולא דק דכפ"ק דכריתות (דף ב.) מיייתי אידך קרא דתנן לעושה בשגגה יצא מגדף כגון זיבוח וקיסור וניסוך והשתחוואה. ואמר ריש לקיש מאן תנא השתחוואה רבי עקיבא היא, דאמר לא בעינן מעשה (דמגדף מחייב משום מעשה זוטא, דעקימת שפתיו הוה מעשה, והכא נמי כפיפת קומתו הויא מעשה, והאי דקתני אינו חייב אלא על דבר שיש בו מעשה לאפוקי הרהורא דלא מחייב עלה) מכלל דרבנן סברי בעינן מעשה! כי קאמר רב נמי לרבי עקיבא קאמר (פתבו התוס' אליבא דר"ל קאמר הכי דלר' יוחנן דאמר לקמן (דף סה.) כפיפת קומתו ועקימת פיו הוה מעשה מתוקמא דרב אפילו כרבנן). לרבי עקיבא פשיטא, היינו מגדף (מברך את השם)? מהו דתימא עד כאן לא מחייב רבי עקיבא קרבן אלא במגדף, דכתיב ביה כרת, אבל הכא דלא כתיב ביה כרת

אמי ולר"ת נראה דגרם בדרכ זכאי והשתחוה ודבר' אמי ל"ג דקסבר ר' אמי לחלק על עצמה יצאת דלא תעבדם אשאר עבודות קאי דהכי כתיב לא תשתחוה להם ולא תעבדם והא דפריך הא אמר אבוי שלש השתחוואות למ"ל לחלק על עצמה לא קאמר מדקאמר לחלק על כל אחת משמע אבל לר' זכאי דתנא השתחוואה ע"כ ללאו יצאת ס"ל מדלא מחייב שתים ואי עבדה באפי נפשה לא מחייב כלל כיון דללאו יצאת ולא תני ליה בהדי אחרוני אלא לאשמועי' היא גופה דללאו יצאה ואמר ליה ר' יוחנן פוק תני לברא לחלק יצאה אפי' כל אחת ואחת כיון דלא דרשת לא תעבדם מדס"ל השתחוואה ללאו יצאה) בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת. אמר אבוי מאי טעמא דרבי אמי (דלית ליה השתחוואה לחלק יצאה) אמר קרא וְלֹא תַעֲבֹדֵם (כללן כולן כאחד ולא תעבדם יתירי כתיבי, ודרשינן חד מינייהו להכי) הכתוב עשאו כולן עבודה אחת.

ומי אמר אבוי הכי (כר' אמי דאינו חייב אלא אחת), והאמר אבוי שלש השתחוואות בע"ז (לא תשתחוה להם' דעשרת הדברות 'כי לא תשתחוה לאל אחר' לא תשתחוה לאלהיהם'. והשתחוואה דדברות אחרונות לא חשיב, דאהדורי קא מהדר ליה משה לישראל מה ששמע בסיני) למה, אחת לכדרכה (דאי כתיב חדא הוה אמינא לא אסר אלא בעבודה זרה דדרך עבודתה בהשתחוואה) ואחת שלא כדרכה (פתבו התוס' הא לא מיבעי לן קרא לעונש ואזהרה דמבזים כדמיבעי לן לעיל (דף סא.) בהשתחוואה לשלא כדרכה דמכובדים כיון דגלי לן באזהרה דכל שלא כדרכה שוין הוא הדין בעונש), ואחת לחלק? לדבריו דרבי אמי קאמר (אבוי להך דרשה דלא תעבדם) וליה לא סבירא ליה (ומוקים לה ללאוי יתירי, ור' אמי מוקי להך השתחוואה לומר ללאו יצאה).

גופא, אמר אבוי שלש השתחוואות בעבודה זרה למה, אחת לכדרכה, ואחת שלא כדרכה, ואחת לחלק. לכדרכה מאיכָה יַעֲבֹדוּ הַגּוֹיִם הָאֱלֹהִים, נפקא? אלא אחת כדרכה ושלא כדרכה [שהשתחוואה היא להך עבודה זרה כדרכה ושלא כדרכה, כגון שדרכה לעבוד דרך כבוד ולא בהשתחוואה, ואי כתיב חד לא

כדאמרינן במו"ק (כז:): תלמוד לומר לא תאכלו על-הדם (על הנרצה, ומסברא מוקמינן לה אהרונגי בית דין שנהרגין על עונש שלא ינהגו בהם כבוד משום כפרה). רבי עקיבא אומר מניין לסנהדרין שהרגו את הנפש שאין טועמין כלום כל אותו היום תלמוד לומר לא תאכלו על הדם. ר' יוסי בר חנינא אומר (קט"ל) אזהרה לבן סורר ומורה (דלא ענש אלא אם כן הזהיר, והיכן הזהיר לא תאכלו על הדם לא תאכלו אכילה שתהרגהו עליה) מניין תלמוד לומר לא תאכלו על הדם. ואמר רבי אבין בר חייא ואיתימא רבי אבין בר כהנא על כולם אינו לוקה משום דהוה ליה לאו שבכללות [דכל הני משמע מיניה פתבו התוס' אפי' למ"ד בפסחים (מא:): דלקי אנא ואמבושל משום צלי אש (ביאר המהר"ם) אם אכל הפסח נא לוקה פתים אחד משום אל תאכלו ממנו נא ואחד משום כלי אש, דהוה נמי לאו אל תאכלו קאי נמי אללי אש והוה כאילו נכתב אל תאכלו ממנו נא ואל תאכלו כי אם כלי אש, וכן אם אכלו מנוסל לוקה פתים אחד משום אל תאכלו ממנו נא ומנוסל צמים ואחד משום כלי אש) ואזג וחרצן משום כל אשר יעשה מגפן (אע"פ שהם לאו שצכללות, אעפ"כ לוקין עליהם) הנהו מיפרשי טפי, מקרא דלא תעבדם, דלא מפרש קרא דאיירי במגפף ומנשק (מדצני התוס' מתבאר לעל דבר המפורש צפסוק לוקין על לאו שצכללות). והא דאמרינן בביצה (יב.) דמבשל גיד הנשה בי"ט לוקה חמש וחד מינייהו המבשל בי"ט לא חשבינן להו לאו שבכללות דכתיב כל מלאכת עבודה לא תעשו כמו לא תעבדם דהכא, דהתם מפרש טפי דכתיב עבודה דמשתמע כל מלאכה שהיא עבודה?

אלא, כי אתא רבין אמר רבי אלעזר על כולן אינו לוקה חוץ מן הנודר בשמו והמקיים בשמו. מאי שנא אהנך דלא לקי דהוה ליה לאו שבכללות, הני נמי לאו שאין בו מעשה נינהו? ההוא כרבי יהודה, דאמר לאו שאין בו מעשה לוקין עליו. דתניא לא-תותירו מִפְּנֵי עַד-בְּקָרָב בא הכתוב ליתן עשה אחר לא תעשה [דף סג ע"ב] לומר שאין לוקין עליו (דמשמע שזה עונשו של לאו, שאם הותירו ישרפנו ויפטר) דברי רבי יהודה, רבי יעקב אומר לא מן השם הוא זה (כלומר טעם

אימא לא, קא משמע לן דאתקושי אתקוש (אלי אתה בזביחה דכתיב...) דכתיב וישתחוו-לו ויזבחו-לו ויאמרו אלה אלהינו וישאל אשר העלף מארץ מצרים.

אמר רבי יוחנן אלמלא וי"ו שבהעלוך (דהא לא כפרו בהקדוש ברוך הוא לגמרי, שהרי שתפוהו בדבר אחר) נתחייבו שונאיהם של ישראל בלייה.

כתנאי אחרים אומרים אלמלא וי"ו שבהעלוך נתחייבו שונאיהם של ישראל בלייה, אמר לו רבי שמעון בן יוחאי והלא כל המשתתף שם שמים (כתבו התוס' לא דמי להא דכתיב (שופטים ז) חרב לה' ולגדעון וכן (במדבר כא) דברנו בה' ובך דלא אסור אלא במידי דאלהות) ודבר אחר נעקר מן העולם, שנאמר בלתי לה' לבדו? אלא מה תלמוד לומר אשר העלף שאיוו אלוהות הרבה.

אבל המגפף והמנשק המכבד והמרבץ... עובר בלא תעשה' כי אתא רב דימי אמר רבי אלעזר על כולם לוקה, חוץ מהנודר בשמו (ושם אלהים אחרים לא תזכירו) והמקיים בשמו (הנשבע, דמתרגמינן קיים). מאי שנא הנודר בשמו והמקיים בשמו דלא לקי משום דהוה ליה לאו שאין בו מעשה. הני נמי לאו שבכללות הוא [דכולהו משתמעו בחד קרא (לא תלכון אחרי אלהים אחרים) הקשו התוס', תימה תיפוק ליה דהוי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד, דהוי אזהרה לבן סורר ומורה. ועוד תימה הא בן סורר ומורה לוקה כדתנן לקמן (עא:): וילפינן בגמרא ויסרו מווסרו, וע"כ אזהרתיה מלא תאכלו על הדם, וכיון דגלי רחמנא אהאי לאו דלקי, ה"ל למימר בכל דוכתי דלקי, לכל הפחות היכא דאין יכול לבא לידי מיתתו ואין לוקין על לאו שבכללות, דתניא מניין לאוכל מן הבהמה קודם שתצא נפשה שהוא בלא תעשה תלמוד לומר לא תאכלו על-הדם. דבר אחר לא תאכלו על הדם לא תאכלו בשר ועדין דם במזרק (הקרבנות). רבי דוסא אומר מניין שאין מברין על הרוגי בית דין [את האבלים ברחבה, כדרך שמברין את האבלים בסעודה ראשונה משל אחרים,

לגרום לאחרים לשתף, ולפני עור ליכא, דבני נח לא הוזהרו על כן שמא יתחייב לו שבועה, ונשבע בעבודה זרה שלו, והתורה אמרה לא ישמע על-פיך.

כי אתא עולא (מא"י לנבל) בת בקלנבו (לן באותה עיר, והיא נקראת על שם עבודה זרה שבה). אמר ליה רבא והיכא בת מר? אמר ליה בקלנבו. אמר ליה והכתיב וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תִזְכְּרוּ? אמר ליה הכי אמר רבי יוחנן כל עבודה זרה הכתובה בתורה מותר להזכיר שמה. והא היכא כתיבא? דכתיב פָּרַע בַּלְקָרְס נָבו.

ואי לא כתיבא לא, מתיב רב מרשיא ראה אחת מרובה כשלש (זב שראה ראייה ארוכה, שהוא שופע כשלש ראיות שנעשה בהן זב גמור) שהיא כמגדיון לשילה (כשיעור מחלך מאותה עבודה זרה ששמה גדיון עד שילה) שהן שתי טבילות ושני ספוגין (שכן נתנו חכמים שיעור בין ראייה לראיה כדי לטבול ולהסתפג באלונטית, דהיינו בין ראייה ראשונה לשניה טבילה וספוג, וכן בין שניה לשלישית) הרי זה זב גמור? אמר רבינא גד נמי מכתב כתיב, דכתיב הַעֲרָכִים לְגַד שְׁלֹחַן. **פסק הרמב"ם** לא יאמר אדם לחבירו שמור לי בצד עבודת כוכבים פלונית וכיוצא בה, וכל עבודת כוכבים הכתובה בכתבי הקדש מותר להזכיר שמה כגון פעור ובל ונבו וגד וכיוצא בהן, ואסור לגרום לאחרים שידרו ושיקיימו בשם עבודת כוכבים, ואינו לוקה אלא הנודר בשמה והמקיים בשמה והוא הנשבע בשמה. **השגת הראב"ד** ואינו לוקה אלא הנודר והמקיים בשמה והוא הנשבע בשמה **א"א** זה לא אמרו בגמרא אלא אליבא דר"י דאמר לאו שאין בו מעשה לוקין עליו ולית הלכתא כותיה, אלא כר' יוחנן משום דר"י הגלילי דאמר כל ל"ת שבתורה וכו' הוין מנשבע ומימר עבודה זרה (היא). עיין בדברי הכפ"מ ביישוב קושיות הראב"ד. **פסק הש"ע** אסור להשתתף

זה אינו מן העיקר) אלא משום דהוה ליה לאו שאין בו מעשה, וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו, מכלל דרבי יהודה סבר לוקין עליו.

הנודר בשמו והמקיים בשמו הרי זה בלא תעשה' הנודר בשמו והמקיים בשמו מנלן דתניא וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תִזְכְּרוּ שלא יאמר אדם לחבירו שמור (המתן) לי בצד עבודה זרה פלונית. לא ישמע על-פיך שלא ידור בשמו, ולוקיים בשמו וכתבו התוס' אע"ג דהני ב' מ'לא ישמע' נפקי ובסמוך נמי אמרינן דלא ישמע' אזהרה למדיה, אין זה לאו שבכללות, דהוא מילתא היא שמשמע שם עבודת כוכבים. והא דלא נפקי כולהו מ'לא תזכירו' משום דאי לא כתיב אלא חד קרא הוה מוקמינן ליה (לדכר חסוכ... לנודר ומקיים) אך להזכיר עבודת כוכבים בהזכרה שאין בה חשיבות כמו 'שמור לי כלל עבודת כוכבים' (פ"ד). א"י (באמת עיקר האיסור להישבע ולדור לעכ"ס אפסך ללמוד מ'לא תזכירו', ואיסור 'לא ישמע' נכד ללמד שאף ...) עבודת כוכבים הכתובה בתורה מותר להזכיר שמה, אפ"ה לנודר ולקיים בשמה אסור. מיהו קשה ד'לא ישמע' הוי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד וי"ל דמשום הכי קאמר ד"א לאוקמי לא ישמע' אזהרה למדיה, ומעיקרא לא פלגינהו בב' קראי אלא לאסמוכינהו בעלמא דעיקר מילתא דכולהו מלא תזכירו נפקא ולא יגרום לאחרים (לנכרים) שידרו בשמו ויקיימו בשמו. **דבר אחר** לא ישמע על פיך אזהרה למסית ולמדיה. מסית בהדיא כתיב ביה, וכל ישראל ישמעו ויראו (ולא יוסיפו לעשות עוד כדבר הרע הזה בקרבך)? אלא אזהרה למדיה.

זלא יגרום לאחרים שידרו בשמו ושיקיימו בשמו' מסייעא ליה לאבוה דשמואל, דאמר אבוה דשמואל אסור לאדם שיעשה שותפות עם הנכרי וכתבו התוס', אמר ר' שמואל כ"ש שבועה עצמה דאין לקבל הימנו. ור"ת אומר מותר לקבל הימנו השבועה קודם שיפסיד כדאמר בע"ז (ו): דמלוה ע"פ נפרעין ממנו מפני שהוא כמציל מידם, ולא חיישינן דילמא אזיל ומודה, ואע"ג דהתם ספק והכא ודאי, מ"מ בזמן הזה כולן נשבעים בקדשים שלהן ואין תופסין בהם אלהות, ואע"פ שמה שמזכירין עמהם שם שמים וכוונתם לדבר אחר (לא לאל חי וקייס) מ"מ אין זה שם עבודת כוכבים, גם דעתם לעושה שמים, ואע"פ שמשתפין שם שמים ודבר אחר, לא אשכחן דאסור

ליה (להם הם הכומרים אומרים עגלים הללו נושקין אתכם לזבוח עצמכם להם) אלא אמר רבא כל הזובח את בנו לעבודה זרה, אמר לו דורון גדול הקריב לו, יבא וישק לו.

אמר רב יהודה אמר רב ואנשי כָּבֵל עָשׂוּ אֶת־סִפּוֹת בָּנוֹת (בספר מלכים באותן אומות שהושיב סנהריב בשומרון ובעריה, ועשו להם ע"ז) ומאי ניהו (דמות) תרנגולת (בלשונם קורין לתרנגולת סוכות בנות) ואנשי־כֹּוֹת עָשׂוּ אֶת־גְּרָגֵל, ומאי ניהו תרנגול, ואנשי חֲמַת עָשׂוּ אֶת־אֲשִׁימָא, ומאי ניהו ברחא קרחא (עז, ברחא קרוי כל צאן, והעז קרי ליה קרחא, על שם שאין לו צמר כל כך) וְהַעֲנִים עָשׂוּ נִבְחָז וְאֶת־תְּרַתְּקָא, ומאי ניהו וְהַחֲמוּרָא, וְהַסְּפָרְוִים שְׂרָפִים אֶת־בְּנֵיהֶם בְּאֵשׁ לְאֶדְרַמְלֵךְ וְעֵנְמֵלֵךְ אֱלֹהֵי סְפָרְוִים, ומאי ניהו הפרד והסום. אדרמלך דאדר ליה למריה בטעינה (מהדר את אדוניו ומכבדו, שמשליך עליו משאו, שהיה צריך לטעון על צוארו, 'אדר מלך' מהדר את מלכו, כלומר את אדוניו) וענמלך דעני ליה למריה בקרבא. אף חזקיה מלך יהודה ביקש אביו לעשות לו כן, אלא שסכתו אמו סלמנדרא (חיה קטנה שיוצאה מתנור שהאש בוערת בו שבע שנים, והסך מדמה אין האור שולט בו, ובאחו מצינו כתוב גם את בנו העביר באש ולא מצינו לו בן אלא חזקיהו).

אמר רב יהודה אמר רב יודעין היו ישראל בע"ז שאין בה ממש, ולא עבדו ע"ז אלא להתיר להם עריות בפרהסיא (שהיה יצרן תקפן על עריות, אמרו נפרוק כל עול תורה מעלינו ואל יוכיחונו על העריות, אבל על ע"ז לא תקפן יצרן).

מתיב רב משרשיא (על רב) כְּזָבֵר בְּנֵיהֶם מִזְבְּחוֹתָם... (משמע שהיו להם געגועין עליהם, כאדם שיש לו געגועין על בנו, ובזכרו נאנה, והכי משמע כזכור בניהם דומה להם זכירת מזבחותם ואשריהם) ואמר רבי

עם עכו"ם. ואם נשתתף ונתחייב לו שבועה, מותר לקבלה (ביאר באר הגולה תוס' בשם ר"ת) חו"מ (קעו, נא).

אמר רב נחמן כל ליצנותא אסירא, חוץ מליצנותא דעבודה זרה, דשריא. דכתיב פָּרַע בָּל (כרע על ברכיו ונתרו) קָרַס (נתרו, דהיינו ליצנותא דאישתעי ביה קרא) נָבֹו קָרְסֹו קָרְעֹו יַחְדָּו לֹא יָכֻלוּ מַלְטַ מִשָּׂא (הרעי שבנקביהם לא יוכלו לסבול ונתרו) וכתוב לְעַגְלוֹת בֵּית אֲנֹן (על עגלים שבבית אל) יָגֻרוּ שְׂכָן שְׁמֵרֹון (ידאגו שוכני שומרון) פִּי־אָבֵל עָלְיוּ עִמּוֹ (שיטלם סנהריב וילך לו) וּכְמָרְיוֹ (שהיו נושאים אותו) עָלְיוּ יָגִילוּ (ששמחים על כובד משא שגלה מהם) עַל־כְּבוֹדֹו פִּי־גִלְגָל מִמְּנוֹ. אל תקרי כבודו אלא כבידו (משא עגבותיו וריעי שבהן, ואע"ג דלאו בעלי חיים נינהו ואין להם ריעי משתעי בהו קרא לשון גנאי). פסק הש"ע מותר להתלוץ בעובדי כוכבים... יו"ד (קמז, ה).

אמר רבי יצחק מאי דכתיב וְעַתָּה יוֹסְפוּ לַחֲטֹא וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם מִסְכָּה מִפְּסָפָס כְּתוּבֹנָם עֲצָפִים... מאי כתבונם עצבים? מלמד שכל אחד ואחד עשה דמות יראתו, ומניחה בכיסו, בשעה שזוכרה מוציאה מתוך חיקו ומחבקה ומנשקה.

מאי זְבַחֵי אֲרָם עֲגָלִים יִשְׁקֹון? אמר רבי יצחק דבי רבי אמי שהיו כומרים נותנים עיניהם בבעלי ממון, ומרעיבים את העגלים (בעלי חיים שהיו עובדין אותן והיו מרעיבין אותן) ועושין דמות עצבים (של בעלי ממון, כלומר דמות דיוקנם) ומעמידין בצד אבוסייהן (של עגלים) ומוציאין אותן לחוץ, כיון שראו אותן רצין אחריהן וממשמשין בהן (כלומר האכילנו). אומרים לו (הכומרים) עבודה זרה חפץ בך, יבא ויזבח עצמו לו.

אמר רבא האי זבחי אדם (משמע אותן שזבחו האדם) עגלים ישקון (לאחר מכאן לעגלים ישקון) עגלים ישקון לזבח אדם מיבעי

אמר להו נביא לישראל היינו יצרא דע"ז, בהדי דקתפסי ליה אישתמיט ביניתא (שער) מיניה, ואזל קליה בארבע מאה פרסי. אמרו היכי ניעבד, דילמא משמיא מרחמי עליה, אמר להו נביא שדויהו בדודא דאברא (קלחת של עופרת) וכסיוה באברא, דשייף קליה (שואף את הקול ומעכבו לצאת יותר מכל כלי מתכות). דכתיב וַיֹּאמֶר זֶאת הִרְשָׁעָה (זהו יצה"ר, ובנבואת זכריה כתיב, שהיה בתחילת בית שני) וַיִּשְׁלַךְ אֹתָהּ אֶל-תֶּוֹךְ הָאֵיפָה וַיִּשְׁלַךְ אֶת-אֶבֶן הָעֶפְרָת אֶל-פִּיהָ. אמרי הואיל ועת רצון הוא ניבעי רחמי איצרא דעבירה (של עריות) בעו רחמי, אימסר בידיהו. חבשוהו תלתא יומי (ומתוך כך פסק חמום הזכרים מלהוליד והנקבות מלילד) איבעו ביעתא בת יומא (נתבקשה ביצה שנולדה בו ביום) לחולה ולא אשכחו (שאפילו אותן שהיו גמורות קודם לכן פסקו מלצאת). אמרו היכי נעביד, ניבעי פלגא (שלא יהא שולט במקום עבירה, כדי שלא יהא תובע עריות) פלגא מרקיעא לא יהבי (רחמי מסזיכיס נסס הג"ל לכיון שהטוב והרע מעורבזין לא שייך להפריד צנייהם, ואם יש יאה"ר של עמיות לקיום העולם ממילא יש גם כן יאה"ר לעצירה). בחלינהו לעיניה (סמו עיניו בכחול) אהני ביה (הך תקנתא פורתא) דלא איגרי איניש בקרובתיה (באמו ובאחותו), אבל מתגרה הוא באשת איש ובנדה).

אמר רב יהודה אמר רב מעשה בנכרית אחת שהיתה חולה ביותר, אמרה אם תעמוד ההיא אשה מחוליה תלך ותעבוד לכל ע"ז שבעולם, עמדה והלכה לכל ע"ז שבעולם. כיון שהגיע לפעור שאלה לכוזרים במה עובדין לזו, אמרו לה אוכלין תרדין (סלק עליה, ומשלשלין את המעים, וכן שכר חדש) ושותין שכר, ומתריזין בפניה. אמרה מוטב שתחזור ההוא אשה לחוליה, ולא תעבוד ע"ז בכך. אתם בית ישראל אינן כן (רב יהודה קאמר לה למדרשיה לקרא) הַנְּצַמְדִים לְבַעַל פְּעֹר כַּצְמִיד פְּתִיל (המוקף על פי כלי שממרחין אותו בשעוה יפה) ואתם הדבקים

אלעזר כאדם שיש לו געגועין על בנו? בתר דאביקו ביה (אחר שנתקשרו בהן מעצמן, תקפה חיבתן עליהן).

תא שמע וַנִּתְתִּי אֶת-פְּנֵיכֶם עַל-פְּנֵי גְלוּלֵיכֶם. אמר, אליהו הצדיק היה מחזר על תפוחי (נפוחי) רעב שבירושלים, פעם אחת מצא תינוק שהיה תפוח ומוטל באשפה. אמר לו מאיזה משפחה אתה, אמר לו ממשפחה פלונית אני. אמר לו כלום נשתיר מאותה משפחה, אמר לו לאו, חוץ ממני. אמר לו אם אני מלמדך דבר שאתה חי בו אתה למד, אמר לו הן. אמר לו אמור בכל יום ששמע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ הוּא אֶחָד אמר לו, נדף סד ע"א] הם (שתוק) שלא להזכיר בשם ה', שלא לימדו אביו ואמו. מיד הוציא יראתו מחיקו, ומחבקה ומנשקה, עד שנבקעה כריסו ונפלה יראתו לארץ ונפל הוא עליה. לקיים מה שנא' וַנִּתְתִּי אֶת-פְּנֵיכֶם עַל-פְּנֵי גְלוּלֵיכֶם בתר דאביקו ביה.

תא שמע (באנשי כנסת הגדולה כתיב...) וַיִּזְעַקוּ בְּקוֹל גָּדוֹל אֶל-ה' אֱלֹהֵיהֶם מאי אמור אמר רב יהודה ואיתימא רב יונתן בייא בייא (בלשון ארמי הוי לשון גנוח וצעקה, כמו אהה בלשון הקודש) היינו דאהרביה לביתא (למקדשו והיו מבקשים רחמים שימסר בידם יצר הרע של ע"ז) וקליא להיכלא, וקטלינהו לצדיקי, ואגלינהו לישראל מארעיייהו, ועדיין הוא מרקד בינן. כלום יחבתיה לן אלא לקבולי ביה אגרא (לכוף את יצרנו ולקבל שכר על כך) לא איהו בעינן (אלמא יצר תקפן) ולא אגריה בעינן? בתר דאביקו ביה.

יתבו תלתא יומא בתעניתא (מלתיה דרב יהודה מסיק) בעו רחמי, נפל להו פיתקא מרקיעא, דהוה כתיב בה אמת (משמע מסכים אני עמהם בתקנה זו שטוב הדבר לסלקו). אמר רבי חנינא שמע מינה חותמו של הקב"ה אמת (שהמלך נאות ומסכים עם עבדיו, חותם עמהם בתקנתם את חותמו). נפק כגוריא (ארי קטן) דנורא מבית קדשי הקדשים.

תנן, אע"ג דמיכוין למירגמיה. אמר להו איזיל אישקלה (אע"ג שכבר עבד ואין השבון לדבר, קא בעי למשקליה כדי שלא תתנאה בעבודה שלו). אמרו לו אחד הנוטלה ואחד הנותנה חייב, כל חדא וחדא רווחא לחבירתה שביק (מפנה לה מקום לזורקים). **פסק הרמב"ם** העובד עבודת כוכבים כדרכה ואפילו עשה דרך בזיון חייב, כיצד הפוער עצמו לפעור כדי לבזותו או זרק אבן למרקולים כדי לבזותו הואיל ועבודתו בכך חייב ומביא קרבן על שגגתו עבודה זרה (גה).

משנה הנותן מזרעו למולך אינו חייב עד שימסור למולך (מוסרו ביד משרתי עבודה זרה) ויעביר באש (בגמ' מפרש היכי הוו עבדי, וילפי מקראי דתרווייהו בעינן). מסר למולך ולא העביר באש, העביר באש ולא מסר למולך, אינו חייב עד שימסור למולך ויעביר באש.

(גמרא) קתני [מתניתין (נג). בחייבי סקילה] ע"ז (באנפי נפשה העובד ע"ז) וקתני מולך (אלמא מולך לאו בכלל ע"ז, ונפקא מינה דאם זבח וקטר לפניו פטור. אי נמי העביר מזרעו לשאר ע"ז ואין דרכה בכך לא מחייב, דמולך דוקא כתוב, ששמו מולך כתבו התוס' אע"ג דקתני ע"ז וקתני פעור ומרקולים, לא דמי, דהתם לפרושי דינא קאתי, אבל הכא דייק מרישא דקתני אלו הן הנסקלין עובד ע"ז והנותן מזרעו למולך, ולא קתני פעור ומרקולים).

אמר רבי אבין תנן כמאן דאמר מולך לאו ע"ז היא, דתניא אחד למולך ואחד לשאר ע"ז (העביר זרעו) חייב (קסבר מולך נמי ע"ז הוא, ולא איצטרך לאזהורי עלה בכדרכה, דמאיכה יעבדו נפקא, אלא לומר לך שאם עשה שלא כדרכה חייב). רבי אלעזר ברבי שמעון אומר למולך חייב, שלא למולך פטור (דמולך דווקא כתיבי, שדרכה בכך, ולא משום ע"ז אזהר עליו, דהא מאיכה יעבדו נפקא, אלא חוק הוא להם והתורה הקפיד על חוק זה בסקילה, לפיכך הוצרך לכתוב).

בה' אלהיכם (אל המקום לא היו נצמדים אלא דבוקים...) כשתי תמרות הדבוקות זו בזו (שדבוקות ואינן דבוקות).

במתניתא תנא (שבח הוא אצלם דדבוק משמע מחובר טפי מנצמד, צמידין אינן מחוברין ונמשכין וזוין אילך ואילך, דבוק משמע יפה יפה) הַנְּצַמְדִים לְבַעַל פְּעוֹר כצמיד על ידי אשה, ואתם הדבקים בה' אלהיכם דבוקים ממש.

תנו רבנן מעשה בסבטא (שם יהודי הוא) בן אלם (שם מקום) שהשכיר חמורו לנכרית אחת, כיון שהגיעה לפעור אמרה לו המתן עד שאכנס ואצא. לאחר שיצאה אמר לה אף את המתיני עד שאכנס ואצא. אמרה לו ולא יהודי אתה, אמר לה ומאי איכפת לך. נכנס, פער בפניו, וקינח (את סגעי סנאחוניו) בחוטמו (של פעור) והיו כומרין מקלסין (משבחין) לו ואומרים מעולם לא היה אדם שעבדו לזו בכך.

הפוער עצמו לבעל פעור הרי זה עבודתו, אע"ג דמיכוין לביזוי (חייב קרבן על שגגתו, ואם התרו בו חייב מיתה). הזורק אבן למרקולים וכתבו התוס' אור"ת קילום שמה לשון שבח אלא שהכמים כינו אותה לגנאי וקראוה קולים לשון לעג וקלם (לעג וקלם לסביבותינו) ומר לשון חילוף, כמו בחולין (צד). במר (חילוף) דשחוטת במר דפרולא (ב"ק קיג.) במר דכנתא (בכורות ל.) כלומר חילוף קילום שהחליפו שמה) זו היא עבודתו, אע"ג דמיכוין למירגמיה (כתבו התוס' ולעובדה בכזוי, דאי לא קמכוין אלא לבזות, הא אפילו עובד מאהבה ומיראה פטור לרבא, ואפילו לאביי דמחייב התם, הכא מודה דפטור).

רב מנשה הוה קאזיל לבי תורתא (מקום) אמרו לו ע"ז היא דקאי הכא. שקל פיסא (רגב, גוש עפר) שדא ביה, אמרו לו מרקולים היא (זה וזהו עבודתו). אמר להו הזורק אבן למרקולים תנן (לפניו לכבדו, ואני זרקתי להכות בגופו). אתא שאל בי מדרשא, אמרו לו הזורק אבן במרקולים (עצמו, להכותו)

קבועה, ואם עשה בעדים והתראה נסקל שנאמר אשר יתן מזרעו למולך מות יומת... ואזהרה שלו מנין שנאמר ומזרעך לא תתן להעביר למולך, ולהלן הוא אומר לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש, כיצד היו עושים מדליק אש גדולה ולוקח מקצת זרעו ומוסרו לכהניהם עובדי האש ואותן הכהנים נותנין הבן לאביו אחר שנמסר בידן להעבירו באש ברשותו, ואבי הבן הוא שמעביר בנו על האש ברשות הכהנים ומעבירו ברגליו מצד זה לצד אחר בתוך השלהבת, לא שהוא שורפו למולך כדרך ששורפין בניהם ובנותיהם לעבודת כוכבים אחרת אלא בהעברה בלבד היתה עבודה זו ששמה מולך, לפיכך העושה עבודה זו לעבודת כוכבים אחרת חוץ ממולך פטור עבודה זרה (ג.ו). **ביאר הכס"מ מ"ש** 'לפיכך העושה עבודה זו לעבודת כוכבים אחרת חוץ ממולך פטור' בודאי דכסתם מתניתין ק"ל. **ב.** אינו חייב כרת או סקילה עד שימסור בנו למולך ויעבירו ברגליו באש דרך העברה, מסר ולא העביר, העביר ולא מסר, או שמסר והעביר שלא כדרך העברה פטור, ואינו חייב עד שימסור מקצת זרעו ויניח מקצת שנאמר כי מזרעו נתן למולך מקצתו ולא כולו עבודה זרה (ו.ד).

בעי רב אשי העבירו (לבנו) סומא מהו, (לבנו) ישן מהו (מי הוה דרך העברה בכך בכהאי גוונא, דאינו יכול לעבור בעצמו אם היה רוצה) בן בנו וכן בתו מהו?

תפשוט מיהא (מתניתין) חדא (מהנך שאלות דבן בנו, וכן בתו כבנו) דתניא **פ**י **מ**זרעו **נ**תן **ל**מולך, מה תלמוד לומר (פשיטא דהאי כרת על כן נכתב דהא במעביר למולך כתיב ואני אתן את פני... ולעיל מיניה כתיב ואשר יתן מזרעו למולך מות יומת) לפי שנאמר **ל**א **י**מצא **ב**ך **מ**עביר **ב**נו **ו**בתו **ב**אש אין לי אלא בנו ובתו, בן בנו, וכן בתו מנין, תלמוד לומר בתתו מזרעו (קרא אחרינא הוא, ולא זה שהתחיל התנא לדרוש). (לנה הגמ' דלכא)

אמר אביי רבי אלעזר ברבי שמעון ורבי חנינא בן אנטיגנוס אמרו דבר אחד. רבי אלעזר ברבי שמעון הא דאמרן, רבי חנינא בן אנטיגנוס דתניא, רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר מפני מה תפסה תורה לשון מולך, כל שהמליכיהו עליהם (שקרא שמו מולך) אפילו צרור, ואפילו קיסם. **רבא אמר** מולך עראי איכא בינייהו (לא אמרו דבר אחד, דמולך עראי איכא בינייהו, כגון צרור וקיסם שאינו ראוי לכך, וזה לפי שעה המליכיהו עליו להעביר לו בנו זה, לראב"ש לא מחייב אלא במולך קבוע ובא).

דף סד ע"ב אמר רבי ינאי (לפרושי 'עד שימסור' דמתניתין אתא, למימר דהך מסירה למשרתי ע"ז קאמר) אינו חייב עד שימסרנו לכומרין. שנאמר **ו**מזרעך **ל**א **ת**תן **ל**העביר **ל**מולך (לא תתן לאחרים להעביר, וסתמא דמילתא שמשין שלה קא מעבירין לה). תניא נמי הכי יכול העביר ולא מסר יהא חייב (ותיפוק ליה מלא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש דלא כתיבא מסירה) תלמוד לומר לא תתן (להעביר, פירש לך הכתוב על העברה שאינה אלא דרך נתינה). מסר למולך ולא העביר יכול יהא חייב תלמוד לומר להעביר (משמע ליה לתנא נתינה הבאה לכלל העברה, ולא משמע ליה נתינה על מנת להעביר לחיוביה על נתינה לחודה). מסר והעביר (לעבודה זרה אחרת) שלא למולך יכול יהא חייב תלמוד לומר למלך, מסר והעביר למולך ולא באש, יכול יהא חייב נאמר כאן להעביר ונאמר להלן **ל**א **י**מצא **ב**ך **מ**עביר **ב**נו **ו**בתו **ב**אש, מה להלן באש אף כאן באש, ומה כאן מולך אף להלן מולך.

אמר רב אחא בריה דרבא העביר כל זרעו פטור (כתבו התוס', וא"ת מקמא מיחייב ליה ז"ל כגון שאין לו אלא בן אחד, או שהעבירם בבת אחת) שנאמר מזרעך ולא כל זרעך. **פסק**

הרמב"ם א. הנותן מזרעו למולך ברצונו ובזדון חייב כרת, בשוגג מביא חטאת

בְּךָ בְךָ בְּעֶצְמְךָ. וּרְבֵנָן לֹא דְרָשִׁי בְךָ (בתמיהה לאזהרה, למשמע מינה אזהרת עצמו) והתנן אבידתו ואבידת אביו שלו קודמת. ואמרינן מאי טעמא, ואמר רב יהודה אמר קרא אָפֶס כִּי לֹא יִהְיֶה בְּךָ אָבִיּוֹן (הזהר בעצמך שלא תבא לידי עניות, נימא ההוא סתמא דלא כרבנן) שלו קודמת לשל כל אדם? התם מאפס (דאי לאו לאזהרה אתא אלא להבטחה שמבטיחם שלא יהיה בהם אביונים נכתוב לא יהיה בך אביון מדכתיב אפס לאזהרה אתא, כלומר אפס וחדל וכלה עניות ממך, אפס לשון חדלה וכליה, כמו כי אפס כסף). **פסק הרמב"ם** אם העביר אחיו או אחיותיו או אבותיו או שהעביר עצמו פטור ע"ז (ו.ה). **ביאר הכפ"מ** העביר עצמו פטור פסק כת"ק.

אמר רבי יוסי ברבי חנינא שלש כריתות בע"ז (תרת גבי מולך 'ואני אתן את פני באיש ההוא והכרתי אותו מקרב עמו' 'ושמתי אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו והכרתי אותו' ואי נמי סבירא ליה דמולך לאו ע"ז הוא, מכל מקום קרי ליה ע"ז, והשלישית 'כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר הכרת תכרת הנפש החיית...' ותניא לקמן באלו שאין להם חלק לעולם הבא 'דבר ה' בזה' זה דבור ראשון שנאמר בסיני, והוא ע"ז, והוא דכתיב 'הכרת תכרת' חודא חשיב ליה כדמפרש לקמן דברה תורה כלשון בני אדם, את ה' הוא מגדף ונכרתה לקמן מפרש כתבו התוס' הביאו את פירוש רש"י והקשו וקשה דאית ליה בפסחים (צג.) מגדף היינו מברך השם, ובשבועות (יג.) מוקי כי דבר ה' בזה לפורק עול ומגלה פנים בתורה, כרת בע"ז שלא כדרכה מנלן. ויש לומר דכרת ג' דכתיב מולך גבי עריות ואכולהו כתיב 'כי כל אשר יעשה מכל התועבות...' ואע"ג דהוי ליה טפי לאוקמי לגופיה למעביר בנו שלא כדרכה נחא ליה לאוקמיה בע"ז באם אינו ענין, כיון דהשתא סבירא ליה מולך לאו היינו ע"ז, וחוק בעלמא הוא, דלא מסתבר לחיובי עליה אלא כדרכה) למח, אחת לכדרכה, ואחת לשלא כדרכה (כרת יתירא גבי מולך, אם אינו ענין לו תנחה ענין לזכות וקטור ונסוך והשתחוואה שהוא חייב עליהם אף שלא

מזרעו (נתן למולך) וסליק (מסיים נלכס הפסוק) בתתו מזרעו. (ומבארת הגמלא) דרשה אחרתא הוא (וכד נלכס הפסוק) זרעו אין לי אלא זרע כשר, זרע פסול מנין תלמוד לומר בתתו מזרעו (ולא היה צריך למכתב בתתו מזרעו דהא במעביר מזרעו משתעי, אלא להך דרשה, ונלמדת מה שחייב גם על בני בניו נלכס מהפסוק הלשון מתיבתא 'מזרעו'). **פסק הרמב"ם** אחד זרע כשר ואחד זרע פסול אחד בניו ובנותיו בניהם ובני בניהם על כל יוצאי ירכו הוא חייב מפני שהן זרעו, העביר אחד מזרעו והוא ישן או שהיה סומא פטור עבודה זרה (ו.ה). **ביאר הכפ"מ** פסק להקל בישן וסומא כיון דהוא בעיא דלא איפשטא פסק בדיני נפשות להקל.

אמר רב יהודה אינו חייב עד שיעבירו דרך העברה (שלא שינה מן החוק אלא כדרך מנהג העברת המולך). היכי דמי, אמר אבוי שרגא דליבני (שורת לבנים גבוה לבנה על גבי לבנה) במיצעי, נורא מהאי גיסא ונורא מהאי גיסא ומעבירין עליו ואינו שורפו, מדקתני לקמן המעביר עצמו פטור, אלמא לאחר העברה הוא חי, והא דאמרינן (סג.) גבי חזקיה שסכתו אמו סלמנדרא, לאו למולך היה אלא לאלהי ספרוים, דהתם שריפה כתיב] **רבא אמר** כמשוורתא דפוריא (אינו מעבירו ברגליו אלא קופץ ברגליו כדרך שהתינוקות קופצין בימי הפורים, שהיתה הפירה בארץ והאש בוער בו והוא קופץ משפה לשפה).

תניא כוותיה דרבא אינו חייב עד שיעבירו דרך עברה (עבודתו של מולך) העבירה ברגל פטור (אלמא דרך עבודתו בקפיצה). ואינו חייב אלא על יוצאי ירכו. הא כיצד, בנו ובתו חייב, אביו ואמו אחיו ואחותו פטור. העביר עצמו פטור, ורבי אלעזר ברבי שמעון מחייב. אחד למולך ואחד לשאר עבודה זרה חייב. רבי אלעזר ברבי שמעון אומר למולך חייב, שלא למולך פטור.

אמר עולא מאי טעמא דרבי אלעזר ברבי שמעון (במעביר עצמו) אמר קרא לֹא יִמָּצֵא

הארץ ומושיב לו בשחיו תחת זרועותיו ומדבר מבית השחיו) וידעוני זה המדבר בפיו (כדמפרש בגמ' חיה אחת יש ששמה ידוע, ומכנים ממנה עצם לתוך פיו והעצם מדבר מאליו על ידי כשפים) הרי אלו בסקילה (כדכתיב באבן ירגמו אותם). והנשאל בהם (שבא ושואל בהם להגיד לו דבר העתיד, כגון שאול) באזהרה (פירש רש"י דאל תפנו אל האובות, ואזהרה דמכשפות גופיה מלא ימצא כך... וחובר חבר ושואל אוב וידעוני. התוס' הביאו את פירוש רש"י. והקשו דאי אל תפנו אזהרה לנשאל, א"כ יהא בו כרת דכתיב בפרשת קדושים והנפש אשר תפנה... והכרתי אותה. וי"ל איפכא דאזהרה לנשאל מ"לא ימצא כך' דכתיב בקרא בתריה שואל אוב וידעוני).

(גמרא) מאי שנא הכא דקתני בעל אוב וידעוני, ומאי שנא גבי כריתות דקתני בעל אוב ושייריה לידעוני [בכריתות קא חשיב לכל כריתות שבתורה שחייבין עליהן על שגגתן הטאת, ותנן (ב.) בעל אוב ולא תנא ידעוני? **רבי יוחנן אמר** הואיל ושניהן בלאו אחד נאמרו [בלאו דאל תפנו אל האובות ואל הידעונים, ואם עשה שניהם בהעלם אחד אינו חייב אלא הטאת אחת, שהלאוין מחלקין לחטאות כדכתיב 'אשר לא תעשינה' דהיינו דברים שהן בלא תעשה, וסמך ליה או הודע אליו, אלמא הטאת אלאוין קיימי, והני אע"ג דכי עבד לחד מינייהו באפי נפשיה מיחייב, דהא לאו - אתרוייהו קאי, לא תני להו לתרוייהו התם, דכי תנינא התם מידי דמחייב אבל חד וחד, כי עביד להו כי הדדי הוא דתנינן, כדאמרינן התם ברישא דגמרא דפרכינן מנינא למה לי, שאם עשאן כולם בהעלם אחת חייב על כל אחת ואחת, הלכך לא מצי למתני שלשים ושבע כריתות לחייבו שלשים ושבע חטאות. והא דנקט הואיל ושניהם בלאו אחד נאמרו, ולא נקט הואיל ושניהם בכרת אחת נאמרו, משום דחלוק חטאות אינו תלוי בחלוק כריתות, דהא מפטם שמן המשחה וסך משמן המשחה משום דאיכא שני לאוין על בשר אדם לא

כדרכה) ואחת למולך (דאע"פ שדרכן בכך, מיבעי ליה למכתבה באפי נפשיה דמולך לאו ע"ז הוא, והקפידה תורה עליו).

ולמאן דאמר מולך עבודה זרה היא (והוי בכלל כדרכה, דכל שאר עבודות מאיכה יעבדו נפקא) כרת במולך למה לי? למעביר בנו שלא כדרכה (סהעניז נאש לע"ז שאין לכה נכך שלא מצינו אלא זבוח וקטור ונסוך והשתחוואה. הקשו התוס', תימה כיון דמולך ע"ז הוא תיפוק ליה מההוא כרת דמוקמינן לע"ז שלא כדרכה ויש לומר דלא הוה מוקמינן ליה לע"ז כיון דגבי מולך כתיב, אי לאו דאשכחן קרא אחרינא למולך).

ולמאן דאמר (בכריתות) מגדף ע"ז היא (כגון משורר לע"ז) כרת במגדף למה לי [אחרי שדרכה בכך, ופלוגתא היא בכריתות (ז.) איכא למאן דאמר מגדף היינו מברך את השם]? לכדתניא (כדמוקים ליה ר' ישמעאל אחד לעוה"ז ואחד לעוה"ב) הַפְּרֵתוּ תְּפַרְתּוּ, הכרת בעוה"ז, תכרת לעוה"ב. דברי ר"ע. אמר לו רבי ישמעאל והלא כבר נאמר ונכרתה [באותה פרשה עצמה גבי מגדף, ור"ע סבירא ליה מגדף היינו מברך את השם, כדאמר בכריתות, ועולם הבא לא נפקא ליה בע"ז אלא מהכרת תכרת. עוד ביאר רש"י ור' ישמעאל לאו לר"ע פריך והלא כבר נאמר ונכרתה, דהא ר"ע במברך את השם מוקים לה, אלא טעמא דנפשיה קאמר, והלא כבר נאמר ונכרתה, ואנא סבירא ליה דבע"ז כתיבא. התוס' הביאו את פירוש רש"י וכתבו וא"ת לר"ע נמי תקשה וכי שלשה עולמות יש דלעולם הזה נפקא לן מקראי דמולך כע"ז מיהו ר"ע איכא למימר דלא דריש כי דבר ה' בזה בע"ז אלא כדדרשינן בשבועות (שם) אבל מרבי ישמעאל קשיא דדריש בחלק המבזה דיבור ראשון שנאמר בסני דהיינו ע"ז דאכתי תקשה ליה וכי שלשה עולמות יש דע"ז נפקא ליה מקראי דמולך. וי"ל דרבי ישמעאל הוה דריש קראי דמולך תרתי לע"ז שלא כדרכה משום עולם הזה ולעולם הבא אי נמי חד לע"ז שלא כדרכה ותרתי למולך לעולם הזה ולעולם הבא וכי שלשה עולמים יש? אלא ונכרתה בעולם הזה, הכרת לעולם הבא, תכרת דברה תורה כלשון בני אדם.

[דף סה ע"א] משנה בעל אוב זה פיתום (שם המכשף) המדבר משחיו (מעלה את המת מן

במגדף משום דאין בו מעשה, הלכך לר"ע מחייב עליה ולא שיירה אלא משום דלא מחייב תרתי אתרוייהו) וריש לקיש, נהי דלא בעי רבי עקיבא מעשה רבה מעשה זוטא בעי. מגדף מאי מעשה איכא? עקימת שפתיו הוי מעשה (שעוקמין ומנענעין כשהוא מדבר, חשיב ליה ר"ע מעשה, אבל ידעוני אפילו עקימת שפתים ליכא). בעל אוב מאי מעשה איכא? הקשת זרועותיו הוי מעשה.

ואפילו לרבנן (קאמר ריש לקיש דהוה מעשה בתמיהה, כלומר מדלא פליגי רבנן עליה התם אלא במגדף, אבל בבעל אוב מודו, אלמא הקשת זרועותיו דבעל אוב הוי מעשה) והתניא אינו חייב (קרבן על שגגתן) אלא על דבר שיש בו מעשה, כגון זיבוח קיטור וניסוך והשתחואה, ואמר ריש לקיש מאן תנא השתחואה (לענין קרבן) רבי עקיבא היא, דאמר לא בעינן מעשה (רבה, אלא מעשה זוטא הקשו התוס', תימה הא לא מחייב ר"ע במגדף (אפי' שאין בו מעשה) אלא משום דכתיב כרת במקום קרבן (בלוחה פלטה פלטה כחורט כחורט את חיוז הקרבן) כדתנן בספ"ק דכריתות (ז:): וא"כ בהשתחואה דלא כתיב ביה כרת במקום קרבן ליפטר, וכן ידעוני אליבא דר' יוחנן, לר"ע אמאי חייב הא לא כתיב ביה כרת במקום קרבן וי"ל דר"ע אליבא דדבריהם דרבנן קאמר להו לדידי לא בעינן מעשה, לדידכו אודו לי מיהת במגדף דכתיב ביה כרת במקום קרבן. א"נ כיון דחייב רחמנא במגדף ש"מ דבכל דוכתי לא בעי מעשה לענין קרבן כלל דעקימת שפתיו לרבי יוחנן אליבא דר"ע לא חשיב מעשה הואיל וישנו בלב כדלקמן, ולר"ל אליבא דר"ע מחייביה אע"פ דלית בה מעשה רבה אלא זוטא. ורבי יוחנן אמר אפילו תימא רבנן, כפיפת קומתו לרבנן הוי מעשה. השתא לריש לקיש כפיפת קומתו לרבנן לא הוי מעשה, הקשת זרועותיו דבעל אוב הוי מעשה? כי קאמר ריש לקיש (דהקשת זרועותיו לבעל אוב הוי מעשה) נמי לרבי עקיבא (קאמר), אבל לרבנן לא.

אי הכי (מתניתין דקתני התם במילתא דרבנן יצא מגדף שאינו מחייב על שגגתו חטאת לפי שאין בו מעשה, וגבי חטאת

ייסך ובמתכנתו לא תעשו כמוהו אע"ג דאין בשניהם אלא כרת אחת, כדכתיב 'איש אשר ירקח כמוהו ואשר יתן ממנו על זר ונכרת מעמיו' אמרינן התם דכי עביד להו בשוגג בהדדי מיחייב על כל אחת ואחת כתבו התוס' פירש רש"י שהלאוים מחלקים לחטאות כדכתיב אשר לא תעשינה וסמוך ליה או הודע אליו. ואע"ג דבשבת (סמ.) הוא דדריש ריש לקיש בשגגה עד שישגג בלאו שבה ור' יוחנן ס"ל שגג בכרת אע"פ שהזיד בלאו, מ"מ בלאוין תליא מילתא, כיון דאשכחן מפטם וסך דאיכא שני לאוין וכרת אחד מסתברא דלכך כתובין שני לאוין כדי לחייבו שני חטאות. ריש לקיש אמר ידעוני (להכי לא תנינא לה להתם משום דאפילו כי עביד לה באפי נפשיה לאו בר קרבן הוא) לפי שאין בו מעשה (וחטאת אינה באה אלא על המעשה דכתיב ועשה אחת, אבל בעל אוב צריך להקיש בזרועותיו כדלקמן, והקשת זרועותיו חשיב ליה מעשה, אבל הכנסת העצם ידעוני אינו מדבר בשעת מעשה, אלא לאחר המעשה שהוא בפיו מדבר העצם מאליו).

ורבי יוחנן (דאמר ידעוני באפי נפשיה בר קרבן הוא, והאי דשייריה משום דלא מיחייב תרתי עלייהו) מאי שנא בעל אוב דנקט (תנא למתנייה ושייריה לידעוני, ולא נקט ידעוני ולשייריה לבעל אוב)? משום דפתח ביה קרא (בכל דוכתי אוב כתיב ברישא).

וריש לקיש מאי טעמא לא אמר כרבי יוחנן? אמר רב פפא חלוקין הן במיתה (כשפירש סקילתן חלקן הכתוב, כי יהיה בהן אוב או ידעוני מות יומתו באבן ירגמו אותם דמיהם בם ולא כתיב וידעוני, הלכך אי הוה ידעוני בר קרבן הוה מיחייב עליה נמי כי עביד ליה בהדי אוב). ורבי יוחנן חלוקה דלאו שמה חלוקה, דמיתה לא שמה חלוקה.

ורבי יוחנן מאי טעמא לא אמר כריש לקיש (דפטר ליה לגמרי מקרבן הא ודאי בעינן מעשה)? אמר לך מתניתין דכריתות ר"ע היא דאמר לא בעינן מעשה (דקא חשיב מגדף בההוא מנינא, ופליגי רבנן עליה

אינו מתחייב התוס' הביאו את פירוש רש"י והקשו השתא השתחואה נמי ישנה בלב כדאמרינן (סא:) גבי אנדרטא אי לא קיבלה באלוה לאו כלום הוא וי"ל מדכתיב גבי נינוה 'ממך יצא חושב על ה' רעה' דהיינו רבשקה שגידף שהיה שלוחו של סנחריב מלך אשור ונינוה בארץ אשור ותלאו הכתוב במחשבה (מוכח מכלאן שנגידוף עיקר האיסור הוא המחשבה לגוף, משא"כ ההסתחואה עיקר האיסור הוא ההסתחואה) ולפי מאי דפרישית לעיל (שם ד"ה רבא) דבסתם עבודת כוכבים מאהבה ומיראה חייב, ניחא דאין תלויה בלב

[דף סה ע"ב] מתיב רבי זירא יצאו עדים זוממין שאין בהן מעשה. ואמאי, הא ליתנהו בלב והכי הס אינס חייבים זמזיד מיתה על מחשבת לבס אללא על מעשיהם, ולא כן, מדוע שלא יהיו חייבים קרבן אם סגנו זאיסור להעיד עדות שקר. אצל חטאת היא שנויה בת"כ גבי פר בהן משיח אחר שראינו דברים שהן כעובד ע"ז ודברים שאינן כעובד ע"ז, למה נאמרה עובד ע"ז לומר לך מה ע"ז מיוחדת שחייבין על זדונה כרת ועל שגגתה חטאת, אף כל שחייבין... אי מה ע"ז מיוחדת שחייבין עליה מיתת בית דין, אף אני מרבה חייבי מיתות בית דין, ואת מי אני מרבה מקלל לאביו ומסית ועדים זוממין תלמוד לומר 'ועשה' יצאו עדים זוממין שאין בהם מעשה, ואמאי לא הויא עקימת שפתיו מעשה הא לא תליא בכונת הלב. הקשו

התוס', תימה למה לי למעוטי עדים זוממין מקרבן, הא אפילו בשוגג מיקטלי דלא בעי התראה. וי"ל דמשכחת לה (שקד בהם סגנה שאינס חייבים עליה מיתה כגון...) שהוזמו קודם גמר דין דאין נהרגין עד שיגמר הדין א"כ כגון שהזרו בהן מעצמן ואמרו מבודין (סקרניס) אנחנו (האחרונים הקשו על תיכונן זה, לכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד, ויישבו שמייכי קודם שנחקרה עדותם)?

אמר רבא שאני עדים זוממין הואיל וישנו בקול (עיקר חיובן בשמיעת קולם לפני בית דין הוא בא, וקול לית ביה ממש הלכך הוי כמגדף דתלוי בלב. הקשו התוס', תימה כי הדר ביה משינויא דקול ומסיק שאני עדים זוממין הואיל וישנן בראיה, מאי משני מכל הני דתני בת"כ בהדיא (שאר ענינות המזכרות סס שאינס תלויות זלאיה) עדים זוממין דממעט מזועשה' מקלל אביו ואמו ומסית ומדיח ונביא השקר. ובספרים ישנים ל"ג עדים זוממין וה"ג אלא אמר רבא שאני מגדף הואיל וישנו בקול' (וממילא

כתיב תורה אחת יהיה לכם לעושה בשגגה ואי הכי...) יצא מגדף ובעל אוב מיבעי ליה ופתכו התוס' בכריתות (ג.) משני דא מתרתי נקט. וליתני בעל אוב, מגדף איצטריך ליה סד"א הואיל וכתיב כרת במקום קרבן אימא מודו ליה לר"ע קמ"ל ודרך הש"ס בכמה מקומות כן, כדאשכחן בחולין (כב.) ידו הימנית מדרבה בר בר חנה נפקא ומשני כהונה בעיא אצבע, ובמנחות (פג.) משני כדי נסבא ובזבחים (צח.) משני הנך ב' שינויי?]

אלא אמר עולא במקטר לשד (בעל אוב דקתני בכריתות דמודו ביה רבנן בהכי עסקינן שמקטר לפני השד הממונה על אותו דבר, דהוי מעשה גמור). אמר ליה רבא מקטר לשד עובד ע"ז הוא (ועובד ע"ז הא קתני לה התם)? אלא אמר רבא במקטר לחבר (אינו מקטר לשם אלהות אלא על ידי הקטרה נעשה המכשפות לחבר השדים לכאן). אמר ליה אביי המקטר לחבר, חובר חבר הוא (ואינו אלא בלאו)? אין, והתורה אמרה חובר (כגון) זה בסקילה (מאחר שמחבר את השדים בזמזיד אמרה התורה שיהא בסקילה, וכל שזדונו חייב מיתה על שגגתו מביא קרבן, דכי אמרינן חובר חבר אינו אלא באזהרה זה המחבר חיות ובהמות נחשים ועקרבים למקום אחד על ידי לחשים).

תנו רבנן חבר חבר, אחד חבר גדול (מאסף חיות ובהמות גדולות) ואחד חבר קטן (מחבר שקצים ורמשים) ואפילו נחשים ועקרבים (לגרותן זה בזה, או למקום מדבר שלא ימצאו ביישוב ויזיקו). אמר אביי הלכך, האי מאן דצמיד זיבורא ועקרבא, אע"ג דקא מיכוין דלא ליזקו אסור (וכגון שאין רצין אחריו, שאין כאן משום פקוח נפש).

ורבי יוחנן, מאי שנא דכפית קומתו לרבנן הוי מעשה, ועקימת שפתיו לא הוי מעשה? אמר רבא שאני מגדף, הואיל וישנו בלב [עיקר חיוב הבא עליו תלוי בלב, שמתכוין לכרך השם, שאפילו מכרך את השם כל היום ואין בלבו כלפי מעלה אלא שהעלה את השם לדבר אחר ומכנהו בשם המיוחד ומקללו

תנו רבנן בעל אוב, אחד המעלה בזכורו ופירש רש"י מעלה ומושיב את המת על זכרותו. התוס' הביאו את פירוש רש"י וכתבו ולא יתכן בבעל אוב דשאל (קסס הלך לזעל לזוב, נקצה) אלא נראה דשם מכשפות כך הוא תרגומו דאוב וידעוני מתרגמינן בידין וזכורין. ומיהו יש לתמוה קצת (קאס נלמר סזילור סגמ' סול מסוס סמו סל סילעוני, ל"כ...) הוה ליה למנקט המעלה בידין שהוא תרגומו של אוב ואחד הנשאל בגולגולת (המוטלת מן המת לארץ ועונה מה ששואלין אותו על ידי כישוף). מה בין זה לזה, מעלה בזכורו אינו עולה כדרכו (אלא רגליו למעלה) ואינו עולה בשבת. נשאל בגולגולת עולה כדרכו (ולא סליק למיתב בין הפרקים) ועולה בשבת. עולה, להיכא סליק, הא קמיה מנח? אלא אימא עונה כדרכו, ועונה בשבת.

ואף שאלה זו שאל טורנוסרופוס הרשע את רבי עקיבא. אמר לו ומה יום מיומים (למה תחשב יום שבת יותר משאר ימים) אמר לו ומה גבר מגוברין (מה לאיש כמודך להיות שר וגדול מכל אנשים) אמר ליה דמרי צבי (אדני חפץ לגדלני, המלך קיסר המשילני) שבת נמי, דמרי צבי (הקב"ה חפץ והזהיר על כבודו. אמר ליה הכי קאמינא לך, מי יימר דהאידינא שבתא (ודילמא אחד משאר ימים הוא שבת) אמר לו נהר סבטיון יוכיה (נהר אחד של אבנים, ובכל ימות השבת שוטף והולך, וביום השבת שוקט ונח) בעל אוב יוכיה (שאינו עולה בשבת) קברו של אביו יוכיה (דטורנוסרופוס) שאין מעלה עשן בשבת (כל ימות השבת היה מעלה עשן שהיה נדון ונשרף, ובשבת פושעי גיהנם שובתין). אמר לו ביזיתו, ביישתו, וקיללתו (הך קללה אינה אלא גדוף, וכן היה לשונם כמו קללה נמרצת שלא היה שם קללה אלא גדוף).

שואל אוב היינו ודורש אל המתים (ולמה נכתבו שניהם במקום אחד)? דורש למתים כדתניא ודרש אל המתים זה המרעיב עצמו והולך ולן בבית הקברות כדי שתשרה עליו

מוזן סכל לוחס עזירות הסנויות צכייטל, לזן חזוב קרנן מסוס סזסנס צקול) וכי פריך וקול לרבי יוחנן לאו מעשה הוא לא פריך אלא מעדים זוממים לחודיה דמודה ר' יוחנן בכלהו דקול לאו מעשה הוא אלא דוקא גבי חסמה משום דבדבורו קא עביד מעשה כשהבחה שוחה לאכול והוא גוער בה זוקפת ראשה, וה"נ עדים זוממין בדיבוריהו עבדי מעשה לחייב הנדון. תדע, דבמכות (פז:): א"ל רבי יוחנן לתנא לא תיתני מימר דבדיבוריה עבד מעשה, אלמא לא השיב עקימת שפתיו מעשה אלא היכא דבדיבורו עביד מעשה הלכך שינויא דקול קאי ולא הדרא ביה אלא מעדים זוממים. מיהו בכריתות (ד.) קשה דאיכא התם כל הך סוגיא ושינויא דקול ליתא התם כלל, וא"כ תקשה ליה מכל הני דתורת כהנים.

וקול לרבי יוחנן לאו מעשה הוא, והא איתמר חסמה בקול (לפרה דשה, וכשרוצה לאכול חסמה בקולו) והנהיגה בקול (מנהג בכלאים דחייב משום לא תחרוש בשור ובחמור) רבי יוחנן אמר חייב, וריש לקיש אמר פטור וכתבו התוס' אליכא דמ"ד לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו פליגי בב"מ (צ:): דהא ר"ל אית ליה בשבועות (כא.) לוקין עליו. רבי יוחנן אמר חייב, עקימת פיו הוי מעשה. ריש לקיש אמר פטור, עקימת פיו לא הוי מעשה? אלא אמר רבא שאני עדים זוממין הואיל וישנן בראיה (עיקר חיובא בא ע"י הראייה שמעידין שראו, וראיה לית בה מעשה).

תנו רבנן בעל אוב זה המדבר בין הפרקים (מעלה את המת ויושב לו באחד מבין פרקי העצמות של מכשף, כגון על פרקי אצבעותיו או על פרקי ברכיו) ומבין אצילי ידיו. ידעוני זה המניח עצם ידוע (שם היה) בפיו, והוא מדבר מאליו.

מיתבי וְהָיָה פְּאֹיב מְאָרְיָן קוֹלְךָ, מאי לאו דמשתעי כי אורחיה (מתוך קברו, ומתוך כך קולו נמוך)? לא, דסליק ויתבי בין הפרקים ומשתעי (ומיהו קולו נמוך לפי שאין בו חיותא).

תא שמע וְתֵאמֶר הָאֵשָׁה אֶל-שָׂאוֹל אֱלֹהִים רְאִיתִי עֲלִים מִן-הָאָרֶץ, מאי לאו דמשתעי כי אורחיה? לא, דיתבי בין הפרקים ומשתעי (ומיהו קולו נמוך לפי שאין בו חיותא).

יפה ליקח (מקח וישתכר בו הלוקח) לימודי ערבי שביעיות חמישן יפות (כלומר ערב שביעית למדין ורגילין להיות חמישן יפות) עיקורי קטניות מהיות רעות (כלומר העוקר קטנית ואינו קוצרן שוב אינן מתליעות ואין מרקיבות).

תנו רבנן מנחש זה האומר פתו נפלה מפיו (צריך לדאג היום מהיוק) מקלו נפלה מידו. בנו קורא לו מאחריו, עורב קורא לו, צבי הפסיקו בדרך (שהיה הולך ממזרח למערב, והצבי הולך מצפון לדרום, והפסיק דרכו) נחש מימינו ושועל משמאלו. [דף סו ע"א] אל תתחיל בי (כשבא הגבאי לגבות מס ממנו או קיצת העיר, אומר לו בבקשה ממך אל תתחיל בי להיות ראשון בדבר הפסד, שסימן רע הוא לו) שחרית הוא (שהיה תובע ממנו חוב, אומר לו שחרית הוא, ולא אתחיל תחלת מעשה היום בפירעון) ראש חודש הוא (המתן לי עד מחר) מוצאי שבת הוא (ראשון לימי השבוע).

תנו רבנן לא תנחשו ולא תעוננו כגון אלו המנחשים (כשיוצאין לדרך או כשמתחילין בשום דבר) בחולדה בעופות ובדגים. פסק הרמב"ם א. העושה אוב או ידעוני ברצונו בזדון חייב כרת, ואם היו שם עדים והתראה נסקל, היה שוגג מביא חטאת קבועה, כיצד הוא מעשה האוב, זה שהוא עומד ומקטיר קטרת ידועה ואוחז שרביט של הדם בידו ומניפו והוא מדבר בלאט בדברים ידועים אצלם עד שישמע השואל כאלו אחד מדבר עמו ומשיבו על מה שהוא שואל בדברים מתחת הארץ בקול נמוך עד מאד וכאלו אינו ניכר לאוזן אלא במחשבה מרגיש בו, וכן הלוקח גולגולת המת ומקטיר לה ומנחש בה עד שישמע כאילו קול יוצא מתחת שחיו שפל עד מאד ומשיבו, כל אלו מעשה אוב הן והעושה אחד מהן נסקל... עבודה זרה (ו,א). ב. כיצד מעשה הידעוני, מניח עצם עוף ששמו ידוע בפיו ומקטיר ועושה מעשים אחרים עד

רוח טומאה (שד של בית הקברות יהא אוהבו ומסייעו בכשפיו).

וכשהיה רבי עקיבא מגיע למקרא זה היה בוכה, ומה המרעיב עצמו כדי שתשרה עליו רוח טומאה שורה עליו רוח טומאה, המרעיב עצמו כדי שתשרה עליו רוח טהרה על אחת כמה וכמה (שהיא המדה נותנת שעל ידי תענית ובקשה תשרה עליו שכנינה, דהא מדה טובה יתירה על מדת פורענות, ואנו צועקין על כך ואין אנו נענין) אבל מה אעשה שעונותינו גרמו לנו שנאמר פִּי אִם-עֹנֹתֵיכֶם הִינוּ מְבַדְּלִים בֵּינֵיכֶם לְבֵין אֱלֹהֵיכֶם.

אמר רבא אי בעו צדיקי (להיות נקיים מכל עון) ברו עלמא, שנאמר כי עונותיכם היו מבדלים... (הא אם לא היו בהם עונות אין כאן הבדלה). רבא ברא גברא (על ידי ספר יצירה שלמדו צרוף אותיות של שם) שדריה לקמיה דרבי זירא, הוה קא משתעי בהדיה, ולא הוה קא מהדר ליה (שלא היה בו דבור). אמר ליה מן חבריא את (הנבראים על ידי החברים אתה) הדר לעפריך.

רב חנינא ורב אושעיא הוו יתבי כל מעלי שבתא ועסקי בספר יצירה, ומיברו להו עיגלא תילתא, ואכלי ליה [גדול כאלו הגיע לשליש שניו וגמרה גדילתו, דהכי שביחי ומעלי למיכל כמו (ב"מ סה.) ומגדלין אותן עד שיהו משולשין, ל"א שהיה טוב ובעל טעם כאילו הוא שלישי לבטן].

תנו רבנן מעונן, רבי שמעון אומר זה המעביר שבעה מיני זכור (שכבת זרע משבע בריות) על העין (ועושה כשפים). וחכמים אומרים זה האוחז את העינים (אוחז וסוגר עיני הבריות, ומראה להם כאילו עושה דברים של פלא, והוא אינו עושה כלום). רבי עקיבא אומר זה המחשב עתים ושעות (לשון מעונן כמו בעל עונות, שמבחין את עונה) ואומר היום יפה לצאת (לדרך ויצליח) למחר

על שגגתו הטאת חייב על זדונו מיתה, דהא איסי דאמר בשבת (ו:) אבות מלאכות ארבעים חסר אחת, ואינו חייב על אחת מהן ופירשו רש"י ור"ת היינו מיתה, אבל הטאת מיחייב אכולהו, אלא אתא למימר דכל שאין חייבין הטאת אין חייבין מיתה).

(גמרא) מכלל דאיכא מידי דחילול שבת הוי, ואין חייבין לא על שגגתו הטאת ולא על זדונו כרת, מאי היא? תחומין, ואליבא דר"ע [דיליף להו מקראי במסכת סוטה (כז:)]. הבערה, ואליבא דרבי יוסי [דאמר ללאו יצאת, ור"ע מודה נמי בתחומין דאין חייבים עליהם כרת, דתנן (שבת עג.) אבות מלאכות ארבעים חסר אחת, ולא פליג ר"ע].

משנה המקלל אביו ואמו אינו חייב עד שיקללם בשם (שיקלל בשמות הגמורין). קללם בכנוי (כגון שדי צבאות חנון רחום) רבי מאיר מחייב וחכמים פוטריין.

(גמרא) מאן חכמים רבי מנחם ברבי יוסי הוא. דתניא, רבי מנחם ברבי יוסי אומר 'בנקבו שם יומת' ('בנקבו יומת' היה לו לכתוב) מה תלמוד לומר 'שם' לימד על מקלל אביו ואמו שאינו חייב עד שיקללם בשם [ור' מנחם לא סבירא ליה הא דדרשינן לעיל (נז.) מהאי קרא עד שיברך שם בשם, ואפי' לא ברך שם בשם אלא יתברך יוסי, ר' מנחם בר' יוסי מחייב עליה].

תנו רבנן איש, מה תלמוד לומר **אִישׁ אִישׁ** לרבות בת [שקללה כתבו התוס' הא דאמר (ב"ק טו.) השוה הכתוב אשה לאיש, היינו היכא דכתיב בלשון זכר, אבל היכא דכתיב בלשון איש ממעטינן אי לאו דכתיב ב' זימני, דאין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות. וא"ת הא אמרינן בב"ק (מד:) גבי שור שהמית שור, שור שבעה (שבע פעמים לשון 'שור' שהזכירה התורה בפסוק שור שהרג את האדם) להביא שור האשה, אע"ג דלא כתיב שור איש. וי"ל משום דדרשינן התם נגיחה למיתה נגיחה לנזקין והוה ילפינן מיתה מנזקין משום דכתיב וכי יגוף שור איש] טומטום (שקלל) ואנדרוגינוס. **אִשֶּׁר יִקְלַל אֶת-אָבִיו וְאֶת-אִמּוֹ** אין לי אלא אביו ואמו (כאחד) אביו שלא אמו, אמו שלא אביו מניין? תלמוד לומר

שיפול כנכפה וידבר בפיו דברים שעתידים להיות, וכל אלו מיני עבודת כוכבים הן ואזהרה שלהן מנין שנאמר אל תפנו אל האובות... עבודה זרה (ו,ב). ג. אסור לשאול בעל אוב או בעל ידעוני שנאמר לא ימצא בך מעביר... ושואל אוב וידעוני, נמצאת למד שבעל אוב וידעוני עצמן כסקילה והנשאל בהן באזהרה ומכין אותו מכת מרדות, ואם כיון מעשיו ועשה כפי מאמרו לוקה עבודה זרה (יא,ד). ד. וכל עבירה שהיבין על זדונה כרת, חייבין על שגגתה הטאת חוץ משלש עבירות, מגדף, ומבטל מילה, וקרבן פסח, הפסח והמילה מפני שהן מצות עשה והטאת אין מביאין אלא על שגגת לא תעשה שנאמר אחת מכל מצות ה' אשר לא תעשינה, והמגדף מפני שאין בו מעשה ונאמר לעושה בשגגה יצא מגדף שאין בו מעשה... שגגות (א,ב). **פסק הש"ע א.** חובר חבר זהו שעל ידי לחש מקבץ היות או נחשים ועקרבים, יתושים ופרעושים יו"ד (קעט,ה). ב. מי שרודפים אחריו נחש ועקרב, מותר לחבר כדי שלא יזיקוהו יו"ד (קעט,ו). ג. האומר פתי נפלה מפי, או מקלי מידי, או בני קורא לי מאחרי, או שצבי הפסיקו בדרך, או שעבר נחש מימינו או שועל משמאלו, ולמי שאירע לו אחד מאלו עושה ממנו ניהוש שלא לצאת לדרך או שלא להתחיל במלאכה, וכן המנחשים בחולדה ובעופות ובכוכבים, וכן האומר אל תתחיל לגבות ממני, שחרית הוא, מוצאי שבת הוא, מוצאי ר"ח הוא... יו"ד (קעט,ג). ד. אוהז את העינים, אסור. וע"י ספר יצירה, מותר (הגה אפילו לעשות מעשה) יו"ד (קעט,טו). ה. דורש אל המתים, זה שמרעיב עצמו ולן בבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח הטומאה יו"ד (קעט,ג).

משנה המחלל את השבת (דחשיב ליה תנא בנסקלין כגון שחללו במלאכה גמורה) בדבר שהיבין על זדונו כרת ועל שגגתו הטאת (כגון דבר שיש בו מעשה ומלאכת מחשבת, ולא המתעסק כתבו התוס' לאו למימר דכל שהיב

כראי נשיא (לא ראייה של זה צד חמור שנאמר בדיין ישנה בנשיא, אפילו הכי הוזהר על הנשיא) שהרי דיין אתה מצווה על הוראתו, כראי נשיא שאי אתה מצווה על הוראתו. ולא ראי נשיא כראי דיין שהנשיא אתה מצווה על המראתו, כראי דיין שאי אתה מצווה על המראתו. הצד השווה שבהם שהן בעמך (עושיין מעשה עמך) ואתה מוזהר על קללתך, אף אני אביא אביך שבעמך ואתה מוזהר על קללתך, מה להצד השווה שבהן שכן גדולתן גרמה להן? תלמוד לומר לא תקלל חֵרֶשׁ באומללים (בשפלים) שבעמך הכתוב מדבר. מה לחרש שכן חרישתו גרמה לו (מתוך שהוא שפל הזהיר עליו הכתוב שלא תבזהו ולא תצערהו, מפני שנותן צרתו על לבו ומיצר על שפלותו) נשיא ודיין יוכיחו. מה לנשיא ודיין שכן גדולתן גרמה להן, חרש יוכיח. וחזר הדין, לא ראי זה כראי זה, ולא ראי זה כראי זה, הצד השווה שבהן שהן בעמך ואתה מוזהר על קללתך אף אני אביא אביך, שבעמך, ואתה מוזהר על קללתך. מה לצד השווה שבהן שכן משונין [משאר בני אדם, אלו לאמללות ואלו לגדולה, וקיימא לן בחולין (קטו): כל מה הצד פרכינין כל דהוא, כגון שכן משונין דאינו צד חמור, דאי צד חמור פריך לאו פירכא היא דאביו נמי אית ביה צד חמור שהוקש כבודו לכבוד המקום]. אלא אם כן נכתוב קרא או אלהים וחרש, או נשיא וחרש (פירוש אלא לא אתיא אביו בבנין אב אלא באם אינו ענין נכתוב אלהים וחרש וניתי נשיא בהצד השווה, לא ראי דיין שהוא גדול שאתה מצווה על הוראתו כראי חרש שאי אתה מצווה על הוראתו, ולא ראי חרש ששפלותו גרמה לו כראי דיין שאין שפלותו גרמה לו, הצד השווה שבהן שהן בעמך, אף אני אביא נשיא, והכא ליכא למיפרך שכן משונין, דהא נשיא נמי משונה הוא) אלהים למה לי, אם אינו ענין לגופו תנהו ענין לאביו.

אביו ואמו קלל דמיו בו, אביו קילל, אמו קילל (כלומר סמך קללה בראש המקרא לאביו, ובסופו סמך לאמו) דברי רבי יאשיה. רבי יונתן אומר [מתחלת המקרא משמע את אביו ואת אמו, דאע"ג ד'י' מוסיף על ענין ראשון משמע נמי אחד מהם עד שיפרט לך הכתוב יחדיו כדרך שהוצרך לפרוט בכלאים שכתוב בו לא תחרוש בשור ובחמור ופרט בו יחדיו, שלא תאמר אסור לחרוש בשור לבדו ובחמור לבדו, ואביו ואמו קלל דסיפא דריש ליה ר' יונתן לקמן באלו הן הנחנקין לרבות את המקלל לאחר מיתה כתבו התוס' פירש רש"י כדרך שפרט בכלאים. ותימא א"כ לרבי יאשיה אמאי כתיב בהו יחדיו, אלא על כרחך אי לא יחדיו הוה אמינא דלא יחרוש בשור וחמור כאחד אע"פ שאין קשורין, ולא ילבש בגד של צמר ושל פשתים אף ע"פ שאינן קשורין ותפורים כדדרשינן (יבמות נה): תכיפה אחת אינה חיבור שתי תכיפות חיבור והיינו מדכתיב יחדיו, אלא מסברא קאמר עד שיפרט לך הכתוב יחדיו משמע שניהן כאחד ומשמע אחד בפני עצמו, עד שיפרט לך הכתוב יחדיו. 'מות יומת' בסקילה. אתה אומר בסקילה, או אינו אלא באחת מכל מיתות האמורות בתורה, נאמר כאן (צמקלל) דמיו בו ונאמר להלן (צמוז וילעוני) דמיהם במ, מה להלן בסקילה (דכתיב באבן ירגמו אותם) אף כאן בסקילה.

עונש שמענו, אזוהרה מניין? תלמוד לומר אֱלֹהִים לֹא תִקְלָל... אם היה אביו דיין הרי הוא בכלל אלהים לא תקלל, ואם היה אביו נשיא הרי הוא בכלל ונשיא בעמך לא תא, אינו לא דיין ולא נשיא מניין, אמרת הרי אתה דן בנין אב משניהן [דמחד מינייהו לא אתיא, דאיכא למיפרך מה לדיין שכן אתה מצווה וחייב מיתה על הוראתו, שנאמר ושמרת לעשות ככל אשר יורוך והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי... ובנשיא איכא למיפרך שכן אתה חייב מיתה על המראתו, שלא למרוד בצויו ולהמרות את פיו שנאמר כל איש אשר ימרה את פיך לא ראי נשיא כראי דיין, ולא ראי דיין כראי נשיא. לא ראי דיין

הרי זה נסקל, וצריך עדים והתראה כשאר כל מחוייבי מיתות בית דין, ואחד האיש ואחד האשה וכן הטומטום והאנדרוגינוס, והוא שיהיו גדולים שהגיעו לכלל העונשין ממרים (הא). **פסק הש"ע א.** המקלל אביו או אמו, אפילו לאחר מיתתו, חייב סקילה אם הוא בעדים והתראה, אחד האיש ואחד האשה שקללו. במה דברים אמורים, שקללו בשם מהשמות המיוחדים, אבל קלם בכינוי, אינו חייב אלא בלאו, כמו המקלל אחד מישראל יו"ד (רמא,א). **ב.** המקלל אחד מישראל (הנה ואפילו מקלל עצמו) בשם או בכינוי או באחד מהשמות שקורים הגוים להקב"ה, אם היה בעדים והתראה, לוקה אחת, משום לא תקלל חרש ואם היה דיין, לוקה עוד אחרת משום אלהים לא תקלל. וארור הוא לשון קללה חו"מ (כו,א).

משנה הבא על נערה המאורסה אינו חייב (סקילה) עד שתהא נערה (אבל קטנה שקדשה אביה הבא עליה בקטנותה אינו בסקילה, ופלוגתא דתנאי היא, איכא למאן דאמר בחנק, ואיכא למאן דאמר פטור לגמרי) בתולה (ולא בעולה) מאורסה (ולא נשואה, ואפילו נכנסה לחופה ולא נבעלה דקרינא ביה בתולה מיהו לא קרינא ביה מאורסה) והיא בבית אביה (למעוטי מסרה האב לשלוחי הבעל וזינתה בדרך). באו עליה שנים (ועדיין היא בתולה, כגון שבאו עליה שלא כדרכה) הראשון בסקילה (דמשכבי אשה כתיב) והשני בחנק (דבעולה היא, והא סתמא רבי היא, דאמר שלא כדרכה נפקא ליה מכלל בתולה לקמן).

(גמרא) תנו רבנן נערה ולא בוגרת (אקרא קאי כי תהיה נערה בתולה מאורסה... וסקילה כתיבא התם, נערה משתביא שתי שערות עד שירבה שחור על הלבן, ואין בין נערות לבגרות אלא ששה חדשים בלבד) בתולה ולא בעולה, מאורסה ולא נשואה, בבית אביה (בפרשת מוציא שם רע כתיב

הניחא למאן דאמר אלהים חול (דהא אלהים דהבא חול הוא, ולאזהרת דיין אתא) אלא למאן דאמר קודש (וכאן הזהיר על ברכת השם) מאי איכא למימר (אין כאן קרא יתירא) דתניא אלהים חול, דברי רבי ישמעאל, רבי עקיבא אומר אלהים קודש. ותניא, רבי אליעזר בן יעקב אומר אזהרה למברך את השם מניין תלמוד לומר אלהים לא תקלל?

(תמוז) למאן דאמר אלהים חול גמר קודש מחול [דהא לא אשכחן אזהרה לברכת השם אלא מהבא ביארו התוס' (נורת הלימוד) מדאפקיה בלשון אלהים, דאי מק"ו, למ"ד קודש נמי לא איצטריך לגופיה דנילף מנשיא וחרש, אלא איכא למיפרך מה לבשר ודם שכן דואגים ומתביישין בכך (ולכן אין ללמוד קודש מחול)] למאן דאמר אלהים קודש גמרינן חול מקודש [ויש כאן אזהרה לדיין דיליף לה מאזהרה דקדש, וקסלק"ד במה מצינו גמר, ומשום הכי פריך דילמא אקודש הזהיר, אחול לא הזהיר].

בשלמא למ"ד אלהים חול גמר קודש מחול, אלא למ"ד אלהים קודש גמר חול מקודש, דילמא אקודש אזהר אחול לא אזהר? אם כן לכתוב קרא לא תקל, **[דף סו ע"ב]** מאי לא תקלל (שתי קללות במשמע, ואלהים נמי שתי לשונות יש בו, הלכך לא תקלל דרשינן אתרווייהו) שמע מינה תרתי **[כתבו התוס' ומקלל חבירו גמרינן או מאב ונשיא או מאב וחרש דליכא למפרך שכן משונים דאביו אינו משונה אע"ג דבשבועות (לו). משמע דמהרש לחודיה גמר לה. וא"ת וניגמר אביו ממקלל עצמו וחרש דבשבועות (שם) גמרינן ממקלל עצמו מדכתיב השמר לך ושמור נפשך ויש לומר דאי לאו דאשכחן אביו דגמרינן מיניה חבירו, לא הוה גמרינן בעצמו מה שלא מצינו שאסור בחבירו (פי' ללא מפרשין לקרא ליקר השמר לך ושמור נפשך) דאתא ג"כ למקלל, אלח משום לאית לן ככר איסורא לאביו וגמרינן מיניה חבירו אזי מוקמינן לקרא להשמר לך במקלל עצמו, כיון שמינו שסור בחבירו, אלח אס לא איסורא לאביו ולא הוה ידעינן חבירו, לא הוה מפרשין להאי קרא במקלל עצמו)**

פסק הרמב"ם המקלל

אביו ואמו נסקל שנאמר אביו ואמו קלל דמיו בו, ואחד המקלל בחייהן או לאחר מיתתן

הורדום, ועוד י"ל דלרבנן כיון דאין דינם משתנה בשביל קטנות מסתברא שפיר לאוקומי גם שניהם לדרשה אחריתי, ומתני' דלעיל כרבנן, אבל לר"מ דמשתנה דינו מסקילה לחנך בקטנה ארוסה, סברא הוא דבנשואה דרשינן גם שניהם לפטור לגמרי. ור"ת מפרש דלא קאמר שניהן שוין בני עונשין אלא שוין במיתה אחת, והשתא לרבנן דבא על הקטנה בסקילה שפיר כיון דאם היתה היא בת עונשין היו שוין במיתה אחת, אבל לר"מ בא על הקטנה בחנך דאם היתה בת עונשין היתה בסקילה ואין זה שוין במיתה אחת א"כ נשואה קטנה לכ"ע במיתה אחת שוין. וא"ת בת כהן שהיא בשריפה ובוועלה בחנך ליפטריה לגמרי כיון דאין שניהם שוין במיתה אחת וי"ל דלמפטור לגמרי אי אפשר משום דדרשינן לגבי זוממים לעשות לאחיו ולא לאחותו? שתיק רב. אמר שמואל מאי טעמא שתיק רב, ונימא ליה ומת האיש אשר שכב עמה לבדו (בארוסה כתיב, ואם בשדה ימצא האיש את הנערה המאורסה והחזיק בה האיש ושכב עמה ומת האיש אשר שכב עמה לבדו למה לי, אילימא למעוטי לדידה הא בהדיא כתיב ולנערה לא תעשה דבר אלא להביא את הבא על הקטנה מדעתה, ואע"ג דפטור דידה לאו משום אונס אלא משום קטנות דאיהי לאו בת עונשין לגמרי, איהו מיהא מיחייב).

כתנאי ומתל גם שניהם עד שיהו שניהן שוין (שני בני עונשין) דברי רבי יאשיה. רבי יונתן אומר ומת האיש אשר שכב עמה לבדו, ואידך ההיא ומתו גם שניהם מאי דריש ביה? אמר רבא למעוטי מעשה חידודים (מחדד ומקשה אברו בבשרה מבחוץ, דהוא נהנה והיא אינה נהנית, להכי כתיב שניהם שיהיו שניהם שוין נהנין (וכגון לא שניהם אינם חייבים) ומיהו שלא כדרכה אע"ג דהיא אינה נהנית ממשכבי אשה איתרבאי לחיובא כתבו התוס' קשה דביבמות (נה:) משמע דלא בעי קרא דפריך פשיטא פריצותא קאסר רחמנא. ולגירסת הספרים מעשה הורדום נמי קשה דהוא ממעט מדכתיב 'שכבת זרע' פרט למשמש מתה). ואידך מעשה חידודים לאו כלום היא [ולא איצטריך למעוטי, ואיכא דאמרי מעשה הורדום (כ"ב ג:) שהטמינה שבע שנים בדבש]. ואידך, האי לבדו מאי

לזנות בית אביה והתם נמי סקילה כתיבא) פרט לשמסר האב לשלוחי הבעל.

אמר רב יהודה אמר רב זו דברי ר"מ [אמתניתין קאי, דקתני עד שתהא נערה, ומשמע למעוטי קטנה, זו דברי ר"מ, דאמר בכתובות (כט.) קטנה אין לה קנס חמשים כסף, דנערה דוקא כתיב ולא קטנה, הלכך גבי נערה המאורסה אין קטנה במשמע] אבל חכמים (שנחלקו עליו ואמרו יש קנס במקום מכר, חולקין עליו אף כאן ו...) אומרים נערה המאורסה אפילו קטנה במשמע (בסקילה, ולא מיעט הכתוב אלא בוגרת).

אמר ליה רב אחא מדפתי לרבינא ממאי דמתניתין ר"מ היא ולמעוטי קטנה נמי, דילמא רבנן היא, ולמעוטי בוגרת (ותו לא אתא למעוטי מידי)? אמר ליה האי אינו חייב עד שתהא נערה בתולה מאורסה, אינו חייב אלא על נערה בתולה מאורסה מיבעי ליה, ותו לא מידי (אין עוד להקניט בדבר, דודאי מתניתין ר"מ היא).

בעא מיניה רבי יעקב בר אדא מרב, בא על הקטנה מאורסה, לר"מ (דאוקמה למתניתין דממעט קטנה אליביה) מהו, לגמרי ממעיט ליה (דפטרינן ליה לגברא ממיתה הואיל והיא פטורה דלאו בת עונשין היא, ולא קרינן בהו 'ומתו גם שניהם' דכתיב גבי שוכב עם אשה בעולת בעל) או מסקילה ממעיט ליה (אבל חנך מחייבי)? אמר ליה מסתברא, מסקילה ממעט ליה. והכתיב ומתו גם שניהם עד שיהו שניהן שוין ופתבו התוס', פירש רש"י בני עונשין. וקשה תקשה לרבנן דמחייבין אפי' סקילה (והכי אין שניהם שוין) וי"ל דלרבנן ניהא דדיניה בסקילה כנערה המאורסה דלא ק"ל מומתו גם שניהם דבנשואה כתיב, אבל לר"מ דדיניה כנשואה בחנך ה"ל למפטרה מהאי קרא. והשתא בין לר"מ בין לרבנן בנשואה (קטנה) פטור (שנל שייך הפסוק 'ומתו גם שניהם') ומתני' דמיייתי לעיל (נה:) וחייבין עליה משום אשת איש לא אתיא כוותייהו א"נ כרבנן ובארוסה. ומיהו כיון דדייקנן לעיל אפי' בהמה כ"ש נשואה אלא כר' יונתן אתיא כיון דלא מוקי גם שניהם אלא למעוטי מעשה

קפיד) [דף סז ע"א] סימנא בעלמא (ובתחילת שום דבר הכתוב מדבר, דתחלת חלול מיהא הוה). **פסק הרמב"ם א.** הבא על נערה מאורשה שניהן במקילה ואינן חייבין סקילה עד שתהיה נערה בתולה מאורשה והיא בבית אביה, היתה בוגרת או שנכנסה לחופה אע"פ שלא נבעלה אפילו מסרה האב לשלוחי הבעל וזנתה בדרך הרי זו בחנק איסורי ביאה (ג,ד). **ב.** הבא על קטנה מאורשה בבית אביה הוא במקילה והיא פטורה, ונערה מאורשה בת כהן שזינתה במקילה איסורי ביאה (ג,ה). **ג.** באו עליה עשרה והיא בתולה ברשות אביה זה אחר זה הרי הראשון במקילה וכולן בחנק (כד"א שבאו עליה כדרכה אבל אם באו עליה שלא כדרכה עדיין היא בתולה וכולן במקילה) איסורי ביאה (ג,ו).

משנה המסית זה הדיוט (מסית דחשבינן ליה בנסקלין זה הדיוט שהסית, אבל נביא שהסית אינו במקילה אלא בחנק, כדמפרש בגמ') והמסית את ההדיוט [הוא דבסקילה, אבל מסית את הרבים כגון עיר הנדחת בחנק, כדמפרש בגמ']. והא ליכא למידק אבל מסית את הנביא בחנק, דלא מצינו חלוק בין מסית את הנביא למסית את ההדיוט, אבל מצינו חלוק בין נביא שהסית, להדיוט שהסית, והדיוט שהסית כתיב זסקלתו באבנים, ובנביא כתיב ז'הנביא ההוא או הולם החלום ההוא יומת' ומיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק] אמה יש יראה במקום פלוני, כך אוכלת, כך שותה, כך מטיבה, כך מריעה.

(המשך המשנה) כל חייבי מיתות שבתורה אין מכמינין עליהם, חוץ מוזו. אמר לשנים (יחד) הן עדין (הן עצמן נעשו עדים ואין צריכין להתרות בו כשאר חייבי מיתות) ומביאין אותו לבית דין (דכתיב לא תחמול ולא תכסה עליו), וסקלין אותו. אמר לאחד, הוא אומר יש לי חברים רוצים בכך (הניסת צריך להשיבו יש לי חברים רוצים בכך בא ואמור לי בפניהם) אם היה ערום ואינו יכול לדבר בפניהם (כלומר, אומר איני יכול לפרסם

דריש ביה? כדתניא [כתבו התוס', וא"ת הא ר"מ אית ליה הך ברייתא דקתני מתני' הראשון במקילה והשני בחנק וא"כ היכי קאמר שמואל מ"ט שתיק רב לימא ליה זומת האיש, הא לר"מ מיבעי ליה לאידך דרשה ויש לומר דתרתני שמעת מינה (כ"ל לטענתו של שמואל היתה שיתכן ללוש ממשמעות פסוק זה את שני הדינים, גם שהראשון כלכל חייב ולא השני, וגם שהוא חייב לכל נאופן שהנבעלת קטנה)] באו עליה עשרה בני אדם ועדיין היא בתולה (שבאו כולם שלא כדרכה) כולם במקילה. רבי אומר הראשון במקילה, וכולן בחנק (דגבי סקילה לבדו כתיב, וקרא יתירא הוא למעוטי כי האי גוונא, דאע"ג דקרינא ביה בתולה, אין במקילה אלא אחד מהם אותו ששכב עמה לבדו, דהיינו ראשון, שביאתו היתה יחידית).

תנו רבנן ובת איש פהון פ' תחל לזנות רבי אומר ('כי תחל' לשון...) תחילה, וכן הוא אומר ומת האיש אשר שכב עמה לבדו. מאי קאמר? אמר רב הונא בריה דרב יהושע רבי כרבי ישמעאל (גייס פיקיון) סבירא ליה, דאמר ארוסה יצאה לשריפה, ולא נשואה. והכי קאמר אם תחילת ביאה בזנות (שזו היא ביאה ראשונה שנבעלה) בשריפה, אידך בחנק. מאי וכן? כי התם (מה מצינו בנערה המאורסה שיצאה מחנק לסקילה, ולא יצאה אלא בביאה ראשונה וכתיב לבדו למעוטי שני, אף בת כהן לא נשתנית מיתתה אלא בביאה ראשונה, הלכך בנערה בתולה והיא ארוסה הכתוב מדבר) מה התם בתחילת ביאה קמשתעי קרא, הכא נמי בתחילת ביאה קמשתעי קרא.

אמר ליה רב ביבי בר אביי מר לא הכי אמר, ומנו רב יוסף רבי מאיר סבירא ליה (דאמר בת כהן נשואה לכשר בשריפה, אבל...) נשאת לאחד מן הפסולין (שנתחללה משעת נשואין) מיתתה בחנק. והכי קאמר (האי תחלה דקאמר רבי, הכי קאמר...) אם תחילת אחלתה בזנות בשריפה, ואידך בחנק. ומאי וכן (הכא לא קפיד אלא אתחלת חלול, ולא אתחלת ביאה, והתם אתחלת ביאה נמי

רבינא אמר (כתב רש"י רבינא אמר' גרם, ולא גרסינן 'אמר רבינא' דאיהו ורב פפא לא פליגי, אלא מר מתרין חדא, ומר מתרין חדא, ולא פליגי, דהא בתרי מילי אוקימנא לרישא כר"ש, ואתו הנך אמוראי לתרוצה כרבנן, והכי פירושה רבינא תרצה לחדא ואמר רישא נמי רבנן, והמסית את ההדיוט לאו למעוטי מסית את הרבים אתא אלא תרוייהו תנא להו, תנא רישא מסית את היחיד, והדר תנא סיפא המדיח זה האומר לרבים נלך ונעבוד ע"ז. התוס' הביאו את פי' רש"י וכתבו ואין זו שיטת הש"ס (שלאמורא יתרוז חלי לזכ, ולכן...) ר"ת מפרש דרבינא משני כולה מתני' דהמסית זה הדיוט דמשמע הדיוט ולא נביא נמי זו אף זו קתני דתנן בסיפא המסית את ההדיוט דמשמע כל מי שמסית אפילו נביא, ורב פפא הא לא מסתבר ליה דמשום דקתני המסית את ההדיוט דאתא למימר אפילו נביא) כולה רבנן היא, ולא זו אף זו קתני (כלומר אי קשיא לך ליתני מסית את הרבים ולא ליתני מסית את היחיד דהא פשיטא דכולהו מודו בה דבסקילה, אורחא לתנא למתני הכי, תנא מילתא ברישא דפשיטא ליה, והדר תנא רבותא, ולא זו דמסית יחיד בלבד בסקילה, אלא אף זו דמסית רבים בסקילה, ודלא כר' שמעון, ורב פפא אתא אף לתרוצי לדקתני המסית זה הדיוט לאו למעוטי נביא המסית קתני, אלא כל המסיתים קרי הדיוטות משום הכמנה, כלומר, מסית הדיוט ושוטה הוא ומדת הקלין נוהג בו, שמקילין בחייו, שכל חייבי מיתות צריכין התראה וזה נהרג בהכמנה).

רב פפא אמר כי קתני מסית זה הדיוט להכמנה, דתניא ושאר כל חייבי מיתות שבתורה אין מכמינין עליהן, חוץ מזו. כיצד עושין לו, מדליקין לו את הנר בבית הפנימי (בחדרי חדרים, לפי שהוא ירא לדבר בגלוי) ומושיבין לו עדים בבית החיצון, כדי שיהו הן רואין אותו (לאור הנר שעמו, דאי לא מצי חזו ליה לא מצי מסהדי עליה לחיוביה קטלא, ואע"ג דשמעי קליה, דמצי למימר לא הואי אנא) ושומעין את קולו (שהוא אומר דברי הסתה) והוא אינו רואה אותן. והלה אומר לו אמור מה שאמרת לי ביהוד, והוא אומר לו. והלה אומר לו היאך נניח את אלהינו

הדבר מפני יראת בית דין) מכמינין לו עדים (מעמידין ליה מארביין) אחורי הגדר (לשמוע דבריו) והוא אומר לו אמור מה שאמרת ביחוד והלה אומר לו (כלומר אין איש עכשיו עמנו ויכול אתה לומר מה שאמרת לי). והוא אומר לו היאך נניח את אלהינו שבשמים ונלך ונעבוד עצים ואבנים, אם חוזר בו הרי זה מוטב, ואם אמר כך היא חובתנו, כך יפה לנו העומדין מאחורי הגדר מביאין אותו לבית דין, וסוקלין אותו. האומר אעבוד, אלך ואעבוד, נלך ונעבוד. אזבה, אלך ואזבה, נלך ונזבה. אקטיר, אלך ואקטיר, נלך ונקטיר. אנסך, אלך ואנסך, נלך וננסך. אשתחווה, אלך ואשתחווה, נלך ונשתחווה (באחת מכל הלשונות הללו הוי מסית וחייב).

(גמרא) 'המסית זה הדיוט' טעמא דהדיוט, הא נביא (אם מסית זה נביא שהיה מתנבא בשם הקב"ה לעבוד עבודה זרה) בחנק.

זהמסית את ההדיוט' טעמא (דמסית את ההדיוט כלומר את ה...) יחיד, הא (מסית את ה...) רבים (כגון אנשי עיר הנדחת לאו בסקילה הוא אלא) בחנק (דליכא למידק דהא דקתני והמסית את ההדיוט למעוטי מסית את הנביא קאמר, דלא אשכחן תנא דמפליג בין מסית את הנביא למסית את ההדיוט, אבל בין נביא המסית להדיוט המסית אשכחן חלוק, כדמפרש ואזיל).

מתניתין מני, רבי שמעון היא, דתניא נביא שהדיח בסקילה, רבי שמעון אומר בחנק. מדיחי עיר הנדחת בסקילה, רבי שמעון אומר בחנק (טעמא דר' שמעון וכנן מפרש באלו הן סנהנין).

אימא סיפא המדיח זה האומר נלך ונעבוד ע"ז, ואמר רב יהודה אמר רב מדיחי עיר הנדחת שנו [במשנתנו זאת, ואשמועינן סיפא דמדיח דרישא במדיח עיר הנדחת קאמר, והכי קאמר המדיח דתנן לעיל (נג). בהדי נסקלין זה האומר לרבים נלך ונעבוד ע"ז]. אתאן לרבנן, רישא ר"ש וסיפא רבנן.

לאשה דכתיב איש או אשה). אם כן מה תלמוד לומר 'מכשפה' מפני שרוב נשים מצויות בכשפים.

מיתתן כמה, רבי יוסי הגלילי אומר נאמר כאן **מְכַשְפָּה לֹא תִחְיֶה**, ונאמר להלן **לֹא תִחְיֶה כָּל-נִשְׁמָה**, מה להלן בסייף (דכתיב סיחון ועוג ויכהו ישראל לפי חרב) אף כאן בסייף. רבי עקיבא אומר נאמר כאן **מְכַשְפָּה לֹא תִחְיֶה** ונאמר להלן **אִם-בְּהֶמָּה אִם-אִישׁ לֹא יִחְיֶה**, מה להלן בסקילה (דכתיב כי סקול יסקל או ירה יירה) אף כאן בסקילה. אומר לו רבי יוסי אני דנתי לא תחיה מלא תחיה ואתה דנת לא תחיה מלא יחיה, אומר לו רבי עקיבא אני דנתי ישראל מישראל, שריבה בהן הכתוב מיתות הרבה (ומצינו בסיני שנבחרה בהן סקילה) ואתה דנת ישראל מנכרים, שלא ריבה בהן הכתוב אלא **[דף סז ע"ב]** מיתה אחת (כל מיתה האמורה לבני נח אינו אלא סייף). בן עזאי אומר נאמר **מְכַשְפָּה לֹא תִחְיֶה**, ונאמר **כָּל-שֹׁכֵב עִם-בְּהֶמָּה מוֹת יוֹמָת, סָמְכוּ עֵינָיו לֹא עֵינֵי הַמְכַשֵּׁף לְשׁוֹכֵב עִם בְּהֶמָּה, עֵינֵי פֶרֶשָׁה** מה שוכב עם בהמה בסקילה (הא ילפינן לה בהאי פרקין מדמיהם בם, דכתיב בם בפרשת קדושים תהיו וגמרינן לה מאוב וידעוני דכתיב בהו באבן ירגמו אותם דמיהם בם) אף מכשף בסקילה. אומר לו רבי יהודה (לא דריש סמוכין) וכי מפני שסמכו עינין לו ופתחו התופ' מהכא דייק ביבמות (ד). דר' יהודה לא דריש סמוכין בעלמא. וא"ת שאני הכא דלא דריש משום דאיכא ג"ש דמפקא מסמוכין, כדדריש רבי יוסי הגלילי דדריש לא תחיה מלא תחיה כל נשמה דבסייף, תדע דאטו ר"ע דיליף מלא תחיה דבסקילה מי נימא דלא ס"ל כרבנן דדרשינן סמוכין, אלא ע"כ משום דאיכא ג"ש דלא תחיה כל נשמה דמפקא מסמוכין וי"ל דדייק מלישנא דרבי יהודה דאמר זכי מפני שסמכו משמע דבשום מקום לא דרשינן נוציא לזה (מדין מיתות קלות) בסקילה (החמורה מכולן) אלא (מכלל ופרט אתה למד בו סקילה) אוב וידעוני בכלל מכשפים היו (וכבר חייב בהן הכתוב מיתה, כדכתיב לא תחיה) ולמה יצאו (להזכירן

שבשמים ונעבוד ע"ו, אם חוזר בו מוטב. ואם אמר כך היא חובתנו וכך יפה לנו העדים ששומעין מבחויץ מביאין אותו לבית דין, וסוקלין אותו.

וכן עשו לבן סטדא בלוד, ותלאוהו בערב הפסח. בן סטדא, בן פנדירא הוא? אמר רב חסדא בעל סטדא (בעל אמו סטדא שמו) בועל פנדירא. בעל פפוס בן יהודה הוא? אלא אמו סטדא. אמו מרים מגדלא נשיא הואי? כדאמרי בפומבדיתא סתת דא מבעלה (על שם שזינתה קרי לה הכי). **פסק הרמב"ם א.** המסית אחד מישראל בין איש בין אשה הרי זה נסקל אע"פ שלא עבד המסית ולא המוסת עבודת כוכבים אלא מפני שהורהו לעבוד, בין שהיה המסית הדיוט בין שהיה נביא בין שהיה המוסת יחיד איש או אשה או יחידים מיתתו בסקילה עבודה זרה (ה,א). **ב.** מדיחי עיר מישראל הרי אלו נסקלין אע"פ שלא עבדו עבודת כוכבים אלא הדיחו את יושבי עירם עד שעבדו אותה... עבודה זרה (ד,א).

משנה המדיח זה האומר נלך ונעבוד ע"ו (בגמ' מוקים לה במדיח עיר הנדחת). המכשף, העושה מעשה (ממש) חייב (בסקילה) ולא האוחז את העינים (מראה לבריות כאילו הוא עושה ואינו עושה כלום). רבי עקיבא אומר משום רבי יהושע שנים לוקטין קשואין (במכשפות לפנינו) אחד לוקט פטור, ואחד לוקט חייב. העושה מעשה (שהיתה כאן שדה קשואין ולקטה ממש בכשפים...) חייב, האוחז את העינים (מראה לנו כאילו התקבצו כולם במקום אחד, והקשואין לא זזין ממקומן) פטור.

(גמרא) אמר רב יהודה אמר רב מדיחי עיר הנדחת שנו כאן.

'המכשף זה העושה מעשה...' **תנו רבנן** 'מכשפה' אחד האיש ואחד האשה (דהא גבי אוב וידעוני דמכשפים הם לא חלק בין איש

החרטומין עושין בלחשיהם על ידי שדים) בלחטיהם אלו מעשה כשפים (שאינו עושה על ידי שדים אלא מעצמו) וכן הוא אומר ואת להט החרב המתהפכת ומתהפכת מאליה ודומה לכשפים שלא על ידי שדים היתה מתהפכת, אלא מאליה, וקרי ליה להט. אמר אבבי דקפיד אמנא שד (מי שמקפיד על הכלי שאינו יכול לעשות דבר בלא כלי הראוי לאותו דבר, כגון שרי בוחן שצריכין סכין שקתו שחור, ושרי כוס שצריכין כוס של זכוכית) דלא קפיד אמנא (שבכל כלי היה עושה) כשפים.

אמר אבבי הלכות כשפים כהלכות שבת [דמלאכות בסקילה, ושבבות פטור אבל אסור, וצידת צבי וצפור שנכנסת לו תחת כנפיו יושב ומשמרו עד שתחשך, ומפיו מורסא להוציא מומנה לחה, הכי איתא בשבת (קו). וכן צד נחש במתעסק בו שלא ינשכו אותו מותר לכתחילה] יש מהן בסקילה, ויש מהן פטור אבל אסור, ויש מהן מותר לכתחלה. העושה מעשה בסקילה, האוחז את העינים (מראה כאילו עושה, ואינו עושה כלום) פטור אבל אסור, מותר לכתחלה כדרב חנינא ורב אושעיא, כל מעלי שבתא הוו עסקי בהלכות יצירה, ומיברי להו עיגלא תילתא (ע"י שהיו מצרפים אותיות השם שבהם נברא העולם, ואין כאן משום מכשפות דמעשה הקב"ה הן, ע"י שם קדושה שלו הוא) ואכלי ליה.

אמר רב אשי חזינא ליה לאבוה דקרנא (מכשף היה) דנפיץ (חוטמו בכח) ושדי כריכי דשיראי מנחיריה (משליך חתיכות של מעילים).

וַיֹּאמְרוּ הַחֲרָטָמִים אֶל־פְּרָעָה אַצְבַּע אֱלֹהִים הִוא (מכה זו של כנים לא על ידי מכשפות באה אלא על פי הקב"ה, דאין לחרטומים יכולת בה) **אמר רבי אליעזר** מיכן שאין השד יכול לבראות בריה פחות מכשעורה. **רב פפא** **אמר** האלהים, אפילו כגמלא נמי לא מצי ברי (אין יכול לברוא אפילו בריה גדולה,

בעצמן ולכתוב בהן סקילה) להקיש עליהן (את הכלל, וזו מדה בתורה, כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל) ולומר לך מה אוב וידעוני בסקילה אף מכשף בסקילה.

לרבי יהודה נמי, ליהוו אוב וידעוני שני כתובים הבאים כאחד, וכל שני כתובין הבאין כאחד אין מלמדין (הוה ליה למכתב חד, או אוב, או ידעוני, ולשתוק)? אמר רבי זכריה עדא אמרה (כמו הדא אמרה, זאת אומרת) קסבר רבי יהודה שני כתובין הבאין כאחד מלמדין (ובכל דוכתי דאמר אלא למאן דאמר מלמדין מאי איכא למימר, ר' יהודה היא, ומחכא ילפינן).

אמר רבי יוחנן למה נקרא שמן כשפים, שמכחישין פמליא של מעלה (נוטריקון כחש פמליא של מעלה, שעל מי שנגזר לחיות ממיתין). אין עוד מלבדו, **אמר רבי חנינא** אפילו לדבר כשפים (אין בהן כח לפני גזרתו, שאין כח מלבדו).

ההיא איתתא דהות קא מהדרא למשקל עפרא מתותי כרעיה דרבי חנינא (לעשות לו מכשפות). אמר לה אי מסתייעת (מילתיך, אם את מצלחת לעשות לי מכשפות) זילי עבידי, אין עוד מלבדו כתיב (ואם המקום חפץ בי לא תוכלי להרע, ואם תוכלי מאתו יצא ואני מקבלן). איני, והאמר רבי יוחנן למה נקרא שמן מכשפים שמכחישין פמליא של מעלה? שאני רבי חנינא דנפיש זכותיה (ומסרי נפשיה משמיא לאצוליה וזיל ר' צדוק הכהן מלובלין בקונטרס ספר הזכרונות באמת גם כח הכשפים הוא מכוחו יתברך דאין עוד מלבדו כתיב, אלא שהשם יתברך רוצה שיחיה כח כזה ואינו משנהו, וכיון שכן רבי חנינא דנפיש זכותיה, לצרכו ישנה השם יתברך אותו כח, כמו שהוא משנה כוחות הטבעים מפני הצדיקים כיון שהכל מכוחו יתברך).

אמר רבי אייבו בר נגרי אמר רבי חייא בר אבא בלטיהם (כמו 'זתבא אליו בלאט' בסתר) אלו מעשה שדים (שנסתרים ואינן נראין, כל מקום שנאמר בלטיהם היו

וְתַעֲלֵי הַצִּפְרִיָּע (אחת משמע) וְתִכְסֵּ אֶת-אֶרֶץ מִצְרָיִם אָמַר רַבִּי אֱלֵעָזָר צִפְרָדַע אַחַת הֵיחָדָה, הַשְּׂרִיצָה (ממעיה ויצאו ולדות) ומלאה כל ארץ מצרים.

כתנאי, רבי עקיבא אומר צפרדע אחת היתה, ומלאה כל ארץ מצרים. אמר לו רבי אלעזר בן עזריה עקיבא, מה לך אצל הגדה, כלה מדברותיך ולך אצל נגעים ואהלות, צפרדע אחת היתה, שרקה להם (ושמעו קולה כל הצפרדעים שבעולם) והם באו.

אמר רבי עקיבא... [דף פח ע"א] והוא (מילתא דלקיטת קשוואין) רבי עקיבא מרבי יהושע גמיר לה (בתמיה) והתניא כשחלה רבי אליעזר נכנסו רבי עקיבא וחביריו לבקרו. הוא יושב בקינוף שלו [ארבעה עמודים וכילה פרוסה עליהם, כדאמרינן בסוכה (י.)] והן יושבין בטרקלין שלו. ואותו היום ערב שבת היה, ונכנס הורקנוס בנו לחלוץ תפליו (של אביו, דקסבר שבת לאו זמן תפילין הוא, ואסור להניחן שמא יצא בהן לרשות הרבים כתבו התוס', פירש רש"י תפליו של ר' אליעזר, אע"ג דלא היה ר"א זו ממקום אחד, קרי ליה איסור שבות, דכל שאסרו חכמים לצאת בו לרח"ק אסור לצאת בו לחצר, וה"ה אפי' יושב במקום א' אסור). גער בו ויצא בנויפה. אמר להן לחביריו כמדומה אני שדעתו של אבא נטרפה (וקרוב הוא למות, שאילו היתה דעתו מיושבת היה חולץ תפיליו). אמר להן דעתו ודעת אמו נטרפה (ביאר המהרש"א לפי שלא הדליק עדיין הנר שהמצוה באשה) היאך מניחין איסור סקילה [הדלקת הנר והטמנת חמין כתבו התוס' משמע דמדליקין ואחר כך חולצין. וקשה דבשבת (לה:) משמע איכא דתניא שלישיית להדליק את הנר דברי רבי נתן ר' יהודה אומר שלישיית לחלוץ תפילין, ופירש רש"י התם ומדליק ברביעית, ואין לומר ומדליק בשניה, מדקאמר התם בתר הכי שניה להדליק כמאן לא כר' נתן ולא כרבי יהודה הנשיא, וגם אין לומר שמדליק בשלישיית וה"ק שלישיית אף לחלוץ תפילין ולעולם מדליק ברישא מדקאמר התם שלישיית להדליק ומוקי לה כרבי נתן ולא כרבי יהודה הנשיא, ועוד קשה אטו הורקנוס לא ידע מנהגו וי"ל דודאי תפילין ברישא אלא שבאותה שעה איחרו להדליק מפני שהיו טרודין

אלא כשהשד צריך לבריות גדולות הוא מאסף ומביא מן ההפקר) האי מיכניף ליה (בריות גדולות נוחים לקבצם ונאספים יחד, אליו) והאי (בריה קטנה) לא מיכניף ליה (שאינן בה כח לבא ממקום רחוק).

אמר ליה רב לרבי חייא לדידי חזי לי ההוא טייעא (סוחר ערבי) דשקליה לספסירא וגיידיה לגמלא (נטל הרב וחתך גמל לאברים) וטרף ליה בטבלא (קשקש לו בפעמון קטן) וקם (ועמד על רגליו). אמר ליה (ר' חייא לרב) לבתר הכי דם ופרתא מי הואי (אחר שעמד הגמל כלום נמצאת שם לכלוך מן הדם והפרש) אלא ההיא אחיזת עינים הוה (ולא מגוייד הוא, שאינו יכול להחיות המת).

זעירי איקלע לאלכסנדריא של מצרים, זבן חמרא, כי מטא לאשקוייה מיא פשר (נמס המכשפות, כל מילי מכשפות נבדקין על מים חיים ונמוחין) וקם גמלא דוסקניתא (נעשה החמור דף של גשר, שעשו תחלה את הדף חמור, גמלא גשר, סקוניתא מין עץ הוא). אמרו ליה אי לאו זעירי את לא הוה מהדרין לך, מי איכא דזבין מידי הכא (כלומר יש לוקח בעיר הזאת שמוחזקת בכשפים שום סחורה) ולא בדיק ליה אמיא (בתמיה).

ינאי איקלע לההוא אושפיזא (ולא גרסינן רבי ינאי, דלאו איניש מעליא הוא שעשה כשפים) אמר להו אשקין מיא, קריבו שתיתא (קמח טרוף במים) חזא דקא מרחשן שפוותה (ראה ינאי האשה המביאה לו המשקה שהיו שפתיה נעות, הכיר שכשפנית היא) שדא פורתא מיניה (מן המשקה לארץ) הוו עקרבי. אמר להו אנא שתאי מדידכו (לא גלה להם הדבר שהבין בדבר, והראה עצמו כאילו שתה) אתון נמי שתו מדידי, אשקיה הואי חמרא (האשה נעשית חמור) רכבה (ינאי) סליק לשוקא, אתא חברתה פשרה לה (מיחת את הכשפים וחזרה לקדמותה) חזייה דרכיב וקאי אאיתתא בשוקא.

שלשת אלפים הלכות, בנטיעת קשואין (הלכות מיני כשפים שעל ידיהם נתמלא כל השדה קשואים) ולא היה אדם שואלני בהן דבר מעולם, הוץ מעקיבא בן יוסף. פעם אחת אני והוא מהלכין היינו בדרך, אמר לי רבי, למדני בנטיעת קשואין. אמרתי דבר אחד נתמלאה כל השדה קשואין. אמר לי רבי, למדתני נטיעתך, למדני עקירתך. אמרתי דבר אחד, נתקבצו כולן למקום אחד.

אמרו לו הכדור (מחופה עור ומלאה מתוכו צמר של איל בדוחק) והאמום (של עור היה, כעין מנעל וממולא מתוכו שער ופיו תפור, ובו היו עושין המנעלים כמו שעושין הרצענין שלנו בדפוס של עץ) והקמיע (של עור וממולא מתוכו, ותלאהו בצואר לנו) וצרור המרגליות (תופרין המרגלית בעור ותולין אותו בצואר בהמה לרפואה) ומשקולת קטנה (כעין אונקיא שעושין מעופרת ומחפין אותה בעור כדי שלא תחסר, אבל משקולת גדולה אין דרכה לחפותה בעור) מהו (לפי שנחלקו באלו ר' אליעזר וחכמים בסדר טהרות (כלים פכ"ג) וחכמים אומרים אינן מקבלין טומאה, לפי שכלי עור אין מקבל טומאה אלא אם כן יש לו בית קיבול דהא איתקש לשק, והני הואיל וקבולן נעשית למלאותן מזוי בתוכו עולמית לא שמייה קבול, ור' אליעזר אומר מקבל טומאה, דבית קיבול העשוי למלאות שמייה קבול, ועוד נחלקו בכדור ובאימום שנקרעו ונראה חלל שלהם, דמודו רבנן דמקבלי טומאה דהא איכא בית קיבול, ופליגי לענין טבילה, שחכמים אומרים מה שבתוכו הוצין, ור' אליעזר אומר מה שבתוכו אינו הוצין, דכולי חד כלי הוא, ובשעת פטירתו היו רוצין לידע אם חזר בו ושאלוהו מה אתה אומר באותן שני המחלוקות אמר להם טמאים אפילו שלמים והטומאה נוגעת מבחוץ אמר להן הן טמאין וטהרתן במה שהן (כלומר אם נקרעו שחכמים מודים שמקבלין טומאה

בחוליו, ולכך היה גוער בו) ועוסקין באיסור שבות (דמניח תפילין בשבת אין כאן איסור מלאכה, ואפילו יצא לרשות הרבים, דהא דרך מלבוש הוא ותכשיטין הוא לו בחול).

כיון שראו חכמים שדעתו מיושבת עליו, נכנסו וישבו לפניו מרחוק ארבע אמות [מפני הנדוי שברכוהו במחלוקת תנורו של עכנאי, (ב"מ נט:)]. אמר להם למה באתם, אמרו לו ללמוד תורה באנו. אמר להם ועד עכשיו למה לא באתם, אמרו לו לא היה לנו פנאי. אמר להן תמיה אני אם ימותו מיתת עצמן. אמר לו ר"ע שלי מהו (במה תהא מיתתו) אמר לו שלך קשה משלהן (מפני שלבך פתוח כאולם, ואילו שמשנתני היית למד תורה הרבה).

נטל (ר' אליעזר) שתי זרועותיו והניחן על לבו, אמר אוי לכם שתי זרועותיי שהן כשתי ספרי תורה שנגללין (כשגוללין ספר תורה והכתב מכוסה כך תתעלם ותתכסה תורה שבלבי כשאמות, לפי שלא שמשוני ולמדו ממני). הרבה תורה למדתי, והרבה תורה לימדתי. הרבה תורה למדתי ולא חסרתי מרבתי (כלומר לא חסרתים מחכמתם ממה שהיו מתחילה גדולים יותר ממני וגם עתה גדולים הם ממני, לפי שלא למדתי מחכמתם כי אם מעט מהם) אפילו ככלב המלקק מן הים (לפי חכמתם שהיתה גדולה אין תלמודי עולה לחסרם ולקבל מהם חכמה אלא מעט ככלב המלקק מן הים) הרבה תורה לימדתי ולא חסרוני תלמידי (לא קבלו מחכמתי לחסר את יתרון חכמתי מהם) אלא כמכחול בשפופרת (אפילו כמו שמחסר המכחול בשפופרת בטבול אחד. שפופרת קנה שנותנין בה כחול קיסם של עץ או של כסף שתוחבין מכחול בתוכו ומטבלו בכחול ומוציאו). ולא עוד אלא שאני שונה שלש מאות הלכות בבהרת עזה (בהלכות מראות נגעים) ולא היה אדם ששואלני בהן דבר מעולם. ולא עוד אלא שאני שונה שלש מאות הלכות, ואמרי לה

העינים, אסור. וע"י ספר יצירה, מותר (הגה אפילו לעשות מעשה) יו"ד (קעמ,טו).

פרק בן סורר

[דף סח ע"ב] משנה (סדר נסקלין דתניא בפרקי דלעיל מסיים הלכותיו ואזיל) בן סורר ומורה **[כתבו התוס' בן הסמוך לגבורתו (ביאור התוס' לא"ש להיינו סמוך להקפת זקן). וא"ת דילמא שנה שלפני גדלות כדאשכחן (נדה מו.) במופלא הסמוך לאיש לענין נדרים ומפרי' דהכא דריש לאיש דמשמע לשון גבורה כדכתיב 'זחוקת והיית לאיש' וא"ת א"כ למה לן כמתני' מעמא דשלא בא לכלל מצות (כ"ל למה היה נלכד מקלא למעט קטן) וי"ל דהוה אמינא דמקודם הבאת שערות מתחיל הזמן דסמוך לגבורתו של איש, ואפי' הוי יותר מג' חדשים לא הוה היישינן במה שבימי קטנות, כיון דאינו ראוי להוליד דקרינא ביה בן ולא אב] מאימתי נעשה בן סורר ומורה משיביא שתי שערות (אבל מקמי הכי לא מיענש, כדמפרש ואזיל שעדיין לא בא לכלל מצות) ועד שיקיף זקן (שיהא זקן מוקף שער סביב כולו) התחתון ולא העליון (לא זקן ממש אלא זקן אותו המקום) אלא שדברו חכמים בלשון נקיה. שנאמר **פִּי־יְהוָה לְאִישׁ בֶּן וְלֹא בֵת**, בן ולא בית, בן ולא איש (וזה משהקיף זקן איש הוא, ואע"ג דבן מקטנותו קרוי בן, לא מצינן לחיוביה מקמי שיביא שתי שערות, דקטן פטור שלא בא לכלל מצות הלכך חיוביה בתר הכי הוא, ואע"ג דמכי מייתי שתי שערות לענין כל התורה איש הוי, מיהו כי מיעטיה קרא לאו בתחלת אישותו קא ממעט כדמפרש בגמ' בן הסמוך לגבורתו של איש, אלמא בתחלת אישותו חיוביה קרא). קטן פטור, שלא בא לכלל מצות.**

[גמרא] קטן מנלן דפטור? מנלן, כדקתני מעמא שלא בא לכלל מצות, ותו היכא אשכחן (בשאר עונשין) דענש הכתוב (את הקטן) דהכא ליבעי קרא למיפטריה? אנן הכי קאמרינן אטו בן סורר ומורה על הטאו נהרג (דנבעי בר עונשין, וכי מה הטאו שיהרג מפני שאכל תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין) על שם סופו נהרג [כדמפרש (עב.) סוף שמגמר נכסי אביו ומבקש למודו ואינו מוצא... אמרה

וחלוקין עלי לומר שהמלוי חוצץ, ועומד אני בדברי שהמלוי אינו חוצץ שמטבילן כמות שהן כתבו התוס' פירש רש"י דנחלקו לענין טבילה בנקרעו אי חוצץ מה שבתוכו או לא, ובהדיא לא אשכחן פלוגתא אלא בפכ"ג דכלים תנן הכדור והאימום והקמיע ותפילין שנקרעו הנוגע בהן טמא במה שבתוכו טהור אלמא אין תוכו חשוב חיבור ותניא בתוספתא ר' יהושע ב"ק אומר משום ר' אליעזר אף מטבילין כמו שהן אלמא מדלא חייץ בטבילה ש"מ דהוי חיבור). מנעל שעל גבי האמום (שאף בו נחלקו בתוספתא דטהרות, חכמים אומרים הואיל ואינו מחוסר מלאכה הצריכה אומן, שהדיוט יכול לסלקו מעל האימום כבר שם כלי עליו וטמא, ור' אליעזר מטהר שעדיין לא נגמרה מלאכתו) מהו, אמר להן הוא טהור. ויצאה נשמתו בטהרה.

עמד רבי יהושע על רגליו ואמר הותר הנדר, הותר הנדר (שברכוהו ביאר הר"ן מכך שהתירו את הנדר לאחר שנפטר, מוכח שמי שמת בנידויו, מתירין אותו לאחר מיתתו, ואין צריך לסקול את ארונו. וטורחים בעניני תכריכו וקבורתו) למוצאי שבת פגע בו ר"ע מן קיסרי ללוד (שהיו נושאים את מטתו מקסרי ללוד) היה מכה בבשרו **(כתבו התוס' ומשום שרט לנפש ליכא דמשום תורה קעביד כדאמר הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להרצותן) עד שדמו שותת לארץ. פתח עליו בשורה (שהיו עושין שורה סביבות המטה להספד) ואמר אָבִיו אָבִי רָכַב יִשְׂרָאֵל וַפָּךְ שָׁיו**, הרבה מעות יש לי (להחליף) ואין לי שולחני להרצותן (כלומר הרבה שאלות יש לי לשאול, ואין למי לשאול). אלמא, מרבי אליעזר גמרה? גמרה מרבי אליעזר ולא סברה, הדר גמרה מרבי יהושע ואסברה ניהליה.

היכי עביד (ר' אליעזר) הכי (שעשה מעשה בנטיעת קשואין) והאנן תנן העושה מעשה חייב? להתלמד שאני (להתלמד בהם ר"ע, הוא דעבד ר' אליעזר). דאמר מר **לֹא־תִלְמַד לְעֲשׂוֹת, לַעֲשׂוֹת אִי אַתָּה לְמַד, אֲבָל אַתָּה לְמַד לְהַבִּין וְלַהֲוֹרֹת. פסק הש"ע אוהו את**

ופליגא דרבה (הא דרב חסדא דאמר קטן שמוליד פטור, דאלמא דקטן מוליד, פליגא דרבה) דאמר רבה קטן אינו מוליד, שנאמר ואם-אין לאיש גואל (גבי גזל ונשבע על שקר דכתיב לעיל מיניה ויהתודו את חטאתם אשר עשו, והשיב את אשמו בראשו והאי אשמו קרן של גזלה) וכי יש לך אדם בישראל שאין לו גואל (אין לך אדם בישראל שאין לו גואלים, כל זמן שלא כלו בני יעקב, הקרוב קרוב קודם) אלא בגזל הגר (ומת לאחר שנשבע לו, ואין לו יורשים) הכתוב מדבר, **[דף פט ע"א]** ואמר רחמנא איש (ולא כתיב ואם אין לו גואל, מאי טעמא כתיב איש, אלא משום דכתיב ואם דמשמע פעמים שיש לו יורשים ולהכי כתיב איש, ללמדך איש הוא דאיכא לספוקי שמא יוליד בנים משנתגייר ואינך רשאי להפקיע קרן שלו ולתתו לכהן, עד שתדע שאין לו יורשים, אבל קטן גר מסתמא גזל שלו שנשבע עליו ישראל לשקר, לכהן הוא, בידוע שאין לו גואלים) איש אתה צריך לחזור עליו אם יש לו גואלין ואם לאו. קטן אי אתה צריך לחזור עליו, בידוע שאין לו גואלין **[כתבו התוס', וא"ת ומנא ליה להאי קטן ממונא, האמרינן בב"ב (קנז.) אין זכייה לקטן, ואי בשזיכו לו ע"י אחר, הא איכא למ"ד זכין לגדול ואין זכין לקטן, ואפי' למ"ד זכין לקטן היינו מדרבנן ולא מדאורייתא דזכייה מתורת שליחות כדמוכח בב"מ (י.) דאמרינן חצר משום ידה איתרבי ולא גרע משליחות וקטן לאו בר שליחות הוא. ומיהו כגטיין (סד:)]** גבי צרור וזורקו אגוז ונוטלו זוכה לעצמו ואין זוכה לאחרים, הפץ ומחזירו לאחר שעה זוכה בין לעצמו בין לאחרים, משמע דהיינו מדאורייתא, מדפריך למ"ד אחד זה וא' זה זוכה לעצמו ואין זוכה לאחרים, מההיא דמערימין על מעשר שני דמשמע דזוכה לאחרים מדאורייתא, והא דתנן (שם נט:)] מציאת חרש וקטן יש בהן גזל מפני דרכי שלום אבל מדאורייתא לא, דעת אחרת מקנה אותן שאני. והשתא ניחא הא דאמר בסוכה (מו:)] לא ליקני איניש לוליביה לינוקא דינוקא מיקנא קני אקנויי לא מקני, דמיקנא קני אפילו מדאורייתא דע"י דעת אחרת מקנה אותן זוכה מדאורייתא הקטן לאחרים לרב אסי דגטיין, ולעצמו לכולי עלמא. והא דאמר בקידושין (מב.) איש זוכה ואין קטן זוכה היינו דאין ממנה אחרים על פסחו אי נמי שאין זוכה לאחרים קאמר אע"ג דדעת אחרים מקנה

תורה מוטב ימות זכאי ולא ימות חייב] וכיון דעל שם סופו נהרג אפילו קטן נמי. ועוד בן ולא איש, קטן משמע?

אמר רב יהודה אמר רב דאמר קרא **קִי־יִהְיֶה לְאִישׁ בֶּן (סוֹבֵר וּמוֹלֵד) בֶּן הַסִּמּוּךְ לַגְבוּרְתּוֹ שֶׁל אִישׁ (לכשיגיע לכלל איש הבן הזה קורא לו הכתוב בן סורר ומורה).**

זעוד שיקיף זקן התחתון...! תני רבי חייא (במתניתיה הכי, משיביא שתי שערות...) עד שיקיף עטרה. כי אתא רב דימי (פרשה, דהא דתנא עד שיקיף עטרה לאשמועינן דהקפת זקן התחתון דקתני מתניתין...) אמר הקפת גיד (סמוך לביצים) ולא הקפת ביצים (הכיס של ביצים דהוו לבתר הכי טובא).

אמר רב חסדא קטן שהוליד (סבר קטן שלא הביא שתי שערות מוליד) אין בנו נעשה בן סורר ומורה, שנאמר כי יהיה לאיש בן, לאיש בן, ולא לבן בן. האי מיבעי ליה לכדרב יהודה אמר רב (דאמר האי לאיש בבן סורר ומורה עצמו קאי, והכי קאמר כשיהיה הבן לאיש, כלומר כשיגיע לכלל אישות)? אם כן לימא קרא כי יהיה בן לאיש (דמשמע שפיר דהכי קאמר כי יהיה הבן לכלל איש) מאי כי יהיה לאיש בן (השתא משמע כשיהיה לאיש בן, דהאי איש אאבות קאי, ולמעוטי דבנו של קטן פטור לעולם) שמע מינה לכדרב חסדא. ואימא כוליה להכי הוא דאתא (האי קרא לכדרב חסדא הוא דאתי למעוטי בנו של קטן אבל קטן עצמו מיהייב דהא בן כתיב, וסמוך לגבורתו של איש מנא לן)? אם כן נימא קרא בן איש (אם כן דכוליה אאבות קאי לא לכתוב ביה ל' אלא וכי יהיה בן איש סורר ומורה, דמשמע בנו של איש ולא בנו של קטן) מאי (וכי יהיה...) לאיש בן (למה הקדים לאיש ברישא והוצרך להטיל בו ל') שמע מינה תרתי (משום דהשתא משמע הכי ומשמע הכי, כי יהיה בן לאיש כשיגיע לגבורתו של איש, ומשתמע נמי אאבות, כי יהיה לאיש גדול בן, ולא שיהיה לקטן בן).

לברית במילה ומבילה והרצאת דמים וכמה קטנים היו בשעת מתן תורה ובקידושין (עד.) אמר ר"ש דגירות שנתגיירה פחותה מבת שלש כשירה לכהונה שזרעו בתוליה בישראל ומייתי ראייה מדכתיב בשלל מדין וכל הטף בנשים... והרי פנחס היה עמהן ואע"ג דאמרינן בכתובות (יא.) הגדילו יכולין למחות, הא אמרינן דכשגדלו שעה אחת ולא מיחו שוב אין יכולין למחות דמועיל להו מילה ומבילה של קטנות שהיתה בגופם ואין חסירים אלא קבלת מצות ומתוך שגדלו ולא מיחו היינו קבלה] בידוע שאין לו גואלין [כתבו התוס' וא"ת דמשמע דקטן בידוע שאין לו גואלים משום דאינו מוליד, וכן בנדרים (לה): זאת תורת היולדת בין גדולה בין קטנה ופריך קטנה בת לידה היא, ולכאוי קשה דהא אמרינן לקמן בשמעתין דורות הראשונים היו מולידין בה' שנים. ויש לומר דאף ע"פ שבדורות האחרונים נתנו חכמים סימן להבאת שערות לקטנה בת י"ב שנה ויום אחד, ולקטן בן י"ג שנה ויום אחד, בדורות הראשונים שהיו ממהרים להביא שערות היה זמן גדולות מקודם הרבה (וכלמט קטן אין מוליד, קטן לאותו לוח) והא דקאמר לקמן וכי עבד בצלאל משכן בר י"ג שנה הוה דכתיב איש איש ממלאכתו חתם רוצה להוכיח על דורות הראשונים דאפילו כי אזלת בתר דורות דהשתא לפי שלא תרצה להוכיח שנחשבים גדולים בפחות, א"כ בעל כרחיך בר תליסר שנין הוה].

איתביה אביי איש (גבי שפחה הרופה כתיב ואיש כי ישכב את אשה שכבת זרע...) אין לי אלא איש, בן תשע שנים ויום אחד שראוי לביאה מניין, תלמוד לומר ואיש? אמר ליה יש לו (סכנת זרע) ואינו מוליד, כתבואה שלא הביאה שלישי דמי (שאם אתה זורעה אינה מצמחת).

דבי חזקיה תנא וְכִי־יָזַד אִישׁ (מדאפקיה בלשון מזיד ולא כתוב וכי ירשיע איש למימר דרוש ביה נמי האי מזיד מבשל) איש מזיד ומזריע, ואין קטן מזיד ומזריע. אמר ליה רב מרדכי לרב אשי מאי משמע דהאי מזיד לישנא דבשולי הוא? דכתיב ויזד יעקב נזיד.

והא תנא דבי רבי ישמעאל בן ולא אב (לגבי בן סורר ומורה בן ולא אב, וקא סלקא דעתך דממעייט בן שכבר נולד לו בן דשוב אינו נעשה בן סורר ומורה. ואי קטן לא מוליד...) היכי דמי (דאיצטריך למעוטי) אילימא דאיבער (אמיה מהאי) בתר דאייתי שתי

אותן ודלא כרב אסי. וא"ת והיאך מדקדק בגיטין דזוכה לאחרים מדפודה מעשר שני לאחרים, והלא אפי' לעצמו לא זכי מדאורייתא כשאין דעת אחרים מקנה אותן, ובחילול מעשר מי איכא דעת אחרת מקנה לאחרים ע"י זכיית קטן וי"ל דקסבר המקשה דכמו שזוכה לעצמו בחילול מעשר מן התורה מחמת דמפלא סמוך לאיש דאורייתא כמו כן זוכה לאחרים מן התורה, וקצת משמע בירושלמי בפרק חלוך, דאם הוא בן דעת אית ליה זכייה מדאורייתא דאמרינן רבנן דקיסרי אמרי כאן בתינוק שיש בו דעת כאן בתינוק שאין בו דעת, ובב"מ (עא.) משמע דלית ליה זכייה מדאורייתא דגרסינן ברוב ספרים קטן נהי דשליחות לית ליה זכייה מדרבנן אית ליה, ויש ספרים דלא גרסי' מדרבנן, ועוד משכחת לה שיש לו ממון לקטן כגון שירש את אביו קודם שנתגייר כדאמרינן בפ"ק דקידושין (יה.) דעובד כוכבים יורש את אביו דבר תורה שנא' כי ירושה לעשו נתתי את הר שעיר אי נמי במעשה ידיו דמלאכתו ושכר טרחו שלו מדאורייתא. וא"ת היאך יתחייב אדם אשם על גזילו, הא אין נשבעין על טענת חש"ו כדדרשינן בב"ק (קו:) ובשבועות (מב.) כי יתן איש ואין נתינת קטן כלום וי"ל דהני מילי בטענת כפירה והודאה אבל ע"פ עד אחד נשבעים אי נמי בקופץ ונשבע. וא"ת והיאך נתגייר כי אמרינן נמי דקטן אית ליה זכייה מדאורייתא ה"מ ישראל אבל עובד כוכבים אמרינן בב"מ (עב.) דכיון דלא אתי לכלל שליחות, לית ליה זכייה אפי' מדרבנן ומיחו הא לאו קושיא היא דא"כ תיקשי לן כל גרים היאך מטבילין אותן, אלא כיון דזכייתו וידו באין כאחד שאני, אבל אי קטן לית ליה זכייה מדאורייתא ודאי קשה היאך נתגייר. וי"ל כגון שנתגיירה אמו כשהיא מעוברת כדאמרינן ביבמות (עה.) אשת עובד כוכבים מעוברת שנתגיירה בנה אין צריך טבילה, ואפשר השתא דאחרי כן יורש את אמו. ומיחו קשה מההיא דכתובות (יא.) דאמרי' גר קטן מטבילין אותו ע"ד ב"ד ולכל מילי חשיב גר להתירו בבת ישראל וקידושיו קדושין ובניו הולצין ומייבמין ולכל מילי דאורייתא ולא משמע שיהא מטעם דיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה, חדא דה"מ בשב ואל תעשה והאי קום עשה הוא ועוד מדפריך מאי קמ"ל תנינא זכין לאדם שלא בפניו. ונראה דזכייה דגירות לא דמי לשאר זכיות, דמה שב"ד מטבילין אותו אינם זוכין בעבורו אלא הוא זוכה בעצמו ובגופו שנעשה גר ונכנס תחת כנפי השכינה, והא דפריך בכתובות (שם) תנינא זכין לאדם שלא בפניו ומשני מהו דתימא עובד כוכבים בהפקירא ניהא ליה, היינו משום דאם היתה חובתו לא היה לב"ד להתמצע להכניס גופו בדבר שיש לו חובה ואפילו בתינוק דלאו בר דעת חשיב גר מדמייתי מקטנה פחותה מבת שלשה שהזכייה בעצמו הוא כדפרישית שהמילה והטבילה בגופו וגם מצינו שאבותינו נכנסו

יטיב רבי יעקב מנהר פקוד קמיה דרבינא ויטיב וקאמר משמיה דרב הונא בריה דרב יהושע שמע מינה (מדלא קרי ליה ראוי לקרותו אב עד שלשה חדשים שמע מינה אפילו אשתו היתה יולדת לשבעה אינו ניכר בפחות משלשה חדשים, דאי לשליש ימים ניכר בתרי ירחי ותילתא נפטר כל אדם מדין סורר ומורה דהא ראוי לקרותו אב, ונפקא מינה לאשה שלא שהתה אחר בעלה שלשה חדשים ונשאת ונתעברה ספק מן הראשון ספק מן האחרון, אם הוכר עוברה לשני חדשים ושליש לנשואי האחרון ודאי מן הראשון, דאפילו היא עתידה לילד לשבעה לאחרון לא היה ניכר לשליש ימיה) מדרבי כרוספדאי אמר רבי שבת יולדת לשבעה אין עוברה ניכר לשליש ימיה. דאי סלק"ד עוברה ניכר לשליש ימיה למה לי שלשה, בתרי ותילתא סגי?

אמר ליה לעולם אימא לך עוברה ניכר לשליש ימיה זיל בתר רובא (להכי לא מפטר כל אדם בתרי ירחי ותילתא לאחר הבאת שתי שערות, דלא קרינן ביה ראוי, דאזלינן בתר רוב נשים שיוולדות לתשעה ואין עוברה ניכר בפחות משלשה חדשים). אמרוה קמיה דרב הונא בריה דרב יהושע, אמר ליה ובדיני נפשות מי אזלינן בתר רובא, התורה אמרה וְשֹׁפֵטוֹ הֶעֱדָה, וְהַצִּילוֹ הֶעֱדָה (לדונו לזכות ואנן מצינן למפטריה משום האי טעמא דראוי להיות אב ביולדת לשבעה) ואת אמרת זיל בתר רובא (ולא מפטר עד שראוי לקרותו אב ביולדת לתשעה כרוב נשים)? אהדרוה קמיה דרבינא. אמר ליה ובדיני נפשות לא אזלינן בתר רובא, והתנן אחד אומר בשנים בחדש ואחד אומר בשלשה עדותן קיימת, שזה יודע בעיבורו של חדש (שהיה חדש שעבר מלא וראש חדש ביום שלשים ואחד, וזה שאמר בשלשה סבור שהחדש שעבר חסר וחשב ראש חדש מיום שלשים) וזה אינו יודע. ואי סלקא דעתך לא אמרינן זיל בתר רובא (דאינשי דעיבדי דטעו

שערות (ושיהיה בו תשעה חדשים) ואוליד מקמי דלקיף זקן (וקא ממעט קרא דאע"ג דראוי הוא לבן סורר ומורה נפטר בשביל שנולד לו בן) מי איכא שהות כולי האי, והא אמר רבי כרוספדאי כל ימיו של בן סורר ומורה אינו אלא שלשה חדשים בלבד (ואע"ג דלא הקיף זקן אינו נעשה בן סורר ומורה לאחר שלשה חדשים לאחר שהביא שתי שערות, והשתא לא דייק טעמא דר' כרוספדאי מהיכא ולקמן בעינן ליה מיהו קרא לא צריך למעוטי, דאפילו לא אב הוא יהא מפטר בשלשה חדשים) אלא לאו דאייעבר מקמי דלייתי שתי שערות ואוליד מקמיה דלקיף זקן, ושמע מינה קטן מוליד?

לא, לעולם דאייעבר בתר דאייתי שתי שערות, ואוליד בתר דאקיף זקן (והאי דקאמר ר' ישמעאל בן ולא אב, לא כשילדתו אמו כבר לבנו קא ממעט, דבלאו הכי מפטר מדין בן סורר ומורה או בשלשה חדשים או בהקפת זקן). ודקא קשיא דרבי כרוספדאי כי אתא רב דימי (פרשה לדתנא דבי ר' ישמעאל דאתא לאשמועינן האי דר' כרוספדאי, דמי שעברו עליו שלשה חדשים לאחר שהביא שתי שערות פטור, והכי קאמר...) אמר אמרי במערבא בן ולא הראוי לקרותו אב (והיינו לאחר שלשה חדשים אחר שהביא שערות שראוי להיות העובר ניכר אם היה בא על האשה משהביא שתי שערות והיא מתעברת).

גופא, אמר רבי כרוספדאי אמר רבי שבת י כל ימיו של בן סורר ומורה אינן אלא שלשה חדשים בלבד. והאנן תנן משיביא שתי שערות ועד שיקיף זקן (אבל בשלשה חדשים לא מיפטר)? הקיף זקן (אשמועינן מתניתין דמפטר אפילו ממחר להקיף מקמי דמלוי) אע"ג דלא מלו שלשה חדשים, מלו שלשה חדשים אע"ג דלא הקיף (ונפקא לן מדתנא דבי ר' ישמעאל בן ולא הראוי להיות אב).

אחד מכל העריות האמורות בתורה מומתין עליה, והיא פטורה (מפני שהיא קטנה, ואינה בת עונשין, קתני מיהא חייבין עלה משום אשת איש, וקסלק"ד חייבין מיתה קאמר, ובמזיד). [דף פט ע"ב] ואמאי, אימא איילונית היא (תמצא, ונמצא קדושיה קדושי טעות) ואדעתא דהכי לא קדיש (ולא אשת איש היא) אלא לאו דאמרינן זיל בתר רובא, ורוב נשים לאו איילונית נינהו.

לא, מאי חייב עליה, דקתני קרבן (ובשווג דאזלינן בתר רובא, אבל מקטל לא קטלינא משום רובא). והא מומתין על ידה קתני? בבא עליה אביה (קאמר דחיובא לאו משום אישות אלא משום קורבא). והא אם בא עליה אחד מכל העריות קתני (דמשמע אפילו הנך דאתו לה לחייבה משום קדושי, כגון חמיה וחורגה או כל אדם משום אשת איש)? אלא (איבעיא לדחוייה דלא נילף מינה דנזיל בקטלא בתר רובא אוקמא הכי) הכא במאי עסקינן דקבלה (בעלה) עילויה (דאפי' תמצא איילונית חפץ הוא בה וקדושיה קדושיין).

תנו רבנן המסוללת (לשון פריצות) בבנה קטן והערה בה [איכא למ"ד (יבמות נה):] העראה זו נשיקה, ואיכא למאן דאמר זו הכנסת עטרה] בית שמאי אומרים פסלה מן הכהונה [ומשויה לה זונה, דהעראה כגמר ביאה כדאמרינן בגמ' דיבמות (נד). ולעיל (סנהדרין נה). ומיהו מיתה לא מחייבו כגון שלא התרו בהן] ובית הלל מכשירין (כדמפרשי' לקמן דקטן לאו בר ביאה היא).

אמר רבי חייא בריה דרבה בר נחמני אמר רב חסדא, ואמרי לה אמר רב חסדא אמר זעירי, הכל מודים בבן תשע שנים ויום אחד שביאתו ביאה, פחות מבן שמנה שאין ביאתו ביאה, לא נחלקו אלא בבן שמנה. דבית שמאי סברי גמרינן מדורות הראשונים (שהיו מולדין בני שמונה שנה) ובית הלל סברי לא גמרינן מדורות הראשונים.

בעבורא דירחא, אמאי מצרפין למהדותיהו וקטלינן ליה להאי, נימא לא טעה, אלא האי דוקא שלשה אמר, והאי דוקא אמר שנים ואין עדותן מכוונת ליום אחד) נימא הני דוקא קא מסהדי, ואכחושי הוא דקא מכחשי אהדי. אלא לאו משום דאמרינן זיל בתר רובא, ורובא דאינשי עבדי דטעו בעיבורא דירחא.

אמר רבי ירמיה מדפתי אף אנן נמי תנינא (דאזלינן בתר רובא וקטלינן) בת שלש שנים ויום אחד מתקדשת בביאה (אם מסרה אביה לאחד לבא עליה לשום קדושיין, אבל לא מדעת עצמה דאין מעשה קטנה כלום) ואם בא עליה יבם קנאה (ליורשה וליטמא לה ולצאת בגט ובלא חליצה, ובלבד שיקבל אביה את גיטה) וחייבין עליה משום אשת איש (אם קבל אביה קדושיה מאיש אחד ובא עליה איש אחר) ומטמאה את בועלה (בנדתה) לטמא משכב התחתון כעליון (כבר פירשתיו בסנהדרין (נה):) שיהא תחתו כעליונו של זב שמתמא אוכלין ומשקין אפילו לא נגע בו, מפני ששכב עליו, אבל פחותה מבת שלש הבא עליה בנדותה אינו כבועל נדה אלא כנוגע בנדה, ואין משכבו מטמא אפילו אוכלין ומשקין אפילו נגע בו, דנוגע בנדה אינו אלא ראשון לטומאה ואינו מטמא כלים ואפילו נגע, וכל שכן דאינו מטמא משכב בלא נגיעה]. נישאת לכהן (על ידי קדושי אביה, ואמרו רבנן אין האשה אוכלת בתרומה עד שתכנס לחופה, וזו אם נכנסה לחופה אוכלת, אבל פחותה מכן אפילו נכנסה לחופה אינה אוכלת אע"ג דגדולה, כיון שנכנסה לחופה אע"פ שלא נבעלה אוכלת, אלמא לאו בביאה תליא מילתא אלא בחופה, מיהו ראויה לביאה בעינן, וכל שאין לה ביאה אין לה חופה) אוכלת בתרומה, בא עליה אחד מן הפסולין (כגון נכרי, הלל, נתיק, וממזר עשאה חללה) פסלה מן הכהונה (כדאמרינן ביבמות (סה). כי תהיה לאיש זר כיון שנבעלה לפסול לה פסלה] ואם בא עליה

דלא דק בשביל חדש (ו"ל הגהות יעב"ץ יט לייסג קספיר דק משום דס"ל יולדת לט' נמי יולדת למקוטעין ואפי' נכנס רק יום אחד נחשב לחדש וספורא גרים נמלא לפי תשובת חדש מלא וחדש חסר הרי לפחות שמנה חדשים לעבור המלוי ברוב ז"א שהיא לתשעה) אשתכח דכל חד וחד בתמני אוליד (אחיתופל הוליד אליעם לשמנה שנה ושמנה חדשים, ואליעם הוליד בת שבע לשמנה שנה ושמנה חדשים, ובת שבע לשמנה שנה ושמנה חדשים).

ממאי, דלמא תרוייהו בתשע אוליד, ובת שבע אולידא בשית, משום דאיתתא בריא (אשה דרכה להיות בריאה וממהרת להזריע). תדע (על כרחך דאשה ממהרת) דהא הוי לה ולד מעיקרא (מקמי שלמה אותו הולד שמת לדוד שנולד ראשון, דכתיב ביה וכאשר מת הילד קמת ותאכל לחם).

אלא מהכא ואלה תולדות תרח תרח הוליד את אבraham את נחור ואת הרוך, ואברהם גדול מנחור שנה (מדקא חשיב ליה קרא ברישא) ונחור גדול מהרן שנה, נמצא אברהם גדול שתי שנים מהרן. וכתיב ויקח אברהם ונחור לקה נשים (שם אשת אברהם שרי, ושם אשת נחור מלכה בת הרן אבי מלכה ואבי יסכה, אלמא יסכה בת הרן) ... ואמר רבי יצחק יסכה זו שרה, ולמה נקרא שמה יסכה שסוכה ברוח הקדש, והיינו דכתיב פל' אשר תאמר אליך שרה שמע בקלה. דבר אחר יסכה שהכל סכים ביופיה. וכתיב ויפל אברהם על פניו ויצחק ויאמר בלבו הלכתי מאה שנה ויולד... כמה קשיש אברהם משרה עשר שנים, וקשיש מאבוב תרתין שנים, אשתכח כי אולדה הרן לשרה בתמני אולידה.

ממאי, דלמא אברהם זוטא דאחיה הוה (והרן הוא דקשיש מיניה) ודרך חכמתן קא חשיב להו. תדע, דקא חשיב להו קרא דרך חכמתן, דכתיב ויהי נח בן חמש מאות שנה (לאחר שהיה בן חמש מאות שנה הוליד את שלשתן) ויולד נח את שם את חם ואת יפת, שם גדול מחם שנה, והם גדול מיפת שנה

ודורות הראשונים מנלן דאוליד, אילימא מדכתיב [הקדמה קצרה אחרי מעשה דוד ונת שבע, הקצרה ענשו שבע מצת שבע מה, וכן אבשלום מרד בו, ושני בניו אמנון ואבשלום מתו. אחרי מות בנה של נת שבע, התעברה נת שבע שוב מדוד ונולד שלמה המלך. אחר לפחות שנתיים מלידת שלמה (כן מהפסק מהפסוקים) הרג אבשלום את אמנון, ובהה לגשור ג' שנים, ואח"כ נתפייס דוד, וחזר אבשלום לירושלים וישב עם ב' שנים, ואח"כ מרד דודו אביו, ובאותו הזמן נחנק אחיתופל] הלא זאת בת שבע בת אליעם אשת אורייה החתי, וכתיב אליעם בן אחיתופל הגלני, וכתיב וישלח ביד נתן הנביא ויקרא את שמו ירידיה בעבור ה' וכתיב ויהי לשנתים ימים ויהיו גזזים לאבשלום וכתיב ואבשלום ברח ויגלך גשור ויהי שם שלש שנים [הרי חמש שנים לשלמה] וכתיב וישב אבשלום בירושלם שנתים ימים ופני המלך לא ראה (כששב מגשור שפייס יואב את דוד על ידי התקועית להשיבו ישב בירושלים שנתיים, ואח"כ מרד דכתיב בתריה...) וכתיב ויהי מקץ ארבעים שנה ויאמר אבשלום אל המלך אלכה נא ואשלם את נדרכי אשר נהרתי לך בכתרון ונהני ארבעים שנה נקט ליה למנין ששאלו מלך, כדאמרינן (בתמורה יד:) שהלך ומרד] וכתיב (באותו פרק נחנק אחיתופל דכתיב...) ואחיתופל ראה כי לא נעשתה עצתו ויחבש את החמור ויקם ויגלך אל ביתו אל עירו ויצו אל ביתו ויחנק (הרי שלמה בן שבע שנים) וכתיב אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם (חצי ימיו של אדם שלשים וחמש דכתיב ימי שנותינו בהם שבעים שנה) ותניא כל שנותיו של דואג אינן אלא שלשים וארבע, ושל אחיתופל אינן אלא שלשים ושלש. כמה הויה להו תלתין ותלת, דל שבע דהוה שלמה פש עבורי [פירוש רש"י כלומר פחות משמנה חדשים אין שהות לעובר, שבע חדשים להריון וחודש לימי נדות וטהרה. א"כ בתוך עשרים ושש שנים נולדו שלשה דורות אליעם ובת שבע ושלמה. התוס' הביאו את פירוש רש"י והקשו, ותימה גדולה פי' דאותו חדש של ימי נדות וטהרה וכי לא היו חבנים גדילים נמצא כשעברו נשותיהם היו בני ה' שנים וחדש לכך נראה

ומרגלת הבריות לעבירה בשביל אתנן) אלא גזירת הכתוב היא בן ולא בת. **פסק הרמב"ם א.** לא ענש הכתוב קטן, שלא בא לכלל המצות, וכן איש שגדל והרי הוא ברשות עצמו אינו נסקל מפני שגנב ואכל ושתה אכילה זו המכוערת, הא כיצד מפי השמועה למדו שאין דין זה אלא בבן שלש עשרה שנה ויום אחד שהביא שתי שערות עד שיקיף כל הגיד ואחר שיקיף השיער כל הגיד הרי הוא ברשות עצמו ואינו נסקל ממרים (ז.ה). **ב.** גזירת הכתוב הוא שיסקל בן סורר ומורה, אבל הבת אינה נידונית בדין זה שאין דרכה להמשך באכילה ושתיה כאיש, שנאמר בן ולא בת ולא טומטום ואנדרוגינום ממרים (ז.א). כתב הלח"מ משמע דאין חילוק כלל בין בן לבת אלא משום דגזירת הכתוב כך היא ואם בן איך נתן רבינו טעם בבת שאין דרכה להמשך באכילה ושתיה, ועוד דהוא עצמו קאמר דהוי גזירת הכתוב וא"כ איך נתן טעם, ע"ש. **ג.** כל ימיו של בן סורר ומורה אינן אלא שלשה חדשים מאחר שיביא שתי שערות, לפי שאפשר שתתעבר אשתו ויהיה עוברת ניכר בשלשה חדשים ונאמר כי יהיה לאיש בן סורר ומורה ולא אב סורר ומורה, הא למדת שאם הקיף השיער את כל הגיד קודם שישלים שלשה חדשים הרי זה פטור ממרים (ז.א).

משנה מאימתי חייב משיאכל תרטימר בשר וישתה חצי לוג יין (172.8 סמ"ק לסיטת גר"ח נאה) האיטלקי (טוב ומעולה הוא וממשיך בתריה, אבל בחמרא אחריןא אינו חייב בחצי לוג). רבי יוסי אומר מנה בשר ולוג יין. אבל בחבורת מצוה (בסעודת מצוה אפילו גנבו משל אביו, וכן אם...) אבל (במנין שהיו נקבצין) לעיבור החדש (גם שם היו עושים סעודות) אבל מעשר שני בירושלים (וכן כולם, אע"פ שגנבו משל אביו פטור, וטעמא מפרש בגמ') אבל נבילות וטריפות שקצים ורמשים. אבל דבר שהוא מצוה ודבר שהוא עבירה, אבל כל מאכל ולא אכל בשר, שתה כל משקה ולא שתה יין אינו נעשה בן סורר

נמצא שם גדול מיפת שתי שנים, וכתוב וְנָח בֶּן־שָׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וְהַמִּבּוּל הָיָה מִיָּם עַל־הָאָרֶץ, וכתוב אֵלֶּה תוֹלְדֹת שָׁם שָׁם בֶּן־מֵאָת שָׁנָה וַיּוֹלֵד אֶת־אַרְפַּכְשָׁד שְׁנַתִּים אַחַר הַמִּבּוּל, בן מאה שנה, בר מאה ותרתינן שנין הוה (הואיל והוא גדול מכולן נמצא שנולד בחמש מאות שנה לנה, וכשירד המבול היה בן מאה שנה, אלא שמע מינה קטן מכולן הוה ובחמש מאות ושתי שנים לאבוה אתילד, ודרך חכמתן חשיב להו) אלא, דרך חכמתן קא חשיב להו (הקשו התוס', תימה א"כ ליחשוב חם לבסוף, וקרא קא חשיב שם וחם ויפת) הבא נמי דרך חכמתן קא חשיב להו.

אמר רב כהנא אמריתה לשמעתא קמיה דרב זביד מנהרדעא. אמר לי אתון מהכא מתניתו, ואנן מהכא מתנינן לה וילשם ילד גם הוא אבי כל בני עבר אחי יפת הגדול, יפת הגדול שבאחיו הוה.

אלא מנלן מהכא, ובצלאל בן אחי בן חור למטה יהודה, וכתוב וַתָּמָת עֲזוֹבָה וַיִּקַּח־לָּהּ כָּלֵב אֶת־אֶפְרַת וַתֵּלֶד לָּהּ אֶת־חֹר (אלמא חור בר כלב הוה, ובצלאל היה דור שלישי לה). וכי עבד בצלאל משכן בר כמה הוי בר תליסר דכתיב אִישׁ־אִישׁ מִמְּלֹאכְתּוֹ אֲשֶׁר־הֵמָּה עֹשִׂים וַתֵּינֵא שְׁנָה רֵאשׁוֹנָה עֲשֵׂה מִשָּׁה מִשְׁכָּן, שְׁנִיָּה הִקִּים מִשְׁכָּן וְשִׁלַּח מִרְגְּלִים (וכשנשתלחו המרגלים בשנה השנית כבר היה בן ארבע עשרה שנה). וכתוב (כסניקס כלל סניחילו לו את העיר חזרון) בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה אָנֹכִי בְּשַׁלַּח מֹשֶׁה עֶבֶד־ה'... כמה הויא להו ארבעין, דל ארביסר דהוה בצלאל פשא להו עשרים ושית, דל תרתי שני דתלתא עיבורי אשתכח דכל חד וחד בתמני אוליד.

'בן ולא בת' תניא אמר רבי שמעון בדין הוא שתהא בת ראויה להיות כבן סורר ומורה, **דף ע ע"א** שהכל מצויין אצלה בעבירה (וכשהיא זוללה וסובאה בקטנותה סופה כשלא תמצא למודה עומדת בפרשת דרכים

ע.

ותנא אבל אוכל הוא בשר מליח ושותה יין מגתו (לא חשיבי ולא ממשיך).

בשר מליח עד כמה, אמר רבי חנינא בר כהנא כל זמן שהוא כשלמים (שלא עבר עליו זמן אכילת שלמים שני ימים ולילה אחד עדיין בלחלותו הוא ולא אקרי מליח ומשמח את הלב, דכתיב וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת, אלמא בר שמחה הוא, אבל בתר הכי הוי מליח ונחלקף טעמו במלחו).

ויין מגיתו עד כמה, כל זמן שהוא תוסם (שהוא נושך בגרון מחמת שהוא מחמיץ). והתניא יין תוסם אין בו משום גילוי, וכמה תסיסתו שלשה ימים. הכא (בבן סורר ומורה) מאי (עד כמה לא קרינן מליח למיפטר בן סורר ומורה)? התם משום שמחה הוא, כל זמן שהוא כשלמים נמי אית ביה שמחה, הכא משום אימשוכי הוא, ובכל שהוא לא מימשיך (משעבר לילה אחת מפני טעמו ולא חשוב) ויין עד ארבעים יום.

אמר רב חנן לא נברא יין בעולם אלא לנחם אבלים ולשלם שכר לרשעים (שמתעדנין בו בעולם הזה ומקבלין בו שכר מצוה שעושין בעולם הזה) שנאמר תנו שכר לאובד (היינו רשע שנטרד והולך לו) ויין למרי נפש (לאבלים, לפכוחי צערייהו).

אמר רבי יצחק מאי דכתיב אל-תרא ויין (כלומר אל תתן עיניך לימשך אחריו) כי יתאדם, אל תרא יין שמאדים פניהם של רשעים בעולם הזה, ומלכין פניהם לעולם הבא. רבא אמר אל תרא יין כי יתאדם אל תרא יין שאחריתו דם (סופו יהרג עליו).

רב כהנא רמי כתיב תירש וקרינן תירוש, זכה נעשה ראש, לא זכה נעשה רש.

רבא רמי כתיב ישמח (בשיין, דמשמע לשון שומם, שמשממהו ונוטל חכמת לבו) וקרינן ישמח (לשון שמחה) זכה (כלומר אם זכה וידע להזהר בעצמו מלשתות יותר מדאי)

ומורה, עד שיאכל בשר וישתה יין, שנאמר זולל וסבא, ואע"פ שאין ראייה לדבר (דדילמא מאכל אחריןא נמי קרא ליה זולל, ומיהו שלמה אהא אזהריה דממשיך טפי) זכר לדבר (דבבשר מקרי זולל וביין מקרי סבא), שנאמר אל-תהי בסבאיין בזללי בשר למו.

(גמרא) אמר רבי זירא תרטימר זה איני יודע מהו, אלא מתוך שכפל רבי יוסי ביין (דקאמר תנא קמא חצי לוג, והוא אמר לוג) נמצא כופל אף בבשר ונמצא תרטימר חצי מנה.

אמר רב חנן בר מולדה אמר רב הונא אינו חייב עד שיקח בשר בזול ויאכל, יין בזול וישתה דכתיב זולל (לשון זול, ואסמכתא למילתיה הוא) וסבא (אבל ביוקר לא שכיחי ליה מעות לגנוב כולי האי ולא ממשיך).

ואמר רב חנן בר מולדה אמר רב הונא אינו חייב עד שיאכל בשר חי, וישתה יין חי (ממשיך מפני שמשוכח הוא).

איני, והא רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו אכל בשר חי (כדמפרש לקמן בשיל ולא בשיל, דזו היא מדת גנב למהר, אבל בשיל שפיר לא ממשיך למעבד כי האי גוונא, לפי שמתוך שהוא גנב ועושה בסתר אין לו שהות) ושתה יין חי אינו נעשה בן סורר ומורה? אמר רבינא יין חי (דקאמר רב הונא) מזיג ולא מזיג [לאפוקי היכא דנתן בו מים הרבה, ואע"פ שרוב בני אדם שותין כן כתבו התוס' כענין זה מפר"ת בברכות (נא).] ו' דברים נאמרו בכוס של ברכה וחד מינייהו חי ומקשינן האמרינן הכל מודים בכוס של ברכה שאין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים, ומפר"ת דחי הוא מזיג ולא מזיג] בשר חי בשיל ולא בשיל, כבשר כיבא דאכלי גנבי [כווייה בגחלים].

רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו אכל בשר מליח ושתה יין מגיתו אין נעשה בן סורר ומורה (לא חשיבי ולא ממשיך). תנן התם ערב תשעה באב לא יאכל אדם שני תבשילין, ולא יאכל בשר, ולא ישתה יין.

כנען). ומאן דאמר רבעו גמר וירא וירא, כתיב הכא וַיֵּרָא חָם אֲבִי כְנָעַן אֶת עֶרְוַת אָבִיו וכתוב התם וַיֵּרָא אֶתָּה שְׂכָם בֶּן-חָמוֹר. בשלמא למאן דאמר סרסו משום הכי קללו ברביעי. אלא למאן דאמר רבעו מאי שנא רביעי, נלטייה בהדיא? הא והא הואי (סניסה סניסה, גם סרסו וגם נבעו).

וַיִּחַל נָח אִישׁ הָאָדָמָה (אמאי קרי ליה איש האדמה על ידי שהוכיחו הקב"ה היה לו ללמוד מאיש האדמה, דהיינו אדם הראשון, שהיין קנס עליו מיתה) וַיִּטֵּעַ כָּרְם אָמַר רַב חֲסֵדָא אָמַר רַב עֻקְבָּא, וְאָמַרִי לֵה מַר עֻקְבָּא אָמַר רַבִּי זְכַאי אָמַר לֹו הַקְּב"ה לְנָח, נָח, לֹא הִיָּה לָךְ לְלַמּוּד מֵאָדָם הָרֵאשׁוֹן, שְׁלֹא גָרַם לֹו אֲלֵא יִי. כְּמֵאן דְּאָמַר אוֹתוֹ אֵילָן שְׁאֵכַל מִמֶּנּוּ אָדָם הָרֵאשׁוֹן גַּפְּן הִיָּה. דַּתְּנִיא, רַבִּי מֵאִיר אָמַר אוֹתוֹ אֵילָן שְׁאֵכַל אָדָם הָרֵאשׁוֹן מִמֶּנּוּ גַּפְּן הִיָּה, [דף ע ע"ב] שְׁאִין לָךְ דְּבַר שְׁמַבִּיא יִלְלָה לְאָדָם אֲלֵא יִי (הלכך מסתברא דעל ידו נקנסה מיתה ובכיה לעולם). רַבִּי יְהוּדָה אָמַר חֲטָה הִיָּה, שְׁאִין הַתִּינוֹק יוֹדֵעַ לְקַרְוֵא אָבָא וְאִמָּא עַד שִׁיטְעוּם טַעַם דְּגַן (ומדקרי ליה הדעת טוב ורע שמע מינה היינו חטים). רַבִּי נַחְמִיָּה אָמַר תֵּאֲנָה הִיָּה, שְׁבַדְבַר שְׁקַלְקְלוֹ, בֹּו נִתְקַנּוּ שְׁנֵאמַר וַיִּתְּפָרוּ עֲלֶיהָ תֵּאֲנָה (פירש רש"י מדת הקב"ה באיזמל שהוא מכה בו הוא מרפא, נס בתוך נס כמו ויצת אש בציון וכתוב ואני אחיה לה נאום ה' חומת אש סביב. התוס' הביאו את פירוש רש"י וכתבו ואין ענין זה לזה כלל (סס הקצ"ה תיקון את מה שהוא קלקל, משא"כ כאלו אלה"כ לא תיקון את מה שקילקל, כי הקלקול היה צאכילת עץ הדעת, והתיקון היה למה שהיו ערומים) אלא היינו כדאמרין בב"ר משל לבן מלך שקלקל עם אחת משפחותיו כיון ששמע המלך מרדו והוציאו חוץ לפלטרין שלו והיה מחזר על הפתחים של שפחותיו ולא היו מקבלין אותו אלא אותה שקלקלה עמו פתחה לו דלתיה וקבלתו, כך בשעה שאכל אדם מפרי האילן מרדו והוציאו מחוץ לגן עדן והיה מחזר על כל האילנות ולא היו מקבלין אותו מה היו אומרים לו א"ר ברכיא הא גנבא דגנב דעתא דברייה היינו הא דכתיב אל תביאני רגל גאווה רגל שנתגאה על בוראו ויד רשעים אל תנידני לא תסב מני עלה, אבל התאנה ע"י שאכל ממנה פתחה לו דלתיה וקבלתו).

משמחו (שמפקח את הלב) לא זכה משמחהו. והיינו דאמר רבא חמרא וריחני פקחין (עשאוני פקח).

אמר רב עמרם בריה דרבי שמעון בר אבא אמר רבי חנינא מאי דכתיב לְמִי אָוִי לְמִי אָבִוִי (לשון צעקה בלשון ארמי) לְמִי מְדִינָיִם לְמִי שִׁיחַ (צערי) לְמִי פְּצָעִים חָנָם לְמִי חֲכָלְלוֹת עֵינָיִם (למי כל אלה...) לְמֵאחֲרֵימַם עַל-תְּיַיִן לְבָאִים לְחַקֵּר מִמֶּסְךְ.

כי אתא רב דימי אמר אמרי במערבא האי קרא מאן דדריש ליה מרישיה לסיפיה מדריש (גדרש משמעותיה יפה, והכי קאמר למי כל אלה למאחרים על היין, לבאים לחקור ממסך, שחוקרין להיכן היין הטוב הממוסך בבשמים). ומסיפיה לרישיה מדריש (גדרש משמעותו יפה, והכי קאמר למי שיש לו אוי ואבוי ושיח דהיינו אבלים, ולמי שיש לו מדנים ופצעים חנם, דהיינו רשע הנלחם עם הבריות, ולמי שיש לו חכלילות עינים מרוב שומנו ושקימתו להם ראוי להיות מאחרים על היין).

דריש עובר גלילאה שלש עשרה ווי"ן (לשון וי וי ויאמר ארור כנען לא חשיב, אלא עד דידע דנגמר לו עונשו של יין כתבו התוס' לא קא חשיב ויפת' לפי שהוא שם) נאמר ביין וַיִּחַל נָח אִישׁ הָאָדָמָה וַיִּטֵּעַ כָּרְם: וַיִּשְׁתֵּי מִן-תֵּינִין וַיִּשְׁכַּר וַיִּתְגַּל בְּתוֹךְ אֶהְלָה: וַיֵּרָא חָם אֲבִי כְנָעַן אֶת עֶרְוַת אָבִיו וַיַּגִּד לְשְׁנֵי-אָחָיו בְּחוּץ: וַיִּקַּח שָׁם וַיִּפֹּת אֶת-הַשְּׂמֹלֶה וַיְשִׁימוּ עַל-שְׂכָם שְׁנֵיהֶם וַיִּלְכוּ אַחֲרֵי-נִיחַ אֶת עֶרְוַת אָבִיהֶם וּפְנֵיהֶם אַחֲרֵי-נִיחַ וְעֶרְוַת אָבִיהֶם לֹא רָאוּ: וַיִּיקֶן נָח מַיִינוֹ וַיִּדְרַע אֶת אֶשְׁרֵי-עֵשֶׂה-לוֹ בְּנֵי הַקָּטָן.

רב ושמואל חד אמר סרסו וחד אמר רבעו. מאן דאמר סרסו מתוך שקלקלו ברביעי (שמנעו מלהוליד בן רביעי) קללו ברביעי (קלל בן רביעי שלו כוש ומצרים ופוט וכנען כתבו התוס' מה שלא קלל חם עצמו משום דאמר בב"ר ר"י אומר לפי שכתב ויברך אלהים את נח ואת בניו ואין קללה במקום ברכה, לפיכך ויאמר ארור

ע:

'אכל בחבורת מצוה' אמר רבי אבהו אינו חייב עד שיאכל בחבורה שכולה סריקין (רקים), שירגילוהו בכך, אבל אם יש בחבורה אדם הגון בכי האי גוונא לא ממשיך ואינו נעשה בן סורר ומורה, ובחבורה דלאו מצוה קאמר). והאנן תנן אכל בחבורת מצוה אינו נעשה בן סורר ומורה. טעמא דמצוה, הא לאו מצוה אע"ג דלאו כולה סריקין? הא קמ"ל (מתניתין) דאע"ג דכולה סריקין, כיון דבמצוה קא עסיק לא מימשיך (ולעולם דינו דבן סורר ומורה אינו אלא בחבורת סריקין). אכל בעיבור החודש [כדמפרש לקמן שהן נקבצין עשרה או יותר ועולין בעלייה, ואין אסיפה זו אלא לפרסם הדבר שעברוה ולא לעיין דהא אין עולין אלא לאור עיבורו, דהיינו ליל מוצאי שלשים, וכבר מעובר הוא, דהא לא קדשו היום את החדש, וקדוש אין שם ביום מחרת דהיינו יום שלשים ואחד למנות על כך כדאמרינן (ר"ה כד). שלא בזמנו אין מקדשין אותו, ועוד בשלשה סגי].

למימרא דבשר ויין מסקו, והתניא אין עולין לה אלא בפת דגן וקטנית בלבד (ולא ידענא משום מאי נקט פת דגן, ומשמע למעוטי פת אורז ודוחן קא אתי)? הא קמ"ל אע"ג דאין עולין לה אלא בפת וקטנית, ואיהו אסיק בשר ויין ואכל, כיון דבמצוה קא עסיק לא ממשיך.

תנו רבנן אין עולין בעיבור החודש פחות מעשרה בני אדם, ואין עולין לה אלא בפת דגן וקטנית, ואין עולין לה אלא לאור (וס) עיבורו ('יום עבורו' הוא יום שלשים שנעשה ממנו חדש היוצא מעובר, 'אור יום עבורו' מוצאי שלשים, ולהודיע שעברוהו) ואין עולין לה ביום (כתבו התוס') ואם תאמר הא כבר תנא ליה רישא לאור עיבורו וי"ל דס"ד לאו לאפוקי יום העיבור אתא אלא לאפוקי לילה שלפני העיבור) אלא בלילה. והתניא אין עולין לה בלילה אלא ביום? כדאמר רבי חייא בר אבא לבניה אחריפו ועולו [אקדימו, היו יושבין שם ועושין הומה

דבְּרֵי לְמוֹאֵל מְלֶךְ (שלמה המלך למואל, מעשיו וחכמתו להקב"ה, למואל שכונה הוא, כמו ידי שמתי למו פי) מִשָּׂא אֲשֶׁר-יִסְרְתוּ אִמּוֹ (פרשת תוכחה שהוכחתו אמו) אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי מלמד שכפאתו אמו על העמוד [להלקותו וייסור לשון מלקות כדאמרינן לקמן (עא). ויסרו אותו זה מלקות, ומפני שהיתה רואה שהוא בעל הנאה ומרבה בסעודתו היתה מוכיחתו] ואמרה לו מה ברי ומה בר בטני ומה בר נדרי, מה ברי הכל יודעים שאביך ירא שמים הוה, עכשיו יאמרו אמו גרמה לו (להיות רשע, שהרי באביך לא יתלו החובה והיינו מה ברי למה תגרום לרנן אחר כך שאתה בני ולא בן אביך). וְמָה-בְּרִי-בְטַנִּי [מעיי גרמו לך להיות בעל צורה ובעל כוח, שדחקתי ונכנסתי, שתשמיש יפה לולד ללבנו ולזרזו כדאמרינן במסכת נדה (לא). שלשה חדשים האחרונים תשמיש יפה לולד, שמתוך כך יצא הולד מלובן ומזורז] כל הנשים של בית אביך כיון שמתעברות שוב אינן רואות פני המלך, ואני דחקתי ונכנסתי, כדי שיהא לי בן מזורז ומלובן. וְמָה בְּרִי-בְטַנִּי כל נשים של בית אביך היו נודרות יהא לי בן הגון למלכות, ואני נדרתי ואמרתי יהא לי בן זריז וממולא בתורה, והגון לנביאות. אֵל לְמַלְכִים לְמוֹאֵל אֵל לְמַלְכִים אמרה לו מה לך אצל מלכים ששותים יין ומשתכרים ואומרים למה לנו אל, וְלָרוּזִים אֵי שֶׁכָּר (כלומר אל לרוזנים לומר איה שכר, לא נאה להם לומר כן) מי שכל רזי עולם גלויים לו ישתה יין וישתכר (בתמיה) איכא דאמרי מי שכל רוזני עולם משכימין לפתחו ישתה יין וישתכר (בתמיה).

אמר רבי יצחק מניין שחזר שלמה והודה לאמו דכתיב כִּי בָעַר אֲנֹכִי מֵאִישׁ (בההוא משא כתיב) וְלֹא-בִינַת אָדָם לִי, כִּי בָעַר אֲנֹכִי מֵאִישׁ מִנֶּה, דכתיב וַיִּחַל נֶחֱ אִישׁ הָאֲדָמָה, וְלֹא בִינַת אָדָם לִי זה אדם הראשון (שנכשל ביין, ואני שתיתי יותר מהן).

ע: - ע.א.

פסחים) דבר עבירה תענית ציבור (אע"ג דלא עבר אלא אדרבנן). וטעמא מאי (מפטר אדבר עבירה) אמר קרא איננו שמע בקולנו ('בקולנו' מיעוטא הוא) בקולנו ולא בקולו של מקום.

'אכל כל מאכל ולא אכל בשר, שתה כל משקה ולא שתה יין...' אבל כל מאכל ולא אכל בשר, (כל מאכל...) לאיתוויי דבילה קעילית (מאותו מקום, ואע"ג דמשכרא לא מיהייב עליה דלא ממשיך) שתה כל משקה ולא שתה יין (כל משקה) לאיתוויי דבש וחלב, דתניא אבל דבילה קעילית ושתה דבש וחלב ונכנס למקדש [דף ע"א] חייב (ואף שלגבי הלואו של כניסה לבית המקדש שחוי יין, עובר גם על דבילה לעילית ודבש וחלב אינו נעשה בן סוכר ומורה אם אכל ושתה מהם).

'אינו נעשה בן סורר ומורה עד שיאכל בשר וישתה יין'. תנו רבנן אבל כל מאכל ולא אכל בשר, שתה כל משקה ולא שתה יין אינו נעשה בן סורר ומורה עד שיאכל בשר וישתה יין, שנאמר זולל וסבא. ואע"פ שאין ראייה לדבר זכר לדבר, שנאמר אל-תהי כסבאי-יין בזללי בשר למו, ואומר פ"י-סבא וזולל ינרש (סופו להיות עני ומבקש למוודו ואינו מוציא) וקראים תלביש נוקמה (נומה שאדם מתגרה בה תלביש קרעים, כלומר סוף כל בעל הנאות לבא לידי עניות). פסק

הרמב"ם א. אכילה זו שהוא חייב עליה דברים הרבה יש בהם והן כולן הלכה מפי הקבלה, אינו חייב סקילה עד שיגנוב משל אביו ויקנה בשר בזול ויין בזול, ויאכל וישתה חוץ מרשות אביו בחבורה שכולן ריקנין ופחותין, ויאכל הבשר חי ואינו חי מבושל ואינו מבושל כדרך שהגנבים אוכלים וישתה היין מזוג כדרך שהגרגרנים שותים, והוא שיאכל משקל חמשים דינרין מבשר זה במלוגמא אחת וישתה חצי לוג מיינ זה בבת אחת, גנב משל אביו ואכל אכילה זו ברשות אביו, או שגנב משל אחרים ואכל אכילה זו המכוערת בין ברשות אביו בין ברשות

להשמיע קול, וקאמר להו ר' חייא להקדים ולעלות מבעוד יום מעט כדי שיראו אותם עוברי דרכים כשהן עולין ויפרסמו, והיינו דקתני אין עולין לה בלילה אלא ביום, והאי דקתני אין עולין לה ביום אעיקר מילתא קאי שהסעודה ומשאו ומתנו של דבר בלילה הוא] אחריו ופוקו כי היכי דלישמעו בכו אינשי (בבקר אל תאחרו לירד, שהרואה אתכם יורדין בהשכמה מבין שישבו שם כל הלילה ומתפרסם הדבר, אבל הרואה אותם יורדין שלא בהשכמה סבור שעכשיו עלו ואין מבין הדבר).

'אכל מעשר שני בירושלים (גנב ממועות מעשר שני וקנה בשר ויין ואכל, דאי גנב בשר ויין עצמו אפילו דחולין נמי לא, בדאמר עד שיקח בשר בזול ויאכל, ויין בזול וישתה)' כיון דכי אורחיה הוא קא אכיל ליה (כדרך מצותו נאמר בבקר ובצאן וכיין ובשכר במעשר שני) לא ממשיך. אבל נבילות וטריפות שקצים ורמשים (לקמן יליף לפטורא).

אמר רבא אבל בשר עוף טהור אינו נעשה בן סורר ומורה (דלא חשיב דלא ממשיך בתריה). והא אנן תנן אבל נבילות וטריפות שקצים (היינו עופות טמאים דכתיב בהם שקץ הם) ורמשים (שרצים) אינו נעשה בן סורר ומורה (וטעמא משום דאינו שומע בקולנו בעינן, ולא זה שאף בקולו של מקום אינו שומע) הא טהורין נעשה בן סורר ומורה (כדתנן במתניתין דאיצטריך לאשמועינן דפטור אשקצים)? כי תנן נמי מתניתין להשלים (שאפילו אכל תרטימר בשר חסר כזית מבהמה טהורה, והשלימה לתרטימר מבשר עופות טמאים פטור, משום דאינו שומע בקולו של מקום, דכוותה בטהורים מיהויב).

'אכל דבר שהוא מצוה ודבר עבירה'. דבר מצוה תנחומי אבלים (דאע"ג דתקנתא דרבנן בעלמא הוא, דאי מרישא הוה אמינא חבורת מצוה היינו כהנים שאוכלין קדשים או

עא.

אכלן ברשות בעלים עצמן) משל אחרים ואכל ברשות אביו, אינו נעשה בן סורר ומורה, עד שיגנוב משל אביו ויאכל ברשות אחרים. רבי יוסי ברבי יהודה אומר עד שיגנוב משל אביו ומשל אמו.

(גמרא) גנב משל אביו ואכל ברשות אביו, אע"ג דשכיח ליה בעית (מתפחד מאביו שלא יבין, הלכך לא ממשיך). משל אחרים ואכל ברשות אחרים, אע"ג דלא בעית, לא שכיח ליה. וכל שכן משל אחרים ואכל ברשות אביו, דלא שכיח ליה ובעית. עד שיגנוב משל אביו (דשכיח ליה לגנוב תמיד) ויאכל ברשות אחרים, דשכיח ליה ולא בעית (שלא יראהו אביו, ובכי האי גוונא ממשיך).

רבי יוסי ברבי יהודה אומר עד שיגנוב משל אביו ומשל אמו' אמו מנא לה, מה שקנתה אשה קנה בעלה? אמר רבי יוסי ברבי חנינא מסעודה המוכנת לאביו ולאמו.

והאמר רבי חנן בר מולדה אמר רב הונא אינו חייב עד שיקנה בשר בזול ויאכל, יין בזול וישתה (אבל אם גנב בשר ויין עצמן לא)? אלא אימא מדמי סעודה המוכנת לאביו ולאמו (שהיו מעות מוכנים לקנות מהם סעודה לאביו ולאמו, דכיון דלכך נזדמנו משל אמו קרינן בהו, דאיהי נמי שייכא בהם מדינא דבעלה חייב במזונותיה). **איבעית אימא** דאקני לה אחר, ואמר לה על מנת שאין לבעליך רשות בהן [דאי לא אמר לה הכי זכה בהן בעל, דלא עדיף ממציאתה **כתבו התוס'** סוגיא זו כרב ששת דמסכת קדושין (כג.) דאמר לרבנן אהני ליה תנאיה, אבל ר' סבירא ליה דאפילו כי האי גוונא אין קנין לעבד בלא רבו, ואין קנין לאשה בלא בעלה. **ומ"מ** מתניתין לא תקשה דהוה משני בדמי סעודה המוכנת לאמו **אי נמי** רבי אלעזר הוה מוקי לה בשנתן לה בעלה דהא ר"א הוא דאמר בב"ב (נא.) אחד וזה אחד זה קנתה ואין הבעל אוכל פירות].

משנה היה אביו רוצה ואמו אינה רוצה, אביו אינו רוצה ואמו רוצה, אינו נעשה בן

אחרים הרי זה פטור, וכן אם גנב משל אביו ואכל אכילה מכווערת כזו ברשות אחרים והיתה אכילת מצוה אפילו מדבריהם או אכילת עבירה אפילו מדבריהם פטור שנאמר איננו שומע בקולנו, שאינו עובר באכילה זו אלא על קולם יצא זה שעבר בה על דברי תורה, או שאכלה בדבר מצוה, כיצד אכל אכילה זו המכווערת עם החבורה הרעה שאוכל עמהם בדבר מצוה, או שאכלו מעשר שני בירושלים אפילו אכלו בתנחומי אבלים שהיא מצוה מדבריהם הרי זה פטור, וכן אם אכלה מנבלות וטריפות שקצים ורמשים אפילו אכל בתענית צבור שהיא עבירה מדבריהם הרי זה פטור מן המיתה ממרים (ז.ב.). **ב.** אכל כל מאכל ולא אכל בשר בהמה אע"פ שאכל אכילה זו מבשר העוף פטור, ואם אכל אכילה זו מבשר בהמה והשלים החמשים דינרים מבשר העוף חייב, שתה כל משקה ולא שתה יין פטור ממרים (ז.ג.). **ג.** אכל בשר חי ושתה יין חי פטור שזה קרי הוא ואין אדם יכול להמשך בזה, וכן אם אכל בשר מליח ביום השלישי למליחתו או שתה יין מנתו פטור שאין אדם יכול להמשך בזה ממרים (ז.ד.).

אמר רבי זירא, כל הישן בבית המדרש תורתו נעשית לו קרעים קרעים (משכח למודו ואינו נזכר אלא בסירוגין) שנאמר וקרעים תלביש נומה. **פסק הש"ע א.** אין ישנים בבית המדרש. וכל המתנמנם בבית המדרש חכמתו נעשית קרעים שנאמר וקרעים תלביש נומה יו"ד (רמב"טז.). **ב.** אין ישנים בבהכ"נ, אפי' שינת עראי, אבל בבית המדרש, מותר (מ"ב ר"ל שינת עראי ועיין בחידושי רע"א שמפקפק בהיתר זה ואפשר דכיון שביהמ"ד עשוי לשהות שם זמן הרבה ללמוד ולשמוע דברי תורה וקשה ליהדר משינת עראי, ע"כ לא אסרו זה לשום אדם, ולת"ח הלומד שם בקביעות מותר אפילו שינת קבע) או"ח (קנא.ג.).

משנה גנב משל אביו ואכל ברשות אביו, משל אחרים ואכל ברשות אחרים (ואפילו לא

ע.א.

שכר, כמאן כרבי אלעזר ברבי שמעון. דתנן, רבי אלעזר ברבי שמעון אומר לעולם אין הבית טמא עד שיראה כשתי גריסין (גרים זה שיעור נגעים) על שתי אבנים (דכתיב וחלצו את האבנים תרתי משמע, ובכל אחת שיעור נגע) בשתי כתלים (ואותן שתי אבנים יהיו) בקרן זוית (אחד בכותל זה ואחד בכותל זה, והנגע משוך בשתיהן) ארכו כשני גריסין ורחבו כגרים (שיהא בכל אבן כגרים על גרים). מאי טעמא דרבי אלעזר ברבי שמעון כתיב קיר (ומראיהן שפל מן הקיר) וכתיב קירת, איזהו קיר שהוא כקירות הוי אומר זה קרן זוית.

תניא, אמר רבי אליעזר ברבי צדוק מקום היה בתחום עזה והיו קורין אותו חורבתא סגירתא (חורבה מצורע מתרגמינן סגירתא, שנותץ משם בית המנוגע). אמר רבי שמעון איש כפר עכו פעם אחת הלכתי לגליל וראיתי מקום שמציינין אותו (שלא יאהילו עליו, דאבן מנוגעת מטמא באהל דמצורע הוקש למת אל נא תהי כמת) ואמרו אבנים מנוגעות פינו לשם. **פסק הרמב"ם** היה אביו רוצה ואמו אינה רוצה אמו רוצה ואביו אינו רוצה אינו נעשה בן סורר ומורה שנאמר ותפשו בו אביו ואמו ממרים (ו.י).

משנה היה אחד מהם גידם (ידו קטועה) או חיגר או אלם או סומא או חרש אינו נעשה בן סורר ומורה, שנאמר **וְתִפְּשׁוּ בּוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ** ולא גדמין, **וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ** ולא חגריין, **וְאָמְרוּ** ולא אלמין, **בְּנֵנוּ זֶה** ולא סומין, **אֵינְנוּ שֹׁמְעֵי בְּקִלְנוּ** ולא חרשין (אינן יודעין אם קבל דבריהם אם לאו, שאם אמר להם איני מקבל אינן שומעין לו, ואע"פ שרואין שאין מקיים מצותן, מיהו איננו שומע בקולנו כתיב ואיכא להפוכי בזכותיה ולמדרש דבשעת הקול קאמרי דלא שמע, דהאי קרא יתירא הוא כוליה כדאמר בגמ'). מתרין בו בפני שלשה (לאו משום התראה גמורה כשאר עבירות שאין לוקין, אלא בהתראה דהא התראת

סורר ומורה עד שיהו שניהם רוצין. רבי יהודה אומר אם לא היתה אמו ראויה לאביו אינו נעשה בן סורר ומורה.

גמרא מאי אינה ראויה, אילימא חייבי כריתות (שהיתה אמו על אביו בכרת כגון אחותו דלאו בת קדושין) וחייבי מיתות בית דין, סוף סוף אבוב, אבוב נינהו, ואמיה אמיה נינהו (דהא בקרא לא כתוב אישות באמו אצל אביו) אלא בשוה לאביו (בקול ובמראה וקומה) קאמר. **תניא נמי הכי** רבי יהודה אומר אם לא היתה אמו שוה לאביו בקול ובמראה ובקומה אינו נעשה בן סורר ומורה. מאי טעמא דאמר קרא **אֵינְנוּ שֹׁמְעֵי בְּקִלְנוּ** (חד קול משמע, מדלא כתוב בקולותינו או בקולינו ב"י) מדקול בעינן שוין מראה וקומה נמי בעינן שוין. כמאן אזלא הא דתניא בן סורר ומורה לא היה ולא עתיד להיות, ולמה נכתב דרוש וקבל שכר, כמאן, כרבי יהודה. **איבעית אימא** רבי שמעון היא, דתניא, אמר רבי שמעון וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין האיטלקי אביו ואמו מוציאין אותו לסקלו, אלא לא היה ולא עתיד להיות, ולמה נכתב דרוש וקבל שכר. אמר רבי יונתן אני ראיתיו, וישבתי על קברו.

כמאן אזלא הא דתניא עיר הנדחת לא היתה ולא עתידה להיות ולמה נכתבה דרוש וקבל שכר. כמאן כרבי אליעזר, דתניא, רבי אליעזר אומר כל עיר שיש בה אפילו מזוזה אחת (וכל שכן אחד מן החומשין, או ספר מכל הנביאים, שאזכרת השם כתובה שם ולא קרינא ביה את כל שללה ושרפת) אינה נעשית עיר הנדחת. מאי טעמא אמר קרא **וְאֵת-כָּל-שְׁלָלָהּ תִּקְבְּצוּ אֶל-תּוֹךְ רְחֹבָהּ וְשִׂרְפַתְּ בָאֵשׁ**, וכיון דאי איכא מזוזה לא אפשר, דכתיב **לֹא-תִשְׁשׂוּן לָן לְהָ אֱלֹהֵיכֶם**. אמר רבי יונתן אני ראיתיה, וישבתי על תילה.

כמאן אזלא הא דתניא בית המנוגע לא היה ולא עתיד להיות, ולמה נכתב דרוש וקבל

ולא סומים, איננו שומע בקולנו ולא הרשים ממרים (ז).

משנה ברח עד שלא נגמר דינו ואחר כך הקיף זקן התחתון פטור (דתו לא דיינינן ליה, כיון דאילו עבד השתא לאו בר קטלא הוא) ואם משנגמר דינו ברח ואחר כך הקיף זקן התחתון חייב (משעת גמר דין הוי כגברא קטילא, ושוב אין לנו לחפש בזכותו ולהצילו).

(גמרא) אמר רבי חנינא בן נח שבירך את השם ואחר כך נתגייר פטור, הואיל ונשתנה דינו ונשתנית מיתתו [דאילו מעיקרא נידון בעד אחד ובדיין אחד ובלא התראה, ואילו עביד השתא בעינן התראה וסנהדרין של עשרים ושלושה ועדים. 'ונשתנית מיתתו' דכל מיתת בני נח סייף, ואילו עביד השתא בעו למדייניה בסקילה והוא לא איחייב בהא מיתה הלכך פטור הקשו התוס', תימה אי הוה מילתיה דרבי חנינא כתנאי דפליגי ביבמות (מה:)] מפני מה גרים מעוניין בזמן הזה מפני שלא קיימו ז' מצות שקבלו עליהן בני נח אלמא מיענשי, ורבי יוסי פליג התם ואמר גר שנתגייר כקמן שנולד דמי ולא מיענשי כלל, ועוד קשה דסוגיא דהכא דלא כחד דאמרינן עשה כן בישראל חייב, ואי כר' יוסי כקמן שנולד דמי ונראה שיש לחלק דכולה שמעתין בדיני אדם, והתם (גמ' ליבמות) בדיני שמים].

נימא מסייעא ליה ברח עד שלא נגמר דינו, ואחר כך הקיף זקן התחתון פטור, מאי טעמא לאו משום דאמרינן הואיל ואישתני אישתני? לא, שאני הכא דאי עבד השתא לאו בר קטלא הוא (אבל הכא אילו עביד השתא בר קטלא הוה, אע"ג דנשתנה דינו ומיתתו לא מיפטר ודיינינן ליה בדינא דהשתא).

תא שמע (מסיפא תיובתא) אם משנגמר דינו ברה, ואחר כך הקיף זקן התחתון חייב (אלמא אע"ג דאשתני לא אפטר). נגמר דינו קאמרת, נגמר דינו גברא קטילא הוא.

תא שמע בן נח שהכה את חברו (הרג דהוי בסייף) ובא על אשת חברו, ונתגייר פטור

עדים בעי, ועוד זו ספק התראה הוא אם עובר הוא אם לאו שלא מיד בפניהם הוא עובר אלא בסתר ולאחר זמן הוא עושה, אלא מוכיחין אותו, דבעינן ויסרו אותו שלא ירגיל, ואם לא שמע... מלקין אותו) ומלקין אותו (בבית דין, ויליף לה מויסרו אותו). חזר וקלקל נדון בעשרים ושלושה. ואינו נסקל עד שיהו שם שלושה הראשונים, שנאמר בַּנְנוּ זֶה זֶהוּ שְׁלָקָה בַּפְּנִיכֶם.

(גמרא) שמעת מינה בעינן קרא כדכתיב [ומייעתא דשמואל בסנהדרין (מה:)] שאני הכא, [דף ע"ב] דכוליה קרא יתירא הוא (דמצי למכתב והוצאתם אותו אל שער העיר ההוא וסקלתם).

זמתרין בפני שלשה' למה לי, בתרי סגיא? אמר אבוי, הכי קאמר מתרין בו בפני שנים (דבעינן עדים שהוכיחוהו ועבר, שאין אביו ואמו נאמנין עליו להרגו דכתיב על פי שנים עדים יומת המת) ומלקין אותו בפני שלשה [כלומר יביאוהו בפני שלשה דיינין והדיינין יחייבוהו מלקות, וילקוהו שליח בית דין כשאר הלוקין דמלקות בפני שלשה (י)]. מלקות בבן סורר ומורה היכא כתיבא? כדרבי אבהו, דאמר רבי אבהו למדנו ויסרו (דמוציא שם רע) מויסרו (אותו דבן סורר ומורה) ויסרו (דבן סורר ומורה) מבן (דכתיב שם אם בן), ובן מבן (למדנו מ...) וְהָיָה אִם־בֶּן־הַפֹּתֶה הַרְשָׁע.

'חזר וקלקל נידון בעשרים ושלושה' (שנאמנ' בננו זה' זהו שלקה בפניכם) האי מיבעי ליה (ללימוד לחי) זה ולא סומין? אם כן (דלהך מלתא לחודא אתא ולא למעוטי סומין) לכתוב בננו הוא (סורר ומורה, ומשמע הוא שלקה בפניכם, ומדכתיב זה שמראין באצבעו עליו ולא סומין) מאי בננו זה שמע מינה תרתני. **פסק הרמב"ם** היה אחד מהן גדם או חגר או אדם או סומא או חרש אינו נעשה בן סורר ומורה שנאמר ותפשו בו ולא גדמים, והוציאו אותו ולא חגרים, ואמרו ולא אלמים, בננו זה

עא:

נח). ומיהו קשה (על הפירוש שהשינוי נערכה המאורסה הוא בגוף ולא צמיחה) דגבי סרחה ואחר כך בגרה לא משמע דאיירי בשינוי הגוף מדקאמר כ"ש הכא דאישתני לגמרי, משמע דאישתני קמא כהאי. ונראה לפרש דהא דקאמר קלה בחמורה מישך שייכא לאו למימר דלא חשיב אישתני קטלא, דמ"מ קטלא אישתני, אלא כלומר אית לן למדייניה בקלה כיון דמעיקרא נתחייב אף בחמורה מזו, ולא דמי לכן נח שבירך את השם דלא דיינינן במיתה דהשתא דחמורה דמעיקרא לא איחייב בה, ובמיתה דמעיקרא נמי לא, כיון דהשתא לא שייכא ביה).

הניחא לרבנן דאמרי סייף חמור, אלא לרבי שמעון דאמר חנק חמור, מאי איכא למימר (הרי נשתנה מיתתו, דבמיתה חמורה זו לא היה ראוי)? רבי שמעון סבר לה כתנא דבי מנשה, דאמר כל מיתה האמורה לבני נח אינה אלא חנק. בשלמא אשת איש מעיקרא חנק והשתא חנק. אלא רוצח, מעיקרא חנק והשתא סייף? קלה בחמורה מישך שייכא.

לימא מסייעא ליה (לר' חנינא, דאמר בדינא דהשתא בעי למדייניה) סרחה (נערה המאורסה בימי נערות שהיא בסקילה) ואחר כך בגרה (משעמדה בדין) תידון בחנק (כדינא דהשתא). בסקילה מאי טעמא לא (מתדנה) לאו משום דהואיל ואישתני (גופה) אישתני (קטלא, ונהי דלגמרי לא מיפטרא משום דקלה בחמורה מישך שייכא) וכל שכן הכא דאישתני לגמרי (בין בדינו בין במיתתו, וכיון דלא מחייב בהא מיתה פטור לגמרי)? האמר ליה רבי יוחנן לתנא תני תידון בסקילה (דמעיקרא אע"ג דאישתני גופה לא אישתני קטלא, הכא נמי נדייניה כדמעיקרא במיתתו הקלה). **פסק הרמב"ם א.** ברח עד שלא נגמר דינו ואחר כך הקיף השער מלמטה פטור, ואם משנגמר דינו ברח אפילו הזקין כל עת שימצא יסקל שכל מי שנגמר דינו הרי הוא כהרוג ואין לו דם ממרים (ז,ט).

ב. בן נח שבירך את השם, או שעבד ע"ז, או שבא על אשת חבירו, או שהרג חבירו, ונתגייר פטור, הרג בן ישראל או שבא על אשת ישראל ונתגייר חייב והורגין אותו על

(משום דאילו עביד השתא, לאו בר קטלא הוא) עשה כן (בהיותו בגויותו) בישראל (כגון שהרג את ישראל או בא על אשת איש ישראל) ונתגייר חייב (דאי עבד השתא בר קטלא הוא, ואע"ג דנשתנה דינו לדון בעדה ועדים והתראה, אי הוה עביד השתא מיתתו לא אישתני, דרוצח נמי השתא בסיף). ואמאי, נימא הואיל ואישתני אישתני? דינו ומיתתו בעינן, והאי דינו אישתני, מיתתו לא אישתני.

בשלמא רוצח, מעיקרא סייף והשתא סייף. אלא אשת איש, מעיקרא סייף והשתא חנק? בנערה המאורסה, דאידי ואידי בסקילה ואם לא נתגייר נמי נדון בסקילה כדאמרינן לעיל (גז). בא על ערות ישראל, שאין להם לכן נח, נדון בדיני ישראל, ואוקימנא בנערה המאורסה דלדידהו לית להו, ודיינינן להו בדינא דידן. והא עשה כן בישראל דומיא דאשת חבירו קתני (אלמא בישראל בעולת בעל עסקינן, דאילו באשת חבירו ליכא נערה המאורסה כדאמרינן בעולת בעל יש להו, נערה המאורסה אין להם)? אלא קלה בחמורה מישך שייכא (כלומר לעולם באשת איש, ודקא קשיא לך אמאי חייב, הרי נשתנה דינו ומיתתו, אין כאן שינוי מיתה, דינא בכלל מיתה חמורה מיתה קלה, וכיון דמעיקרא הוי סייף דחמירא והשתא מיתת חנק קלה בכלל מיתה זו הוה ויותר היה ראוי לו מתחלה, אבל ברכת השם מעיקרא הוה סייף קל והשתא סקילה דחמירא כתבו התוס' חנק שהיא מיתה קלה היה ראוי לו מתחלה ויותר (ולא חשיב שינוי מיתה) ובסמוך גבי (נערה המאורסה) סרחה (שמיתתה בסקילה) ולבסוף בגרה (שמיתתה בחנק), אם היתה עושה זאת כעת, והלוי שתידון בחנק) דקאמר בסקילה מ"ש לא דכיון דאישתני אישתני (והרי אמרנו שאם בתחילה העונש היה יותר חמור, לא נקרא שינוי מיתה) הא דקרי ליה אישתני, לאו אמיתה קאי אלא אישתני גופה. והא דאמר רבי יוחנן לתנא תני תידון בסקילה (היינו שנערה המאורסה שנגרה תידון בסקילה אף שנגרה) והכא (בבן נח שבירך את ה' ונתגייר) לא דיינינן ליה במיתה קמייתא, משום דהתם (בנערה המאורסה) לא אישתני דינא (השינוי הוא בגוף, וכיון שכן לא חשבו שינוי) כי הכא (בבן

ע"ב - עב.

משום דסופו להרוג בעל הבית כשיעמוד כנגדו להציל ממונו). היה בא במחתרת ושבר את החבית, אם יש לו דמים (אם אינו ראוי ליהרג, כגון אב על הבן, דתניא לקמן דאין הבן רשאי להרוג את אביו הבא עליו במחתרת משום דרחמי האב על הבן, ולא בא על עסקי נפשות, ואי הוה קאי בריה לאפיה להציל ממונו, אין בדעתו של אביו להורגו) חייב (לשלם החבית כשאר מזיק) אם אין לו דמים (כגון שאר כל האדם שניתן רשות לבעל הבית להורגו) פטור [מלשלם, דחיוב מיתה וחייב תשלומין באין כאחד, ואע"פ שניצל, פטור מן התשלומין, דקיימא לן (כתובות לה). חייבי מיתות שוגגין כגון שלא התרו בהן אין משלמין ממון שעם המיתה, אע"פ שאין נהרגין].

(גמרא) אמר רבא מאי טעמא דמחתרת (שאמרה תורה אין לו דמים. כלומר, הרי הוא לך כמי שאין לו דם ונשמה ומותר להורגו) חזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו (שרואה שאחר נוטלו ושותק, הלכך יודע הגנב הזה שבעל הבית עומד על ממונו להצילו) והאי מימר אמר (הגנב) אי אזילנא (לגביה) קאי לאפאי ולא שביק לי, ואי קאי לאפאי קטלינא ליה. והתורה אמרה (אין לו דמים, ומלמדך...) אם בא להורגך השכם להורגו.

אמר רב הבא במחתרת (חתר את הבית ממש) ונטל כלים ויצא פטור (מלהחזירם אע"פ שהם קיימין). מ"ט? בדמים (דמי נפשו) קננהו (הואיל ונתחייב מיתה בלקיחתם).

אמר רבא מסתברא מילתיה דרב (דפטור) בששיבר (בין עכשיו בין לאחר זמן, דליתנהו, ותשלומין מדידיה לא מצינן לחיוביה במקום מיתה כתבו התוס', וא"ת מאי קמ"ל תנינא ושיבר את החבית פטור ויש לומר אי ממתני' הוה אמינא שיבר בעודו במחתרת קמ"ל רב אפילו שיבר אח"כ) דליתנהו, אבל נטל לא (מסתברא בהא מילתא דרב דפטור בה, דכיון דקיימין הן כל

בן ישראל, וחונקין אותו על אשת ישראל שבעל שהרי נשתנה דינו מלכים (י,ד).

משנה בן סורר ומורה נידון על שם סופו, ימות זכאי ואל ימות חייב. שמיתתן של רשעים הנאה להן (שאין מוסיפין לחטוא) והנאה לעולם (ששקטה כל הארץ) לצדיקים רע להן (שהיו מוסיפין זכיות) ורע לעולם (שהיו מגינין על דורם ומוכיחין את הדורות) יין ושינה לרשעים, הנאה להן והנאה לעולם (כל זמן ששותין וישנין אינן חוטאין ואינן מריעין לבריות) ולצדיקים רע להן (שאין עוסקין בתורה) ורע לעולם (שהתורה שהן עוסקין בה מגינה על הדור, וכשהן מתבטלין פורענות בא לעולם). פיזור (שנפרדין זה מזה ואין יכולין להועיץ עצה רעה ולסייע זה את זה) לרשעים הנאה להן והנאה לעולם, ולצדיקים רע להן ורע לעולם. כנוס לרשעים רע להן ורע לעולם, ולצדיקים הנאה להן והנאה לעולם. שקט לרשעים רע להן ורע לעולם, לצדיקים הנאה להן והנאה לעולם (שיש להם פנאי לעסוק בתורה ובמצות).

[דף ע"ב ע"א] **(גמרא)** תניא, רבי יוסי הגלילי אומר וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין האיטלקי אמרה תורה יצא לבית דין ליסקל, אלא, הגיעה תורה לסוף דעתו של בן סורר ומורה, שסוף מגמר נכסי אביו ומבקש למודו ואינו מוצא, ויוצא לפרשת דרכים ומלסטם את הבריות. אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב. שמיתתן של רשעים הנאה להם והנאה לעולם, ולצדיקים רע להם ורע לעולם. שינה ויין, לרשעים הנאה להם והנאה לעולם, לצדיקים רע להם ורע לעולם. שקט, לרשעים רע להם ורע לעולם, ולצדיקים הנאה להם והנאה לעולם. פיזור, לרשעים הנאה להם והנאה לעולם, ולצדיקים רע להם ורע לעולם.

משנה הבא במחתרת (שאמרה תורה יהרג) נידון על שם סופו (דהא לא קטל, ומקטיל

עב.

אם נאנס, דכל כמה דקיימא הדרא בעינא, הא נמי כל הנאה שלו ומיחייב לשלומי).

תנן בא במחירת ושיבר את החבית, יש לו דמים חייב, אין לו דמים פטור. טעמא דשיבר, דכי אין לו דמים פטור. הא נטל לא? הוא הדין דאפילו נטל נמי, והא דקא תני שבר את החבית קמ"ל דכי יש לו דמים, אע"ג דשיבר נמי חייב.

פשיטא, מזיק הוא! הא קמ"ל דאפילו שלא בכוונה. מאי קמ"ל אדם מועד לעולם (אפילו שלא בכוונה) תנינא אדם מועד לעולם, בין בשוגג בין במזיד בין באונס בין ברצון? קשיא (קשיא, מתניתין לתרוצה אליבא דרב, ומ"מ תיובתא לא הוי, דלאו בהדיא קתני לה נטל חייב, ואיכא לשנויי בדוחקא כדשנין דמשום רישא נקט שבר, והיינו דאיכא בין קושיא לתיובתא).

מתיב רב ביבי בר אבבי (לרבא פריך, דאמר נטל, דאיתנהו חייב) הגונב כים בשבת (שהגביהו וקנאו בהגבהה) חייב (להחזיר, ואע"ג שהוציאו אח"כ לרה"ר ונתחייב בהוצאתו מיתה) שהרי נתחייב בגניבה קודם שיבא לידי איסור שבת (ובשביל חיוב מיתה הבא עליו לאחר מכן אינו נפטר מן התשלומין). היה מוגרר ויוצא (שלא הגביהו ולא קנאו בתוך הבית, אבל כשיוצא לרשות הרבים קנאו בשנוי רשות שהוציאו מרשות הבעלים, וצירף ידו למטה משלשה וקבלה בידו, דידו חשובה לו כארבעה על ארבעה, והרי הוא לו כחצרו, ואע"פ שאין כאן הגבהה, והכי מוקים לה בכתובות) פטור (מתשלומין אלמא אע"פ שהכים והמעות קיימין אמרינן בדמי קננהו, ולא מפקינן ליה מיניה, ותיובתא דרבא דאמר נטל לא), שהרי איסור גנבה ואיסור סקילה באין כאחד. והלכתא (הא דקתני פטור כגון...) דשדנהו בנהרא (דליתנהו).

רבא איגנבו ליה דיכרי (אילים) במחירתא, אהדרינהו ניהליה (הגנבים) ולא קבלינהו,

היכא דאיתנהו דמרייהו נינהו, ואין זה חייב בתשלומין, דפקדון בעלמא נינהו גביה). והאלהים (שבועה) אמר רב (דפטור) אפילו נטל [ואפילו איתנהו (הקשו התוס', תימה הא תנן בב"ק (סב:)) אין הגונב אחר הגנב משלם תשלומי כפל פירוש כדרשינן וגונב מבית האיש ולא מבית הגנב, ואמר רב בגמ' לא שנו אלא לפני יאוש אבל לאחר יאוש קנאו גנב ראשון, וגנב שני משלם תשלומי כפל לגנב ראשון, אלמא קודם יאוש לא קני ויש לומר דהתם בגנב מוגרר וקפיו דלאו בר קטלא הוא דבעי התראה, אבל הכא במחירת דמחירתו זו היא התראתו דלקמן] וטעמא מהכא... דהא יש לו דמים (כגון אב על הבן דמודה בהו רב דלא קנה וחייב להחזיר, אחרי כן אמרינן...) נאנסו (מיניה משבאו לרשותו) חייב (להחזיר דמיהן) אלמא (לא אמרינן פקדון הוו גביה ואבדו לבעלים, אלא אמרינן...) ברשותיה קיימי (ואבדו לו) הכא נמי (לענין אין לו דמים, אע"פ דאיתנהו, אמרינן לאו פקדון נינהו אלא...) ברשותיה (ובאחריותו) קיימי (וכי גבו להו בי דינא מיניה יש כאן תשלומין עם חיוב מיתה, כאילו גובין משאר נכסים).

(מסקנא דמילתא דרבא) ולא היא (לא מסתברא טעמא דרב בהא, דאע"ג דהיכא דיש לו דמים חייבין באחריותו, לאו קנין הן לו להיות כשאר נכסיו ד...) כי אוקמינא רחמנא ברשותיה (וחייב את הגזלנין לשלם הני מילי...) לענין אונסין (לכריך לטלומי ולא מצי למימר ליה נאנסו, דאשכחן בשומרינן דחייבין הכתוב לישבע אם לא שלח יד במלאכת רעהו, הא שלח, אע"ג דטעין מת או נשבר, דהיינו אונס חייב, דנעשה עליה גזלן בשליחות יד) אבל לענין מקנא (אם קיימין הן אצלו והוא היה בא לעכבו ולומר דמים אני מחזיר לך) ברשותיה דמרייהו קיימי, מידי דהוה אשואל (ומהדר להו בעינייהו, דכתיב והשיב את הגזילה, והאי דכי נאנסו מחזיר דמים ולא מצי אמר ליה נאנסו ומיפטור משום דלא גרע גזלן משואל, דמשום דכל הנאה שלו אוקמינהו רחמנא ברשותו לשלומי

עב. - עב:

אמר רב כל דאתי עלאי במחתרתא קטילנא ליה, לבר מרב חנינא בר שילא. מאי טעמא, אילימא משום דצדיק הוא הא קאתי במחתרתא, אלא משום דקים לי בגוויה דמרחם עלי כרחם אב על הבן.

תנו רבנן דְּמִים לְוֹ (לשון רבים הוא להכי אתא לומר לך) בין בחול בין בשבת (אסור לבן להרוג את אביו במחתרת, שהרי לא בא על עסקי נפשות) אין לו דמים (לשון רבים דכתיב גבי אינש דעלמא להכי אתא, לומר לך) בין בחול בין בשבת (הרגהו).

בשלמא אין לו דמים בין בחול בין בשבת, איצטריך, סלקד"א מידי דהוה אהרוגי בית דין, דבשבת לא קטלינן [כדאמרינן (לה): מלא תבערו אש בכל מושבותיכם] קמ"ל דקטלינן (משום פקוח נפש דהאיך). אלא דמים לו בין בחול בין בשבת, השתא בחול לא קטלינן ליה, בשבת מבעיא? אמר רב ששת לא נצרכא אלא לפקח עליו את הגל [אם כשהיה חותר נפל עליו הגל מפקחין עליו היכא דלא בא על עסקי נפשות, אבל אם בא על עסקי נפשות כיון דניתן להרגו בלא התראה גברא קטילא הוא משעת התירה].

תנו רבנן והכה בכל אדם (אינו בעל הממוזן מותר להרגו, מדלא כתיב והכהו) ומת בכל מיתה שאתה יכול להמיתו. בשלמא, והכה בכל אדם איצטריך, סלקד"א בעל הבית הוא (דמותר להרגו, משום דלהאי גנב...) דקים ליה (בגוויה) דאין אדם (בעל הבית) מעמיד עצמו על ממוזו (הלכך אדעתיה דלמקטליה אתא) אבל אחר (שאר כל אדם) לא (שהרי גנב זה לא בא אלא על עסקי נפשות של זה) קמ"ל (דכיון דעל עסקי נפשות ישראל אתא) דרודף הוא, ואפילו אחר נמי (וניתן להצילו לבעל הבית בנפשו של זה).

אלא ומת בכל מיתה שאתה יכול להמיתו, למה לי, מרוצח נפקא, דתניא מִוֹת־יִוְמָת הַמִּפְּקֵה רֹצֵחַ הוּא, אין לי אלא במיתה

אמר הואיל ונפק מפומיה דרב [הקשו התוס' תימה הא מיהייב לצאת ידי שמים כדאמר בב"מ (צא). גבי החוסם פרה ודש בה ואתנן אסרה תורה אפילו בא על אמו ויש לומר דכאן לא היו רוצים להחזיר אא"כ יתחייבו בדיני אדם]. **פסק הרמב"ם** כל גנב שיש לו דמים אם נפל עליו גל בשבת מפקחים עליו ואם שבר כלים בביאתו הייב בתשלומין, אבל מי שאין לו דמים ששבר כלים בביאתו פטור כמו שביארנו גניבה (ט,ג). **כתב המ"מ** מסק' בגמ' דדוקא שבר דליתנהו, אבל נטל דאיתנהו הייב להחזיר אע"פ שאין לו דמים, וכן עיקר.

תנו רבנן אין לְוֹ דְּמִים (סוף פסוק) אִם-זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו. וכי השמש עליו בלבד זרחה, אלא אם ברור לך הדבר כשמש שאין לו שלום עמך הרגהו, ואם לאו (ספק הוא לך) אל תהרגהו.

תניא אידך אִם-זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו דְּמִים לְוֹ וכי השמש עליו בלבד זרחה, אלא אם ברור לך כשמש שיש לו שלום עמך (שהוא רחמני עליך, ואפילו אתה עומד כנגדו להציל ממונך מידו לא יהרגך) אל תהרגהו, ואם לאו (שספקא הוא לך) הרגהו. קשיא סתמא אסתמא? לא קשיא, **[דף עב ע"ב]** כאן באב (הבא) על הבן [במחתרת, מספק אל יהרגהו בנו, דודאי רחמי האב על בנו, ואפילו הוא מציל ממוזו לא יהרגהו, הלכך דמים לו עד שיודע לך כשמש שהוא אכזרי עליך ושונאך **כתבו התוס'** ברייתא דאם ברור לך כשמש שאין לו שלום עמך הרגהו הא סתמא אל תהרגהו, ובשמעתא קמיייתא דפסחים (ב): דדרשינן לאור יקום רוצח אי פשיטא לך מילתא כנהורא דאנפשות קאתי רוצח הוא וניתן להצילו בנפשו, ופירש שם רש"י כגון בן על האב או כל אדם, ולא יתכן כדאמרינן הכא, דהני אפילו בסתמא רוצח הוא ולא בעינן שיהא פשוט כנהורא אלא התם יש לומר כולה באב על הבן דאי קים ליה בגוויה ששונאו רוצח הוא וניתן להצילו בנפשו, ואי מספקא לך מילתא כליליא יהא בעיניך כגנב ולא ניתן להצילו בנפשו] **כאן בבן על האב** (וכל שכן איניש דעלמא הרגהו מספק, דודאי אדעתא דהכי אתא, דאי קיימת ליה לאפיה קטיל לך, עד שיודע לך כשמש שהוא רחמני עליך כאב על הבן).

עב:

דרך הפתח אינו הורגו עד שיתרו בו בעדים חזי דקאימנא באפך וקטילנא לך, וזה יקבל עליו התראה ויאמר יודע אני, ועל מנת כן אני עושה שאם תעמוד לנגדי אהרוג אותך, אבל בלא התראה לא, דדילמא לאו אדעתא דנפשות קא אתי אלא דאשכח פתחא להדיא ועל אדעתא דאי קאי באפאי ליפוק). **פסק הרמב"ם** ואחד הבא במחתרת או גנב שנמצא בתוך גגו של אדם או בתוך חצרו או בתוך קרפיו בין ביום בין בלילה, ולמה נאמר במחתרת לפי שדרך רוב הגנבים לבוא במחתרת בלילה. השנת הראב"ד אינו נמנע מלכתוב את דעתי שנ"ל אע"פ שדרשו חכמים אם זרחה השמש עליו דרך משל אם ברור לך הדבר כשמש שלא בא על עסקי נפשות... אעפ"כ אין מקרא יוצא מידי פשוטו ביום אינו רשאי להרגו שאין גנב בא ביום אלא להשטמה שומט וכורה מיד ואינו מתעכב לגנוב ממונ גדול ולעמוד על בעליו להרגו אלא גנב בלילה מפני שגנב לילה יודע שבעל הבית בבית או בא להרוג או ליהרג אבל גנב יום אין בעל הבית מצוי בביתו ושמוטה בעלמא הוא וחיי ראשי כל מבין די לו בזה. גניבה (ט,ה). **כתב המ"מ** לפי הברייתא השניה הבא בחצר או בגג או בקרפף דרך הפתח צריך התראה. ורבינו ז"ל לא חילק. ואפשר שהוא סובר שהברייתות חולקות שהברייתא הראשונה אין לה חלוק בין בא במחתרת לדרך פתח דבכל גוונא לא בעי התראה ולא אמרה תורה מחתרת אלא מפני שרוב הגנבים מצויין במחתרת ודברה במצוי וזהו שכתב רבינו בסוף בבא זו לפי שדרך הגנבים לבא במחתרת. ואפשר ג"כ שהוא מפרש ברייתא דאמר מחתרתו זו היא התראתו בפנים אחרים דלאו למעוטי דרך פתח ליבעי התראה אלא כל גנב הרי הוא כבא במחתרת מה בא במחתרת בא להרוג וזו היא התראתו אף כל גנב כד.

אמר רב הונא קטן הרודף (את קטן אחר להרגו) ניתן להצילו בנפשו [כדילפינן לקמן (עג). רוצח נתן להצילו בנפשו, והאי אע"ג דקטן הוא ולא בר קבולי התראה הוא לגבי רדיפה דינו כגדול]. קסבר (רב הונא) רודף אינו צריך התראה (לענין להצילו בנפשו, דלא ניתנה התראה אלא לענין בית דין דלא מצי למקטליה אם הרג בלא התראה) לא שנא גדול ולא שנא קטן.

האמורה בו, ומנין שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו [כגון שהיה מבשף (והעמיד את עלמו צלוי, ולכן אי אפשר להרגו על ליחתו צסיף) או שהיה לו נהר מפסיק ואתה יכול לירות בו חץ או אבן] שאתה רשאי להמיתו בכל מיתה שאתה יכול להמיתו תלמוד לומר מות יומת, מכל מקום? שאני התם דאמר קרא מות יומת. וניגמר מיניה? משום דהוה רוצח וגואל הדם שני כתובין הבאין כאחד (בפרק נגמר הדין, דלא בעינן בהו קרא כדכתיב, הלכך אי לא רבייה הוה אמינא ליבעי מיתה הכתובה בו כגון הכאה, אבל לא להונקו, להטביעו במים) וכל שני כתובין הבאין כאחד אין מלמדין. **פסק הרמב"ם** א. הבא במחתרת בין ביום בין בלילה אין לו דמים אלא אם הרגו בעל הבית או שאר האדם פטורין, ורשות יש לכל להרגו בין בחול בין בשבת בכל מיתה שיכולין להמיתו, שנ' אין לו דמים גניבה (טז,ז). ב. כל גנב שיש לו דמים אם נפל עליו גל בשבת מפקחים עליו גניבה (טז,ג).

תנו רבנן מחתרת, אין לי אלא מחתרת (שחתר כותל) גגו (ועלה לו בסולם) חצירו וקרפיו (ונכנס בו דרך הפתח שמצאו פתוח) מניין? תלמוד לומר ימצא הגנב מכל מקום (מדלא כתיב אם במחתרת ימצאנו וכתיב הגנב יתירה משמע בכל צדדין שיהא נראה לך גנב). אם כן מה תלמוד לומר מחתרת, מפני שרוב גנבים מצויין במחתרת (כלומר מצויין ורגילין לחתור).

תניא אידך מחתרת אין לי אלא מחתרת, גגו חצירו וקרפיו מנין, תלמוד לומר ימצא הגנב מכל מקום. אם כן מה תלמוד לומר 'מחתרת', מחתרתו זו היא התראתו (שאינו צריך התראה אחרת אלא הורגו מיד, דכיון דטרח ומסר נפשיה לחתור אדעתא דהכי אתא, דאי קאי לאפאי קטילנא ליה, ואמרה תורה כיון דרודף הוא אין צריך התראה אלא מצילין אותו בנפשו, אבל נכנס לחצרו וגגו

עליו, כדילפינן (מא.) יומת המת עד שיתיר עצמו למיתה. קא תני הכי גבי רודף דבעי התראה ואם לאו אין מצילין אותו בנפשו]. לא צריכא דקאי בתרי עיברי דנהרא (המתרה מצד זה והרודף והנרדף מצד אחר) דלא מצי אצוליה (והאי פטור וחייב דקאמר אמיתת בית דין קאי, ולאחר שהרגו לנרדף) מאי איכא (כלומר מאי קא רמי עלייהו דהנך רואין למעבד) דבעי איתויי לבי דינא (ומקטליה, דכתיב ובערת הרע מקרבך, הלכך בעי התראה, דבלאו הכי לא מקטלי ליה) בי דינא בעי התראה. איבעית אימא אמר לך רב הונא, אנא דאמרי כתנא דמחותרת, דאמר מחותרתו זו היא התראתו (אלמא משום דמחזקינן ליה רודף לא בעי התראה).

פסק הש"ע א. הרודף את חברו להרגו, והזהירוהו (ביאר הפמ"ע אין צריך לעשות בו התראה ממש ושיקבל ההתראה, אלא אומרים לו זה שאתה רודף אחריו ישראל הוא והתורה אמרה שופך דם האדם באדם דמו ישפך, ובדיעבד אפילו לא אמרו לו אפילו זה, אפ"ה מצילין הנרדף בנפשו של רודף, וראיה מקטן שרודף דאינו בר הבחנת האזהרה הוא, וקאמר ג"כ הורגין אותו להציל ממנו) והרי הוא רודף אחריו, אפילו היה הרודף קטן, הרי כל ישראל מצווים להצילו הו"מ (תכה, א). ב. לפיכך העוברת שהיא מקשה לילד, מותר לחתוך העובר במעיה, בין בסם בין ביד, מפני שהוא כרודף אחריה להרגה. ואם הוציא ראשו, אין נוגעים בו, שאין דוחים נפש מפני נפש וזהו טבעו של עולם הו"מ (תכה, ב).

דף עג ע"א [משנה ואלו הן שמצילין אותן (מן העבירה) בנפשן (ניתנו ליהרג לכל אדם כדי להצילן מן העבירה, ומקראי נפקי) הרודף אחר חברו להרגו, ואחר הזכר, ואחר הנערה המאורסה. אבל הרודף אחר בהמה (לרבעה) והמחלל את השבת, ועובד עבודה זרה (וכל שכן שאר כריתות ומיתות בית דין שאינן עריות) אין מצילין אותן בנפשן (דלא ניתן להצילו בנפשו אלא מדבר שהוא ערוה ויש בה קלון ופגם לנרדף, כגון זכר ונערה המאורסה, ומיהו רוצח בהדיא כתיב ביה,

איתיביה רב חסדא לרב הונא [באשה המקשה לילד ומסוכנת, וקתני רישא החיה פושטת ידה וחותכתו ומוציאתו לאברים, דכל זמן שלא יצא לאויר העולם לאו נפש הוא וניתן להורגו ולהציל את אמו, אבל...] יצא ראשו אין נוגעין בו (להורגו, דהוה ליה כילוד) לפי שאין דוחין נפש מפני נפש (וא"ת מעשה דשבע בן בכרי 'הנה ראשו מושלך אליך' דדחו נפש מפני נפש. התם משום דאפילו לא מסרוהו לו היה נהרג בעיר כשיתפשנה יואב והן נהרגין עמו, אבל אם היה הוא ניצול אע"פ שהן נהרגין לא היו רשאים למסרו כדי להציל עצמן. אי נמי משום דמורד במלכות הוה, והכי מפרש לה בתוספתא דתרומות פ"ז). ואמאי, רודף הוא? שאני התם, דמשמיא קא רדפי לה (לאמיה).

נימא מסייע ליה רודף שהיה רודף אחר חברו להורגו, אומר לו ראה שישראל הוא, ובן ברית הוא (כתבו התוס' 'ישראל' ולא כותי, 'בן ברית' ולא מומר לעכו"ם, דמומרינן לעכו"ם היו מורדין ולא מעלין) והתורה אמרה שפך דם האדם כאדם דמו בשביל אותו ישפך (כל הרואה אותו ישפוך דמו בשביל אותו אדם שהוא רודף דהיינו 'באדם' בשביל הצלת אדם הנרדף) אמרה תורה הצל דמו של זה בדמו של זה (והא הכא דלא קתני יודע אני ועל מנת כן אני עושה ואין כאן קבלת התראה ואפילו הכי מיחייב)? ההיא רבי יוסי ברבי יהודה היא דתניא, רבי יוסי ברבי יהודה אומר חבר אין צריך התראה, לפי שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד (דאפילו בהרוגי בית דין לא בעי התראה אלא להבחין, הלכך חבר לא בעי התראה ולא הבחנה, ועם הארץ בעי לאיתרוי דלא נימא שוגג הייתי, אבל קבלת התראה אפילו בעם הארץ לא בעי).

תא שמע רודף שהיה רודף אחר חברו להורגו, אומר לו ראה שישראל הוא, ובן ברית הוא, והתורה אמרה שפך דם האדם באדם דמו ישפך. אם אמר יודע אני שהוא כן פטור, על מנת כן אני עושה חייב (כל כמה דלא אמר על מנת כן אני עושה שאהרג

מילי אחריני איתקוש ותרוייהו ילפי מהדדי? מעתה, הרי זה בא ללמד ונמצא למד [ביארו התוס' פירוש ונמצא אף למד, דהא ללמד נמי אתא כדררשינן לקמן מה רוצח יהרג ואל יעבור, וכן בההוא דלעיל (נד). משכבי אשה מגיד לך הכתוב ששני משכבות באשה וקאמר הרי זה בא ללמד ונמצא למד, והיינו נמי אף למד דהא ילפינן מיניה העראה בזכור בההיא שמעתין, ולשמואל דמחייב אזכר בכך ג' שנים והא דאמר בחולין (כת). גבי צבי ואיל הרי זה בא ללמד ונמצא למד מה פסולי המוקדשים בשחיטה, התם נמי יש לפרש דאף למד קאמר דללמד אפסולי המוקדשין נמי קא אתי לפטור מן המתנות, כדררשינן בבכורות (טו.)] מקיש רוצח לנערה המאורסה, מה נערה המאורסה ניתן להצילה (מן העבירה) בנפשו (ואכתי ילפא נערה מרוצח שתהרג ואל תעבור, כדלקמן, ומיהו הכא לא אסיקנא במילתיה דרבי, דאגב גררא אתיא) אף רוצח ניתן להצילו בנפשו וכתבו התוס', וא"ת מוהוכה בכל אדם נפקא כדררשינן לעיל (עב:) וי"ל דהתם רשות ואשמעינן קרא דאין לו דמים, אבל הכא קמ"ל דחובה להציל. עוד כתבו התוס' משמעות הלשון שמצילין הנרדף בנפשו של רודף אבל לא יתכן לפרש כן ברודף אחר הבהמה וכיוצא בה (שלא טיך צהממה 'להליל את הנלדף'). לפיכך נראה לפרש דמצילין את האדם מן העבירה בנפשו של עצמו אבל קשה מנערה המאורסה דקאמר שניתן להצילה בנפשו. וא"ת וכיון דמהכא ילפינן דרוצח ניתן להצילו בנפשו, למה לי קרא בטובע בנהר וחיה גוררתו, השתא חברו הורג כדי להציל, התם לא כ"ש, ולא מסתבר למימר דחבירו הורג טפי (מוסיף) לאפרושי מאיסורא (ר"ל שאין לומר שסוג את חבירו חמור יותר, כיון שיש גם כל להליל את החוטא מאיסור) אלא נראה דאי מהכא הוה אמינא עשה, קמ"ל התם דעובר בלא תעמוד על דם רעך].

ונערה מאורסה גופה מנלן כדתנא דבי רבי ישמעאל, דתנא דבי רבי ישמעאל ואין מושיע ליה, הא יש מושיע ליה בכל דבר שיכול להושיע.

גופא מנין לרואה את חברו שהוא טובע בנהר או חיה גוררתו או לסטין באין עליו שהוא חייב להצילו תלמוד לומר לא תעמד על-גם רעך. והא מהכא נפקא, מהתם נפקא אבדת גופו (כגון נטבע בנהר מניין שאתה מצווה על השבתו) מניין תלמוד לומר והשבתו לו וכתבו התוס' הכא מוקי ליה לאבידת

והאי דנקט בהמה משום דדמיה לעריות, ונקט נמי ע"ז משום דסלקד"א תיתי בק"ו כדלקמן, ושבת נמי תיתי בגזירה שוה).

(גמרא) תנו רבנן מניין לרודף אחר חבירו להרגו שניתן להצילו בנפשו תלמוד לומר לא תעמד על-גם רעך. והא להכי הוא דאתא, האי מיבעי ליה לכדתניא מניין לרואה את חבירו שהוא טובע בנהר, או חיה גוררתו, או לסטין באין עליו, שהוא חייב להצילו תלמוד לומר לא תעמד על-גם רעך (לא תעמוד עצמך על דמו אלא הצילהו)? אין הכי נמי. ואלא ניתן להצילו בנפשו מנלן? אתיא בקל וחומר מנערה המאורסה, מה נערה המאורסה, שלא בא אלא לפוגמה (לביישה ולזלזלה) אמרה תורה ניתן להצילה בנפשו (כדילפינן לקמן מואין מושיע לה כתבו התוס' וא"ת ההוא פגם חמור מרוצח שזה בסקילה וזה בסייף לאו פירכא היא דהכא לא קפיד קרא ואיסורא אלא אפגימא, דהא נעבדה בה עבירה או שאין מקפדת על פגמה אין מצילין אותה בנפשו כדמוכח שמעתין, ופשיטא דיש פגם גדול בנהרג מבנערה המאורסה שנאנסה. וא"ת ומנא לן דאפגימא קפיד רחמנא דילמא ואיסורא קפיד מדאיצטריך למעוטי עובד עבודת כוכבים ומחלל שבת ובהמה ורש"י פי' לקמן דאפגימא קפיד מדגלי בהני ולא בעבירות אחרות. ועוד י"ל דאין מושיע לה משמע דאבושתה קפיד קרא) רודף אחר חבירו להרגו על אחת כמה וכמה.

וכי עונשין מן הדין (מקל וחומר)? דבי רבי תנא הקישא הוא [שהוקש רוצח לנערה המאורסה, וכל היקש וגז"ש שוה המופנת הרי הוא כמפורש במקרא ועונשין ממנו לפי שלא ניתנה למדרש מעצמו, אבל מק"ו שאדם דן ק"ו מעצמו אע"פ שלא קבלו מרבו אין עונשין ממנו, כדילפינן במכות (יד.)] פ"י פאשר יקום איש על-רעהו ורצתו נפש, וכי מה למדנו מרוצח (כאן לפטור את האונס דקאמר ליה קרא אין לנערה חטא מות כי כאשר יקום איש דמשמע כי היכי דהתם אונס פטור הכי נמי פטורה, אלא משמע שזה בא ללמד על הנערה, ונמצא שנכתב כאן ללמד הימנה כלומר נמצא אף למד, דמשום

'נער' להביא את הזכור, 'נערה' כמשמעו. **התופ'** הביאו את פירוש רש"י וכתבו ואע"ג דאמרינן בכתובות (מ: גבי קנס כל מקום שנאמר נער אפילו קטנה במשמע, הכא הוי מצי למיכתב נערה דעל כרחיק לאו בקטנה איירי אלא בבת עונשין. ועוד יש לפרש דטובא נערה כתיבי בפרשה. ומיהו בסמוך משמע דמחד דריש דקאמר איידי דכתב נער כתב נמי נערה פירוש איידי דכתב נער למעוטי בהמה כתב נערה כלומר כפשטיה דקרא דעל כרחיק נערה קרינן דהא בנערה מישתעי) 'חטא' אלו חיובי כריתות, 'מות' אלו חייבי מיתות בית דין.

כל הני למה לי? צריכי, דאי כתב רחמנא נער משום דלאו אורחיה (ליבעל, ואיכא בזיון ובשת גדול) אבל נערה דאורחה אימא לא. ואי כתב רחמנא נערה משום דקא פגים לה (בבתולין, ומגנה על בעלה) אבל נער דלא קא פגים ליה אימא לא. ואי כתב רחמנא הני **[דף עג ע"ב]** משום דהאי לאו אורחיה הוא (בבעילות) והא קא פגים לה (כתבו התופ' לאו פירכא גמורה היא דאיכא למימר אידך יוכיח (היינו שאס נאמר 'מה לזכר שאין לרכו צנעילות' אפשר לפיכך 'נערה תוכיח שזכרה צנעילות' וכלל זאת יס צה לין כדף, וה"ה שנאמר 'מה לנערה המאורסה שכן פוגמה'...) וכי האי גוונא בפסחים (עז). גבי תמיד ופסח דדחו שבת ומומאה ולא יליף מיניהו שאר קרבנות צבור) אבל שאר עריות, דאורחיהו ולא נפיש פיגמייהו (כארוסה שחביבה ויעלת הן על הארום, ועכשיו מתגנה עליו. אבל שאר עריות פנויות בתולות (נ"ל שהטובה כגון אחות או בת) לא מפגמי כולי האי, וכן נשואות בעולות לא מפגמי כולי האי כמו ארוסה) אימא לא, כתב רחמנא חטא. ואי כתב רחמנא חטא הוה אמינא אפילו חייבי לאוין, כתב רחמנא מות. ואי כתב רחמנא מות הוה אמינא חייבי מיתות בית דין אין, חייבי כריתות לא, כתב רחמנא חטא (הגכעק"א לקק מדברי רש"י שהגלה ילאה מכלל זה, אמנס מדברי הרמב"ם לקק, שהיא בכלל כייסות). ולכתוב רחמנא חטא מות (דאתרבו לה כריתות ומיתות בית דין) ולא בעי נער ונערה? אין הכי נמי, ואלא נער נערה, חד למעוטי עובד ע"ז (דמלקד"א תיתי בק"ו כדלקמן) וחד למעוטי בהמה (משום דדמי

גופו, ובב"מ (כה:)) מוקי ליה שלא יאכיל עגל לעגלים **התם דריש והשבותו**, והכא לו יתירה? אי מהתם הוה אמינא הני מילי בנפשיה (אם זה הרואהו יכול להצילהו יצילהו) אבל מיטרח ומיגר אנורי אימא לא, קמ"ל (לא תעמוד על דם רעד, לא תעמוד על עצמך משמע, אלא חזור על כל צדדין שלא יאבד דם רעד).

תנו רבנן אחד הרודף אחר חבירו להרגו, ואחר הזכר, ואחר נערה המאורסה, ואחר חייבי מיתות בית דין, ואחר חייבי כריתות ודערויות קאמר, דאיכא עבירה ופגם, ותנא דמתניתין נמי הכי סבירא ליה מדלא קא מרמינן סתמא אסתמא ותנא הני והוא הדין לכל עריות כתבו התופ' בעריות מיירי דומיא דנערה. וא"ת תיפוק ליה מדאיתקוש כל עריות כדאמרינן ביבמות (נד:): "ל מדמעט בהמה ש"מ דלא מקשינן הכי. מיהו קשה הא בהמה לא איתקש מדמייבעיא לן קרא לרבות העראה בבהמה לעיל (נה:)) מצילין אותן בנפשו. אלמנה לכהן גדול (כהן גדול הרודף אלמנה לאונסה אע"פ שיש שם פגם דקא משוי לה חללה אין מצילין אותה בנפשו, כדמפרש לקמן דחייבי לאוין אין ניתנין להציל בנפשם) גרושה וחלוצה לכהן הדיוט אין מצילין אותן בנפשו. נעבדה בה עבירה (כבר) אין מצילין אותה בנפשו (דהא אפגימה לה, וקרא אפגימה קפיד מדגלי בהני ולא בעבירות אחרות). יש לה מושיע (על ידי דבר אחר בלא הריגה) אין מצילין אותה בנפשו (שהרי כשישיגוהו יהיה לה מושיע). רבי יהודה אומר אף האומרת (למצילין הרודפין אחריו) הניחו לו (ואל תרדפו אחריו) שלא יהרגנה (קודם שתישיגוהו אע"פ דאונסה היא ומיראה היא דקאמרה אין מצילין אותה).

מנא הני מילי? אמר קרא וְלַנֶּעֱרָ לֹא-תַעֲשֶׂה דָבָר אֵין לַנֶּעֱרָ חֲטָא מִוֹת (אכולהו קאי אין מושיע לה, וקרא יתירא הוא ולדרשה, דהא כתיב ולנערה לא תעשה דבר) 'נער' זה זכור, 'נערה' זו נערה המאורסה (פירש רש"י נער כתיב וקרינן נערה, נדרש מקרא ונדרש מסורת

אמר ליה רב פפא לאביי אלמנה לכהן גדול נמי, קא פגים לה (ואי טעמא דקרא משום פגימה היא אמאי אמעיסו חיבי לאוין, ואדרבנן קא פריך דאמרי טעמא משום פגמה הוא) אמר ליה אפיגמה רבה (כגון עריות דכריתות שהן חמורות והויא הרפתה מרובה שהולד ממזר ונעשית זונה בבעילתו) קפיד רחמנא, אפיגמה זוטא (אינה נעשית זונה אלא הללה) לא קפיד רחמנא.

'חטא' אלו חיבי כריתות' ורמינהו ואלו נערות שיש להן קנס, הבא על אחותו [כלומר אפילו בא על אחותו, דלא קרינא בה ולו תהיה לאשה, אפילו הכי קרינא בה ונתן האיך השוכב עמה דאתרבי מקראי בכתובות (כט:)] ואע"ג דחייב כרת לא מפטר מתשלומין, ואי ניתן להצילה בנפשו אמאי משלם, הרי מיתה ותשלומים יש כאן, ואע"ג דלא אקטול פטור מתשלומין, כדקיימא לן (כתובות לה.) בכל חיבי מיתות בית דין שוגגין דנפקא לן מדתניא דבי חזקיה מה מכה בהמה לא חלקת בה... אף מכה אדם לא תחלוק בו?]

אמרוה רבנן קמיה דרב חסדא משעת העראה דפגמה (קרי ליה נבעלה ואפגימה במקצת) איפטר לה מקטלא (ושוב אין מצילין אותה מגמר ביאה בנפשו, וקנסא לא מיחייבי אלא משום גמר ביאה שהוא מוציא בתוליה, והאי גמר ביאה לאו דווקא ביאת המירוק שהיא מזריע, דקרא אבתולים קפיד דכתיב נערה בתולה אשר לא אורסה, אלא גמר ביאה דהכא הכנסת עטרה היא) ממונא לא משלם עד גמר ביאה [כתבו התוס' פי' רש"י שהוא מוציא בתוליה, וקשה דבלא השרת בתולים נמי משלם קנס כדאמר בקדושין (ט:)] באו עליה עשרה בני אדם ועדיין היא בתולה רבי אומר הראשון בסקילה וכולן בחנק ואמרינן מודה רבי לענין קנס דכולהו משלמי, וביבמות (נט.) מוקמינן ולו תהיה לאשה באשה הראויה לו פרט לאלמנה לכה"ג בבא עליה שלא כדרכה (א"כ מוכח ט"ס קנס גם נלא הסרת בתולים) אלא הכא היינו טעמא דלא משלם אתחילת ביאה משום

לעריות) ושבת (שבת כדי נקטיה ואגב גררא איידי דתנן במתניתין, מיהו קרא לא בעי למעוטי דכיון דאמעיסא ע"ז מהיכא תיתי שבת, הא לא סלק"ד לאתויי אלא בחילול חילול מע"ז כדלקמן, דר"ש לקמן הוא (עד:). **ביארו התוס'** אי לאו כתיב אלא חד הוה מוקמינן ליה למעוטי בהמה ושבת. ותימה דבהמה ושבת היכי ממעט מחד. **וטפי** היה נראה לומר דמחד ממעט ע"ז ושבת. וא"ת ולמה לי קרא למעוטי שבת הא מציל גופיה קא מחלל שבת דחובל בחבירו ואיך יחלל שבת להציל חבירו מחילול שבת דאין זה מקלקל בחבורה, דאיכא תקוני גברא כיון דמיחייב מיתה כדפריך לעיל (לה.) וי"ל דמ"מ ס"ד דגזירת הכתוב כראב"ש.]

ולרשב"י יוחי דאמר עובד עבודה זרה ניתן להצילו בנפשו, למה לי? חד למעוטי בהמה, וחד למעוטי שבת. סלק"ד א תיתי שבת מחילול חילול מע"ז [כתבו התוס' כל הני דלקמן (פג.) דכתיב בהו חילול לא גמרינן מע"ז אלא שבת, דשבת וע"ז כתיב בהו חילול במקום מיתה].

ולראב"ש דאמר מחלל את השבת ניתן להצילו בנפשו, דאתיא שבת מחילול חילול מע"ז, מאי איכא למימר? חד מיעוט למעוטי בהמה, ואידך איידי דכתב רחמנא נער (להביא את הזכור) כתב נמי נערה (כלומר כפשטיה דקרא, דעל כרחיה נערה קרינא ביה, דהא בנערה משתעי 'ולנערה לא תעשה דבר').

'רבי יהודה אומר אף האומרת הניחו לו שלא יהרגנה'. במאי קמיפלגי, אמר רבא במקפדת על פיגמה (דאי בשאינה מקפדת לא קאמרי רבנן למקטליה משום עבירה, דלא חמיר מעבודה זרה ושבת) ומניחתו שלא יהרגנה. רבנן סברי אפיגמה קפיד רחמנא (מדלא כתיב בהאי קרא אלא מידי דפגמה, ש"ש אפגמה קפיד) והרי מקפדת על פיגמה. ורבי יהודה האי דקאמר רחמנא קטליה משום דמסרה נפשה לקטלא (שיש צנועות שמוסרין עצמן למות שיהרגנה ולא תבעל לו, ואמרה תורה הציל דמה בדמו) הא לא מסרה נפשה לקטלא.

כר"ע דברייתא דאמר נערה שנתארסה ונתגרשה יש לה קנס וקנסה לאביה, הא קתני סיפא הבא על בתו פטור משום דמתחייב בנפשו ובנתארסה ונתגרשה איירי ואי דאב תיפוק ליה דאפילו בא עליה אחר קנסה לאביה, ואין לומר דאיצטריך היכא דלא הספיקה לעמוד בדין עד שבגרה, דמה עמידה בדין שייך בדבר שהוא שלו. **ונראה לפרש** דלעולם לעצמה ואפילו במפותה מיחייב אי אמרה בשעה שבא עליה שאינה מוחלת הקנס. **מיהו** בירושלמי פריך לה ומשני כגון שלא הספיקה לעמוד בדין עד שמת האב **אבל יש להוכיח** דעל כרחיך מתניתין לא מתוקמא כר"ע דברייתא, דהא רב פפא אית ליה התם (לד): חידוש הוא שהידשה תורה בקנס כו' והש"ס קאמר התם (לה): דמאן דאית ליה חידוש... על כרחיך סבר לה כר"ע דמתני', ובירושלמי אמתניתין דיתומה שנתארסה ונתגרשה איכא פלוגתא דאמוראי דאיכא למאן דאמר המפתה פטור בכשת ופגם אבל קנס אינה יכולה למחול ואיכא לאוקמי רב פפא דהכא כי ההוא, ומאן דאמר התם פטור מן הכל, סבר כאידך שינויא דהכא).

אביי אמר (לעולם באנוסה, וכגון...) ביכול (המציל) להציל באחד מאבריו (של זה, שלא ניתן להורגו מעתה) ורבי יונתן בן שאול היא. דתניא, רבי יונתן בן שאול אומר רודף שהיה רודף אחר חבירו להורגו, ויכול (הנרדף או הרואהו) להצילו באחד מאבריו ולא הציל (אלא בנפשו) נהרג עליו. מאי טעמא דרבי יונתן בן שאול, דכתיב **וְכִי־יִנָּצוּ אַנְשִׁים** ואמר רבי אלעזר במצות שבמיתה (שהוא מתכוין להרוג את חבירו והכה את האשה) הכתוב מדבר, דכתיב, **וְאִם־אָסֹן יְהִיָּה וְנִתְּתָה נַפְשׁ תַּחַת נַפְשׁוֹ**, ואפילו הכי אמר רחמנא **וְלֹא יְהִיָּה אָסֹן עָנוּשׁ יַעֲנֵשׁ** (ואי לא מתכוין להרוג, דשוגג הוא, אמאי מקטיל, אלא לאו שמע מינה במתכוין, וסתם רוצח ניתן להצילו בנפשו כדאמרינן לעיל, וזה רודף היה, שהיה מתכוין, ואפילו הכי כתיב דאם לא יהיה אסון שאין כאן חיוב מיתה, ענוש יענש דמי ולדות) אי אמרת בשלמא יכול להציל באחד מאבריו לא ניתן להצילו בנפשו היינו דמשכחת לה דיענש, כגון שיכול להציל באחד מאבריו. אלא אי אמרת יכול להציל באחד מאבריו נמי ניתן להצילו בנפשו היכי משכחת לה דיענש? דילמא שאני הכא (להכי

דקם ליה בדרבה מיניה, הלכך לא משלם הכא עד גמור ביאה, אבל בעלמא משלם קנס משעת העראה. וי"מ דלא אתרבאי העראה כגמר ביאה אלא לענין עריות, וחייבי לאוין ועשה, ויבמה, ואשה לבעלה ביבמות (נה). אבל לענין קנס לא איתרבאי (ולכן לא חייב קנס על העלאה). **וא"ת** (להקשות על ה"מ) על כרחיך למ"ד העראה זו הכנסת העטרה אי אהעראה לא מיחייב, הא בגמר ביאה לאו בתולה היא, הא לאו פירכא היא, דאחבי חייב רחמנא (על זה סהיתא בתולה לפני הציאה) תדע מדלא ילפינן (חיוצ) העראה מנערה המאורסה, דאי אהעראה פטור, בגמר ביאה היכי מחייב הא לאו בתולה היא, אלא בהכי חייב רחמנא. **ומיהו בירושלמי** דכתובות משמע דאהעראה משלם קנס (ללא כה"מ) דאמרינן הערו בה עשרה ועדיין היא בתולה כולוהו משלמין קנס).

הניחא למאן דאמר [ביבמות (נה):] העראה זו נשיקה (נשיקת אבר איכא לאוקומה דפגימה היא, דמיקרי בעולה ועדיין בתוליה לא יצאו לאיחויביה קנסא דחמשים) אלא למאן דאמר העראה (שעשה הכתוב בכל התורה כבעילה) זו הכנסת עטרה (וגמר ביאה כגון דשפחה חרופה דכתיב בה שכבת זרע היינו ביאת המירוק אין כאן העראה פגם בלא הוצאת בתולים, ונמצאו מיתה דניתן להציל ותשלומין באין כאחד) מאי איכא למימר?

אלא אמר רב הפדא כגון שבא עליה (הוא או אחר כבר) שלא כדרכה, וחזר ובא עליה כדרכה (דלא ניתן בביאה זו להצילה בנפשו שכבר נפגמה). **רבא אמר** במניחתו שלא יהרגנה, ורבי יהודה היא [דאמר לא ניתן להצילו בנפשו כתבו התוס' לא לגמרי כוותיה דהא קתני נערה אין קטנה לא, ולרבי יהודה אפילו קטנה כדמוכח בכתובות (כט.)].

[דף עד ע"א] **רב פפא אמר** (הא דקתני אחותו יש לה קנס) במפותה (דבת קנסא נמי היא, ולהצילה לא ניתן דהא אינה מקפדת) ודברי הכל (חקשו התוס', תימה היכי מוקמינן במפותה, הא קתני סיפא אשת אחיו דיש לה קנס, ועל כרחיך בנתארסה ונתגרשה, דאי בעודה תחתיו הייבי מיתות פטורין כדתנן התם ונערה שנתארסה ונתגרשה קנסה לעצמה כדקתני ר"ע בסיפא, ואי במפותה הרי מחלה כדמוכח בכתובות (לב). דמוקי מתני' דאלו הן הלוקין ביתומה ומפותה, וכ"ת דאתיא

עד.

שכאן זה גילוי מילתא על הסגנלא והא דאיצטריכא לעיל חד למעוטי עכו"ם היינו נמי למ"ד עונשין, ומ"ד אין עונשין הוה משני חד למעוטי בהמה דדמי לעריות ואידך אידי דכתיב נער כתיב נמי נערה.

תניא, רבי אלעזר ברבי שמעון אומר המחלל את השבת ניתן להצילו בנפשו. סבר לה כאבוה דאמר עונשין מן הדין, ואתיא שבת בחילול חילול מע"ז (מחללה מות יומת ומזרעך לא תתן להעביר למולך ולא תחלל).

פסק הרמב"ם אבל... רדף לעשות מלאכה בשבת או לעבוד ע"ז, אע"פ שהשבת וע"ז עיקרי הדת אין ממיתין אותו עד שיעשה ויביאוהו לבית דין וידינוהו וימות רוצח ושמירת הנפש (א"א).

פסק הש"ע א. וכן הרודף אחר הזכר או אחר אחת מכל העריות (לאנסה) חוץ מהבהמה, מצילין אותו אפילו בנפש הרודף. ואם רדף אחר ערוה ותפס ושכב עמה, כיון שהערה בה, אע"פ שלא גמר ביאתו, אין ממיתין אותו עד עמדו בדין חו"מ (תכה,ג).

ב. הרואה את חבירו טובע בים, או לסטים באין עליו, או חיה רעה באה עליו, ויכול להצילו הוא בעצמו או שישכור אחרים להציל, ולא הציל, או ששמע עובדי כוכבים או מוסרים מחשבים עליו רעה או טומנים לו פח ולא גילה אוזן חבירו והודיעו, או שידע בעובד כוכבים או באנס שהוא בא על חבירו, ויכול לפייסו בגלל חבירו ולהסיר מה שבלבו ולא פייסו, וכיוצא בדברים אלו, עובר על לא תעמוד על דם רעך חו"מ (תכו,א).

ג. רדף אחר ערוה, ואחרים היו רודפים אחריו להצילה, ואמרה להם הניחוהו כדי שלא יהרגני, אין שומעין לה אלא מבהילין אותו ומונעין אותו ע"י הכאת אבריו, ואם אינם יכולים באבריו אפילו בנפשו **ביאר באר הגולה** בברייתא פלוגתא דר' יהודה ורבנן ופסק רבנן... חו"מ (תכה,ד). ד. כל ישראל מצווים להצילו באבר מאברי הרודף, ואם אינם יכולים לכונן ולא להצילו אלא א"כ יהרגו לרודף, הרי אלו הורגים אותו אף על פי שעדיין לא הרגו... חו"מ (תכה,א).

ה. רודף שהיה רודף אחר חבירו להרגו, או אחר אחת

משלם, ואע"ג דאיכא צד מיתה משום... דמיתה לזה ותשלומין לזה (המיתה והתשלומין אינן באין לו על ידי אדם אחד, שהמיתה באה עליו בשביל חבירו שהיה מריב עמו, והתשלומין דבעל האשה הן דאיניש דעלמא הוא, הלכך לא מיפטר מתשלומין דהאי משום חיוב מיתה דמיהייב אאידך).

לא שנא (אם היה כאן חיוב מיתה אין חילוק להתחייב תשלומין, בין שהמיתה באה עליו בשביל בעל התשלומין, בין שבאה עליו בשביל אחר פטור) דאמר רבא רודף שהיה רודף אחר חבירו, ושיבר את הכלים, בין של נרדף ובין של כל אדם פטור. מאי טעמא מתחייב בנפשו הוא (ברדיפה זו, שהרי ניתן להציל בנפשו, ואע"ג דכלים הללו של שאר כל אדם הן דמיתה לזה ותשלומין לזה פטור).

ונרדף ששיבר את הכלים, של רודף פטור, של כל אדם חייב. של רודף פטור שלא יהא ממונו חביב עליו מגופו (פתבו התוס' דמדניתן להצילו בנפשו כל שכן דניתן בממונו) של כל אדם חייב שמציל עצמו בממון חבירו. ורודף שהיה רודף אחר רודף להצילו, ושיבר את הכלים בין של רודף בין של נרדף, בין של כל אדם פטור. ולא מן הדין, שאם אי אתה אומר כן נמצא אין לך כל אדם שמציל את חבירו מיד הרודף.

אבל הרודף אחר בהמה. תניא, רבי שמעון בן יוחי אומר העובד עבודה זרה ניתן להצילו בנפשו מקל וחומר ומה פגם הדיוט ניתן להצילו בנפשו, פגם גבוה לא כל שכן.

וכי עונשין מן הדין? קא סבר עונשין מן הדין ופתבו התוס' לא דמי לעונשין מן הדין דאפליגו בה אב"י ורבא לקמן (עו). בדפרישית (גג): [הנוב"י תנינא חו"מ סי' ס' הקשה קדצני התוס' כפי גירסתו משוללים הנה (ע"ש) ולכן ביאר שיש טעות בתוס' וכך ל"ל לא דמי לעונשין מן הדין דפ"ק למכות כדפרישית דפרק ד' מיתות, אלל דמי לעונשין מן הדין דפליגי אב"י ורבא. וביאור הדברים שכאן זה לא דומה לחותו בת אביו, שכל"ע אין עונשין מן הדין, ששם התורה לייקה לכתוב חותו בת אביו, אלל כאן זה דומה לביתו מאנוסתו דפליגי אב"י ורבא. כיון

עד. - עד:

למדנו מרוצה, מעתה, הרי זה בא ללמד ונמצא למד, מקיש רוצה לנערה המאורסה, מה נערה המאורסה ניתן להצילו בנפשו, אף רוצה ניתן להצילו בנפשו. ומקיש נערה המאורסה לרוצה, מה רוצה יהרג ואל יעבור (ואם אמר לו הוי רוצה והרוג את הנפש ואם לאו הריני הורגך, יהרג ואל יעבור) אף נערה המאורסה תהרג ואל תעבור.

רוצה גופיה מנא לך? סברא הוא (שלא תדחה נפש חבירו, דאיכא תרתי, אבוד נשמה ועבירה מפני נפשו, דליכא אלא חדא אבוד נשמה והוא לא יעבור, דכי אמר רחמנא לעבור על המצות משום וחי בהם משום דיקרה בעיניו נשמה של ישראל, והכא גבי רוצה כיון דסוף סוף איכא איבוד נשמה למה יהא מותר לעבור, מי יודע שנפשו חביבה ליוצרו יותר מנפש חבירו, הלכך דבר המקום לא ניתן לדחות).

דההוא דאתא לקמיה דרבה, ואמר ליה אמר לי מרי דוראי (אדון עירי, ונכרי הוה) זיל קטליה לפלניא, ואי לא קטלינא לך. אמר ליה לקטלוך ולא תיקטול. מי יימר דדמא דידך סומק טפי, דילמא דמא דהוא גברא סומק טפי (מי יודע שיהא דמך חביב ונאה ליוצרך יותר מדם חבירך, הלכך אין כאן לומר וחי בהם ולא שימות בהם, שלא התיר הכתוב אלא משום חביבות נפשם של ישראל להקב"ה, וכאן שיש אבוד נפש חבירו לא ניתן דבר המלך לדחות שצוה על הרציחה).

כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן לא שנו אלא שלא בשעת השמד, אבל בשעת השמד אפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור (שלא ירגילו הגויים להמריך את הלבבות לכך).

כי אתא רבין אמר רבי יוחנן אפילו שלא בשעת השמד, לא אמרו אלא בצינעא, אבל בפרהסיא אפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור. מאי מצוה קלה? אמר רבא בר יצחק אמר רב [דף עד ע"ב] אפילו לשנויי ערקתא

מהעריות לאונסה, ושבר כלים, בין של נרדף בין של כל אדם, פטור, שהרי הוא מתחייב בנפשו, שכיון שרדף התיר עצמו למיתה ולכן פטור מהתשלומין. ואם הנרדף שבר כלים של רודף, פטור, שלא יהא ממונו חמור מגופו. ואם היו של אדם אחר, חייב, שהמציל עצמו בממון חבירו, חייב. (הגה וע"ל סי' שנ"ט ס"ד). ואחד שרדף אחר הרודף להציל את הנרדף, ושבר כלים בין של רודף בין של כל אדם, פטור, כדי שלא יבואו מלימנע מלהציל את הנרדף הו"מ (שפג).

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוידק נימנו וגמרו בעלית בית נתזה (שם האישי) בלוד כל עבירות שבתורה אם אומרים לאדם עבור ואל תהרג, יעבור ואל יהרג (וחי בהם ולא שימות בהם) חוץ מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים.

ועבודה זרה לא, והא תניא, אמר רבי ישמעאל מנין שאם אמרו לו לאדם עבוד עבודה זרה ואל תהרג מנין שיעבוד ואל יהרג תלמוד לומר וְחַי בָּהֶם ולא שימות בהם. יכול אפילו בפרהסיא תלמוד לומר ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי (בפרהסיא איכא חלול השם וצריך לקדש את השם וזהו ונקדשתי שמוסר נפשו על אהבת יוצרו)?

אינהו דאמור כרבי אליעזר. דתניא, רבי אליעזר אומר וְאֶתְּבֹתָ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ (משמע שלא תמירנו בעבודה זרה) בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ וּבְכָל־מְאֹדְךָ, אם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאדך, ואם נאמר בכל מאדך למה נאמר בכל נפשך, אם יש לך אדם שגופו חביב עליו מממונו לכך נאמר בכל נפשך (כלומר תהא אהבתו חביבה לך יותר מכל החביב לך) ואם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר בכל מאדך. גילוי עריות ושפיכות דמים כדרבי. דתניא, רבי אומר פִּי פֹאֶשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל־רֵעֵהוּ וּרְצָחוֹ וְנָפֶשׁ כֵּן הַדָּבָר תִּזְהָה, וכי מה

עד:

יצחק ב"ר מרדכי דע"כ בביאת עכו"ם נאסרה לבעל כדאמרינן התם דאיכא פרוצות בכתובות (כו:); גבי האשה שנחבשה בידי עכו"ם על ידי נפשות אסורה לבעלה ואמרינן נמי במגילה (טו:). כאשר אבדתי מבית אבא כך אבדתי ממך, אלמא לגבי בעלה לא חשיבא ביאת עובד כוכבים כביאת בהמה, וגם לכהונה נפסלת בביאתו אע"פ שבביאת בהמה אינה נפסלת דאין זנות לבהמה כדאמרינן ביבמות (נמ:). דזרעיה דעובד כוכבים הוא דאפקריה רחמנא לענין חיים, אבל ביאת דעובד כוכבים לא אפקריה, וכיון דנאסרה לבעל אסורה לבעול מונטמאה ונטמאה, ואמרינן נמי בסוטה (כו:). דכותי מקנין על ידו ופוסל בתרומה ופריך פשיטא ונסתרה והיא נטמאה אמר רחמנא אחד לבעל ואחד לתרומה ומשני מהו דתימא כי אמר ונסתרה והיא נטמאה הני מילי היכא דבהך ביאה אסירה ליה לאפוקי עכו"ם דבלאו הכי אסירה ליה קמ"ל אלמא אפילו גבי עובד כוכבים שייך ונטמאה לאסור לבעל והוא הדין לבעול והא דלא פריך הכא והא אסתר עריות הואי, דקים ליה דמהני טעמא דקרקע עולם לענין דלא מיהייבא למסור עצמה משום עריות, דהא מרוצה ילפינן ורוצה גופיה כי מיהייב למסור עצמו ה"מ קודם שיהרוג בידים, אבל היכא דלא עביד מעשה כגון שמשליכין אותו על התינוק ומתמעך מסתברא שאין חייב למסור עצמו דמצי אמר אדרבה מאי חזית דדמא דחבראי סומקי טפי דילמא דמא דידי סומק טפי כיון דלא עביד מעשה (ו"ל הגר"ח ציסודי התורה פ"ה ל"ע דלכרי התוס' למאי ענין נערה המאורסה למי שמשליכין אותו על התינוק ונתמעך, דהתם איהו לא הוי רולח כלל ולא עבר על פשיכות למיס, דהא לא הוי רק כאלן ועץ ביד הכולח שמסליך אותו, למי שמסליך אותו הוא הכולח, ולהכי לא חייב למסור את עצמו, משא"כ נערה המאורסה אף ללא קעצה מעשה, מ"מ הרי היא עוצרת על גילוי עריות, ולהכי שפיר הדין נותן דתהרג ואל תעבור. ונראה לכוונת התוס' כך היא, לכיון דרולח הוא מסבירא למאי חזית דלמא לידך וכו', א"כ הא גם אם הוא מסכחין ליהא בזה דין רולח ורק ללא ליעבד מעשה ג"כ לא היה חייב למסור עצמו למי אמר אדרבה מאי חזית דלמא לחבראי סומק טפי לילמא דמא לידי סומק טפי כיון ללא קעבד מעשה) והא דקאמר אף נערה המאורסה תהרג ואל תעבור יהרג גרסינן ואבועל קאי דעביד מעשה, אבל הנערה עצמה שהיא קרקע עולם אין חייבת למסור עצמה, ואי גרס תהרג יש לפרש דתהרג הנערה קודם שתעשה מעשה שתביא עליה את הערוה, אבל לענין חלול השם משום פרהסיא לא ס"ד דמהני טעמא דקרקע עולם, וכן נמי יש לפרש ביבמות (גג:). דאמר רבא אין אונס לערוה שאין קישוי אלא לדעת, דאם אומר לו שיהרגהו או יניח שיביאוחו על הערוה ויודע שאם יביאוחו אי אפשר שלא יתקשה לא מצינו למימר דלא עביד מעשה שהקישוי חשיב מעשה ואם היה כבר מקושה ועומד והעכו"ם הביאוחו על

דמסאנא (שרוך הנעל, שאם דרך הנכרים לקשור כך ודרך ישראל בענין אחר, כגון שיש צד יהדות בדבר ודרך ישראל להיות צנועים, אפילו שנוי זה שאין כאן מצוה אלא מנהג בעלמא יקדש את השם בפני חבריו ישראל, והאי פרהסיא מדבר בישראל בתמו התוס' לכאורה משמע דמנעליהם משונין משל עכו"ם כדאמר נמי בב"ק (נמ:). גבי אלעזר זעירא דהוה סיים מסאני אוכמי וקאמר שהיה מתאבל על ירושלים (משמע שקאר יהודים לזכו נעלים לזנות) וכך משמע במסכת תענית (כב:). גבי ההוא גברא דהוה מסיים מסאני אוכמי ולא רמי חומי. וקשה דבביצה (טו:). תנן אין משלחין מנעל לבן ביום טוב מפני שצריך ביצת הגיר להשחירו (א"כ מוכח שהיהודים לזכו נעלים שחורות). ומפרש ר"ת דדוקא רצועות המנעל היו משונות משל עכו"ם דשל עכו"ם שחורות ושל ישראל לבנות, ומסאני אוכמי דבכל דוכתי היינו רצועות שחורות אבל המנעל ודאי היה שחור). וכמה פרהסיא? אמר רבי יעקב אמר רבי יוחנן אין פרהסיא פחותה מעשרה בני אדם. פשיטא, ישראלים בעינן, דכתיב וְנִקְדְּשֵׁתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

בעי רבי ירמיה תשעה ישראל ונכרי אחד מהו? תא שמע, דתני רב ינאי אחוה דרבי חייא בר אבא אתיא תוך תוך (דעשרה בעינן וכולהו ישראל) כתיב הכא וְנִקְדְּשֵׁתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וכתיב התם הַבְּדִלוּ מֵתוֹךְ הָעַדְהָ הַזֹּאת מה להלן (במרגלים) עשרה וכולהו ישראל אף כאן עשרה וכולהו ישראל.

והא אסתר פרהסיא הואי ונבעלה לנכרי ולא מסרה נפשה לקטלא הקשו התוס', תימה דה"ל לאקשווי עריות הואי דרוצה ונערה המאורסה לכולי עלמא יהרג ואל יעבור, וכמו כן קשה בכתובות (ג:). דאמר דאיכא צנועות דמסרו נפשיהו, ופריך ולידרוש להו דאונס שרי, ומאי קושיא הא שפיר עבדן דמסרו נפשיהו משום גילוי עריות. ותירין ר"ת דאין חייבין מיתה על בעילת עובד כוכבים, משום דרחמנא אפקריה לזרעיה דעובד כוכבים כדאמרינן ביבמות (צח:). דכתיב וזרמת סוסים זרמתם. ומתוך כך היה רוצה ר"ת להתיר בת ישראל שהמירה ובא עליה עובד כוכבים ושוב נתגייר עמה לקיימה ביהדות (סלל תהיה אסורה לו) דלא שייך למימר אחד לבעול כביאת עובד כוכבים, דהוויא כביאת בהמה.

עד:

ליהרג עליו, ואע"פ שהנכרי אינו צריך לו אלא לחוק עבודה זרה הנאת עצמו הוא, שצריך לאותו כלי ואינו אומר לי שאעבוד אני). הכא נמי הנאת עצמן שאני. ואודא רבא לטעמיה, דאמר רבא נכרי דאמר ליה להאי ישראל קטול אספסתא (קצור עשב מאכל בתמה) בשבתא ושדי לחיותא, ואי לא קטילנא לך וכתבו התוס' שהוא עובדא דשלהי יבמות (קכא:) דאמר ליה עכו"ם לישראל קטיל אספסתא ואי לא קטילנא לך כדקטילנא לפלניא בר ישראל דאמרי ליה בשל לי קדירה בשבתא ולא בשיל וקטילתיה שמא לא היה בקי בהלכה דמן הדין לא היה לו למסור עצמו במקום הנאת עצמן של עכו"ם ליקטיל (האספסתא) ולא לקטיליה (הנכרי דכיון דאינו מתכוין להעבירו אלא לצורכי עצמו אין כאן חילול השם). שדי לנהרא ליקטיליה ולא ליקטול (אספסתא). מאי טעמא לעבורי מילתא קא בעי (להעבירו הוא מתכוין, ואי פרהסיא הוא או שעת גזרת המלכות לקטיליה ולא ליקטול אספסתא). **פסק הש"ע** כל העבירות שבתורה, חוץ מעכו"ם וג"ע ושפ"ד, אם אומרים לו לאדם שיעבור עליהם או יהרג, אם הוא בצנעה יעבור ואל יהרג. ואם ירצה להחמיר על עצמו וליהרג, רשאי (ביאר באר הגולה טור וסמ"ק והרא"ש בפסקיו מהירושלמי וסמ"ג ור"ן ור' ירוחם) אם העובד כוכבים מכיון להעבירו על דת (ביאר באר הגולה אבל להנאתו נקרא חובל בעצמו ולדעת הרמב"ם הוא מתחייב בנפשו וכ"כ מדברי הרמב"ן והנ"י)... ואם הוא בפרהסיא, דהיינו בפני עשרה מישראל, חייב ליהרג ולא יעבור אם העובד כוכבים מכיון להעבירו על דת (הגה אפילו על ערקתא דמסאנא). אבל אם אינו מכיון אלא להנאתו, יעבור ולא יהרג. ואם הוא שעת הגזירה (הגה על ישראל לבדם) אפילו אערקתא דמסאנא (פירוש רצועת המנעל) יהרג ואל יעבור. (הגה ודוקא אם רוצים להעבירו במצות לא... ובעבודת כוכבים, ג"ע, ש"ד אפילו בצנעה ושלא בשעת הגזירה, ואפילו אין העובד כוכבים מכיון אלא

הערוה התם ודאי יש אונס ואין לו למסור עצמו. והא דפריך ביבמות (קג.) גבי יעל, והא קא מתהניא מעבירה ומשני טובתן של רשעים רעה היא אצל צדיקים דכשבא נחש על חוה הטיל בה זוהמא, לא בעי למימר דמהאי טעמא היה לה למסור עצמה אע"פ שהיא קרקע עולם, משום דהנאה חשיבא כמעשה כדריש בב"ק (לב.) ונכרתו הנפשות העושות דא"כ בשמעתין נמי ה"ל לאקשווי גבי אסתר, ועוד דנראין הדברים שלא היתה אנוסה שהרי בורח היה ולא היה רשאי לאנסה ואדרכה היה צריך שתטמינהו מן הרודפים כמו שמוכיח הענין והיא שידלתו בדבריה עד שבא עליה להתיש כחו, והתם פריך על מה שהכתוב משבחה מנשים באהל תברך שרה רבקה רחל ולאה דאמרינן בנזיר (כג:) גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה שהיו מתכוונות להבנות מבעליהן וחשיב לה שלא לשמה משום דנהנין מן המצוה ולא הוי לשמה כל כך ומש"ה פריך דיעל נמי מיתהניא והשתא ניחא שהכתוב משבחה דאם היתה אנוסה במה הכתוב משבחה. וא"ת כשנתרצית אסתר לאחשורוש שאמרה כאשר אבדתי אבדתי למה לא גירשה מרדכי תחילה כדי שתהא מותרת לחזור לו דמחזיר גרושתו לא אסירה בזנות בלא נישואין כדתנן בסוטה (יה:) הכל מודים שאין מתנה עמה לא על קודם שתתארס ולא על אחר שתתגרש שתסתרי לאחר ותטמאי שאם תסתרי ותטמאי ואח"כ יחזירנה, זה הכלל כל שתיבעל ולא תהא אסורה לו לא היה מתנה עמה וי"ל דלא היה רוצה לגרשה שהיה ירא פן יודע למלך)?

אמר אב"י אסתר קרקע עולם היתה (אינה עושה מעשה, הוא עושה בה מעשה). **רבא אמר** הנאת עצמן (שאינ הנכרי מתכוין להעבירו מיראתו אלא להנאת עצמו מתכוין שאני ואין כאן חילול השם ליהרג על כך) שאני. דאי לא תימא הכי הני קוואקי ודימוניקי (כלי נחשת שנותנין בהם גחלים גבוהין הן ועומדין לפני שולחן מלכים להתחמם כנגדן) היכי יהבינן להו (יום איד היה לפרסיים שנוטלין כומרי עבודה זרה אור מכל בית ובית ומעמידין בבית עבודה זרה שלהם ומתחממין העם כנגדן, והיו נוטלין אף מבית ישראל בעל כרחם, היכי יהבינן להו ולא מסרי נפשייהו אקדושת השם הלא חק ע"ז הוא) אלא הנאת עצמן שאני (הואיל והנכרי אינו מתכוין להעבירו אלא להנאת עצמו מתכוין שצריך לאותו הכלי אין כאן קידוש השם

עד: - עה.

ישראל כ"ב התוס', והוסיפו לבאר דאפילו למאן דאמר בצנעא נמי יהרג ואל יעבור, הני מילי ישראל אבל כותי לא, ולעולם אימא לך דבן נח מצווה על קדוש השם כגון פרהסיא. ולמסקנא זו לא איפשטא בעיין, ולשון מאי הוי עלה משמע דמסקנא דפשיטות היא ונראה יותר כספרים דגרסינן ואם איתא לימא ליה הא בצנעא הא בפרהסיא, וקא פשיט דלא מפקיד מדאמר ליה פתם לך לשלום) הא בפרהסיא. **פסק הרמב"ם** בן נח שאנסו אנם לעבור על אחת ממצוותיו, מותר לו לעבור, אפילו נאנס לעבוד ע"ז עובד, לפי שאינן מצווין על קדוש השם מלכים (י.ב.). כתב הכפ"מ שצ"ל שהרמב"ם גרס 'ואם איתא לימא ליה הא בצנעא הא בפרהסיא' וכדברי התוס'.

אמר רב יהודה אמר רב מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשה אחת, והעלה לבו מינא (נימוק, מרוב אהבה נטמטם לבו והעלה חוליו) ובאו ושאלו לרופאים, ואמרו אין לו תקנה עד שתבעל. אמרו חכמים ימות, ואל תבעל לו. תעמוד לפניו ערומה, ימות ואל תעמוד לפניו ערומה. תספר עמו מאחורי הגדר, ימות ולא תספר עמו מאחורי הגדר. פליגי בה רבי יעקב בר אידי ורבי שמואל בר נחמני. חד אמר אשת איש היתה, וחד אמר פנויה היתה. בשלמא למאן דאמר אשת איש היתה שפיר, אלא למאן דאמר פנויה היתה מאי כולי האי? רב פפא אמר משום פגם משפחה (האשה שהיו בושיין בדבר). רב אחא בריה דרב איקא אמר כדי שלא יהו בנות ישראל פרוצות בעריות (לעמוד בפני האנשים לתת בהם עיניהם וימסרום להם לביאה). ולינסבה מינסב (דאין כאן פרוצות בעריות, דכולהו ליעבדן הכי ולינסבן ואין כאן עבירה אלא מצוה)? לא מייטבה דעתיה (ולא ירפא בכך) כדרכי יצחק, דאמר רבי יצחק מיום שחרב בית המקדש (כשל הכה מדאגות רבות ואין רוח קמה באיש להיות תאב לאשתו, לפיכך...) נימלה טעם ביאה וניתנה לעוברי עבירה (שיצר הרע תוקפן ומרבה תאותן) שנאמר מים־גְּנוּבִים יִמְתְּקוּ וְלֶחֶם סֹתְרִים יִנָּעַם (לישנא מעליא נקט כמו

להנאתו, יהרג ועל יעבור (הגה ודוקא כשאומרים לו לעשות מעשה, כגון שאומרים לאיש לגלות ערוה או שיהרג, אבל אם אונסים לאשה לבא עליה, או שרוצים להשליכו על התינוק להרגו, או שהוא כבר מוקשה ורוצים לתקוע אותו בערוה, אין צריך ליהרג. (כ"י נקם תוספות ור"ן)... יו"ד (קנז,א).

בעו מיניה מרבי אמי בן נח [מוזהר על ע"ז כדאמר (נ.ו.)] מצווה על קדושת השם או אין מצווה על קדושת השם (אם אמר 'עבור ואל תהרג' מצוה היא לקדש את השם או לא כתבו התוס', וא"ת והא וחי בהם בישראל כתיב ואפילו ישראל היה מחויב למסור עצמו אפילו בצנעא אי לא דכתיב וחי בהם. וי"ל דדילמא לא איצטריך וחי בהם, אלא כי היכי דלא נילף שאר מצות מרוצח ונערה המאורסה, דאפילו בצנעא יהרג ואל יעבור לכ"ע)?

אמר אביי, תא שמע שבע מצות נצטוו בני נח. ואם איתא תמני הויין? אמר ליה רבא אינהו וכל אבזריהו (כל מידי דשייך בהו קדושת השם שייכא בהו, דאם אומר לו לעבור על אותן מצות או יהרג ואם לא יקדש את השם יעבור עליהם, הלכך האי נמי בכללן הוא).

מאי הוי עלה? אמר רב אדא בר אהבה, אמרי בי רב כתיב (מאחר שקבל עליו נעמן שלא לעבוד ע"ז אמר לו לאלישע...) לְדָבַר הַזֶּה יִסְלַח ה' לְעִבְיָהּ בְּבֹא אֲדֹנָי בֵּית־רַמּוֹן לְהַשְׁתַּחֲוֹת שָׁמָּה וְהָיָא נִשְׁעָן עַל־יָדָיו וְהַשְׁתַּחֲוִיתִי (שאני אנוס בדבר שאדוני נשען על ידי) וכתיב וַיֹּאמֶר לוֹ לָךְ לְשָׁלוֹם [דף עה ע"א] ואם איתא (דבן נח מוזהר על קדושת השם) לא לימא ליה (לך לשלום, דמשמע דהודה לו, נהי דלהוכיחו לא היה מצווה דהוכח תוכיח את עמיתך כתיב ולא גר תושב, מיהו אודווי לדבר איסור לא לודווי ט"מ אין בן נח מלווה על קידוש השם)?

הא בצנעא (פירש רש"י נעמן בצנעא הוה ולא היו ישראל בבית רמון שהוא משתחוה לשם, וגבי קדושת השם בתוך בני ישראל כתיב, ואפילו נצטוו בני נח עליה לא נצטוו לקדשו בתוך הנכרים אלא בתוך

ע.ה.

ומאן נינהו חמותו ואם חמותו (והכי קאמר הבא על אם חמותו או על בתה דהיינו חמותו, וקתני יש בכלל אשה ובתה כולוהו הנך, אלמא הך אשה ובתה כתיבי בהדיא כתבו התוס' הוה מצי למימר בתה ובת בתה אלא הני נקט דכתיב בהו שריפה בהדיא). וקתני יש בכלל אשה ובתה מכלל דתרוייהו כתיבי בהדיא, והנך מדרשא אתיא.

הניחא לאביי [בדף (עו.) גבי פלוגתא דר' ישמעאל ור"ע] דאמר משמעות דורשין איכא בינייהו (ומסיק למילתיה דלר"ע כתיבא בהדיא אם חמותו) מתניתין מני רבי עקיבא היא. אלא לרבא דאמר [בין לר' ישמעאל בין לר' עקיבא לא כתיבא (אם חמותו) אלא...] חמותו לאחר מיתה איכא בינייהו, מתניתין מני? אמר לך רבא, תני הבא על אשה שנשא בתה (דהיינו חמותו דכתיבא בהדיא איש כי יקח את אשה דהיינו אשתו, ואת אמה דהיינו חמותו).

יש בכלל אשה ובתה חמותו ואם חמותו ואם חמיו' (קתני נמי חמותו ומילתא דתמיה היא, דההוא לאו מדרשא אתא וקתני בהדייהו) לאביי (דאמר חמותו ואמה כתיבן בהדיא) איידי דקא בעי למיתנא אם חמיו (דאתיא מדרשא) תני נמי (אגב ריהטא) חמותו ואם חמותו. לרבא, איידי דקא בעי למיתנא אם חמיו ואם חמותו תני נמי חמותו.

מנהני מילי (לחייב שריפה את כל הנקיס שנזכרו במסנה?) דתנו רבנן וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת־אִשְׁתּוֹ וְאֶת־אִמָּהּ (זמנה הוא גאש ישראל אתו ואתהנה זמנה בתוקכם) אין לי אלא אשה (אשתו) ואמה (דהיינו חמותו) בת אשה (מאיש אחר) ובת בתה ובת בנה מנין? נאמר כאן (בשריפה) זמה (היא) ונאמר להלן זמה [באזהרת בתה ובת בתה ובת בנה (שריפת אשה ובתה לא תגלה את־בת־בְּנֶהּ ואת־בת־בְּתוּלָהּ לא תקח לנלוות ערוֹתָהּ) שְׂאֵרָה הָיְתָה זְמָה הוּא] מה להלן בתה ובת בתה ובת בנה, אף כאן (לענין עונש שריפה) בתה ובת בתה ובת בנה (בהאי דינא דהאי קרא). מנין

כי אם הלחם אשר הוא אוכל כתב הריא"ז אם רוצה אותה לאשה משיאין אותה לו, שלא ימות עליה וביאר בהערות ואע"פ שבגמ' מתרצים לא מייטבה דעתיה, מ"מ אם מייטבה דעתיה ודאי משיאין אותה לו). **פסק הרמב"ם** מי שנתן עיניו באשה וחלה ונטה למות ואמרו הרופאים אין לו רפואה עד שתבעל לו, ימות ואל תבעל לו אפילו היתה פנויה, ואפילו לדבר עמה מאחורי הגדר אין מורין לו בכך וימות ולא יורו לדבר עמה מאחורי הגדר שלא יהו בנות ישראל הפקר ויבואו בדברים אלו לפרוץ בעריות יסודי התורה (ה,ט).

פרק אלו הן הנשרפין

משנה ואלו הן הנשרפין הבא על אשה ובתה (וכן) בת כהן שזנתה (היא בשריפה, אבל בועלה לאו בשריפה הוא). יש בכלל אשה ובתה (כלומר אשה ובתה כתיבי בהדיא, כדמפרש בגמ' דהאי אשה ובתה היינו חמותו, דשריפה כתיבא בה, כדכתיב ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה זמה היא באש ישרפו אותו ואתהן. זייש בכללן' כלומר מינייהו ילפינן כולוהו הנך בגז"ש, כדלקמן בברייתא) בתו (מאנוסתו, דלאו בת אשתו דנחייב עליה משום בת אשתו, דהא אנוסה לאו אשתו היא) ובת בתו, ובת בנו (שהיה לו מאנוסתו) ובת אשתו (בין שהיא בתו בין שהיא חורגתו) ובת בתה, ובת בנה, חמותו, ואם חמותו, ואם חמיו.

(גמרא) הבא על אשה שנשא בתה לא קתני (כלומר, מכדי מדקתני סיפא יש בכלל... מכלל דהאי אשה ובתה בהנך דכתיבן מיירי, ולאו באשתו ובבת אשתו קאמר, אלא בחמותו דשריפה כתיב בה, והא הבא על האשה דקתני לאו באשתו הוא, דאם כן הבא על האשה ואמה מבעי ליה למתניה, ואי נמי הך אשה אחמותו קאמר הוה ליה למתנייה הבא על האשה שנשא בתה דהיינו חמותו, הא לא קתני... אלא הבא על אשה ובתה, מכלל דתרוייהו לאיסורא (ולא הוזכרה אשתו לכאן)

עה. - עה:

לקמן יליף לה, ובההוא קרא זמה לא כתיב? אמר רבא, אמר לי רב יצחק בר אבודימי אתיא הנה הנה, אתיא זמה זמה (מעיקרא מייתנין לה בהנה הנה והדר בזמה זמה, כתיב הכא 'כי ערותך הנה' וכתיב בשאר אשתו 'שארה הנה' מה להלן זמה עמו אף כאן זמה עמו, ובתר דאייתנין זמה לשאר דידיה, ילפינן בה שריפה בזמה זמה נאמר כאן זמה ונאמר להלן בשריפה זמה, מה להלן שריפה, אף כאן שריפה).

'אמר מר מנין לעשות למטה כלמעלה? מאי למטה כלמעלה, אילימא בת בנה ובת בתה (שהן דורות תחתונים ואחרונים) כבתה (שהיא קדמה, והיינו עליונה) בהדי הדדי קאתיין, אלא אם חמיו ואם חמותו. האי למטה כלמעלה, למעלה כלמטה הואי (שהאבות לעולם עליונים נקראו, שהן קדמו)? תני למעלה כלמטה.

אי הכי נאמר כאן זמה ונאמר להלן זמה, ומה השתא אינהי לא כתיבא (אם חמיו ואם חמותו לאזהרתן ולעונשן לא כתיבא) זמה דידהו כתיבא (בתמיה דקאמר נאמר כאן זמה)?

אמר אביי הכי קאמר (לעולם אם חמיו ואם חמותו מהדר, ובהאי צד נקטיה לדרשה דידיה) מנין לעשות שלשה דורות למעלה (מאשתו שלשה דורות לאיסור, דהיינו אם חמיו שהוא דור שלישי לאשתו, וכן אם חמותו) כשלשה דורות למטה (כמו שמצינו שהוזהר ונענש למטה הימנה שלשה דורות דהיינו בת בתה וכן בת בנה) נאמר למטה זמה (שארה הנה זמה היא) ונאמר למעלה זמה (דכתיב כי יקח את אשה ואת אמה זמה היא) מה למטה שלשה דורות, אף למעלה שלשה דורות (אתרבו בדינא דקרא, הרי למדנו לעונש, ועדיין אזהרה לא שמענו בהם, דהא זמה למעלה גבי עונש כתיב...) ומה בעונש עשה למטה כלמעלה אף

לעשות זכרים כנקבות (לקמן מפרש) נאמר כאן זמה ונאמר להלן זמה, מה להלן זכרים כנקבות, אף כאן זכרים כנקבות. מנין לעשות למטה כלמעלה נאמר כאן זמה ונאמר להלן זמה, מה להלן למטה כלמעלה, אף כאן למטה כלמעלה, ומה כאן למעלה כלמטה אף להלן למעלה כלמטה.

'אמר מר מנין לעשות זכרים כנקבות' מאי זכרים כנקבות, אילימא בת בנה כבת בתה בהדי הדדי קאתיאן (נלמדו יחד זכותה גז"ט שנתחילת הכנייתא)? אלא אם חמיו כאם חמותו. השתא אם חמותו לא קמה לן, אם חמיו מיהדר עלה? **דף עה ע"ב** **אמר אביי** (האי זכרים ונקבות עליו ועל אשתו קאמר, ו...) הכי קאמר מנין לעשות שאר (קינצט של צמו) הבא ממנו [דהיינו בתו ובת בנו ובת בתו מאנוסתו דלאו בכלל אשה ובתה דקרא נינהו, דהתם באשתו על ידי קידושין קאמר דדרשינן לה ביבמות (צו). מקראי, דרבה רמי כתיב ערות בת בנך או בת בתך... הא בת בנה ובת בתה שלא ילדה ממך גלה, וכתיב ערות אשה ובתה לא תגלה משמע בין שילדתו לך בין שילדתו לאיש אחר, לא קשיא, כאן באנוסין כאן בנישואין, אם אנוסתך או מפותה לך היא אי אתה מוזהר על בתה אלא אם כן ממך היא, ואם אשתך היא אתה מוזהר אף על בת שילדה לאיש אחר] כשאר (קינצט של צמ) הבא ממנה (כבת אשתו ובת בתה ובת בנה דרבינן להו לעיל בגז"ט **כתבו התוס'**, וא"ת מה לשאר הבא ממנה שכן אם אמה אסורה תאמר בשאר הבא ממנו דאם אמו מותרת, ועוד למאן דאמר שריפה חמורה מה לשאר הבא ממנה שכן אמה בשריפה תאמר בהא שאמו בסקילה וי"ל דכיון דיליף מאי דכתיב בהדיא גבי האי כאלו כתיב גבי האי לא שייך לאקשווי מידי) נאמר כאן זמה, ונאמר להלן זמה...

והא בשאר דידיה לא כתיבא ביה זמה [דמהאי קרא נפקא לן בת בתו ובת בנו מאנוסתו **עֲרוֹת בְּתֻבָּהּ או בְּתֻבָּתָהּ** (לא תגלה ערותו פי ערותה הנה) כדפרישית לעיל, ובתו

ע:

שאר של מעלה מאשתו, חמותו, ואם חמותו, כשאר של מטה באזהרה).

אי (כיון דאמרת מניין לעשות שאר הבא הימנו, כשאר הבא הימנה, נימא...) מה היא אם אמה אסורה (לו) אף הוא אם אמו אסורה [לו משום ערוה, ואנן גבי שניות מדברי סופרים תניא לה ביבמות (כא.)?]

אמר אביי אמר קרא אַפְּיָהּ הוּא [מיעוטא הוא כתבו התוס' לעיל (נד.) דרשינן משום אמו אתה מחייבו... ותרתי ש"מ] משום אמו אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו משום אם אמו.

רבא אמר (לא מבעי ליה קרא למעוטי דלא תיסק אדעתין לאתויי הא בגזירה שוה) בין למאן דאמר (בכל גז"ש שבתורה) דון מינה ומינה (לכל דבריה נלמוד ממנה, מאחר שעיקרו של דבר למדתי מחבירו אף לכל דבריה נלמוד ממנה, וכן אם באת ללמוד אם אמו מאם אמה לאיסורא, צריך אתה ללמוד הימנה אף לשריפה שתהא בשריפה) ובין למאן דאמר דון מינה ואוקי באתרה (דון עיקר הדבר ללמדו מחבירו, אבל לשאר דבריו שאתה מוצא דינו מפורש בו ואתה יכול ללמוד מיניה וביה דבר מדבר ואינך צריך ללמד מחבירו העמידנו במקומו ואל תשווהו לחבירו, וכאן נמי למוד אם אמו מאם אמה לאיסורא דלא כתיבא בה בהדיא, אבל לענין מיתה תעמידנה במקומה למילף שאר ידיה מיניה וביה דבר מדבר, ולמוד אף אם אמו בסקילה מאמו שהיא בסקילה, דהא גבי דידיה נמי אם אמה כאמה שויה לשריפה) לא אתיא (כדמפרש ואזיל).

למאן דאמר דון מינה ומינה מה היא אם אמה אסורה אף הוא נמי אם אמו אסורה, ומינה מה היא בשריפה אף הוא נמי בשריפה (כלומר מה שאר אשתו אם אמו בשריפה היא, אף הוא שאר שלו אם אמו בשריפה) למאן דאמר שריפה חמורה איכא למיפרך (בתחלת הדין דילפת מיניה לאיסורא

באזהרה נמי עשה למעלה כלמטה (הרי למדנו לעונש ולאזהרה, ולישנא דברייתא הכי קאמר מנין לעשות למעלה מאשתו כלמטה מאשתו לענין שלשה דורות, נאמר למעלה מאשתו זמה, ונאמר למטה מאשתו זמה, ועשה הכתוב למטה כלמעלה, בת בתה כבתה, אף למעלה מאשתו עשה למעלה כלמטה עשה אם חמותו כחמותו, הרי למדנו לעונש, ללמוד לאזהרה שאף חמותו עצמה לא נאמר באזהרה מה בעונש למטה כלמעלה רבינן שאר של מטה הימנה לשריפה כשאר של מעלה ממנה אף באזהרה עשה שאר של מעלה הימנה כשאר של מטה הימנה, ואע"ג דברייתא איפכא תני, אביי מפיד).

רב אשי אמר לעולם כדקתני (דלא תצטרך לאפוכה ולמתני מה להלן למטה כלמעלה אף כאן למעלה כלמטה, אלא אף כאן למטה כלמעלה) ומאי למטה (דקאמר) באיסור (איסור הקל קרי למטה והחמור קרי למעלה, והכי קאמר, מנין לעשות אם חמיו ואם חמותו שהן רחוקות ואסורין, למטה כחמותו שהיא קרובה ואיסורה עליון וחמור, נאמר כאן זמה... ורב אשי לא קשיא ליה הא דקשיא לן לעיל השתא אינהו לא כתיבי זמה דידיהו כתיבי, דהאי נאמר כאן זמה לאו עלייהו קאי, אלא הכי נקט למילתיה, נאמר כאן בחמותו זמה ונאמר להלן בבת אשתו זמה, מה להלן למטה באיסור כלמעלה באיסור, חייב הכתוב על בת בתה ובת בנה כבתה, אף כאן נעשה אם חמיו ואם חמותו כחמותו, והיינו למטה באיסור כלמעלה באיסור, וסיפא דהדר תני מה כאן למטה כלמעלה אף להלן למעלה כלמטה, רב אשי כאביי מפרש לה למילף אזהרה בחמותו ואם חמותו ואם חמיו, והכי קאמר, ומה כאן בעונש רבינן בגזרה שוה שאר של מטה הימנה כשאר של מעלה הימנה לשריפה, אף באזהרה האמורה בשאר של מטה נרבה

עה: - עו.

הפירכא הראשונה) מהאי קושיא לא נידונה (אין אפשרות ללמוד אם אמו מאם אמה).

אי מה הוא בלתו אסורה, אף היא בלתה אסורה (כיון דרביתה הזכרים בנקבות השוה נמי נקבות כזכרים, שאר אשתו כשארן, ויהא אסור אף באשת חורגו ואנן הוא דאמרינן מותר אדם באשת חורגו)? **אמר אביי** אמר קרא **אֵשֶׁת בְּנֵךְ הִוא מִשׁוּם אֵשֶׁת בְּנֵךְ מַחֲיִבּוּ**, ואי אתה מחייבו משום אשת בנה (כתבו התוס' וא"ת אכתי אי מה הוא דודתו אסורה אף היא דודתה אסורה וי"ל דלא שייך לאקשוויי אלא מחייבי מיתות ב"ד דלענין מיתה נאמרה גזרה שוה).

רבא אמר בין למאן דאמר דון מינה ומינה, בין למאן דאמר דון מינה ואוקי באתרה לא אתיא, למאן דאמר דון מינה ומינה מה הוא בלתו אסורה אף היא נמי בלתה אסורה, ומינה מה הוא (כלמו) בסקילה (ג). אף היא נמי בסקילה. למאן דאמר סקילה חמורה איכא למיפרך (בתחילת הדין לאוסרה) מה להוא שכן אמו בסקילה, תאמר בהיא שאמה בשרפה. ועוד בתה בשרפה וכלתה בסקילה, הוא בעצמו יוכיה, דבתו בשרפה וכלתו בסקילה. אלא, מה הוא לא חלקת בו בין אמו לכלתו, אף היא לא תחלוק בה בין אמה לכלתה. ולמאן דאמר שרפה חמורה (ואינה לפירכא קמייתא) מהאי קושיא (בתרייתא) לא נידונין (כלומר לא תילפינהו מהדדי ואפילו לאוסרה דכיון דלא מצית למידן מינה ומינה).

ולמאן דאמר דון מינה ואוקי באתרה מה הוא בלתו אסורה, אף היא בלתה אסורה, ואוקי באתרה התם הוא דבסקילה, אבל הכא בשרפה, כדאשכחן באמה (דהיינו אתרה דומיא דידיה דכלתו כאמו). למאן דאמר סקילה חמורה איכא למיפרך מה להוא שכן אמו בסקילה, תאמר בהיא שאמה בשרפה. ועוד מה הוא חלקת (כלומר, מאי חזית דכי אוקמת ליה באתרה למילף שאר דידה מיניה וביה שריפה כאמה דומיא דידיה דכלתו

כתבו התוס' אין הג"ש מופנה משני צדדין ולכן למדין ומשיבין) מה להיא (לשאר אשתו דין הוא להחמיר ולאסור את אם אמה) שכן (החמיר הכתוב על...) אמה בשריפה (ואשכחן בה צד חמור) תאמר בהוא שאמו בסקילה. ועוד אמו בסקילה (שהיא קלה) אם אמו (תהא) בשריפה (חמורה בתמיתה) ועוד (כיון דאית לן למידן מינה ומינה מאי חזית דדיינת הכי, דון הכי, מה היא לא חלקת בה בין אמה לאם אמה אף הוא נמי, לא תחלוק בו בין אמו לאם אמו) (הלכך לא אתיא לשריפה, וכיון דלא מצית למילף מינה ומינה, אף תחילת הדין לאיסורא לא תלמוד). ולמאן דאמר סקילה חמורה (וליתנהו תרתי פירכי קמאי) מהאי קושיא (בתרייתא) לא נידונה (לא נדונם זה מזה).

ולמאן דאמר דון מינה ואוקי באתרה, מה היא אם אמה אסורה אף הוא נמי אם אמו אסורה, ואוקי באתרה התם הוא (אם אמה) דבשריפה, אבל הכא (אם אמו) בסקילה, כדאשכחן באמו. למאן דאמר שריפה חמורה (מסקילה) איכא למיפרך (על תחילת הדין דקא ילפת לה לאיסורא אם אמו מאם אמה) **דף עו ע"א** מה להיא [לשאר אשתו (אם אמה) דין הוא להחמיר ולאסור את אם אמה שכן מצינו באותו שאר צד חמור] שכן אמה בשרפה, תאמר בהוא שאמו בסקילה, ועוד (כיון שאוקי באתרה, הכי יס לנו לומר) הוא כהיא, מה היא לא חלקתה בה בין בתה לאם אמה (ומינת שריפה בשתיקו) אף הוא לא תחלוק בו בין בתו (שחיונה בשריפה) לאם אמו (כלומר, מאי חזית דכי אמרת אוקים באתרה למילף שאר דידיה מיניה וביה, דבר מדבר שנאמר דאם אמו היא בסקילה כאמו כי היכי דבשאר דידה אם אמה כאמה, דילמא אוקמא באתרה ונימא דבשריפה היא כבתו כי היכי דבשאר דידה אם אמה כבתה, והא לא אפשר, כיון דסבירא ליה שריפה חמורה איכא למיפרך אמו בסקילה ואם אמו בשריפה). ולמאן דאמר סקילה חמורה (משריפה, ולפיו לא קיימת

רבא אמר אמר לי רבי יצחק בר אבדימי אתיא הנה, הנה (לאיסורא, נאמר בשאר הנה, ונאמר בשאר אשתו הנה, מה להלן בתה כבת בתה, אף כאן בתו כבת בתו, ומאחר שנתרבת להיות כבת בתו) אתיא (לשריפה בגז"ש) זמה זמה (כבת בתו כדאמרינן לעיל).

תני אבוח דרבי אבין לפי שלא למדנו לבתו מאנוסתו, הוצרך הכתוב לומר וכתוב איש כהן ודהוה ליה למימר וכתוב איש' לומר לך בת איש מאנוסתו שאינה בת אשתו כי תחל לזנות, את אביה' כלומר שזנתה מאביה, בשריפה הקשו התוס' מדבעי קרא משמע דלית ליה גז"ש דהנה הנה וזמה זמה ותימא א"כ בתו וכתוב בנו, מנא ליה דבשריפה, ועוד קשה דהאי איש' איצטריך לכדרשינן לעיל (גא.) אע"פ שאינה כהנת, דמאיש דריש כדפירש רש"י. אי מה בת כהן (נשואה שזינתה מאחר) היא בשרפה ואין בועלה בשרפה, אף בתו מאנוסתו היא בשרפה (דהיא תשרף כתיב) ואין בועלה (לניה) בשרפה? **אמר אבין** אמר קרא את אביה' היא מתללת מי שמחללת את אביה, יצתה זו שאביה מחללה. **רבא אמר** (לא יתכן לומר שאב הכהן על בתו רק היא תשרף ולא לניה) בשלמא התם (גבי בת כהן בנשואה או בארוסה משתעי קרא, כדילפינן בפרק ארבע מיתות) אפיקתיה (לבעל) מדינא דבת כהן ואוקימתה אדינא דבת ישראל (דבעל אשת איש, דהא לא נפקא מכלל אשת רעהו) הכא אדינא דמאן מוקמת ליה (כא על בתו משום קורבא היא בין בפנויה, בין בנשואה, ואי מפקת לאביה מכלל דינא, אהי דינא מוקמת ליה) אדינא דפנוייה מוקמת ליה [ומפטר, אפשר לומר כן, השתא איחי דלא עבדא מידי מיקטלא, איחו מיפטר, והא קי"ל (בב"ק טז:)] השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה?]

אזהרה לבתו מאנוסתו מניין? בשלמא לאבין ורבא מהיכא דנפקא להו עונש מהתם נפקא להו אזהרה. אלא לדתני אבוח דרבי אבין

כאמו אוקמת באתרה הכי ולמוד שאר ידיה מיניה וביה, ואימא הכי כיון דבתה בשריפה צריכין אנו לענוש בכלתה מיתה חמורה מזאת ובסקילה, והיינו מיניה וביה, מבתה שהיא בשריפה אתה למד לכלתה סקילה שצריך אתה לחלוק ולהחמיר בין בתה לכלתה, דמה הוא חלקת בו להחמיר כלתו מבתו אף היא... והאי לאו דון מינה ומינה הוא אלא גלויי מילתא בעלמא היא, דכי ילפת שאר ידיה מיניה וביה יש לך להחמיר בכלתה מבתה, ואם באת לומר כן איכא למימר דאין לך ללמוד כן אלא להשוות כלתה לאמה כי היכי דכלתו שוה לאמו, הלכך איכא למימר סקילה ואיכא למימר שרפה משום הכי לא נדונה) בו בין בתו (שחייב עליה שריפה) לכלתו (שחייב עליה סקילה) אף היא תחלוק בה בין בתה (שחייב עליה שריפה) לכלתה (שהיא חייבים עליה סקילה חמורה ולא שריפה קלה). ולמאן דאמר נמי שרפה (שלפיו לא קיימת הפירכא הרשונה) חמורה מהאי קושיא (השניה) לא נידונין.

בתו מאנוסתו מנין (בשאר ידיה בקרא דערות בת בנך... דאוקימנא באונסין לא כתיבא בתו)? **האמר אבין** ק"ו וכתבו התוס' אבין נמי אית ליה גז"ש כדאמרינן לעיל (שלמד עונש על בתו מאנוסתו מכת בתו בגז"ש) אלא דקאמר הכא לא צריך (גז"ש, שאפשר ללמוד מק"ו) ומהו קשה מכריתות (ה.) גבי אל תהי ג"ש קלה בעיניך דמשמע התם דאבין לא יליף בתו מאנוסתו אלא מגז"ש] על בת בתו ענוש, על בתו לא כל שכן. וכי עונשין מן הדין? גלויי מילתא בעלמא הוא (ואין זה עונש מן הדין דהא בתו מקורבת דבתו היא דאתיא, והיכי דמי עונש מן הדין כגון ערות אהותך בת אביך או בת אמך, אין לי אלא בת אביו שלא בת אמו וכת אמו שלא בת אביו, ואם באתה להביא בת אביו וכת אמו מק"ו זה עונש מן הדין, דהא לאו מכח קורבה דהא אתיא דזו קורבה מחמת עצמה וזו קורבה מחמת עצמה, אבל הבא על בת בתו אינה קרובה לו אלא משום בתו).

בוגרת. אטו המשהא בתו בוגרת לאו רשע ערום הוא (שמשאה אותה בשביל מלאכה, וזו היא ערמת רשע שגורם להזנותה בשביל הנאותו, שאין רוצה לקנות שפחה לשמשו)? אמר אביו [דף עו ע"ב] הכי קאמר איזהו עני רשע ערום [שבשביל עניות מרשיע כתבו התוס' רשע ערום איכא מוכא כדמפרש בסוטה (כ.) אבל עני רשע ערום ליכא אלא האי להודיה] זה המשהא בתו בוגרת (והכי אתמר אין לך עני רשע ערום בישראל אלא המשהא בתו בוגרת).

ואמר רב כהנא משום רבי עקיבא הוי זהיר מן היועצך לפי דרכו (להנאותו).

אמר רב יהודה אמר רב המשיא את בתו לזקן, והמשיא אשה לבנו קטן, והמהזיר אבידה לנכרי עליו הכתוב אומר לְמַעַן סְפוֹת (לחבור) הִרְוֶה אֶת־הַצִּמְאָה (שבע בדבר עם צמא לדבר, 'זקן וילדה' זאת צמאה לתשמיש וזקן שבע, וכן גדולה לקטן. 'זהמהזיר אבידה לנכרי' השווה וחבר נכרי לישראל, ומראה בעצמו שהשבת אכדה אינה חשובה לו מצות בוראו, שאף לנכרי הוא עושה כן שלא נצטווה עליהם. 'רוה' נכרים ששבעים ואינן צמאין ליוצרם, 'צמאה' זו כנסת ישראל שצמאה ותאיבה ליראת יוצרה ולקיים מצותיו) לֹא־יֵאָכֵל ה' סֶלֶק לָוִי.

מיתיבי האוהב את אשתו כגופו, והמכבדה (בתכשיטין נאין) יותר מגופו, והמדריך בניו ובנותיו בדרך ישרה, והמשיאן סמוך לפירקן [עדיין קטנים הם כתבו התוס' משמע הכא דאבנו נמי קאי (ולא רק אניתו) וקשה דביבמות (קיב:) אמרינן דקטן לא תקינו ליה נישואין, ואמר (צו:) דנשותיהן (של קטן) פטורות מן החליצה ומן הייבום, אלמא בעילת זנות היא וי"ל (שארף שאינה נחשבת לשפתו מ"מ...) לא חשיב מיהא בעילת זנות, דהא אמר בכתובות (צ.) דקטן שהשיאו אביו אשה כתובתה קיימת] עליו הכתוב אומר וַיִּדְעֵתָ פִּי־שָׁלוֹם אֶהְיֶה וַיִּפְקַדְתָּ נַפְשִׁי וְלֹא תִחַטָּא? סמוך לפירקן שאני (דלאו היינו קטן כולי האי, דמשום שנה או חצי שנה לא תזנה עליו).

מאי? אמר רבי אילעא אמר קרא אַל־תִּחַלֵּל אֶת־בִּתְּךָ לְהַזְנוֹתָהּ (אל תחללה בזנות).

מתקיף לה רבי יעקב אחוה דרב אחא בר יעקב, האי אל תחלל את בתך להזנותה להכי הוא דאתא, האי מיבעי ליה לכדתניא אל תחלל את בתך להזנותה, יכול בכהן המשיא את בתו ללוי וישראל הכתוב מדבר (שמהללה ופוסלה מתרומה כל זמן היותה תחתיו) תלמוד לומר 'להזנותה' בחילול שבזנות הכתוב מדבר, במוסר את בתו (לאדם לבעילת זנות) שלא לשם אישות? אם כן לימא קרא אל תחל, מאי אל תחלל (שני חלולין משמע) שמע מינה תרתי.

ואבוי ורבא, האי אל תחלל את בתך להזנותה מאי עבדי ליה? אמר רבי מני זה המשיא את בתו לזקן (ומתוך שאינה מקבלתו מזנה היא עליו) כדתניא אל תחלל את בתך להזנותה, רבי אליעזר אומר זה המשיא את בתו לזקן, רבי עקיבא אומר זה המשהא בתו בוגרת (שמתאוה להפקירה ומזנה). וז"ל ספר הסידים סי' שע"ט אחד זקן אמר לאחד עסק לי שיתנו לי פלונית הבחורה, ואמר לו לא אעסק שלא יהא על ידי מלאה הארץ זמה להשיא בתולה לזקן, אמר לו החכם לא כוונת ביושר בזה המעשה, כי זאת הבחורה כמה בחורים בקשו אותה ולא רצתה בהם, אלא שזה הזקן היא הפצה בו מפני שהוא יהודי טוב, ומה שאמרו ומלאה הארץ זמה זה המשיא בתו לזקן הוא דוקא שהיא אינה הפצה בזקן אבל כשהיא הפיצה בזקן מפני שהוא יהודי טוב או יודעת שיותר תקנתה בזקן או מצוה לעסק לה בזקן. כתב בהנהגות יעב"ץ צ"ע שאין נוהרים בזה, ונ"ל שאין פירוש זקן לענין זה בן ששים אלא כל שאין לו גבורת אנשים אבל כל שישען על ביתו ויעמוד ומוליד וסימניו בחולין (כד:) דהיינו ילד נושא אפילו בתולה ואינו חושש. גם זה שאמרו בתו ודאי לא בכל בת אמרו אלא בתו נערה דרמיא עליה קרויה בתו ואם הוא משיאה על כרחיה על זה הדברים אמורים, אבל אם עושה מדעתה ואחר שהגיעה לפרקה. כ"ש הבוגרת שרשאה להנשא למי שתרצה, אבל הבעולה אף אם היא ילדה נראה פשוט שאינה בכלל, זה שאם רוצה היא בו א"צ לחוש לא הוא ולא היא.

אמר רב כהנא משום רבי עקיבא אין לך עני בישראל אלא רשע ערום, והמשהא בתו

עו:

אמר אביי משמעות דורשים איכא בינייהו (לשון משמעות המקרא דורשין) רבי ישמעאל סבר אתו ואתהן אותו ואת אחת מהן, שכן בלשון יוני קורין לאחת, הינא (לר') ישמעאל אתהן חדא הוא, ואחמותו קאי) ואם חמותו מדרשא (דומה) אתיא (כדאמר לעיל מנין לעשות למטה כלמעלה...) ר"ע סבר, אתו ואתהן אותו ואת שתייהן, ואם חמותו הכא כתיבא (לר"ע אתהן תרתי משמע חמותו ואם חמותו, והכי קאמר ישרפו אותו ואתהן הן שתי אמהות, כגון לקח את אשה ואת אמה ואם אמה).

רבא אמר חמותו (שבא עליה חתנה) לאחר מיתה איכא בינייהו (אבל אם חמותו לתרווייהו מדרשא אתיא). רבי ישמעאל סבר חמותו לאחר מיתה בשרפה (כמחיים, דהכי קאמר קרא אפילו אין מתקיימת אלא אחת מהן תשרף, דהא ודאי אאשתו לא קאמר קרא דתשרף) ור"ע סבר איסורא בעלמא (ר"ע 'אתהן' שתייהן משמע, והכי קאמר אם אשתו קיימת תשרף חמותו, ואם לאו אין כאן עונש שריפה אלא איסור ארור שוכב עם חותנתו). **פסק הרמב"ם** בא עליהן לאחר מיתה אשתו הרי אלו בכרת, ואין בהן מיתת ב"ד שנאמר באש ישרפו אותו ואתהן בזמן ששתייהן קיימות שהן אשתו וזו שבא עליה הרי הוא והערוה נשרפין, ובזמן שאין שתייהן קיימות אין שם שריפה איסורי ביאה (ב,ח).

משנה ואלו הנהרגין הרוצח, ואנשי עיר הנדחת. רוצח שהכה את רעהו באבן או בברזל, וכבש עליו לתוך המים (אוהו ראשו של חבירו ותוקפו במים כדי שלא יוכל להרים ראשו, וננער ומת) או לתוך האור ואינו יכול לעלות משם ומת חייב. דחפו לתוך המים, או לתוך האור, ויכול לעלות משם, ומת פטור. שיסה (גירה) בו את הכלב, שיסה בו את הנחש פטור. השיך בו את הנחש (שאחז את הנחש בידו והולוכו, והגיע שיני נחש בידו של חבירו) רבי יהודה מחייב, וחכמים פוטריין.

תנו רבנן האוהב את שכניו, והמקרב את קרוביו, והנושא את בת אחותו, והמלוה סלע לעני בשעת דוחקו עליו הכתוב אומר אַז תִּקְרָא נְהִי יַעֲנֶה [לעיל מיניה כתיב הלא פרום לרעב לחמך... ומבשרך אל תתעלם היינו נושא בת אחותו, ומקרב את קרוביו, ואוהב את שכניו נמי כמקרב את קרוביו, דכתיב טוב שכן קרוב מאח רחוק, ומלוה סלע לעני בשעת דוחקו בכלל פרום לרעב לחמך וכי תראה ערום. כתבו התוס' משמע (המלוה מעות לעני נסעת לוחקו) דמצוה קעביד וקשה דבחיגיגה (ה). אמרינן צרות רבות ורעות זה הממציא מעות לעני בשעת דוחקו. ומפרש ר"ת דהכא במלוה לצורך מזונות אבל התם מיירי כשהמלכות דוחקת לגבות ממנו מס וגולגוליות וארנוניות, ואם לא היה מוצא היו מניחין אותו, ועכשיו גורם זה המלוה ודוחקתו המלכות, ולימים בא המלוה וטורף ביתו ושדותיו ומפסיד, והיינו צרות רבות ורעות, והיינו דקאמר התם זווי לעלא לא שכיח כלומר לקנות תבואה, לתליתא שכיח כלומר כשדוחקין אותו למכור או למשכן ביתו ושדותיו כמו תלויה זובין (ב"ב מו:). ורש"י פירש שם (ממליח מעות חעני נסעת לוחקו) דקאי איאם טוב ואם רע' זה הנותן מעות לעני בפרהסיא וקאמר זה הממציא מעות לעני בשעת דוחקו, זווי לעלא לא שכיח' מפרש להמציא צדקתו לעני בשעת הדחק ולא בשעה שקודם הדחק שיוכל לבקש מזונותיו לקנות תבואה בשעת הזול שהיה מרויח, 'לתליתא שכיח' לקנות פת מן הפלטר מדי יום יום שיפסיד, והיינו אם טוב ואם רע, וקרי תליתא על שם שתולין הפת בסל, ומיהו לאו אורחיה למעבד הכי (לחלות פת) כדאמר בפסחים (קיא). תלאי בביתא קשה לעניותא. מיהו יש לפרש דקרי ליה תליתא משום דדרשינן (מנחות קג.) והיו חייד תלויים זה הסומך על הפלטר, ואית דגרסי איפכא 'לעלא שכיח' כשקונה תבואה ביחד מצויה פת בביתו, 'לתליתא לא שכיח' כשלוקה פת מן הפלטר אין הפת מצויה בביתו.

תנו רבנן (פֶּאֶשׁ יִשְׂרָפוּ) אֶתְוֹ וְאֶתְהֵן אֹתוֹ וְאֶת אחת מהן, דברי רבי ישמעאל ('אתהן' משמע ליה לר' ישמעאל את האחת מהן, שכן בלשון יוני קורין לאחת הינא, והכי קאמר קרא 'ואיש אשר יקח את אשה' זו אשתו, והדר את אמה באש ישרפו אותו ואת חמותו). רבי עקיבא אומר אותו ואת שתייהן. מאי בינייהו (מפרש ליה התלמוד ואזיל במאי קא מיפלגי, הא ודאי לשרוף את אשתו לא קאמר ר"ע)?

עו: - עו.

דבב"ק (לב:): הסותר את כותלו לאשפה אי דלא שכיחי רבים אנוס הוא, וכן היתה לו אבן מונחת בחיקו ולא הכיר בה מעולם לענין נזקין חייב לענין גלות פטור בב"ק (כו:). ויש ענייני אונס דאפילו נזקין פטור כמו שמחלק בירושלמי בין בא וישן אצל הכלים להיה ישן כבר והביאו כלים אצלו וכגון אפילה וקרן זוית בב"ק (כו:): ובב"ב (ק"ב). ובכתובות (לד:): הניח להן אביהן פרה שאולה ומכחה ואכלה משלמין... מה שנהנו אבל מה שהזיקו לא, ובב"ק (מח:): גבי נכנס לחצר בעל הבית שלא ברשות שפוטרי שם את בעל הבית כשהזיק את הנכנס היכא דלא הוי ידע ביה ועוד בב"ק היה בעל הבית ראשון ובעל קורה אחרון נשברה חבית בקורה חייב ואם עמד בעל הבית פטור, ובב"מ (פב:): המעביר חבית ממקום למקום ושיברה רבי יהודה אומר שומר חנם ישבע... מדפטרינן שומר חנם ולא מחייב מטעם אדם המזיק ש"מ דבאונס שהוא כעין גניבה ואבידה מיפטר ולכך מחייב שומר שכר. וא"ת הא בב"ק (כו:): מחייבים נפל מן הגג ברוח שאינה מצויה אע"ג דרוח שאינה מצויה הוי כעין גניבה ואבידה כדאמר בב"ק (מח:): גבי ד' שנכנסו תחת הבעלים הרגו מועדין נהרגין ומשלמין את הכופר וחייב לשלם דמי שור לבעליו חוץ משומר חנם ומוקי לה דנטריה שמירה פחותה דשומר חנם כלתה שמירתו והנך אחריני לא כלתה שמירתן ודייק כמאן אי כרבי יהודה דאמר שוכר כנושא שכר ניתני וכולן במועד פטורים מן הכופר פירוש משום דמועד סגי ליה בשמירה פחותה לרבי יהודה והיינו דלת שיכולה לעמוד ברוח מצויה ואינה יכולה לעמוד ברוח שאינה מצויה כדמוכח (נה:): ומדמחייבין נושא שכר ופטרינן שומר חנם ש"מ דרוח שאינה מצויה הוי כעין גניבה ואבידה ואפ"ה מחייבין ביה אדם המזיק כדפרישית. וי"ל דרוח שאינה מצויה, הוי כעין אבידה ומחייבין ביה המזיק, ונתקל לרבי יהודה הוי כעין גניבה דפטרינן ביה אדם המזיק כדאמר בב"מ (צד:): דגניבה קרובה לאונס ואבידה קרובה לפשיעה ולענין שומר שכר מחייבי תרווייהו, וכן מוכח בב"ק (צמ:): גבי טבח אומן שקלקל דפריך למאן דפטר בחנם, מכרייתא דקתני נתן בהמה לטבח וניבלה חייב מפני שהוא כנושא שכר אלמא ס"ד דהאי מקשה אפילו בחנם חייב כמו שומר שכר שחייב על האבידה ומשני אימא מפני שהוא נושא שכר לפיכך כשכר חייב אבל בחנם פטור דהוי כעין גניבה] חייב בו את המצמצם [דף עז ע"א] נזקין שעשה בהן שוגג כמזיד ואונס כרצון [היכא דעביד בידים ואפילו ישן, כדיליף בב"ק (כו:): 'פצע תחת פצע' לחייב על השוגג כמזיד] אינו דין שחייב בהן את המצמצם. רב אחא בר רב פוטרי (דגרמא בעלמא הוא, דשמשא קמליה).

(גמרא) אמר שמואל מפני מה לא נאמרה יד בברזל (כמה שנאמר באבן יד בכלי עץ יד משמע שיש בה מלא אחיזה, דבעינן שיעורא, אבל בברזל כתיב ואם בכלי ברזל הכהו) שהברזל ממית ככל שהוא [על ידי תחיבה, שתוחב לו מחט בושט או בלבו כתבו התוס', פירש רש"י שתוחב לו מחט בושט או בלבו וקשה דא"כ אפילו קיץ נמי אלא נראה משום דאמר בשבת (קלד:): ובחולין (עז:): וביבמות (עו:): דברזלא מיזרף זריף (עוסה חצוקה)].

תניא נמי הכי, רבי אומר גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שהברזל ממית בכל שהוא לפיכך לא נתנה תורה בו שיעור. והני מילי דברזיה מיברזו (דוקר, נוקב). אבל הכהו לארכו דרך הכאה שיעורא בעי). פסק הרמב"ם כלי ברזל לא נתנה לו תורה שיעור, שנ' 'ואם בכלי ברזל הכהו, וימות רוצח הוא' ואפילו במחט, והוא שיהיה לו חוד כמו מחט או שפוד או סכין וכיוצא בהן, אבל אם הכהו בעשת של ברזל וכיוצא בה אומדין אותה כדרך שאומדין האבן או העץ רוצח ושמירת הנפש (ג,ד).

זכבש עליו לתוך המים' רישא רבותא קא משמע לן וסיפא רבותא קמ"ל. רישא רבותא קמ"ל, אע"ג דלאו איהו דחפו (אלא שנפל מעצמו, ובא זה זכבש עליו ולא נתנו להרים ראשו) כיון דאין יכול לעלות משם ומת חייב. סיפא רבותא קמ"ל אע"ג דדחפו, כיון דיכול לעלות משם (אדם אחר כיוצא בזה, ושעה גרמה לו) ומת, פטור (הדוחף, דלא עביד שיעור מיתה).

כבש מנלן? אמר שמואל דאמר קרא 'או באיבה' לרבות את המצמצם (היינו כובש, שצמצמו שם שלא יקום).

ההוא גברא דמצמצמא לחיותא דחבריה בשימשא, ומתה. רבינא מחייב, רב אחא בר רב פטר. רבינא מחייב קל וחומר, ומה רוצח שלא עשה בו שוגג כמזיד, ואונס כרצון וכתבו התוס' (כאיות שלא עסק כולל אונס כלל) כי ההיא

(הנה ודוקא שאחזה בידו, אבל סגר עליה הדלת שלא תצא יש אומרים דפטור מדיני אדם (טור) חו"מ (שפגה). כתב הפ"י הרמב"ם והרא"ש פסקו כרבינא דמחייב משום דדיינינן דינא דגרמי.

אמר רבא רבא כפתו ומת ברעב פטור (דבשעה שכפתו אין כאן דבר הריגה, והרעב בא מאליו והולך וחזק לאחר זמן כל שעה, ולא דמי לצמצם במים ובאור דההורג מזומן ביארו התוס' דאפי' היה רעב כבר בשעה שכפתו כיון דאם לא היה מתחזק עליו הרעב לא היה מת הוה ליה סוף רעב לבא, דלא דמי לכפתו בחמה שכבר נפלה עליו חמה שראוי למות בה).

ואמר רבא רבא כפתו בחמה ומת, בצינה ומת חייב. סוף חמה לבא, סוף צינה לבא פטור (כלומר אם לא היתה שם חמה בשעה שכפתו, אבל סוף לבא כאן, וזה לא יכול לעמוד וסופו למות פטור, שלא היה ההורג מזומן להריגה וגרמא הוא, ואין דינו מסור לבית דין אלא לשמים ביארו התוס' דלא רבי רחמנא מצמצם אלא במקום שהתחיל בו ההיזק כבר, ומיהו אם כפתו בפנים (נחוך הצית) והביאו במקום שסוף חמה לבא וסוף צינה לבא נראה דחייב למ"ד אשו משום חציו (הדימוי הוא לקיכוס לשמש כלן מקרב לאש. אשו משום חציו פירושן כשם שהזרק חץ שמוקף למרחוק וחייבו הכתוב, הכי נמי המזיק צאק חייבו הכתוב מאותו הטעם, ואיכא מאן לאמר צ"ק (כב). לאשו חייב משום ממונו כשם שחייב הכתוב שורו וזורו של אדם שהזיקו הכי נמי חציו. ונפק"מ כשהזיק צאק את האדם אי חייב לשלם ד' זכרים נזק לער ריפוי וצנת, למ"ד משום חציו חייב ולמ"ד משום ממונו פטור. ומחלקים תוס'...) דלענין מיתה נמי מחייבין באשו משום חציו (לאו דוקא צנזקין) כדמוכח בב"ק (כב). ואין חילוק בין מקרב האש אצל הדבר למקרב הדבר אצל האש כדמוכח בב"ק (גו). דפריך אי דמטא ניהליה ברוח מצויה, בדיני אדם נמי ליחייב. וההיא דאשקיל עליה בידקא דמיא דבסמוך אפילו כפתו והביאו שם ואח"כ אשקיל פטור דדמיא לזרק חץ ותרים בידו דאפילו הוא קידם וסילקו פטור. וא"ת וההיא דהשיך בו את הנחש דפטור למ"ד מעצמו מקיאי אמאי פטור לפי מה שפירש בב"ק (כג:) בשמעתא דפי פרה, ששם ידו לתוך פי הנחש והשיך ליחייב משום אשו דודאי הנחש יקיא את הארס וי"ל דשאני התם שעדיין אין הארס בעולם. ומיהו קשה ההיא דזרק צרור למעלה דבסמוך דמשמע דאי לא אזלא לצדדין אלא לתחת פטור, אמאי ליחייב

אמר רב משרשיא מאי טעמא דאבוה דאבא דפוטר אמר קרא מוֹת־יוֹמֶת הַמִּפְּהָ לַצֶּהָ הוּא (סיפיה דקרא דלעיל או באיבה דרבינן מצמצם, וכתוב 'רוצח הוא' מיעוטא למעוטי נזקין) ברוצח הוא דחייב לן מצמצם, בנזקין לא חייב לן מצמצם וכתבו התוס' משמע דמחייבי טפי ברוצח מבנזקין, ואם כן מדפטרינן לקמן ברוצח תרים כ"ש בנזקין, וכן משמע בב"ק (כו:) דפטרינן זרק כלי מראש הגג והיו תחתיו כרים וכסתות אפילו קידם וסילקו. וא"ת הא אמרינן בב"ק (נה:) הפורץ גדר בפני בהמת חבירו פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים ופריך היכי דמי אי בכותל בריא בדיני אדם נמי ליחייב ומאי קושיא הא דמיא לתרים דפטור ונראה לפרש דאכותל קאי (לחייב על הכותל שצנר) ולהכי פריך בדיני אדם נמי ליחייב אכותל ויש ספרים שכתוב בהדיא אכותל, ותדע (ק"ש רליה לעל אצילת הצהמה אין מחייבים את הפורץ) דתנן התם הוציאה ליסטים הליסטים חייבין ומוקמינן בגמרא דהכישוה במקל ש"מ דבלאו הכשה לא מחייבי אע"פ שפרצוה לסטים. ומיהו יש לדחות (את הרליה) דמתניתין להתחייב בנזקיה (של הצהמה) איירי אבל אאבידה דבהמה מחייבי. דפרישית (ששאלת הגמ' שיתחייב בדיני אדם) קאי אכותל לישני (תתוך הגמ' שצאמת חייב בדיני אדם על הכותל, ומה ששנינו צמסנה 'חייב בדיני שמים') דפטור מדיני אדם קאי אבהמה (על אצילת הצהמה) וי"ל דלא שייך למיתני פטור מדיני אדם אם היה שום חיוב בבהמה או בכותל, אבל כשמתרץ בכותל רעוע אע"ג דאין דומה שיתחייב בדיני שמים אכותל שהוא רעוע כ"כ שיכול ליפול ברוח מצויה או אפי' ברוח שאינה מצויה מ"מ שייך למיתני חייב בדיני שמים כיון שיש דבר שהוא חייב בו כגון הבהמה, והשתא אתי שפיר דנקט בפני בהמת חבירו ולא נקט הפורץ גדר של חבירו דמשום בהמה נקט לה (שחייב בדיני שמים, אצל על הכותל חייב בדיני אדם). ומיהו בסוף הסוגיא דקאמר מהו דתימא כיון (להכותל) למיסתר קאי מאי עבד משמע דחייב דיני שמים קאי נמי אכותל, ומצי לפרש דה"ק כלומר למיסתר ולמיפול קאי (וכיון שהכותל עומד ליפול, אין הסותר חייב על הצהמה אפי' בדיני שמים) אי נמי הכי קאמר כיון דלמיסתר קאי שהבעלים מצווין לסותרו שלא יפול על בני אדם סד"א דכל הקודם במצוה זכה ואין לו להניח מלסתור בשביל בהמת חבירו, ובדיני שמים נמי לא מחייב קמ"ל אי נמי חייב בדיני שמים קאי נמי אכותל (אף שהבעלים בכל מקרה לריך לסותרו, וטעם הדבר...) שנהנה הוא בה עד שיודמנו לו פועלים לתקו). פסק הש"ע הכובש בהמת חבירו במים, או שהניחה בחמה וצמצם עליה המקום כדי שלא תמצא צל עד שהרגתה החמה, חייב.

הרמב"ם מימרא דרכא התם כפתו לפני ארי פטור לפני יתושין חייב, רב אשי אמר לפני יתושין נמי פטור. **וכתב שמצא בכת"י קדמון** דרבינו לא הביא דין זה, לפי שסמך על מה שכתב דסוף חמה לבוא וסוף צינה לבוא פטור.

איתמר, כפה עליו גיגית (ומת בהבלא כתבו התוס' לא דמי לסוף חמה לבא, לסוף צינה לבא, דהתם ליכא חמה וצינה כלל ולא מתחיל ביה בשעתיה, ולא דמי נמי לכפתו בחמה וצינה דהתם כבר אתו עליה מקודם חמה וצינה שיש בהן כדי להמית, אבל הכא ליכא אלא הולך ומתחזק עליו ודמי לכפתו ברעב שכבר יש רעב מעט ותמיד מתחזק. או...) **פרע עליו מעזיבה** (וזה היה ישן, ונכנסה שם הצינה **כתבו התוס'** וא"ת מאי שנא מתרים ובידקא דמיא בכח שני ויש לומר דהכא חייב טפי כדמסיק דמתחיל ביה בשעתיה) רבא ורבי זירא, חד אמר חייב, וחד אמר פטור (שההורג בא לאחר זמן).

תסתיים דרכא הוא דאמר פטור, דאמר רבא כפתו ומת ברעב פטור. אדרבה, תסתיים דרבי זירא הוא דאמר פטור, דאמר רבי זירא האי מאן דעייליה לחבריה בביתא דשישא (שסתום ביותר, ואין הבל האור והנר יכול לצאת ממנו) ואדליק ליה שרגא ומת, חייב. טעמא דאדליק ליה שרגא (שזמן את ההורג), הא לא אדליק ליה שרגא (ומת בהבל פיו, דומיא דכפה עליו גיגית) לא? אמרי התם בלא שרגא לא מתחיל הבלא **[דף עז ע"ב]** בשעתיה, הכא בלא שרגא נמי מתחיל הבלא בשעתיה (מיד בשעת כפייה מתחיל, ואחר כך הולך וחזק).

אמר רבא דחפו לבור, וסולם בבור, ובא אחר וסילקו, ואפילו הוא (הדוחף עצמו) קדם וסילקו (קודם נפילתו של זה) פטור, דבעידנא דשדייה יכול לעלות הוא (ופטור על הדחייה, ומשום סלוק לא מצית לחיוביה, דגרמא בעלמא הוא).

ואמר רבא זרק חץ, ותרים בידו, ובא אחר ונטלו, ואפילו הוא (הזורק את החץ) קדם (רץ לאחר זריקת החץ קודם שיגיע החץ לחבירו) ונטלו (התרים הימנו) פטור, דבעידנא דשדייה ביה מיפסק פיסקיה גיריה.

מידי דהוה אאבנו וסכיננו ומשאוי שהניחן בראש גגו ונפלו ברוח מצויה דחייב משום אשו, אי בהדי דאזלי קא מזקי כדאיתא בפ"ק דב"ק (ו). **ושמא** אינו מצוי כאן שתפול לתחת ממש, ולא תיזיל כלל לצדדין. ומיהו זה ודאי קשה דמשמע דלצדדין נמי לא מיחייב אלא משום כחו דפריך, אי כחו הוא תיזיל לעיל, ודוחק לומר כח כחוש הוא וצ"ל דהיינו למ"ד אשו משום ממונו. והא דתנן בחולין (לא). נפלה סכין מידו ושחט שחיטתו פסולה ודייק טעמא דנפלה הא הפילה הוא כשירה כמאן כרבי נתן דלא בעי כוונה, קשה נפלה נמי ליהוי כי הפילה למ"ד אשו משום חציו, אם לא נחלק בשחיטה, ולא מסתבר לחלק כיון דאפילו מיתה גמרינן ממונו **אלא** נראה דאיתא ההיא סוגיא כמ"ד אשו משום ממונו. ומיהו קשה, דאי לתחת לאו כחו הוא מאי שנא מהא דתנן במכות (ז). היה מושך במעגילה ונפלה עליו והרגתו פטור משום דשלא כדרך ירידתו הוא והשתא תיפוק ליה דלאו כחו הוא. וי"ל דשאני התם דמתוך שמושך למעלה נופל יותר למרחוק עוד יש לפרש דבכל הני דסוף חמה וצנה וארי לבא, וזרק צרור למעלה ונפל לתחת, אפילו כפתו והביאו שם פטור דדמי לכה כחו, ואש נמי שלא המיתה אלא ברוח מצויה פטור ממיתה, אלא דלענין ממון חייב נזק שלם ולא דמי לחצי נזק צרורות אע"ג דכה כחו הוא דהא אשו נמי חייב משום ממונו כדמוכח בב"ק (כג). דמאן דאית ליה משום חציו אית ליה נמי משום ממונו.

ואמר רבא כפתו לפני ארי פטור (דאי נמי לא היה כפות לא היה יכול להציל עצמו מן הארי) לפני יתושין חייב **וכתבו התוס'** (שלא כחילוקו של רש"י) אין חילוק בין יתושין לארי אלא משום דסתם ארי עדיין לא התחיל לחבול בו שאם קפץ כבר עליו הארי לא היה יכול להתעסק לכפותו (וא"כ פטור כיון שקפחו נמקום שעדיין לא התחיל ההיזק) אבל סתם יתושין כבר התחילו ליפול עליו, ואע"ג דהני אזלי והני אתו קסבר (כנ"ל) לא שנא. רב אשי אמר אפילו לפני יתושין נמי פטור, הני אזלי, והני אתו (ולא מת על ידי יתושים הראשונים שהיו מוכנים שם, שכמה כתות עברו עליו).

פסק הרמב"ם או שכפת חבירו והניחו לפני הארי... כל אחד מאלו שופך דמים הוא ועון הריגה בידו וחייב מיתה לשמים ואין בהן מיתת בית דין, ומנין שכך הוא הדין... 'מיד כל היה אדרשנו' זה המוסר חבירו לפני היה לטרפו רוצח ושמירת הנפש (ב,ב). התורה תמימה הביא שמקורו של הרמב"ם במדרש רבה בראשית פל"ד. המעשה רוקח (ג,ט) תמה מדוע השמיט

עו:

אי דקא ניהא ליה (שתחזור יותר) אפילו פורתא נמי (ליחייב גלות, דהא הרג בשוגג וטעמא ליכא למיפטריה). אי דלא ניהא ליה (שתחזור כל כך) אפילו טובא נמי לא ניותר מארבע אמות ליפטר, דלא נתקיימת מחשבתו דאמר מר (מכות ז): 'ואשר לא צדה' פרט למתכוין לזרוק שתיים וזרק ארבע, אלמא כיון דלא ניהא ליה דניזיל לא? אמר ליה סתם משחקין בכדור, כמה דעיילי (גי' נס"י ומוס') (ומקרבי לכותל בשעה שזורקין) מינח ניהא ליה [כדי שתחזור הרבה, הלכך בציר מארבע אמות לא ניהא ליה דתיזיל. אית דמפרשי האי חייבין ופטורין ממיתה, וכגון שהתירו בו. כתבו התוס' לא מסתבר לפרש כלל לענין חיוב מיתה במזיד (פיוס שני שצנכ"י) דאי קאי גברא תוך ד' אמות ואתרו ביה וקיבל עליו התראה אמאי פטור, הא ודאי מתכוין הוא, אלא נראה כלשון ראשון שפירש רש"י דלענין גלות איירי כדדרשינן בב"ק (כו): 'ואשר לא צדה' פרט למתכוין לזרוק שתיים וזרק ארבע והוא הדין נתכוין לזרוק ד' וזרק ב', כי הכא דסתם משחקין בכדור מתכוין שתלך חוץ לד' אמות ולא תוך ד' אמות. ומיהו קשה אי למיפטריה מגלות קאמר פרט למתכוין לזרוק ב' וזרק ד', הא דאמרינן במכות (ו): 'בלא איבה' פרט לשונא, 'בלא צדיה' פרט למתכוין לצד זה והלכה לצד אחר, 'ואשר לא צדה' פרט למתכוין לזרוק שתיים וזרק ארבע, והשתא מקרא ד'ואשר לא צדה' דכתיב ברישא בפרשת משפטים מוקמי ב'לא צדיה' דפרשת ואלה מסעי, הוה ליה למעוטי (מהמקלל הכלשון סהונא כמורה צפנתא מפטיס) ההוא דדמי טפי לפטור כגון נתכוין לצד זה והלכה לצד אחר ולא נתכוין לזרוק לצד הנרצה ובב"ק (כו): פירש רש"י לשון אחר דחייב גלות וכן נראה לר"ת ולא לגמרי כפירושו (סל' נס"י) דפירש (נס"י) פרט לנתכוין לזרוק ב' וזרק ד' דלא הוי בכלל כי יזיד דכתיב בתריה אלא פרט דלא הוי בכלל מכה איש ומת דכתיב לעיל מיניה, ולהאי פי' לא מתוקמא שמעתין לענין גלות אלא לענין חיוב מיתה כלשון שני שברש"י. וא"ת ואמאי איצטריך לחייב גלות לנתכוין לזרוק ב' וזרק ד' מהיכא ס"ד דפטור, ולפטור ממיתה ודאי לא אתא דפשיטא דשוגג פטור ממיתה וי"ל דהוה פטרינן ליה מבלא צדיה כמו נתכוין לצד זה והלכה לצד אחר. ועוד יש לפרש דלעולם נתכוין לזרוק ב' וזרק ד' פטור מגלות, ולא קשיא מידי מההיא דמכות, דלהכי נקט ברישא לצד זה משום דהתחיל לדרוש קרא דבלא צדיה ברישא והתנא רצה להזכיר הפשוט יותר תחלה. וא"ת ואמאי איצטריך במכות (ו): לפטור נתכוין להרוג

ואמר רבא זרק בו חץ וסמנין (הראויין לרפאותו) בידו (של הרוג) ובא אחר ופיזרן, ואפילו הוא קדם ופיזרן פטור, דבעידנא דשדא ביה יכול להתרפאות הוה.

אמר רב אשי הלכך (כיון דאם יש שם סמנין הראויין לרפאותו בידו פטרת ליה, אפילו אינם בידו אלא...) אפילו (מצויין) סמנין בשוק (לקנות בשעת זריקה הרי אלו כאלו הן בידו ופטור, ואפילו לא נמצאו לאחר מכאן).

אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי נזדמנו לו סמנין (למוכה אחר המכה ולא קנאן ולא ריפא עצמו) מהו (מי אמרינן הרי היה יכול להתרפאות, או דילמא כיון דבשעת זריקה לא הוי סמנין, מיחייב, דהא מכת מות הוא)? אמר ליה הרי יצא מבית דין זכאי (כלומר הואיל וקודם עמדו בדין מצאו לו זכות אין לנו לחייבו).

ואמר רבא זרק צרור בכותל (ונתכוין להרוג את הבירו, וזרק צרור והכה בכותל בכח) וחזרה (מכחו) לאחוריה, והרגה חייב (דהא נמי כחו הוא). ותנא תנא כגון אלו המשחקין בכדור שהרגו (רגילין תינוקות להכות הכדור בכותל בכח כדי שתחזור לאחוריה הרבה, ולאחר שזורק הוא רץ (כוח) וחבירו אוהז את הכדור ומכה אותו בה אם יכול לכוון ההוא דזרק בכותל) במזיד (אם נתכוין שתהרוג את הבירו בחזרתה לאחוריה ויש בו כדי להמית) נהרגין, בשוגג גולין. בשוגג גולין פשיטא? במזיד נהרגין איצטריך ליה. מהו דתימא התראת ספק היא מי יימר דהדרה, קמ"ל.

תני רב תחליפא בר מערבא קמיה דרבי אבהו כגון אלו המשחקין בכדור שהרגו (אם היה המוכה עומד...) תוך ארבע אמות (בתוך ארבע אמות של כותל ולא הספיקה לחזור ארבע אמות עד שמצאתו והרגתו) פטור (הזורק מגלות) חוץ לארבע אמות חייב (גלות). אמר ליה רבינא לרב אשי היכי דמי,

עו: - עו.

בידקא דמיא (הפנה את מרוצת המים עליו) גירי דידיה הוא ומיחייב (הן הן חציו, והרי הוא כזורק בו חץ וכדמפרש ואזיל שהמים באים בכח ראשון עליו מיד, כגון שהניחו סמוך לשפת הים והשפה מדרון). הני מילי בכח ראשון (כשפינה להם דרך לצד זה מיד נפלו עליו דהוי כחו) אבל בכח שני (שהניחו רחוק קצת ולא נפלו המים מיד בצאתו מגדרותיהן עליו, אלא לאחר מכאן הלכו על המקום שהוא שם) גרמא בעלמא הוא (ולא מכחו).

ואמר רב פפא זרק צרור למעלה, והלכה לצדדין (דרך נפילתה שלא נפלה כנגדו אלא כשהיא חוזרת לארץ היתה מתרחקת לצדדין) והרגה חייב (אבל אם נפלה נוכחה והרגה פטור, דלאו כחו הוא אלא היא חוזרת לארץ מאליה). אמר ליה מר בר רב אשי לרב פפא מאי טעמא משום דכחו הוא, אי כחו תיזיל לעיל (דהא כלפי מעלה זרקת כנגדו, ולא לצדדין) [דף ע"א] ואי לאו כחו הוא תיזיל לתחת (תפול מיד כנגדה ולא לצדדין)? אלא כח כחוש הוא (אינו כחו חזק, אלא קצת כחו יש כאן, והאי דלא אזלה לעיל משום שכלה כח חוזק הזריקה והאבן חוזרת לארץ, אבל עדיין הולכת היא ממקצת כחו). **פסק הרמב"ם א.** הדוחף את חבירו לתוך המים או לתוך האש אומדין אותו אם יכול לעלות משם פטור ממיתת בית דין ואם אינו יכול לעלות חייב, וכן אם כבש עליו בתוך הים או בתוך האש עד שלא נשאר בו כח לעלות ומת חייב אע"פ שאינו הוא הדוחף בתחילה. והוא הדין למניה ידו על פי חבירו וחוטמו עד שהניחו מפרפר ואינו יכול לחיות, או שכפתו והניחו בצנה או בחמה עד שמת, או שבנה עליו מקום עד שמנע ממנו הרוח, או שהכניסו למערה או לבית ועישן עליו עד שמת, או שהכניסו לבית של שיש והדליק עליו נר עד שהמיתו ההבל, בכל אלו נהרג עליו שזה כמי שחנקו בידו רוצח ושמירת הנפש

בהמה והרג את האדם, הא על כרחך היינו או נתכוין לזרוק לצד זה והלכה לצד אחר או נתכוין לזרוק ב' זרק ד'. וי"ל דהתם היו האדם והבהמה זה אצל זה אי נמי כסבור בהמה ונמצא אדם. ומיהו תימא הא דפליגי רבי ורבנן במכות (ז): בנשמת הברזל מקתו ומן העין המתבקע דמר מחייב בהאי ומר מחייב בהאי, אמאי חייב הא הוי כמו נתכוין לזרוק ב' זרק ד' שנתכוין לבקעת עצים שלפניו והלך למרחוק.

למימרא דכהאי גוונא (שהזרה לאחוריה מכח זריקתו) כחו הוא, ורמינהו המקדש [מי חטאת באפר, נתינת אפר על המים קרי קידוש, כדתנן במסכת פרה (פ"ו מ"ב) היה קדוש צף על המים] ונפל קידוש על ידו או על הצד, ואחר כך נפל לשוקת (אבן חלולה שהמים נכנסין בו מן המעין דרך נקב שפופרת, דכתיב מים חיים אל כלי שתהא חיותן בכלי, וקא סלק"ד דהאי נפל דקתני כגון שנפל על ידו בכח, או על הצד, כלומר על צד הכלי ומשם ניתז בכח לשוקת וקתני) פסול? הכא במאי עסקינן בשותת [לא ניתז מכח נפילה ראשונה, אלא מעצמו חזר ושתת מידו לשוקת שותת כמו (ברכות כב:) מים שותתין על ברכיו לשטוף ליפול, שאינו ניתז למרחוק אלא נופל ויורד כנגדו].

תא שמע מחט שהיה נתונה על החרס, והזה עליה (ונתכוון להזות עליה לטהרה מטמא מת, וההזיה נראית עליה, אבל...) ספק על המחט (נפל ההזיה, כשיוצאת מידו) ספק על החרס הזה (תחילה) ומיצה עליה (כלומר ומן החרס חזרה ונתזה עליה) הזאתו פסול (אלמא לאו כחו היא)?

אמר רב חיינא בר יהודה משמיה דרב מצא איתמר (לאו לשון מצוי דהוה התזה קתני, אלא לשון מציאה, כלומר ההזאה נמצאת עליה ואין ידוע אם בתחלה הזה עליה או חזר מכח היתוז, או שמא לא זה ולא זה אלא על החרס הזה, והיה מדרון והלכה ההזאה על המחט דליכא כחו כלל).

אמר רב פפא האי מאן דכפתיה (קשר ידיו ורגליו על שפת הים) לחבריה ואשקיל עליה

עזו.

דאיש כי יכה אמר רחמנא ולא שנים
שהכהו).

אמר רבא הכל מודים בהורג את הטריפה
(כגון נקב הוושט או קרום המוח) שהוא פטור
(מדלא אפליגו ביה ש"מ כיון דניכרים התיכת
סימנין חיותו גברא קטילא חשיב ליה). בגוסס
בידי שמים (ובא אחר והרגו) שהוא חייב
(דלא איתעביד ביה מעשה ברישא והרי הוא
כחי). לא נחלקו אלא בגוסס בידי אדם [כגון
זה שקרוב למות מחמת המכות, אלא לא
עשאוהו הראשונים טריפה הקשו התוס', תימה
אותו שעשאו גוסס אמאי פטור, הא רוב גוססין למיתה
ואמרינן לעיל (ס"ט): דהולכין בדיני נפשות אחר הרוב
והמכה חבירו ואמדוהו למיתה ומת מי לא מיחייב, והא
נמי אמוד למיתה הוא. וי"ל דכיון שהקילה עליו תורה
שחובשין אותו כדאמרינן בסמוך ואע"פ שאמדוהו
למיתה אין הורגין כל זמן שהוא חי וזימנין נמי
דאומדין למיתה וחי אע"ג דרובא מייתי הלכך כיון
שבא אחר והרגו פטור. ותדע, דהא אשכחן גוסס בידי
שמים דנחשב כחי לחייב את ההורגו אע"ג דרוב גוססין
למיתה, הלכך אין לתמוה בגוסס בידי אדם אם נחשכנו
כחי לפטור מי שעשאו גוסס). מר מדמי ליה
לטרופה (כתבו התוס' אע"ג דקראי קא דרשי
איצטריך ליה להני טעמי) ומר מדמי ליה לגוסס
בידי שמים. מאן דמדמי ליה לטרופה מאי
טעמא לא מדמי ליה לגוסס בידי שמים, גוסס
בידי שמים לא איתעביד ביה מעשה, האי
איתעביד ביה מעשה. ומאן דמדמי ליה
לגוסס בידי שמים מאי טעמא לא מדמי ליה
לטרופה? טריפה מהתכי סימנים (סימן
חיותא) הא לא מהתכי סימנים.

תני תנא קמיה דרב ששת וְאִישׁ פִּי יָכָה
כָּל־נֶפֶשׁ אֲדָם, להביא המכה את חבירו ואין
בו כדי להמית (דמשמע כל דהוא נפש) ובא
אחר והמיתו שהוא (האחרון) חייב. אין בו
כדי להמית פשיטא? אלא יש בו כדי להמית,
ובא אחר והמיתו שהוא חייב, וסתמא כרבי
יהודה בן בתירא.

אמר רבא ההורג את הטריפה, פטור וכתבו
התוס' אפי' למ"ד טריפה חיה דסופו שימות בחבלה זו.

(ג,ט). ב. אבל הכופת את חבירו והניחו ברעב
עד שמת, או שכפתו והניחו במקום שסוף
הצננה או החמה לבוא לשם ובאה והמיתתו,
או שכפה עליו גיגית, או שפרע עליו את
המעזיבה, או שהשיך בו את הנחש, ואין
צריך לומר אם שסה בו כלב או נחש, בכל
אלו אין בית דין ממיתין אותו, והרי הוא
רוצה ודורש דמים דורש ממנו דם רוצח
ושמירת הנפש (ג,י). ג. וכן הדוחף חבירו לבור
והיה שם סולם בבור שיכול לעלות עליו, או
שזרק בו חיץ והיה תרים בידו להגן עליו ובא
אחר וסלק את הסולם והסיר את התרים,
שניהן אינן נהרגין בבית דין, אפילו היה
הדוחף עצמו הוא שחזר וסלק הסולם פטור
ממיתת בית דין ונדרש ממנו דם. רוצח
ושמירת הנפש (ג,יא). ד. הזורק צרור בכותל
וחזרה האבן לאחוריה והרגה חייב מיתת
בית דין, שמכחו היא באה, וכן אלו
שמשחקין בכדור שהתרו בהן והרגו בתוך
ארבע אמות פטורין חוץ לארבע אמות
אפילו לסוף מאה אמה חייבין, והוא שיש בה
כדי להמית כמו שביארנו רוצח ושמירת הנפש
(ג,יב). ה. זרק אבן למעלה והלכה לצדדין
והרגה חייב. הכופת את חבירו והניחו במקום
שאינו יכול לברוח והציף עליו מים ומת הרי
זה נהרג עליו, והוא שימות מכה ראשון הבא
ממעשיו רוצח ושמירת הנפש (ג,יג).

תנו רבנן הכוהו עשרה בני אדם בעשרה
מקלות ומת, בין בכת אחת בין בזה אחר זה
פטורין. רבי יהודה בן בתירא אומר בזה
אחר זה האחרון חייב, מפני שקירב את
מיתתו.

אמר רבי יוחנן ושניהם מקרא אחד דרשו,
וְאִישׁ פִּי יָכָה כָּל־נֶפֶשׁ אֲדָם, רבנן סברי כל
נפש עד דאיכא כל נפש (וכיון דמתחילה
סייעו הראשונים בהריגתו ליכא כולה נפש
במכת האחרון). ורבי יהודה בן בתירא סבר
כל נפש כל דהוא נפש (אפילו מקצתה, ומיהו
היכא דהכהו בבת אחת לא קטלינן לכלהו,

עזו.

פסק חמימותו ולחלחותו ונצטנן).
הרמב"ם... והבא על הטריפה או ששכב עם בהמה טריפה חייב, חי הוא אף על פי שסופו למות מחולי זה, ואפילו שחט בה שני סימנין ועדיין היא מפרכסת הבא עליה חייב עד שתמות או עד שיתיו ראשה איסורי ביאה (א"כ).

ואמר רבא עדים שהעידו בטריפה והזמנו אין נהרגין, עדי טריפה (שהן עצמן טריפה) שהזמנו נהרגין (דכתיב ובערת הרע מקרבך). רב אשי אמר אפילו עדי טריפה שהזמנו אין נהרגין, לפי שאינן בזוממי זוממין (בדין זוממי זוממין, אותם שהזימום ואמרו להם באותה שעה עמנו הייתם אם היו באין שנים אחרים ומזימין אותם לומר היאך אתם מזימין את אלו, והרי אתם עמנו הייתם במקום פלוני אין הזוממין שנמצאו עכשיו זוממין נהרגין, משום דגברא קטילא בעי למיקטל, הלכך כי לא אתזמו נמי לא מקטלי הנך טריפה אפומייהו, דהוה ליה עדות שאי אתה יכול להזימה ולא מקטלי, ולרבא, כיון דעדות זוממין חדוש הוא אע"ג דהוי עדות שאי אתה יכול להזימה מקטלי].

ואמר רבא שור טריפה שהרג חייב וכתבו התוס', אע"ג דבב"ק (מד:) פטרינן לר"ש שור שנתכוין להרוג את זה והרג את זה מטעם דכמיתת בעלים כך מיתת השור. **לא דמי** דהתם הטעם שוה לשניהם, אבל הכא באדם שייך לפטור מטעם עדות שאי אתה יכול להזימה, ובשור לא שייך, דאם הזמנו עדים משלמים דמי שור טריפה לבעלים ושור של אדם טריפה שהרג פטור. מאי טעמא, אמר קרא השור יִסְקַל וְגַם יִבְעַרְתָּהוּ יוֹמָת, כל היכא דקרינא ביה וגם בעליו יומת [כלומר כמיתת בעלים (בסנהדרין ב.) כך מיתת השור] קרינן ביה השור יסקל, וכל היכא דלא קרינן ביה וגם בעליו יומת, לא קרינן ביה השור יסקל (ולאה מילתא נמי מקשינן להו, דכיון דאילו קטיל מריה שלא בבית דין לא מקטיל על פי עדים כדאמרינן לעיל, שורו נמי לא מקטיל). **רב אשי אמר** אפילו שור טריפה נמי שהרג

ותדע דהא רבא אית ליה טריפה חיה בתמורה (יא): ומיהו נראה דהתם גרסינן רבה בר פלוגתיה של רב חסדא, ועוד דסברתיה הפוכה בכבורות (ג.). וטריפה שהרג, בפני בית דין חייב וכתבו התוס' כגון דראוהו ביום שדנין על ראייתם, דאי ראוהו כלילה בעי עדות כדמוכה בב"ק (צ:): וכיון דבעי עדות בעינן עדות שאתה יכול להזימה] שלא בפני בית דין פטור. בפני בית דין חייב דכתיב וּבְעַרְתָּהּ הָרָע מִקְרָבְךָ (והרי ראוהו רוצח) שלא בפני בית דין (ואתה בא לחייבו על פי עדים) פטור (דאין עדותן עדות) דהויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה, וכל עדות שאי אתה יכול להזימה לא שמה עדות (דגברא קטילא בעו למיקטל). **פסק הרמב"ם א.** אחד ההורג את הבריא או את החולה הנוטה למות, ואפילו הרג את הגוסס נהרג עליו, ואם היה גוסס בידי אדם כגון שהכוחו עד שנטה למות והרי הוא גוסס, ההורג אותו אין בית דין ממיתין אותו רוצח ושמירת הנפש (בזו). **ב.** ההורג את הטריפה אע"פ שאוכל ושותה ומחלך בשוק הרי זה פטור מדיני אדם... רוצח ושמירת הנפש (בח). **ג.** אדם טריפה שהרג את הנפש נהרג שנ' ובערת הרע מקרבך, והוא שיהרוג בפני בית דין אבל בפני עדים פטור שמא יוזמו העדים ואם הזמנו אינן נהרגין שהרי לא זממו להרוג אלא טריפה וכל עדות שאינה ראויה להזימה אינה עדות בדיני נפשות רוצח ושמירת הנפש (כט).

ואמר רבא הרובע את הטריפה (אדם טריפה ורבעו חבירו במשכב זכור) חייב (דהא איכא הנאה). טריפה שרבע, בפני בית דין חייב, שלא בפני בית דין פטור. בפני בית דין חייב דכתיב וּבְעַרְתָּהּ הָרָע מִקְרָבְךָ. שלא בפני בית דין פטור, דהויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה.

הא תו למה לי, היינו הך? הרובע את הטריפה איצטריכא ליה, מהו דתימא ליהוי כמאן דמשמש מת (רובע את המת) וליפטר, קמ"ל דמשום הנאה הוא, והא אית ליה הנאה (אבל רובע את המת ליכא הנאה, שעבר

על דעתך שזה מהלך בשוק וזה נהרג (למה לי למימר ונקה המכה ממיתה) אלא זה שאמדהו (מתחילה) למיתה, והקל ממה שהיה (והתהלך בחוץ ואמדהו למשענת חיים ונקה המכה ואפילו...) לאחר כך הכביד ומת, שהוא פטור.

ורבנן האי ונקה המכה מאי דרשי ביה? מלמד שחובשין אותו (אם אמדהו למיתה חובשין את המכה שלא יברח עד שנראה אם ימות אם לא, להכי אתי ונקה המכה דמשמע לכשיקום ונקה, מכלל דעד השתא חבוש הוא). ורבי נחמיה חבישה מנא ליה? יליף ממקושש (דכתיב זיניהו אותו במשמר). ורבנן נמי, לילפי ממקושש? מקושש בר קטלא הוא ומשה לא הוה ידע קטליה במאי (כדאייתי לקמן בברייתא יודע היה משה רבינו שהמקושש במיתה שהרי כבר נאמר בתורה מחלליה מות יומת אבל לא היה יודע באיזו מיתה יומת, רבנן סבירא להו כמ"ד לא בעינן שיודיעוהו בהתראתו באיזה מיתה נהרג) לאפוקי האי (מכה שאין לנו יודעים אם ימות המוכה ממיסתו) דלא ידעינן אי בר קטלא הוא אי לאו בר קטלא הוא (כדמפרש לקמן, אבל מגדף לא נאמר בו אלא לפרש). ורבי נחמיה? יליף ממגדף, דלא הוה ידע אי בר קטלא הוא, וחבשוהו. ורבנן (אי לא כתב, חבישה דהכא מחבישה דהתם לא הוה גמרינן ל...) מגדף הוראת שעה היתה [שהרי לא נצטוו מתחילה על אותה חבישה ומעצמם עשו, דכיון דלא נאמר בו מיתה מתחילה מה ספק היה להם להטיל עליו ספק מיתה ולחובשו כתבו התוס' איכא למ"ד לקמן (פ): מקושש נמי הוראת שעה היתה].

כדתניא (סייעתא להא דאמר לעיל מקושש לא נסתפקו עליו אלא באיזה מיתה יומת, אבל מגדף לא היו יודעין שהיה חייב מיתה) יודע היה משה רבינו שהמקושש במיתה שנאמר מִחֲלֵלֶיהָ מוֹת יוֹמָת, אלא לא היה יודע באיזו מיתה נהרג (כתבו התוס' ואע"ג

פטור. מאי טעמא כיון דאילו בעלים הוו פטירי שור נמי פטור (דהא למיתת בעלים הוקש).

שיסה בו את הכלב... אמר רב אחא בר יעקב כשתמצא לומר, לדברי רבי יהודה ארם נחש בין שיניו הוא עומד (והרי הוא כתוקע סכין בבטנו, דלאו גרמא הוא שהרי כלי משחיתו בידו) לפיכך מכיש בסייף (כדין רוצח) ונחש פטור. לדברי חכמים ארם נחש מעצמו הוא מקיא (בנשיכתו, וכשהשיכו זה עדיין אין בו כדי להמית לפיכך גרמא בעלמא הוא, אע"פ שיודע שסופו להקיא מיהו לאו מכחו מיית) לפיכך נחש בסקילה (כדין שור שהמית, דכל בהמה וחיה כשור הן, אלא שדבר הכתוב בהוה) והמכיש פטור. **ספק הרמב"ם א.** שור שהוא טרפה שהרג את הנפש או שהיה השור של אדם טרפה אינו נסקל שנאמר וגם בעליו יומת כמיתת הבעלים כך מיתת השור וכיון שבעליו כמת הם חשובים ואין צריכין מיתה הרי זה פטור... נזקי ממוז (יז). ב. המשסה כלב בחבירו והרגו אין הכלב נסקל, וכן אם גירה בו בהמה או חיה והרגוהו, אבל אם שסה בו נחש ואפילו השיכו בו והרגו הנחש נסקל, שארם הנחש שהמית מעצמו הוא מקיאו, לפיכך זה האדם שהשיך בו הנחש פטור ממייתת בית דין נזקי ממוז (יח).

משנה המכה את חבירו, בין באבן בין באגרופ, ואמדהו למיתה (בית דין. אבל אמדהו תחילה לחיים, אפילו לרבנן פטור, כדלקמן) והיקל ממה שהיה (וחזרו ואמדהו לחיים) ולאחר מכאן הכביד ומת חייב. רבי נחמיה אומר פטור, שרגלים לדבר (שלא מת מחמת מכה זו, שהרי היקל).

(גמרא) תנו רבנן את זו דרש רבי נחמיה **אם יקום והתהלך בתוין [דף עח ע"ב]** על-משענתו (מתרגמינן על בורייה שנתרפא לגמרי ונשען על כחו) ונקה הפכה, וכי תעלה

עו:

למיתה וחיה]. אלא לרבנן (דאמרי לחבישה אתא) תרי אומדני למה לי (לכתוב ולא ימות ונפל למשכב ונקה המכה שבתו יתן, ושמענין מינה אמדוהו למיתה וחיה ממון יתן ולא מיתה)? חד אמדוהו למיתה וחיה, וחד אמדוהו לחיים ומת (ואיפכא דרש להו, ולא ימות דרשי ליה לאמדוהו לחיים ומת, והכי משמע 'ולא ימות' אם אמדוהו תחלה שלא ימות אפילו מת לאחר מכאן, שבתו יתן ורפא ירפא, יתן האומד שאמדוהו לכמה חלוי עולה ושבתו ורפואתו שכך היו אומדין אותו כשהיה נאמד לחיים, ואם אמדוהו למיתה ואחר כך יקום והתהלך בחוץ שלא מת שבתו יתן, אבל אמדוהו מתחילה למיתה ויצא מבית דין חייב, וסוף דבר, מת אע"פ שהקל באמצע לא פטריה רחמנא כתבו התוס' פירש רש"י דבשניהם משלם ממון. וקצת קשה אמדוהו לחיים ומת ליהוי כחייבי מיתות שונגין דפטורין, דהא דפטור ממיתה לא מן הדין, אלא משום דיצא מבית דין זכאי). ורבי נחמיה אמדוהו לחיים ומת לא צריך קרא שהרי יצא מבית דין זכאי וזהו נפקא לן מצדיק אל תהרוג בסנהדרין (לג): מנין ליוצא מבית דין זכאי ואמר אחד יש לי ללמד עליו חובה, שאין מחזירין אותו, שנאמר וצדיק אל תהרוג].

תנו רבנן המכה את חבירו ואמדוהו למיתה וחיה פוטרין אותו (ממיתה, ונותן חמשה דברים) אמדוהו למיתה והקל ממה שהיה אומדין אותו אומד שני לממון (כמה ראוי לשכב מחולי זה, ולכמה יעלה שבתו ורפואתו) ואם לאחר כן הכביד ומת הלך אחר אומד האמצעי (היינו אומד שני) דברי רבי נחמיה. וחכמים אומרים אין אומד אחר אומד (לחשב כיוצא מבית דין זכאי ולהפטר אם לאחר מכאן הכביד ומת, אלא בתר מעשה דהשתא אזלינן, דהואיל והכביד ומת חייב המכה מיתה).

תניא אידך אמדוהו למיתה אומדין אותו לחיים (אם ראינו שהקל, ולא אמרינן הואיל ויצא מבית דין חייב הרי זה יהרג) לחיים אין

דמיתה סתם הנק היא, מתוך הסברא היה מדמה לעובד עבודת כוכבים דבסקילה דמחלל שבת בפרהסיא ככופר בעיקר, דכופר במעשה בראשית) שנאמר פִּי לֹא פָרַשׁ מִהַיְעֵשָׂה לוֹ (משמע בר עשייה הוא אבל לא היו יודעין מהו). אבל מגדף לא נאמר בו אלא לפרש להם על פי ה' (ולא כתוב מה יעשה, משמע, כל דינו היו צריכין לפרש להם) שלא היה משה יודע אם הוא בן מיתה כל עיקר אם לאו (מ"ב דבסקילה דמחלל שבת בפרהסיא ככופר בעיקר).

בשלמא לרבי נחמיה (דאמר 'ונקה המכה' (מה) שפטור ממיתה) לאמדוהו למיתה והקל וחזר והכביד אתא, היינו דכתיבי תרי קראי יתירא, לאומדנא, דאם בא ללמדנו שהחובל בחבירו חייב בריפוי ושבת כדמסיק שבתו יתן... נכתוב והכה את רעהו באבן או באגרוף ונפל למשכב (ללא תיבות ז'לא ימות') שבתו יתן ורפא ירפא (ללא תיבות י'אם יקום ויתהלך בחוץ על משענתו ונקה המכה) ולא ימות יתירא הוא למדרש, וכן (ויחל) אם יקום והתהלך בחוץ] היינו דכתיבי תרי אומדני, חד אמדוהו למיתה וחיה (דלא תימא הואיל ויצא מבית דין חייב נקטליה, דהא דהדר היי חם רחמנא עליה, להכי אתא ולא ימות, כלומר והכה איש... ולא ימות כמה שאמדוהו אלא נפל למשכב שבתו יתן, ממון ולא מיתה) וחד אמדוהו למיתה והקל ממה שהיה [ונקה המכה אפילו חזר והכביד ומת כתבו התוס' מה שאמרו שלר' החמיה בא הכתוב ללמד על אופן שאמדו את המוכה למיתה ולא מת, אין הורגים את הרוצח, לא לפטור את הרוצח ממיתה נצרך הכתוב, שזה פשוט כדקאמרינן לעיל זכי ס"ד שזה מהלך וזה נהרג, אלא אתא קרא לאשמועינן דמשלם ריפוי ושבת, ואע"ג דדיני ממונות מחזירין בין לזכות בין לחובה (לב). (וא"כ לכו' גם זה פשוט שיקלם ריפוי ונוקט. מ"מ לא אומרים כן, ונלמנו נלכך לחלוש... דסלק"ד כיון דאמדוהו למיתה פטור דהא משמיה הוא דרחימו עליה. ומיהו קשה הא דקאמרינן לעיל ורבנן האי ונקה המכה מאי דרשי ביה, הא בין רבנן ור' נחמיה אית להו תרי אומדני, וכי היכי דמוקי ליה ר' נחמיה לתרי אומדני דידיה, מוקמי ליה נמי רבנן לתרי אומדני דידיהו, לאמדוהו לחיים ומת דמשמע הכא דלרבנן בעי קרא. ויש לומר דקשיא ליה משום דונקה המכה אאם יקום כתיב, דאיירי באמדוהו

עם מוס נלוּפן שאינו יכול להחייב (והרג את בן קיימא פטור) (אנפלים לא מיהייב דכמו דקטיל דמו). נתכוין להכותו על מתניו ולא היה בה כדי להמיתו על מתניו, והלכה לה על לבו, והיה בה כדי להמיתו על לבו (האבן הזאת אם תכה על לב ראוייה להרוג, אבל על המתנים אין בה כדי להמית) ומת פטור (דתרתי בעינן, שיהא מתכוין למכת מיתה, ושיכנו מכת מיתה, דאם לא נתכוין למכת מיתה התראת ספק היא דהתרו בו אל תזרוק דשמא תלך על לבו). נתכוין להכותו על לבו, **[דף ע"א]** והיה בה כדי להמית על לבו, והלכה לה על מתניו ולא היה בה כדי להמית על מתניו, ומת פטור. נתכוון להכות את הגדול ולא היה בה כדי להמית הגדול, והלכה לה על הקטן והיה בה כדי להמית את הקטן ומת פטור. נתכוון להכות את הקטן, והיה בה כדי להמית את הקטן, והלכה לה על הגדול ולא היה בה כדי להמית את הגדול, ומת פטור. אבל נתכוון להכות על מתניו והיה בה כדי להמית על מתניו, והלכה לה על לבו ומת חייב. נתכוון להכות את הגדול והיה בה כדי להמית את הגדול, והלכה לה על הקטן ומת חייב. רבי שמעון אומר אפילו נתכוון להרוג את זה והרג את זה פטור.

[גמרא] רבי שמעון אהייא, אילימא אסיפא (דקאמר ת"ק נתכוון להכות את הגדול והלכה לה על הקטן ומת חייב, אלמא נתכוון להרוג את זה והרג את זה חייב) רבי שמעון פוטר מיבעי ליה (דהא בהדיא קאמר לה ת"ק, ולמה ליה לר"ש למהדר פרושא, ומאי אפילו) אלא ארישא נתכוון להרוג את הבהמה והרג את האדם, לנכרי והרג את ישראל, לנפלים והרג את בן קיימא פטור. הא נתכוון להרוג את זה והרג את זה (והתרו בו עליו דהתראת ודאי הוא, והרג את זה) חייב (דאיכא התראה על בן ברית והרי מתכוון לבן ברית והרגו). רבי שמעון אומר אפילו נתכוון להרוג את זה והרג את

אומדין אותו למיתה (לומר טעינו באומד ראשון ולחייבו לזה, שהרי יצא מבית דין זכאי, ואמרינן מחמת חולי אחר שבא עליו הכבידה המכה). אמדוהו למיתה והקל ממה שהיה אומדין אותו אומד שני למזון, ואם לאחר כן הכביד ומת משלם נזק וצער ליורשים (והוא הדין לרפוי ושבת ובשת, דהא בטר אומד האמצעי אזלינן ולכולהו אמדוהו, אלא לאו אורחיה דתנא למחשב כרוכלא). מאימתי משלם (כלומר מאיזו שעה אומדין אותו כשהקל) משעה שהכהו (אומדין כמה היה יפה קודם הכאה, וכמה היה יפה אחר הכאה, ולא אמרינן הואיל ועד השתא לא אמדינן ליה אלא למיתה והשתא הוא דאמדינן ליה למזון נאמדיה כדקאי השתא והרי הוקל, ומפסדינן ליה לניזק). וסתמא כרבי נחמיה (והך סתמא כר' נחמיה מוכחא דפטור ליה ממיתה אע"פ שהכביד ומת). **פסק הרמב"ם א.** המכה את חברו באבן או באגרופ וכיוצא בהן אומדין אותו, אם אמדוהו לחיים נותן חמשה דברים ונפטור, ואפילו חלה המוכה והכביד ומת מחמת המכה הרי זה פטור. ואם אמדוהו למיתה אוסרין את המכה בבית הסוהר מיד וממתנינים לזה, אם מת יהרג המכה ואם הקל ונתרפא רפואה שלימה והלך בשוק על רגליו כשאר הבריאים משלם המכה חמשה דברים ונפטור רוצח ושמירת הנפש (ד,ג). **ב.** אמדוהו למיתה והקל ממה שהיה ולאחר מכאן הכביד ומת הרי זה נהרג, ואין אומדין אותו אומד שני כשהקל שרגלים לדבר רוצח ושמירת הנפש (ד,ה). **פסק בת"ק דר' נחמיה.**

משנה נתכוין להרוג את הבהמה והרג את האדם (היה עומד אדם אצל בהמה, ונתכוין להרוג בהמה, והרג אדם פטור, משום דכי אתרו ביה התראת ספק הוא, אע"פ שקבל עליו התראה, שאומר להם יודע אני שהוא בן ברית ועל מנת כן אני עושה שאם אהרגנו אני אתחייב מיתה פטור, דשמא לא יהרגנו) לנכרי והרג את ישראל, לנפלים (ולל

ע"ט.

מטעמא דלאו שמה התראה, אפילו סבירא לן דספיקא להחמיר, ואי אליבא דמ"ד התראת ספק שמה התראה היכי פטרינן ליה הכא אם נמצא שישראל הרג הא מחייבין ליה (שהכח שני אנשים שכל אחד מהם הוא ספק אצו) בהכה את זה וחזר והכה את זה, ואע"ג דספק הוה (מי הוא האלף האמיתי) ובנותר שאמרו לו אל תותיר (ללא צורך אם יעצור איסור). וי"ל דשאני התם שיודע כברור שיבא לידי ודאי איסור אם יותר או אם יכה שניהם משום הכי שמה התראה, אבל הכא בזורק אבן לגו אינו יודע שיבא לידי ודאי איסור שאינו יודע את מי יכה. לא צריכא, דאיכא תשעה ישראל ונכרי אחד ביניהן, דהוה ליה נכרי קבוע, וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי (ואשמעינן קרא דפטור משום דהוה ליה נכרי קבוע ביניהם, וילפינן מהאי קרא דכל קבוע לא פחות מלהיות נדון כמחצה על מחצה והוי ספק נפשות להקל, ומהכא נפקא לן בכל דוכתי דכל קבוע כמחצה על מחצה דמי, והא ליכא למילף מיניה כרובא דמי, דהא מהיכא תיתי לן, דילמא האי דפטור ליה להאי משום דספק נפשות להקל, ולא משום דחשבינן ליה כרובא, אבל מחצה על מחצה ילפינן מיניה דאי לאו כמחצה על מחצה דמי לא הוה ליה ספק נפשות להקל ואמאי פטור הא רובא דישראל נינהו, ורבנן אית להו נתכוון לזה והרג את זה חייב כתבו התוס' מהכא נפקא לן בכל דוכתי (כל קבוע...) כדאיתא פ"ק דכתובות (טו.). ותימא ר"ש דלית ליה הך דרשה מנא ליה, ואין לומר משום דמסקינן ר"ש כרבי דיליף נתינה נתינה ואייתר ליה וארב לו לכל קבוע, דאכתי לתנא דבי חזקיה אליבא דר"ש קשה מנא ליה כל קבוע, ועוד כיון דפטור ר"ש אפילו בכלם ישראלים עד שיאמר לפלוני אני מתכוין לא שייך למידרשיה כלל וי"ל דיש לפרש לר"ש בתשעה ישראלים וחד כותי ואמר לאותו שעומד שם אני מתכוין דמפטר מטעם כל קבוע מוארב לו, וכי האי גוונא אם כולם ישראלים חייב).

בשלמא לרבנן, דאמרי נתכוון להרוג את זה והרג את זה חייב, דכתיב וְכִי־יִנְצֹוּ אֲנָשִׁים וַיִּנְפְּוּ אִשָּׁה הָרְהָהּ, ואמר רבי אלעזר במצות שבמיתה הכתוב מדבר (שהיה מתכוון להרוג את חבירו) דכתיב וְאִם־אָסֹן יִהְיֶה וְנִתְּתָה נַפְשׁ תַּחַת נַפְשׁ (ואי לא נתכוון להרוג היאך מקטיל, וכי איתכוון מיהא חייב אע"ג דלא

זה פטור (והאי דשביק ר"ש לסיפא בהדיא ומהדר אדוקיא דרישא, דלא תימא ר"ש פוטר אכולהו ואפילו נתכוון על מתניו והלכה לו על לבו).

פשיטא, קאי ראובן ושמעון, ואמר אנא לראובן קא מיכוונא, לשמעון לא קא מיכוונא היינו פלוגתייהו. אמר לחד מינייהו (קא מיכוונא ולא איכפת להי מינייהו) מאי (לר"ש מקרי ליה מיתכוון לו, ומיחייב, או דילמא כיון דאי אזלא אאידיך ושבקה ליה להאי הוה נמי ניהא ליה לאו מתכוון הוא)? אי נמי כסבור ראובן ונמצא שמעון (להכות את הגוף הזה, אבל כסבור הוא שהוא ראובן ונמצא שמעון) מאי (מי אמרינן כיון דלהאי גופא איתכוון מתכוון הוא לן, או דילמא כיון דלהאי גברא לא איכוין פטר ליה ר"ש)?

תא שמע דתניא, רבי שמעון אומר עד שיאמר לפלוני אני מתכוון (ואותו פלוני הרג, וכי אמר לחד מינייהו לא ייחד אותו, וכן כסבור ראובן ונמצא שמעון לא זהו פלוני שנתכוון לו).

מאי טעמא דר"ש? אמר קרא וְאָרַב לוֹ (קרא יתירא הוא נכתוב כי יהיה איש שונא לרעהו) וְקָם עָלָיו, עד שיתכוון לו. ורבנן (דפליגי עליה דר"ש מאי דרשי ביה)? אמרי דבי רבי ינאי פרט לזורק אבן לגו (לתוך חבורה של בני אדם נכרים וישראלים, אבל נתכוין לישראל זה והרג את חבירו, לא אתא קרא למעוטי).

היכי דמי, אילימא דאיכא תשעה נכרים ואחד ישראל ביניהן תיפוק ליה דרובא נכרים נינהו (ולמה לי קרא). אי נמי פלגא ופלגא (למה לי קרא למפטריה, הא כיון דמצי למימר לנכרים קא מתכוונא אית לך למפטריה משום...) ספק נפשות להקל [מוהצילו העדה (יומא פד):] הקשו התוס', תימא אליבא דמאן קא מסיק הכי, אי אליבא דמ"ד (מכות טו:) התראת ספק לאו שמה התראה בלאו טעמא דספק נפשות להקל פטרינן ליה

בפשיטות הלשון מברייטא דחוקיה. וא"ת וכיון דתנא דבי חזקיה מפקא מדרבי ומדרבנן, ונתתה נפש... במאי מוקי ליה לא בממון ולא במיתה דאתרוייהו מיפטר מתכוין להרוג את זה והרג את זה, ודוחק לומר דלא מוקי קרא במתכוין להרוג את זה והרג את זה, דהא פשיטא דבהכי איירי שמתכוין לחבירו דכתיב וכי ינצו אנשים וכתיב ואם אסון יהיה... באשה, ומהאי טעמא קשה לן לעיל לר"ש האי ונתתה נפש תחת נפש מאי עביד ליה, ואי מיתוקם קרא בנתכוון לאותו עצמו שהרג מאי קשיא ליה. וצריך לומר דודאי הש"ס לא דחיק כולי האי, אבל חזקיה על כרחיה מוקי לה הכי וה"ק אם אסון יהיה כלומר 'דין אסון' (אס יסיה לופן ליה) שנתכוון לאשה עצמה (אז סלין) ונתתה נפש תחת נפש ממש, והשתא סיפיה דקרא דין אסון, ורישיה אסון ממש (כ"ל כוונת הפסוק כלישא יְקַיֵּץ אֲנָשִׁים וַיִּנְבְּאוּ אִשָּׁה קְרָה וַיִּצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יָקָם אָסוֹן ר"ל שבאופן שלא מתה האשה...) דלא יהיה אסון' לאו בדין אסון איירי, דבכל ענין שיש אסון פטור לחזקיה מממון (גם צנוג וכלל כוונה) אלא לא יהיה אסון כלל קאמר. דתנא דבי חזקיה מכה אדם ומכה בהמה (לכך הוקשו בהאי קרא מכה בהמה ישלמנה ומכה אדם יומת, ומשמע בבהמה חייב ממון ובאדם פטור מממון, דכתיב בהמה ישלמנה ולא אדם, והקיש לך הכתוב פטור תשלומין של אדם לחיוב תשלומין של בהמה, מה להלן לא חלקת בין מתכוין, לקמן מפרש ואזיל מאי היא הקשו התוס' תימה דלקמן (פד:) מוקי להאי קרא (מכה כהמה ישלמנה ומכה אלס יומת) במכה אביו (ללמד לכלי להתחייב על הכאת אביו ואם צעני חנוכה) ומה שייך בו לחלק בין דרך ירידה לדרך עלייה. ויש לומר דהיקישא (שלמד חזקיה אלס לכהמה) לאו מההוא קרא נפקא אלא מקרא דלעיל מיניה 'ואיש כי יכה כל נפש אדם' וכתיב בתריה 'מכה נפש בהמה ישלמנה' דההוא ברוצה כתיב כדאיתא בנדה (מד:) ואע"ג דלפי גירסא אחת דבב"ק (פג:) משמע דההוא קרא בחובל בחבירו איירי, ליתא לההיא גירסא כדפרישית שם. ומיהו לקמן (פד:) משמע דמקרא דמיתוקם במכה אביו הוי היקישא דתנא דבי חזקיה, ועוד משמע בכתובות (לה:) דמכה אדם הוי היקישא דקאמר ולתנא דבי חזקיה ממאי דבחול כתיב, דילמא בשבת כתיב דמכה בהמה גופיה איכא לפלוגי ומשני לא ס"ד דכתיב מכה בהמה ישלמנה ומכה אדם יומת משמע דמההוא קרא הוי היקישא. וצ"ל דאע"ג דמעיקרא בעי לאוקמי קרא במכה אביו משום דלא כתב ביה 'ומת' היינו משום דצריכינן למדרש מיניה חבורה במכה אביו, אבל במסקנא דנפקא לן חבורה באם אינו ענין מנפש בהמה מיתוקם מכה אדם ברוצה אע"ג דלא כתיב ביה ומת.

נתכוון אלא לחבירו, דהא כתיב וכי ינצו אנשים). אלא לר"ש, האי ונתתה נפש תחת נפש מאי עביד ליה? ממון (דמי האשה יתן ליורשיה), וכדריב. דתניא, רבי אומר ונתתה נפש תחת נפש ממון. אתה אומר ממון, או אינו אלא נפש ממש? נאמרה נתינה למטה, ונאמרה [דף עט ע"ב] נתינה למעלה (גבי לא יהיה אסון ונתן בפלילים דמי ולדות) מה להלן ממון אף כאן ממון.

אמר רבא האי דתנא דבי חזקיה מפקא מדרבי, ומפקא מדרבנן (דרבנן מחייבי ליה מיתה לנתכוין להרוג את זה והרג את זה, ורבי מחייב ליה ממון, ואילו לתנא דבי חזקיה לא מחייב ממון ולא מיתה. הקשו התוס', תימה דבכתובות (לד:) דס"ד מעיקרא דפליגי רבי יוחנן וריש לקיש בחייבי מיתות שוגגין אי פטורין מן התשלומין אי לא, ופריך מי איכא למ"ד חייבין והתנא דבי חזקיה... ומתוך קשיא זו מוקי פלוגתא בחייבי מלקות שוגגין, ומאי קשיא, הא איכא הכא תנאי דלית להו תנא דבי חזקיה וצ"ל דהא דפליגי עליו, לאו משום דלית להו היקישא לענין ממון אחר דבהדי מיתה (ממון שנלטרף צאקלאי עם המיתה) כגון זרק חץ בשבת מתחלת ד' לסוף ד' וקרע שיראין בהליכתו דאמר התם (שם לא). דפטור או לדמי ולדות דבהדי מיתה דאשה, אבל לענין דמי הנהרג דוקא פליגי משום דגלי רחמנא ונתתה נפש... ממון. ומיהו קשה דלקמן (פד:) משמע דאיכא תנאי דלית להו היקישא כלל, דקאמר הניחא למאן דאית ליה תנא דבי חזקיה, אלא למאן דלית ליה היקישא למה לי וצ"ל דהיינו תנא דברייטא דרבי הגא מדרומא דבב"ק (מב.) דדריש אנשים כי נתכוונו זה לזה אע"פ שיש אסון באשה יענשו אלמא לית ליה, ומ"מ בכתובות חשיב ברייתא דחזקיה עיקר טפי משום דחזקיה בריה דר' הויא ושונה ברייתות של אביו כדאמרינן כל ברייתא דלא מיתניא בי רבי הייא... ועי"ל דבכתובות (לה.) פריך לר' יוחנן (מתנא לבי חזקיה) דקים ליה דאית ליה ברייתא דחזקיה, דלעיל בההוא פרקא (לב:) תנא התם הבא על אחותו יש לה קנס ופריך ממתניתין דאלו הן הלוקין הבא על אחותו וקי"ל דאינו לוקה ומשלם ומשני ר' יוחנן בדלא אתרו ביה, וקתני סיפא בא על בתו אין לה קנס מפני שמיתתו מיתת ב"ד (הרי שחייבי מיתות צית לין אינס משלמים ממון, גם במקום שאינס חייבים מיתה צפועל כתנא לבי חזקיה). והא דלא מותיב מדרבי יוחנן גופיה (אלא מתנא לבי חזקיה על ר' יוחנן) לפי שצריך (כלי להקשות מכ יוחנן על עלמו לריך...) להקשות מתוך הדיוק, ומקשה

ע"ט:

וממיתה נמי שמע מינה דפטור ליה, מדאצטריך למפטריה מתשלומין, כדמפרש ואזיל, ואי בר קטלא מי אצטריך למפטור.

מאי שאין מתכוין, אילימא שאין מתכוין כלל היינו שוגג, אלא פשיטא שאין מתכוין לזה אלא לזה. וקתני לחייבו ממונן אלא לפוטרו ממונן. ואי בר קטלא הוא מאי איצטריך למיפטריה ממונן, אלא לאו שמע מינה לאו בר קטלא הוא, ולא בר ממונא הוא. **פסק הרמב"ם א.** נתכוון להכות חבירו על מתניו ולא היה בכלי כדי להמית על מתניו והלכה לה האבן על לבו והיה בה כדי להמית על לבו ומת, או שנתכוון להכותו על לבו והיה בה כדי להמית על לבו והלכה לה על מתניו ולא היה בה כדי להמית על מתניו ומת, ולא היה בה כדי להמית על מתניו ומת, פטור ממיתת בית דין ואינו גולה שאין ההורג בכוונה גולה. אבל אם נתכוון להכותו על מתניו והיה בה כדי להמית על מתניו והלכה לה על לבו ומת הרי זה נהרג, וכן כל כיוצא בזה רוצח ושמירת הנפש (ד,ב). **ב.** המתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור ממיתת בית דין ומן התשלומין ומן הגלות, לפי שאין ערי מקלט קולטות אותו כמו שיתבאר, לפיכך הזורק אבן לתוך עדה מישראל והרג אחד מהן פטור ממיתת בית דין. **השגת הראב"ד** 'המתכוון להרוג את זה והרג את זה פטור ממיתת ב"ד'. **א"א** כר"ש הוא זה ואין הלכה כר"ש רוצח ושמירת הנפש (ד,א). **ביאר הכפ"מ** צגמ' מוצאים דכ"י רבא (צגמ' לידן) 'האי תנא דבי חזקיה מפקא מדרכי ומפקא מדרכנן' משמע קלט רבא דבתרא הוא סבירא ליה כתנא דבי חזקיה ועוד דגמרא נקיט לה בכתובות (לה) לעיקר מהטעם שכתבו התוס', ולפיכך פסק (הרמב"ם) כמותו ומעתה נתישב מה שהשיג הראב"ד על רבינו למה פסק כר"ש. אבל קשה מ"ש הזורק אבן לתוך עדה מישראל... והא שם אליבא דמאן לאמר נתכוון להרוג את זה והרג את זה פטור אמרינן קאי ראוון ושמעון ואמר אחד מינייהו או כסבור ראוון ונמלא שמעון פטור עד שיאמר לפלוני אני מתכוין וא"כ למה כתב רבינו הזורק לתוך עדה מישראל פטור הא צהני גוויי דעדיפי מינה פטור. לכך נ"ל שפסק כרבינו וטעמא דזורק אבן לגו פטור משום ללא שייך ציה התראה... והיינו נקט רבינו לתוך עדה מישראל לומר דאפילו כולם ישראלים פטור מטעמא דאמרן

ומיהו קשה דבמסקנא נמי מפיק מיניה התם דמותר להקיו דם לאביו וצ"ל דמיירי בין במכה אביו בין במכה חבירו, במכה אביו מדכתיב הכאה סתם ולא כתיב ומת, ובמכה חבירו דבר הלמד מענינו דומיא דקרא דלעיל מיניה דמיירי ברוצה ולצדדין מיירי לענין חבירו במיתה ולענין אביו בחבורה בעלמא, וכיון דבכולהו איירי קרא גמרינן שפיר מוכה בהמה) מזה מכה בהמה לא חלקת בה בין שוגג למזיד **ובתבו התוס'** בשלשה עניני ממונן איירי תנא דבי חזקיה, **דבין שוגג למזיד** מיירי בממונן אחר בהדי מיתה (ממונן אחר שנטרף לו צאקלא עס המיתה) ונפקא לן מינה דחייבי מיתות שוגגין פטורין מן התשלומין, משום דלא חלקת, דאחכי מייתי לה בב"ק (לה). ובכתובות (לה). ולענין זה לכ"ע אית להו היקישא דבי חזקיה כדמוכח בכתובות (שם) דפריך ומי איכא למ"ד חייבי מיתות שוגגין חייבין... אבל בין מתכוין לשאין מתכוין לאו בממונן אחר בהדי מיתה איירי דמשוגג נפקא וק"ו הוא אלא לפטור מדמי הנהרג ולאפוקי מדרכי דדריש בנתכוין להרוג את זה והרג את זה ונתתה נפש ממונן והשתא קמ"ל תנא דבי חזקיה דכמו נתכוין להרוג את זה והרג את שמתכוין פטור ה"נ שאין מתכוין דאחכי מייתי לה בשמעתין. **ובין דרך ירידה** אתא לאשמועינן דכמו דרך עלייה דלא נתנה שגגתו לכפרה דלא שקלינן מיניה ממונא ולפטריה הכי נמי דרך ירידה אע"ג דנתנה שגגתן לכפרה ולפטור מזיד נמי איצטריך. **ויש טועין** לומר להפך לפטור שוגג דרך עלייה כמו דרך ירידה אבל באלו נערות מוכחא סוגיא כמו שפירשתי בשמעתין דלא יהיה אסון בין מתכוין לשאינו מתכוין, בין דרך ירידה לדרך עלייה (לא שייך למתני גבי בהמה, אלא משום דבאדם אשכחן ביה חילוק בהורג בשוגג דרך ירידה חייב גלות אבל דרך עלייה בהרימו את ידו פטור מגלות דכתיב ויפל עליו וימת דרך נפילה בעינן) לפוטרו ממונן וכלומר לא חלקת בו שום צד להפטר מן תשלומין, אלא בכל צדדין הוא דמחייב, דרבינן כל נזקין בב"ק (כו): מפצע תחת פצע לחייב על השוגג כמזיד, ועל האונס כרצון, ומכה בהמה נזק הוא] אלא לחייבו ממונן. אף מכה אדם לא תחלוק בו (אין דין פטור תשלומין הכתוב בו חלוק לשום צד שיתחייב ממונן, אלא כל שעה פטור ממונן) בין שוגג למזיד, בין מתכוין לשאין מתכוין, בין דרך ירידה לדרך עלייה לחייבו ממונן, אלא לפוטרו ממונן (אלמא פטור ממונן לתנא דבי חזקיה,

עט:

[שעבירתה חמורה שמחללת את אביה, כדאמר (נב.) שנוהגין בו חול] אמרו לו אילו לא היתה סקילה חמורה לא נתנה למגדף ולעובד ע"ז (שפושטין ידן בעיקר). הנהרגין בנחנקין, רבי שמעון אומר בסיף (שחנק חמור) וחכמים אומרים בחנק (שסיף חמור).

(גמרא) מאן אחרים, אילימא אחרים כשרים פשיטא, ותו בהא לימא רבי יהודה כונסין אותן לכיפה? **אמר רבי אבהו אמר שמואל** הכא ברוצח שלא נגמר דינו, שנתערב ברוצחים אחרים שנגמר דינן עסקינן, רבנן סברי אין גומרין דינו של אדם אלא בפניו (כיון דאין מכירין אותו לא הויא בפניו) הלכך כולן פטורין. ורבי יהודה מיפטרניהו לגמרי נמי לא, כיון דרוצחין נינהו (שהרי קבלו העדיות ונשאו ונתנו בדבר). הלכך, כונסין אותן לכיפה.

ריש לקיש אמר באדם דכולי עלמא לא פליגי דפטירי (הואיל ואיכא חד דלא נגמר דינו אין לך ראייה לזכות גדולה מזו, ורחמנא אמר והצילו העדה) אבל הכא בשור שלא נגמר דינו, שנתערב בשורים אחרים שנגמר דינן קמיפלגי, רבנן סברי כמיתת בעלים כך מיתת השור, ואין גומרין דינו של שור אלא בפניו. הלכך, כולן פטורין. ורבי יהודה סבר כונסין אותן לכיפה. **[הביאו התוס', הקשה ר' יצחק ב"ר מרדכי דבזבחים (ע): תנן כל הזבחים שנתערב בהן שור הנסקל אפילו אחד בריבוא ימותו כולן, והשתא מה התם דרובא דהיתירא ופסידא דקדשים אמר ימותו כולן, הכא דרובא דאיסורא ודהדיוט לא כ"ש ונראה לו דגרסינן כמו שכתוב בספר ישן אחד בשור שלא נגמר דינו שנתערב בשורים אחרים מעלייא עסקינן. והשיב לו ר"ת דקתני במתניתין כולן פטורין משמע שהאחרים בני חיובא, ואע"ג דברישא דשמעתא קאמר מאי אחרים אילימא אחרים כשרים פשיטא ולא פריך פטורין פטור מבעי ליה כיון דמצי למיפריך מגופה לא חש למידק, ועוד דריש לקיש אדר' אבהו קאי דמשני הכא ברוצח שלא נגמר דינו שנתערב ברוצחים אחרים עסקינן ועלה קאי ריש לקיש ומשני באדם כולי עלמא לא פליגי דפטירי... משמע דבההוא עניינא דאוקמא ר' אבהו באדם מוקי ריש**

ואע"ג לישנא דנקט רבינו המתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור הוי לישנא דר"ש אין צדק כלום לר"ש הוי מטעם אחר ולדידן הוי מטעמא אחרתא.

פסק הש"ע

הנוגף את האשה ויצאו ילדיה ומתה, אע"פ שהיה שוגג, ה"ז פטור מהתשלומין ואינו משלם כלום, שנאמר ולא יהיה אסון ענש יענש (הגה לא חילק הכתוב בין שוגג למזיד בדבר שיש בו מיתת ב"ד לפוטרו מן התשלומין). בד"א, כשנתכוון לאשה. אבל אם נתכוון לחבירו, ונגף את האשה, אע"פ שמתה, הואיל והמיתה בלא כוונה ה"ז כדבר שאין בו מיתת בית דין, ומשלם דמי ולדות. (הגה וי"א דאפילו לא נתכוון לאשה פטור מתשלומין טור נסס הלכ"ז) הו"מ (תכג,ד). **ביאר** הבי"ט פסקו של הש"ע הוא כפסק הרמב"ם, וביאר המ"מ דעת הרמב"ם דחייבי מיתות שוגגין פטורין מהתשלומין וכדתנא דבי חזקיה בזה החלק שאין חילוק בין שוגג למזיד, וסובר כרב אדא בר אבהו דאסיק (ב"ק מב.) אנשים שנתכוונו זה לזה אע"ג דיש אסון לאשה יענשו וברבי דאמר (סנהדרין עט:.) ודלא כתנא דבי חזקיה בזה החלק ואין האחד תלוי בחבירו ואע"ג דרב אדא בר אבהו סבירא ליה כר"ש דאמר נתכוון להרוג את זה והרג את זה פטור ורבינו ז"ל [כבר] פסק כר"ש בפרק ד' מהלכות רוצח (ה"א).

משנה רוצח שנתערב באחרים (בגמ' מפרש הנך אחרים מאן נינהו) כולן פטורין. רבי יהודה אומר כונסין אותן לכיפה [ושם מאכילין אותן שעורים עד שתבקע כריסן, כדתני לקמן (פא:)]. כל חייבי מיתות שנתערבו זה בזה נידונין בקלה (מאחר שנתערבו ואי אתה מכיר מי המחויב את החמורה ומי המחויב את הקלה אי אתה רשאי להחמיר עליו למושכו למיתה חמורה שלא נתחייב בה אלא ידונו בקלה שישנה בכלל החמורה). הנסקלין בנשרפין (אע"ג דרובא דהני נשרפין כדקתני נסקלין בנשרפין, משמע חד נסקל שנתערב בנשרפין טובא) רבי שמעון אומר נידונין (כולן) בסקילה (מפני) שהשריפה חמורה. וחכמים אומרים נידונין בשריפה, שהסקילה חמורה. אמר להן רבי שמעון אילו לא היתה שריפה חמורה לא נתנה לבת כהן שזנתה

ע"ט:

שהיא נבילה ונבילה אסורה באכילה מוכחת כן, וסוגיא דקדושין (נז.) 'כל צפור טהורה' לרבות את המשולחת וזה אשר לא תאכלו' לרבות את השחוטתה ופריך ואיפוך אנא ומשני לא מצינו בעלי חיים אסורין פירוש שלא יהו מותרין כששוחטין בר מאלו שעומדין והוקצו למצותן, ולכך אין לאסור משולחת לומר דחל עליה איסורא לאחר שילוח לישחט ולאסורה באכילה כדין שאר עופות טמאין דכתיבי בקרא, ופריך (והאי) רובע ונרבע דאיסורו מחיים פי' דמחיים אסור לשוחטין ולהקריבין לגבוה ומשני הני מילי לגבוה אבל להדיוט שרי, והרי רובע ונרבע בעדים דמחיים אסורי דמחיים חל עליהן האיסור לישחט ואם שחטן אסורין אף אני אביא משולחת ומשני רוב בעלי חיים קאמרינן. **ואם כן** (על פי יסוד זה מיושנת קושיית ה"כ"ט) דאין שור הנסקל נאסר כל זמן שהוא חי, שור שלא נגמר דינו שנתערב בשוורים אחרים שנגמר דינם כולם פטורין ומותרין בגיזה ועבודה ואין כאן עינוי הדין כיון דפטורין מסקילה, מיהא לכשישחטו או ימותו יהו אסורין בהנאה. **והא** דאומר בב"ק (מה.) דשור שנגמר דינו מכרו אינו מכור אפילו לרדיא **חיינו משום** דאסור לענות דינו ומצוה לסקלו, ועוד דאין לו מכר (ואין) לו בעלים והלוקח אין יכול לזכות בו יותר משאר אדם אבל כי לא נגמר דינו מכרו מכור לשחיטה אי נמי לרדיא דמצי לערוקי לאגמא וכי שחיט ליה לאחר שנגמר דינו אסור באכילה, כך נראה לר"ת. **וקשה** דבערכין (ז:) משמע דשור הנסקל נאסר מחיים גבי האשה שמתה נהנין בשערה דמפרש התם זו מיתתה אוסרתה וזו גמר דינה אוסרתה **ויש** לפרש גמר דינה כלומר מחיים חל עליה איסור שאסורה אפילו שחטה דעבדה כעין בשר וזו מיתתה אוסרתה ואין עליה שום איסור מחיים. **ויש** ראייה דלא נאסר מחיים מהא דתניא בב"ק (ע"א.) ובכתובות (לג:) גנב שור הנסקל וטבחו משלם תשלומי ארבעה וחמשה דברי רבי מאיר ואמאי הא ליתיה במכירה וקאמר ריש לקיש התם כל שיטתו בטביחה ישנו במכירה וכל שאינו בטביחה... והוא הדין דכל שאינו במכירה אינו בטביחה אבל אי שרי בהנאה ניחא שיכול למוכרו לרכוב עליו עד בית הסקילה או ליהנות בו מעט עד אותה שעה או אם היו בית דין מתעצלין בסקילתו, ומיהו מה שאומר ר"ת דאין לו מכר ואין לו בעלים זה לא יתכן. **ומה שפסק ר"ת** בעדר שיש בו שה אחד ספק דרוסה דשרינן מטעם דכל דפריש מרובא פריש לא יתכן דיש לאסור גזירה שמא יקה מן הקבוע, אלא היכא דפריש מאליו כגון בנמצא ביד נכרי אבל אם נאסר בתערובת ופירש, לא אמרינן מרובא פריש, ואם יש בעדר ספק דרוסה אפילו אחד בריבוא ימותו כולן, תדע דטבעת של ע"ז שנתערבה בריבוא כולן אסורות ובפירשה אחת מהן פליגי רב ושמואל אי אוסרת או לא אבל בההיא גופא לא פליגי דכ"ע מודו דאסירא, וכל איסורי הנאה שפירשו

לקיש בשור **לכך נראה כגרסת הספרים** (שמדובר שנתערב צוולים אסורים...) אבל (בלאופן ש...) נתערב בשוורים מעלייא אפי' בנגמר דינו היה אומר ר"ל ניכבשינהו דנינידו וכל דפריש מרובא פריש, ומתניתין דע"ז (עד.) דמשמע דשור הנסקל אסור במשהו, מיירי בשנסקל (צפועל) דליכא למימר ניכבשינהו, ותדע דלא קתני (שור...) שנגמר דינו (אלא שור שנסקל). ומתניתין דזבחים דקתני ימותו כולן (ולא התייחס צעלך זו עכשיונהו, משום ששם מלוצר...) בנתערב בזבחים ולגבוה וגזירה שמא יבואו עשרה כהנים בבת אחת ומסקי מן הקבוע למזבח כדאי' התם, אבל בעלמא אמרינן דניכבשינהו דניניידן. **ומטעם** זה היה אומר רבינו תם דנראה להתיר דרוסת הזאב ברוב, דמעשים בכל יום דזאבים טורפין שה מן העדר דרועה מציל הבהמה ושרינן לה אע"ג דבעלי חיים חשיבי וכן ברוב עופות דורסין אווזין ותרנגולין דמותרין. **והיכא** דנתערב ברובא דחייבין (צמסנתנו) דפטרינן אפילו ניירי ולא אמרינן כל דפריש מרובא פריש (ונסקול את כולם) לאו פטורין דמישתרו בהנאה קאמר, אלא פטורין דלא אטרחוהו בי דינא להורגם דכמיתת בעלים כך מיתת השור, ועוד דלא ליתי לאיחלופי באדם (שצאלס יעשו ג"כ תקנה זו) דבאדם כולי עלמא לא פליגי דפטורי **תדע** דלרבי יהודה אמאי כונסין אותן לכיפה ועביד צער בעלי חיים ומקלקל חצירו וכיפתו אדרבה ליערפינהו בקופיין וליקברינהו, אלא ודאי אתי לאיחלופי באדם ועביד היכירא, וכן לרבנן עבדו היכירא דפטרינן להו ולא חיישינן לתקלה (שיכסלו ויהנו מהם) אבל במתני' דזבחים חיישינן לתקלה טפי דאיכא כמה ספק איסורין לפי שהן מוקדשין כגון רכב על גבי השור ובא חבירו ורכב (קדושין נה.) וסמיכה על גבי ראש גדי ומלה, וחלב מוקדשין על גבי מכתו דשרי בשור הנסקל לפי שאינו דרך הנאתו (פסחים כד:) ועוד דאיכא איסור מעילה דהויד במעילה במיתת הלכך כולן ימותו. **ואל תתמה** (צמסנתנו שמדובר צשור שלל נגמר דינו שנתערב צוולים שנגמרו לינס) כיון דאיסורי הנאה נינהו הני דשמעתין אמאי לא תקינו בהו רבנן מיתת ויזיקו להורגן **ופי** יזיקו ב"ד להרוג כל איסורי הנאה הרי הזאב והארי דמוקי לה ר"ל והוא שהמיתו ואסורין בהנאה ולא תקינו להו מיתת אלא אמרו כל הקודם להורגן זכה. (המשך הגמ') ופריך רבא (מצרייתא) חיינו דקתני עלה אפילו אבא חלפתא ביניהן (בתמיה סהוא לא כפירוסו של ריש לקיש ולא כפירוסו של שמואל) אלא אמר רבא שנים... (כולח שלל הוכר, שעמד סמוך לאלס אחר וילא חז מציניהם ולא ידוע ממי, שניהם פטורים...) ואפילו אבא חלפתא דלא תלינן ביה שהרג, אבל בשוורים אותן שיש לתלות בהן שהרגו חייבין ומשום ובערת הרע מקרבך. **ועוד אומר ר"ת** דשור הנסקל אינו נאסר בהנאה מחיים, ופי' דכולה החיה שמעתא דמשמע שנאמר סקול יסקל איני יודע

כונסין אותן לכיפה [כתבו התוס' הכא אין לחוש אי גרם הכי דאסר ספק ספיקא, דהך ברייתא כר' יהודה אתיא ובזבחים (עד.) מסקינן דר' יהודה אסר ספק ספיקא אפילו בשאר איסורין. אבל במתני' דע"ז (מט:)] ובמס' ערלה (פ"ג מ"ז) לא גרסינן ואחרות באחרות מדפריך בזבחים על שמואל דאסר ספק ספיקא מברייתא שמתרת ולא משכח דקאי כשמואל אלא רבי יהודה. ויש מפרש דמירי שנתערבו כל האחרים באחרים דליכא אלא חד ספיקא וגרם נמי התם ואחרות באחרות. ופ"ת מה לי נתערב בפעם אחת מה לי ב' פעמים (סה"ט י"ט כ"א) כ"ל גונוני ציטול צ"ל) איצטריך משום דאיכא תרי רובי כדאיתא בכתובות (מו.) דבעי רוב העיר ורוב סיעה ושרינן אפילו בעיר קטנה ואין חולכים אחר רוב העיר גרידתא אפילו גדולה כאנטיכיא. רבי אלעזר ברבי שמעון אומר מביאין אותן לבית דין וסוקלין אותן.

אמר מר' אם עד שלא נגמר דינה ילדה וולדה מותרת' ואע"ג דכי נגחה הות מיעברה, והאמר רבא ולד הנוגחת אסור (בהקדמה, כגון שנגחה על פי עד אחד או על פי הבעלים דמתסרא לגבוה ולא להדיוט, הלכך על כרחיך שמעינן מדרבא דהיכא דאית עדים אסור אף להדיוט, וצריך לגמור דין שניהם, והא ליכא למימר טעמא דת"ק דתני וולדה מותר משום דלא נגמר דינו עמה, דאי בשלא בא לבית דין מאי איריא ולדה אפילו אמו נמי אם לא נגמר דינה לא מיתסרא, וכי איצטריך תנא למיתני מותר הכי אשמעינן, דאין זקוק להביאה לבית דין קאמר, ותיובתא דרבא) היא וולדה נגחה, ולד הנרבעת אסור, היא וולדה נרבעת? אימא אם עד שלא נגמר דינה עיברה וילדה (דהיינו בין נגיחה לגמר דין, דלא הוה ולד לא בשעת נגיחה ולא בשעת גמר דין ולא נוצר מן האיסור דאכתי אימיה הות שריא...) וולדה מותר, אם משנגמר דינה עיברה וילדה וולדה (דנולד מן האיסור) אסור (אע"ג דלא הוה בשעת נגיחה ולא בשעת גמר דין).

הניחא למאן דאמר [פלוגתא הוא בתמורה (לא)] זה וזה גורם אסור, [דף פ ע"ב] אלא למאן דאמר זה וזה גורם מותר מאי איכא למימר (דהא כשנוצר לאחר גמר דין לאו

מתערבת אסורין, ולא אמרינן מרובא פריש, וטעמא גזירה שמא יקח מן הקבוע ל"ש חולין ל"ש קדשים. ומיהו יש ליישב דברי ר"ת דשאני בעלי היים כיון דאפשר ע"י נכבשינהו ונניידן. וא"ת ואמאי תנן ימותו לימא ירעו עד שיסתאבו שהרי כמה קדשים אמרינן בהו ירעו ולא חיישינן לתקלה, ובסיפא אמר ברובע ונרבע ירעו ולכשיסתאבו יפדם וישחטם ויאכלו מטעם כל דפריש מרובא פריש וי"ל דלא עבדינן תקנה ברעייה, כיון דלאחר רעייה נמי לא משתרי אלא מטעם כל דפריש).

אמר רבא [דף פ ע"א] אי הכי, היינו דקתני עלה אמר רבי יוסי אפילו אבא חלפתא ביניהן (בין לריש לקיש בין לשמואל קא מותיב, אי הכי דהני אחרים דמתניתין דרוצחים קאמר, והאי רוצח שנתערב בהוכר ולבסוף נתערב קאמר, הא דתני עלה בברייתא הכי רוצח שנתערב באחרים כולן פטורין, אמר ר' יוסי אפילו אבא חלפתא ביניהן כולן פטורין, מאי אפילו דקאמר ר' יוסי?)

אלא אמר רבא (בשלא הוכר לבית דין קאמר ו...) הכי קאמר שנים שהיו עומדין ויצא חיך מביניהם והרג שניהם פטורין, ואמר רבי יוסי אפילו אבא חלפתא ביניהן (שהכל יודעין שהוא חסיד ולא זרקו לא מחייבינן לאידך משום האי חזקה, ובהא אפילו ר' יהודה מודה, ור' יהודה דאמר כונסין אותן לכיפה לא עלה קאי אלא הכי קאמר תנא קמא וחסורי מחסרא מתניתין והכי קתני...) ושור שנגמר דינו שנתערב בשוורין אחרים מעלייא (דהא על כרחיך כולהו אסירי בהנאה ואין הפסד לבעלים בסקילה הלכך...) סוקלין אותן (כדי שתתקיים מצות סקילה במחויב בה) רבי יהודה אומר כונסין אותן לכיפה (שאין צריך לסוקלן, שלא להטריח בית דין, אלא כונסין אותן בחדר והם מתים ברעב). והתניא (בניחותא) פרה שהמיתה ואחר כך ילדה, אם עד שלא נגמר דינה ילדה וולדה מותר, אם משנגמר דינה ילדה וולדה אסור (דעובר ירך אמו הוא, וגם הוא נאסר בגמר דין אמו). נתערב באחרים ואחרים באחרים

משמע בתמורה (ל): דעובר לאו ירך אמו לר' יהושע דאמר רב הונא בר חיננא אמר רב נחמן מחלוקת בשעיברו ולבסוף נרבעו דר"א סבר עובר ירך אמו ורבנן סברי לאו ירך אמו. **אין הלכה בן** אלא כדקאמר התם רבא אמר רב נחמן דבנרבעו ולבסוף עיברו פליגי, אבל עיברו ולבסוף נרבעו ד"ה אסור דעובר ירך אמו אפילו לר' יהושע, דרבנן דהתם היינו רבי יהושע בר פלוגתיה דרבי אליעזר, ורבא נמי אית ליה דעובר ירך אמו הכא והתם, ואותו לשון דרבא אמר רב נחמן הוא עיקר דמיייתי ליה בע"ז (מו:): גבי משתחוה לקמה, ומהא דאמר ר' יוחנן בגיטין (כג:): גבי שפחה דאם היתה עוברת וכתה לו משום דעובר ירך אמו ונעשה כמו שהקנה לה אחד מאבריה אין ראייה שכן הלכה דהתם אליבא דרבי קאמר ושמא אין הלכה כמותו ור' יוחנן גופיה שפירשה כן אית ליה בתמורה (כה). עובר לאו ירך אמו דאמר ר' יוחנן הפריש הטאת מעוברת וילדה רצה בה מתכפר רצה בוולדה, ומפרש טעמא משום דסבר אם שיירו משויר עובר לאו ירך אמו והוה ליה כמפריש שתי הטאות לאהריות. **מיהו יש לדקדק** מזה דמותיב התם תיובתא דר' יוחנן תיובתא ואע"ג דקאמר בתר הכי לימא אם שיירו משויר תנאי היא מ"מ הרי איתותב אלמא אין הלכה כן וכן דרך הש"ס כשאין הדברים עיקר אומר תיובתא אע"פ שיכול למצוא תנאי דפליגי כדאשכחן בגיטין (נג:): דמסיק תיובתא דמאן דאמר היוזק שאינו ניכר לאו שמיה היוזק ובתר הכי קאמר נימא תנאי היא ובגיטין (מא:): פליגי בהדיא בהיוזק שאינו ניכר אליבא דעולא גבי עבד שעשאו רבו אפותיקי, ואע"ג דביבמות (עה). מיייתי מילתיה דר' יוחנן דתמורה ופריך עלה אלא הא דאמר רבא נכרית מעוברת שנתגירה בנה אין צריך... ודחיק לשנויי שאני עובר דהיינו רביתיה לאו משום שיהו עיקר דברי ר' יוחנן אלא משום דבעי לאוקמי מלתיה דרבא דנכרית אליבא דדברי הכל ורבא גופיה אית ליה **הכא עובר ירך אמו ובתמורה (ל):** ובב"ק (מו:). **ור"ת מפרש** דבכל דוכתי קי"ל דלאו ירך אמו כדמשמע בחולין, ובההיא דיבמות (עה). ובתמורה (כה). לא גרים תיובתא בתרא אלא הכי תיובתא דר' יוחנן לימא אם שיירו משויר תנאי היא, והא דאמר רבא הכא ובתמורה (ל): ולד הנוגחת והנרבעת אסור לא פליגא והיינו טעמא כיון דעד עכשיו היה הולד תלוי באם הוי כאילו נגמר דין שניהם להריגה ולא משום דהוי ירך אמו, וכן הא דתנן בערכין (י). האשה היוצאת ליהרג אין ממתנינן לה עד שתלד ופריך בגמ' פשיטא גופה הוא התם נמי טעמא כדפרישית. **ומיהו ההיא דב"ק (מו:)** קשה אמאי כי ליתא לפרה משתלם רביע נזק מן הולד כיון דלאו ירך אמו אע"ג דהוא נמי אזיק למה ישלם חלקו וחלק פרה אמו שני שוורים תמים שהזיקו אם אבד אחד מהן מי הוה משלם אידיך חלקו וחלק חבירו פשיטא דלא משלם.

איהו לחודיה גרמא ליה, שאף מן הזכר הוא בא, דהיתר ואיסור גרמו לו שיבא כתבו התוס' נראה דהא דחשיב ליה זה וזה גורם היינו כמאן דאמר חוששין לזרע האב, דלמאן דאמר אין חוששין חד גורם הוא. **ותימיה ומאי קשיא** ליה הא הך ברייתא כר' יהודה דאמר כונסין לכיפה, ושמעינן ליה בחולין (עט:). דאמר אין חוששין לזרע האב. **ומיהו** התם מיבעיא לן אי מיפשט פשיטא ליה לרבי יהודה או ספוקי מספקא ליה **ועוד יש לחלק** דהתם בדבר דכל חד באפי נפשיה התירא הוא פליגי (אס לייחס את הוולד רק לאחר האס לאו גם לאחר האב) אבל הכא דחד איסורא וחד התירא כולי עלמא מודו דחוששין. **תדע** דבתמורה (ל): איבא מאן דשרי לר"א נרבעו ולבסוף עיברו, ובחולין (עט:): מספקא ליה לרבי אליעזר אי חוששין או לא. **ומיהו** בחולין (סט:). איבעיא להו מהו לחוש לזרעו?

אלא אמר רבינא, אימא אם עד שלא נגמר דינה עיברה וילדה (דהיינו בין נגיחה לגמר דין) ולדה מותר, ואם עד שלא נגמר דינה עיברה, ומשנגמר דינה ילדה ולדה אסור (אע"ג דלא הוה בשעת נגיחה, כיון דהוה בשעת גמר דין נאמר בגמר דין עם אמו) **עובר ירך אמו הוא [כתבו התוס', משמע שכן הלכה]** מדלא פריך הניחא למ"ד ירך אמו, אלא למ"ד לאו ירך אמו מאי איבא למימר כדפריך מזה וזה גורם. **ומיהו יש לדחות** דכולה שמעתא לא מסיק לשנות הברייתא מפשטא אלא לתרצה אליבא דרבא דאמר ולד הנוגחת אסור היא וולדה נגחו, דטעמא משום דעובר ירך אמו הוא וכדמוכח בתמורה (ל):. **ומיהו** מדרבא גופיה יש לדקדק (סהלכה עונכר ירך אמו) דקאמר היא וולדה נגחו היא וולדה נרבעו וכן בב"ק (מו:). דאמר רבא פרה שהזיקה גובה מוולדה מאי טעמא גופה הוא אלמא עובר ירך אמו. **ותימיה** דבחולין (נה). מיייתי פלוגתא דוולד טריפה ר"א אומר לא יקרב ורבי יהושע אומר יקרב, ומשמע התם דלמ"ד טריפה אינה יולדת פליג בעובר ירך אמו כשעיברה ולבסוף נטרפה, דרבי יהושע סבר עובר לאו ירך אמו, והכי קיימא לן דטריפה אינה יולדת כדאיתא התם בהדיא הלכתא בזכר כל י"ב חדש בנקבה כל שאינה יולדת, וקיימא לן נמי כר' יהושע דרבי אליעזר שמותי הוא, ועוד אשכחן בביצה (ו). דאמרי ליה רב כהנא ורב אסי לרב וכי מה בין זה לעגל שנולד מן הטרפה ביום טוב שהוא מותר. **וי"ל** דבכל דוכתי עובר ירך אמו הוא בר **מלענין טרפות** שהוא תלוי בחיות, והעובר יש לו חיות בפני עצמו, ולא אמרינן עובר ירך אמו שנטרף עם אמו, תדע דרבא גופיה שמעינן ליה בחולין (עה). השוחט את הטרפה ומצא בה בן ט' חי מותר... **ואע"ג** דבשאר מילי נמי

שנתערב עם מי שנגמר דינו ולא נודע מי הוא כולן פטורין, לפי שאין גומרין דינו של אדם אלא בפניו סנהדרין (יד,ו). ב. כל חייבי מיתות שנתערבו זה בזה נדון כל אחד מהן בקלה שבהן סנהדרין (יד,ו). ג. שור שלא נגמר דינו שנתערב בשוורים אחרים כולן פטורין לפי שאין גומרין דינו של שור אלא בפני השור כדין האדם, נגמר דינו ואחר כך נתערב באחרים אפילו באלף כולן נסקלין ונקברין והן אסורין בהנייה כדין בהמה הנסקלת נזקי ממוז (יא,ג). ד. פרה מעוברת שהמיתה את האדם וכן כל בהמה מעוברת שנעברה בה עבירה הרי עוברת כמוה היא ועוברת נגחה היא ועוברת נרבעה נזקי ממוז (יא,א). ה. נגחה והמיתה ואחר כך נתעברה, אם עד שלא נגמר דינה נתעברה וילדה קודם גמר דין ולדה מותר, ואם ילדה אחר גמר דין ולדה אסור, שהעובר ירך אמו הוא, ואם נתערב ולד זה באחרים כונסין את כולן לכיפה עד שימותו שם נזקי ממוז (יא,ב).

הנסקלין בנשרפין. מתני ליה רב יחזקאל לרמי בריה הנשרפין בנסקלין (משמע כגון דהו נסקלין רובא ואיערבא בהו מיעוטא נשרפין) רבי שמעון אומר ידונו בסקילה, שהשריפה חמורה. אמר ליה רב יהודה אבא, לא תיתנייה הכי, מאי איריא דשריפה חמורה, תיפוק ליה דרובה נסקלין נינהו (היכי נקט טעמא משום דאי אתה רשאי למושכו למיתה חמורה בלאו הכי נדיינינהו בסקילה, בתר רובא) אלא היכי אתנייה (אבוה מהדר ליה אלא היכי אלמדנו) הנסקלין בנשרפין (דאע"ג דנשרפין רובא) רבי שמעון אומר ידונו בסקילה שהשריפה חמורה (הביאו התוס' שאל הרב ר' יצחק בן הרב ר' מרדכי את רבינו תם אמאי קאמר רבי שמעון ידונו בסקילה שהשריפה חמורה ניזיל בתר רובא להחמיר בדיני נפשות כדאיתא בחולין (יא. שהרי חייבה הסוכה את הכולל מיתה, ולא חיישין שמא טריפה היה... כיון שרוב האנשים אינם טרפה) ותירין דלא אולנין בתר רובא לחייב אותו שהוא זכאי מכל וכל שלא הרג כלל, ולא דמי לאותן שהרגו ודאי אלא דלא ידעינן אי טריפה הוה אי שלם הוה ועוד י"ל

כל חייבי מיתות. שמע מינה (מדקתני ידונו בסקילה) מותרת לדבר חמור הוי מותרת לדבר קל [משום דקלה בכלל חמורה, דאי לא הוי מותרת למיתה קלה הנך דנתחייבו חמורה היאך נתחייבו בסקילה, הא לא אסרו בהם מיתה זו, ונפטריה לגמרי אלא נילף מהכא דהוי מותרת כתבו התוס' פלוגתא בכתובות (לג.) במותרת למיתה אי הוי מותרת למלקות וא"ת ותפשוט מהא דתניא (עא:) 'עשה כן בישראל ונתגייר חייב' אם בא על אשת איש ישראל ואח"כ נתגייר (חייב) משום דאי עביד השתא בר קטלא הוא, ועל כרחיך בדאתרו ביה, דאי לא אתרו ביה אי עבדי השתא לאו בר קטלא הוא, אלמא מותרת לסייף הוי מותרת לחנק. וי"ל דאפילו לא אתרו בהיותו נכרי יש לנו לחייבו אע"פ שנתגייר הואיל וכבר נתחייב ולא מיפטר משום דלא אתרו ביה ומאחר דהשתא נמי אי אתרו ביה יש בעון זה חיוב מיתה. וא"ת כי לא הוי נמי מותרת לדבר קל תיפוק ליה דהכא חייב כדאמר (מה:) שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו שאתה ממיתו בכל מיתות שאתה יכול, ושם פירשתי].

אמר רבי ירמיה (מהכא ליכא למילף) הכא במאי עסקינן כגון שהתרו בו סתם (ולפיכך קלה וחמורה במשמע). והאי תנא הוא (דקאמר לא בעינן להזכיר שם אותה מיתה) דתניא ושאר חייבי מיתות שבתורה (חוץ ממסית שאינו צריך התראה, דרחמנא אמר לא תחמול ולא תכסה עליו) אין ממיתין אותן אלא בעדה ועדים והתראה (לאו דוקא, דמסית נמי עדים ועדה קא בעי, והא דנקט ושאר משום התראה נקט לה) ועד שיודיעוהו שהוא חייב מיתת בית דין, רבי יהודה אומר עד שיודיעוהו באיזה מיתה הוא נהרג. ת"ק יליף ממקושש (שהמוצאים אותו לא התרו בו שם מיתתו, דלא הוה ידעי לה אלא מיתה סתם) ורבי יהודה אומר מקושש הוראת שעה היתה (ועל פי הדבור מחייב ולא גמרינן מינה לדורות, הואיל ונפקא לן התראה מיומת המת שיתיר עצמו למיתה, אותה מיתה משמע). **פסק הרמב"ם א.** מי שנגמר דינו שנתערב עם שאר העם ולא נודע מי הוא מאלו, או מי שלא נגמר דינו

(לב.) דיליף מחובל בחבירו דכל היכא דאיכא ממון ומלקות ממונא משלם מילקא לא לקי, ופריך מה לחובל בחבירו (דין הוא שהחמירה עליו תורה לשלם את הממון החמור ולא להפטור בקבלת עונש המלקות הקל) שכן (מלנינו צו חומלא אחרת 7...) חייב בה' דברים (ולכן החמירה עליו התורה שישלם את הממון) ואי ממונא קולא הוא (ושמא תאמר כי ארצה, כשחייבה התורה את החובל בחבירו ממון ולא מלקות, קולא הוא שהקילה התורה עליו, כי עונש ממון קל הוא מן המלקות, ונמצא שאי אפשר לפרוך, שלכן הקילה עליו התורה משום שחייב בחמשה דברים, יש לך לפרוך צלופח אחר...) שכן הותר (הללו של 'לא יוסף') מכללו בב"ד (שהרי בית הדין מכין וחובלין כשעשים). והשתא איך יתכן לומר דקולא הוא (מה כל הגמ' לומר כן) אם כן איתגורי איתגור וי"ל דשאני התם משום דהם רחמנא אהפסד ממונו של חבירו?

אמר רבא (ודאי אי מקמי דאתא לקמן עבדינהו לתרוייהו לא איצטריך לאשמועינן) הכי במאי עסקינן כגון שעבר עבירה קלה, ונגמר דינו על עבירה קלה, וחזר ועבר עבירה חמורה. סלקא דעתך אמינא כיון דנגמר דינו לעבירה קלה האי גברא קטילא הוא, קמ"ל (שגדון בחמורה. הקשו התוס' תימה ואמאי נדון בחמורה הא הויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה דאי מיתזמי סהדי בתראי לא מיקטלי כיון דבלאו סהדותיהו גברא בר קטלא הוא כדמוכח במכות (ה.) גבי באו שנים ואמרו בחד בשבא נגמר דינו של פלוני... וי"ל דהכא מיירי כגון דהך עבירה שניה עבר בפני ב"ד דאפילו בעדות שאי אתה יכול להזימה מחייבינן ליה לעיל בטריפה משום ובערת הרע ועוד יש לומר כיון דאי מיתזמי קמאי או מיתכחשי מהני סהדותיהו דבתראי, עדות שאתה יכול להזימה קרינן ביה).

בעא מניה אחוה דרב יוסף בר חמא מרכה בר נתן מנא הא מילתא דאמור רבנן מי שנתחייב שתי מיתות בית דין נידון בחמורה (ואע"ג דנגמר דינו לקלה)? דכתיב וְהוֹלִיד בֶּן-פְּרִיץ שֶׁפָּדָהּ הָאֵם... אֶל-הַתְּרִים אָכַל, וְאֶת-אִשְׁתּוֹ רָעָהוּ טָמְאָה וְאֶל-הַגְּלוּלִים נָשָׂא עֵינָיו. והוליד בן פריץ שפך דם' בסייף, את אשת רעהו טמא' זו אשת איש, בחנק. ואל הגלולים נשא עיניו' זו ע"ז, במקילה. וכתיב מות יומת דמיו בן יתיה במקילה [דכל דמיהם בם במקילה דהיא חמורה, ואי דלא נגמר דינו קודם לכן לא איצטריך קרא לאשמועינן כתבו

דהוה ליה קבוע וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי ופטור מדאורייתא דספק נפשות להקל, וכ"ת ניכבשינהו ונימא כל דפריש, אי אתה רשאי למושכו להחמיר עליו, ועוד גזירה שמא יקח מן הקבוע, והא דפריך בגמ' תיפוק ליה דרובא נסקלין נינהו ה"פ לכל הפחות לא גרע משום דרובא נסקלין). אי הכי אימא סיפא והכמים אומרים ידונו בשריפה שהסקילה חמורה, תיפוק ליה דרובה נשרפין נינהו? התם רבנן הוא דקאמרו ליה לר"ש לדידך דאמרת שריפה חמורה לא, סקילה חמורה.

אמר ליה שמואל לרב יהודה שיננא! [דף פא ע"א] לא תימא ליה לאבוך הכי (להודיעו בהדיא שהוא טועה, משום דמכסיף ומצטער). דתניא הרי שהיה אביו עובר על דברי תורה, לא יאמר לו אבא, עברת על דברי תורה. אלא אומר לו אבא, כך כתיב בתורה (קא סלקא דעתך בתמיהה קאמר וכי כך כתיב בתורה). סוף סוף היינו הך (דמביישו ואומר וכי יפה אתה עושה)? אלא אומר לו אבא (בניהותא) מקרא כתוב בתורה כך (הוא, עצמו ישים על לבו על מה זה מזכירו, והכי נמי אין לך לומר לאביך לא תתנייה הכי). פסק הש"ע ראה אביו שעבר על דברי תורה, לא יאמר לו עברת על דברי תורה, אלא יאמר לו אבא כתוב בתורה כך וכך, כאילו הוא שואל ממנו ולא כמוזכירו, והוא יבין בעצמו ולא יתבייש. ואם היה אומר שמועה בטעות, לא יאמר לו לא תתני הכי יו"ד (רמ"א).

(משנה) מי שנתחייב בשתי מיתות בית דין נידון בחמורה. עבר עבירה שנתחייב שתי מיתות (כגון חמותו והיא אשת איש) נידון בחמורה. רבי יוסי אומר נידון בזיקה הראשונה שבאה עליו.

(גמרא) פשיטא (דבחמורה נדון, שהרי אף בה נתחייב, דהכי סליק אדעתך לידון בקלה וכי...) איתגורי איתגור [במה שעבר שתי עבירות, אילו לא עבר אלא על החמורה היה נדון בה, ועכשיו שהוסיף לעבור עמה עבירה אחרת נדון בקלה כתבו התוס', וא"ת בכתובות

איסור שהזקק זה תחלה להזהר בו ולפרוש ממנו הוא נדון, אבל לא באיסור הבא עליו אחרון אע"פ שהוא חמור, דקסבר ר' יוסי אין איסור חל על איסור ואפילו חמור על הקל הלכך אין כאן שתי מיתות כתבו התוס' לאו מילתא דפסיקא היא דהא חמותו ונעשית אשת אב (לציו המתחנן עם ימותו, לאחר שכול המתחנן עם אשתו) איסור מוסיף הוא אי אית ליה אחין, ולמאן דאמר סקילה חמורה נידון באשת אב) חמותו ונעשית אשת איש (כגון נשא בת אלמנה ונאסרה אמה משום חמותו, ואחר כך נשאת ונאסרה עליו משום אשת איש) נידון (בחמורה) בחמותו (בשריפה, דהיא קדמה, אבל אם היתה...) אשת איש ונעשית חמותו (הואיל כשנשא בתה כבר היתה זו אסורה עליו משום אשת איש תו לא חייל אסור חמותו אאסור אשת איש) נידון באשת איש (ואינו נדון אלא בחנק).

אמר ליה רב אדא בר אהבה לרבא חמותו ונעשית אשת איש נידון בחמותו, לידון נמי אאיסור אשת איש (כתבו התוס' לענין קרבן קא פריך שיתחייב ב' הטאות בשוגג אי נמי אם התרו בו משום אשת איש ולא התרו בו משום חמותו. ורבה מהדר ליה דכמוזיד איירי ובהתרו בו משום שניהם) דהא אמר רבי אבהו מודה רבי יוסי באיסור מוסיף [ומחדש דבר על האשה הזאת לאסור בה דבר חדש לאסרה על מי שלא היתה אסורה עליו מתחלה, כגון הכא כשהיתה אלמנה והיא חמותו היתה אסורה לו משום חמותו ומותרת לכל אדם, וכשנעשית אשת איש הוסיף בה השם הזה איסור שאסרה לכל העולם, וכי האי גוונא מודה ר' יוסי דאסור חל על אסור, מגו דחייל אכולא עלמא שהיתה מותרת להם עד עכשיו חייל נמי אהאי ואע"פ שאסורה לו ועומדת כתבו התוס' אע"ג דביבמות (לב:) משמע דלא קיימא לבסוף מ"מ אמת הוא כדאי' בכריתות (יד:)? [דף פא ע"ב] אמר ליה אדא ברי, בתרי קמלי קמלת ליה (בתמיהה, אמת שחלו שתיהן עליו, ועבירה שיש בה שתי מיתות הוא נדון בחמורה, והיאך אתה בא לדונו אף באשת איש, וכי

התוס' מכאן קשה לפי רש"י דבב"מ (סא:) דאמרינן הוקשו מלוי רבית לשופכי דמים, דכתיב (ניחזקאל) 'בנשך נתן' (בהמשך הפסוק 'למיו זו יהיה') ופירש שם רש"י דדמיו בו יהיה, משמע דמים ששפך שהעני את חבירו ומת ברעב, עליו ישובו. ולא יתכן כלל דהא לסקילה אתיא הכא בשמעתין, ובאוב וידעוני דכתיב דמיהם בם, ובכמה דוכתי כולם לסקילה אתיין. ונראה דדריש (סהלכסה צ"מ היל) מדכתיב הכא והוליד בן פריץ שופך דם. ובכל הספרים גרסי' בתמורה (ו:) וסמך ליה והוליד בן פריץ.

מתקיף לה רב נחמן בר יצחק אימא כולהו (כל הענינות הנזכרות) בסקילה, 'והוליד בן פריץ שפך דם' זה בן סורר ומורה דבסקילה [וקרי ליה שופך דם על שם שסופו לשפוך, כדאמרינן (סנהדרין עב.) שעומד בפרשת דרכים]. 'אשת רעהו טמא' זו נערה המאורסה, דבסקילה. 'זאל הגלולים נשא עיניו' זו ע"ז, דבסקילה. אם בן מאי קמ"ל לן יחזקאל, דלמא תורה קא מהדר, אם בן איבעי ליה לאהדורה, כי היכי דאהדרה משה רבינו (במשנה תורה).

דרש רב אחא ברבי חנינא מאי דכתיב אֶל-הַהָרִים לֹא אָכַל (סיפיה דקרא צדיק הוא חיה יחיה, לומר, זה צדיק גמור, ועל כרחק משום דלא עביד הני לאו צדיק הוא אם עבר עבירות אחרות, אלא לאו כמשמעותיה מדריש) שלא אכל בזכות אבותיו (לא נצטרך לזכות אבותיו מתוך שהוא חסיד). וְעֵינָיו לֹא נָשָׂא אֶל-גְּלוּלֵי בַּיִת יִשְׂרָאֵל שלא הלך בקומה זקופה, וְאֶת-אֵשֶׁת רֵעֵהוּ לֹא טָמָא שלא ירד לאומנות חבירו. וְאֶל-אִשָּׁה נָדָה לֹא יִקְרָב שלא נהנה מקופה של צדקה (שהוא דבר גנאי לאדם הגון) וכתיב צַדִּיק הוּא תָּנָה יְחִיָּה. כשהיה רבן גמליאל מניע למקרא הזה היה בוכה, ואמר מאן דעביד לכולהו הוא דחיי, בחדא מינייהו לא. אמר ליה רבי עקיבא אלא מעתה אֶל-תִּטְמָאוּ בְּכָל-אֲלֵה הכי נמי, בכולהו אין, בחדא מינייהו לא, אלא באחת מכל אלה, הכי נמי באחת מכל אלה.

'עבר עבירה'. תניא, כיצד אמר רבי יוסי נידון בזיקה ראשונה הבאה עליו (באותו

פא:

הלכך בשלישי כונסין אותו לכיפה דהא איתחזק ליה בשלש עבירות הקשו התוס', תימה דביבמות (סד:) אמרינן נשואין ומלקיות כרבי משום דסתם לן תנא כוותיה דמי שלקה ושנה... (וקסה מה ההכרח לומר שמסנתנו ככזי, הלל צסוגייטנו מזואר שניתן להעמיד את המסנה גם כלש"ג) וי"ל דרב יוסף דהתם סבר מלקיות מחזקות ואע"ג דאשכחן תנא דאית ליה עבירות מחזקות בכרייתא דבסמוך דקתני התרו בו ושתק התרו בו והרכין ראשו דהתם מלקות ליכא מכל מקום משמע ליה דמתני' סברה מלקיות מחזקות מדקתני מי שלקה אי נמי קסבר כיפה צריכה התראה ועד דמחזק בתרי או בתלת אין מתרין בו לכיפה הלכך אם איתא דבתלת זימני הויא חזקה, עד רביעית אין כונסין אותו לכיפה כדמוכח בסמוך. וקצת תימה אמאי מתרין בו לכיפה בשניה לר' ובשלישית לרשב"ג. (למה לא מתין צו קודם) שאם יעבור אחר כך יהא מוחזק ויכניסוהו לכיפה ויש לומר דאין מחייבו כיפה עד שיהא מוחזק לעבור בהתראת מלקות, הלכך אי מתרין ביה אכיפה לחודה לא סגי בהכי, ואי מתרין ביה אמלקות ואכיפה (אין זה נכון שכלי...) הא לא עבדינן ביה תרתין.

מיתיבי (לרבינא דמהדר לאוקומה למתניתין כרשב"ג, מדפליג אבא שאול ואמר כרשב"ג, מכלל דת"ק לאו כרשב"ג) עבר עבירה שיש בה מלקות פעם ראשונה ושניה מלקין אותו, ושלישית כונסין אותו לכיפה. אבא שאול אומר אף בשלישית מלקין אותו, ברביעית כונסין אותו לכיפה. מאי לאו, דכ"ע מלקיות מחזיקות, ובפלוגתא דרבי ורשב"ג קמיפלגי?

לא, דכולי עלמא אית להו דרשב"ג, והכא בהא קא מיפלגי, דמר סבר עבירות מחזיקות, ומר סבר מלקיות מחזיקות ופירש רש"י לא הוחזק עד שילקה שלש מלקיות, וכיון דלקי על השלישית אע"ג דאיתחזק השתא רשע לא מעיילין ליה לכיפה, דבתרי דיני לא דיינינן ליה. התוס' הביאו את פי' רש"י וכתבו ועל חנם דחק לפרש כן דמלקיות מחזיקות ביאורו שאינו מתיישר אע"פ שהלקותו ב' וג' פעמים ואינו נמנע מלעבור, שוב לא יתיישר (ע"י מלקות, ולכן כונסים אותו לכיפה).

(מקשינן על שני הפירושים שנאמרו לעיל צביאור מחלוקת אנא שאל וחכמים) והדתניא התרו בו ושתק (שהראה בעצמו במקבל התראה, ומיהו לא התיר עצמו למלקות בהדיא, וכן בהרכין

תהרגנו שתי פעמים, וכי חייל אשת איש אחמותו לר' יוסי לענין שוגג הוא, ולהתחייב שתי חטאות). פסק הרמב"ם וכל מי שנתחייב בשתי מיתות נדון בחמורה בין שעבר שתי עבירות זו אחר זו בין שעבר עבירה אחת שחייב עליה שתי מיתות אפילו נגמר דינו לקלה ואחר כך עבר על החמורה ונגמר דינו נידון בחמורה סנהדרין (יד,ד).

משנה מי שלקה ושנה (שלקה שתי פעמים על שתי עבירות) בית דין מכניסין אותו לכיפה, ומאכילין אותו שעורין, עד שכריסו מתבקעת.

גמרא משום דלקה ושנה בית דין כונסין אותו לכיפה? אמר רבי ירמיה אמר רבי שמעון בן לקיש הכא במלקיות של כריתות (לאו שיש בו כרת והתרו בו למלקות) עסקינן, דגברא בר קטלא הוא (בידי שמים יכרתוהו) וקרובי הוא דלא מיקרב קטליה (עדיין לא נתקרבה מיתתו). וכיון דקא מוותר לה נפשיה (דמפקיר עצמו לעבירות) מקרבינן ליה לקטליה עילויה.

אמר ליה רבי יעקב לרבי ירמיה בר תחליפא תא אסברא לך, במלקיות של כרת אחת (שעבר אותה עבירה עצמה שלש פעמים על השתים לוקה, ובשלישית יכנסוהו לכיפה) אבל של שתיים ושל שלש כריתות איסורי הוא דקא טעים, ולא מוותר כולי האי.

מי שלקה ושנה' שנה אע"ג דלא שילש, לימא מתניתין (דבשתי מלקיות מחזקת ליה רשע ובעי כיפה) דלא כרבן שמעון בן גמליאל דאי רבן שמעון בן גמליאל הא אמר עד תלת זימני לא הויא חזקה (ביבמות), נשאת לראשון ומת, לשני ומת, לשלישי תנשא, לרביעי לא תנשא, דעד תלתא זימנין לא הויא מוחזקת לקבור את בעליה)?

אמר רבינא אפילו תימא רבן שמעון בן גמליאל, קסבר עבירות מחזיקות [אותו בחזקת רשע הוא, ובהתראה ולא מלקות,

פא:

(אידי דאיירי הכא ריש לקיש כהאי קרא, מיייתנין לאידך דרשא דריש לקיש) ואמר ריש לקיש מאי דכתיב כִּי נִם לֹא יִדַע הָאֲדָם אֶת עֲתוֹ פְּדָגִים שְׂנֵאֲחָזִים בְּמִצּוֹתָהּ רָעָה. מאי מצודה רעה? אמר ריש לקיש חכה (שהוא רע וחלש וקטן ואוחז בו דגים גדולים פתאום ואינו רואה, ואינו דומה לנאחז ברשתות על ידי מארב ותחבולות).

פסק הרמב"ם א. מי שלקה בבית דין על איסור כרת, ולקה פעם שנייה על אותו כרת עצמו, כגון שאכל חלב ולקה עליו ואכל חלב פעם שנייה ולקה עליו אם אכל פעם שלישית אין מלקין אותו אלא מכניסין אותו לכיפה והוא מקום צר כפי קומתו ואינו יכול לשכב בו, ונותנין לו לחם צר ומים לחץ עד שיצרו מעיו ויחלה, ואחר כך מאכילין אותו שעורים עד שכריסו נבקעת סנהדרין (יהד).

כתב הלח"מ הנה ודאי נראה דרבינו פסק דעבירות מחזיקות דהרי מי שעבר על איסור כרת או מיתת בית דין ולא קבל התראה שכתב אחרי כן הרי אין שם מלקות ואם מלקיות מחזיקות למה כונסין אותו לכיפה אלא ודאי דעבירות מחזיקות, וכן נראה דפסק כרשב"ג דתלתא זימני בעינן דאם לא כן היכא שלא קבל התראה בפעם שנית אמאי אין כונסין אותו לכיפה. **ואם כן** קשה דבהדיא אמרו ביבמות (סד): נישואין ומלקיות כרבי וא"כ היה לו לרבינו לפסוק במלקיות כרבי כיון דהכי איפסיקא התם הילכתא בגמ' בהדיא. וי"ל דרב יוסף דאמר התם הכי סבר דמלקיות מחזיקות וכמו שכתבו שם התוספות ולהכי קאמר בפסקיו כרבי דסתמא דמתניתין אתי כוותיה כמפורש שם, אבל אי סבירא לן דעבירות מחזיקות סתם מתניתין אתי כרשב"ג דתלתא בעינן ולא כרבי, דאי כרבי דכתרי סגי בשניה היה להם לכונסו, וא"כ כיון דסוגיא דפרק הנשרפין מוכחת דעבירות מחזיקות דהרי הביאו שם בכרייתא דהתרו בו ושתק התרו בו והרכין דודאי שם נראה דעבירות מחזיקות לכך פסק רבינו כרשב"ג דהשתא אתי מתניתין כוותיה לפי הסוגיא שבפרק הנשרפין. **ב.** מי שעבר על איסור כרת או מיתת בית דין והתרו בו והרכין בראשו או שתק ולא קבל עליו התראה, אין הורגין אותו כמו שביארנו ואין מלקין אותו, חזר ועשה כך והתרו בו והרכין בראשו או שתק אין ממיתין אותו ואין מלקין אותו, חזר פעם שלישית ועבר והתרו בו אע"פ שהרכין בראשו או שתק

בראשו ורמוז שהוא מקבלה, אע"פ דלא לקי בהתראות כי הני דלא התיר עצמו למלקות מכל מקום התראות נינהו להחזיקו רשע, ופעם ראשונה מתרין ביה ושבקינן ליה, וכן בעבירה שניה ושבקינן ליה, ובשלישית מתרין ביה למלקות וכונסין אותו לכיפה עליה) התרו בו והרכין בראשו, פעם ראשונה ושניה מתרין בו, שלישית כונסין אותו לכיפה (שהרי הוחזק רשע בשלש עבירות של התראת מלקות). אבא שאול אומר אף בשלישית מתרין בו ברביעית כונסין אותו לכיפה והתם מלקות ליכא (דלא התיר עצמו למלקות שהרי שתק, דנימא טעמא בדאבא שאול משום דמלקיות מחזיקות ולא הוחזק עד שילקה, וכיון דלקה על השלישית לא עייל ליה לכיפה)?

במאי קמיפלגי (והא לא לרבינא מותיב דהא לדידן נמי קשיא דבפלוגתא דרבי ורשב"ג לא מצינו לאוקומה, דהא על כרחך עבירות מחזיקות סבירא להו, דהא אין כאן מלקות, ואמאי בעי אבא שאול רביעית)?

אמר רבינא (בין הכא בין במתניתין קמייתא) בכיפה צריכה התראה קמיפלגי (ודכ"ע כרשב"ג ולא הוחזק עד שלש עבירות של התראת מלקות מקובלות או בפיו, או בשתיקה, או בהרכנת ראשו, וקמיפלגי בכיפה אי צריכה התראה, ת"ק סבר כיון שהוחזק רשע על שלש התראות של מלקות כונסין אותו לכיפה, ואע"פ שלא הותרה על כך, ואבא שאול סבר על שלש התראות של מלקות הוחזק רשע, ולא על השתים, ומהשתא בעינן עבירה רביעית להתרות בו אם תעבור תכנס לכיפה).

ומאי כיפה? אמר רב יהודה מלא קומתו (גובה). והיכא רמיזא (ודאי הלכה למשה מסיני היא הך עונש דכיפה, ומיהו היכא רמיזא מקצת)? אמר ריש לקיש תְּמוֹתָת רְשָׁע רָעָה (מי שהוחזק רשע, תמיתתו רעתו. אלמא, מוחזק רשע בר מיתה הוא).

משנה הגונב את הקסוה, והמקלל בקוסם, והבועל ארמית (בת נכרי) קנאין פוגעין בו (בני אדם כשרין המתקנאין קנאתו של מקום פוגעין בו בשעה שרואין את המעשה אבל לאחר מיכן אין מיתתו מסורה לבית דין, והלכה למשה מסיני הוא. 'פוגעין' ממיתין, כמו לך ופגע בו). כהן ששמש בטומאה אין אחיו הכהנים מביאין אותו לבית דין אלא פרחי כהונה מוציאין אותו חוץ לעזרה ומפציעין את מוחו בגזירין (חתיכות בקועות). זר ששמש במקדש, רבי עקיבא אומר בחנק, וחכמים אומרים בידי שמים.

(גמרא) מאי קסוה? אמר רב יהודה כלי שרת, וכן הוא אומר ואת קשׁוֹת הַנְּסֻךְ. והיכא רמיזא (דשייכא בה מיתה) וְלֹא יָבִיאוּ לְרֵאָוֹת כְּבָלֶעַ (לשון גנב שמבליעין ומחביאין, ורמז בעלמא הוא ולא מקרא נפיק, דעיקר קרא בלויים כתוב שהוזהרו שלא לראות בסלוק מסעות בשעת הכנסת כלים לנרתק שלהן, שהיו אהרן ובניו מכסין הארון והמזבחות כמו שכתוב שם, ובא אהרן בנסעם והורידו) אֶת־הַקֶּדֶשׁ נִמְתּוּ.

'והמקלל בקוסם' תני רב יוסף יכה קוסם את קוסמו (שמקלל כלפי מעלה בקוסם, יכה הקוסם זה את קוסמו היינו כלפי מעלה שנותן קסמים האלו בלבו, וקחשיב ליה האי קוסם בעיניו שהוא ראוי ויש בו כח לקלל בו). **רבנן**, ואיתימא רבה בר מרי אמרי יכהו קוסם (מקלל את חבירו ואומר יכהו הקוסם הזה) לו ולקונו ולמקנו (דהיינו כלפי מעלה, שהוא קונה את העולם ומקנה לבריותיו את טובו).

'והבועל ארמית' בעא מיניה רב כהנא מרב **[דף פב ע"א]** לא פגעו בו קנאין מהו (עונש בדבר) אינשייה רב לגמריה (שכח מה שגמור מרבו בדבר זה, ולא ידע להשיבו). אקריוהו לרב כהנא בחלמיה פְּגָדָה יְהוּדָה וְתוּעֵבָה נְעֻשְׁתָּהּ בְּיִשְׂרָאֵל וּבִירְוַשְׁלָם כִּי תִלְלַת יְהוּדָה

כונסין אותו לכיפה עד שימות, וכל אלו שלא קבלו עליהן ההתראה מכין אותן מכת מרדות הואיל וחטאו מכל מקום אפילו על איסור של דברי סופרים מכין אותו מכת מרדות סנהדרין (יהה).

משנה ההורג נפש שלא בעדים (שלא ניתן לבית דין להרגו) מכניסין אותו לכיפה, ומאכילין אותו לחם צר ומים לחץ.

(גמרא) מנא ידעינן (הואיל וליכא עדות)? אמר רב בעדות מיוחדת [דשנים מעידין עליו ועדותן אמת, אלא שאין מיתתו מסורה לבית דין כגון שנים רואין אותו אחד מחלון זה ואחד מחלון זה, דאמר במסכת מכות (ו): דלא מיקטל עליה, ומיהו הכא תנינן דעייל לכיפה, אבל על פי עד אחד מוציא דבה בעלמא הוא]. ושמואל אמר שלא בהתראה. ורב חסדא אמר אבימי כגון דאיתכחוש בבדיקות, ולא איתכחוש בחקירות. כדתנן מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים (בדיקות יתירא הוא, ונהי דבן זכאי פטר ליה בההוא הכחשה מקטלא, מיהו עדות אמת הוא ועייל לכיפה).

'ומאכילין אותו לחם צר ומים לחץ' מאי שנא הכא דקתני נותנין לו לחם צר ומים לחץ, ומאי שנא התם (גזי כיפה צמסנה הקולמת) דקתני מאכילין אותו שעורין עד שכריסו מתבקעת? אמר רב ששת אידי ואידי נותנין לו לחם צר ומים לחץ עד שיוקטן מעיינו (בני מעיו) והדר מאכילין אותו שעורין (שנופחין בתוך מעיו) עד שכריסו מתבקעת (מתוך שהוקטן מעיינו). **פסק הרמב"ם** ההורג נפשות ולא היו שני העדים רואין אותו כאחת אלא ראהו האחד אחר האחד, או שהרג בפני שני עדים בלא התראה, או שהוכחשו העדים בבדיקות ולא הוכחשו בחקירות, כל אלו הרצחנין כונסין אותן לכיפה ומאכילין אותן לחם צר ומים לחץ עד שיצרו מיעיהן ואחר כך מאכילים אותן שעורים עד שכריסם נבקעת מכובד החולי רוצח ושמירת הנפש (ד,ה).

שגרתא לתנורא (הסיקה את התנור) וקלתה. כי אתא אמר היינו דכתיב עילויה זאת ועוד אחרת.

כי אתא רב דימי אמר בית דינו של השמונאי גזרו הבא על הנכרית חייב עליה (כלומר נענש בה משום כל אלו) משום נדה (אע"פ שדם כותית כדם בהמה מכל מקום מיאום וחילול לקדושת השם הוא) שפחה (שהיא כשפחה אצלו, שכנסת ישראל גבירה נקראת) גויה (לא תתחתן בם כי יסיר... כל המסירות את הלב במשמע, ומיהו לאו דלא תתחתן ליכא דאורייתא, דדרך התנות משמע, ובית דינו של השמונאי גזרו דלפרוש מינה משום כל הני) אשת איש (ולאו ממש, דקדושין לית להו, ומיהו לאשת איש דמיא וחייב לפרוש הימנה שלא יהא רגיל באשת איש).

כי אתא רבין אמר משום נשג"ז נדה שפחה גויה זונה (הפכירו התוס' אם הוא כהן) אבל משום אישות לית להו (שסתם גויה מופקרת ואינה מיוחדת לבעלה, ולא דמיא לאשת איש).

ואידך נשייהו ודאי לא מיפקרי וכתבו התוס' ולא מחייבי משום זונה. הקשה ה"ר משה מפונטוויז"א מהא דאמר ביבמות (סא.) אין זונה אלא גיורת ומשוחררת, וכ"ש כותית. וי"ל דכיון דכתיב זונה לא יקח לא מחייב משום זונה אלא אם כן יש בה ליקוחין כגון גיורת דתפסי קידושי אבל כותית לא. ועוד, משמע קרא דאיירי בההיא דשריא לישראל ואסירה לכהן לאפוקי כותית דאסורה לתרווייהו. ומיהו קשה דבתמורה (כט.) קאמר רבא בכהן הבא על כותית לוקה עליה משום זונה מדאורייתא, ודוחק הוא לאוקמי שמעתא דהכא כאבוי, ועוד קשה דבקדושין (עת.) פליגי רבי יהודה ורבי יוסי ור"ש בגיורת לכהן, ואפי' לרבי שמעון לא שרי אלא בנתגיירה פחותה מבת שלש שנזרעו בתוליה בישראל אבל כותית לא. ונראה לפרש דהך שמעתא במשומרת (סהיטה תחת עינינו) שלא נבעלה ואפילו אינה משומרת (אכל אין ילוע לנו שנבעלה) לא לקי מדאורייתא מספיקא, אבל ודאי בעולה לוקה מדאורייתא כרבא בתמורה, וההיא דקדושין אע"ג דמדאורייתא אסורה, לאו משום זונה מתסרה אלא גיורת הכתוב, וכן משמע בירושלמי פרק בתרא דקידושין דא"ר יעקב בר אידי בשם רבי יהושע בן לוי מעשה במשפחה בדרום שהיו קורין עליה ערעור ושלה

קדש ה' אשר אהב ובעל בתאגל נכר. אתא אמר ליה הכי אקרוין, אדכריה רב לגמריה 'בגדה יהודה' זו ע"ז, וכן הוא אומר כן בגדתם כי בית ישראל נאסרה. ותועבה נעשתה בישראל ובירושלים זה משכב זכור, וכן הוא אומר ואת זכר לא תשקב משקבי אשה תועבה הוא, כיון חלל יהודה קדש ה' זו זונה (מופקרת ואפילו ישראלית) וכן הוא אומר לא תהיה קדשה מבנות ישראל (קדש' מפקיר קדושתו והולך לרדוף זונות, 'קדשה' מחללת קדושתה וכן קדש מחלל קדושתו) זבעל בת אל נכר זה הבא על הנכרית, וכתיב בתריה יכלת ה' לאיש אשר יעשנה ער וענה מאהלי יעקב ומגיש מנחה לה' צבאות. אם תלמיד חכם הוא לא יהיה לו ער בחכמים, ועונה בתלמידים. אם כהן הוא לא יהיה לו בן מגיש מנחה לה' צבאות.

אמר רבי חייא בר אבוייה כל הבא על הנכרית, כאילו מתחתן בע"ז, דכתיב ובעל בתאגל נכר, וכי בת יש לו לאל נכר, אלא זה הבא על הנכרית.

ואמר רבי חייא בר אבוייה כתוב על גלגלתו של יהויקים (משום ר' חייא בר אבוייה נקט לה) זאת ועוד אחרת (נקמה נעשית בה כבר, ועוד אחרת תעשה בה).

זקיננו דרבי פרידא (הוא ר' חייא בר אבוייה, והכי אמרינן בחלק) אשכח ההוא גולגלתא דהות שדיא בשערי ירושלים, והות כתוב עילויה זאת ועוד אחרת. קברה, והדר נבוג (בצבצה ויצאה מקבורתה) קברה והדר נבוג. אמר האי גולגלתא של יהויקים, דכתיב ביה קבורת חמור יקבר (מושלך ברחובות) סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלים. אמר מלכא הוא, ולא אורח ארעא לבזויי. שקלה, כרכה בשיראי, ואותביה בסיפטא (ארגז). אתאי דביתהו חזיתה, נפקת אמרה להו לשיבכתהא (לשכנותיה). אמרי לה האי דאיתתא קמיתתא היא, דלא קא מנשי לה (אינה נשכחת מלבו).

ערויות ודינו ליהרג ולא יעבור ז"י נסס א"ח נסס
המנז"ס כמו בשאר ערויות, כמו שנתבאר
ביותר דעה סימן קנ"ז) אה"ע (פז.ב).

אמר רב הסדא (קנאי) הבא לימלך (בבית
דין, ובשעת מעשה אם יפגע בו) אין מורין לו
(שלא נאמרה אלא למקנא מעצמו ואינו
נמלך).

איתמר נמי, אמר רבה בר בר חנה אמר רבי
יוחנן הבא לימלך אין מורין לו. ולא עוד אלא,
שאם פירש זמרי (מן האשה) והרגו פנחם
(אחר כן) נהרג עליו (שלא נאמרה הלכה דא
אלא בשעת מעשה). נהפך זמרי והרגו
לפנחם אין נהרג עליו, שהרי רודף הוא.
פסק הרמ"א הבא על העובדת כוכבים
בפרהסיא לעיני עשרה ישראלים, קנאין
פוגעים בו ומותרין להרגו. ודוקא בשעת
מעשה, אבל אם פירש אסור להורגו, ודוקא
שהתרו בו ולא פירש. ודוקא שבא הקנאי
להורגו מעצמו, אבל אם שאל לבית דין אין
מורין לו כך הו"מ (תכה.ד).

נִיאָמַר מִשֶּׁה אֶל-שִׁפְטֵי יִשְׂרָאֵל (הרגו איש אנשי
הנצמדים לבעל פגור) הלך שבטו של שמעון אצל
זמרי בן סלוא (הוא שלומיאל) אמרו לו הן
דנין דיני נפשות (הנלמדים לבעל פגור) ואתה
יושב ושותק, מה עשה עמד וקיבץ עשרים
וארבעה אלף מישראל, והלך אצל כזבי, אמר
לה השמיעי לי, אמרה לו בת מלך אני, וכן
צוה לי אבי לא תשמעי אלא לגדול שבהם
(משה רבינו). אמר לה אף הוא נשיא שבט הוא,
ולא עוד אלא שהוא גדול ממנו, שהוא שני
(שמעון) לבטן, והוא (לוי) שלישי לבטן. תפשה
בבלוריתה (ביאור הן יהויע מה שתפסה בצלחיתה ולא
צילה כיון שקלה להראות שקולה לשכוב עמה בעודה צגייתה,
שהצלחית סימן גיות) והביאה אצל משה. אמר לו
בן עמרם (ראש דוד לחיד"א) צפנסת פנחס מרחיב מדוע
קראו בן עמרם ולא משה, ע"פ) זו אמורה או
מותרת, ואם תאמר אמורה בת יתרו מי
התירה לך (משה קודם מתן תורה נשא,
וכשנתנה תורה כולן בני נח היו ונכנסו לכלל

רבי את ר' רומנוס לבודקה ומצא שנתגיירה זקנתה
פחותה מבת ג' שנים ויום אחד והכשירה רבי לכהונה
רב הושיעיא אמר כרבי שמעון הכשירה א"ר זעירא
דברי הכל הוא דא"ר זעירא בשם רב אדא בר אחוה ר'
יודן מטו בה בשם רב ר' אבהו בשם ר' יוחנן ור' יוחנן
בוגרת (כתיב צה"ג והוא חסד צתוליה יקח, ילכה צוגרת
סנטרו צתוליה, ואס נסא חסד"ג צוגרת, הולד...) כשר
שהיא בלא תעשה ובא מבח עשה (כ"ל לאו הכא מכלל
עשה, עשה) והוא אשה בבתוליה יקח ולא בוגרת כל לא
תעשה הבא מבח עשה עשה הוא, ודכוותיה כי אם
בתולה מעמיו ולא גיורת, כל לא תעשה הבא מכלל
עשה עשה. משמע מהתם בהדיא דליכא מלקות (על
גיורת הפחותה מבת ג') והוצרכו חכמים לגזור כדי להיבט
מלקות. ומיהו סוגיא דידן משמע דעובדא דירושלמי
(אסרו את הגיורת) משום זונה, דמייתי לה בפ' הבא על
יבמתו ובעי למפשט מינה דהלכה כר"ש ודחי שאני
התם הואיל ואינסב אינסב, דהא רב ורבי יוחנן דאמרי
בוגרת ומוכת עין לא ישא ואם נשא נשוי ומסיק
בשלמא התם סופה להיות בעולה תחתיו, הכא סופה
להיות זונה תחתיו, וצ"ל זונה לאו דווקא (והאיסור הוא
באמת מטעם עשה).

פסק הש"ע א. ישראל
שבעל עובדת כוכבים, דרך אישות, או
ישראלית שנבעלה לעובד כוכבים (הגה דרך
אישות) הרי אלו לוקין מן התורה, שנאמר
לא תתחתן במ (הגה ויש חולקין בזה). אבל
הבא על העובדת כוכבים דרך זנות, במקרה,
חייב עליה מדרבנן משום עובדת כוכבים
ומשום זונה ומכין אותו מכת מרדות. ואם
ייחודה לו בזנות, חייב עליה מדרבנן משום
נדה, שפחה, עובדת כוכבים, זונה. ואם היה
כהן, אפילו בא עליה דרך מקרה לוקה מן
התורה משום זונה אה"ע (פז.א). ב. הבא על
העובדת כוכבים, אם לא פגעו בו קנאים ולא
הלקוהו בית דין, הרי עונשו מפורש בדברי
קבלה שהוא בכרת, שנאמר 'כי חלל יהודה
קדש ה' אשר אהב ובעל בת אל נכר, יכרת
ה' לאיש אשר יעשנה ולא יהיה לו ער ועונה'
אם ישראל הוא לא יהיה לו ער בחכמים ולא
עונה בתלמידים. (הגה ועון זה יש בו הפסד
שאינו בכל הערויות, שבנו הבא מן השפחה
ומן הכותית אינו בנו, משא"כ בשאר ערויות
טור נסס המנז"ס הבא על העובדת כוכבים
בפרהסיא, שדינו שקנאים פוגעים בו, כמו
שיתבאר בחו"מ סימן תכ"ה, הוא בכלל

כן שהרי פנחס עשה כמותינו, כך אמרו העומדים שם כשראו שנכנס).

אמר רבי יוחנן ששה נסים נעשו לו לפנחס אחד שהיה לו לזמרי לפרוש (מן האשה, ושוב אין ניתן להורגו) ולא פירש, ואחד שהיה לו לדבר (לזעוק לאנשי שבטו לסייעו) ולא דבר, ואחד שכוון בזכרותו של איש ובנקבותה של אשה (וראו אותם דבוקים זה בזה, וידעו שניתן רשות לקנאי לפגוע בו ולא יאמרו שנאה היתה בלבו עליו) ואחד שלא נשמטו מן הרומח (לפרוש זה מזה, עד שראו שהרגם בדין) ואחד שבא מלאך והגביה את המשקוף (והוציאן נדבקים ולא הוצרך להשפיל הרומח וישמטו) ואחד שבא מלאך והשחית בעם (והוטרדו בני שבטו ולא הרגו לפנחס).

בא וחבטן לפני המקום, אמר לפניו רבש"ע, על אלו יפלו עשרים וארבעה אלף מישראל, שנאמר וַיִּהְיוּ הַמִּתִּים בַּמִּנְפֶה אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף, והיינו דכתיב וַיַּעֲמֵד פִּינְחָס וַיַּפְלֵל, אמר רבי אלעזר ויתפלל לא נאמר, אלא ויפלל מלמד כביכול שעשה פלילות (ריב) עם קונו. בקשו מלאכי השרת לדחפו, אמר להן הניחו לו, קנאי בן קנאי הוא (משבט לוי שקינא במעשה דינה דכתיב 'הכזונה יעשה את אחותנו') משיב חימה בן משיב חימה הוא (אהרן במעשה דקרח דכתיב כי יצא הקצף וכתיב ויתן את הקטורת).

התחילו שבטים מבזין אותו ראיתם בן פוטי זה, שפיטם אבי אמו (יתרו, דאלעזר אבי פנחס לקח מבנות יתרו דכתיב ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל לו לאשה, ומפרש באגדה פוטיאל זה יתרו שפיטם עגלים לעבודה זרה, ואמרו בסוטה פוטיאל זה בנו של יוסף שפטפט ביצרו, ומשנינן אי אבוה דאימיה מיתרו, אימיה דאימיה מיוסף, אי אבוה דאימיה מיוסף, אימיה דאימיה מיתרו, דיקא נמי דכתיב פוטיאל ולא פוטאל) עגלים לעבודה זרה, והרג נשיא שבט

מצות והיא עמהם, וגרים רבים של ערב רב) נתעלמה ממנו הלכה (שנאמר לו בסיני הבוטל נכרית...) געו כולם בבכיה (איתא בזמזני רבה פ"כ אות כד כיון שנתכפו ידי משה וילי לדיקים טעמו) והיינו דכתיב וְהָיָה בְּכִיָּם פָּתַח אֱהָל מוֹעֵד.

וכתיב, וַיֵּרָא פִּינְחָס בֶּן-אֶלְעָזָר (פְּרֹאֲרֵהוּ הַכֹּהֵן וַיִּקָּם מִתּוֹךְ הַעֲדָה וַיִּקַּח לְיָמָּה בַּיָּדוֹ) מִה רָאָה, אָמַר רַב רָאָה מַעֲשֵׂהָ, וְנִזְכַּר הַלְכָהּ. אמר לו אחי אבי אבא (היינו משה, שהיה אחי אבי אביו, אהרן) לא כך לימדתני ברדתך מהר סיני הבוטל את הנכרית קנאין פוגעין בו, אמר לו קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרוונקא (שליח). ושמואל אמר ראה (נזכר פסוק) אִין חֲכָמָה וְאִין תְּבוּנָה וְאִין עֲצָה לְגַגֵּד הִי כָל מְקוֹם שִׁישׁ חִילוּל הַשֵּׁם אִין חוֹלְקִין כְּבוֹד לַרַב (לפיכך הורה פנחס הלכה בפני רבו, ולא המתין ליטול רשות ממשה, שלא יראו הרואים וילמדו להתיר את הנכרית) רבי יצחק אמר רבי אליעזר ראה שבא מלאך והשחית בעם.

וַיִּקָּם מִתּוֹךְ הָעֲדָה [סנהדרין, שהיו יושבים ודנין, דכתיב, 'קח את כל ראשי' ואמרינן בדף (לה). חלק להם בתי דינין לדונם דיני נפשות על עון פעור] וַיִּקַּח (מכלל דעד השתא לאו בידו הוה) לְיָמָּה בַּיָּדוֹ מִיֵּכֶן שְׁאִין נִכְנָסִין בְּכָלֵי זֵיַן לְבֵית הַמִּדְרָשׁ.

שלף שננה (שלף הברזל שבראש העץ של רומח) והניחה באונקלו (מלבוש) והיה [דף פב ע"ב] נשען והולך על מקלו (על העץ לבדו בלי הברזל, שלא יהיו מכירים בו בני שבטו שלהרוג הוא בא) וכיון שהגיע אצל שבטו של שמעון אמר היכן מצינו ששבטו של לוי גדול משל שמעון (כלומר אתם מפקירים עצמכם אחר בנות מואב אני למה לא אעשה כמותכם, וכי שבט שלי גדול משלכם שאהיה פרוש וטהור יותר מכולכם, כיון ששמעו כן...) אמרו הניחו לו (ליכנס לקובה) אף הוא לעשות צרכיו (תשמיש) נכנס, התירו פרושין את הדבר (ודאי מותר לעשות

(הנאיפה אמה, כלומר הוציאה שם גפייתה על אמה, שכיון שזינתה קורין אותה זונה בת זונה).

אמר רבי יוחנן חמשה שמות יש לו. זמרי, ובן סלוא, ושואל, ובן הכנענית, ושלומיאל בן צורי שדי. 'זמרי' על שנעשה כביצה המוזרת, 'בן סלוא' על שהסליא [גרם שיזכרו ויספרו] עונות של משפחתו, 'שואל' על שהשאל עצמו לדבר עבירה, 'בן הכנענית' על שעשה מעשה כנען [זמה, כדאמרינן בפסחים (ק"ג): חמשה דברים צוה כנען את בניו, ואהבו את הזמה] ומה שמו שלומיאל בן צורי שדי שמו.

'כהן ששימש בטומאה' בעא מיניה רב אחא בר הונא מרב ששת כהן ששימש בטומאה חייב מיתה בידי שמים או אין חייב מיתה בידי שמים? אמר ליה תניתוה כהן ששימש בטומאה אין אחיו הכהנים מביאין אותו לבית דין, אלא פירחי כהונה מוציאין אותו חוץ לעזרה ופוצעין את מוחו בגזירין. ואי סלקא דעתך מחייב בידי שמים לישבקה דליקטול בידי שמים. אלא מאי אינו חייב, מי איכא מידי דרחמנא פטריה ואנן ניקום וניקטול ליה (נחמיה).

ולא, והתנן מי שלקה ושנה בית דין מכניסין אותו לכיפה, רחמנא פטריה ואנן קטלינן ליה? האמר רבי ירמיה אמר ריש לקיש במלקות של כריתות עסקינן, דגברא בר קטלא הוא. והא גונב הקסוה? האמר רב יהודה בכלי שרת עסקינן, ורמיזא ולא יבא לראות כבלע את הקדש נמתו. והא המקלל את הקוסם? הא תני רב יוסף יכה קוסם את קוסמו, דמיהזי כמברך את השם. והא בועל ארמאית? הא אקריוה לרב כהנא בחלמיה (יכרת... אלמא בר כרת הוא) ואדכריה רב לגמריה.

איתיביה (לרב ששת שאמר טמא ששימש אינו חייב מיתה בידי שמים) היוצק (שמן על מנחה) והבולל [בשמן כתבו התופ' הא דלא חשיב מולק (איסור חוץ)

מישראל, בא הכתוב ויחסו פינהס בן אלעזר בן אהרן הפהן. אמר לו הקב"ה למשה הקדם לו שלום, שנאמר לכן אמר הנני נתן לו את בריתי שלום. וראויה כפרה זו (שעשה פנחס) שתהא מכפרת והולכת לעולם (דכתיב לברית כהונת עולם תחת אשר קנא לאלהיו ויכפר).

אמר רב נחמן אמר רב מאי דכתיב זרזיר מתנים (לשון המתנה) או תיש (עד שתשש כחו) ומלך אלקום עמו (שכל הקומות שלו) ארבע מאות ועשרים וארבע בעילות בעל אותו רשע אותו היום (זרזיר בגימטריא הכי הו) והמתין לו פנחס עד שתשש כחו, והוא (פנחס) אינו יודע שמלך אלקום (הקב"ה, ששמו מלך אלקום) עמו (שלא היה צריך להמתין שיתשש כחו, ונראה בעיני שהתיבה הזאת לשון ערבי שכל פתיחת תיבותיהן אל).

במתניתא תנא ששים (ואין לדבר רמז במקרא) עד שנעשה (ביצים שלו) כביצה המוזרת (שהוקלש ונתבלבל שכבת זרע שבתוכו מרוב בעילות) והיא היתה (נתמלאה שכבת זרע) כערוגה מליאה מים.

אמר רב כהנא ומושבבה (מקום מושבה, שהיתה רחבה ביותר) בית סאה (50 אמה מנוצעות). תני רב יוסף קבר שלה (פתיחת רחמה) אמה.

אמר רב ששת לא כזבי שמה, אלא שוילנאי בת צור שמה. ולמה נקרא שמה כזבי שכזבה באביה (שצוה אליה אל תשמעי אלא לגדול שבהם). **דבר אחר** כזבי שאמרה לאביה כוס בי עם זה (שחוט אותם על ידו). והיינו דאמרי אינשי (על שם כזבי אומרים דבר זה) בין קני לאורבני (מקום יחוד, 'אורבני' ערבה דקה הגדלה בין האגמים) שוילנאי מאי בעיא (ודאי משום זנות הלכה לשם) בהדי קלפי דקני (קליפות הקנים) שוילנאי מאי בעיא (ודאי משום זנות הלכה שם) גפתה לאמה

זור נמי מיניה דרשינן מדאיצטריך קרא למיכתב בני ישראל למעוטי מאי, אי למעוטי קדשי נכרים וקדשי נשים, וכי בטומאה קרבי, והא אמרינן התם דלא, אלא הכי קאמר בני ישראל נמי שהם זרים לא יעבדו שלא יחללו, וכיון דזרות וטומאה מחד קרא נפקי מאן דמחייב אזרות מחייב נמי אטומאה. כתבו התוס', וא"ת תיפוק ליה דחייב כרת משום טמא שנכנס למקדש. וי"ל כגון שנטמא בפנים ולא שהה, וכי האי גוונא פריך ומשני בפ"ב דשבועות (יז). דפריך התם אלא דקיימא לן טמא ששימש במיתה היכי משכחת לה אי דשהה בר כרת הוא, ואי דלא שהה היכי עביד עבודה ומשני כגון שבא בקצרה והיפך בצינורא. ועבודות דהכא נמי אפשר למיעבד בלא שהייה ואפילו איכא מנייהו דלא אפשר בלא שהייה (אין על כך קושיא 7...) חשיב כולו (אלו העבודות) משום זרות ומחוסר בגדים ושלא רחויץ ידים ורגלים. ומיהו קשה הא דקתני ז'לא משום רחויץ ידים ורגלים א'סידור שלחן והטבת נרות דבהיכל' תיפוק ליה דנפקא לן לקמן שלא רחויץ ידים ורגלים מדכתיב כבואם אל אהל מועד... אלמא אפי' אביאה ריקנית בלא עבודה מיחייב, דאע"ג דכתיב בספיה דקרא או בגשתם אל המזבח... אלמא לשרת בעינן ה"מ בעזרה אבל בהיכל אפילו אביאה ריקנית מיחייב. וצ"ל דלעולם לא מיחייב אביאה ריקנית אפי' אחיכל, דלשרת אכבואם נמי קאי, וכן מוכח בזבחים (יט): דאמר אי כתב כבואם ולא כתב בגשתם הוה אמינא אפי' אביאה ריקנית ופריך לשרת כתיב. והא דתנן במס' כלים (א,ט) ההיכל מקודש ממנו שאין נכנס לשם שלא רחויץ ידים ורגלים ורבי יוסי פליג ואמר דבין האולם ולמזבח שוה לו התם מעלה בעלמא. מיהו, בתוספתא משמע דאיכא מיתה (על כניסה לנזל ללל עבודה) דתניא בתוספתא דכלים (פ"א) אמר שמעון הצנוע לפני רבי אליעזר אני נכנסתי בין האולם ולמזבח שלא רחויץ ידים... אמר ליה העבודה אפילו כהן גדול פוצעים את מוחו בגזירין אלא שלא מצאך בעל הפול פי' כמו אין פולין (שבת יב). איש הר הבית הממונה ובודק, ואי ליכא מיתה לא היו פרחי כהונה פוצעים את מוחו כדאמ' לעיל (פב): מי איכא מידי דרחמנא פטריה ואנן קטלינן ליה ושמא ההיא פליגא] ולא משום מחוסר בגדים [דאיניהו נמי מזרות אתרבאי בזבחים (יז): דכתיב וחגרת אותם אבנט... בזמן שבגדיהם עליהם כהונתם עליהם, אין בגדיהם... והוה להו זרים] ולא משום (שלא) רחויץ ידים ורגלים (דחוקה חוקה ממחוסר בגדים גמר לה התם לענין אחולי עבודה, והאי תנא נמי יליף מינה

משום דפטור מולק נפקא לן בזבחים (קז). מדכתב 'אשר ישחט', על השוחט הוא חייב ולא על המולק, אבל כל הני דהכא נפקא לן בזבחים (קטו): מדכתב 'אשר יעלה' מה העלאה שהיא גמר עבודה... והולכה לא חשיב משום דאפשר לבטלה לשחוט בצד המזבח ולזרוק. ומיהו קשיא ליתני (המקנה) נותן שמן ופתילה במנורה (ומה שאין על זה כרת מקום...) שיש אחריה הדלקה ופטרינן בהו זר ביומא (כד). מהאי טעמא דיש אחריהו עבודה. ומחלוקה גופה לא קשה דלאו עבודה היא כדאמר התם] והפותת (פתים) לאחר אפייתה כגון מנחת מחבת ומרחשת, ומאפה תנור, שהן באות אפיות) המולח, המניף והמגיש [בקרן מערבית דרומית כנגד חודה של קרן, כדאמרינן בסוטה (יב): כתבו התוס' לא דק דתנופה והגשה קודמת למליחה כדתניא הניף והגיש קמין ומלח והקטיר ועוד אמרינן בהקומץ רבה וכי ס"ד שזר קרב אצל המזבח גבי לא מלח, והיינו משום שהיתה המליחה אחר התנופה והגשה] והמסדר את השולחן (בלחם הפנים) המטיב את הנרות, והקומץ, והמקבל דמים (אם עשה אחת מאלו...) בחוץ, פטור [דלא חייב כרת אלא שוחט דכתיב אשר ישחט... ומעלה דכתיב אשר יעלה עולה, וזורק דאתרבי מדם שפך בסנהדרין (לד): וכל הני דיש אחריה עבודה אמעיט בזבחים (קטו): מה העלאה מיוחדת שהוא גמר עבודה אף כל שהוא גמר עבודה] ואין חייבין עליהן [דף פג ע"א] לא משום זרות [זר שעשה אחת מהם בפנים אינו חייב מיתה, דנפקא לן ביומא (כד). מ'ועבדתם עבודת מתנה', ודרשינן עבודה תמה ולא עבודה שיש אחריה עבודה, וכל הני יש אחריה עבודה, יוצק וכולל ושאר עבודות דמנחה יש אחריה עבודה דהקטרת הקומץ אחר כולן, מסדר השולחן עבודה אחרונה של לחם הפנים היינו סילוק בזיכין והקטרתן, המטיב את הנרות המדשנם שחרית יש אחריה הדלקת ערבית, מקבל דמים יש אחריו זריקה] ולא משום טומאה [כהן טמא ששימש, דזרות ושמוש בטומאה מחד קרא נפקי אזחרה דידהו בפרק כל הזבחים, תנינא בזבחים (טו): וינזרו מקדשי בני ישראל ולא יחללו דהיינו טומאה, כדכתיב בתריה אמור אליהם לדורותיכם...

עבודה בזבחים (טו:) אינן במיתה, אלא באזהרה (ולקמן מפרש לה). בעל מום (כהן) בעל מום ששימש) רבי אומר במיתה, וחכמים אומרים באזהרה. הזיד במעילה (נהנה מן הקדש שיש בו מעילה במזיד) רבי אומר במיתה, וחכמים אומרים באזהרה.

האוכל את הטבל מנלן, דאמר שמואל משום רבי אליעזר מניין לאוכל את הטבל שהוא במיתה דכתיב וְלֹא יִחַלְלוּ אֶת־קִדְשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת אֲשֶׁר־יָרִימוּ לָהֶּן בַּעֲתִידִים לַתְּרוּם הַכְּתוּב מְדַבֵּר (וקאמר דלא יחללום שאסור לאכלם בטבלם) ויליף חילול חילול מתרומה (שאכלה בטומאה דכתיב ומתו בו כי יחללוהו) מה להלן במיתה אף כאן במיתה.

ונילוף חילול חילול מנותר (כי את קדש ה' חלל) מה להלן בכרת אף כאן בכרת? מסתברא, מתרומה הוה ליה למילף, שכן תרומה (זה תרומה וזה תרומה מעורבת בו, ואין נוהגין ב...) חוצה לארץ (אבל נותר נוהג במדבר ובשעת היתר הבמות בכל מקום) הותרה (יש היתר לאיסורו, זה יש היתר לאיסורו בהפרשה וזה יש היתר לאיסורו דטביל ומותר בתרומה, אבל נותר אין היתר לאיסורו) ברבים (זה נאמר בו חלול בלשון רבים ולא יחללו, וזה בלשון רבים כי יחללוהו, אבל נותר לשון יחיד קדש ה' חלל) פירות (סן הטבל וסן התרומה פירות הם, תאמר צנוטו שאינו שייך צפירות) פיגול ונותר (אין נוהג לא בטבל ולא בתרומה אלא בקדשים).

אדרבה מנותר הוה ליה למילף, שכן, פסול אוכלין (נותר וטבל שניהם פסול המאכל, אבל תרומה פסול הגוף הוא, דכי יחללוהו בטומאת הגוף כתיב) אין לו היתר במקוה (טבל ונותר אין להם טהרה במקוה, אבל טמא בתרומה יש לו טהרה במקוה)? הנך נפישן. רבינא אמר חילול דרבים מחילול דרבים עדיף וכתבו התוס' אע"ג דזילא יחללו דכתיב גבי טבל כנותר נמי איירי כדמשמע בזבחים (מה): דתני לוי מניין שאף בפסול זמן הכתוב מדבר

דאמר מה מחוסר בגדים לא מיהייב אלא אגמר עבודה, האי נמי לא מיהייב אלא אעבודה שהוא גמר). הא מקטר (דהויא עבודה תמה שאין אחריה עבודה) חייב (משום טומאה). מאי (חייב) לאו מיתה (ומיקשי לרז שסת שפוטרו)?

לא, באזהרה (הוא דמחייב, דכתיב ולא יחללו). אלא זר נמי לאזהרה (הא דדייקינן הא מקטיר לענין זרות תימא נמי דלאו הוא דמחייב) והכתיב (בהדיא) וְהָזָר תִּקְרַב יוֹמָתָ? הא כדאיתא והא כדאיתא (בזרות דייקינן הא מקטר חייב מיתה, ולענין טומאה לאו).

מכלל דיוצק ובולל (מדקאמר מקטר לאו בעלמא הוא דאית ביה, ומהווא חיובא ממעיט ליוצק ובולל, אלמא אפילו) לאו נמי לא (חייב משום טומאה) והתניא אזהרה ליוצק ובולל (לטומאת הגוף) מניין תלמוד לומר קדשים יהיו... ולא יחללו (אם אינו ענין לעבודה תמה דהא כתיב וינזרו ולא יחללו תנהו ענין לעבודה שיש אחריה עבודה)? מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא.

מיתיבי ואלו הן שבמיתה (ברייתא היא וחשיב נמי טובא, ותני נמי) טמא ששימש? תיובתא. פסק הרמב"ם הטמא ובעל מום ושלא רחוק ידים ורגלים ששימש במקדש אינן חייבין אלא על עבודות שהזר חייב עליהן מיתה ועל שאר העבודות באזהרה ביאת המקדש (טו).

גופא ואלו שבמיתה האוכל את הטבל (כולה מתניתין יליף לה מקראי לקמן) וכהן טמא שאכל תרומה טהורה, וזר שאכל את התרומה, וזר ששימש, וטמא ששימש, וטבול יום ששימש, ומחוסר בגדים, ומחוסר כפרה, ושלא רחוק ידים ורגלים, ושתוי יין, ופרועי ראש (ששימשו פרועי ראש, שעברו עליהם יותר משלשים יום שלא גלחו ראשם). אבל ערל (שמתו אחיו מחמת מילה) ואונן (ששימש) ויושב [כולהו קים להו בהוא דמחלי

אותו כל זרע אהרן זכרים ונקבות הוי אומר זו תרומה, אלא שכל טמא האוכל תרומה טהורה חייב מיתה בידי שמים, ולפיכך לוקה שנאמר ושמרו את משמרתי ולא ישאו עליו טמא, וטמא שאכל תרומה טמאה אף ע"פ שהוא בלאו אינו לוקה שהרי אינה קדש תרומות (ז,א). ביאר המחרי"ק פ"י טמא שאכל את הטהורה כגון שתחב לו חברו בבית הבליעה א"נ כגון שלא הוכשרה, דאי לא מכי נגע בה נטמאת ונמצא בעת שאוכל אותה מחוללת היא.

'זר שאכל את התרומה' אמר רב זר שאכל את התרומה לוקה. אמרי ליה רב כהנא ורב אסי לרב לימא מר במיתה (דכתיב בתריה ומתו בו כי יחללוהו וכל זר לא יאכל קדש וכל פרשתא בתרומה קאי, דכתיב וכא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים, שאין כפרתו מעכבתו, ואילו קדשים לא אכיל עד שיביא כפרה) דכתיב וְכֹל־זֶרַח לֹא־יֹאכַל קֹדֶשׁ אֲנִי ה' מְקַדְּשִׁים, הפסיק הענין (בין ומתו בו ובין כל זר ומשמע דלא כתיב מיתה אלא לגבי כהנים ומשום טומאה).

מיתיבי ואלו הן שבמיתה זר האוכל את התרומה? מתניתא אדרב קא רמית, רב תנא הוא, ופליג. **פסק הרמב"ם** זר שאכל תרומה בזדון, בין שהיה טמא בין שהיה טהור בין שאכל תרומה טהורה בין שאכל טמאה חייב מיתה בידי שמים שנאמר ומתו בו כי יחללוהו תרומות (ו,א). כתב הכסף"מ ואף על גב דרב פליג לא שבקינן מתניתין מקמי דרב.

וזר ששימש, דכתיב וְהִזְרֵהוּ הַקֹּהֵן יוֹמָת.

וטמא ששימש, כדבעא מיניה רב חייא בר אבין מרב יוסף מניין לטמא ששימש שהוא במיתה, דכתיב דַּבֵּר אֶל־אֶהְרֹן וְאֶל־בָּנָיו וַיִּנְזְרוּ (ויבדלו מלעבוד) מְקַדְּשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִחְלְלוּ אֶת־שֵׁם קֹדֶשׁי, ויליף חילול חילול מתרומה, מה להלן במיתה אף כאן במיתה. ונילף חילול חילול מנותר, מה להלן כרת אף כאן כרת? מסתברא מתרומה הוה ליה למילף, שכן גוף, טמא, מקוה, ברבים (טמא

תלמוד לומר ולא יחללו את שם קדשי... בשני חלולים הכתוב מדבר אחד פסול נותר ואחד פסול טומאה, מ"מ אי הוה יליף טבל מיניה (מנותר) זה לא היתה גזירה שוה אלא היקש (סהכי שניהם נמלאים בלוחם פסוק). מיהו לקמן קשה דלא בעי למילף טמא ששימש מנותר משום דלא כתיב ביה חילול דרבים (וקסה, סהכי הכתוב ל"א יחללו' האמור גבי טבל אמרנו לעוסק גם נותר) וצ"ל דאע"ג דמוקמינן ליה נמו בנותר, מ"מ עיקרו (סל הפסוק) לאו לנותר, אלא דמוקמי ליה נמו בנותר, משום דאשכחן בעלמא גבי נותר דכתיב ביה חילול כי את קדש ה' חלל.

וכהן טמא שאכל תרומה טהורה מנלן? דאמר שמואל מניין לכהן טמא שאכל תרומה טהורה שהוא במיתה בידי שמים דכתיב וְשִׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמַרְתִּי וְלֹא־יִשְׂאוּ עָלָיו חֲטָא... (לכהנים טמאים דבר הכתוב, בפרשת אמור 'איש איש מזרע אהרן').

טהורה אין (מילתא באפי נפשה היא, וקאי אדשמואל דאמר טמא שאכל תרומה טהורה' קאמר, טהורה דווקא) טמאה לא (במיתה, אם אכלה בטומאת הגוף). דאמר שמואל אמר רבי אליעזר מניין לכהן טמא שאכל תרומה טמאה שאינו במיתה שנאמר וּמָתוּ בּוֹ כִּי יִחְלְלוּהוּ, [דף פג ע"ב] פרט לזו שמחוללת ועומדת [הקשו התוס', תימה דבזבחים (קו). פליגי במתניתין ריה"ג ורבנן בטמא שאכל קדש טמא דריה"ג פוטר שלא אכל דבר טמא, אמרו לו אף טמא שאכל את הטהור כיון שנגע בו טימאהו והשתא תיקשי להו תרומה (שבתרומה אין חיוצ כרת אלא על אכילת תרומה טהורה, ור"כ איך חייב הכי משנגע כזר איננה טהורה) אלא על כרחיך בשתחב לו חברו (מצלי סיגע) הכא נמו נימא הכי. וי"ל דרבנן הוו ידעי דר' יוסי הגלילי לא איירי בתחב לו חברו. אי נמו דמשכחת לה (מליאות סל אכילת תרומה טהורה ע"י אדם טמא, מצלי שטימא דנגיעתו) בתרומה שלא הוכשרה או נילושה במי פירות אי נמו כגון שנטמא הגוף ואח"כ נטמאת התרומה כדאמר התם בגמרא ובחולין (קא). גבי קדש וקרא דפטר במחוללת, בשנטמאה תחלה וילפינן מינה בעלמא דאין איסור חל על איסור, ומאן דאית ליה איסור חל על איסור יאמר דשאני התם דגלי קרא וכן משמע בחולין (קיג:). **פסק הרמב"ם** כהן טמא

אסור לאכול תרומה בין טמאה בין טהורה שנאמר איש איש מזרע אהרן והוא צרוע או זב בקדשים לא יאכל, אי זהו קדש שאוכלין

עוד טומאתו בו' לרבות מחוסר כפורים גבי נכנס למקדש תיפוק ליה מוטהרה מכלל שהיא טמאה וי"ל כדפרישית משום דקלישא טומאתו לא הוה מחשבינן ליה כטמא לענין מקדש מהך דרשה, ואע"ג דהוי כטמא לענין אכילת קדש, היינו משום דאשכחן טבול יום דהוי כטמא לענין עבודה. **ומיהו קשה תרי קראי למה לי (לענין כניסה למקלט) 'טמא יהיה' לרבות טבול יום 'ועוד טומאתו בו' לרבות מחוסר כפורים מאחר דדרשינן טבול יום מקרא יתירא (ולמלנו כבר שטומאה קלושה נחשבת לטומאה ממס) נפקא לן שפיר מחוסר כפורים מוטהרה מכלל שהיא טמאה, וזהו דוחק לומר משום דגבי נכנס למקדש לא כתיב טבול יום בהדיא אלא מרבייא דקרא, ולא דמי לעבודה דכתיב בהדיא, ואין לתרץ נמי, דאי לאו אלא חד ריבויא הוה מוקמינן במחוסר כפורים משום דמחוסר מעשה ולא בטבול יום דשימשא ממילא ערבא, דא"כ הוה ליה למימר איפכא 'טמא יהיה' לרבות מחוסר כפורים 'עוד טומאתו בו' לרבות טבול יום. **ונראה לר"ת** דלענין ביאת מקדש לא הוה דרשינן מחוסר כפורים מוטהרה מכלל שהיא טמאה, משום דבכרת דטומאת מקדש כתיב איש אשר יטמא ולא יתחטא... דמיירי בהדיא בטומאת מת ולכך צריך נמי טפי קרא לרבות טבול יום דמשמע אבל נתחטא דלאו מחוסר מעשה כגון טבול יום לא הוה בכרת. **ולמאי דפרישית** דמוטהרה מכלל שהיא טמאה לא הוה מרבינן מחוסר כפורים אי לאו דאשכחן טבול יום מקרא דר' סימאי, קשה קצת הא דקאמר בזבחים (יז). דאי כתב רחמנא במחוסר כפורים, טבול יום לא אתי מיניה, הא לא אתא לן מחוסר כפורים אי לאו דאשכחן קרא לטבול יום וי"ל דה"ק (כך כוונת הגמ' לומר) אי כתב רחמנא מחוסר כפורים בהדיא (מדוע התורה לא כתבה מחוסר כפורים מפורש, ונלמד ממנו טבול יום) וכה"ג ביבמות (כג). גבי שפחה ונכרית. **ומיהו קשה דאי להאי נחית** ליכתוב רחמנא טבול יום ומחוסר כפורים בהדיא ולא לכתוב טמא **ויש לומר** דכיון דלא משכח צריכותא לא חש לדקדק? **דתניא**, רבי סימאי אומר רמז לטבול יום, שאם עבד חילל מניין **נפתבו התוס'** הוה מצי למילף מבינייא מיושב וחד מהנך דבזבחים (יז). **תלמוד לומר קדשים יהיו לאלהיהם ולא יחללו, אם אינו ענין לטמא ששימש, דנפקא לן מוינזרו תניהו ענין לטבול יום ששימש. ויליף חילול חילול מתרומה מה להלן במיתה אף כאן במיתה** **והביאו התוס', הקשה הר"ר חיים** כיון דטבול יום יליף מתרומה, אם כן טבול יום שאכל תרומה יהא במיתה ולעיל גבי ואלו הן במיתה קתני טמא שאכל תרומה, ואילו טבול יום שאכל תרומה לא קתני **ושמא** הוא הדין **אי נמי** כי היכי דממעטי רבנן לקמן בעל מום**

ששימש, וטמא שאכל תרומה שניהם פסולי הגוף ושניהם פסולי טומאה, ויש להם היתר במקוה, וחלולו בלשון רבים). **אדרבה, מנותר** הוה ליה למילף, שכן קדש, פנים (טמא ששימש ועסק בקדשים ובנותר קדש, ושניהם בפנים, מה שאין כן בתרומה) פיגול, ונותר? חילול דרבים מחילול דרבים עדיף. **פסק הרמב"ם** טמא שעבד במקדש חילל עבודתו וחיוב מיתה בידי שמים על עבודתו אע"פ שלא שהה שם שנאמר וינזרו מקדשי בני ישראל ולא יחללו את שם קדשי ה"ז אזהרה לעובד בטומאה, ולהלן הוא אומר ומתו בו כי יחללוהו, מה חילול האמור שם חיוב מיתה בידי שמים אף כאן מיתה בידי שמים, וכל לאו שחייבין עליו מיתה בידי שמים לוקין עליו ביאת המקדש (ד,א).

טבול יום ששימש. **מנלן (הקשו התוס', תימה (מדוע הגמ' נלכדת ללימוד לקמן) תיפוק לן מדכתיב גבי טבול יום 'ובא השמש וטהר' מכלל (שלפני שסקעה חמה) שהוא טמא, כדנפקא לן מחוסר כפורים בסמוך מדכתיב 'וטהרה' מכלל שהיא טמאה. ותירין ה"ר חיים דגבי טבול יום איכא למידרש וטהר טהר יומא (כ"ל ל'טהר') לא חוזר על הגבול, אלא לומר שלאחר שסקעה החמה עזר היום) כדדרשינן בברכות (ב). אבל וטהרה (שכתוב גבי יולדת) לא שייך למדרש הכי. ואע"ג דביבמות (עד): דרשינן וטהרה לטבול יום (יולדת שהיא טבולת יום אסורה בקלטים, וא"כ מוצח טבול יום יש לו לין של טמא) ההיא מחוסרת כפרה היא, ועל ידי מכלל שהיא טמאה לא אתי מיניה טבול יום גרידא (שהוא לא חסר קרבן). מיהו קשה דאיכא קרא אחרינא 'ובקדשים לא יאכל עד...' דמוקמינן ביבמות (שם) בזב בעל שתי ראיות דלאו בר קרבן הוא ולענין תרומה (והוא טעון רק הערב שמס כלין טבול יום) ונימא מכלל שהוא טמא וי"ל דרבי סימאי דדריש הכא טבול יום מקרא אחרינא, סבר לה כתנא דפליג התם אתנא דבי רבי ישמעאל, דמוקי ליה התם בזב בעל שלש ראיות (שהוא טעון קרבן). **ומיהו קשה דגבי נגיעה (בטומאת סרץ) כתיב 'וטמא עד הערב וטהר' (משמע טבול יום הוי כטמא) וצריך לומר דאי לאו קרא דרבי סימאי דדריש טבול יום מולא יחללו, לא הוה דרשינן מחוסר כפרה מוטהרה מכלל שהיא טמאה, ולא טבול יום מוטהר מכלל שהוא טמא משום דקלישא טומאתיהו, אבל מכיון דאשכחן קרא בהדיא לטבול יום אע"ג דקלישא טומאתיה תו דרשינן מיניה שפיר מחוסר כפורים. **וא"ת** כנזיר (מה). ובכרכות (ט). דדרשינן 'טמא יהיה' לרבות טבול יום****

ופרועי ראש דכתיב וראשם לא יגלחו ופרע לא יגלחו וכתוב בתריה (פסוק לאחיו) ויגלחו לא יגלחו איתקש פרוע ראש לשתויי יין, מה שתויי יין במיתה אף פרועי ראש במיתה.

אבל ערל, אונן, יושב באזהרה. ערל מנלן? אמר רב חסדא דבר זה מתורת משה רבינו לא למדנו, עד שבא יחזקאל בן בוזי ולמדנו כל-בן-נכר (כהן מומר לעבודת כוכבים, שהוא ערל לב, ונתנכרו מעשיו לאביו שבשמים) ערל לב [דף פד ע"א] וערל בשר (שמתו אחיו מחמת מילה) לא יבוא (והיינו אזהרה מדברי קבלה בעלמא, ולא לקי עלה) אל-מקדשי.

אונן מנלן? דכתיב ומן-המקדש לא יצא ולא יחלל את מקדש אלהיו (כלומר אע"פ שמתו אביו ואמו אין צריך לצאת מן המקדש, שאם יעבוד לא יחלל) הא (כהן) אחר שלא יצא חילל.

אמר ליה רב אדא לרבא ונילף חילול חילול מתרומה, מה להלן במיתה אף כאן במיתה? מי כתיב ביה (בכהן הדיוט) בגופיה (חילול) מכללא (דכהן גדול דכתיב ביה אונן ואינו מחלל) קאתי, הוי דבר הבא מן הכלל, וכל דבר הבא מן הכלל אין דנין אותו בגזרה שוה ופתבו התוס' לא דמי לההיא דזבחים (יח). דילפינן שתויי יין חוקה חוקה ממחוסר בגדים משום דדרשינן אין בגדיהן עליהן אין כהונתן עליהן (כ"ל הדין של מחוסר בגדים שצדו פסולה נלמד מדבר הבא מן הכלל) וכן בכל הנהו דכתיב ולא יחללו דייקנין הא עבדו חילולו (דבר הבא מן הכלל) וילפינן חילול חילול מתרומה (ככל אלו אין את החיסרון של דבר הבא מן הכלל, למרות שהם למדים לכאן מן הכלל. תוס' לא הסכימו מה ההצלל צינס לצינ סוגייתנו, ועיין בערוך לנר שהסכימו החילוק). ובתורם מן הרעה על היפה דלא ילפינן דליהוי במיתה חט חט מתרומה, תירץ הרב רבי יעקב דאורלייני"ש משום דהוי דבר הבא מן הכלל, וצריך לחלק אמאי הוי דבר הבא מן הכלל טפי מהנך (שהוצאו בזבחים. הערוך לנר תירץ שהלימוד צ"ל יחללו לא נקרא צא מן הכלל, משום שהציווי לא לעבוד בטומאה נכתב במפורש בפסוק ויזמרו והמשך הפסוק שנאמר לא יחללו צא לומר רק את התואלה, לכן לא קרי 'דבר הבא מן הכלל',

ששימש מדכתיב 'בו' ולא בבעל מום, ה"ה בו ולא בטובל יום (לענין תרומה). ומיהו טמא ששימש אין למעט מדכתיב בו, דלהכי אהני ג"ש דחילול חילול וכן טבול יום ששימש. ומיהו לא יתכן כלל דלענין תרומה ממעטינן טבול יום ממיתה מדכתיב בו, ולענין טמא ששימש דהיא גופה מתרומה ילפא לא ממעטינן ליה לכך נראה דה"ה טבול יום שאכל תרומה במיתה, ויש ליתן טעם דלא חשיב ליה, משום דטמא וטבול יום מהו קרא נפקי, דהכי כתיבי בפרשת אמור זבא השמש וטהר... והדר כתב 'ולא ישאו עליו טמא, ומתו בו כי... וקצת תימה היכי יליף מחוסר כפרה ששימש במיתה מדאקרי טמא, וטמא ילפינן חילול חילול מתרומה, נימא דפסול בתרומה במיתה, דלא פסיל בתרומה לא הוי במיתה כדרש'י בזבחים (יז). דפסיל בתרומה... וי"ל דכיון דמחיל עבודה כדנפקא לן מוינורו, כל דאיקרי טמא סברא הוא דגמרינן מתרומה דהוי במיתה אע"ג דטהור לתרומה.

ומחוסר בגדים מנלן? אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן, ומטו בה משמיה דרבי אלעזר ברבי שמעון ויחנה אתם אבנט... (והיתה להם כהונה, משמע שעל ידי בגדים הוי כהונה) בזמן שבגדיהם עליהם כהונתם עליהם, אין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם, והוו להו זרים, ואמר מר זר ששימש במיתה (הביאו התוס', הקשה ה"ר יעקב דאורלייני"ש והא מיתה כתב בהדיא גבי מחוסר בגדים כפ' ואתה תצוה. ותירץ דההוא מיתה אמכנסים כתיבא כדמשמע פשטיה דקרא, וקרא דוחגרת דדרשינן מיניה אין בגדיהם עליהן אין כהונתם עליהם איצטריך לשאר בגדים, ומיניה לא הוה ילפינן מכנסים דלא כתיבי התם. ומיהו קשה למאן דאמר דיליף מכנסים ביומא (ה): מוזה הדבר ד'ו' מוסיף על ענין ראשון ויש מפרשים דמיתה דכתיבא אמכנסים משום אוהל מועד דמחייב מחוסר בגדים ושלא רחוי' ידים ורגלים אפילו אביאה ריקנית, וא"א לומר בן כדפרישית לעיל מתוך הברייתא).

ומחוסר כפרה מנלן, אמר רב הונא דאמר קרא וכפר עליה הפהן וטהרה, טהרה מכלל שהיא טמאה (קודם כפרה), ואמר מר טמא ששימש במיתה.

ושלא רחוי' ידים ורגלים מנלן? דכתיב בבאם אל-אהל מועד ירחצו-מים ולא ימתו. ושתויי יין דכתיב ויגלחו וישכרו אל-תשתו.

דגבי בעל מום כתיב ואל המזבח לא יגש... ולא יחלל ובנותר כתיב כי את קדש ה' חלל לאפוקי טמא ששימש דכתיב ולא יחללו (צ"ל המהרש"ל שמה שחוס' כתבו 'תרומה' שיגרל ללישנא...) וכת' פסול הגוף עדיף, אם כן לעיל דיליף טמא ששימש מתרומה ופריך דניליף מנותר הוה ליה לשנויי משום דפסול הגוף עדיף ולא משום חילול דרבים ויש לומר דהכא פסול הגוף דעבודה מפסול הגוף דעבודה עדיף) גמר פסול הגוף (בעל מום) מפסול הגוף (אלס טמא) קודש, פנים, פיגול ונותר, מקודש פנים פיגול ונותר. ורבנן אמר קרא בו (בתרומה במיתה, דכולהו נמי מיניה גמרי ואתא בו למיעוטא...) ולא בבעל מום (ומסתברא בעל מום הוא דקא ממעט ולא טמא וטבול יום שהן פסול טומאתן במיתה כתבו התוס' כל הני דלעיל דלא ממעטינן, דפסול טומאה הם כתרומה, וטבל אע"ג דלאו פסול טומאה הוא, דמי לתרומה טפי מהני).

הזיד במעילה, רבי אומר במיתה, וחכמים אומרים באזהרה. מאי טעמא דרבי? אמר רבי אבהו גמר חטא חטא, מתרומה (מעילה) כתיב בה וחטאה בשגגה, והכא כתיב ולא ישאו עליו חטא ומתו הקשו התוס' תימה דמשמע במכות (יג.) דאיכא מלקות בקדשי בדק הבית דקא חשיב מעשר שני והקדש שלא נפדו, ואמאי כיון (סהקלט) מתרומה ילפינן, לא הוה לן למילף אלא דומיא דתרומה דקדישה קדושת הגוף (וא"כ רק קדשי מזבח ולא קדשי זרק הצית) כדאשכחן בזבחים (מה:; דקדשי עובדי כוכבים לא מועלין בהן דגמרינן חט חט מתרומה ובתרומה כתיב בני ישראל ולא עובדי כוכבים ואמרינן בד"א בקדשי מזבח אבל בקדשי בדק הבית מועלין, ומפרש טעמא דכי גמרינן מעילה חט חט מתרומה דומיא דתרומה דקדישא קדושת הגוף אבל קדשי בדק הבית דקדושת דמים לא. וקצת יש לדחות ההיא דמכות דמיירי בקדשי מזבח שהוממו דשייך בהו פדיון. אבל קשה ממעילה (יה:; דממעט מחובר ממעילה משום דגמרה מתרומה, אלמא ילפינן קדשי בדק הבית מתרומה. ויש לומר (צ"למט לומליס גז"ט מתרומה זין לקדשי מזבח זין לקדשי זרק הצית) דהתם (זגמ' צזחיס) הוא דבעינן דומיא דתרומה, משום דכתיב לה' לרבויי ולא גמרינן אלא דומיא דקדושת הגוף, ואע"ג דרבי יוסי דריש ליה התם ולא רבנן, מכל מקום לרבנן נמי אהני לגבי הכי דלא גמרינן קדשי בדק הבית מתרומה) מה להלן במיתה אף כאן במיתה. ורבנן אמרי אמר קרא 'בו' בו ולא במעילה (וממיתה

משא"כ מ'הרעה על היפה' עלם הלימוד נלמד מדיוק). ובחולין (פה.) דשרי רבי שמעון טריפה שנשחטה חולין בעזרה ומותרת בהנאה משום דהויא שחיטה שאינה ראויה ויליף ג"ש מוטבוח טבח והכין (מה שחיטה המוזכרת עס היא שחיטה לכויה, אף שחיטה שהזכרה בחולין בעזרה היא שחיטה לכויה) אע"ג דגבי חולין בעזרה לא כתיב זביחה אלא מן הכלל דדרשינן ברחוק מקום אתה זוכה ואי אתה זוכה בקרוב מקום, יש ליישב שאין זה מן הכלל, דהא כתיב כי ירחק ממך המקום וילפינן מוטבוח טבח דזביחה הראויה איירי ועל זביחה הראויה דייקנן הא בקרוב מקום לא. וכן ביבמות (נה:;) גבי העראה דיליף חייבי עשה כגון מצרי ואדומי דכתיב בהו דור שלישי יבא בג"ש ביאה ביאה אע"ג דלא כתיב ביאה אלא מן הכלל דדייקנן הא דור שני לא יבא, הא נמי ניחא דילפינן בג"ש דדור שלישי יבא דההיא ביאה היא העראה, והדר דייק הא דור שני לא יערה).

יושב מנלן? אמר רבא אמר רב נחמן אמר קרא פי בו פתח ה' אלהיך מפל-שכטיך לעמך לשבת, לעמידה בחרתיו ולא לשיבה נדכיון דלא נבחר הוה ליה כזר, ובזבחים (כג:;) רמינן מכדי יושב כזר דמי ומיחל עבודה, אימא במיתה הוא כזר, אלמא תניא אינו במיתה, והתם מפרק לה משום דהוי זר, ושלא רחץ ידים ורגלים, ושתויי יין, שלשה כתובים הבאים כאחד דכתיב בהו מיתה, ואין מלמדין].

'בעל מום, רבי אומר במיתה, וחכמים אומרים באזהרה'. מאי טעמא דרבי? דכתיב אך אל-הפרכת לא יבא (ואל-המזבח לא יגש פירושם בו ולא יחלל את-מקדשי פי אני ה' מקדשם) ויליף חילול חילול מתרומה (מכהן שאכל תרומה צטומאלט הגוף) מה להלן במיתה אף כאן במיתה.

ונילף חילול חילול מנותר, מה להלן בכרת אף כאן בכרת? מסתברא מתרומה הוה ליה למילף, שכן פסול הגוף (בעל מום) מפסול הגוף (אלס טמא). אדרבה, מנותר הוה ליה למילף, שכן קודש, פנים, פיגול, ונותר?

אלא מטמא ששימש (הקשו התוס', תימה דהוה לן למילף מנותר טפי משום דחילול דיחיד מחילול דיחיד עדיף כדאמרן לעיל חילול דרבים מחילול דרבים עדיף

השמועה למדו שאין חיוב זה אלא לקרב לעבודה והיכן הזהיר עליו וזר לא יקרב אליכם, אי זהו זר כל שאינו מזרע אהרן הזכרים שנאמר וערכו בני אהרן, והקטירו בני אהרן, בני אהרן ולא בנות אהרן ביאת המקדש (מ.א.). **ביאר הכפ"מ** מחלוקת ר"ע וחכמים, וידוע דהלכה כחכמים.

פרק אלו הנחנקין

[דף פ"ב ע"ב] משנה אלו הן הנחנקין המכה אביו ואמו, וגונב נפש מישראל, וזקן ממרא על פי בית דין (כמו ממרים הייתם עם ה' שמסרב על פי בית דין הגדול שבלשכת הגזית) ונביא השקר, והמתנבא בשם ע"ז, והבא על אשת איש, וזוממי בת כהן (אע"פ שהם היו מחייבין אותה שריפה, אין נדונין אלא במיתה שהיו מחייבין לבעל והיינו הנק כשאר בא על אשת איש, כדמפרש קרא 'היא' תשרף ולא בועלה, וזוממיה ילפינן מכאשר זמם לעשות לאחיו, 'לאחיו' ולא לאחותו) ובעלה (בנשואה בת כהן קמיירי, אבל ארוסה בועלה בסקילה).

(גמרא) מכה אביו ואמו, מנלן? דכתיב **ומכה אביו ואמו** מות יומת, וכל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק. אימא עד דקטיל ליה מיקטיל (יכחוג ח"ו לאביו)? סלק"ד, קטל חד (זו) בסייף [כדתנן לעיל (עו):] אלו הן הנחרגים הרוצח, ועיר הנדחת] ואביו בחנק (בממיה). הניחא למאן דאמר חנק קל, אלא למאן דאמר חנק חמור מאי איכא למימר (הכא דאיכא למדרש דאביו בחנק)? אלא מדכתיב **מכה איש ומת מות יומת** וכתיב **אז באיכה הפהו בידו וימת** (היכא דבעי מיתה מפרש מיתה בהדיא) שמע מינה כל היכא דאיכא הכאה סתם לאו מיתה הוא.

(מפרכת הגמ' את הפסוקים המדברים בסתם לייחיה) ואיצטריך למיכתב 'מכה איש' ואיצטריך למכתב 'כל מכה נפש' [כתבו התוס' ה"ג ואצטריך למכתב 'מכה איש ומת' ואצטריך למכתב 'זאיש כי יכה כל נפש' ולא כמו שכתוב בספרים (כך

לחודה הוא דאמעיט, דגבי מיתה הוא דכתיב בו, אבל אזהרה מוגמרא גמר להזיד במעילה בגזרה שוה דחטא חטא מתרומה). **פסק הרמב"ם** כל המועל בזדון לוקה ומשלם... מעילה (א.ג.). **ביאר הכפ"מ** הזיד במעילה רבי אומר במיתה וחכ"א באזהרה וידוע שהלכה כחכמים.

זר ששימש במקדש (ר"ע אומר בחנק, וחכמים אומרים צדי שמים) תניא, רבי ישמעאל אומר נאמר כאן (גבי זר ששימש) **והזר הקרב יומת**, ונאמר להלן (אחר שילאה אש מאת ה' ושרפה את מאתים וחמשים איש מקריבי הקטורת צפרכת קרה, ויאמרו בני ישראל אל משה לאמר הן גוענו אצלנו כולנו אצלנו...) **כל הקרביו הקרב אל-משכן ה' ימות**, מה להלן בידי שמים (דבמאתים וחמשים איש דקרה בשרופים כתיב) אף כאן בידי שמים, רבי עקיבא אומר נאמר כאן, **והזר הקרב יומת** ונאמר להלן **והנביא תהוא או חלם התלום תהוא יומת**, מה להלן בסקילה אף כאן בסקילה. רבי יוחנן בן גורי אומר מה להלן בחנק אף כאן בחנק (דסבירא ליה נביא שהדיח את הרבים בחנק).

במאי קמיפלגי רבי ישמעאל ורבי עקיבא? רבי עקיבא סבר דנין יומת מיומת ואין דנין יומת מימות, ורבי ישמעאל סבר דנין הדיוט מהדיוט, ואין דנין הדיוט מנביא, ורבי עקיבא כיון שהדיח אין לך הדיוט גדול מזה.

במאי קמיפלגי ר"ע ורבי יוחנן בן גורי? בפלוגתא דר"ש ורבנן. דתניא נביא שהדיח בסקילה, ר"ש אומר בחנק. הא אנן תנן ר"ע אומר בחנק? תרי תנאי ואלבא דר"ע, מתניתין ר"ש ואלבא דר"ע (דאמר נביא שהדיח בחנק, וזר ששימש מיניה גמר, ור"ש תלמידו של ר"ע הוא, ואמר לר"ע זר ששימש בחנק נביא שהדיח בחנק) ברייתא רבנן ואלבא דר"ע (בני מחלוקתו של ר"ש, ואף הם תלמידי ר"ע הוו, ואמרי משמו סקילה בתרווייהו). **פסק הרמב"ם** זר שעבד

במקדש עבודתו פסולה וחייב מיתה בידי שמים שנאמר והזר הקרב יומת מפי

הניחא למאן דאית ליה תנא דבי חזקיה [פלוגתא דר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש בכתובות (לד:)] אלא למאן דלית ליה תנא דבי חזקיה, היקישא למה לוי? מה מכה בהמה לרפואה (כגון מקיז דם) פטור (מן התשלומין, שהרי לא הזיקה) אף מכה אדם (דהיינו אביו) לרפואה פטור (ממיתה, ואע"ג דחבורה היא).

דאיבעיא להו בן מהו שיקיז דם לאביו? רב מתנא אמר וְאֶהְבֵּתָ לְרַעְיָךְ פְּמוֹךְ (לא הוזהרו ישראל מלעשות לחבריהם אלא דבר שאינו חפץ לעשות לעצמו) רב דימי בר חיננא אמר מכה אדם ומכה בהמה, מה מכה בהמה לרפואה פטור, אף מכה אדם לרפואה פטור.

רב לא שביק לבריה למישקל ליה סילוא (קוץ ישב לו בבשרו) מר בריה דרבינא לא שביק לבריה למיפתח ליה כוותא (כויח, להוציא ליחה ממונה) דילמא חביל, והוה ליה שגגת איסור (ו"ל ה"י יו"ד רמ"א אות ג' משמע ליה להרמז"ס ז"ל לרב מתנא ורב דימי להיתרא פטוה ופטור לאמר רב דימי פטור ומותר הוא דומיא לפטור לאמר במכה בהמה, ועודלא לרב ולמר צריה לרבינא לא פליגי אפסטא לרב מתנא ורב דימי לפטוה להיתרא לרב ומר צריה לרבינא כיון דהווי משכחי אחרניי ללעבדו להו לא שביק לבריהו למיעל לבית הספק, אצל אי לא הווי משכחי מאן די עבד לכו שביק לבריהו וכלפסטוה רב מתנא ורב דימי אצל הר"ף והר"ש כתבו כלשון הזה איבעיא להו בן מהו שיקיז דם לאביו ואסיקנא רב פפא לא שביק לבריה למישקל סילוא מר צריה לרבינא לא שביק לבריה למיפתח ליה כוותא. נראה מלצריהם שהם סוברים לעובדא לרב ולמר צריה לרבינא פליגי על פשיטותא לרב מתנא ורב דימי וקיימא לן כרב ולמר צריה לרבינא). אי הכי אחר נמי (לא ליפתח, שהרי כל ישראל הוזהרו על חבלת חבירו דכתיב לא יוסף פן יוסף)? אחר שיגגת לאו (כשאין מתכוין הוי שגגה באיסור שזדונו לאו בעלמא, דקיל) בנו שגגת חנק.

והדתנן מחט של יד והיא מחט קטנה שתופרין בה בגדים ניטלת בשבת ליטול בה את הקוץ [ומשום דקתני לה להלן במסכת שבת (קכב:) גבי ושל שקאין לפתוח בו את הדלת, קרי ליה להא קטנה מחט של יד] ליחוש דילמא חביל (ועביד חבורה בשבת)

לפנינו) כל מכה נפש, דבנדה (מד: גמרינן בן יום אחד דהחורגו חייב, ומפיק ליה מדכתיב ואיש כי יכה כל נפש, נפש כל דהו) דאי כתב רחמנא 'מכה איש ומת' הוה אמינא איש דבר מצוה אין (פתבו התוס' יש ספרים שכתוב בהן 'אשה לא', ואע"ג דהשוה הכתוב אשה לאיש... הני מילי בפרשה שנאמרה בלשון זכר, אבל היכא דכתיב איש בהדיא ממעטין אשה כדפירש (סו.) גבי מקלל אביו ואמו] קטן לא, כתב רחמנא 'כל מכה נפש'. ואי כתב רחמנא 'כל מכה נפש' הוה אמינא, אפילו נפלים [כגון בן תשעה וראשו אטום, או שיש לו שני גבין דלא הוי הקשו התוס' תימה א"כ (ק"ס הוה אמינא לחייב על נפלים) היכי מיהייב דמי וולדות הא מיהייב מיתה וי"ל דהוה אמינא דהכא גזירת הכתוב היא היכא דלא נתכוין לוולדות כדאשכחן לרבי ונתתה נפש תחת נפש ממון אי נמי נהי דהוה מיהייב אנפל לאחר שנוולד, קודם שנוולד לא מיהייב] אפילו בן שמונה, צריכי.

(הגמ' חוזרת לזכר לין 'מכה אביו') ואימא אע"ג דלא עביד ביה חבורה, אלמא תנן המכה אביו ואמו אינו חייב עד שיעשה בהן חבורה? אמר קרא מכה אדם ומכה בהמה, מה מכה בהמה עד דעביד בה חבורה דכתיב בה נפש (ונפש משמע דם, דהוה חבורה) אף מכה אדם עד דעביד חבורה.

מתקיף לה רב ירמיה אלא מעתה, הכחישה (לבהמה) באבנים (דלא עשה בה חבורה כתבו התוס' בהכחשה דלא הדרא איירי, דאם לא כן לא שייך נזק דמקרי שבת, מידי דהוה אחכו על ידו וצמתה וסופה לחזור, ובבהמה לא שייכי ד' דברים) הכי נמי דלא מיהייב (בתמיה, להכי זה נגד הסכרל), אלא אם אינו ענין לנפש בהמה, דהא אי נמי הכחישה באבנים חייב תניהו ענין לנפש אדם (דהיינו אביו, דאע"ג דלא בעינן מיתה חבורה מיהא בעינן).

אלא היקישא למה לי (דאתקש מכה אדם למכה בהמה בחד קרא, הואיל וילפת ליה מאם אינו ענין)? לכדתניא דבי חזקיה [בב"ק (לה.) לפטור חייבי מיתות שוגגין מן התשלומין, מה מכה בהמה לא חלקת בו...].

שנויה בשום מקום, וכי תימא לרבי אבהו כיון דליכא תיקון, א"כ צריכה לגופה היכי משכחת לה, הא משכחת לה באיסורי הנאה שסבור שיכול ליהנות וליתן לכלבו וכן מבעיר באיסורי הנאה שסבור שיכול לבשל קדירה. **ויש לדקדק פלוגתא דמקלקל בחבורה** מדתנן בפסחים (עב: , עג.) ושאר כל הזבחים ששחטן לשם פסח אם אינן ראויין (לקרנן פסח) חייב, ואמרי' בגמ' מאן תנא דשני ליה בין ראויין לשאינן ראויין ר"ש הוא, ואמרינן התם לעיל מיניה דאיירי בטועה (זלזל מלוא) אלמא מחייבינן מתעסק (הנוטל זבח אחד במחשבה שחול פסח הרי הוא כמתעסק) ואמרינן בכריתות (יט:): הנח לתינוקות הואיל ומקלקל בחבורה חייב מתעסק נמי חייב, ומדמחייב רבי שמעון מתעסק בחבורה שמע מינה מקלקל נמי מיחייב. **ור' יהודה יש לדקדק דפטור מדתנן בשבת (קכב:)** ומייתי בסמוך דמחט של יד (מותר) ליטול בה את הקוץ דמשמע ליה להש"ם דאיתא ככולי עלמא, כי ההיא דשבת (קנז.) דאמרי' אבל מוקצה מחמת חסרון כים אפילו ר' שמעון מודה דתנן כל הכלים ניטלין בשבת חוץ ממסר הגדול ויתד של מחרישה, ומנא ליה דמודה ר"ש בה, אלא משמע ליה דבסתמא דהתם מודו כ"ע היכא דלא משכח פלוגתא, וכיון דר' יהודה מחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה לא אפשר למישרי מחט של יד ליטול בה את הקוץ, אי לאו משום דסבירא ליה מקלקל בחבורה **פטור.** **ואע"ג דאמרי' בשבת (מב.)** דשמואל במלאכה שאינה צריכה לגופה סבר לה כרבי יהודה ובכריתות (יט:): מסיק ר"נ אליבא דשמואל הנח לתינוקות הואיל ומקלקל בחבורה חייב, לאו משום דסבירא ליה הכי לשמואל, אלא אליבא דמאן דמחייב קאמר. ותדע דבשבת (קז.) אמר שמואל כל פטורי דשבת פטור אבל אסור לבר מהני תלת דפטור ומותר המפיים מורסא ומנא לן דפטור ומותר דתנן מחט של יד (מותר) ליטול בה את הקוץ, ומדשרי ליטול הקוץ ש"מ דקסבר מקלקל בחבורה פטור, דמטעם מלאכה שאינה צריכה לגופה לא שרינא דהא סבירא ליה דחייב] **דף פה ע"א** **ורבי שמעון, האמר כל מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה** [בשבת (צג:): **גבי המוציא את המת במטה כתבו התוס'** הא דקיימא לן הלכה כר"ש בגרירה, לאו שגגת סקילה היא, דאי עביד חריץ הוי כלאחר יד כדאיתא בשבת (מו:): ועוד דאינה צריכה לגופה, ועוד דאפי' לר' יהודה כל אין מתכוין דלא פסיק רישיה פטור מדאורייתא דלא הוי מלאכת מחשבת, וכן משמע ביומא (לד:): **גבי עששיות דאמרי' צירוף דרבנן פי' כי האי משום דאין מתכוין ולא הוי מלאכת מחשבת והתירו משום דאין שבות במקדש, וכן מוכח בההיא דהמכבד והמרבץ דהא רבנן דסבירא להו כרבי יהודה בדבר שאין מתכוין ופטרי אפילו ישוה גומות, וכן**

והויא לה שגגת סקילה? התם מקלקל הוא (וכל המקלקלין פטורין בחלול שבת, דמלאכת מחשבת כתיב, ואין מחייב אמקלקל אלא ר"ש, ומקלקל בחבורה ר"ש נמי לא מחייב אלא במתכוון לכך דהוי צריך לחבלה, אבל הנוטל קוץ אין צריך לחבלה וברצונו לא יחבל).

הניחא למאן דאמר מקלקל פטור, אלא למאן דאמר חייב, מאי איכא למימר? מאן שמעת ליה דאמר מקלקל בחבורה חייב רבי שמעון היא וכתבו התוס' פלוגתא דר' יהודה ור"ש במקלקל בחבורה ומקלקל בהבערה לא מצינו בפירוש לא במשנה ולא בבבביתא, ובשבת (קו.) דחק רש"י לפרש דנפקא מפלוגתא דמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה, הלכך אין לך (סוס כל אופן 3...) חובל ומבעיר שאינו מקלקל, ואפילו מבעיר עצים לתבשילו מקלקל הוא אצל העצים, ומה שהוא מתקן אצל אחרים לר"ש לא חשיב ליה, דהא מלאכה שאינה צריכה לגופה היא, אם כן כי חייב הכתוב חובל ומבעיר מדאצטריך למשרי מילה (צצצת) ומדאמר הבערה דבת כהן, על כרחיך (יולא לדעת ר"ש 7...) במקלקל נמי חייב (היינו חובל ומבעיר לר"ש הוי איסור תורה אף שכל אופן זו קלקול) אבל רבי יהודה סבירא ליה מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה, הלכך חיוב דחובל בצריך לכלבו ומבעיר בצריך לאפרו משכחת לה ואע"פ שמקלקל הוא אצל מלאכה עצמה מתקן הוא אצל אחרים, ולרבי יהודה ככי האי גוונא מלאכה היא משום תיקון דאחרים, אבל מקלקל ואינו מתקן פטור, לשון רש"י כתבתי. **השתא הא דאמרינן בשבת (קו.) תני רבי אבהו קמיה דר' יוחנן כל המקלקלין פטורים חוץ מחובל ומבעיר אמר ליה פוק תני לברא חובל ומבעיר אינה משנה... משמע מתוך פי' רש"י דר' אבהו כר"ש, ורבי יוחנן דבעי צריך לכלבו ולאפרו כר' יהודה. וזהו **תימא** א"כ אמאי א"ל פוק תני לברא, אטו משום דס"ל כרבי יהודה, מאן דתני כר"ש משתיק ליה, דכי האי גוונא פריך בחולין (טו.) ועוד אי חשיב תיקון גמור צריך לכלבו ולאפרו אמאי נקט חובל ומבעיר, ועוד דר"ש אפי' בחובל ומבעיר בעי שתהא צריכה לגופה כדמסיק בשמעתין גבי חובל, ובכריתות (כ:): **גבי הבערה. על כן נראה דר' אבהו ור' יוחנן אליבא דר"ש פליגי, דר' אבהו כר"ש כדאיתא בשבת (קו.) ורבי יוחנן סבר דאפילו ר' שמעון בעי תיקון קצת, ומיהו לא חשיב תיקון שיתחייב בכך לר' יהודה דאין דרך לחבול בחבירו ליתן לכלב ולשרוף גדיש בשביל אפר, ופלוגתא דמקלקל בחבורה דרבי יהודה ורבי שמעון קים ליה להש"ם או בקבלה או שמא ברייתא****

התירו [לקללו ולהכות את חבירו והלא כל ישראל הוזהרו על הכאת חביריהם ועל קללתם כדילפינן בסנהדרין (נח:)] אפילו הכי נעשה שליח בית דין לכך, דכתיב ארבעים יכנו וכתוב יתן ה' אותך] אלא כבוד שמים עדיף, הכא נמי כבוד שמים עדיף.

מיתיבי (ברייתא תניא הכי במכילתא) ומה מי שמצוה להכותו מצוה שלא להכותו, מי שאינו מצוה להכותו אינו דין שמצוה שלא להכותו. מאי לאו אידי ואידי (מצוה ואינה מצוה, תרוויהו...) במקום מצוה, הא בבנו, הא באחר (והכי קאמר ויליף אזהרה למכה אביו, ומה אחר שמצוה להכותו במקום מצוה דכתיב יכנו, מצוה שלא להכותו יותר מארבעים, דכתיב ולא יוסיף פן יוסיף, בנו שאינו מצוה להכותו אפילו במקום מצוה, אלמא אינו נעשה שליח לכך, אינו דין שמוזהר שלא להכותו שלא במקום מצוה כתבו התוס' רוצה ללמד מכאן אזהרה למכה אביו דלא נפיק מפן יוסיף כיון דאינו מצווה להכותו, ומשמע בסמוך דאפי' ביוצא ליהרג נפקא לן אזהרה לבנו דחייב דמוקי לה רב חסדא במסרבין בו לצאת, ואע"ג דאין מזהירין מן הדין, הני מילי להלקותו. ומיהו קשה היכי אתא בנו בקל וחומר מאחר, כיון דאחר פטור במסרבין בו לצאת ואינו יוצא. ושמא גלויי מילתא בעלמא הוא דפן יוסיף מיירי אפי' בבנו אע"ג דארבעים יכנו לא מיירי בבנו)?

לא, אידי ואידי לא שנא בנו ולא שנא אחר, ולא קשיא כאן במקום מצוה, כאן שלא במקום מצוה. והכי קתני ומה במקום מצוה, שמצוה להכותו מצוה שלא להכותו (יותר מארבעים) שלא במקום מצוה, שאינו מצוה להכותו, אינו דין שמצוה שלא להכותו (ויליף אזהרה למכה אביו או חבירו מהכא)?

תא שמע היוצא ליהרג, ובא בנו והכהו וקיללו חייב, בא אחר והכהו וקיללו פטור (קסלק"ד פטור ממלקות). והוינן בה מאי שנא בנו ומאי שנא אחר, ואמר רב חסדא במסרבין בו לצאת ואינו יוצא (ואשמעינן דבנו אינו נעשה שליח בית דין לכופו לצאת,

בכריתות (כ.) דמתעסק שאינו מתכוין למלאכה פטור כ"ש היכא דאינו מתכוין אלא לגרירה, והא דמחייב רבי יהודה בכריתות נתכוין לככות את העליונות והובערו התחתונות מאליהן היינו התם משום דהוי פסיק רישיה וחשיב מלאכת מחשבת כיון שיוודע שיבעיר ור' שמעון דפוטר משום דאינה צריכה לגופה ולא בעי מלאכת מחשבת, דהא ר' שמעון מחייב מקלקל בהבערה, ומקלקל דמיפטר בשאר מלאכות היינו משום דלא הוי מלאכת מחשבת כדמוכה בהגנה (י.) מכלל דבהבערה לא חיישינן, והא דשרינן לבעול לכתחלה בשבת אם להנאת עצמו הוא צריך אפילו דם חבורי מחבר ה"ט משום דאינה צריכה לגופה. ור' אליעזר דמחייב הטאת במכבד ומרבץ לאו משום דליהוי פסיק רישיה, דהא שרי לר' שמעון לכתחלה, אלא חשיב תיקון לכיבוד ולריבוי כעין בנין ואפילו בלא השוואת גומות דבדבר מועט מחייב משום בונה כדאשכחן גודלת ופוקסת, ובשבת (מו:)] דהוי שרי למלטל נר הדולק בשבת אי לאו משום דבסיס לדבר האסור היינו משום דאי מכבה בלא מתכוין אינה צריכה לגופה היא. ומיהו תימא דהא לשמואל קאמר בפרק כירה דבדבר שאין מתכוין סבר לה כר"ש ובמלאכה שאינה צריכה לגופה סבר לה כר' יהודה, וכיון דסבר כר"י במלאכה שאינה צריכה לגופה היכי שרי דבר שאין מתכוין דשרי התם (מא:)] גבי מוחם שפינהו לתת לתוכו מים להפשיר אפי' שיעור לצרף דהוה ליה שגגת סקילה וי"ל דהא דאסרינן הכא קוץ וסילוא משום דחיישינן כשמתחיל להסיר שמא יתהפך דלא סגי אי לא הוי פסיק רישיה ולא יניח בשביל כך, אבל שאר דבר שאין מתכוין דלא פסיק רישיה הוא שרי. וליטול קוץ בשבת מודה שמואל אע"ג דמחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה דקסבר מקלקל בחבורה פטור]. **פסק הש"ע** היה קוץ תחוב לאביו, לא יוציאנו, שמא יבא לעשות בו חבורה. וכן אם הוא מקיז דם, או רופא, לא יקיז דם לאביו ולא יחתוך לו אבר, אע"פ שמכוין לרפואה. (הגה בד"א, בשיש שם אחר לעשות, אבל אם אין שם אחר לעשות והוא מצטער, הרי הוא מקיזו וחותר לו כפי מה שירשוהו לעשות). יו"ד (רמא.ג). המעיין בהלכה זו יראה שפשטות דעת הש"ע לאסור אף באופן שאין אחר, וכן סיכס בספר ילקוט יוסף. **אמנם הבן איש חי וכן הערך להם הסבירו** בש"ע כמו פסק הרמ"א, ולכאן הבנת הב"י אינה כמותם, וצ"ע.

בעו מיניה מרב ששת בן מהו שיעשה שליח (בית דין) לאביו להכותו ולקללו (אם נתחייב אביו נדוי או מלקות)? אמר להו ואחר מי

המשפטים אלא שמקרא אחד מפסיק בינתים) הכאה לקללה. אי הכי, בנו נמי [דהא לא כתיב אזהרה במקלל אביו אלא במקלל חברו שאביו בכלל עמך בדף (סו.)? כדאמר רב פינחס (משמיה דרבא בסוף מסכת חגיגה) בשעשה תשובה, הכי נמי בשעשה תשובה. אי הכי, אחר נמי? אמר רב מרי 'בעמך' במקום שבעמך (הראוי להתקיים ולא זה שנגמר דינו) אי הכי בנו נמי? [דף פה ע"ב] מידי דהוה לאחר מיתה (דילפינן לקמן מקלל לאחר מיתה חייב, ואם תאמר והתנן מכה לאחר מיתה פטור, והכא מחייב ליה אהכאה דקתני הכהו וקללו, היינו טעמא דפטור מכה לאחר מיתה משום דבעינן חבורה, ולאחר מיתה ליכא חבורה, דליכא נפש דנפקא ליה לעיל מנפש, ויוצא ליהרג איכא חבורה דחי הוא, אלא דסופו למות).

מאי הוה עלה? אמר רבה בר רב הונא, וכן תנא דבי רבי ישמעאל לכל אין הבן נעשה שליח לאביו להכותו ולקללו, חוץ ממסית, שהרי אמרה תורה וְלֹא־תִחְמָל וְלֹא־תִכְסֶּה עָלָיו. פסק הש"ע א. היו אביו ואמו רשעים גמורים ועוברי עברה, אפילו נגמר דינם להריגה ויוצאים ליהרג, אסור לו להכותם ולקללם. ואם הכה אותם או קללם פטור. ואם עשו תשובה, ה"ז חייב ונהרג עליהם אע"פ שיוצאין ליהרג יו"ד (רמא.ד). ביאר הכפ"מ מדאוקימנא להא דיוצא ליהרג ובא בנו והכהו וקללו חייב ואחר פטור כשעשה תשובה שמעינן בהדיא דכל שלא עשה תשובה אפי' בנו פטור, ואם עשה תשובה דוקא בנו חייב אבל אחר אפי' עשה תשובה, פטור. ב. הכהו מכה שאין בה שוה פרוטה, לוקה, כיון שאין בה חיוב ממונ חו"מ (תכב. ג). עבר אביו או אמו עבירה שלוקים עליה, והיה הבן שליח לדיינים, לא יכה אותם. וכן אם נתחייבו נידוי, לא יהא שליח לנדותם. ולא ירדוף ולא יכה אותם בשליחות בית דין, אע"פ שראויים לכך ולא עשו תשובה יו"ד (רמא.ה). פסק הרמב"ם לכל אין הבן נעשה שליח להכותו ולקללו חוץ ממסית ומדיה,

וקשיא לרב ששת שהתיר לזנו להיות שליח בית דין של זביו להכותו ולקללו?

רב ששת מוקי לה בשאין מסרבין בו לצאת. אי הכי, אחר נמי? אחר גברא קטילא הוא. והאמר רב ששת ביישו ישן ומת (תוך שינתו) חייב [דהא מתביישין בניו והאי נמי לא שנא הקשו התוס', תימה דכב"ק (פו:) בעי רבי אבא בר ממל ביישו ישן ומת מהו ולא איפשיטא והכא פריך בפשיטות. ויש ספרים דגרסינן והאמר רב ששת ביישו ישן חייב ולא גרם ומת ולא נהירא דמה ענין ישן ליוצא ליהרג, ועוד מאי קמ"ל רב ששת מתניתין היא בפרק החובל המבייש את הישן חייב, ור"ת גריס והאמר רב ששת ביישו חייב, ואיוצא ליהרג קאי מיהו אין כל כך תימה אם לא הביא דברי רב ששת בפרק החובל למיפשט החיא בעיאי, דכי האי גוונא אשכחן בנדרים (לה:) דאיבעיא לן הנהו כהני שלוחי דידן או שלוחי דשמיא, ולא מיייתי התם דברי רב הונא בריה דרב יהושע דאמר בקדושין (כג:) הני כהני שלוחי דרחמנא נינהו דאי שלוחי דידן מי איכא מידי דאנן לא מצינן עבדין ושלוחי דידן עבדין?

הכא במאי עסקינן בשחכהו הכאה שאין בה שוה פרוטה (ולכן אחר פטור מלשלם לו על הכלתו כיון שאין זה שוה פרוטה, ואילו זנו חייב מיתה על הכלת זביו גם אם אין זה שוה פרוטה). הקשו התוס', תימה אמאי לקי הא פן יוסף לאו שניתן לאזהרת מיתה ב"ד הוא דמיניה נפקא לן אזהרה למכה אביו כדאיתא בספרי ובירושלמי). והאמר רבי אמי אמר רבי יוחנן הכהו הכאה שאין בה שוה פרוטה לוקה? מאי פטור דקאמר פטור ממזון. מכלל (דחייב דקתני גבי) בנו, חייב במזון (בתמיהה, והא באין בה שוה פרוטה מוקמת לה) אלא (על כרחך, חייב...) בדינו (קאמר מיתה) הכא נמי (דתני גבי אחר פטור) בדינו (קאמר, וממלקות פטר ליה ואכתי מאי שנא).

אלא אחר היינו טעמא דפטור דאמר קרא וְנָשִׂיא בְעַמְּךָ לֹא תִאָּר בעושה מעשה עמך (וזה שעובר עבירה שחייב מיתה לאו עושה מעשה עמך הוא). התינה קללה (דכתיב ביה בעמך) הכאה מנלן? דמקשינן (כלומר גמרינן במה מצינו ואיכא דאמרי היקשא דכתיב מכה אביו ומקלל אביו גבי הדדי באלה

עצמו, עד שיפרט לך הכתוב יחודי (וכמו שפרט בחורש בשור ובחמור מדפרט לך שמע מינה דאי לא הוי יחדו הוה משמע שור לבדו וחמור לבדו, והא אביו ואמו דרישא דרשינן נמי או אביו או אמו וסיפא לאתויי לאחר מיתה) מנא ליה? נפקא ליה מוּמְקַלְל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוֹמָת, ואידך (דמפיק לאחר מיתה מ'אביו ואמו קילל') ההוא מיבעי ליה לרבות בת, טומטום ואנדרוגינוס. ותיפוק ליה מאיש איש? דברה תורה כלשון בני אדם.

(אמתניתין קאי דקתני זה חומר במקלל מבמכה) וליתני חומר במכה מבמקלל, שהמכה עשה בו שלא בעמך כבעמך, מה שאין כן במקלל? קסבר מקשינן הכאה לקללה (ואף בהכאה לניד לוקא סיחא עושה מעשה עמך).

לימא הני תנאי (תנא דמתניתין דלא תנא חומר במכה שעשה בו שלא בעמך כבעמך ותנא דברייתא דלעיל דתנא ומה מכה שעשה בו) כהני תנאי, דתני חדא כותי אתה מצווה על הכאתו, ואי אתה מצווה על קללתו. ותניא אידך אי אתה מצווה לא על קללתו, ולא על הכאתו. סברוה דכולי עלמא כותים גירי אמת הן (מתחילתן גרים גמורים היו ועכשיו הרשיעו וישראל שאינו עושה מעשה עמך הוא, וכי היכי דעל קללתו פטור, על הכאתו נמי פטור). מאי לאו בהא קמיפלגי, דמר סבר מקשינן הכאה לקללה, ומר סבר לא מקשינן הכאה לקללה?

לא, דכולי עלמא לא מקשינן הכאה לקללה, והכא בהא קמיפלגי, מר סבר כותים גירי אמת הן, ומר סבר כותים גירי אריות הן (והרי הם כנכרים גמורים).

אי הכי (דטעמא דפטור משום דגירי אריות הן) היינו דקתני עלה (בתמיה, בהך מתניתין דקתני אינו מצווה לא על הכאתו ולא על קללתו קתני, ושורו כישראל [פתבו התוס'] לאו לגמרי כישראל, דשור של ישראל שנגח לשור של כותי פטור משום דקנסינן להו כדאמר בב"ק (לו:)) ומיהו לגבי הכי הוי כישראל דשור של כותי שנגח לשור של

שהרי אמרה תורה לא תחמול ולא תכסה עליו ממרים (ה'יד).

משנה המכה אביו ואמו אינו חייב עד שיעשה בהן חבורה. זה חומר במקלל מבמכה, שהמקלל לאחר מיתה חייב (כדיליף בגמ') והמכה לאחר מיתה פטור (דחבורה ליכא).

(גמרא) תנו רבנן אָבִיו וְאִמּוֹ קָלַל (קרא יתירא הוא דהא כתיב רישיה דקרא אשר יקלל את אביו ואת אמו) לאחר מיתה. שיכול, הואיל וחייב במכה וחייב במקלל, מה מכה אינו חייב אלא מחיים אף המקלל אינו חייב אלא מחיים (פתבו התוס') הוי מצי למימר הואיל וכתיב בעמך כדאמר לעיל במקום (שבעמך) ועוד, קל וחומר ומה מכה שעשה בו שלא בעמך כבעמך (דגבי הכאה לא כתיב בעמך למעוטי שאינו עושה מעשה עמך, והאי תנא סבר לא מקשינן הכאה לקללה, מפני המקרא, המפסיק בינתים לא חייב בו לאחר מיתה (דהא חבורה כתיב) מקלל שלא עשה בו שלא בעמך כבעמך אינו דין שלא חייב בו לאחר מיתה [כתבו התוס', וא"ת (שאפסך לפרוך) מה למכה שכן בהנך תאמר במקלל דבסקילה זי"ל דהיא גופה ילפינן השתא דמכה אביו בסקילה מקל וחומר ממקלל. ומיהו קשה לבסוף דיליף דמקלל לאחר מיתה חייב, נילף ליה למכה שלא נעשה בו שלא בעמך כבעמך ממקלל דחייב ביה לאחר מיתה ומכה פטור דבעינן נפש כדדרשינן לעיל (פד:) עד דעביד חבורה] תלמוד לומר אָבִיו וְאִמּוֹ קָלַל לאחר מיתה.

הניחא לרבי יונתן דמייתר ליה קרא אביו ואמו, אלא לרבי יאשיה מאי איכא למימר? דתניא אִישׁ אִישׁ, מה תלמוד לומר אִישׁ אִישׁ לרבות בת, טומטום, ואנדרוגינוס. אִשְׁרֵי יְקַלְלֵי אֶת־אָבִיו וְאֶת־אִמּוֹ, אין לי אלא אביו ואמו, אביו שלא אמו, אמו שלא אביו מניין, תלמוד לומר אָבִיו וְאִמּוֹ קָלַל אביו קלל, אמו קלל (בראש המקרא סמך קללה לאביו ובסוף סמך לאמו) דברי רבי יאשיה. רבי יונתן אומר משמע שניהן כאחד, ומשמע אחד ואחד בפני

בעי רבי ירמיה גנבו ומכרו ישן, מהו (לקמן מפרש לה הבעיא)? מכר אשה לעוברת מהו (גנב אשה מעוברת ומכרה לעוברת שלא מכר הגוף שלה אלא שיהא עובר מכור) יש דרך עימור בכך, או אין דרך עימור בכך? ותיפוק ליה דליכא עימור כלל (לא בישן ולא בעובר)? לא צריכא, ישן דוגא עליה (דסמך עליו) אשה דאוקמא באפי זיקא (וכל כמה שהוא עבה מועיל יותר להגין בפני הרוח), דרך עימור בכך או אין דרך עימור בכך, מאי? תיקו.

תנו רבנן פ"י ימצא איש גנב נפש מאחיו, אין לי אלא איש שגנב [כשהגנב איש (זכר)] אשה (שגנבה) מניין? תלמוד לומר וְגֵנֵב אִישׁ (שהגנב איש ולא אשה, וקרא קמא דלא קפיד הגנב למהוי איש דכתיב נפש, הלכך אין לי אלא איש שגנב בין איש בין אשה, דהיכא דגנב הוי איש, כתוב גונב נפש, ואשה שגנבה איש דכתיב וגונב איש וגונב אפילו אשה גונבת משמע). אין לי אלא איש שגנב, בין אשה ובין איש, ואשה שגנבה איש, אשה שגנבה אשה מניין? תלמוד לומר וּמֵת הַגֵּנֵב הַהוּא מכל מקום.

תניא אידך פ"י ימצא איש גנב נפש מאחיו אחד הגונב את האיש, ואחד הגונב את האשה, ואחד גר ואחד עבד משוחרר וקטן חייב. גנבו ולא מכרו, מכרו ועדיין ישנו ברשותו (ברשות הגנב עצמו, שעדיין לא הכניסו גנב ברשותו) פטור. מכרו לאביו (אביו של גנב) או לאחיו, או לאחד מן הקרובים חייב, הגונב את העבדים פטור.

[דף פו ע"א] תני תנא קמיה דרב ששת (סנה) את הבכייחא ללעיל, שמכרו לאביו או לאחד מן הקרובים (חייב). אמר ליה אני שונה, רבי שמעון אומר מאחיו עד שיוציאנו מרשות אחיו ואת אמרת חייב? תני פטור. מאי קושיא, דילמא הא רבי שמעון, הא רבנן? לא סלקא דעתך, דאמר רבי יוחנן סתם מתניתין רבי מאיר, סתם תוספתא רבי נחמיה, סתם ספרא

ישראל תם משלם חצי נזק ומועד נזק שלם ושור של עובד כוכבים שנגח לשור של ישראל בין תם בין מועד משלם נזק שלם) שור שלנו שנגח את שורו ושורו שנגח שלנו תם משלם חצי נזק ומועד משלם נזק שלם, ואילו דנכרים תנן שור של ישראל שנגח שור של נכרי פטור ושל נכרי שנגח שור של ישראל בין תם בין מועד משלם נזק שלם) ושורו כישראל? אלא ש"מ בהיקי שא פליגי, ש"מ. **פסק הש"ע** המקלל אביו או אמו, אפילו לאחר מיתתו, חייב סקילה אם הוא בעדים והתראה, אחד האיש ואחד האשה שקללו. כמה דברים אמורים (באר הגולה משנה סו.) שקללום בשם מהשמות המיוחדים, אבל קללם בכינוי, אינו חייב אלא בלאו, כמו המקלל אחד מישראל. (הנה וכן המכה אביו או אמו, בחייהם, בין איש בין אשה חייבים חנק. ודוקא אם עשו בהם חבורה, אבל אם לא עשו חבורה אינו אלא בלאו, כמו מי שמכה אחד מישראל) י"ד (רמא, א).

משנה הגונב נפש מישראל אינו חייב עד שיכניסנו לרשותו [דכתיב 'ונמצא בידו' ותניא במכילתא 'ונמצא' אין מציאה בכל מקום אלא בעדים, 'בידו' אין בידו אלא ברשותו וכן הוא אומר ויקח את כל ארצו מידו כתבו התוס' משום דכתיב ונמצא בידו ואע"ג דכב"מ (י:) גבי גט וגניבה מצרכינן תרי קראי לרבווי, דידו לאו דווקא דהוא הדין גגו הצירו קרפיו, דלמא כאן נמי יש שום ריבוי. ואפשר דאם הגביהו (לנגנב) אפילו ברשות בעלים חייב כדאשכחן גבי גניבה בב"ק (עט:) דתנן היה מושכו ויוצא... אי נמי הכא דפטור ר"ש מכרו לקרובים דבעינן שיוציאנו מרשות אחיו כ"ש דברשות בעלים לא מהני כלל) רבי יהודה אומר עד שיכניסנו לרשותו וישתמש בו, שנאמר וְהִתְעַמְרְפוּ וּמְכְרוּ. הגונב את בנו רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה מחייב, וחכמים פוטריין. גנב מי שחציו עבד וחציו בן חורין רבי יהודה מחייב, וחכמים פוטריין.

[גמרא] ות"ק לא בעי עימור (שמוש)? אמר רבי אחא בריה דרבא עימור פחות משוה פרוטה איכא בינייהו (למ"ק לי צעימור פחות משו"פ).

דפטירי? אמר ליה אנא מִנְמַצָּא בְיָדוֹ (קרא יתירא הוא, דאי ללמד שימצא בעדים מכי ימצא נפקא) קאמינא נהקשו התוס', תימא דבסוטה (מה:): דרשינן 'כי ימצא הלל' פרט למצוי ופטרינן עיר שרובה עובדי כוכבים וי"ל דהתם כתיב באדמה והוי כמו בידו דהכא. ואבתי קשה דדרשינן בערכין (ל:): גבי בתי ערי חומה ומצא פרט למצוי שלא ימכור ברחוק ויגאל בקרוב וי"ל כדפי' רש"י דהכא מריבויא דקרא]. אמר רבא הלכך, הני מיקרי דרדקי ומתנו רבנן כמצויין בידן דמו (התלמידים מצויין תמיד בבית הרב) ופטירי (ואם גנב הרב אחד מתלמידיו ומכרו אינו נהרג). פסק הרמב"ם הגונב את בנו או את אחיו הקטן וכן האפוטרופין שגנבו את היתומים שהן סמוכין אצלם ובעל הבית שגנב אחד מבני ביתו הסמוכין על שלחנו ומלמד תינוקות שגנב אחד מן הקטנים הלומדים אצלו אע"פ שנשתמש בו ומכרו פטור שנ' ונמצא בידו פרט לאלו שהן מצויין בידו גניבה (ט.ה.).

'גנב מי שחציו...' תנן התם, רבי יהודה אומר אין לעבדים בושת (המכייש את העבד לא חייבתו תורה לתת דמי בשתו). מאי טעמא דרבי יהודה, אמר קרא קִי-יִנְצוּ אֲנָשִׁים יַחְדָּו אִישׁ וְאָחִיו (מהתם נפקא לן חיוב בשת, דכתיב וקצותה את כפה ממון, אתה אומר ממון, או אינו אלא ממש, נאמר כאן לא תחום עינך, ונאמר להלן בעדים זוממין לא תחום עינך, מה להלן ממון אף כאן ממון) מי שיש לו אחוה, יצא עבד שאין לו אחוה (פירש רש"י ואפילו עם אחיו בני אביו דכתיב 'עם החמור' עם הדומה לחמור, אינו אלא כבהמה התוס' הביאו את פירוש רש"י והקשו דאם כן גר ומשוחרר נמי ונראה לפרש 'שאיין לו אחוה' שאין יוצאי חלציו קרויין אחוה משא"כ בגר). ורבנן אחיו הוא במצות (בכל מצות שהאשה חייבת בהן עבד חייב בהן, דגמר לה לה מאשה).

והכא (במתניתין בגונב נפש דכתיב מאחיו) היכי דריש רבי יהודה (לחייב על מי שחציו עבד)? סבר מאחיו לאפוקי עבדים (דהא לר' יהודה אין לו אחוה) 'בני ישראל' למעוטי מי

(תורת כהנים) רבי יהודה, סתם ספרי (ספר וידבר ומשנה תורה, והאי סתמא דכי ימצא איש במשנה תורה הוא) רבי שמעון, וכולהו אליבא דר"ע (ממה שלמדו מר' עקיבא אמרום). פסק הרמב"ם א. אין הגנב חייב מיתת הנק עד שיגנוב את הישראל ויכניסנו לרשותו וישתמש בו וימכרנו לאחרים שנ' והתעמר בו ומכרו, ואפילו לא נשתמש בו אלא בפחות משהו פרוטה כגון שנשען עליו או נסמך בו אע"פ שהגנב ישן הרי זה נשתמש בו גניבה (ט.ב.). ב. גנבו ונשתמש בו ומכרו ועדיין הגנב ברשות עצמו ולא הכניסו הגנב לרשותו פטור, גנבו והוציאו לרשותו ונשתמש בו ולא מכרו או מכרו קודם שישתמש בו או נשתמש בו ומכרו לאחד מקרוביו של גנב כגון שמכרו לאביו או לאחיו הרי זה פטור שנ' גנב נפש מאחיו עד שיבדילנו מאחיו ומקרוביו במכירה. וכן אם גנבו והוא ישן ונשתמש בו כשהוא ישן ומכרו ועדיין הוא ישן הרי זה פטור גניבה (ט.ג.). ג. וכן אם גנב אשה ומכרה לעובריה בלבד כגון שהתנה על הלוקח שזו השפחה לי ואין לך אלא הולדות הרי זה פטור גניבה (ט.ד.). ד. אחד הגנב את הגדול או הגונב את הקטן בן יומו שכלו לו חדשיו בין זכר בין נקבה בין שהיה הגנב איש או אשה הרי אלו נהרגין שנ' גנב נפש מכל מקום ואחד הגונב את ישראל או שגנב גר או עבד משוחרר שנ' נפש מאחיו ואלו בכלל אחינו בתורה ובמצות הן, אבל הגונב את העבד או מי שחציו עבד וחציו בן חורין פטור גניבה (ט.ו.).

'הגונב בנו' מאי טעמא דרבנן, אמר אביו דאמר קרא קִי-יִנְצָא פרט למצוי. אמר ליה רב פפא לאביו אלא מעתה, קִי-יִנְצָא אִישׁ שִׁכְבוּ עִם-אִשָּׁה בְּעֶלְתָּ-פֶּעַל, הכי נמי כי ימצא פרט למצוי, כגון של בית פלוני דשכיחן גבייהו (לא רצה להזכיר שמם שחשובין היו, ובזה לא היו נוהגין כדת שהיו הרבה דרין בבית אחד אנשים ונשים, והיו מצויין תמיד עם נשי חביריהן, ולא שמתיהדין) הכי נמי

לוקין עליו (ואפילו יפטרו מן המיתה, שהרי לא לאזהרת מלקות ניתן). איהו לא לקי, אינהו היכי לקו (הא לאו באשר זמם הוא, ואי משום לא תענה לאו שאין בו מעשה הוא).

אלא אמר רב פפא בעידי מכירה דכולי עלמא לא פליגי דנהרגין (אם נגמר דינו על פי שתי הכתות) כי פליגי בעידי גניבה, חזקיה אמר אין נהרגין, גניבה לחודה קיימא ומכירה לחודה קיימא (עידי גניבה אינן באין להורגו אלא להלקותו, אבל עידי מכירה שבאין עמהן ואומרים שהתרו בו למיתה מונעין אותו ממלקות ומחייבין אותו מיתה, והויא לה מכירה דבר שלם). רבי יוחנן אמר נהרגין, גניבה אתחלתא דמכירה היא [דקסבר ר' יוחנן לא לקי עלה, דלאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין, ואינן באין אלא להורגו, ואע"ג דשתיהן צריכות זו לזו והוה ליה כל חדא וחדא חצי דבר מיקטל כרבנן כתבו התוס', וא"ת אמאי מקטלי הא מצו למימר לפוסלו לעדות באנו, וכ"ת דבעו התראה וכיון דאמרי שהתרו בו למיתה אלמא למיקטליה קא אתו, אם כן (שנעמיד צלפון שהתרו, א"כ...) לחזקיה נמי לקטלו אע"ג דאתו נמי להלקותו כדאשכחן בב"ק (כד). דעידי גניחה ראשונה ושניה אע"ג דאתו לחיובי חצי נזק כיון דאתו נמי לייעודי משלמי חצי נזק של העדאה עם הכת השלישית כשהוזמו השלש כתות. וי"ל דקסבר חזקיה דגניבה לחודה קיימא כמו עידי קדושין ועידי ביאה ואע"ג דמיירי באתרו ביה מדמקטלי לרבי יוחנן מ"מ לא שייך בהו חיוב מיתה (הסכר הלכריס לכמו לאין הורגים את עלי הקידושין, משום שהקידושין אינן אלף תנאי לחיוב מיתה אם זינתה, ואינן חלק ממעשה העבירה, כע"ז עלי גניבה) ואפשר דלחזקיה לא בעי התראה, ולר' יוחנן בעי אי נמי הש"ם לא חש במעמא דלפוסלו לעדות באנו מדאיצטריך לעיל למימר להלקותו ושמוא (אינה מתחשבת בטעם זה 7...) איצטריך היכא דמפסיל מעיקרא וקאי (הגנב כבר פסול לעדות, לכן אינן יכולים לטעון לפוסלו לעדות צלנו). ומודה רבי יוחנן בעדים הראשונים של בן סורר ומורה שהוזמו שאין נהרגין (דאינהו ודאי למלקות אתו, כדכתיב ויסרו אותו) מתוך שיכולין לומר להלקותו באנו.

אמר אביי הכל מודים בבן סורר ומורה, והכל מודים בבן סורר ומורה, ומחלוקת בבן סורר

ומעידין עליו שאכל תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין מגניבה מלקין אותו, כדכתיב ויסרו אותו דהיינו מלקות, חזר וקלקל נדון בעשרים ושלשה למיתה] ומודה חזקיה בעדים האחרונים של בן סורר ומורה (אלו שהעידו שחזר וקלקל) שהוזמו שנהרגין (ולא אמרינן שחצי דבר הוא, דאי לאו סהדותא דקמאי לא מקטיל בסהדותא דהני, אלא אמרינן הואיל ויש עונש על פי ראשונים שזה לקה על ידה, תו לא שייכא ההוא סהדותא קמיתא בהני בתרייתא, והני בתראי כוליה דבר קא עבדי) מתוך שיכולים לומר הראשונים [דף פו ע"ב] להלקותו באנו, והני אחריני כולי דבר קא עבדי ליה [כתבו התוס' אין הטעם תלוי באמירתם אלא במאי דעידי גניבה ראשונה לא צריכי לעידי גניבה שניה כדאמרינן בב"ק (ע): דמודה ר"ע בשנים אומרים קידש ושנים אומרים בעל, אע"ג דעידי ביאה צריכי לעידי קדושין, הואיל והן לא צריכי לעידי ביאה כוליה דבר הוא].

מתקיף לה רב פפא אי הכי עידי מכירה נמי ליקטליה, מתוך שיכולין עידי גניבה לומר להלקותו באנו (על הגניבה, ולא ידענו שימכרנו). וכי תימא דקסבר חזקיה דלא לקי (אגניבה לחודה, משום דהוה ליה לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין, שאם ימכרנו יהרג) והא איתמר עידי גניבה בנפש (שהעידוהו שגנב נפש) שהוזמו, חזקיה ורבי יוחנן חד אמר לוקין, וחד אמר אין לוקין. ואמרינן תפתיים דחזקיה דאמר לוקין, מדאמר חזקיה אין נהרגין (אם הוזמו לאחר שבאו עידי מכירה, משום הכי לוקין, שהרי אין סופן למות על עדות זו, ולא הוי לגבייהו לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין) דאי רבי יוחנן כיון דאמר נהרגין (אם באו עידי מכירה אחרי בן קודם הזמה, ונגמר דינו על פי שתי הכתות והוזמו, היכי לקו אם הוזמו קודם שבאו עידי מכירה הא...) הוה ליה (לאו דלא תענה לגבייהו בשעה שהעידו...) לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין (לאו שניתן לאזהרה שלא להעיד כן, שאם יעידו ולא יוזמו עד שיבאו עידי מכירה ויגמר דינו ויוזמו ימותו) וכל לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין אין

(קאמר רב אשי וכדפרישית שהיה יכול לומר עבדי מכרתיו). אי הכי מאי למימרא? לא צריכא דאע"ג דאתו לבסוף (אחר שהעידו עידי מכירה באו עידי גניבה ונגמר הדין על פי שניהם). ואכתי מאי למימרא (כשהעידו הראשונים לא היה הדין ראוי ליגמר על פיהם, ויכולין לומר לא היינו יודעין שיבואו עידי גניבה עלינו)? לא צריכא דקא מרמוזי רמוזי (הני להני). מהו דתימא רמיזא מילתא היא, קמ"ל רמיזא לאו כלום הוא ופתבו התוס' בב"ק (כד): גבי ליעודי תורא ולייעודי גברא דמסקינן התם אלא דקא מרמוזי רמוזי, לא דמו לרמיזה דהכא, דהתם מיירי ברמיזה חשובה שבכל השלשה ימים באו אלו עם אלו, וקא מרמוזי, אבל הכא ברמיזה גרועה איירי דלאו מילתא היא, אי נמי דיני נפשות שאנין.

פסק הרמב"ם וכן שנים שהעידו בבן סורר ומורה עדות הראשונה ובאו שנים אחריהם והעידו עליו עדות האחרונה שבה יהרג והוזמו שתיהן, כת הראשונה לוקה ואינה נהרגת מפני שיכולים לומר להלקותו באנו, אבל כת האחרונה נהרגת שעל פיהן בלבד הוא נהרג, היתה הכת האחרונה ארבעה שנים אומרים בפנינו גנב ושנים אומרים בפנינו אכל והוזמו כולן נהרגין, העידו שנים שזה גנב נפש מישראל ומכרו והוזמו הרי אלו נחנקין, העידו שנים שגנבו והעידו שנים אחרים שמכרו, בין שהוזמו עדי גניבה בין שהוזמו עדי מכירה כל כת מהן שהוזמה נהרגת, שהגניבה היא תחילת חיובו של זה למיתה. העידו שנים שמכרו לזה הישראל והוזמו ולא היו שם עדים שגנבו הרי אלו פטורין, שאפילו לא הוזמו לא היה זה נהרג מפני שיכול לומר עבדי מכרתיו, באו עדי גניבה אחר שהוזמו עדי מכירה אפילו ראינו אותן רומזין זה את זה אין נהרגין עדות (כא"ט).

משנה זקן ממרא על פי בית דין, שנאמר פִּי יִפְלֵא מִמֶּנּוּ דְבָר לְמִשְׁפָּט. שלשה בתי דינים היו שם (בירושלים, דמשתעי בה קרא וקמת ועלית) אחד יושב על פתח הר הבית (הוא שער המזרחי שלפנים מן החיל לפני עזרת

ומורה (כלומר, יש עדים בבן סורר ומורה שהכל מודים באחת כתותיו לפטור, ויש כת שהכל מודים בו לחיוב, ויש כת בבן סורר ומורה שנחלקו חזקיה ור' יוחנן לפי מה ששמענו במחלוקתן). הכל מודים בבן סורר ומורה בעדים הראשונים שאין נהרגין, מתוך שיכולין לומר להלקותו באנו. והכל מודים בבן סורר ומורה בעדים אחרונים שנהרגים, מתוך שעדים הראשונים יכולין לומר להלקותו באנו, והני כוליה דבר קא עבדי ליה. ומחלוקת בבן סורר ומורה שנים אומרים בפנינו גנב (משל אביו מעות לקנות בשר ויין בפעם שניה אחר שלקה) ושנים אומרים בפנינו אכל (הבשר ברשות אחרים, דאינו חייב עד שיגנוב משל אביו ויאכל ברשות אחרים, הנך שתי כתות צריכות זו לזו, ואין הראשונים יכולין לומר להלקותו באנו והוה ליה חצי דבר לחזקיה דסבר לה כר"ע דאמר אין נהרגין, ולר' יוחנן דאמר נהרגין כרבנן).

אמר רב אסי עדי מכירה בנפש (ולא באו עידי גניבה על כך לפנינו) שהוזמו אין נהרגין, מתוך שיכול לומר עבדי מכרתיו וכתבו התוס', וא"ת אי לאו למקטליה קא אתו, אם יבאו עדים שאינו עבדו, אם כן למאי קא אתו וי"ל דאתו לקיים המקח. וא"ת אי דלא אתרו ביה למה לן טעמא דעבדי מכרתיו אלא ודאי אתרו ביה אם כן למקטליה קאתי וי"ל דאתרו ביה אחריני ואינהו לא ידעי, וכי האי גוונא הוה מצי לשנויי לעיל (מא). גבי נערה המאורסה.

אמר רב יוסף כמאן אזלא הא שמעתא דרב אסי? כר"ע, דאמר דבר ולא חצי דבר וכתבו התוס' סלק"ד דרב יוסף בדאתו עידי גניבה, וה"פ מתוך שהוא יכול לומר עבדי מכרתיו אם לא היו באים עידי גניבה, אם כן אין בעדותם ממש, וחצי דבר הוא. ואביי פריך ליה הא מתוך קאמר דמשמע הלשון דאפילו השתא נמי בתר דאתו עידי גניבה מצי למימר הכי (היינו שיכול לטעון טענה זאת אף שהם כאלו). אמר ליה אביי דאי כרבנן נהרגין הא מתוך קאמר (אפילו חצי דבר אין כאן, שהרי היה לו להציל נפשו מבית דין בטענה זו)? אלא, אפילו תימא רבנן, ובדלא אתו עידי גניבה

דין ממש כתיב להדיא בין דין לדין. בין דם לדם בין דם נדה, דם לידה, דם זיבה. בין דין לדין בין דיני נפשות, דיני ממונות, דיני מכות. בין נגע לנגע (שנחלקו) בין נגעי אדם (או) נגעי בתים (או) נגעי בגדים, 'דברי' (הוה) ליה למכתב דבר ריב וכתוב דברי ריבות, (לרבות...) אלו החרמים והערכין וההקדשות (שהן באין וחלים על ידי דיבור הפה). 'ריבת' זו השקאת סוטה (שהיא על ידי ריב שבינה ובין בעלה) ועריפת עגלה (שהחלל נהרג על ידי מריבה) וטהרת מצורע (שאף נגעים על ידי ריב של לשון הרע הם באים). 'בשעריך' זו לקט שכחה ופאה (שהן לעניים שכתוב בהן ואכלו בשעריך). 'וקמת' מבית דין (מדכתיב וקמת מכלל דביושבין עסקינן, והיינו בית דין שיושבין במקום הקבוע להם, עד עת האוכל ושם באין כל הצריכין לדין ולהוראה בכל עיר ועיר, ואזהר רחמנא לבית דין של אותה העיר שהמחלוקת ביניהם לילך ולישאל) 'ועלית' מלמד שבית המקדש גבוה מארץ ישראל וקמת ועלית אל המקום שמע מינה אין לך עיר בארץ ישראל שאין ירושלים גבוה ממנה כתבו התוס' לאו מכל א"י דאיכא עין עיטם דמידלי מיניה כדאמר בזבחים (נד): סבור למבנייה בעין עיטם דמידלי אי נמי כותלי בהמ"ק גבוה מעין עיטם שגובהן ק' אמה וארץ ישראל גבוה מכל הארצות (תנא דברייתא קא מסיק למלתיה ולאז מהאי קרא יליף ולקמן מפרש מנלן). 'אל המקום' מלמד שהמקום גורם וכתבו התוס' לאפוקי מצאן בבית פאגני והמרה עליהם כדאמרינן לעיל (יד:).

בשלמא בית המקדש גבוה מארץ ישראל דכתיב ועלית, אלא ארץ ישראל גבוה מכל הארצות מנא ליה? דכתיב לָכֵן הִנֵּה יָמִים בָּאִים נֹאֲמֵהּ וְלֹא יֵאָמֵר עוֹד חִיֵּהוּ אֲשֶׁר הִעֲלָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: כִּי אִם־חִיֵּהוּ אֲשֶׁר הִעֲלָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ צִפּוֹן וּמְכֹל הָאָרְצוֹת אֲשֶׁר הִדִּיחָם שָׁמָּה וְהִשְׁבִּתִּים עַל־אֲדָמָתָם (שמע מינה דאדמתם גבוה מכל הארצות דכתיב העלה).

נשים) ואחד יושב (למעלה הימנו כשעברו עזרת נשים ובאין לפני עזרת ישראל) על פתח העזרה, ואחד יושב בלשכת הגזית ושהיא בנויה בתוך העזרה, חציה בקודש וחציה בחול, כדאמרינן ביומא (כה:). באין לזה שעל פתח הר הבית (זקן זה שהורה בעירו ונחלק בית דין שבעירו עליו, והזיקו הכתוב לעלות לירושלים ולשאל, ובאין הוא ובית דין שבעירו לבית דין זה שעל פתח הר הבית, שהרי בו פוגעין תחילה) ואומר כך דרשתי, וכך דרשו חבירי, כך לימדתי וכך לימדו חבירי. אם שמעו אמר להם, ואם לאו באין להן לאותן שעל פתח עזרת. ואומר כך דרשתי וכך דרשו חבירי, כך לימדתי וכך לימדו חבירי, אם שמעו אמר להם, ואם לאו אלו ואלו באין לבית דין הגדול שבלשכת הגזית, שממנו יוצא תורה לכל ישראל, שנאמר מִן־הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְתָּר ה'. חזר לעירו, שנה ולמד בדרך שהיה למד פטור, ואם הורה לעשות חייב. שנאמר וְהָאִישׁ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה בְזוּזוֹן אִינוּ חַיִּיב עַד שִׁוְרָה לעשות, תלמיד שהורה לעשות (תלמיד שלא הגיע להוראה ונחלק על בית דין שבעירו, ובאו לבית דין הגדול ושאלו, וחזר לעירו והורה כבתחילה) פטור (שאינן לסמוך על הוראתו, והתורה לא חייבה אלא מופלא ומומחה לבית דין כדאמרינן בגמרא) נמצא חומר קולו (חומר שהחמירו עליו שאינו ראוי להוראה עד שיהא בן ארבעים שנה, נעשה לו קל לפוטרו מן המיתה).

(גמרא) תנו רבנן כִּי יִפְלֹא מִמֶּךָ דְּכָר [דף פז ע"א] במופלא שבבית דין הכתוב מדבר וכתבו התוס' מומחה למעוטי תלמיד, ואין זה כשאר מופלא דבכל דוכתין כדפרישית (טז:). 'ממך' זה יועץ (שנחלק בעיבור השנה הקרוי סוד ועצה) וכן הוא אומר (דגבי יועץ כתוב ממך) מִמֶּךָ יֵצֵא חֹשֶׁב עַל־ה' רָעָה יַעֲזֵן בְּלִיעֵל. 'דבר' זו הלכה (למשה מסיני, שאף עליה הוא נהרג) למשפט זה הדין (אם נחלק בדבר הלמד בדין גזירה שוה גם הוא נהרג, דאילו

הפורים. דאי להאי גיסא (אם אמרו בית דין שבלשכת הגזית שמעברים אחר הפורים, מעוברת כר' יהושע ור' פפייס, והוא אמר אינה מעוברת) קא שרי חמיץ בפסח נהקשו התוס', תימנה הא מ"ד עד הפורים מודה דאם עברוה אחר הפורים מעוברת דדוקא בניסן הוא דאמר (יב:) זה ניסן ואין אחר ניסן, אבל מאן דאמר עד הפורים מדרבנן בעלמא הוא דאסור כדמפרש בר"ה (ז.) מ"ט דמ"ד עד הפורים כיון דאמר מר שואלין בהלכות הפסח קודם הפסח ל' יום אתי לזולולי בחמיץ וכיון דאם עברוה כ"ע מודו דמעוברת לא קא שרי חמיץ בפסח] ואי להאי גיסא קא שרי חמיץ בפסח.

'דבר' זה הלכה, זו הלכות אחד עשר [יום אחרון של אחד עשר שבין נדה לנדה. קיימא לן אחד עשר יום שבין נדה לנדה הלכה למשה מסיני, משעברו שבעת ימי הנדה אינה חוזרת להיות נדה עד שיעברו אחד עשר יום, דכל דמים שרואה בהם דם זיבה הם, ואם ראתה בהם יום או יומים רצופים שומרת יום שלישי, ואם פסקה ולא ראתה בו טובלת בו ביום וטהורה, ואם ראתה שלשה ימים רצופים הויא זיבה לקרבן ולטבילת מים חיים. ואפליגו ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש בהלכות יום האחרון, ר' יוחנן אמר הלכה אחת נאמרה בו, ריש לקיש אמר שתי הלכות נאמרו בו ליחלק משלפניו, והך פלוגתא בשילהי (בסוף) מסכת נדה ואתמר בתרתי לישני, וחד מנייהו נקט הכא].

דאיתמר עשירי, רבי יוחנן אמר עשירי כתשיעי (מה הרואה בתשיעי צריכה להיות שומרת עשירי שהרי ראויה בצירוף שלשה לזיבה ושמא תראה בעשירי, הרי שנים, ותחזור ותראה באחד עשר הרי שלשה, אף הרואה בעשירי צריכה להיות שומרת אחד עשר, ואע"פ שעשירי אינו ראוי לצירוף שלשה, שאין שנים עשר מצטרף עמהם לזיבה, דהיכא דלא ראתה שלשה רצופין להיות זבה בהנך אחד עשר יום הוי יום שנים עשר תחלת נדה, והיינו דקאמר ר' יוחנן התם הלכתא אחד עשר, הלכה אחת נאמרה

תנו רבנן זקן ממרא אינו חייב אלא על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר על דבר שעיקרו מדברי תורה ופירושו מדברי סופרים. רבי שמעון אומר אפילו דקדוק אחד מדקדוקי סופרים.

מאי טעמא דרבי מאיר? גמר, דבר דבר, כתיב הכא כִּי יִפְּלֵא מִמֶּךָ דְבָר לְמִשְׁפָּט, וכתיב התם וְנִעַלְמָם דְבָר מֵעֵינֵי הַקֹּהֵל. מה להלן דבר שחייב על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת (כדילפינן בהוריות) אף כאן דבר שחייב על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת. ורבי יהודה על-פי התורה אֲשֶׁר יוֹרוּךְ עַד דַּאיכָא תוֹרָה וַיּוֹרוּךְ. ורבי שמעון אֲשֶׁר יִגְדֹּי לְךָ מִן-הַמְּקוֹם הַהוּא אִפִּילוּ כֹל דְהוּ.

אמר ליה רב הונא בר חיננא לרבא תרגמא לי להא מתניתא (דלעיל, דקתני דמיקטיל אכל הני דחשיב בה הלכה, וגזירה שוה, וערכים, והקדשות, וכולהו הנך דתנא בה) אליבא דרבי מאיר (דאמר אין חייב אלא על דבר שזדונו כרת...).

אמר ליה רבא לרב פפא פוק תרגמא ליה, כי יפלא במופלא שבבית דין הכתוב מדבר. 'ממך' זה יועץ, שיודע לעבר שנים ולקבוע חדשים. כדתנן הן העידו (כלומר אי אפלוגתא דהנך תנאי פליגי זקן ממרא ורבנן, הם העידו ר' יהושע ור' פפייס במסכת עדיות) שמעברים את השנה כל אדר (ואע"פ שלא נמלכו לעבר קודם הפורים וקראו את המגילה באדר הראשון ואחר כך ראו שהשנה צריכה להתעבר ועברוה) שהיו אומרים (לפיכך הוצרכו להעיד כן, שהיו שאר חכמים אומרים עד הפורים מעברין ושוב אין מעברין, וטעמא מפרש במסכת ר"ה דמן הפורים התחילו לדרוש בהלכות הפסח קודם לפסח דתניא שואלים בהלכות הפסח קודם לפסח שלשים יום, וכי מרחק להו לא צייתי לשלוחי בית דין, שכבר שמעו מן הדרשנים לעשות הפסח בסוף שלשים ואתי לזולולי בחמיץ) עד

כרת, שפעמים שרואה דם הירוק בתחלת נדותה ולבסוף שני ימים רואה דם אדום ופוסקת, והיא מתחלת למנות שבעה ימים מראיית דם ירוק, וטובלת ומשמשות עם בעלה שני ימים בנדותה לפי שדם הירוק טהור הוא והיה לה להתחיל למנות מראיית דם אדום כע"ז ביארו התוס' וחכמים מטהרין. דם לידה בפלוגתא דרב ולוי. דאתמר, רב אמר מעין אחד הוא (דם הבא בשבועיים של נקיבה שהוא טמא, ודם הבא לאחר שבועיים שהוא טהור, ממעין אחד הוא) התורה טמאתו (כל שבועיים) והתורה טיהרתו (לאחר שבועיים, וחזרה וטימאתו לאחר שכלין ימי טוהר). ולוי אמר שני מעיינות הן נסתם הטמא נפתח הטהור, נסתם הטהור נפתח הטמא (נסתם הטמא לאחר שבועיים ונפתח הטהור, וכשנסתם הטהור בסוף ימי טוהר נפתח הטמא, ואמרינן במסכת נדה, מאי בינייהו בשופעת מתוך שבועיים לאחר שבועיים, או מתוך שמונים לאחר שמונים, לרב אע"פ שלא פסק מעיינה בתוך שבועיים ויוצא דם לאחר שבועיים ממנה טהור, וללוי טמא עד שתפסוק שעה דנימא נסתם הטמא, והשופעת מתוך שמונים לאחר שמונים, לרב טמאה, ואע"פ שזהו מעין עצמו של ימי טוהר, וללוי טהורה עד שיפסוק מעין הטהור ויפתח מעין הטמא, ואי איפלוג זקן ממרא ורבנן בהא קאתי לידי כרת אי רבנן כרב והוא כלוי איכא כרת לאחר ימי טוהר, ואי רבנן כלוי והוא כרב איכא כרת בתחלת ימי טוהר, דרב לקולא ולוי לחומרא). דם זיבה בפלוגתא דרבי אליעזר ורבי יהושע. דתנן קישתה שלשה ימים בתוך אחד עשר יום וכתוב בפרשת זבה באחד עשר יום שכינ נדה לנדה, שהם הימים המביאין לידי זיבה ואשה כי יזוב זוב דמה ימים רבים, ותניא בנדה (לוי): דמה מחמת עצמה ולא מחמת ולד, מגיד שדם הקישוי שיצא קודם הולד מחמת צער הקישוי אינו מביאה לידי זיבה, וכל שכן דם שלאחר הולד, אבל אם ראתה

בו ליחלק משלפניו, ומאי איהו דלא בעי שימור להיות שומרת שנים עשר נגדו דהא לאו מימי זיבה הוא, אבל שזה לשלפניו להיות שימור לראיית עשירי, כשם שהעשירי שימור לראיית תשיעי) ורבי שמעון בן לקיש אמר עשירי כאחד עשר (מה אחד עשר לא בעי שימור שנים עשר שהרי אין השנים עשר מימי הזיבה, אף עשירי לא בעי שימור להיות שומרת אחד עשר, דלא נאמרה שומרת יום נגד יום אלא בראויה לצירוף שלישי, הלכך לריש לקיש שתי הלכות נאמרו ביום אחד עשר ליחלק משאר ימים שלפניו, אחת שאינו צריך שימור, ואחת שאין נעשה שימור לראיית עשירי. ואי אפלוג זקן ממרא ורבנן בהלכות אחד עשר כדאיפליגו ריש לקיש ור' יוחנן הוי דבר שזדונו כרת, על שומרת יום כנגד יום הייב כרת כדכתיב כל ימי זוב טומאה... ודרשינן ימי וכל ימי כתבו התוס', וא"ת ולרשב"ל אי אמר זקן ממרא כרבי יוחנן אמאי מיהייב הרי מחמיר הוא ואין כאן דבר שזדונו כרת וי"ל דמשכחת לה אי נגעה בככר של תרומה וקידש בו את האשה דאי טמא הוא אין בו שום פרוטה דלא חזי אלא להסקה ואינה מקודשת ואי טהור הוא יש בו שום פרוטה דחזי לאכילה ומקודשת). רבי יוחנן אמר עשירי כתשיעי, מה תשיעי בעי שימור אף עשירי בעי שימור. ריש לקיש אמר עשירי כאחד עשר, מה אחד עשר לא בעי שימור אף עשירי לא בעי שימור.

'משפט' זה הדין, [דף פז ע"ב] דין בתו מאנוסתו (כתבו התוס' בכולהו משכח פלוגתא בר מהאי, ורוצה לומר דאין זקן ממרא מודה בגזירה שזה זו). דאמר רבא, אמר לי רב יצחק בר אבודימי אתיא הנה הנה אתיא זמה זמה (לעיל פרישית לה גבי בתו מאנוסתו דמהאי דינא ילפינן, והוא דבר שזדונו כרת).

'בין דם לדם' בין דם נדה, דם לידה, דם זיבה. דם נדה בפלוגתא עקביא בן מהללאל ורבנן, דתנן דם הירוק, עקביא בן מהללאל מטמא (דם הירוק הוי דם הנדה, ואם אמר זקן ממרא כעקביא בן מהללאל מייתי לה לחיוב

עדים ובלא התראה, דאי איכא עדים והתראה הוי מיתת בית דין, ואי ליכא לא זה ולא זה הוי כרת]. דיני נפשות בפלוגתא דרבי ורבנן. דתניא, רבי אומר ונתתה נפש תחת נפש ממוזן (במתכוין להרוג את זה והרג את זה, ומיחייב ליה רבי ממוזן ורבנן פטרי, וכפלוגתא באלו הן הנשרפין, ואי תפסו יורשין דהרוג ממוזא דהורג ופטרי ליה זקן ממרא, וקידשו בו את האשה, לרבי מקודשת, לרבנן אינה מקודשת, ואי אתי איניש אחרינא וקידשה מקודשת לשני, הרי חיוב כרת בדבר) אתה אומר ממוזן, או אינו אלא נפש ממש, נאמר נתינה למעלה (גבי נוגף אשה הרה ונתן בפלילים דמי ולדות) ונאמר נתינה למטה, מה להלן ממוזן אף כאן ממוזן. דיני מכות בפלוגתא דרבי ישמעאל ורבנן. דתנן מכות בשלשה, משום רבי ישמעאל אמרו בעשרים ושלשה (ואם הלקוהו שלשה, לר' ישמעאל חייבין לו ממוזן כשאר חובל בחבירו ומקדש בו את האשה, ולרבנן בדין הלקוהו, ואם תפס ממוזנו וקידש בו אינה מקודשת).

בין נגע לנגע בין נגעי אדם, נגעי בתים, נגעי בגדים. נגעי אדם בפלוגתא דרבי יהושע ורבנן דתנן אם בהרת קדם לשער הלבן טמא, אם שער לבן קדם לבהרת טהור, ספק (אם זה קדם אם זה קדם) טמא. רבי יהושע אומר כהה (פירש רש"י כאילו כהה הנגע דהוי מסימני טהרה כשמשנתנה הלבן לאחר הסגר, ולרבנן אם נכנס למקדש חייב כרת, ולר' יהושע פטור. התוס' הביאו את פי' רש"י וכתבו ולא יתכן דאכי האי גוונא לא מחייב זקן ממרא (שכתי לר"מ חייב זקן ממלא רק על דכל שזונו כרת וסגנתו טמאת) כיון שהוא בעולה ויורד דתנן בהוריות (ט.) מביאין עולה ויורד על טומאת מקדש וקדשיו ויש לפרש כדפרישית לעיל בכבר של תרומה (פז. ד"ה ולסז"ל). עוד כתבו התוס', פירש רש"י כאילו כיהה הנגע דהוא מסימני טהרה כשמשנתנה בו לובן שלו לאחר הסגר. וקשה היכי פריך בנזיר (סה:) ודילמא כיהה וטמא, הא לפירושו כל כיהה טהור, ועוד אי כיהה וטמא היינו ת"ק. ונראה כגירסת ר"ח קהה בקו"ף ול"ג אומר כלומר ר' יהושע הקשה ודקדק בדבר כמו הקהה את שיניו וכן מקהו אקהייתא

שלשה ימים רצופין בהן מתוך קושי, ושפתה קודם יציאת הולד יום אחד מעת לעת ששקטה ונחה מצערה, ואחר כך ילדה בין מתוך קושי בין מתוך שופי הרי זו יולדת בזוב, לפי שכיון שלאחר שלשה שפתה איגלאי מילתא דלאו מחמת ולד אתא, ונעשית בהן זבה למנות שבעה נקיים כדין זבה, וכל זמן שלא תספור שבעה נקיים לא יהא דם שלה דם טוהר, ואפילו לאחר שבועיים, ואחר מלאת שמונים שלה צריכה שני קרבנות, אחד ללידתה ואחד לזיבתה]. אם שפתה מעת לעת וילדה הרי זו יולדת בזוב, דברי רבי אליעזר, ורבי יהושע אומר לילה ויום (אבל מעת לעת לא חשיב שופי אם שפתה משש שעות של שלישי עד שש שעות של רביעי, הואיל והוה ליה מקצת קושי ביום השופי לא הויא יולדת בזוב, ור' אליעזר לחומרא, ור' יהושע לקולא, והיינו דבר שזדונו כרת) כלילי שבת ויומו (פתבו התוס' לאפוקי יום תחלה ואח"כ לילה אלא א"כ שפתה לילה שלם ואחר כך יום שלם כלילי שבת ויום שהיום הולך אחר הלילה). ששפתה מן הצער (ואין אנו חוששין אם לא שפתה מן הדם) ולא מן הדם.

בין דין לדין בין דיני ממונות, דיני נפשות דיני מכות. דיני ממונות בפלוגתא דשמואל ורבי אבהו, דאמר שמואל שנים שדנו דיניהם דין, אלא שנקראין בית דין חצוף. ורבי אבהו אמר לדברי הכל אין דיניהן דין [וכיון דאפיקו הני בי תרי ממוזא מהאי ויהבו להאי בדינא דידהו, והלך זה וקידש אשה באותו ממוזן לשמואל מקודשת, לר' אבהו אינה מקודשת דהוה ליה קידשה בגזל, וקיימא לן בקידושין (גב.) גבי מעשה דחמש נשים שנתקדשו בכלכלה קידשה בגזל אינה מקודשת, דהשתא אתי לידי כרת, אי רבנן כשמואל וזקן ממרא כר' אבהו, ואי נמי רבנן כר' אבהו וזקן ממרא כשמואל אתי לידי כרת דקא משוי להו קידושין, ואי אתי איניש אחרינא לבתר הכי וקדשה מפיך לה מבתרא בלא גט, והוה ליה דבר שזדונו כרת בלא

ערך לפחות מבין חדש, וגמר ואמר לשם דמים, ולרבנן פטור, ואם בא גיזבר ומשכנו לר"מ הוי הקדש, ואין אשה מתקדשת בו אלא אם כן יודע בו כדתנן (קידושין נב:) ובהקדש במזיד קידש, בשוגג לא קידש, ולרבנן לא הוי הקדש והרי הוא של בעלים לקדש בו האשה, והאחר שקדש בו אינה מקודשת. **אי נמי** לר"מ הוי הקדש והנהנה ממנו מביא אשם מעילות, והרי אותו אשם קדש קדשים והאוכלו בטומאת גופו חייב כרת, ולרבנן לא הוי הקדש והרי של בעלים הוא והנהנה ממנו לא מעל, ואם הביא אשם מעילות חולין לעזרה הוא, ואין חייבין עליו משום טומאה) וחכמים אומרים לא אמר כלום. תחרמים בפלוגתא דרבי יהודה בן בתירה ורבנן. דתנן, רבי יהודה בן בתירה אומר סתם חרמים לבדק הבית (ומועלין בהן) שנאמר **כָּל־חָרָם קָדֶשׁ־קְדָשִׁים** הוא להן, וחכמים אומרים סתם חרמים לכהן (ואין מועלין בהם) שנאמר **כָּשָׁה תַחַרֵּם לַכֹּהֵן תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ**. אם כן מה תלמוד לומר **קָדֶשׁ־קְדָשִׁים הוּא לָהֶן**, שחל על קדשי קדשים [כדתנן (ערכין כה):] מחרים אדם את קדשיו, 'אם נדר' נותן דמיהם, 'ואם נדבה' נותן את טובתם כפי חלק שיש לו בה, כדמפרש במסכת ערכין בפרק המקדיש ועל קדשים קלים. הקדשות בפלוגתא דראב"י ורבנן. דתניא, ראב"י אומר אפילו צינורא (מזלג קטן שטווין בו זהב) של הקדש צריכה עשרה בני אדם לפדותה (כדמפרש בפ"ק, עשרה כהנים כתובין בפרשה, אם נפדית בפחות מעשרה בני אדם עדיין הקדש היא ומועלין בה, ולרבנן אין מועלין בה).

'ריבת' זה השקאת סוטה ועריפת העגלה וטהרת מצורע. השקאת סוטה בפלוגתא דרבי אליעזר ורבי יהושע. דתנן המקנא לאשתו (אל תסתרי עם איש פלוני) ר"א אומר מקנא על פי שנים, ומשקה על פי עד אחד או על פי עצמו [שבא ואמר אני ראיתיה שנסתרה, ואם לא השקה נאסרת

בשוקא (יבמות קי): מאספים אסופות של בני אדם כלומר עמדו למניין, ולא ידע הש"ס אם להביא ראייה לת"ק או לסתור ולהכי בעי מאי קיהה וקאמר קיהה וטיהר **ובירושלמי** (תיקון הגי' עפ"י המהלך"א, שלשון 'מיהו' (מגומגס) דריש שבועות משמע דיש כיהה טמא דאמר התם והתורה אמרה והנה כהה הנגע הכהה טמא וכהה מן הכהה טהור). **מאי כהה?** אמר רבא כהה טהור. נגעי בתים בפלוגתא דראב"ש ורבנן. דתנן, ראב"ש אומר לעולם אין הבית טמא עד שיראה כשני גריסין על שתי אבנים, בשתי כתלים, בקרן זוית, ארכו כשני גריסין ורחבו כגרים (שיעור הנגע כגרים על גרים, וכתוב את האבנים אשר בהן הנגע שיהא הנגע על שתי אבנים על כל אחד ואחד שיעור נגע, על שתי כתלים ובקרן זוית, כגון מקצוע דרומית מזרחית אורכו כשני גריסין ורחבו כגרים, שיהא בקיר הדרומי גרים וכן בקיר המזרחי, והנגע כולו מחובר כאחד). **מאי טעמא דראב"ש** (דבעי קרן זוית)? כתיב (ומראיהן שפל מן הקיר וכתוב והנה הנגע בקירות הבית) קיר וכתוב קירת. איזהו קיר שהוא כקירות הוי אומר זה קרן זוית. נגעי בגדים בפלוגתא דרבי נתן בן אבטולמוס ורבנן. דתניא, רבי נתן בן אבטולמוס אומר מנין **[דף פח ע"א]** לפריחה בבגדים (אם פרוח תפרח הצרעת ונתמלא כל הבגד) שהיא טהורה, נאמרה קרחת וגבחת בבגדים. מה להלן פרח כולו טהור (דכתיב אם פרוח תפרח הצרעת...) אף כאן פרח כולו טהור (ופליגי רבנן עליה, והיכא דפרחה בבגד כולו והכניסו למקדש, או הנוגע בו נכנס למקדש לרבנן חייב ולר' יונתן פטור).

'דברי' אלו הערכין והחרמים והקדישות. הערכין בפלוגתא דר"מ ורבנן. דתנן המעריך פחות מבין חדש (אמר על פחות מבין חדש ערכו עלי, והתורה לא נתנה לו ערך דגבי ערכין כתיב ואם מבין חדש...) ר"מ אומר נותן דמיו (כמה שהוא נמכר בשוק, דקסבר אין אדם מוציא דבריו לכטלה, ויודע שאין

אומרים שלש לעני וארבע לבעל הבית. פיאה בפלוגתא דרבי ישמעאל ורבנן. דתנן מצות פיאה להפריש מן הקמה (דכתיב לא תכלה אלא הנח לפניהם והם יקצרוהו) לא הפריש מן הקמה יפריש מן העומרין, לא הפריש מן העומרין יפריש מן הכרי עד שלא מירחו, מירחו (בכרי, נתחייב במעשר דנגמרה מלאכתו) מעשר (תחילה את הכרי מכל מעשרותיו) ונותן לו (את הפאה) (שיעור פלס) שאילו הפרישה (קודם לכן) לא היו עניים צריכין לעשרה, דלקט שכחה פאה פטורין מן המעשר כתבו התוס' ואפילו למאן דאית ליה ברירה כל זמן שלא הפריש פיאה ולא ביררה היה הכל שלו ונתחייב הכל במעשר ושוב לא יפטר. וא"ת תרומה נמי לתני שתורם ונותן לו (מלוע הסנא) אלמך מעשך ונותן לו' היה לו לומר 'תורם ומעשך ונותן לו' וכ"ת דתרומה בלאו הכי יפריש העני דכל פיאה חייבת בתרומה, חדא דאם כן הרי הוא מקדים מעשר לתרומה גדולה, ועוד דתנן במסכת תרומות (א,ה) אין תורמין מן הלקט מן השכחה ומן הפיאה וי"מ דלחכי לא תני תורם דאפילו הפקר לאחר מירוח פטור מן התרומה דתנן (כתב המהרש"א שאין משנה כזאת, אלל הוא כתיבתא זינש למי פ"ג) פירות ממורחין בשדה מכונסין אסורים משום גזל מפוזרים מותרין, בין כך בין כך חייבין במעשר ופטורים מן התרומה. וליתא דבירושלמי מפרש דלחכי פטורין מן התרומה, לפי שאי אפשר לגרור שתעקר אלא אם כן נתרמה ממנו תרומה גדולה לפיכך אין צריך לתרום כשמצא פירות דמסתמא הופרשה מהם תרומה גדולה. ונראה לפרש דמשום דתרומה דבר מועט לא חש להזכיר. משום רבי ישמעאל אמרו אף מפריש מן העיסה (אם טחנה ולשה, ולת"ק טחנה פטור, דקנייה בשנינו, ואם בא עני ונטל כדי פאה משטחנה, לר"י לא הוי גזל, לרבנן הוי גזל).

ישלשה בתי דינין... אמר רב כהנא הוא אומר מפי השמועה והן אומרין מפי השמועה אינו נהרג, הוא אומר כך הוא בעיני והן אומרין כך הוא בעינינו אינו נהרג. וכל שכן הוא אומר מפי השמועה והן אומרין כך הוא בעינינו אינו נהרג, עד שיאמר כך הוא בעיני והן אומרין מפי השמועה. תדע, שהרי לא הרגו את עקביא בן מהללאל [נחלק על חכמים בלשכת הגזית בארבעה דברים

עליו, ותנן (סוטה כד.) אלו לא שותות ולא נוטלות כתובתן האומרת איני שותה] רבי יהושע אומר מקנא על פי שנים, ומשקה על פי שנים (והיבא דליבא עידי סתירה ואמרה איני שותה לר"א אין לה כתובה, לר"י יש לה כתובה, שאינה נאסרת עליו, ואם מכרה לאחר כתובתה קנה, ואם תופס ממונו של זה כדי כתובה הרי הוא שלו לקדש בו את האשה, ולר"א הוי גזל ולא קידש] עריפת עגלה בפלוגתא דרבי אליעזר ור"ע. דתנן מאין היו מודדין (לידע אי זו עיר קרובה אל החלל) ר"א אומר מטיבורו (ואותה שקרובה לטבורו תביא את העגלה ולא הקרובה לחוטמו) ר"ע אומר מחוטמו (ובמסכת סוטה מפרש טעמא, מר סבר עיקר חיותיה באפיה, ומר סבר עיקר חיותיה בטבוריה). רבי אליעזר בן יעקב אומר ממקום שנעשה חלל מצוארו [דהיינו מצואריה, דסתם חלל מן הצואר כדמפרש התם לתת אותך על צוארי חלל רשעים, ותנן (קידושין נז) המקדש בעגלה ערופה אינה מקודשת, ואם מדד זקן ממרא מטיבורו ובית דין מחוטמו והביאו אלו עגלה ואלו עגלה, למר זו עגלה אסורה ואין מקדשין בה, וזו אינה עגלה ומקדשין בה, ולמר הוי טהרת מצורע בפלוגתא דר"ש ורבנן. דתנן אין לו בהן יד, בהן רגל, אוזן ימנית אין לו טהרה עולמית (דבעינן קרא כדכתב, כדאמרן בנגמר הדין). רבי אליעזר אומר נותן לו על מקומו (על מקום הבוהן נותן דם האשם וטהור ליכנס למקדש ולאכול קודש, דהיינו זדונו כרת) ויוצא, ר"ש אומר נותן על של שמאל ויוצא.

'בשעריך' זה לקט שכחה פיאה. לקט דתנן שני שבלין לקט, שלשה אינן לקט (שאינן דרך להפקירן). שכחה שני עומרין שכחה, שלשה אינן שכחה (בסיפרא יליף מקראי בפרשת שכחה, ואם נחלק זקן ממרא ואמר אף שלשה שכחה, ובא עני ונטלן ובא בעל הבית ונטלן הימנו, לזקן ממרא הוי גזל ואין מקדשין בו אשה, ולרבנן מקודשת). ועל כולן בית שמאי

עירות ישראל. הוצרך הדבר לשאול שואלין מבית דין שבעיר, אם שמעו אמרו להן, ואם לאו באין לזה שסמוך לעיר. אם שמעו אמרו להם, ואם לאו באין לזה שעל פתח הר הבית. אם שמעו אמרו להם, ואם לאו באין לזה שעל פתח העזרה. ואומר כך דרשתי וכך דרשו חבירי, כך למדתי וכך למדו חבירי. אם שמעו אמרו להם, ואם לאו ואלו באין ללשכת הגזית, ששם יושבין מתמיד של שחר עד תמיד של בין הערבים. ובשבתות ובימים טובים יושבין בחיל (מפני שהעם רב ומקום צר להם בלשכה, אי נמי שלא יהו נראים כיושבין בדין, שבלשכת הגזית היו דנים, וזה עיקר). נשאלה שאלה בפניהם, אם שמעו אמרו להם, ואם לאו עומדין למנין. רבו המטמאים טמאו, רבו המטהרין טהרו. משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן רבו מחלוקת בישראל, ונעשית תורה כשתי תורות. משם כותבין ושולחין בכל מקומות כל מי שהוא חכם ושפל ברך ודעת הבריות נוחה הימנו יהא דיין בעירו. משם מעלין אותו לתר הבית (להיות דיין בהר הבית כשמת אחד מהם, ויושב שם עד שמת אחד משל עזרה ומעלין את זה שם, וכולן יש בהם מעלה זה מזה) משם לעזרה, משם ללשכת הגזית. שלחו מתם איזהו בן העולם הבא, ענוותן ושפל ברך, שייף (שוחה) עייל (נכנס) שייף ונפיק (יוצא), וגרים באורייתא תדירא, ולא מחזיק טיבותא לנפשיה. יהבו ביה רבנן עינייהון ברב עולא בר אבא.

חזר לעירו ושנה' תנו רבנן אינו חייב עד שיעשה כהוראתו, או שיורה לאחרים ויעשו כהוראתו. בשלמא יורה לאחרים ויעשו כהוראתו מעיקרא (קודם שבא לבית דין שבלשכת הגזית לישראל) לאו בר קטלא הוא [לא הוה מיהייב קטלא כל כמה דלא עביד איהו גופיה (למי עזיל איהו גופיה, חייב לא מדין סולא, אלא שפועל עזר עזירה)] והשתא בר קטלא הוא (על דין זקן ממנה). אלא שיעשה כהוראתו, מעיקרא נמי בר קטלא הוא (אם עושה

במסכת עדיות (הו) שהיה אומר לבנו בשעת מיתתו חזור כך בארבעה דברים שהייתי אומר, אמר לו אבא, ואתה מפני מה לא חזרתה בהם, אמר לו אני שמעתי מפי המרובים, והם שמעו מפי המרובים, הם עמדו בשמועתך, ואני עמדתי בשמועתך, אבל אתה שמעת מפי היחיד...] **ורבי אלעזר אומר** אפילו הוא אומר מפי השמועה, והן אומרים כך הוא בעינינו נהרג, כדי שלא ירבו מחלוקות בישראל. ואם תאמר מפני מה לא הרגו את עקביא בן מהללאל, מפני שלא הורה הלכה למעשה.

תנן כך דרשתי וכך דרשו חבירי, כך למדתי וכך למדו חבירי. מאי לאו דהוא אמר מפי השמועה, והם אומרים כך הוא בעינינו? לא, הוא אומר כך הוא בעיני, והם אומרים מפי השמועה.

תא שמע דאמר רבי יאשיה שלשה דברים סח לי זעירא מאנשי ירושלים. בעל שמחל על קינויו (שקינא לאשתו אל תסתרי עם פלוני) קינויו מחול (ואם נסתרה אינה נאסרת עליו **כתבו התנאים** היינו דוקא קודם שנמחקה המגילה אבל לאחר מיכן אין יכול למחול) [דף פח ע"ב] בן סורר ומורה (אף לאחר שהתרו בו וקלקל, והלקוהו וחזר וקלקל, ולא הביאוהו לבית דין) שרצו אביו ואמו למחול לו מוחלין לו (שהכתוב תלה בהם ותפשו בו) זקן ממרא שרצו בית דינו למחול לו מוחלין לו. וכשבאתי אצל חבירי שבדרום, על שנים הודו לי, על זקן ממרא לא הודו לי, כדי שלא ירבו מחלוקות בישראל! תיובתא (מדתלי טעמא בשלא ירבו מחלוקת ש"מ אפילו הוא אומר מפי השמועה, והן אומרים כך הוא בעינינו).

תניא, אמר רבי יוסי מתחילה לא היו מרבין מחלוקת בישראל, אלא בית דין של שבעים ואחד יושבין בלשכת הגזית, ושני בתי דינים של עשרים ושלושה, אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה, ושאר בתי דינים של עשרים ושלושה יושבין בכל

יושבין בעיגול כמו חצי גורן כדי שיהא הראש רואה את כולן סנהדרין (א.ג.) ב. וכיצד דנין זקן ממרא, בעת שיפלא דבר ויורה בו חכם המגיע להוראה בין בדבר שיראה בעיניו בין בדבר שקבל מרבותיו, הרי הוא והחולקין עמו עולין לירושלים ובאין לבית דין שעל פתח הר הבית, אומרים להן בית דין כך הוא הדין, אם שמע וקבל מוטב ואם לאו באין כולן לבית דין שעל פתח העזרה ואומרים להם גם הם כך הוא הדין, אם קבלו ילכו להן ואם לאו כולן באין לבית דין הגדול ללשכת הגזית שמשם תורה יוצאת לכל ישראל שנאמר מן המקום ההוא אשר יבחר ה', ובית דין אומר להם כך הוא הדין ויוצאין כולן, חזר זה החכם לעירו ושנה ולמד כדרך שהוא למוד הרי זה פטור, הורה לעשות או שעשה כהוראתו חייב מיתה ואינו צריך התראה, אפילו נתן טעם לדבריו אין שומעין לו אלא כיון שבאו עדים שעשה כהוראתו או שהורה לאחרים לעשות גומרין דינו למיתה בבית דין שבעירו, ותופסין אותו ומעלין אותו משם לירושלים, ואין ממיתין אותו בבית דין שבעירו ולא בבית דין הגדול שיצא חוץ לירושלים אלא מעלין אותו לבית דין הגדול שבירושלים, ועד הרגל משמרין אותו וחונקין אותו ברגל, שנאמר וכל ישראל ישמעו וייראו מכלל שצריך הכרזה, וארבעה צריכין הכרזה, זקן ממרא, ועדים זוממין, והמסית, ובן סורר ומורה, שהרי בכולן נאמר ישמעו וייראו ממרים (ג.ה.) ג. אין זקן ממרא חייב מיתה עד שיהא חכם שהגיע להוראה סמוך בסנהדרין ויחלוק על בית דין בדבר שזודונו כרת ושגנתו חטאת או בתפילין ויורה לעשות כהוראתו, או יעשה הוא על פי הוראתו ויחלוק עליהן והן יושבין בלשכת הגזית, אבל אם היה תלמיד שלא הגיע להוראה והורה לעשות פטור, שנאמר כי יפלא ממך דבר למשפט מי שלא יפלא ממנו אלא דבר מופלא ממרים (ג.ה.) ד. זה שחלק על בית דין הגדול בדבר שחייבין על זודונו כרת

עבירה שיש בה מיתת בית דין הוה (מיקטיל)? התינה היכא דאורי בחלב ודם, דמעיקרא לאו בר קטלא הוא (טאין נעניכות אלו חיונ מיתא) והשתא בר קטלא הוא (נגלל המלאתו את פי הכית לין). אלא היכא דאורי בחייבי מיתות בית דין, מעיקרא נמי בר קטלא הווא? מעיקרא בעי התראה, השתא לא בעי התראה. מסית דלא בעי התראה (אם היה מסית ומורה טעם היתר ולומר אין בלשון הזה הסתה, מעיקרא נמי מקטיל בלא התראה) מאי איכא למימר (פתבו התוס' לאו אליבא דר"מ פריך דאמסית לא מיהייב דאין בו כרת)? מעיקרא אי אומר טעמא (לזכותא לאצוליה) מקבלינן מיניה, השתא אי אומר טעמא לא מקבלינן מיניה (שהרי שמע מפי בית דין שלא לעשות והמרה).

פסק הרמב"ם א. כמה בתי דינין קבועין יהיו בישראל וכמה יהיה מניינן, קובעין בתחלה בית דין הגדול במקדש, והוא הנקרא סנהדרין גדולה ומניינם שבעים ואחד, שנאמר אספה לי שבעים איש מזקני ישראל ומשה על גביהן שנאמר והתיצבו שם עמך הרי שבעים ואחד, הגדול בחכמה שבכולן מושיבין אותו ראש עליהן והוא ראש הישיבה והוא שקורין אותו החכמים נשיא בכל מקום והוא העומד תחת משה רבינו, ומושיבין הגדול שבשבעים משנה לראש ויושב מימינו והוא הנקרא אב בית דין ושאר השבעים יושבין לפניו כפי שניהם וכפי מעלתם, כל הגדול מחבירו בחכמה יהיה קרוב לנשיא משמאלו יותר מחבירו, והם יושבין בכמו חצי גורן, בעיגול כדי שיהיה הנשיא עם אב בית דין רואין כולן, ועוד מעמידין שני בתי דינין של עשרים ושלושה עשרים ושלושה אחד על פתח העזרה ואחד על פתח הר הבית, ומעמידין בכל עיר ועיר מישראל שיש בה מאה ועשרים או יותר סנהדרין קטנה ויושבת בשער העיר שנאמר והציגו בשער משפט, וכמה יהיה מניינם עשרים ושלושה דינים והגדול בחכמה שבכולן ראש עליהן והשאר

משבטל בית דין הגדול רבתה מחלוקת בישראל זה מטמא ונותן טעם לדבריו וזה מטהר ונותן טעם לדבריו זה אוסר וזה מתיר ממרים (א,ד).

משנה חומר בדברי סופרים מבדברי תורה האומר אין תפילין, כדי לעבור על דברי תורה פטור (דאין זו הוראה, דזיל קרי בי רב הוא). חמש טוטפות (שאע"פ שאין דבר זה אלא...) להוסיף על דברי סופרים חייב (דמדרש דסופרים הוא לטטפת לטטפת לטוטפות הרי כאן ארבע).

(גמרא) אמר רבי אלעזר אמר רבי אושעיא אינו חייב אלא על דבר שעיקרו מדברי תורה ופירושו מדברי סופרים, ויש בו להוסיף (על מה שפירשו חכמים) ואם הוסיף גורע (ופוסל הראשון בתוספתו). ואין לנו אלא תפילין (שעיקרן בתורה, ופירושן מדברי סופרים שהם ארבעה בתים, ויש להוסיף חמשה או יותר, ואם הוסיף גורע, דקא עבר בבל תוסיף ולא עבד מצוה) אליבא דרבי יהודה [אמר ר' אושעיא למילתיה דאמר לעיל עד דאיכא תורה ויורוך. ואית דאמרי אין לנו אלא תפילין ואליבא דר' יהודה דאמר צריך להדביק, במנחות (ד:). ולא נהירא לי דההיא בתפילין של יד קאי, ומתניתין טוטפות תאני והיינו דראש ועוד, מדקא מקשי בסיפא, אי דעבד ארבעה בתים... שמע מינה בשל ראש קיימין, דאי בשל יד בית אחד הוא דקא הוי כתבו התוס' כל הנך דרשות דדרשינן לעיל מקרא דכי יפלא (לעת ר"מ דזעינן דלדכר שזונו כרת וסגנתו מטלת) לא חייש (שהכי כאן שמשמע שזון ממלא שיד רק בתפילין)].

והאיכא לולב, דעיקרו מדברי תורה, ופירושו מדברי סופרים, ויש בו להוסיף, ואם הוסיף גורע? בלולב מאי סבירא לך, אי סבירא לך דלולב אין צריך אגד, האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי (ואין זה גורע) ואי סבירא לך דצריך אגד גורע ועומד הוא (דמתחילתו לא עשה כהוגן, שאגד שם תוספת מצוה, ואנן בעינן גורע דהשתא שהיה מתחילתו כשר

ועל שגגתו הטאת, בין שהיו הן אוסרים והוא מתיר בין שהיו הן מתירין והוא אוסר הרי זה חייב מיתה, אפילו הוא היה אומר מפי הקבלה ואמר כך קבלתי מרבתי והן אומרים כך נראה בעינינו שהדין נותן, הואיל ונשא ונתן עליהן בדבר ועשה או שהורה לעשות הרי זה חייב, ואין צריך לומר אם הם מורים מפי הקבלה, וכן אם חלק עליהם בגזרה מן הגזרות שגזרו בדבר שיש בשגגתו הטאת וזדונו כרת, כגון שהתיר החמץ ביום ארבעה עשר בניסן בשעה ששית, או אסרו בהנאה בשעה חמישית, הרי זה חייב מיתה וכן כל כיוצא בזה ממרים (ד,א). ה. אבל זקן ממרא האמור בתורה הוא חכם אחד מחכמי ישראל שיש בידו קבלה ודן ומורה בדברי תורה כמו שידונו ויורו כל חכמי ישראל שבאת לו מחלוקת בדין מן הדינים עם בית דין הגדול, ולא חזר לדבריהם אלא חלק עליהם והורה לעשות שלא כהוראתן, גזרה עליו תורה מיתה ומתודה ויש לו חלק לעולם הבא, אף על פי שהוא דן והן דנים הוא קבל והם קבלו הרי התורה חלקה להם כבוד, ואם רצו בית דין למחול על כבודן ולהניהו אינן יכולין כדי שלא ירבו מחלוקת בישראל ממרים (ג,ד). ו. כשהיה בית דין הגדול קיים לא היתה מחלוקת בישראל, אלא כל דין שנולד בו ספק לאחד מישראל שואל לבית דין שבעירו אם ידעו אמרו לו, אם לאו הרי השואל עם אותו בית דין או עם שלוחיו עולין לירושלים ושואלין לבית דין שבהר הבית אם ידעו אמרו לו אם לאו הכל באין לבית דין שעל פתח העזרה, אם ידעו אמרו להן ואם לאו הכל באין ללשכת הגזית לבית דין הגדול ושואלין, אם היה הדבר שנולד בו הספק לכל, ידוע אצל בית דין הגדול בין מפי הקבלה בין מפי המדה שדנו בה אומרים מיד, אם לא היה הדבר ברור אצל בית דין הגדול דנין בו בשעתן ונושאים ונותנים בדבר עד שיסכימו כולן, או יעמדו למנין וילכו אחר הרוב ויאמרו לכל השואלים כך הלכה והולכין להן,

האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי, ואי עביד
 חמשה בתי גרוע ועומד הוא? האמר רבי
 זירא בית חיצון (הרזעי) שאינו רואה את
 האויר (כגון שהוסיף בית חמישי עליהם בצדו
 או דבר אחר) פסול (אם כן תפילין התנאי של זאס
 הוסיף גורע), שמלכתחילה היו התפילין כשכות ועל ידי
 הסוספה נפסלו). **פסק הרמב"ם** אחד שנחלקו
 בדבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו
 חטאת... ואם לא תביא המחלוקת לידי כך
 הרי זה פטור, הוין ממצות תפילין בלבד,
 כיצד הורה להוסיף טוטפת חמישית בתפילין
 ויעשנה חמש טוטפות הרי זה חייב, והוא
 שיעשה בתחילה ארבעה בתים כהלכתן זה
 ויביא חמישית וידבק בחיצון, שהבית החיצון
 שאינו רואה את האויר תמיד פסול, וחייב זקן
 ממרא על דבר זה הלכה מפי הקבלה, אבל
 אם נחלקו בשאר מצות כגון שחלק בדבר
 מדברי לולב או ציצית או שופר זה אומר
 פסול וזה אומר כשר, זה אומר יצא ידי
 חובתו וזה אומר לא יצא, זה אומר טהור וזה
 אומר שני לטומאה הרי זה פטור מן המיתה,
 וכן כל כיו"ב השנת הראב"ד, א"א זה שבוש, לדעת
 ר"מ הוא דבעינן דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת
 ובתפילין פטור, ולדעת רבי יהודה הוא שחייב בתפילין
 והוא הדין לולב וציצית שהתוספת פוסל את העיקר,
 שאם הוסיף ולא פסל אע"פ שהעביר אותם בכל תוסף
 כיון שהעשה מתקיים אינו חייב, ומה שאמרו בגמ'
 בלולב וציצית גרוע ועומד הוא, לא אמרו כדי לפוטרו
 עליהם אלא שאינן דומות לתפילין למוסיף גרוע שהרי
 אפילו קודם התוספת לא היה בהם תועלת שהרי
 צריכין קשר ואגד ורבי אושעיא שאמר השמועה ורבי
 אלעזר תלמידו הוא שאומר אין לנו אלא תפילין כלומר
 שזה הלשון לא נמצא אלא בתפילין, ואם תאמר בלולב
 וציצית נמו משכחת לה שאגד ארבעה מינין והוסיף
 החמישי וקשר ה' חוטין והוסיף התשיעי זה אינו כלום
 וכיון דצריכין אגד וקשר אם הוסיף אחר האגד לדברי
 הכל האגד אין בהם ממש שהרי יש בהן משום תעשה
 ולא מן העשוי שהאגד משלים המצוה וצריך להתירו
 ולחזור ולקשור ויש שאומרים דוקא בתפילין משום
 דכתיב ע"פ התורה וכתיב לא תסור מן הדבר, צריך
 שיהא שם הדבר ולא יסור ממנו שלא יפסול אותו
 בתוספתו ואם היה גרוע הרי אין שם דבר ולא ימצא
 זה אלא בתפילין ולדעת רבי יהודה דמחייב על הוראת
 מצות עשה ואומר אני דמודה רבי יהודה בחייבי

ופוסלו בתוספתו כתבו התוס' משמע דאי סבירא
 לן דצריך אגד לא אמרינן האי לחודיה קאי והאי
 לחודיה קאי, והכי נמי אמרינן בסוכה (לא). דקאמר רבי
 יהודה אין אוגדין את הלולב אלא במינו, מאי טעמא,
 דכיון דאמר ר' יהודה לולב צריך אגד אי עבדי ליה
 ממין אחר הוה ליה ה' מינין. ותימא דאמר התם
 (שם): ד' מינין שבלולב כשם שאין פוחתין מהן כך אין
 מוסיפין עליהם ופריך פשיטא, ומשני, מהו דתימא
 הואיל ואמר רבי יהודה לולב צריך אגד אי אייתי מינא
 אחריןא האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי קמ"ל, מאי
 קא תלי טעמא דהאי לחודיה קאי משום דלולב צריך
 אגד, אדרבה מטעם זה יש לנו לומר יותר דאסור.
 ומיהו י"ל דהתם בדמנח ליה חוין לאגד. אבל קשה
 דמשמע דמסיק לר' יהודה דלא אמר האי לחודיה וכ"ש
 לרבנן, והכא משמע דלרבנן אמר האי לחודיה קאי וי"ל
 דהתם מדרבנן אסור (אבל נאמת מלאווייתא אין נזה
 מקום כל תוסף). ור"ח ל"ג התם הואיל ואמר ר'
 יהודה, וזהו לשונו מהו דתימא הואיל ואמרו חכמים בין
 אגוד בין שאינו אגוד כשר הלכך אין צריך אגד, והאי
 יתירה דמוסיף על הד' לחודיה קאי ולא מיפסל ביה
 קמ"ל. ומיהו תימא אמאי לא משכח לולב לרבי
 יהודה בכי האי גוונא שאגד ג' מינין בפני עצמן
 (כתקנתו, היינו לזכ מהלכתו) דנעשה בכשרות, ואחר כך
 אגד עמהן מין אחר דהוה ליה מוסיף גורע. ויש לומר
 כיון דקודם נטילתו נפסל הוה ליה גרוע ועומד, אבל
 תפילין אם הניחן בראשו בכשרות, והניח גבייהו בית
 חמישי, הרי זה מוסיף גרוע שפוסלן ומבטל מצות שעל
 ראשו, ולא דמי ללולב, דאם נטלו ובעודו בידו הוסיף
 מין חמישי אין זה מבטל מצותו דמדאגביה נפק ביה].

והאיכא ציצית, דעיקרו מדברי תורה ופירושו
 מדברי סופרים (ארבעה חוטין, דילפינן גדיל
 שנים, גדילים ארבעה) ויש בו להוסיף, ואם
 הוסיף גרוע? בציצית מאי סבירא לן, אי
 סבירא לן דקשר העליון (שעושין סמוך לכנף
 כשנתלו החוטין ועל ידיהן נעשין חיבור
 לטלית) לאו דאורייתא [כלומר הלכה למשה
 מסיני, דפלוגתא היא במנחות (לט.) כתבו
 התוס' פי' רש"י דפלוגתא היא במנחות וליתיה אלא
 דמסקינן התם ש"מ קשר העליון דאורייתא] האי
 לחודיה קאי והאי לחודיה קאי (דכיון דלא
 נקשר אינו חיבור עם השאר, והראוי למצוה
 היא המצוה, והעודף כמי שאינו) ואי סבירא
 לן [דף פט ע"א] דקשר העליון דאורייתא
 גרוע ועומד. אי הכי, תפילין נמי אי עביד
 ארבעה בתי ואייתי אחריןא ואנח גבייהו

של זה, אלא, ממיתין אותו מיד, וכותבין ושולחין בכל מקום איש פלוני נתחייב מיתה בבית דין.

תנו רבנן ארבעה צריכין הכרזה (פלוני מת בבית דין על שעבר עבירה זו, כדי לרדות את האחרים) המסית, ובן סורר ומורה, וזקן ממרא, ועדים זוממין. בכולהו כתיב בהו ז' וכל העם ז' וכל ישראל (ישמעו ויראו) בעדים זוממין כתיב והנשאים [ישמעו ויראו, משום דלא שייך למיכתב (נמקום והנשאים) וכל העם] דלא כולי עלמא חזו למהדותא (שהכי הנשאים כון הכונה לעדים, שיש גולנין ומלוי בריבית ומועלים בשביעית שהן פסולים לעדות).

משנה נביא השקר, המתנבא מה שלא שמע, ומה שלא נאמר לו (אע"פ שנאמר לחבירו, ובגמ' יליף לה) מיתתו בידי אדם. אבל הכובש את נבואתו (שלא אמרה, כגון יונה בן אמיתי) והמוותר על דברי נביא (המפקירם, שלא חשש למה שאמר לו הנביא) ונביא שעבר על דברי עצמו מיתתו בידי שמים, שנא' אַנְכִי אֶדְרָשׁ מֵעַמּוֹ. המתנבא בשם ע"ז, ואומר כך אמרה ע"ז, אפילו כוון את ההלכה לטמא את הטמא ולטהר את הטהור (ככל זאת הוא חייב מיתת חנק כיון שאמר זאת נקם העבודה זרה). הבא על אשת איש, כיון שנכנסה לרשות הבעל לנשואין (כגון מסרה האב לשלוחי הבעל ועדיין היא בדרך, ולא קרינן בה בית אביה) אע"פ שלא נבעלה הבא עליה הרי זה בחנק. וזוממי בת כהן ובוועלה. שכל המוזמין מקדימין לאותה מיתה (שהיו מחייבין את הנידון) חוץ מזוממי בת כהן ובוועלה (כלומר וכל הבעלים נידונין כמיתת הנבעלת, חוץ מבעל בת כהן).

(גמרא) תנו רבנן שלשה מיתתן בידי אדם, ושלשה מיתתן בידי שמים. המתנבא מה שלא שמע, ומה שלא נאמר לו, והמתנבא בשם ע"ז, מיתתן בידי אדם. הכובש את נבואתו, והמוותר על דברי נביא, ונביא שעבר על דברי עצמו, מיתתן בידי שמים.

כריתות אע"פ שאין בהם זה הדקדוק שאין ראוי לדקדק אלא במצות עשה דשייך ביה לא תסור מן הדבר אבל תעשה אותו, וזו היא מצות עשה עכ"ל. ממרים (ד,ג). עיין בכס"מ שצידק דברי הרמב"ם מקושיות הראב"ד.

משנה אין ממיתין אותו לא בבית דין שבעירו, ולא בבית דין שביבנה (פירש רש"י אם נשאלו לבית דין שבלשכת הגזית ואמרו להם, וחזר לעירו ושהה ימים עד שגלתה סנהדרי גדולה ליבנה ועדיין הבית קיים, ואחרי כן הורה כבתחילה אין ממיתין אותו ביבנה, ואע"פ ששם סנהדרי גדולה שסוף סוף אין נקבצים שם. התוס' הביאו את פירוש רש"י והקשו, ותימא דסוף סוף כשממתינין עד הרגל היאך ממיתין, הא כיון דגלתה סנהדרין אין דנין דיני נפשות כדאמר לעיל (מא). וכי תימא דברגל חוזרים כ"ד הגדול ויושבין בלשכת הגזית, אף לאחר שגלו ואז דנין אותו, חדא דאם כן משכחת ליה לרבן יוחנן בן זכאי דהוה בסנהדרין ולעיל (שם) לא משמע הכי, ועוד מאי עיניו הדין יש הא אין שייך עיניו הדין אלא כשמשתיין אותו אחר גמר דינו כדמוכה לעיל (לה). דפריך לגמרוהו לדיניה בשבתא וליקטלוהו וכו' ומשני אתה מענה את דינו והדר פריך לדיניהו במעלי שבתא... ועוד מאי אריא זקן ממרא, בשאר עבירות נמי, ועוד אמאי נקט יבנה לימא לא בכ"ד שבחנות, ודוחק לומר דאעבירה דקודם שגלתה סנהדרין דנין אף לאחר שגלתה ולא אמרינן מקום גורם כיון דבשעת עבירה סנהדרי גדולה במקומן. ור"ת אומר דמירי כשנגמר דינו קודם שגלתה סנהדרי) אלא מעלין אותו לבית דין הגדול שבירושלים, ומשמרין אותו עד הרגל, וממיתין אותו ברגל, שנאמר וְכָל-הָעָם יִשְׁמְעוּ וַיִּירָאוּ וְלֹא יִזְדוֹן עוֹד (צריך להשמיע מיתתו לרבים, שלא יעשה אדם עוד כן) דברי ר"ע. רבי יהודה אומר אין מענין את דינו של זה, אלא ממיתין אותו מיד, וכותבין ושולחין שלוחין בכל המקומות איש פלוני מתחייב מיתה בבית דין.

(גמרא) תנו רבנן אין ממיתין אותו לא בבית דין שבעירו, ולא בבית דין שביבנה, אלא מעלין אותו לבית דין הגדול שבירושלים, ומשמרין אותו עד הרגל, וממיתין אותו ברגל, שנאמר וְכָל-הָעָם יִשְׁמְעוּ וַיִּירָאוּ דברי ר"ע. אמר לו רבי יהודה וכי נאמר יראו ויראו (דבעינן שיהו רואין במיתתו) והלא לא נאמר אלא ישמעו ויראו, למה מענין דינו

הַשִּׂיא אֶתְךָ זְרוֹן לְבָבְךָ (הרי שאף שתוכן הנבואה היה דומה לכל שניהם מכל מקום הסגנון היה שונה). והני, מדקאמרי כולוהו כהודדי ש"מ לא כלום קאמרי. דילמא לא הוה ידע ליה להא דרבי יצחק? יהושפט הוה התם, וקאמר להו (ס"ז נבואת סקר, בגלל שכולם מתנבאים בסגנון אחד) דכתיב וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט הֲאִין פָּה נְבִיא לְהָ עוֹד אָמַר לִיה הָא אֵיבָא כֹּל הַנִּי, אָמַר לִיה כִּךְ מִקּוּבְלַנִּי מִבֵּית אָבִי אָבָא סִיגְנוֹן אַחַד עוֹלָה לְכֻמָּה נְבִיאִים, וְאִין שְׁנֵי נְבִיאִים מִתְנַבְאִים בְּסִיגְנוֹן אַחַד.

המתנבא מה שלא נאמר לו' כגון חנניה בן עזור, דקאי ירמיה בשוק העליון וקאמר פֶּה אָמַר הִי צְבָאוֹת הַנְּנִי שִׁבְרֵי אֶת־קִשְׁתֵּי עֵינָם, נשא חנניה ק"ו בעצמו מה עילם שלא בא אלא לעזור את בבל, אמר הקב"ה הנני שבר את קשת עילם, כשדים (נבל) עצמן על אחת כמה וכמה, אתא איהו בשוק התחתון, אמר פֶּה־אָמַר הִי צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר שִׁבְרֵתִי אֶת־עַל מִלְּךָ בְּבָל. אמר ליה רב פפא לאביי האי לחבירו נמי לא נאמר? אמר ליה כיון דאיתיהיב קל וחומר למידרש כמאן דאיתמר ליה דמי, הוא ניהו דלא נאמר לו.

המתנבא בשם ע"ז' כגון נביאי הבעל.

הכובש את נבואתו' כגון יונה בן אמיתי.

והמוותר על דברי נביא' כגון [דף פט ע"ב] חבריה (חזנו של) מיכה (דכתיב ואיש אחד מבני הנביאים אמר אל רעהו בדבר ה' הכני נא, זה היה מיכיהו בן ימלא שנתנבא אותו היום על אחאב ליפול ביד ארם מפני שנפל בן הדד בידו ושלחו לשלום, והיינו דקאמר אחאב ליהושפט לא ידבר עלי טוב כי אם רע מפני שנתנבא כבר את זו עליו ולא קיבל חבירו את דבריו, דכתיב וימאן האיש להכותו (עשה הנביא סימן רע לחאז שפול ציל חס בזה שאמר לחזירו בדבר ה' שיהא אוחז) דכתיב וַיֹּאשֶׁר אַחַד מִבְּנֵי הַנְּבִיאִים אָמַר אֶל־רֵעֵהוּ בְּדָבָר הַיְיָנִי נָא וַיִּמָּאֵן הָאִישׁ לְהַפְתּוֹ, וְכָתִיב וַיֹּאמֶר לוֹ יַעֲזֹב אִישׁ אֶת־אֲשֶׁר לֹא שִׁמְעָתָּ...

מנהני מילי? אמר רב יהודה אמר רב דאמר קרא אַךְ הַנְּבִיא אֲשֶׁר יִזְדֹּ לְדָבָר דְּבָר בְּשִׁמְיִי זֶה הַמִּתְנַבֵּא מִה שְׁלֹא שִׁמְעִי. אֲשֶׁר לֹא־צִוִּיתִיו הָא לַחֲבִירוֹ צִוִּיתִיו, זֶה הַמִּתְנַבֵּא מִה שְׁלֹא נֹאמַר לוֹ. וְאֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים זֶה הַמִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם ע"ז. וְכָתִיב וַיִּמַּת הַנְּבִיא הַהוּא, וְכֹל מִיתָה הָאִמּוּרָה בְּתוֹרָה סֵתָם אִינָה אֵלָא חֲנָק.

הכובש את נבואתו, והמוותר על דברי נביא, ונביא שעבר על דברי עצמו מיתתן בידי שמים, דכתיב וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא־יִשְׁמַע (היינו מוותר) קרי ביה לא ישמיע (היינו כובש) וקרי ביה לא ישמע אל דברי (שהוא עצמו אינו נשמע, היינו עובר על דברי עצמו) וְכָתִיב אֲנֹכִי אֲדַרְשׁ מֵעַמּוֹ בִּידֵי שָׁמַיִם.

המתנבא מה שלא שמע' כגון צדקיהו בן כנענה (היה אחד מנביאי הסקר שניקט מהם אחאז שיתנבאו לו חס לעלות למלחמה על רמות גלעד, וכולם ניבאו לו צסקר שיעלה וילחם) דכתיב וַיַּעַשׂ לּוֹ צִדְקִיָּהוּ בֶן־כְּנַעְנָה קִרְוֵי בְרִזְלָל (ויאמר כה אמר ה' צלה תנגח את ארם על כלותם) מאי הוה ליה למעבד, רוח נבות אמעיתיה (לנבא כן), דכתיב וַיֹּאמֶר ה' מִי יִפְתָּח אֶת־אֲחָאָב וַיַּעַל וַיִּפֹּל בְּרַמֹּת גִּלְעָד... וַיֵּצֵא הָרוּחַ וַיַּעֲמֵד לְפָנָי הוּא וַיֹּאמֶר אֲנִי אֶפְתָּנּוּ (אצא והייתי רוח שקר בפי כל נביאיו) וַיֹּאמֶר... תִּפְתָּח וְנִסְתַּכֵּל צֵא וַעֲשֵׂה־כֵן. אמר רב יהודה מאי צא? צא ממחיצתי. מאי רוח? אמר רבי יוחנן רוחו של נבות היזרעאלי?

הוה ליה למידק, כדרבי יצחק. דאמר רבי יצחק סיגנון (דבר מליצות של רוח"ק) אחד עולה לכמה נביאים (נכנס בלבם, לזה בלשון זה ולזה בלשון זה, והכל אחד) ואין שני נביאים מתנבאין בסיגנון אחד (בלשון אחד, ואלו כולן לשון אחד היו אומרים, דכתיב הנה נא כל הנביאים אומרים פה אחד טוב). עובדיה (נבואתו על אלום) אמר זְרוֹן לְבָבְךָ הַשִּׂיאָךְ, ירמיה אמר (נבואתו על אלום) תִּפְּלֵצְתָךְ

לשום אדם להקריב את בנו) אליהו בהר הכרמל היכי סמכי עליה ועבדי שחוטי חוץ (שהרי בית המקדש היה בירושלים כתבו התוס' משמע דבשם הקב"ה היה מתנבא לעבור, וכיון דמוחזק, מהימנינן ביה אע"ג דלא יהיב אות, וביבמות (ז:) נפקא לן דכתיב אליו תשמעון אפי' אמר לך עבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה כגון אליהו בהר הכרמל. ותימא מאי קא פריך התם וליגמר מיניה (לכל מקום, ק"ט ציד חכמים לעקור לזכ מן התורה) כיון דע"פ הדיבור היה מתנבא, מה שייד למילף מיניה לעבור משום תקנה דרבנן שלא על פי הדיבור, ועוד למה לן הכא טעמא משום דאיתחזק בנביאות, הא אפילו בלא נביא שרי לב"ד לעבור משום מיגדר מילתא ויש לומר דמדקדק התם מלישנא דברייתא דקתני הכל לפי שעה' דמשמע הכל מפני צורך השעה, ואי על פי הדיבור למה לי צורך השעה, בין לצורך בין שלא לצורך צריך לקיים צווי של מקום, אלא ודאי בנביא שעשה מודעתו קא אמרה ברייתא דמיירי קרא, והא דבעי הכא איתחזק, היינו משום דכי איתחזק בנביאות סומכין עליו במה שהיה מבטיח לירידת אש, ושוחטין על הבטחתו קדשים בחוץ שבזכותו ובתפלתו תרד אש מהשמים ויהיה מגדר מילתא בדבר שיתקדש שמו של הקב"ה ברבים ויחזרו ישראל למוטב. ומיהו, בקראי משמע שעל פי הדיבור עשה דכתיב באליהו וכדברך עשיתי... ופרש"י מאור הגולה בפירושו לנביאים וכדברך עשיתי' שהקרבתי בשעת איסור הבמות. ונראה לומר דכיון דעל פי הדיבור שרי משום צורך שעה, הוא הדין שלא על פי הדיבור שהרי אין נביא רשאי לחדש דבר כדאיתא בפ"ק דמגילה (ב:) ועוד י"ל דהא דקאמר אליהו וכדברך עשיתי, לא שאמר לו הקב"ה, אלא מקרא היה דורש, דכתיב גוי וקהל גוים יהיה ממך, ואמרינן עתידין בניך לעשות כמעשה נכרים פירוש לשחוט בחוץ ואני מסכים על ידו, ולפי שהיה נביא מוחזק סמכו עליו שעליו נאמר מקרא (זה?) אלא היכא דמוחזק שאני.

וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַתֵּאֱלָהִים נֶסֶח אֶת־אֲבִרְהָם. מאי אחר? אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן זימרא אחר דבריו של שטן, דכתיב וַיִּגְדַּל תִּילְדַּי וַיִּגְמַל... אמר שטן לפני הקב"ה רבש"ע, זקן זה חננתו למאה שנה פרי בטן, מכל סעודה שעשה לא היה לו תור אחד או גזול אחד להקריב לפניך, אמר לו כלום עשה אלא בשביל בנו, אם אני אומר לו זבח את בנך לפני מיד זוכחו, מיד והאלהים נסה את אברהם.

זנביא שעבר על דברי עצמו' כגון עדו הנביא (שנתנבא על מזבח ה' בבית אל שהיה ירבעם מקטר עליו, ובדברי הימים גבי יאשיהו כתיב והוא היה עדו) דכתיב פִּי־כָּחוּן צָנָה אֹתִי (בדבר ה' לאמר לא תאכל לחם ולא תשתה מים, ועבר על דברי עצמו ושמע לדברי הנביא השקר ואכל ושתה) וכתיב וַיֹּאמֶר לוֹ גַם־אֲנִי נְבִיאַ כְּמוֹךָ, וכתיב וַיֵּשֶׁב אִתּוֹ, וכתיב וַיִּלְךְ וַיִּמְצָאֵהוּ אֶרְיָה.

תני תנא קמיה דרב חסדא הכובש את נבואתו לוקה (כתבו התוס' לית ביה לאו, ועוד דאין בו מעשה, אלא מכין אותו עד שתצא נפשו כמו עשה סוכה ואינו עושה). אמר ליה מאן דאכיל תמרי בארבלא (תמרים הנתונים בכברה) לקי (המאירי מפרש שהרי זה כאוכל פירות מתולעים שבכלי שאין שום אדם רואה אותם מלבדו, ולכן אי אפשר להתרות בו על כך) מאן מתרי ביה, אמר אבוי חבריה נביאי. מנא ידעי, אמר אבוי דכתיב פִּי לֹא יַעֲשֶׂה אֲדֹנָי ה' דְּבַר פִּי אִם־גָּלָה סוּדוֹ אֶל־עַבְדָּיו הַנְּבִיאִים. ודילמא הדרי ביה (פמליא של מעלה וניחם על הרעה והם אינם יודעים, והיאך מתרינן בו התראת ספק). אם איתא דהדרי ביה? אודועי הוּו מודעי לכלהו נביאי.

והא יונה, דהדרי ביה (מהפוך את נינוה) ולא אודעוהו? יונה מעיקרא נינוה נהפכת אמרי ליה (ברוח"ק, ומשמע נמי לטובה, שיהפכו מעשיהם מרעה לטובה, וכיון ששבו נתקיימה הנבואה ולא מיהדר הוא) איהו לא ידע אי לטובה אי לרעה (הוא היה טועה וסבור שהוא לרעה).

המוותר על דברי נביא' מנא ידע (האי גברא שזה נביא אמת) דאיענש (והלא שמא סבור שזהו נביא שקר לפיכך מוותר על דבריו)? דיהב ליה אות. והא מיכה, דלא יהיב ליה אות ואיענש? היכא דמוחזק (שהוא צדיק ונביא אמת) שאני (ולא בעי אות). דאי לא תימא הכי, אברהם בהר המוריה היכי שמע ליה יצחק (שהוא דבר אמת מה שלא נאמר

'נביא שהדיח בסקילה' מאי טעמא דרבנן? אתיא הדחה הדחה ממסית (כתיב הכא כי דבר סרה להדיחך, וכתיב במסית כי ביקש להדיחך) מזה להלן בסקילה (מפורט נפסוק וסקלתו נאנסי) אף כאן בסקילה. ור"ש מיתה כתיבא ביה (כתיב ויגזיר ה'... יומת) וכל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק (והך גז"ש לא גמר מרביה, דאין אדם דן גז"ש מעצמו).

'מדיחי עיר הנדחת בסקילה' מאי טעמא דרבנן (לנסקילה)? גמירי הדחה הדחה או ממסית, או מנביא שהדיח. ור"ש גמר הדחה הדחה מנביא (דבעיר הנדחת אנמריה רביה גזירה שוה מסיני לדון הדחה הדחה, ומסתברא דמנביא אנמריה הלכה למשה גזירה שוה זו, כדיחיב טעמא למלתיה). וליגמר ממסית? דנין מסית רבים ממסית רבים, ואין דנין מסית רבים ממסית יחיד. אדרבה, דנין הדיוט מהדיוט, ואין דנין הדיוט מנביא? ור"ש כיון שהדיח אין לך הדיוט גדול מזה.

אמר רב חסדא [דף צ ע"א] מהלוקת (דרבנן ור"ש בנביא) בעוקר הגוף דע"ז (ואומר נצטויתי ברוה"ק מפי הגבורה להתנבאות לעקור כל מצות ע"ז מן התורה בהאי הוא דקאמרי רבנן סקילה משום דבהאי עניינא דכתיבא הדחה בנביא דגמרי סקילה מיניה בע"ז הוא משתעי, דכתיב ובא האות והמופת... נלכה ונעבדה היינו עקירת הגוף) וקיום מקצת וביטול מקצת דע"ז דרחמנא אמר מן הדרך אפילו מקצת הדרך (ומיהו לא מישתעי קרא אלא בע"ז, דדבר למד מעניינא). אבל עוקר הגוף דשאר מצות דברי הכל בחנק (דנפקא לן מקרא אחרינא האמור בפרשה אחרינא דלא כתיב בה הדחה אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי' והיינו מה שלא שמע, וכתיב זמת הנביא ההוא, וכל מיתה האמורה סתם חנק הוא). וקיום מקצת וביטול מקצת דבשאר מצות דברי הכל פטור (דהתם דבר כתיב, דבר שלם ולא חצי דבר).

נִיאָמַר קַח־נָא אֶת־בְּנֵיךָ אִמַר רבי שמעון בר אבא אין נא אלא לשון בקשה. משל למלך בשר ודם שעמדו עליו מלחמות הרבה, והיה לו גבור אחד ונצחן, לימים עמדה עליו מלחמה חזקה, אמר לו בבקשה ממך, עמוד לי במלחמה זו, שלא יאמרו ראשונות אין בהם ממש. אף הקב"ה אמר לאברהם ניסיתך בכמה נסיונות ועמדת בכלך, עכשיו עמוד לי בנסיון זה, שלא יאמרו אין ממש בראשונים.

'את בנך' שני בנים יש לי, 'את יחידך' זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו, 'אשר אהבת' תרוייהו רחימנא להו, 'את יצחק', וכל כך למה, כדי שלא תטרף דעתו עליו. קדמו שטן לדרך, אמר לו הַנִּפְסָה דְבָר אֱלֹהִים תִּלְאַה (וכי היה לאוהבך לנסותך בדבר שהיא תלאה אותך ומכרית את זרעך)... הִנֵּה יִסְרְתָּ רַבִּים (רצית והחיייתה לו כל באי העולם בדברים, ועתה הנה בא להלאותך ולבחלך) וַיִּדְרִים רַבּוֹת תַּחֲנוּק: כּוֹשֵׁל יִקְיִמוּן מִלֵּיד... כִּי עָתָה תִּבְּרֹא אֱלֹהִים וַתִּלְאַה. אמר לו וְאַנִּי בְּתַמִּי אֵלֶיךָ. אמר לו הֲלֹא יִרְאֶתְךָ כְּסִלְתְּךָ. אמר לו זְכַר־נָא מִי הָיָא נְקִי אָבְד. כיון דחזא דלא קא שמיע ליה, אמר ליה וְאַלִי דְבָר יִגְנַב, כך שמעתי מאחורי הפרגוד השה לעולה ואין יצחק לעולה. אמר לו כך עונשו של בדאי, שאפילו אמר אמת אין שומעין לו.

רבי לוי אמר אחר דבריו של ישמעאל ליצחק, אמר לו ישמעאל ליצחק אני גדול ממך במצות, שאתה מלת בן שמנת ימים ואני בן שלש עשרה שנה. אמר לו ובאבר אחד אתה מגרה בי, אם אומר לי הקב"ה, זבח עצמך לפני אני זוכה. מיד זיהאלהים נסה את אברהם.

תנו רבנן נביא שהדיח (שמתנבא בשם הקב"ה לעבוד ע"ז) בסקילה, ר"ש אומר בחנק. מדיחי עיר הנדחת בסקילה, ר"ש אומר בחנק.

פוטרי (לגמרי) והוא הדין לרבנן (דגבי חנק דבר שלם כתיב, ולרב חסדא הא דנקט ר"ש, הא קא משמע לן דרישא דקתני סתמא חייב ואפילו לרבנן בהנקה, דר' שמעון הוא דקא מחייב חנק ולא סקילה, דשאר מצות בעניינא הדחה דסקילה לא כתיבי). ובע"ז, אפילו אמר היום עיבודה ולמחר בטלוח חייב. מר כדאית ליה, ומר כדאית ליה (לרבנן דסקילה, לר"ש דחנק).

רבא סבר לה לה רב המנונא, ומתריץ לה כרב המנונא, המתנבא לעקור דבר מן התורה, בין בעבודה זרה בין בשאר מצות חייב. מר כדאית ליה, ומר כדאית ליה. לקיים מקצת ולבטל מקצת בשאר מצות רבי שמעון פוטרי, והוא הדין לרבנן. ובעבודה זרה אפילו אומר היום עיבודה ולמחר בטלוח חייב, מר כדאית ליה, ומר כדאית ליה.

אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן בכל, אם יאמר לך נביא (המוחזק) עבור על דברי תורה (הכל לפי תקנת השעה, כגון אליהו בהר הכרמל בשחומי חוץ) שמע לו, חוץ מע"ז, שאפילו מעמיד לך חמה באמצע הרקיע אל תשמע לו.

תניא, רבי יוסי הגלילי אומר הגיע תורה לסוף דעתה של ע"ז, לפיכך נתנה תורה ממשלה בה (כלומר אפילו תראה אותו נביא מושל ועושה כרצונו דכתיב ונתן אליך אות או מופת) שאפילו מעמיד לך חמה באמצע הרקיע אל תשמע לו.

תניא, אמר ר"ע ח"ו שהקב"ה מעמיד חמה לעוברי רצונו. אלא, כגון חנניה בן עזר שמתחלתו נביא אמת ולבסוף נביא שקר (כגון חנניה הנביא, והאי ונתן אליך אות בעודו נביא אמת יתן לך אות כנבואה אחרת, ולבסוף כשיחזור להרשיע יאמר לעבוד ע"ז, וסמוך עלי שהרי מוחזק אני על ידי אות ומופת שנתתי לך כבר). **פסק הרמב"ם א.** אחד המתנבא מה שלא שמע במראה הנבואה, או מי ששמע דברי נביא

מתיב רב המנונא 'ללכת' זו מצות עשה (ברייתא היא בספרי גבי פרשת נביא המדיח דכתב בה הדחה 'להדיחך מן הדרך אשר צוך ה' אלהיך ללכת בה...' ודריש קרא יתירא ללכת זו מצות עשה, דמשמע לעשות ולא משמע אזהרה) 'בה' זו מצות לא תעשה (דגמרינן מאשר הטא בה דבלא תעשה מיירי, אלמא דשאר מצות נמי הכא גבי הדחה כתיבי, דאי לא משתעי קרא אלא בע"ז מאי עשה איכא). ואי סלקא דעתך בע"ז, עשה בע"ז היכי משכחת לה? תרגמה רב חסדא ונתפצתם.

רב המנונא אמר מחלוקת בעוקר הגוף, בין בעבודה זרה בין בשאר מצות (דהאי ללכת בה לא משמע ליה לרב המנונא אונתצתם, דרחמנא אמר מן הדרך ואעבודה זרה קאי, דאכתי לא איתרכו שאר מצות בהאי עניינא, דללכת בה כולה משמע) וקיום מקצת וביטול מקצת דע"ז, דרחמנא אמר מן הדרך אפילו מקצת הדרך. אבל קיום מקצת וביטול מקצת דבשאר מצות דברי הכל פטור (ואפילו מחנק, דהתם דבר שלם כתיב ולא אעוקר דברי תורה האי כי יזיד לדבר דבר קאי, דהתם סקילה הוא אלא אדברים בעלמא כגון צדקיה בן כנענה). הנפק"מ היחידה בין רב חסדא לרב המנונא בעוקר הגוף לשאר מלות, שלכך חסדא דברי הכל בחנק, ולרב המנונא הוא מחלוקת רבנן ור"ש.

תנו רבנן המתנבא לעקור דבר מן התורה (בשאר מלות) חייב, לקיים מקצת ולבטל מקצת רבי שמעון פוטרי. ובע"ז אפילו אומר היום עיבודה ולמחר בטלוח (כלומר היינו קיום מקצת וביטול מקצת) דברי הכל חייב.

אביי סבר לה כרב חסדא, ומתריץ לה כרב חסדא. **רבא סבר** לה כרב המנונא ומתריץ לה כרב המנונא.

אביי סבר לה כרב חסדא ומתריץ לה כרב חסדא, המתנבא לעקור דבר מן התורה (היינו שעוקר את כל הגוף בשאר מלות) דברי הכל בחנק, לקיים מקצת ולבטל מקצת (בשאר מלות) ר"ש

בלבד או בשעה זו בלבד הרי זה דבר סרה על ה' ועל זה צוה הכתוב ואמר ובא האות והמופת לא תשמע אל דברי הנביא ההוא כי דבר סרה על ה' אלהיכם שהרי בא להכחיש נבואתו של משה, ולפיכך נדע בודאי שהוא נביא שקר וכל מה שעשה בלמ וכשוף עשה ויחנק יסודי התורה (ט,ה). ד. נביא המתנבא בשם עבודת כוכבים כיצד, זה האומר אמרה לי עבודת כוכבים פלונית או כוכב פלוני שמצוה לעשות כך וכך או שלא לעשות אפילו כיון את ההלכה לטמא את הטמא ולטהר את הטהור אם התרו בו בפני שנים הרי זה נחנק שנאמר ואשר ידבר בשם אלהים אחרים ומת הנביא ההוא, ואזהרה שלו מכלל שנאמר ושם אלהים אחרים לא תזכירו ע"ז (ה,ו).

'זוזומי בת כהן'. מנהני מילי? אמר רב אחא בריה דרב איקא דתניא, רבי יוסי אומר מה תלמוד לומר וְעֲשִׂיתֶם לֹא כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאַחֵיו (לכתוב כאשר זמם לעשות ולישתוק) לפי שכל המזומין שבתורה זוממיהן ובועליהן כיוצא בהן, בת כהן היא בשריפה ואין בוועלה בשריפה. זוממין, איני יודע אם לו הוקשו (לבוועל, שהיו מחייבין אותו חנק) אם לה הוקשו (שמחייבין אותה שריפה), כשהוא אומר לַעֲשׂוֹת לְאַחֵיו לאחיו ולא לאחותו (כל היכא דבעדותן מחייבין איש ואשה ודינן חלוק כי הכא לו הוקשו).

פרק חלק

משנה כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא (מעיקרא איירי בארבע מיתות, ומפרש ואזיל להו לכולהו, והדר מפרש הני דאין להם חלק לעולם הבא) שנאמר וְעַמְּךָ כָּל־יְיָקִים לְעוֹלָם יִירָשׁוּ אֶרֶץ נֶצֶד מְטַעֵי מַעֲשֵׂה יְדֵי לְהַתְּפַאֵר. ואלו שאין להם חלק לעולם הבא האומר אין תחיית המתים מן התורה (שכופר במדרשים דדרשינן בגמרא לקמן מניין לתחיית המתים מן התורה, ואפילו יהא מודה ומאמין שיחיו המתים אלא דלא רמיזא באורייתא כופר

חבירו ואמר שדבר זה לו נאמר והוא נתנבא בו הרי זה נביא שקר ומיתתו בחנק ע"ז (ה,ה). ב. א"כ למה נאמר בתורה נביא אקים להם מקרב אחיהם כמוך, לא לעשות דת הוא בא אלא לצוות על דברי התורה ולהזהיר העם שלא יעברו עליה, כמו שאמר האחרון שבהן זכרו תורת משה עבדי, וכן אם צונו בדברי הרשות כגון לכו למקום פלוני או אל תלכו, עשו מלחמה היום או אל תעשו, בנו חומה זו או אל תבנוה, מצוה לשמוע לו והעובר על דבריו חייב מיתה בידי שמים שנאמר והיה האיש אשר לא ישמע אל דברי הנביא אשר ידבר בשמי אנכי אדרוש מעמו, וכן נביא שעבר על דברי עצמו והכובש נבואתו חייב מיתה בידי שמים ובשלתן נאמר אנכי אדרוש מעמו, וכן אם יאמר לנו הנביא שנודע לנו שהוא נביא לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה או על מצות הרבה בין קלות בין חמורות לפי שעה מצוה לשמוע לו, וכן למדנו מחכמים ראשונים מפי השמועה בכל אם יאמר לך הנביא עבור על דברי תורה כאליהו בהר הכרמל שמע לו חוץ מעבודת כוכבים, והוא שיהיה הדבר לפי שעה, כגון אליהו בהר הכרמל שהקריב עולה בחוץ וירושלים נבחרת לכך והמקריב בחוץ חייב כרת, ומפני שהוא נביא מצוה לשמוע לו וגם בזה נאמר אליו תשמעון, ואילו שאלו את אליהו ואמרו לו היאך נעקור מ"ש בתורה פן תעלה עולותיך בכל מקום, היה אומר לא נאמר אלא המקריב בחוץ לעולם חייב כרת כמו שצוה משה, אבל אני מקריב היום בחוץ בדבר ה' כדי להכחיש נביאי הבעל, ועל הדרך הזאת אם צוו כל הנביאים לעבור לפי שעה מצוה לשמוע להם, ואם אמרו שהדבר נעקר לעולם מיתתו בחנק שהתורה אמרה לנו ולבנינו עד עולם יסודי התורה (ט,ב-ג). ג. בד"א בשאר מצות אבל בעבודת כוכבים אין שומעין לו ואפילו לפי שעה ואפילו עשה אותות ומופתים גדולים ואמר שה' צוהו שתעבד עבודת כוכבים היום

אהרן לעולם קיים (לאו דווקא, אלא כלומר הלא לא נגזר עליו שיחיה כל כך) והלא לא נכנס לארץ ישראל, שנותנין לו תרומה. אלא, מלמד שעתיד לחיות (לעולם הבא) וישראל נותנין לו תרומה, מכאן לתחיית המתים מן התורה. **דבי רבי ישמעאל תנא** (הא דכתיב לאהרן לאו להכי הוא דאתא, אלא לומר לך באהרן...) לאהרן באהרן, מה אהרן חבר אף בניו חברים.

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מניין שאין נותנין תרומה לכהן עם הארץ שנאמר, **וַיֹּאמֶר לְעַם לְיוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם לְהִתְמַנֵּת הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם לְמַעַן יִחְזְקוּ בְּתוֹרַת ה',** כל המחזיק בתורת ה' יש לו מנת, ושאינו מחזיק בתורת ה' אין לו מנת.

אמר רב אחא בר אדא אמר רב יהודה כל הנותן תרומה לכהן עם הארץ כאילו נותנה לפני ארי, מה ארי ספק דורס ואוכל (ואין אנו יודעין כשנוטל בהמה מן העדר אם דעתו לדורסה ולאוכלה מיד קודם שתסריח, או לא אלא לטרוף ולמלא תאותו ולאחר זמן יאכלנה כשתסריח, והכי נמי כהן עם הארץ כשאנו נותנין לו תרומה בידו, אין אנו יודעין אם יאכלנה בטהרה או בטומאה. **אי נמי** 'ספק דורס' שארי דרכו לדורס ולרמוס בהמה ברגליו ואוכלה כשהיא דרוסה מנוולת, ופעמים שנותנה בחורו ואינה מנוולת) ספק אינו דורס ואוכל, אף כהן עם הארץ, ספק אוכלה בטהרה ספק אוכלה בטומאה. **רבי יוחנן אמר** אף גורם לו מיתה, שנאמר וּמָתוּ בּוֹ כִּי יִחְלָלְהוּ. **דבי רבי אליעזר בן יעקב תנא** אף משיאו עון אשמה (עונות הרבה מטעין עליו) שנאמר וְהִשְׂיֵאוּ אוֹתָם עֲוֹן אֲשָׁמָה בְּאֲכָלָם אֶת־קֶדְשֵׁיהֶם (ומתרגמינן במיכלהון בסואבא ית קודשיהון).

תניא, רבי סימאי אומר מניין לתחיית המתים מן התורה שנאמר וְגַם הִקְמַתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתָּם לְהִתְלַחֵם אֶת־אֶרֶץ כְּנָעַן.

הוא, הואיל ועוקר שיש תחיית המתים מן התורה מה לנו ולאמונתו, וכי מהיכן הוא יודע שכן הוא, הלכך כופר גמור הוא) ואין תורה מן השמים, ואפיקורוס. רבי עקיבא אומר אף הקורא בספרים החיצונים, והלוחש על המכה ואומר **כָּל־הַמְחַלָּה אֲשֶׁר־שָׁמַתִּי בְּמַצְרַיִם לֹא־אֲשִׁים עָלֶיךָ כִּי אֲנִי ה' רַפָּאֵךְ.** אבא שאול אומר אף ההוגה את השם באותיותיו.

(המשך המשנה) שלשה מלכים וארבעה הדייטות אין להן חלק לעולם הבא. שלשה מלכים ירבעם, אחאב, ומנשה. רבי יהודה אומר מנשה יש לו חלק לעולם הבא, שנאמר **וַיִּתְפַּלֵּל אֵלָיו וַיַּעֲתָר לוֹ וַיִּשְׁמַע תְּחִנָּתוֹ וַיִּשְׁיבֵהוּ יְרוּשָׁלַם לְמַלְכוּתוֹ** אמרו לו למלכותו השיבו, ולא לחיי העולם הבא השיבו. ארבעה הדייטות בלעם, ודואג, ואחיתופל, וגחזי.

(גמרא) וכל כך למה (מה חמור כל כך בזה שאומר שאין תחיית המתים מן הסוה, עד שעונשו הוא שלא יחיה לעתיד) **תנא** הוא כפר בתחיית המתים לפיכך לא יהיה לו חלק בתחיית המתים, שכל מדותיו של הקב"ה מדה כנגד מדה. דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מניין שכל מדותיו של הקב"ה מדה כנגד מדה שנאמר **וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים שְׁמַעוּ דְבַר־ה' כֹּהוּ אָמַר ה' כְּעַתּוֹ מִחַר סָאֵה־סֵלֶת בְּשֶׁקֶל וְסֵאֲתִים שְׁעָרִים בְּשֶׁקֶל בְּשַׁעַר שְׁמָרוֹן וְכַתִּיב וַיַּעַן הַשְּׁלִישׁ אֲשֶׁר־לְמַלְךְ נִשְׁעַן עַל־יָדוֹ אֶת־אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר הִנֵּה ה' עֹשֶׂה אַרְבּוֹת בַּשָּׁמַיִם הִיתְהָה הַדְּבַר הַזֶּה וַיֹּאמֶר הִנֵּכָה רֹאֵה בְּעֵינֶיךָ וּמַשֵּׁם לֹא תֹאכַל [דף ז ע"ב] וְכַתִּיב וַיְהִי־לוֹ כִּן וַיִּרְמָסוּ אֹתוֹ הָעַם בְּשַׁעַר וַיָּמָת. ודילמא קללת אלישע גרמה ליה, דאמר רב יהודה אמר רב קללת חכם, אפילו על חנם היא באה? אם כן לכתוב קרא וירמסוהו וימת, מאי בשער על עסקי שער.**

מניין לתחיית המתים מן התורה שנאמר וְנָתַתָּם מִמְּנוֹ אֶת־תְּרוּמַת ה' לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן, וכי

ממנו...) עד שאמר להם מקרא זה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם, לכם לא נאמר אלא להם, מיכן לתחיית המתים מן התורה. ויש אומרים מן המקרא הזה אמר להם ואפם הדברים בה' אלהיכם חיים פלכם היום (דהאי יום מיותר הוא, דמצי למכתב חיים כלכם, מה תלמוד לומר 'היום' כהיום...) מה היום כולכם קיימין אף לעולם הבא כולכם קיימין.

שאלו רומיים את רבי יהושע בן חנניה מניין שהקב"ה מחיה מתים, ויודע מה שעתידי להיות? אמר להו תרווייהו מן המקרא הזה, שנאמר ויאמר ה' אל-משה הנך שכב עם אבותיך וקם העם הזה וזנהו (הנך שוכב עם אבותיך וקם הרי תחיית המתים, העם הזה וזנהו הרי מה שעתידי להיות). ודילמא, וקם העם הזה וזנהו? אמר להו נקוטו מיהא פלגא בידיכו (דמהאי קרא נפקא) דיודע מה שעתידי להיות. איתמר נמי, אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי מניין שהקב"ה מחיה מתים, ויודע מה שעתידי להיות שנאמר, הנך שכב עם אבותיך וקם...

תניא, אמר רבי אליעזר ברבי יוסי בדבר זה (דלקמו) זיפתי ספרי כותים, שהיו אומרים אין תחיית המתים מן התורה. אמרתי להן זיפתם תורתכם, ולא העליתם בידכם כלום (כזב אתם אומרים ואין ממש בדבריכם) שאתם אומרים אין תחיית המתים מן התורה, הרי הוא אומר הפקרתו תפקרת הנפש תקווא עונתה בה הכרת תכרת בעולם הזה, עונה בה לאימת, לאו לעולם הבא (אלמא יש תחיית המתים)? אמר ליה רב פפא לאביי ולימא להו תרווייהו (עולם הזה ועולם הבא) מהכרת תכרת? אינהו הוו אמרי ליה דברה תורה כלשון בני אדם (ולחכי אמר להו הכי, כי היכי דלא להוי להו פתחון פה).

כתנאי (בעבודה זרה כתיב...) הכרת תכרת, הכרת בעולם הזה, תכרת לעולם הבא, דברי רבי עקיבא. אמר לו רבי ישמעאל והלא כבר

לכם לא נאמר, אלא להם (דמשמע שהבטיח הקב"ה לאבותינו אברהם יצחק ויעקב שיתן להם ארץ ישראל, וכי להם ניתנה והלא לבניהם ניתנה, אלא מלמד שעתידין לחיות ועתידי הקב"ה ליתן להם את ארץ ישראל) מכאן לתחיית המתים מן התורה.

שאלו מינין את רבן גמליאל מניין שהקב"ה מחיה מתים, אמר להם מן התורה, ומן הנביאים, ומן הכתובים, ולא קיבלו ממנו. מן התורה דכתיב ויאמר ה' אל-משה הנך שכב עם אבותיך וקם (הנה אתה מת שוכב, והנה אתה קם שתחיה לעתידי לבא, והאי וקם אהנך קאי) אמרו לו ודילמא וקם העם הזה וזנהו (דלקמיה קאי, ולא אדלעיל, והיינו אחד מחמשה מקראות שאין להם הכרע. יש להקשות שלכאורה אפשר להכריע את הספק ע"י הטעמים. וז"ל החוס' רי"ד במגילה ג. ק"ל כיון לאנשי כה"ג סידרו הטעמים למה נסתפקו רבותינו במקראות התלואים... והיה להם להוכיח ע"י הטעמים. אמנם הריטב"א יומא נב. כתב דהא דחשבינן הפסוקים שאין להם הכרע הוא רק עד ימות עזרא שלא היו עוד פסקי טעמים, אבל מעזרא ואילך שזב יש להם הכרע וע"ע באינוקלופדיה תלמודית כרך כ' ערך טעמים)? מן הנביאים דכתיב יחינו מתוך (דמתים שבארץ ישראל יחיו) נבלתי יקומון (אפילו נפלים יחיו, במסכת כתובות) הקיצו ורננו שכני עפר כי טל אורת טלך וארץ רפאים תפיל ודילמא מתים שהחיה יחזקאל (דהחיה קרא יחיו מתוך ישעיה אמרו, והוא קדם ליחזקאל, שנתנבא בימי חזקיה, והיה מתנבא פסוק זה על שהיה עתיד יחזקאל להחיות מתים, אבל לעולם הבא לא)? מן הכתובים דכתיב וחקך בגין הטוב הולך לדודי למישרים דובב (להתנועע) שפתי ישנים (כלומר נעות ומתנודדות שפתי ישיני עפר, מכלל שיחיו). ודילמא רחשי מרחשן שפוותיה בעלמא (שפתותיהן נעות מעט בתוך הקבר אבל אין חיון ויוצאין לאויר העולם, וכו') יוחנן) כרבי יוחנן, דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יחזדק כל מי שנאמרה הלכה בשמו בעולם הזה שפתותיו דובבות בקבר, שנאמר דובב שפתי ישנים (ולא קבלו

זכוכית לא שאין להם תקנה, אלא שנפסדין לשעתן ואין מתקיימין] בשר ודם שברוחו של הקב"ה על אחת כמה וכמה.

אמר ליה ההוא מינא לרבי אמי אמריתו דשכבי חיי, והא הוו עפרא, ועפרא מי קא חיי, אמר ליה אמשול לך משל, למה הדבר דומה למלך בשר ודם שאמר לעבדיו לכו ובנו לי פלטרין גדולים במקום שאין מים ועפר, הלכו ובנו אותו. לימים נפלו, אמר להם חזרו ובנו אותו במקום שיש עפר ומים, אמרו לו אין אנו יכולין, כעם עליהם ואמר להן במקום שאין מים ועפר בניתם, עכשיו שיש מים ועפר על אחת כמה וכמה (והכי נמי הקב"ה יוצר את האדם מטפה קטנה שאין בה ממש, וכל שכן שיכול לבראתו מן העפר, אי נמי, כל העולם כולו יצר מתוהו) ואם אי אתה מאמין (שהקב"ה יוצר מן העפר) צא לבקעה וראה עכבר (לעז"י נש"י סנאי) שהיום (מתחיל לברא ולצאת מן העפר) חציו בשר וחציו אדמה, למחר השריץ ונעשה כלו בשר. שמו תאמר לזמן מרובה (שאותו שריץ אינו נברא לאלתר, אלא לזמן מרובה, שבוע או שבועיים, ותהא סבור שאין הקב"ה מחיה המתים לפי שעה) עלה להר וראה שהיום אין בו אלא חלזון אחד (תולעת שיוצא מן הים אחד לשבעים שנה וצובעין בדמו תכלת, ולכתחלה אינו נראה בכל ההר אלא חלזון אחד) למחר ירדו גשמים ונתמלא כולו חלזונות [ונראה למורי שביצי חלזון משריציין כולן, אלמא יש בידו לחיות לפי שעה].

אמר ליה ההוא מינא לגביהא בן פסיסא (כך שמו והיתה לו עקמומיות בגבו כדמוכה לקמן) ווי לכון חייביא (אוי לכם לרשעים) דאמריתון מיתי חייך, דחייך מיתי (אותן שהן חייך רואין אנו שמתין) דמיתי חייך (היאך יעלה על דעתנו שהמתים חוזרין וחיים)? אמר ליה ווי לכון חייביא דאמריתון מיתי לא חייך, דלא הוו חיי (אותן שלא היו מעולם נוצרין ונולדין וחייך) דהוי חיי (אותן שהיו

נאמר (בעבודה זרה) אַתְּהָּ הוּא מְנַהֵךְ וְנִכְרְתָהּ וְכִי שֶׁלֶשֶׁה עוֹלָמִים יֵשׁ (ור' עקיבא סבירא ליה דמגדף היינו מברך השם) אלא ונכרתה בעולם הזה, הכרת לעולם הבא, הכרת תכרת דברה תורה כלשון בני אדם.

בין רבי ישמעאל ובין רבי עקיבא 'עונה בה' מאי עבדי ביה? לכדתניא יכול אפילו עשה תשובה תלמוד לומר עונה בה לא אמרתי אלא בזמן שעונה בה (שלא שב קודם מיתה הוי בכרת, אבל שב לא).

שאלה קליאופטרא מלכתא את רבי מאיר, אמרה ידענא דחיי שכבי (שהמתים חיים), דכתיב וַיִּצְיָצוּ מְעִיר [שעתידין ישראל לציין ולפרוח מעיר ירושלים, וכדאמרינן (כתובות קיא.) הקב"ה עושה להם מחילות לצדיקים והולכין ועולין לירושלים] פְּעֻשָׁב הָאָרֶץ, אלא כשהן עומדין, עומדין ערומין או בלבושיהן עומדין? אמר לה קל וחומר מחיטה, ומה חיטה שנקברה ערומה, יוצאה בכמה לבושיין, צדיקים שנקברים בלבושיהן על אחת כמה וכמה.

אמר ליה קיסר לרבן גמליאל אמריתו דשכבי חיי, הא הוו עפרא, ועפרא מי קא חיי? [דף צא ע"א] אמרה ליה בריתה (דקיסר, לרבן גמליאל) שבקיה, ואנא מהדרנא ליה. שני יוצרים יש בעירנו (משל הוא) אחד יוצר מן המים ואחד יוצר מן הטיט, איזה מהן משובה, אמר לה זה שיוצר מן המים. אמרה לו (אם כן הקב"ה, אם...) מן המים צר (דמטפה סרוחה שהיא כמים הוא מוליד) מן הטיט לא כל שכן (שבידו).

דבי רבי ישמעאל תנא קל וחומר מכלי זכוכית (וזה היא תשובה שהשיבה לאביה) מה כלי זכוכית שעמלן ברוח בשר ודם (שכשהוא עושה אותו יש לו שפופרת ונופה לתוכה, וכן נשמע מפי האומנין) נשברו יש להן תקנה ולהתיכן ולהחזור ולעשות מהן כלי, והא דאמרינן בהניגה (טו.) ונוחין לאבדם ככלי

רשות ואלך ואדון עמהן לפני אלכסנדרוס, אם ינצחוני אמרו להם הדיוט שבנו נצחתם, ואם אני אנצח אותם אמרו להם תורת משה רבינו נצחתכם. נתנו לו רשות והלך ודן עמהן. אמר להן מהיכן אתם מביאין ראייה, אמרו לו מן התורה. אמר להן אף אני לא אביא לכם ראייה אלא מן התורה, שנאמר ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה תנו לנו שכר עבודה של ששים ריבוא, ששיעבדתם במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה. אמר להן אלכסנדרוס מוקדון החזירו לו תשובה, אמרו לו תנו לנו זמן שלשה ימים. נתן להם זמן, בדקו ולא מצאו תשובה. מיד הניחו שדותיהן כשהן זרועות, וכרמיהן כשהן נטועות וברחו, ואותה שנה שביעית היתה.

ושוב פעם אחת באו בני ישמעאל ובני קטורה לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון, אמרו לו ארץ כנען שלנו ושלכם, דכתיב ואלה תולדת ישמעאל בן-אברהם, וכתיב ואלה תולדת יצחק בן-אברהם, אמר להן גביהא בן פסיסא לחכמים תנו לי רשות ואלך ואדון עמהם לפני אלכסנדרוס מוקדון. אם ינצחוני אמרו הדיוט שבנו נצחתם, ואם אני אנצח אותם, אמרו להם תורת משה רבינו נצחתכם נתנו לו רשות, הלך ודן עמהן. אמר להם מהיכן אתם מביאין ראייה, אמרו לו מה"ת. אמר להן אף אני לא אביא ראייה אלא מה"ת, שנאמר ויתן אברהם את-כל-אשר-לו ליצחק ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנת. אב שנתן אגטין לבניו בחייו (כתבים), שלא יטול אחד בחלק חבירו, כמו שעשה אברהם לישמעאל, שלא ליטול במה שנתן ליצחק) ושיגר זה מעל זה, כלום יש לזה על זה כלום. מאי מתנות? אמר רבי ירמיה בר אבא מלמד שמסר להם שם טומאה (כשוף ומעשה שדים).

אמר ליה אנטונינוס לרבי גוף ונשמה יכולין לפטור עצמן מן הדין, כיצד? גוף אומר

כבר) לא כל שכן (שחוזרין וחייין)? אמר ליה (מינא) חייביא קרית לי (בא לקנתרו) אי קאימנא בעיטנא כך ופשיטנא לעקמותך מינך, אמר ליה אם אתה עושה כן רופא אומן תקרא, ושכר הרבה תמול.

תנו רבנן בעשרים וארבעה בניסן איתנמילו דימוסנאי (עוררין בעלי חמס, שהיו רוצין ליטול חלק) מיהודה ומירושלים. כשבאו בני אפריקיא לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון (ובמגלת תענית חשיב להו כל אותן ימים שנעשה בהן נסים לישראל וקבעום יום טוב, ולהכי קאמר הכא בעשרים וארבעה בניסן, לומר דיום טוב הוא, ואסור בהספד משום נס זה) אמרו לו ארץ כנען שלנו היא, דכתיב ארץ כנען לגבלתיך (דלחך ארעא קרי ארץ כנען, ואתם ירשתם שלא כדון, דשלנו הוא) וכנען אבוהון דהנהו אינשי הוה. אמר להו גביהא בן פסיסא לחכמים תנו לי רשות ואלך ואדון עמהן לפני אלכסנדרוס מוקדון, אם ינצחוני אמרו הדיוט שבנו נצחתם, ואם אני אנצח אותם אמרו להם תורת משה נצחתכם. נתנו לו רשות, והלך ודן עמהם, אמר להם מהיכן אתם מביאים ראייה, אמרו לו מן התורה, אמר להן אף אני לא אביא לכם ראייה אלא מן התורה, שנאמר ויאמר ארזר קנען עבד עבדים יהיה לאחיו, עבד שקנה נכסים עבד למי, ונכסים למי, ולא עוד אלא שהרי כמה שנים שלא עבדתנו, אמר להם אלכסנדרוס מלכא החזירו לו תשובה, אמרו לו תנו לנו זמן שלשה ימים. נתן להם זמן, בדקו ולא מצאו תשובה, מיד ברחו, והניחו שדותיהן כשהן זרועות, וכרמיהן כשהן נטועות, ואותה שנה שביעית היתה.

שוב פעם אחת באו בני מצרים לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון, אמרו לו הרי הוא אומר ג' נתן את-תן העם בעיני מצרים וישאלום תנו לנו כסף וזהב שנמלתם ממנו. אמר גביהא בן פסיסא לחכמים תנו לי

שכן דרך בן אדם שמשתחוה ברחוק לפני המלך ואינו מתקרב כל כך)? משום פועלים (דאילו כן, היה מחשיך פתאום שכשחמה באמצע הרקיע מאירה ביותר, וסבורים שעדיין יש שהות ביום והיו פועלין שוהין במלאכתן עד שחשיכה) ומשום עוברי דרכים (ללא היו יודעין מתי יחשוך לבקש להם בית לינה, ולכך שוקעת במערב, שכשהולכת ומשתפלת והולכת וכלה אורה יודעין שמגיע שעת חשיכה).

ואמר לו אנטונינוס לרבי נשמה מאימתי ניתנה באדם, משעת פקידה [משעה שהמלאך פוקד הטיפה ומביאה לפני המקום מה תהא עליה, כדאמרינן בנדה (טז): מיד נזרקה בו נשמה וחיות] או משעת יצירה (שנקרם כולו בכשר וגידין ועצמות)? אמר לו (רבי) משעת יצירה. אמר לו אפשר חתיכה של בשר עומדת שלשה ימים בלא מלח ואינה מסרחת (והכי נמי אילו לא היתה נשמה נתונה עד שעת יצירה היאך תתקיים הטיפה שלא תסריח במעיה, וכיון שטיפה מסרחת שוב אינה מולדת) אלא, משעת פקידה. אמר רבי דבר זה למדני אנטונינוס, ומקרא מסייעו, שנאמר וּפְקַדְתָּךְ שְׁמֶרְךָ רוּחִי (משעת פקידה נשמר רוחי).

ואמר לו אנטונינוס לרבי מאימתי יצר הרע שולט באדם, משעת יצירה או משעת יציאה (כשיוצא מומעי אמו), אמר לו משעת יצירה. אמר לו אם כן בועט במעי אמו ויוצא, אלא משעת יציאה. אמר רבי דבר זה למדני אנטונינוס, ומקרא מסייעו שנאמר לַפֶּתַח חַטָּאת רֵבֵץ.

ריש לקיש רמי כתיב בָּם עֶנְרָ וּפְסָח (שחיין עם מומן) הָרָה וַיִּלְדֶת יַחְדָּו, וכתיב אֲזִי יִדְלַג כְּאַיִל פֶּסַח וְתָרַן לְשׁוֹן אֵלֶם כִּי־נִבְקְעוּ בַמִּדְבָּר מִיָּמִים וַיִּנְחָלִים בְּעַרְבָה (דמשמע שמתרפאין). הא כיצד, עומדין במומן ומתרפאין.

נשמה חטאת, שמיום שפירשה ממני הריני מוטל כאבן דומם בקבר. ונשמה אומרת גוף חטא, שמיום שפירשתי ממנו הריני פורחת באויר כצפור. אמר ליה, אמשול לך משל, למה הדבר דומה למלך בשר ודם, שהיה לו פרדס נאה, והיה בו [דף צא ע"ב] בכורות נאות (תאני הבכורות) והושיב בו שני שומרים, אחד חיגר ואחד סומא. אמר לו חיגר לסומא בכורות נאות (תאני הבכורות) אני רואה בפרדס, בא והרכיבני ונביאם לאכלם, רכב חיגר על גבי סומא, והביאום ואכלום. לימים בא בעל פרדס. אמר להן בכורות נאות היכן הן, אמר לו חיגר כלום יש לי רגלים להלך בהן, אמר לו סומא כלום יש לי עינים לראות, מה עשה הרכיב חיגר על גבי סומא ודן אותם כאחד. אף הקב"ה מביא נשמה וזורקה בגוף, ודן אותם כאחד, שנאמר יִקְרָא אֶל־הַשָּׁמַיִם מֵעַל וְאֶל־הָאָרֶץ לְדִין עַמּוֹ, יִקְרָא אֶל הַשָּׁמַיִם מֵעַל' זו נשמה, ואל הארץ לדין עמו' זה הגוף (כלומר יקרא הקב"ה לנשמה הבאה לו לתוך גופו של אדם מאל השמים מעל ויקרא אף אל הגוף שבא מן הארץ).

אמר ליה אנטונינוס לרבי מפני מה חמה יוצאה במזרח ושוקעת במערב אמר ליה אי הוה איפכא נמי הכי הוה אמרת לי, אמר ליה הכי קאמינא לך, מפני מה שוקעת במערב (תסובב את כל העולם עד שתחזור למקום זריחתה למזרח ותשקע, דאי הוה הכי לא הוה אמינא לך מפני מה שוקעת במזרח דנוהג העולם כך הוא, ממקום שיצא שם נכנס) אמר ליה כדי ליתן שלום לקונה (להקב"ה, שהשכינה במערב, וכיון שמגיעת עד מערב הולכת ומשתחוה לפני הקב"ה שבראה, ולכך שוקעת ונכנסת כפופה לפני הקב"ה) שנאמר וַיִּצְבֹּא הַשָּׁמַיִם לְךָ מִשְׁתַּחֲוִיִּים. אמר ליה ותיתי עד פלגא דרקיע ותתן שלמא ותיעול (דאם לכך מתכוונת למה הולכת בתוך המערב תבא עד אמצעו של רקיע ותשקע לשם ומשם תשתחוה כלפי מערב,

באחד (ואין רפואה אלא במקום מחץ) אף מיתה וחיים באחד, מיכן תשובה לאומרין אין תחיית המתים מן התורה.

תניא, אמר רבי מאיר מניין לתחיית המתים מן התורה שנאמר אָז יִשְׁרַעֲמֹשׁהּ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת לָהּ, שר לא נאמר, אלא ישיר (משמע לעתיד) מכאן לתחיית המתים מן התורה. כיוצא בדבר אתה אומר אָז יִבְנֶה יְהוֹשֻׁעַ מִזְבֵּחַ לָהּ, בנה לא נאמר, אלא יבנה מכאן לתחיית המתים מן התורה. אלא מעתה אָז יִבְנֶה שְׁלֹמֹה בְּמָה לְכַמוֹשׁ שָׁקֵץ מוֹאֵב, הכי נמי דיבנה, אלא מעלה עליו הכתוב כאילו בנה.

אמר רבי יהושע בן לוי מניין לתחיית המתים מן התורה שנאמר אֲשֶׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתְךָ עוֹד יִתְלַלְלוּךָ סֵלָה, היללוך לא נאמר אלא יהללוך מכאן לתחיית המתים מן התורה.

ואמר רבי יהושע בן לוי כל האומר שירה בעולם הזה זוכה ואומרה לעולם הבא, שנאמר אֲשֶׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתְךָ עוֹד יִתְלַלְלוּךָ סֵלָה.

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן מניין לתחיית המתים מן התורה שנאמר קוֹל צִפְיָךְ גִּשְׂאוֹ קוֹל יִחְדְּנוּ יְרַנְּנוּ... ריננו לא נאמר, אלא ירננו מכאן לתחיית המתים מן התורה.

ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן עתידין כל הנביאים כולן אומרים שירה בקול אחד, שנאמר קוֹל צִפְיָךְ גִּשְׂאוֹ קוֹל יִחְדְּנוּ יְרַנְּנוּ (היינו קול אחד).

אמר רב יהודה אמר רב כל המונע הלכה מפני תלמיד (מללמדו) כאילו גוזלו מנחלת אבותיו, שנאמר תוֹרָה צְוָה לָנוּ מִשָּׁה מוֹרֶשֶׁה קַהֲלֵת יַעֲקֹב, מורשה היא לכל ישראל מששת ימי בראשית (דכתיב בראשית ברא בשביל התורה שהיא ראשית, וישראל נקראו 'ראשית תבואתה' שעתידין להנחילה ברא אלהים את השמים).

עולא רמי כתיב בַּלְעַ הַפְּנוֹת לְנִצָּחַ וּמָחָה אֶדְנִי ה' דְּמָעָה מַעַל כָּל־פָּנִים (דלעתיד לבא מאחר שחיין שוב אינן מתין) וכתיב לֹא־יִהְיֶה מִשָּׁם עוֹד עוֹל יָמִים... כִּי הִנְעַר בֶּן־מֵאָה שָׁנָה יָמוֹת (כלומר כשימות אדם לעתיד ומת בן מאה שנה יאמרו נער הוא מת, כי הנער בן מאה שנה ימות, אלמא מתין). לא קשיא, כאן בישראל, כאן בנכרים. ונכרים מאי בעו התם? הנך דכתיב בהוּ וְעַמְדוֹ זָרִים וְרַעְיוֹ צִאֲנֻכְּם וּבְנֵי נֶכֶר אֶפְרִיכְּם (חוטט נסטה) וְכִרְמֵיכֶם.

רב חסדא רמי כתיב וְחִפְרָהּ הַלְבָּנָה וּבּוֹשָׁה הַחֲמָה פִּי־מִלֶּךְ ה' צְבָאוֹת (משמע שיהא אורם כהה) וכתיב וְהָיָה אֹרֶה־הַלְבָּנָה כְּאֹרֶה הַחֲמָה וְאֹרֶה הַחֲמָה יִהְיֶה שְׁבַע־עֶתִים כְּאֹרֶה שְׁבַע־עֶת הַיָּמִים? לא קשיא, כאן לימות המשיח (כשיכלה השיעבוד והיתה אור הלבנה כאור החמה) כאן לעולם הבא (לעתיד לבא וחפרה הלבנה ובושה החמה מרוב נגהם של צדיקים).

ולשמואל דאמר (בדוכתא אחריתי...) אין בין העולם הזה לימות המשיח, אלא שיעבוד גליות בלבד (אידי ואידי לעולם הבא...) לא קשיא כאן במחנה צדיקים, כאן במחנה שכינה (וחפרה מזוי השכינה).

רבא רמי כתיב אָנִי אָמִית וְאַחֲיָהּ (דמשמע כשם שאני אמית את האדם כך אני מחיהו, כשמת בעל מום עומד וחי בעל מום) וכתיב מְחַצְתִּי וְאָנִי אֶרְפָּא (שכשהוא מחיה מרפא את המחץ ועומד שלם). אמר הקב"ה מה שאני ממית אני מחיה, והדר (למחי סהקנ"ה יחיה) מה שמחצתי ואני ארפא (כדלעיל עומדין במומן ומתרפאין).

תנו רבנן 'אני אמית ואחיה' יכול שתהא מיתה באחד וחיים באחד (והכי קאמר אני ממית אדם זה ומחיה אדם אחר) כדרך שהעולם נוהג (שזה מת וזה נולד) תלמוד לומר מחצתי ואני ארפא, מה מחיצה ורפואה

שמות (סל הקב"ה נקראים אותיות) על שם דאמרינן בעלמא (הניגה מין) 'צבאות' אות הוא בצבא שלו (לכו... קרי להו (לשמות ה') אותיות, לשון מופלא (מכוסה) שנאמר כִּי אֵל דְּעוֹת הוּא.

ואמר רבי אלעזר גדול מקדש (חשוב הוא) שניתן בין שתי אותיות שנאמר פְּעֻלָּתָהּ ה' מִקֶּדֶשׁ אֲדֹנָי כּוֹנְנֵי יְדִידָהּ.

מתקיף לה רב אדא קרחינאה אלא מעתה גדולה נקמה שניתנה בין שתי אותיות, דכתיב אֶל־נִקְמוֹת ה' אֵל נִקְמוֹת הוֹפִיעַ? אמר ליה, למילתיה (לעניינה של נקמה, היכן שהיא נלכדת) הכי נמי (אכן כן, דגדולה היא, ו...) כדעולא. דאמר עולא שתי הופעיות הללו למה (דכתיב אל נקמות ה' אל נקמות הופיע, ואיכא תרי נקמות וחדא הופעה בתרווייהו, ודמי כמאן דאיכא אבל נקמה ונקמה חדא הופעה) אחת למדת טובה (של ישראל שסילק שכינתו מאומות העולם ובא על ישראל וקרי ליה נקמות משום דתגמול טוב הוא שזכו לשכינה על שאמרו נעשה ונשמע, ונקמה היינו תגמול) ואחת למדת פורענות [פורענות לנכרים שנפרע מהן ליום הדין, כדאמרינן בע"ז (ד) נוקם ה' ובעל חמה לנכרים, שהוא בעצמו ובכבודו נפרע מהן, והיינו הופעה].

ואמר רבי אלעזר כל אדם שיש בו דעה כאילו נבנה בית המקדש בימיו, שזה ניתן בין שתי אותיות וזה ניתן בין שתי אותיות. ואמר רבי אלעזר כל אדם שיש בו דעה לסוף מתעשר, שנאמר וּבְדַעַת (מפני הדעת) תִּדְרְכִים יִמְלְאוּ כָּל־הָאָרֶץ יָקָר וְנָעִים.

ואמר רבי אלעזר כל אדם שאין בו דעה אסור לרחם עליו, שנאמר כִּי לֹא עִם־בְּיֻנוֹת הוּא עַל־כֵּן לֹא־יִרְחַמֵּנוּ עֲשֵׂהוּ וַיִּצְרֹו לֹא יִחַנְּנוּ.

ואמר רבי אלעזר כל הנותן פיתו למי שאין בו דעה, יסורין באין עליו, שנאמר לְחִמּוֹךְ יְשִׁימוּ מְזוֹרַת תַּחְתִּיךָ אֵין תְּבוּנָה בּוֹ, ואין מזור אלא יסורין, שנאמר וַיִּרְא אֲפָרַיִם אֶת־חֲלוֹן

אמר רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא כל המונע הלכה מפי תלמיד, אפילו עוברין שבמעי אמו מקללין אותו, שנאמר מִנְעַ בְּרַ [דף צב ע"א] יִקְבְּהוּ לְאֹם, ואין לאום אלא עוברין, שנאמר וְלֹאִם מִלְּאִם יֵאֱמָר, ואין קבה אלא קללה, שנאמר מָה אֶקְבֵּי לֹא קֶבֶה אֵל, ואין בר אלא תורה, שנאמר נִשְׁקוּ־בָר פֶּן־יֵאָנָף. עולא בר ישמעאל אומר מנקבין אותו ככברה, כתיב הכא יִקְבְּהוּ (מנקבים אותו) לְאֹם, וכתיב התם וַיִּקְבֵּי חָר בְּדִלְתּוֹ, ואמר אבוי, כי אוכלא דקצרי (כלי של כובסין שהוא מנוקב ומזלפין בו מים על הבגדים). ואם למדו מה שכרו, אמר רבא אמר רב ששת זוכה לברכות כיוסף, שנאמר וּבְרָכָה לְרֹאשׁ מִשְׁבֵּיר, ואין משביר אלא יוסף, שנאמר וַיִּוֹסֶף הוּא הַשְּׁלִיט עַל־הָאָרֶץ הוּא הַמְּשֻׁבֵּר לְכָל־עַם הָאָרֶץ.

אמר רב ששת כל המלמד תורה בעולם הזה זוכה ומלמדה לעולם הבא, שנאמר וַיִּמְרָןָה גַם־הוּא יוֹרָא (מי שמרווה את תלמידו בדבר הלכה, גם הוא יורה לעולם הבא, ל"א ומרוה לשון מורה).

אמר רבא מניין לתחיית המתים מן התורה שנאמר יְחִי רְאוּבֵן וְאֶל־יָמָת, יחי ראובן בעולם הזה, ואל ימת לעולם הבא. רבינא אמר מהכא וְרַבִּים מִיִּשְׂרָאֵל אֲדַמְתֵּם עֶפְרָיִם יִקְיִצוּ אֵלֶּה לְחַיֵּי עוֹלָם וְאֵלֶּה לְחַרְפּוֹת לְדַרְאָן עוֹלָם. רב אשי אמר מהכא וְאַתָּה לָךְ לִקְץ וְתַנּוּחַ וְתַעֲמֹד לְגַרְלָךְ לִקְץ תִּימִין (רמוז לו שימות ויעמוד לאחר מכן לקץ הימין לקץ שעתידי הקב"ה להחזיר ימינו לפניו, שהרי השיב אחר ימינו).

אמר רבי אלעזר כל פרנס שמנהיג את הצבור בנחת זוכה ומנהיגם לעולם הבא, שנאמר כִּי־מִרְחַמֵּם (בעולם הזה) יִנְהַגֵּם וְעַל־מִבּוֹעֵי מַיִם יִנְהַלֵּם.

ואמר רבי אלעזר גדולה דעה, שניתנה בין שתי אותיות ושל שם, כך שמעתי. ל"א כל

ששמה מני? לא קשיא, הא דאיכא שלימה בהדיה (שמביא שלימה לאחר שאכל, ונותן על השלחן עם הפתיתין ששייר, דמחזי דלשם עבודה זרה עביד הכי) הא דליכא שלימה בהדיה (דמוזמנין לעני).

ואמר רבי אלעזר כל המחליף בדיבורו (משנה בדבורו, שלא יהא ניכר) כאילו עובד עבודה זרה, כתיב הכא וְהִיִּיתִי בְּעֵינָיו כְּמַתְעַתֵּעַ, וכתיב התם הַכֹּל הֵמָּה מַעֲשֵׂה תַעֲתָעִים.

ואמר רבי אלעזר כל המסתכל בערוה קשתו ננערת [כח קושי אבר שלו ננער, שאינו מוליד, שנאמר עריה תעור קשתך עריה שאתה מסתכל בה ממש בערותה היא תעיר קשתך, ד"א המסתכל המחשב בעריות דאשת איש, קשתו גבורת ידו ננערת מתהלכת ומתמעטת, כמו (בב"מ כט.) מצא כסות מנערה אחת לשלשים יום, אי נמי כמו וינער ה'], שנאמר עֲרִיבָה תַעוֹרֵל קֶשֶׁתְךָ.

ואמר רבי אלעזר לעולם הוי קבל (הייה אפל, הרחק מן הרצנות, כלדך העומד בחושך) וקיים (ותמיה, כי הרצנות מקצרת את בעליה). אמר רבי זירא אף אנן נמי תנינא בית אפל אין פותחין לו הלונות לראות נגעו (כנגע נראה לי בבית כתיב, דמשמע נראה ממילא, ועוד דכתיב לי ולא לאורי, נמצא שאפלתו הצלתו, דכל זמן שאין כהן רואהו אין מטמא בנגעים) שמע מינה.

אמר רבי טבי אמר רבי יאשיה מאי דכתיב שְׂאוֹל וְעֹצֵר רַחֵם אֶרְץ לֹא-שֹׁבְעָה מַיִם (קבר לא שבע ממתים, ועוצר רחם בית הרחם שהוא קצור עצור לא ישבע מבעילות, וכן ארץ לא שבעה מים) וכי מה ענין שואל אצל רחם (למה נסמכו הני אהדדי) אלא לומר לך מה רחם מכנים (הזרע) ומוציא (הולד) אף שואל מכנים ומוציא (לתחיית המתים). והלא דברים קל וחומר ומה רחם שמכניסין בו בחשאי מוציאין ממנו בקולי קולות, שואל שמכניסין בו בקולות (בבב"י גדול קוברין את

וְיִהְיֶה אֶת-מִזְלוֹ [בשביל לחמך שנתת למי שאין בן דעה ישימו מזור תחתיו ביאר המהרש"א מאמר זה ע"פ מ"ש במסכת פסחים (קיה.) בשעה שאמר לו הקב"ה לאדם קוץ ודרדר תצמיח לך זלגו עיניו דמעות, א"ל רבש"ע אני וחמורי נאכל באבוס אחד כיון שא"ל בועת אפיך תאכל לחם נתקרה דעתו, והוא כי היה אדם הראשון חשב מעיקרא כיון שמאכלו שוה כחמור ישתווה בדעתו כחמור כי מוזנות החמרי יולידו טבע החמרי, ולא נתקרה דעתו עד שא"ל שיאכל לחם, כי הלחם הוא טעם דגן, וכבר בארנו בפרק בן סורר גבי הטח שאכל אדם הראשון שטעם דגן מביא הדעת לאדם, וע"כ זה שנותן הלחם למי שאין בו דעת וראוי למזון החמור שהוא ישתווה לו, ראוי שיתייסר על הטא זה].

ואמר רבי אלעזר כל אדם שאין בו דעה לסוף גולה, שנאמר לָכֵן נָלְהָ עַמִּי מִבְּלִי-דָעַת.

ואמר רבי אלעזר כל בית שאין דברי תורה נשמעים בו בלילה אש אוכלתו, שנאמר כָּל-חֵשֶׁךְ טָמוֹן לְצַפְנָיו (כל לילה צפון ונחבא ממצפוני התורה, שאין דברי תורה נשמעין באותו בית) תֹּאכְלֶהוּ אֵשׁ לֹא-נִפְחָ (זה אשו של גיהנם, שאין צריך נפוח) יֵרַע שָׂרִיד בְּאֶהָלוֹ (מי שרע בעיניו שיש שריד באהלו). אין שריד אלא תלמיד חכם, שנאמר וּבְשָׂרִידִים אֲשֶׁר הָיָה קָרָא.

ואמר רבי אלעזר כל שאינו מהנה תלמידי חכמים מנכסיו, אינו רואה סימן ברכה לעולם, שנאמר אֵין-שָׂרִיד לְאֶהָלוֹ עַל-פֶּן לֹא-יִחַיל טוֹבוֹ, אין שריד אלא תלמידי חכמים, שנאמר וּבְשָׂרִידִים אֲשֶׁר הָיָה קָרָא.

ואמר רבי אלעזר כל שאינו משייר פת על שלחנו אינו רואה סימן ברכה לעולם, שנאמר אֵין-שָׂרִיד לְאֶהָלוֹ עַל-פֶּן לֹא-יִחַיל טוֹבוֹ. והאמר רבי אלעזר כל המשייר פתיתים על שלחנו (דצריך לשייר, כדכתיב 'אכול והותר') כאילו עובד עבודה זרה, שנאמר תַעֲרֹכִים לְגַד שְׁלֹחַן (שכן עושי, שמניחין שלחן ערוך במאכל ומשתה לשם אותה עבודה זרה שקורין גד) וְהִמְמַלְאִים לְמַנֵּי מִמֶּסֶךְ (ממלאים כוסות של מרקחים נסוכים לעבודה זרה

אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר מתים שהחיה יחזקאל עלו לארץ ישראל, ונשאו נשים והולידו בנים ובנות. עמד רבי יהודה בן בתירא על רגליו ואמר אני מבני בניהם, והללו תפילין שהניח לי אבי אבא מהם (שאותן תפילין היו שלהם).

ומאן נינהו מתים שהחיה יחזקאל? אמר רב אלו בני אפרים שמנו לקץ (של יציאת מצרים) וטעו [שלא היה להם למנות גזירת ועבדום וענו אותם אלא משנולד יצחק, דהא כתיב 'כי גר יהיה זרעך' זה יצחק, דכתיב 'כי ביצחק יקרא לך זרע' והם מנו משעת הדיבור לאברהם. ותניא בסדר עולם אברהם אבינו בשעה שנדבר עמו בין הבתרים בן שבעים שנה היה, ומבין הבתרים עד שנולד יצחק היה שלשים שנה, כדכתיב ואברהם בן מאת שנה בהולד לו את יצחק בנו, נמצאת אומר משדבר עמו בין הבתרים עד שיצאו ממצרים היו ארבע מאות, ואותן שלשים שמן הדבור עד לידת יצחק טעו בני אפרים, ומניין שכני אפרים הן שיצאו קודם זמן ונהרגו... שנאמר ובני אפרים שותלח וברד בנו ונתחת בנו ואלעדה בנו ונתחת בנו ונברד בנו ושותלח בנו ועזר ואלעד והרגום אנשינת הנולדים בארץ... וכתיב ויתאבל אפרים אביהם ימים רבים ויבאו אחיו לנחמו.

ושמואל אמר (מתים שהחיה יחזקאל...) אלו בני אדם שכפרו בתחיית המתים (שנאמר אבדה תקותנו) שנאמר ויאמר אליך בן-אדם העצמות האלה כל-בית ישראל הנה אמרים יבשו עצמותינו ואבדה תקותנו ונגזרנו לנו (עצמות הללו סימן לכל ישראל הן שעתידה להם תחיית המתים כמו לאלו, שהרי אלו אמרו אבדה תקותנו, ועכשו ידעו שאני מחיה את המתים וסימן זה לכל ישראל שגם הם עתידין להחיות ולא מן הדין חיו דהא אמרן הכופר בתחיית המתים אין לו חלק לעולם הבא אלא משום סימן חיו).

המת) אינו דין שמוציאין ממנו בקולי קולות (שנאמר יתקע בשופר גדול) מיכן תשובה לאומרין אין תחיית המתים מן התורה.

תנא דבי אליהו צדיקים שעתיד הקב"ה להחיותן (לימות המשיח) אינן חוזרין לעפרן (בין ימות המשיח ולעולם הבא אלא הבשר מתקיים עליהם עד שישובו ויחיו לעתיד לבא) שנאמר וְהָיָה הַנֶּשֶׁאֶר בְּצִיּוֹן וְהַנּוֹתָר בִּירוּשָׁלַם קָדוֹשׁ יֹאמֵר לֹא כָל-הַפְּתוּב לַחַיִּים בִּירוּשָׁלַם, מה קדוש (סקנ"ה) לעולם קיים אף הם לעולם קיימין. [דף צב ע"ב] ואם תאמר אותן שנים שעתיד הקב"ה לחדש בהן את עולמו (ויהיה עולם זה הרב אלף שנים אותן צדיקים היכן הם הואיל ואינן נקברין בארץ) שנאמר וְנִשְׁגַב ה' לְבָדוֹ בַּיּוֹם הַהוּא, צדיקים מה הן עושיין, הקב"ה עושה להם כנפים כנשרים, ושטין על פני המים, שנאמר עַל-כֵּן לֹא-גִירָא בְּהַמִּיר אֲרָץ (כשמחליף הקב"ה את הארץ לא נירא לפי שאנו בלב ימים) וּבְקוֹשׁ הָרִים בְּלֵב יָמִים. ושמואל תאמר יש להם צער תלמוד לומר וְקוֹנֵי ה' יַחְלִיפוּ כֹחַ (שיהא להם כח לשוט ולעופף בלי צער) יַעֲלוּ אֲבָר כַּנְּשָׂרִים יְרוּצוּ וְלֹא יִיָּעוּ יִלְכוּ וְלֹא יִיעֲפוּ.

ונילף ממתים שהחיה יחזקאל (שחזרו ומתו, כך צדיקים שעתיד להחיות יחזרו לעפרם כך שמעתי, יחזקאל הגלחו נבוכדנצר עם יכניה מלך יהודה והיה יחזקאל מתנבא בכבל וירמיה בארץ ישראל באותן אחת עשרה שנה שמלך צדקיה?) סבר לה כמאן דאמר באמת (בכרור) משל היה. דתניא רבי אליעזר אומר מתים שהחיה יחזקאל עמדו על רגליהם, ואמרו שירה ומתו. מה שירה אמרו, ה' ממית בצדק ומחיה ברחמים. רבי יהושע אומר שירה זו אמרו ה' מְמִית וּמְחִיָה מוֹרְיָד שְׂאוֹל וַיַּעַל. רבי יהודה אומר אמת משל היה. אמר לו רבי נחמיה אם אמת למה משל, ואם משל למה אמת, אלא באמת משל היה (שהיה מרמוז להם על הגלות, כאדם מת שחוזר וחי, כך ישראל ישובו מן הגלות). רבי

צב:

אמר רבי יצחק יוצק זהב רותח (משום דקא מיירי בשבחו דנבוכדנצר נקיט נמי לישנא מעליא ולשון קללה) לתוך פיו של אותו רשע, שאילמלא בא מלאך וסטרו (הכהו מאחורי ידו) על פיו ביקש לגנות כל שירות ותשבחות שאמר דוד בספר תהלים (היה מסדר שבחות נאות יותר מדוד, ואילו אמרן, הקב"ה היה נוטה אחריהן יותר מאחרי השירות שעשה דוד).

תנו רבנן ששה נסים נעשו באותו היום (שהשליכן לכבשן) ואלו הן צף הכבשן (שהכבשן היה משוקע בארץ כעין כבשן של סיד, וצף ועומד על גבי קרקע, כדי שיראוהו כל העולם) ונפרץ הכבשן (נפלו קצת כותליו, כדי שיוכלו כולם לראות בתוכו) והומק סודו וכמו יסודו נשתלשל, וכן לימדני רבי יעקב בן יקר. אבל מורי גרם 'הומק סידו' סיד הכבשן נמסה מרוב חמימות, כך שמעתי, והיתה מושכת למרחוק, ומהבל של אותו הסיד נשרפו אותן שהשליכו הנניה מישאל ועזריה לתוך כבשן האש. י"ג הומק סורו נשפל גאותו, כמו סורו רע (קדושין פב.) ונהפך צלם (של זהב) על פניו, ונשרפו ארבע מלכיות (מלכים ואנשיהם שסייעו לנבוכדנצר להשליך חנניה מישאל ועזריה לתוך האור) והחיה יחזקאל את המתים בבקעת דורא. וכולהו גמרא, וארבע מלכיות קרא, דכתיב ונבוכדנצר מלכא שלח למכנשו לאחשדרפניא סגניא ופחותא אדרגזריא גדבריא דתבריא תפתיא וכל שלטני מדינתא (למחא לחנפת צלמא די תקים נבוכדנצר מלכא) וכתיב אימי גבכין יהודאין... וכתיב ומתפנשין אחשדרפניא סגניא ופחותא והדברי מלכא חנן לגבריא אלד... (והנך דלא כתיבי נשרפו).

תני דבי רבי אליעזר בן יעקב אפילו בשעת הסכנה לא ישנה אדם את עצמו מן הרבנות שלו (שהרי חנניה מישאל ועזריה היו לבושין בגדי תפארתן כשהושלכו לכבשן, אל ישנה

רבי ירמיה בר אבא אמר אלו בני אדם שאין בהן לחלוחית של מצוה, שנאמר העצמות היבשות שמעו דבר-ה'.

רבי יצחק נפחא אמר אלו בני אדם שחיפו את ההיכל (שהיו מציירין צלמים על קירות ההיכל דכתיב ואבא ואראה מחוקה על הקיר סביב) כולו שקצים ורמשים, שנאמר ואבוא ואראה ונהנה כל-תבנית רמש ובהמה שקץ וכל-גלולי בית ישראל מחקה על-הקיר סביבו סביב וכתיב והעבירני עליהם סביבו סביב (כלומר על אותן אנשים שכתוב עליהם סביב, עבר עליהם יחזקאל להחיותם).

רבי יוחנן אמר אלו מתים שבבקעת דורא (שהמת נבוכדנצר מלך בבל על שהיו יפים כדלקמן). ואמר רבי יוחנן מנהר אשל עד רבת בקעת דורא (מקומות הן היו בבקעת דורא). שבשעה שהגלה נבוכדנצר הרשע את ישראל היו בהן בחורים שהיו מגנין את החמה ביופיין, והיו כשדיות רואות אותן ושופעות זכות (מחמת תאוה). אמרו לבעליהן, ובעליהן למלך. צוה המלך והרגום (ועדיין היו שופעות שהיתה נראית זיו תארם וצוה המלך ורמסום) ועדיין היו שופעות זכות, צוה המלך ורמסום.

תנו רבנן בשעה שהפיל נבוכדנצר הרשע את חנניה מישאל ועזריה לכבשן האש, אמר לו הקב"ה ליחזקאל לך והחיה מתים בבקעת דורא. כיון שהחיה אותן, באו עצמות וטפחו לו לאותו רשע על פניו (והלכו להם, ואית דאמרי שמאותן עצמות היה לו כלים וכשהגיעה שעה שחיו טפחו לו על פיו כשהיה רוצה לשתות בהם). אמר מה טיבן של אלו, אמרו לו חבריהן של אלו מחיה מתים בבקעת דורא (על יחזקאל היו אומרין שהיה חבירן של חנניה מישאל ועזריה ונבוכדנצר היה יודע שהיה הקב"ה מחיה אותם). פתח ואמר (להקב"ה) אַתּוּהִי פְּמָה רַבְּרִין וְתַמְהוּתִי פְּמָה תְּקִיפִין מְלֻכּוּתְהוּ מְלֻכּוּת עָלַם וְשִׁלְטָנְהָ עִם דָּר וְדָר...

ההדסים שבמצולה) ואין הדסים אלא צדיקים, שנאמר וַיְהִי אִמֶּן אֶת־הַדָּפָה, ואין מצולה אלא בבל, שנאמר הָאֵמֶר לְצִוְלָה תִּהְיֶה (לשון חרבו המים, לבבל שיושבת במצולה) וְנִהְרָתִיךְ אוֹבֵישׁ מִיַּד מְלָאִים רֹגְזוּ נְעֻשִׁים שְׂרוּקִים (צבועים) ואדומים נעשו לבנים (כשנסתכל בצדיקים נח מכעסו). אמר רב פפא שמע מינה סוסיא חוירא מעלי לחלמא (מדקאמר שאדום הוא רמז לקללה).

ורבנן (חנניה מישאל ועזריה) להיכן אזלו (כשיצאו מן הכבשן, דתו לא מדכר להו בכולהו כתובי) אמר רב בעין הרע מתו (שהיו מסתכלים בהן על שהיו תמהין בהן) ושמואל אמר ברוק טבעו (באותו רוק שרקקו אומות העולם בישראל, שאומרים אלוה כזה יש לכם והשתחוויתם לצלם) ורבי יוחנן אמר עלו לארץ ישראל, ונשאו נשים והולידו בנים ובנות.

כתנאי רבי אליעזר אומר בעין הרע מתו, רבי יהושע אומר ברוק טבעו. וחכמים אומרים עלו לארץ ישראל ונשאו נשים והולידו בנים ובנות שנאמר שָׁמַע־נָא יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל אֶתְּהוּ וְרַעֲיָהּ הַיִּשְׁבִּימִים לְפָנָיִךְ כִּי־אֲנֹשִׁי מוֹפֵת הַמָּה, איזו הם אנשים שנעשה להן מופת הוא אומר זה חנניה מישאל ועזריה (אלמא חזרו לארץ אצל יהושע כהן גדול).

ודניאל להיכן אזל (כשהושלכו חביריו לתוך כבשן האש, שלא הושלך עמהם)? אמר רב למיכרא נהרא רבא בטבריא (לחפור ולהוציא נהר בטבריא, ל"א למכרא נהרא בטורא, בהר). ושמואל אמר לאתויי ביזרא דאספסתא (להביא זרע של עשב שהוא מאכל בהמה שלחו נבוכדנצר, הכי הוא קים להו). ורבי יוחנן אמר לאתויי חזירי דאלכסנדריא של מצרים (שלחו כדי לגדלם לולדות, שחזירי מצרים גדולים הם).

איני, והתניא (אמר...) תודום הרופא (לחכמים שהיו אומרים ניטלה האם טרפה) אמר אין

שלא יראה מבוהל ומפוחה, ומתביישין שונאיו מפניו) שנאמר בְּאֵינָן גְּבַרְיָא אֱלִידָא כְּפִתּוֹ בְּסַרְבְּלֵיהוֹן פִּטְשֵׁיהוֹן וְכַרְבְּלֵתְהוֹן (עניני מלבושין)...

אמר רבי יוחנן [דף צג ע"א] גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת (דברישא חשיב לתלתא צדיקי, ומלאך לבסוף, דכתיב ורויה די רביעאה דמי לבר אלהין) שנאמר עָנָה וְאָמַר הָאֲנָה חָזָה גְּבַרְיִן אַרְבַּעַת שָׁרִינִן מִהַלְבִּין בְּגוֹא־נוֹרָא וְחָבַל לֹא־אִתִּי בְּהוֹן וְרוּחַ דִּי רְבִיעָאָה דְּמָה לְבַר־אֱלֹהִין.

אמר רבי תנחום בר חנילאי בשעה שיצאו חנניה מישאל ועזריה מכבשן האש באו כל אומות העולם וטפחו לשונאיהן של ישראל על פניהם (שהשתחוו לצלם) אמרו להם יש לכם אלוה כזה, ואתם משתחווים לצלם, מיד פתחו ואמרו לָךְ אֲדָנִי הַצְדִּיקָה וְלָנוּ בְּשֵׁת הַפְּנִים כְּיָוִם תִּנָּה.

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מאי דכתיב אֲמַרְתִּי אֶעֱלֶה בְּתֶמֶר אֲחֻזָּה בְּסַנְסֻנִּי, אמרתי אעלה בתמר, אלו ישראל [ישראל נמשלו לתמר כדאמרינן (סוכה מה):] מה תמר זה אין לו אלא לב אחד, אני אמרתי שכל התמר שלי הוא שיהיו בהם צדיקים הרבה... ועכשיו לא עלה בידי אלא סנסן אחד, של חנניה מישאל ועזריה.

אמר רבי יוחנן מאי דכתיב (בזכריה) רְאִיתִיו הַלֵּילָה וְהִנֵּה־אִישׁ רֹכֵב עַל־סוּס אָדָם וְהוּא עֹלֵם בֵּין הַדָּסִים אֲשֶׁר בְּמִצְלָה... מאי ראיתי הלילה? ביקש הקב"ה להפוך את כל העולם כולו ללילה (מפני שהשתחוו לצלם) 'והנה איש רכב' אין איש אלא הקב"ה, שנאמר ה' איש מלחמה ה' שמו, 'על סוס אדם' ביקש הקב"ה להפוך את העולם כולו לדם, כיון שנסתכל בחנניה מישאל ועזריה נתקררה דעתו שנאמר 'והוא עמד בין ההדסים אשר במצלה' (העמיד הקב"ה עצמו בזכות

לחנניה מישאל ועזריה. אמרו ליה אינון תלתא הוו (ונפישו זכותיהו) ואנן תרין. אמרו להו בחרו לכון מאן דבעיתו בהדיכו. אמרו יהושע כהן גדול, סברי ליתי יהושע דנפיש זכותיה, ומגנא עלן. אחתיוהו, שדינהו. אינהו איקלו, יהושע כהן גדול איחרוכי מאניה, שנאמר וַיִּרְאֵנִי אֶת־יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עֹמֵד לִפְנֵי מַלְאָכָי ה'... וכתוב וַיֹּאמֶר ה' אֶל־הַשָּׁטָן וַיַּעַר ה' בָּךְ... אמר ליה ידענא דצדיקא את, אלא מאי טעמא אהניא כך פורתא נורא, חנניה מישאל ועזריה לא אהניא בהו כלל? אמר ליה אינהו תלתא הוו, ואנא חד. אמר ליה והא אברהם יחיד הוה? התם לא הוו רשעים בהדיה, ולא אתיהיב רשותא לנורא, הכא הוו רשעים בהדי ואתיהיב רשותא לנורא, היינו דאמרי אינשי תרי אודי יבישי וחד רטיבא אוקדן (שרפו) יבישי לרטיבא.

מאי טעמא איענש (יהושע, דאהני נורא למאניה, דהאי דאהדר איהו לנבוכדנצר דחיה בעלמא דחיה)? אמר רב פפא שהיו בניו נושאים נשים שאינן הגונות לכהונה, ולא מיחה בהן, שנאמר ויהושע הנה לבש בגדים צואים, וכי דרכו של יהושע ללבוש בגדים צואים, אלא, מלמד שהיו בניו נושאים נשים שאינן הגונות לכהונה, ולא מיחה בהן.

אמר רבי תנחום, דרש בר קפרא בצפורי מאי דכתיב שש השערים האלה נתן לי. מאי שש השערים, אילימא שש שעורים ממש וכי דרכו של בועז ליתן מתנה שש שעורים [והא נתן (פאה פ"ח מ"ה) אין פוחתין לעני בגורן פחות מחצי קב שעורים]? [דף צג ע"ב] אלא שש סאין (דשש קבין או שש לוגין ליכא למימר, דלא מייתי בגורן מדה פחותה מסאה). וכי דרכה של אשה ליטול שש סאין (ולישא משוי כזה לערך 50 ליטר לפי שיטת הגר"ח נלס?) אלא, רמז רמז לה (דשש גרעינין נתן לה לסימן ורמז) שעתידין ששה בנים לצאת ממנה שמתברכין בשש שש ברכות, ואלו הן דוד, ומשיח, דניאל, חנניה, מישאל ועזריה.

פרה וחזירה יוצא מאלכסנדריא של מצרים שאין חותכין האם שלה, בשביל שלא תלד (כדי שלא יהיו מצויין במקומות אחרים, ואעפ"כ חיו)? זוטרי אייתי, בלא דעתייהו (ולא העלו על לבם דלפריה ורביה בעי, והניחו להוציאן בלא חתוך האם).

תנו רבנן שלשה היו באותה עצה (שהלך משם דניאל) הקב"ה, ודניאל, ונבוכדנצר. הקב"ה אמר ניזיל דניאל מהכא, דלא לימרו בזכותיה איתנצל. ודניאל אמר איזיל מהכא, דלא ליקיים בי פסילי אלהיהם תשרפון באש (דנבוכדנצר עשאו אלוה כדכתיב ולדניאל הוה סגיד, והוה ליה כפסילי אלהיהם שהמקרא הזה היה צווה עליהם לשורפן, לכך היה מתירא). ונבוכדנצר אמר יזיל דניאל מהכא, דלא לימרו קלייה לאלהיה בנורא. ומניין דסגיד ליה דכתיב באדין מלכא נבוכדנצר נפל על-אנפיהו ולדניאל סגד... פה-אמר ה' צבאות אלהי ישראל אל-אחאב בן-קוליה ואל-צדקניהו בן-מעשה הנובאים לכם בשמי שקר... וכתוב ולקח מהם קללה לכל נלות יהודה אשר בקבל לאמר ישמך ה' בצדקניהו וכאחב אשר קלם מלך-בבל באש, אשר שרפם לא נאמר, אלא אשר קלם. אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי מלמד שעשאן כקליות (שבליים המהובהבין באש).

יען אשר עשו נבלה בישראל וינאפו את-נשי רעייהם. מאי עבדו, אזול לגבי ברתיא דנבוכדנצר, אחאב אמר לה כה אמר ה' השמיעי (השתמשי) אל צדקיה. וצדקיה אמר כה אמר ה' השמיעי אל אחאב. אזלה ואמרה ליה לאבות. אמר לה אלהיהם של אלו שונא זימה הוא, כי אתו לגבך שדרינהו לגבאי. כי אתו לגבה שדרתנהו לגבי אבות. אמר להו מאן אמר לכון, אמרו הקב"ה. והא חנניה מישאל ועזריה שאלתינהו ואמרו לי אסור. אמרו ליה אנן נמי נביאי כוותיהו, לדידהו לא אמר להו, לדידן אמר לן. אמר להו אנא בעינא דאיבדקינכו כי היכי דבדקתינהו

עג:

וְלֹא-לְמִרְאָה עֵינָיו יִשְׁפּוּט וְשִׁפְט בְּצַדִּיק דְּלִים
וְהוֹכִיחַ בְּמִשְׁוֹר לְעַנְוֵי-אֶרֶץ (כגון ע"י הרחה).
בר כוזיבא (אחר מלכי הורדוס היה) מלך
תרתין שנין ופלגא, אמר להו לרבנן אנא
משיחא. אמרו ליה במשיח כתיב דמורח ודאין,
נחזי אנן אי מורח ודאין, כיון דחזויהו דלא
מורח ודאין קטלוהו.

דניאל חנניה מישאל ועזריה דכתיב בהו
אֲשֶׁר אֵין-בָּהֶם כָּל-מוֹם וְטוֹבֵי מִרְאָה
וּמִשְׁכִּילִים בְּכָל-חֻמְהָ וַיִּדְעֵי דַעַת וּמִבִּינֵי
מִדְּעָ וְאֲשֶׁר כָּח בָּהֶם לְעַמֵּד בְּהִיכַל הַמֶּלֶךְ
וְלִלְמַדָּם סֵפֶר וּלְשׁוֹן פְּשָׁדִים. מאי אשר אין
בהם כל מום? אמר רבי חמא בר' חנניא
אפילו כריבדא (למינה) דכוסילתא (סס כלי המקוין)
לא הוה בהו (שלא היו צריכין להקזה).

מאי ואשר כח בהם לעמד בהיכל המלך?
אמר רבי חמא ברבי חנניא מלמד שהיו
אונסין את עצמן מן השחוק, ומן השיחה
(שלא היו מספרין בדברים בטלים כדי שלא
יתגנו בפני המלך) ומן השינה, ומעמידין על
עצמן בשעה שנצרכין לנקביהם, מפני אימת
מלכות.

וַיְהִי בָהֶם מִבְּנֵי יְהוּדָה דְּנִינְאֵל חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל
וְעִזְרִיָּה, אמר רבי אלעזר כולן מבני יהודה
הם (כדחשיב לעיל ששה בנים העתידים
לצאת מרות, וחשיב בהדייהו חנניה מישאל
ועזריה). ורבי שמואל בר נחמני אמר דניאל
מבני יהודה, חנניה מישאל ועזריה משאר
שבטים (ולית ליה תך דרשה דלעיל שש
שעורים).

(בחזקיהו מלך יהודה כתיב...) **וּמִבְּנֵי אֲשֶׁר**
יִצְאֵוּ מִמֶּנָּה אֲשֶׁר תּוֹלִיד יִקְחוּ וְהִיוּ סְרִיסִים
בְּהִיכַל מֶלֶךְ בְּבָל. מאי סריסים, רב אמר
סריסים ממש (שסירסו לחנניה מישאל
ועזריה, שכך דרכן של מלכים לסרס את
האדם כדי שלא ישא אשה ויהא פנוי
לעבודת המלך, ולית ליה הא דחכמים דאמרי
לעיל שעלו לארץ ישראל, ונשאו נשים

דוד דכתיב וַיֵּעַן אַחֵר מִהַנְּעָרִים וַיֹּאמֶר הֲנִה
רְאִיתִי בֵּן לְיִשָּׁא בֵּית הַלְּחָמָי יָדַע נָגַן וְנִבְוֹר
חֵיל וְאִישׁ מִלְּחָמָה וְנִבְוֹן דְּבָר וְאִישׁ תְּאֵר נְהוּ
עָמוּ... ואמר רב יהודה אמר רב כל הפסוק
הזה לא אמרו דואג (לקמן מפרש האחד מן
הנערים היינו דואג) אלא בלשון הרע (שהיה
מספר בשבחו של דוד כדי שיקנא בו שאול
ויהרגהו) ידע נגן שיודע לישאל, 'נבור'
שיודע להשיב, 'איש מלחמה' שיודע לישא
וליתן במלחמתה של תורה (להתוכח
בתלמוד) 'ונבון דבר' שמבין דבר מתוך דבר,
'איש תואר' שמראה פנים בהלכה (שמביא
ראיה לדבריו). 'זה' עמו' שהלכה כמותו בכל
מקום, בכולהו אמר להו יהונתן בני כמוהו.
כיון דאמר ליה 'זה' עמו' מילתא דבדידיה
נמי לא הוה ביה [דשאול נמי לא הוה הלכה
כמותו, כדאמרינן בעירובין (נג.) דוד דגלי
מסכתא כתיב ביה יראיך יראוני וישמחו,
שאול דלא גלי מסכתא כתיב ביה בכל אשר
יפנה ירשיע] חלש דעתיה, ואיקניא ביה.
דבשאול כתיב וּבְכָל אֲשֶׁר-יִפְנֶה יִרְשָׁיעַ,
ובדוד כתיב, ובכל אשר יפנה יצליח (אולי הכונה
לפסוק 'לכל דרכיו מסכיל' שפיכס כס"י סס, שמסכיל היינו
מלכות) מנלן דדואג הוה? כתיב הכא וַיֵּעַן אַחֵר
מִהַנְּעָרִים מִיּוּחַד שִׁבְנֵעָרִים, וכתיב התם וְשָׁם
אִישׁ מִעֲבָדֵי שָׁאוּל בְּיוֹם הַהוּא נִעְצָר לְפָנָי הוּ
(לתלמוד תורה הרבה) וְשָׁמוּ דֵאֲנָן הָאֲדָמֵי אֲבִיר
הָרָעִים אֲשֶׁר לְשָׁאוּל (אלמא ההוא מיוחד
שבנערים דהיינו דואג, דחזינן הכא דקרי
אביר הרועים).

משיח דכתיב וַנִּתְּחַה עָלָיו רוּחַ ה' (איזה רוח...)
רוּחַ חֻמְהָ וּבִינָה רוּחַ עֲצָה וְנִבְוִיָּה רוּחַ דַּעַת
וַיִּרְאֵת ה' (הרי ששה) וכתיב וַהֲרִיחוּ בִּירְאֵת
ה'. אמר רבי אלכסנדר מלמד שהטעינו
מצות (ביאר המהרש"א שבו זכה להיות הגואל)
ויסורין (ביאר המהרש"א לסבול עונות ישראל)
כריחיים (והיינו והריחו לשון רחים). רבא
אמר (מאי והריחו) דמורח ודאין (שמריח
באדם ושופט ויודע מי החייב) דכתיב

(והשתא קא פריך פירכא באפי נפשה אגב דאתי בידו (ספר דניאל) מכדי, כל מילי דעזרא (רוב דברים שבספר עזרא) נחמיה בן חכליה אמריננהו, ונחמיה בן חכליה מאי טעמא לא איקרי סיפרא על שמייה? אמר רבי ירמיה בר אבא מפני שהחזיק טובה לעצמו, שנאמר זְכַרְתֶּהֱלִי אֱלֹהֵי לְטוֹבָהּ (פֶּלַעַשׁר־עֲשִׂיתִי עַל־הַעַם הַזֶּה). דוד נמי מימר אמר זְכַרְתִּי הוּ' בְּרִצּוֹן עַמּוֹךְ פִּקְרָנִי בִישׁוּעָתְךָ? דוד רחמי הוא דקבעי.

רב יוסף אמר (לאו אהכי איענש, דהא דוד נמי אמר כי האי גוונא) מפני שסיפר בגנותן של ראשונים, שנא' וְהַפְּחוֹת הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר־לְפָנַי הַכְּבִידוּ עַל־הָעָם וַיִּקְחוּ מֵהֶם בְּלָחֶם נִינֹן אַחַר כֶּסֶף־שֶׁקָלִים אַרְבָּעִים... ואף על דניאל שגדול ממנו סיפר, ומנלן דגדול ממנו דכתיב וְרֵאִיתִי אֲנִי דְנִיָּאל לְבַדִּי אֶת־הַמְּרָאָה וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ עִמִּי לֹא רָאוּ אֶת־הַמְּרָאָה אֲבָל חֲרָדָה גְדֹלָה נִפְלְאָה עֲלֵיהֶם וַיִּבְרָחוּ בְּהַחֲבָא. והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה, ומאן נינהו אנשים אמר רבי ירמיה ואיתימא רבי חייא בר אבא זה חגי זכריה ומלאכי (וכיון שהם לא ראו והוא ראה אלמא גדול מהם הוה. ומדאשכחן דדניאל הוה חשיב טפי מחגי זכריה ומלאכי דהוו נביאי ש"מ דגדול הוה מנחמיה בן חכליה דלא הוה נביא, ואפילו הכי ספר עליו, דלא אפקיה מכלל גנות הראשונים, דניאל היה מבאי הגולה עם החרש והמסגר, ונחמיה הוה מעולי הגולה, זמן מרובה לאחר מיכן).

[דף צד ע"א] (אידי דגררא בעלמא קתני הכא, ומילתא באפי נפשה היא, וברוב ספרים אינה כתובה) אינהו (חגי זכריה ומלאכי) עדיפי מיניה, ואיהו (דניאל) עדיף מנייהו. אינהו עדיפי מיניה דאינהו נביאי, ואיהו לאו נביא. ואיהו עדיף מנייהו דאיהו חזא ואינהו לא חזו. וכי מאחר דלא חזו, מאי טעמא איבעות (דכתיב אבל חרדה גדולה נפלה עליהם) אע"ג דאינהו לא חזו מידי מזלייהו חזי. אמר רבינא שמע מינה, האי מאן דמבעית, אע"ג דאיהו לא חזי

והולידו בנים ובנות) ורבי חנינא אמר (לא סרסם, אלא להכי קרו ליה סריסים...) שנסתרסה עבודה זרה בימיהם (שבימיהם נודע לכל שאין ממש בע"ז, ופורענות שהיה נביא מתנבא לחזקתו שיהיו גולים מארצם ויוליכם בהיכל מלך בבל, ור' שמואל בר נחמני שאמר חנניה מישאל ועזריה משאר שבטים היו מוקים האי קרא בדניאל לחוד).

בשלמא למאן דאמר שנסתרסה ע"ז בימיהם היינו דכתיב וחבל לא איתי בהון (והלא חבלה היא זו שנסתרסו, ומהאי קרא דלעיל ילדים אשר אין בהם כל מום לא מצי פריך, דאיכא למימר בשעה שבאו לנבוכדנצר תמימים הוו וסרסן) אלא למאן דאמר סריסים ממש מאי וחבל לא איתי בהון? חבלא דנורא (לא איתא בהון אבל חבלת הגוף מיהא איכא). והכתיב וְרִיחַ נֹור לֹא עָדָת בְּהוֹן (פריך לחבלא דנורא לא איצטריך, דהא כתיב קרא וריח נור לא עדת בהון)? לא חבלא ולא ריחא (עשן האש).

בשלמא למאן דאמר שנסתרסה ע"ז בימיהם היינו דכתיב פִּי־כָחוּ אָמַר הו' לְסָרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת־שַׁבְּתוֹתַי... אלא למאן דאמר סריסים ממש משתעי קרא בגנותא דצדיקי? הא והא הוה בהו (סריסים ממש, ושנסתרסה ע"ז בימיהם).

בשלמא למאן דאמר סריסים ממש היינו דכתיב בְּבִיתִי וּבְחֻמּוֹתַי יָד וְנֶשֶׁם טוֹב מִבְּנִים וּמִבְּנוֹת (מכלל דבנים לא הוו להו, דסריסים היו). אלא למאן דאמר שנסתרסה עבודה זרה בימיהם מאי טוב מבנים ומבנות (הכא לא מצי לתרוצי הא והא הוו, דאם כן במאי פליגי)? אמר רב נחמן בר יצחק מבנים שהיו להם כבר, ומתו (דלא חיו בניהם, ומיהו לא היו סריסים).

מאי שם עוֹלָם אֶתְּנֶן־לּוֹ (להם לא נאמר אלא לו, לאחד מהם) אֲשֶׁר לֹא יִכְרַת? אמר רבי תנחום, דרש בר קפרא בצפורי זה ספר דניאל שנקרא על שמו.

צד.

שעיר עשו) אמרו לו שמר מה-מְלִילָה (הקב"ה שהוא שומר, מה אומר מן הגלות שהוא כלילה) שמר מה-מְלִילָה (מה דבר, מתי קץ הגאולה מליל זה) אָמַר שֹׁמֵר אֶתָּה בְּקָר וְגַם-לְלֵילָה (אמר להם השר כך אמר שומר, הקב"ה אתא בקר גאולה תבא, וגם לילה, אבל מתחלה תהיה גלות הרבה, ל"א שיגאלו ויבנה מקדש שני ויחזרו ויגלו גלות זה, ל"א וגם לילה לרשעים, וכן תרגומו מוכיח אית אגר לצדיקיא ואית פורענות לרשיעיא) אַם-תִּבְעֵינוּן (אם תבקשו להגאל) בְּעֵיוֹן (בקשו רחמים) שָׁבוּ (בתשובה) אֶתְיוּ (לגאולה).

תנא משום רבי פפייס גנאי הוא (דבר מגונה עשו) לחזקיה וסייעתו שלא אמרו שירה, עד שפתחה הארץ ואמרה שירה שנאמר מִכַּנֶּפֶץ הָאָרֶץ זְמַרְתָּ שְׁמַעְנֵנוּ צְבִי לְצַדִּיק... כיוצא בדבר אתה אומר וַיֹּאמֶר יְתָרוֹ בְּרוּךְ הוּא אֲשֶׁר הִצִּיל אֶתְכֶם. תנא משום רבי פפייס גנאי הוא למשה וששים ריבוא שלא אמרו ברוך עד שבא יתרו ואמר ברוך ה'.

וַיַּחַד יְתָרוֹ, רב ושמואל, רב אמר שהעביר חרב חדה (שמל את עצמו ונתגייר) על בשרו. ושמואל אמר שנעשה חדודים חדודים כל בשרו (קמטין קמטין, שהיה מיצר מאד על מפלת מצרים). אמר רב, היינו דאמרי אינשי גיורא, עד עשרה דרי לא תבזה ארמאי קמיה (הכי הוא משל בני אדם, ומיהו יתרו לאו עשירי הוה).

לָכֵן יִשְׁלַח הָאֱלֹהִים הוּא צְבָאוֹת בְּמִשְׁמַנֵּי רִזּוֹן, מאי במשמניו רזון, אמר הקב"ה יבא חזקיהו שיש לו שמונה שמות, ויפרע מסנהריב שיש לו שמונה שמות (במשמניו לשון שמונה). חזקיה דכתיב כִּי-יָלֵד יִלְדוּ-לָנוּ בֵּן נִתַּן-לָנוּ וְנִתְּנֵי הַמִּשְׁרָה עַל-שִׁכְמוֹ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ פִּלְאֵל, יוֹעֵל אֶל גְּבוּרָה אָבִי עַד שֶׁ-שָׁלוֹם. (כתב נסו"ת מחנה ישראל סימן פז' מי ששמו רבי על שר שלום. יראה לע"ד לרכיך לכתוב בנתי חיבות רבי עד וכן שר שלום. מלכד דעדין כתיבי בקרא. עוד נראה כן מההיא דפ' חלק יבא חזקיה שיש לו ח' שמות ויפרע ממי שיש לו ח' שמות לכתוב

מזליה חזי. מאי תקנתיה, לינשוף (לדלוג) מדוכתיה ארבעה גרמידי. אי נמי ליקרי קרית שמע. ואי קאי במקום המנופת (דלא מצי קרי) לימא הכי (לחש) עיוזא דבי טבחא שמינא מינאי (כלומר לך אלל העזים והניחני).

לְמַרְבֵּה הַמִּשְׁרָה וְלִשְׁלוֹם אֵין-קָץ... אמר רבי תנחום, דרש בר קפרא בציפורי מפני מה כל מ"ם שבאמצע תיבה פתוח, וזה 'ם' שבתיבת למרבה המשרה (נכתב ה"ס סתומה) סתום (לכך נסתם, לומר, נסתמו הדברים שעלו במחשבה ולא נעשה. ל"א שביקש הקב"ה לסתום צרותיהן של ישראל שבקש לעשותו משיח ומורי רבי פירש לפי שנסתם פיו של חזקיה ולא אמר שירה)? ביקש הקב"ה לעשות חזקיהו משיח, וסנהריב גוג ומגוג, אמרה מדת הדין לפני הקב"ה רבש"ע של עולם, ומה דוד מלך ישראל שאמר כמה שירות ותשבחות לפניך לא עשיתו משיח, חזקיה שעשית לו כל הנסים הללו (שניצל מסנהריב ונתרפא מחליו) ולא אמר שירה לפניך תעשהו משיח (כתומה) לכך נסתם. מיד פתחה הארץ ואמרה לפניו רבש"ע, אני אומרת לפניך שירה תחת צדיק זה, ועשהו משיח. פתחה ואמרה שירה לפניו שנאמר מִכַּנֶּפֶץ הָאָרֶץ זְמַרְתָּ שְׁמַעְנֵנוּ צְבִי לְצַדִּיק... אמר שר העולם (מלאך שכל העולם מסור בידו) לפניו רבש"ע, צביונו עשה לצדיק זה, יצאה בת קול ואמרה רזי לי רזי לי (נסתרות שלי הן, ואני יודע על מה מעכב). אמר נביא אוי לי, אוי לי, עד מתי (יבא משיח) יצאה בת קול ואמרה בְּנִדְוֵי וּבְנִדְוֵי בּוֹנֵדִים בְּנִדְוֵי. ואמר רבא ואיתימא רבי יצחק עד דאתו בזוזי ובזוזי דבזוזי (עד שנתבזזו שונאי ישראל כמה פעמים).

מִשָּׂא דוּמָה אֵלֵי קָרָא מִשְׁעִיר שֹׁמֵר מה-מְלִילָה שֹׁמֵר מה-מְלִילָה אמר רבי יוחנן אותו מלאך הממונה על הרוחות (שהנשמות נפקדות אצלו, והיינו משא דומה) דומה שמו, נתקבצו כל הרוחות אצל דומה (על עסקי

והבשר, כלומר נשמה שבתוך הגוף. והשתא אמר תחת כבודו, ולא כבודו ממש נשמה שבתוך הגוף, אלא האי כבודו היינו בגדיו, דתחת בגדיהם נשרפו, וכי הא דר' יוחנן... דכל הגוף נשרף תחת תחת הבגדים. ולא גרסינן תחת כבודו ולא תחת כבודו ממש, דמשמע דמקרא נפקא לזה (ללימוד זה) דהאי 'תחת' כבודו לא 'תחת' ממש, ומחייב תיפוק ליה האי, אבל השתא דדרשא בעלמא, דריש ליה, תחת כבודו ממש תחת גופו ממש שהגוף קיים ונשמה נשרפת). כי הא דרבי יוחנן קרי ליה למאני מכבודתי. רבי אלעזר אמר תחת כבודו ממש, כשריפת בני אהרן, מה להלן שריפת נשמה וגוף קיים אף כאן שריפת נשמה וגוף קיים.

תנא משמיה דרבי יהושע בן קרחה פרעה שחירף בעצמו (הוא עצמו ולא על ידי שליח לא היה ביזוי כל כך, ולכך...) נפרע הקב"ה ממנו בעצמו (ולא נתבייש כ"כ, דאינו דומה מתבייש מן הגדול למתבייש מן הקטן) סנחריב שחירף [דף צד ע"ב] על ידי שליח (דהיינו בזוי יותר) נפרע הקב"ה ממנו על ידי שליח (ונתבייש יותר). פרעה דכתיב ביה מי ה' אשר אשמע בקלו נפרע הקב"ה ממנו בעצמו, דכתיב וינער ה' את מצרים בתוך תים, וכתוב דרך בים סוסיף חמר מים רבים. סנחריב דכתיב בנך מלאכיך חרפתו אדני נפרע הקב"ה ממנו על ידי שליח דכתיב וינצאו מלאכי ה' ויך במחנה אשר מאה שמונים וחמשה אלף וישבימו בפקר והנה כלם פגרים מתים.

רבי חנינא בר פפא רמי כתיב (ניטעיו) מרום קצו (משמע דירה של מטה, בדכתיב מרום מראשון מקום מקדשנו) וכתוב (נמלכיס) מלון קצה (משמע דירה של מעלה, בית מלוננו) אמר אותו רשע בתחלה אחריו דירה של מטה, ואחר כך אחריו דירה של מעלה.

אמר רבי יהושע בן לוי מאי דכתיב (שמו סנחריב) עתה המבלעדי ה' עליתי על המקום הזה להשחתו ה' אמר אלי עלה על הארץ

ויקרא שמו פלח יועז... ואין כאן שמונה שמות אלא ח"כ מנינו לכו נמתייחזי על שר שלום). והאיכא חזקיה? שחזקו ית. ד"א חזקיה שחזק את ישראל לאביהם שבשמים. סנחריב דכתיב ביה תגלת פלאסר (שם אחד הוא, דכתיב בימי פקח בן רמליה בא תגלת פלאסר מלך אשור) פלנאסר שלמנאסר פול סרגון, אסנפר (חל) רבא (חל) ויקרא (חל). והאיכא סנחריב? שסיחתו ריב. ד"א שסח וניחר דברים כלפי מעלה (כדלקמן שחירף על ידי מלאך).

אמר רבי יוחנן מפני מה זכה אותו רשע לקרותו אסנפר רבא ויקרא מפני שלא סיפר בגנותה של ארץ ישראל, שנאמר עד-פאי ולקחתי אתכם אל-ארץ פארצכם (ולא אמר מוטבת מארצכם).

רב ושמואל, חד אמר מלך פקח היה, וחד אמר מלך טיפש היה. למאן דאמר מלך פקח היה אי אמינא להו עדיפא מארעייכו אמרו קא משקרת (שהרי אין ארץ מעולה הימנה, ולכן לא אמר מוטבת מארצכם). ומ"ד מלך טיפש היה, אם בן מאי רבותיה (היאך לא לפחות).

להיכא אנלי להו (סנחריב לעשרת השבטים דכתיב וינחם בחלח ובחבור נהר גוזן וערי מדי, הי נינהו אותן מקומות)? מר זוטרא אמר לאפריקי ורבי חנינא אמר להרי סלוג.

אבל ישראל (כי אנלינהו סנחריב) ספרו בגנותה של ארץ ישראל, כי מטו (לאותו מקום) שוש אמרי שויא כי ארעין (זאת הארץ שויא לארצנו) כי מטו עלמין אמרו כעלמין (זה המקום שזה לירושלים שנקראת בית עולמים) כי מטו שוש תרי אמרי על חד תרין (כלומר זה יפה פי שנים כמקומנו, ועל שם כך נקראו כל אותן מקומות כך).

(כחונן בהמשך הפסוק שהוצא לעיל לכן ישלח האלוהי) ותחת פבדו יקד יקד פיקוד אש (והיינו, שנסרפו כל חיילותיו של סנחריב) אמר רבי יוחנן תחת כבודו ולא כבודו ממש (דכבודו ממש משמע בשרו וגופו, תחת כבודו משמע תחת הגוף

צד:

לעשות להם נס כעוברי הים (יוצאי מצרים) וכדורכי הירדן. אם חוזר בו (סנחריב) מוטב, ואם לאו אני אעשה לו גליל בגוים (שמגלגל בחרפה בכל הגוים. ל"א גליל' לשון גללים, מ"ו ר).

אחרי הדברים והאמת האלה (השתא משמע שהיה מדבר בחזקיהו שהיו עסוקין בתורה) בא סנחריב מלך-אשור ויבא ביהודה ויתן על-הערים הבצורות ויאמר לבקעם אליו. האי רישנא להאי פרדשנא (וכי מביאין דורון כזה לאדון כזה, וכי מפני שהאמת בחזקיהו בא סנחריב). 'אחרי הדברים והאמת' מאי אחר? אמר רבינא לאחר שקפץ הקב"ה ונשבע (להביא סנחריב, והיינו אמת, שהותמו וקיומו של הקב"ה אמת) ואמר אי אמינא ליה לחזקיה מיייתנא ליה לסנחריב ומסרנא ליה בידך, השתא אמר לא הוא בעינא ולא ביעתותיה בעינא, מיד קפץ הקב"ה ונשבע דמיייתנא ליה, שנאמר נשבע ה' צבאות לאמר אם-לא פאשר דמיתו כן היתה וכאשר יעצתי היא תקום לשבר אשור בארצו ועל-הרי אבוסנו וסר מעליהם עלו וסבלו מעל שכמו יסור. אמר רבי יוחנן אמר הקב"ה יבא סנחריב וסיעתו ויעשה אבוס (שיהא כלם פגרים, ויאכילו סוסייהם ובהמתם בתוך עצמות הפגרים כעין אבוס) לחזקיהו ולסיעתו.

והנהו בינן תהוא יסור סבלו מעל שכמוך ועלו מעל צנארה וחבל על מפני-שמן, אמר רבי יצחק נפחא חובל עול של סנחריב מפני שמנו של חזקיהו שהיה דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. מה עשה, נעץ חרב על פתח בית המדרש ואמר כל מי שאינו עוסק בתורה, ידקר בחרב זו וכדאיאת בילקוט שמעוני (ישעיה סי' שפ"ט) רבי אלעזר המודעי אומר ספר וסייף ירדו כרוכין מן השמים. אם אתם מקיימין את התורה הכתובה בספר הזה, אתם ניצולין מזה (מהחרב) ואם לאו, הרי אתם לוקים בו ביאר המהרש"א לפי שעובד כוכבים העוסק בת"ת חייב מיתה וזה שאינו עוסק בתורה עושה עצמו כעובד כוכבים ודינו בחרב

הזאת והשחיתה, מאי היא (היכי אמר לו הקב"ה להשחית)? דשמע לנביא דקאמר יען פי מאס העם הזה את מי השלח תהלכים לאט ומשוש את-רצין וכן-דמליהו. אמר רב יוסף אלמלא תרגומא דהאי קרא לא הוה ידענא מאי קאמר חלף דקץ עמא הדין במלכותא דבית דוד דמדבר להון בנייה, כמי שילוחא דנגדין בנייה, ואיתרעיאו ברצין ובר רמליה (היות ומאס העם הזה במלכות בית דוד, שהנהיגה אותם בנחת, כמי השילוח שהולכים בנחת, ובחזרו במלכות לזין וכן רמליה).

אמר רבי יוחנן מאי דכתיב מארת ה' בבית רשע (שלא נשבע מכל מה שהיה אוכל) וננה צדיקים יברך. 'מארת ה' בבית רשע' זה פקח בן רמליהו, שהיה אוכל ארבעים סאה גוזלות בקינוח סעודה. וננה צדיקים יברך זה חזקיה מלך יהודה שהיה אוכל ליטרא ירק (במדה) בסעודה.

ולכן הנה אדני מעלה עליהם את-מי הנהר העצומים והרבים את-מלך אשור ואת-כל-כבודו ועלה על-כל-אפיקיו (שאמר לו הקב"ה עלה והשחת) והלך על-כל-גדותיו. וכתיב וחרף ביהודה שטרף ועבר עד-צנאר גייע. אלא מאי טעמא (מאחר שברשות הלק, שנביא נתנבא עליו) איעניש? נביא אעשרת השבטים איתנבו, איהו יהיב דעתיה על כולה ירושלים. בא נביא ואמר ליה (כשבא על ירושלים) פי לא מועף לאשר מוצק לה. אמר רבי אלעזר בר ברכיה אין נמסר עם עייף בתורה (עמו של חזקיה) ביד מי המציק לו (סנחריב).

מאי פעת הראשון הקל ארצה ובלון וארצה נפתלי והאחרון הכביד הדרך הים עבר הירדן גליל הגונים, לא כראשונים (עשרת השבטים) שהקלו מעליהם עול תורה, אבל אחרונים (עמו של חזקיה) שהכבידו עליהן עול תורה (והיינו דכתיב האחרון הכביד דרך הים עבר הירדן גליל הגונים) וראויין הללו

מעונה של נוב) הני טובא הויין (דשתים עשרה הוא דאיכא)? צהלי קולך בת גלים (קרא 'דצהלי קולך בת גלים הקשיבי לישא' דחשיבנא ביה תלתא בת גלים, לישא, ענתות, הנהו לאו מן חושבנא נינהו, ד...) נביא הוא דקאמר לה לכנסת ישראל צהלי קולך בת גלים בתו של אברהם יצחק ויעקב שעשו מצות כגלי הים. 'הקשיבה לישא' מהאי לא תסתפי (שתנצל מידו, היינו דכתיב צהלי קולך) אלא איסתפי מנבוכדנצר הרשע דמתיל כאריה (שנמשל ליש) שנאמר עלה אריה מסבכו...

מאי [דף צה ע"א] עניה ענתות (כמו עניה, כלומר נביאות ירמיה הענתותי היא שעתידה לבא על נבוכדנצר שתמסר ירושלים בידו) עתיד ירמיה בן חלקיה ומתנבא עלה מענתות, דכתיב דבְּרִי יְרֻמְנְהוּ בְּחֻלְקֵיהוּ מִן־הַקְּהָנִים אֲשֶׁר בְּעֲנֹתוֹת בְּאֶרֶץ בְּנֵימִן.

מי דמי, התם ארי הכא ליש? אמר רבי יוחנן ששה שמות יש לארי, אלו הן ארי, כפיר, לביא, ליש, שחל, שחין. אי הכי (דכולי קרא צהלי קולך לא מחושבנא הוא) בצרו להון (אם כן ליכא אלא תשע מסעות, דהא עוד היום לאו מחושבנא נמי הוא)? עברו מעברה תרתי נינהו (ואיכא עשר מסעות).

מאי עוד היום בנב לעמוד? אמר רב הונא אותו היום נשתתיר מעונה של נוב (דמפני עון שהיה להם לישראל על שנהרגו כהני נוב קבע הקב"ה העונש עד אותו היום, ואותו יום בלבד נשתתיר מזמן העונש, ואילו היה נלחם בירושלים באותו היום היה כובשה, והכי משמע קרא עוד היום אותו יום העמידו לסנחריב על ירושלים בעון נוב). אמרי ליה כלדאי אי אזלת האידנא יכלת לה, ואי לא לא יכלת לה. אורחא דבעא לסגויי בעשרה יומא סגא בחד יומא (והיינו עשר מסעות שנסע אותו היום) כי מטו לירושלם שדי ליה

וסיף כדון עובד כוכבים שמיתתו בסיף] בדקו מדין ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ, מגבת ועד אנטיפרס (מקומות שבסוף התחומים) ולא מצאו תינוק ותינוקת, איש ואשה, שלא היו בקיאיין בהלכות טומאה וטהרה, ועל אותו הדור הוא אומר וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יְחִי־הָאִישׁ עֹנֵלֶת בְּקֶרַךְ וְשָׁפִי־צֶאֱן... וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יְהִי־הָ כָּל־מְקוֹם אֲשֶׁר יְהִי־שֵׁם אֵלֶיךָ גִּפְן בְּאֵלֶיךָ כֶּסֶף לְשָׁמִיר וְלִשְׁתֵּי יְהִיָּה. אע"פ שאלף גפן באלף כסף (שהן יקרים, שאין להם רוב כרמים אפילו הכי...) לשמיר ולשתית יהיה (שמניחין אותן לאבוד ומביירים אותן והיו עוסקין בתורה).

וְאֶסֶף שְׁלֹלְכֶם אֶסֶף הַחֲסִיל, אמר להם נביא לישראל אספו שללכם, אמרו לו לבזוז (כל אחד ואחד לעצמו) או לחלוק (ביחד אותו ממון שנשאר מחיל סנחריב, ל"א לחלוק לאחרים מה שאנו שוללים, אבל אנו אמורים באותו שלל, שממון שבזוז מעשרת השבטים מעורב בו דאיכא משום גזל)? אמר להם כאסף החסיל, מה אסף החסיל כל אחד ואחד לעצמו, אף שללכם כל אחד ואחד לעצמו. אמרו לו והלא ממון עשרת השבטים מעורב בו? אמר להם כְּמִשְׁק גִּבִּים שׁוֹקֵק בּוֹ (השקאה של צינורות שמוזלפין בהם מים נובעין השקו באותו ממון וטיהרתו) מה גבים הללו (צינורות הללו) מעלין את האדם מטומאה לטהרה (ע"י טבילה) אף ממונם של ישראל, כיון שנפל ביד גוים מיד טיהר (כדאמר רב פפא עמון ומואב טהרו בסיחון).

אמר רב הונא עשר מסעות נסע אותו רשע באותו היום, שנאמר בָּא עַל־עֵיִת (ומתרגמינן ומני רבני משרייתיה) עָבַר בְּמַגְרֹן לְמַכְמֶשׁ יִפְקִיד פְּלִיּוֹ עֲבְרוּ מֵעֲבָרָה גָּבַע מְלֹן לְגוֹ חֲרָדָה חֲרָמָה גִּבְעַת שְׁאוּל נָסָה צִהְלֵי קוֹלְךָ בַת־גְּלִים הַקְּשִׁיבִי לִישָׁה עֲנִיָּה עֲנֹתוֹת. נִדְרָה מִדְּמִנָּה יִשְׁבִּי הַגְּבִים הַעִיזוּ... (ולא קא השיב עוד היום בנב לעמוד, דההוא לאו מסע הוא אלא כדאמרינן לקמן אותו היום נשתתיר

יומא חד נפק לשכור בזאי (הכל ללוד חיות ועופות)
 על ידי קסת ונזן שלדים בעזרתו עופות). אתא שטן
 ואידמי ליה כטביא, פתק ביה גירא ולא
 מטייה. משכיה עד דאמטייה לארץ פלשתים.
 כדחזייה ישבי בנוב אמר היינו האי דקמליה
 לגלית אחי. כפתיה, קמטיה אותביה ושדייה
 תותי בי בדייא (הכניעו תחת הכד של זיתים
 ויטיב עלה למעכו) אתעביד ליה ניסא, מכא
 ליה ארעא מתותיה (נתרככה הארץ מתחתיו
 ולא הזיקו, ל"א מכא נשפלת כעין גומא
 והיתה מגינה עליו). היינו דכתיב פְּרָקִיב
 צַעְדֵי תַחְתֵי וְלֹא מְעַדוּ קַרְסָלֵי.

ההוא יומא אפניא דמעלי שבתא הוה, אבישי
 בן צרויה הוה קא חייף רישיה בארבעא גרבי
 דמיא (בארבע סאין של מים, ל"א בארבע
 כורא דמיא בארבע נודות של מים) חזינהו
 כתמי דמא. איכא דאמרי אתא יונה איטריף
 קמיה (היתה טורפת ומתחכמת עצמה
 וממרטת כנפיה והומה ומצערת) אמר כנסת
 ישראל ליונה אימתילא, שנאמר פְּנֵי יוֹנָה
 נִחְפָּה בַּכֶּסֶף שָׁמַע מִינָה דוּד מַלְכָּא דִּישְׂרָאֵל
 בצערא שרי. אתא לביתה ולא אשכחיה.
 אמר, תנן אין רוכבין על סוסו ואין יושבין על
 כסאו ואין משתמשין בשרביטו. בשעת
 הסכנה מאי, אתא שאיל בי מדרשא. אמרו
 ליה בשעת הסכנה שפיר דמי. רכביה
 לפרדיה, וקם ואזל, קפצה ליה ארעא (כמו לא
 תקפוץ נתקצרה הארץ והגיע מהרה לארץ
 פלשתים). בהדי דקא מסגי חזייה לערפה
 אמיה (דישבי) דהוות נוולא (מווה) כי חזיתה
 (ערפה לאבישי) פסקתה לפילכה שדתיה
 עילויה סברא למקטליה (באותו פלך שהיה
 בידה ולא נגע בו) אמרה ליה (לאבישי) עלם
 אייתי לי פלך (דנפל לפניך) פתקיה (השליך
 אבישי הפלך) בריש מוחה, וקטלה.

כד חזייה ישבי בנוב אמר השתא הוו בי
 תרין, וקטלין לי, פתקיה לדוד לעילא (זרקו
 כלפי מעלה) ודין ליה לרומחיה אמר ניפול
 עלה ונקטל (נעץ תחתיו חניתו בקרקע כדי

(לסנחריב) ביסתרקי (תחתיו, שטיח לישיבה)
 עד דסליק ויטיב מעילוי שורה (עד שעלה ושזן
 גבוה יותר מהחומה) עד דחזייה לכולה ירושלם. כי
 חזייה איזוטרי בעיניה, אמר הלא דא היא
 קרתא דירושלם דעלה ארגישית כל
 משיריתי, ועלה כבשית כל מדינתא, הלא
 היא זעירא וחלשא מכל כרכי עממיא
 דכבשית בתקופ ידי, עלה וקם ומניד ברישיה
 מוביל ומייתי בידיה על טור בית מקדשא
 דבציון, ועל עזרתא דבירושלם. אמרי נישדי
 ביה ידא האידנא (נלחם בה עתה) אמר להו,
 תמהיתו (תמה הוא להתחיל היום משום
 חולשא דאורחא, ל"א ישנא אחרנא תמהיתו,
 נתיגעיתם) למחר אייתי לי כל חד וחד מינייכו
 גולמו הרג מיניה (חתיכה של חומה, לשון
 פרסי אבן רעועה מן החומה ונבקעה). מיד
 נִיְהִי בְּלִילָה תְּהוּאָ נִיצָא מִלְּאָדָּהּ הִי נִיְדָּ בְּמַחְנֶה
 אֲשׁוּר מֵאָה שְׁמוֹנִים וְחַמְשָׁה אֲלֶף נִישְׁקִימוּ
 בְּפֶקֶר וְהִנֵּה כָּלָם פְּגָרִים מְתִים. אמר רב פפא
 היינו דאמרי אינשי בת דינא בטל דינא (כיון
 שלן דינא בטל הריב, וכן מפני שלא נכבשה
 בו ביום לא הצליח ממחרת).

וַיִּשְׁבִּי בְנוֹב (אידי דאיירי לעיל באותו יום
 שנשתייר מעונה של נוב נקט הכא וישבי
 בנוב שבא על עסקי נוב) אֲשֶׁרוּ בִּילִידֵי הֶרְפָּה
 (היינו ערפה) וּמִשְׁקָל קִינּוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת מִשְׁקָל
 נְחֹשֶׁת וְהוּא חֲנוּר חֲדָשָׁה וַיֹּאמֶר לְהַקְוֹת
 אֶת־דָּוִד. מאי וישבי בנוב? אמר רב יהודה
 אמר רב איש שבא על עסקי נוב. אמר ליה
 הקב"ה לדוד עד מתי יהיה עון זה טמון בידך,
 על ידך נהרגה נוב עיר הכהנים, ועל ידך
 נטרד דואג האדומי (שספר לשון הרע על דוד
 שנתקנא בו שאול, ולפי שקבל אחימלך את
 דוד בנוב אמר ליה שאול סוב ופגע בכהני ה'
 נמצא שעל ידך נהרגו ואתה נכשל, ובחטא
 זה נהרג שאול ושלשת בניו במלחמת
 פלשתים) ועל ידך נהרגו שאול ושלשת בניו.
 רצונך יכלו זרעך או תמסר ביד אויב, אמר
 לפניו רבש"ע, מוטב אמסר ביד אויב, ולא
 יכלה זרעי.

צה. - צה:

(אלמא בא לחרן וכתוב ויפגע במקום שעדיין לא הגיע לחרן שהיה עדיין בבית אל. בית אל זה ירושלים, חרן חוץ לארץ) וַיִּפְגַּע בְּמָקוֹם וַיִּלְךְ שָׁם כִּי-בָא הַשֶּׁמֶשׁ. כי מטא לחרן אמר אפשר עברתי על מקום שהתפללו בו אבותי (אברהם ויצחק) ואני לא התפללתי בו, בעי למיהדר, כיון דהרהר בדעתיה למיהדר (למקום) קפצה ליה ארעא (והיה שם) מיד (וקרא מוכיה, דכתיב ויפגע במקום שהמקום פגעו, ושקפצה לו הארץ ונתקרב לו המקום).

וַיִּלְךְ שָׁם כִּי-בָא הַשֶּׁמֶשׁ (ויבא השמש לא נאמר אלא כי בא השמש, דמשמע שהיה דעתו לחזור כי עוד היום גדול, כיון שראה כי בא השמש לן) בתר דצלי בעי למיהדר, אמר הקב"ה צדיק זה בא לבית מלוני, יפטר בלא לינה, מיד בא השמש, והיינו דכתיב וַיִּזְכַּח-לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ (משמע השמש שהיה לו כבר שבא בשבילו כבר) וכי לו בלבד זרחה, והלא לכל העולם כולו זרחה, אלא אמר רבי יצחק שמש שבא בעבורו זרחה בעבורו.

ומנלן דכלה זרעיה דדוד (כדאפיך צלותיה) דכתיב וַעֲתִלְיָהּ אִם אֶחְזִיְהוּ רְאֵתָהּ כִּי מֵת בָּנָהּ וַתִּקַּם וַתֵּאָפֵד אֶת כָּל-יָרֵעַ הַמְּמַלְכָהּ. והא אשתייר ליה יואש? התם נמי אשתייר אביתר (מכחני נוב) דכתיב וַיִּמְלֹךְ בֶּן-אֶחָד לְאַחִימֶלֶךְ בֶּן-אֶחְטוֹב וַשְּׁמוֹ אֶבְיָתָר. אמר רב יהודה אמר רב אלמלא לא נשתייר אביתר לאחיתלך בן אחיטוב לא נשתייר מזרעו של דוד שריד ופליט.

אמר רב יהודה אמר רב בא עליהם סנהריב הרשע בארבעים וחמשה אלף איש בני מלכים יושבים בקרונות של זהב, ועמהן שגלונות (מלכות) וזונות. ובשמנים אלף גבורים לבושי שריון קליפה, ובששים אלף אחוזי חרב רצים לפניו, והשאר פרשים. וכן באו על אברהם (כשנלחם בארבעה מלכים) וכן עתידין לבוא עם גוג ומגוג.

במתניתא תנא אורך מהנהו ארבע מאות פרסי, רחב צואר סוסיו ארבעים פרסי, סך

שיפול עליו וימות). אמר אבישי שם (קדוש) אוקמיה לדוד בין שמיא לארעא. ונימא ליה איהו (דוד עצמו לימא שם)? אין חבוש מוציא עצמו מבית האסורין (אין דעתו מכוונת לומר השם, והשתא ניצל דוד והשליכו השם ברחוק והלכו אבישי ודוד וחזרו להם).

אמר ליה (אבישי לדוד) מאי בעית הכא (למה באת כאן) אמר ליה הכי אמר לי קודשא בריך הוא, והכי אהדרי ליה (רצונך שיכלה זרעך או תמסר ביד אויבך והכי אהדרי ליה מוטב שאפול ביד אויב). אמר ליה אפיך צלותיך (הפוך תפלתך ואמור לפניו מוטב יכלה זרעך ולא תמסר ביד אויב, דמה לך בצער בניך) בר ברך קירא ליזכון ואת לא תצטער (משל הוא שאומרים בני אדם). אמר ליה אי הכי סייע בהדן (עזור בתפלתך להפכה). היינו דכתיב וַיַּעֲזֹר-לוֹ אֲבִישִׁי בֶן-צְרוּיָהּ. אמר רב יהודה אמר רב שעזרו בתפלה, אמר אבישי שם ואחתיה.

הוה קא רדיף בתרייהו (והם בורחין, שהיה קרוב לארץ פלשתים) כי מטא (לאותו כפר ששמו...) קובי (שבין א"י לארץ פלשתים) אמרי קום ביה (אמרו זה לזה עמוד כנגדו, ואל תברה, ונכנו, ולכך נקרא קובי, אינהו הוו בקיאי בשמות הכפרים, ועדיין היו מפחדין ובורחין). כי מטא בי תרי (שם מקום) אמרי בתרי גוריין (בממיהא) קטלוח לאריא. אמרי ליה זיל אשתכח לערפה אימך בקיברא (שהרגנוה). כי אדכרו ליה שמא דאימיה כחש חיליה, וקטלית. היינו דכתיב אָז נִשְׁפְּעוּ אֲנָשֵׁי-דָוִד לֹא לְאֹמֶר לֹא-תֵצֵא עוֹד אֶתְנֹו לְמַלְחָמָה וְלֹא תִכְבֶּה אֶת-יַגְרֵי יִשְׂרָאֵל.

תנו רבנן שלשה קפצה להם הארץ אליעזר עבד אברהם, ויעקב אבינו, ואבישי בן צרויה. אבישי בן צרויה הא דאמרן. אליעזר עבד אברהם דכתיב וְאָבָא הַיּוֹם אֶל-הָעֵינִן, למימרא דההוא יומא נפק. יעקב אבינו [דף צה ע"ב] דכתיב וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֶׁבַע וַיִּלְךְ חֲרָנָה

צה:

יחזי אומר אותו הפרק זמן בישול פירות היה, אמר לו הקב"ה לגבריאל (ממונה על בשול הפירות) כשאתה יוצא לבשל פירות הזקק להם (לחיל סנחריב להרגן) שנאמר מִדֵּי עֲבָרוּ יִקַּח אֶתְכֶם כִּי־בִפְקֹר בִּפְקֹר יַעֲבֹר בַּיּוֹם וּבְלַיְלָה וְהָיָה רַק־זוֹעָה הַבֵּין שְׁמוּעָה... אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי אגב אורחך (כשתלך לדרכך לפי תומך) לבעל דבכך אישתמע (לשונאך התראה והפחידו). ויש אומרים בחוטמן נשף (נפח) בהן ומתו, שנאמר וְגַם־נִשְׁפָּה בָהֶם וַיִּכְשְׁוּ. רבי ירמיה בר אבא אמר כפיים ספק להם ומתו שנאמר וְגַם־אֲנִי אֶפְהָא כְּפִי אֶל־כְּפִי וְהִנַּחְתִּי חֲמַתִּי. רבי יצחק נפחא אמר אזנים גלה להם, ושמעו שירה מפי חיות ומתו, שנאמר מִן־וּמְמַתָּד נִפְצְוּ גִוְיָם.

וכמה נשתייר מהם? רב אמר עשרה (שהנער יכול להטיף טיפה של דיו והיינו יו"ד שנשארו עשרה) שנאמר וּשְׂאֵר עֵץ יַעֲרוּ מִסִּפְּרֵי יְהוָה וְנָעַר יִכְתְּבֶם, כמה נער יכול לכתוב עשרה (שהנער יכול להטיף טיפה של דיו והיינו יו"ד שנשארו עשרה). ושמזאל אמר תשעה (ונשאר בו עוללות כנוקף זית, שאין נשארין בו אלא דבר מועט שנים או שלשה גרגרים בראש אמיר, כן לא ישתייר במחנהו אלא דבר מועט וכמה ארבעה וחמשה בסעיפיה פוריה, ארבעה וחמשה והיינו תשעה) שנאמר וְנִשְׂאֵרֶּבּוּ עוֹלָלוֹת כַּנֶּקֶף זֵית שָׁנִים שְׁלֹשָׁה גִרְגָרִים בְּרֹאשׁ אָמִיר אַרְבַּעַת חֲמִשָּׁה בְּסַעֲפֵיהָ. רבי יהושע בן לוי אמר ארבעה עשר, שנאמר שנים שלשה... ארבעה וחמשה רבי יוחנן אמר חמשה סנחריב ושני בניו, נבוכדנצר ונבוזראדן (ר' יוחנן מקרא לא דייק להו, אלא הכי קאמר הללו חמשה נשתיירו מהן סנחריב ושני בניו, וקרא משמע כנוקף זית דמשייר מעט בראש ענף, שנים או שלשה גרגרים, כך ישתייר לו מעט ארבעה או חמשה). נבוזראדן גמרא, נבוכדנצר דכתיב (גבי חנניה מישאל ועזריה

מחנהו מאתים וששים ריבוא אלפים 2,600,000,000) חסר חד. בעי אביי חסר חד ריבויא, או חסר חד אלפא, או חסר מאה, או חסר חד? תיקו.

תנא ראשונים (כת ראשונה מחיל של סנחריב) עברו בשחי (שטו הסוסים בירדן ונתמעטו המים עד שעברו) שנאמר וְחָלַף בִּיהוּדָה שְׁטַף וְעָבַר, אמצעיים עברו בקומה (זקופה, ולא היו המים מגיעין אלא עד הצואר יגיע) שנאמר עַד־צְנָאָר יִגִּיעַ. אחרונים העלו עפר ברגליהם (שלא היה שם מים כל עיקר) ולא מצאו מים בנהר לשתות, עד שהביאו מים ממקום אחר ושתו, שנאמר אני קרתי (לשון מקור) ושתיתי מים... והכתיב וַיִּצְא מִלְּאֵךְ הוּא וַיִּשְׁלַח ה' מִלְּאֵךְ בְּמַחְנֵה אֲשׁוּר מֵאֶת שְׁמוֹנִים וְחֲמִשָּׁה אֲלָף וַיִּשְׁפְּמוּ בִּפְקֹר וְהָנִיחַ כָּלֶם פְּגָרִים מְתִים? אמר רבי אבהו הללו (מאה שמונים וחמשה אלף) ראשי גייסות הן (נגידי החיל, שכן עולה לחשבון לכדאמרינן ארבעים וחמשה אלף בני מלכים, שמנים אלף גבורים, ששים אלף אחוזי חרב, הרי מאה שמונים וחמשה אלף, אבל האחרים שמתו אין מספר, כדאמר והשאר פרשים אין מספר). אמר רב אשי דיקא נמי דכתיב בְּמִשְׁמַנֵּי רְזִזֹן כְּשִׁמְיָנִים דאית בהו. אמר רבינא דיקא נמי, דכתיב וַיִּשְׁלַח ה' מִלְּאֵךְ וַיִּכְחַד כָּל־גִּבּוֹר חֵיל וַנִּגְיָד וְשָׂר בְּמַחְנֵה... וַיָּבֵא בֵּית אֱלֹהֵיו וּמִיִּצְיָאֵי מִעֵיו שֵׁם הַפִּילֵהוּ בְּחָרֵב ש"מ.

כמה חכם (המלאך)? רבי אליעזר אומר ביד חכם, שנאמר וַיִּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־הַיָּד הַגְּדֹלָה הַיָּד שַׁעֲתִידָה לִפְרַע מִסְנַחְרִיב. רבי יהושע אומר באצבע חכם, שנאמר וַיִּאמְרוּ הַחֲרָטְמִים אֶל־פְּרֹעַה אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִוא, היא אצבע שעתידה ליפרע מסנחריב. רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר לו הקב"ה לגבריאל מוגלך נטושה (שחווה מוגלך להרוג את אלו) אמר לפניו רבש"ע, נטושה ועומדת מששת ימי בראשית, שנאמר מִפְּנֵי חֲרָבוֹת נִדְּדוּ... רבי שמעון בן

אזיל ההוא גברא ומצלח מקרב להו לתרין בנוהי קמד. שמעו בנוהי, וקטלוהו. היינו דכתיב ויהי הוא משתחנה (משמע מפני שמשתחוו לשם הכוהן) ביתו נסרף אלהיו ואדרמלך ושראצר בניו הפהו בתרב...

(כמוז לגבי מלחמת אנכוס והמלכים) ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויפגם... (אידי דאיירי במלאכים, איירי נמי בהאי קרא דכתיב ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה'... נקט ויחלק עליהם לילה...) אמר רבי יוחנן אותו מלאך שנזדמן לו לאברהם לילה שמו (והוא סייעו) שנאמר והלילה אמר תרה נבר. ורבי יצחק נפחא אמר שעשה עמו מעשה לילה (שנלחמו בשבילו כוכבי לילה כמו שעשו בשביל ברק) שנאמר מן שמים נלחמו הפוכבים ממסלותם נלחמו עם סיקרא. אמר ריש לקיש טבא דנפחא מדבר נפחא [ר' יוחנן דמקרי בר נפחא בכולא התלמוד, כמו (בב"מ פה:) מאן עייל בר נפחא, נראה למורי דאביו של ר' יוחנן הוי נפחא ולהכי מיקרי בר נפחא, ואית דמפרשי בר נפחא על שם יופיו].

ויךרף עד דגן אמר רבי יוחנן כיון שבא אותו צדיק (אנכוס אזינו) עד דן תשש כהו, ראה בני בניו שעתידין לעבוד ע"ז בדן, שנאמר וישם את האחד בבית אל ואת האחד נתן בן, ואף אותו רשע (סיסלא) לא נתגבר עד שהגיע לדן, שנאמר מדן נשמע נחמת סוכיו.

אמר רבי זירא אע"ג דשלח ריב"ל הזהרו בזקן ששכח תלמודו (הואיל ו...) מחמת אונסו, והזהרו בוורידין כרבי יהודה [דאמר בחולין (כז:) עד שישחוט את הורידין של עוף, הואיל וצולהו כולו כאחד אינו חותכו ומולחו כבשר היה ובהמה] והזהרו בבני עה"א (שנעשו תלמידי חכמים, לעשות להם כבוד) שמהן תצא תורה (שהרי יצאו שמעיה ואבטליון מבני בניו של סנהריב ומבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק, כדלקמן, ואע"ג דאמר ר' יהודה הכי הזהרו בבני עמי

תוארו ורויה די רביעאה דמי לבר אלהין אלמא דהוא גבריאל והכירו בכבשן) ורנה די רביעאה דמה לבר אלהין ואי לאו דחזייה מנא הוה ידע (בתמיס). סנהריב ושני בניו דכתיב ויהי הוא משתחנה ביתו נסרף אלהיו ואדרמלך ושראצר בניו הפהו בתרב.

אמר רבי אבהו אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו (שהקב"ה בעצמו גלחו לסנהריב) דכתיב ביום ההוא ינלח אדני בתער השכינה בעבדי נהר במלך אשור את הראש ושער הרגלים וגם את הנקן תספה. אתא קב"ה ואדמי ליה כגברא סבא. אמר ליה כי אזלת לגבי מלכי מזרח ומערב דאייתיתנהו לבנייהו (כדאמרינן שהביא עמו ארבעים וחמשה אלף בני מלכים) וקטלתינהו, מאי אמרת להו, אמר ליה ההוא גברא בההוא פחדא נמי יתיב. אמר להו היכי נעביד, אמר ליה זיל [דף צו ע"א] ושני נפשך (שנה עצמך כדי שלא יכירוך) במאי אישני, אמר ליה זיל אייתי לי מספרא, ואיגויך אנא (אני אגלחך). מהיכא אייתי, אמר ליה עול לההוא ביתא ואיתי. אזל, אשכחינהו. אתו מלאכי שרת ואידמו ליה כגברי, והו קא טחני קשייתא (גרעיני תמרים). אמר להו הבו לי מספרא, אמרו ליה טחון (אלו גרעינין) חד גריוא דקשייתא, וניתן לך (מספרים). טחון חד גריוא דקשייתא ויהבו ליה מספרתא. עד דאתא איחשך. אמר להו זיל אייתי נורא, אזל ואייתי נורא. בהדי דקא נפח ליה אתלי ביה נורא בדיקניה, אזל גזייה לרישיה ודיקניה. אמרו היינו דכתיב וגם את הנקן תספה (דלא כתיב גלוח אלא אראש, אבל אזקן כתיב תספה לשון כלוי על ידי אור, שכלתה לגמרי). אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי גרירתיה לארמאה שפיר ליה (אם אתה מחרך את הארמאי והוטב בעיניו) איתלי ליה נורא (הבער לו אש) בדיקניה ולא שבעת חוכא מיניה.

אזל, אשכח דפא מתיבותא דנה. אמר היינו אלהא רבא דשיזביה לנח מטופנא. אמר אי

כָּל-עֲצוּמוֹתַי הָיִיתִי כְּאִישׁ שְׁכּוֹר וּכְגֹבֵר עֹבְרוֹ
 גֵּן מִפְּנֵי הוֹי וּמִפְּנֵי דְבָרֵי קִדְּשׁוֹ.

הני ארבע פסיעות מאי היא? דכתיב בַּעֲת
 הַהוּא שָׁלַח מִרְגְּלֵךְ בְּלֹאֲדָן בֶּן-בְּלֹאֲדָן
 מִלְּךָ-בְּבָל סָפְרִים... משום כי חלה חזקיהו
 ויחזק שדר ליה ספרים ומנחה.

לְדַרְשׁ הַמוֹפֵת אֲשֶׁר הֵינָה בְּאֶרֶץ דָּאמַר רַבִּי
 יוֹחָנָן אוֹתוֹ הַיּוֹם שָׁמַת בּוֹ אַחוֹ שְׁתֵּי שָׁעוֹת
 הִיָּה (כ"ל סהקז"ה קי"ז ללוחו יוס עש"ק שעות כדו שלא
 יהא פנאי לספדו ולקברו) וכי חלה חזקיהו
 ואיתפח אהדרינהו קב"ה להנך עשר שעי
 ניהליה (דאותו היום שנתרפא חזקיהו היה של
 עשרים ושתים שעות) דכתיב הִנְנִי מְשִׁיב
 אֶת-צֶלַל הַמַּעֲלֹת אֲשֶׁר יִרְדָּה בְּמַעֲלֹת אֶחָז
 בְּשִׁמְשׁ אַחֲרֵינִית עֶשֶׂר מַעֲלֹת וְתִשָּׁב הַשֶּׁמֶשׁ
 עֶשֶׂר מַעֲלֹת בְּמַעֲלֹת אֲשֶׁר יִרְדָּה אִמַר לְהוֹ
 מַאי הָאֵי, אִמְרוּ לִיה חֲזַקִּיהוּ חֲלַשׁ וְאִיתְפַּח.
 אִמַר אִיכָא גְבֵרָא כִי הָאֵי, וְלֹא בְעִינָא לְשִׁדּוּרִי
 לִיה שְׁלֵמָא, כְּתִבּוּ לִיה שְׁלֵמָא לְמַלְכָא חֲזַקִּיהוּ,
 שְׁלֵם לְקֶרְתָּא דִירוּשָׁלַם, שְׁלֵם לְאַלְהָא רַבָּא.
 נְבוּכַדְנֶאצַּר סְפָרִיה דְּבִלְאֲדָן הוּהוּ, הֵהוּא
 שְׁעֵתָא לֹא הוּהוּ הַתֵּם, כִּי אַתָּא אִמַר לְהוֹ הִיכִי
 כְּתִבִיתוּ, אִמְרוּ לִיה הִיכִי כְּתִבִינָן, אִמַר לְהוֹ
 קֶרִיתוֹ לִיה אֲלֵהָא רַבָּא וְכְתִבִיתוֹ לִיה לְכַסּוּף,
 אִמַר אֲלֵהָא הִיכִי כְּתִבּוּ שְׁלֵם לְאַלְהָא רַבָּא,
 שְׁלֵם לְקֶרְתָּא דִירוּשָׁלַם, שְׁלֵם לְמַלְכָא חֲזַקִּיהוּ.
 אִמְרִי לִיה קֶרִינָא דְאִיגְרָתָא אִיהוּ לִיהוּי
 פְּרוּוֹנְקָא. רַהֲטִי (דְּשִׁלִּיחַ) בְּתֵרִיחַ. כְּדֵרְהִיט
 אַרְבַּע פְּסִיעוֹת אַתָּא גְבֵרִיאַל וְאַוּקִמִיָּה. אִמַר
 רַבִּי יוֹחָנָן אֵילְמֵלֵא בֵּא גְבֵרִיאַל וְהֵעֵמִידוּ לֹא
 הִיָּה תִקְנָה לְשׁוֹנְאִיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל (שְׁהִיָּה
 שְׁכֵרוֹ מְרוּבָה וְהִיָּה לוֹ רִשׁוֹת לְאַבְד
 שְׁאֵרִיתָנוּ).

מאי בלאדן בן בלאדן? אמרי בלאדן מלכא
 הוה, ואישתני אפיה והוה כי דכלבא, הוה
 יתיב בריה על מלכותא. כי הוה כתיב הוה
 כתיב שמייה ושמייה דאבוה בלאדן מלכא (כדי
 שיתכבד אביו, לכך נקרא שם אביו עליו

הארץ...) כי הא מילתא (דלקמן) מודעינן להו
 (כי היכי דחזינן לקמן דלא זכה נבוכדנצר
 לאותו כבוד אלא מפני זכות ארבע פסיעות
 כדאמרינן לקמן, הכי נמי אמרינן לבני עמי
 הארץ דלא זכו לאותו כבוד אלא מחמת זכות
 מעט שהיה באביהם, מפי רבי. ואית דאמרי
 דר' זירא אדלעיל קאי, אבני סנחריב, אע"ג
 דשלה ר' יהודה הזהירו בבני עמי הארץ
 לכבדן שמהם תצא תורה כי היכי דנפקו
 מסנחריב, כי הא מילתא מודיעים להו לבני
 עמי הארץ דהא דמוקרין להו לאו משום
 אביהם, אלא משום תורה שבהם, שלא תזוח
 דעתם עליהם ויאמרו אבותיהם צדיקים היו).

צָדִיק אֶתָּה הוֹי כִּי אָרִיב אֶלְיָךְ אַךְ מִשְׁפָּטִים
 אֲדַבֵּר אוֹתָךְ מִדוּעַ יִרְדָּךְ רְשָׁעִים צִלְחָה (מפני
 מה הצליח נבוכדנצר וכבש ירושלים) שְׁלוֹ
 (לשון שלום) כָּל-בְּגָדֵי בְּגָד, נִטְעָתָם גַּם-שִׁלְשׁוֹ
 יִלְכוּ גַם-עֵשׂוֹ פָּרִי.

מאי אהדרו ליה (לירמיה) כִּי אֶת-רַגְלִים
 רַצְתָּה וַיִּלְאוּךָ וְאֵיךְ תִּתְחַכְּךָ אֶת-הַסּוּסִים
 וּבְאֶרֶץ שְׁלוֹם אֶתָּה בּוֹטָח וְאֵיךְ תַּעֲשֶׂה בְּנְאוֹן
 הַיַּרְדֵּן. משל לאדם אחד שאמר יכול אני
 לרוץ שלש פרסאות לפני הסוסים, בין בצעי
 המים (מקום שנמצאים בו מים עומדים
 מכוסים בחלקם בצמחים). נודמן לו רגלי
 אחד, רץ לפניו שלשה מילין ביבשה ונלאה.
 אמרו לו ומה לפני רגלי כך, לפני הסוסים על
 אחת כמה וכמה. ומה שלשת מילין כך, שלש
 פרסאות על אחת כמה וכמה. ומה ביבשה
 כך בין בצעי המים על אחת כמה וכמה, אף
 אתה, ומה בשכר ארבע פסיעות ששלמתי
 לאותו רשע, שרץ אחר כבודי אתה תמיה,
 כשאני משלם שכר לאברהם יצחק ויעקב
 שרצו לפני כסוסים על אחת כמה וכמה
 (שיהו כל אדם יכולין לתמוה על מתן שכר
 גדול שישתלם עליהם). היינו דכתיב לנבאים
 (אברהם יצחק ויעקב) נִשְׁבַּר לִבִּי בְּקֶרְבִּי
 (כלומר תמהתי על מתן שכרן) רַחֲפוּ

מחודו, כמו קופא דמחטא (בב"מ לה:)) ואיפתה, שנאמר וַיִּדַע כְּמִבְּיֵא לְמַעְלָה בְּסִבְךָ-עֵץ קַרְדָּמוֹת (תפלה היא, יודע לפניך אותו סבך עץ קרדומות ששבר בו את ירושלים כאילו הביאו למעלה בכסא הכבוד) הוה קטיל ואזל עד דמטא להיכלא. אדליק ביה נורא, גבה היכלא (ובקש לעלות לרקיע). דרכו ביה מן שמיא (והשפילוהו) שנאמר וַתִּדְבַּר אֲדֹנָי לְבַתְּוִלַּת בַּת־יְהוֹנָדָה. קא זיחא דעתיה (מתגאה, על שהיה מצליח) נפקא בת קלא ואמרה ליה עמא קטילא קטלת (שכבר נגזר עליהם על כך) היכלא קליא קלית, קימחא טחינא טחינת. שנאמר קָחִי רַחֲמִים וְטַחֲנִי קִמַּח (וטחני חטים לא נאמר, אלא קמח, שאין צריך טחינה) גְּלִי צִמְתָּךְ (מקום שהקלעים צומתין, בצד הראש) חֲשִׁפֵי-שִׁבְלִי (קלע הראש שדומין לשבלים) גְּלִי-שׁוֹק עֲבָרֵי נִקְרוֹת (פורענות זה היה הקב"ה אומר לישראל לכו וטחנו קמח, כלומר טחונים אתם כבר לקמח, ותחזרו ותטחן עדיין, תגלי קלעי ראשיכם ושוקיכם, ותלכו בגלות) חטים לא נאמר, אלא קמח.

חזא דמיה דזכריה דהוה קא רתה, אמר להו מאי האי, אמרו ליה דם זבחים הוא דאישתפיך, אמר להו אייתי ואנסי (ואנסה אם דם זבחים הוא) אי מדמו. כסי, ולא אידמו (שחט בהמות ולא אידמי הדם). אמר להו גלו לי, ואי לא סריקנא לכו לבשרייכו במסריקא דפרזלא. אמרו ליה האי כהן ונביא הוא דאינבי להו לישראל בחורבנא דירושלם, וקטלוהו. אמר להו אנא מפייסנא ליה. אייתי רבנן קטיל עילויה ולא נח, אייתי דרדקי דבי רב קטיל עילויה ולא נח, אייתי פרחי כהונה קטיל עילויה ולא נח, עד די קטל עילויה תשעיין וארבעה ריבוא ולא נח. קרב לגביה, אמר זכריה, זכריה, טובים שכהן איבדתים, ניהא לך דאיקטלינהו לכולהו, מיד נח. הרהר תשובה בדעתיה. אמר מה הם שלא איבדו אלא נפש אחת כך, ההוא גברא מה תיהוי

שנקרא מרודך בלאדן, דאי לא כתיב אלא מרודך בן בלאדן לא הוי מיתקרי עליה שמיא דאבוה, דהכי כתיבי כולהו אינשי פלוני בן פלוני להכי כתיב מרודך בלאדן. היינו דכתיב בן יכבד אב ועבד אדניו.

'בן יכבד אב' הא דאמרן, 'ועבד אדניו' דכתיב וּבַחֲדָשׁ הַחֲמִישִׁי בְּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הָיָא שְׁנַת הַשְּׁעֵעָשָׂרָה שָׁנָה לְמִלְךָ נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ-בָּבֶל פָּא נְבוּזַרְאֲדָן רַב-טְבָּחִים עָמַד לְפָנַי מֶלֶךְ-בָּבֶל בִּירוּשָׁלַם (אלמא נבוכדנצר סליק לירושלם) וַיִּשְׂרַף אֶת-בַּיִת־ה' וְאֶת-בַּיִת הַמֶּלֶךְ. [דף צו ע"ב] ומי סליק נבוכדנצר לירושלים, והכתיב וַיַּעַלּוּ אֶתְּוֹ אֶל-מֶלֶךְ בָּבֶל רַבְלָתָהּ, ואמר רבי אבהו זו אנטוכיא (ואנטוכיא קיימא לן דאינה מא"י)? רב חסדא ורב יצחק בר אבודימי. חד אמר דמות דיוקנו (של נבוכדנצר) היתה חקוקה לו על מרכבתו (של נבוזראדן, ודומה לו כמו שעומד לפניו, ולכך כתיב בא נבוכדנצר והיינו כבוד) וחד אמר אימה יתירה היתה לו ממנו, ודומה כמי שעומד לפניו.

אמר רבא טעין תלת מאה כודנייתא (משאוי שלש מאות פרדות) נרגא דפרזלא (פטישי ברזל) דשליט בפרזלא (ברזל חדוד הקוצץ ברזל אחר) שדר ליה נבוכדנצר לנבוזראדן כולהו בלעתניהו (לא בליעה ממש אלא שיברם, שהיו מתפוצצין הפטישים בהכותם בשער לשברה) חד דשא דירושלם, שנאמר פְּתוּחֶיהָ יִחַד (משמע על פתח אחד הלמו כל הכשילים וכילפות יחד ולא הועיל כלום) בְּכִשְׁיֵל וְכִילְפַת יַחַד לְמִן, בעי למיהדר, אמר מסתפינא דלא ליעבדו בי כי היכי דעבדו בסנחריב. נפקא קלא ואמר שוור בר שוור (דולג בר דולג, קום וכבש ירושלים לנבוזראדן) קאמר, ל"א 'שוור בר שוור' מדלג בר מדלג, קפצת פעם אחת עם סנחריב ועכשיו פעם שניה). נבוזראדן, שוור, דמטא זימנא דמקדשא חריב והיכלא מיקלי. פש ליה חד נרגא, אתא מחייה בקופא [מגב הפטיש ולא

אותה במצרים בחמשה עשר בניסן) וְחָמֵר
 שְׁעָרִים וְלִתְדֵי שְׁעָרִים [בזכות צדיקים שנקראו
 כסף חומר שעורים שלשים סאין, ולתד
 חמשה עשר סאין, אלו ארבעים וחמשה
 צדיקים שהעולם מתקיים עליהם בחולין (צב).
 פעמים ששלשים כאן וחמשה עשר בארץ
 ישראל, ופעמים שחמשה עשר כאן ושלשים
 בארץ ישראל, ובמסכת חולין היכא דקא
 מפרש האי קרא בצדיקיא, אמרי אין כסף
 אלא צדיקים, וכן הוא אומר צרור הכסף לקח
 בידו]. שלח להו הדרי רשיעי בתשובה, ובעו
 רחמי, ומייתו ליה. שלחו ליה כבר קבע להן
 זמן (שלא יבא עד שבעים שנה שתשלים
 גלות בבל) שנאמר לְיוֹם הַכֶּסֶף יָבֹא בֵיתוֹ אִין
 כֶּסֶף אלא זמן, שנאמר בַּכֶּסֶף לְיוֹם תִּגְנוּ.
 שלח להו סיתווא הוא, ולא מצינא דאתי
 מתלגא וממיטרא (מחמת שלגים ומטרים).
 שלחו ליה תא אשינא דטורא (כא דרך
 תחתית ההרים, וההרים יגינו עליך מן
 השלגים ומן המטרים) שנאמר שְׁלַחוּ כָר
 מִשְׁלֵל־אֶרֶץ מִסְּלַע מִדְּבָרָה אֶל־הָר בַּת־צִיּוֹן
 (שלחו שליח אל נבוכדנצר שהיה מושל ארץ
 שיבא אל הר בת ציון דרך הסלעים וההרים).
 שלח להו אי אתינא לית לי דוכתא דיתיבנא
 ביה (לא יהיה לי מקום סביב לירושלים שנוכל
 אני וחיילי לישב במקום מכוסה מפני
 הגשמים). שלחו ליה קברות שלהם (מערות
 שלהן סביב לירושלים) מעולין מפלטירין שלך
 (ובהן אתה וחיילותיך יכולין לישב) דכתיב
 בְּעֵת תִּהְיֶינָה נְאֻם־ה' יוֹצִיאוּ אֶת־עַצְמוֹת
 מִלְּכֵי־יְהוּדָה (שעתידים להשליך מן הקברים
 העצמות שבקברים שנאמר בעת ההיא)
 וְאֶת־עַצְמוֹת־שָׂרָיו וְאֶת־עַצְמוֹת הַכֹּהֲנִים וְאֶת־
 עַצְמוֹת הַנְּבִיאִים וְאֶת עַצְמוֹת יוֹשְׁבֵי־יְרוּשָׁלַם
 מִקְבְּרֵיהֶם: וּשְׂטָחוּם לְשֶׁמֶשׁ וּלְיָרֵחַ וּלְכָל צִבְא
 הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר אֲהַבִּים וְאֲשֶׁר עֲבָדוּם וְאֲשֶׁר
 הָלְכוּ אַחֲרֵיהֶם.

אמר ליה רב נחמן לרבי יצחק מי שמיע לך
 אימת אתי בר נפלי (אידי דאמרינן צרור הכסף

עליה? ערק, שדר פורטיתא (שטר צוואה)
 לביתה, ואיתגייר.

תנו רבנן נעמן גר תושב היה (שלא קבל
 עליו שאר מצות, וקבל עליו שלא לעבוד
 עבודת כוכבים) נבוזראדן גר צדק היה, מבני
 בניו של סיסרא למדו תורה בירושלים, מבני
 בניו של סנהריב לימדו תורה ברבים, ומאן
 נינהו שמעיה ואבטליון, מבני בניו של המן
 למדו תורה בבני ברק, ואף מבני בניו של
 אותו רשע (נבוכדנצר) ביקש הקב"ה להכניסן
 תחת כנפי השכינה, אמרו מלאכי השרת
 לפני הקב"ה רבש"ע, מי שהחריב את ביתך
 ושרף את היכלך תכניס תחת כנפי השכינה,
 היינו דכתיב רַפִּינוּ אֶת־כְּבֹדְךָ וְלֹא נִרְפָּתָה
 (שהיה הקב"ה מבקש לרפאותו, להכניס מבני
 בניו תחת כנפי השכינה). עולא אמר זה
 נבוכדנצר. רבי שמואל בר נחמני אמר אלו
 נהרות בבל (שהם רעים לשתות) ותרגמה
 דצינייתא דבבלאי [דקלים מרים הם שעומדים
 בנהרות, ל"א צינונייתא דבבל דקלים רעים
 של נהרות בבל שאין נושאים פירות, לפי
 שהמים רעים הן לגדל פירות, בסוטה (מו):
 אמרינן קושטא הוא דאמריתו הני צנייתא
 דבבל מששת ימי בראשית איתנהו, ונהר
 שתחת הני צינונייתא מי מרים נינהו].

אמר עולא עמון ומואב שיבכי (שכנים) בישי
 דירושלם הוו, כיון דשמעינהו לנביאי דקא
 מיתנבאי לחורבנא דירושלם, שלחו
 לנבוכדנצר פוק ותא (צא ממקומך ובא אל
 ארץ ישראל ותכבשנה). אמר מסתפינא דלא
 ליעבדו לי כדעבדו בקמאי, שלחו ליה פִּי אֵין
 הָאִישׁ בְּבֵיתוֹ הֶלֶךְ בְּהַרְרָךְ מִרְחֹק. ואין איש
 אלא הקב"ה, שנאמר ה' אִישׁ מִלְחָמָה. שלח
 להו בקריבא הוא, ואתי (בקרוב הוא, ויבא
 בעת דוחקם). שלחו ליה, הלך בדרך מרחוק,
 שלח להו אית להו צדיקי, דבעו רחמי ומייתו
 ליה. שלחו ליה צְרֹר־הַכֶּסֶף לְקַח בְּיָדוֹ
 (צדיקים שבהן מתו) ואין כסף אלא צדיקים,
 שנאמר וְאָפְרָה לִּי בַחֲמֹשֶׁה עָשָׂר כֶּסֶף (פדיתי

והגבלן (מקום ששמו כד) יאשם, ואנשי גבול (אנשי גבול ארץ ישראל, ל"א אנשי גזית סנהדרין) יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו, וחכמת הסופרים תסרה, ויראי חטא ימאסו, ופני הדור כפני כלב (דדמיון ממש לכלב, מפי רבי, ל"א כפני הכלב שלא יתביישו זה מזה כתב המהרש"א נראה לפרש כי נקרא כלב כי כולו לב ונאמן לאדונו ואמר לפניו אותו הדור יהיה כפני כלב שמראה לפניו כאלו הוא אוהב אבל לבו בל עמו. **חובא בשם ר' ישראל מפלאנט** דהכוונה שהכלב רץ קודם העגלה הרחק מאוד, והאדם יוכל למעות שהוא המורה דרך להעגלון והסוסים, אך לידע איך הוא האמת הוא נודע כשיש פרשת דרכים והעגלון מוביל הסוסים לדרך אחרת, ואז רץ הכלב אחריו, אלא שגם שם הוא רץ לפניו ומטעה לבריות כאילו הוא המנהיג ומורה הדרך. כן יהיה דרך פני הדור בעקבתא דמשיחא, שעזי פנים שבדור הם ילכו בראש, ולא יזהו דרך שיהיה פני הדור יקפצו המה בראשם להיות מנהיגים כאשר בעוונותינו הרבים אנו רואים. עוד **מובא בשם בית הלוי** דכמו כל כלב שמי שיוכל לנבוח יותר מתייראים ממנו, כן גם פני הדור כל שהוא עז פנים יותר מחביריו וצועק ומבלבל, הוא הוא בעל הדעה. ועיין **דף על דף** שמיכז כ"א תימוליס) והאמת נעדרת, שנאמר **נתתי האמת נעדרת**. מאי ותהי האמת נעדרת אמרי דבי רב מלמד שנעשית עדרים עדרים והולכת לה (ביאר המהרש"א נראה דר"ל כי אנשי אמת יהיו הולכים ונחבאים במדברות מפני הדור הרע הוא. המהר"ל ביאר שבני אדם באותו דור כ"כ פחותים עד שלא יהיה האמת נמצא אצלם ויהיו משקרים, ולכך כתיב ותהי האמת נעדרת שהאמת נעשית עדרים עדרים והולכת לה שהאמת מצד עצמו מסתלק מן העולם עד שאין האמת נמצא וכן ביאר החפ"ן היום בציפית לישועה שתחסר האמת מן העולם יום יום בשטף גדול מאד אמנם בתורת הבית ביאר שיוצאין והולכין להם כתות שלמות מלומדי התורה. הבתי כנסיות שהיו מלאין חבורת של בני תורה בעלי מקרא בעלי משנה בעלי גמרא בעלי מדרש בעה"ב לעצמן, אברכים לעצמן, בחורים לעצמן, ועתה בעו"ה נתרקנו הבתי מדרשים כל חבורה וחבורה נדדו והלכו להם. ולי הקטן נראה לצאר שכל קבוצה טוענת 'האמת אללי, וזו הלכה היחידה לעבוד את ה' ואין לך אחת זולתה, וכיון שאף קבוצה לא לומדת מהטוב של זולתה, האמת הגמורה שהיא נעלם שילוב של כל הכיתות חסרה). מאי וסר מרע משתולל? אמרי דבי רבי שילא כל מי שסר מרע משתולל על הבריות (כל העולם אומרין

לקח בידו שנתמעטו הצדיקים, קא מיירי הא נמי במשיח, וקאמר תלמידים מתמעטין, ואידי דאמרינן ותהי האמת נעדרת אייתי הא דהוא אתרא דשמיא קושטא? אמר ליה מאן בר נפלי, אמר ליה משיח. משיח בר נפלי קרית ליה, אמר ליה איך, דכתיב **ביןם ה'הוא אָקים [דף צו ע"א] אַתְּסַכֵּת דְּיָיִד הַנְּפִלָּת** (מלכות דוד שנפלה, להכי קרי משיח בר נפלי). אמר ליה הכי אמר רבי יוחנן דור שבן דוד בא בו תלמידי חכמים מתמעטים, והשאר עיניהם כלות ביגון ואנחה, וצרות רבות וגזרות קשות מתחדשות, עד שהראשונה פקודה (עד שלא כלתה צרה ראשונה) שניה ממהרת לבא.

תנו רבנן שבוע (שמיטה) שבן דוד בא בו, שנה ראשונה מתקיים מקרא זה **וְהִמְטַרְתִּי עַל-עֵיר אֶחָת וְעַל-עֵיר אֶחָת לֹא אֶמְטִיר** (שיחא מעט מטר, ויהא רעב במקום זה ושובע במקום זה) שניה חיצו רעב משתלחים (רעב מעט, שלא יהא שובע בשום מקום) שלישית רעב גדול, ומתים אנשים ונשים וטף חסידים ואנשי מעשה, ותורה משתכחת מלומדיה (מתוך שאין להם מה לאכול). ברביעית שובע ואינו שובע, בחמישית שובע גדול, ואוכלין ושותין ושמהין, ותורה חוזרת ללומדיה. בששית קולות (יצאו קולות שבן דוד בא, ל"א קולות מתקיעת שופר שנאמר יתקע בשופר גדול) בשביעית מלחמות (בין עובדי כוכבים לישראל) במוצאי שביעית בן דוד בא. אמר רב יוסף הא כמה שביעית דהוה כן (שנה אחת רעב שנה אחת שובע) ולא אתא (בן דוד)? אמר אביי בששית קולות (כלום יצאו קולות שבן דוד בא) בשביעית מלחמות מי הוה, ועוד כסדרן מי הוה (כלומר, אלו הצרות דקתני הכא, כסדרן לא אתרמו בשבוע אחד, אבל כי אתרמו אתי משיח).

תניא, רבי יהודה אומר דור שבן דוד בא בו בית הוועד (מקום שתלמידי חכמים מתוועדין שם ללמוד תורה) יהיה לזנות, והגליל יחרב,

מאי קרא פְּלוּ הַפֶּךָ לְבָן טְהוֹר הוּא (כשפשט הנגע בכל העור כך כשנהפכה כל המלכות למינות תבא גאולה).

תנו רבנן, פִּי־יָדִין ה' עֲמוֹ (להביא להם גאולה) וְעַל־עֲבָדָיו יִתְנַחֵם פִּי יְרָאָה פִּי־אֲזַלְתָּ יָד (שתלך ותחזק ידן של מסורות ומצליחין במלשינותן) וְאָפֶס עֲצוּר וְעָזוּב, אין בן דוד בא עד שירבו המסורות. דבר אחר עד שיתמעטו התלמידים. דבר אחר עד שתכלה פרוטה מן הכיס (והיינו אזלת יד, שיהיו בידים ריקניות). דבר אחר עד שיתייאשו מן הגאולה, שנא' וְאָפֶס עֲצוּר וְעָזוּב כביכול אין סומך ועוזר לישראל (שיהיו שפלים למאד, ואומר אין עוזר וסומך שיהיו מתייאשין מן הגאולה). כי הא דרבי זירא, כי הוה משכח רבנן דמעסקי ביה (לידע מתי יבא) אמר להו במטותא, בעינא מנייכו לא תרחקוה. דתנינא שלשה באין בהיסח הדעת, אלו הן משיח, מציאה, ועקרב (נושך האדם פתאום).

אמר רב קטינא שית אלפי שני הוּו עלמא וחד חרוב (שאלף שנה יהיה חרוב חוץ מששת אלפים אלו, דהיינו אלף שביעי) שנאמר וְנִשְׁגַּב ה' לְבָדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא. אביי אמר תרי חרוב (אלפים הוא חרב, אלף שביעי ואלף שמיני, יומו של הקב"ה אלף שנה שנאמר כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור) שנאמר יִתְיַגְּוּ מִיָּמִים בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יִקְמְנוּ וְנִחַיָּה לְפָנָיו.

תניא כותיה דרב קטינא כשם שהשביעית משמטת שנה אחת לשבע שנים, כך העולם משמט (ונעשה חרב) אלף שנים לשבעת אלפים שנה, שנאמר וְנִשְׁגַּב ה' לְבָדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא, ואומר מִזְמֹר שִׁיר לַיּוֹם הַשְּׁבִיעִת יוֹם שְׂכֹלוֹ שֶׁבֶת. ואומר פִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ בַּיּוֹם אֲתָמוֹל פִּי יַעֲבֹר.

תנא דבי אליהו ששת אלפים שנה הוי עלמא (העולם כך מתקיים) שני אלפים תוהו [תחת שלא ניתנה עדיין תורה והיה העולם כתוהו,

עליו שוטה הוא, היינו משתולל, לשון שטות, כמו מוליך יועצים שולל).

אמר רבא מריש הוה אמינא ליכא קושטא בעלמא (אין אדם בעולם שידבר אמת תמיד) אמר לי ההוא מרבנן ורב טבות שמייה, ואמרי לה רב טביומי שמייה, דאי הוּו יהבי ליה כל חללי דעלמא לא הוה משני בדיבוריה (לשקר) זימנא חדא איקלעי לההוא אתרא, וקושטא שמייה, ולא הוּו משני בדיבוריהו, ולא הוה מיית איניש מהתם בלא זימניה. נסיבי איתתא מינהו, והוּו לי תרתין בנין מינה. יומא חד הוה יתבא דביתהו וקא חייפא רישה, אתאי שיבבתה טרפא אדשא (שהיתה שואלת אותה). סבר לאו אורח ארעא (לומר היכן היא, הואיל וחיפא רישה), אמר לה ליתא הכא. שכיבו ליה תרתין בנין. אתו אינשי דאתרא לקמיה, אמרו ליה מאי האי, אמר להו הכי הוה מעשה, אמרו ליה במטותא מינד, פוק מאתריך, ולא תגרי בהו מותנא בהנד אינשי.

תניא, רבי נהוראי אומר דור שכן דוד בא בו, נערים ילבינו פני זקנים (יחפרו ויביישו אותם) וזקנים יעמדו לפני נערים [לכבדם, והיינו דאמרינן בסוטה (טז): בעקבות המשיח חוצפא יסגא] וכת קמה באמה (לחרפה ולביישה) וכלה בחמותה, לפני הדור כפני כלב, ואין הבן מתבייש מאביו.

תניא רבי נחמיה אומר דור שכן דוד בא בו העזות תרבה, והיוקר יעות (שלא יכבדו זה את זה, 'יקר' כבוד, ל"א מפי רבי 'היוקר יעות' מכובד שבהן יהא עוותן ורמאי) והגפן יתן פריו (ואעפ"כ...) היין ביוקר (שלא יהיה ברכה בפרי עצמו, ל"א שיהיו כולן רודפין אחר היין ומשתכרין, ומתייקר היין, אע"פ שרוב יין בעולם) ונהפכה כל המלכות למינות, ואין תוכחה. מסייע ליה לרבי יצחק, דאמר רבי יצחק אין בן דוד בא עד שתהפך כל המלכות למינות. אמר רבא

אמר ליה בתחילתו או בסופו? אמר ליה איני יודע. כלה או אינו כלה (זמן הזה קודם שיבא משיח או אינו כלה, דבתוך היובל בסופו הוא בא)? אמר ליה איני יודע. רב אשי אמר הכי אמר ליה עד הכא לא תיסתכי ליה (עד יובל האחרון לא תצפה לו, דודאי לא יבא קודם הזמן הזה) מכאן ואילך איסתכי ליה (הכה לו שיבא).

שלח ליה רב חנן בר תחליפא לרב יוסף מצאתי אדם אחד ובידו מגילה אחת כתובה אשורית [כתב שלנו אשורית, שבא מאשור, כדאמר בסנהדרין (כב.)] ולשון קדש, אמרתי לו זו מניין לך, אמר לי לחיילות של רומי נשכרתי (שהייתי גולייר לאחד מהם) ובין גינזי רומי מצאתיה, וכתוב בה לאחר ארבעת אלפים ומאתים ותשעים ואחד שנה לבריאתו של עולם העולם יתום. מהן מלחמות תנינים (דגים) מהן מלחמות גוג ומגוג, ושאר ימות המשיח (שכלה השעבוד ומשיח בא). ואין הקב"ה מחדש את עולמו (לברוא עולם חדש) אלא לאחר שבעת אלפים שנה. רב אחא בריה דרבא אמר לאחר חמשת אלפים שנה איתמר.

תניא, רבי נתן אומר מקרא זה נוקב ויורד עד תהום (מה תהום אין לו קץ וסוף, כך אין אדם יכול לעמוד על סוף פסוק זה) כִּי עוֹד קְזוֹן לְמוֹעֵד וַיִּפֹּחַ לִקְץ וְלֹא יִכְזַב אִם יִתְמַהֲמָה חִפְּהָ לֹא כִּי־בָא יָבֵא לֹא יֵאָחֵר. לא כרבותינו (אל תצפו לאותו קץ) שהיו דורשין עד-עָדָן וְעִדְנִין וְפִלְג עֵדָן ('עידן' כעידן הגלות של מצרים, והיינו ארבע מאות, 'שני עידנין' שמונה מאות, היינו שתים עשרה מאות, ופלג עידן שתי מאות סך הכל אלף וארבע מאות) ולא כרבי שמלאי שהיה דורש הַאֲכַלְתֶּם לֶחֶם דְּמַעָה וְתִשְׁקְמוּ בְּדַמְעוֹת שְׁלִישׁ (כלומר השקה אותם הקב"ה בין גלות מצרים לגלות בבל שליש גלות אדום, כי קץ גלות אדום זה יהיה לסוף שלש פעמים ארבע מאות שנים, ושלש פעמים שבעים שנה כנגד

ומאדם הראשון עד שהיה אברהם בן חמשים ושתים שנה איכא אלפים שנה כדמוכחי קראי דכשנשלמו אלפים שנה עסק אברהם בתורה שנא' ואת הנפש אשר עשו בחרן ומתרגמינן דשעבידו לאורייתא בחרן, ואמרינן במסכת ע"ז (ט.) גמירי, דההוא שעתא הוה אברהם בר חמשיין ותרתי שניין שני אלפים תורה (מן הנפש אשר עשו בחרן עד אלפים שנות המשיח, ארבעים ושמונה שנה עד שנולד יצחק, וששים שנה משנולד יצחק עד שנולד יעקב הרי מאה ושמונה, ומאה ושלושים שהיו ליעקב כשבא למצרים, הרי מאתים שלשים ושמונה, ומאתים ועשר שעמדו במצרים הרי ארבע מאות ארבעים ושמונה, ומשיצאו ממצרים עד שנבנה בית ראשון ארבע מאות ושמונים דכתיב 'ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים...' הרי תשע מאות עשרים ושמונה, וארבע מאות ועשר שעמד בית ראשון כדמוכחי קראי על פי חשבון שנות המלכים, ושבעים דגלות בכל, וארבע מאות ועשרים שעמד בית שני הרי תשע מאות ותשע מאות עשרים ושמונה, הרי אלפים פחות מאה שבעים ושתים, ומאה שבעים ושתים קודם השלמת ארבעת אלפים נחרב הבית, ולסוף אותן מאה שבעים ושתים נשלמו שני אלפים תורה, ואידי דאמר שני אלפים תוהו קאמר שני אלפים תורה, ולא שתכלה תורה אחר שני אלפים מפי רבי) שני אלפים ימות המשיח (שלאחר שני אלפים תורה הוה דינו שיבא משיח, ותכלה מלכות הרשעה, ויבטל השיעבוד מישראל) [דף צו ע"ב] ובעונותינו שרבו (לא בא משיח לסוף ארבעת אלפים) יצאו מהם מה שיצאו (שעדיין הוא מעוכב לבא).

אמר ליה אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא אין העולם פחות משמונים וחמשה יובלות (היינו ארבעת אלפים מאתים וחמשים שנה) וביובל האחרון בן דוד בא.

מאי ויפח לקין ולא יכזב אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן תיפח עצמן של מחשבי קיצין, שהיו אומרים כיון שהגיע את הקץ ולא בא שוב אינו בא. אלא חכה לו, שנאמר אם יתמהמה חכה לו. שמא תאמר אנו מחכין והוא אינו מחכה תלמוד לומר ולכן יחפה ה' לחננכם ולכן ירים לקחמכם (הוא עצמו מחכה ומתאוה שיבא משיח). וכי מאחר שאנו מחכים והוא מחכה, מי מעכב? מדת הדין מעכבת, וכי מאחר שמדת הדין מעכבת, אנו למה מחכין? לקבל שכר, שנאמר אשרי כל חוכי לו.

אמר אביי לא פחות עלמא מתלתין ושיתא צדיקי דמקבלי אפי שכינה בכל דרא, שנאמר אשרי כל חוכי לו, לו בגימטריא תלתין ושיתא הוו. איני, והאמר רבא דרא דקמי קב"ה תמני סרי אלפי פרסא הוא, שנאמר סביב שמנה עשר אלף (בירושלים של מעלה משתעי קרא בסוף יחזקאל)? לא קשיא, הא דמסתכלי באיספקלריא המאירה (בירושלים של מעלה משתעי קרא בסוף יחזקאל) הא דמסתכלי באיספקלריא שאינה מאירה.

ומי נפיש כולי האי (דלהוי בריר לן תלתין ושיתא הוו ולא פחות) והאמר חזקיה אמר רבי ירמיה משום רשב"י ראיתי בני עלייה והן מועטין, אם אלף הם אני ובני מהם, אם מאה הם אני ובני מהם, אם שנים הם אני ובני הם (לא הוה ידע אם אלף הם, אם מאה הם, אם שנים הם)? לא קשיא הא דעיילי בבר (שצריכין ליטול רשות כשנכנסין להסתכל באיספקלריא המאירה, בהנהו לא פחיתו מתלתין ושיתא) הא דעיילי בלא בר (הנהו מספקא לן כמה הוו).

אמר רב כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ומעשים טובים (אם כל ישראל חוזרין בתשובה יבא, ואם לאו לא יבא). ושמואל אמר דיו לאבל שיעמוד באבלו (דיו להקב"ה שיעמוד כמה ימים וימינו אחר,

גלות בבל, דהיינו לסוף אלף וארבע מאות ועשר שנים. כבר עברו ולא היה כך, מצאתי כתוב בשם הרב רבי שמואל בר דוד זכרוננו לברכה) ולא כר"ע שהיה דורש עוד אחת מעט היא ואני מרעיש את השמים ואת הארץ (בנבואת חגי כתיב, שהיה מתנבא כשיצאו ישראל מגלות בבל ויבנה בית המקדש, והיינו עוד אחת מעט היא מעט כבוד אתן להם לישראל ואתי מרעיש את השמים ואת הארץ והבאתי כל חמדת גוים לירושלים ור"ע דריש ליה לימות המשיח ולאחר חורבן, והכי דריש ליה עוד אחת מעט היא מעט כבוד אתן לישראל ואחר כך יבא המשיח. (לא כן הוא כמו שלכך ר"ע אלא...)) דרשה זו אינה אלא קרא אלפני הבית קאי, והכי קאמר, עוד אחת מעט היא מעט כבוד אתן להם לישראל ושוב לא אתן להם כל ימות בית אחרון, וכן היה...)) אלא, מלכות ראשון (של מלכות השמונאי נתקיימה) שבעים שנה (ואע"ג דאמרינן בסדר עולם דמלכות בית השמונאי מאה ושלש, ומלכות הורדוס מאה ושלש, עיקר כבודם ופארום שלא שלטה בהם אומה לא נתקיים כל כך) מלכות שניה (של הורדוס) חמישים ושתיים (שנה) ומלכות בן כוזיבא שתי שנים ומחצה (ושוב לא היה להם מלך, מפי רבי, וכל הנך דרשות לאו משנה ולא בריתא. ל"א עוד אחת מעט היא מעט מלכות אתן להם לישראל לאחר חורבן, ולאחר אותו מלכות הנני מרעיש שמים וארץ ויבא משיח, ואין דרשה זו כלום, שהרי ראינו כמה מלכויות לישראל לאחר חורבן ואעפ"כ לא בא משיח, שהמלכות הראשונה שהיתה להם לישראל לאחר חורבן שבעים שנה הורדוס חמישים ושתיים, בן כוזיבא שתיים ומחצה, ומצינו בסדר עולם מפולמום של אספסיאנוס עד פולמום של טיטוס שתיים עשרה שנה, ומפולמום של טיטוס עד מלכות בן כוזיבא שבע עשרה שנים, ומלכות בן כוזיבא שתי שנים ומחצה).

בְּחֵי הָעוֹלָם פִּי לְמוֹעֵד מוֹעֲדִים (אלמא יש קין בדבר) וְחֲצִי וּכְכֹלֹת נַפְּץ יַד-עַם-קְדָשׁ (כשתכלה תקומתם וחוזק ידיהם שהיתה נפוצה אילך ואילך גבורה ותועלת לפשוט אנה ואנה, ואחר שתכלה גבורתם שיהיו שפלים למאד) תְּכַלֶּינָה כָּל-אֲלֹהִים (אלו הצרות ויבא משיח, כדאמרינן כי אזלת יד...) ושתק רבי אליעזר.

ואמר רבי אבא אין לך קין מגולה מזה (כשתתן ארץ ישראל פריה בעין יפה אז יקרב הקין, ואין לך קין מגולה יותר ביאר המהרש"א לפי שכל זמן שאין ישראל על אדמתם אין הארץ נותנת פירותיה כדרכה, אבל כשתחזור ליתן פירותיה זהו קין מגולה שקרב לכא זמן גאולה שיחזרו ישראל על אדמתן) שנאמר וְאַתֶּם הָרִי יִשְׂרָאֵל עֲנֹפְכֶם תִּתְּנוּ וּפְרִיכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל... רבי אלעזר אומר אף מזה (אף ממקרא זה לכהן מתגלה לנו הַחַז, מזה הפסוק כשתראה דאין שום אדם משתכר ואף שכר הבהמה לא נהיה, והיינו כדאמרן עד שתכלה פרוטה מן הכיס, אין מעות מצויות בכיס) שנאמר פִּי לְפָנָי הַיָּמִים הָהֵם שִׁכְרַי הָאָדָם לֹא נִהְיָה וְשִׁכְרַי הַבְּהֵמָה (עבודת האדמה שהיא על ידי בהמה...) אֵינְנָה וְלִיּוֹצֵא וְלִבָּא אֵין-שְׁלוֹם מִן-הַצָּר (אז יבא משיח).

מאי ליוצא ולבא אין שלום מן הצר? רב אמר אף תלמידי חכמים, שכתוב בהם שלום, דכתיב שְׁלוֹם רַב לְאַהֲבֵי תוֹרָתְךָ (והיינו 'ליוצא ולבא' אלו תלמידי חכמים אותם שהיה דינם לצאת ולבא בשלום, כדכתיב שלום רב לאוהבי תורתך אפילו להנחום...) אין שלום מפני צר (מרוב הצרות, ל"א מיצר הרע).

ושמואל אמר עד שיהיו כל השערים כולן שקולין (שוין שער התבואה ויין רווחיה, כדאמרן חמישית שובע גדול. ל"א שקולין שוין, שכולן יקריין).

אמר רבי חנינא אין בן דוד בא עד שיתבקש דג לחולה ולא ימצא, שנאמר אֲזַי אֲשָׁקִיעַ

כלומר, אם לא יעשו תשובה אינו עומד באכלו כל הימים אלא ודאי קין לדבר, ל"א 'דיו לאבל' דיון לישראל צער גלות, אפילו בלא תשובה נגאלין).

כתנאי, רבי אליעזר אומר אם ישראל עושין תשובה נגאלין, ואם לאו אין נגאלין. אמר ליה רבי יהושע אם אין עושין תשובה אין נגאלין, אלא, הקב"ה מעמיד להן מלך שגזרותיו קשות כהמן, וישראל עושין תשובה ומחזירין למוטב.

תניא אידך רבי אליעזר אומר אם ישראל עושין תשובה נגאלין, שנאמר שׁוּבוּ בָנִים שׁוּבוּ בָנִים אֲרֻפָּה מְשׁוּבְתֵיכֶם. אמר לו רבי יהושע והלא כבר נאמר חָנַם נִמְכַּרְתֶּם וְלֹא בְּכֶסֶף תִּגָּאֲלוּ חָנַם נִמְכַּרְתֶּם בְּעִבּוּדָה זָרָה, וְלֹא בְּכֶסֶף תִּגָּאֲלוּ לא בתשובה ומעשים טובים (דאפילו אין עושין תשובה נגאלין, משום דאמר חָנַם נִמְכַּרְתֶּם קרי כסף בלשון תשובה). אמר לו רבי אליעזר לרבי יהושע והלא כבר נאמר שׁוּבוּ אֵלַי וְאֲשׁוּבָה אֵלֵיכֶם. אמר ליה רבי יהושע והלא כבר נאמר פִּי אֲנֹכִי בְּעַלְתִּי בְּכֶם (משמע בעל כרחכם, בלא תשובה) וְלִקְחָתִי אֶתְכֶם אֶחָד מֵעִיר וּשְׁנַיִם מִמְּשֻׁפָּחָה (אברור הצדיקים...) וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם צִיּוֹן (אע"פ שאין כולם חוזרין).

אמר לו רבי אליעזר והלא כבר נאמר בְּשׁוּבָה וְנִחַתְתָּ תִּנְשָׁעוּן, אמר לו רבי יהושע לרבי אליעזר והלא כבר נאמר פֶּה אָמַר-ה' גֹּאֲלֵי יִשְׂרָאֵל קְדוֹשׁוֹ לְבֹהַן-נֶפֶשׁ לְמַתְעֵב גּוֹי (אותן הבזויין ומתועבין בעבירות, אעפ"כ יגאלו) לְעֶבֶד מְשָׁלִים [דף צח ע"א] מְלָכִים יִרְאוּ וְקָמוּ שָׂרִים וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ.

אמר לו רבי אליעזר והלא כבר נאמר אִם-תָּשׁוּב יִשְׂרָאֵל נִאֲסֶה אֵלַי תָּשׁוּב. אמר לו רבי יהושע והלא כבר נאמר וְאֲשַׁמְעֶה אֶת-הָאִישׁ לְבוֹשׁ הַבְּדִים אֲשֶׁר מִמַּעַל לְמִימֵי הַיָּאֵר וַיָּרֶם יְמִינוֹ וְשִׁמְאֵלוֹ אֶל-הַשָּׁמַיִם וַיִּשָּׁבַע

אמר רבי יוחנן אם ראית דור שצרות רבות באות עליו כנהר חכה לו, שנאמר כִּי־יָבֹוא כְּנֶהְרָא צָר רוח ה' נִסְסָה בּוֹ (כמו כמסוס נוסם וכמו יאכלם סם רוח המקום נוקבת ומחרבת אותן עם הצרות הבאות, שאף הוא מתכוין להשמידם) וסמיך ליה (פסוק לחמיו) וְבֵא לְצִיּוֹן גֹּאֲלָא.

ואמר רבי יוחנן אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי, או כולו חייב. בדור שכולו זכאי דכתיב וְעַמֶּךָ כָּלָם צְדִיקִים לְעוֹלָם יִירָשׁוּ אָרֶץ (היינו גאולה). בדור שכולו חייב דכתיב וַיֵּרָא כִּי־אֵין אִישׁ וַיִּשְׁתַּמֶּם כִּי אֵין מַפְגִּיעַ, וכתיב לְמַעַני אֶעֱשֶׂה.

אמר רבי אלכסנדר רבי יהושע בן לוי רמי, כתיב בְּעֵתָהּ, וכתיב, אַחִישֶׁנָּה (אני ה' בְּעֵתָהּ אַחִישֶׁנָּה) זכו אחישנה, לא זכו בעתה.

אמר רבי אלכסנדר רבי יהושע בן לוי רמי, כתיב וְאָרוֹל עִם־עַנְנֵי שָׁמַיָא כְּבָר אֲנִשׁ אֶתְּהָ (במהירות) וכתיב עֲנִי וְרַבֵּב עַל־חַמּוֹר (כעני הבא על חמורו בעצלות)? זכו עם ענני שמיא, לא זכו עני ורוכב על חמור.

אמר ליה שבור מלכא לשמואל אמריתו, משיח על חמרא אתי, אישדר ליה סוסיא ברקא דאית לי (סוס מסורק ומכוון ונאה שיש לי, דגנאי הוא שיבא על חמור, מלגלג היה, ל"א 'סוסיא בדקא' סוס בדוק לרוץ) אמר ליה מי אית לך בר חוור גווני (כלום יש לך סוס בר מאה גוונין שחמור שלו כן הוא, במלתא בעלמא דחייה).

רבי יהושע בן לוי אשכח לאליהו, דהוי קיימי אפיתחא דמערתא דרשב"י, אמר ליה אתינא לעלמא דאתי, אמר ליה אם ירצה אדון הזה (שכינה היתה עמהם וז"ל רבינו צדוק הכהן מלובלין בספרו פרי צדיק ויקרא ל"ג בעומר ופיום הש"ס אות ד' מה שאל לו הא כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא. רק יש לומר ששאל אם הוא ראוי לכך לחיות תיכף לעולם הבא כעין מה שכתבו התוס' מזומן לחיי עולם הבא בלא משפט ועל זה אמר לו אם

מִימֵיהֶם וְנִהְרֹתֶם כְּשֶׁמֶן אוֹלֶיךָ (שיהיו כולן קפויין, וכיון שהם קפויין אין דגים נמצאין בחכה) וכתב (בתריה) בַּיּוֹם הַהוּא אֶצְמִיחַ קֶרֶן לְבַיִת יִשְׂרָאֵל.

אמר רבי חמא בר חנינא אין בן דוד בא עד שתכלה מלכות הזלה מישראל (שלא תהא להם שום שולטנות לישראל אפילו שולטנות קלה ודלה) שנאמר וְכָרַת הַזְּלֻזְלִים בְּמִזְמוֹרוֹת, וכתיב בתריה בְּעֵת הַהִיא יוֹבֵל־שָׁי לְהָ צָבָאוֹת עִם מְשֻׁדָּד וּמוֹרָט.

אמר זעירי אמר רבי חנינא אין בן דוד בא עד שיכלו גסי הרוח מישראל, שנאמר כִּי־אָזוּ אָסִיר מִקְרָבֶךָ עַל־יְדֵי גְאוֹנֶךָ, וכתיב וְהִשְׁאַרְתִּי בְּקֶרְבֶּךָ עִם עֲנִי וְגָל וְחָסוּ בְּשֵׁם ה' (כלומר שתבא להם גאולה ויחסו בצל שדי).

אמר רבי שמלאי משום רבי אלעזר ברבי שמעון אין בן דוד בא עד שיכלו כל שופטים ושוטרים מישראל שנאמר וְאָשִׁיבָה יָדִי עָלֶיךָ וְאֶצְרָף כְּכָר סִיגִיךָ (תערובות שבך)... וְאָשִׁיבָה שִׁפְטֶיךָ.

אמר עולא אין ירושלים נפדית אלא בצדקה, שנאמר צִיּוֹן בְּמִשְׁפַּט הַפְּדָה וְשִׁבְיָהּ בְּצַדִּיקָה.

אמר רב פפא אי בטלי יהירי (גסי רוח מישראל) בטלי אמגושי [פרסיים מכשפין שמצערין ישראל, במסכת שבת (עה.) פלוגתא איכא למ"ד אמגושי חרשי, ואיכא למ"ד גדופי עובדי כוכבים (מן האלוך זע"ו)] אי בטלי דייני בטלי גזירפטי (שופטים עובדי כוכבים החובטין את ישראל במקלות) אי בטלי יהירי בטלי אמגושי [הבדלים (הנפלים) מיראת המקום] דכתיב וְאָשִׁיבָה יָדִי עָלֶיךָ וְאֶצְרָף כְּכָר סִיגִיךָ (רכים וגדולים בגסותם כשאצרוף ואסלקם ממך אזי אסירה כל בדיליך) ואי בטלי דייני בטלי גזירפטי דכתיב הָסִיר ה' מִשְׁפְּטֶיךָ (כמו שופטיך) הִנֵּה אֲבִיבֶךָ (גזירפטי).

אמר רבי יוחנן אם ראית דור שמתמעט והולך חכה לו, שנאמר וְאֶת־עַם עֲנִי תוֹשִׁיעַ...

יהפכו מי מערת פמיים [שירדן נובע ממנו, כדתניא בבכורות (נה). ירדן יוצא ממערת פמיים, ומפרש התם שפיר] לדם, ונהפכו לדם. בשעת פטירתו אמר להן העמיקו לי ארוני (עשו לי קבר בקרקע עמוק) [דף צח ע"ב] שאין כל דקל ודקל שבבבל שאין סוס של פרסיים נקשר בו (כלומר עתידין פרס ומדי לבא על בבל וללכדה ונתמלאה כל ארץ בבל חיילות פרסיים וסוסייהם, ומשם באים לארץ ישראל ולוכדים אותה) ואין לך כל ארון וארון שבארץ ישראל שאין סוס מדי אוכל בו תבן (שמוציאין הארונות חוץ לקרקע ועושין מהן אבוסים במלחמת גוג ומגוג).

אמר רב אין בן דוד בא עד שתתפשט המלכות הרשעה על ישראל תשעה חדשים, שנאמר לְכֹן יִתְּנֶם עַד-עֵת יוֹלְדָה יוֹלְדָה וַיִּתֵּר אֶחָיו יִשׁוּבֹן עַל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (היינו כל העולם שישראל מפוזרים בו).

אמר עולא ייתי (משיח) ולא איחמיניה. וכן אמר רבה ייתי ולא איחמיניה, רב יוסף אמר ייתי, ואזכי דאיתיב בטולא דכופיתא דחמריה (כצל הרעי של חמורו, כלומר אפילו בכך אני רוצה ובלבד שאראנו).

אמר ליה אביי לרבה מאי טעמא (אמר לא אחמיניה) אילימא משום חבלו של משיח (גורלו, ולקמן בעי מאי היא, ל"א חבלו פחדים וחבלים שיהיו בימיו מחיל האומות) והתניא, שאלו תלמידיו את רבי אלעזר מה יעשה אדם וינצל מחבלו של משיח, יעסוק בתורה ובגמילות חסדים, ומר הא תורה והא גמילות חסדים? אמר ליה שמא יגרום החטא וביאר רמ"ה ולא יעמדו לו זכויותיו (סל טורס וגמ"ח) ויענש באותה שעה כדרבי יעקב בר אידי, דרבי יעקב בר אידי רמי כתיב וְהָיָה אֲנֹכִי עֹמֵד וְשֹׁמֵר תִּיּוֹד בְּכָל אֲשֶׁר-תֵּלֵךְ, וכתיב וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיִּצְרַח לֵאמֹר מִתִּירָא שְׂמָא יִגְרוּם הַחַטָּא. כדתניא עַד-יַעֲבֹר עִמָּךְ ה' זו ביאה ראשונה, עַד-יַעֲבֹר עִמָּךְ זו ביאה שניה, אמור

ירצה... שזה תלוי ברצון ה' יתברך ולא בזכות מעשים עע"ש) אמר רבי יהושע בן לוי שנים ראיתי וקול שלשה שמעתי. אמר ליה אימת אתי משיח, אמר ליה זיל שייליה לדידיה (למשיח) והיכא יתיב (והיכן יושב) אפיתחא דרומי (נראה למורי לא בפתח העיר ממש, אלא גן עדן הוא כנגד כל העולם, וקאמר ליה דבאותו צד של גן עדן שכנגד פתח העיר, משיח שרוי). ומאי סימניה, יתיב ביני עניי סובלי חלאים (מנוגעים), והוא נמי מנוגע דכתיב 'והוא מחולל מפשעינו' וכתיב חליינו (הוא נשא) וכולן (מי שיש לו ארבע וחמש נגעים) שרו ואסירי בחד זימנא (מתירין כל נגעתן ביחד ומקנהין אותן, וחוזרין וקושרין אותן) איהו (משיח) שרי חד (נגע) ואסיר חד (ומקנהו וקושרו, ואחר כך מתיר האחר ועושה כן ואינו מתיר שני נגעים יחד...) אמר דילמא מבעינא (לצאת וליגאל את ישראל) דלא איעכב (כדי קשירת שני נגעים). אזל לגביה, אמר ליה שלום עליך רבי ומורי, אמר ליה שלום עליך בר ליואי. אמר ליה (ר' יהושע למשיח) לאימת אתי מר, אמר ליה היום. אתא לגבי אליהו, אמר ליה מאי אמר לך, אמר ליה שלום עליך בר ליואי. אמר ליה אבטחך לך ולאבוך לעלמא דאתי (דאי לאו צדיקים גמורין אתם לא הוה יהיב לך שלמא, ולא הוה מדכר שמייה דאבוך). אמר ליה שקורי קא שקר בי, דאמר לי היום אתינא, ולא אתא! אמר ליה הכי אמר לך ה' היום אִם-בְּקִלּוֹ תִשְׁמְעוּ.

שאלו תלמידיו את רבי יוסי בן קיסמא אימתי בן דוד בא, אמר מתירא אני שמא תבקשו ממני אות. אמרו לו אין אנו מבקשין ממך אות. אמר להם לכשיפול השער הזה (של עיר רומי, שבעיר רומי היה אותו שער) ויבנה, ויפול, ויבנה, ויפול, ואין מספיקין לבנותו (פעם שלישית) עד שבן דוד בא. אמרו לו רבינו, תן לנו אות, אמר להם ולא כך אמרתם לי שאין אתם מבקשין ממני אות, אמרו לו ואעפ"כ אמר להם אם כך

צו:

שם, כך הקב"ה כיון שראה מפלתן של ישראל נותן גדולתו לעובדי כוכבים, וכשחוזרים ישראל בתשובה ונגאלין קשה לו לאבד עובדי כוכבים מפני ישראל).

אמר רב גידל אמר רב עתידין ישראל דאכלי שני משיח (שובע שיחיה באותן הימים לישראל יהיה הגמ' מזינה עתה, שכוונתו לומר, שישלאל הם שיאכלו את הסובע הגדול, שיהיה צימות המשיח, ולא אחרי). אמר רב יוסף פשיטא, ואלא מאן אכיל להו, חילק ובילק אכלי להו [כך היו רגילין לומר, כאדם שאומר וכי שדים ושדותות יאכלוהו ולי נראה דמשמעות לשון חילק ובילק לשון חורבה, ונראה למורי דאין לו משמעות לא הכא ולא התם, ל"א חילק ובילק' שני דיני סדום שהיו שמותיהן כך? לאפוקי מדרבי הילל דאמר אין משיח לישראל שכבר אכלוהו בימי חזקיה (שחזקיה היה משיח, ועליו נאמרו כל הנבואות אצמיה קרן לבית ישראל ועמד ורעה בעוז ה').

אמר רב לא אברי עלמא אלא לדוד (בזכות דוד שהיה עתיד לומר כמה שירות ותושבחות) ושמואל אמר למושה (בשביל משה שהיה עתיד לקבל את התורה). ורבי יוחנן אמר למשיח.

מה שמו (של משיח)? דבי רבי שילא אמרי שילא שמו, שנאמר עד כִּי־יָבֹא שִׁילֹו. דבי רבי ינאי אמרי ינון שמו (כמו ינאי, כל אחד היה דורש אחר שמו ביאר ר' צדוק הכהן בספרו פרי צדיק היינו דידוע שבכל דור יש נפש משיח, ואמרו כל אחד שרבים נפש משיח, ואם יהיה הדור ראוי יהיה הוא משיח) שנאמר יְהִי שֵׁמוֹ לְעוֹלָם לְפָנֵי־שָׁמַיִם יְנוּן שְׁמוֹ (עד שלא נברא היה שמו ינון, והיינו אחד משבעה דברים שעלו במחשבה ליבראות). דבי רבי חנינה אמר חנינה שמו, שנאמר אֲשֶׁר לֹא־אֶתֶן לָכֶם חֲנִינָה. ויש אומרים מנחם בן חזקיה שמו, שנאמר כִּי־רָחַק מִמֶּנִּי מְנַחֵם מְשִׁיב נֶפְשָׁי. ורבנן אמרי חיוורא דבי רבי (מצורע של בית רבי) שמו

מעתה ראויים היו ישראל לעשות להם נס (לעלות בזרוע על כרחם של מלכי פרס) בביאה שניה (בימי עזרא) כביאה ראשונה (בימי יהושע, מדהקישן הכתוב) אלא שגרים החטא.

וכן אמר רבי יוחנן ייתי ולא איחמיניה. אמר ליה ריש לקיש מאי טעמא (איזו צרה באה בארץ בימיו שאתה אומר לא אחמיניה) אילימא משום דכתיב פֶּאֶשֶׁר יָנוּס אִישׁ מִפְּנֵי הָאֱלֹהִי וּפְנֵעוּ הֶלֶב וּבָא הַפִּיִת וְסָמַךְ יָדוֹ עַל־הַקִּיר וּנְשָׁכוּ הַנְּחָשׁ בָּא וְאֵרָאךְ דּוֹגְמַתּוּ בְעוֹה"ז בזמן שאדם יוצא לשדה ופגע בו סנטר [מפרש בכ"ב (סח). בר מחוזנייתא, שיודע מיצרי השדות וגבוליהן, עד כאן של פלוני מכאן ואילך של פלוני, ובידו לרבות לאחד ולמעט לאחר, וכשפוגעו אותו סנטר רוצה למדוד שדותיו לקצר מיצרי השדות...]. דומה כמי שפגע בו ארי, נכנס לעיר פגע בו גבאי (גובה מס המלך) דומה כמי שפגעו דב, נכנס לביתו ומצא בניו ובנותיו מוטלין ברעב דומה כמי שנשכו נחש. אלא משום דכתיב שְׁאֵל־וַיָּבֹא וַיֵּרָאוּ אִם־יִלְךְ זָכָר מִדּוֹעַ רְאִיתִי כָל־גִּבֹּר יָדָיו עַל־חֲלָצָיו פִּינֹלְלָהּ וּנְהַפְּכוּ כָל־פָּנִים לְיִרְקוֹן. מאי ראיתי כל גבר? אמר רבא בר יצחק אמר רב מי שכל גבורה שלו [הקב"ה מצטער בעצמו כיוולדה ואומר בשעה שמעביר העובדי כוכבים מפני ישראל היאך אאביד אלו מפני אלו] ומאי ונהפכו כל פנים לירקון? אמר רבי יוחנן פמליא של מעלה (מלאכים) ופמליא של מטה (ישראל). בשעה שאמר הקב"ה הללו מעשה ידי והללו מעשה ידי, היאך אאבד אלו מפני אלו, אמר רב פפא, היינו דאמרי אינשי רהיט ונפל תורא ואזיל ושדי ליה סוסיא באורייה (כשרץ השור ונפל מעמידין סוס במקומו באבוסו מה שלא היה רוצה לעשות קודם מפלתו של שור, שהיה חביב עליו שורו ביותר, וכשמתרפא השור היום או למחר ממפלתו קשה לו להוציא סוסו מפני השור לאחר שהעמידו

שנאמר אכן חלילנו הוא נשא ומכאבינו סבלם ונאנחנו חשבנוהו ננוע מפה אל הים ומענה.

אמר רב נחמן אי מן חייא הוא כגון אנא, שנאמר והיה אדירו ממונו ומשלו מקרבנו יצא. אמר רב אי מן חייא הוא (אם משיח מאותן שחיים עכשיו) כגון רבינו הקדוש נודאי היינו רבינו הקדוש, דסובל תחלואים וחסיד גמור הוה, כדאמרינן בב"מ (פ.ה.) ואם היה מאותן שמתו כבר היה דניאל איש חמודות שנדון ביסורין בגוב אריות וחסיד גמור היה, והאי כגון לאו דווקא, ל"א כגון רבינו הקדוש, כלומר, אם יש דוגמתו בחיים היינו רבינו הקדוש אי מן מתיא (ואם דוגמא הוא למתים) הוא כגון דניאל איש חמודות.

אמר רב יהודה אמר רב עתיד הקב"ה להעמיד להם דוד אחר (שעתיד למלוך עליהם) שנאמר ועבדו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם אשר אקים להם, הקים לא נאמר, אלא אקים. אמר ליה רב פפא לאביי והכתיב ודוד עבדו נשיא להם לעולם? כגון קיסר ופלגי קיסר (מלך ושני לו, כן דוד החדש מלך, כדכתיב ודוד מלכם אשר אקים, ודוד המלך שני לו, כדכתיב נשיא להם ולא כתוב מלך).

אמר רב יוסף שרא ליה מריה לרבי הילל (ימחול לו הקב"ה, שאמר דברים אשר לא כן) חזקיה אימת הוה בבית ראשון, ואילו זכריה קא מתנבי (על משיח) בבית שני, ואמר גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלים הנה מלכך יבוא לך צדיק ונושע הוא עני ורכב על חמור ועל עיר בן אתנות (ולאו היינו זכריה בן יהוידע הכהן שניבא בבית ראשון, אלא זכריה בן ברכיה שהיה במלכות דריוש).

דרש רבי שמלאי מאי דכתיב הוי הפתאנים את יום ה' למה יהי לכם יום ה' הוא תושב ולא אור משל לתרנגול ועטלף שהיו מצפין לאור, אמר ליה תרנגול לעטלף אני מצפה לאורה, שאורה שלי היא (שיש לי עינים לראות, ונמצאתי נהנית בה, כך ישראל מצפין לנאולה, שיום ה' יהיה להם אור, אבל העובדי כוכבים למה מקוים אותו הרי הוא להם חשך ולא אור) ואתה (סעטף) למה לך אורה, [דף צט ע"א] והיינו דאמר ליה ההוא מינא לרבי אבהו אימתי אתי משיח, אמר ליה לכי חפי להו חשוכא להנהו אינשי. אמר ליה מילט קא לייטת לי, אמר ליה קרא כתיב, כִּי־הִנֵּה הַחֹשֶׁךְ יִכְסֶה אֶרֶץ וְעֶרְפֶּל לְאֻמִּים וְעֲלִיף יִזְרַח ה' וְכִבְדוּ עֲלֵיךְ יִרְאֶה.

תניא אידך, רבי אליעזר אמר ימות המשיח ארבעים שנה, כתיב הכא ויענף וירעבך ויאכלך, וכתיב התם שפחנו פימות ענינתנו שנות ראינו רעה. רבי דוסא אמר ארבע מאות שנה, כתיב הכא ועבדום וענו אתם ארבע מאות שנה, וכתיב התם שפחנו פימות

ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל הנביאים לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה, אבל צדיקים גמורים עין לא ראתה אלהים זולתך. ופליגא דרבי אבהו דאמר רבי אבהו מקום שבעלי תשובה עומדין שם, צדיקים אינן עומדין שם (דגדול כחן של בעלי תשובה שאין בריה יכולה לעמוד במחיצתם) שנאמר שְׁלוֹם שְׁלוֹם לְרַחֵק וְלִקְרוֹב, ברישא רחוק (שנתרחק מן הקב"ה ואחר כך שב אליו בתשובה) והדר (שלום ל...) קרוב (מעיקרא צדיק גמור, דגדול כחן של בעלי תשובה). מאי רחוק רחוק דמעיקרא (מן העבירה כל ימיו, דהיינו צדיק גמור) ומאי קרוב קרוב דמעיקרא ודהשתא. ורבי יוחנן אמר לרחוק שהוא רחוק מעבירה, קרוב שהוא קרוב מעבירה ונתרחק ממנה. **פסק הרמב"ם** ואל ידמה אדם בעל תשובה שהוא מרוחק ממעלת הצדיקים מפני העונות והחטאות שעשה, אין הדבר כן אלא אהוב ונחמד הוא לפני הבורא כאילו לא חטא מעולם, ולא עוד אלא ששכרו הרבה שהרי טעם טעם החטא ופירש ממנו וכבש יצרו, אמרו חכמים מקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורין יכולין לעמוד בו, כלומר מעלתן גדולה ממעלת אלו שלא חטאו מעולם מפני שהן כובשים יצרם יותר מהם תשובה (ו.ד). וז"ל המעשה רקה, קצת קשה דזה הוי פלוגתא דרבי יוחנן ורבי אבהו, וק"ל כר' יוחנן בעלמא, והכא פסק כרבי אבהו. ואפשר דלא נאמר כן אלא בענין דנפיק מיניה דינא אבל כהא דתלי בסברא ובדרשת הפסוקים פסק כר' אבהו דמסתבר טפי שהרי טעם טעם החטא.

ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא למשיא בתו לתלמיד חכם, ולעושה פרקמטיא לתלמיד חכם, ולמהנה תלמיד חכם מנכסיו. אבל תלמידי חכמים עצמן עין לא ראתה אלהים זולתך. מאי עין לא ראתה? אמר רבי יהושע בן לוי זה יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית. ריש לקיש אמר זה עדן, לא ראתה עין מעולם. ואם תאמר אדם היכן דר בגן,

עניננו. רבי אומר שלש מאות וששים וחמש שנה, כמנין ימות החמה, שנאמר פִּי יוֹם נֶקֶם בְּלִבִּי וּשְׁנַת גְּאוּלַי בָּאָה (ליום נקם של מרגלים ארבעים יום, מה יום נקם של מרגלים שנה אחת בכל יום כדכתיב יום לשנה יום לשנה... כך שנת גאולי באה, שנה ליום שנה ליום, שלכל יום ויום של שנה זו הכתובה שנת גאולי במקרא זה נותנים שנה אחת. ואית דגרסי רבי אומר שלש מאות ששים וחמשה אלפים שנה, דכתיב שנת גאולי באה ושנה של הקב"ה הכי הוי דכתיב 'כי אלף שנים בעיניך כיום').

מאי יום נקם בלבי? אמר רבי יוחנן ללבי גיליתי, לאבריי לא גיליתי (שלא הוצאתי דבר מפי שהיו איברי יכולין לשמוע, אבל בלבי היה טמון הדבר). רבי שמעון בן לקיש אמר ללבי גיליתי, למלאכי השרת לא גיליתי.

תני אבימי בריה דרבי אבהו ימות המשיח לישראל שבעת אלפים שנה, שנאמר וּמְשׁוֹשׁ חֶתָן עַל-כִּלְיָהּ יֵשִׁישׁ עַל-יָדְךָ אֶל-הַיָּד (שבעת ימי המשתה, כן ישיש עליך שבעת ימים, ויומו של הקב"ה אלף שנה). אמר רב יהודה אמר שמואל ימות המשיח כמיום שנברא העולם ועד עכשיו, שנאמר פִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל-הָאָרֶץ. רב נחמן בר יצחק אמר כימי נח עד עכשיו, שנאמר פִּימֵי נֹחַ זֹאת לִי אֲשֶׁר נִשְׁפַּעְתִּי (כמו כימי נח, כחשבון השנים שנמצא בידו לאותו זמן שנשבע ה' מעבור מי נח עוד על הארץ, כן נשבעתי כפי אותו חשבון נשבעתי מקצף עליך ומגער בך, שלא אחריב את עולמי לאחר שיבא משיח עד שיכלה זה הזמן).

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל הנביאים כולן לא נתנבאו (טובה לישראל) אלא לימות המשיח, אבל לעולם הבא עין לא ראתה (דאין קץ לדבר) אֱלֹהִים זִוְלָתְךָ יַעֲשֶׂה לְמַחְפָּה-לָּו. ופליגא דשמואל, דאמר שמואל אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד.

יהושע בן קרחא אומר כל הלומד תורה ואינו חוזר עליה (לשנותה) דומה לאדם שזורע ואינו קוצר. רבי יהושע אומר כל הלומד תורה ומשכחה, דומה לאשה שיולדת וקוברת, רבי עקיבא אומר [דף צט ע"ב] זמר בכל יום, זמר בכל יום (היה מסדר למודך, אע"פ שסדור בפוך כזמר, והוא יגרום לך שתהא לעולם הבא בשמחה ובשירים). אמר רב יצחק בר אבודימי מאי קרא שנאמר נִפְשׁ עֵמֶל עֵמְלָה לֹו (מפני שעמל בתורה תורה עומלת לו) כִּי־אָכַף עָלָיו פִּיהוּ (מפני שהוא משים דברים בפיו תמיד כאוכף שעל החמור. ל"א זמר, כלומר שעוסק בשירים ובזמירות תדיר תדיר נעשה זמר, כך החוזר על התורה נעשה לו סדורה בפיו) הוא עמל במקום זה, ותורתו עומלת לו במקום אחר (שמחזרת עליו, ומבקשת מאת קונה למסור לו טעמי תורה וסדריה, וכל כך למה מפני שאכף שכפף פיהו על דברי תורה).

אמר רבי אלעזר כל אדם לעמל נברא, שנאמר כִּי־אָדָם לְעֵמֶל יוֹלֵד, איני יודע אם לעמל פה נברא אם לעמל מלאכה נברא, כשהוא אומר כי אכף עליו פיהו הוי אומר לעמל פה נברא. ועדיין איני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה, כשהוא אומר לֹא־יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ הוי אומר לעמל תורה נברא, והיינו דאמר רבא כולהו גופי דרופתקי נינהו (טרחנין, כלומר, כל הגופין לעמל נבראו) טובי לדוכי (אשריו למי שזכה והיה עמלו וטרחו בתורה. ל"א דרפתקי כים ארוך שמשוימין בו מעות, כל הגופין נרתקין הם לקבל ולהכניס דברים, אשריו למי שזכה ונעשה נרתק לתורה) דהוי דרופתקי דאורייתא.

נֶאֱמַר אִשָּׁה חֹסֶר־לֵב, אמר ריש לקיש זה הלומד תורה לפרקים, שנאמר כִּי־נָעִים כִּי־תִשְׁמְרֶם בְּבִטְנֶיךָ (אימתי תשמרם בכטנך בזמן ש...) יִכְנֹוּ יַחְדָּו עַל־שִׁפְתֶיךָ.

ואם תאמר גן הוא עדן, תלמוד לומר וְנִהְרָה יֵצֵא מֵעֵדֶן לְהִשְׁקוֹת אֶת־הַגֶּן.

זהאומר אין תורה מן השמים... תנו רבנן כִּי דִבְרַהֲוּ בְּיָהּ וְאֶת־מִצְוֹתָו הִפְרָה הַפְּרָתוֹ תִּפְרָתָהּ זֶה הָאוֹמֵר אֵין תּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם. דבר אחר 'כי דבר ה' בזה' זה אפיקורוס. דבר אחר 'כי דבר ה' בזה' זה המגלה פנים בתורה. 'ואת מצותו הפר' זה המפר ברית בשר (מילה). הַפְּרָתוֹ תִּפְרָתָהּ, הכרת בעולם הזה, תכרת לעולם הבא. מכאן (מן הפסוק הזה) שכתוב כי דבר ה' בזה דבזיון הוא) אמר רבי אלעזר המודעי המחלל את הקדשים, והמבזה את המועדות (חולו של מועד) והמפר בריתו (היינו את בריתי הפר) של אברהם אבינו, והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה, והמלבין פני חבריו ברבים, אע"פ שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא.

תניא אידך כי דבר ה' בזה זה האומר אין תורה מן השמים. ואפילו אמר כל התורה כולה מן השמים, חוץ מפסוק זה שלא אמרו הקב"ה אלא משה מפי עצמו זהו כי דבר ה' בזה. ואפילו אמר כל התורה כולה מן השמים, חוץ מדקדוק זה (חסרות ויתרות), מק"ו זה, מגז"ש זו, זה הוא כי דבר ה' בזה.

תניא, היה רבי מאיר אומר הלומד תורה ואינו מלמדה זה הוא דבר ה' בזה. רבי נתן אומר כל מי שאינו משגיח על המשנה (זה שעושה כמו שאינה עיקר). רבי נהוראי אומר כל שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק. רבי ישמעאל אומר זה העובד עבודה זרה (היינו דבר ה'), דבור שדבר הקב"ה בעצמו לישראל, דאנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה (שמענום). מאי משמע, דתנא דבי רבי ישמעאל כי דבר ה' בזה, זה המבזה דבור שנאמר לו למשה מסיני אֲנִכִּי הוּא אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּיַת עֶבְדִּים לֹא־יְהִי לָךְ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־פְּנֵי... רבי

צט:

להו לרחקה (מתחת כנפי השכינה, שהיה להם לגיירה).

וַיֵּלֶךְ רֵאשִׁיבֵן בִּימֵי קְצִיר־חֹטִים (לאחר שקצרו השדה שהכל רשאים ליכנס בתוך שדה חבריהן) אמר רבא ברבי יצחק אמר רב מכאן לצדיקים שאין פושטין ידיהן בגזל. וַיִּמְצָא דִּוְדָאִים בְּשָׂדֶה מַאי דודאים? אמר רב יברוחי (כדמתרגמינן, ולא איתפרש מאי היא) לוי אמר סיגלי רבי יונתן אמר סביסקי.

אמר רבי אלכסנדר כל העוסק בתורה לשמה משים שלום בפמליא של מעלה, ובפמליא של מטה, שנאמר או יחזק במקעוֹי יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם לִי שְׁלוֹם יַעֲשֶׂה לִי (שלום שלום, תרתי זימני, אחד למעלה ואחד למטה). רב אמר כאילו בנה פלטרין של מעלה ושל מטה (כדכתיב לנטוע שמים וליסוד ארץ) שנאמר וְאֲשִׁים דְּבְרֵי בְּפִיךָ וּבְצֶל יְדֵי כְּסִיתִיךָ לְנֹטַע שָׁמַיִם וְלִיסְדֵי אֲרֶץ. רבי יוחנן אמר אף מגין על כל העולם כולו, שנאמר ובצל ידי כסיתך. ולוי אמר אף מקרב את הגאולה, שנאמר וְלֹאֲמַר לְצִיּוֹן עֲמִי־אֲתָהּ.

אמר ריש לקיש כל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו, שנאמר וְאֶת־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־עָשׂוּ בְּחַרְן. אלעזר אמר כאילו עשאן לדברי תורה, שנאמר וּשְׁמֵרָתֶם אֶת־דְּבָרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם. רבא אמר כאילו עשאו לעצמו, שנאמר וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם אל תקרי אֹתָם אלא אֹתָם.

אמר רבי אבהו כל המעשה את חבירו לדבר מצוה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה (לאותו דבר מצוה) שנאמר וּמִטָּף אֲשֶׁר הִפִּיתָ בּוֹ אֶת־הַיָּאֵר, וכי משה הכהו, וחלא אהרן הכהו (דכתיב אמור אל אהרן קח מטך ונטה ירך) אלא לומר לך כל המעשה את חבירו לדבר מצוה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה.

'אפיקורוס' רב ורבי חנינא אמרי תרוייהו זה המבזה תלמיד חכם רבי יוחנן ורבי יהושע

תנו רבנן וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־תַּעֲשֶׂהוּ בְיַד רָמָה זֶה מְנַשֶּׁה בֶן חֹזְקִיהָ, שהיה יושב ודורש בהגדות של דופי (ביאר חיד רמה כלומר, לתת מום בתורה). אמר וכי לא היה לו למושה לכתוב אלא נְאֻחֹת לוֹטֵן תִּמְנַע (בתמיה, דבר שאינו צריך הוא, וכן היה מלגלג ואומר שכתבו משה שלא לצורך, ולקמיה מפרש דהיינו מגלה פנים בתורה) וְתִמְנַעוּ הִיתָה פִּילָגְשׁ לְאֵלִיפֹז וַיֵּלֶךְ רֵאשִׁיבֵן בִּימֵי קְצִיר־חֹטִים וַיִּמְצָא דִּוְדָאִים בְּשָׂדֶה (והיינו נמי שלא לצורך) יצאה בת קול ואמרה לו תָּשֵׁב בְּאֶתֶיךָ תְּדַבֵּר בְּבֶן־אִמְךָ תִּתֵּן דְּפִי אֵלֶּה עֲשִׂיתוּ וְהַחֲרַשְׁתִּי דְּפִיתָ הָיִיתָ אֲהִינָה כְּמוֹךָ אוֹכִיחֶךָ וְאֶעֱרַכֶּה לְעִינֶיךָ. ועליו מפורש בקבלה הוֹי מִשְׁכֵּי הָעֵזֶן בְּחִבְלֵי הַשָּׂוֵא (בחנם, בלא שום הנאה היה חוטא) וְכַעֲבוֹת הָעֶגְלָה חֲטָאָהּ.

מאי כעבות העגלה? אמר רבי אסי יצר הרע, בתחלה דומה לחוט של כוביא ורשיי (פוכה נב). ביאר דהוא קורי עכביש ולבסוף דומה לעבות העגלה.

דאתן עלה, מיהת אחות לוטן תמנע מאי היא? תמנע בת מלכים הואי, דכתיב אלוף לוטן אלוף תמנע. וכל אלוף מלכותא בלא תאגא היא (שר גדול אלא שאינו מעוטר, וכיון דתמנע היתה אחות מלך, ודאי בת מלך היא) בעיא לאיגוררי, באתה אצל אברהם יצחק ויעקב ולא קבלוה (צריך להבין מה הטעם שלא קבלוה. כתב היעביץ ששמא לא רצתה להתגייר אלא על מנת שישאנה אחד מהם לאשה כעייז ביאר התורה תמימה שאם בא להתגייר משום שררה אין מקבלין אותו והיא היתה רוצה להתייחס בדבוק למשפחת אברהם, וחשבו שאין זו גירות אמיתית, ובכ"ז נענשו שלא היה להם לרחקה ביותר וכמ"ש ברות, וטרא כי מתאמצת היא ללכת ותחדל מדבר אליה) הלכה והיתה פילגש לאליפז בן עשו. אמרה מוטב תהא שפחה לאומה זו (לבני אברהם יצחק שהן יראי שמים) ולא תהא גבירה לאומה אחרת (לכך נעשית פילגש לאליפז בן עשו שהיה מזרע יצחק). נפק מינה עמלק, דצערניהו לישראל. מאי טעמא, דלא איבעי

לכו עורבא (שהיתר זה אינו מצוי בתורה אלא סופרים אמרוהו). כי הוה חזי לה טעמא לאיסורא, אמר להו תחזו דקא אסרנא לכו יונה.

רב פפא אמר כגון דאמר הני רבנן (כאדם שאומר אותו תלמיד חכם, דלשון בזוי הוא זה, שהיה לו לומר רבותינו שבמקום פלוני ל"א כגון דאמר הני רבנן דכשהוא מספר שום דבר מרבנן אומר הני ולשון גנאי הוא הני, אבל הנהו רבנן אינו גנאי). רב פפא אישתלי, ואמר כגון הני רבנן, ואיתיב בתעניתא. לוי בר שמואל ורב הונא בר הייא הוו קא מתקני מטפחות ספרי דבי רב יהודה, כי מטו מגילת אסתר אמרי הא מגילת אסתר לא בעי מטפחת (לתקן לה מטפחת אמרי הא מגילת אסתר לא בעיא מטפחת, כלומר בלשון בעיא אמרו לו לר' יהודה הא ודאי לא צריכא מטפחת כגון האחרות, ולשון גנאי הוא דהוה להו למימר לרבם בלשון שאלה כך צריכה או אינה צריכה). אמר להו כי האי גוונא נמי מיחזי כי אפקירותא. **רב נחמן אמר** זה הקורא רבו בשמו (שאומר פלוני ואינו אומר מזרי רבי פלוני) דאמר רבי יוחנן מפני מה נענש גיחזי מפני שקרא לרבו בשמו, שנאמר **וַיֹּאמֶר גִּיחִזִּי אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ זֹאת הָאִשָּׁה וְזֶה בְּנָה אֲשֶׁר הִחַיָּה אֵלַי שֶׁעַ**.

יתיב רבי ירמיה קמיה דרבי זירא, ויתיב וקאמר עתיד הקב"ה להוציא נחל מבית קדשי הקדשים ועליו כל מיני מגדים (פירות מתוקים) שנאמר **וְעַל-הַנַּחַל יַעֲלֶה עַל-שִׁפְתוֹ מִיָּנְהוּ וּמִיָּנְהוּ כָּל-עֵץ-מֵאֲכָל לֹא-יָבוֹל עָלָהוּ וְלֹא-יָתֵם פְּרִיֹו לְחֻדְשָׁיו יִבְכָּר** (בכל חדש וחדש יתבשלו בו פירות) **כִּי מִיָּמִינוּ מִן-הַמִּקְדָּשׁ תִּמְהָה יוֹצְאִים וְהָיָה פְּרִיֹו לְמֵאֲכָל וְעָלָהוּ לְתִרְוַפָּה**. אמר ליה ההוא סבא יישר וכן אמר רבי יוחנן (כדבריד). אמר ליה רבי ירמיהו לרבי זירא כי האי גוונא מיחזי אפקירותא, אמר ליה הא האי סיועי קא מסייע לך.

בן לוי אמרי זה המבזה חברו בפני תלמיד חכם. בשלמא למאן דאמר המבזה חברו בפני תלמיד חכם אפיקורוס הוי, מבזה תלמיד חכם עצמו מגלה פנים בתורה שלא כהלכה הוי (מעיוז פנים כלפי עוסקי תורה, מגלה פנים משתמע לן דחמיר מאפיקורוס, דאפיקורוס היינו דאית ביה אפקירותא בעלמא) אלא למאן דאמר מבזה תלמיד חכם עצמו אפיקורוס הוי (כל שכן דמבזה חברו בפני תלמידי חכמים לאו מגלה פנים הוא) מגלה פנים בתורה כגון מאי? כגון מנשה בן חזקיה (שהיה דורש באגדות של דופי).

ואיכא דמתני לה אסיפא (דברייתא, דקתני מכאן אמר ר' אלעזר... המגלה פנים בתורה) מגלה פנים בתורה, **רב זרבי חנינא אמרי** זה המבזה תלמיד חכם **רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי אמרי** זה המבזה את חברו בפני תלמיד חכם. בשלמא למאן דאמר המבזה תלמיד חכם עצמו מגלה פנים בתורה הוי (שכופר במה שכתוב בתורה) מבזה חברו בפני תלמיד חכם אפיקורוס הוי. אלא למאן דאמר מבזה חברו בפני תלמיד חכם בתורה הוי, אפיקורוס כגון מאן? אמר **רב יוסף** כגון הני דאמרי מאי אהנו לן רבנן, לדידהו קרו, לדידהו תנו. אמר ליה אביי האי מגלה פנים בתורה נמי הוא, דכתיב **אִם-לֹא בְּרִיתִי יוֹמָם וְלַיְלָה תִּקְוֹת שָׁמַיִם וְאָרֶץ לֹא-שָׁמַתִּי**, אמר רב נחמן בר יצחק מהכא נמי שמע מינה (שהצדיקים מהנין לאחרים) שנאמר **וְנִשְׁאַתִּי לְכָל-הַמְּקוֹם בְּעִבְרָם**. אלא, כגון דיתיב קמיה רביה ונפלה ליה שמעתא בדוכתא אחריתי, ואמר הכי אמרינן התם, ולא אמר הכי אמר מר. **רבא אמר** כגון הני דבי בנימין אסיא, דאמרי מאי אהני לן רבנן, מעולם **[דף ק ע"א]** לא שרו לן עורבא (לא אמרו לנו שום חידוש שלא מצינו בתורה) ולא אסרו לן יונה. רבא, כי הוו מייתי טריפתא דבי בנימין קמיה, כי הוה חזי בה טעמא להיתירא, אמר להו תחזו, דקא שרינא

ק.

בנים שלנו) פְּנִטְעִים (יהיו לעתיד כאילנות גבוהין) מְּנַדְלִים פְּנִעוּרֵיהֶם פְּנוּתֵינוּ כְּזוּיֵית מְחַטְּבוֹת תְּבִנִית הֵיכָל וְכִלּוּמַר כְּכוֹתֵל הַהֵיכָל מְחַטְּבוֹת כְּמוֹ מְחַטְּבֵי עֵצִים, לֵ"א אַהֲיִכֵל דְּבֵית שְׁנֵי קְאָמַר, דְּקִים לֵן הֵיכָל שְׁשִׁים אֹרֶךְ בְּרוּם מְאֹדָה הוּא, וְהֵיאֵךְ (אִם גּוֹבֵהֶם עַל הַאֲנָסִים לְעַתִּי"ל יִהְיֶה מֵאֲחֵיים אִמָּה, אוֹ מֵאִם אִמָּה. הֵיאֵךְ) יִכּוּלֵין לְכוּף קוּמַתָן וְלִיכְנַם בְּפִתְחָה שְׁאִין לוֹ אֵלָא רוּם עֲשָׂרִים כְּדֹאמַרְתָּ? כִּי קְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן לְכוּי דְּבֵי זִיקָא (לְחִלּוֹנוֹת שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ וְהָאֹרֶךְ נִכְנָסִין בְּהֵן, אֲבָל הַשְּׁעָרִים גְּבוּהִים יוֹתֵר).

מאי ועלהו לתרופה? רבי יצחק בר אבודימי ורב חסדא, חד אמר להתיר פה של מעלה (להתיר פה אלמים שיהו מדברים) וחד אמר להתיר פה של מטה (רחם של העקרות, האוכלות מן העלין נפקדות). איתמר חזקיה אמר להתיר פה אילמין, בר קפרא אמר להתיר פה עקרות. רבי יוחנן אמר לתרופה ממש. מאי לתרופה? רבי שמואל בר נחמני אמר לתואר פנים של בעלי הפה.

דרש רבי יהודה ברבי סימון כל המשחיר פניו על דברי תורה בעולם הזה, הקב"ה מבהיק זיויו לעולם הבא, שנאמר מְרַאֲהוּ פְּלִבְזוֹן (וכתיב לעיל מיניה שחורות כעורב, וסמיך ליה חכו ממתקים) פְּחֹר פְּאָרְזִים.

אמר רבי תנחום ברבי חנילאי כל המרעיב עצמו על דברי תורה בעולם הזה הקב"ה משביעו לעולם הבא, שנאמר יְרֵוּן מִדְּשֵׁן בֵּיתָךְ (אמר לי רבי דלעיל מינה מהאי קרא מיירי עניינא דמרעיב את עצמו וקאמר ירויון מדשן ביתך שהקב"ה משביען לעולם הבא) וְנָחַל עֲרֵבֵיךָ תִּשְׁקֶם.

כי אתא רב דימי אמר עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק וצדיק מלא עומסו (מלא חופנו של הקב"ה טובה) שנאמר בְּרֹךְ אֲדֹנָי יְיָם יוֹם יַעֲמֹס־לָנוּ הָאֵל יִשׁוּעָתָנוּ סִלָּה. אמר ליה אבבי וכי אפשר לומר כן (היאך אדם יכול לקבל מלא עומסו של הקב"ה, והרי אין לו מקום

אלא אי שמיע לך הא שמיע לך כי הא דיתיב רבי יוחנן וקא דריש עתיד הקב"ה להביא אבנים טובות ומרגליות שהן שלשים על שלשים אמות, וחוקק בהם עשר ברום עשרים, ומעמידן בשערי ירושלים, שנאמר וְשִׁמְתִי פְּדָכָד (אבן טובה, וכך שמה) וְשִׁמְשִׁיךְ (חלונות שהשמש זורה בהם, כמו שמש ומגן היינו שמש ממש, לֵ"א לאבני אקדה שהקב"ה חוקקן כבמקדה, עד שחוקק בהם עשר ברום עשרים) וְשִׁעְרֵיךָ לְאַבְנֵי אֶקְדָּח... לְגַלְגַל עָלֵינוּ אוֹתוֹ תִּלְמִיד (אדר' יוחנן, דהיינו אפקרותא) אמר השתא כביעתא דצילצלא (עוף קטן) לא משכחינן כולי האי משכחינן, לימים הפליגה ספינתו בים, חזינהו למלאכי השרת דקא מנסרי אבנים טובות ומרגליות, אמר להו הזני למאן, אמרי עתיד הקב"ה להעמידן בשערי ירושלים, כי הדר אשכחיה לרבי יוחנן דיתיב וקא דריש, אמר ליה רבי, דרוש ולך נאה לדרוש, כשם שאמרת כך ראיתי. אמר לו ריקה, אם לא ראית לא האמנת, מלגלג על דברי חכמים אתה, יהב ביה עיניה, ועשאו גל של עצמות (שמת, דאדם שמת נעשה גל של עצמות).

מיתיבי (פסוק זה הלך שלו עוסק בגובה בני"א לעת"ל) וְאֵלֶיךָ אָתְּכֶם קוֹמְמִיּוֹת רַבִּי מֵאִיר אֹמַר מאתים אמה, כשתי קומות של אדם הראשון וכדאמרינן בהגיגה (יב.) שמיעטו הקב"ה והעמידו על מאה אמה שנאמר ותשת עלי כפך, כף בגימטריא הכי הוין רבי יהודה אומר מאה אמה, כנגד היכל וכותליו (שכך היה אורך כל ההיכל עם הכותלים דכתיב והבית אשר בנה המלך שלמה לה' ששים אמה ארכו וכותל מזרח שש אמות, וכותל מערב שש אמות, ואמה אחת טרקסין, הרי שלש עשרה אמות, ואולם עשר אמה רוחב, וכותל האולם שש, הרי עשרים ותשע, ומאחורי האולם תא אחד רחבו שש וכתלו חמש, הרי ארבעים, וששים אמה של אורך הבית הרי מאה) שנאמר אֲשֶׁר בְּנִינוּ (כלומר

רבי עקיבא אומר אף הקורא בספרים החיצונים... תנא בספרי מינים (גלחים). רב יוסף אמר בספר בן סירא נמי אסור למיקרי (שיש בו דברי הבאי, ובא עליהם לידי ביטול תורה). אמר ליה אביי מאי טעמא, אילימא משום דכתב ביה לא תינשוש גילדנא מאודניה (כלומר לא תטול עורו של דג אפילו מעל אזנו) דלא ליזיל משכיה לחבלא (מפני שאתה מפסיד העור) אלא צלי יתיה בנורא, ואיכול ביה תרתין גריצים (שאתה יכול לצלות עור הדג עמו ולאכול בו שתי חלות דהוי לפתן לשתי חלות). אי מפשטיה (אי ממשמעותיה קא מתמהת) באורייתא נמי כתב לא-תשחית את-עצה. אי מדרשא אורח ארעא קמ"ל, דלא ליבעול שלא כדרכה (דאין הגון לאדם לשנות את דרכו, והיינו דקאמר מאודניה). ואלא משום דכתיב בת לאביה מטמונת שוא, מפחדה לא יישן (אינו יכול לישן) בלילה, בקטנותה (קודם שהביאה שתי שערות) שמא תתפתה, בנערותה (משהביאה שתי שערות עד שירבה שחור על הלבן הרי היא בוגרת) שמא תזנה, בגרה (ראויה היא לנישואין) שמא לא תינשא, נישאת שמא לא יהיו לה בנים, הזקינה שמא תעשה כשפים, הא רבנן נמי אמרוה אי אפשר לעולם בלא זכרים ובלא נקבות, אשרי מי שבניו זכרים, אוי לו למי שבניו נקבות.

אלא משום דכתיב לא תעיל דויא (דאגה) בלבך, דגברי גיברין קטל דויא, הא שלמה אמרה דאגה בלב-איש ישחנה. רבי אמי ורבי אסי, חד אמר ישיחנה מדעתו, וחד אמר ישיחנה לאחרים.

ואלא משום דכתיב מנע רבים (אותם שאין לך עסק עמהם מנעם...) מתוך ביתך ולא הכל תביא אל ביתך (אפילו אותם שאתה מתעסק עמהם לא תביאם תדיר לביתך אלא מבחוץ תדבר עמהם) והא רבי נמי אמרה, דתניא, רבי אומר לעולם לא ירבה אדם רעים בתוך ביתו שנאמר איש רעים (שיש לו רעים

ליתן, דכל העולם כולו אינו אלא כמזרת ועד אגודל, באותן עולמות יתן לצדיק את העומם) והלא כבר נאמר מי-מד בְּשַׁעֲלוֹ מַיִם וְשָׁמַיִם בְּזָרְתָּ תִּפֶּן (שכל העולם כולו אין מלתו חלל כמזרת ועד אגודל של הקב"ה)? אמר מאי טעמא לא שכיחת באגדתא, דאמרי במערבא משמיה דרבא בר מרי עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק וצדיק שלש מאות ועשרה עולמות, שנאמר לְהַנְחִיל אֶהְבִּי יֵשׁ וְאַצְרְתִּיהֶם אִמְלָא יש בגימטריא תלת מאה ועשרה הוי.

תניא, רבי מאיר אומר במדה שאדם מודד מודדין לו (אם מדד ונתן לצדקה לעני מלא חפניו הקב"ה מודד בחפניו ונותן לו) דכתיב בְּסִאסְאָה בְּשִׁלְחָה תְּרִיבְנָה. אמר רבי יהושע וכי אפשר לומר כן (שיהא הקב"ה נותן לאדם מלא חפניו, והלא אינו יכול לסבול כל כך) אדם נותן מלא עומסו לעני בעולם הזה הקב"ה נותן לו מלא עומסו לעולם הבא, והכתיב שמים בזרת תכן, ואתה אי אומר כן, איזו היא מדה מרובה, מדת טובה מרובה או מדת פורענות, [דף ק ע"ב] הוי אומר מדה טובה מרובה ממדת פורענות [דבמידה טובה כתיב דלתות ובמדת פורענות כתיב ארובות, ודלת גדול מארובה, דארבע ארובות יש בדלת, במסכת יומא (עו.) אלמא מדה טובה מרובה, ומעכשיו אין לתמוה היאך יש באדם כח לקבל שכר כ"כ, שהרי למדת פורענות נותן הקב"ה כח באדם לקבלו כל שכן שנותן כח באדם לקבל מדה טובה]. במדה טובה כתיב וַיֵּצֵאוּ שְׁחָקִים מִמַּעַל וְדַלְתֵי שָׁמַיִם פִּתְחוּ: וַיִּמְטֵר עֲלֵיהֶם מִן הַשָּׁמַיִם, ובמידת פורענות הוא אומר וְאַרְבַּת הַשָּׁמַיִם נִפְתְּחוּ. במידת פורענות כתיב וַיֵּצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפְּשָׁעִים בִּי כִּי תוֹלְעֵתָם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכָּפֶה וְהָיוּ דְרָאוֹן לְכָל-בָּשָׂר. והלא אדם מושיט אצבעו באור בעולם הזה מיד נכוח? אלא, כשם שנותן הקב"ה כח ברשעים לקבל פורענותם כך נותן הקב"ה כח בצדיקים לקבל טובתן.

ק:

בתיהם מלאים מרמה. מנע רבים מתוך ביתך ולא הכל תביא ביתך. רבים יהיו דורשי שלומך (שתהא מתאהב עם הכל) גלה מודך לאחד מאלף. משוכבת חיקך שמור פתחי פיך, אל תצר צרת מחר כי לא תדע מה ילד יום (מה אירע היום) שמא למחר איננו (שמת הוא היום) ונמצא מצטער על עולם שאינו שלו (על יום שאינו עתיד לראות, ודואג על חנם מיום המחרת, שלא תבא עליו צרה).
כָּל-יָמֵי עֲנִי רָעִים וְטוֹב-לֵב מִשְׁתָּה תְּמִיד בֶּן סִירָא אָמַר אֵף לִילוּת. בְּשֶׁפֶל גָּגִים גָּגוּ (שְׁעֵנִי הוּא וְאִינוּ יָכוֹל לְהִגְבִּיהוּ, לְפִיכָךְ מִמָּטָר גָּגִים לָגְגוּ שִׁיורֵד מִטָּר הַגָּגִים הַגְּבוּחִים לָגְגוּ וּמְזֻלְפִים עֲלֵיו הַגְּשָׁמִים, וְאִין לוֹ מְנוּחָה אֲפִילוּ בְלִילוּת) וּבְמָרוֹם הָרִים כְּרָמוּ מִמָּטָר גָּגִים לָגְגוּ, וּמַעֲפָר כְּרָמוּ לְכַרְמִים (שְׂאִין לוֹ הַשְּׁגַת יָד לְקִנּוֹת כֶּרֶם בְּשֶׁפֶלָה בְּדַמִּים יָקָרִים, וְקוֹנָה לוֹ בְּאֶחָד מִן הַהָרִים בְּזוּל, וְכֹל עֵפֶר שֶׁהוּא מוּצִיא לְזָבֵל (וּלְדִיר) מוּלֵךְ הָרוּחַ מִן הָהָר לְשָׂאֵר כְּרָמִים שֶׁבְּכַקְעָה וְנִמְצָא הָעֵנִי נִפְסָד)..

אמר רבי זירא אמר רב מאי דכתיב **כָּל-יָמֵי עֲנִי רָעִים** אלו בעלי תלמוד (שקשה לתמוד מרוב קושיות וסוגיות שיש בו) **וְטוֹב-לֵב מִשְׁתָּה תְּמִיד** אלו בעלי משנה (נוחה לתמוד). רבא אמר איפכא (דבעלי תלמוד נהנין מיגיעו, שידעו להורות איסור והיתר, אבל בעלי משנה שונה ואינו יודע מהו אומר, דאין מורין הלכה מתוך משנה). והיינו דאמר רב משרשיא משמיה דרבא מאי דכתיב **מִסִּיעַ אֲבָנִים יַעֲצֵב בָּהֶם אֱלוֹ בְּעֵלֵי מִשְׁנָה, וּבִנְקַעַ עֲצִים יִסְכֵּן (יִתְחַמֵּם) בָּם אֱלוֹ בְּעֵלֵי תְלָמוּד.**

רַבִּי חֲנִינָא אָמַר כָּל-יָמֵי עֲנִי רָעִים זה מי שיש לו אשה רעה, **וְטוֹב-לֵב מִשְׁתָּה תְּמִיד** זה שיש לו אשה טובה. **רַבִּי יִנְאִי אָמַר** כל ימי עני רעים זה אסטניס, וטוב לב משתה תמיד זה שדעתו יפה. **רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר** כל ימי עני רעים זה רחמני, וטוב לב משתה תמיד זה אכזרי. **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֹוִי אָמַר** כל ימי עני

הרבה) **לְהִתְרַעֵץ** (לסוף מריעים לו שמתקוטט עמהם).

אלא משום דכתיב זלדקן (מי שזקנו דקה וחלושה) קורטמן (תדע שחכם וחרף הוא ביותר) עבדקן סכסן (מי שזקנו עבה שוטה הוא) דנפח בכסיה (מי שנופח אופיא שבכוסו) לא צחי (בידוע שאינו צמא). אמר במאי איכול לחמא (האומר באיזה לפתן אוכל פת זה) לחמא סב מיניה (בידוע שאינו רעב וקח הלחם מידו, שאילו היה רעב היה אוכל). מאן דאית ליה מעברתא בדיקניה (שזקנו מחולק ומפוצל ויש בין שני שבילות כמין מעבר) כולי עלמא לא יכלי ליה (בערמימותיה, דמתוך שחשב כל ימיו בערמות הוא משים ידו לזקנו ומושך, כאדם שמחשב, עד שנקרחה, ל"א 'הכרתא' מי שיש לו היכר בזקנו שסעד, כ"ע שלא סעדו אין יכולין להגיע לכחו, ל"א גוורתא, והוא לשון קרחה, וכל הני דברי רוח, ולכך אין קורין בו).

אמר רב יוסף מיילי מעלייתא דאית ביה דרשינן להו (כלומר אמרינן להו בפרקא, ומשמעינן להו לכולי עלמא כגון כל הני...) אשה טובה מתנה טובה, בחיק ירא אלהים תנתן. אשה רעה צרעת לבעלה. מאי תקנתיה יגרשנה מביתו, ויתרפא מצרעתו. אשה יפה אשרי בעלה, מספר ימיו כפלים (מרוב הנאה חשובין ככפליים). העלם עיניך מאשת חן פן תלכד במצודתה. אל תט אצל בעלה למסוך עמו ויין ושכר, כי בתואר אשה יפיה רבים הושחתו, ועצומים כל הרוגיה. רבים היו פצעי רוכל (כמה וכמה מכות מקבל רוכל המחזיר בעיר ונושא תכשיטי נשים ועסקו עמהם, שפעמים שמוצאו בעלה עמה מתיחד עם אשתו ומכהו ופוצעו) המרגילים לדבר ערוה (ניאוף) כניצוץ מבעיר גחלת [כשביב המבעיר את הפחם כך כל אשר להם כלה והולך אקרי פחם, שאינו בוער, כדאמרינן (ברכות ג:) גחלים עוממות, מפי רבי]. ככלוב (דירה של עופות) מלא עוף כן

ק: - קא.

להזכיר פסוק על הלחישה, ויש לחשים שדרכן לרקק אחריהם ואומר אותן בלשון לעז ומזכירין להם שם בלשון לעז ואמר לי רבי דמותר, דאין אסור אלא לוחש אחר הרקיקה דנראה שמזכיר השם על הרקיקה, ועוד, לא נאסר אלא בלשון הקודש אבל בלעז לא).

איתמר, רב אמר אפילו נגע צרעת (אפילו לוחש קרא דלית ביה שם שמים על הרקיקה, שקורא נגע צרעת כי תהיה באדם והובא אל הכהן לשם רפואה אין לו חלק לעולם הבא). רבי חנינא אמר אפילו ויקרא אל משה (שאין בו לא חולי ולא נגע, דאין ראוי ללחשו על המכה, ואין מזכירו לשם רפואה אלא כסבור הוא להנצל בזכות דברי תורה שהוא הזכיר אסור ללוחשו). פסק הש"ע הלוחש על המכה או על החולה ורוקק ואחר כך קורא פסוק מן התורה, אין לו חלק לעולם הבא. ואם אינו רוקק, איסורא מיהא איכא. ואם יש בו סכנת נפשות, הכל מותר. (הגה וי"א דכל זה אינו אסור אלא כשקורא הפסוק בלשון הקודש, אבל בלשון לעז, לא. כ"י נ"ט כ"ו ו"י ומיהו ברוקק טוב לזוהר בכל ענין, בפרט אם מזכירין השם, שאין לו חלק לעולם הבא כן משמע מהטור לעת ר"י. יו"ד (קע"ח).

תנו רבנן סכין וממשמשיין בבני מעיים (של חולה) בשבת (ואין בכך משום רפואה, דסיכה איתקש לשתייה) ולוחשין לחישה נחשים ועקרבים בשבת (בשביל שלא יזיקו, ואין בכך משום צידה) ומעבירין כלי על גב העין בשבת (שכן דרך ליתן כלי מתכות על העין כדי לקרר העין, אי נמי כגון שעושיין לאדם שחש בעינו, מקיפים עינו בטבעת). אמר רבן שמעון בן גמליאל במה דברים אמורים בכלי הניטל (כגון מפתח סכין וטבעת) אבל בכלי שאינו ניטל אסור. ואין שואלין בדבר שדים בשבת (שכן עושיין כשואבדין שום דבר שואלין במעשה שדים והם מגידים להם, ואסור לעשות בשבת משום ממצוא חפצך). רבי יוסי אומר אף בחול אסור (כדמפרש

רעים זה [דף קא ע"א] שדעתו קצרה (משים ללבו כל דאגות חבירו ודואג על כל מה שעתידי לבא עליו) וטוב לב משתה תמיד זה שדעתו רחבה (ואינו משים ללבו דאגה כל כך. ל"א דעתו קצרה רגז).

ואמר רבי יהושע בן לוי כל ימי עני רעים. והאיכא שבתות וימים טובים (שאין לך עני בישראל שאין לו מעדנים)? כדשמואל, דאמר שמואל שינוי וסת (משנה וסת ואוכל יותר, שאינו רגיל לאכול) תחלת חולי מעיים (לפיכך אפילו שבתות וימים טובים רעים לו).

תנו רבנן הקורא פסוק של שיר השירים ועושה אותו כמין זמר (שקורא בנגינה אחרת שאינו נקוד בה, ועושה אותה כמין שיר, אע"פ שמשיר השירים הוא ועיקרו שיר אסור לעשותו כמין שיר, אלא בקריאתו) והקורא פסוק בבית משתאות בלא זמנו (במיסב על יינו עושה שחיקותיו בדברי תורה וקורא פסוקים בקול רם לשחק בהם בני המשתה, אבל אם אומרו בזמנו על המשתה כגון שהוא יום טוב ונוטל כוס בידו, ואומר עליו דברי הגדה ופסוקים מענינו של יום מביא טובה לעולם) מביא רעה לעולם. מפני שהתורה חוגרת שק, ועומדת לפני הקב"ה, ואומרת לפני רבונו של עולם, עשאוני בנך ככנור שמנגנין בו לצים. אמר לה בתי, בשעה שאוכלין ושותין במה יתעסקו, אמרה לפניו רבש"ע, אם בעלי מקרא הן יעסקו בתורה ובנביאים ובכתובים, אם בעלי משנה הן יעסקו במשנה בהלכות ובהגדות, ואם בעלי תלמוד הן יעסקו בהלכות פסח בפסח, בהלכות עצרת בעצרת, בהלכות חג בחג. העיד רבי שמעון בן אלעזר משום רבי שמעון בן חנניא כל הקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם, שנאמר וְדָבַר בְּעִתּוֹ מִהַטֵּיב.

זהלוחש על המכה... אמר רבי יוחנן וברוקק בה לפי שאין מזכירין שם שמים על הרקיקה (שכן דרך מלחשים לרקק קודם הלחש, ואסור

קא.

ויש מי שמתיר לישאל בהם על הגניבה לא"ש (הגה וכיוצ"ב. וע"י השבעה שמשביע אותם ע"י שמות, יש מתירין בכל ענין (ביאר הגר"א לזכו כספי ילידה לט"ו) מ"מ רוב העוסקים בזה אינן נפטרים מהם בשלום, על כן שומר נפשו ירחק מהם יו"ד (קעט, טו). ד. סכין וממשמשין להנאתו ע"י שינוי, דהיינו שסך וממשמש ביחד, ולא ימשמש בכח אלא ברפיון ידים (מ"ב דהוא עובדין דחול) או"ח (שכז, ב).

אמר ליה רבי אבא לרבה בר מרי כתיב כָּל־הַמְחַלָּה אֲשֶׁר־שָׁמְתִי בַמַּצְרִיִּים לֹא־אָשִׁים עָלֶיךָ כִּי אֲנִי ה' רַפְּאֵךְ וְכִי מֵאַחַר שֵׁם רְפוּאָה לְמָה? אָמַר לֵיהּ, הֲכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִקְרָא זֶה מְעַצְמוֹ נִדְרַשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר וַיֹּאמֶר אִם־שָׁמוּעַ תִּשְׁמָע לְקוֹלִי הִנְי אֶלְהִיךָ אִם תִּשְׁמַע לֹא אֲשִׁים, וְאִם לֹא תִשְׁמַע אֲשִׁים, אֲעַפְּ כֶן כִּי אֲנִי ה' רַפְּאֵךְ.

אמר רבה בר בר חנה כשחלה רבי אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו. אמר להן, כמה עזה יש בעולם (על עצמו היה אומר, שכעס עליו המקום והכביד חוליו) התחילו הן בוכין ורבי עקיבא משחק. אמרו לו למה אתה משחק, אמר להן וכי מפני מה אתם בוכים, אמרו לו אפשר ספר תורה שרוי בצער, ולא נבכה, אמר להן לכך אני משחק. כל זמן שאני רואה רבי, שאין יינו מחמיץ ואין פשתנו לוקה, ואין שמנו מבאיש, ואין דובשנו מדביש (כלומר שהיתה הצלחה בכל מעשיו. 'מדביש' מתקלקל ונעשה צלול מחמת חמימות) אמרתי שמא חם ושלום קיבל רבי עולמו (כל שכרו) ועכשיו שאני רואה רבי בצער (ושכרו משתמר להבא) אני שמח. אמר לו עקיבא, כלום חיסרתי (שאתה אומר אני סובל עונותי) מן התורה כולה, אמר לו לימדתנו רבינו כִּי אֲדָם אֵין צְדִיק בְּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה־טוֹב וְלֹא יִחָטָא.

תנו רבנן כשחלה רבי אליעזר נכנסו ארבעה זקנים לבקרו, רבי טרפון ורבי יהושע ורבי

לקמן משום סכנה). אמר רב הונא הלכה כרבי יוסי. ואף רבי יוסי לא אמרה אלא משום סכנה, כי הא דרב יצחק בר יוסף (היה שואל במעשה שדים וביקש השד להזיקו ונעשה לו נס...) דאיבלע בארזא, ואתעביד ליה ניסא פקע ארזא ופלטיה.

תנו רבנן סכין וממשמשין בבני מעיים בשבת, ובלבד שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. היכי עביד? רבי חמא ברבי חנינא אמר סך, ואחר כך ממשמש (הוי שנוי, דבחול דרך למשמש ואחר כך לסוך). רבי יוחנן אמר סך וממשמש בבת אחת.

תנו רבנן שרי שמן ושרי ביצים (יש מעשה שדים ששואלין על ידי שמן וקרי להו שרי שמן, והיינו שרי בוחן, ויש ששואלין בשפופרת של ביצה וקרי להו שרי ביצים) מותרין לשאול בהן, אלא מפני שמכזבין (לכך נמנעו מלשאול בהן). לוחשין על שמן שבכלי ואין לוחשין על שמן שביד (אותן העושין מעשה שדים דרכן ללחוש על שמן שבכלי, ואין דרכן ללחוש על שמן שביד שאינו מועיל) לפיכך סכין משמן שביד, ואין סכין משמן שבכלי (ואין לחוש שמא נעשה בו מעשה שדים ואין בו סכנת השד).

רב יצחק בר שמואל בר מרתא איקלע לההוא אושפיזא, אייתי ליה מישחא במנא, שף (סך שמן בפניו) נפקן ליה צימחי באפיה (אבעבועות של חוליו) נפק לשוק, חזיתיה ההיא איתתא. אמרה זיקא דחמת קא חזינא הכא (רוח של אותו שד ששמו חמת אני רואה בפניך שאחותך) עבדא ליה מלתא ואיתסי. פסק הש"ע א. מי שרודפים אחריו נחש ועקרב, מותר לחבר כדי שלא יזיקוהו יו"ד (קעט, ז). ב. נותנין כלי על גבי העין להקר (מ"ב פ"י מי שחש בעינו נותנים כלי מתכות על העין כדי לקרר וה"ה שמקיפין במבעת או בכלי את העין כדי שלא יתפשט הנפה. וכתב הח"א וה"ה דמותר לדחוק בסכין חבורה כדי שלא תתפשט) והוא שיחא כלי הניטל בשבת או"ח (שכח, טו). ג. מעשה שדים, אסור.

קא. - קא:

בעלילה שלא להתפלל למקום, אלא לבסוף, אם לא תושיעני מה הועיל לי שקראתי לך יותר משאר אלהות, והיינו דכתיב ויכנע לפני ה' אלהי אבותיו מכלל דעד השתא לפני אלוהות אחרים נכנע). קין דכתיב גָדוֹל עֹנֵי מִנְּשָׂא. אמר לפניו רבש"ע, כלום גדול עוני מששים ריבוא שעתידין לחטוא לפניך, ואתה סולח להם, עשו דכתיב הַבְּרָכָה אַחַת הוּא-לְךָ אָבִי. מנשה בתחילה קרא לאלוהות הרבה, ולבסוף קרא לאלהי אבותיו.

'אבא שאול אומר אף ההוגה את השם באותיותיו...' תנא (כי אמרינן דהוגה את השם באותיותיו אין לו חלק לעוה"ב) ובגבולין (אבל במקדש לא, שהרי בשם היו מברכין) ובלשון עגה (לעז - אפילו במקדש לא, שאינו הוגה באותיותיו בלשון הקדש שלנו אלא שאר לועזין. 'עגה' לשון בלעגי שפה מפי רבי. ל"א עגה לשון עוגה, מקום שיש בו חבורת בני אדם שמדברין דברי חול, גבולין קרי חוץ למקדש, ואסור לפרש שם בן ארבעים ושנים בלשון עגה חוץ למקדש, ואי עבד אין לו חלק, אבל בלשון קדש אינו נענש כל כך, ובמקדש הואיל ונהגו להזכיר פירושו אינו נענש).

'שלושה מלכים וארבעה הדיוטות...' תנו רבנן ירבעם שריבע עם (שריבין את ישראל והשפילם). דבר אחר ירבעם שעשה מריבה בעם (הריבם אלו עם אלו בעסק עבודת כוכבים, זה עובד וזה מוחה בידו ובאו לידי מחלוקת). דבר אחר ירבעם שעשה מריבה בין ישראל לאביהם שבשמים. 'בן נבט' בן שניבט ולא ראה (היה סבור להביט יפה ולעמוד על דבר עיקר ולא ראה שטעה, כדאמרינן לקמן ראה איש יוצאה מאמתו...)

תנא הוא נבט (אזני סל ינעס) הוא מיכה, הוא שבע בן בכרי. נבט שניבט ולא ראה, מיכה שנתמכד בבנין [של מצרים, שנתנוהו בבנין במקום לבנה, כדמפרש באגדה, שאמר

אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא. נענה רבי טרפון ואמר טוב אתה לישראל מטיפה של גשמים, שטיפה של גשמים בעולם הזה ורבי בעולם הזה ובעולם הבא. נענה רבי יהושע ואמר טוב אתה לישראל יותר מגלגל חמה, שגלגל חמה בעולם הזה ורבי בעולם הזה ובעולם הבא. נענה רבי אלעזר בן עזריה ואמר טוב אתה לישראל יותר מאב ואם, שאב ואם בעולם הזה, ורבי בעולם הזה ובעולם הבא. נענה רבי עקיבא ואמר חביבין יסורין (שמכפרין עליך). אמר להם סמכוני ואשמעה דברי עקיבא תלמידי, שאמר חביבין יסורין. אמר לו עקיבא, זו מניין לך, אמר מקרא אני דורש בן-שתיים עשרה שנה מנשה במלכו וחסמים וחסם שנה מלך בירושלם... ונעש הרע בעיני ה' וכתוב [דף קא ע"ב] גם-אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשיו חזקיה חזקיה מלך-יהודה [היינו תלמידי חזקיה כדקימא לן בב"ב (טו.) חזקיה וסיעתו כתבו משלי, מכלל דחזקיה היה מלמד לכל, וכדאמרן (סנהדרין צד.) נעץ חרב על פתח בית המדרש, וכל שכן שלמנשה בנו לימד] וכי חזקיה מלך יהודה לכל העולם כולו לימד תורה, ולמנשה בנו לא לימד תורה, אלא מכל טורח שטרח בו (ללמדו) ומכל עמל שעמל בו לא העלהו למוטב אלא יסורין, שנאמר ויַדְבֵּר ה' אֶל-מְנַשֶּׁה וְאֶל-עַמּוֹ וְלֹא הִקְשִׁיבוּ וַיָּבֵא ה' עֲלֵיהֶם אֶת-שָׂרֵי הַצָּבָא אֲשֶׁר לְמֶלֶךְ אֲשׁוּר וַיִּלְכְּדוּ אֶת-מְנַשֶּׁה בַּחֲתִים וַיֹּאסְרֵהוּ בַּנְּחֻשְׁתִּים וַיִּזְלִיכֵהוּ בְּבִלְהָ, וכתוב וַיִּכְהַצֵּר לוֹ חֵלֶה אֶת-פְּנֵי ה' אֱלֹהֵי וַיִּכְנַע מֵאֵד מִלְּפָנֵי אֱלֹהֵי אֲבֹתָיו: ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תחנתו וישיבהו ירושלם למלכותו וינדה מנשה כי ה' הוא האלהים. הא למדת שחביבין יסורין.

תנו רבנן שלושה באו בעלילה (שלא באו לבקש לפני הקב"ה בתפלה, אלא באו בעלילה, שאמרו דברים של נצחון שאין להם תשובה) אלו הן קין, עשו, ומנשה (בא

קא:

(אחת מן הפרצות גדר, ומלאו לכותל החומה ובנה שם מגדל לבת פרעה ולאנשים שעובדין לה, לעיל מהאי קרא כתיב וירם יד במלך כלומר קם בדברים כנגד המלך ומרד בו) סָנַר אֶת־פָּרֶץ עִיר דָּנָד אָבִיו. אמר לו דוד אביך פריץ פרצות בחומה כדי שיעלו ישראל לרגל (ויכנסו בריוח) ואתה גדרת אותם כדי לעשות אנגריא לבת פרעה (כדי שיכנסו בשערים, לידע מי נכנס כדי לגבות מס לבת פרעה מפי רבי. ל"א שסגר השערים ועשה מגדל לבת פרעה על אחד מן השערים, וכולם עוברים דרך שם כדי שיהיו מצויין עמה לכבדה ולעבדה, כל עבודת בית המלך קרי אנגריא. ל"א שהיה רגיל שלמה לסגור דלתות העזרה ומצניע מפתחות בידו, ודרכו של מלך ליטן שלש שעות ביום וישראל עומדין על העזרה עד שיעמוד המלך, ואמר לו ירבעם אתה רוצה שיתנו לך אנגריא לבת פרעה אשתך שתתן להם מפתחות).

ומאי וזה אשר הרים יד במלך? אמר רב נחמן שחלץ תפיליו בפניו (שהיה לו לפנות לצד אחר מפני אימת מלכותו ולחלוץ שלא בפניו, ל"א 'חולץ תפילין בפניו' לבא להתרים כנגדו בחזקה. 'חלץ תפילין' אין נכון להיות בגלוי ראש לפני המלך, והוא התחיל במרד בכך להראות ולומר לו שאינו נוהג כמלך)).

אמר רב נחמן גסות הרוח שהיה בו בירבעם טרדתו מן העולם, שנאמר וַיֹּאמֶר יִרְבֵּעַם בְּלִבּוֹ עַתָּה תָּשׁוּב הַמַּמְלָכָה לְבֵית דָּוִד אִם־יַעֲלֶהוּ הָעָם הַזֶּה לַעֲשׂוֹת זְבָחִים בְּבֵית־ה' בִּירוּשָׁלַם וְשָׁב לֵב הָעָם הַזֶּה אֶל־אֲדֹנֵיהֶם אֶל־רַחֲבֵעַם מֶלֶךְ יְהוּדָה וְהִרְגֵנִי וְשָׁבוּ אֶל־רַחֲבֵעַם מֶלֶךְ־יְהוּדָה. אמר, גמירי דאין ישיבה (הלכה למשה מסיני, ולא מקרא) בעזרה אלא למלכי בית יהודה בלבד, כיון דחזו ליה לרחבעם דיתיב ואנא קאימנא סברי הא מלכא והא עבדא. ואי יתיבנא מורד במלכות הואי, וקמלין לי, ואזלו בתריה. מיד וַיִּוָּעֵץ הַמֶּלֶךְ וַיַּעַשׂ שְׁנֵי עֲגָלֵי זָהָב וַיִּנְאָמֶר

לו משה להקב"ה 'אתה הרעות לעם הזה' שעכשיו אם אין להם לבנים משימין בניהם של ישראל בבנין, אמר לו הקב"ה קוצים הם מכלין, שגלוי לפני אילו הם חיים היו רשעים גמורים, ואם תרצה, תנסה והוציא אחד מהן, הלך והוציא את מיכה, ל"א 'נתמכמד' עסק בבנין עד שנעשה מך, כדאמרינן (סוטה יא.) כל העוסק בבנין מתמסכן ומה שמו שבע בן בכרי שמו.

תנו רבנן שלשה ניבטו ולא ראו ואלו הן נבט, ואחיתופל, ואיצטגניני פרעה. נבט ראה אש שיוצאת מאמתו, הוא סבר איהו מליך (ולכן נתאמץ שבע בן בכרי וקבץ כל ישראל אליו והיה רוצה למלוך, כדכתיב במקרא) ולא היא ירבעם הוא דנפק מיניה. אחיתופל ראה צרעת שזרחה לו על אמתו, הוא סבר איהו מלך (ולכך נעשה יועץ לאבשלום כדי שתשוב המלוכה מדוד לאבשלום, ובין כך ובין כך יתגלגל הדבר ותשוב אליו) ולא היא בתו שבע בתו הוא דנפקא מינה שלמה. איצטגניני פרעה דאמר רבי חמא ברבי חנינא מאי דכתיב הִמָּה מִי מְרִיבָהּ המה שראו איצטגניני פרעה וטעו. ראו שמושיען של ישראל במים הוא לוקה, אמר כָּל־הַבָּן הַיְלֹוֹד תִּיֵאָרֶה תִּשְׁלִיכֶהוּ, והן לא ידעו שעל עסקי מי מריבה (שאמר שמעו נא המורים) לוקה (נענש ולא נכנס לארץ ישראל).

ומנא לן דלא אתי (ירבעם) לעלמא דאתי (והכי נמי מפרש לקמן בכלהו שלשה מלכים וארבעה הדיוטות) דכתיב וַיְהִי בַדְּבָר הַזֶּה לְחַטָּאת בֵּית יִרְבֵּעַם וּלְהַכְחִיד וּלְהַשְׁמִיד מֵעַל פְּנֵי הָאָרֶץ. להכחיד בעולם הזה, ולהשמיד לעולם הבא.

אמר רבי יוחנן מפני מה זכה ירבעם למלכות מפני שהוכיח את שלמה (כדמפרש ואזיל דאמר דוד אביך...). ומפני מה נענש מפני שהוכיחו ברבים (לביישו). שנאמר וַיָּזַח הַדְּבָר אֲשֶׁר־הָרִים יָד בַּמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בְּנֶה אֶת־הַמְּלֹא

קא: - קב.

העגלים) אמר רבי יוחנן אמר הקב"ה הם העמיקו משלי, אני אמרתי כל שאינו עולה לרגל עובר בעשה, והם אמרו כל העולה לרגל ידקר בחרב.

וַיְהִי בַעֲתָה הַהִיא וַיִּרְבְּעֵם יֵצֵא מִירוּשָׁלַם וַיִּמְצָא אֹתוֹ אַחֲיָה הַשִּׁילֹנִי הַנְּבִיא בְּדַרְךְ וְהוּא מִתְּפֹסֶה בְּשַׁלְמָה חֲדָשָׁה תִנָּא מִשׁוּם רַבִּי יוֹסִי עַתּ הִיא מְזוּמְנַת לְפֹרְעָנוֹת (ששם נחלקה מלכות ישראל, דסמיך ליה ויקח את השלמה ויקרעה לשנים עשר קרעים). בַּעֲתָה פְּקַדְתֶּם יֶאֱבְדוּ, תִנָּא מִשׁוּם רַבִּי יוֹסִי עַתּ מְזוּמְנַת לְפֹרְעָנוֹת (ששם נחלקה מלכות ישראל, דסמיך ליה ויקח את השלמה ויקרעה לשנים עשר קרעים...)

בַּעֲתָה רְצוֹן עֲנִיתִיךָ, תִנָּא מִשׁוּם רַבִּי יוֹסִי עַתּ מְזוּמְנַת לְטוֹבָה. וּבְיָוִם פְּקָדִי וּפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם חֲטָאתֶם (בתשעה באב, שבכל השנה מאותן ארבעים שנה שעמדו במדבר יום מזומן לפורענות, בו חזרו מרגלים, בו נחרב הבית בראשונה וכשניה) תִנָּא מִשׁוּם רַבִּי יוֹסִי עַתּ הִיא מְזוּמְנַת לְפֹרְעָנוֹת (ששם נחלקה מלכות ישראל, דסמיך ליה ויקח את השלמה ויקרעה לשנים עשר קרעים...).

וַיְהִי בַעֲתָה הַהִיא וַיִּרְדּוּ יְהוּדָה מֵאֵת אֲחֵיו (מזומנת לפורענות, שתמר נתחייבה שריפה ומתו שני בניו). תִנָּא מִשׁוּם רַבִּי יוֹסִי עַתּ מְזוּמְנַת לְפֹרְעָנוֹת.

וַיִּלְךְ רְחִבְעָם שְׂכָם כִּי שְׂכָם בָּא כָל־יִשְׂרָאֵל לְהַמְלִיךְ אֹתוֹ. תִנָּא מִשׁוּם רַבִּי יוֹסִי מִקוּם מְזוּמָן לְפֹרְעָנוֹת. בְּשִׁכְם עֵינֵינוּ אֵת דִּינָה, בְּשִׁכְם מִכְרוּ אֲחֵיו אֵת יוֹסֵף (כדכתיב הלא אחיך רועים בשכם, ודוּתָן דְּכָתִיב בְּקִרְאָה הֵינֵנו כֹּפֵר הַסְמוּךְ לְשִׁכְם, וְנִקְרָאתָ עַל שֵׁם שִׁכְם, אִי נִמְי כַּמְדַרְשׁוֹ, שֶׁהוּא דִּנְיָן עָלֵינוּ לְהַרְגוֹ) בְּשִׁכְם נִחְלַקְתָּ מַלְכוּת בֵּית דָּוִד.

וַיִּרְבְּעֵם יֵצֵא מִירוּשָׁלַם, אִמְרֵי רַבִּי חֲנִינָא בֵּר פִּפְא שִׁיבָא מִפִּיתְקָה שֶׁל יְרוּשָׁלַם (מכללה,

אֲלֵהֶם רַב־לְכֶם מַעֲלוֹת יְרוּשָׁלַם הִנֵּה אֱלֹהֵיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָעֵלִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: וַיִּשָּׂם אֶת־הָאֶחָד בְּבֵית־אֵל וְאֶת־הָאֶחָד נָתַן בְּדָן. מַאי וַיִּוְעִיץ? אִמְרֵי רַבִּי יְהוּדָה שֶׁהוֹשִׁיב רִשְׁעֵי אֶצֶל צַדִּיק (ואומר להם להעמיד להם צלם אחד בבית אל, ואחד בדן, הסכימו עמו). אִמְרֵי לְהוֹ חֲתַמְתִּינוּ עַל כָּל דְּעִבִּידְנָא, אִמְרֵי לִיָּה הֵינָן. אִמְרֵי לְהוֹ מַלְכָא בְּעִינָא לְמִיָּהוּי. אִמְרֵי לִיָּה הֵינָן. כָּל דְּאִמְינָא לְכוּ עִבִּידְתּוּ, אִמְרֵי לִיָּה הֵינָן. אִפִּילוּ לְמַפְלָחָ לְעִבּוּדָה זָרָה, אִמְרֵי לִיָּה צַדִּיק חָס וְשָׁלוֹם, אִמְרֵי לִיָּה רִשְׁעֵי לְצַדִּיק מַלְקָא דְּעַתְךָ דְּגִבְרָא כִּירְבַעַם פִּלַּח לְעִ"ז אֵלָא לְמִינְסִינְתּוּ הוּא דְקָא בְּעִי (אם דעתנו שלם עמו) אִי קְבַלִּיתּוּ לְמִימְרֵיהֶּ (נתרצה בדבר, וכך היה מטעה רשע לצדיק, עַד שֶׁהָיוּ כוֹלֵן חֲתוּמִים שֶׁהָיוּ רוֹצִים וְשׁוֹב לֹא הָיוּ יוֹכֵלִים לְחַזֹּר בְּהֵן). [דף קב ע"א] וַאֲפֹ אַחֲיָה הַשִּׁילֹנִי טַעָה וְחַתָּם (דסבר לנסויינהו אֲתִי, וְחַתָּם בְּאוֹתוֹ מַעֲשָׂה) דְּהָא יְהוּא צַדִּיקָא רַבָּה הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר וַיֹּאמֶר ה' אֶל־יְהוּא יֶעַן אֲשֶׁר־הִטִּיבְתָּ לַעֲשׂוֹת הַיִּשְׂרָאֵל בְּעֵינָי כִּכְלֹ אֲשֶׁר בְּלִבִּי עָשִׂיתָ לְבַיִת אֲחָאָב בְּנֵי רַבְעִים יִשְׁבּוּ לְךָ עַל־כִּפּוֹס יִשְׂרָאֵל, וְכַתִּיב וַיְהוּא לֹא שָׁמַר לְלִבְתָּ בְּתוֹרַת־ה' אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל בְּכָל־לִבְבוֹ לֹא סָר מֵעַל חֲטָאוֹת יִרְבְּעָם אֲשֶׁר הִחֲטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל, מַאי גִרְמָא לִיָּה? אִמְרֵי אֲבִי בְרִית כְּרוּתָה לְשַׁפְתִּים, שֶׁנֶּאֱמַר אֲחָאָב עָבַד אֶת־הַבַּעַל מִעַט יְהוּא יַעֲבֹדְנוּ הַרְבֵּה. רַבָּא אִמְרֵי חוֹתְמוֹ שֶׁל אַחֲיָה הַשִּׁילֹנִי רָאָה, וְטַעָה. דְּכַתִּיב וְשִׁחַטְתָּ שְׂטִים (עובדי עבודה זרה על שם ששמים אחריה לשחוט לעבודה זרה) הָעֵמִיקוּ (והחמירו, שאמרו שכל מי שעולה לרגל ידקר בחרב כדי שילכו וישחטו לפני העגלים) וְאֲנִי מוֹסֵר לְכָלֶם (כלומר אנכי לא חשתי כל כך לכבוד עצמי לומר כל מי שאינו עולה לרגל ידקר בחרב, כמו שחשו הם לכבוד עבודה זרה, אלא יסורין בעלמא יסרתים, כלומר דַּעֲבַר בַּעֲשָׂה, לִ"א 'שְׂטִים' כְּלוּמַר שְׂטִיּוֹת שֶׁלָּהֶם, שֶׁסָּרוּ מֵאַחֲרֵי, הָעֵמִיקוּ עַד שֶׁחִטְּתָה, שְׁחִיבּוּ מִיָּתָה כָּל מִי שֶׁעוֹלָה לְרַגְלָהּ וּמְנִיחָה אֵת

קב.

ברכה כדאמר התם (ברכות לה.) כל הטועם ואינו מברך נקרא גזלן, שנאמר לה' הארץ ומלואה] ואין אמו אלא כנסת ישראל שנאמר שָׁמַע בְּנֵי מוֹסֵר אֲבִיךָ וְאֶל־תִּפְשׁ תּוֹרַת אֲמִיךָ. מאי חבר הוא לאיש משחית חבר הוא לירבעם בן נבט, שהשחית ישראל לאביהם שבשמים.

וַיְנַדַּח יִרְבְּעֵם אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵאַחֲרַי הוּא וְהַחֲטִיאִם חֲטָאָה גְדוֹלָה אָמַר רַבִּי חֲנִינְי כַּשְׁתִּי מִקְּלוֹת הַמַּתִּיזוֹת זֶה אֵת זֶה.

ודי זהב (אידי דאיירי עד השתא בעגלים של ירבעם מפרש האי קרא) אמרו דבי רבי ינאי אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע, בשביל כסף וזהב שהשפעת להן לישראל עד שיאמרו דיי גרם להם לעשות להם אלהי זהב, משל אין ארי דורם ונוהם מתוך קופה של תבן, אלא מתוך קופה של בשר (כשיש לו הרבה לאכול הוא נוהם).

אמר רבי אושעיא עד ירבעם היו ישראל יונקים מעגל אחד (לוקין על חטא עגל אחד שעשו במדבר) מכאן ואילך משנים ושלושה עגלים (שנים מירבעם, ושלישי של המדבר, ולפי מה שכתוב בספרים שנים ושלושה עגלים נחא, כלומר משנים שעשה ירבעם ושלישי שנעשה במדבר, ושלושה היינו שלישי, כמו שלשה המה נפלאו ממנו וארבעה לא ידעתיים).

אמר רבי יצחק אין לך כל פורענות ופורענות שבאה לעולם שאין בה אחד מעשרים וארבעה בהכרע ליטרא [לאו דוקא, אלא כלומר דבר מועט מאד כמה שכף המשקל נוטה לצד זה יותר מצד זה, בב"ב (פט.) כמה הוי הכרע ליטרא] של עגל הראשון, שנאמר וּבְיָנוּם פְּקִדֵי וּפְקִדְתִּי עֲלֵהֶם חֲטָאָתָם. אמר רבי חנינא לאחר עשרים וארבעה דורות (למעשה העגל) נגבה פסוק זה שנאמר וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי קוֹל גְּדוֹל' לֵאמֹר קָרְבוּ פְּקִדוֹת הָעִיר וְאִישׁ פָּלִי מִשְׁחָתוֹ בְּיָדוֹ

שלא לחזור בה לעולם ולא ליטול חלק בעבודה. 'מפתקה' כגון (בב"מ פו.) נפל פתקה מרקייעא, כלומר מחזקת של ירושלים הכתוב וחתום בה).

וַיִּמְצָא אֹתוֹ אַחֲיָהּ הַשִּׁילֹנִי הַנְּבִיא בְּדַרְךָ וְהוּא מִתְּפֹסֶה בְּשִׁלְמָה חֲדָשָׁה וְשָׁנִיָּהֶם לְבָדָם בְּשָׂדֶה. מאי בשלמה חדשה? אמר רב נחמן כשלמה חדשה, מה שלמה חדשה אין בה שום דופי, אף תורתו של ירבעם לא היה בה שום דופי. דבר אחר שלמה חדשה שחידשו (דרשו דברי תורה בין ירבעם לאחיה) דברים שלא שמעה און מעולם.

מאי 'ושניהם לבדם בשדה'? אמר רב יהודה אמר רב שכל תלמידי חכמים דומין לפנייהם כעשבי השדה. ואיכא דאמר שכל מעמי תורה מגולין להם כשדה.

לְכֵן תִּתַּנִּי שְׁלוּחִים עַל מוֹרְשֵׁת גַּת בְּתֵי אַכְזִיב' לְאַכְזִיב לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל אמר רבי חנינא בר פפא יצאה בת קול ואמרה להן מי שהרג את הפלשתי (דוד, ועל ידי כן) והוריש אתכם גת תתנו שילוחים לבניו (בתמיה, שתעזבו מלכות בית דוד ותמליכו אחרים) בתי אכזיב לאכזב למלכי ישראל (למלכי בית דוד אתם מכזבים והלכתם אחר מלכי ישראל, לפיכך תהיו נמסרין לאכזב ביד נכרים שהן שמי כזב).

אמר רב חנינא בר פפא כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גוזל להקב"ה וכנסת ישראל [ביאר הר"ש יוסף צנצנות (לה:)] אומה ישראלית בכללה כפירש"י ז"ל שהאוכל בלא ברכה הפירות לוקין. ר' לודק הכהן מלוצלין ליקוטי מאמרים עמ' לה ביאר היינו שכינת ה' יתצדך בתוך לבבות לישראל ובמחשבת חרוץ אות ט' ביאר כנסיית וקיצוץ כלל הנפשות לישראל שהם חלק ה' ממש שנפח בלפיו מוחו יתצדך כאלם הנופח מוחו] שנאמר גִּזְלוּ אֲבִיו וְאִמּוֹ וְאָמַר אֵין־פֶּשַׁע חֵבֶר הוּא לְאִישׁ מִשְׁחִית, ואין אביו אלא הקב"ה, שנאמר הלא הוא אביך קנך [ואין גזילה כלפי מעלה וכלפי כנסת ישראל אלא זו בלבד, שמונע מלברך כנסת ישראל הוא גוזל להקב"ה, שחכמים תקנו על כל דבר ודבר

קב. - קב:

וכי סבור אתה שנהיה חבירך וחבירי דאבוך) מהיכא בעית למישראל המוציא (אינך יודע מאיזה מקום בפת אתה צריך לבצוע המוציא) אמר ליה לא ידענא. אמר ליה מהיכא דבעית למישראל המוציא לא גמירת (אינך יודע מאיזה מקום בפת אתה צריך לבצוע המוציא) וחברך קרית לן (ואתה קורא אותנו חבירך) אמר ליה אגמריה לי, ולמחר דרישנא ליה משמך בפירקא. אמר ליה מהיכא דקרים בישראל [דרפתא, ממקום שנקרמין פניה של פת בתנור דהיינו מלמעלה, או מסביבות הפת, או משוליו, אבל באמצע לא, שאם הביאו לפניו פרוסה של לחם לא יהא בוצע ומברך אלא משולי הפת ולא מאמצעיתו. ל"א 'מהיכא דקדים' כלומר מהיכא שמקדים לאפות, והיינו הך. ל"א 'מהיכא דגמר בשולא' ממקום שהלחם אפוי יפה ולא מאותו מקום שקורין בשול' (ביאר מחה"פ סימן קס"ז ס"א שיש לזכר המקום שקשה שכלל הלדים, ששם ולחי נאפה יפה. נ"ל כוונת הדברים שלב' הלשונות הראשונים כש"י בוצע מהיכן שזוהו בחלק החלוני של הלחם, אבל לביאור הג' יצאע בחלק הכי אפוי שחלק החלוני) וראשון נראה]. אמר ליה מאחר דחכימתו כולי האי, מאי טעמא קא פלחיתו לע"ז, אמר ליה אי הות התם הות נקיטנא בשיפולי גלימא (היית מגבה שפת חלוקך מבין רגליך כדי שתהא קל לרויך, והיית ריץ לשם מפני יצר ע"ז שהיה שולט) ורהמת אבתראי. למחר אמר להו לרבנן נפתח ברבותא (נתחיל לדרוש ברבותינו, ולא אמר בחבירינו). **פסק הש"ע** בוצע בפת, במקום שנאפה היטב [ו"ל הלבושי שכל כי כל סניצות הפת אינו שיה לגמרי, כי יש מקום ששלט שם האור יותר ושם הוא קשה וצמק אחר הוא כך, וזה כוונת מקום שנאפה היטב שצ"ע (כדברי מחה"ש לעיל)] (ובפת דידן יש לבצוע בצד הפת ויחתוך מעט מצד העליון והתחתון) או"ח (קסו,א). ש"ע פסק כדעת הרמב"ם והמור. **וביאר הבי"י** שדעתם כהפירוש הג' שברש"י.

אחאב אח (רע) לשמים [כדאמרין] (מגילה יא.) באחשורוש אח וראש] אב לע"ז. אח לשמים דכתיב וְאַח לְצִדְקָה וְיִגְלָד (ווי לצרה, אלמא אח

(דכתיב בעגל וביום פקדי, והכא בימי צדקיה כשחרב הבית כתוב קרבו פקודות העיר קרב אותו מעשה שנאמר וביום פקדי, וממעשה העגל עד צדקיה עשרים וארבעה דורות, דבימי נחשון נעשה העגל, צא וחשוב כמה דורות מנחשון עד צדקיה נחשון¹ שלמון בנו² בועז בנו³ עובד בנו⁴ ישי בנו⁵ דוד בנו⁶ שלמה בנו⁷ רחבעם בנו⁸ אביה בנו⁹ אסא בנו¹⁰ יהושפט בנו¹¹ יורם בנו¹² אחזיה בנו¹³ יואש בנו¹⁴ אמציה בנו¹⁵ עוזיה בנו¹⁶ יותם בנו¹⁷ אחז בנו¹⁸ חזקיה בנו¹⁹ מנשה בנו²⁰ אמון בנו²¹ יאשיה בנו²² יהואחז ויהויקים בנו²³ ומלכו זה אחר זה ודור אחד הם יהויכין בנו של יהויקים²⁴ הרי עשרים וארבעה, יהויקים לא סיים מלכותו שהוגלה לבבל עם החרש והמסגר והמליכו צדקיהו דודו במקומו, והלכך לא קא חשיב צדקיהו דור באפיה נפשיה, דהוא מלך בדור עשרים (וארבע).

אחר' תדבר תהיה לאשכב ירבעם מדברכו הרעה, מאי אחר? אמר רבי אבא אחר שתפשו הקב"ה לירבעם בבגדו, ואמר לו חזור בך, ואני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן, אמר לו מי בראש, בן ישי בראש, אי הכי לא בעינא.

רבי אבהו הוה רגיל דהוה קא דריש בשלשה מלכים (דהוה קאי במתניתין דשלשה מלכים אין להם חלק) חלש, קביל עליה דלא דריש, כיון [דף קב ע"ב] דאיתפח (נתרפא) הדר קא דריש. אמרי (תלמידיו) לא קבילת עלך דלא דרשת בהו, אמר אינהו מי הדרו בהו (מדרכם הרעה) דאנא אהדר בי (מלדרוש).

רב אשי אוקי אשלשה מלכים (הגיע זלימוהו על ענין שלשה מלכים) אמר למחר נפתח בחברין (נדרוש בחברינו שהיו תלמידי חכמים כמותנו ואין להם חלק לעתיד) אתא מנשה איתחזי ליה בחלמיה, אמר (ליה מנשה בחלום) חברך וחבירי דאבוך קרית לן (כלומר

קב:

תורה (ועל זה השיבו את הדבר הזה לא אוכל לעשות)? דילמא (מחמד עיניו היינו) ע"ז. לא סלק"ד, דכתיב נִיאֲמְרוּ אֵלָיו כָּל־הַזְּקֵנִים וְכָל־הָעָם אֶל־תִּשְׁמַע וְלֹא תִאָּבֶה (ואי ע"ז מי הוּו אמרו ליה הכי). ודילמא סבי דבהתא הוּו (זקנים שפלים, שהיו רשעים כמו שמצינו באבשלום דקרי ליה לסבי דבהתא זקנים) מי לא כתיב וַיִּישַׁר הַדָּבָר בְּעֵינָיו אֲבִשְׁלָם וּבְעֵינָיו כָּל־זְקֵנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַר רַב יוֹסֵף סָבִי דְבַהֲתֵא? הַתָּם לֹא כְּתִיב וְכָל הָעָם, הֲכֵא כְּתִיב וְכָל הָעָם, דְּאִי אֲפֻשֵׁר דְּלֵא הוּו בְּהוֹן צְדִיקֵי. וְכְתִיב וְהִשְׁאַרְתִּי בְּיִשְׂרָאֵל שִׁבְעַת אֲלָפִים כָּל־הַבְּרָכִים אֲשֶׁר לֹא־כָרְעוּ לַבַּעַל וְכָל־הַפֶּה אֲשֶׁר לֹא־נָשַׁק לוֹ.

אמר רב נחמן אחאב שקול היה (מחצה עונות ומחצה זכויות, מדמהדרי כולי האי מי יפתה את אחאב משמע דבקושי גדול נענש) שנאמר וַיֹּאמֶר ה' מִי יִפְתָּה אֶת־אֲחָאָב וַיַּעַל וַיִּפֹּל בְּרַמַּת גִּלְעָד וַיֹּאמֶר זֶה בְּכֹה יִזְהַ אֲמַר בְּכֹה. מתקיף לה רב יוסף מאן דכתב ביה רַב לֹא־הִנֵּה כְּאֲחָאָב אֲשֶׁר הִתְמַכָּר לַעֲשׂוֹת הַרְעָה בְּעֵינָיו ה' אֲשֶׁר־הִסְתָּה אֹתוֹ אֵיזְבֵּל אֲשֶׁתּוֹ, ותנינא בכל יום היתה שוקלת שקלי זהב לע"ז, ואת אמרת שקול היה? אלא אחאב וותרן בממונו היה, ומתוך שההנה תלמידי חכמים מנכסיו כיפרו לו מחצה (כתב המהרש"א הטעם שכיפרו לו מחצה, משום שהמהנה תלמידי חכמים כאילו דבק בשכינה. כדאמרינן ואתם הדבקים בה' אלקיכם, וכי אפשר לידבק בשכינה, אלא זה הוא שמהנה ת"ח מנכסיו. וזהו שכיפרו לו מחצה, כי מצד אחד היה דבוק בעבודה זרה, ומצד שני היה דבוק בשכינה. **בשער הגילגולים לרבינו האריז"ל ביאר אחרת וז"ל והנה הוא מתמיה כי הכתוב מספר שהקלות של אחאב היו כחמורות של ירבעם ואיך אמרו שהיה שקול אבל הענין הוא כי במעשיו לא היה שקול אלא מוטא לכף חובה אמנם בבחי' נפשו היה שקול הציה טוב והציה רע ואע"פ שלפעמים היתה גוברת עליו בחי' הרוח ועובד עבודה זרה, הנפש עצמה היתה הציה טובה והציה רעה ולכן השי"ת לא דחאו לגמרי והיה חפץ שישוב בתשובה אולי ייטב, ולכן אליהו הנביא ז"ל היה רודף תמיד אחריו להשיבו בתשובה עד שאירע ענין חטאו בנבות היוזעאלי).**

לשון רעה) אב לע"ז (שהיה אוהבה ביותר) דכתיב כָּרְחַם אָב עַל־בָּנָיִם (אלמא אב מרחם, והני קראי בכדי נקט להו).

וַיְהִי הַנֶּקֶל לְכֹתוֹ בְּחַטָּאוֹת יָרְבֵּעַם בְּיַד־נָבֻט. אמר רבי יוחנן קלות שעשה אחאב כחמורות שעשה ירבעם. ומפני מה תלה הכתוב בירבעם (דבכמה מקומות כתיב לא סר מכל חטאת ירבעם ולא כתיב אחאב, אע"פ שהיה רשע ממנו) מפני שהוא היה תחילה לקלקלה (שהיה מלך ראשון שהקדיח את תבשילו).

(בגלגל שגרים וזכו) גַּם מִזְבַּחוֹתָם פְּגָלִים עַל תַּלְמֵי שְׁקֵי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן אֵינן לָךְ כָּל תַּלְמֵי וְתַלְמֵי בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא הָעֶמִיד עֲלֵיו אֲחָאָב ע"ז, והשתחוה לה. ומנא לן דלא אתי לעלמא דאתי דכתיב וְהִכַּרְתִּי לְאֲחָאָב מִשְׁתֵּינן בְּקִיר (תלמיד חכם משית בקירות לבו) וְעָצוּר וְעָזוּב בְּיִשְׂרָאֵל. עצור בעולם הזה, ועוזב לעולם הבא.

אמר רבי יוחנן מפני מה זכה עמרי למלכות מפני שהוסיף כרך אחד בארץ ישראל. שנאמר וַיִּקֶן אֶת־הַהָר שְׁמֶרֶן מֵאֵת שְׁמֶר בְּכַפְרָיִם כֶּסֶף וַיִּבֶן אֶת־הַהָר וַיִּקְרָא אֶת־שֵׁם הָעִיר אֲשֶׁר בָּנָה עַל שֵׁם־שְׁמֶר אֲדָנֵי הַהָר שְׁמֶרֶן.

אמר רבי יוחנן מפני מה זכה אחאב למלכות עשרים ושתים שנה מפני שכיבד את התורה שניתנה בעשרים ושתים אותיות (ומניין שכבד את התורה...). שנאמר וַיִּשְׁלַח מַלְאָכָיִם אֶל־אֲחָאָב מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל הָעִירָה: וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה אָמַר בְּיַד־הַדָּבָר כִּסְפָהּ וְזִהְבָהּ לִי־הוּא וְנִשְׂיָהּ וּבְגִידֵי הַטּוֹבִים לִי־הֵם... כִּי אִם־כָּעַת מִחֵר אֲשַׁלַּח אֶת־עַבְדֵי אֱלֹהֶיךָ וְחִפְשׂוּ אֶת־בֵּיתְךָ וְאֵת בְּתֵי עַבְדֶיךָ וְהָיָה כָּל־מַחְמַד עֵינֶיךָ יְשִׁימוּ בְיָדָם וְלָקְחוּ... וַיֹּאמֶר לְמַלְאָכָי בְּיַד־הַדָּבָר אֲמַרוּ לְאֲדָנֵי הַמֶּלֶךְ כֹּל אֲשֶׁר־שָׁלַחְתָּ אֶל־עַבְדֶיךָ בְּרִאשֹׁנָה אֲעִשֶׂה וְהַדָּבָר הַזֶּה לֹא אוֹכַל לַעֲשׂוֹת. מאי מחמד עיניך, לאו ספר

קב: - קג.

הָאֲרֵץ בְּגִלְלָהּ מְנַשָּׁה בְּיַחְזִיקָהּ. מר סבר בגלל מנשה שעשה תשובה, ואינהו לא עבוד, ומר סבר [דף קג ע"א] בגלל מנשה דלא עבד תשובה (והמשיכן כולן אחריו).

אמר רבי יוחנן כל האומר מנשה אין לו חלק לעולם הבא מרפה ידיהן של בעלי תשובה, דתני תנא קמיה דרבי יוחנן מנשה עשה תשובה שלשים ושלש שנים, דכתיב בְּשָׁתִים עָשָׂה שָׁנָה מְנַשָּׁה בְּמַלְכוֹ וְחֲמִשִּׁים וְחֲמִשׁ שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלַם... וַיַּעַשׂ אֲשֶׁרָה כְּאֲשֶׁר עָשָׂה אַחָאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל (דמשמע כשיעור השנים שחטא אחאב במלכו חטא מנשה, והיינו עשרים ושתים שנה שחטא בהם, כנגד עשרים ושתים שנים שמלך אחאב). כמה מלך אחאב עשרין ותרתין שנין, מנשה כמה מלך חמשים וחמש. דל מינייהו עשרים ותרתין פשו להו תלתין ותלת (שעשה תשובה).

אמר רבי יוחנן משום רשב"י מאי דכתיב וישמע אליו ויחתר לו, ויעתר לו מיבעי ליה (בפסוק שלפנינו כחוז זיעתך לו). וכחז במסורת הש"ס שיתכן שדלצני הימים שהיה לפני רשב"י היה כחוז זיחחר לו? מלמד שעשה לו הקב"ה כמין מחתרת ברקיע, כדי לקבלו בתשובה, מפני מדת הדין (היתה מעכבת שלא להקביל פני מנשה בתשובה, ועשה הקב"ה מחתרת ברקיע ופשט ידו וקבלו בלא ידיעת מדת הדין).

ואמר רבי יוחנן משום רשב"י מאי דכתיב בְּרֵאשִׁית מַמְלְכוֹת יְהוֹיָקִים בְּיַאֲשִׁיחוּ, וכתוב בְּרֵאשִׁית מַמְלְכַת צְדָקְיָה (מאי טעמא כתיב בהני בראשית יותר מאחריו) וכי עד האידנא לא הוו מלכי (ואי משום תחלת ממלכתו קאמר הוה ליה למכתב בשנה ראשונה למלכותו, אלא להכי שני קרא בדיבוריה וכתוב בראשית ללמדך מעשה בראשית היה בימי יהויקים, שבקש הקב"ה להחזיר את עולמו לתהו ובהו כמו שהיה מבראשית) אלא בקש הקב"ה להחזיר את

וַיֵּצֵא הָרוּחַ וַיַּעֲמֵד לְפָנָי הו' וַיֹּאמֶר אֲנִי אֶפְתְּנִי וַיֹּאמֶר הו' אֲלָיו בְּמָה. וַיֹּאמֶר אֶצֵּא וְהִיִּיתִי רוּחַ שְׁקֵר בְּפִי כָל־נְבִיאָיו וַיֹּאמֶר תִּפְתָּהּ וְנִסְתַּוְכַל צָא וַעֲשֵׂה־כֵן. מאי רוח? אמר רבי יוחנן רוחו של נבות הזורעאלי (שלפי שהוא הרג נבות היה רוחו, מחזור לפתותו ולהפילו) מאי צא? אמר רבינא צא ממחיצתי, שכן כתיב דְּבַר שְׁקָרִים לֹא־יִכּוֹן לְנֶגֶד עֵינַי. אמר רב פפא, היינו דאמרי אינשי דפרע קיניה (קנאה, הפורע נוקם חמתו וקנאתו...) מחריב ביתיה (כרוח של נבות שנקם כעסו מאחאב ויצא ממחיצתו של הקב"ה).

וַיַּעַשׂ אַחָאָב אֶת־הָאֲשֶׁרָה וַיּוֹסֶף אַחָאָב לַעֲשׂוֹת לְהַכְעִיס׃ אֶת־הו' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִכָּל מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנָיו אמר רבי יוחנן שכתב על דלתות שמרון אחאב כפר באלהי ישראל, לפיכך אין לו חלק באלהי ישראל.

וַיִּבְקֹשׁ אֶת־אֲחִיזָהוּ וַיִּלְכְּדֵהוּ וְהוּא מִתְחַבֵּא בְּשִׁמְרוֹן, אמר רבי לוי שהיה קודר אזכרות (מוחק שמות שבתורה) וכותב עבודה זרה תחתיהן ולפיכך היה מתחבא, שאילו היה עושה בפרהסיא לא היו מניחין אותו לעשות כן, 'קודר' כמו (עירובין נח.) מקדרין בהרים לשון מחטט ונוקר].

מנשה שנשה יה (ששכח הקב"ה). דבר אחר מנשה שהנשי (השכיח) את ישראל לאביהם שבשמים. ומנלן דלא אתי לעלמא דאתי דכתיב בְּיַחְזִיקָהּ מְנַשָּׁה בְּמַלְכוֹ וְחֲמִשִּׁים וְחֲמִשׁ שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלַם וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינַי ה'... כְּאֲשֶׁר עָשָׂה אַחָאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, מה אחאב אין לו חלק (כדאמרן עזוב) לעוה"ב אף מנשה אין לו חלק לעוה"ב.

רבי יהודה אומר מנשה יש לו חלק לעולם הבא, שנאמר וַיִּתְפַּלֵּל אֲלָיו וַיַּעֲתֶר לוֹ... אמר רבי יוחנן ושניהם (ר' יהודה דאמר יש לו חלק, ורבנן דאמרי אין לו חלק) מקרא אחד דרשו, שנאמר וַנִּתְּתִים לְזַעֲזָה לְכָל מַמְלְכוֹת

העולם כולו לתוהו ובוהו בשביל יהויקים, נסתכל בדורו (של יהויקים שהיו צדיקים, שעדיין לא גלו החרש והמסגר) ונתקררה דעתו. בקש הקב"ה להחזיר את העולם כולו לתוהו ובוהו בשביל דורו של צדקיה (היו רשעים, שכל הצדיקים הגלו כבר עם יהויכין) נסתכל בצדקיה, ונתקררה דעתו. בצדקיה נמי כתיב וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינָי ה' שְׁהִיָּה בִידוֹ לַמַּחֹת וְלֹא מִיַּחַת.

ואמר רבי יוחנן משום רשב"י מאי דכתיב אִישׁ-חָקֶם (זה הקב"ה, שנקרא ה' איש מלחמה) גִּשְׁפֹּט אֶת-אִישׁ אַנְיָל (אלו מלכים שבסמוך, אחו ואמציה) וַרְגַּז וְשָׁחַק וְאַיִן נָחַת (בין שהוא כועס עמהם בין שהוא שוחק עמהם אינן יראין מלפניו, ואינם חתים לחזור למוטב) אמר הקב"ה כעסתי על אחו ונתתיו ביד מלכי דמשק זיבח וקיטר לאלהיהם, שנאמר וַיִּזְבַּח לְאֱלֹהֵי דַרְמָשֶׁק הַמְּקִים בּוֹ וַיֹּאמֶר פִּי אֱלֹהֵי מַלְכֵי-אֲרָם הֵם מַעֲזִרִים אוֹתָם לָהֶם אֲזַבַּח וַיַּעֲזִרוּנִי וְהֵם הָיוּ-לִי לְהַכְשִׁילוֹ וְלְכַלּוֹת-יִשְׂרָאֵל. שחקתי עם אמציה, ונתתי מלכי אדום בידו הביא אלהיהם והשתחוה להם, שנאמר וַיְהִי אַחֲרָי בּוֹא אֲמַצְיָהוּ מִהַכּוֹת אֶת-אֲדוֹמִים וַיָּבֵא אֶת-אֱלֹהֵי בְנֵי שַׁעִיר וַיַּעֲמִידֵם לִו לְאֱלֹהִים וְלִפְנֵיהֶם יִשְׁתַּחֲוֶה וְלָהֶם יִקְטֹר. אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי בכיי ליה למר דלא ידע, חייכי למר דלא ידע (לאו דוקא נקט מר אלא משום דהכי מילי דאינשי כשהוא חכם כשהוא רוצה להישפט ולהתנוכח עמהן, בין שהוא שוחק עליהם בין שהוא כועס עמהן אינם יראים מלפניו ואינם חתים לחזור למוטב) ווי ליה למר דלא ידע בין טב לכיש.

ואמר רב חסדא אמר רבי ירמיה בר אבא מאי דכתיב עַל-שָׁחָה אִישׁ-עֶצֶל עִבְרָתִי וְעַל-פָּרֶם אָדָם חֶסֶר-לֵב: וְהִנֵּה עֹלָה כְּלוֹן קַמְשָׁנִים פָּסוּ פָּנָיו חַרְלִים וַגְּדָר אֲבָנָיו נִהְרָסָה, 'על שדה איש עצל עברתי זה אחו (ולחכי קרי ליה עצל שחתם את התורה וכטל את העבודה, לקמן) ז'על כרם אדם חסר לב' זה מנשה (שקדר אזכרות והרס את המזבח) 'והנה עלה כלו קמשונים' זה אמוץ (שהעלה שממית על גבי המזבח, לקמן) 'כסו פניו חרלים' זה יהויקים (שכסה פניו מאורו של הקב"ה, כדאמר לקמן כלום אנו צריכים אלא לאורו יטול אורו) 'וגדר אבניו נהרסה' זה צדקיהו (שהיה צדיק) שנחרב בית המקדש בימיו.

ואמר רב חסדא אמר רבי ירמיה בר אבא ארבע כיתות אין מקבלות פני שכינה, כת לצים, כת שקרנים, כת חניפים, כת מספרי לשון הרע. כת לצים דכתיב מִשָּׁךְ יָדוֹ אֶת-לְצָצִים (משך הקב"ה את ידיו מן הלוצצים שלא להתקרב אצלם) כת שקרנים דכתיב דְּבָר שִׁקְרִים לֹא-יִפְּוֹן לְנַגַּד עֵינָי, כת חניפים דכתיב פִּי-לֹא לְפָנָיו חֲנַף יָבֹוא, כת מספרי לשה"ר דכתיב פִּי לֹא אֶל-חִפְּץ רִשְׁעו אָתָּה לֹא יִגְדֹל רַע (היינו מספרי לשון הרע דכתיב בתריה תאבד דוברי כזב איש דמים... ועוד דכתיב בתריה קרבם הוות קבר פתוח גרונם...) צדיק אתה ולא יהיה במגורך רע.

ואמר רב חסדא אמר רבי ירמיה בר אבא מאי דכתיב לֹא-תֵאָנֵה אֱלֹהֶיךָ רָעָה וְנִנְע

בשיטת אותיות התיבה, אלא תלויה היא למעלה, ונראה ככתוב רשים) כיון שנעשה אדם רש מלמטה (שיש לו שונאין, ואין רוח הבריות נוחה הימנו) נעשה רש מלמעלה (בידוע ששונאין אותו מלמעלה, להכי כתוב רשים, שני מיני רשות).

ולא נכתביה (לעי"ן) כלל? רבי יוחנן ורבי אלעזר, חד אמר מפני כבודו של דוד (שאינן הדבר נוחג בצדיקים, ודוד היו לו שונאים הרבה) וחד אמר משום כבודו של נחמיה בן חכליה [שהיו לו שונאים הרבה מנכרים שמבקשין להרגו, על שהיה בונה בית המקדש, כדכתיב בעזרא ואחת מחזקת השלח... ל"א היו לו קנאים מישראל, דכתיב רבים ביהודה בעלי שבועה לו כי הוא חתן לשכניה בן ארסה, שהיו מבזין אותו, בקדושין (ע.) מפרש להאי קרא, ולהכי איכתבא, לומר שברשעים אמרינן ולא בצדיקים].

תנו רבנן מנשה היה שונה חמשים וחמשה פנים בתורת כהנים (ספר ויקרא היה מחדש בו כל שנה ושנה, ודורשו מפלפולו) כנגד שני מלכותו. אחאב שמנים וחמשה, ירבעם מאה ושלושה.

תניא, היה רבי מאיר אומר אבשלום אין לו חלק לעוה"ב, שנאמר וַיִּכְּפוּ אֶת־אֲבִשָׁלוֹם וַיִּמְיֹתְהוּ וַיְכַוְּהוּ בְעוֹלָם הַזֶּה, וימיתוהו לעולם הבא.

תניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר משום רבי מאיר אחז ואחזיה (ממלכי יהודה, וקים להו שהיו רשעים, ואמון ויהויקים לא חשיב, ואע"ג דהוו רשעים מאד, כדלקמן, בהנהו קים להו דחיין) וכל מלכי ישראל שכתוב בהן וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי ה' לֹא חֵיִן (לא יחיו לעולם הבא עם הצדיקים) ולא נידונין (כגיהנם, ודוקא קאמר מלכי ישראל, אבל שלמה וצדקיה מבית דוד אתו, ואע"ג דכתיב בהו ויעש הרע חיין הן לעתיד).

לֹא־יִקְרָב בְּאַהֲלָךְ, לא תאנה אליך רעה שלא ישלומי בהן יצר הרע, וְנִנְנֶה לֹא־יִקְרָב בְּאַהֲלָךְ שלא תמצא אשתך ספק נדה בשעה שתבא מן הדרך (והיינו באהלך באשתך, כדאמרינן אין אהלו אלא אשה, ובשעה שאדם בא מן הדרך קשה לו כשימצא את אשתו ספק נדה יותר מנדה ודאית, שעל ספק הוא מיצר ויצרו תקפו ואומר טהורה היא, ועל חנם אני מונע). דבר אחר לא תאנה אליך רעה' שלא יבעתוך חלומות רעים והרהורים רעים, ונגע לא יקרב באהלך' שלא יהא לך בן או תלמיד שמקדיח תבשילו ברבים כגון ישו הנוצרי.

עד כאן ברכו אביו (דוד אביו לשלמה בנו, מסתמא לפי ענין הברכות יש לידע סדור ברכות, שכן דרך האב בדברים האלו בספק נדה, וכיצר הרע, ובהרהורים רעים, ובבנים ותלמידים שלא יקדיחו תבשילם ברבים, אבל אשה אינה נותנת דעת בכך אלא מהמרכת חלב שיש לה מתפללה על בנה שינצל מאבן נגף, ומרוחין ושדין, לפיכך קא דריש לפי הענין, שאלו ברכות ברכתו אמו כי מלאכיו יצוה לך מפי רבי, ועוד משום דכתיב כי מלאכיו משמע ליה דסליק ענין אחד דברכה, ומכי מלאכיו עד כי בי חשק סליק חד ענין, הלכך מוקים דמי לדמי, דעד כאן ברכו אביו וכו', מפי רבי) מכאן ואילך ברכתו אמו כִּי מְלָאכָיו יִצְוֶה לְךָ לְשִׁמְרָךְ בְּכָל־דְּרָכֶיךָ, עַל־פְּנֵים יִשְׁאֹנֶךָ... עַל־שָׁחַל וּפְתָן תִּדְרָךְ... עד כאן ברכתו אמו.

מכאן ואילך ברכתו שמים [דף קג ע"ב] כִּי בִי חֶשֶׁק וְאַפְלָטָהוּ אֲשַׁנְּבֶהוּ כִּי־יִדַע שְׁמִי (לא שייך אלא ברבונא דעלמא, כלומר אותו שחפץ בי וביראתי אפלטוהו) יִקְרָאֲנִי וְאַעֲנֶהוּ עִמּוֹ־אֲנִי בְּצָרָה אֲחַלְצֶהוּ וְאֶכְפְּרֶהוּ אֲרָךְ יָמִים אֲשַׁבֵּיעֶהוּ וְאַרְאֶהוּ בְּיִשׁוּעָתִי.

אמר רבי שמעון בן לקיש מאי דכתיב וַיִּמְנַע מִרְשָׁעִים אוֹרָם וַיְזַרְעֵם רְמָה תִּשְׁבֵּר מפני מה עי"ן של רשעים תלויה (שאינה כתובה

מנשה קדר את האזכרות והרם את המזבח. אמון שרף את התורה, והעלה שממית על גבי המזבח (קורי עכביש, שבטל עבודה מכל וכל, עד שארגו עכביש קוריהן על גבי המזבח). אחז התיר את הערוה (נעשה לו כהיתר) מנשה בא על אחותו, אמון בא על אמו, שנאמר פִּי הוּא אֱמֹן הַרְבֵּה אֲשַׁמָּה. רבי יוחנן ורבי אלעזר, חד אמר ששרף את התורה, וחד אמר שבא על אמו, אמרה לו אמו כלום יש לך הנאה ממקום שיצאת ממנו (מקום שאדם יוצא ממנו שבע הוא ממנו ואינו מתאוה להנאת אותו מקום)? אמר לה כלום אני עושה אלא להכעים את בוראי נויזל ההעמק דבר (פרשת שלח) התכלית מזה חשבו כדי שירחיק הקב"ה השגחתו ממנו, ויהא תחת הטבע ככל המון הגוים, ב. שאינו רוצה להכעים את הבורא ית"ש, אלא שאינו מאמין בתורה שהיא ממנו ית', או שיש בה כל כך חשיבות לדקדק על כל קוץ וקוץ לדרוש מזה הלכות לאין קץ וזה האופן אע"ג שנראה שאינו ראוי לעונש כמו הראשון שעושה להכעים, מכל מקום באמת הוא עוד גרוע, משום שהמאמין בתורה אלא שמכוין להכעים את בוראו, אינו אלא לשעה ואינו תדיר, אחרי שדבר ה' אינו נבזה בדעתו, מה שאין כן מי שאין מאמין בתורה או בדרשות דקדוקי התורה, שוב אין תקוה שתבוא השעה שישוב להאמין).

כי אתא יהויקים אמר קמאי לא ידעי לארגוזי (מלכים ראשונים שלפנינו לא היו יודעים להכעים המקום כמו שהוא חרף) כלום אנו צריכין אלא לאורו (שמאיר לנו השמש) יש לנו זהב פרויים שאנו משתמשין בו (שמאיר ביותר) יטול אורו. אמרו לו (בני דורו) והלא כסף וזהב שלו הוא (דבני דורו צדיקים היו כדאמרן, נסתכל בדורו של יהויקים ונתקרה דעתו) שנאמר לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב נָאָם ה' צְבָאוֹת? אמר להם כבר נתנו לנו, שנאמר הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לְה' וְהָאָרֶץ נָתַן לְבְנֵי-אָדָם.

אמר ליה רבא לרבה בר מרי מפני מה לא מנו את יהויקים (בהדי הנך שאין להם חלק לעוה"ב) משום (במיה) דכתיב ביה וַיִּתֵּר דְבָרֵי יְהוֹיָקִים וַתַּעֲבֹתוּ אֲשֶׁר עָשָׂה וַתִּנְמָצָא עֲלָיו (בתמיהה, משום דכתיב ביה רשע כזה

וְגַם יָדַם נָקִי שִׁפְךָ מְנַשֶּׁה הַרְבֵּה מְאֹד עַד אֲשֶׁר-מָלֵא אֶת-יְרוּשָׁלַם פֶּה לִפֶּה לְבַד מִחֻטָּאתוֹ אֲשֶׁר הִחֲטִיא אֶת-יְהוּדָה לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי ה'. הכא תרגימו שהרג ישעיה. במערבא אמרי שעשה צלם משאוי אלף בני אדם, ובכל יום ויום הורג כולם (שהיו נבקעין ככובד המשאוי).

כמאן אזלא הא דאמר רבה בר בר חנה שקולה נשמה של צדיק אחד כנגד כל העולם כולו כמאן דאמר ישעיה הרג (ואהא קאמר קרא מלא את ירושלים פה לפה, שנשמנו של צדיק שקולה כמו שמלא את ירושלים חללים).

כתיב (גזי מנסה) פסל, וכתיב פסילים, אמר רבי יוחנן בתחלה עשה לו פרצוף אחד ולבסוף עשה לו (מנשה לאותו דמות) ארבעה פרצופים, כדי שתראה שכינה (מכל צד שתכנס להיכל תראה פרצוף כנגדו) ותכעום.

אחז העמידו בעלייה, שנאמר וְאֶת-הַמִּזְבְּחוֹת אֲשֶׁר עַל-הַגִּבְעוֹת עָלִית אֲחִז... מנשה העמידו בהיכל, שנאמר וַיִּשֶׂם אֶת-פֶּסֶל הָאֲשֶׁרָה אֲשֶׁר עָשָׂה בְּפִית אֲשֶׁר אָמַר ה' אֶל-דָּוִד וְאֶל-שְׁלֹמֹה בְנֵו בְּפִית הַזֶּה וּבִירוּשָׁלַם אֲשֶׁר בְּחַרְתִּי מִכָּל שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל אֲשִׁים אֶת-שְׁמִי לְעוֹלָם, אמון הכניסו לבית קדשי הקדשים, שנאמר פִּי-קֶצֶר הַמִּצַּע מִהַשְׁתַּרֵּעַ וְהַמִּסְכָּה צָרָה כְּהַתְּכָנֶס, מאי כי קצר המצע מהשתרע? אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן כי קצר המצע זה מלהשתרר עליו שני רעים (שכינה ודמות הפרצוף) כאחד.

מאי והמסכה צרה? אמר רבי שמואל בר נחמני רבי יונתן כי הוה מטי להאי קרא הוה קא בכי, מי שכתב בו פִּנְסָ בְּנִד מִי הַיָּם, תעשה לו מסכה צרה (כאשה שנעשית צרה לחברתה).

אחז בטל את העבודה והתם את התורה, שנאמר צֹר תַעֲנֶדָה חֲתוּם תוֹרָה בְּלִמְדֵי.

ומקרבת את הרחוקים, ומעלמת עינים מן הרשעים (מעלמת מעיני המקום שלא להביט ברשעו לשלם לו כדרכו הרעה, אלא עושה כאילו אינו רואה במעשיו) ומשרה שכינה על נביאי הבעל, ושגנתו עולה זדון. מרחקת את הקרובים [דף קד ע"א] מעמו ומואב (קרובין לישראל, שבאו מלוט בן אחי אברהם, ורחקן המקום שלא יבאו בקהל, ל"א קרובין ממש ליכא למימר, דהא מדין מבני קטורה היו בני אברהם וקרובים היו בני מדין לישראל יותר מעמו ומואב, שהם בני אברהם, אלא עמו ומואב שכנים וקרובים היו לארץ ישראל, ומדין רחוקים להם היו) ומקרבת את הרחוקים מיתרו, דאמר רבי יוחנן בשכר קראן לו ויאכל לחם זכו בני בניו וישבו בלשכת הגזית שנאמר ומשפחות ספרים ישבי יעבדן תרעתים שמעתים שוכתים המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב (וקינים אלו בניו של יתרו, דכתיב ובני קיני חותן משה, ובניו של יתרו הן הן בניו של רכב, דכתיב הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב וכתיב ולבית הרכבים אמר ירמיהו כי כה אמר ה'... יען אשר שמעתם על מצות יהונדב אביכם... לא יכרת איש ליונדב בן רכב עומד לפני כל הימים ואמרינן בסיפרי אפשר נכרים הם ונכנסין להיכל והרי כל ישראל לא נכנסו להיכל אלא שהיו יושבין בסנהדרין ומורין בדברי תורה, מפי רבי) וכתיב התם ובני קיני חתן משה עלו מעיר התמרים את בני יהודה מדבר יהודה אשר בנגב ערד וילך וישב את העם. ומעלמת עינים מן הרשעים ממיתה (דאמרינן לעיל הניחו לו, שפתו מצויה לעוברי דרכים) ומשרה שכינה על נביאי הבעל מחבירו של עדו הנביא [דעודו הנביא נתנבא על מזבח בית אל שיחרב מפני שהעמיד בו ירבעם צלמים, דכתיב והנה איש האלהים בא מיהודה... ויאמר מזבח מזבח ומפרש בסדר עולם דהיינו עדו הנביא, ובא נביא השקר והטעהו לעדו והשיבו לבית אל והעבירו על

לא מנאוהו). מאי והנמצא עליו (והיות והזכירה הגמרא מקרא זה, מציאה הגמרא שחלקו חכמים צדלורו)? רבי יוחנן ורבי אלעזר חד אמר שחקק שם ע"ז על אמתו (מתוך שהיה אדוק בה) וחד אמר שחקק שם שמים (משום בזיון) על אמתו. אמר ליה במלכים לא שמעתי (מפני מה לא מנו את יהויקים) בהדיוטות שמעתי מפני מה לא מנו את מיכה (בהדי ארבעה הדיוטות דמתניתין) מפני שפתו מצויה לעוברי דרכים (שהיו כל העולם מתארחין אצלו...) שנאמר כל העובר ושב אל הלויים (כד היא הגימטא לפנינו ונכס"י. חבל נאמת לא נמלא מקרא כזה. ובעין יעקב ליתא להך קרא) (זה מיכה).

ועבר בים צרה והכה בים נלים. אמר רבי יוחנן זה פסלו של מיכה (כשכתב משה את השם והשליכו על נילוס להעלות ארונו של יוסף, בא מיכה ונטלו בהחבא, והיינו דכתיב זעבר בים צרה' כשהעביר הקב"ה לישראל עבר מיכה עמהם שבידו השם לעשות העגל, ל"א מיכה עשה פסל והביאו עמו כשעברו ישראל הים).

תניא, רבי נתן אומר מגרב (מקומו של מיכה בגרב הוה פסלו של מיכה קבוע) לשילה (בשילה היה המשכן) שלשה מילין, והיה עשן המערכה ועשן פסל מיכה מתערבין זה בזה. בקשו מלאכי השרת לדוחפו (למיכה) אמר להן הקב"ה הניחו לו, שפתו מצויה לעוברי דרכים. ועל דבר זה (על פסלו של מיכה שלא מיחו ישראל בידו) נענשו אנשי פלגש בגבעה (שנפלו ביד בנימין והרגו מהם ארבעים אלף). אמר להן הקב"ה בכבודי לא מחיתם, על כבודו של בשר ודם מחיתם.

אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן קסמא גדולה לגימה (אכילה שמאכילין אורחים) שהרחיקה שתי משפחות (עמו ומואב) מישראל (שלפי שלא קדמו ישראל בלחם ובמים נכתב שלא יבאו בקהל) שנאמר על-דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים. ורבי יוחנן דידיה אמר מרחקת את הקרובים,

קד.

דכבשינהו לאפיה) משום כבודו של חזקיהו (לא מנאוהו).

ומפני מה לא מנו את יהויקים (באותן שאין להם חלק לעוה"ב) משום דרבי חייא ברבי אבויה (שנתכפר על שלא ניתן לקבורה, וכל הני מפני מה לא מנו לא בעי אלא מהנדך דהוו רשעים גמורים, כדחשיבנא להו לעיל אחז חתם את התורה). דאמר רבי חייא ברבי אבויה כתיב על גולגלתו של יהויקים זאת (נקמה נעשית בה כבר) ועוד אחרת (תעשה בה).

זקיננו דרבי פרידא (כך שמו) אשכח גולגלתא דהוה קא שדיא בשערי ירושלים, וכתיב בה זאת ועוד אחרת, קברה ולא איקברא, קברה ולא איקברא, אמר גולגלתו של יהויקים היא, דכתיב ביה קברת חמור יקבר סחוב וְהַשְׁלֵךְ מִתְּלָאָה לְשַׁעְרֵי יְרוּשָׁלַם. אמר מלכא הוא, ולא איכשר לזלוולי ביה. כרכה בשיראי, ואותבה בסיפתא (ארגז). חזיתא דביתהו, סברא הא דאיתתא קמייטא הוה, דהא לא קא מנשי לה. שגרא תנורא וקלתה. היינו דכתיב זאת ועוד אחרת.

תניא אמר רבי שמעון בן אלעזר בשביל וְהַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עֲשִׂיתִי, מָה אֹת (פִּי-וְרָא הִי לִי וְעַלְתִּי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בֵּית הִי) בשביל חזקיהו (ששיבה את עצמו, דאמר הטוב בעיניך עשיתי גרם לו שאמר מה אות כי אעלה בית ה', ששאל אות מהקב"ה, שעבירה גוררת עבירה) בשביל מָה אֹת, נכרים אכלו על שולחנו (אותם ששלח לו מרודך בלאדן ספרים ומנחה על ידם) בשביל שנכרים אכלו על שולחנו גרם גלות לבניו (דכתיב וישמח עליהם חזקיהו ויראם את בית נכתה וכתיב בתריה ומבניך אשר יצאו ממך יקחו והיו פריסים בהיכל מלך בבל).

מסייע ליה לחזקיהו, דאמר חזקיהו כל המזמן עובד ע"ז לתוך ביתו ומשמש עליו גורם גלות לבניו, שנאמר וּמִבְּנֵיךָ אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִמֶּנֶךָ אֲשֶׁר

מצות הקב"ה שאמר לו לא תשוב לבית אל, והאכילו, ובזכות שהאכילו שרתה עליו שכינה] דכתיב וַיְהִי הֵם יֹשְׁבִים אֶל-הַשְּׁלֶטֶן פַּ וַיְהִי דְבַר-ה' אֶל-הַנְּבִיא אֲשֶׁר הֵשִׁיבוּ (להאכילו אצלו). וּשְׁגַתָּה עוֹלָה זָדוֹן (שהרי מצינו ביהונתן ששגג ולא הלוחו לדוד שתי ככרות ונענש) דאמר רב יהודה אמר רב אלמלי הלוחו (לשון לוייה) יהונתן לדוד שתי ככרות לחם לא נהרגה נוב עיר הכהנים (שלא היה צריך דוד לשאול לחם מכהני נוב, ולא היה דואג מלשין עליהם) ולא נטרד דואג האדמי, ולא נהרג שאול ושלושת בניו (על אותו עון).

ומפני מה לא מנו את אחז? אמר רבי ירמיה בר אבא מפני שמוטל בין שני צדיקים, בין יותם (אביו) לחזקיהו (בנו). רב יוסף אמר מפני שהיה לו בשת פנים מישעיהו, שנאמר וַיֹּאמֶר ה' אֶל-יִשְׁעִיָהוּ צֹא-נָא לְקַבֵּאת אֶחָז אִתָּה וְשָׂאָר יֹשְׁבֵי בְּנֵיךָ (שאר מישראל שישבו להיות בניך ותלמידיך, וכל מי שישב לביתך דהיינו תלמידיו, כדמתרגמינן ושאר דלא חטאו ודתבו חטיאי תלמידוהי) אֶל-קִצֵּה תַעֲלֵת הַבְּרֶכֶה הַעֲלִיזָנָה אֶל-מִסְלַת שְׂדֵה כּוֹכָס. מאי כוכס? איכא דאמרי דכבשינהו לאפיה וחלף (שכבש את פניו והיה מתבייש מפני ישעיהו) ואיכא דאמרי אוכלא דקצרי סחף ארישיה וחלף (כלי מנוקב של כוכסין שמזלפין בו מים על הבגדים ואותו כלי הפך אחז על ראשו כדי שלא יכירו ישעיהו, שהיה מתבייש ממנו).

מפני מה לא מנו את אמון מפני כבודו של יאשיהו (בן אמון). מנשה נמי לא נמני מפני כבודו של חזקיהו (אבי מנשה)? ברא מזכי אבא, אבא לא מזכי ברא (יאשיה מזכה אמון אביו, ולא חזקיה מנשה בנו) דכתיב וַאֲיִן מְיָדֵי מְצִיל (ודרשינן ליה בהגדה...) אין אברהם מציל את ישמעאל, אין יצחק מציל את עשו, השתא דאיתת להכי (דברא מזכה לאבא) אחז נמי לא אימני (לא תימא

קד. - קד:

'רבתי בגוים שרתי במדינות' אמר רבא אמר רבי יוחנן כל מקום שהן הולכין נעשין שרים לאדוניהן.

תנו רבנן מעשה בשני בני אדם שנשבו בהר הכרמל, והיה שבאי מהלך אחריהם [רף קד ע"ב] אמר לו אחד מהם (מן הנשבים) להבירו גמל שמהלכת לפנינו סומא באחת מעיניה, וטעונה שתי נודות, אחת של יין ואחת של שמן, ושני בני אדם המנהיגים אותה אחד ישראל ואחד נכרי. אמר להן שבאי עם קשה עורף, מאין אתם יודעין (פיאר המהרש"א לפי שהשיעבוד וגלות מביא לאדם שמשכח חכמתו ממנו כמ"ש ואבדה חכמת חמיו... ועל כן א"ל שאתם קשי עורף שלא תהיו נכנעים בגלותכם ומחזיקים עדיין עצמיכם לחכמים או לנביאים כי מאין אתם יודעין זה אם לא נבואה או בחכמה נפלאה) אמרו לו גמל מעשבים שלפניה, מצד שרואה אוכלת, מצד שאינה רואה אינה אוכלת (והיות ולנו חושים שהצמחה סלפנינו חללה רק מלד לחה, על כרחך שהיא סומא) וטעונה שתי נודות אחת של יין ואחת של שמן, של יין מטפטף ושוקע (בקרקע, ורואין אנו בין רגלינו הטיפין שנפלו כשעברה הגמל במקום זה, מצד אחד שקועין, ומצד אחר הטיפין של שמן שצפים) ושל שמן מטפטף וצף. ושני בני אדם המנהיגים אותה אחד נכרי ואחד ישראל, נכרי נפנה לדרך וישראל נפנה לצדדין (שכן דרך ישראל להיות צנוע). רדף אחריהם (השבאי דרך הגמל והמנהיג) ומצא כדבריהם. בא ונשקן על ראשן, והביאן לביתן ועשה להן סעודה גדולה, והיה מרקד לפניהם ואמר ברוך שבחר בזרעו של אברהם, ונתן להם מחכמתו, ובכל מקום שהן הולכין נעשין שרים לאדוניהם. ופטרן והלכו לבתיהם לשלום.

כְּכוּ תְּבַכֶּה בְּלֵילָהּ, שתי בכיות הללו למה, אמר רבה אמר רבי יוחנן אחד על מקדש ראשון, ואחד על מקדש שני. 'בלילה' על עסקי לילה (לפי שבכו אותו לילה בכיית חנם) שנאמר וְתִשָּׂא כָּל-הָעֵדָה נִיְתָנוּ אֶת-קוֹלָם

תוליד יקח יקחו וְהָיוּ סְרִיסִים בְּהִיכַל מְלֶכְךָ בְּבֵל. וַיִּשְׁמַח עֲלֵיהֶם חִזְקִיָּהוּ וַיִּרְאֶם אֶת-בֵּית נַכְתָּה נִכְתָּו אֶת-הַכֶּסֶף וְאֶת-הַזָּהָב וְאֶת-הַבְּשָׂמִים וְאֶתוֹ הַשֶּׁמֶן הַטּוֹב... אמר רב מאי בית נכתה? אשתו השקתה עליהם (היא עצמה מוזגת להם, והיינו בית נכתה לשון מנכה על שם צלע שנפחתה מן האדם וממנה נברא אשה). ושמואל אמר בית גנזיו הראה להם (והכי מתרגמינן בית גניזוהי ומנחם פתר במחברתו לשון סממנים כמו נכאת וצרי ולוט). ורבי יוחנן אמר זין אוכל זין הראה להן (כגון פרזלא שליט בפרזלא).

אִיֶּהוּ (שלושים ושש בנימטריא) יִשְׁבֶּה בְּדָד אמר רבא אמר רבי יוחנן מפני מה לקו ישראל באיכה מפני שעברו על שלשים ושש כריתות שבתורה [בכריתות (ב.) חשיב להן]. אמר רבי יוחנן מפני מה לקו בא"ב (שכל מגילת איכה סדורא באלפא ביתא) מפני שעברו על התורה, שניתנה באל"ף ב"ת.

יִשְׁבֶּה בְּדָד' אמר רבא אמר רבי יוחנן אמר הקב"ה, אני אמרתי וַיִּשְׁכַּן יִשְׂרָאֵל בְּטַח בְּדָד' עֵין יַעֲקֹב אֶל-אֲרֶץ דְּגָן וְתִירוֹשׁ אֶף-שָׁמְיוֹ יַעֲרְפוּ טָל, עכשיו יהיה בדד מושבם.

הָעִיר רַבְּתֵי עָם (עם שמתרבה והולך יותר משאר עם) אמר רבא אמר רבי יוחנן שהיו משיאין קטנה לגדול וגדולה לקטן כדי שיהו להם בנים הרבה (שכבת זרע של קטן אינו מבושל ואינו מזריע מהר כשל גדול, וכן רחם של קטנה אינה קולטת מהר כשל גדולה, לפיכך משיאין גדולה לקטן כדי לכשתהא זרעו מבושל קולט מהר, וקטנה לגדול כדי שיהא שכבת זרעו קולט מהר, ולא קטנה לקטן ששוהין להוליד, ולא קטן וקטנה ממש, אלא שעומדין על פרקן וראויין הם להוליד ומיהו אין זרע שלהם מבושל כל כך).

'היתה כאלמנה' אר"י אמר רב כאלמנה, ולא אלמנה ממש, אלא כאשה שהלך בעלה למדינת הים, ודעתו לחזור אליה.

קד:

צעקה. ל"א נגד, דמתרגמינן קבל, כאדם שאומר לחברו לא כנגדך אני אומר).

כָּל-עֲבָרֵי דְרַבִּי אָמַר רַב עִמְרָם אָמַר רַב עֲשָׂאוּנִי כְּעוֹבְרֵי עַל דַּת, דְּאִילוּ בְּסִדּוּם כְּתִיב וְהָיָה הַמְּטִיר עַל-סֶדֶם, וְאִילוּ בִירוּשָׁלַיִם כְּתִיב מִמְּרוֹם שָׁלַח אֱשׁ בְּעַצְמֹתַי וַיִּרְדְּגָה... (ושרף אותה, והיינו עשאוני כעוברי דת שדנני באש כסדום. 'זירדנה' לשון שבירה, כמו 'זירד מיעקב', כאדם המושל בחברו להלקותו ולשברו) וכתוב 'וַיִּגְדַּל עֵינָן בַּתְּעַמִּי מִחַטָּאת סֶדֶם. וכי משוא פנים יש בדבר (והואיל וישראל רעים יותר מסדום למה לא נהפכו כסדום ל"א זכי משוא פנים יש בדבר' דהתם כתיב וה' המטיר הוא בעצמו, והכא כתיב שלח על ידי שליח)?

אמר רבא אמר רבי יוחנן מדה יתירה היתה בירושלים שלא היתה בסדום דאילו בסדום כתיב הַנְּהַיְתָה הַיָּה עֵינָן סֶדֶם אַחֲוֹתָיָהּ גְּאוֹן שִׁבְעַת-לָחֶם... וַיִּדְ-עֲנֵי וְאֲבִיוֹן לֹא הִתְחַזְּקָה... ואילו בירושלים כתיב ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן (מדה יתירה לטובה דבירושלים כתיב 'ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן היו לברות (למאכל) למו' שהיתה מזמנת חברתה ואוכלת בנה, אלמא רחמניות היו, ואילו בסדום כתיב יד עני ואביון לא החזיקה ומדה זו כפרה עליהם שלא נהפכו. לשון אחר מדה יתירה פורענות גדולה היתה בירושלים, שילדיהם היו אוכלות זו עם זו דכתיב היו לברות למו, ואילו בסדום כתיב גאון שבעת לחם שלא טעמו טעם עוני, הא למדת גדול פורענות ירושלים מפורענות סדום, ולא היה משוא פנים בדבר).

סָלָה (לשון מסלה, כלומר כל האבירים פסלם הקב"ה ועשאם פסולים וכבושים כמסלה זו, והיינו דמיא למטבע שנפסל ואין לו תקנה) כָּל-אֲבִירָיו אֲדָנִי בְּקַרְפֵּי כָּאָדָם שְׂאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ נִפְסְלָה מִטְּבַע זֶה.

וַיִּבְכּוּ הָעָם בְּלֵילָה הַהוּא. אמר רבה אמר רבי יוחנן אותו הלילה ליל תשעה באב היה, אמר להן הקב"ה לישראל אתם בכיתם בכיה של חנם ואני אקבע לכם בכיה לדורות. דבר אחר בלילה שכל הבוכה בלילה קולו נשמע. דבר אחר בלילה שכל הבוכה בלילה כוכבים ומזלות בוכין עמו (שנכמרו רחמים עליו). דבר אחר בלילה שכל הבוכה בלילה השומע קולו בוכה כנגדו (מתוך שנשמע בהדיא מרכז לבו של אדם השומע קולו לבכות עמו).

מעשה באשה אחת שכנתו של רבן גמליאל שמת בנה, והיתה בוכה עליו בלילה, שמע רבן גמליאל קולה ובכה כנגדה, עד שנשרו ריסי עיניו (שער שבבת העין היה נופל ונכפל על העין מרוב דמעות). למחר הכירו בו תלמידיו והוציאוה משכונתו.

וְדַמְעָתָהּ עַל לַחֲוֵהָ אָמַר רַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן כְּאִשָּׁה שְׂבוּכָה עַל בַּעַל נְעוּרֶיהָ, שְׂנֵאמַר אֱלִי (קוננו קינה מתרגמינן איליא) כְּבַתְּוִלָּה חֲגַרְתָּ שֶׁקַּע עַל-בַּעַל נְעוּרֶיהָ.

הָיוּ צָרִיחַ לְרֵאשִׁי, אמר רבא אמר רבי יוחנן כל המיצר לישראל נעשה ראש, שנאמר פִּי לֹא מוֹעֵף לְאִשֶּׁר מוֹצֵק לָהּ כְּעַת הָרֵאשִׁוֹן הִקָּל אֲרָצָה זְבֻלוֹן וְאֲרָצָה נַפְתָּלִי וְהָאֲחֵרֹן הַכְּפִיד דְּרַבִּי הֵימָּן עֲבַר תִּירְדֵּן גְּלִיל הַגּוֹיִם, אמר רבא אמר רבי יוחנן כל המציק לישראל אינו עיף.

לֹא אֲלִיכֶם כָּל-עֲבָרֵי דְרַבִּי (נביא היה מתנודד על החורבן כאילו באה עליו צרה ומהפכה לאחרים ואומר להם לישראל לא תהא לכם צרה כזו, כמדומה לי נביא היה מדבר כנגד בני משה, או כנגד עשרת השבטים שלא הגלה נבוכדנצר) אמר רבא אמר רבי יוחנן מכאן לקובלנא מן התורה (כשאדם מודיע צערו לאחר צריך שיאמר לו לא תבא זאת לך כמו שבאה אלי, כי קשה הוא לשמוע, שפעמים חוזרת עליו, והמקפיד על כך אין בו משום ניהוש. ל"א לקובלנא כשיש לו צרה יודיענה לרבים, קובלנא

קד: - קה.

אומרים כולן באין לעוה"ב (אפילו למנשה וירבעם ולאחאב) שנאמר לִי גִלְעָדוּ וְלִי מְנַשֶּׁה וְאַפְרַיִם מְעוֹז רֹאשֵׁי יְהוּדָה מְחַקְקֵי, מוֹאָבוּ סִיר רַחֲצֵי עַל-אָדוֹם אֲשֶׁלֶיךָ נַעֲלֵי עָלַי פְּלִשְׁתֵּי הַתְּרַעְעֵי. לי גלעד ולי מנשה' (עלי לסבול עונם כדי שיהו הם זוכים) זה אחאב שנפל ברמות גלעד, מנשה כמשמעו (מנשה בן חזקיהו) 'אפרים מעוז ראשי' זה ירבעם דקאתי מאפרים, 'יהודה מחקקי' זה אחיתופל **[דף קה ע"א]** דקאתי מיהודה (דקאמר לו דוד ואתה אנוש כערכי אלופי ומיודעי, שהיה קורא לאחיתופל מיודעי, קרובי, שהיה משבט יהודה כדוד) 'מואב' (דוד דקא אתי ממואב) 'סיר רחצי' זה גחזי שלקה (שסר ונצטרע) על עסקי רחיצה, 'על אדום אשליך נעלי' (אנעיל אותם בגן עדן) זה דואג האדומי, 'עלי פלשת התרועעי' אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע, אם יבא דוד שהרג את הפלשתי והוריש את בניך גת (ויצעק לפניך על שאתה נותן חלק לדואג ואחיתופל לעוה"ב) מה אתה עושה לו (להפסיד דעתו שהם היו שונאין אותו) אמר להן עלי לעשותן ריעים זה לזה (עלי לפייסן ולעשותן ריעים ואהובים זה לזה, והיינו התרועעי לשון ריעות).

מִדּוּעַ שׁוֹבְבָה הָעַם הַזֶּה יְרוּשָׁלַם מְשֻׁבָּה נִצְחָת אמר רב תשובה נצחת השיבה כנסת ישראל לנביא. אמר להן נביא לישראל חזרו בתשובה, אבותיכם שחטאו היכן הם, אמרו לו ונביאיכם שלא חטאו, היכן הם, שנאמר אֲבוֹתֵיכֶם אֵיחָהֶם וְהַנְּבִאִים הִלְעוּלָם יְחִיו. חזרו והודו (ביאר המהרש"א הטעם שחזרו, דאינו דומה, דהנביאים שמתו כדרך כל הארץ ונתנו לקבורה יודעין אנו היכן הם וכי לעולם יחיו, אבל אבותיכם שמתו במיתות משונות שלא על ממתן כנאמר בתוכחה ואף במותן לא ידעתן היכן הם) שנאמר אָדָּו דְּרַבְּבֵי וְחִקֵי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶת-עַבְדֵי הַנְּבִאִים...

שמואל אמר (מאי תשובה נצחת) באו עשרה בני אדם וישבו לפניו, אמר להן חזרו

פָּצוּ עֲלֵיךְ פִּיהֶם, אמר רבא אמר רבי יוחנן בשביל מה הקדים 'פ' ל' ע' (ברוב האלפא ביתא שבאיכה) בשביל מרגלים שאמרו בפיהם (שהקדימו מאמר פיהם) מה שלא ראו בעיניהם.

אֲכָלִי עִמִּי אֲכָלוּ לָחֶם הו' לֹא קָרְאוּ אמר רבא אמר רבי יוחנן כל האוכל מלחמן של ישראל טועם טעם לחם (שהגויים מוצאים טעמם בלחמם של ישראל, שהנאה הוא להם כשגוזלין אותן) ושאינו אוכל מלחמן של ישראל אינו טועם טעם לחם.

הו' לֹא קָרְאוּ רב אמר אלו הדיינין (מטה משפט, בשביל עונותיהם היו לחם עמי למאכל אויביו) ושמואל אמר אלו מלמדי תינוקות (שעושיין מלאכתן רמיה).

מי מנאן (להנך מלכים והדיוטות דקתני במתניתין אין להם חלק)? אמר רב אשי אנשי כנסת הגדולה מנאום.

אמר רב יהודה אמר רב בקשו עוד למנות אחד (שלמה) באה דמות דיוקנו של (דוד) אביו ונשטחה לפניהם (שלא למנותו עמהם) ולא השגיחו עליה, באה אש מן השמים ולחכה אש בספסליהם ולא השגיחו עליה. יצאה בת קול ואמרה להם חֲזִיתִי אִישׁוּ מְהִיר בְּמִלְאֲכָתוֹ לְפָנַי מְלָכִים יִתְיַצֵּב בְּלִ-יְתִיצֵב לְפָנַי חֲשָׁשִׁים (בגיהנם), מי שהקדים ביתי לביתו, ולא עוד אלא שביתי בנה בשבע שנים וביתו בנה בשלש עשרה שנה לפני מלכים יתיצב (בגן עדן ולא לפני השוכים) בל יתיצב לפני חשכים ולא השגיח עליה. יצאה בת קול ואמרה הִמְעַמְּךָ יִשְׁלַמְנָה (וכי עליכם לשלם תשלומי עונשו לאדם, שאתם נמאסים בו בשלמה לומר שאין לו חלק לעוה"ב) כִּי-מָאֲסַתְּ כִּי-אֲתָה תִבְתָּר וְלֹא-אָנִי (וכי הבחירה בכם תלויה ולא בי, לומר מי שיש לו חלק ומי אין לו חלק הלא בי הדבר תלוי). וְמִה-יִדְעָתָּה דְּכָר דּוֹרְשֵׁי רִשׁוּמוֹת (דורשי פסוקים כדכתיב את הרשום בכתב אמת) היו

קה.

בעור שבא על בעיר (שבא על אתונו, כמו בהמה דמתרגמינן בעיר).

תנא (אביו של בלעם) הוא בעור, הוא כושן רשעתים, הוא לבן הארמי. בעור שבא על בעיר, כושן רשעתים דעבד שתי רשעיות בישראל, אחת בימי יעקב (שרדף אחריו ובקש לעקור הכל) ואחת בימי שפוט השופטים (לאחר מיתת יהושע, דכתיב ויחר אף ה' בישראל ויתנם ביד כושן רשעתים). ומה שמו לבן הארמי שמו.

כתיב בן בעור וכתיב בנו בער (משמע בעור בנו של בלעם היה) אמר רבי יוחנן אביו בנו הוא לו (לבלעם) בנביאות (שבלעם גדול מאביו היה בנביאות).

בלעם הוא דלא אתי לעלמא דאתי, הא אחרוני (שאר נכרים) אתו (כלומר מדקא חשיב תנא דמתניתין דבלעם שהיה נכרי בהדי הדיוטות, וקאמר דאין לו חלק מכלל דשאר נכרים יש להם חלק).

מתניתין (שמשמע סתם נכרים יש להם חלק לעוה"צ) מני רבי יהושע היא [אמר ליה ר' יהושע אלו נאמר ישובו רשעים לשאולה בכל הגוים משמע כדקאמרת, השתא דכתיב כל גוים שכחי אלהים, לא משמע אלא אותן השוכחים אלוה, כגון בלעם וישו ושכמותו, אבל אחרני אתו, כדאמרינן (צא): ורעו זרים צאנכם ובני נכר אכריכם לעוה"ב]. דתניא, רבי אליעזר אומר ישובו רשעים לשאולה כל-גוים שכחי אלהים, ישובו רשעים לשאולה אלו פושעי ישראל כל גוים שכחי אלהים אלו פושעי גויים, דברי רבי אליעזר. אמר לו רבי יהושע וכי נאמר בכל גוים, והלא לא נאמר אלא כל גוים שכחי אלהים. אלא ישובו רשעים לשאולה מאן נינהו כל גוים שכחי אלהים (דמשום הכי בורר הקב"ה הרשעים שבהם ונותן אותם בגיהנם ואין להם חלק לעתיד, אבל השאר יש להם חלק). ואף אותו רשע

בתשובה. אמרו לו עבד שמכרו רבו ואשה שגרשה בעלה כלום יש לזה על זה כלום (מאחר שמכרנו הקב"ה לנבוכדנצר וגרשנו מעליו יש לו עלינו כלום) אמר לו הקב"ה לנביא לך אמור להן, אִי זֶה סֵפֶר פְּרִיטוֹת אִמְכֶם אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיהָ אֹן מִי מְנוּשֵׁי אֲשֶׁר-מְכַרְתִּי אֶתְכֶם לֹ הֵן בְּעוֹנֵיכֶם נִמְכַרְתֶּם וּבְפִשְׁעֵיכֶם שְׁלַחְתָּה אִמְכֶם, והיינו דאמר ריש לקיש מאי דכתיב דוד עבדי נבוכדנצר עבדי (שקראו לאותו רשע עבד כמו שקראו לדוד דכתיב בסוף ירמיה הנני שולח ולקחתי את נבוכדנצר עבדי לא מפני שדומה זה לזה, אלא...). גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתידין ישראל לומר כך (כבר מכרנו הקב"ה לנבוכדנצר) לפיכך הקדים הקב"ה וקראו עבדו (כדי להחזיר להן תשובה) עבד שקנה נכסים עבד למי, נכסים למי (כלומר נבוכדנצר עבדי הוא וכל מה שקנה לי הוא, ועדיין לא יצאתם מרשותי).

וְהֶעֱלָה עַל-רֵיחֲכֶם הָיִן לֹא תִהְיֶה (כל מה שאתם סבורים לא יהיה) אֲשֶׁרוּ אַתֶּם אֲמֹרִים נְהִיָּה כְּגוֹיִם כְּמִשְׁפַּחֹת הָאֲרָצוֹת לְשָׂרֵת עֵץ נֶאֱבָן: חִי-אֲנִי נֶאֱם אֲדַנִּי הָיִ אִם-לֹא בְיַד תִּזְקָה וּבְזֶרַע נְטוּיָה וּבְחִמָּה שְׁפוּכָה אֲמַלּוֹךְ עֲלֵיכֶם. אמר רב נחמן כל כי האי ריתחא לירתח רחמנא עלן ולפרוקינן (מי יתן ויבא לנו זה הכעס בחימה שפוכה אמלוך עליכם שיגאלנו בעל כרחנו וימלוך עלינו).

וַיִּסְרּוּ לְמִשְׁפַּט אֱלֹהֵי יוֹרְנֹה, אמר רבה בר בר חנה, אמר להן נביא לישראל הזרו בתשובה אמרו לו אין אנו יכולין, יצר הרע שולט בנו. אמר להם יסרו יצריכם, אמרו לו אלהיו יורנו (היאך ליסרו ולנלחו).

ארבעה הדיוטות בלעם ודואג ואחיתופל וגחזי. בלעם בלא עם (שאינן לו חלק עם עם) דבר אחר בלעם שבלה עם (שבלבל ישראל בעצתו שהשיאו לבלק כדבעינן למימר לקמן, והפיל מהם עשרים וארבעה אלפים). בן

קה. - קה:

הַנְּשֵׁף עֲקֵבֵי-סוּס. בלעם סומא באחת מעיניו היה, שנאמר שְׁתֵּם הָעֵינַן (שתום פתוח, כמו שתומו ניכר, כלומר עינו אחת פתוחה, מכלל דהאחרת סתומה, והכי נמי מתרגמינן דשפיר חזי, אית דמפרשי שתום כמו סתום, ולא מילתא היא, וכן...) קוסם באמתו היה (כגון מעלה בזכורו) כתיב הכא נָפַל וּנְגְלוּ עֵינָיו וכתוב התם וְהָמֵן נָפַל עַל-הַמִּטָּה... (כשלאה זאת אחשוּכָס אמר 'אגם לכבוש את המלכה עמי צבית' והיינו ענין צעילה, משמע שגם כלעס עשה את קסמו באמתו).

איתמר, מר זוטרא אמר קוסם באמתו היה, מר בריה דרבינא אמר שבא על אתונו. מאן דאמר קוסם באמתו היה כדאמרן, ומאן דאמר בא על אתונו היה כתיב הכא פָּרַע שָׁכַב, וכתוב התם בֵּין רַגְלֵיהָ [דף קה ע"ב] פָּרַע נָפַל שָׁכַב...

וַיֵּדַע תְּעַת עֲלִיּוֹן, השתא דעת בהמתו לא הוה ידע (מאי בעיא לאהדורי, כדמפרש דאמרי ליה שרי בלק מאי טעמא לא רכבת אסוסיא) דעת עליון הוה ידע. מאי דעת בהמתו, דאמרי ליה מאי טעמא לא רכבת סוסיא, אמר להו שדאי להו ברטיבא (באחו לרעות עשבים לחים) אמרה ליה הֲלוֹא אֲנֹכִי אֲתִנְךָ, למעינא בעלמא (לישא משאות ולא לרכוב). אֲשֶׁר-רָכַבְתָּ עָלַי אַקְרָאִי בַעֲלָמָא (כשאין לי סוס מזומן). מַעֲנִדְךָ עַד-תֵּנוּם תִּהְיֶה ולא עוד אלא שאני עושה לך מעשה אישות בלילה (שאתה בועלי) כתיב הכא הַהֲסַכֵּן הַסִּפְתָּי, וכתוב התם וַתְּהִי-לוֹ סִכְנַת (מחממת).

אלא מאי וַיֵּדַע תְּעַת עֲלִיּוֹן שהיה יודע לכוון אותה שעה שהקב"ה כועס בה, והיינו דקאמר להו נביא לישראל עֲמִי זָכַר-נָא מִה-יַעֲזֵב בְּלֶק מְלִךְ מוֹאָב וּמֵה-עָנָה אֹתוֹ בְּלַעַם בֶּן-בְּעוֹר מִן-הַשְּׁטִיִּים עַד-הַגְּלָגָל (משחמאו בשטים ועד שנכנסו לארץ וחמאו בגלגל עשיתי עמהם צדקות הרבה) לְמַעַן תַּעֲשֶׂה צְדָקוֹת הֵי. מאי למען דעת צדקות ה? אמר

נתן סימן בעצמו (שאינ לו חלק לעתיד) אמר תָּמַת נַפְשֵׁי מוֹת יִשְׂרָאֵל, אם תמות נפשי מות ישרים (אם ימות מיתת עצמו) תהא אחריתי כמוהו (דודאי יש לו חלק עמהם) ואם לאו (דלא ימות אלא יהרג) הַנְּנִי הוֹלֵךְ לְעַמִּי (לגיהנם).

וַיֵּלְכוּ זִקְנֵי מוֹאָב וְזִקְנֵי מִדְיָן תְּנֵא מִדִּין וּמוֹאָב לא היה להם שלום מעולם (דכתיב המכה את מדין בשדה מואב). משל לשני כלבים שהיו בעדר והיו צהובין (כעוסין, כאדם שכוּעַם פניו צהובין) זה לזה. בא זאב על האחד, אמר האחד אם איני עוזרו היום הורג אותי, ולמחר בא עלי. הלכו שניהם והרגו הזאב. אמר רב פפא, היינו דאמרי אינשי כרכושאת (חוללה) ושונרא (אין להם שלום מעולם) עבדו הלולא (מסינא) מתרבא (תָּלַצ) דביש גדא (מזל רע).

וַיֵּשְׁבוּ שְׂרֵי-מוֹאָב עִם-בְּלַעַם. ושרי מדין להיכן אזול? כיון דאמר להו לֵינוּ פַה הַלְלִיָּהּ וְהַשְׁבַּתִּי אֶתְכֶם דְּכָר אמרו כלום יש אב ששונא את בנו (שהוא סבור שיאמר לו הקב"ה קלל את בני, דקאמר בלעם לינו פה הלילה).

אמר רב נחמן הוצפא, אפילו כלפי שמיא מהני (דאהני ליה מה שהחציף פניו לומר לשלוחי בלק לינו פה 7...) מעיקרא כתיב לֹא תִלְךָ עִמָּהֶם וּלְבַסוּף כְּתִיב קוּם לְךָ אִתָּם. אמר רב ששת הוצפא מלכותא בלא תאגא היא (כלומר, שררה גדולה, ואינו חסר אלא כתר מלכות) דכתיב וְאֲנֹכִי תִיוֹם רַךְ וּמְשֻׁחַת מְלִכָּה וְהָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה בְּנֵי צְרוּיָה קָשִׁים מִמֶּנִּי (כלומר איני גדול מהם אלא משיחת מלכות)...

אמר רבי יוחנן בלעם חיגר ברגלו אחת היה, שנאמר וַיֵּלְךָ שְׁפִי [כמו (חולין נד):] בוקא דאטמא דשף מדוכתיה] שמשון בשתי רגליו שנאמר שְׁפִיפִן (משמעו שתיים) עַל-אַרְח

קה:

אברהם את הקב"ה) מבטלת שורה של גדולה מאברהם (שחבש הוא בעצמו). דכתיב וַיִּשָּׁבֶם אַבְרָהָם בַּבֶּקֶר. שנאה (ששנא בלעם הרשע את ישראל) מבטלת שורה של גדולה מבלעם (שחבש הוא בעצמו) שנאמר וַיִּקָּם בַּלְעָם בַּבֶּקֶר וַיַּחֲבֹשׂ אֶת־אֲתָנּוֹ.

אמר רב יהודה אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוה, אפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה (ביאר הענף יוסף אמר לעולם יעסוק... ר"ל שאפילו אם לפעמים עולה על לבו ועל מחשבתו איזה פניה לשם גיאות ושאר פניות אל ישגיה בזה כלל שבעבור זה יפרוש ממנה ח"ו, כי אי אפשר בשום אופן לבא לידי מדרגה לשמה אם לא שיהיה מתחלה שלא לשמה. עוד יש לומר דרך אחר שבשעת לימודו שלא לשמה יחשוב שמתוך כך יבוא לשמה. ולא שילמוד ח"ו כל ימיו שלא לשמה. כתב הקרן אורה כי הרגל מעשה הטוב גם בלי כוונת לשמה תביאחו גם כן לעשות מצוה לשמה. השפת אמת כתב י"ל דלעולם הכי הוא (שמגיע ללשמה) ואפילו אנו רואים שלא בא אל לשמה, מכל מקום נולד מזה איש אחר שלומד לשמה (כעין ענין רות סילאה מצלק). וז"ל השלי"ה אל תטעה לפרש, הקב"ה מסייעו לבוא לשמה בזכות שעל כל פנים עסק בתורה, על זה אמר י"א יקח שחד, כי הפעולה זו אינה פעולה טובה, כי שונא גאות ה'. אלא הכי פירושו, שמתוך שעוסק בה אף שהוא שלא לשמה, מכל מקום ימצא בתורה כתוב כי היא עבירה גדולה לעסוק שלא לשמה, ואז יעורר לעסוק לשמה. אבל עסק התורה שעוסק שלא לשמה היא בעצמה עבירה). שבשכר ארבעים ושתים קרבנות (בין פרים לאילים, שבעה פרים, ושבעה אילים, שלש פעמים הרי ארבעים ושתים, בין פרים ואילים) שהקריב בלק זכה ויצאה ממנו רות. אמר רבי יוסי בר הונא רות בתו של עגלון, בן בנו של בלק מלך מואב היתה.

אמר ליה רבא לרבה בר מרי כתיב וַיִּטֹּב אֱלֹהִים אֶת־שֵׁם שְׁלֹמֹה שְׁלֹמֹה וַיִּנְדֹּל אֶת־פְּסָאָו מִפְּסָאָה, אורח ארעא למימרא ליה למלכא הכי נוכי דרך ארץ כן שיאמרו וייטב והא הלשא דעתיה (ל707) דאמרי ליה שיהא גדול מאביו? אמר ליה מעין (שמך) קאמרה ליה (ומעין כסאך ולא גדול ממש) דאי לא תימא הכי תבכרך מנשים יעל אשת תבכר

להן הקב"ה לישראל דעו נא כמה צדקות עשיתי עמכם שלא כעסתי כל אותן הימים בימי בלעם הרשע, שאילמלא כעסתי כל אותן הימים לא נשתייר משונאייהן של ישראל שריד ופליט. היינו דקאמר ליה בלעם לבלק. מַה אָקִיב לָא קִבְּה אֵל... וּמַה אֲזַעֵם לָא זָעֵם הִי, מלמד שכל אותם הימים (שהיה בלעם מצפה לקללכם) לא זעם ה' (בשעה שהקב"ה כועס בה כל הקללות מתקיימות).

וְאֵל זָעֵם בְּכַל־יוֹם וּכְמָה זַעְמוּ רַגַע שְׁנֵאמַר כִּי רָגַע בְּאַפּוֹ חַיִּים בְּרַצוֹנָו... אִיבְעִית אִימָא לָךְ עַמִּי בָּא בַחֲדָרֵיךָ וְסָגֵר דְּלִתְךָ בַּעֲדָךְ חֲבִי כְּמַעַשְׂתֵּךְ עַד־יַעֲבֹר־זָעֵם. אימת רתח בתלת שעי קמייתא (של יום זמן קימה, שכל שלש שעות זמן קימה לעמוד ממטתו, וכועס הקב"ה בשעה שרואה המלכים שמשתחוים לחמה בשעה שמניחין כתריהם בראשם כדלקמן) כי חוורא כרבלתא דתרנגולא. כל שעתא ושעתא נמי חוורא (רוב שעות מתלבנות ומכספת, שאינה כל שעה בחזק אדמימות) כל שעתא ושעתא אית ביה סוריקי סומקי (אפילו כשמכספת יש בה שורות שורות אדומות מאד כרגילותם) ההיא שעתא לית ביה סוריקי סומקי (כולה מכספת).

ההוא מינא דהוה בשיבבותיה דרבי יהושע בן לוי דהוה קא מצער ליה. יומא חד נקט תרנגולתא, ואסר ליה בכרעיה, ואותיב, אמר כי מטא ההוא שעתא אילטייה, כי מטא ההוא שעתא נמנם, אמר שמע מינה לאו אורח ארעא, דכתיב גַּם עָנֹשׁ לַצַּדִּיק לֹא־טוֹב (אין נכון לצדיק שיהא מעניש ולא הוה ליה איניש נענש בשבילו) אפילו במיני לא איבעי ליה למימר הכי.

תנא משמיה דרבי מאיר בשעה שהחמה זורחת והמלכים מניחין כתריהן על ראשיהן ומשתחוים לחמה מיד כועס.

וַיִּקָּם בַּלְעָם בַּבֶּקֶר וַיַּחֲבֹשׂ אֶת־אֲתָנּוֹ, תנא משום רבי שמעון בן אלעזר, אהבה (שאהב

קה:

את... ואם לא נתן הקב"ה חכה אז לא היה מברכם כי גם קוב לא יקובם גם ברכ לא יברכם ורצונו יתברך היתה שיהא מברך אותם ויסכים לברכותיו של יעקב וע"ע כי רצו חכה הפיזיקים).

אמר רבי יוחנן מברכתו של אותו רשע אתה למד מה היה בלבו (דכתיב ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה הוא היה רוצה לקללם בכך שלא יהיו בתי כנסיות, ולא נתן רשות ואמר מה טובו אוהליך) ביקש לומר שלא יהו להם בתי כנסיות ובתי מדרשות מה-טבו אלהיך יעקב, לא תשרה שכינה עליהם משפנתוך ישךאל, לא תהא מלכותן נמשכת בנחלים נפיו, לא יהא להם זיתים וכרמים כננת עלי נהר, לא יהא ריחן נודף פאהלים נטע ה', לא יהיו להם מלכים בעלי קומה פארזים עלי-מים, לא יהיה להם מלך בן מלך יגל-מים מדגליו, לא תהא מלכותן שולטת באומות ונרעו במים רפים, לא תהא עזה מלכותן ויגרם מאנג מלכו (מתרגמינן ותתקף מאנג שתהא מלכותו עזה) לא תהא אימת מלכותן ותנשא מלכותו.

אמר רבי אבא בר כהנא כולם (כל הברכות של בלעם) חזרו לקללה (כמו שהיה כוונתו מתחילה) חוץ מבתי כנסיות ומבתי מדרשות (שלא יפסקו מישראל לעולם). שנאמר ויחפץ ה' אלהיך לך את-הקללה לברכה כי אהבה ה' אלהיך, קללה, ולא קללות (אחת מן הקללות הפך לברכה, שלא חזרה לעולם, ולא כל הקללות לברכות שחזרו).

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מאי דכתיב נאמנים פצעי אוהב ונעתרות (נהפכות, כמו עתר שמהפך התבואה, כלומר נאמנים פצעי אוהב ונהפכות מנאמנות נשיקות שונא) נשיקות שונא, טובה קללה שקילל אחיה השילוני את ישראל, יותר מברכה שברכם בלעם הרשע. אחיה השילוני קילל את ישראל בקנה, שנאמר ויהפך ה' את-ישךאל פאשר יגוד הקנה במים... מה

הקיני מנשים פאהל תברך, נשים באהל מאן נינהו שרה רבקה רחל ולאה (שרה ורבקה דכתיב ויביאה יצחק האהלה שרה אמו... רחל ולאה דכתיב ויצא מאהל לאה ויבא באהל רחל). אורח ארעא למימר הכי (שאמרה דבורה ליעל שתהא ברוכה משרה ורבקה) אלא מעין (ברכת שרה) קאמר, הכי נמי מעין קאמר.

ופליגא (האי דמשנינן שם שלמה משמך 'מעין') דרב יוסי בר חוני, דאמר רב יוסי בר חוני בכל אדם מתקנא, חוץ מבנו ותלמידו, בנו (שאינו מקנא בו) משלמה (דקאמר ליה לדוד ייטב אלהים שם שלמה משמך). ותלמידו, איבעית אימא (דקאמר ליה לאליהו) ויהינא פי-שנים ברוחה עלי (ונתן לו אליהו ולא נתקנא בו) ואיבעית אימא ויסמך את-ידיו עליו ויצוהו נאע"ג דהקב"ה לא אמר ליה (למשה) אלא וסמכת את ידך עליו חדא, אזיל איהו וסמך תרתיו.

וישם ה' דבר בפיו בלעם רבי אלעזר אומר מלאך (שמסרו הקב"ה למלאך שלא יניחנו לקלל בתנחומא מפרש מלאך ישב לו בגרונו רצה לברך מניחו רצה לקללם בולמו ואינו מניחו) רבי יונתן אמר חכה (נתן בפיו בלעם שלא היה מניחו לקלל והיינו וישם בתנחומא מבואר מסמר של ברזל נתן בגרונו רצה לברך מניחו רצה לקללם בולמו ואינו מניחו. כתב הר"ף (פינטו) יש לדקדק מאחר שאין כחו של בלעם אלא לכיון הרגע שהקב"ה כועס בו והקב"ה עושה צדקה שבאותם הימים לא זעם א"כ למה הוצרך לתת חכה יניחנו ויקלל מאחר שאין בדבריו ממש... ומורי ז"ל פירש שלהיות כל הברכות חזרו לקללות כמו שהיה בלבו הנה הקב"ה צפה והביט שכל אותם קללות עתידין לבוא על ישראל ואילו לא נתן חכה לתוך פיו והיה מקללם אע"פ שלא היו באים אותם קללות מכחו כיון שלא זעם הקב"ה מ"מ היה נמשך חילול השם שיאמרו הדורות הבאים שקללתו עשתה רושם ומחמתו באו הקללות האלה לכך נתן בפיו חכה כדי שלא יוכל לקללם כלל. ול"נ שכוונת הקב"ה לתת חכה כדי שיתברכו ישראל מפני שונא כשארז"ל כל מה שאוכלים ישראל בעולם הזה הוא מברכותיו של בלעם אבל ברכות שבירכו האבות הם משומרים לע"ל דכתיב ואהבך וברכך ושמר ה' לך

אל (עושה עצמו אלוה לשון אחר מי שמחיה עצמו כלומר אוי להם לאותן בני אדם שמחייין ומעדנין עצמן בעולם הזה, ופורקין עול תורה מעל צוארם ומשמנין את עצמן) אמר רבי יוחנן אוי לה לאומה שתמצא (אוי לה לאומה שתהיה באותן הימים שיעלה על דעתה לעכב ישראל) בשעה שהקב"ה עושה פדיון לבניו, מי מטיל כסותו בין לביא ללביאה בשעה שנוקקין זה עם זה (לעכבן שלא יזדקקו זה לזה, דמסוכן הוא, כלומר, מי הוא שיכול לעכב את ישראל והקב"ה מכניסם).

וְצִיִּים (ספינות גדולות) מִיַּד פְּתִיִּים (רומים, כלומר אותן אומות שהביא הקב"ה בצים עתידין להרוג את כל האומות עד אשור, ומאשור ואילך מניחין אותן ומשעבדין בהם, ולעתיד קא מיירי) אמר רב ליבון אספיר (דכתים היינו מקום ששמו כך). וְעַנְוֵי אֲשׁוּר וְעַנְוֵי עֶבֶר עד אשור קמלי מיקטל מכאן (מאשור) ואילך משעבדי שיעבודי.

הִנְנִי הוֹלֵךְ לְעַמִּי לְכַה אֵינְעֲצֶךָ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָעָם הַזֶּה לְעַמְּךָ, עַמְּךָ לַעַם הַזֶּה מִיבְעֵי לִיה (שהשיא עצה לבלק שנכשלו בה ישראל, הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם)? אמר רבי אבא בר כהנא כאדם שמקלל את עצמו ותולה קללתו באחרים (וכך בלעם לא רצה לתלות שפלות זה בבלק שיהא הוא צריך לבקש עצה היאך יכשלו בה ישראל, אלא בישראל תלה השפלות, לומר שהן צריכין לעצה שיכשלו בה בני מואב, שלא תתקוף ידי מואב על ישראל, והיינו דכתיב אשר יעשה העם הזה לעמך, מפני רבי. ל"א תולה קללתו בחברו כלומר, שתלה הכתוב קללה במואב ולא רצה לכתוב כלפי ישראל כמו שאמר בלעם הרשע) אמר להם אלהיהם של אלו שונא זימה הוא, והם מתאווים לכלי פשתן, בוא ואשיאך עצה, עשה להן קלעים (אהלים של קלעים כמו שעושין בשוקים) והושיב בהן זונות, זקינה מבחוץ וילדה

קנה זה עומד במקום מים, וגזעו [דף קו ע"א] מחליף ושרשיו מרובין, ואפילו כל רוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו, אלא הוא הולך ובא עמהן, כיון שדוממו הרוחות עמד קנה במקומו. אבל בלעם הרשע ברכן בארו, מה ארו זה אינו עומד במקום מים (והאי דכתיב כארזים עלי מים שכינה היא דאמרה, איהו אמר כארזים כלומר שאין עומדין במקום מים, שכינה אמרה עלי מים, וכן כולחו מפרש באגדה בכהאי גזונא כנחלים נמיו הוא אמר כנחלים פוסקין לפעמים, יצאה בת קול אמרה נמיו, הוא אמר כגנות, אמרה בת קול עלי נהר, הוא אמר כאהלים יצאה בת קול ואמרה נטע ה') ושרשיו מועטין ואין גזעו מחליף, אפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו, כיון שנשבה בו רוח דרומית (קשה) מיד עוקרתו והופכתו על פניו. ולא עוד אלא שזכה קנה ליטול ממנו קולמוס לכתוב ממנו ספרי תורה נביאים וכתובים.

וַיֵּרָא אֶת-הַקִּינִי וַיִּשָּׂא מִשְׁלוֹ, אִמֵּר לוֹ בִלְעָם לִיתְרוֹ קִינִי, לֹא הִיִּית עִמָּנוּ בְּאוֹתָהּ עֲצָה (שגזר פרעה כל הבן הילוד היאורה, בתמיה, ודאי היית, כדלקמן) מי הושיבך אצל איתני עולם (שעתידים בניך לישב בלשכת הגזית, והיינו דכתיב איתן מושבך, וכי בין איתני עולם אתה יושב, מי הזקיך לך) והיינו דאמר רבי חייא בר אבא אמר רבי סימאי שלשה היו באותה עצה, אלו הן בלעם איוב ויתרו. בלעם שיעץ נהרג, איוב ששתק נידון ביסורין, ויתרו שברח זכו בני בניו לישב בלשכת הגזית, שנאמר וּמִשְׁפַּחֹת סִפְרִים יִשְׁבִּי וְעַבְדֵי תַרְעֵתִים שְׂמַעְתִּים שׁוֹכְתִים הִמָּה הַקִּינִים הַבָּאִים מִחַמַּת אָבִי בֵּית-דְרָכָב, וּכְתִיב וּבְנֵי קִינִי חָתָן מֹשֶׁה עָלוּ מֵעִיר הַתְּמָרִים.

וַיִּשָּׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר אוֹי מִי יַחְיֶה מִשְׁמֹן אֵל (כשמשים הקב"ה פדיון לעצמו ומשלם גמול לצדיקים לעתיד לבא, כך שמעתיו) אמר רבי שמעון בן לקיש אוי מי שמחיה עצמו בשם

מִרְפִּיּוֹן יָדַיִם (של תורה ומצות, והכי נמי רפידים רפיון ידים הוא, כלומר מפני שרפו ידים מן התורה בא עליהם עמלק).

אמר רבי יוחנן כל מקום שנאמר וישב אינו אלא לשון צער, שנאמר וישב ישראל בשטים ויחל העם לזנות אל-בנות מואב. וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען ויבא יוסף את-דבתם רעה אל-אביהם. ונאמר וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גשן... ויקרבו ימי-ישראל למות. וישב יהודה וישאל לכתוב איש תחת נפנו ותחת תאנתו, ויקם ה' ששן לשלמה את החד האדמי מזרע המלך הוא באדום.

ואת-מלכי מדן הרנו על-חלליהם... ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב. בלעם מאי בעי התם, אמר רבי יוחנן שהלך ליטול שכר עשרים וארבעה אלף שהפיל מישראל (שהרגו בעצתו, הלך ליטול מבלק ומזקני מדין). אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב היינו דאמרי אינשי גמלא אזלא למיבעי קרני (כך בלעם שאל שכר ונהרג) אודני דהוו ליה גזיון מיניה (התכו ממנו).

ואת-בלעם בן-בעור הקוסם (הרנו בני-ישראל בחרב אל-חלליהם) קוסם, נביא הוא? אמר רבי יוחנן בתחלה נביא ולבסוף (שנתן עיניו לקלל את ישראל ניטלה ממנו נבואה ונעשה...) קוסם. אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי, מסגני ושילמי הואי (אשת סגנים ושרים היתה) אייזן לגברי נגרי (זינתה למושכי חבל ספינה. ל"א נגרי חרשים).

נדף קו ע"ב] הרנו בני-ישראל בחרב אל-חלליהם (מיתות הרבה, משמע שתלאוהו והציתו אש תחת הצליבה, וחתכו ראשו ונפל לתוך האש, תלייה היינו חנק, חתיכת הראש הרג, כשנפל לארץ סקילה, כשנפל לאור היינו שריפה) אמר רב שקיימו בו ארבע מיתות, סקילה ושריפה הרג וחנק.

מבפנים, וימכרו להן כלי פשתן. עשה להן קלעים מהר שלג (שניר) עד בית הישימות, והושיב בהן זונות, זקינה מבחויז וילדה מבפנים, ובשעה שישראל אוכלין ושותין ושמהין ויוצאין לטייל בשוק, אומרת לו הזקינה אי אתה מבקש כלי פשתן, זקינה אומרת לו בשוה (דמי שוויו) וילדה אומרת לו בפחות (מכדי שוויו) שתים ושלוש פעמים. ואחר כך אומרת לו הרי את כבן בית, שב ברור לעצמך (כל תכשיטין שאתה רוצה). וצרצורי (נודות) של יין עמוני מונח אצלה, ועדיין לא נאסר יין של נכרים. אמרה לו רצונך שתשתה כוס של יין, כיון ששתה בער בו (שהיה משתכר ובוער בו יצר הרע). אמר לה השמיעי לי (הוי שומעת לתשמיש). הוציאה יראתה מתוך חיקה, אמרה לו עבוד לזה, אמר לה הלא יהודי אני. אמרה לו ומה איכפת לך, כלום מבקשים ממך אלא פיעור (כך היתה עבודתו של פעור, שמתריזין לפניו) ולא עוד אלא שאיני מנחתך עד שתכפור בתורת משה רבך, שנאמר הִמָּה בָּאוּ בְעַל-פְּעוֹר וַיִּזְוְרוּ לַפִּשֶׁת (סרו מדרכם והלכו אחר הבשת) וַיִּהְיוּ שְׂקוּצִים פְּאֻהֶבֶם (מתוך תאות אהבתם לזנות היו משוקצים, שכופרין בהקב"ה).

וישב ישראל בשטים, רבי אליעזר אומר שטים שמה, רבי יהושע אומר שנתעסקו בדברי שמות.

ותקראן (בגופו, ותקראן משמע לשון מקרה) לָעָם לְזִבְחֵי אֱלֹהֵיהֶן, רבי אליעזר אומר ערומות פגעו בהן (לשון מקרה ופגיעה, סנקו חליהם בגופו) רבי יהושע אומר שנעשו כולן בעלי קריין.

מאי לשון רפידים (אידי דלעיל איפליגו ביה ר' אליעזר ור' יהושע במשמעות דשטים, נקיט נמי רפידים דפליגי בה בכי האי גוונא) רבי אליעזר אומר רפידים שמה, רבי יהושע אומר שריפו עצמן מדברי תורה, שנאמר לֹא-הִפְנוּ אָבוֹת אֶל-בָּנִים (להטיב להם)

קו:

אמר רבי אמי אין תורתו של דואג אלא משפה ולחויץ.

ואמר רבי יצחק מאי דכתיב וַיִּרְאוּ צְדִיקִים וַיִּירְאוּ וְעָלְיוּ יִשְׁחָקוּ, בתחילה ייראו (הצדיקים) היו יראים שלא ילמד אדם ממעשיו של דואג, שהולך וחוטא ומצליח) ולבסוף (כשמת בחצי ימיו ושב גמולו בראשו) ישחקו.

ואמר רבי יצחק מאי דכתיב תִּיל בַּלַּע וַיִּקְאֲנוּ מִבִּטְנֵנוּ יוֹרִישָׁנוּ אֵל, אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע, ימות דואג. אמר לו חיל בלע ויקיאנו (המתן עד שתשכח תורתו ביאר המהרש"א חיל בלע ר"ל שהתורה שיש בו דרך בליעה בעלמא ולא דרך אכילה, 'יקיאנו' מאליו, דהיינו שישכח אותה קודם מותו, וקאמר ליה 'מבטנו יורישנו' דהיינו שיורישנו מגופו ע"י אחר כדלקמן שנזדמן לו מלאך אחד ששיכח תלמודו) אמר לפניו מבטנו יורישנו אל (אל תמתין לו עד שתשתכח, אלא תמהר ותשכיחנו).

ואמר רבי יצחק מאי דכתיב גַּם־אֵל יִתְצַן לְנִצְחָה. אמר הקב"ה לדוד ניתי דואג לעלמא דאתי. אמר לפניו גם אל יתצן (לשון נמילה והכיסה) לנצח.

מאי דכתיב יִחַתֵּן וַיִּסְתֶּן מֵאֵהֶל וְשֶׁרֶשֶׁד מֵאֲרֶץ חַיִּים סֵלָה, אמר הקב"ה לימרו שמעתא בי מדרשא (מאהל, זה בית המדרש) משמיה. אמר לפניו יחתך ויסחך מאהל. ליהוי ליה בנין רבנן, ושרשך מארץ חיים סלה (שורש שלו תכסח מארץ חיים, דלא להווי ליה בנין רבנן).

ואמר רבי יצחק מאי דכתיב אֵיָה סֵפֶר אֵיָה שְׁקָל אֵיָה סֵפֶר אֵת־הַמִּגְדָּלִים, 'איה ספר' כל אותיות שבתורה (שהיה בקי בחסירות ויתירות) 'איה שקל' ששוקל כל קלים וחמורים שבתורה (יודע לדרוש בקל וחומר) 'איה ספר' את המגדלים' שהיה סופר שלש מאות הלכות פסוקות במגדל הפורה באויר [מתג עליונה שלמעלה מן ה'ל' מפני מה כפופה למטה, לשון מורי ורבי מפי השמועה. ל"א

אמר ליה ההוא מינא לרבי חנינא מי שמיע לך, בלעם בר כמה הוה, אמר ליה מיכתב לא כתיב, אלא מדכתיב, אַנְשֵׁי דְקָמִים וּמְרָמָה לֹא־יִחַצְנוּ יְמֵיהֶם בר תלתין ותלת שנין או בר תלתין וארבע (ור' חנינא לית ליה דר' סימאי, דאמר לעיל שלשה היו באותה עצה דפרעה, בלעם ואיוב ויתרו, דלר' סימאי בלעם היה יותר מן מאתים ועשר שנים, דהא היה בעצת פרעה דכל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, דלר' סימאי כל אותן מאתים ועשר שנים שהיו ישראל בגלות מצרים עד מלחמת מדין היה בלעם). אמר ליה שפיר קאמרת, לדידי חזי לי פנקסיה דבלעם, והוה כתיב ביה בר תלתין ותלת שנין בלעם חגירא (תרגום של פיסח) כד קטיל יתיה פנחם ליסטאה (שר צבא, ואפילו קטליה אחר כל המלחמה נקראת על שמו).

אמר ליה מר בריה דרבינא לבריה בכולהו (מלכים והדיוטות) לא תפיש למדרש (לגנאי), לבר מבלעם הרשע, דכמה דמשכחת ביה דרוש ביה.

כתיב דואג וכתיב דוייג. אמר רבי יוחנן בתחילה יושב הקב"ה ודואג שמוא יצא זה לתרבות רעה, לאחר שיצא אמר ווי שיצא זה (לכך כתוב דוייג).

אמר רבי יצחק מאי דכתיב מֵהַתְּהִלָּל בְּרַעַה הַגְּבוּר תִּסְדֵּ אֵל כָּל־הַיּוֹם, אמר לו הקב"ה לדואג לא גבור בתורה אתה, מה תתהלל ברעה (למה תתהלל לספר לשון הרע על דוד) לא חסד אל נטוי עליך כל היום (לא חכם בתורה אתה (שמורה נקאלת חסד) דכתיב, ותורת חסד על לשונה)?

ואמר רבי יצחק מאי דכתיב וְלִרְשָׁעוֹ אָמַר אֱלֹהִים מֵהַלֵּךְ לְסִפְרֵ חֲקֵי. אמר לו הקב"ה לדואג הרשע מה לך לספר חקי, כשאתה מגיע לפרשת מרצחים (שהרג נוב) ופרשת מספרי לשון הרע מה אתה דורש בהם, וְתִשָּׂא בְרִיתִי עָלֶיךָ (ולא בלב).

אמר רבי אמי לא מת דואג עד ששכח תלמודו, שנאמר הוא ימות באין מוסר וברב אנלתו ישנה. רב אמר נצטרע, שנאמר הצמחה כל-זונה ממך, כתיב התם לצמתת, ומתרגמינן לחלוטין (ואנן תנן לשון חלוטין גבי מצורע) ותנן אין בין מוסגר ומוחלט אלא פריעה ופרימה.

אמר רבי יוחנן שלשה מלאכי חבלה נודמנו לו לדואג, אחד ששכח תלמודו, ואחד ששרף נשמתו, ואחד שפיזר עפרו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות.

ואמר ר' יוחנן דואג ואחיתופל לא ראו זה את זה, דואג בימי שאול ואחיתופל בימי דוד. ואמר רבי יוחנן דואג ואחיתופל לא חצו ימיהם. תניא נמי הכי אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם, כל שנותרו של דואג לא היו אלא שלשים וארבע, ושל אחיתופל אינן אלא שלשים ושלש.

ואמר רבי יוחנן בתחלה קרא דוד לאחיתופל רבו, ולבסוף קראו חבירו, ולבסוף קראו תלמידו. בתחלה קראו רבו ואתה אנש כערךי אלופי ומידעי, ולבסוף קראו חברו אשר יחדו נמתיק סוד בבית אלהים נהלך בקרנש, ולבסוף קראו תלמידו גם-איש שלומי אשר-בטחתי בו [דף קז ע"א] אוכל לחמי הנדיל עלי עקב.

אמר רב יהודה אמר רב לעולם אל יביא אדם עצמו לידי נסיון, שהרי דוד מלך ישראל הביא עצמו לידי נסיון ונכשל. אמר לפניו רבש"ע, מפני מה אומרים, אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב ואין אומרים אלהי דוד, אמר אינהו מינסו לי, ואת לא מינסית לי, אמר לפניו רבש"ע, בחנני ונסני, שנאמר בקנני תי ונסני... אמר מינסנא לך, ועבידנא מילתא בהדך, דלדידהו לא הודעתניהו ואילו אנא קא מודענא לך, דמנסנא לך בדבר ערוה. מיד ויתו לעת הערב ויקם דוד מעל

'במגדל הפורה באויר' הנכנס לארץ העמים, בשידה תיבה ומגדל אם הוא טמא אם לאו. ל"א שלש מאות הלכות במגדל הפורה באויר לעשות כישוף להעמיד מגדל באויר, כגון שלש מאות הלכות בנטיעות קשואין, דאמרן לעיל (פ"ה) ולמורי נראה דהכי גרסינן שלש מאות הלכות במגדל העומד באויר, ומשנה אחת באהלות (פ"ד מ"א) דמשתעי בהכי מגדל העומד באויר וטומאה בתוכה, כלים שבתוכו טמאים, וכן נראה לרבי.

אמר רבי ארבע מאה בעיית בעו דואג ואחיתופל במגדל הפורה באויר, ולא איפשט להו חד, אמר רבא רבותא למבעי בעיי (וללמוד תורה, רחמנא לבא בעי, דהא...) בשני דרב יהודה כולי תנויי בנזיקין (כל הגמ' שלהן לא הוה אלא בסדר נזיקין, שלא היו מרביין כל כך לדרוש) ואנן קא מתנינן טובא בעוקצין. וכי הוה מטי רב יהודה אשה שכובשת ירק בקדירה (לא אשכחתי במסכת עוקצין) ואמרי לה זיתים שכבשן בטרפיהן (עלין שלהן טהורין הזיתים, שאין נעשין להם בית יד להכניס להם טומאה) טהורים אמר הויות דרב ושמואל קא הוינא הכא (דלא הוה ידע מאי טעמא הן טהורין). ואנן קא מתנינן בעוקצין תלת סרי מתיבתא (שלש עשרה ישיבות שאנו עוסקין כולן במסכת עוקצין ויודעין אותה יפה, ואפילו הכי בהם היו חסידים יותר ממנו) ורב יהודה שליף מסאני ואתא מטרא, ואנן צוחינן וליכא דמשגח בן. אלא הקב"ה ליבא בעי, דכתיב ויהי יראה ללבב.

אמר רב משרשיא דואג ואחיתופל לא הוו סברי שמעתא (לא היו יודעין הלכה לפרשה כתקנה בטעמא). מתקיף לה מר זוטרא מאן דכתיב ביה 'איה ספר איה שקל איה ספר את המגדלים' ואת אמרת לא הוו סברי שמעתא? אלא, דלא הוה סלקא להו שמעתא אליבא דהלכתא (שלא זכו לקבוע הלכה כמותן) דכתיב סוד הו ליראיו.

קו.

דרש רבא מאי דכתיב כִּי־אֲנִי לְצַלַּע נֶכּוֹן (אותו צלע היה נכון לי) ומכאובי נִגְדִי תָמִיד ראויה היתה בת שבע בת אליעם לדוד מששת ימי בראשית, אלא שבאה אליו במכאוב. וכן תנא דבי רבי ישמעאל ראויה היתה לדוד בת שבע בת אליעם, אלא שאכלה פגה (שקפיץ את השעה לזקק על ידי עבירה).

דרש רבא מאי דכתיב וּבְצַלְעֵי שְׁמֹחוּ וּנְאֻסְפוּ נְאֻסְפוּ עָלַי גָּכִים (בעלי מומין, כמו פרעה נכה) וְלֹא יִדְעֵתִי (היו מלעיגים עלי ואני כלא יודע, ל"א ולא ידעתי לא הייתי יודע כשמלעיגים, כלומר פתאום בא עלי אותו עון, שלא ידעתי שניתן פתחון פה לביישני) קָרְעוּ וְלֹא־דָמוּ אָמַר דוד לפני הקב"ה רבש"ע, גלוי וידוע לפניך שאם היו קורעין בשרי לא היה דמי שותת. ולא עוד אלא בשעה שהם עוסקין בארבע מיתות בית דין פוסקין ממשנתן ואומרים לי דוד, הבא על אשת איש מיתתו במה, אמרתי להם הבא על אשת איש מיתתו בחנק, ויש לו חלק לעולם הבא, אבל המלכין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעולם הבא.

אמר רב יהודה אמר רב אפילו בשעת חלוי של דוד קיים שמנה עשרה עונות (לשמונה עשרה נשיו, שלא לעגנן) שנאמר יִגְעֵתִיו בְּאֲנַחְתִּי (אפילו בשעת אנחתי) אֲשַׁחֲהוּ בְּכָל־לַיְלָה, מִשְׁתִּי (תשמיש המטה ענין סחי ומאוס קרי ליה) בְּדַמְעָתִי עֲרִשֵׁי אֲמָסָה (שבשעת דמעתי אני ממאים את מטתי בתשמיש).

ואמר רב יהודה אמר רב בקש דוד לעבוד ע"ז שנאמר וַיְהִי דָוִד בָּא עַד־הָרֹאשׁ אֲשֶׁר־יִשְׁתַּחֲוֶה שָׁם לְאֱלֹהִים. ואין ראש אלא ע"ז, שנאמר הוּא צִלְמָא רֵאשֵׁה דִי־דִתְב טָב וְהִנֵּה לִקְרֵאתוּ חוּשֵׁי הָאֲרָכִי קְרוּעֵ פְתָנָתוּ וְאֲדַמָּה עַל־רֵאשׁוֹ, אמר לו לדוד יאמרו מלך שכמותך יעבוד ע"ז, אמר לו מלך שכמותי

מְשַׁכְּבוֹ... אמר רב יהודה שהפך משכבו של לילה למשכבו של יום (שהיה משמש מטתו ביום כדי שיהא שבע מתשמיש ולא יהרהר אחר אשה כל היום) ונתעלמה ממנו הלכה אבר קטן יש באדם, משביעו רעב, ומרעיבו שבע (המשביע אברו בתשמיש רעב ומרבה תאוה).

וַיִּתְהַלֵּךְ עַל־גֵּגַן בֵּית־הַפְּלִלְךָ וַיֵּרָא אִשָּׁה רַחֲצַת מַעַל הַגֵּגַן וְהָאִשָּׁה טוֹבַת מְרֹאָה מְאֹד, בת שבע הוה קא חייפא רישא תותי חלתא (כוורת), אתא שטן אידמי ליה כציפרתא, פתק ביה גירא (בכוורת, כלומר שהכה ושברה, ל"א פתחה שברה ונפתחה) פתקה לחלתא, איגליה וחזייה. מיד וַיִּשְׁלַח דָּוִד וַיִּדְרֹשׁ לָאִשָּׁה וַיֵּאמֶר הֲלוֹא־זֹאת בַּת־שֹׁבַע בַּת־אֱלִיעָם אִשְׁתִּי אֹרְיָה הַחַתָּי: וַיִּשְׁלַח דָּוִד מִלְאָכִים וַיִּקְחֶהָ וַתָּבוֹא אֵלָיו וַיִּשְׁכַּב עִמָּה וְהִיא מִתְקַדְּשֶׁת מִשְׁמָאֲתָהּ (אותה שעה פסק טומאתה, ולא בא עליה כשהיא נדה) וַתָּשָׁב אֶל־בֵּיתָהּ. והיינו דכתיב בְּחִנּוּתָא לְבִיּוֹ פְקַדְתָּ לַיְלָה (על מעשה לילה פקדתני אם אוכל לעמוד בנסיון של דבר עבירה) צָרְפְּתִנִי בַל־תִּמְצָא (חשבת לצרפני ולא מצאתני נקי) זְמַתִּי בַל־יִעֲבֹר־פָּנַי. אמר איכו זממא נפל בפומיה דמאן דסני לי (מי יתן והיה בפי רסן, ואפשר לעכב את דברי שלא אומר דבר זה של בחנני) ולא אמר כי הא מילתא.

דרש רבא מאי דכתיב לְמַנְצִיחַ לְדָוִד בְּהוֹ חֲסִיתִי אִיךְ תֵּאמְרוּ לְנַפְשִׁי נוֹדֵי תִרְכָּם צְפוּרָה, אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע, מחול לי על אותו עון, שלא יאמרו הר שבכם (מלך שלכם) צפור נדדתו (דעל ידי צפור נטרד, כדאמר אדמי ליה בצפור).

דרש רבא מאי דכתיב לָךְ לְבַדְּךָ חֲטָאתִי וְהִרְעֵ בְּעֵינַיִךְ עֲשִׂיתִי לְמַעַן תִּצְדַּק בְּדַבְּרֶיךָ תִּזְכָּה בְּשִׁפְטֶיךָ. אמר דוד לפני הקב"ה גליא וידיעא קמך דאי בעיא למכפייה ליצרי הוה כייפינא, אלא אמינא, דלא לימרו עבדא זכי למריה (העבד נצחו לאדוניו בתוכחתו).

ליה כל הכי נטרד ההוא גברא? אמר לו קבל עליך יסורין, קבל עליו.

אמר רב יהודה אמר רב ששה חדשים נצטרע דוד, ונסתלקה הימנו שכינה, ופירשו ממנו סנהדרין. נצטרע דכתיב תחטאני באזוב ואטהר תכבסני ומשלג אלבין, נסתלקה הימנו שכינה דכתיב השכיבה לי ששון ישעך ורוח נדיבה תסמכני, ופרשו ממנו סנהדרין דכתיב ישובו לי יראיך וידעי ערתיך...

ששה חדשים מנלן (טנטרע) דכתיב ותימים אשר מלך דוד על ישראל ארבעים שנה, [דף קז ע"ב] בחברון מלך שבע שנים ובירושלם מלך שלשים ושלש שנים, וכתיב בחברון מלך על יהודה שבע שנים וששה חדשים... (מדהכא חשיב להו ובאידיך קרא לא חשיב להו שמע מינה לא היה מלכותו שלימה, שנצטרע אותן ששה חדשים) והני ששה חדשים לא קחשיב, שמע מינה נצטרע.

אמר לפניו רבש"ע, מחול לי על אותו עון. מחול לך, עשה עמי אות לטובה ויראו שנאי ויבשו פיהם ה' עזרתני ונחמתני אמר ליה בחיך איני מודיע, אבל אני מודיע בחיי שלמה בנך. בשעה שבנה שלמה את בית המקדש ביקש להכניס ארון לבית קדשי הקדשים, דבקו שערים זה בזה. אמר עשרים וארבעה רגנות (בין תפלה תחנה ורנה איכא עשרים וארבע) ולא נענה. אמר שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד: מי זה מלך הכבוד ה' עזני ונבור ה' נבור מלחמה: שאו שערים ראשיכם ונשאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד ולא נענה, כיון שאמר ה' אליהם אל תשב פני משיחך זכרה לתסרי דניד עבדיך מיד נענה. באותה שעה נהפכו פני שונאי דוד כשולי קדירה, וידעו כל ישראל שמחל לו הקב"ה על אותו העון.

גחזי דכתיב ויבא אלישע דמשק להיכא אזול? אמר רבי יוחנן שהלך להחזיר גחזי בתשובה,

יהרגנו בנו (חסיד שכמותי הרגו בנו, ויהו מתרעמין על מדותיו של הקב"ה ונמצא שם שמים מתחלל בפרהסיא) מוטב יעבוד עבודה זרה (ואחלל את השם אני לבדי) ואל יתחלל שם שמים בפרהסיא (ולא יחללו אותו כל העם).

אמר (חושי הארכי לדוד) מאי טעמא קנסיבת יפת תואר (דאמו של אבשלום מעכה בת תלמי מלך גשור, ותפסה דוד במלחמה, דאין לומר בעבירה באה לו דהא כתיב רק בדבר אוריה החתי)? אמר ליה יפת תואר רחמנא שרייה. אמר ליה לא דרשת סמוכין, דסמיד ליה פיהתיה לאיש בן סורר ומורה, כל הנושא יפת תואר יש לו בן סורר ומורה.

דרש רבי דוסתאי דמן בירי למה דוד דומה לסוחר כותי (דרכו לפנות את סחורתו מעט מעט, להעמידה על דמים מועטים). אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע, שניאות מי יבין (מי יכול להשמר משגגות) אמר ליה (הקב"ה) שביקי לך (מחול לך), ומנסתרות נקני שביקי לך. גם מזידים (מזיד של פרהסיא) תשד עבדיך. שביקי לך. אל ימשלו בי אַז איתם, דלא לישתעו בי רבנן (והיינו אל ימשלו לשון משל, שלא ידרשו בחטאתי חכמי הדורות, ואז איתם) שביקי לך. ונקיתי מפשע רב שלא יכתב סרחוני (שתמחוק אותה פרשה מן המקרא, וישתכח הדבר לעולמים). אמר לו אי אפשר. ומה 'י שנמלתי משרי עומד וצווח כמה שנים, עד שבא יהושע והוספתי לו, שנאמר ויקרא משה להושע בן נון יהושע, כל הפרשה (שכתובה כבר, שעשית אותו חטא) כולה על אחת כמה וכמה (שלא תעקור). ונקיתי מפשע רב, אמר לפניו רבונו של עולם, מחול לי על אותו עון כולו! אמר כבר עתיד שלמה בנך לומר בחכמתו היתהתה איש אש בחיקו ויבגדיו לא תשרפנה: אם יתלך איש על הנחלים ורגליו לא תכנינה: פן תבא אל אשת רעהו לא ינקת כל הנגע בה אמר

שקבלת ממנו, מנעמן, סבור אתה לקנות דברים הללו להיותם לך שכר שמונה שרצים).

נעמן שר צבא מלך ארם היה מצורע. אמרה ליה ההיא רביתא דאישתבאי מארעא ישראל אי אזלת לגבי אלישע מסי לך, כי אתא אמר ליה זיל טבול בירדן, אמר ליה אחוכי קא מחייכת בי, אמרי ליה הנהו דהוו בהדיה מאי נפקא לך מינה, זיל נסי. אזל וטבל בירדנא, ואיתסי. אתא אייתי ליה כל הני דנקיט לא צבי לקבולי מיניה. גחזי איפטר מקמיה אלישע, אזל שקל מאי דשקל, ואפקיד (הפקיד את מה שנטל צמקוס כלסו, כדי שלא ידע אלשע על כך). כי אתא חזייה אלישע לצרעת דהוה פרחא עלויה רישיה. אמר ליה רשע, הגיע עת ליטול שכר שמנה שרצים, וצרעת נעמן תדבק בך ויבזרעך לעולם ויצא מלפניו מצרע פשלג וארבעה אנשים הוו מצרעים פתח השער אמר רבי יוחנן גחזי ושלשה בניו (כל"ע צנו מה חטאו).

יהושע בן פרחיה מאי היא? כדקטלינהו ינאי מלכא לרבנן, אזל יהושע בן פרחיה וישו לאלכסנדריא של מצרים. כי הוה שלמא (צין ינאי לחכמים) שלח ליה שמעון בן שטח (אחי אשתו של ינאי המלך, והוא לא ברח) מיני ירושלים עיר הקדש ליכי אלכסנדריה של מצרים אחותי, בעלי (היינו יהושע בן פרחיה) שרוי בתוכך ואנכי יושבת שוממה. קם אתא ואתרמי ליה ההוא אושפיזא, עבדו ליה יקרא טובא. אמר כמה יפה אכסניא זו, אמר ליה רבי, עיניה טרוטות (עגולות). אמר ליה רשע, בכך אתה עוסק, אפיק ארבע מאה שיפורי ושמתיה. אתא לקמיה כמה זימנין, אמר ליה קבלן, לא הוי קא משגח בית. יומא חד הוה קא קרי קריאת שמע, אתא לקמיה. סבר לקבולי, אחוי ליה (ר' יהושע בן פרחיה) בידיה (דלקבלוהי). הוא סבר מידחא דחי לי, אזל זקף לבינתא והשתחוה לה, אמר ליה הדר בך, אמר ליה כך מקובלני ממך כל

ולא חזר, אמר לו חזור בך, אמר לו כך מקובלני ממך החוטא ומחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה. מאי עבד? איכא דאמרי אבן שואבת (מגבהת מתכת בלא נגיעה לעז"י רש"י מגנט ועל ידי אותה אבן העמיד באויר) תלה לחטאת (עגלים שעשה) ירבעם, והעמידה בין שמים לארץ. ואיכא דאמרי שם חקק בפיה והיתה מכרזת ואומרת אנכי ולא יהיה לך. ואיכא דאמרי רבנן דחה מקמיה (התלמידים דחה משיבתו של אלישע) שנאמר ויאמרו בני הנביאים אל-אלישע הנה-נא המקום אשר אנחנו ישבים שם לפניה צר ממונו מכלל דעד השתא לא הוו צר.

תנו רבנן לעולם תהא שמואל דוחה וימין מקרבת (ביאר היד רמה דהיינו שתהא מדת קירוב גדולה ממדת דחיה, ולכן נקט גבי קירוב ימין, וגבי דחיה שמואל. המהרש"א ביאר תלה הדחיה בשמואל והקירוב בימין שבכל מקום השמואל רמו למדת הדין והימין לרחמים וז"ש תהא שמואל שהוא מדת הדין דוחה והימין שהם הרחמים יקרב. ואמר לא כאלישע שדחפו לגחזי בב' ידים דהיינו שהפך גם הרחמים לרוגז). לא כאלישע שדחפו לגחזי בשתי ידים, ולא כיהושע בן פרחיה שדחפו ליש"ו הנוצרי בשתי ידיו. גחזי, דכתיב (ללאחר שריפא אלשע את נעמן מלכעסו, שרצה לתת לאלשע מנחה, ואלשע סירב. ולאחר מכן בא גיחזי אל נעמן, וסיקר ואמר שאלשע שלחו סיקח ממנו ככר כסף ושתי חליפות צגים) ויאמר נעמן הוואל (הסבט לי שאכן אלשע שלמד) קח פכרים ויפרץבו (הפציר בו גיחזי שיתן לו) ויצר פכרים פסף. ויאמר אליו אלישע מאין גחזי ויאמר לא-הלך עבדך אנה ואנה ויאמר אליו לא-לבי הלך כאשר הפך איש מעל מרפבתו לקראתך הילת לקחת את-הכסף ולקחת בגדים וזיתים וכרמים וצאן ובקר ועבדים ושפחות, ומי שקל כולי האי, כסף ובגדים הוא דשקל? אמר רבי יצחק באותה שעה היה אלישע יושב ודורש בשמונה שרצים (אמר לו הגיע עת ליטול שכר פרק שמונה שרצים שעסקתי... ולחכי כתב בהאי קרא שמנה דברים כנגד אותו פרק, כלומר, בכסף ובגדים

חלק לעה"ב, שנאמר וְאֲנָשֵׁי סֹדִים רָעִים וְחַטָּאִים לְה' מְאֹד רָעִים בעוה"ז, וְחַטָּאִים לעוה"ב, אבל עומדין בדין. רבי נחמיה אומר אלו ואלו (אנשי דור המבול, ואנשי סדום) אין עומדין בדין, שנאמר עַל-כֵּן לֹא-יִקְמוּ דָרָךְ קַח עִ"א רָשָׁעִים בְּמִשְׁפַּט וְחַטָּאִים בְּעֵדֶת צְדִיקִים. 'על כן לא יקומו רשעים במשפט' זה דור המבול (דכתיב בהו כי רבה רעת האדם 'חטאים' אנשי סדום דכתיב בהו רעים וחטאים) וחטאים בעדת צדיקים אלו אנשי סדום. אמרו לו אינם עומדין בעדת צדיקים, אבל עומדין בעדת רשעים. מַרְגְּלִים (סיכושלמי ל"א גי'ס מ'ג'ל'ס) אין להם חלק לעה"ב, שנאמר וַיִּמְתּוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצְאֵי דְבַת-הָאָרֶץ רָעָה בַּמִּגְפָּה לִפְנֵי ה'. 'זימתו' בעולם הזה, 'במגפה' לעוה"ב. דור המדבר אין להם חלק לעוה"ב, ואין עומדין בדין, שנאמר בַּמִּדְבָּר הִנֵּה יִתְמוּ וְשָׁם יִמְתּוּ דְבָרֵי ר"ע. רבי אליעזר אומר עליהם הוא אומר אֲסֹפּוּ-לִי חֲסִידֵי כְרִיתִי בְרִיתִי עָלֵי-זָבַח. עֵדֶת קֶרַח אינה עתידה לעלות, שנאמר וְהִכַּסְתָּ עֲלֵיהֶם הָאָרֶץ בעוה"ז, וַיֵּאבְדּוּ מִתּוֹךְ הַקְּהָל לעוה"ב, דברי ר"ע, רבי אליעזר אומר עליהם הוא אומר ה' מְמִית וּמְחַיֶּה מוֹרְדֵי שְׁאוֹל וַיַּעַל.

(גמרא) תנו רבנן דור המבול אין להם חלק לעוה"ב, שנאמר וַיִּמַּח אֶת-כָּל-הַיְקוּמוֹ אֲשֶׁרוֹ עַל-פְּנֵי הָאָרֶץ זֵימַח אֶת כָּל הַיְקוּמוֹ בעוה"ז 'זימחו מן הארץ' לעוה"ב, דברי ר"ע. רבי יהודה בן בתירא אומר לא חיין ולא נדונין, שנאמר לֹא-יָדוֹן רוּחִי בְּאָדָם לְעֵלָם לא דין ולא רוח, דבר אחר לא ידון רוחי שלא תהא נשמטין חוזרת לנדנה. רבי מנחם בר יוסף אומר אפילו בשעה שהקב"ה מחזיר נשמות לפגרים מתים נשמטין קשה להם בגיהנם (נשמט עצמן שרפתן, דכתיב רוחכם אש תאכלכם) שנאמר תִּהְיוּ חֲשָׁשׁ תִּלְדוּ קֶשׁ רוּחְכֶם אֲשֶׁר תֹּאכְלֶכֶם.

תנו רבנן דור המבול לא נתגאו אלא בשביל טובה שהשפיע להם הקב"ה, ומה כתיב בהם

החוטא ומחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה. ואמר מר ישו כישף והסית והדיח את ישראל.

תניא, אמר רבי שמעון בן אלעזר יצר (תאותו), אם מרחיקה ממנו לגמרי ממעט ישיבת עולם, ואם מקרבה לגמרי בא לידי איסור שאינו יכול לכבוש יצרו מדבר עבירה) תינוק ואשה (דעתן קלה ואם תדחה אותם מטרדן מן העולם) תהא שמאל דוחה וימין מקרבת.

תנו רבנן שלשה חלאים חלה (חד) אלישע, אחד שגירה דובים בתינוקות, ואחד שדחפו לגחזי בשתי ידיים. ואחד שמת בו, שנאמר וְאֵלִישָׁע חָלָה אֶת-חֲלָיו (תרו) אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ (תלת).

עד אברהם לא היה זקנה, כל דחזי לאברהם אמר האי יצחק, כל דחזי ליצחק אמר האי אברהם, בעא אברהם רחמי דליהוי ליה זקנה, שנאמר וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בְיָמָיו.

עד יעקב לא הוה חולשא, בעא רחמי והוה חולשא (כדי שיהא פנאי לבניו לבא כל אחד ואחד ממקומו להיות עליו בשעת מיתה, שכיון שרואין שנפל למטה יודעין שימות ומתקבצין ובאין) שנאמר וַיֵּאמֶר לְיוֹסֵף הִנֵּה אָבִידָה חֲלָה.

עד אלישע לא הוה איניש חליש דמיתפח (מתרפא) ואתא אלישע ובעא רחמי ואיתפח, שנאמר וְאֵלִישָׁע חָלָה אֶת-חֲלָיו אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ.

משנה דור המבול אין להם חלק לעוה"ב, ואין עומדין בדין, שנאמר לֹא-יָדוֹן רוּחִי בְּאָדָם לְעֵלָם, לא דין (שאין עומדין בדין) ולא רוח (ואין להם רוח להיות עם הצדיקים, שיש להם חלק). דור הפלגה אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר וַיִּפֹּץ ה' אֶתֶם מִשָּׁם עַל-פְּנֵי כָל-הָאָרֶץ, 'ויפיץ ה' אתם' בעולם הזה, וּמִשָּׁם הִפִּיצָם ה' לְעוֹלָם הַבָּא. אנשי סדום אין להם

קזו.

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְנֹחַ קַח לְךָ בָּשָׂר כָּל־בְּשָׂר בָּא לְפָנָי.
אמר רבי יוחנן בא וראה כמה גדול כחה של
חמם, שהרי דור המבול עברו על הכל ולא
נחתם עליהם גזר דינם עד שפשטו ידיהם
בגזל, שנאמר כִּי־מָלְאָה הָאָרֶץ חָמָס מִפְּנֵיהֶם
וְהִנְנִי מַשְׁחִיתָם אֶת־הָאָרֶץ. וכתוב הַחָמָס קָם
לְמַטֵּה־רָשָׁע וְלֹא־מֵהֶם וְלֹא מִהֲמוֹנָם וְלֹא
מִהֲמָהֶם וְלֹא־נָתַתָּ בָּהֶם, אמר רבי אלעזר
מלמד שזקף (החמם את) עצמו כמקל (זהו למטה
רשע) ועמד לפני הקב"ה, ואמר לפניו רבש"ע,
לא מהם (אין תועלת לא בהם...) ולא
מהמונם ולא מהמהם (משאם) ולא נה בהם
(התכתשות, מאמצים רבים, התחבטות).

תנא דבי רבי ישמעאל אף על נח נחתך גזר
דין, אלא שמצא חן בעיני ה', שנאמר נַחֲמַתִּי
כִּי עָשִׂיתָם (וסמך ליה) וְנָח מִצָּא חֵן בְּעֵינַי ה'.

וַיִּנָּחֵם ה' כִּי־עָשָׂה אֶת־הָאָדָם בָּאָרֶץ, כי אתא
רב דימי אמר, אמר הקב"ה, יפה עשיתי
שתקנתי להם קברות בארץ (שאיבדתי דרך
רשעים כזה). מאי משמע? כתיב הכא וַיִּנָּחֵם
ה' וכתוב התם וַיִּנָּחֵם אוֹתָם וַיְדַבֵּר עַל־לִבָּם.
וַאִיבֵא דַאֲמַרִי לא יפה עשיתי (דאפשר היו
חוזרין) שתקנתי להם קברות בארץ כתיב
הכא וינחם וכתוב התם וַיִּנָּחֵם ה' עַל־הַרְרָה
אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לְעָמוֹ.

אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה
בְּדֹרֹתָיו אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בְּדוֹרוֹתָיו, ולא
בדורות אחרים. וריש לקיש אמר בדורותיו,
כל שכן בדורות אחרים (אילו הוה בדורות
אחרים היה צדיק יותר).

אמר רבי חנינא, משל דרבי יוחנן למה הדבר
דומה לחבית של יין שהיתה מונחת במרתף
של חומץ, במקומה ריחה נודף, שלא במקומה
אין ריחה נודף.

אמר רבי אושעיא משל דריש לקיש למה
הדבר דומה לצלוחית של פליטון (בושם
שריחו נודף, ואינו אפרסמון) שהיתה מונחת

בְּתֵיחָם שְׁלוֹם מִפְּחָד וְלֹא שָׁבַט אֶלּוֹת עֲלֵיהֶם,
וכתיב שוֹרוֹ עֶבֶר וְלֹא יִגְעַל תְּפַלֵּט פָּרְתּוֹ וְלֹא
תִשְׁכַּל, וכתוב יִשְׁלַחוּ כְּצֹאן עֲוִילֵיהֶם
וַיִּלְדִּייהֶם יִרְקְדוּן, וכתוב יִשְׂאוּ כְּתֹף וְכַנּוֹר
וַיִּשְׁמְחוּ לְקוֹל עוֹגֵב, וכתוב יִכְלוּ יְמֵיהֶם בְּטוֹב
וְשִׁנֵּיהֶם בְּנֻעִימִים, וכתוב וּבְרַנֵּעַ שְׂאוֹל יִחַתּוּ,
והיא גרמה שאמרו לָאֵל סוֹר מִמֶּנּוּ וְדַעַת
דְּרַכֵּיךָ לֹא תִפְצְנּוּ: מַה־שֵּׁנִי כִּי־נַעֲבָדְנּוּ
וּמַה־נֹּעִיל כִּי נִפְנַע־בּוֹ, אמרו כלום צריכין
אנו לו אלא לטיפה של גשמים יש לנו נהרות
ומעינות שאנו מסתפקין מהן. אמר הקב"ה
בטובה שהשפעתני להן בה מכעיסין אותי
ובה אני דן אותם, שנאמר וְאֲנִי הִנְנִי מֵבִיא
אֶת־הַמַּבּוּל מֵיָם.

רבי יוסי אמר דור המבול לא נתגאו אלא
בשביל גלגל העין (שרואין טובתן שלימה,
והיו גובהין עיניהם ומנאפין אחר עיניהם)
שדומה למים שנאמר וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים מִכָּל
אֲשֶׁר בָּחֲרוּ לְפִיכֶךְ הֵן אוֹתָן בְּמִים שְׂדוּמָה
לְגַלְגַל הָעַיִן (מעינות שנובעין ממקום קטן
כמו עין) שנאמר נִבְקַעוּ כָּל־מַעֲיֵנֹת תְּהוֹם
רַבָּה וְאֶרְבַּת הַשָּׁמַיִם נִפְתְּחוּ.

אמר רבי יוחנן דור המבול ברבה קלקלו,
וברבה נידונו. ברבה קלקלו שנאמר וַיֵּרָא ה' **כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם**, וברבה נידונו שנאמר
כָּל־מַעֲיֵנֹת תְּהוֹם רַבָּה. אמר רבי יוחנן שלשה
נשתיירו מהם בלועה דגדר, וחמי טבריא,
ועיניא רבתי דבירם.

כִּי־הִשְׁחִית כָּל־בָּשָׂר אֶת־דַּרְכּוֹ עַל־הָאָרֶץ,
אמר רבי יוחנן מלמד שהרביעו בהמה על
חיה, וחיה על בהמה, והכל על אדם, ואדם
על הכל. אמר רבי אבא בר כהנא וכולם
חזרו (להזדווג עם מיניהם) חוץ מתושלמי
[עוף הוא, שאוחז עדיין תרבות רעה שמזדווג
עם הכל, תושלמי עוף אחד, ובמסכת חולין
(סכ:)] גבי שמונה ספיקות איתא והרנוגא
תושלמי ומרדא, ודרכו של אותו עוף להרביע
[כל הבריות].

להם דברים שהם קשים כלפידים, והיו מבזין אותן, אמרו לו זקן, תיבה זו למה, אמר להם הקב"ה מביא עליכם את המבול. אמרו מבול של מה, אם מבול של אש יש לנו דבר אחר ועליתה שמה (אין אש שולט בה) ואם של מים הוא מביא, אם מן הארץ הוא מביא יש לנו עששיות של ברזל שאנו מחפין בהם את הארץ, ואם מן השמים הוא מביא, יש לנו דבר ועקב שמו, ואמרי לה עקש שמו. אמר להם הוא מביא מבין עקבי רגליכם (בשכבת זרע שלכם יכול למחות אתכם, ל"א מבין עקבי רגליכם מן הרגל יוציא ממש מים אם היה רוצה, ואי אפשר לכפות רגליכם בעששיות) שנאמר נִכּוֹן לְמוֹעֲדֵי רָגְלִי.

תניא מימי המבול קשים כשכבת זרע (רותחין ועבין) שנאמר נכוין למועדי רגל.

אמר רב חסדא ברותחין קלקלו בעבירה, וברותחין נידונו. כתיב הכא וַיִּשְׁפּוּ הַמַּיִם, וכתיב התם וַתִּמַּת הַמַּלְאָךְ שְׂכָכָה (נחה מרתחו, הכי נמי מים נחו מרותחין).

וַיְהִי לְשִׁבְעַת הַיָּמִים וַיְמִי הַמַּבּוּל הָיָה עַל-הָאָרֶץ, מה טיבם של שבעת הימים, אמר רב אלו ימי אבילות של מתושלח. ללמדך שהספדן של צדיקים מעכבין את הפורענות לבא. דבר אחר לשבעת ששינה עליהם הקב"ה סדר בראשית (והיינו לשבעת הימים סדר שבעת ימי בראשית שינה להם) שהיתה חמה יוצאת ממערב ושוקעת במזרח. דבר אחר שקבע להם הקב"ה זמן גדול, ואחר כך זמן קטן (בתחילה אמר להן והיו ימיו מאה ועשרים שנה, כשעבר זמן זה ולא שבו לטובה חזר וקבע להם זמן קטן). דבר אחר לשבעת הימים שהטעימם מעין העולם הבא, כדי שידעו מה טובה מנעו מהן.

מִפְּלֹ הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה תִּקַּח-לָךְ שִׁבְעָה שְׂבָעָה אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ, אישות לבהמה מי אית לה (נקבה אחת נשכבת לכמה זכרים ואין זו

במקום הטנופת, במקומה ריחה נודף וכל שכן במקום הבוסם.

וַיִּמַח אֶת-כָּל-הַיְקוּמוֹ אֲשֶׁרוֹ עַל-פְּנֵי הָאֲדָמָה, אם אדם חטא, בהמה מה חטאה תנא משום רבי יהושע בן קרחה משל לאדם שעשה חופה לבנו, והתקין מכל מיני סעודה. לימים מת בנו, עמד ופזר את חופתו. אמר, כלום עשיתי אלא בשביל בני, עכשיו שמת חופה למה לי, אף הקב"ה אמר כלום בראתי בהמה וחייה אלא בשביל אדם, עכשיו שאדם חוטא בהמה וחייה למה לי.

מִפְּלֹ אֲשֶׁר בְּחֶרֶבָה מָתוּ וְלֹא דָגִים שָׁבִים.

דרש רבי יוסי דמן קסרי מאי דכתיב קל-הוא על-פני-מים תקלל חלקתם בארץ, מלמד שהיה נח הצדיק מוכיח בהם ואומר להם עשו תשובה, ואם לאו הקב"ה מביא עליכם את המבול, ומקפה (מציף) נבלתכם על המים כזיקין (נודות) שנאמר קל הוא על פני מים, ולא עוד אלא שלוקחין מהם קללה לכל באי עולם, שנאמר תקלל חלקתם בארץ. (המשך הפסוק) לֹא-יִפְגַּה הַרְדֵּף פְּרָמִים מַלְמַד שֶׁהָיוּ מַפְנִים דֶּרֶךְ כְּרָמִים (הולכים בדרך משוגעת, כמו הלך שנתוך הכרמים שיט זה קוליס). אמר לו (בני לוחו לנח) ומי מעכב (שאינו עושה אם יש בידו כח לעשות כך) אמר להם פרידה אחת יש לי להוציא מכם (מתושלח הצדיק ימות קודם, ולא יהיה נדון עמכם). [דף קח ע"ב] אם כן לא נפנה דרך כרמים (כלומר לא נסור ולא נפנה את דרך הכרמים, אלא כל שעה נלך בהם, כלומר, אם כן לא נלך דרך כבושה ולא נחזור מסורינו אלא נלך ונקלקל השורה, דרכים משובשים בקוצים וברקנים כעין שבילי כרמים).

דרש רבא מאי דכתיב לְפִיד בּוּז לְעִשְׂתּוֹת (כמו עשתונות, שיושבין שאנן וחושבין מחשבות רעות) שאנן נִכּוֹן לְמוֹעֲדֵי רָגְלִי, מלמד שהיה נח הצדיק מוכיח אותם, ואמר

קזו:

וַיִּשְׁלַח אֶת־הַיּוֹנָה מֵאֶתְנֶן לְרֹאוֹת הַקָּלֹף הַפְּנִים
(גבי עורב לא כתיב מאתו...) אמר רבי
ירמיה מכאן שדירתן של עופות טהורים עם
הצדיקים (כלומר, הנאה הוא שדרים אצלם,
שמכירים בצדיקים, כדאמרינן בדוכתי
אחריתא).

וְהָנָה עַל־הַזֵּית טָרַף בְּפִיָּהּ (בפיה היתה
שואלת מזון טרף של זית) אמר רבי אלעזר
אמרה יונה לפני הקב"ה רבש"ע, יהיו
מזונותי מרורים כזית ומסורים בידך, ואל יהיו
מתוקים כדבש ומסורים ביד בשר ודם. מאי
משמע דהאי טרף לישנא דמזוני הוא דכתיב
הַטְרִיפְנִי לַחֵם חֶקְיִי.

לְמַשְׁפַּחְתֵּיהֶם יֵצְאוּ מִן־הַתְּבָה (אלמא כל חד
וחד בפני עצמו היה ולא היו אוכלין כולם
באבוס אחד, אלא משפחות משפחות היו
שרויין) אמר רבי יוחנן למשפחותם, ולא הם.

אמר רב חנא בר ביזנא אמר ליה אליעזר
(עבד אברהם) לשם רבא (גדול, בנו של נח)
כתיב 'למשפחתיהם יצאו מן התבה' אתון
היכן הויתון (היאך הייתם יכולין להכין
עניניהם בכך לעשות לכל בריה ובריה
חפצה) אמר ליה צער גדול היה לנו בתיבה,
בריה שדרכה להאכילה ביום האכלנוה ביום,
שדרכה להאכילה בלילה האכלנוה בלילה.
האי זקיתא (שם בריה) לא הוה ידע אבא מה
אכלה. יומא חד הוה יתיב וקא פאלי (מחתך)
רמונא, נפל תולעתא מינה אכלה, מיכן
ואילך הוה גביל לה חיזרא (סובין צמיס) כי
מתלע אכלה.

(עוד סיפר סס לאליעזר) אריא אישתא זינתיה
[חמה אחזתו וזנהו (כ"ל להמולי גסם שלא ילמדך
למאכל) ולא היה חושש לדרום משאר בהמות]
דאמר רב לא בציר משיתא, ולא טפי
מתריסר זינא אישתא (אין לך חמה קלה
שלא תהא חמימותו יכולה לזונו ששת ימים
שלא ימות בלא מאכל, ואין לך חמה שיכולה
לזון יותר משנים עשר ימים בלי מאכל

אישות)? אמר רבי שמואל בר נחמני אמר
רבי יונתן מאותם שלא נעבדה בהם עבירה
(שלא נזקקו אלא לבן זוגם). מנא ידע? אמר
רב חסדא שהעבירן לפני התיבה, כל
שהתיבה קולטתו בידוע שלא נעבדה בהם
עבירה, וכל שאין התיבה קולטתו בידוע
שנעבדה בה עבירה. רבי אבהו אמר מאותן
הבאין מאיליהן.

עֲשֵׂה לְךָ תְּבַת עֲצֵי־גֶפֶר, מאי גופר? אמר רב
אדא, אמרי דבי רבי שילא זו מבליגה (עץ
הוא) ואמרי לה גולמיש.

צָהָרוּ תַעֲשֶׂה לְתַבָּה, אמר רבי יוחנן אמר לו
הקב"ה לנח קבע בה אבנים טובות
ומרגליות, כדי שיהיו מאירות לכם כצהרים.
וְאֶל־אִמְהָ תְּכַלְכְּנָה מִלְמַעְלָה דְּבַחְכִּי הוּא
דקיימא. תַּחְתֵּימָּ שְׁנַיִם וְשְׁלֹשִׁים תַּעֲשֶׂה, תנא
תחתיים לזבל, אמצעיים לבהמה, עליונים
לאדם.

וַיִּשְׁלַח אֶת־הָעֶרֶב, אמר ריש לקיש תשובה
ניצחת השיבו עורב לנח, אמר לו רבך
שונאני ואתה שנאתני. רבך שונאני מן
הטהורין שבעה, מן הטמאים שנים. ואתה
שנאתני שאתה מניח ממין שבעה ושולח
ממין שנים, אם פוגע בי שר חמה או שר
צנה לא נמצא עולם חסר בריה אחת, או
שמוא לאשתי אתה צריך, אמר לו רשע
במותר לי (אפילו באשתי) נאסר לי, בנאסר
לי לא כל שכנ. ומנלן דנאסרו, דכתיב וּבָאֵת
אֶל־הַתְּבָה אַתָּה וּבְנֶיךָ וְאִשְׁתֶּךָ וְנִשְׂי־בְנֶיךָ
אַתָּה, וכתיב צָא מִן־הַתְּבָה אַתָּה וְאִשְׁתֶּךָ
וּבְנֶיךָ וְנִשְׂי־בְנֶיךָ אַתָּה, ואמר רבי יוחנן מיכן
אמרו שנאסרו בתשמיש המטה.

תנו רבנן שלשה שמשו בתיבה, וכולם לקו
כלב, ועורב, וחם. כלב נקשר (ביאר הבן יהוידע
שאחרי הבעילה אינו יכול להישמט מהבהמה ובעי"ז
פירש חיד רמה, ועוד פירש בעניין אחר שנקשר
בשלשלת שלא יזיק) עורב רק (רוקק זרע מפיו
לפיה של נקבה) חם לקה בעורו [שיצא ממנו
כוש (שעורו שחור)].

דהוה שדי עפרא הוו חרבי, גילי הוו גירי, בדוק ואשכחו הכי. הוה מחוזא דלא הוו קא יכלי ליה למיכבשיה, שדו מההוא עפרא עליה וכבשוה. עיילוהו לבי גנזא, אמרי שקול דניחא לך, מלייה לסיפטא דהבא. כי הדר אתא אמרו ליה הנך דיורי (אותן בני הכפרים) מאי אמטית לבי מלכא, אמר להו מאי דשקלי מהכא אמטאי להתם. שקלי אינהו, אמטו להתם, קטלינהו להנך דיורי (אותן בני הכפרים).

דור הפלגה אין להם חלק לעולם הבא... מאי עבוד, אמרי דבי רבי שילא נבנה מגדל ונעלה לרקיע, ונכה אותו בקרדומות, כדי שיזוכו מימיו, מחכו עלה במערבא אם כן ליבנו אחד בטורא (אם כן שבנו כדי לעלות לרקיע, למה בנו אותו בבקעה, היה להם לבנות על אחד ההרים) אלא אמר רבי ירמיה בר אלעזר נחלקו לשלש כיתות, אחת אומרת נעלה ונשב שם (מוכא באותיות דר"ע כמלאכי השרת כדי שיהיו מושבינו בעליונים וכתחתונים) ואחת אומרת נעלה ונעבוד ע"ז, ואחת אומרת נעלה ונעשה מלחמה. זו שאומרת נעלה ונשב שם הפיצם ה' (פיזרם בכל העולם) וזו שאומרת נעלה ונעשה מלחמה נעשו קופים ורוחות (בלי גוף וצורה) ושידים (יש להם צורת אדם ואוכלין ושותין כבני אדם) ולילין (צורת אדם אלא שיש להם כנפים, במסכת נדה (כד:)) וזו שאומרת נעלה ונעבוד ע"ז פיישם כלל ה' שפית כל-הארץ (בלבל לשונם כדי שלא יהא אחד מכוון לדעת חבירו לעבוד ע"ז).

תניא, רבי נתן אומר כולם לשם ע"ז נתכוונו, כתיב הכא ונעשה לנו שם, וכתיב התם וישם אלילים אחרים לא תזכירו, מה להלן ע"ז אף כאן ע"ז.

אמר רבי יוחנן מגדל, שלישי (של מעלה) נשרף, שלישי נבלע (נבלעו יסודותיה משוקעת היא בקרקע עד שלישי) שלישי

ומשתה כל שהוא. ואית דגרסי לא פחות משיתא ירחי, ולא טפי מתריסר זנתא אשתא, ואארי קאי, כלומר לא פחות מששה חדשים ולא יותר משנים עשר חדשים, ולא נהירא לי).

אורשינה (עוף ושמו חול בלשון המקרא, ואינו מת לעולם) אשכחינה אבא דגני בספנא דתיבותא (בחדר ספון ומתוקן לו). אמר ליה לא בעית מזוני, אמר ליה חזיתך דהות טרידא, אמינא לא אצערך. אמר ליה יהא רעוא דלא תמות, שנאמר ואמר עם-קניי אגוע וכחול ארבה ימים.

אמר רב חנה בר לואי אמר שם רבא לאליעזר, כי אתו עלייכו מלכי מזרח ומערב אתון היכי עבידיתו, אמר ליה אייתי הקב"ה לאברהם, ואותביה מימיניה, והוה שדינן עפרא והוו חרבי, גילי והוי גירי, שנאמר לךוד מזמור נאם הו לאדני שב לימיני עד-אשית איביך תדם לרגליך, וכתיב מי העיר ממזרח צדק יקראו לרגלו ותן לפניו גוים ומלכים ירד ותן כעפר חרבו כקש נהף קשתו (ממזרח זה אברהם שבא מארם נהרים, שהוא במזרח, דכתיב מן ארם ינחני בלק מלך מואב).

נחום איש גם זו הוה רגיל דכל דהוה סלקא ליה (כל דבר המאורע ליה) אמר גם זו לטובה. יומא חד בעו ישראל לשדורי דורון לקיסר אמרי בהדי [דף קט ע"א] מאן נשדר (ביד מי נשלח) נשדר בהדי נחום איש גם זו, דמלומד בנסים הוא. כי מטא לההוא דיורא (כשהגיע לאותו מלון) בעא למיבת (ללון) אמרי ליה מאי איכא בהדך, אמר להו קא מובילנא כרגא לקיסר. קמו בליליא, שרינהו לסיפטיה (התירו הארגזים והמרצופין ופתחום) ושקלו כל דהוה גביה, ומלנהו עפרא. כי מטא להתם אישתכח עפרא, אמר אחוכי (מצחקי) קא מחייכי בי יהודאי, אפקוהו למקטליה, אמר גם זו לטובה. אתא אליהו, ואידמי להו כחד מינייהו, אמר להו דילמא האי עפרא מעפרא דאברהם אבינו הוא,

קט.

עוברי דרכים, שאין באים אלינו אלא לחסרינו מממוננו, בואו ונשכח תורת רגל מארצנו (שלא יעברו עוברי דרכים בארצנו) שנאמר פָּרִץ (הקב"ה) נִחְלוּ (גפרית ואש) מֵעַם-נֶזֶר (ממקום הליכתו שהיה הולך למעלה והשליכו עליהם הנשכחים מני רגל, ונתדלדלו מארצם ונעו לדראון) הַנְּשַׁפְּתִים מִנִּי-הַגִּלְגָּל דָּלוּ מֵאֲנוּשׁ נָעוּ.

דרש רבא מאי דכתיב עַד-אָנְחוּ תְהוֹתָתוּ (תבקשו תרמיות ותואנות) עַל-אִישׁ תִּרְצָחֻהוּ כְּלָכֶם (על ידי קיר נטוי וגדר הדחוייה) פְּקִיר נְטוּי נִדְרַר הַדְּחוּיָה מלמד שהיו נותנין עיניהן בבעלי ממון, ומושיבין אותו אצל קיר נטוי, ודוחין אותו עליו, ובאים ונוטלין את ממונו.

דרש רבא מאי דכתיב חָתַר בַּחֲשֵׁךְ פְּתִים יוֹמָם חֲתָמוּ-לָמוֹ לֹא-יֵדְעוּ אֹר (היום סותמים וסוגרין כאילו לא ידעו אור) מלמד שהיו נותנים עיניהם בבעלי ממון, ומפקידים אצלו אפרסמון (שלהם) ומניחים אותו בבית גנוזיהם, לערב באים ומריחין אותו ככלב, שנאמר יָשׁוּבוּ לְעֶרְב׃ יִהְיֶה כַּכֶּלֶב וַיִּסּוּבְבוּ עִיר, ובאים וחותרים שם ונוטלין אותו ממון.

עָרוֹם יָלִינוּ מִבְּלִי לְבוּשׁ וְאִין פְּסוּת בְּקָרְהָ... חֲמֹר יְתוּמִים יִנְהָגוּ וְחִבְלוּ שׁוֹר אֶלְמָנָה... גְּבֻלוֹת יִשְׁיֶנוּ עֵדֶר נְזֻלוּ וַיִּרְעוּ. והוא לקבירות ויבֵּל וְעַל-גְּדִישׁ יִשְׁקוֹד (תמה המהרש"א הרי מקראות אלו נדרשו בילקוט על מעשה דור המבול, ולמה הביאם כאן גבי אנשי סדום, וגם אין הגמ' דורשת כלום ממקראות אלו, וגם לא נאמרו כסדר שהם כתובים. וכתב, שאפשר ליישב קצת שמעשי אנשי סדום נרמזים בפסוקים אלו).

דרש רבי יוסי (בי מדרשא חתר בחשך בתים) בציפורי אחתרין היא ליליא תלת מאה מחתרתא בציפורי (על ידי ריח אפרסמון, שהיו מריחין ויודעין היכן מניחין ממונם) אתו וקא מצערי ליה, אמרו ליה יהבית אורחיה לגנבי, אמר להו מי הוה ידענא דאתו גנבי.

(אמצעי) קיים (בקרקע, ולא שיהא עומד באויר).

אמר רב אויר מגדל (מראש המגדל כמו אוירה של עיר, מי שעומד סביב למגדל ורואה אוירה ומראה גובה שלו) משכח (שכן נגזר על אותו מקום שישכח, ולכך הם עצמם שכחו את לשונם).

אמר רב יוסף בבל ובורסיף סימן רע לתורה (שמשכחין הלמוד מפני שעומדים באויר המגדל) מאי בורסיף, אמר רבי אסי בור שאפי (בור שנתרוקן מימיו, כלומר משכח האדם כל מה שלומד).

'אנשי סדום אין להם חלק לעה"ב... תנו רבנן אנשי סדום אין להן חלק לעוה"ב, שנאמר וְאֲנָשֵׁי סְדֹם רָעִים וְחַטָּאִים לְה' מְאֹד, 'רעים' בעוה"ז, 'וחטאים' לעוה"ב. אמר רב יהודה רעים בגופן (שטופים בזימה) וחטאין בממונם, רעים בגופן דכתיב וְאִידָּ אֶעֱשֶׂה הַרְעָה תִּגְדְּלָהּ תִּזְאֵת וְחַטָּאתִי לְאֱלֹהִים, וחטאים בממונם דכתיב וְהָיָה בְךָ חֲטָא (והיינו ממון) 'לה' זו ברכת השם, 'מאד' שמתכוונים וחוטאים.

במתניתא תנא רעים בממונם, וחטאים בגופן. רעים בממונם דכתיב וְרָעָה עֵינֶיךָ בְּאֶחֱיָיִךְ הָאֲבִיוֹן, 'וחטאים בגופן' דכתיב וְחַטָּאתִי לְאֱלֹהִים, 'לה' זו ברכת השם, 'מאד' זו שפיכות דמים, שנאמר וְגַם דָּם נָקִי שִׁפְדָּ מְנַשֶּׁה תִּרְבֶּה מְאֹד...

תנו רבנן אנשי סדום לא נתגאו אלא בשביל טובה שהשפיע להם הקב"ה, ומה כתיב בהם אָרֶץ מְמֹנָה יֵצֵא לָחֶם (ארץ שבעה וטובה היא) וְתַחְתֶּיהָ נִהְפָּךְ פָּמוֹ-אֵשׁ (ואחר כן נהפכה) מְקוֹם-סִפִּיר אֲבִינֶיהָ וְעִפְרַת זָתָב לִי: גְּתִיב לֹא-יִדְעוּ עֵיט וְלֹא שְׁזַפְתּוּ עֵינַי אֵינָה: לֹא-הִדְרִיכָהוּ בְנֵי-שָׁחַץ לֹא-עָדָה עָלָיו שְׁחַל, אמרו וכי מאחר שארץ ממנה יצא לחם (שיש לנו שיפוע לחם) ועפרת זהב לו, למה לנו

ליה (עשה לו פצע) לחבריה, אמרי ליה הב ליה אנרא דשקל לך דמא. דעבר במברא יהיב ארבעה זוזי, דעבר במיא (עובר ברגליו במים) יהיב תמני זוזי. זימנא חדא אתא ההוא כובס, איקלע להתם, אמרו ליה הב ארבע זוזי, אמר להו אנא במיא עברי, אמרו ליה אם כן הב תמניא, דעברת במיא. לא יהיב, פדיוהו. אתא לקמיה דדיינא, אמר ליה, הב ליה אנרא דשקל לך דמא, ותמניא זוזי דעברת במיא.

אליעזר עבד אברהם איתרמי התם, פדיוהי, אתא לקמיה דיינא, אמר ליה הב ליה אנרא דשקל לך דמא, שקל גללא (מקל, ל"א אבן) פדיוהי איהו לדיינא. אמר (דיינא לאליעזר) מאי האי, אמר ליה (אליעזר) אנרא דנפק לי מנך (דמחייבת לי דשקלי לך דמא) הב ניהליה להאי (דשקל לי דמא) וזוזי דידי בדקיימי קיימי (ל"א הכי גרסינן ולואי בדקאי קאי, כך אמר ליה דין מי יתן שהייתי כבתחילה).

הויא להו פורייתא דהוו מגני עלה אורחין, כי מאריך גיזי ליה (כשהאורח ארוך יותר מן המטה מקצרין אותו בסכין, גייצי לשון גוץ, כן שמעתי, ואית דגרסי גידי ליה), כי גוץ מתחין ליה (עד דמתפרקי אבריו). אליעזר עבד אברהם אקלע להתם, אמרו ליה קום גני אפוריא. אמר להון נדרא נדרי, מן יומא דמיתת אמא לא גנינא אפוריא.

כי הוה מתרמי להו עניא יהבו ליה כל חד וחד דינרא, וכתיב שמיא עליה (כדי שיכיר כל אחד ואחד דינר שלו ויחזור ויטלנו) וריפתא לא הוו ממטי ליה (התנו ביניהם שלא יתנו לו פת כדי שימות ברעב) כי הוה מית אתי כל חד וחד שקיל (לדינרא) דידיה.

הכי אתני בינייהו כל מאן דמזמין גברא לבי הילולא לשלח גלימא (יפשיטו את בגדי אותו האיש שהזמינו) הוי האי הילולא, אקלע אליעזר להתם, ולא יהבו ליה נהמא. כי בעי

כי קא נח נפשיה דרבי יוסי שפעי מרזבי דציפורי דמא (דאדם גדול הוה, ואידי דאמר לעיל איחתרו מהתרתו בציפורי דאתרא דר' יוסי התם, הוה נקיט נמי הא מילתא, דכי נח נפשיה... לאשמועינן דמצפורי הוה).

(כך היה מנהגם של אנשי סדום...) אמרי דאית ליה חד תורא מרעי חד יומא, דלית ליה לירעי תרי יומי (מי שהיה לו שור אחד רועה כל בהמות העיר יום אחד, ומי שאין לו בהמה מגלגלין עליו לרעות שני ימים). ההוא יתמא בר ארמלתא הבו ליה תורי למרעיה, אזל שקלינהו וקטלינהו. אמר להו (יתמי למרי דתורא) [דף קט ע"ב] דאית ליה תורא נשקול חד משכא, דלית ליה תורא נשקול תרי משכני. אמרו ליה מאי האי, אמר להו סוף דינא כתחילת דינא, מה תחילת דינא דאית ליה תורא מרעי חד יומא, דלית ליה תורי מרעי תרי יומי, אף סוף דינא דאית ליה חד תורא לשקול חד, דלית ליה תורא לשקול תרי.

דעבר במברא (שהמעברות שלהם מימיו עזין והיו דנין כך) ניתיב חד זוזא, דלא עבר במברא (אלא בא דרך אחר) ניתיב תרי.

דהוה ליה דרא דלכני (מי שהיו לו שורת לכנים ומגבל ועושה אותן, היה בא כל חד וחד ונוטל אחת) אתי כל חד וחד שקיל חדא, אמר ליה אנא חדא דשקלי. דהוה שדי תומי או שמכי (מי שהיה מפזר ושומח לפניו שומים או בצלים ליבשן) אתו כל חד וחד שקיל חדא, אמר ליה (לנגזל) אנא חדא דשקלי (מה חסרתי לך לא לקחתי ממך אלא שום אחד, ונמצא קרח מכאן ומכאן).

ארבע דייני היו בסדום שקראי, ושקרוראי, זיפי, ומצלי דינא. דמחי ליה לאיתתא דחבריה ומפלא ליה, אמרי ליה יהבה ניהליה (וישכב עמה עד...) דניעברה ניהליך. דפסיק ליה לאודנא דחמרא דחבריה, אמרו ליה הבה ניהליה עד דקדחא (עד שתצמח אזנו). דפדע

קט: - קי.

קרח בִּישְׂרָאֵל (שנבלעו). 'בן יצהר' בן שהרתיה (שהכעים) עליו את כל העולם כצהרים, 'בן קהת' בן שהקהה שיני מולידיו (שנתביישו אבותיו במעשיו הרעים) 'בן לוי' בן שנעשה לוייה בגיהנם. וליחשוב נמי בן יעקב בן שעקב עצמו לגיהנם? אמר רב שמואל בר רב יצחק יעקב בקש רחמים על עצמו (שלא יהא נמנה עמהם) שנאמר פְּסָדִם אֶל־תִּבְאֵ נַפְשֵׁי בְּקִהְלָם אֶל־תִּתְדַּךְ כְּבָדִי, 'בסדם אל תבא נפשי' אלו מרגלים (דלא כתיב בהן פלוני בן יעקב) 'בקהלם אל תחד כבדי' זה עדת קרח.

'דתן' שעבר על דת אל, 'אבירם' שאיבר לבבו (חזק לבבו כמו אבירי לב) מעשות תשובה, 'ואון' שישב באנינות (שעשה תשובה על שהיה עמהם תחילה בעצה) 'פלת' שנעשו לו פלאות (שניצל מהם) בן ראובן בן שראה והבין (שאינ מנהגן כשורה ופירש מהם).

אמר רב און בן פלת אשתו הצילתו, אמרה ליה מאי נפקא לך מינה, אי מר רבה (אם ינצח משה) אנת תלמידא (מכל מקום אתה תלמיד) ואי מר (קרח) רבה אנת תלמידא (מה לך בשררה זו). אמר לה מאי אעביד, הואי בעצה (אני הייתי עמהן בעצה, ונשבעתי להם שאם יקראוני אלך עמהם) ואשתבעי לי בהדיהו אמרה ליה ידענא דכולה כנישתא קדישתא נינהו (כולם צנועים וקדושים, ולא יכנסו אלי אם אני פרועה) דכתיב פִּי כָל־הַעֲדָה פְּלָם קְדָשִׁים. אמרה ליה תוב, דאנא מצילנא לך. אשקיתיה חמרא, וארויתיה, ואנניתיה גואי, אותבה על בבא, [דף קי ע"א] ומרתה למזיה (שערה, וישבה על פתח הבית...) כל דאתא חזיה (רואה ראשה פרוע) הדר, אדהכי והכי אבלעו להו.

איתתיה דקרח אמרה ליה חזי מאי קעביד משה, איהו הוה מלכא, לאחזה שווייה כהנא

למסעד, אתא אליעזר (עבד אברהם) ויתיב לסיפא דכולהו (הלך וישב בסוף כולם). אמרו ליה מאן אזמנד להכא, אמר ליה להווא דיתיב אתה זמנתן. אמר דילמא שמעי בי דאנא אזמינתיה ומשלחי ליה מאניה דהאי גברא, שקל גלימיה ההוא דיתיב גביה, ורהט לברא (שהיה מתירא שלא ישמעו אנשי המקום שאליעזר אמר שהוא זימנו ולישלחו למאניה) וכן עבד לכולהו עד דנפקי כולהו ואכלא איהו לסעודתא.

הויא ההיא רביתא (נערה) דהות קא מפקא ריפתא לעניא בחצבא (בתוך כד שלה כשיוצאת לשאוב מים) איגלאי מלתא שפיוה (סכו אותה) דובשא ואוקמוה על איגר שורא (על גג החומה) אתא זיבורי ואכלוה. והיינו דכתיב וַיֹּאמֶר ה' זַעֲקֵת סֶדֶם וַעֲמֹדָה פִּי־רָבָה. ואמר רב יהודה אמר רב על עיסקי ריבה.

מרגלים אין להם חלק לעוה"ב שנאמר וַיִּמְתּוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצְאֵי דַבַּת־הָאָרֶץ רָעָה בַּמִּנְפֵה זִימְתוּ בעולם הזה 'במגפה' לעוה"ב. עדת קרח אין להם חלק לעוה"ב, שנאמר וַתִּכַּס עֲלֵיהֶם הָאָרֶץ בעוה"ז, וַיֹּאבְדוּ מִתּוֹךְ הַקְּהָל לעוה"ב, דברי ר"ע, רבי אליעזר אומר עליהם אמר הכתוב ה' מִמִּית וּמְחַיֶּה מוֹרִיד שְׁאֵל וַיַּעַל.

תנו רבנן עדת קרח אין להם חלק לעוה"ב, שנאמר וְתַכֶּם עֲלֵיהֶם הָאָרֶץ בעוה"ז, וַיֹּאבְדוּ מִתּוֹךְ הַקְּהָל לעוה"ב, דברי ר"ע, רבי יהודה בן בתירא אומר הרי הן כאבידה המתבקשת (ובאין לעוה"ב) שנאמר (כך אמר דוד על בני קרח) תָּעִיתִי כִּשְׁה אֲבָד בִּקְשׁ עֲבָדֶיךָ (הם תעו כשה אובד, ואתה ברחמיך הרבים בקש עבדך, ותביאם לעוה"ב) פִּי מְצוֹתֶיךָ לֹא שִׁכַּחְתִּי (שקיימו כל מצותיך, כדכתיב כי כל העדה כולם קדושים).

וַיִּקַּח קָרַח אִמֶּר רִישׁ לְקִישׁ שֶׁלֶקַח מִקַּח רַע (התחיל בקטטה) לעצמו. 'קרח' שנעשה

פי.

על כבודו והוא עצמו הלך לבטל מחלוקת) דאמר רב כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו שנאמר וְלֹא־יִהְיֶה כְּקֶרֶחַ וְכַעֲדָתּוֹ. רב אשי אמר ראוי ליצטרע, כתיב הכא בְּיַד־מֹשֶׁה לָּו, וכתוב התם וַיֹּאמֶר הוּ לֹו עוֹד הִבְאֵנָא יִדְדָּךְ בְּחִיקָךְ.

אמר רבי יוסי כל החולק על מלכות בית דוד ראוי להכישו נחש, כתיב הכא וַיִּזְבַּח אֶדְנִיָּהוּ צֹאן וּבִקְרָו וּמְרִיאָ עִם אֲבָן הַזֹּחֶלֶת, וכתוב התם עִם־חַמַּת זֹחֲלֵי עֶפְרָי.

אמר רב חסדא כל החולק על רבו (חולק על ישיבתו) כחולק על השכינה, שנאמר בְּהַצֹּתָם עַל־הוּ (מעלה עליהם הכתוב כאלו היו חולקים כלפי שכינה).

אמר רבי חמא ברבי חנינא כל העושה מריבה (תגר וקטטה) עם רבו (לפטפט נגדו בדברים) כעושה עם שכינה, שנאמר הֲמָה מִי מְרִיבָה אֲשֶׁר־רָבוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הוּ.

אמר רבי חנינא בר פפא כל המתרעם על רבו (אומר על רבו שנוהג לו מדה כבושה ומדת אכזרית) כאילו מתרעם על השכינה, שנאמר לֹא־עָלִינוּ תְּלַנְתִּיכֶם כִּי עַל־הוּ.

אמר רבי אבהו כל המהרהר אחר רבו (מחפה עליו דברים) כאילו מהרהר אחר שכינה, שנאמר וַיִּדְבֹּר הָעָם בְּאַלְהֵיִם וּבַמִּשָּׁה.

עֶשֶׂר שָׁמוֹר לְבַעֲלָיו לְרַעְתּוֹ, אמר ריש לקיש זה עושרו של קרח. וְאַתְּ כָּל־הַיְקוּם אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם, אמר רבי אלעזר זה ממונו של אדם, שמעמידו על רגליו.

ואמר רבי לוי משוי שלש מאות פרדות לבנות היו מפתחות של בית גנזיו של קרח, וכולהו אקלידי (מפתחות) וקילפי (מנעולים) דגילדא (כולם), המפתחות והמנעולים של עור היו, ואעפ"כ היו שלש מאות פרדות טעונות, ל"א דגלדא לצורך שקים והמרצופין וכיסין של עור היו).

רבא, לבני אחוהי שוינהו סגני דכהנא, אי אתיא תרומה אמר תיהוי לכהן, אי אתו מעשר (ראשון) דשקילתו אתון אמר הבו חד מעשרה לכהן, ועוד דגייז ליה למזייכו (דכתיב והעבירו תער על כל בשרם) ומיטלל לכו (ומשחק בכם, כאילו אתם שומים) כי כופתא (רעי) עינא יהב (עין נתן) במזייכו (בשעריכם, כדי שלא יהא בכם צורה כמותו). אמר לה (קרח) הא איהו נמי קא עביד (משה עצמו גלח כל שערו) אמרה ליה כיון דכולהו רבותא דידיה (כיון שכל מה שאתם עושים, לגולתו וכזוהו אתם עושים, שאתם מקיימים אפילו דברים שמשימים אתם כשומים, אינו חושש אם גילח עצמו...) אמר (לנפשיה) איהו נמי תַּמּוֹת נַפְשִׁי עִם־פְּלִשְׁתִּים (אגזוז שערי כמותם ומה לי בכך, שהם מקיימין אפילו מה שאני מצוה לשחוק אגזוז עכשיו כמותם כדי להפיים דעתם) ועוד דקאמר לכו עבדינו תכלתא (עשו פתיל תכלת בארבע כנפות הבגד) אי סלקא דעתך תכלתא חשיבא מצוה אפיק גלימי דתכלתא (קח לך בגדים של תכלת) וכסינהו לכולהו מתיבתך (וכסה בהן בבית המדרש אתה וחברותך) היינו דכתיב תַּכְּמוֹת גְּשִׁים בְּנִתְּהָ בֵיתָהּ זו אשתו של און בן פלת, וְאַזְלֵת בְּיָדֶיהָ תִּהְרַסְנּוּ זו אשתו של קרח.

וַיִּקְמוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וְאֲנָשִׁים מִבְּנֵי־יִשְׂרָאֵל חֲמִשִּׁים וּמְאַתָּים מִיּוֹחָדִים שְׁבַעֲדָה, קְרָאִי מוֹעֵד שֶׁהוּ יוֹדְעִים לַעֲבֹר שְׁנַיִם וּלְקַבּוֹעַ חֲדָשִׁים, אֲנָשֵׁי־שָׁם שֶׁהִיָּה לָהֶם שֵׁם בְּכָל הָעוֹלָם.

וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּפֹּל עַל־פָּנָיו, מה שמועה שמע, אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן שחשדוהו מאשת איש, שנאמר וַיִּקְנְאוּ לְמֹשֶׁה בְּמַחֲנֵהוּ. אמר רבי שמואל בר יצחק מלמד שכל אחד ואחד קנא את אשתו ממשה (אל תסתרי עם משה, קנוי היינו התראה) שנא' וּמֹשֶׁה יָקַח אֶת־הָאֵהָל וַנִּטְשֶׁה־לָּו מִתּוֹךְ לְמַחֲנֵהוּ (יצא מחוץ למחנה שלא יחשדוהו עוד).

וַיִּגְּמֵם מֹשֶׁה וַיִּלְךְ אֶל־דָּתָן וְאָבִירָם אמר ריש לקיש מכאן שאין מחזיקין במחלוקת (שמחל

(שכך גזר עליהם המקום, כן שמעתי. ל"א) וְהַאֲדִינָא לֹא נִפְקִי מֵאַחַר שְׂרָאוֹ שֶׁהִקְפִּיד הַקַּב"ה עַל שְׂלֵא מִיחָה לְכַבּוּדוֹ עַד דְּמַחוּ לְהוּ לֹא נִפְקִי, שֶׁחָשׂוּ לְכַבּוּד הַמְּקוֹם עַל בְּנֵי אָדָם שֶׁמִּשְׁתַּחֲוִים לְשֶׁמֶשׁ וִירַח).

דַּרְשׁ רַבָּא מֵאִי דְכַתִּיב וְאִם-בְּרִיאָהּ יִבְרָא ה' וּפְצָתָהּ הָאֲדָמָה אֶת-פִּיהָ אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקַּב"ה אִם בְּרִיאָה גִיהֵנִם מוֹטֵב, וְאִם לֹא יִבְרָא ה'. לְמֵאִי, אִילִימָא לְמַכְרִיָּה מִמֶּשׁ, וְהָאִי אִין כָּל חֲדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ (וְאִי גִיהֵנִם לֹא אֲבָרִי עַד הַהוּא שְׁעֵתָא הוּא לִיה חֲדָשׁ) אֵלֶּא לְקֻרְבֵי פִיתְחָא (שִׁיקְרַב פִּתְחָה שֶׁל גִּיהֵנִם וּתְפַתַּח הָאָרֶץ בְּמִקוֹם שֶׁהֵן).

וּבְגִי-קֶרַח לֹא-מָתוּ, תֵּנָא, מִשּׁוּם רַבִּינוּ אָמְרוּ מִקוֹם נִתְבַּצַּר (מִלְשׁוֹן עִיר בְּצוּרָה, הַתְּקִין לְהוֹן הַקַּב"ה מִקוֹם גְּבוּהָ, שְׂלֵא הַעֲמִיקוּ כָל כֶּךָ בְּגִיהֵנִם, וְלֹא מָתוּ) לְהֵם בְּגִיהֵנִם, וַיִּשְׁבוּ עֲלֵיו וְאָמְרוּ שִׁירָה.

אָמַר רַבָּה בְּרַב חֲנָה זִימְנָא חֲדָא הוּא קְאוּלִּינָא בְּאוּרְחָא, אָמַר לִי הַהוּא טִייעָא (סוּחַר יִשְׁמַעְיָא) תָּא וְאֲחוּי לָךְ בְּלוּעֵי דְקֶרַח (מִקוֹם שֶׁנִּתְבַּלְעוּ לְשֵׁם עֵדֶת קֶרַח). אֲזִיל חוּזָא תְרִי בְזַעֲי דְהוּא קָא נִפְקִי קִטְרָא מִנִּייהוּ (רָאָה נִקֵּב שֶׁמִּמֶּנּוּ יֵצֵא עֵשֶׂן). שְׁקַל גְּבַבָא (גִּיזָה) דְעֵמְרָא, אֲמַשִּׁייה מִיָּא (שְׂרָה אוֹתָהּ בְּמִים) וְאוֹתְבִיָּה בְרִישׁ רּוֹמַחִיה וְאֲחַלְפִיָּה הַתָּם, אִיחַרְךָ. אָמַר לִי אֲצִית מַה שֶׁמַּעַת, וְשִׁמַּעִית דְּהוּוּ קְאוּמְרֵי חֲכִי מֹשֶׁה וְתוֹרָתוֹ אֲמַת, וְהֵן בְּדָאִים. [דָּף קו ע"ב] אָמַר לִיה (הַהוּא טִייעָא) כָּל תְּלַתִּין יוֹמִין מִהֲדֵרָא לְהוּ גִיהֵנִם כְּבִשָׁר בְּתוֹךְ קִלְחָתָא, וְאֲמַרִי חֲכִי (שֶׁנִּסְסָה כְּמַה פְּעֻמִּים וְרָאָה שְׁכָל שְׁלֹשִׁים יוֹם עֵשֶׂן יוֹצֵא מִשָּׁם וְשׁוֹמַע שְׂאוּמְרֵין...) מֹשֶׁה וְתוֹרָתוֹ אֲמַת וְהֵן בְּדָאִים.

'דוֹר הַמְּדַבֵּר אִין לְהֵם חֶלֶק לְעוֹה"ב...! תֵּנוּ רַבְּנֵי דוֹר הַמְּדַבֵּר אִין לְהֵם חֶלֶק לְעוֹה"ב, שֶׁנֶּאֱמַר (לְעִיל מִינִיָּה קְרָא 'אַרְבַּעִים שָׁנָה אֶקוּט בְּדוֹר', דְּהֵינּוּ דוֹר הַמְּדַבֵּר) בְּפִינְדְּרָה תִּהְיֶה יְתָמוּ וְשָׁם יָמָתוּ. 'יתמו' בְּעוֹה"ז, 'שָׁם

אָמַר רַבִּי חֲמַא בְּרַבִּי חֲנִינָא שְׁלֹשׁ מִטְמוּנוֹת הַטְּמוּן יוֹסֵף בְּמִצְרַיִם, אַחַת נִתְגַּלְתָּה לְקֶרַח, וְאַחַת נִתְגַּלְתָּה לְאַנְטוֹנוֹנוֹס בֶּן אֲסוּוִירוֹס, וְאַחַת גְּנוּזָה לְצַדִּיקִים לְעֵתִיד לְבוֹא.

וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן קֶרַח לֹא מִן הַבְּלוּעִים וְלֹא מִן הַשְּׂרוּפִין (אֵלֶּא בְּמַגְפָּה מַת). לֹא מִן הַבְּלוּעִין דְּכַתִּיב וְיָאֵת כָּל-הָאָדָם אֲשֶׁר לְקֶרַח וְלֹא קֶרַח, וְלֹא מִן הַשְּׂרוּפִין דְּכַתִּיב 'בְּאֲכָל הָאֵשׁ אֵת הַחֲמֻשִׁים וּמֵאֲתָיִם אִישׁ' וְלֹא קֶרַח (מֵאֲתָיִם וְחֲמֻשִׁים הֵיוּ לְבַד קֶרַח, דְּכַתִּיב הַחֲמֻשִׁים וּמֵאֲתָיִם מַחַתוֹת וְאַתָּה וְאַחֲרָיִךְ אִישׁ מַחַתוֹת).

בְּמַתְנִיתָא תֵּנָא קֶרַח מִן הַשְּׂרוּפִין, וּמִן הַבְּלוּעִין (שֶׁנִּשְׂרַפָּה נִשְׁמַתוּ וְגוֹף קִיִּים, וְאַחַר כֶּךָ נִתְגַּלְגַּל עַד מִקוֹם הַבְּלוּעִין וְנִבְלַע, דְּכַתִּיב בְּפֶרֶשֶׁת פִּנְחָס וְתִבְלַע אוֹתָם וְאַתָּה קֶרַח עִמָּהֶם, וְר' יוֹחָנָן דָּאָמַר לֹא מִן הַבְּלוּעִין וְלֹא מִן הַשְּׂרוּפִין דְּרִישׁ לִיה לְהֵאִי וְאַתָּה קֶרַח לְאַחֲרָיו, וְאַתָּה קֶרַח בְּמוֹת הָעֵדָה בְּמַגְפָּה). מִן הַבְּלוּעִים דְּכַתִּיב וְתִבְלַע אֹתָם וְאַתָּה קֶרַח, מִן הַשְּׂרוּפִין דְּכַתִּיב וְאֵשׁ יִצְאָה מֵאֵת ה' וְתֹאכַל אֵת הַחֲמֻשִׁים וּמֵאֲתָיִם אִישׁ וְקֶרַח בְּהַדִּיחָהּ (מִדְּכַתִּיב וְתֹאכַל אֵת הַחֲמֻשִׁים וּמֵאֲתָיִם אִישׁ מִקְרִיבֵי הַקְּטֹרֶת וְקֶרַח מִמִּקְרִיבֵי הַקְּטֹרֶת הִיא, דְּכַתִּיב הַחֲמֻשִׁים וּמֵאֲתָיִם מַחַתוֹת וְאַתָּה וְאַחֲרָיִךְ אִישׁ מַחַתוֹת, אִי נִמְנִי 'וְאַתָּה' לְרַבּוֹת קֶרַח עִמָּהֶם).

אָמַר רַבָּא מֵאִי דְכַתִּיב שְׁמֵשׁ יָרַח עָמַד זְבֻלָּה לְאֹזֶר חֲצִיָּדָהּ יִתְלַכּוּ (לְעִיל מִינִיָּה כְּתִיב וְתִבְקַע אָרֶץ, בְּשַׁעַת בְּקִיעַת הָאָרֶץ שֶׁנִּבְלְעוּ בְּקֶרַקְע... וְאָמְרוּ לְהַקַּב"ה) מִלְּמַד שֶׁעָלוּ שֶׁמֶשׁ וִירַח (לְאוֹתוֹ רִקִּיעַ שֶׁשְׁמוֹ...) זְבוּל, אָמְרוּ לִפְנֵינוּ רַבִּישׁ"ע אִם אַתָּה עוֹשֶׂה דִין לְבֶן עֵמְרָם (מִקְרָה וְעֵדֶתוֹ) נִצָּא, וְאִם לֹא נִצָּא (וְנִאֲרִי לְעוֹלָם) עַד שֶׁזֶרֶק בְּהֵם חֲצִים, אָמַר לְהֵן בְּכַבּוּדִי לֹא מַחִיתֶם (שֶׁהָרִי בְּכָל יוֹם מְלַכִּי מִזְרַח וּמַעֲרָב בְּשַׁעַת שֶׁמִּנִּיחִין כְּתִרְיָהֶן בְּרֵאשִׁים מִשְׁתַּחֲוִים לְחֻמָּה) בְּכַבּוּד בִּשְׂרָר וְדָם מַחִיתֶם, וְהַאֲדִינָא לֹא נִפְקִי עַד דְּמַחוּ לְהוּ

הי:

אותן) מה היום הולך ואינו חוזר אף הם הולכים ואינן חוזרים, דברי ר"ע. רבי אליעזר אומר 'כיום הזה' מה יום מאפיל ומאיר (בבקר אפל ובצהרים מאיר, אי נמי בערב אפל והולך, ולמחרתו מאיר) אף עשרת השבטים שאפילה להן, כך עתידה להאיר להם [עתידין לחזור להיות להם חלק לעוה"ב, לא בבניהם ובני בניהם קאמר, אלא אותן שגלו עצמן אין להם חלק שרשעים גמורין הם, אבל בניהם ודורות הבאים זוכין ומזכין, מפי רבי. וישליכם משמע שיהו כולם גולין במקום אחד אל ארץ אחרת, והיינו עשרת השבטים שהגלם סנחריב והושיבם במקום אחד כדאמרין לעיל (צד). שהוליכם למדינת אפריקי, אבל שני השבטים לא גלו למקום אחד אלא נתפזרו בכל הארצות, ועליהם הוא אומר אשרקה להם ואקבצם].

גמרא תנו רבנן עשרת השבטים אין להם חלק לעוה"ב, שנאמר וַיִּתְּשֶׁם ה' מֵעַל אֲדָמָתָם בְּאֶרֶץ וּבְחַמָּה וּבְקֶצֶף גָּדוֹל (אית דמפרשי עשרת השבטים אין להם חלק לעוה"ב היינו לימות המשיח, שלא יקבלם משיח עם שאר גליות לפי שספרו בגנות ארץ ישראל כדאמרן לעיל (צד). כי מטו שוש... ובדבר הזה נענשו מרגלים) 'זיתשם ה' מעל אדמתם בעוה"ז, וַיִּשְׁלַכְם אֶל-אֶרֶץ אַחֲרַת לעוה"ב, דברי ר"ע. רבי שמעון בן יהודה איש כפר עכו אומר משום רבי שמעון אם מעשיהם כיום הזה אינן חוזרין (מאי כהיום הזה לומר לך אם מעשיהם כהיום הזה לא יהא להם חלק לעוה"ב) ואם לאו (שיחזרו בתשובה) חוזרין (יחזרו גם הם מגלות ויש להם חלק לעוה"ב). רבי אומר באים הם לעוה"ב, שנאמר בַּיּוֹם הַהוּא יִתְקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וַיָּבֹאוּ הָאֲבָדִים בְּאֶרֶץ אֲשׁוּר (אלו עשרת השבטים, והנדחים בארץ מצרים אלו דור המדבר, וכן לשון התוספתא ולא שמעתי עוד)...

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן שבקה רבי עקיבא לחסידותיה, שנאמר הֲלֹךְ וַיִּקְרָאתָ

ימתו' בעוה"ב. ואמר אֲשֶׁר-נִשְׁבַּעְתִּי בְּאִפִּי אִם-יָבֹאוּ אֶל-מְנוּחָתִי, דברי ר"ע. רבי אליעזר אומר באין הן לעולם הבא, שנאמר אֶסְפּוּ-לִי חֲסִידַי כְּרִיתִי עָלַי-זָבַח (והיינו דור המדבר שכרתו ברית של מקום עלי זבחים ושלמים דכתיב ויזבחו זבחים שלמים, וכתיב 'ויזרוק על העם, ויאמר הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם') אלא מה אני מקיים אֲשֶׁר-נִשְׁבַּעְתִּי בְּאִפִּי, באפי נשבעתי, וחזרני בי (והיינו אשר נשבעתי באפי, מפני כעסי נשבעתי ומתחרט אני).

רבי יהושע בן קרחה אומר לא נאמר פסוק זה אלא כנגד דורות הבאים אֶסְפּוּ-לִי חֲסִידַי אלו צדיקים שבכל דור ודור, כְּרִיתִי בְּרִיתִי עָלַי-זָבַח אלו הנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן לתוך כבשן האש. 'עלי זבח' אלו ר"ע וחביריו שמסרו עצמן לשחיטה על דברי תורה. רבי שמעון בן מנסיא אומר באים הן לעוה"ב, שנא' וּפְדוּנֵי ה' יִשְׁבּוּן וַיָּבֹאוּ צִיּוֹן בְּרִנָּה (אלו דור המדבר שנפדו ממצרים).

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן שבקה רבי עקיבא לחסידותיה [שרגיל לזכות את ישראל והשתא מחייב להו, דאמר לעיל (קה). דור המדבר אין להם חלק לעוה"ב, ולקמן מפרש מאי חסידותיה] שנאמר הֲלֹךְ וַיִּקְרָאתָ (כלומר שהרי היה יכול לדרוש שיש להם חלק לעולם הבא דכתיב הלוך וקראת... בְּאֲזֵנֵי יְרוּשָׁלַם לְאָמַר כֹּה אָמַר ה' זְכַרְתִּי לְךָ חֶסֶד נְעוּרֶיךָ אֲהַבֶת פְּלוּלֶיךָ לְכַתֵּךְ אַחֲרַי בְּמִדְבָר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה. ומה אחרים באים בזכותם הם עצמן לא כל שכן.

משנה עשרת השבטים (שהגלה סנחריב שנאמר וינחם בחלח ובחבור נהר גוזן וערי מדי) אינן עתידין לחזור (ממקום שגלו, והא דאמרין בגמ' דירמיה החזירן, לא שהחזירן כולן אלא מקצתם החזיר) שנאמר וַיִּשְׁלַכְם אֶל-אֶרֶץ אַחֲרַת כַּיּוֹם הַזֶּה (שכך גזר להם הקב"ה שכיון שעוזבין את תורתו הוא מגלה

קי - קיא.

אתמר, קטן מאימתי בא לעוה"ב, רבי הייא ורבי שמעון בר רבי, חד אמר משעה שנולד, וחד אמר משעה שסיפר. מאן דאמר משעה שנולד שנאמר יבאו ויגידו צדקתו לעם נוֹלָד כִּי עָשָׂה. ומאן דאמר משעה שסיפר דכתיב זָרַע יַעֲבֹדְנוּ יִסְפָּר לְאֹדְנֵי לְדוֹר (זרע המסופר יעבדנו לה' לדור ודור שיחזור לו ויחיה).

אתמר, רבינא אמר משעה שנזרע [משעה שנקלט הזרע במעי אשה אפילו הפילה אמו ונמחה יש לו חלק לעתיד דכתיב זרע יעבדנו והכי אמר בכתובות (קיא.) נבלתי יקומון לרבות נפלים] דכתיב זָרַע יַעֲבֹדְנוּ. רב נחמן בר יצחק אמר משעה שנימול, דכתיב עָנִי אֲנִי וְגִנַּע מִנְעֵר (אע"פ שאני עני גויעתי חשובה גויעה וראוי לומר עלי ויגוע ויאסף כלומר שזוכה אני לעתיד לבא כצדיקים שנאמר בהן גויעה, ומאימתי משעה שאני נושא אמיך ופחדך אפונה מתגלגלת ושכונה עלי, והיינו מילה שבבשרו שאנו משמרים מאימתו של הקב"ה) נִשְׁאַתִּי אֲמִיד אֶפְוֶנָה (לשון אופן).

תנא משום רבי מאיר משעה שיאמר אמן, שנאמר פִּתְחוּ שַׁעְרֵי יְיָ וְיָבֹא גוֹי־צְדִיק שִׁמְר אַמְנִים, אל תקרי שמר אמנים, אלא שאומר אמן. [דף קיא ע"א] מאי אמן (כשעונין על כל ברכה וברכה אמן, היאך משמע קבלת יראת שמים)? אמר רבי חנינא אל מלך נאמן (בנוטריקון, שמאמין עליו הקב"ה).

לְכֵן הִרְחִיבָה שְׂאוֹל נִפְשָׁה וּפְעָרָה פִּיהָ לְבִלְי־חָק, אמר ריש לקיש למי שמשויר אפילו חוק אחד (מלשמו נידון בגיהנם).

אמר רבי יוחנן לא ניהא למרייהו דאמרת להו הכי (אין הקב"ה רוצה שתהא דן את ישראל כל כך לכף חובה) אלא אפילו לא למד אלא חוק אחד (כנל אינו נידון בגיהנם).

וְהָיָה בְּכָל־הָאָרֶץ נֶאֱמָרְהוּ פִּי־שָׁנִים בְּהָ יִפְרָתוּ יִגְוְעוּ וְהַשְׁלִשִׁית יִנְתָּר בָּהּ. אמר ריש לקיש שלישי של שם (ששני חלקים של כל העולם

אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה צְפוּנָה וְאִמְרַתְּ שׁוֹבָה מִשְׁבָּה יִשְׂרָאֵל נֶאֱמָרְהוּ לְוֹא־אֶפֶּיֶל פְּנֵי בְּכֶם כִּי־חֲסִיד אֲנִי נֶאֱמָרְהוּ לֹא אֶטּוֹר לְעוֹלָם (שכל ישראל עתידין לחזור).

מאי חסידותיה? דתניא קטני בני רשעי ישראל אין באין לעוה"ב [רשעי ישראל עצמן פשיטא דאין להם חלק לעוה"ב, כדאמרינן בכתובות (קיא.) רפאים בל יקומו] מי שמרפה עצמו מדברי תורה, אבל בנים שלהם קטנים ולא חטאו, פליגי בהו] שנא' כִּי־הִנֵּה הַיּוֹם בָּא בְּעַר פִּתְחוֹר וְהָיוּ כָל־זָרִים וְכָל־עֲשָׂה רִשְׁעָה לָשׁ וְלֹהֵט אֲתָם הַיּוֹם הַבֹּא אָמַר ה' צְבָאוֹת אֶשֶׁר לֹא־יַעֲזֹב לָהֶם שָׂרֵשׁ וְעַנְף (אלו בנים קטנים שלהם). שרש בעולם הזה (שימותו נפלים) וענף לעולם הבא (שאף על פי שאבותיהם היו רשעים הם לא חטאו) דברי ר"ג. ר"ע אומר באים הם לעוה"ב, שנאמר שִׁמְר פִּתְאִים ה', שכן קורין בכרכי הים לינוקא פתיא. ואומר גְּדוּ אֵילָנָא וְחַבְלוֹתֵיהּ בְּרִים עֶקֶר שָׂרְשׁוֹהֵי בְּאַרְעָא שְׂבָקוּ (אלו חבנים הקטנים שאע"פ שאבות אין להם חלק, תקנה יש להם). ואלא מה אני מקיים לא יעזב להם שרש וענף, שלא יניח להם (הקב"ה) לא מצוה ולא שיורי מצוה (לא מצוה חמורה ולא מצוה קלה, הכל יהא מעביר ומשלם שחרם לאלתר כדי למרדן מן העולם). ד"א שרש זו נשמה (שמעמדת הגוף כשרש שמעמיד האיילן) וענף זה הגוף. אבל קטני בני רשעי אומות העולם דברי הכל אין באין לעולם הבא [דוקא קאמר רשעי, דאילו חסידי אומות העולם פליגי בה, ואיכא למ"ד הן עצמן באין, ואיכא למ"ד אינן באין, כדאמרן (קה.) ישובו רשעים לשאולה כל גוים שכחי אלהים מכאן שאין להם חלק, אמר לו ר' יהושע וכי נאמר בכל גוים והלא לא נאמר אלא כל גוים שכחי אלהים הא אין שכחי אלהים יש להן חלק לעוה"ב]. ור"ג נפקא ליה מוֹתְאֵבֵד כָּל־זָכָר לָמוּ (כלומר לתנא דברייתא, והאי דנפקא ליה דברי הכל היא, דהא שורש וענף מיבעיא ליה למר כדאית ליה, ומר כדאית ליה).

קיא.

שלישית מישראל, אלא שלישי שלישי של נח כלומר כולו ארפכשד יותר בה, שהוא שלישי שלישי של נח, דשם היה בן שלישי של נח דכתיב ובני נח שם חם ויפת וארפכשד שלישי לשם ועיקר).

פִּי אֲנֹכִי בְּעֵלְתֵי בְכֶם וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם אֶתְדָּ מְעִיר וְשָׁנִים מִמְּשַׁפְּחָה, אמר ריש לקיש דברים ככתבן (שלא ימלטו אלא אחד מעיר ושנים ממשפחה). אמר ליה רבי יוחנן לא ניהא ליה למרייהו דאמרת להו הכי, אלא, אחד מעיר (חסיד אחד שבעיר) מזכה כל העיר כולה (סיקחה סקצ"ה ויקרננה חליו) ושנים ממשפחה מזכין כל המשפחה כולה. יתיב רב כהנא קמיה דרב, ויתיב וקאמר דברים ככתבן. אמר ליה רב לא ניהא ליה למרייהו דאמרת להו הכי, אלא אחד מעיר מזכה כל העיר, ושנים ממשפחה מזכין כל המשפחה. חזייה (רב לרב כהנא) דהוה קא חייף רישיה (חופף ראשו ומעדן בעצמו, בשעה שהיה לו ללמוד תורה) וסליק ויתיב קמיה דרב. אמר ליה וְלֹא תִמְצָא בְּאֶרֶץ תְּחִיָּים (משמע שמקללו, לא תבוא לעוה"ב) אמר ליה מילט קא לייטת לי, אמר ליה קרא קאמינא, לא תמצא תורה במי שמחיה עצמו עליה.

תניא, רב סימאי אומר נאמר וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם לִי לְעָם וְנֹאמַר וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם, מקיש יציאתן ממצרים לביאתן לארץ, מה ביאתן לארץ שנים מששים ריבוא [שלא נשתירו מששים רבוא שיצאו ממצרים אלא שני אנשים, יהושע וכלב, כדאמרינן בב"ב (קכא:) לא נגזרה גזרה לא בפחות מעשרים ולא ביותר מששים שנה, בהנך נמי, ששים רבוא שנמנו במדבר לא אחשוב לא פחות מבן עשרים שנה ויותר מששים] אף יציאתן ממצרים שנים מששים ריבוא (שמכל ששים רבוא שהיו במצרים לא נשתיר מהם אלא שנים בלבד, ואותם שנים של ששים רבוא עלו לששים רבואות שיצאו אחד מששים רבוא שהיו בהם והשאר מתו כולם בשלשת ימי

יהיו נברתים, וחלק שלישי יותר בה, ואיזה חלק שלישי, כל שלישיות שיש לשלש אנו משלשין, שמנח נפרדו כל העולם ושלש בנים היו לו הרי שליש בניו שם, ושלישי של שם הוא ארפכשד, כדכתיב בני שם עילם ואשור וארפכשד ולוד וארם, ומסתמא בזרעו של ארפכשד יהיה שארית, הואיל וישראל יוצאים ממנו, ושלישי של ארפכשד שהוא שלישי של שם, שהוא שלישי של נח יותר וכל העולם יכרת, ולדברי ריש לקיש נמצאו ישראל מתמעטין ביותר, שמארפכשד יצאו ישראל כדכתיב בפרשת נח ארפכשד הוליד את שלח ושלח הוליד את עבר ועבר הוליד את פלג עד אברהם, וכשאתה מחלק לשלשה חלקים זרעו של ארפכשד כגון בני ישראל וישמעאל שהן בני אברהם, ובני לוט ובני הרן, וכן שאר האומות שיצאו ממנו לשלשה חלקים, שמא ישראל יהיו מרובין וקרובין להיות כנגד כולם ולא יגיעו כל זרע ארפכשד להיות פי שנים אלא אם כן ישראל משלימין רובן או חציין ונמצאו ישראל מתמעטין (בתוך פי שנים).

אמר ליה רבי יוחנן לא ניהא למרייהו (להקב"ה) דאמרת להו הכי (שאתה ממעט אותן כ"כ) אלא אפילו שלישי של נח (כלומר מכל בני נח דהיינו מכל העולם כולו יותר השליש, ומסתמא אותו חלק השלישי שישראל בו, יהיה שארית ואם אין ישראל מרובין כל כך להיות אחד משלש שבועולם יהיו הגרים וחסידים אומות העולם להשלים לשליש, ואם הם מרובין להיות יותר מחלק השלישית יתמעטו קצת, ומכל מקום לר' יוחנן אין ישראל מתמעטין כל כך כמו לדברי ר' שמעון בן לקיש, מפי רבי. ל"א שלישי של שם, והשלישית משמע שני שלישי, לכך נאמר שלישית, שלישית של שלישי לשם, וכתיב ובני שם עילם ואשור וארפכשד, וישראל מארכפכשד הוה, ושלישית מארכפכשד שהוא שלישי לשם יותר, היינו

קיא. - קיא:

הרהר אחר מדותי, ולא אמרו לי מה שמך. ואתה אמרת לי מה שמך בתחלה, ועכשיו (ועכשיו הרהרת על מדותי ו...) אתה אומר לי והצלל לא־הצללת את־עמך. עתה תראה אשר אעשה לפרעה (הפעם תראה נפלאות שאני עושה להם) במלחמת פרעה אתה רואה, ואי אתה רואה במלחמת שלשים ואחד מלכים.

וימחר משה ויקד ארצה וישתחוו מה ראה משה (על איזה מדה של שלש עשרה מדות ראה והשתחוה) רבי חנינא בן גמלא אמר ארך אפים ראה ורבנן אמרי אמת ראה (במדותיו שנקרא אמת, ונתיירא אם נתחייבו כלייה אם הוא דן אותן בדין גמור, ומיהר והתפלל עליהם שלא יהא דן אותן לפי מעשיהם).

תניא כמ"ד ארך אפים ראה, דתניא כשעלה משה למרום מצאו להקב"ה שיושב וכותב ארך אפים. אמר לפניו רבש"ע, ארך אפים לצדיקים (ולא לרשעים) אמר לו אף לרשעים, אמר ליה רשעים יאבדו, אמר ליה השתא חזית מאי דמבעי לך (שאתה חלטנד לך, שאתה חלד אפיס אף לרשעים) כשחטאו ישראל אמר לו לא כך אמרת לי, ארך אפים לצדיקים [דף קיא ע"ב] אמר לפניו רבש"ע, ולא כך אמרת לי אף לרשעים (והשתא מסתברא כמ"ד ארך אפים ראה, שכיון שראה מדה זו בהקב"ה שהוא ארך אפים אף לרשעים, שמח) והיינו דכתיב ועתה יגדל־נא פת אדני כאשר דברת לאמר.

רבי חגא הוה מליק ואזיל בדרגא דבי רבה בר שילא, שמעיה להווא ינוקא דאמר עדתיךו נאמנו מאד לביתך נאנה־קדש הו' לארך ימים, וסמיד ליה תפלה למשה... אמר ש"מ ארך אפים ראה (היינו מדת ארך אפים, ועליה אמר משה עדותיך נאמנו מאד שראה אותו בחורב, ופסוק זה משה רבינו עליו השלום אמרו דכתיב לעיל מיניה תפלה למשה איש האלהים).

אפילה, שלא יהיו מצרים רואין במפלתן של ישראל).

אמר רבא וכן לימות המשיח (שלא ישארו מכל ששים רבוא אלא שנים) שנאמר וענתה שמה פימי נעוריה וכיום עלתה מארץ מצרים (עניים ושפלים יהיו כימי עלותה מארץ מצרים).

תניא, אמר רבי אלעזר ברבי יוסי פעם אחת נכנסתי לאלכסנדריא של מצרים, מצאתי זקן אחד, ואמר לי בא ואראך מה עשו אבותי לאבותיך, מהם טבעו בים, מהם הרגו בחרב, מהם מעכו בבנין (היו בונין אותם במקום לבנים). ועל דבר זה נענש משה רבינו (שכשראה שנעשה לישראל כך התחיל להתרעם ולהרהר לפני הקב"ה...) שנאמר (סאמר משה לפני הקב"ה) וימאז באתי אל־פרעה לדבר בשמך הכע לעם הנה. אמר לו הקב"ה חבל על דאבדין ולא משתכחין (הפסד גדול יש על גדולים שאבדו ואיני יכול למצוא חסידים אחרים כמותם שאין אתה כאברהם ויצחק ויעקב שלא הרהרו אחרי מדותי) הרי כמה פעמים נגליתי על אברהם יצחק ויעקב באל שדי (שאמרתי לו אני אל שדי פרה ורבה... אני אל שדי התהלך לפני והיה תמים, והייתי מבטיחו שכל ארץ ישראל לו ולבניו ולא אמרו מה שמך כמו שעשית אתה) ולא הרהרו על מדותי, ולא אמרו לי מה שמך. אמרתי לאברהם קום התהלך בארץ לארצה ויצחק נזר בארץ הזאת ואהנה עמך ואברכה, בקשו עבדיו מים לשתות ולא מצאו עד שעשו מריבה, שנאמר ויריבו רעי נדר עם־רעי יצחק לאמר לנו תמים ולא הרהר אחר מדותי. אמרתי ליעקב הארץ אשר אתה שכב עליה לך אתננה, ביקש מקום לנטוע אהלו ולא מצא, עד שקנה במאה קשיטה ולא

קיא:

ל"א עד שיודח רובה, דכתיב מקרבך קרי ביה (מרוכך) ועד שידיחוהו אנשים, הדיחוהו נשים וקטנים, או שהודח מייעוטה, או שהיה מדיחיה חוצה לה (שלא היו מאותה העיר) הרי אלו כיחידים (שהן בסקילה וממונן פלט).

(המשך המשנה) וצריכין שני עדים והתראה לכל אחד ואחד, זה חומר ביחידים מבמרובים שהיחידים בסקילה, לפיכך ממונם פלט, והמרובין בסייף, לפיכך ממונם אבד.

(המשך המשנה) הַכֹּהֵן תִּפְּחֵה אֶת־יְשִׁבֵי הָעִיר הַהוּא לְפִי־חֶרֶב הַחֲמֵרֵת וְהַגְּמֵלֵת הַעֹוֹבֵרֵת מִמְּקוֹם לְמִקוֹם הִרִי אֵלּוּ מִצִּילִין אוֹתָהּ (מדכתיב יושבי מכלל דשיירה של חמרים וגמלים שנשתהו בעיר שלשים יום, כדמפרש בגמרא דהווי להו יושבי העיר הרי אלו מצילין אם רוב אנשי העיר הודחו, וחמרים וגמלים משלימין המיעוט ועושה אותם רוב מצילין עליהם שאין ממונם אבד, אלא נדונים כיחידים, וגורמין נמי לעשות אותה עיר הנדחת אם משלימים לעיר הנדחת לעשות רוב, אלא הא פסיקא טפי, דחמרת וגמלת אין דעתם מעורבת עם בני העיר להיות נדונין עמהן) שֵׁנֵאמֵר תִּחְלָם אִתָּהּ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּהּ וְאֶת־בְּהֵמָתָהּ לְפִי־חֶרֶב. מִכֵּאן אָמְרוּ נִכְסֵי צְדִיקִים שְׂבֵתוּכָה אוֹבְדִין, שְׂבֵחֻצָה לָהּ פְּלִיטִין, וְשֵׁל רִשְׁעִים, בֵּין שְׂבֵתוּכָה בֵּין שְׂבֵחֻצָה לָהּ הִרִי אֵלּוּ אוֹבְדִין, שֵׁנֵאמֵר וְאֶת־כָּל־שְׁלָלָהּ תִּקְבְּצִין אֶל־תְּוֹךְ רַחֲבֶיהָ (רחבה פרש"י לקמן שהכונה סרטיא גדולה)...

(המשך המשנה) אם אין לה רחוב עושין לה רחוב (ורחובה דהשתא נמי משמע) היתה רחבה חוצה לה (שמקום קבוץ בני העיר היה חוץ לעיר) כונסין אותה לתוכה (שצריך לעשות לה רחוב בתוכה, רחוב - סרטיא גדולה).

וְשֵׂרְפֶתָּהּ בְּאֵשׁ אֶת־הָעִיר וְאֶת־כָּל־שְׁלָלָהּ כְּלִיל לָהּ. 'שללה' ולא שלל שמים (דשלל שמים פלט) מכאן אמרו ההקדשות שבה יפדו (כלומר אין נשרפין, אלא הרי הם כשאר

אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא עתיד הקב"ה להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק, שנאמר בְּיוֹם תִּהְיֶה הוּא יְהִיֶה הוּא צְבָאוֹת לַעֲטֹרֶת צְבִי וְלַצְפִּירֵת תִּפְּאֶרֶת לְשֹׁאֵר עַמּוֹ... מאי לעטרת צבי ולצפירת תפארת תפארה? לעושים רצונו ומצפים לישועתו. יכול לכל (למי שעושין צביונו אע"פ שמתגאה)? תלמוד לומר לשאר עמו, למי שמששים עצמו כשירים (שיריים שאין נחשבין, כך אינו חשוב בעיניו ואינו מתגאה).

וְלָרוּחַ מִשְׁפָּט לְיוֹשֵׁב עַל־הַמִּשְׁפָּט וְלַגְבוּלָהּ מְשִׁיבֵי מַלְחָמָה שְׁעָרָה. 'ולרוח משפט' (שופט את רוחו) זה הרודה את יצרו (שבועט ביצרו וחוזר בתשובה מן העבירה שעבר) 'וליושב על המשפט' זה הדין דין אמת לאמתו, 'ולגבורה' זה המתגבר ביצרו (מרגיז יצר טוב על יצר הרע, אם היצר הרע אמר לו עשה עבירה זו לא דיו שנמנע מן העבירה, אלא הולך ועושה מצוה, ומתגבר עדיף מרודה) 'משיבי מלחמה' זה שנושא ונותן במלחמתה של תורה, 'שערה' (אלו בתי כנסיות) אלו שמשכימין ומעריבין בבתי כנסיות ובתי מדרשות. אמרה מדת הדין לפני הקב"ה רבונו של עולם, מה נשתנו אלו מאלו (שיש בהם מדות הללו מן השאר שאין להם מדות אלו)? אמר לה (אותם אחים שגו על ידי היין...) וְגַם־אֵלֶּה בְּיַיִן שָׁגוּ וּבַשְּׂכָר תָּעוּ פִּתְּן וְנִבְיֵא שָׁגוּ בַשְּׂכָר נִבְלְעוּ מִן־תַּיִן תָּעוּ מִן־הַשְּׂכָר שָׁגוּ בְּרֵאָה פָּקוּ פְּלִילִיָּהּ, ואין פוקה אלא גיהנם, שנאמר וְלֹא תִתְּנֶה נַאֲתוֹ לָךְ לְפֹקָהּ, ואין פלילה אלא דיינין, שנאמר וְנָתַן בְּפִלָּיִם.

משנה אנשי עיר הנדחת אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר יִצְאוּ אַנְשֵׁים בְּנֵי־בְלִיעַל מִקֶּרְבְּךָ ('יצאו... מקרבך' יצאו מתוך כלל ישראל) וַיִּדְיָחוּ אֶת־יְשִׁבֵי עִירָם לְאֶמֶר. ואינן נהרגים עד שיהיו מדיחיה מאותה העיר, ומאותו השבט (דכתיב מקרבך מקרב אותו שבט עצמו) ועד שיודח רובה (דכתיב זיושבי העיר' משמע ישובה של עיר היינו רובה.

קיא: - קיב.

איתמר, רבי יוחנן אמר חולקין עיר אחת לשני שבטים [בתחלה כשחלקו ישראל את הארץ היו רשאים ליתן ולחלוק עיר אחת לשני שבטים, כגון אם אירע להם עיר בתחום ומקצת מושכת לתחום אחר, שבט אחד נוטל חלק באותו קצת הארץ, על פי הגורל נחלקה הארץ, אם נפתלי עולה תחום גינוסר עולה עמו, דהכי אמרינן בב"ב (קכב.)] וריש לקיש אמר אין חולקין עיר אחת לשני שבטים (אלא כולה של אותו השבט שרובה בתחומיה).

איתיביה רבי יוחנן לריש לקיש עד שיהו מדיחיה מאותה העיר ומאותו שבט (אם יהיו מאותו שבט נעשית עיר הנדחת, ואי לא, לא, שאם אינו מאותו שבט שהודחו אלא משבט אחר שבעיר אינו בסייף אלא בסקילה) מאי לאו אע"ג דמדיחיה מאותה העיר, אי איכא מאותו שבט אין, אי לא לא (אלמא אפשר שיהו מן אותה העיר ולא מאותו שבט) ש"מ חולקין עיר אחת לשני שבטים? לא (לעולם אימא לך דאין חולקין, והיכי משכחת לה מאותה עיר ולא מאותו שבט, כגון...) דנפלה ליה (למדיחיה) בירושה (מקצת העיר על ידי בת יורשת נחלה) אי נמי, דיהבוה ניהליה במתנה.

איתיביה ערבים תשע מאות שני השבטים האלה (ממטה יהודה וממטה שמעון נטלו תשע ערים ונתנום ללוים) מאי לאו (דשקל) ארבע ופלגא מהאי וארבע ופלגא מהאי (שהיתה עיר אחת של יהודה ושמעון ונטלו מהם) ושמע מינה חולקין עיר אחת לשני שבטים? לא, ארבעה מהאי וחמש מהאי. אי הכי לפרוש פרושי (הי נינהו שבט דשקיל מיניה חמש, והי נינהו דשקיל מיניה ארבע, ואמאי כתיב ערים תשע מאות שני השבטים, משמע דבשוה שקל)? [דף קיב ע"א] קשיא (לשון הפסוק קשה לתרץ למאן דאמר חולקין, אבל לא מיתותב).

הקדש שצריך פדייה כדי שוויו דשלא שמים (הם) ותרומות ירקבו (ובגמ' מוקמי לה בתרומה ביד כהן דממון כהן הוא וחל עליה איסור דעיר הנדחת, דנהי דבשריפה לא היא עם שאר שללה, דקדש אקרי, ולא מזולזלינן ביה כולי האי). מעשר שני (אע"פ שהוא נאכל לישראל הואיל וקדש איקרי לא אמרינן ישראל אלא יגנוזו) וכתבי הקדש יגנוזו.

(המשך המשנה) פְּלִיל לְהוּ אֱלֵהֶיךָ, אמר ר"ש אמר הקב"ה, אם אתם עושין דין בעיר הנדחת מעלה אני עליכם כאילו אתם מעלים עולה כליל לפני.

(המשך המשנה) וְהִיתָה תָּל עוֹלָם לא תעשה גנות ופרדסים, דברי רבי יוסי הגלילי, רבי עקיבא אומר 'לא תבנה עוד' לכמות שהיתה (ביישוב בתים) אינה נבנית, אבל נעשית היא גנות ופרדסים.

(המשך המשנה) וְלֹא יִדְבֹק בְּיָדָךְ מְאִימָה מִן־הַחֶרֶם שכל זמן שהרשעים בעולם חרון אף בעולם, אבדו רשעים מן העולם נסתלק חרון אף מן העולם.

(גמרא) תנו רבנן 'יצאו' הן ולא שלוחין (אם המדיחין עצמן יצאו והדיחין והרי הם מרובים ודנין בסייף, אבל אם הדיחו על ידי שליח כיהודים, הם בסקילה וממונם פלט) 'אנשים' אין אנשים פחות משנים (דעל ידי מדיח אחד אין נעשית עיר הנדחת). דבר אחר 'אנשים' ולא נשים, 'אנשים' ולא קטנים, 'בני בליעל' בנים שפרקו עול שמים מצואריהם, 'מקרבך' (משמע באמצע) ולא מן הספר (שאם היתה עיר של ספר בין מחוז נכרים למחוז ישראל אינה נעשית עיר הנדחת דגזירת הכתוב היא שלא תעשה עיר הנדחת) 'ישבי עירם' ולא יושבי עיר אחרת (דהיינו מדיחיה מחוצה לה) 'לאמר' (משמע שצריכים להיות לפנינו, שכך אומרים נלכה ונעבדה, ואין אמירה אלא בעדים) שצריכין עדים והתראה לכל אחד ואחד (שיעידו עליהם מה שאמרו...).

ק"ב.

את ממונם). אמר ליה עולא נמצא אתה מענה את דינן של אלו (שלאחר שנגמר דינם אתה משהה אותם ומענה את דינם)? אלא אמר עולא דנין וסוקלין, דנין וסוקלין (עד חציין, דמחוקינן להו כיחידים ודנין וסוקלין, ומחציין ואילך נתברר הדבר למפרע שהודחו רובא והוו בסיף וממונם אבד, ומחציין ואילך אי אתה רשאי למשכן למיתה חמורה).

איתמר, רבי יוחנן אמר דנין וסוקלין דנין וסוקלין. וריש לקיש אמר מרבין להן בתי דינין ולא משום דאין דנין שנים ביום אחד, דהא אמרת בסנהדרין (מו.) דבמיתה אחת דנין, אלא משום דנפיש עדים לכל אחד ואחד, ואין פנאי לחקור כל אחד ואחד ביום אחד מרבין להם בתי דינים כדי שתתקבל עדותן ביום אחד, ויגמור דין כולם ביום אחד. איני, והאמר רבי חמא בר יוסי אמר רבי אושעיא והוצאת את האיש והוא או את האשה והוא איש ואשה אתה מוציא לשעריך (לבית דין שבשעריך, דהיינו סנהדרי קטנה) ואי אתה מוציא כל העיר כולה לשעריך (לסנהללי קטנה, אלא בסנהדרי גדולה) אלא מרבין להן בתי דינין, ומעיינין בדיניהן (אם הוו מרובים ואם הודחו רובם מעלים את כולן לבית דין הגדול) ומסקינן להו לבית דין הגדול, וגמרי להו לדיניהו, וקמלי להו. פסק הרמב"ם והיאך דין עיר הנדחת, בזמן שתהיה ראויה להעשות עיר הנדחת, בית דין הגדול שולחין ודורשין וחוקרין עד שידעו בראיה ברורה שהודחה כל העיר או רובה וחזרו לעבודת כוכבים אחר כך שולחים להם שני תלמידי חכמים להזהירם ולהחזירם אם חזרו ועשו תשובה מוטב ואם יעמדו באולתן בית דין מצוין לכל ישראל לעלות עליהן לצבא והן צריין עליהם ועורכין עמהן מלחמה עד שתבקע העיר, כשתבקע מיד מרבין להם בתי דינין ודנים אותם, כל מי שבאו עליו שני עדים שעבד כוכבים אחר שהתרו אותו מפרישין אותו, נמצאו כל העובדים מיעוטה

איבעיא להו הודחו מאליהן מהו, וידיחו אמר רחמנא ולא שהודחו מאליהן, או דילמא אפילו הודחו מאליהן?

תא שמע הדיחה נשים וקטנים. אמאי, ליהוי כהודחו מאליהן? הנך בתר נפשייהו גרידי (נמשכין) הני בתר נשים וקטנים גרידי (ומעשיהם מעשה, ואדוקים ביותר, הואיל ומעצמם הם נדחין ודין הוא שיעשה עיר הנדחת). פסק הרמב"ם א. אין העיר נעשית עיר הנדחת עד שיהיו מדיחה מתוכה ומאותו השבט שנאמר מקרבך וידיחו את יושבי עירם, ועד שיהיו מדיחה שנים או יתר על שנים שנאמר יצאו אנשים בני בליעל וידיחו את יושבי עירם, ועד שידיחו רובה, ויהיו המודחין ממאה ועד רובו של שבט, אבל אם הודח רובו של שבט דנין אותם כיחידים שנאמר יושבי העיר לא כפר קמץ ולא כרך גדול וכל פחות ממאה כפר קמץ ורובו של שבט כרך גדול, וכן אם הדיחה נשים או קטנים או שהדיחה יחיד או שהודחה מיעוטה או שהודחו מאליהן או שהיו מדיחה מחוצה לה אין דנין בה דין עיר הנדחת אלא הרי הן כיחידים שעבדו עבודת כוכבים וסוקלין כל מי שעבר וממונן ליורשיהן כשאר הרוגי בית דין עבודה זרה (ד.ב.). ב. נכסי הצדיקים שבתוכה והם שאר יושבי העיר שלא הודחו עם רובה נשרפין בכלל שללה הואיל וישבו שם ממונן אבד, וכל הנהנה ממנה בכל שהוא לוקה אחת שנאמר ולא ידבק בידך מאומה מן החרם. עבודה זרה (ד.ו.).

עד שיודח רובה! היכי עבדינן (היאך נעשין רובא נדחים הואיל דצריכין עדים והתראה לכל אחד ואחד)? אמר רב יהודה דנין וחובשיין, דנין וחובשיין (כשרואין שתים או שלשה מהם עובדים עבודה זרה לא יסקלו אותן ומניחין כל האחרים מלסקול, אלא דנין אותם לסקילה וחובשיין אותם בבית הסוהר, וכן עושין עד שרואין אם מצטרפין לרובא, וחוזרין ודנין אותם דין אחר להריגה ומאבדין

ק"ב.

המודר הנאה (שאומר הרי עלי קונם אם אהנה) מבני העיר, אם יש אדם שנשתהא שם שנים עשר חדש אסור ליהנות ממנו, פחות מיכן מותר ליהנות ממנו. ביושבי העיר, אם נשתהא שלשים יום אסור ליהנות ממנו, פחות מיכן מותר ליהנות ממנו. **פסק הרמב"ם** שיירא העוברת ממקום למקום אם עברה בעיר הנדחת והודחה עמה, אם שהתה שם שלשים יום נהרגין בסייף וממונם אבד ואם לאו הן בסקילה וממונם ליורשיהן עבודה זרה (ד,ט).

'הַחֲלִים אֶתְּהָ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּהּ... תְּנוּ רַבֵּנִי אֶחָדָם אוֹתָהּ וְאֵת כָּל אֲשֶׁר בָּהּ פֶּרַט לְנַכְסֵי צְדִיקִים שֶׁבְּחֻצָה לָהּ (שֵׁאִם הָיוּ צְדִיקִים דְּרִים בְּתוֹכָהּ וְהָיוּ לָהּ נַכְסִים מוֹפְקָדִים בְּמִקוֹם אַחֵר בִּיד אַחֲרִים אֵינן מַחְרִימִין אוֹתָן, אֲבָל נַכְסֵי שֵׁישׁ לָהֶם בְּאוֹתָהּ הָעִיר מַחְרִימִין אוֹתָן) זֹאת כָּל אֲשֶׁר בָּהּ לְרַבּוֹת נַכְסֵי צְדִיקִים שֶׁבְּתוֹכָהּ, 'שֶׁלְּלָהּ' וְלֹא שֶׁלֵּל שָׁמַיִם, 'זֹאת כָּל שֶׁלְּלָהּ' לְרַבּוֹת נַכְסֵי רְשָׁעִים שֶׁחֻצָה לָהּ. אָמַר ר"ש מִפְּנֵי מַה אָמְרָה תּוֹרָה נַכְסֵי צְדִיקִים שֶׁבְּתוֹכָהּ יֵאָבְדוּ (בְּכָל דּוֹכְתֵי דְרַשׁ ר"ש טַעְמָא דְקֵרָא) מִי גֵרַם לָהֶם שִׁידוּרוֹ בְּתוֹכָהּ מִמוֹנָם, לְפִיכָךְ מִמוֹנָם אֲבָד.

אמר מר ז'את כל שללה תקבין, לרבות נכסי רשעים שבחוצה לה' אמר רב חסדא ובנקבצים לתוכה (נכסי רשעים הקרובין לעיר שיכולים לקבצם לתוך העיר באותו יום עצמו שכונסין שלל העיר לרחוב לשורפן הן אבודים עמה, אבל רחוקים דאין מגיעין לעיר אינן אבודים, ודוקא שכבר היו לתוכה אלא שמעכשיו היו מופקדים ביד אחרים, אבל לא היו מעולם בתוכה כגון דנפלה להם בירושה לא קרינא ביה שללה ואין הממון אבד).

אמר רב חסדא פקדונות של אנשי עיר הנדחת מותרין. היכי דמי, אי לימא דעיר אחרת, ואיתנהו בגוה פשיטא דמותרין, לאו שללה הוא, ואלא דידהו (דבני עיר הנדחת) ואיתנהו (ומופקדים) בעיר אחרת, אי

סוקלין אותן ושאר העיר ניצול, נמצאו רובה מעלין אותן לבית דין הגדול וגומרין שם דינם והורגין כל אלו שעבדו בסייף, ומכין את כל נפש אדם אשר בה לפי חרב טף ונשים אם הודחה כולה, ואם נמצאו העובדים רובה מכים את כל הטף ונשים של עובדים לפי חרב, ובין שהודחה כולה בין שהודחה רובה סוקלין את מדיחיה ומקבצין כל שללה אל תוך רחובה, אין לה רחוב עושין לה רחוב, היה רחובה חוצה לה בונין חומה חוץ ממנו עד שיכנס לתוכה שנאמר אל תוך רחובה, והורגין כל נפש חיה אשר בה ושורפין את כל שללה עם המדינה באש, ושריפתה מצות עשה שנאמר ושרפת באש את כל העיר ואת כל שללה. השגת הראב"ד אחר כך שולחים להם שני תלמידי חכמים להזהיר אותן ולהחזירן אם חזרו ועשו תשובה מוטב 'אי' טוב הדבר שתועיל להם התשובה, אבל לא מצאתי תשובה מועלת אחר התראה ומעשה. עבודה זרה (ד,ו). הביא הכפ"מ כתב רמ"ה שלכאן פסק הרמב"ם כריש לקיש, וקיי"ל כר' יוחנן דאמר דנין וסוקלין... והשיב לו הר' אהרן ב"ר משולם בכל ספרינו לא נמצא כתוב ולא נזכר שם ר' יוחנן בכולה שמעתא אלא עולא הוא דמקשה לרב יהודה דאמר דנין וחובשין א"כ נמצאת מענה את דינן אלא דנין וסוקלין ור"ל פליג עלייהו ואמר מרבין להם בתי דינן ומקשינן ליה מהא דאמרין איש ואשה אתה מוציא לשעריך וכו' ומתריך ליה אליבא דריש לקיש וקסבר רבינו כיון דשקיל ומרי בגמרא ומסיק לה אליבא דריש לקיש ש"מ הלכתא כוותיה ומסתבר טעמיה.

'הִפְּהָ תִּפְּהָ אֶת־יֹשְׁבֵי הָעִיר... תְּנוּ רַבֵּנִי הַחֲמַרְתָּ וְהִגְמַלְתָּ הָעוֹבֵרֶת מִמִּקוֹם לְמִקוֹם, לָנוּ בְּתוֹכָהּ וְהוֹדַחְהוּ עִמָּה, אִם נִשְׁתַּחֲוּ שָׁם שְׁלֹשִׁים יוֹם הֵן בְּסִיפָהּ, וּמִמוֹנָן אֲבָד. פָּחוֹת מִיֵּכֶן הֵן בְּסִקִּילָהּ, וּמִמוֹנָן פִּלְט.

ורמינהי (משנה ב"ב ז): כמה יהיה בעיר ויהיה כאנשי העיר (ליתן בצורכי העיר) שנים עשר חדש? אמר רבא לא קשיא הא למיהוי מבני מתא, הא למיהוי מיתבי מתא (שיהא נקרא כבני העיר אין נקרא בפחות משנים עשר חדש, אבל להקרות מיושבי העיר כיון ששהה שלשים יום נקרא מאנשי העיר וקרינן בהו את יושבי העיר ההוא). והתניא (בניהותא)

ק"ב.

ושריפה? אלא אמר רבא בפיאה נכרית (גדיל של שערות דעלמא שעושיין לנוי, קא מבעי ליה לרב יוסף אם של צדקניות הוי). היכי דמי, אי דמחובר בגופה (שנקשר בה) כגופה דמיא (וכשם שאין שורפין מלבושיין שעליהן שהרי צדקניות הן כך אין שורפין אותו גדיל)? לא צריכא, דתלי בסיבטא (תלה אותו גדיל ביתד ואין קשורין בה עכשיו) כנכסי צדיקים שבתוכה דמי ואבד, או דלמא כיון דעיילא ונפקא (רגילה לקושרה תדיר אע"פ שלא קשרתו עכשיו כל מקום שיהא שם נדון...) כלבושה דמי (כמלבוש שעליה, דכל שעתא דעתה עליה וכשאר מלבושיין דמי)? תיקו. **פסק הרמב"ם א.** נכסי אנשי מדינה אחרת שהיו מופקדין בתוכה אע"פ שקבלו עליהן אחריות אין נשרפין אלא יחזרו לבעליהן שנאמר שללה ולא שלל חבירתה, נכסי הרשעים שהודחו שהיו מופקדין במדינה אחרת אם נקבצו עמה נשרפין בכללה ואם לאו אין מאבדים אותם אלא ינתנו ליורשיהם עבודה זרה (ד"ג). **ב.** בהמה חציה של עיר הנדחת וחציה של עיר אחרת שהיתה בתוכה הרי זו אסורה, ועיסה שהיא כן מותרת לפי שאפשר לחלקה עבודה זרה (ד"א). **ג.** בהמה של עיר הנדחת שנשחטה אסורה בהנאה כשור הנסקל שנשחט, שער הראש בין של אנשים בין של נשים שבה מותר בהנאה אבל של פאה נכרית הרי הוא מכלל שללה ואסור עבודה זרה (ד"ב). **ד.** פירות המחוברין שבתוכה מותרין שנאמר תקבוץ ושרפת מי שאינו מחוסר אלא קבוץ ושריפה יצאו פירות המחוברין שהן מחוסרין תלישה וקבוץ ושריפה, והוא הדין לשער הראש ואין צריך לומר האילנות עצמן שהן מותרים והרי הן של יורשיהם, ההקדשות שבתוכה קדשי מזבח ימותו זבה רשעים תועבה, קדשי בדק הבית יפדו ואחר כך שורפין אותן שנאמר שללה ולא שלל שמים. השנת הראשית קדשי מזבח ימותו עד ואח"כ שורפין אותן... א"א לא ידעתי למה שורפין אותן שלל שמים היה ולא חל עליו איסור עבודה זרה (ד"ג).

דנקבצין לתוכה אמאי מותרין, ואי אין נקבצין לתוכה הא אמרה (רב חסדא) חדא זימנא (ובנקבצין לתוכה, והא אין נקבצין)? לא, לעולם דעיר אחרת דמפקדי בתוכה. והכא במאי עסקינן כגון דקביל עליה אחריות (בני עיר הנדחת) מהו דתימא כיון דקביל עליה אחריות כדידיה דמי, קא משמע לן.

אמר רב חסדא בהמה, חציה של עיר הנדחת וחציה של עיר אחרת אסורה. עיסה חציה של עיר הנדחת וחציה של עיר אחרת מותרת. מאי טעמא, בהמה כמאן דלא פליגא דמיא (אי אפשר לכוזית בשר בלא שחיטה, ואפילו שחטה משחט אין בשחיטתו כלום דלא לשחיטה קיימא אלא למיתה, ושחיטתה זו היא מיתת הבהמה, ואין היתר אפילו החצי שאין של עיר הנדחת, דכי שחט לסימן דעיר הנדחת אינו שוחט אלא ממית, ולא מהניא ביה שחיטה) עיסה כמאן דפליגא דמיא (כל אימת דבעי פליג לה, ואין חלק של עיר הנדחת מעורב בו).

בעי רב חסדא בהמת עיר הנדחת מהו דתיתהני בה שחיטה לטהרה מידי נבילה, לפי-כך אמר רחמנא, לא שנא שחטה משחט לא שנא קטלא מקטל (דבין בשחיטה ובין בהריגה קרינא ביה לפי חרב דאפילו שחטה מיתה בעלמא היא ולא מהני מידי) או דלמא כיון דשחטה מהניא לה שחיטה (דילמא לפי חרב היינו שלא כדרך שחיטה, אבל דרך שחיטה מהניא לה לטהרה מידי נבילה, דנהי דלאכילה איתסרה ואיסור הנאה הוא, אבל תיהני לטהרה מידי נבלה) מאי? תיקו.

בעי רב יוסף שיער נשים צדקניות (שבעיר הנדחת) מהו (אי הוו בכלל ואת כל שללה תשרף או לא) אמר רבא הא (נתמיה) דרשעיות אסור (פשיטא לן דישרף עם שלל העיר) תקבוץ... ושרפת כתיב, מי שאינו מחוסר אלא קביצה ושריפה, יצא זה שמחוסר תלישה (שצריך לגלחה) וקביצה

ק"ב - ק"ב:

קדשים אמאי ירעו דהא ודאי הם עצמם אינם קרבים זבחה רשעים תועבה, אלא ירעו עד שיסתאבו וימכרו ויפלו דמיהם לנדבה].

אבל קדשי קדשים מאי יפדו, אדתני סיפא (דקא מפליג בין קדשי מזבחה לקדשי בדק הבית...) קדשי בדק הבית יפדו, ליפלוג וליתני בדידה (בקדשי מזבחה עצמן בין קדשים קלים לקדשי קדשים) במה דברים אמורים בקדשים קלים, אבל קדשי קדשים יפדו? כיון דאיכא חטאת שמתו בעליה דלמיתה אזלא [כדאמרינן בתמורה (מ:)] לא פסיקא ליה [למיתני קדשי קדשים דעיר הנדחת ירעו, דכיון דמתו להם אותם רשעים אי איכא חטאות שהפרישו בחייהם אזלי למיתה, דכל חטאות שמתו בעליהם מתות, במסכת הוריות (ו) מפרש טעמא, אבל שאר קדשי קדשים כגון אשמות שמתו בעליהם ירעו].

בשלמא רבי יוחנן לא אמר כריש לקיש דכתיב זבחה רשעים תועבה, אלא ריש לקיש מאי טעמא לא אמר כרבי יוחנן? אמר לך כי אמרינן זבחה רשעים תועבה הני מילי היכא דאיתנהו בעינייהו (דהן עצמן ודאי אינן קרבים משום זבחה רשעים תועבה) אבל הכא (דאיכא למימר ירעו ויפלו דמיהם לנדבה) כיון דאישתני אישתני (ליכא הכא זבחה רשעים תועבה).

רבי שמעון אומר בהמתך ולא בהמת בכור ומעשר' (שאם היו בה בכורות או מעשר בהמה שהוא של ישראל וחלבו ודמו קרב, אין מחרימין אותו עמה, דלא מיקרי בהמתה) במאי עסקינן, אילימא בתמימין, שלל שמים הוא (ומשללה נפקא) אלא בבעלי מומין (שאין בהם חלק לגבוה אלא נאכלין לבעלים) שללה נינהו (אמאי אין מחרימין אותן עמה)? אמר רבינא לעולם בבעלי מומין (ואפילו הכי אין נשרפין עמה, דדרשינן לקרא הכי...) ומי שנאכל (לבעלים) בתורת בהמתך, יצאו אלו (שיש להם שם לזוי) שאין נאכלין בתורת בהמתך (שאין אומרינן בהמת עיר הנדחת,

ואת-כל-שְׁלֵלָה תִּקְבֹּץ אֶל-תּוֹךְ רְחֹבָה... תנו רבנן אין לה רחוב אינה נעשית עיר הנדחת, דברי רבי ישמעאל. ר"ע אומר אין לה רחוב עושין לה רחוב, במאי קמיפלגי? מר סבר רחובה מעיקרא משמע (רחובה שהיה לה מתחלה, ולא שעושין לה רחוב עכשיו) ומר סבר רחובה השתא נמי משמע.

[דף ק"ב ע"ב] 'וההקדשות שבה יפדו...' תנו רבנן היו בה קדשים, קדשי מזבחה (כגון עולות ואשמות של רשעים בתוכה, נהי דלא קרינן בהו 'את כל בהמתה לפי חרב' דהא לא בהמתה היא אלא בהמת שמים, אלא מאיסותא הוא להקריב קרבנות של רשעים הללו שהודחו הלכך...) ימותו (כונסין אותן לכיפה ומאכילין אותן שעורין עד שכריסן נבקעת, דאפילו דמיהם אסור כדלקמן) קדשי בדק הבית יפדו, ותרומות ירקבו, ומעשר שני וכתבי הקדש יגנזו. רבי שמעון אומר 'בהמתה' ולא בהמת בכור ומעשר, 'שללה' פרט לכסף הקדש וכסף מעשר.

אמר מר 'היו בה קדשים, קדשי מזבחה ימותו' ואמאי ימותו, ירעו עד שיסתאבו, וימכרו, ויפלו דמיהם לנדבה? רבי יוחנן אמר זבחה רשעים תועבה (ואפילו דמיהם אסורין). ריש לקיש אמר מומין בעלים הוא, והכא בקדשים שחייב באחריותן, ורבי שמעון היא, דאמר מומין בעלים הוא [בב"מ נ:)] קדשים שחייב באחריותן מומין בעלים הוא, ויש בהם אונאה, הלכך לענין עיר הנדחת נמי מומין בעלים הוא ודייניניהו לפי חרב כשאר בהמות שבתוכה, והלכך אסורין דמיהן בהנאה, והאי דקאמר ימותו, ולא אמר שיחרימו אותה עמהם משום כבוד שמים]. הא מדסיפא רבי שמעון היא רישא לאו רבי שמעון? בקדשים קלים, ואליבא דרבי יוסי הגלילי, דאמר [בב"ק יב:] קדשים קלים מומין בעלים [בב"ק יב:] ומעלה מעל בה' לרבות קדשים קלים שהם ממונו, והואיל וממונו הם אסורים בהנאה, דאפילו דמיהן בהמתם מיקרו, אבל קדשי

ק"ב:

אבל תרומה ביד ישראל תנתן לכהן שבעיר אחרת (כלומר לכהן שלא הודה עמה).

תנן התם עיסה של מעשר שני פטורה מן החלה דברי ר"מ, וחכמים מהיבין.

אמר רב חסדא מחלוקת במעשר שני בירושלים, דר"מ סבר מעשר שני ממון גבוה הוא, ורבנן סברי ממון הדיוט הוא. אבל בגבולין (שאינן לה היתר אכילה אלא בפדייה) דברי הכל פטורה (מן החלה, דממון גבוה הוא. ל"א אבל בגבולין דאין לה היתר אכילה בשעת חיוב חלה, דהיינו בשעת גלגול העיסה, לא קרינא ביה ראשית עריסותיכם ואפילו פדאה לאחר מיכן פטור מן החלה).

מתיב רב יוסף מעשר שני וכתבי הקדש יגנזו. במאי עסקינן, אילימא בירושלים מי הויא עיר הנדחת, והתניא (ב"ק פב:) עשרה דברים נאמרו בירושלים, וזו אחת מהן אינה נעשית עיר הנדחת. ואלא בעיר אחרת (שהיה אותו מעשר שני של אחד מבני עיר הנדחת) ואסקוהו לגוה (והעלו אותו לירושלים קודם שהודחה, ואחר כך הודחו, אם כן אמאי יגנזו, לשתרו נמי באכילה) הא קלטהו מחיצות (חומה), אלא לאו בגבולין [ולא מטו ליה (ליכוסלים)] וקתני יגנזו (ואינו יוצא לישראל, בתמיה, ואם איתא דבגבולין, לדברי הכל ממון גבוה הוא לשתרי נמי באכילה, אלא לאו ממון הדיוט הוא, ונהי דבשריפה לא משום זילותא)?

לא, לעולם דעיר אחרת, ואסקוהו לגוה (ודקאמרת לשתרו נמי באכילה דהא קלטהו מחיצות) והכא במאי עסקינן שנטמא (דלאו בר אכולי בטומאה הוא דכתיב לא בערתי ממנו בטמא). ולפרקיה, דאמר רבי אלעזר מניין למעשר שני שנטמא שפודין אותו אפילו בירושלים (לאחר שנכנס, ואע"ג דדרשינן כי ירחק ממך המקום... וצרת הכסף בידך ברחוק מקום אתה פודה וצר, ולא בקרוב מקום) תלמוד לומר לֹא תִכְלֶה שְׂאֵתוֹ,

אלא בהמת בכור ומעשר של עיר הנדחת) אלא בתורת בכור ומעשר, דשלל שמים נינהו.

ופליגא (הא דרבינא) אדשמואל, דאמר שמואל הכל קרב והכל נפדה. מאי קאמר? הכי קאמר כל שקרב (לגבוה) כשהוא תם, ונפדה כשהוא בעל מום (כגון שאר קדשים קלים חוץ ממעשר בהמה ובכור) משלל אימעיט (דאין מחרימין אותם עמה, דהואיל וצריכי פדייה במומן, שלל שמים קרינן ביה, ופליג עליה דת"ק דאמר קדשים קלים ממון בעלים הוא). וכל שקרב כשהוא תם, ואינו נפדה כשהוא בעל מום (אלא נאכל לבעלים) כגון בכור ומעשר מבהמה נפקא (ההוא לאו שלל שמים מקרו, ואפילו בתמותן, ולא מצי למפרך והא בתמותן שלל שמים הוא שהרי נאכל במומו, והלכך אצטריך בהמתה למעוטי בכור ומעשר תמימים, דמשללה ליכא למעוטינהו, והיינו פליגא דאיהו מוקי לה אפילו בתמימים, דקסבר בכור ומעשר בעלי מומין בהמתה קרינן ביה ובסיף).

תרומות ירקבו' אמר רב חסדא לא שנו אלא תרומה ביד ישראל (שעדיין לא נתנה לכהן, דאפילו אותו ישראל רשע הוא תרומה שבידו אינה נשרפת עם שאר שללה, דהא לאו דידיה הוא דשמא היה נתנה לכהן צדיק שבחוצה לה, הלכך אינה נשרפת, דהיינו כפקדון דעיר אחרת ואתנהו בגוה דאמר לעיל דמותרין, ונהי דבאכילה לא שרינא לה דשמא היה נתנה לכהן רשע שבתוכה הלכך ירקבו...) אבל תרומה ביד כהן, כיון דממוניה הוא תשרף. מתיב רב יוסף מעשר שני וכתבי הקדש יגנזו (אע"ג דממוניה הוא לא אמר תשרף) והא מעשר שני ביד ישראל כתרומה ביד כהן דמי, וקתני יגנזו (אע"ג דממוניה הוא לא אמר תשרף)?

אלא, אי אתמר הכי אתמר, אמר רב חסדא לא שנו אלא תרומה ביד כהן (דממוניה הוא ולא מזלזלינן בה כולי האי, הואיל וקדש הוא)

ק"ב: - ק"ג.

בהמשך המשנה נחלקו ריה"ג ור"ע, אם אפשר לעשות במקום העיר הנדחת גינות ופולסים, או לא? לימא בדרכי אבין אמר רבי אילעא קמיפלגני, דאמר רבי אבין אמר רבי אילעא כל מקום שאתה מוצא כלל בעשה, ופרט בלא תעשה (כגון 'והיתה תל עולם' כלל, דאפילו גנות ופרדסים לא תעשה אלא תהיה תל עולם שהוא עשה, לא תבנה עוד' בנין בתים, והוא לא תעשה) אין דנין אותו בכלל ופרט [לומר אין בכלל (העשה) אלא מה שבפרט (לא תעשה) דלא תעשה פירוש הוא (של הכלל, היינו של העשה) כלומר והיתה תל עולם לבנין קאמר, אבל לגנות ופרדסים שרי, אלא תרי מיילי קאמר קרא, דלא אמרינן (הלא תעשה) פירושי קמפרש (את העשה) אלא מיילי מיילי קאמר, והיתה תל עולם לגנות ופרדסים (שגם גינות ופולסים, לא) לא תבנה עוד כל בנינין שבעולם ואפילו לגנות ופרדסים לא תבנה עוד, ודרשינן ליה לדבר שהיה בכלל, ויצא מן הכלל ללמד, לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא, ולומר בנין בכלל היה, ולמה יצא להקיש לך מה בנין מיוחד שהוא ישוב בני אדם אף כל בנין כגון גנות ופרדסים לא, ור' יוסי הגלילי סבר אין דנין כר' אבין, ודריש הכי והיתה תל עולם מכל מיילי, שלא יעשה בה שום דבר, ולא תבנה עוד דמשמע בנין בתים, אשמועינן לאו בבנין בתים, וגנות ופרדסים איסור עשה הוא דאיכא, כך שמעתין]. דמר אית ליה דרבי אבין ומר לית ליה דרבי אבין?

לא, דכולי עלמא אית להו דרבי אבין (ואפילו ר"ע, והא דקאמר דעיר הנדחת נעשית גנות ופרדסים, לאו משום דבעלמא לית ליה דר' אבין, דודאי מלתא קא מפרשי 'והיתה תל עולם' במאי בבנין בתים, דלא תבנה עוד לא משמע ליה בכל בנינין, דקסבר עוד לכמו שהיתה משמע, כלומר לא תחזור ולא תבנה עוד, משמע כגון שהיתה מתחלה לא תבנה עוד, אבל נעשה גנות ופרדסים) והכא בהא קמיפלגי מר סבר 'עוד' לגמרי משמע (כגון

ואין שאת אלא אכילה) (והכי קאמר קרא כי ירחק ממך המקום, או כי לא תוכל לאוכלו שנטמא, וצרת הכסף בידך) שנאמר וישא משאת מאת פניו?

הכא במאי עסקינן בלקוח (שכבר הוציאה בהוצאה לכסף מעשר ונתנוהו בין ושכר ובשר ונטמא אותו לקוח, דהתוא לית ליה פדייה, וכי קאמר ר' אלעזר במעשר שני גופיה שהעלה פירות מעשר שני לירושלים ונטמאו). [דף ק"ג ע"א] וליפרקיה (לכוליה) דתנן הלקוח בכסף מעשר שנטמא יפדה? כרבי יהודה, דאמר [לא אלים למתפס פדיונו בהחיא משנה גופא (מעשר שני ג'י) והיינו נמי מעשר שני דקאמר יגנו בקבורה] יקבר. אי הכי, מאי איריא עיר הנדחת, אפילו דעלמא נמי?

אלא, לעולם (במעשר שני דעיר הנדחת) בטהור (ואסקוה לגוה, ודקאמר לישתרי באכילה דהא קלטהו מחיצות אחר שנכנס לחומת ירושלים) וכגון דנפול מחיצות, וכדרבא, דאמר רבא (בהולין סה) מחיצה לאכול דאורייתא (מן התורה מצוה לאכול לפנים מן החומה) לקלוט (שיהיו מחיצות קולטות בין לענין פדייה בין לכל ענין...) דרבנן. וכי גזור רבנן (דתייהני קליטת מחיצות למעשר דשוב אינו יכול לפדותו, ולענין עיר הנדחת נמי שלא יהא בשריפה) כי אתנהו למחיצה, כי ליתנהו למחיצה לא (ולכן יגנו).

'כתבי הקדש יגנו...' מתניתין דלא כרבי אליעזר, דתניא ר"א אומר כל עיר שיש בה אפילו מזוזה אחת אינה נעשית עיר הנדחת, שנאמר ושרפתו באש את העיר ואת כל שוללה כליל, והיכא דאיכא מזוזה לא אפשר, דכתיב לא תעשון לך אלהיכם (ובמזוזה הואיל וכתיב בה אזכרות אי אפשר לשריפה משום קרא דלא תעשון כן, ואנן בעינן שללה וליכא דהאי שלל שמים הוא).

ושגוב מאי עבוד (דקרי להו רשעים)? הכי קאמר באבירם בכורו היה לו ללמוד לאותו רשע בשגוב צעירו. ממשמע שנאמר באבירם בכורו איני יודע ששגוב צעירו, מה תלמוד לומר שגוב צעירו, מלמד שהיה מקבר והולך מאבירם עד שגוב.

אחאב שושביניה הוה (אוהבו של חיאל היה אחאב) אתא איהו ואליהו למשאל בשלמא בי טמיא (ויש אומרים בי טעמא, בית האבל שמטעימים אותו בדברים לנחמו, ובכמה דוכתינן כתיב בבראשית רבה טמיא בלא 'ע' לשון אבל). יתיב וקאמר דילמא כי מילט יהושע הכי לט, לא יריחו על שם עיר אחרת, ולא עיר אחרת על שם יריחו, אמר ליה אליהו אין. אמר ליה השתא לווטתא דמשה לא קא מקיימא, דכתיב וְסַרְתָּם וְעַבְדְתָם... וכתיב וְחָלָה אֶפְיֹה' בְכֶם וְעָצַר אֶת־הַשָּׁמַיִם... וההוא גברא אוקים ליה ע"ז על כל תלם ותלם (שורה וערוגה, ומקום גבוה הוא) ולא שביק ליה מיטרא דמיזל מיסגד ליה (שהיה הלכלוך הולך וגדל מרוב הגשמים הבאין לעולם שאין מניחין לילך להשתחוות לע"ז מתוך דרכים מלוכלכות בטיט) לווטתא דיהושע תלמידיה מקיימא, מיד ניאמר אל יהוה הַתְּשִׁבֵי מִתְּשֻׁבֵי גִלְעָד אֶל־אֲחָאב חִי־הו' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו אִם־יִהְיֶה הַשָּׁנִים הָאֵלֶּה טַל וּמִטָּר כִּי אִם־לִפְנֵי דְבָרֵי (האי קרא סמוך לקרא דחיאל בית האלי) בעי רחמי והבו ליה אקלידא דמטרא (מפתח של מטר) וקם ואזל.

וַיְהִי דְבַר־הו' אֵלָיו לֵאמֹר: לֵךְ מִזֶּה וּפְנִיתָ לְךָ קְדָמָה וְנִסְתַּרְתָּ בְּנַחַל כְּלוּת... וְהַעֲרַבִים מְבִיאִים לוֹ לֶחֶם וּבָשָׂר בְּפֶקֶד וְלֶחֶם וּבָשָׂר בְּעֶרְבַת מַהִיכָא? אמר רב יהודה אמר רב מבי טבחי דאחאב.

וַיְהִי מִקֵּץ יָמַיִם וַיִּבֶשׂ הַנַּחַל כִּי לֹא־הָיָה גֶשֶׁם בְּאֶרֶץ, כיון דחזא (הקב"ה) דאיכא צערא בעלמא (אמר ליה הקב"ה לאלהו לך

דאמר לעולם ועד ועוד לשון ועד הוא, שלא תבנה לעולם לשום דבר לא לבנין בתים ולא לגנות ופרדסים לא תבנה עוד) ומר סבר עוד לכמה שהיתה אינה נבנית אבל נעשית היא גנות ופרדסים. **פסק הרמב"ם**... ואינה נבנית לעולם וכל הבונה אותה לוקה שנאמר לא תבנה עוד, ומותר לעשותה גנות ופרדסים שנאמר לא תבנה עוד לא תבנה מדינה כמו שהיתה עבודה זרה (ד,ה). **פסק בר"ע**.

תנו רבנן היו בה אילנות תלושין אמורין, מחוברין מותרין (דתקבוץ ושרפת אמרה רחמנא, מי שאינו מחוסר אלא קביצה ושריפה, יצא זה שמחוסר תלישה וקביצה ושריפה).

של עיר אחרת בין תלושין בין מחוברין אמור. מאי עיר אחרת? אמר רב חסדא יריחו, דכתיב וְהִיְתָה הָעִיר תָּרֵם הִיא וְכָל־אֲשֶׁר־בָּהּ לָהּ (אפילו אילנות מחוברין אשר בה נאסרין).

וַיִּשְׁבַּע יְהוֹשֻׁעַ בְּעַת הַהִיא לֵאמֹר אֲרוּר הָאִישׁ לִפְנֵי הו' אֲשֶׁר יָקוּם וּבְנֶה אֶת־הָעִיר הַזֹּאת אֶת־ירִיחוֹ בְּבִכְרוֹ וַיִּסְדָּנָה וּבְצַעֲרֹו יִצְיֵב דְּלָתֶיהָ (וכשיעמיד דלתיה ימות בנו הקמן). תניא לא יריחו על שם עיר אחרת (שלא יבנה יריחו ויסב שמה על שם עיר אחרת) ולא עיר אחרת על שם יריחו (שאפילו בנה עיר אחרת וקראה יריחו אמור לבנותה, שאפילו שם יריחו ימחה לעולם, וכתיב בימיו של בנה חיאל בית האלי את יריחו בימיו של אחאב, ועל שעבר על האלה קרי ליה בית האלי) דכתיב בְּנֶה חִיָּאל בֵּית הָאֱלֹהֵי אֶת־ירִיחָהּ (ולא יריחו עצמו בנה אלא עיר אחרת על שם יריחו, שקראה לה יריחו ולא אתפרש הא מנלן) בְּאֲבִילָם בְּכָרוֹ יִסְדָּהּ (אבירם רשע, כשמת אבירם הרשע לא היה לו לחיאל ללמוד שלא לבנות את יריחו) וּבְשָׁגוֹב צַעֲרוֹ הַצִּיב דְּלָתֶיהָ.

תניא באבירם בכורו רשע, לא היה לו ללמוד, בשגוב צעירו היה לו ללמוד, אבירם

תנו רבנן רשע בא לעולם חרון בא לעולם, שנאמר **בְּבוֹא־רָשָׁע בָּא נֶם-בְּיוֹז וְעַם-קָלוֹן תִּרְפָּה**, רשע אבד מן העולם טובה באה לעולם, שנאמר **וּבְאֵבֶד רְשָׁעִים רְנָה**. צדיק נפטר מן העולם רעה באה לעולם, שנאמר **הַצַּדִּיק אֶבֶד וְאִין אִישׁ שָׁם עַל-לֵב וְאִנְשֵׁי-חֶסֶד נְאֻסִים בְּאִין מִבֵּין כִּי-מִפְּנֵי הָרָעָה** (קודם שתבא הרעה הצדיק נאסף, מכלל דכיון שמת הרעה באה) **נְאֻסָף הַצַּדִּיק**, צדיק בא לעולם טובה באה לעולם (פסקה הרעה) שנאמר **זֶה יִנְחַמְנוּ מִמַּעֲשֵׂינוּ וּמִמַּעֲבֹנוּ יְדִינוּ**.

צרפתה, לגלגל הדבר שיחזיר לו מפתח של מטר כדקא מפרש ואזיל) כתיב **וַיְהִי דְבַר-ה' אֵלָיו לֵאמֹר: קוּם לֵךְ צְרַפְתָּהּ, וכתיב וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה חָלָה בֶן-הָאִשָּׁה בַּעֲלַת הַבַּיִת. בעא רחמי למיתן ליה אקלידא דתחיית המתים, אמרי ליה שלש מפתחות לא נמסרו לשליח של חיה, ושל גשמים, ושל תחיית המתים. יאמרו שתים ביד תלמיד ואחת ביד הרב (על אוצרו של הקב"ה יש מפתחות, ומסרם ליד שלוחים הממונים, אבל שלש מפתחות יש לו בידו, שלא מינה שליח עליהם, וקאמר הקב"ה לאלהו אותם שלש מפתחות עכבתי בידי מבראשית ולא מניתי שליח עליהם אלא אותך שעשיתי ממונה על אחת מהם, ועתה תשאל מפתח שני, יאמרו שנים ביד תלמיד ואחד ביד הרב) אייתי הא ושקיל האי, דכתיב **לֵךְ הִרְאָה אֶל-אַחֲאָב וְאֶתְנָה מָטָר**.**

דרש ההוא גלילאה קמיה דרב חסדא משל דאליהו למה הדבר דומה לגברא דטרקיה לגליה (שסתם שער שלו) ואבדיה למפתחיה (אבד המפתח של גשמים, שלא נפתח השער של מטר על ידו).

דרש רבי יוסי בציפורי אבא אליהו (חביבי וגדול) **[דף קיג ע"ב]** קפדן (שכעס על אחאב, ואמר חי ה' אם יהיה השנים האלה מל ומטר) הוה רגיל (אליהו) למיתי גביה (ד' יוסי) איכסיה מיניה תלתא יומי ולא אתא (שהיה רגיל למיתי לבי מדרשו כל יומא, ולא אתא בתלתא יומא). כי אתא אמר ליה (ר' יוסי) אמאי לא אתא מר, אמר ליה קפדן קרית לי, אמר ליה הא דקמן, דקא קפיד מר (הרי על דבר זה שאמרתי עליך קפיד, שלא באת אלי שלושה ימים מקפדנות שקצפת עלי).

וְלֹא יִדְבֹק בְּיַדְךָ מְאוּמָה מִן-הַחֲרָם, כל זמן שרשעים בעולם חרון אף בעולם... מאן רשעים? אמר רב יוסף גנבי.

